Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Heedendaegse rechts-geleertheyt, soo elders, als in Frieslandt gebruikelijk

https://hdl.handle.net/1874/190311

Vak 38
143a

HEEDENDAEGSE

RECHTS-GELEERTHEYT,

Soo elders, als in Frieslandt gebruikelijk.

DOOR

ULRIK HUBER,
Oudt Raedt 's Hofs der selver Provintie.

EERSTE DEEL.

BIBL. CONV.
O. F. M.
WIJCHENS

LEUWARDEN,

Gedrukt bij HERO NAUTA, Boekverkoper in de Peperstraat, bij de Markt, in de gekroonde Waarheid, MDCLXXXVI.

BIBLIOTHECA
ORD. MIN.
CONVENTUS MOSAE-TRAJECTENSIS

AEN MIINE HEEREN

D E

E E D E L E N,

EIGENERFDEN

EN

ANDERE WARE

LIEFHEBBERS

VAN DE

ALOUDE VRYHEIT EN OPRECHTHEIT IN

FRIESLANDT,

WORDT DIT WERK,

MET TOEWENSCHINGE VAN GODES ZEEGEN OVER DEN LANDE, EN VREEDE IN ONSE DAGEN,

EERBIEDICHLIIK OPGEDRAGEN.

VOOR-

IN alle uitvindingen van geleertheit, volgens het zeggen van een oudt Meester, is het eerste ende 't laeste een end' het selve; met so veel onderscheidt alleen, dat het eerste is een eenvoudige stellinge van 't geene voorvalt, *vraegswijse*, ende het laeste, de selve eenvoudige stellinge *opgelost* ende beantwoort. De konst bestaet in het middelste, in het bezien ende overleggen van de reedenen tot oplossinge der Vragen dienende

nende. De ongeleerde zijn gewent de vragen eenvoudig voor te ſtellen, ende ontfangen met de ſelve klaerheit ende eenvoudigheit de antwoorden, ſoo wanneer ſy goedt zijn. Het middelſte beſtaende in onderſoekinge en ontvoudinge der reedenen, waer door de antwoorden uit gevonden en vaſt gemaekt worden, behouden de Geleerde geerne by haer, het welke byſonderlijk onder de ſelve is betrachtet, zeedert de konſten van geleertheit in vreemde talen den gemeinen man onbe-

kent beſchreeven zijn geweeſt; want in den beginne doen de konſten eerſt zijn gevonden, hebbenſe niet anders, als in gemeine talen konnen beſchreeven worden; waer toe dienſvolgens alle ende een yeder, die de moeite wilde neemen, om ſich daer op uyt te leggen, toegang konde hebben. Het ongemak van deſe onthoudinge ende verberginge der konſten heeft den lieden eerſt beginnen te verdrieten in de kenniſſe van Goddelijcke dingen, die vervolgens in de voor-

gaende

gaende en in de tegenwoordige eeuwe is uitgebrooken in de Moedertalen van alle volkeren in Europa, die haer hebben konnen los maken uit de bittere dienſtbaerheit van het *Rooms Egypten*. En metter tijt is het ſelve geſchiedt in de natuir-ende geneeſkunde, ook elders in de Rechtſgeleertheit, waer in het wel alderreedelijkſt ſcheen te zijn, om dat die ganſchelijk ſteunt op het gemein natuirlijk oordeel, dat Godt de Heere gewilt heeft allen menſchen gemeen te zijn, ſonder dat het

voor-

voorwerp van deſe konſt hooger of dieper gaet, als het geene voor oogen blijkt ende alle dagen onder de menſchen verhandelt wort. het is alleen de oneindige verſcheidenheit van ſaken en feiten, beneevens die van de bevattingen der menſchen, die het oordeel van de billijkheit in deſen deele belemmert, ende wijſe lieden verplicht heeft, om reegels ende leeringen uit te vinden, waer door ſy een eevendrachtigheit in het oordeelen van eenerleije ſaken, die allenthalven voorvallen,

ſouden konnen ſtichten. End' in deſen heeft het *Roomſe* recht buiten twijvel veel voor uit, als zijnde bearbeidt door lieden van beproefde wijsheit den tijt van duiſent jaren lang en daer over; Weshalven het ook in meeſt alle landen van de *Kriſtene* weerelt niet alleen hoog geacht, maar ook, onder uytneeminge van byſondere gewoonten en inſtellingen, als eigene Rechten, wort gevolgt. Het kan aengemerkt worden als tweeleedig, eenſdeels ſoo verre het is gericht nae de geſtal-

teniſſe der Regeeringe van dien tijt, mitſgaders nae byſondere gewoonten ende zeeden by de *Romeinen* eertijts gebruikt; ende ten tweeden, als behelſende voorſchriften ende reegels van de handelingen der menſchen, die altoos van eenerley eygenſchap zijn ende blijven ſullen ſoo lange deſe bywooninge van menſchen duiren ſal. In de Academien wort het eene met het ander geleert, ſoo als het ligt, om dat het uyt ſijn grondt niet wel anders kan worden verſtaen ende uitgelegt.

legt. Maer als my de gelee-
gentheit is gebooren van *em-
ploy* in de *Practijke* te bekoo-
men, ſoo hebbe noodig ge-
dacht het tweede deel van het
eerſte te ſchiften, om daer me-
de de bevindinge van voorkoo-
mende ſaken te vergelijken,
ende is my dat alſoo afgegaen
in het neederduits, om dat my
dachte, dat ſulk een maekſel
van dagelijx gebruik duidelij-
ker ende platter in Duits, als
in 't Latijn konde worden ge-
ſtelt. het welke my nae mijn
zin ook niet is miſlukt, alſoo

bekennen moet, dat onder het nederſtellen van deſe ſaken, my veel meer licht is aengekomen in het bevatten van het gebruik deſer dingen, als te vooren by ende neffens de Latijnſche ſtudien. De dingen ondertuſſchen in de Practijke voorvallende hielpen hier niet weinig toe, ende wierden nae gelegenheit ende verdienſten van ſaken t'elkens hier toe van my gebracht. Evenwel hadd' ik alſdoen geen gedachten, om het in 't licht te geven; maer ben daer toe beraden geworden,

den, om dat voorzach, dat het d' een of d'andere tijt buiten mijn kenniſſe wel ſoude mogen uitkoomen; nademael het ſoo niet ſoude konnen verbergen, of 't was al in handen gekoomen van verſcheidene goede Vrienden; ende by aldien het ſoo mochte zijn uitgekomen als het eerſt geſchreven was; ſoude my niet voordeelig hebben mogen zijn. het eerſte opſtel zijnde door veele veranderingen op eenige plaetſen onleesbaer geworden, hebbe voor het afdrukken

ende de laeſte veranderingen, moeten toevlucht neemen tot het affchrifte, dat de Heere *Chriſtiaen de Hartoghe* Secretaris van Menaldumadeel, met onvermoeiden arbeidt op royael papier daer van hadde gemaekt, die 't vryhertig ten dienſte van het Gemeen heeft gelieven op te offeren. Van het werk ſelfs ſal niet veel ſpreeken; wil den Leeſer verſoeken, het geene voor de beginſelen der Rechtkunde gezegt is, alhier te houden als herhaelt. Alleen van de exempelen der *deciſien*

van

van den *Hove* ſo nu en dan aengetrocken, ſal zeggen, dat de meeſte genoomen ende aengeweeſen zijn uit d' Heere van *Sande*, een goedt gedeelte uit de aenteeckeningen van d'Heere *Gajus Nauta* in leeven mede Raedt ordinaris in den Hove, getrocken uit een geſchreeven exemplaer van w: d' *Heere Antonius Kann* onlangs *Procureur Generael* van den lande, die van meeninge is geweeſt de ſelve te verrijcken ende uit te geven, gelijk hy te kennen heeft willen geven door een gedrukte *titel*,

die

die hy voor dit exemplaer hadde doen binden; maer sal daer van afgehouden zijn niet alleen door sijn haestig overlijden, maer ook door de *confusie* van die aenteekeningen, in geenen deele bequaem zijnde om uitgegeven te worden, gelijk uit het exemplaer self, dat noch by de erfgenamen is, kan worden gezien. hebbe ook eenige exempelen genoomen uit seekere aenteekeningen op de ordonnantien, die de naem hebben van twee deftige Heeren *Iohannes Saekma* eertijts mede

Raedt

Raedt in den Hove, ende *Thomas Herbay* Procureur Generael. Eindelijk zijn ook etteliycke exempelen in deſen bygebracht uit mijn eigen aenteekeningen, ten tijde aen 't Hoff geweeſt ben, gemaekt. alles met ſoo veel omzichtigheit, als hebbe geweeten by te brengen. Secreten van Raedt of Rechtkamers zijn niet geroert; niet ſal 'er gevonden worden, als wat in het publijk is gepaſſeert en uitgeſprooken nae mijn beſte kenniſſe, ſonder dat ik echter de

bygebrachte *deciſien* alhier voor hebbe verder te doen gelden, als voor *exempelen*, ten einde de leeringen daer door beter te begrijpen. Zijn 'er misſlagen ofte verzinningen, dat wel kan ende moet zijn, verſoeke daer van onderricht ende ondertuſſchen verontſchuldigt te worden. En indien yemant denkt, dat ik dit gevaer van ontſchuldinge en *excuſe* van noden te hebben, wel hadde konnen vermijden, die ſal gelieven te weeten, dat mijn *Commiſſie*, die van den Lande

heb-

hebbe, mede-brengt, om niet alleen het Latijnſche, maer ook het *Frieſche Recht* met ſchrijven te verlichten; dat indeſer voegen, nae mijn beſte vermoogen hebbe ſoeken te betrachten; tot dat de tijt, onder Godes zeegen, yets beter ſal mogen opgeven. Denke niet, dat veel woorden van nooden ſal hebben om te doen gelooven, dat dit werk om geen roem of profijt is gemaekt. Eere kan niet wachten van in Duitſch te hebben geſchreeven, dat al over de vijf en twin-

tig jaren in 't Latijn hebbe geleert, ende ſoo 't waer is, dat eenige meinen, als of de Latijnſche geleertheit hier door gekrenkt wierde, ſoude het eerſte gevoelen daer van, in 't verminderen van toehoorders my mede treffen. Doch gelijk de Theologanten ende andere Geleerden haer Waerde met het duitſch ſchrijven niet is vermindert, ſoo meine, dat deſe vreeſe voor de Rechtsgeleertheit immers ſoo ydel is, als het by andere Volkeren reede gebleeken is. Het werk is gedrukt

drukt in mijn afweesen op slegt een proef by my gezien, en hadde desswegen wel *correcter* mogen zijn. Eenige fauten by my in 't naeleesen gemerkt, hebbe hier onder gevoegt. Dat 'er niet veel meer zijn, heeft gedaen de naukeurige toezicht van d'Heer Advocaet *Hanso Acronius* mijn schoonbroeder, die de moeite wel heeft willen neemen, om de proeven voor het laeste nae te zien, gelijk mede dank moet zeggen aen de Heeren Advocaten *Paulus Gemmenich* ende *Feito Wesselius*, die

my in 't maken van 't Regiſter van 't eerſte deel de behulpelijke handt hebben gelieven te bieden. Mijn duitſch ſchrijven in deſen is hier mede gedaen, als 't maer ſoo wel gedaen mag zijn en blijven, als mijn oogemerk is geweeſt. Vaert wel, en oordeelt gunſtelyk.

DRUK-FAUTEN.

Pag. 124. n. 11. l. haer *roerlijke* goederen. p. 251. n. 49. l. *ouders*. p. 257. l. ten deele *niet*. en p. 258. n. 30. l. *in't*. p. 259. n. 2. l. *een*. p. 263. n. 26. l. *vertoont* p. 264. 29. l. *om* dat. p. 266 n. 41. doet uit de woorden, *genietende de goederen*. p. 267. n. 45. in 't einde, doet 'er by, *wort geëyſcht*. p. 310. n. 17 l. *onbeſwaerde*. p. 340. n. 9. l. *weetende*. p. 544. l. *vergaende*. p. 468. *verkoper*, *Evincent*. p. 631. opſchrift van 't kap. *Van eenige gemeine hoedanigheeden*, doet hier by *Van ſcheidingen*. p. 639. n. 13. zet hier by; *l. 13. in pr. ff. de Action. Empt.*

EERSTE DEEL
VAN DE
HEEDENSDAEGSE
RECHTSGELEERTHEYT.
EERSTE BOEK,

EERSTE KAPITTEL.

Van de Gerechtigheyt.

Wat rechtsgeleertheyt en wat gerechtigheyt zijn. Verdeilinge van dese. Van de billijkheyt en verscheidenheit des selfs, met exenpelen beveſtigt, en hoe verre hooge en lage rechters de selve mogen volgen ofte buigen.

1. DE Rechts-geleertheyt is een wetenschap van het gene recht en billik is, ofte een konst om te doen dat goet en rechtveerdig is. (a)

2. Want de Rechts-geleertheyt is met de wetenschap alleen niet te vreden, maer eyscht dat deselve in't werk werde gestelt.

3. Indien sin is haer eynde en oogemerk de *gerechtigheyt.*

4. Welke is een deugt waer door men stantvastelijk gesint is een yder het zijne te geven. (b)

5. Sy

(a) *l. 1. pr. ff. de just. & jur.* (b) *pr. Inst. de just. & jur.*

5. Sy is tweederley *Handelbaere* en *Verdeelende* gerechtigheyt. (c)

6. De *Handelbaere* gerechtigheyt leert, een yder te geven dat hem ten vollen toekoomt, en dat hy met nadruk eyſſchen magh; gelijk als eenig goet, waer aen ik eygendom heb, in handen van een ander is, ofte als yemant die my ſchuldig is, niet en betaelt. (d)

7. Sy wort *Handelbaer* genoemt, om dat ſy in den handel en wandel der menſchen alle daeg te paſſe komt.

8. De *Verdeelende* gerechtigheyt leert een yder te geven, het geene hem nae billijkheyt toegeſchreeven moet werden; edoch dat hy niet vorderen kan, van die het niet willen toeſtaen: gelijk als men dankbaerheyt bewijſt aen ſijn weldoenders, of almoeſen geeft aen den armen, of prijſen uytdeilt nae verdienſten der gener, die haer wel gedraegen hebben. (e)

9. Maer de ſtraffen der misdaden behooren tot de eerſte ſoorte, om dat de misdadiger ten vollen de ſtraffe verdient. (f)

10. In de *Handelende* gerechtigheyt maekt onderſcheyd der perſoonen geen veranderinge in het recht, maer men geeſt een yeder effen het geene hem toekoomt, het zy *Boer* ofte *Edelman*, *Koning of onderdaen*. Dit wort in de Scholen genaemt *Arithmetiſche proportie* of ſlechte eevenheyt. (g)

11. Maer de verdeelende Gerechtigheyt heeft verſcheydene regels nae verſcheydenheyt der perſoonen; meer of min dankbaerheyt is men ſchuldig, groter of kleiner aelmoes, nae dat de perſoon verdient, of in noot is; in 't verdeylen van Prijſen, in 't toeſchrijven van Eere, in 't begeeven van Ampten, moet gezien worden op verſcheydene hoedanigheden der perſoonen. dat wort genaemt *Geometriſche proportie*, ofte eevenreedenheyt. (h)

12. Met de regels van de Gerechtigheyt moeten alle wetten over een komen, ten minſten alſoo, dat ſy daer mede niet en ſtrijden, en deſe overeenkominge wort genoemt Billijkheyt der wetten.

13. Twederley is deſe billikheyt, *Natuyrlijk* en *Burgerlijk*.

14. De natuyrlijke ziet op de ſaken in haer algemeine eenvoudigheyt genomen.

15. De Burgerlijke voegter by de aenneminge van het nut en oorbaer van een Volk.

16. By exempel, dat een vrouw haer verbindende voor een ander mans ſchuld, haer woord houde, is billik in het algemein. Maer gemerkt de

(c) *in de Schoolen Commutativa & Diſtributiva.* (d) *Grot. de jur. bell. & p. l.* 1. *c.* 1. *n* 4. (e) *Grot. ibid.* (f) *Grot, lib.* 2. *cap.* 20. 1. 2. (g) *Grot. inleid.* 1. *hoek* 1 *deel*, 2. (h) *Grot. ibid.*

de ſwakheyt van het Vrouw-volk om tegen te ſtaen de aenhoudinge van verlegene lieden, om haer te helpen met een woord, ſonder geld uyt te geven, ſoo is bevonden ſchadelijk te zijn in een Staet, dat ſulke vrouwelijke *interceſſien* ſouden gelden: te meer ſy ſmaekte nae ten veel drijſtheyt, den vrouwen onbetamelijk. Dies een wet gemaekt is tot vernietinge van verbinteniſſen der vrouwen voor anderen gedaen, de welke alſoo is Burger-billik.

17. En is hier noch te weten, dat deſe billikheyt, ſoo veel ſy is de gront der wetten moet aengemerkt worden in het algemein en niet ten aenzien van beſondere gevallen, want het dikmaels gebeurt, dat een goede en billijke Wet ten aenzien van deſe en geene ſeer onbillik ſchijnt.

18. Eenige meinen, dat de *Souveraine* Hoven haer oordeel wel mogen richten nae deſe beſondere billikheyt; en dat de Neder-rechters de woorden der Wet ſtip moeten volgen: maer de waerheyt is; dat geen Rechters hoog of laeg van de algemeine wet mogen afgaen, om reden van billikheyt in dit of dat geval; om dat alle Rechters ſelfs die ſonder appel wijſen, niet als Dienaers van de wetten zijn. Dewelke ganſch los, en onſeeker ſouden worden, indien de Rechters in alle beſondere gevallen mochten oordeelen, of ſy gevolgt ſouden worden of niet.

19. Om by't vorige exempel te blijven. Seekere vrouw hadde haer verbonden voor de ſchuld van hare neven, en hadde obligatie gepaſſeert, niet by maniere van Borg-tochte, maer op haer naem, ten principalen; onder meldinge nochtans van die oorſaek, dat het was de ſchult van hare neven, van dewelke zy wederom een andere obligatie hadde genomen. de crediteurs waren ſlechte huys-lieden, niet denkende dit ſtrijdig te zijn met eenige Wet in de werelt, hadden de obligatie van de neeven aen de vrouw overgegeven ofte gecaſſeert, die zy by gevolge, niet konden laaten regiſtreren, nogh haer recht daer uyt vervolgen. Nae lange jaren die neeven geſtorven, en haer Boedel onvermogende zijnde, ſpreeken de crediteurs aen d'Erfgenamen van de vrouwe; deſe voor haer perſoonen niet zijnde verbonden geweeſt, behelpen haer met de wet, die alhier klaerlijk plaetſe hadde; maer het gebruyk daer van ſcheen zeer onbillik tegen deſe lieden, en daerom maekten veele Heeren ſwarigheyt om *Abſolutie* te geven; die echter gevolgt is, en volgen moeſt, om reeden vooren verhaelt, *voor de Honsdagen* 1680.

20. Nog een exempel; de Wet verbied de goederen van minderjarige te vervreemden, als om reeden juiſt nootſakelijk; en zulx ten be-

ſten van de minderjarige. Het gebeurt, men klaerlijk toonen kan, dat de verkoopinge, hoewel niet ten uytterſten noodſakelijk, evenwel zeer voordeeligh is, ſy magh echter niet geſchieden. het welk onbillik ſchijnt, maer de algemeine billikheyt weegt over, om dat het oordeel van nut of onnut eens aen de rechter in deſen zijnde gegeven, de verkoopinge van ſulke goederen los en tomeloos ſoude worden. (i)

21. Soo is 't dan niet in de macht van de Rechter, anders te oordeelen als de wet ſpreekt, ſchoon de reeden, waer op de wet ſteunt op dit of dat geval niet mochte paſſen, maer wel is hier de plicht, en macht van de Rechters, ingevalle de meininge der Wet, nae goede reeden, op dit of dat geval niet en paſt, ſchoon de woorden zulx ſchijnen mede te brengen, als dan de meininge, niet de woorden te volgen; by exempel; de Wet ſegt die bloedt vergiet, diens bloed ſal vergooten worden: yemant heeft het gedaen om ſijn lijf te beſchermen, nae de woorden ſoude hy geſtraft moeten worden; maer de Rechter ſal het, om de ongetwijvelde meeninge der wet, niet doen. van ſoodanige ſiftinge der woorden is het ſpreekwoort. 't Hoogſte recht is het hoogſte onrecht. en dit behoort tot de uytlegginge der Wet, van de welke wy nu moeten ſpreeken.

II. Kapittel.

Van de Wet.

Wat, en hoe meenigerley de Wet is. Wat dingen tot de Wet der Natuir, eigentlijk of oneigentlijk behooren. Goddelijke Wet hoe menigerley en haar kracht. Gemeine volkeren rechten. Burgerlijke in Frieſlandt gebruiklijk zijnde, mitsgaders koſtumen.

1. DE Rechts-geleertheyt moet gehaelt worden uyt de Wet: daerom ſal 't noodig zijn te onderſoeken, Wat, en hoe meenigherleye wet daer is. (a)

2. In't algemein is de Wet een regel van de handelingen der menſchen deſelve verbindende tot het geene recht en eerlijk is.

3. Sy

(i) *Grot. lib. 1. de jur. bell. & pac. n. 9.* (a) *ziet Sande 2. 9. 15.*

3. Sy is tweederley: aengeborene en gegevene Wet.

4. De aenborene wet, (anders het recht der nature) is het oordeel des verſtands, te kennen gevende wat ſaeken, uyt haer eygen aert, zijn eerlijk of oneerlijk, met verbinteniſſe van Gods-wegen om het zelve te volgen. (b)

5. Tot deſe behoort dan eigentlijk al het geene nootſakelijk gedaen of gelaten moet werden, maer oneygentlijk brengt men tot de ſelve wet, dingen die wel geoorloft zijn, maer die, ſonder miſdaed, konnen anders gedaen worden; als, dat de wet der nature toelaet ſigh ſelfs tegen gewelt te verdedigen, in vryheyt te leven, het gene niemant toebehoort aen te vaerden, en ſoo voorts. (c)

6. Somtijts brengt men ook tot de aengeborene wet, ſoodanige ſaeken, die beter gedaen als gelaeten worden; maer die echter niet t'eenemael ongeoorloft zijn, om anders gedaen te worden, gelijk als men zegt (d) De natuire leert dat men t' goedt moet laeten aen 't naeſte bloedt. en diergelijke meer.

7. Edogh in ſijn eygen zin is de aengeboorene wet onveranderlijk, ſoo lange de ſaeken blijven in de ſelve geſtalteniſſe. En behooren daer toe allerley deugden, en zijnder mede ſtrijdig allerley ondeugden. (e)

8. Sy heeft verſcheydene Gront-regels, als namentlijk, *leeft eerlijk, quetſt niemand, geeft een yder het zijne, Doet een yder dat gy wilt dat men u ſal doen*, en diergelijke meer.

9. Volgt de gegevene wet, welke is, *Goddelijk* of *menſchelijk*.

10. De Goddelijke wet is oud of nieuw, de oude wet door *Moſes* aen't Joodſe volk gegeven, en de nieuwe door den Heere *Chriſtus* aen alle Volkeren.

11. Het oude recht is wederom tweederley, of eigen aen 't Joodſe volk, ofte gemein aen alle volkeren. De geheele wet (f) van het oude Teſtament is wel gegeven alleen ende met naemen aen de Jooden; edoch alle rechten van beſondere volkeren zijn van dien aert, dat ſy beſtaen of uit inſtellingen, die op dat volk alleen paſſen, of die ſy gemeen hebben met andere natien, gelijk de Keiſer *Juſtinianus* leert. (g)

12. De eigene Joodſe wetten, zijn dan of *Ceremonieel* of *Politijk*, de Ceremoniele wet ſchreef voor, verſcheydene Kerk-zeden, of *Ceremonien* ontrent de bedieninge der heylige ſaeken.

13. De Politijke of Burgerlijke wet was een regel voor't Joodſe volk,

(b) *Gro. inleid. 1. 2. 8.* (c) *Grot. de jur. bell. lib. 1. c. 1. §. 10.* (d) *Grot. ibid.* (e) *pen. inſt. de juſt. & jur.* (f) *In de Schoolen Ceremonialis, Politica, Moralis* (g) *in §. 1. Inſt. de jur. nat. Gent. & civ.*

waer nae zy in't algemein of in't beſonder haer leven, handel en wandel, voor ſoo veel ſy Burgers van een ſtaet waeren, moeſten aenſtellen.

14. De algemeen-manierlijke wet is een regel nae dewelke de Jooden haer leven moeſten richten, ſonder aenzien op den ſtant, en gelegentheyt van't Joodſe volk, ofte Burgerſchap.

15. De Kerkelijke wet was niet als een ſchaduwachtige voorbeeldinge van de *Heere Chriſtus*, en ſijn ampt, met welkers verſchijninge op aerden de ſelve wet is verdweenen.

16. De Burgerlijke wet verbindt de Chriſten-volkeren ook niet, om dat ſulks de wille des wet-gevers niet is geweeſt: even gelijk een Koning, die veel volkeren onder ſijn heerſchappye heeft, aen deſe of geene der volkeren een wet voorſchrijvende, daer mede ſijn andere onderdaenen niet verbint tot onderhoudinge van die Wet, of wetten als hy met naeme aen een ſijner volkeren heeft voorgeſchreven.

17. Edogh voor ſoo veel de Burgerlijke wetten, op noodſaekelijke reden van deugt, en eerlijkheydt zijn gegrond-veſt, ſoo zijn wy gehouden den inhoud daer van nae te komen.

18. En met dien zin is het, dat de algemeine-manierlijke Wet, of de Tien-gebooden, hoewel ook naementlijk aen't Joodſe volk gegeven, verſtaen wort alle Chriſtene volkeren te verplichten tot gehoorſaemheyt, voor ſoo veel daer in niets begrepen is, (uytgenomen het vierde gebodt) als wat het aengeboren recht van de menſchen is vereyſchende.

19. De nieuwe wet door de *Heere Chriſtus* gegeven raekt ongetwijvelt, ſoo wel van wegen de macht des Wetgevers, als ten aenzien van de ſtoffe der gebooden, alle volkeren.

20. De menſchelijke wet is wederom twederley.

21. Eerſtelijk wet, of recht der volkeren, en ten tweeden Burgerlijk recht.

22. De wet der volkeren wort genaemt, die door waerneminge van't geheele menſchelijke geſlacht ofte het beſte deel des ſelfs, macht van verbinteniſſe ontfangen heeft. Hier toe behoort het recht des oorlogs, Recht van't gemeene-beſt, eygendom van goederen, en meeſt alle verbinteniſſen, en overeenkomingen, (*ofte Contracten*) als mede het recht van het Houwelijk, van de uytterſte willen, en diergelijke meer. (g)

23. De Burgerlijke wet is, die haeren naeſten oorſpronk heeft uyt de wille van de Hooge-macht, eenes vryen volks.

24. Maer

(g) *l. 5. ff. de juſt. & jur.*

24. Maer om dat de wetten der Stadt *Romen* door geheel *Europa*, met haer oud gebied zijn verſpreit geworden, en om dat ſy alle andere bekende rechten, in vernuft en billikheyt overtreffen, ſoo heeft het Roomſche Recht, by meeſt alle Chriſtene volkeren zijn kracht behouden, indier voegen dat het van de ſelve is aengenomen: ſoo nochtans dat yder vry-volk, daer heeft afgenomen, en by gedaen, het gene haer goed dachte.

25. De *Pauſen* hebben ook om de Keyſers niet toe te geven, of om 't beter te maken, een Rechts-geleertheyt te zaemen geſtelt uyt de Oudtvaders, en uyt de ſchriften van eenige Rechts-geleerden hunnes tijts, ſchier ſoo groot als het Keyſerlijke recht is, het welke, by ons geen meer macht heeft als de *Pauſen ſelfs*, uytgenomen eenige dingen, die daer uyt in algemene praktijke zijn gekomen; waer van ſoo nu en dan gemelt ſal worden.

26. En wil het gebruyk, dat men het Roomſche Recht, by uytnementheyt Burgerlijk Recht noeme, en de byſondere wetten van yder vry-volk Land of Plaets-Recht, (i)

27. Daer nochtans in waerheyt, alle wetten van yder vry-volk, ſoo wel Burgerlijk zijn als der Romeinen, en eygentlijk plaets-recht behooren genoemt te werden de keuren van byſondere Steeden, die een hooger macht onderworpen zijn.

28. Het burgerlijk recht van Frieſlandt beſtaet dan ook uyt twederley wetten, de Romeinſche, en de eygene Frieſche; in dier voegen dat de Roomſche niet anders gelden, als in ſaeken waer van in het Frieſche niet wort gevonden.

29. Wy ſullen de Roomſche wetten, met de naeme van't gemeene of Keyſerlijk Recht, en de Frieſche, Land-recht noemen, ofte liever met de gebruykelijke naem, Ordonnantien van Frieſland.

30. Edogh die beyde ſoorten, maeken in Frieſland niet meer als een Burgerlijk recht, om dat het Roomſche hier niet anders wordt geacht, als voor ſoo veel het by de Frieſen aengenomen is.

31. Waer op wy dan ſullen paſſen de gemeine verdeilinge van't Burgerlijk recht te weten, *geſchreven*, dat gemeenlijk *Wet*; en *ongeſchreven* dat anders *Coſtumen*, ofte gewoonte wort genoemt. in de oude Frieſche wetten, *zetma*, *pliga* als of gy zeyde, zetrecht, pleegt recht. (k)

32. De geſchrevene wetten in Frieſlandt zijn, eerſtelijk, de Romeinſe, als gezecht.

33. En ten tweeden de beſluyten der Staeten, dat is, der volmachten van

(i) *jus municipale.* (k) *§ Inſt. de juſt. & jur. jus ſcriptum aut non ſcriptum.*

van de Landen en Steeden, ten Land-daege vergadert; ſoo als tegenwoordigh de Land-Staet ſich bevindt.

34. Evenwel ſijn niet alle beſluyten der Staeten voor Wetten te houden, maar alleen die met ſoodanigh voorneemen worden gemaekt, dat ſy alle ende een yeder der Ingezetenen ſullen verbinden. (l)

35. Want by aldien de Staeten eenige beſluyten maken tot voordeel van beſondere Perſonen, ofte Steeden en Plaetſen, ſulks heeft geen kracht van Wet ten aenſien van andere. (m)

36. Jae ſy gelden ook ganſch niet, voor ſoo veel ſy mochten ſtrecken tot krenkinge van een ander ſijn verkreegen recht; (n) ten ware ſulx in 't beſonder waare uytgedrukt; men noemt ſulke beſondere voorrechten *Privilegien.*

37. Staet ook te letten, dat de beſluyten der Staeten eygentlijk voor geen algemeine wetten gehouden worden, als wanneer ſy by Placcaten worden uytgegeven, ende den Volke bekent gemaekt, ter Plaetſe daermen gewent is afkondinge te doen; van welke tijdt af, en eerder niet, ſy de onderdânen verbinden, ten ware, by de wet ſelfs, een ſeeckere tijt beraemt was (o) nae welke de wet ſoude beginnen te gelden. (p)

38. De Keyſer *Juſtinianus* heeft naderhandt twee maanden geordonneert, binnen dewelke ſe alle, ſonder eenige uytvlucht, ſouden gelden (q); Edoch dit heeft in onſe kleyne Landtſchappen geen plaets, noch gebruyk.

39. 't Is ook de gewoonte van meeſt alle hooge Machten, dat nieuwe wetten eerſt geſonden worden aen de vergaderinge van de Hooghſte Rechters, om te worden onderſocht, en te boeke geſtelt, geregiſtreert, ofte *geinterineert*, gelijk men ſpreekt; Inſonderheyt by aldien het voorrechten zijn van beſondere Perſoonen, in welke het ſelve, by ons, alleenlijk in gebruyk is. (r); Want Placcaten en andere Reſolutien is de gewoonte der Heeren Staeten niet, om ten Hove te laeten *interineeren.*

40. Maer ſoo verre dat niet geſchiedt in octroyen aen beſondere Perſoonen vergunt, ſal het Hoff ſodanigh voor-recht niet lichtelijk met hare ordeelen goedt doen. Schoon ook andere algemeine wetten, nae dat ſy gemaekt ſijn niet worden aen den Hove gepreſenteert, om te worden aengenomen en geverifieert gelijk men eldels ſpreekt, ſoo wort

(l) §. 6. *Inſtit. de jur. nat. gent. & civ.* (m) *Grot. Inleid. 1. b. 2. d. 20.* (n) *l. 2.* § 10. & 16. *Ne quid in loco public.* (o) *Nov. 115. cap. 1.* (p) *Nov. 61. c. 1.* (q) *l. 9. c. de ll.* (r) *Sand. lib. 5. tit. 2. defin. 2. in pr.*

word echter dikmaels advijs van den Hove, voor af, by de Heeren Staten verſocht, ook wel nae gelaeten; niet ſonder eenig onderſcheyd, in voegen nae de Placcaten, by den Hove goed-gekeurt, eenpariger recht wort geſprooken, als mogelijk nae de geene die ſonder kennisſe van 't Hof worden gepubliceert.

41 De kracht van de wet beſtaet in gebieden, en verbieden, toelaten en ſtraffen, dogh alſoo dat ſy tot de toekomende dingen, en niet tot de verledene behooren, ten ware de wet uytdrukkelijk het verledene mede beklemde, of dat de wet, eygentlijk, geen nieuw recht invoerde, maer alleen het oude recht, ſoo veel het twijvelachtig was, verklaerde. (f)

42. Al wat tegen het gebodt der wet begaen wort is van aenbegin van geener weerden, ten ware, de wet yets anders, tot ſtraffe, mocht hebben verordineert, waer by het dan meeſtendeel gelaten word. (t) als by exempel, de wet eyſcht, dat houwelijken over de gemeinte ſullen werden bekent gemaekt en voor de gemeinte beveſtigt; maer om dat'er een geldboete geſtelt wort tegens de overtreders, ſoo wort verſtaen, dat het houwelijk, anders beweſen zijnde, niet en is van geener weerden, maer wort gelaten aen't beſtel van keyſerlijke wetten, gelijk hier beneden zal blijken.

43. In Frieſland is een oud land-recht geweeſt, ſoo de voor-reeden ſegt, van *Karel de Groote* en *Paus Leo* gegeven; *Dat freeske landriucht der uws haat joun dy Koning Karel Keyſer to Roem en die Paus Leo.* zijn de woorden.

44. Maer deſelve zijn, door de veranderingen van ſoo veel eeuwen, en beſonderlijk door de woeſtheyt van de Schieringers en Vetkopers tijden, bykans alle in vergetelheyt gekomen.

45. Tot dat zeedert den jare een duyſent vijf hondert door de Hertogen van Saxen, en onder de regeringe van Keyſer *Karel*, en de Koning *Philips*, en eyndelijk by de vrye Staten, van tijt tot tijt verſcheydene placcaten en ordonnantien zijn gemaekt en uytgegeven.

46. Edoch in kleinen getale, en weynig verſchelende van't roomſche recht, want alſoo het land ſchier ſonder recht, en onderhout van wetten, by de nieuwe Furſten wierde gevonden, hebben zy het roomſche recht alhier dadelijk ingevoert.

47. Sulx, dat de verwerringen onſer voorouders, dit goet ons hebben aengebracht, dat het roomſche recht hier ſuiverder en platter onder-

(f) *l. 7. ff. de legibus l. 7. C. de legib. l. ult. C. d: pact. Nov. 115. c. 1. in fin. Sand. lib. 2. tit. 5. de fin. 6.* (t) *l. 5. de ll.*

houden wort, als in eenig deel, land of ſtaet van de Chriſtene wereld. Staende by ons vaſt deſen regel, wat niet blijkt verandert te zijn by het Frieſche recht, blijſt ſoo, als het by de Roomſche wetten (u) is vaſtgeſtelt,

48. De ongeſchreven wet is niet anders als een gewoonte, welke allengskens door het gebruyk des volks, verbindens macht verkregen heeft. (w)

49. Sy wort ongeſchreven genaemt, om dat ſy van den beginne noit in ſchrift geſtelt wort, dewijl haer begin onſeeker is.

50. Maer ingevoert ende beveſtigt zijnde wort ſy wel geſchreven.

51. Gelijk in onſe ordonnantien doorgaens de *Coſtumen*, dat is, gewoonten, even ſoo wel geſchreven zijn als placcaten en ordonnantien, jae ſelfs met byvoeginge van ſeekeren tijd. (x)

52. De gewoonten hebben deſelve macht als wetten, mits dat zy rechtveerdig, algemein, en ſeeker zijn.

53. Rechtveerdig, dat is, niet aenlopende tegens deugt, geſonde reden, en gemein recht der volkeren. (y)

54. Algemein, dat is van't geheele volk, ofte van't meerendeel des ſelfs aengenomen. (z)

55. Seeker, dat is, ſoo lang, en ſoo dikmaels gebruykt, (a) dat men aen de ſelve niet en mag twijvelen.

56. Men moet dan voor geen gewoonten houden ſulke gebruyken die meer uyt onwetenheyt van recht, als op wiſſe gronden ſteunen, hoedanig Sande een exempel heeft (b) Lange was het gebruyk geweeſt dat de Land-heeren aen de meyers goet deeden de waerdije van de boomen by haer geplant, nae de tegenwoordige taxatie, ſchoon veel hooger als d'eerſte plantinge; wetende de lieden niet beter of dat hoorde zoo; maer het Hof heeft dies niet tegenſtaende anders recht geſprooken.

57. Soo is nu ook allenthalven het gebruyk, dat als yemant het vruchtgebruyk van huyſgeraed, *linnen, wollen, en levende Have*, 't zy alleen of onder andere goederen heeft, hy de gemelte goederen tot taxatie aenneemt: invoegen hy gehouden zy, de volle prijs daer van nae vruchtbruyks-einde wederom te geven; maer dit is ook tegens de gronden van recht, en wort door onwetenheyt, by de lieden aengenomen, waer op in't oordeelen niet ſoude konnen gelet worden, waer van beneeden ſal geſprooken worden.

58. 't Is

(u) *Sande 2. 2. 2. verſ. quod axioma & 7. in fin. d. 4. & 1. in fin. Herbaj. c. 13. §. 6.* (w) *§. inſt. de jur. nat. gent.* (x) *ziet 1. boek ord. tit. 2. art. 1. coſtume van 4. januarij ook tit. 4. en elders.* (y) *l. 39. ff. de ll.* (z) *l. 32. §. 1. eod. tit.* (a) *l. 34. & l. 35. cod.* (b) *in ſijn 3 boek tit. 6. def. 8.*

58. 't Is verders ſoo, dat de ſtijl van de Cancellerie ſoo veel kracht heeft als een wettelijke koſtume en voor ſoodanig moet worden onderhouden, des ſy mede niet aenloope tegen duidelijke wetten en ordonnantien. (c)

59. Plaetſelijke wetten van yder Stadt ofte Grietenije zijn 'er weynig in *Frieſlandt*, altoos geen in ſchrift.

60. Die daer mogen zijn geſchreven of ongeſchreven hebben kracht een y e in zijn plaets, *ſoo verre de gemeine wet des landts in't gebruyk zijnde daer tegens niet en ſtrijd.* (d) Exempel daer van hebt gy in het deilen der vruchten, die by d'eene gezaeit, en by een ander geriſpt zijn; want in Ooſtergoo worden ſy op de meeſte plaetſen, half en half gedeilt, in Weſtergoo, immers in verſcheyden Grietenyen, is een derde part voor de zaeijer, en twee derde deelen voor die geene die ſe geriſpt heeft, welke gewoonten voor wetten moeten gelden, om dat zy niet ſtrijden tegens het gemeine *Keyſerlijk* of *Provinciael* recht.

61. Exempel van een wet daer mede ſtrijdig is by den *Hove* geoordeelt, hoewel niet by wege van *proces*, mijns wetens 't *Octroy* by de Steeden gegeven aen haere bankhouders, van dat ſy niet gehouden ſullen zijn geſtoolen goederen aen den eerſten eygenaer wederom te geven, als nae *reſtitutie* van hun verſchooten geld, ten ware de eygenaer hem hadde laten waerſchouwen, waer van beneden ſal gehandelt worden. Is meermalen verſtaen, dat ſulken *Octroy*, als ſtrijdig met gemein bekend recht by geen Magiſtraet, ten minſten ſonder opper-*Octroy* van de *Heeren Staten*, konde worden gegeven, en de bankhouders geordonneert om het goedt ſonder vergoedinge weder te geven.

62 In voorvallen, daer wetten ofte gewoonten ganſchelijk ontbreecken, ſoo dat men ook geen reeden uit andere diergelijke kan trecken, pleegtmen zich wel te reguleeren nae de Rechten en gewoonten der naebuiren, immers in ſaeken daer in onſe ingezeetenen groote gemeenſchap met haer hebben; gelijk in queſtien over wiſſel en *aſſurantien* ten aenzien van Hollandt. (e)

63. Het recht uit de wet voortkomende is tweederley, *Staet-recht* en *beſonder recht.* (f)

64. Het Staet-recht behoort tot het beſtier van de gemeine *Landsregeeringe*, waer van de bedieninge is by de *Heeren Staten* ſelfs, en by hare *Gedeputeerden*, benevens andere *hooge raets vergaderingen*, doch hier van ſullen wy in dit werk niet handelen, als eeniger maten in het begin van het vijfte boek.

(c) *Gail. obſerv. 1. in pr.* (d) *l. 9. ff. de lege Rhod.* (e) *jus publicum, jus privatum.* (f) *Schotan. ex. ad t. ff. Quæ ſit long. conſuet.*

65. Besonder-recht is, het welke tot voordeel en genot van een ygelijk Burger strekt, bestaende in alderhande betwistingen over het *mijn*, en het *dijn*, soo verre *het niet afhangt van de ordere der Regeeringe*; waer van het bestier is *by het hof van Friesland*, beneffens de Rechters in Steeden en platte landen.

66. Om hier van ordentelijk te handelen is te weten, dat het geheele recht driederley voorwerp heeft, *de persoon* van yder mensch, *de saken* en *de actien*, dat is, *rechts-vorderingen*, waer mede men't recht ontrent de persoon, en de saken hand-haeft.

67. Het recht der persoonen sal zijn de stoffe van het *eerste boek*. De saken sullen ons drie boeken verschaffen, en de twee laeste boeken sullen zijn voor de *rechts-vorderingen*; alsoo het geheele werk in *ses boeken* sal wesen gedeilt.

68. Doch eer wy voortvaren, is van nooden aen te wijsen, in wat voegen de Friesche rechten moeten aengemerkt worden in andere landen, en hoe die van andere landen konnen gelden in Frieslandt.

III. Kapittel.

Van 't gebruik der Friesche rechten in andere landen, en die van andere landen in Friesland.

Swaericheit, om over een te brengen de verschillende wetten en gewoonten van verscheidene Landen. Drie grontreegels streckende tot overeenbrenginge der selver. Mitsgaders toepassinge der selve reegels, op alderhande exempelen.

1. HEt gebeurt dikwils, dat'er handelingen voorvallen, die in Frieslandt begonnen en voltrocken zijnde, in andere landen *ten effecte* moeten worden gebracht, ofte die elders voorgevallen zijnde in dese *Provintie* moeten worden geoordeelt.

2. Ende het is kennelijk, dat de *Ordonnantien* ende *Gewoonten* van yder Provintie in veele dingen verscheelen, soo datmen dikwils niet en weet, wat recht in acht behoort genomen te worden, of dat van de plaetse, daer de saek' is voorgevallen, of daer de Lieden woonen ende daer sy aengesprooken worden.

3. In het Keysers recht hebben wy van dese sake niet met allen,

om

om dat het Roomſe Rijk, zich uitſtreckende zeer wijdt in alle drie gedeelten der weerelt, weinig handel en wandel hadde met vreemde *Natien*, en daeromme de rechtſpleeginge aldaer met geen verſcheidenheyt van *Ordonnantien* ende gewoonten wierde belemmert.

4. De grondt-regels, waer uit het oordeel ontrent deſe vrage moet worden gerichtet, zijn echter ook in 't Roomſche recht bekent, te weten deſe; Ten 1. dat *de wetten van yder vry Landſchap* kracht moeten hebben binnen de palen des ſelven Lands, ende *verbinden alle de Onderdanen des ſelfs, ſonder wijders.* (a)

5. Ten 2. dat voor *onderdanen moeten worden gehouden alle Perſoonen die in dat Landſchap worden bevonden, ſoo lange ſy hun aldaer onthouden, het ſy voor een tijt ofte voor altoos.* (b)

6. Ten 3. de *Hooge machten van yder Landt bieden elkander de handt*, ten einde, *de Rechten van yder, op elk ſijn onderdanen*, ſchoon elders zijnde, *ſoo verre gelden, als het niet is ſtrijdig met de Macht of het Recht des anderen in ſijn bedrijf.*

7. Waer uit dan blijkt, dat het oordeel van deſe ſaek is een gedeelte van het Volkeren, ende niet eigentlijk van het burgerlijke recht, alſoo het niet ſteunt op 't welbehagen der Oppermachten van yder Landt afſonderlijk, maer op 't onderling gerief ende ſtilſwijgende over-eenkomſte der Hooge Machten met elkanderen.

8. Hier uyt vloeyt deſe ſtellinge; *dat alle handelingen ende Akten voor Recht of buiten Recht* onder levende of by verſterf, overeenkomende met het recht der plaetſe daer ſy gemaekt zijn, *overal* kracht hebben, ende in tegendeel, *als ſy daer niet deugen, dat ſy dan nergens goedt zijn.* (c)

9. Ende ſulx ſoo wel ten aenzien van Lieden, die voor een tijt haer in eenig Landt of Stadt bevinden, als die daer geboortig of haer geduirige woonplaetſe zijn hebbende.

10. Mits, ſoo wanneer een ander Oppermacht in ſijnen bedrijve daer door eenig merkelijk ongerief ſoude komen te lijden, hy niet gehouden is ter plaetſe, daer hy te zeggen heeft, ſoodanige akten of handelingen *effect* te doen hebben.

11. Wy ſullen het gebruik hier van, in verſcheydene ſoorten van handelingen voorſtellen, ſoo wel in ſulke, daer in de bepalinge van de derde regel geen plaetſe vint, als in ſodanige, daer op ſy toegepaſt kan worden.

12. Een exempel ſal hier nae worden geſtelt op ſijn ordere te weten,

(a) *per l. ult. ff. de Iuriſdict.* (b) *per l. §. 7. 10. inf. ff. de Interd.* (c) *Gail. 2. obſ. 123. Sand. lib. 4. tit. 1. def. 14.*

dat een Testament gemaekt op een plaetse daer het mag bestaen voor *Notaris* ende twee getuigen, ook gelt in *Frieslandt*, daer het soo gemaekt zijnde niet soude deugen, om dat alhier zeven getuygen vereyscht worden.

13. Zegge, als het gemaekt is in *Hollandt* of in een audere *Provintie* nae de manière aldaer gebruikelijk, schoon by Lieden in Friesslandt woonachtig, (volgens de 2. regel *art.* 5.) het gelt alhier ook, soo wel ten aenzien van onroerlijke als roerende goederen; soo uit kracht van de *derde* regel *art.* 6. gestelt; als om dat de wille van een eygenaer wettelijk *gedisponeert* daer sy *gedisponeert* wort, over het sijne, nae Volkeren recht, overal moet worden erkent ende bekrachtigt.

14. De selve reedenen leeren in tegendeel; dat, als in een ander *Provintie* gemaekt is een *Testament* in sodanige *forme*, dat het aldaer niet deugt, het selve by ons mede niet kan gelden, of schoon de *forme* naer onse gewoonte goedt mochte zijn; om dat de akte van aenbegin nietig ende van onwaerden is geweest, en daerom by ons sonder nieu maeksel geen kracht kan bekomen.

15. Het selve is ook rechtens, al schoon een Fries alhier woonachtig elders een *Testament* maekte, dat nae 't recht van die plaetse *nul* ende van onwaerden was, schoon het nae ons recht alhier goedt mochte zijn, het soude by ons echter geen macht konnen hebben, volgens de tweede regel *art.* 5.

16. Nae de selve reeden, een Hollander hier makende testament voor *Notaris* en twee getuigen, het soude, self in Hollandt, niet behooren nochte konnen bestaen.

17. Verstaet zich echter van self, indien de forme van een *Testament* by een *Fries*, op sijn landswijse gemaekt in Hollandt of elders; ter selver plaetse niet en was verboden, maer slechts minder in gebruik, dat het dan geen questie onderworpen soude zijn; gelijk indiervoegen het maken van *Testament* by zeven getuigen in Hollandt niet is verboden.

18. Wat van Testamenten in dese exempelen is gezegt, heeft buiten twijvel ook plaets in handelingen onder levende, gelijk zijn, allerhande *Kontracten*, die aengegaen zijnde nae de rechten ende kostumen van yder plaets, over al moeten gelden, soo wel in, als buiten recht, ook self in sulke plaetsen daer se anders verboden zijn.

19. By exempel; Op eenige plaetsen mag verboden zijn, gelijk alhier voor deesen is verboden geweest, om brandewijn of eenige andere waeren te verkopen: indien echter een Burger van dat Landt wort aengesprooken om brandewijn gekocht ter plaetse, daer sy vrijelijk mochte gekocht worden, soo moet hy gecondemneert worden, ook immers

in

in die plaetſen, daer 't verboden is ſulke waren te kopen ende te verkopen, om dat het *Contract* goedt zijnde daer het gemaekt is, overal wort erkent, om te gelden tuſſchen Partijen.

20. Maer als Partijen hadden een koop geſlooten van brandewijn te leveren in 't Landt, daer ſy verboden is, daer uit ſoude geen aktie vallen in dat Landt, om dat het ſoude ſtrijden met het recht ende macht van dat ſelve Landtſchap, 't welk binnen hare palen die leeveringe heeft verboden.

21. Stelt nu eens wederom; Een uytlander heeft aen een Fries alhier verkocht ende geleevert in de Provintie, brandewijn of andere verboden waren; hy kan uit ſulken koop nae reeden van Rechte, nergens aktie maken, ſelf niet buiten de Provintie indien hy den koper aldaer vont; *immers niet uit kracht van de koop*, om dat ſy beide gedaen hebben wat hun verboden was te doen; *ten ware de billijkheyt om beſondere omſtandigheden eenig remedie extraordinaris tegen den baetſoekenden koper mochte verſchaffen.*

22. Een ander; In een Stadt is verboden brandewijn te drinken, de lieden gaen even buiten de *Juriſdictie* van de Stadt, en doen 't aldaer. Alhoewel de handelinge daer ter plaetſe geoorloft is, ſoo geeft ſy evenwel geen aenſpraek in die Stadt, om dat het is tot merkelijk ongerijſ ende wanordere deſſelfs; maer elders valt 'er aenſpraek van.

33. Wederom, 't is verboden even buiten de *Juriſdictie* der Stadt te gaen drinken, om des Stads *excijſen* niet te verminderen, gelijk daer van *exempelen* zijn; de Burgers doen 't evenwel; Sy zijn tot harent ſtraf-baer over 't feit; maer de handel is geoorloft, en daerom geeft ſy over al aenſpraek, behalwen in die Stadt, om reeden ten *voorigen artikele* verhaelt.

24. Diergelijk gebruik is 'er ten aenzien van gewijſde dingen; Een ſententie by eenige Rechter wettelijk uytgeſprooken, of ook *Pardon* gegeven by den geenen, die macht heeft om het te geven ter plaetſe daer 't is voorgevallen, wort overal erkent en effect gegunt, ſonder onderſoek op de reeden van dien, vermogens den 3. *regel art.* 6.

25. Ten ware wederomme door reeden van merkelijk nadeel of ongerief, dat een ander Staet daer by ſoude konnen lijden; exempel; Een doodſlager vlucht uit Frieſlandt ende gaet even buiten deſe *Juriſdictie* in een ander *Provintie*, ſtelt zich aldaer gevangen ende wort vry geſprooken; het is niet buiten reeden, dat de Rechters van de plaetſe daer 't feit begaen is, ſwarigheit maken, om ſodanigen *ſententie* t' erkennen ende in haren bedrijve te doen *effect* neemen, nademael het ſchijnt te ſtrecken, om haer Recht en Juſtitie te onderkruipen.

26. We-

26. Wederom: Een Fries heeft zich *geſubmitteert* onder de Rechtſtoel van een nabuirige Provintie; daer doet men hem citeeren by *Edict* ende kondemneert 'er hem op; dat men niet vermochte te doen, als wanneer ſy hem met *citatie* in haren bedrijve beloopen hadden, ofte door ſijn eigen *Magiſtraet* hem wettelijk hadden laten citeren, die dat echter niet hadde behoeven toe te ſtaen; gelijk aengeweſen is (d) ſodanige *ſententie* kan met recht geweigert worden, om ter exekutie geſtelt te worden, als naedeelig aen de *Jurisdictie* alhier in 't gemein ende d'Ingezeetenen in't beſonder.

27. Wanneer ook verſcheidentheit is ontrent de *exekutie* van *ſententien*, ſoo volgtmen altoos de ordere en het Recht der plaetſe, daer de *exekutie* geſchiedt, ſchoon, by de Rechtſtoel daer de ſententie geſtreecken is, ander Recht ende gewoonte mochte zijn, ſoo om dat die veranderinge van dadelijke uitvoeringe qualik ſonder wanordere ſoude konnen geſchieden, als om dat *d' executie* een nieuwen handel op haer ſelf is, die na ſijn eigen plaetſe moet worden *gereguleert*.

28. Jae ook alles wat tot de Rechtſpleeginge behoort, ſelf voor de *exekutie*, wort gerichtet nae de plaetſe daer 't *Proces* is opgeheeven ende niet volgens de gewoonten der plaetſe daer de handel, waer over gepleit wort, is voorgevallen; om dat het Gerichte is gelijk een *Contract* op hem ſelf, dat daerom ook ſijn eigen waerneeminge behoudt.

29. Exempel; Een Fries is in Hollandt kleine koopmanſchap ſchuldig geworden, waer van *Preſcriptie* valt na twee jaren in *Frieſlandt*, niet in *Hollandt*; Indien echter de aenſpraek alhier geſchiedt, ſoo moet de Hollander ook de *Preſcriptie* lijden; om dat die behoort tot het recht der aktie ende niet tot den oorſpronk des handels.

30. Soo ook, als in Hollandt Scheepen-kenniſſe of eenige andere akte gepaſſeert is, die aldaer *parate exekutie* geeft ende nae Keyſers recht, dat wy alhier hebben, niet; ſoo moet de crediteur willende den debiteur alhier aenſpreecken hem eerſt rechtelijk overwinnen.

31. Het houwelijk behoort mede tot deſen *Regel*; Indien 't geoorloft is ter plaetſe, daer het geſloten ende voltrocken wort, ſoo gelt het overal; By exempel, Een Brabander met diſpenſatie van de Paus hebbende getrout ſijn Broeders dochter, mag alhier deſweegen met ſijn echtgenoodt niet gemoeyt worden; Maer Frieſen tot dien einde nae Brabant zijnde getrocken en aldaer 't verboden houwelijk op die wijſe hebbende aengeſtelt, ſouden hier, op een korten wederkomende,

Cura-

(d) *in't 5. boek 5. Kap. art 19.*

ſwaerlijk geleeden worden, uit kracht van de bepalinge des 3. *regels* met exempelen in de 25. *ende volg. artik.* beveſtigt.

32. Soo gebeurt het dikwils, dat jonge lieden alhier ſtaende onder Curatoren, die het houwelijk willen en konnen beletten, een reiſje doen in Ooſtfrieſlandt of elders, daer men in dat ſtuk Keiſers rech tgebruikt; nae welke de Voogden geen houwelijk hunner minderjarige konnen beletten. Sy laten hun daer te zamen voegen, en komen terſtont wederom in Frieſlandt, het houwelijk is echter hier ongeoorloft, en kan by de Voogden dadelijk belet en te niete gedaen worden; om dat het ſelve kennelijk ſtrekt tot onderkruipinge en onnut-makinge van onſe Rechten. Veel eer ſoude men mogen zeggen, dat kerk en policij in die andere landen, ſulke jonge lieden niet behoorden te ontfangen en te ontredden in diervoegen.

33, Wederom, als ter plaetſe, daer 't houwelijk geſlooten is en d'echte lieden woonen, volle gemeinſchap van goederen is, gelijk in *Hollandt*, wanneer 't anders niet is bedongen, ſoo worden de goederen in Frieſlandt geleegen, ſoo roerlijk als onroerlijk d' eene der echte lieden toebehoorende, mede gemein, even ſoo wel, als of ſy door een wettelijk *kontract* in Hollandt waren vervreemdet ofte gemein gemaekt.

34. Dit ſteunt dan op de ſtilſwijgende wille der Contrahenten, welke ophoudt, als 't houwelijk wel in *Hollandt* geſlooten ende voltrocken wort, maer d' echte lieden gedenken te woonen in *Frieſlandt*, daer geen gemeenſchap valt, als van winſt ende verlies; dan konnen ſy niet worden gepreſumeert haer te willen reguleeren nae het recht van Hollandt, maer eer nae dat van Frieſlandt, dat ſy in 't oog hebben ende daer ſy gedenken te leeven.

35. Edoch, als de echte lieden eerſtelijk hebben gewoont in *Hollandt* ende naderhant verhuiſen in *Frieſlandt*, dan blijft de verkreegene eigendom ende gemeinſchap, ſoo als ſy door kracht der wet van aenbegin is vaſtgeſtelt geweeſt; *des de goederen naderhant een van beiden in Frieſlandt aengekomen, volgens het recht alhier gebruikelijk, deſſelfs alleen eigen blijven.*

36. Vorder is uit de bovengeſtelde *Regels* af te nemen; dat de *Perſonele qualiteiten*, die op yemant na recht van ſeeckere plaetſen zijn geveſtigt, over al worden omgedragen, ende by alle rechters worden erkent ende de lieden daer nae *getracteert*.

37. Die tot ſijnent voljarig wort gehouden, die is het in alle Provintien; het zy, dat hy mondig is gemaekt door den Rechter of van de wet voor ſodanig wort gehouden; gelijk in eenige Landen onder

andere in de Provintie van *Vitrecht*, die twintig of een en twintig jaren oudt zijn, voljarig worden geacht.

38 Gelijckerwijſe, die by ons onder Voogdije ſtaen, het zy jonge lieden, Stadskinderen, getroude vrouwen, zoons in vaders macht, of diergelijke, worden voor even ſodanig in andere Landen gehouden, ende genieten over al het recht, *dat op yder plaetſe Perſonen van die qualiteiten hebben of onderworpen zijn.*

39. Weshalven, yemant mondig gemaekt zijnde by 't Hof alhier, kan ook in Hollandt handel en wandel drijven, ſonder herſtellinge in't geheel te konnen verkrijgen: Dien alhier verbodt van ſijn goedt te regeeren is gedaen, die kan nergens uit eenige kontracten verbonden noch aengeſprooken worden, of 't moeſte zijn weegens omſtandigheden van billijkheit, als *datmen het elders niet hadde konnen weten*, of diergelijke.

40. Wederom, een Jongman van 20 of 21 jaren uit de Provintie van *Vitrecht* kan alhier vaſte goederen verkopen ſonder *dekreet*, om dat hy voljarig is, ende ſulx alhier den voljarigen vry ſtaet te doen; hoewel anders yemant *van die jaren* ſulx alhier niet vermag te doen.

41. Maer t'en is niet te zeggen, dat al wat yemant in ſeeckere qualiteit vermag of verboden is te doen in ſijn Vaderlandt, hem het ſelve recht ſoude moeten geworden in alle plaetſen; maer dient gebleven by 't gene te vooren is gezegt, dat elk in ſijn *qualiteit*, die hy in 't Vaderlandt heeft, overal wort gekent *ende geniet op alle plaetſen het recht, dat Lieden van die qualiteit aldaer genieten en onderworpen zijn.*

42. Exempel; Een zoon of dochter in vaders macht zijnde, ſchoon voljaerig ende veel goedts hebbende kan alhier geen *Teſtament* maken; Hy of Sy trekt in Hollandt, daer ſulke kinderen, ſchoon noyt bevrijdt van vaders macht, wel mogen *Teſteren*; konnen deſe Frieſche kinderen het daer ook doen? Jae ſy, maer 't ſal echter in Frieſlandt niet gelden, om dat het ſtrekt om de Frieſche Rechten te onderkruipen; elders kan en ſal het wel mogen gelden.

43. Maer een Hollands Jongman noit bevrijdt van vaders macht ſoude alhier wel Teſtament mogen maken; om dat men in Hollandt van ſulke vaderlijke macht, als men hier nae't Roomſe recht heeft, niet en weet; ende dienſvolgens hem geen *perſoneele qualiteit*, waer door hy alhier ſoude belet worden te *teſteren*, oyt is opgedrukt.

44. Eenige willen, dat het gene yemant wegens *perſoneele qualiteit* niet kan doen in ſijn Vaderlandt, hy nergens kan doen, ook niet ter plaetſe, daer 't wel geoorloft is aen ſulke Perſonen; maer dat ſoude te

groo-

grooten ongerief zijn, indien men zich ten aenzien van lieden onder ons handelende ſoo verre naer ander Lands recht ſoude moeten richten.

45. De ſelve reeden leert, dat ten aenzien *van vaſte goederen*, ſoo wanneer het recht *betreffende die goederen* verſcheiden is nae de landen, altoos gezien moet worden op het recht der plaetſe, daer het goedt is gelegen, *om dat de vaſte goederen een lichamelijk gedeelte van yder Landt of Stadt maken*, waer op de wetten van een ander Landt of Stadt niet konnen hechten noch toegepaſt worden, ſonder *confuſie* ende nadeel van de *Regeeringe*, daer het goedt is geleegen.

46. Hier uit volgt, als een *Fries* heeft vaſte goederen liggen in de *Omlanden*, daer men geen *Teſtament* nopens vaſtigheden kan maken, ſchoon men 't alhier wel mag doen, indien hy echter in deſe Provintie van ſijn vaſtigheden in d'Omlanden geleegen *Teſtament* maekt, het ſelve ſal ſoo verre niet deugen.

47. Hebbe gezegt, ten aenzien van ſulke rechten, *die het goedt betreffen*; want als 'er verſcheidenheit van rechten is *nopens de wijſe der akten* onder levende of by verſterf; dientenevens volgt men alleen het recht der plaetſe, daer de akte gemaekt is, ſonder onderſcheidt van tilbaer of ontilbaer goedt, gelijk te vooren is gezegt, dat een *Teſtament* in Hollandt wettelijk gemaekt alhier ook gelt, ten aenzien van onroerlijke goederen, ſchoon het alhier in die *forme* zijnde gemaekt niet en ſoude deugen.

48. Dit heeft ook even alſoo plaets in handelingen onder levende; wort in Hollandt of elders eenig goedt verkocht in *Frieſlandt* geleegen, het moet ſoo wel te bode geſtelt ende konſent gelicht worden, als of 't *Contract* hier was gemaekt, ende ſoo mede, wanneer in Frieſlandt eenig goedt elders geleegen mag worden verkocht.

49. Het ſelve moet ook waergenomen worden in ſaken die in haer ſelf roerlijk, maer aen landen of Huiſen vaſt zijn; dies, indien men in Hollandt granen by Laſten verkoopt, die in Frieſlandt ſtaen te waſſen ofte noch ſullen waſſen, ſodanige koop is van geener weerden, hoewel ſy in Hollandt niet is verboden gelijk hier.

50. De ſelve regel van onroerende goederen heeft ook ſijn gebruik in de Erf-volginge nae de wet; als yemant ſterft ſonder *Teſtament*, ſoo kan de wet der plaetſe, daer hy ſterft, niet werken op de vaſte goederen liggende in een ander Provintie daer de rechten in dat ſtuk verſcheelen: Maer de goederen van d' een ende d'andere plaetſe komen op de geene, die by de wet van yder landt worden geroepen.

51. Maer in de roerlijke goederen volgtmen het recht van de plaetſe,

daer de overleedene gewoont heeft, *om dat die geen deel van 't Landt maken daer ſy gevonden zijn*, maer nu op d' een dan op d'ander plaetſe worden gebracht, en *hangen alleen van 't goetvinden des Eygenaers*: Soo dat men in deſen geen ander opzichte kan maken als op de plaetſe daer de Man ofte Vrouw laeſt heeft gewoont, gelijk men gewent is, ſoo in ſaken van verſterf als in handel onder levende, te volgen de gewoonte der tegenwoordige plaetſen.

52. Anders is het, als een ſtervende man ofte *Kontrahenten* uitdruckelijk hebben gezegt, wat recht ſy willen hebben waergenomen, dat moet alſdan *overal* worden gevolgt, gelijk mede, by aldien ſy op een ſeekere plaetſe den handel makende betuigen *op een ander plaetſe te zien*, ten einde daer het gehandelde te voltrecken, alſdan moet ſoo verre de wet dier plaetſen in acht genomen worden.

53. Mits ook in deſen gelde de bepalinge meermalen gemelt van de *derde regel*, dat door het recht van de plaetſe daer de handel gevallen is, de Regeeringe ofte den onderdanen van andere plaetſen geen naedeel in haer verkreegen recht werde toegebracht.

55. Exempel; in Frieſlandt geeft ouder hipoteek preferentie ook op tilbare goederen en *Obligatien*, ſelf tegen een derde bezitter nae Keyſers recht, maer ſoo gy in Hollandt koomt met ſulk een hipoteek-brief aenſpreeken een derde bezitter van een obligatie, gy ſult niets opdoen; om dat men den lieden van hun eigendom aldaer wettelijk verkregen niet kan berooven.

56. Dus meinen wy deſe *ſubtijle* ende verwerde *Materie*, gelijk ſy van groote Rechtſgeleerden wort behandelt, eenvoudiglijk ende grondelijk oopen gelegt te hebben. (f)

(f) *vid. poſt Argentræum & Burgundum Rodenburgum tract. de jur. quod oritur è Statut. diverſ.*

KAP.

IV. Kapittel.

Van het onderſcheidt der Perſoonen.

Onderſcheidt van perſonen in wettig en onwettig gebooren. Minder of voljarig, wijs of onzinnig. Eedel ende niet van adel. met een, wat adel ſy. Vrije ende lijfeigen eertijts. Geeſtelijke ende wereltlijke, ook eertijts. Eindelijk in kerks gezinden ende onrechtzinnige, van welkers verſcheidene ſoorten geſprooken wort.

1. DE reeden eiſcht, dat wy nu eerſt ſpreeken van de *perſonele ſtandt des menſchen*, die hem aldernaeſt raekt.

2. Het onderſcheidt der perſonen is menigerley; want eerſtelijk, de menſchen zijn, of *Mannen* of *Vrouws-perſonen*.

3. Van dewelke gevraegt wort, wiens gelegentheit voordeeliger is nae rechten, der Mannen ofte der Vrouwen, en dient tot antwoort: dat in ſaken, die de weerdigheit der *Sexe* (a) betreffen, de Mannen meer rechts hebben; nademael de Vrouwen van alle openbare bedieningen en ampten uitgeſlooten ſijn; En getrout ſijnde, onder de macht der Mannen geſtelt: maar ten aenſien van de ſwakheit des vrouwelijken geſlachtes, heeft het ſelve wederom veel voordeels; gelijk in Borgtochten en in 't ſtraffen der miſdaden, als hier nae breder ſal blijken. (b)

4. Het tweede onderſcheidt der Menſchen is, dat ſy *wettelijk* of *onwettelijk gebooren* zijn.

5. Wettelijk worden genaemt, die *uit een rechtmatigh houwelijk, op behoorlijke tijdt ter wereldt komen.*

6. De onwettelijke zijn dan tweederley, of ten aenzien van 't houwelijk, of van de tijdt van de geboorte.

7. By gebreeke van houwelijk zijn onwettelijk *Baſtaerden*, *Hoerkinders*, *Bloedtſchand-* en *Echtbreuk-kinders*. (c)

8. *Baſtaerden* zijn, die van twee vrije lieden ſulks bekennende, buiten houwelijk gebooren zijn, men noemtſe ook *Speel-kinderen*.

9. *Hoer-kinders* zijn, die gebooren worden uit een vrouw-menſch, dat haer ſelfs gemein maekt, ſulks datmen niet weten kan wie de Vader is.

10. *Bloedt-*

(a) *l. 2. de reg. jur. l. 195. §. 2. l. 196. in pr. de verb ſignif.* (b) *l. 2. de reg. jur. l. 10. de ſtat. hom. l. 12. de judic. &c.* (c) *Naturales ſive nothi, ſpurij, inceſtuoſi adulterini.*

10. *Bloedtſchandige-kinderen* zijn, die gebooren zijn van ouders, ſoo wegens bloedt-verwantſchap niet mogen trouwen.

11. *Echtbreuk-kinderen* zijn, die uit een getroude Vrouw van een ander Man, getrout, of ongetrout gebooren zijn.

12. Maer die van een getroude Man, uit een ongetroude Vrouwe geteelt worden, ſijn eer Baſtaerden; (d) hoewel de miſdaedt van de Man grooter is als enkel hoererije, *en ſomtijts ook voor Overſpel genoomen wort.*

13. Wy brengen tot de *Baſtaerden* ook die gebooren zijn uit een verboden houwelijk, buiten bloedtſchande; *gelijk dat buiten kenniſſe der Ouderen aengegaen is.*

14. Onwettige kinders, *ten aenzien van de tijdt*, zijn die uit een getroude Vrouwe zijn gebooren *ſonder Bloedtſchande* en *Echtbreuk*, ſoo veel het bekent is, doch eerder of later als nae de gewoonte der natuire geſchieden kan of pleegt.

15. Sodanige zijn die voor het uitgaan van de zeſte maent, en nae het einde van tien maenden, (e) te reekenen van de gemeinſchap, die tuſſchen Man en Vrouw is geweeſt, of *gepreſumeert* wort, gebooren worden. Hoewel ook een kint, in de twaelfde maent gebooren by den Hove voor wettig is verklaert, by meerderheit van ſtemmen, en mede tegens het gevoelen van *Sande*, ſoo het ſchijnt in ſijn 4. *boek tit.* 8. *art.* 10.

16. Wy ſpreeken nu niet van de *ongeboorene kinderen*, die almede haer recht genieten, (f) gelijk te ſijnder plaetſe ſal blijcken; noch ook van *gedrochten* die van Vrouwen gebooren, geen menſchelijke gedaente hebben; hoedanige ook het recht der menſchen niet genieten; maer tijdelijk om 't leven gebracht mogen worden. (g)

17. Maer het onderſcheit des ouderdoms moet hier gemelt worden.

18. De menſchen zijn of *min*, of *voljarig*. Minderjarige worden genaemt al die onder de 25 jaren zijn; en deſe worden wederom onderſcheiden, dat ſy of *Buikveſt*, of niet *Buikveſt* en zijn. (h)

19. Buikveſt worden genaemt, eenige *ſimpelijk*, andere *ten vollen*. *Simpelijk*, die over de *veertien* jaren zijn, of ſoo het *Dochters* zijn, over de *twalef* jaren, om dat ſy dan bequaem tot het houwelijk geacht worden. ten vollen, als het woort van buikveſt, ruimer genoomen wort, van de tijt, als de jonge lieden haer ſelven erneeren konnen.

20. Die noch niet buikveſt zijn, worden onderſcheiden in kinderen,

(d) *Per l. 6. §. 1. ff. ad l. Iul. de adult.* (e) *l. 3. §. pen. ff. de ſuis & legit. hered. l. pen. C. de poſtum. hered. inſtit. Sand. lib. 4. tit. 8. defin.* 10. (f) *ventres, poſtumi, monſtra.* (g) *l. 14. ff. d. ſtat. hom. Grot. inleid. 1. boek 3. deel. n. 2.* (h) *minores, majores annis, puberes, impuberes.*

ren, en meer als kinderen, (i) kinderen worden gereekent tot zeven jaren.

21. Meer als kinderen, ſijn wederom of naeſt aen 't kintſchap, of naeſt aen buikveſt, (k) 't gebruik van welke verſcheidenheden ter gelegentheit ſal blijcken.

22. De menſchen zijn ook *wijs* of *buiten* haer *zinnen*. (l)

23. De wijsheit heeft een groote breedte, en worden voor wijs gehouden, *alle die haer in den dagelijxen wandel redelijker wijſe konnen behelpen*, alſchoon ſy maer ſlecht voor haer ſelf, en *half gebakken* zijn.

24. Die buiten haer zinnen zijn worden gezegt of *Mal* of *Dol*. (m) malle lieden zijn die geen verſtant hebben, doch ſtillekens daer heenen gaen.

25. Maer *Dolle*, die in raſernije vervallen, en daer men niet veilig mede kan omgaen.

26. Met deſe werden ſchier vergeleeken, immers wat het beſtier der goederen aengaet, de *Doorbrengers*, of *Stadtskinderen*, (n) ſoo men die noemt, *die nog einde nog mate houden, in onkoſten te doen*, en dien deswegen het beſtier van haer eigen goedt verboden is.

27. Het onderſcheidt van *Eedel* en *Oneedel*, heeft mede ſijn gebruik ſoo in de rechtſplegingen, als in 's Lands regeeringe; Eedeldom in 't gemein is, *een uitneementheit van geſlachte, van de waerdigheit der Voorouders op de nakomelingen aengeërft*.

28. Nieuwe lieden die door verdienſten of gunſte van Princen groote waerdigheden eerſt komen te verkrijgen zijn eigentlijk niet van aedel, hoewel ſy de ſelve voorrechten wel konnen genieten, alſe haer vergunt worden; haer nakomelingen zijn eigentlijk die men Eedellieden noemt.

29. De oorſpronkelijke oorſake van Aedel is de macht ende wille van de Souverain, die in koningrijken ende furſtendommen wort begeeven by ſpeciale gunſtbrief van de Prins. In vrije regeeringen wort ſy afgenoomen of uit de bedieninge van ſeeckere hooge ampten ende weerdigheden, gelijk by de *Grieken* ende *Romeinen*, of uit de gemeinſchap van ſeekere ordere des Volks, gelijk tot *Venetien*, of uit een langduirige benaminge van het Volk, als by wijſe van *preſcriptie*; gelijk by ons in veele geſlachten.

30. Wy meinen, dat ſulk een ſlach van aedel in een vry Landt ſoo goedt is, als die in andere Landen by ſpeciale vergunningen wort verkreegen, om dat het Volk alhier 't ſelve recht heeft, dat elders de Princen,

(i) *infantes, majores infantia.* (k) *proximi infantiæ, proximi pubertati.* (l) *ſanæ mentis & inſani.* (m) *dementes, furioſi.* (n) *Prodigi.*

Princen, ende dewijl allerhande gerechtigheden door *laps* van tijdt verkreegen worden, is 'er geen reeden, waerom de Eedeldom ook in dier-voegen niet ſoude konnen verkreegen worden. (o)

31. Eedellieden zijn dan in Frieſlandt, die *of door begiftinge van Souveraine Princen*, of door *ondenkelijke benaminge van het Volk den toenaem ende recht van Aedel hebben verkregen.*

32. Die niet van Aedel zijn, worden verdeelt, in *Eigenerfden* ende *gemeine Ingezetenen.*

33. Eigenerfde zijn, die Landtgoederen in eigendom bezitten, op welke van oudts het recht van ſtemminge in landtſaken heeft gelegt.

34. Deſe zijn wederom *voornaem* ofte *gemein.* De voorname zijn van oude ende rijke geſlachten, inſonderheit waer van veele in de regeeringe ende treffelijke ampten zijn geweeſt, die met goede reeden voor Eedellieden ſouden mogen gehouden worden, gelijk by de oude wijſte Volkeren plagt te geſchieden.

35. Gemeine Ingezetenen zijn, *Burgers* of *Huiſlieden*, hoewel de naem van Burgers ook wel anders kan genoomen worden.

36. Te weten, Burgers zijn, die haer vaſte woonplaets hebben in de Provintie, het ſy in eenig Stadt ofte ten platten Lande, in tegendeel, die voor een tijdt haer in het landt ophouden, met meininge om eerlang te vertrecken, zijn *Vreemdelingen.*

37. Edoch die in de Steden woonen, worden op een beſondere wijſe *Burgers* genoemt; te weten die in het getal ende regiſter van Burgers by de Overigheden der Steden zijn aengenomen, en het recht daer toe ſtaende betaelt hebben.

38. En worden hare kinderen ook voor Burgers gehouden; ſoo wel die ſy te voren hadden, *als die ſy naderhant gekregen hebben*, want *die het burgerſchap wint, wort met ſijn geheele familie, een lidt van de Borgerije*, dies kinderen al te voren uit de macht van hare Vaders zijnde geweeſt, met deſelve geen Burgers konnen worden; maer ſouden het beſonderlijk moeten winnen.

39. Eindelijk de menſchen zijn *vry* of *onvry*, maer dit onderſcheidt heeft in Frieſlandt geen plaets, weſende bekent d' oude toenaem van Vrije Frieſen.

40. Het is nochtans ſeeker, dat voor het jaer 1200 en verder, zijn geweeſt in Frieſlandt vier ſoorten van menſchen, *Edelingen*, *Frylingen*, *Liten* ende *Slaven.* (p)

41. *Liten*

(o) *Dix. lib. 2. de jur. civit. cap. 8.* (p) *Schotan. beſchrijvinge van Frieſlant 2. ap. op 't einde.*

41. *Liten* waren lijf-eygene boeren, hoedanige noch in *Weſtphalen* en veel andere Landen zijn, *Slaven* waren huis-knegten, mede *lijf-eygen*, maer van erger *konditie*, als de *Liten*. de name der Liten is van *Lytſe*, dat is kleine, gelijk *Siccama* (q) meent, of liever zijn de *Liten* van *Litten*, dat ſoo veel beteekent als *Laten*, om dat ſy op het Landt tot den bouw gelaten wierden; in welken zin *Siccama* ſelve kent, dat de Flamingen ſulke Boeren *Laten* noemen.

42. *Maer de liefde tot vryheit heeft ſoo wel de Liten als de Slaven, ſoo verre by ons in onbruik gebracht, dat 'er gene de alderminſte overblijfſelen worden gevonden.*

43. Het onderſcheidt van *Geeſtelijke* en *Wereltlijke* perſonen placht groot te zijn, door dat de *Pauſen* haer rijcke afgezondert, door de geheele Chriſtenheit hadden, en ten meeſten deele noch hebben.

44. Maer de *Reformateurs* ofte zuiveraers der Godtſdienſt, achtende dat het voorrecht der Geeſtelijke, moeſte zijn *uitmuntende heiligheit en macht van Godes woort*, hebben haer ſelfs ontkleedt van alle wereltlijke voorrechten; waer aen, of ſy wel gedaen hebben, ſtaet ons hier niet toe te onderſoeken.

45. Altoos *Predikanten*, *Ouderlingen*, en *Diakonen* hebben en genieten geen ander recht, als de gemeine burgerije altoos: hoewel ſy om haer ampten, dubbele eere weerdt zijn, als ſy dapper arbeiden in den woorde Godts.

46. De menſchen zijn ook arm of rijk. Arme zijn, die haer ſelf niet konnen erneeren, maer hulpe van andere moeten hebben. Rijke, die overvloedt van middelen hebben; doch wort dit onderſcheidt in beſondere geleegentheden verſcheidentlijk genoomen.

47. Verſcheidenheit van *religie* maekt ook hedensdaegs groot onderſcheidt onder de menſchen, en 't recht, dat ſy genieten. In deſen aenſien, zijnſe, *kerksgezind* of *onrechtſinnige*. D' eerſte anders *Gereformeerde* zijn, die d' openbare Godſdienſt in de publijke kerken by woonen en deelachtig zijn. D' andere zijn *Papiſten*, *Menniſten*, *Remonſtranten*, *Lutherſen*, *Socinianen*, *Quakers* en *Vryſpreekers*.

48. *Papiſten* worden meeſt door de wetten ingetoomt, om dat ſy voor deſen de Meeſters zijnde geweeſt en ziende hare partije de machtigſte in *Europa*, ook door een zeer nauwe verbinteniſſe gehecht aen den *Paus* en daer op ſtout, voor gevaerlijk aen den Staet worden gehouden.

49. Menniſten zijn geen ſchadelijke Ingezeetenen in een Staet, om dat ſy

(q) *not. ad leges antiqu. Friſ. tit.* 1.

doorgaens zijn vreedſaem, nuiverig, veel winnende, weinig verteerende, en daer door bequaem om laſten te dragen en 't landt in tijt van noodt met gelt te helpen; deſwegen de oude Prins Willem haer altoos heeft voorgeſtaen en bewaert by hare vryheit van Godsdienſt.

50. Evenwel worden hare vergaderingen niet *als geoorlofd, maer alleen als geduldt aengezien*, ten ware dat langduirig en evendrachtig dulden van meer als hondert jaren wel ſoude mogen gehouden worden als een verkreegen recht van toelatinge. Waer op ſchijnt te zien de Reſolutie van den 28. Febr. 1673, waer by haer *behalven vry exercitie van de Religie* worden toegeſtaen eenige andere voorrechten.

51. *Remonſtranten* of *Arminianen* zijn weinig in Frieſlandt en niet meer als een gemeente tot Dockum, die zeer is afgenoomen; om dat in t' uiterlijke ganſch geen onderſcheidt is tuſſchen haer en de *Gereformeerde*; dat noodig is, om een partije die geen beſondere Staet maekt, lang te doen ſtaende blijven; alſoo de diſputen over de gevoelens hare tijden hebben.

52. *Lutherſen* zijn ook nergens in een gemeinte vergadert, als tot Leeuwarden, daer ſy een kerke hebben, by Reſolutie van den Staet.

53. *Sociniaenſche* vergaderingen zijn verboden by plackaten, als mede de *Quakers*; van de Vryſpreeckers is tot noch toe mijns wetens, niets gedaen by den Staet.

54. Eindelijk zijn 'er ſcheurmakers, die in gevoelen eens zijnde met de *Gereformeerden*, om reden van kerke-tucht voornamentlijk haer afzonderen; hoedanige zijn die van *Labadies* gevolg, haer in Frieſlandt hebbende neergeſtelt ende wordende gedult, om dat ſy haer ſtil houden.

V. Ka-

V. Kapittel.

Van de Houwelijcken.

Wat houwelijk sy, en dat het uitdruckelijk moet aengegaen worden, om te verbinden. Van bruidt ende bruidegom ende beloften van toekomende tijdt, mitsgaders van troupenningen. Onderscheidt van konditien ende bedingsten in 't aengaen van houwelijcken. Drie poincten tot het wesen des houwelijx van nooden, bequaemheit tot teelen, toestemminge van partijen en daer onder sy staen, mitsgaders verwantschap ende reekeninge van dien. Van yder verscheyden gevallen ende exempelen, uit Keisers recht ende uit Ordonnantien, soo van geoorlofde als verbodene houwelijken; ook van d' eerbaerheit ende verbodt desweegen.

1. DE verdeilinge der menschen in Man en Vrouw, brengt ons tot het Houwelijk, welk sijnde *het begin van het Menschelijke geslachte ende van alle Burgerschappen*, dient van ons ook eerstelijk verhandelt.

2. Het houwelijk is *een zamenvoeginge van Man en Vrouw, bestaende in een zeer nauwe gemeenschap van lichaem ende gemoederen, en van het ganssche leven.* (a)

3. Als wy zeggen een *zamenvoeginge*, soo verstaen wy voornamentlijk de *over-eenstemminge*, waer door Man ende Vrouw, sulken gemeinschap met malkanderen aennemen, ende beloven.

4. Want dese wille beyderzijds verklaert zijnde, soo heeft het houwelijk sijn wesen en sijn kracht. (b)

5. Maer de verklaringe moet uitdruckelijk zijn, datmen houwelijk aengaet, of *elkander voor Man en Wijf aenneemt*; want een zamenvoeginge van soo grooten belange, en die voor 't ganssche leven duirt, invoegen twee menschen tot een worden, kan ende mag uit geen generale of dubbelzinnige woorden afgenomen worden.

6. Dies ook niet genoeg is, dat yemant voor of nevens het byslapen mochte gezegt hebben tegens het vrouw-mensch, *dat hy haer noit sonde verlaten*; want sulx ook van het onderhoudt kan worden verstaen, en drukt in allen gevallen niet uit, dat de wille des spreeckers geweest soude zijn haer te trouwen, indien hy onder eede verklaert sulx met die meininge niet te hebben gesprooken, schoon sy het soo mochte genomen

(a) §. 1. *inst. de nupt. l.* 1. *ff. de just. nupt. & demonstrat.* (b) *l.* 30. *ff. de reg jur. l.* 15. *ff de cond.*

nomen hebben, *en is soo geoordeelt by den Hove, in de sake van T. B.* tegens *H. L.* 1679. 20. December, *soo verre dat de eedt van Purge, niet soude gedefereert worden op het point, dat hy soude belooft hebben, haer noit te sullen verlaten, als wesende voor irrelevant gehouden*, wederom in de sake van *V. A.* tegen *M. H.* voor kerstijdt 1680. waer in de man by *missive* belooft hadde het *vrouw-mensch houw en getrouw te zijn, en haer noit te sullen verlaten*, 't welk hy verklaerde van 't onderhoudt, en niet van echte te hebben verstaen.

7. Het bewijs moet ook vol en vast zijn, om *condemnatie* in desen te bekomen, zijnde niet genoeg dat een vrouw-mensch ringen, gelt, of ander goedt kan tonen die des jongmans zijn geweest, als hy ontkent haer die op *trou* te hebben gegeven, *en wort seer swaerlijk het vrouw-mensch d' eedt opgedragen*; maer doorgaens den jongman; gelijk dikmael by den Hove gewesen is; *specialijk* nae 't getuigheniſſe van *Nauta, tusschen Titia Beima Impetrante, contra Jan van Kingma gedaegde, den* 27. *October* 1638.

8. Jae al was 'er een getuige, het soude den eedt niet doen opdragen aen het vrouw-mensch, gelijk *Nauta* meint in het verhael van die laetste *decisie*, hoewel sulx mogelijk echter wel, indien 'er andere gewichtige omstandigheden by quamen.

9. Edoch, om dat de nieuws-getroude haer een ander uit-einde voorstellen als de bloote wille, te weten de by-wooninge, waer in sy eerst de volmaektheit des houwelijx te rechte bevatten, *soo wil het gebruik, dat de bloote overeenstemminge met de naem van belofte onderscheiden wort van het houwelijk*; sulksdat de geene die alleenlijk verlooft zijn *bruidt en bruidegom* worden genaemt, en met de naem van getrouwde dan eerst beteekent worden, *als sy gemeinschap van lichamen ende by-wooninge hebben gemaekt.*

10. Maer in der waerheit de bandt des houwelijx is voltrocken met de belofte, ten ware deselve sach op een toekomenden tijt, of op eenige voorwaerden, te weten, *soo de jonge lieden noch niet rijp van jaren zijn, of dat haer gelegentheit noch niet is om in een geruimen tijt te trouwen.*

11. Soo mogen kinderen van zeven jaren en daer over houwelijx beloften maken, *onder het gezach van hare ouderen*, of anders *met raedt van* vrienden en *Voormombers.* (b)

12. Van gelijcken zietmen dikmaels beloften geschieden in deser manieren, *als ik een beroepinge heb, of als ik uit Oost-indien zal t' huis gekomen zijn, sal ik u trouwen*, enz.

13. Sulke beloften maken geen houwelijk, ten ware sy haer onderlinge *voor tegenwoordig* als echtelieden verbonden, belovende malkanderen

(b) *l. 14. ff. de sponsal. cap. pen. x. de sponsal.*

deren noit te verlaten ; maer dat ſy echter , tot ſulken tijdt , of tot ſulk een geval toe, ſouden *ſwijgen* ; want *dan is het houwelijk terſtont voltrocken.*

14. Dit onderſcheidt van tegenwoordige ende toekomende tijdt is kennelijk in Keiſerlijke ende Pauſelijke rechten, mitſgaders in de reeden gegrondt; nademael ſeecker is, dat de bandt, waer door twee tot een worden moet dadelijk ſijn kracht ende volmaektheit hebben, dat niet geſchiedt door meldinge van toekomende tijt : en evenwel het ſchijnt, dat doorgaens op dit onderſcheidt weinig wort gelet.

15 Preſentatie ofte verklaringe van een kant verbint niet; maer die gepreſenteert heeft kan zijn woort inroepen, ſoo lange d' ander het niet heeft aengenomen; gelijk in andere contracten die in overeenkominge beſtaen, dat ook beſonderlijk in houwelijcken is uitgedrukt by 't Pauſelijke recht. (c)

16. Edoch in Frieſlandt ſoud' het te bedenken zijn, of een jongman hebbende zijn trouw-penning aen een vrouw-menſch gegeven, daer mede zijn beraedt niet quijt is, en of hy 't ſoude konnen herroepen, geduirende het beraedt van de dochter. *ſoo heeft eertijts het Hoff gecondemneert* Egbert Jeips, *die overtuigt was, dat hy de trouw-penning gegeven had aen de dochter van eenen* Cornelis Wobbes, *op beraedt van haer, en haer vader, die het daer nae voor goedt kende, en verſochte geſolemniſeert te worden, hebbende Egbert niet geholpen dat de ſelve getuigen verklaerden, het hadde hem terſtont nae 't leveren van het pandt beront.* Den 15. Julij 1636. *Nauta.*

17. Maer buiten trouw-penning, die by lieden van conditie weinig meer in gebruik is, ſoudemen niet konnen afgaen van het gemeine recht, te weten, dat des eenen vryheit ſoo lange duirt, als het beraedt van d' ander, ende ſoude mogelijk alſoo ook moeten worden geoordeelt, *indien de jongman de opzeggínge deedt, eer de vrijſter haer verklaringe hadde gedaen; ook in dien gevalle, wanneer ſy een trouw-penning ontfangen hadde,* dat by *Egbert* in gemelten gevalle niet was gedaen.

18. Wat de voorwaerden aengaet, men moet onderſcheyt maken, tuſſchen een *conditie* en een *beding.*

19. *Conditie* verſtaen wy, als het houwelijk wort aengegaen, *indien dit of dat geſchiedt*; Beding, *als ſy* beide, of een van beiden *iets beloven te ſullen onderhouden.*

20. Soo verhaelt *Nauta* in *ſijn* 42. *deciſie* by den Hove geoordeelt te

(c) *Cap. ſuper eo 5. x. de condit. appoſ. in deſponſ. Cap. fin. d. Procurat. in 6. Schneidew. ad tit. Inſt. de nupt. cap. de ſponſal. n.* 38.

zijn in dit geval. Een jongman had echt gemaekt met een dochter, die haer te vooren van een huis-knecht hadde laten beſlapen; ſy hadde hem belooft onder dit beding, *dat hy haer dit ongeval noit ſoude verwijten*, 't welk hy aengenomen hadde, en echter hadde hy 't haer verweten, met by-name van *hoer*, en ſulx, terwijl ſy noch onder de geboden zaten; dies ſy hem weigerde te trouwen, maer is te rechte, by het Hof verſtaen, dat het houwelijk niettemin ſijn voortgank moeſte hebben; niet ſoo zeer om de reeden by *Nauta* bygebracht, *als dat die conditie niet betrof het weſen van het houwelijk*, maer eer, ſoo het ſchijnt om dat het geen *indien* ofte *conditie*, maer een *modus*, een beding ende belofte was, hoedanig verſtaen worden in het gemeine ſpreekwort *als de bruidt is in de ſchuit, ſoo zijn de beloften uit.* Anderſints een ware *conditie*, ſchoon de *ſubſtantie* van het houwelijk niet betreffende, ſoude alhier de ſelve kracht hebben, die zy altoos heeft, te weten dat ſy geen verbinteniſſe maekt, maer hope daer toe geeft, waer van op ſijn plaetſe ſal geſprooken worden. (d)

21. Na belofte van't houwelijk volgt de vervullinge, welke beſtaet in twee pointen, inde *kerk-zegeninge*, en in het *by-ſlapen*.

22. Eer de kerk-zegeninge geſchiedt, moet het houwelijk op drie verſcheydene Sondagen over de kerk, of ſoo de lieden van andere gezintheit zijn, op drie verſcheydene recht-dagen over het gerechte worden verkondigt ende bekent gemaekt, *by verbeurte van 12 carol. guldens voor de eerſte reiſe, en 24 guldens voor de tweede reiſe*; te weten van drie weeken tot drie weeken gereekent, en voor de derde mael by ſwaerder ſtraffe na goetvinden van den officier. (e)

23. Deſe verkondinge en gaergevinge in de kerke is, ſoo veel de maniere van doen en het formulier aengaet, kerkelijk, maer anders een gevolg van *politique* of *juridique* macht ende het gebiedt der ſelver onderworpen; *ſulx de Predikanten en kerkenraeden daer toe, des noodt, ſouden konnen gedwongen worden*; gelijk wel by den Hove geſchiedt is, onder ander' in den jare 1681. tegens de Predikanten van ſeeckere Stadt, die weigerden de gebooden te verkondigen van een paer volx, dat door *ſententie* van den Hove te zamen geweeſen was; des de kerke behoude haer recht van *cenſure*, ſoo ſy mogen bevinden te behooren.

24. Verders, ingevalle de verkondinge over kerk of gerechte naegelaten is, ende *niettemin van elders blijk van trouw-beloften voor de handt zy*, ſoo beſtaet echter het houwelijk, *en de kinderen daer uyt gebooren*, zijn

(d) *vid. Schneidew. ad tit. de nupt. inſt. n. 33. & ſeq.* (e) *Ord. het 1. boek 2. tit art. 11.*

zijn echt en erven haer ouders; gelijk meermaels by den Hove verſtaen, ende geweſen is, (f) ook wel tot *præjudicie* van een ander houwelijk en tot nadeel van de kinderen daer uit gebooren, *in ſaken van Ate Baukes cum ſoc. contra Fredrik Hendriks in qualiteit* voor de honſdagen 1671.

25. Het tweede point van vervullinge des houwelijcks is *by-ſlaepen*, het welke, hoewel tot het weſen deſſelfs niet vereiſcht wort, ſoo is nogtans het houwelijk ſonder dit gevolg van geener weerden.

26. Wy hebben in de beſchrijvinge des houwelijcks gezegt, dat het is een zamenvoeginge van man ende vrouw, *in getal van een*, om dat de veelwijvigheit verboden is, niet alleen door het Goddelijke recht, maer ook door de geſonde reeden, die by de gemanierſte volkeren t' allen tijden is ingevolgt, Hoewel Godt de Heere, met de Joden, in dat ſtuk door de vingeren heeft gezien.

27. Eindelijk hebben wy gezegt dat het is, *een nauwe gemeinſchap van lichamen en gemoederen.*

28. Van lichamen, ſoo ſeer dat den Apoſtel Paulus verklaert, (g) de vrouwen *eigendom te hebben over het lichaem des mans; en de man, een dat van de vrouwe*, ſulx ſy niemandt anders (h) daer van deelachtig mogen maken.

29. Op gemeinſchap van gemoederen, en by-woninge. ſiet het gene de Heere Chriſtus heeft gezegt, *dat een man vader en moeder ſal verlaten en ſijnen wijve aenhangen.* (i)

30. Soo dat het houwelijk, inder waerheit *ondeilbaer* is, beide, in geduirſaemheit en innerlijke verplichtheit, *ſoo lange dat een van beide ſterft.*

31. Wy hebben in't beſchrijven van't houwelijk, geen meldinge van *gemeinſchap der goederen* gemaekt, om dat ſulx tot het weſen des houwelijx niet behoort. Gelijk dan in 't Romſch recht geen gemeinſchap van goederen altoos tuſſchen echte lieden, bevonden wordt.

32. Maer in Frieſlandt *is ſchade en bate, ſtaende echte, gemein*, welke gewoonte is middelbaer, tuſſchen het Roomſche recht, en dat van andere volkeren die terſtont, na d'echt-vergadering, een geheele gemeinſchap van goederen vaſt ſtelt, gelijk in Hollandt. *Wy ſullen hier van beneeden terſtont ſpreecken.*

33. Het gene voorts tot het houwelijk vereyſcht wordt, beſtaet in deſe drie pointen; Eerſtelijk, in *bequaemheyt tot teelen*; ten tweeden, in de *toeſtemminge*, niet alleen der trouwende partijen, maer ook der gener, onder de welke de jonge lieden ſtaen; en ten derden, in de achtneminge op *verwantſchap*.

34. Wat

(f) *Sand. 2. 1.* (g) *1 Cor. 7. v. 3. & 4.* (h) *Cor. 7. v. 4.* (i) *Matth. 19. v. 15.*

34. Wat het eerſte aengaet, de wet, om voor te komen alle ſchijn van oneerbare naukeurigheit, heeft vaſt geſtelt, dat *een jongman*, zijnde gegaen *uyt zijn veertiende jaer*, en de *dochter de twalef jaren vervult hebbende*, (k) worden gehouden bequaem om te teelen; en diens-volgens is het houwelijk, op ſodanigen ouderdom aengegaen, wettelijk ende bondig.

35. By aldien nochtans een van beide, naderhandt gebleeke, *ganſch onbequaem* te zijn tot het werk des houwelijks, door gebreck der nature, *ſoo heeft het ſelve geen kracht*, en wordt verſtaen *geen houwelijk te zijn*.

36. Mits is een vrouw gehouden *drie jaren gedult te neemen, met de onmacht hares mans*, eer ſy tot de verklaringe van de ondeugentheit des houwelijks kan worden toegelaten. (l)

37. Het tweede point is twee-leedig; ten eerſten vereiſcht het de vrije wille der trouwende partijen: want *een gedwongen houwelijk is nietig, en van genen waerde* (m) ſonder eens *reſtitutie* van noden te hebben, gelijk ook dat door bedrog is ingegaen; of door overſtallige dronkenſchap; waer door de wille en het conſent belet wort.

38. Men mag ook *de houwelijken met geen peenen en boeten verbinden*, want ſulx, met de goede zeeden, wordt gezeit te ſtrijden, (n) en dat, ſoo wel by teſtament als by contract. *Exempel*; een curateur eerſt hebbende geweigert te conſenteeren in het houwelijk van ſijn pupil, ſtaet het met de vrienden naderhandt toe, mits dat eenige goederen ten profijte der ſelver vrienden met *fideicommis* ſouden beſwaert zijn, is mede verſtaen, ſulx te ſmaeken nae ongeoorlofde peenen, hoewel ook om andere reeden verklaert nul en krachteloos *in de ſake van M. v. S. requeſte geſterkt cum marito*, tegens *C. v. W. cum ſociis requireerde den* 16. *Maert.* 1683.

39. 'T is echter niet van noden, dat man ende vrouw *beſonderlijk verſtandig zijn*, om houwelijk te konnen aengaen.

40. Want ook eenvoudige perſonen, *ſchoon niet bequaem zijnde om een huis-gezin te regeeren*, mogen nochtans wel trouwen, als ſy maer tamelijk haer ſinnen machtig zijn; en in den dagelijkſen handel en in wandel voor wijſe menſchen mogen gaen. (o)

41. Wat het tweede lidt aengaet; nopens de geene, onder wiens macht de jonge lieden ſtaen, dient geweeten *dat de toeſtemminge van een vader in een houwelijk ſijner kinderen*, die hy noch in zijn macht heeft, nootſakelijk is.

43. Mits

(k) *pr. Inſt. Quib. mod. Tut. fin.* (l) *Auth. ſed hodie. C. de Repud. nov. 22. C. 6.* (m) *l. 22. ff. de rit. nupt. l. 14. C. de nupt. cap. 14. & 15. x. de ſponſal.* (n) *l. 134. pr. ff. de V. O.* (o) *Sand. de lib. 2. tit. def. 11.*

42. Mits ook *een ſtilſwijgende toeſtemminge mag beſtaen*, als de vader het houwelijk weet en ziet aengaen, ſonder zich daer tegen te ſtellen. (p) en wort *gepreſumeert*, dat hy het geweten heeft, *wanneer de geboden nae gewoonlijke manier, over de kerke zijn gegaen, ſonder datſe by de vader zijn geſpiert*, gelijk *Sande* ten aenzien van de moeder ſchrijft (q) en by den Hove ten aenzien van een momber is geweſen, *voor Karstijdt* 1680. *tuſſchen Anne Tjerx in qualiteit requrnt. contra Anne Buwes requireerde, de Requirant* eyſchte reekening van ſijn vrouwen goedt; de Curator weygert ſulx, om reden dat hy de vrouw tegens ſijn wil en dank hadde getrouwt, de jongman bewees de proklamatien ſonder ſpieringe te zijn geſchiedt, de Curator woonde in het by-gelegene Dorp, hebbende onder de geboden, ten huiſe van de bruidt geweeſt, en met de Paſtoor over 't houwelijk geſproken. *anders indien de Curator verre van der handt ware geweeſt, of andere reden ter contrarie hadde gehadt, waer door hy het niet mochte hebben geweten, ſoude wel anders konnen hebben genomen worden.*

43. Indien ook naderhandt de vader ſijn toeſtemminge tot het houwelijk koomt te geven, ſoo wordt het houwelijk niet alleenlijk, van de tijdt der goedkeuringe af, *maer ook van aenbeginne, voor wettelijk gehouden*, ſulx dat ook de kinderen wettelijk zijn, *ſelfs die voor de goedkenninge zijn geboren*, en hier van zijn verſcheidene exempelen, daer ontrent in het minſte niet getwijvelt word (q) *de reeden is, om dat de goedkenninge deſe kracht nae recht heeft, in alle dingen, die door toeſtemminge hare volmaektheit krijgen, dat ſy de ſelve deugt heeft en geeft, die voorgaende bevel kan hebben, en geven.* (r)

44. De moeder heeft in alles het ſelve recht niet, echter wordt het daer voor gehouden, *dat een vader-loſe dochter, onder de 25 jaren, ſonder toeſtemminge van haer moeder niet vermag te trouwen.* (ſ)

45. En dit alles heeft ook plaets *in de weduwen*, die onder de 25 jaren zijn. (t)

46. De ordonnantie van Frieſlandt (u) ſtelt noch een beſondere ſtraffe op ſodanige houwelijken; *want het verbiedt een jongman die onder de 25 jaren is, en een dochter minder als 20, die ſodanigen houwelijk heeft aengegaen, yets te genieten van ſijn Egade* by uitterſte wille, by giften, by overdrachte, of by eenige andere manieren.

47. Welke ſtraffe door de *ratihabitie*, dat is, volgende conſent, *nae*

(p) *l. 5. C. de Nupt.* (q) *Prælection ad tit. Inſt. de Nupt. n. 10. & ad tit. ff. de rit. Nupt.* (r) *l. 1. §. 3. Quod juſſu l. 60. d. R. I. l. ult. C. ad Sc. Macedon.* (ſ) *Sand. 2. 1. 2.* (t) *d. tit. 1. def. 3.* (u) *tit. 1. art. 6.*

de by-slapinge verkreegen van ouders voogden of van de Justitie niet ophoudt, maer evenwel plaets heeft, uit kracht van de selve wet. (x)

48. Welke niet tegenstaende, het houwelijk nochtans van sich selfs, ook van geener weerden is; *invoegen de vader*, indien hy sijn recht gebruiken wil, *sijn dochter wel vermag van de man af te halen, schoon daer reede kinderen mochten geboren zijn*, sonder haer oit wederom by de man te laeten *komen*, als hy niet wil. (y)

49. Ook selfs *een dochter, die over de 20 en onder de 25 jaren is, en een zoon over de 25 jaren, wesende in sijn vaders macht*, alhoewel vry zijnde van de straffe, by de frietsche wetten als voren uitgedrukt, *konnen nochtans buiten haer ouderen wille niet trouwen*; even soo weinig als die beneeden dat getal van jaren zijn, ingevalle de ouderen haer recht willen gebruiken,

50. Sande (z) leert, *dat een dochter over de 25 jaren oudt tot haer keur, ook tegen dank van haer vader kan trouwen*, dien sy ook soude konnen dwingen, *om haer houwelijx goedt te geven.* Ende hy verhaelt, dat het Hof seecker proces, waer in sulk een dochter wierde aengesprooken op trouw, buiten kennisse van haer vader aengegaen, op bewijs geweesen heeft, daer mede te kennen gevende, dat, als hy de belofte bewees, het gebrek van vaders consent hem niet konde keeren. doch hy te kort schietende in het bewijs der belofte, soo was hy afgeweesen.

51. Maer hoe onveilig het is, uit *interlocutien* op bewijs, de eindelijcke meininge der Rechters af te neemen, is kennelijk aen allen die over rechtsaken gaen. en dat het gevoelen van Sande met de rechten strijdig is. blijkt genoegsaem uit het gene hy self voortbrengt.

52. Volgens de oude wetten, verhaelt hy, dat kinderen sonder onderscheidt van jaren, haer ouderen consent moesten hebben; de nieuwe wet, waer uit hy sijn gevoelen bewijst en die hy verhaelt luidt aldus, *soo wanneer een dochter is gekomen over de 25 jaren en d' ouders verzuimt hebben haer uit te hijlken, indien sy daer door haar heeft te buiten gegaen in hoerdom of indien sy haer buiten kennisse der ouderen aen een man, dat maer geen slaef is, gekoppelt heeft, sulx sal haer tot geen ondankbaerheit noch oorsaek van ontvinge toegereekent worden, alsoo geacht wort, dat sy niet soo zeer door hare, als door haer ouderen schult tot misval is gebracht.* (a)

53. Hier uit volgt, dat een dochter door haer ouderen verzuimt, tot over de 25 jaren, haer dan verloopende ofte verhijlkende, desweegen

(x) *art. 6 voors. 2 boek 1. tit. def. 5.* (y) *Sand. lib. 2. decis. tit. 1. defin. 1. 2. & seq.* (z) *in sijn* (a) *Nov. 115. cap. 3. §. 11.*

een niet kan onterft worden; ſy wort van deſe ſtraffe bevrijdt, maer 't houwelijk wort geenzins beveſtigt.

54. Men zegt hier tegen; de wet ſtelt deſe conditie *indien ſy haer verhijlkt*; ſoo kan ſy 't dan met toelatinge der wet doen. Antwoord, geenzins, want de wet zegt, *indien ſy haer verloopt in onkuisheit*; volgt daer uit, dat ſy met wille der wet ſulx mach doen?

55. Soo blijft deſen aengaende het oude recht in weeſen. evenwel is dit waer, dat een dochter over de 25 jaren lichtelijker haer vaders verzuim, door den Rechter ſoude konnen verbeteren; nademael ouders gehouden zijn, ook des noodt konnen gedwongen worden om hare kinderen uit te hijlken. (b)

56. Die onder voormombers zijn, mogen volgens het Frieſche recht, (c) niet trouwen, ſonder toeſtemminge van hare mombers, of voogden; by gelijke ſtraffe van niets te mogen genieten d' een van d' andere, by eenigerhande gifte, onder levende of ſtervende, wel te weten als de jongmans zijn onder de 25 jaren, en de dochters onder de 20. *welke bepalinge niet wordende gevonden in het* 10 artijkel van de voorſ. eerſte *titel, moet daer by worden gedaen uit het zevende voorgaende* artijkel. (d)

57. Daer te boven wordt noch verſtaen, dat het houwelijk ſelfs van geender weerden is by Sande, (e) en wordt ſoo gepractiſeert, hoewel daer tegens, met reeden, wel yets ſoude konnen gezegt worden.

58. Want de ordonanntie ſtelt niet, als deſe ſtraffe, dat *ſodanige echtelieden elkanderen niets ſullen mogen maken ofte begiftigen onder levende of by verſterf*, welke ſtraffe, te gelijk met het beſtaen van 't houwelijk, wel gebruik kan hebben; ende wanneer dat ſoo te zamen kan geſchieden, ſoo wort de acte by de wet verboden door de ſtraffe niet vernietigt, *gelijk Sande ſelf leert.* (f) zeggende daer te boven, *dat een geval by d'ordonnantie niet gereguleert blijft gelijk het is nae Keiſers recht.* Nu is Keiſers recht, dat een houwelijk door een Curator niet kan belet worden; d'ordonnantie zegt anders, onder een ſtraffe, die wel beſtaen kan neffens het houwelijk; *wat reeden is 'er dan, waerom men buiten die ſtraffe noch de* nulliteit *ſal ſtellen, daer d'ordonnantie van ſwijgt?* elders wort de *nulliteit* uitgedrukt, daerſe de ordonnantie hebben wil (g) hier geeftſe noch d'ordonnantie noch Keiſers wet. *Maer gelijk gezegt is, de practijke wil anders.*

(b) *l.* 19. *ff. de Rit Nupt.* (c) *Ord.* 1. 1. 10. (d) *Sand. lib.* 2. *tit.* 1. *def.* 7. (e) *lib.* 2. *tit.* 1. *def.* 6. (f) *in ſijn* 2 *boek* 1. *tit.* 1. *defin. & def.* 5. *in 't laeſt.* (g) *ziet het* 1. *boek tit.* 8. *art.* 1. *en* 3.

59. Zoons die niet in vaders macht zijn behoeven der ſelver conſent niet, als zoons, *maer alleen als minderjarige*; moeders conſent zijn de zoons niet aen gebonden, maer wel dochters onder de 25. jaren; *ook ſelf de weduwen moeten vaders conſent hebben.* (h)

60. Uit het geene gezegt is blijkt, dat *onderlooſe dochters over de twintig jaren tot haer believen mogen trouwen, ſonder het conſent hunner voogden van noden te hebben.*

61. In de plaetſen, die in deſen Keiſers recht gebruiken, valt groote ſwarigheit, of een minderjarige kan worden gedwongen, om ſijn houwelijx beloften te vervullen; want nademael de Wetten zeggen, dat in houwelijcken Curators conſent niet van noden is, maer die van de minderjarigen alleen, (i) ſoo ſchijnt, dat ſy ook gehouden zijn die te vervullen, als haer niet kunnende beroepen op hun voogden. Maer wederom ſchijnt het een gevoelen te zijn *onweerdig de deftigheit der Roomſe weiten, dat kinderen van 14 ende 12 jaren onwederroepelijk door beloſten van ſoo groot en belange ſullen vaſtgemaekt ende tot vervullinge van dien gedwongen worden.*

62. Sulx het gezondſte gevoelen mogelijk is, dat nae Keiſers recht *minderjarige tegens Curators dank konnen hijlken, als ſy willen, maer dat ſy echter tot vervullinge van hare beloſten niet konnen worden gedwongen*; byſonderlijk, indien het beloften zijn van toekomende tijt, die noch geen houwelijk vaſt-ſtellen, ende die nae de Canonijke rechten om gewichtige reeden konnen worden vernietigt, *gelijk reede gezegt ende noch gezegt ſal worden.*

63. Soo hebben ook d' Heeren van de Juridiſche Faculteit ende ik geadviſeert in een proces van Embden aen ons gezonden, tuſſchen *Sophia van Eſſen* jonge dochter van Lingen ende *Johan Rotgers*, die oudt zijnde ontrent 18 jaren ende tot Lingen in de School liggende de dochter hadde belooſt te trouwen, ſonder dat eigentlijk bleek, of het met woorden van toekomende of van tegenwoordige tijt ware geſchiedt; doch de jaren en de geleegenheit der contrahenten gaf *preſumptie*, dat het van toekomende tijt moeſte zijn geweeſt. Daer by quam de groote averſie van de jongman, om de beloften te vervullen en daer op de verklaringe van de dochter, dat ſy ſulx ziende, te vreeden was onder ſeeckere conditien hem te quiteren, ... Sept. 1684.

64. Maer alſoo onſe ordonnantien de tijt van twintig jaren in deſen voor dochters hebben vaſtgeſtelt, ſoo is daer uit af te neemen, *dat de Wet haer van dien tijt af bequaem aenziet om met vol beraedt te trouwen, ende*

(h) *Sand. lib. 2. tit. 1. def. 2. 3.* (i) *l. 20. ff. de Rit. Nupt. l. 8. C. de Nupt.*

ende daerom is niet te twijvelen, of dochters over de twintig jaren oudt konnen niet alleen dadelijk trouwen buiten haer voogden consent, maer konnen ook worden gedwongen, om de gedane beloften te verwullen, soo het schijnt.

65. Een Curator heeft echter soo veel machts niet, als een Vader, en daerom soude niet tegenstaende des *Curators* bekomene consent, het Hoff om reeden, sulke houwelijken op klachte van de vrienden, wel konnen beletten ende verbieden, *met ordre, om de dochter of jongman soo lange te bewaren onder een derde handt*, gelijk verstaen is in de sake van *Ork van Doyem cum sociis* Impetranten, contra *Pijbo van Doma ende N. Vogelsang* Gedaegden, geadsisteert met *Doedtie Tædema*. Ende of wel het houwelijk doen ter tijt is by den Hove toegestaen, soo is echter de Curator *Vogelsang* geremoveert van sijn Voogdije, om dat het Hoff verstont, hy behoorde het niet te hebben toegestaen in faveur van sijn broeder *Doma*, nae 't getuigenisse ende verhael van de Heer Nauta, op den 20. Decemb. 1626.

66. Van gelijcken, by onbillijcke weigeringe van een Curator, *konnen de vrienden, met de Rechter, of anders ook de rechter alleen, wel consent dragen* tot een houwelijk; nademael self een Vader, soo als gezegt is, daer toe kan worden gehouden.

67. Het derde vereischte tot een houwelijk ziet op *bloedt-verwantschap*.

68. Om dit wel te verstaen, staet te letten, datmen in bloedt-verwantschap aenmerken moet de *rijgen* ende *trappen*.

69. De rijge is een getal van bloedt-verwanten, afkomende van een gemeen stam hooft.

70. Sy is tweederley, *recht uit*, ofte *scheens uit gaende*, de recht uit gaende is of *klimmende* of *dalende*.

71. De klimmende rijge is, in *welke de ouderen en voor-ouderen begrepen worden*, in de dalende rijge zijn *kinderen, ende na-kintskinderen*.

72. De trap van bloedt-verwantschap is niet anders als d' ontstenisse of *verschil van bloedt-vrienden van malkanderen*.

73. In het tellen der trappen, houdt men desen regel, *yder geteelde persoon maekt een trap; uitgenomen d' eerste teelder, die niet getelt wort.* (k)

74. Aldus verscheelt een kint van sijn vader, *een trap*; een kints-kint van sijn groot-vader, *twee trappen*; een achter kints-kint, *drie trappen*, om dat van hem, tot den eersten teeler drie personen zijn.

75. Van gelijcken, een suster en broeder verscheelen *twee trappen*; een oom, en een broeders of susters kint *drie trappen*; suster en broeders kinderen *vier trappen*; achtersusterlingen *ses trappen*, om

 dat 'er

(k) *l.* 10. §. 9. *ff. de grad. & affin.*

dat'er even ſoo veel perſonen zijn, tot den eerſten teeler, buiten hem ſelfs.

76. Als by exempel, de beide achterſuſterlingen *ſijn twee*; haer ouders, zijnde volle neven geweeſt, *weder twee*, dat is *vier perſonen*, en d' ouders van deſe, die broeder, of ſuſters waren, *zijn ſes*; derſelver vader ofte moeder, is d' eerſte ſtam, die men niet telt als gezegt is.

77. In het *Pauſelijcke recht*, (1) is een andere manier van trap-tellinge die in Frieſlandt ook niet onbekent is; wordende gebruikt onder anderen *in de inſtructie van 't Hoff* ende waerneeminge van d' Heeren te *excuſeren* in ſaken haer bloedt-vrienden betreffende.

78. In de rechte rijge verſcheelt de Paus niet van de Keiſer; maer in de ſcheens uitgaende of zijd linie, maekt de Paus onderſcheidt *tuſſchen de gelijke en ongelijke rijgen*. De gelijcke noemt hy, daer in de partijen even verre zijn, van d' eerſte teeler; gelijk ſuſters ende broeders, hare kinderen ende kints-kinderen onder elkanderen. de ongelijcke is, daer in de eene verder af is van d' eerſte teeler als de ander, gelijk oom of moey nevens ſuſters en broeders kinderen ende ſoo voort.

79. In de gelijcke rijge is deſe regel; *ſoo veel trappen als een yder van de partijen verſcheelt van d' eerſte teeler, ſoo veel trappen worden ſy gereeken van elkanderen af te zijn*; dus, ſuſter en broeder ſcheelen *een trap*; om dat yder van haer een trap af is van hun vader, dat de gemeine teeler is. Haer kinderen ſcheelen alſoo *twee trappen* van elkander, ende deſer kinderen, dat is, achter-ſuſterlingen *drie trappen*, om dat yder ſoo verre af is van hun over groot-vader, die de gemeine teeler is.

80. Soo zegt 's Hofs *inſtructie*, dat geen Heer zeggen mach in ſaken van ſijn vrienden hem in den derden graed beſtaende; worden verſtaen achter-ſuſterlingen; 't welk alſoo ſtantvaſtelijk onderhonden wort.

81. In d' ongelijcke rijge heeft het Pauſelijk recht deſen regel; *ſoo veele trappen als de onderſte der partijen van de teeler af is, ſoo verre zijn ſy van malkanderen af*. Soo, ben ik van mijn moeije af *twee trappen*, om dat ik twee trappen verſcheele van mijn groot-vader, die onſe gemeine teeler is, daer van ik verſt af ben. Mijn zoon is van haer, weſende ſijn oude moeije, af *drie trappen*, om dat hy ſoo verre ſtaet van ſijn over groot-vader.

82. Nae deſen regel, ben ik van mijn moey ende haer dochter even veel trappen af, te weten van beiden, twee trappen; *waer uit blijkt dat de reekeninge van Keiſers recht reedelijcker is, als die van de Pauſen.*

83. Volgt de *ſwagerſchap*, of aengehijlkte vrientſchap, welke beſtaet *tuſſchen*

(1) C. 2. *caus.* 35. *qu.* 5.

tuſſchen een der beide getroude, en tuſſchen des anders bloedt-vrienden, (m) invoegen de man ſwagerſchap heeft, met die van ſijn vrouwen bloedt; en de vrouwe ingelijx, met de bloedt-verwanten hares mans.

84. Maer des *mans, en des vrouwen bloedt-vrienden wederzijdts hebben onder malkanderen geen ſwagerſchap; veel weiniger is'er ſwagerſchap tuſſchen de geene, die aen verſcheidene perſonen van een geſlachte getrout zijn*; of tuſſchen den man, en die aen ſijn vrouwen bloedt-vrienden getrout zijn; by *exempel*, tuſſchen wederzijdts ſtijf-kinderen, die men hier *kalf-ſuſters en broeders* noemt, is geen bandt van ſwagerſchap of aengehijlkte vriendtſchap; noch tuſſchen de geene die elk een ſuſter hebben getrout, noch tuſſchen een ſtijf-moeder, en haer ſtijf-dochters man; maer alleen als vooren gezegt is.

85. In het verbodt van houwelijk ten deſen aenzien, *wort bloedt en aengehijlkte vriendtſchap even eens gereekent*, om dat door de bandt des houwelijx man en wijf een geworden zijn. (n)

86. Te weten, in de rechte rijge, is het houwelijk verboden in't oneindelijk, (o) op welken zin eenige ſpeelen, zeggende, *indien* Adam *wederom levendig wierde, by geen vrouwe ſoude konnen vinden*; om dat ſy alle van hem in de neder-dalende rijge ſouden zijn.

87. In de ſcheens-uitgaende linie, zijn verboden *de tweede en de derde trap altoos*; te weten, tuſſchen ſuſters en broeders, heel, en half, en haer nae-gelatene weduwen en weduwenaers; ook tuſſchen oomen en moeijen, en haer broeders kinderen, (p) en worden ſulke houwelijcken, ſchoon al lange beſtaen hebbende, nietig verklaert en de lieden geſcheiden; gelijk by den Hove geweſen is onder anderen den 20. Septemb. 1636. tegen een die ſijn overleedene huisvrouwen half-ſuſters-dochter hadde getrout, met banniſſement daer nevens.

88. De vierde trap en vordere zijn geoorloft, als *tuſſchen ſuſters, en broeders kinderen, hoewel veele volkeren 't anders neemen*, achter-ſuſterlingen, en ſoo voorts. (q)

89. Maer als d'eene van het partuir *onmiddelijk naeſt is aen het gemeine ſtam-hooft*, ſoo is het houwelijk orgeoorloft; By *exempel*, niemant mach ſijn broeders kints-kint trouwen, noch ook het kint daer aen, en verder, om dat het gemeine ſtam-hooft ſijn vader is, en alſoo hem naeſt; want ſodanige worden in de rechten gezegt, *in plaetſe van vader en moeder te ſtaen*. (r)

90. Deſe

(m) *l.* 4. §. 3. *ff. de grad. & affin.* (n) *Ord. eerſte boek, tit.* 1. *art.* 4. (o) §. 1. *Inſt. de Nupt. l.* 53 *ff de Rit. Nupt. Cap.* 18 *Levit.* 2. 6. *&* 8. (p) § 3 *&* 5 *Inſt. de Nupt. l.* 17 *D. & D. eod. d. Cap.* 18. *Levit. v.* 12, *&* 13. (q) §. 4. *d. t. Inſt. l.* 4. *D. h. t. l.* 19. *C. eod.* (r) §. 5. *Inſt. de Nupt.*

90. Deſe verbiedingen van 't Roomſe recht *komen ſeer wel over een met het Goddelijcke* den Jooden eertijts voorgeſchreven, ſoo dat hem met recht *Calvinus* (f) daer over verwondert; ende blijkt hier uit genoegſaem, dat deſe verbooden ſteunen op het natuirlijk recht den menſchen aengebooren; weshalven ook Godt de Heere verklaert daeromme de Cananiten, die geen uitgedrukte Goddelijcke wet daer van hadden, te hebben uitgeroeit. (t)

91. De Pauſen gaen noch verder ende ſtrecken het verbodt van trouwen uit *tot de vierde graedt nae haer reeckeninge*, dat is, de achſte van Keiſers reeckeninge (u) *ſoo dat de negende eerſt by haer geoorloft is*, invoegen achter-ſuſterlings kinderen noch verboden worden te trouwen; 't welk by haer oogenſchijnlijk is ingevoert, om gelt te maken van de *diſpenſatien*, ofte toelatingen die verzocht moeten worden, en *die ſy ook in de graden by Godt verboden niet ſchroomen te geven*, gelijk ſy tuſſchen oomen ende broeders of ſuſters kinderen dikwils doen, en andere meer.

92. Somtijts verbiedt ook *d' eerbaerheit* te trouwen, *daer noch bloedt noch aengehijlkte vriendtſchap is*; ſoo is 't verboden te trouwen ſijn aengenomen dochter, en hare kinderen of kints-kinderen, ook zijn aengenomene ſuſters, ſoo lange d' aenneminge duirt, en ſy niet weder uitgezet is, (w) van gelijcken is 't verboden ſijn ſtijf-zoons weduwe, en ſtijf-vaders tweede weduwe, *om dat tuſſchen die perſonen gelijkheit is van vader en moederlijk aenzien.* (x)

93. Anderzins maekt de vermenginge van namen geen houwelijcken ongeoorloft; twee broeders mogen trouwen, moeder en dochter; Jae ik mach de moeder van mijn vaders huisvrouwe wel nemen, ſchoon mijn vader my alſdan tot zone wort, en ik hem als tot vader, (y) *alhoewel ſodanig trouwen mogelijk beter gelaten wort, om ergerniſſe te mijden.*

94. Het is u ook nae gemein recht verboden, een dochter te trouwen, wiens voormomber gy bent of geweeſt zijt, *als nae gedane reeckeninge ten overſtaen van den rechter*; ook moogt gy de minderjarige dochter niet geven aen u zoon, of aen u kints-kint. (z)

95. Maer een jongman mag wel trouwen de dochter van ſijn voormomber (a) *om dat hy, niet onder ſijn vrouwen macht zijnde, deſwegen niet belemmert is, om ſijn voormomber ter reeckeninge te houden*, het welke de

(f) *op 't 18. Capittel van Leviticus.* (t) *Levit. 18. voorſſ ende 20.* (u) *Cap. ult. x. de conſanguin.* (w) *§. 1. & 2. Inſt. de Nupt.* (x) *l. 15. ff. de Rit. Nupt.* (y) *Sand. d. lib. 2. tit. 1. def. 9.* (z) *l. 59. & ſeqq. ff. de Rit. Nupt.* (a) *l. 64. §. ult. eod.*

de reeden van verbodt is, ten aenzien van de dochter, en deſwegen kan ook geen man na Keiſers rechten voogd over ſijn vrouwe zijn, gelijk wy beneeden ſullen zien.

96. Edoch alſoo heedenſdaegs de mannen by ons, altoos voogden over haer vrouwen zijn en het bewint van hare goederen hebben, ſoo ſchijnt daer uit te volgen, dat ook de reeden van dit verbodt en by gevolge het verbodt ſelve, niet meer kan gelden, geſchiedende ſulke houwelijcken dikwils, ſonder dat om deſe reeden, oyt een houwelijk is vernietigt ofte belet onſes wetens. Getuigende ook andere ſchrijvers, dat het niet meer in practijke is, het welk is ook het gevoelen van *Herbay*, (a) hoewel niet weete, dat 'er by 't Hoff van geoordeelt ſoude zijn. *Nauta* heeft wel een deciſie van 't Hoff, dat het houwelijk met een Curators broeder en deſſelfs pupille van 16 jaren, is voor goedt gekeurt by den Hove den 20. December 1636. Edoch dat was buiten alle bedenken.

VI. Kapittel.

Hoe het Houwelijk geſcheiden wort.

Oorſaken van echt-ſcheidinge, doodt ende quaedtaerdige verlatinge; hoedanige deſe verſtaen wort. Beloften van toekomende houwelijk hoe vernietigt konnen worden. Scheidinge van bedt en tafel, ende oorſaken desſelfs.

1. HEt houwelijk wort geſcheiden door de *Doodt* en door *Echt-ſcheidinge.*

2. Deſe laetſte mag nae Chriſtelijke ordre niet geſchieden, als om tweederley oorſaken, welke ſijn *echt-breuk, en quaet-aerdige verlatinge.*

3. Echt-breuk wort hier verſtaen, niet alleen wanneer een getroude vrouw met een ander man te doen heeft; *maer ook als een getroude man, by een vrouws-perſoon, die vry is, gelegen heeft.*

4. Quaet-aerdige verlatinge wort genoemt, *wanneer d' eene ſig van d' andere afſcheidt, met die meininge, van noit wederom by hem of haer te willen komen.*

(a) *Rer. quotid. Cap.* 13. §. 1.

5. In beide gevallen staet het den geenen dien ongelijk geschiedt, vry, om elders wederom te trouwen; (a) *mits de sake rechtelijk zijnde gebleeken*; en ook d' overspeelder, nae vijf jaren wachtens, mach wederom trouwen. (b)

6. De onmacht van de man, of diergelijk gebrek in de vrouw, waer van hier boven is gerept, wort niet gebracht tot de echt-scheidinge; *maer is een bewijs, dat het houwelijk van aenbegin nietig en van geener waerden is geweest.*

7. Indien een vrouw, qualijk bericht van haer mans overlijden, en hertrout zijnde de man daerop wederom t' huis quam, soo soude de tweede moeten wijken, *indien het d' eerste lustе de vrouwe weder te nemen.*

8. Maer in gevalle de vrouwe sulk bericht van haer mans doodt hadde ontvangen, *'t welk sy nae rechte soude mogen gelooven*, en de man, evenwel wederom voor 't licht quam, *soo soude hy sig moeten gerust houden.* (c)

9. Edoch, soo wanneer tusschen partijen niet als beloften geschiedt zijn, soo mogen sy ook gescheiden worden, om reden van *hoererije, die voor het echte begaen is*, welke oorsake een geruimen tijdt, nae vervullinge van 't houwelijk door by-wooninge niet voor vol wort aengenomen. Maer wel noch mogelijk op de versche daedt van de vervullinge des houwelijx. (d)

10. En is soo by my voor eenige jaren geadviseert aen J. A. tot Franeker, wiens vrouw, om de 23. weeken, was in de kraem bevallen, van een voldragen kindt, sonder dat hy se te vooren hadde bekent; te weten, dat hy het kindt wel niet behoefde aen te nemen; maer echter dat hy van de vrouwe niet soude konnen worden ontslagen; gelijk wel sijne vrienden, maer hy echter niet begeerden.

11. Eindelijk de beloften van toekomenden tijdt of op voorwaerde geschiedt, konnen ook voor de uitkomste van den bestemden tijdt, ofte voorwaerden, door onderlinge over-eenkomste van beiden wederom worden ingetrocken, *en mach dit wel gemerkt worden om dat haer veele dat soo niet konnen voorbeelden als seecker recht zijnde, hoewel het sodanig is.* (e)

12. Konnen ook sodanige toekomende beloften vernietigt worden om andere reeden, als om *veranderinge van Godtsdienst, Spaensche pocken*, of diergelijke aenhangende siekten, *overkomende blindtheit, verlies van*

(a) *Ord.* 2. 11. 4. (b) *Nov.* 22. *C.* 15. *&* 18. (c) *Auth. hodie C. de Rejudic. Nov.* 117 *C.* 11. (d) *Deutron.* 22. *v.* 21. *Vid. Wissemb. ad tit. ff. de Sponsal. th.* 2. (e) *Cap.* 2. *x de Sponsal.*

van neus of lippen, langduirig afweſen, oneerbaerheit, trouweloosheit, en diergelijke oorſaken. (f)

13. Daer is ook een ander echt-ſcheidinge, welke geſchiedt van *Bedt en Tafel*, ſonder den bandt des houwelijx te breecken; waer van d'oorſaek is *onverſoenelijke tweedracht* tuſſchen de echte lieden, het ſy door onmanierlijkheit van een, ofte van beide, des niet tegenſtaende is het ampt der Overigheit om de ſchuldige, nae kenniſſe van ſaken, wel eernſtelijk te ſtraffen, en tot billikheit te brengen, het ſy met geldt-breuken, gevangenſchap, of anders. (g)

14. Dies men tot ſcheidinge van bedt en tafel, niet moet komen, als wanneer eene der contrahenten, klaegt hem onmogelijk te zijn by de andere te woonen, en ſulx in waerheit alſoo zy ende de klagende buiten merkelijke ſchuldt bevonden wort.

15. Ook ſoude de rechter uit ſijn plicht, bevindende de ſchult beiderzijds te ſijn ongeneeſlijk, de ſcheidinge wel konnen inſchicken; evenwel is by den Hove geweigert, het verſoek van twee echte lieden, die verklaerden niet by malkanderen te konnen leven, en daerom geſcheiden wilden zijn, op *het rekeſt van Take Eelkes, en Aefke Folkerts*, den 1. July 1680. want ſulks ſmaekte nae vrywillige echtſcheidinge, die ongeoorloft is. konde ook daer in by ſlecht rekeſt niet worden gedaen, maer moeſte volkomen kenniſſe van ſaken voorgaen.

16. Want anderzins de onverſoenelijke haet ende tweedracht kennelijk zijnde ſonder hoope van *remedie*, ende partijen nae lange moeite ende proçes zijnde overeen-gekomen, om te ſcheiden van bedt ende tafel, mitſgaders van goederen, is ſodanig ackoort by 't Hoff wel voor goedt aengezien ende over de rolle gepubliceert.

17. Anderzins kan echt-ſcheidinge van bedt en tafel, veel min ten aenzien van de bandt des houwelijks op verſoek van partijen niet geſchieden; ſelf mach d'een het den anderen niet geven op ſijn eedt, *gelijk elders ſal worden geleert*, ende by den Hove mijns wetens wel is geweigert; want ſulx alleen geoorloft is in ſaken die van de vrije wille der lieden afhangen.

18. Is echter toegeſtaen het verſoek van een vrouw, een man op trou aenſpreekende, die zich buitens lands hadde begeeven ende by contumacie moeſte gedoemt worden; ſy verſocht, dat ſy haer bewijs niet hebbende ingebracht, mochte verklaert worden niet ontfangbaer; alſoo ſy toch met ſententie de man niet machtig konde worden, en-

(f) *Cap. 5. d. tit. de Sponſal. & d. cap. Cap. 25. x. de jurejur.* (g) *Ord 1. 1. 14.*

de ſy ook genoegſaem aen quaet-aerdige verlatinge ſchuldig was, op't requeſt *van Lolkjen Harkes* den 28. Aprilis 1680.

19. Een man behoeft ook ſijn vrouw, die buiten Rechters kenniſſe van hem gelopen is, geen onderhoudt te geven; gelijk het verſtant van den Hove geweeſt is, in de ſake van A. L. G. en ſijn huiſvrouwe, die van hem ſijnde vertrocken, en moetende kramen, by rekeſt verſochte, dat de man haer een hondert ducatons, of meer ſoude moeten uitreiken: partijen verſtaen ſijnde is de vrouwe gezegt, dat ſy wel ſoude doen, en keeren weder in tot den man, en hy mede van ſijn plicht vermaent, ſonder op haer rekeſt te diſponeren, den 26. Maert 1680.

20. De reukeloose echt-ſcheidinge der Menniſten, door haer vermeinde kerken-tucht wort mede eernſtelijk geſtraft, voor d' eerſte reiſe, met de breuke van hondert gouden Frieſche rijders, voor de tweedemael gelijcke veel, nevens eeuwig banniſſement. (h)

VII. KAPITTEL.

Van het tweede Houwelijk.

Tweede houwelijk geoorloft. Straffen echter daer van by de weiten ten voordeele van de voorkinderen geſtelt; die opgenoemt ende verklaert worden.

1. BY verſterven ſtaet het den langſt-levenden vry wederom te trouwen, al geſchiede het meermalen, hoewel de oude Chriſtenen niet loffelijk van de herhaelde houwelijcken ſpreeken; hebbende onder andere *Tertullianus* twee geheele boeken daer tegen geſchreven.

2. Des moet een weduwe ten minſten negen maenden wachten, voor al eer ſy haer wederomme ten houwelijcke mach begeven, by ſodanige ſtraffe, als de Rechter nae vereiſch van ſaken ſal bevinden. (a)

3. Nae Keiſers recht wort deſe miſdaedt hoog genomen, de vrouw wort eerloos, ſy mag haer man niet meer maken by uiterſte wille of ten houwelijk geven als een derdepart van haer goedt; ſy mag ſelf geenerhande begiftingen by Teſtament ontfangen, noch ook erveniſſen van

(h) *Art. voorſſ. op't laeſt.* (a) *Ord. 1. 1. 13.*

van bloets wegen, *verder als in de derde graedt*, sy verliest al wat sy van haer *eerste* man heeft genooten, (b) maer alsoo d' Ordonnantie de straffe maekt arbitrair, nae goedtvinden des Rechters, dat gemeinelijk op een geldtboete uitkoomt, *soo volgt, dat de andere straffen heedensdaegs by ons geen plaets hebben.*

4. Den mannen is geen seekere tijt gestelt; maer de ordonnantie zegt, *dat zy eerbaerheit plaetse sullen geven, en behoorlijken tijd afhouden.* (c)

5. Welke tijdt van eerbaerheit schijnt gelaten te worden aen het *geweeten van yder eerlijk man*, sonder dat dienteneffens de officier eenige straffe kan opleggen, *ten ware zeer hatelijke omstandigheden te zamen mochte komen*; en mogelijk soude de *tijdt van ses weecken*, wel voor het minste, dat de eerbaerheit toelaet, konnen genomen worden.

6. Alhoewel de tweede houwelijcken volkomen vry zijn, soo hebben nochtans de rechten tot voordeel van de kinderen des eersten bedts, *om dat die dikwils verschoven worden*, eenige voor-rechten vast gestelt, die gemeinelijk *straffen des tweeden houwelijx* genaemt worden, hoewel 't eigentlijk geen straffen zijn.

7. Waer van het eerste is; *dat een vrouw treedende in haer tweede houwelijk, verliest d' eigendom van alles, wat sy van haer eerste man, in eeniger* manieren, of by erffenisse harer voorkinderen, voor soo veel haer vaderen goedt aengaet, *genooten heeft*, blyvende by haer alleen *het vruchtgebruik.* (d)

8. Het welke, by de meeste Rechts-geleerden, ook alsoo wort verstaen ten aenzien van de mannen, die in de wet niet genoemt worden, ende gemeinelijk onder benaminge van vrouwen niet verstaen worden. Is echter by den Hove in dier voegen geweesen. (e)

9. Ingevalle nochtans alle voor-kinderen sterven, soo komt de verloorene eigendom van self weder op den vader, ofte moeder, *sonder dat de kinderen haer dat goedt konnen ontmaken.* (f)

10. Het tweede voordeel der voorkinderen is, *dat een man ofte vrouw, ten tweedemael hijlkende, niet meer aen sijn tegenwoordig echt-genoot kan maken, als hy op het minste nae laet aen een van sijn voor-kinderen*, wordende het gene meer is gemaekt, de gemelde voor-kinderen toegevoegt. (g) kintskinderen in desen wordende gereekent, als representerende te zamen hun vader. (h)

11. 'T welk ook plaets heeft in maten en voegen, soo wanneer de

(b) *l. 1. & 2. C. de secund. Nupt.* (c) *Ord. art. voors.* (d) *l. 3. C. de secund. Nupt.* (e) *Sande lib. 2. tit. 3. def. 2.* (f) *d. l. 3. & d. tit. 3. def. 1.* (g) *5. l. hac ed. & ali C. de secund. Nupt.* (h) *Sand. d. tit. 3. def. 5.*

tweede man ofte vrouw het vrucht-gebruik van alle goederen wort toegemaekt; want dan moet het vruchtgebruik gewardeert worden, hoe veel 't ſoude konnen gelden, nae de jeugt en ſtature van den legataris, en als een van de kinderen ſoo veel niet beuren mag, moet het vruchtgebruiks-legaet vermindert worden. (i)

12. Daer is twijvel, of deſe wet ook wel plaets heeft, wanneer de tweede echtgenoot den vader of moeder van de kinderen mede gebeneficieert heeft by reciprook Teſtament, en is verſtaen, dat de wet ook in dien gevalle plaets heeft. (k)

13. Het is nogtans niet verboden, de kinderen van het laetſte bedt, meer te maken, als die van het eerſte; mits dat het niet geſchiede, om de wet te verydelen, als wanneer yemant dus zeide, *ik make mijn man duiſent rijxdaelders, en ſoo dat meer bevonden mochte werden, als een van mijn voorkinderen beuren mag, ſoo make ik dien overſchot, aen die kinderen, die ik by mijn tegenwoordige man hebbe*; Dit mag niet geſchieden nae reden van recht, gelijk den Heer van de Sande hoewel overſtemt, te rechte verdedigt. (l)

14. Ten derden verlieſt een vrouw, die haer tweede echt begaet, de voogdije over hare kinderen, (m) *'t welk nogtans in den man, by dierghelijk geval geen plaetſe heeft.* (n)

15. Reeden van onderſcheidt is, om dat een vrouw is in de macht van de *ſtijf-vader* harer kinderen, in tegendeel de vader is niet in de macht van de *ſtijfmoeder ſijner kinderen.*

16. Ten vierden verlieſt de vrouw met haer tweede houwelijk de trap van Eere, ende waerdigheit, die zy by haer eerſte man hadde, en wordt gereeckent ten aenzien van het tegenwoordige houwelijk. (o)

(i) *Sand lib. 2. tit 3. def. 4.* (k) *Sand. d def. 4.* (l) *in ſijn 2 boek tit 3. def. 6.* (m) *l. 3. C. Quand mul. Tut. off. & Auth. ſeq.* (n) *l. 4. C. de bon. matern. l. 5 in pr, C. de ſecund. Nupt.* (o) *Nov. 22. c. 36.*

VIII. Kap-

VIII. Kapittel.

Van eenige houwelijx aenhangſels.

Van troupenningen, Bruids-gaven, Houwelijx giften, weduwes begiftingen en houwelijx voorwaerden; beneffens yders verklaringe en recht.

DAer zijn verſcheidene aenhangſels van het houwelijk, die elk hun beſonder recht hebben, als 1 *Troupenningen*, 2 *Bruids-gaven*, 3 *Houwelijx giften en* 4 *Houwelijx voorwaerden.*

2. Wat d' eerſte aengaet, het is een gebruik onder de gemeine man, dat de Bruidegom aen de Bruidt een *trouwpenning* geeft (a) als een *pandt ende waerteeken, dat het houwelijk geſloten is.*

3. Deſelve moeſten volgens gemein recht, weder by voltrecken des houwelijx den man toekeeren; maer in Frieſlandt is de gewoonte, *dat deſelve blijven in eigendom by de bruidt voor altoos.*

4. Bruidts-gaven zijn *vereeringen, by den Bruidegom gedaen aen de Bruidt,* beſtaende in gelt, in juweelen, of yets anders tot haer voordeel. (b)

5. Sulke vereeringen worden ook des Bruidts eigen, eeuwiglijk ende erffelijk. (c)

6. Wel te weten, indien niet alleenlijk het houwelijk volbracht, *maer ook onderhouden werde,* ſulx, indien door ſchult van de vrouwe, het houwelijk ontijdig afgebrooken werde, *de ſchenkagie wederom ſoude konnen te niete gedaen worden*; gelijk verſtaen is, nopens een Bruidts-gave die geeiſcht wierde van de erfgenamen eener vrouwe, die haer ſelf inde eerſte bruiloftsdagen hoewel na 't byſlapen, om 't leven gebracht hadde, (d) uit een weerzin tegen den man. 't welk mede verſtaen ſoude konnen worden, van een vrouwe, die hartneckiglijk hadde geweigert, de trouwe lichamelijk te voltrecken.

7. Het ſelve is van gelijken te verſtaen, by aldien de bruidt eenige vereering aen den bruidegom quam te doen.

8. Edoch van anderen aert zijn de *houwelijx giften*, (e) welke den man,

(a) *Artha Sponſalitia.* (b) *Sponſalitia largitas.* (c) *Sand. lib. 2. tit. 2. def. 8.* (d) *Sand. 2. tit. 2. def. 1.* (e) *Dotes.*

man, het zy voor, of nae voltrocken echte worden gegeven, *tot onderstant van de last des houwelijx:* want de voorgaende zijn niet als profijtelijke, dog dese worden verstaen *lastige giften te zijn*, welk onderscheit zijn gebruik elders sal hebben.

9. Dese zijn, of nootsakelijk of vrywillig.

10. Een nootsakelijke houwelijx gifte is, die een vader doet aen sijn dochters, die selve geen goet en hebben.

11. Sy wordt daerom nootsakelijk genoemt, *om dat een vader verplicht is*, en des noodts daer toe gehouden kan worden, *om sijn dochter uit te geven*, ende met behoorlijke *houwelijx gifte*, nae sijn vermogen te verzien. (e)

12. Want het gemeine best daer aen ten hoogsten geleegen is, *dat de huisgezinnen mogen voort gezet worden.* (f)

13. Vrywillige houwelijx gifte is, die een moeder of andere verwanten, ook wel vreemde, uit geneegentheit geven aen den man.

14. Somtijds kan ook *een moeder werden genootsaekt om haer dochter te moeten uitzetten*, indien de vader onbegoedigt en sy rijk is, of van een dolende secte bevonden wordt (g)

15. Een *vrouwe* kan ook self haer goedt *of geheel* of een deel van het selve *opdragen aen den man tot een houwelijx gifte*, (h)

16. Maer sulx moet geschieden, door een uitdruckelijke en wettige acte van houwelijx begiftinge, want anders worden hare goederen slechts gereekent, als ten houwelike *ingebracht* ende genoemt *parafernael.* (i)

17. Het gebeurt zelden in Frieslandt, dat de vrouwen selve sulke houwelijx begiftingen aen haer mannen doen, *gelijk olders en vrienden* wel pleegen, gemeinelijk *brengen sy de goederen slechts in* by den man.

18. Waer van de reden is, om dat d'opkomsten van de ingebrachte goederen, soo wel als van de houwelijx giften tusschen echte-lieden gemein zijn.

19. Maer echter, ingevalle sulk een houwelijx begiftinge by de vrouwe in der daedt geschiede, *soo sou de vrouwe* neven de goederen, indiervoegen aen den man opgedragen, *mogen gaen, voor alle de krediteuren*, die aensprack op den man alleen zijn hebbende *gelijk elders sal worden gezegt*, waer mede meenig vrouw haer goedt soude konnen bewaren.

20. De man is wel, geduirende het echte, eygenaer van het goedt ten houwelijk gegeven, (k) maer hy mag nochtans het selve niet ver-

vreem-

(e) *l.* 19. *ff. d. Rit. Nupt.* (f) *l* 1. *ff. Sol matrim.* (g) *l.* 14. *C. de jur. dot. l.* 14. *C. de Hæret.* (h) *l.* 4. *C. de jur. dot.* (i) *Sand. lib.* 2. *tit.* 2. *def.* 2. (k) *l.* 13. §. 2. *ff. de jur. dot.*

vreemden, *ten ware het hem gegeven was tot een ſeekeren prijs van gelde*, invoegen hy die ſumme gelts, en niet het goedt verplicht ſoude zijn wederomme te keeren. (l)

21. Het houwelijk geeindigt zijnde door overlijden van de vrouwe, ſonder kinderen, ſoo koomt de nootſakelijke houwelijks gifte wederom aen den vader, *maer kindt of kinderen, nae de moeder verſtervende*, ſoo komt het houwelijx goet op den vader der kinderen, en niet op des vrouwen vader, gelijk eertijts by den Hove verſtaen is. (m)

22. Zegge kinderen wordende bevonden by 't overlijden der vrouwe ſoo blijft de houwelijx gifte by man en kinderen, nae 't gevoelen der meeſte Doctoren *en onſe practijcke*; hoewel *Sande* bekent *dat het in de wetten anders light.* (n)

23. Soo verre de vader het houwelijx goedt wel belooft, maer niet gegeeven heeft en de dochter daer op ſtervende kinderen nae laet, ſoo willen eenige, dat de vader het ſelve beloofde houwelijx goedt voor de kinderen niet kan eyſchen, veel min, als de kinderen naderhandt komen te ſterven, en in 't ſelve gevoelen is Sande (o) *alhoewel tegens reeden van recht, ſoo 't ſchijnt, en is by 't Hof ook ſoo niet geweeſen.*

24. De vrywillige houwelijx giften (p) vererven, nae 't overlijden van de vrouw op haer erfgenamen, *gelijk andere goederen.*

25. De *man overleden zijnde*, blijft het houwelijx goedt ongetwijvelt by de vrouwe.

26. Als geen ſeecker goedt of ſumme ten houwelijk gegeven ofte belooft is, *maer de beloſte gedaen is van ſeekere ſumme jaerlijx te ſullen geven* ten houwelijke, daer uit kan niet langer eyſch gedaen worden als het houwelijk duirt, *ſchoon 'er kinderen overig zijn*, om dat die jaerlijx ten houwelijk yets belooft, kan niet verſtaen worden hem langer te verbinden, *als 'er houwelijk is:* ſoo geweeſen in de *ſake van Dr.* J. R. *requirant contra* P. H. *requireerde, voor Pinxter* 1680.

27. Nae de Keiſerſe rechten iſſer ook een *houwelijx gifte, die de man doet aen de vrouwe*, die in gelijcker voegen, nae het einde des houwelijxs keert weder tot den man, (q) edoch in Frieſlandt noch ook elders heedenſdaegs, wort ſodanig ſlag van houwelijx goedt, niet gevonden.

28. In plaetſe van die, zijn heedenſdaegs de *weduwes giften*, waer door een man uitwijſinge doet aen ſijn vrouw, van leecker goedt,

(l) *5 & l. 10. C. de jur dot.* (m) *Sand. lib. 2. tit. 2 def l. 6* (n) *Sand. lib. 2 tit. 2 def. 5* (o) *lib. 2. tit. 3. def 6.* (p) *l. un. §. 6. C. de Caduc. toll.* (q) *§ pen Inſt. de donat.*

of opkomsten, die sy genieten sal, *ingevalle sy hem komt te overleeven.* Dese zijn onder de gemeine man weinig bekent, maer wel onder de grooten, gemeinelijk wordende genaemt, met een fransch woort, *douaires.*

29. Maer by *houwelijx voorwaerden*, placht de man soo wel de vrouw te verrijken, als hy dikwils van de vrouwe begiftigt wordt.

30. Dese voorwaerden zien meesten tijt, *op het voordeel van de langstlevende*, het zy voor een der echte lieden, ofte beiderzijts effen gelijk.

31. Dies konnen voor geen houwelijkse voorwaerden bestaen sodanige *contracten*, waer door de vrienden van de bruidt, voor het consent tot het houwelijk, eenige voordeelen komen te bedingen; gelijk verstaen is nopens het *houwelijks-contract*, soo genoemt, tusschen M. K. en M. S. benevens haren curator, last hebbende van des Bruidts vrienden, opgericht, *waer van hier boven gemelt is in het vierde kapittel.*

32. Wanneer dese voorwaerden *verbindenswijse*, of by manier van *beloften* geschieden, soo hebben sy volle kracht, en konnen naderhandt, *by uitterste wille* niet wederroepen worden, (r)

33. Maer als zy *makens-wijse*, en gelijk als by *laetste wille* worden gestelt, soo hebben zy geen kracht van verbinden; *maer mogen ter believen van den maeker, herroepen worden* (s)

34. Men mag evenwel, by *houwelijkse voorwaerden*, geen efgenaem maken nog ten deele nog voort geheel, invoegen sodanige erfmakinge soude onwederroepelijk zijn, *immers niet in Frieslandt*, 't welk daer in, met 't *Keijerlijk recht* overeenkomt. (t)

(r) *Sand. lib. 2. tit. 2. def. 4.* (s) *ibidem.* (t) *d. tit. def. 7.*

IX. Kapittel.

Van de Huis-gezinnen.

Wat een huis-gezin zy en hoe meenig perſoonen daer toe vereiſcht worden. Van onvolmaekte huis-gezinnen. en van het recht des huis-vaders, of huis-moeders, kinderen en booden, over en nevens elkanderen.

1. GEtrouwde lieden begeven zich tot het opmaken van een *Huis-gezin*, 't welk is een *geſelſchap, van vier of meer perſoonen, onder het gebiedt van een huis-vader tot dagelijks gerief van een gelukkig leven aengeſtelt.*

2. Het huis-gezin beſtaet dan *uit het hooft ende leden*, en het recht des huis-gezins wort onderſcheiden in driederley opſicht van den huis-vader.

3. Eerſtelijk het recht dat hy heeft *nevens ſijn huis-vrouw*; ten tweeden *nevens ſijn kinderen*, en ten derden *nevens ſijn dienſt-boden.*

4. Edog een huisgezin, is of *volmaekt*, of *onvolmaekt.*

5. Een volmaekt huisgezin wort genoemt, als wanneer een huis-vader, huis-moeder, kint, of kinderen, en een of meer dienſt-boden zijn, *alſoo ten minſten vier perſoonen.*

6. Soo wanneer een van deſe koomt t' ontbreeken, *dan wort het huis-gezin onvolmaekt*, meer of min, nae dat het ontbreekende lidt van belang is.

7. De grootſte onvolmaektheit is buiten twijvel, *daer de huis-vader ontbreekt*, naeſt daer aen de moeder.

8. En het gebrek van *kind of kinders*, is mede geen kleine onvolmaektheit.

9. Het minſte belang is in't gebrek van *dienſt-boden*; die nochtans al mede hare nootzakelijkheit hebben.

10. Voorts is het wel ſoo, dat de Regeeringe des huisgezins is by den huis-vader, ſoo nochtans dat hy tot medegenoot inde regeeringe ſijn huisvrouwe moet kennen, *die wel onder hem, maer echter over de kinderen, en Dienſt-boden geſtelt is*, ſulx het huis-gezin moet gezecht werden *van beyde man en vrouw beſtiert te worden.*

11. Maer om dat de evendrachtigheit gemeinlijk tweedracht maekt, ſoo is het van noden geweeſt, *dat de Oppermacht by den man wierde gevoert*; 't welk ten allen tijden, by alle volkeren waergenomen, en by de Goddelijke wetten, mede vaſt geſtelt is.

12. De ouden hebben de macht van d' huis-vader over ſijne kinderen vergeleecken by de *Koninklijcke macht*, die wel is *abſoluit*, maer *tot der onderdanen beſten* en nutte gerichtet; ſijn macht over de vrouwe, by die *van d' overheit in een vry lant*, die gemackelijk en toegevende is, evenwel ook *met klem en bedwang*, des noodt. Over de dienſtbooden, die hebbenſe genoemt *heerſchende*, *tot nut en gerief van de meeſter*, ende niet van haer, *als by gevolg*.

13. De plicht van een huis-vader ofte meeſter en verdere leeden des huis-gezins kan hier uit afgenoomen worden. De meeſter moet de huishoudinge verzorgen van nooddruft ende van alles wat tot gerief van het dagelijx leeven van nooden is, ende *moet yder van de onderworpene leeden in ordere ende tot ſijn plicht houden*; die elk dan moeten waernemen het gene haer in gevolge van haren plicht wordt opgeleidt; ſoo van de meeſter, als van de vrouwe, dien, gelijk *gezegt is*, nevens en onder den man de regeeringe van het huis toekoomt.

X. Kapittel.

Van de Burger-voogdije der mannen over hare vrouwen.

Recht der mannen, ſoo nae Goddelijcke, volkeren, Roomſe als Frieſche rechten. Is geen ſoorte van Curatele, maer een voor-recht der mannen. Hoedanig de mans moeten zijn, om dit recht te gebruicken. in welke deſe macht geen plaetſe heeft, en wanneer de ſelve ophoudt.

DE mannen hebben over hare vrouwen, voor eerſt, ſodanig ontzag, als de *natuirlijke*, *Goddelijke*, *en aller volkeren rechten hen geven*, welk' is, dat de vrouwen hare eigene mannen moeten *onderdanig zijn*, in alle dingen die niet kennelijk aenloopen, *tegen eere en deugt*. en dewijl geen macht in de werelt kan zijn van vrucht, ſonder dwang, ſoo moeten ook den man toekomen *eenige middelen van bedwang*, indien de vrouw haer weigert te buigen onder zijn gezach in redelijcke dingen.

2. Maer

2. Maer gelijk de practijk in veele dingen verſcheelt van het recht, ſoo ſcheelt in deſen ook niet veel, of in deſe landen is de waerheit, het geene de Graef van *Guiche* ſchrijft in *ſijn Misſijve*, die hy van ſijn reis in de nederlanden heeft uitgegeven, *dat de mannen, die haer vrouwen het huis niet willen laten regeren nae haren zin, en die ſe ſouden willen dwingen, om haer onderdanig te zijn, worden gehouden voor onhebbelijke, wreede menſchen, en komen in den haet van yder een.*

3. De keiſerlijke rechten geven den man niet meer, als wat het gemeine volkeren recht hem geeft, te weeten, de heerſchappije van het huis; (a) maer de man heeft geen burgerlijke macht over de perſonen en de goederen van ſijn vrouw, *maer ſy was even ſoo wel Voogdeſſe van haer goedt, als de man van het ſijne.* deſweegen by oudts, als een paer volx trouden, ſoo was 't gebruik, dat de jonge vrouw tot den man zeide; *daer gy zijt Ian, daer ben ik Griet*, (b)

4. Maer onſe ordonnantie geeft den mannen ook een burgerlijk recht over de perſonen en de goederen van ſijn vrouw; 't welk *voogdije* genaemt wort; hoewel het t'eenemael verſcheiden is van die voogdije, die men anders *Curateele* noemt, want als ſy ſodanig ſoude zijn, *ſoo moeſte ſy, of om de jaren, of om de ſexe zijn*; om de jaren is deſe voogdije niet, want ſoo wel oude wijven als jonge onder deſelve zijn. om de ſexe is ſy ook niet, want dan ſouden ongetroude vroulieden ook onder voogdije zijn. behalven, dat een man niet wort *geauthoriſeert* by den rechter, dat hy geen *inventaris* maekt en geen reeckeninge behoeft te doen, 't welk alles met Curatoren anders geleegen is (c)

6. Deſe voogdije der mannen heeft geen aenvang, als *nae vervullinge van het houwelijk, en niet terwijl ſy onder trouwe ſtaen*, om dat deſe voogdije ziet op de regeeringe van het huis ende by-woninge der echte-lieden.

7. 'T is dan ſoo, dat een getrouwde vrouw, ſonder den man haer niet mag verbinden nog yets vervreemden; hoewel ſulx geſchiedende, die willens met haer gehandelt heeft, ſich daer op niet kan beroepen, gelijk het Hof geweſen heeft by Sande. (d)

8. Dit recht is niet ſoo ſeer ten aenzien van de *ſwakheidt des vrouwelijken geſlachtes ingeſtelt* (want dan moeſten de ongetrouwde vrouwen ook voogden hebben) maer het is een *recht en voordeel van de mannelijke achtbaerheit.* Deſwegen de man, gelijk gezegt is, ook geen *inventaris* maekt, nog reeckeninge doet; hoewel hy de vrouw geen beſcheidt

(a) *l.* 196. *pr. & §* 1. *d. V. S.* (b) *Plutarch. Quæſt. Rom.* 30. *ubi tu Cajus, ego Caja.* (c) *Sand. lib.* 2. *tit.* 4. *def.* 1. *in fin.* (d) *lib.* 2. *tit.* 4. *def.* 3.

van haer ingebracht goed soude konnen weygeren, om in het scheiden van winst en verlies naderhant te dienen. (e)

9. Bygevolge de vrouwe minderjarig en onder mombers staende, *houdt de macht en bestier harer voormombers terstont, ende van self op.* (f)

10. De man moet nogtans sodanig zijn, *dat hy selfs bequaem zy om goedt te regeeren.* (g)

11. Daerom minderjarig zijnde *moet hy zich mondig laten maken*, en soo hy noch niet mondig kan worden blijft hy onder sijn voogt of voogden, en de vrouw onder de haere (h) soo de vrouw echter voljarig is kan sy alles doen met *consent* van de man, schoon minderjarig zijnde, die sulx dan niet doet als voogd, maer als man. (i)

12. Indien ook de man, *uitsinnig* of *Stadts-kint*, of anderzints selfs *onder voogden geraekt* te moeten staen, kan hy zijn vrouwen goedt geenzints regeeren; gelijk mede niet, soo dikwils hy door sijn schuldt tot armoede koomt te vervallen. (k)

13. Tusschen den man ende de vrouw soude ook wel mogen een verdrach gemaekt worden, het zy voor of geduurende echte, gelijk beides wel geschiedt, *dat de vrouw het bewint over haer eigen goederen sal hebben*; mits dat *staende echte, d'een ofte d'ander, sulx niet strecke tot verrijkinge*, alsoo echte lieden, malkanderen niet mogen schenken, gelijk *op een ander plaetse* sal gezegt worden.

14. Dese voogdije eigentlijk is te verstaen, *van des vrouws ingebrachte goederen, en niet eigentlijk van het houwelijx goedt*, dewijl hier van niet alleenlijk het bestier, maer ook den eygendom de man toebehoort, als boven gezegt is.

15. Voorts zijn van dese mannelijke voogdijen twee aenmerkelijke uitneemingen, d'eerste is *als de wijven met hare mannen, openbare neeringe en koopmanschap doen*, het welke in dese landen zeer gemein is, dan mag sy verbintenissen ende vervreemdingen aengaen, *soo veel die Koopmanschap betreft.* (l)

16. Ten tweeden, mag de vrouwe handelen, koopen en tuisschen, *in saken die de huishoudinge betreffen*, om dat in beide dese gelegentheden de vrouwe verstaen wordt, het gene sy doet, door last des mans te doen. (m)

17. Waer uit volgt, *dat, als de man dienteneffens verbodt doet aen sijn vrouw*, en daer van kenniss geeft aen anderen, dat alsdan hare handelingen,

(e) *6. Herbaj cap. 3. rer. quotid.* (f) *Sand. lib. 2. tit. 4. def. 1.* (g) *Sand. ibiden.* (h) *Herbaj. C. 13. §. 4.* (i) *Herbaj. d cap. 13. §. 3 & 10.* (k) *l. 24. in pr. ff. solut. matrim.* (l) *Ord. 1. 2. 2.* (m) *Ordon. als voren.*

lingen, met den genen, dien ſulx is aengekondigt, geen verbindens kracht en heeft. (n)

18. By deſe uitneemingen komt noch, dat de vrouw door *miſdaet* kan alleen verbonden worden, tot een geldt-breuke. (o)

19. Ook *ſoo de man verre af is, en de ſaecke haeſt eiſcht*, ſoo kan ſy den rechter verſoecken, dat die het verhandelde in afweſen van haer man, voor goedt keure, jae de man lange weg zijnde geweeſt, ſoo dat men niet en weet waer hy is, kan ſy worden geleeden om in eigen ſaken te handelen; *Dies wel geen acht genomen is, op een middel van exceptie*, genomen tegen ſulk een vrouwe, die ſonder pleitvoogd, actie maekte. *Tijtje Tomas Ooſtenbaen Crediteuren*, tegen *J. S.* erfgenamen den 23. October 1683.

20. Gelijk dan ook als de man, buiten reeden, weigert voor goedt te kennen, het gene by de vrouwe wijſſelijk, en nutlijk gehandelt mag zijn, is haer wel geoorloft *door het gezag van den Rechter, het dwars-drijven van haer man te verbeteren*, en het gehandelde doen ſtant grijpen.

21. Eindelijk uit *halve Contracten*, ſoo genoemt, wanneer yemant onkoſten voor de vrouwe gedaen heeft, in haer eigen ofte gemeine ſaeken, wort ſy mede buiten den man verbonden. (p)

22. 'T is ook evenveel, of de man *tegenwoordig* is of *niet*; of hy *voor of nae gedane ſaek*, ſijn toeſtemminge geeft, (q)

23. De voogdije des mans houdt op, wanneer het echt geſcheiden is, te weten door ſterfval, overſpel en quaedtaerdige verlatinge; ook ten aenzien alleen van 't bedt en tafel, wel te weten, ſoo de ſcheidinge by ſchuldt van den man is toegekomen, of ten minſten by den Rechter is beveſtigt. (r)

24. Ten tweeden, wannneer de man ſelf onder een voogd moet ſtaen, als *verquiſter* of *uitſinninge, gelijk rede gezegt is.*

25. Ten derden, houdt het op door *ackoort, gelijk mede te vooren gezegt is*; het zy de vrouw bedingt, om alle hare goederen ſelve te mogen *regeren* of eenige der ſelver, hoedanige in't oud Roomſch recht *ingehouden goederen* genaemt worden. (ſ)

26. En kan niet gezegt worden, dat ſodanig ackoort ſoude ſtrijden met de goede zeeden; want de voogdije der mannen over de vrouwen, ten aenzien van hare goederen is geen gevolg van zede-leer en van eerlijkheit of deugt; *maer van burgerlijk goedtvinden*; blijkende hier uit dat ſy by de oude volkeren, Grieken en Romeinen is onbekent geweeſt.

27. Maer

(n) *Herbaj. d. cap.* 13. §. 24 (o) *Herbaj.* §. 15. *d. cap.* 15. (p) *Herbaj* §. 24. *d. d. cap.* 13. (q) *Herbaj* §. 18. (r) *Sand. lib.* 2. *tit.* 2. *def.* 4. (ſ) *Receptitia*

27. Maer ingevalle van sulk een ackoort is nogtans veiliger voor de gene, die met de vrouwe handelen, dat hare verbintenissen ende vervreemdingen geschieden, *ten overstaen ende met goet-keuringe van den man*, soo verre *geen scheidinge van bedt en tafel wettelijk is geschiedt.*

28. Gelijk sy mede tot rechts-pleeginge niet lichtelijk sal toegelaten worden, als onder het gezag van den man, onder bepalinge, als voren; want scheidinge gemaekt, en by 't Hof zijnde voor goedt gekeurt en over de rolle *gepubliceert*, soo heeft de man met haer niet meer te doen.

29. Doch als sy buiten dat tegens den man self, en sijne voogdije recht versoekt, indien gevalle soude sy alleen, of ten minsten met een bystand, voor rechte konnen bestaen.

30. Sonder dat sy in sulken gevalle van nooden heeft een *Curator* ofte Voogd, gelijk mede niet, soo dikwils sy met den man als partije yets handelt, of eenige acten *passeert*; de *reden is dese*; de vrouwen hebben nae ons landtsrecht geen Curator ofte voogd; als alleen haer echte mans; ongetroude voljarige vrouwen hebbend'er geen, en de getroude ook niet altoos, maer alleenlijk als de man *hem voor sodanig draegt*, gelijk de ordonnantie spreekt. (t) wanneer hy hem niet draegt, als man en voogd, soo is de vrouw haer eigen voogd soo wel, als de man. (u) Nu is klaer, dat de man hem geen voogd draegt, soo wanneer hy staet, als partije tegen sijn vrouwe; dienvolgens is sy dan haer voogd en heeft 'er geen ander van nooden; gelijk sy, zegge ik, geen heeft, soo dikwils sy buiten de man handelt, als in koopmanschap ende saken van huishoudinge, mitsgaders acten daer over vallende.

31. Van dit gevoelen is ook d' Heer Johannes Saekma. (w) en verklaert soo by den Hove geweesen te zijn in zaken van *Anna Luitiens tegen Gerbrandt Cornelis den 29. januarij* 1655. ook meermalen diesgelijk. doende Saekma daer by, dat 'er geen exempel kan worden voortgebracht, dat het tegendeel oyt soude vereischt zijn geweest, hoewel 't nu de gemeine slender van de practijk is.

32. Dese manus Voogdije belet de vrouw ook niet, om *uitterste willen* of *schenkagien ter zake des doodts* te maken, na haer believen, *ten ware de vrouw het geschonkene goet terstont, of immers voor haer doodt overgaf*, en dadelijk vervreemde; 't welk sy niet vermag; maer de vervreemdinge tot nae de tijt des overlijdens wordende uitgestelt, soo kan met geen

(t) *Ord. lib* 1. *tit.* 2 *art* 1. (u) *Sand. lib.* 1. *tit* 2. *def.* 3. *vers. Hæc ita procedunt.* (w) *not. mss. ad d. loc. Statut.*

geen reeden gezegt worden dat het yets anders is, als laeſte wille. (x)

33. De macht des mans ſtrekt zig ook niet verder uit als tot het bloote beſtier der goederen, ſonder dat hy vermag, buiten haer toeſtemminge eenig *onroerlijk* goedt te vervreemden, te verpanden, of te belwaren, *verder als de jaerlijxe opkomſten aengaet.* ( )

34. Edoch *met des vrouwen toeſtemminge*, konnen hare onroerlijcke goederen wel worden verkocht, ſoo wel de ingebrachte als die ten houwelijk gegeven zijn, (z)

35. Goederen die man en vrouw beide te zamen in eigendom toebehoren, konnen ook niet als met gemeine wille vervreemdt en verzet worden, alhoewel de man deſelve voor't geheel verkopende ſchuldig is ſulx aen den kooper goedt te maecken.

36. Wordt ook verſtaen, dat een man latende zich opſchieten een ſchuit-brief, tot profijte van hem ende ſijn huiſvrouw, daer op het ſchultrecht in't geheel wel kan overdragen aen den opſchieter, *gelijk by den Hove is verſtaen, in de ſake van Thomas Alles* cum uxore, *tegens Lieuwe Feijes, Anno* 1624. *voor Kerstijdt.*

37. De reeden mag zijn, om dat het verbodt is alleen te verſtaen van *onroerlijk goedt*, want onder het beſtier ende gezach van den man, behoort ook de verkopinge van roerlijcke goederen, die de man vermag te doen, gelijk andere voogden en Mombers, en obligatien worden voor tilbaer goedt gehouden *ſoo als elders ſal worden geleert.*

38. Jae is, by den Hove daer onder ook gereeckent een eigen huiſinge ſtaende op gehuirde landen, by ons *afkoop* genoemt, om dat die eigendom maer voor een tijdt is, ſoo lange de huir-jaren duiren, en de landen moet volgen. *ſoo geweeſen volgens getuigeniſſe van* Nauta *tuſſchen Pieter Teunis*, cum ſociis, *Impetranten*; *contra* Agge Pieters *cum ſociis, gedaegden, den* 26. *October* 1642.

39. Der impetranten voorzaet hadde aen der gedaegden voorgangers verkocht een erveniſſe, ſijn huiſvrouwe toebehoorende, in haer afweſen, en ſy had'er naderhandt haer tegens geſtelt. D'erveniſſe beſtonde in een afkoop van een huiſinge en ſchuire, ſtaende op gehuirde landen, met een gedeelte *Meubles*, die nu de impetranten weder eiſchten van de gedaegden als beſitters: maer het Hof heeft dese vry geſproocken, als oordeelende den man te hebben macht gehadt om ſodanige verkopinge, ſelf buiten kenniſſe van de vrouwe te doen, *Want*

(x) *Herbaj. d cap. § 3. aliter Sandius lib. 2. tit. 4. def. 4. in fin.* (y) *Herbaj. cit. Cap. §. 6. Sand. lib. 4. tit. 2. def. 1.* (z) *Sand. d. tit. def. 1.*

al wat van de macht des mans is, mag hy ſoo wel doen, als voogden, ten aenzien van hare minderjarige. (a)

40. Vinde nochtans onſen *Herbaij* ſchrijven, dat een man, geen goederen van ſijn vrouw, *hodanige die zijn*, buiten haer wille kan verkoopen (b) doch hy ſal ongetwijvelt aldaer van ontilbare goederen te verſtaen zijn; en de woorden, *hoedanige die zijn*, ſullen deſen ſin hebben, *het zy goedt ten houwelijk mede gegeven, of anders*; want hy, in de voorgaende woorden, van vrouwen vaſtigheden hadde geſprooken, 't welk mede dient, op het geene *Sande* elders ſchrijft. (c)

41. In deſen ſcheelt man en wijf, van minder-jarigen voogdije, dat de man, *met toeſtemminge van ſijn vrouw*, ſonder onderſcheidt wel mag verkoopen, daer toe andere voogden noch van nooden hebben, *decreet* van de overigheit; ziet Sande en Herbaij, *ter plaetſe voorſ.*

42. Staet eindelijk te letten, dat het geene getroude vrouwen hebben gehandelt buiten kenniſſe van de mans, ſoo verre *nul*, en van geender weerden is, *dat die gehandelt heeft met de vrouwe, daer uit geen actie kan hebben*, maer indien de man het voor goedt keurt, ſo kan de ander hem op de *nulliteit* niet beroepen, ook niet als de vrouwe nae des mans dood dringt op de voltreckinge des handels. (d)

43. Als de man yets doet, *in of buiten recht, voor hem en ſijn huisvrouw*, ofte voor haer alleen, van welkers wille hy geen blijk toont, ſoo is veeltijts het gebruik, dat de man belooft het gene hy doet by de vrouwe *te ſullen goet gekeurt worden.* (e)

44. Maer deſe belofte is niet ſeer wel van paſſe nae rechte; beeter iſt dat de man eenvoudig zegt, *te handelen voor hem ſelfs, en als man ende voogd over ſijn huiſvrouw*, of ten minſten met eenvoudige meldinge van haer, 't welk by den Hove verſtaen is genoeg te zijn, om het gehandelde te doen gelden, ten aenzien van de vrouw, *in de ſake van Dr. Johannes Duiring appellant, contra den heere Philips van Boshuiſen, appelleerde, wegen ſijn huisvrouw, den 15. Julij 1642.*

45. Ende is doen ook verſtaen, volgens getuigeniſſe van *Nauta*, *in de Raedt preſent zijnde geweeſt*, dat als een man yets heeft gedaen, voor hem en ſijn huisvrouwe, *ſchoon dat alleen ten aenzien van haer, ſtant kan grijpen*, en dat het hem niet roert, ſulx echter voor't geheel ten behoeve van de vrouwe kan gelden, gelijk Boshuiſen doen hadde gedaen,

(a) *arg. l. 22. C. de Adminiſtr. Tut.* (b) *Rer. quot. cap. 12. § 6.* (c) *in ſijn 2 boek tit. 4 def. 2.* (d) *lib. 2. tit. 4. dif. 3. verſ. at. quæſtionis eſt.* (e) *Cautio de rato, Herbaj. cap. 13. §. 9.*

daen, met het naeren van een gedeelte eener Sate-landts, daer niet hem maer ſijn huisvrouw het *niaer* van toe quam.

46. Waer van de reeden kan gezecht worden deſe, ten 1. man en vrouw een zijnde, kan het geene zy doet, ook gezeght worden de man te doen, ten 2. deſe woorden *voor hem en ſijn huiſvrouw* hebben verbindens kracht voor elk in't geheel; ſoo dat de mans *qualiteit*, al overtollig zijnde, de vrouw evenwel recht daer uit in't geheel kan worden verkreegen; te weten tot haer profijt; want in een ſake die de man tot haer laſt alleen ſoude willen doen, was het van ander bedenken. (f)

47. Eindelijk om te doen zien, hoe weynig het paſt, dat de man *de rato caveert* voor ſijn vrouw; ſtaet te weeten, dat hy ook tegen haer dank hare ſaken kan doen, en voor haer handelen, *ſonder dat ſy het hem kan verbieden*, gelijk andere voogden, over de gene die onder haer ſtaen konnen doen. (g)

48. 'T welk echter ſoo verre niet kan getrocken worden, dat een vrouwe, tegen haer dank, door haer man ſoude konnen verbonden werden tot eenig laſtig contract, ſonder eenige remedie daer teegen; ne-maer ſy kan met proteſt tegen het contract, geinſinueert aen den geenen, daer de man, hem, en haer aen ſoude willen verbinden, verkrijgen, dat ſy der ganſch niet aengehouden zy, *gelijk by Sande wort aengeteeckent.* (h)

49. By gevolge kan zy laten weten aen lieden, die haer man borgen, dat ſy daer aen niet gehouden wil zijn, *met dienſtig proteſt ten ſelven einde.*

44. Wel te weten, wanneer als des mans doen te buiten gaet de plicht van een goedt voogdt en huisvader; want anders de vrouwe geenzins bevoegd is, om den man in ſijn voogdije te ſtooren.

(f) *Tiraquell. de retr. tict. lignager §. 10. gl. un. n. 11. & cc.* (g) *Tiraquel. d. loco*
(h) *lib. 2. tit. 5. def. 8. verſ. ſi mulier expreſſe.*

XI. KAPITTEL.

Van gemeenschap van goederen tusschen echte lieden.

1. Wat Keisers en andere volkeren rechten van de gemeenschap der goederen tusschen echte lieden zeggen. Kort begrijp van t Friesche recht daer ontrent. Verhael en verklaringe der gevallen, in welke dese gemeinschap plaets heeft, soo in voordeelen als in schaden, als mede waer in de selve geen plaets heeft, en wanneer sy ophoudt. Eindelijk, hoe een der echte lieden over een Contract by hem alleen aengegaen, geduirende, of nae 't echte kan aengesprooken worden.

1. NAe het Roomsche recht was 'er geen gemeinschap van goederen tusschen man ende vrouw altoos, (a) *maer de man onderhieldt het huisgezin, en wat hy overhieldt was voor hem alleen*, de vrouw ofte des selfs vader en vrienden, gaven hem tot onderhout of onderstant der huishoudinge eens voor al *een medegifte*, die hy nae het geeindigt houwelijk wederom gaf, de opkomsten van des vrouwen goederen konde sy gebruicken soo als sy wilde, (b) hoe wel de selve voor het meerendeel by den man wierden geregeert, en ook tot de gemeine huishoudinge besteedt, uitgenomen eenige goederen, die de vrouw wel ganschelijk voor haer selve behieldt, sonder den man daer over te laten gaen, *gelijk elders reede* (c) *gezegt is.*

2. Andere volkeren heeft dit mishaegt, soo zeer, dat eenige *volle gemeinschap der goederen soo van eigendom als opkomsten*, tusschen echte lieden hebben ingevoert; maer andere, waer onder *onse landtslieden*, hebben de middelmaet gekosen, invoegen de eigendom blijvende by een ygelijk van de echtgenoten, *de vruchten ende opkomsten onder haer souden gemein zijn.* Ons Ordonnantie (d) heeft 'er noch yets van eigendomsmengsel by gedaen, te weten, dat ten platten lande het huisgeraet binnen den middelmuir begreepen, den echte lieden gemein wort, *als sy den tijt van een jaer in den echten staet vergadert zijn geweest*; mits dat het selve huisraedt niet hoger in waerdije magh stijgen, *als tot een duisent*

(a) *l. 7. ff solut. matrim. l. 1 §. 15. ff. ad sc. selan.* (b) *l. 8 C. de pact. convent.*
(c) *bona receptitia.* (d) *1. boek. 3. tit. art. 4.*

ſtnt Caroli guldens, en moet dit ook verſtaen worden, *buiten nadeel van een derde*, die hypoteek op de ſelve huisgeraden ſoude mogen hebben, gelijk ten aenzien van de hipoteek die de voorkinderen hebben is geoordeelt in de *ſake van Trijn Nanne dochter tegen Sybrant Pieters, voor Kers-tijdt* 1617. (e)

3. Dit heeft dan geen plaets in beſlotene *Steden* noch in *Voor-ſteden*, ook *niet in huiſmanne gereetſchap*, 't welk in 't achter huis buiten de middelmuir wort gevonden; wat door *huisgeraedt* moet verſtaen worden wort elders gezegt: wort ook verſtaen, dat deſe ordonnantie alleen raekt de huisgeraden, die de echtelieden *by het aengaen van't houwelijk* hebben gehadt, ende niet die ſy naderhandt door aenſterfte, of anderzins afſonderlijk mochten hebben verkreegen. (f)

4. Winſt ende verlies worden volgens de ordonnantie *ipſo jure*, dat is, *door onmiddelijke kracht van de wet* gemein, ſoo dat 'er geen overdrachte, *ceſſie*, noch leveringe van noden is; ſcheelt ook niet, door wiens gelt of arbeidt yets verkregen is, noch ook wiens naem in de brief ſtaet, *als het maer geblijkt, dat het ſtaende echte voorgevallen is.* (g)

5. Soo komen dan in deſe gemeinſchap alderhande opkomſten van goederen, hoedanige die ſouden mogen zijn, *al quamen ſy de eene der echtelieden altezamen toe*; van gelijcken alles wat by de eene verdient, gekocht, ofte verkregen is; *ten ware de oorſaek van de verkrijginge ſodanig was, dat ſy op de eene der echtelieden geenzins en paſte*, gelijk als een der echtelieden, een huis of landt genaert heeft wegens bloedtverwantſchap, want ſulk goedt hem alleen eigen wort; *mits, indien hy het met gemeine penningen betaelt heeft, de helfte daer van wederom goedt doende aen ſijn echtgenoodt.* (h)

6. Dit ſchijnt ook plaetſe te moeten hebben in *ampten ende officien* ſtaende echte aengekocht, want hoewel het ampt des mans alleen eigen wort, ſoo moet hy ofte ſijn erfgenaem de helfte van de prijs wederom aen de vrouwe goet doen; zegge, de prijs die daer uit het gemein waerlijk voor gegeven is, ende niet ſoo veel het ten ſterfdage weert is geweeſt; hoewel Nauta *in ſijn* 41. *deciſ.* verhaelt ſoo geweeſt te zijn het gevoelen in den Raedt; want dat ſtelt vaſt een *prijſeringe der ampten, als of het patrimonieel goedt was*, 't welk noit is geweeſt het gevoelen van het Hof; maer de prijs die het in der daedt gekoſt heeft moeten echtelieden elkander goedt doen, om dat ſy het te zamen, t' zy met recht of onrecht, hebben gehandelt; De ſelve 41. deciſie heeft

(e) *Saekma not. ad ſtat. d. tit.* (f) *Sand.* 2. 5. 5. (g) *Sand.* 2. 5. 6. (h) *Sand.* 2. 5. 3. *verſ. deinde.*

ook anders niet in, als dat *Allert Heixan gecondemneert is*, om aen ſijn ſchoonmoeder *Saepke Jans Sierxma*, erfgenaem van ſijn overleden huisvrouwe, goedt te doen de ſelve prijs van *het ampt*, dat ſtaende echte was gekocht en ook weder verkocht, *hoewel de approbatie van de Heeren Gedeputeerden verkregen was drie dagen na haer overlijden, den 15. Jul. 1637.*

7. Goedt dat de man *gewiſſelt heeft voor een ander ſtuk goedts hem alle n eigen zijnde*, wort ook met de vrouw niet gemein. (i)

8. Maer de man of vrouw, *ſijn of haer eigen goedt ſtaende echte verkopende, ende wederom andere vaſtigheit daer voor kopende*, ſoo wort het gekochte goedt beiden gemein, doch de ander moet de helfte der penningen wederom by de ſcheidinge goedt doen. (k)

9. Wat *voor het echte gekocht is, en ſtaende echte betaelt*, blijft eigen aen den koper, al was het *onder voorwaerde* gekocht, die ſtaende echte vervult mochte zijn. (l)

10. Mede als de eene ſijn goedt voor het echte, *op wederkoop verkocht heeft, en het ſelve ſtaende echte wederom heeft geloſt*, mits allenthalven de prijs tuſſchen echte lieden wordende vergeleecken. (m)

11. Als de eene door *pleits-accoort, eenig goedt heeft verkregen, het gene hy verſtonde hem toe te behooren*, dat blijft ook by hem alleen, ten ware ſijn recht ganſch verciert ende van geender weerden ware geweeſt.

12. De onkoſten en *verbeteringen aen het goedt van de eene gedaen*, moeten aen de ander voor ſijn gedeelte worden goedt gedaen.

13. So echter, dat, indien 't onnoodige koſten zijn geweeſt, tot vermaek van beide echte lieden, niet meer werde goetgedaen, als des eenen goedt daer door verbeetert is geworden. (n)

14. De *geſchenken*, die de meijers van de eene komen te geven, zijn ook gemein, *nae proportie van de tijdt*, maer aenwas van *zee of revier* tot vermeerderinge van des eene ſijn landt, zamenvoeginge van vruchtgebruik met de eigendom zijn alleen voor de gene die het goedt eigen is, *ten ware het vruchtgebruik door gemein gelt gekocht was.* (o)

15. Maer de vruchten, ten tijde van de echtſcheidinge in weſen zijnde, moeten worden gedeilt. (p)

16. Daer wort getwijvelt, of het gene aen een der echte lieden, onder levende geſchonken wort, de ander mede toebehoort, en is by het Hof verſtaen van jae, ten ware de ſchenker ſulx hadde verboden, hoewel veel treffelijke Rechtsgeleerden van andere gevoelen zijn. (q)

17. Mo-

(i) *Sand. d defin. verſ. res permutata.* (k) *verſ quod ſi maritus* (l) *verſ. ſimiliter.* (m) *verſ quidſi alter.* (n) *verſ. dubitatur* (o) *verſ reparationes* (p) *adde Herbaj. de rebus quotid. cap. 16. Sand. ibid. in fin.* (q) *Sand. lib. 2. tit. 5. def. 3.*

17. Mogelijk ſoudemen onderſcheidt konnen maken, *tuſſchen ſchenkingen van klein of gemeen belang*, als van een gouden keeten, hoedanig geweeſt is, daer van het Hof by *Sande geoordeelt heeft, ende van groote*, gelijk van vaſtigheden ofte van merkelijke kapitalen; invoegen die van d' eerſte ſoorte voor overwinſt gehouden werden, en de laeſte voor eigen kapitael. (ſ)

18. Ontrent legaten ende ſchenkingen ter ſake des doodts ſchijnt wel eeniger maten de ſelve reden te zijn, die in ſchenkingen onder levende, maer echter om dat de erveniſſen ongetwijvelt tot echtgemeinſchap niet behoren, ende de makinge by laeſte wille vaſt allé gemeinlijk van eenderley aert geacht worden te zijn, *ſoo ſchijnen de ſelve niet gemein te worden.* (t)

19. Goedt dat met *quade practijken* gewonnen is, als met hoereren, dobbelen, amptverkopen wort ook niet gemein, maer blijft op reekeninge van de winner alleen, hoewel hy echter het gelt ingebracht hebbende geen wedereiſch van 't ſelve kan doen. (u)

20. Als een der echte lieden van haer ouders of naeſte vrienden, jaerlijx een *ſlachtbeeſt*, een *paer ſchuiten turf*, of andere drink- en eetwaren heeft ontfangen, of ook ſomtijts eenige penningen, ſonder uit te drucken, dat het mede gifte is, ſoo wort het gereekent op de gemeinſchap, en niet voor inbreng. (w)

21. In de ſchaden, die ſtaende echte voorvallen, is ook al eenig onderſcheidt, tuſſchen de *gemeine* maetſchappij en die van de echte lieden, voor ſoo veel de *gemeine* ziet alleenlijk op de gemeinſchap van goederen, die te zamen gebracht zijn, *maer echte lieden gemeinſchap, ziet op de perſoon en het ganſche leven*,

22. Des wegen wort een der medegenoten krank ofte gewont, als het niet is in de uitvoeringe van de gemeine ſake, ſoo moet hy het alleen dragen, maer *echte lieden moeten malkanderen alle ſwarigheden ende ongelucken helpen dragen*, behalven nootvallige ſchaden, die het *goedt* van een der echte lieden overkomen, welke blijven tot laſte van den eygenaer, *behalven voor ſoo veel de opkomſten daer door mochten worden vermindert.* (x)

23. Onder ſchade ende verlies worden gereekent alderhande ſchulden hoedanig die opgelegt mogen zijn, *het zy door beiden, of door de man alleen*, als het maer *wettelijk* geſchiedt is, ſchoon buiten kenniſſe van de vrouw

(ſ) *dix. in auſpic. domeſt. pag. 31. & ſeqq.* (t) *Sand. d. verſ. in infin.* (u) *l. 50. § 17. ff. pro ſocio.* (w) *Sand. 2. 5. 4.* (x) *Sand. 2. 58. & in fin. l. 52. §. 4. l. 60 § 1 cum l. ſeqq. pro ſoc. Herb. d. cap. 16. Sand. ibid. in fin.*

vrouw (y) hebbende de Crediteur actie tegens yder van de echte lieden voor de helfte, maer den genen daer hy mede gehandelt heeft, mag hy voor het geheel aenſpreecken.

24. Onder gemeine ſchulden wort ook gereekent het gene de man ten achteren is wegens bedieninge van Momber ende voogdijſchap, dewijl gepreſumeert wort, dat ſulx onder de zamentlijke echte lieden verbleven is. (z)

25. Maer de vrouw is niet gehouden aen borgtochten ende verbinteniſſen voor andere perſonen, by den man gemaekt, om dat borgtochten en verbinteniſſen voor anderen op een vrouw nae rechte niet konnen hechten. (a)

26. Breucken wegens alderhande miſdaden, komen ook tot laſte van de gene die miſdaen heeft alleen, *behalven voor ſoo veel de gemeine goederen, door de miſdaedt zijn vermeerdert geworden.* (b)

27. Anderzins verteeringe, die de man onnuttelijk met *ſpeelen, quiſten* ende *drinken* mach hebben gemaekt, moet al mede *gezamentlijk* worden gedragen. (c)

28. Maer een vrouw kan verſoecken, dat nae voorgaende onderſoek van haer mans ongebonden leeven, hem het bewint van haer goederen ontzegt ende *ſcheidinge van gemeinſchap werde gemaekt*, welk verbodt en ſcheidinge moet openbaerlijk worden afgekondicht, op dat andere lieden mogen weten, in wat voegen ſy met den man ſullen hebben te handelen. (d)

29. Diergelijke afkondinge moet geſchieden, ſoo wanneer by houwlijkſe voorwaerden bedongen mochte zijn, dat man ofte vrouw aen de ſchulden ſtaende echte opgelecht niet gehouden ſullen zijn, ten einde ſulx tegens vreemde lieden kracht hebbe, want *tuſſchen echte lieden ſelfs*, om onder haer vergeleeken te worden is het genoech, dat het alſoo tuſſchen haer is veraccordeert. (e)

30. Selt een accoort voor het ingaen van den echt gemaekt, *dat 'er ganſch geen gemeinſchap tuſſchen man ende vrouw ſal zijn*, kan wel beſtaen, *maer niet daer nae gemaekt*, edoch als d' een van de echte lieden kennelijk geen goedt en heeft, en deſe het ſelve by acte bekent, ſulx neemt voor het toekomende niet wech, de gemeinſchap van winſt en ſchade: ende daerom ſoude de begoedigde man ofte vrouw ook de kinderen van ſijn eegade in de gemeine huishoudinge dulden ende voeden moeten;

ten

(y) *Sand. ibid. verſ. porro damno.* (z) *Sand. ibid. verſ. dubitatum.* (a) *verſ. an etiam, ubi alia ratio* (b) *verſ ſimiliter ſi,* (c) *d. verſ. ſub. fin.* (d) *verſ. ne tamen viri.* (e) *verſ. ſi mulier.*

een ware ſy goedt hadden, in welken gevalle de Stee-vader koſtpenningen ſoude konnen eyſchen, ende de Stijf-moeder ſoude genieten de helfte van der kinderen opkomſten den Vader toebehoorende: waer mede ſy te vreeden moet zijn, *ſchoon ſoo veel niet konnende bedragen als de koſten der kinderen*; gelijk by den Hove geweſen is in de ſake van N. N. *den 17. Februar.* 1680.

31. Verſtaet zich ook ſelf, dat onwettige contracten by een van beiden aengegaen de ander niet en verbinden, *gelijk in kopen van ampten en officien* en diergelijke.

32. Alle deſe dingen hebben plaets, niet alleen in een wettig, *maer ook in een onwettig houwelijk*, gelijk of yemant ſijn huiſvrouwen ſuſters dochter trouwde, of buiten vaders conſent ging trouwen, en diergelijke, *als maer partijen de meininge hebben van te willen leven, in den houwelijken ſtaet*, maer is het byſlapery, ende concubijns leven, dienteneffens valt geen gemeinſchap van goederen. (f)

33. Nademael dan ſchade ende bate, ſtaende echte voorgevallen alleen gemein is, ſoo volgt, het geene dan buiten twijvel is, *dat yder ſijn kapitael eigen behoudt, ende het ſelve by't ſcheiden van't houwelijk wederomme nae zich trekt.*

34. Tot welken einde wel nodig is, dat van aenbegin beſchrijvinge van (g) elk ſijn goederen werde gemaekt, *hoewel het ſelve niet veel in acht genomen wort, tot geen kleine afbreuk van veele, die haer goedt alſoo bijſter worden.*

35. Des behoort t'effens van de goederen, die door het gebruik ſtaen te vergaen ofte verergert te worden, *prijſeringe ende taxatie te geſchieden*; konnende anders van de *verminderinge ofte verſlimmeringe geen vergoedinge worden geëiſcht.*

36. Want als'er beſchrijvinge alleen is geſchiedt, ſoo kan ſlechts weder geëiſcht worden het *geene ten einde van't houwelijk bevonden wort overig te zijn.* (h)

37. Immers ſoo is't nae Keiſers recht, in goedt dat met gebruik vergaet, en dat aen den Man ten houwelijk is gegeven; *maer als het ſlechts by een der echte lieden is ingebracht*, ſoo ſchijnt de billijkheit van maetſchappije te eiſchen, *dat nae't houwelijk ſoo veel van yder ſoorte werde wederomme goedtgedaen, als'er ingebracht is*, de waerdije genomen nae de middelmaet en ſchickinge des Rechters. (i)

38. Van deſe natuire zijn niet alleen allerhande *drank-ende eetwaren*,

(f) *Sand. lib. 2. tit. 5. def. 2.* (g) *ibid verſ. ſi mulier.* (h) *l. 10. ff. de jur. dot.* (i) *arg. l. 42. ff. de jur. dot.*

mitſgaders al wat in *getal, maet ende gewichte beſtaet*, maer ook *leevende have, kleederen, linnen, wollen* en alderhande *huiſgeraden.*

39. Jae ook *veenen* ende *kleilanden*, die uitgegraven worden ende weder vol groeijen; het geene daer uitgegraven wort, moet t'elkens worden gewardeert, of van't geene verkocht is, de prijs worden opgeſchreven, ende voor *kapitael* aengereeckent, *blijvende d'intereſſen vandat gelt tot gemeen profijt.*

40. De reeden eiſcht het ſelve van jaerlijxe legaten; ſtelt, dat yemant gemaekt is *hondert ducatons* jaers; legaten worden niet gemeen, en daerom moet yder hondert ducatons voor *kapitael* toegereeckent worden aen den geenen der echte lieden, dien het legaet toekoomt, even ſoo wel, als of hy van verſcheiden Teſtatoren ſoo veel legaten hadde ontfangen, als hy dit, jaren genooten heeft, *want jaerlijxe legaten worden nae rechte verſtaen, ſoo meenigvuldig te zijn, als'er jaren van zijn*, elk op hem ſelf. (k)

41. Het ſelve moet ook gezegt worden, als een der echte lieden by *contract* hondert ducatons 's jaers ſijn leven lang heeft te ontfangen; want tuſſchen *legaten ende ſchenkingen* of andere *contracten* in deſen geen onderſcheidt kan zijn.

42. By gevolge wil de reeden, dat het ſelve recht zy in *lijfrenten* ende in alle *opkomſten*, yemant te lijf-ſtonde toekomende (l) hoewel deſe dingen ſoo doorgaens by een yegelijk van alle bovengenoemde exempelen niet willen worden verſtaen; gelijk dikwils den rechten gebeurt, dat het geene in de grondt recht ende billijk is, ten eerſten aenzien hem anders opdoet.

43. Deſe gemeinſchap houdt op, wanneer een der echte lieden *ſonder oorſake* ſcheidt van bedt, tafel ende bywooninge, om dat de ſelve dan in gebreeke blijft van ſijn of haer huis-plichten, ten welkers aenzien dese gemeinſchap is ingevoert, *behalwen nochtans, de gewoonlijke opkomſten van de gemeine goederen, die men den geſcheidene perſoon, tot ſijn onderhout niet ſoude konnen weigeren.* (m)

44. Waer uit dan volgt, dat *de onſchuldige perſoon, tegen wiens dank de ſcheidinge is geſchiedt* van de overwinſt des afgeſcheidenen perſoons deelachtig moet weſen. (n)

45. Wort ook deſe gemeinſchap geſcheiden door de doodt, van een der echte lieden, ongetwijvelt, *ſonder dat de ſelve gecontinueert ofte vernieuwt wort met de kinderen of andere erfgenamen des overleedenen*, niet tegen-

(k) *l. 4. ff. de Ann. legat.* (l) *dix. prolixe in Auſpic. domeſt. pag. 31. & ſeqq.*
(m) *Sand. 2. 5. 7.* (n) *arg. §. 4. Inſt. de ſociet.*

tegenſtaende de langſtlevende blijft zitten in de bezittinge der goederen, *ſonder deilinge of beſchrijvinge daer van te hebben gemaekt.* (o)

46. Weshalven, als de langſtlevende kan bewijſen, dat hy nae des eerſtes overlijden merkelijke winſt heeft gedaen, of de erfgenamen konnen toonen, dat hy zedert groote ſchade heeft geleden ende de goederen veel zijn vermindert, *ſoo blijft die winſt of dat verlies ten beſten, of tot laſte van den langſtlevenden alleen.*

47. Maer de eigentlijke tijdt van winſt ende verlies niet konnende worden beweſen; *ſoo moet alles op gemeine reeckeninge worden geſtelt.*

48. Indien ook terſtont nae des eerſten overlijden, de goederen zeer waren vermeerdert, ſonder dat de langſtlevende konde toonen, waer uit ſulx voort-gekomen was, de giſtinge van rechten ſoude zijn, *dat het uit gemeine goederen was voortgekomen*; ſtaende vaſt, dat profijten uit de gemeine goederen, ſelf nae 't overlijden van een der echte lieden voortkomende, moeten worden gedeilt tuſſchen de overgeblevene ende des anderen erfgenamen. (p)

49. Daerom is het veiligſt terſtont of immers ſoo vroegh als het gevoeglijk kan geſchieden, beſchrijvinge van goederen te maken, het welke niet minder in achtinge dient genomen te worden by het eerſte aengaen van 't houwelijk, *om dat anders nae het einde des houwelijks geen ander ſtaet kan worden gemaekt, als dat de goederen gemein zijn geweeſt, ſoo verre geen bewijs, van yder ſijn inbreng kan worden getoont*, invoegen ook de obligatien die ſtaende echte zijn gedateert, voor gemein worden gereeckent, ſoo als by den Hove ook meermaels is verſtaen. (q)

50. De profijtelijke ſchulden voor het echte te boeke gebracht ende doorgedaen zijnde, ſonder aenteeckeninge wanneer die zijn betaelt, worden geacht voor het echte betaelt te zijn, ende dat dienſvolgens die d'er ingehijlkt is, die voor de helfte niet konnen worden aengereeckent als by hem genoten, *ſchoon de preſumptie daer tegen mochte zijn*: Van gelijken, de laſten ende ſchulden voor het echte gemaekt ende mede ſonder kenniſſe van tijdt betaelt, *worden geacht voor het echte betaelt* ende daeromme by de ingehijlke niet te konnen worden geëiſcht, als by hem voor de helfte betaelt; ſoo geweſen tuſſchen *S. L. ende Dr. P. I. cum ſociis*, voor kerſtijdt 1680.

51. De vrouw is doen van een geheel ſchultboek afgeweeſen, waer in de poſten voor 't echte waren gedateert ende ſlechts uitgedaen, ſchoon men

(o) *Sand.* 2 5. 9. *anders Zutph. tit. van gemeinſchap art.* 8. (p) *Sand.* 2. 5. 9. *ſub fin.* (q) *Sakema not. inſt. ad lib.* 1. *ſtat. tit.* 3 *art.* 1.

niet twijvelde, of daer was al van opgekomen ſtaende echte, maer niets daer van blijkende, konde niets worden vaſtgeſtelt.

52. Echte lieden die gewoont hebben in ſulke plaetſen, daer het houwelijk volle gemeinſchap van eigendom maekt, naderhant in Frieſlandt komende te woonen, ſoo begint van die tijdt af het Frieſche Recht te gelden, *doch de goederen die te vooren gemein zijn geworden blijven gemein*, ook nae de veranderinge van wooninge, ſonder onderſcheidt van roerlijke of onroerlijke goederen. (r)

53. Wy hebben tot op het laeſte geſpaert, de twijvelachtige Vrage, die de woorden onſer Ordonnantie (ſ) opperen, te weten, dat winſt ende verlies te zamen wort gedragen, *genomen de handelinge by een der echte lieden was aengegaen; des nochtans, dat de Contrahent, duirende het echte voor 't geheel ſal mogen aenſpreecken ende aengeſproken worden.*

54. Soo kan dan een crediteur wegens ſchult ſtaende echte gemaekt of yder van de echte lieden voor de helfte aenſpreecken ofte den geenen die alleen heeft *gecontraheert*; te weten den Man, of ook de Vrouw, in ſaken, daer in ſy buiten 's mans byſtant haer kan verbinden.

55. Maer de Vrage is, of de Contrahent alleen kan aengeſprooken worden voor 't geheel, nae dat het echt geſcheiden is. Hier in bekenne voor deſen te zijn geweeſt van verſtant; dat ſulx nae 't echte niet behoorde te geſchieden; om dat, ſoo wel *nae Keiſers recht* als nae *d' Ordonnantie*, de gemeenſchap van verbant vaſt ſtaet, ſoo verre niet geblijkt anders by d' Ordonnantie te zijn ingeſtelt; nu zegt de ſelve Ordonnantie, dat de Contrahent alleen over gemeine ſchult ſal aengeſprooken worden, *duirende het echte*; Dit is een uitneeminge, buiten welke het gemein recht moeſte kracht hebben, 't welk is, dat gemeine ſchult gemeine aenſpraek baert; en ſoo moeſte d' aenſpraek nae 't echt in 't gemein ook worden genomen.

56. Evenwel hebbe verſtaen, dat het gevoelen van 't Hoff al eertijts geweeſt is, dat ook een der echte lieden ſelf, nae 't echte, konde worden aengeſprooken, en dat de woorden der ordonnantie, *duirende het echte*, daer by waren gedaen, om den twijvel wegh te neemen, of ook d' eene, *duirende het echte* ſoude konnen aengeſprooken worden.

57. Dit, hoewel in 't eerſt vreemd lijckende, vinde echter in goede reeden te beſtaen. Want nae rechte vaſt ſtaet, dat yemant alleen eenigen handel aengaende, alleen ook wort verbonden ende alleen kan aengeſprooken worden, *ſoo lange het verbant duirt ende ſoo lang' hy leeft*; edoch om dat, *duirende 't echte*, de gemeinſchap in weſen, ende openbaer

(r) *Sand. 2. 5. 10. Zutph. tit. gemeenſchap art. 1.* (ſ) *1. boek tit. 3. art. 1.*

baer is, dat het contract beide echte lieden aengaet, ſoo was 'er eenigen twijvel, of ook duirende 't echte, d' aenſpraek op d' een' alleen konde vallen, en *deſe twijvel is by de ordonnantie wechgenomen.*

58. Wy houden 't dan daer voor, dat, jae, een man alleen hebbende gecontraheert, ook alleen, ſoo wel nae, als duirende 't echte voor 't geheel kan aengeſprooken worden, *maer 't kan echter wel zijn, dat deſe waerheit te verre getrocken is.*

59. De regel is waerachtig, in alle handelingen by een der echte lieden *ſimpelijk* aengegaen, ſonder meldinge van ſijn eegade; van hoedanige eenvoudige handelingen de woorden van de ordonnantie ook luiden; dan heeft de krediteur de trouwe van een gevolgt, ende kan daerom dien eenen altoos aenſpreecken.

60. Maer als de handel by een uitdruckelijk is aengegaen *op name van beiden*, dan heeft de krediteur het geloof van beide gevolgt ende is met beide te vreeden geweeſt; dies *hy met geen ſchijn van recht ſijn aenſpraek anders neemen mag, als hy wetens ende willens den handel heeft geſlooten.*

61. Soo dikwils gy dan een brief hebt, waer in een man verbonden is *voor hem ende ſijn huiſvrouwe*, ofte als *man ende voogd over de ſelve*, of *hy ende de vrouwe te zamen, ſonder dat de man hem voor 't geheel verbindt*, ſoo moet gy ook yder van haer voor de helfte aenſpreecken, ſoo wel onder, als nae 't echte.

62. Maer als de man *caveert de rato* voor ſijn vrouwe, gelijk veel tijts geſchiedt, ſoo kan de man alleen voor 't geheel worden aengeſprooken, *ſoo verre de vrouwe naderhant de ratificatie niet heeft gedaen*, om dat hy ſijn *cautie* moet goedt maken.

63. Alhoewel de reeden van recht in deſen klaer genoeg is, ſoo is echter wel gebeurt, dat een man, die hem verbonden hadde *voor zich ende als man ende voogd over ſijn huiſvrouwe*, voor het geheel is gecondemneert, ook nae het echte. ſoo geweſen in ſaken van *Yk Abes contra G. S. cum ſoc. den* 8. *Novemb.* 1680. Was echter te vooren anders verſtaen den 26. Mart. 1667. tuſſchen *Sasker Haijes, in qualiteit, contra Sicco van Ringia in ſijn qualiteit.*

XII. Kapittel.

Van de macht der vaders over hare kinderen.

1. Oorsprunk ende oorsaken van de vaderlijke macht. Van wettigmakinge der bastaerden, aenneminge tot kinderen, mitsgaders van de bysondere effecten der vaderlijke macht, soo ontrent de persoonen, als de goederen der kinderen. Eindelijk, hoe vaders macht geëindigt wort.

1. HEt oogemerk des houwelijks is, om kinderen te krijgen, welke gebooren zijnde nae de eenvoudigheit der natuire, *in de macht van beide vader en moeder souden zijn.* (a)

2. Maer om wanordre te schouwen, hebben de volkeren gewilt, dat de macht by den vader alleen soude zijn; *blijvende nogtans de plicht van liefde en van eerbiedigheit onvermindert nevens de moeder*, tot voldade *van het vijfde gebodt der tien woorden Godts.*

3. De macht der vaderen koomt voort uit driederleije oorsaken, eerstelijk, ende voornamentlijk uit een *wettig houwelijk*; ten tweeden uit *wettig-makinge*, en ten derden, uit *aenneminge tot kinderen.* (b)

4. Van het *houwelijk* hebben wy gesprooken.

5. Wettig-makinge is, wanneer *onechte kinderen*, uit *een bekende vader end' een vrouw-mensch die aen hem wel soude mogen trouwen*, geboren zijnde, krijgen den naem, en het recht van wettige kinderen. (c)

6. Uit dese beschrijvinge volgt eerstelijk; dat kinderen, *die haren vader niet konnen melden*, noit konnen wettig gemaekt worden.

7. Ten tweeden, dat kinderen uit *overspel en bloedschande* geboren, of anders tegens *verbodt der wetten*, gemeinelijk niet konnen wettig gemaekt worden, ten sy de *Prins*, ofte by ons de *Staten des Landts*, door volheit van hare macht ende *speciale* gunste sulx beliefde te beveelen, 't welk echter is, tegens het gemeine recht, maer in onse ordonnantien uitgedrukt. (d)

8. Ten derden, volgt uit bovenstaende beschrijvinge, dat het even-

veel

(a) *Dix. lib. 3. digression. cap. 4.* (b) *Nuptiæ, legitimatio, adoptio.* (c) *§ ult. Inst. de Nupt.* (d) *1 boek 5. tit. art. 2. Vid. Gail. 2. obs. 141. n. 4. Zypæ not. jur. belg. lib. 5. tit. de natur. lib.*

veel is, *of de kinderen uit een by-zit, of uit een los vrouw-mensch geboren zijn*, ende blijkt sulx genoegsaem uit de titel van *concubijnen* ende de volgende *in onse ordonnantie.*

9. Een *byzit* wort genoemt, *die* by een ongetroude man woont, en *gehouden wort als een vrouwe*, doch sonder naem, en eere van huis-vrouwe.

10. De sulke, hebben by de Roomsche wetten meer voor uit als andere vrouwlieden, die haer bekruipen laten; *maer by ons hebben sy eer min, als meer recht.*

11. Want een losse dochter, geen weduwe, die van een vry mans persoon beslapen is, kan eischen *dat hy haer of trouwe, ofte houwelijks goedt geve*, ten ware sy hem oorzaek van onkuisheit hadde gegeven; maer sulx kan door een *byzit* niet worden verkregen. (d)

12. De manier van wettig-makinge is tweederley; ten eersten, *door 't houwelijk* van de vader ende moeder des onechten kindts. (e)

13. Het welke ook wel mag en plag te geschieden *in het krank-bedde*; jae selfs in het *uitterste des levens*, soo tot *faveur* van de kinderen, om de blame van onwettigheit weg te nemen, als om dat, soo lang 'er leven is, ook hoope van leven ende alsoo van 't gebruik des houwelijks overig is. (f)

14. Wil nochtans Keisers recht, dat de lieden van eenig aenzien haer houwelijk tot desen einde kerkelijk of rechtelijk moeten laten bevestigen; maer in geringe lieden wort niet anders als blijk van overeenstemminge tot het houwelijk vereischt. (g)

15. De tweede maniere is een *gunst-brief van den Prins*, of by ons *van de Staten des Landts*, waer door een onwettig kint het recht van wettelijk-geboóren gegeven wort. (h)

16. Staet ook te letten, dat als een vader in sijn laeste wille, of in eenige andere openbare acte, *zijn bastaert-sone, slechts met den name van sone noemt*, als dan de selve voor wettig gehouden wort, *soo lange het tegendeel niet en wort bewesen*; maer sulks blijckende schijnt hy te moeten gaen voor het geene hy waerlijk is. (i)

17. Voor desen zijn hier ook bekent geweest wettig-makingen, die by Keiserlijke en soo genoemde *Pals-graven* wierden verleent; *maer deselve zijn by Ord. van den Lande machteloos gemaekt.* (k)

18. Volgt de derde oorsake der vaderlijke macht, welke is d' aenneeminge

(d) *Ord.* 1 4. (e) *§. ult. Inst. de Nupt. l* 3 *l.* 4. *l.* 9 *l.* 10. *C. de Natur. lib.* (f) *Gail.* 2. *obs.* 141. *n.* 8. (g) *Nov* 74. *cap.* 4. *quam sic cape non de Nuptiis simpliciter.* (h) *Nov.* 189. *cap.* 9. *&.* 10. (i) *Nov.* 117. *c.* 2. (k) *Ord.* 1. 5.

neminge tot kinderen, welke geſchiet, *wanneer yemant een vreemt perſoon opneemt tot de naem, en het recht van ſijn eigen kint.*

19. Deſe aenneeminge geſchiedt op tweederleije wijſe; eerſtelijk door het gezag van den Prins, of die de hoogſte macht des Landts hebben, by ons de *Staten*, 't welk plaets heeft, ſoo wanneer de perſoon die aengenomen wort *niet ſtaet onder ſijn vaders macht.* (l)

20. Ten tweeden, geſchiedt deſe aenneeminge ten overſtaen van de gewoonlijke Rechter, ende ſulks geſchiedt, wanneer het aengenomen kindt, *is onder de macht van ſijn eigen natuirlijke vader.* (m)

21. Edoch om dat in Frieſlant het Hoff altoos heeft geoeffent, ende behouden de *kleine rechten des Oppermachts, die de meeſte gemeinſchap met rechtſpleeginge hebben*, ſoo is ook by deſelve de macht om deſe kinder-aenneminge te beveſtigen, ſoo wel van de geene die buiten, als die onder vaders macht zijn, ſoo als geſchiedt is in de aenneminge gedaen by wijlen den Heere *Gellius van Jongeſtal*, eertijts Raedt in den Hove van Frieſlandt, op wijlen den Heere *Petrus Allart van Jongeſtal*, in leven eerſte Raedt in den ſelven *Hove &c.* welke mede geen vaderlijke macht onderworpen was.

22. Deſe kinder-aenneminge is eigentlijk ingeſtelt tot verſoetinge van kinderloosheit; en wort daerom *niet lichtelijk* ſonder merkelijke oorſake *toegeſtaen* aen ſodanige, *die ſelfs kinderen hebben, ofte noch konnen krijgen.* (n)

23. Het gebeurt dikwils, dat yemandt voor kindt wort aengenomen, buiten gezag van den *Prins* of *Rechter*; *maer die hebben alleen de bloote naem van kinderen*, ſonder ander daedt of recht, als dat ſy de koſt vry hebben.

24. In plaetſe dat rechtelijk aengenomene kinderen, immers nae Keiſers recht ende in Frieſlandt, van *haer nieuwe ouders ook erven*, en voorts het ſelve recht genieten en onderworpen zijn, dat in de natuirlijke kinderen plaetſe heeft; gelijk onder anderen welgemelten Heere *Jongeſtal*, ſonder eenig Teſtament of ander recht, hoedanig het ſoude mogen zijn, den rijcken boedel van ſijn oom, uit kracht van de aenneminge tot ſoon rechtelijk gedaen, met uitſluitinge van die even nae waren, heeft genoten; ſoo als uit de eigen mont van w: dien Heer hebbe verſtaen.

25. Het is van nooden te weten, welke de byſonderlijke rechten zijn der vaderlijke macht, buiten het geene de natuirlijke, de Goddelijke, en aller volkeren rechten aen den vader geven. Sy worden bequamelijk verdeilt nae *tweederley opzicht, of van de perſoon der kinderen, of van hare goederen.*

26. Het

(l) §. 1. *Inſt. de Nupt.* (m) *d.* §. 1. *Inſt.* (n) *l.* 15 §. 2. *ff. de Adoption.*

26. Het perſoonlijk recht aengaende, daer van is deſe regel, *vader en kindt worden gehouden een perſoon te zijn*, (o) en deſwegen kan'er geen verbinteniſſe (p) noch rechtelijke twiſt, (q) tuſſchen vader en ſoone zijn, *ſoo lange die in ſijn macht is.*

27. Hier uit is 't ook, dat een kindt, *onmiddelijk erfgenaem is van ſijn vader*, in dier voegen, dat de ſoone, gelijk als de eigenſte perſoon des vaders geacht wort te zijn. (r)

28. Ten tweeden, kan een vader ſijn kindt by Teſtament, *een voormomber geven*, over ſijn perſoon en alle goederen, ook *van elders* hem aengekomen. (s)

29. Ten derden, kan een kindt *geen houwelijk aengaen, ſonder wille van ſijn vader*, (t) *waer van hier boven geſprooken is.*

30. Ten vierden, een kindt is gehouden *ſijn vader te dienen*, ſonder loon daer van te konnen eiſchen; hoewel nae des vaders doodt, in de erf-ſcheidinge daer op wel acht kan genomen worden. (u)

31. De vaderlijke rechten, *ontrent de goederen* der kinderen, zijn deſe.

32. Eerſtelijk, heeft de vader *vrije regeeringe ende bedieninge van ſijn kinderen goederen*, ſonder dat hy gehouden is openbare aenteekening of *Inventaris* te maken, of ook reeckening te doen; waer toe ſijn erfgenaem mede niet gehouden is. (w)

33. Is echter waer, dat de rechter om gewichtige reeden den vader wel ſoude konnen opleggen, om eenige verklaringe en aenwijſinge van ſijn kindere goederen te doen. (x) Zegge om gewichtige reeden, want dat alle vaders allenthalven daer toe gehouden ſouden zijn, lijden de wetten niet.

34 Is 't tweede houwelijk genoegſame reeden hier toe? ook niet altoos, (y) maer wel uit de plicht des Rechters, als het onvoorzichtelijk by den vader is aengegaen, met verachteringe van ſijn fortuin, en vreeſe voor de kinderen haer ſchade.

35. Een *Groot-vader* echter heeft geen reeden, om het maken van Inventaris te weigeren, *alſoo dat een Privilegie is van de vaderlijke macht*, die in onſe tijden by de Groot-vaders niet kan zijn; en is alſoo by den Hove geweſen in de ſake van *Tacitus Ypkama in qualiteit requirant contra Tjaerd Claeſſen kiſtemaker, requireerde* 5. Maert 1636. *Nauta.*

36. Ten tweeden, heeft de vader *het vrucht-gebruik van alle der kinderen*

(o) *l. ult C. de Impub. & al. ſubſt.* (p) §. 6. *Inſt. de Inutil ſtip.* (q) *l* 4. *ff. de judic.* (r) §. 2. *Inſt de Hered. qualit. & diff.* (s) §. 3 *Inſt. de Tutel.* (t) *pr. Inſt. de Nupt.* (u) *Sande lib 2 tit 7. def 3* (w) *l. 1, C. de bon. matern.* (x) *Vid Pinell. ad l. 1. C. de bon. matern. part. 2. n. 20. & ſeqq.* (y) *Sand. d. def. 2. verſ. id quod etiam.*

deren goederen, (z) welk recht verscheiden is van het bewint vooren gemelt; dies een Testateur, het sy moeder, groot-vader, of yemant anders, verbiedende des kindts vader *d' administratie* en alle macht of bewint, *wort niet verstaen het vrucht-gebruik verboden te hebben*, dat anders wel kan geschieden, en ook verstaen wort, als 'er in het Testament staet, dat *al het goedt, en profijten van dien sullen komen tot nut, en ten behoeve van de kinderen*, of diergelijke, en soo is by den Hove geoordeelt. (a)

37. Ten derden, al wat een soon wint met *het geene hem de vader byzet om te handelen*, wort des vaders eigen nae strengheit van rechte. (b)

38. Ten vierden, een kindt *kan sijn eigen goederen by uitterste wille niet vermaken*, ten deele, nog in 't geheel, soo lang hy in sijn vaders macht is, (c) al wierde hy 50 of meer jaren oudt ende nog soo rijk was.

39. Ten vijfden, en in tegendeel *kan een vader sijn soone*, ingevalle hy onder de *veertien* jaren sterft, en sijn dochter onder de *twaelf* jaren, een erfgenaem maken, die alle des kindts goederen, ook van elders hem aengekomen mag erven. (d)

40. Edog dese en diergelijke rechten duiren niet langer, als de vaderlijke macht blijft in haer geheel.

41. Welke geëindigt wort door vier oorsaken, welke zijn, de *doodt*, *waerdigheit*, *loslatinge* en *houwelijk*.

42. Dat de *doodt*, sijnde een einde van alle dingen, ook de vaderlijke macht weg neemt, spreekt van selfs. *Verstaet de natuirlijke doodt.*

43. Want het geene men *burgerlijke doodt* noemt, schijnt ter nauwer noodt, by ons eenig gebruik te hebben; ten ware men hier toe wilde brengen het geval, als yemant *vyandt des vaderlandts*, ook sijn goedt verbeurt, en hy *vogel vry*, verklaert wort.

44. Waerdigheit wort verstaen, van alsulke ampten, die van de hoogste zijn in een vrijen staet soo van regeeringe als van oorlog. (e)

45. Tot dese waerdigheit moet by ons gebracht worden, die van *Volmachten* op den Landts-dage, de afgesondene in de vergaderinge der *Staten Generael*, der *Raden van Staten*; in de *kamer van Reeckeninge*, de *Gedeputeerden der Staten*; *Raden des Hofs van Frieslandt*, *ter Admiraliteit*, *Reeckenmeesters*, *Veltmaerschalken*, *Lieutenants Generaels*, en alle vordere *Generaels persoonen*; mogelijk ook *Colonels*, *Lieutenant-Colonels*, *en Majoors*.

46. Maer

(z) *l. 6 § 2. C. de bon. quæ lib.* (a) *Sande lib. 2. tit. 7. def. 1.* (b) *§. 1. Inst. per quas person cuiq atquir.* (c) *pr Inst. Quitestam fac. poss.* (d) *Tit. Inst. de Pupill. subst.* (e) *l. ult. C. de decurion. Nov. 81. pr. c. 1. & 3.*

46. Maer geen Ritmeesters soo het schijnt, ingevolge van de ampten die nae Keisers recht dit voorrecht hebben noch *Capiteins*, veel minder *Lieutenants* en *Faendragers*, ook geen *Doctoren*, *Professoren*, *Predikanten*, en diergelijke.

47. Van Lieutenants is een Hofs decisie van den 17. october 1648. in de sake van de *Hr. L. v. S.* tegen *E. V.* waer by verstaen is, dat een soon wesende Lieutenant van een kompagnie Soldaten, niet is bevrijdt van de vaderlijke macht, en hy diensvolgens bevoegt, om het houwelijk by sijn soon aengegaen te beletten.

48. Los-latinge wort verstaen, als de vader vrywillig *sijnen soone bevrijdt en los-laet van de vaderlijke macht*, (f) het welke voor het Hof, door verklaringe van de vader, en de toestemminge van de soon kan ende pleegt te geschieden, *in welken gevalle de vader behoudt de gerechte helfte van t vrucht-gebruik der goederen sijns soons*, die hy uit sijn macht heeft gelaten, (g) ten ware de vader dit sijn recht quam vrywillig af te staen. (h)

49. De vierde oorsaek is het *houwelijk*, 't welk door geheel Europa en bysonderlijk mede in Frieslandt, een einde maekt van de vaderlijke macht. ( )

50. Mits dat het houwelijk geschiedt zy, *met toestemminge van de vader*, alwaer het selve nae rechten vereischt wordt, *want anders zijn macht, ende sijn recht blijft gelijk het te vooren was.* (k)

51. Maer als het houwelijk wettig is, soo moet de vader al het kindere goet overgeven, sonder yets van eygendom, of vrucht-gebruik te behouden, *om dat de kinderen in haer nieuwe huishoudinge het hare selve van nooden hebben*, gelijk by den Hove dikmaels geoordeelt is, met namen in de sake van *Aeltie Dirx Jaersma Impetrant, contra Jetse Baerd, gedaegde* den 19. December 1612.

52. *Sande* (l) stelt hier twee bepalingen; d' eerste, dat een vader moet *uitdruckelijk* hebben geconsenteert; sulx indien hy het maer by *oog-luikinge* toegestaen heeft, het *vruchtgebruik des vaders soude blijven by den vader.*

51. De tweede, dat door het houwelijk de vaderlijke macht wort los-gemaekt, *soo verre sulx den kinderen profijtelijk is*, ende niet voor soo veel hen eenige schade daer van soude konnen treffen.

54. Wat d eerste aengaet, het is de bysondere *opinie* van Sande, daer van in rechte niet wort gevonden, ook niet sodanig in *d' auctoren*,

(f) §. 6 *Inst. Quib. mod patr pot tol. quir* (g) § 2 *Inst. per quas person. cuique ac-* (h) *l* 6. §. 3. C. *de bon quæ lib. princ. Inst. de nupt.* ( ) Ord 1 Boek 6 tit. (k) arg. (l) *lib. 2. tit. 7. def. 5. vers. & quidem.*

BIBLIOTHEEK WIJCHEN

die hy aentrekt ; is ook by 't Hof ſulx niet geweeſen. In tegendeel ſchijnt de reeden van Recht te willen, dat een vader hebbende met ſijn ſtilſwijgen het houwelijk bekrachtigt, gelijk te vooren geleert is (m) hy ook ſtilſwijgende ſchijnt te *conſenteeren* in het gene hy wel weet, *dat aen een wettig houwelijk vaſt is*, te weeten de vrije overgifte van ſijn kints eigen en moederlijk goedt.

55. De tweede bepalinge is ook in rechten onbekent, en wort van veel andere rechtſgeleerden tegengeſprooken, weſende genoegſaem ongehoort, by d' oude keiſerlijke wetten, dat een ſoon uit vaders macht zijnde vrygelaten in 't vernietigen van ſijn vaders teſtament het ſelve recht ſoude hebben, dat kinderen hebben, die noch in vaders macht zijn ; doende niets daer tegen deſe *Hofs deciſie* by *Sande* gemelt, dat een kintskint ſijn voorvaders *teſtament*, in 't welk hy ſtilſwijgende was voorby gegaen hadde vernietigt ; want ſulx ook ſoo geleert wort uit de jongſte keiſerlijke rechten, nae 't gemeine gevoelen der *Doctooren*.

56. Eindelijk *byſondere woninge en huishoudinge* der kinderen, buiten echte, ſchoon met bewillinge des vaders, bevrijdt niet van de vaderlijke macht alhier in *Frieſlandt*, hoewel het anders nae 't recht van *Saxen*, *Hollandt*, en elders is.

57. Veel minder wordt de vaderlijke macht door *ouderdom* geeindigt, want al ſchoon de kinderen *over de vijftig*, en meer jaren oudt zijn, ſoo blijven ſy nochtans, buiten andere oorſaken onder haer vaders macht.

58. Daer zijn ook eenige gevallen in welke een vader *genoot aekt* wordt ſijne kinderen tegens *ſijn dank* uit ſijn macht vry te laeten, als wanneer hy deſelve ſeer wreedelijk en onbermhertig handelt, *hoedanige ouders wel by den Hove met bannißement zijn geſtraft.* (n)

59. Ten tweeden, ſoo hy ſijne dochters tot *hoerdom* houdt. (o)

60. Ten dereen, *als hy geldt ontfangen heeft* om ſijn kinderen vry te laten, en daer nae het ſelve weygert. (p)

61. Ten vierden, als hem yets gemaekt en nae gelaten is, met *die voorwaerde, dat hy ſijne kinderen ſal vry-laten.* (q)

62. Ten vijfden, als een aengenomen kindt betoonen kan, *dat d'aenneeminge hem ſchadelijk* is. (r)

63. Ten zeſten, als de vader een *bloedt-ſchandig houwelijk aengaet*, ſoo worden de kinderen van het eerſte bedt vry van ſijn macht. (ſ)

46. Ten

(m) *ex l 5 C de nupt. C. de Epiſcop aud condit. & demonſtrat.*
(n) *l ult C. ſi quis à par manum.*
(o) *l 12.*
(p) *l. 1. §. 3 ſi quis à par manum.*
(q) *l 92 ff. d.*
(r) *l. 32. & ſeqq de Adoption.*
(ſ) *Nov. 12. 6. 2.*

64. Ten ſevenden, die van ſijn kint een *vondeling* maekt, en op weg of ſtraet voor een ander mans deur of gaſthuis werpt, mag noit vaderlijke macht over hebben. (t)

XIII. Kapittel.

Van de macht des Huis-vaders over ſijne dienſtbooden.

Verklaringe van het plackaet van den 24. Martius. 1671.

1. WY hebben geſprooken van tweederley opſicht des huis-vaders, aengaende ſijn vrouw' ende ſijn kinderen; volgt nu ſijn recht over de dienſtbooden, aen het welke ſijn vrouwe gemeinſchap heeft, alſoo die beneffens, en onder hem het huis en de dienſtbooden regeert.

2. Wy gebruicken geen andere dienſt-knechten, als vrije lieden, ſoo mans als vrouws perſoonen, die haer dienſvolgens verhuiren voor ſulken loon, ſulken tijdt, en op ſodanige voorwaerden, als ſy konnen bedingen; *volgens die is de heer ende vrouw gehouden, de voorwaerden van de huir ſoo wel te onderhouden, als de dienſt-boden.*

3. Wel te weten, *behoudens d'eere en gehoorſaemheit*, die de booden ſchuldig zijn aen hare Heeren en vrouwen.

4. Waer van als de booden in gebreeke blijven, iſt den heere geoorloft haer met woorden, en ook wel feitelijk te beſtraffen; *hoewel het ſlaen*, inſonderheit neffens de dienſtmaegden, *by deſen land-aert niet wel geleeden wil worden.*

5. In plaetſe van ſulx, is een plackaet by de Heeren Staten uitgegeven den 24. Maert 1671. van deſen inhoudt ongeveer;

6. De dienſtbooden ſullen op den derden dach nae den tijt, op welken ſy haer verhuirt hebben moeten komen, ende werkelijk in haer huis treeden, by verbeurte van een keiſers gulden, voor yder dag die ſy verzuimen en achter blijven (a)

7 In den dienſt getreeden zijnde, by aldien ſy den heer ofte vrouw qua-

(t) *l. 2. C. de Infant. expoſ.* (a) *art. 6.*

lik aenstaen soo staet het vry aen den broodt-heer en vrouwe soo een knecht of meit, die haer niet aenstaet, te doen vertrecken uit haer huis, *als het haer gelieft*; ook *sonder eenige reeden te seggen*, en niet meer betalende als haer bedongen loon, tot het einde van het half vierendeel jaers, daer in de boden 'telkens getreeden sullen zijn, sonder dat sy eenige kost-penningen of yets anders konnen eischen. (b)

8. Maer so een dienst-bode buiten wille van haer heer ofte vrouw zig uit den dienst begeeft, *soo heeft hy of sy geen loon te eischen* selfs niet van den voorleden tijt, maer verbeurt nog 25. *gulden* daer boven. (c)

9. Edoch als sy door siekte, of andere lijfs-swakheit worden belet haer dienst uit te houden, soo krijgen sy haer loon, nae reekeninge van den tijdt.

10. Dog binnen den tijdt wederkeerende in haren dienst, *by aldien sy lang af sijn geweest*, soo wort haer loon nae den tijdt gekort.

11. Maer de swakheit, en haer afwesen *weinig tijts geduirt hebbende*, soo eischt de billikheit, dat sulx ten nauwsten niet werde gereekent. (d)

12. Men pleegt de dienst-boden, als men deselve huirt een pandt of *ortelpenning*, gelijk men spreekt, te geven, 't welk nae gebruik van desen lande, haer eygen wordt, sonder kortinge in het bedongen loon; *hoewel na rechten anders soude moeten zijn.*

13. De Ortelpenning ontfangen zijnde kan niet weder gebracht worden, om daer door van den dienst ontslagen te worden; maer wort by de dienst-boden, sulx doende verbeurt 25. guldens. (e)

14. Jae by aldien het selve meermalen by haer gedaen wort, *mogen sy in het Tuchthuis gebracht worden.* (f)

15. En sy moeten op den derden dag, nae 't ingaen van haer huir, in den dienst treden, ofte verbeuren yder dag een gulden. (g)

16. De Heeren en vrouwen mogen de huir ook opzeggen, al eer de tijt ingaet, voor de boete van een half vierendel jaers huir. (h)

17. Dog wie een ander sijn dienstbode verleydt, en onderhuirt, verbeurt 25. Car. guldens. (i)

18. Dies mag niemant een ander sijn boden huiren, *als nae voorgaende afvraginge aen haer tegenwoordige heeren*, ofte vrouwen, of sy vry zijn. (k)

19. Het welk de *besteedsters* mede moeten waernemen, *by verbeurte van gelijke* 25. *Caroli guldens* (l)

20. De

(b) *Plackaet vorsf. art* 3. (c) *Placcaet art.* 3. (d) *per l* 4 §. 5. *ff. de statutib. Schotan. exam ad tit ff. de locat. conduct.* (e) *art.* 2. (f) *Placcaet voorsf. art.* 1. (g) *art* 3. (h) *art.* 3. (i) *art.* 7. (k) *art.* 9. (l) *art.* 11.

20. De breuken in deſen gemeldt worden voor twee derdeparten bekeert een den Armen der plaetſe, ende een derdendeel is voor den aenbrenger. (*)

21 Het burgerlijk gebruik van deſe dingen valt zelden ſoo ſtreng; niettemin iſt wel van nooden, dat de wet in ſijn kracht werde gehouden, om de dienſtbooden (die meerendeels onbequaem zijn, om haer vryheit, die nae heedenſdaegſe gewoonten, inſonderheit hier te lande haer gegunt wort, wel te gebruicken) in toom ende tot haer plicht te houden.

XIV. Kapittel.

Van weeſen, en hare voormombers.

Onderſcheidt tuſſchen mombers en voogden. Momberſchaps oorſaken dryerley, teſtament, wet en overheit; met verklaringe van yder van dien.

1. ALs de vader des huis-gezins koomt te verſterven, ſoo iſt noodig, dat de weeſen verzien werden van goede *mombers* ende *voorzorgers.*

2. De mombers worden in't algemein genoemt, die opzicht hebben op alle minderjarige, die beneeden de 25. jaren zijn.

3. Maer om dat by ons niet is weg genoomen al het onderſcheidt, 't welk nae Keiſerlijke rechten is, tuſſchen de mombers van kinderen onder de veertien jaren, of meiſjes onder de 12. jaren; ende tuſſchen de opſienders van jongelingen, die tuſſchen de veertien en vijfentwintig jaren zijn, *ſoo ſullen wy dat onderſcheit, met namen moeten uitdrucken.*

4. Wy ſullen dan de naem van *Mombers* (a) geven, aen die gene, die de opzicht en voorſorge van onmondige kinderen is betrouwt; loopende in de knechtkens tot 14. jaren, en in de Dochterkens tot haer 12. jaren, vol zijnde verloopen.

5. Maer die geſtelt zijn over de jonge lieden van meerder jaren als 14, en onder de 25. die ſullen wy *voogden* (b) noemen, en haer ampten *momberſchap* en *voogdijſchap* ofte *Voogdije.*

6. Mom-

(*) art. 12. (a) *Tutores.* (b) *Curatores.*

6. Momberschap is dan in dien zin niet anders, als *een wettelijke macht over de persoonen, en goederen van vaderlooze kinderen, die niet bereikt hebben de ouderdom van* 14. *ofte soo het dochters zijn van* 12. *jaren.*

7. Sy wort gedeilt in drie soorten, nae haer makende oorsaken, welke zijn of *laetste wille*, of *uet*, of *gezag der overheit.*

8. Het momberschap by laeste wille gestelt is *ruim* of *eng* genomen, anders eigentlijk of oneigentlijk.

9. Als het ruim genomen wordt, begrijpt het alle mombers, *die by yeder maker van laeste wille gestelt zijn*, over sodanige onmondige weesen, als sy tot erfgenamen, ten deel, of in't geheel komen nae te laeten. (c)

10. Welke macht soo wel *vrouwen* als *mannen*, die weesen tot erfgenamen maken, en soo wel over *vreemde*, als over haer *eygen kinderen* hebben.

11. Maer sodanige mombers hebben geen macht over de persoon, maer alleen over de goederen, in het selve testament den weesen nae gelaeten, (d) ten ware sy door de overigheit tot volkomene mombers wierden gestelt ende bevestigt.

12. Eng-genomen momberschap uit laatste wille is, wanneer een vader sijn onmondige kinderen, staende onder zijn macht, voorsiet met een momber, te weeten by uitterste wille. (e)

13. Sulk een Momber heeft ook macht over de *persoonen*, En wel voornamentlijk over die selve, beneffens hare goederen; niet alleen die sy van hun vader hebben, maer *ook die van* haer moeder, ofte *van elders gekomen zijn.* (f)

14. En kan de vader ook over sijne kinderen, *die noch niet gebooren zijn*, sodanige mombers stellen: Jae die hy slechtelijk over sijne kinderen stelt, wort verstaen, ook over de ongeboorene, ingevalle sy ter werelt komen, gestelt te zijn. (g)

15. Ook al was het dat een kint door een vroeg-rijpe boosheit sich weerdig hadde gemaekt *om onterft te worden*, of dat de vader sulx dede *tot sijn kints beste, gelijk geschieden kan*, als op *sijn plaetse* gezegt sal worden, de vader nochtans soude een Momber over hem, ende sijn goedt, van elders hem aengekomen mogen stellen. (h)

16. 'T welk een moeder niet vermag; maer *moet sy haer kint erfgenaem maken*, wil s' een momber geven, en moet noch dat *Momberschap*, door

(c) *l.* 4. *ff. de Testam. tut. l.* 4. *d. confirm. tutor.* (d) *d. d. ll.* (e) *l.* 1. *ff. de Testam. Tut.* §. 2. *Inst. Tutel.* (f) *l.* 12. §. *pen. de Administr. Tut.* §. 4. *Inst. Qui Testam. Tut.* (g) §. 4. *Inst. de Tutel.* (h) *l.* 4. *ff. de testam. tut.*

door den Rechter *beveſtigt worden*, alſoo het niet als voor oneygentlijk kan gelden; het welk mede te verſtaen is, van mombers by een vader gegeven over kinderen, *die niet in ſijn macht zijn.* (i)

17. In plaetſe, dat een voormomber uit vaderlijke macht geſtelt, ſijn bedieninge terſtont nae 't aengaen der erveniſſe, *ſonder andere beveſtinge*, mag aenvaerden. (k)

18. Ten ware de vader het momberſchap hadde geſtelt in een *codicil*, dat is, in een *laeſte wille van vijf getuigen*; of dat hy den momber bedes-wijſe hadde verordineert, in welken gevalle de rechtelijke beveſtinge nootſakelijk is. (l)

19. Dit is alſoo nae *Keiſerlijke rechten*, die niet wete dat by ons, in deſen deele zijn afgeſchaft, edoch is veiliger en ſchijnt ook de *praktijke* te zijn, dat mombers by *teſtament* geſtelt, *door de Overigheit worden beveſtigt*, dat meeſt over een komt met het nut der weeſen; want deſelve reeden, die de wetten willen hebben aengemerkt in die beveſtinge der oneigentlijke mombers, konnen even ſoo wel plaets hebben in de geene, die uit vaderlijke macht gegeven zijn, te weten, *of de vader ſijn wille niet heeft verandert*, of 'er zedert geen *vyantſchap tuſſchen de vader en de* gekorene *Momber* is opgekomen, of 'er *quade geruchten* van deſelve zijn ontſtaen, ſoo van ſijn perſoon als van ſijne middelen, en wat diergelijke meer mag zijn. (m)

20. De tweede ſoorte van mombers zijn, *die van de WET gemaekt zijn*, te weten de *naeſte bloedt verwanten* van het wees, bequaem tot de bedieninge van het momberſchap.

21. Van welkers bequaemheit, de ordonnantien van den lande macht geven, om te oordeelen aen de Rechters van yder plaetſe. (n)

22. D'eerſte dan, die tot voormomber uit de wet geroepen wort, is de vader, indien hy ſoo jonge kinderen uit ſijn macht koomt te ſtellen, dat ſomtijts wel gebeurt.

23. Ten tweeden, de moeder, ſoo lange ſy weduwe blijft, (want hertrouwende, verlieſt ſy terſtont het recht van haer momberſchap) en mits ſy ook af ſtae van haer vrouwelijke voorrechten, ten aenzien van de verbinteniſſen, die ſy dikwils voor de weeſen moet doen (o)

24. Nae de moeder volgt de groot-moeder, of groot-vader, en dan de broeder, de oomen, en ſoo voorts, *nae ordre ende trappen der bloed verwanten.*

(i) *l. 1. & l. 5. ff. de confirm tut.* (k) *l. 7. ff. de teſtam. tut.* (l) *d. l. 1 d. confirm. tut.* (m) *l. 8. & ſeqq ff. d. t. de confirm. tut.* (n) *Ord. 1. boek. tit. 7. art. 1.* (o) *l. 2. & Auth. matr. C. Quando nul. Tut off.*

25. wordend'er veele gevonden in een trap van bloedt, het weeskint beſtaende, die worden te zamen tot het momberſchap geroepen, mits de bequaemſte onder haer de bedieninge op zich neeme, blijvende de andere, als opſienders, en mede-voogden. (p)

26. Deſe mombers, door de wet gemaekt, zijn ook *onmiddelijk*, ſonder eenig toedoen van rechters, het gene dat ſy zijn; het gebruik wil nochtans, dat ſy de bedieninge metter daedt niet aenvaerden, ſonder voorgaende beveſtinge van de overigheit, alhoewel *ſulx, in de ouders over hare kinderen, en de mannen over harevrouwen, niet wordt waergenoomen.*

27. De overigheit kan ook, het zy uit verſoek van andere vrienden, of door eygen beweeginge, wel een ander voormomber ſtellen, *ſoo wanneer ſy niet oorbaer vinden, dien van het naeſte bloedt, in de bedieninge te laten komen*, want die macht haer by ordonnantie van den lande genoegſaem toegeſtaen wort. (q) gelijk ook by den Hove geweſen is by mijn kenniſſe, en tuſſchen twee voorname perſoonen; d'eene zijnde neef van de weeſen, en d'ander aengehijlikte oom, die voor de andere toegelaten is.

28. Indien noch by laeſte wille eenige mombers zijn geſtelt, noch onder de bloedt verwanten, yemant, daer toe bequaem zijnde, wort gevonden, *ſoo is het de plicht van de rechter van yder plaetſe*, daer de weeſen zijn gezeeten, of daer de goederen voor het meerendeel leggen, een bequaem voormomber te ſtellen. (r)

29. Het ſelve kan ook geſchieden, ter eerſter aenhouden *by het Hof van Frieſlandt*, om dat ſaken der weeſen dat recht hebben, van ten eerſten voor't Hof betrocken te konnen worden, *jae voor alderhande gerechten*, ſoo wanneer de mombers haer aen eenigen rechter, wie het ook zy onderwerpen, om in het momberſchap beveſtigt te worden.

30. Het mag ook wel geſchieden, dat meer als een momber over een wees, of een vaderloos huis-gezin, by malkanderen gevoegt worden.

31. Te weten, by een momber uit laeſte wille, of by een uit de wet, mag wel een, of meer, by laeſte wille, of van de overigheit, worden gevoegt, (ſ) maer die uit laaſte wille, *konnen aen die van de wet*, immers uit kracht der wet *niet worden toegevoegt.* (t)

32. Wel te verſtaen, dat ſodanige bygevoegde voormombers, over de perſoon van het wees, ende ſijn goedt, ſonder onderſcheidt geſtelt worden.

33. Want

(p) *Nov.* 118, *cap.* 5. *art* 1. 3. (q) *Ord.* 1. 7 1. (r) *Opdonnantie* 1. *boek. tit.* 7. (ſ) *l.* 11. *ff. de Teſtam. Tut.* (t) *d. l.* 11. *l.* 39. *ff. de Acquir. hered.*

33. Want die over ſeeckere goederen, of by een teſtateur over ſijn nalatenſchap in't beſonder genoemt wort (*weſende een ander momber te vooren over 't wees geſtelt*) die is geen *momber*, maer *bewinthebber*, en hy kan niet gedwongen worden, om het bewint aen te nemen. (u)

34. Ten einde het beſtellen van mombers niet werde verzuimt, *is het eenige ptrſoonen opgelecht de overigheit daer van te waerſchouwen*, ſoo wanneer yemant ſterſt, nalatende minderjarige, of anders voogt-nodige kinderen,

35. Eenige moeten deſe bekentmakinge *nootſakelijk* doen; eenige worden daer toe ſlechts vermaent: *nootſakelijk* moeten dat doen, *dorprechters* en *doodt-gravers*, in de ſteden. (w) ook de moeder als ſy weder trouwt, by verbeurte van de erveniſſe van haer onmondige kinderen, die beneden de 14 of dochters 12 jaren, ſterven. (x)

36. Vermaninge tot deſen einde wort gedaen aen de vrienden, huisgenooten, en buiren. (y)

XV. Kapittel.

Van de Voogdije.

Onderſcheidt tuſſchen momberſchap ende voogdije. Verdeilinge der voogdije. Van voogden over minderjarigen. Over onſinnigen en ſtadts-kinderen, over dove, ſtomme, bedleegerige. Over kinderen onder de 12 en 14 jaren. Over ongeboorene kinderen, en eindelijk over goederen alleen.

1. VOlgt de voogdije, welke is een *macht om te beſtieren, de goederen der geener, die ſelfs tot de regeeringe van hare goederen niet zijn beſtandt.*

2. Dat de *voogdije* in Frieſtand nog verſcheelt van het *momberſchap*, in tegendeel als gemeinelijk by de hedenſdaegſe ſchrijvers wort aengeteekent, blijkt hier uit.

3. Ten eerſten, momberſchap kan by *Teſtament* ſoo worden geordineert, dat de overigheit geen ander aenſtellen kan, ſonder groote reeden,

(u) *Sand. lib. 2 tit. 9 def. 11.* (w) *Ord. 1. 7. 3.* (x) *l. 2. §. 1. ff. Qui pet. cur. l. 3. C. ad Sc. Tertull.* (y) *d. l. 2. §. 1. d. art. 3. ord. lib. 1. tit. 7.*

den. van voogdije over kinderen ouder als 14 jaren, kan ſulx niet worden gezegt, om dat als noch plaets heeft deſelve reeden die eertijts wierde gegeven, (a) dat een vader over de perſoon van ſijn kint niet kan by teſtament ordineren een tijt tegens als het kint ſelf teſtament kan maken. alleenlijk ſoo verre de kinderen erfgenamen zijn, nae hun ouders ofte van andere Teſtateuren, ſoo moeten ſy te vreeden zijn, met ſulk' een voogd, als over de goederen mag worden geſtelt.

4. Ten tweeden, een voogd by den vader geſtelt, moet by den rechter beveſtigt worden, eer hy ſijn ampt aenvaerden mag, (b) van momberſchap of *tutele*, wordt ſulx nergens vereyſcht; maer zijnde des vaders macht by ons in ſijn geheel, wort dit ſtuk ook verſtaen, te blijven, ſoo lange het niet geblijkt verandert te zijn, en ons ordonnantie zegt daer niet van, *als naer rechte*, (c) wijſende ons dien te neffens nae het gemeine recht.

5. Ten derden, een momber wordt by vrienden verſocht; maer een voogd of curator van de minderjarige ſelfs, ſonder dat een ander het vermag voor hem te doen. (d)

6. Ten vierden, een momber moet, als de weeſen over de 14 iaren oud worden, nieuwe beveſting' hebben, wil hy ſijn uitterſte recht van voogdije gebruicken, ſoo als terſtont ſal aengeweſen worden.

7. Ten vijfden, een curator of voogdt geeftmen tot byſondere acten of ſaeken, een *tuteur* ofte momber noit. (e)

8. Ten zeſten, goedt van kinderen onder mombers, of beneden de 14 jaren, kan door bruik van 30 jaren niet verjaert worden; maer wel het goedt van jonge lieden die onder voogden zijn, (f) *gelijk hier onder ſal volgen.*

9. Ten zevenden, een vreemd momber gekoſen by de rechter, als'er bloedt, of nader bloedt is, kan zich verſchoonen, als 'er geen merkelijke reden is, *gelijk mede hier onder ſal volgen*, maer een voogd niet, om dat voogdije niet van de wet op het naeſte bloedt, maer van de overigheit afkoomt.

10. Verder, Voogdije is of ten aenzien van perſoonen, of van goederen alleen.

11. Als wy zeggen *van perſoonen*, ſoo is nochtans te verſtaen, dat het *momberſchap* de perſoon *voornamentlijk* en de *goederen by gevolge* betreft; maer de *voogdije* raekt de goederen voornamentlijk, (g) en de perſoon by

(a) §. *Inſt. de curat. l.* 7. *C. de teſtam. tut.* (b) *Zutphen tit. van curateu, art.* 1. (c) *lib.* 1 *tit.* 7. *art.* 1. (d) *l* 2. §. *pen. & ult. ff. Qui pet. tut. vel curat.* (e) §. 4. *Inſt. Qui teſtam. tut.* (f) *l.* 3. *C. de præſcr.* 30. *vel* 40. *ann.* (g) *l.* 8. *C. de Nupt.*

by gevolge, om dat de jongelingen, gelijk ſy meer verſtants hebben, ſoo wort haer ook meer wille-keur gegeven, als den kinderen onder de 14. jaren.

12. Dit altoos koomt van dit onderſcheidt, dat een curator of voogd in ſaken, die alleen *perſoneel* zijn, gelijk het houwelijk, niet te zeggen heeft over ſijn minderjarigen, *nae Keiſers recht.* edoch hier van is *boven* geſprooken.

13. Het voogdijſchap over de *perſoonen* is *driederley*; ten eerſten over *jongelingen*, ten tweeden over *uitſinnige*, en *doorbrengers*, ten derden ook ſomtijts, over *kinderen onder de 14 jaren.*

14. Wat deſe eerſte ſoorte aengaet, onder die worden geſtelt alle *vaderlooſe kinderen*, die tuſſchen de 14, of dochters tuſſchen de 12, en 25 jaren zijn.

15. Nae Keiſers recht konnen deſe niet worden gedwongen, om voogden te neemen, of daer onder te ſtaen. (g) *als tot pleit*, of andere ſaken van belang, *ten verſoeke van partijen*, die met minderjarige niet willen handelen, noch haer betalen, of yets met haer ſluiten, *als door tuſſchen-komen van een curator*, om dat het gehandelde met haer, anders niet kan beſtaen.

16. Wy hebben ook *in Frieſlandt* geen *wet* of vaſte *practijke*, waer door de overicheit of de vrienden een jongman ſouden konnen dwingen, om een curator te kieſen, of hem een te geven, *als hy ſijn dingen ſtiltjes kan beſchicken*; maer ſoo dikwils hy eenige ſake van belang heeft te verhandelen, wort hy genoegſaem door de handelinge ſelf genootſaekt, om een voogd te kieſen, ter tijdt hy door de jaren mondig kan worden gemaekt. (h)

17. Als de kinderen, onder het momberſchap geweeſt zijnde, tot haer 12, en de knechtkens tot haer 14, jaren overgegaen zijn, *ſoo blijven ſy gemeinlijk onder de handt van den ſelven momber*, meeſten tijt ſonder nieuwe *beveſtinge* der overigheit.

18. Maer in der waerheit wordt het *Momberſchar*, alsdan verandert in *voogdije*, en diens-volgens *was nieuwe beveſtinge wel van nooden*, naedemael ſodanig voogd, die in ſijn bedieninge ſonder nieuwe rechtelijke beveſtinge voortgaet, de macht van een wettelijk voogd, *als t'er op aenkomt* niet ſoude konnen uitvoeren, gelijk d' *Hr. Saekma* gevoelt, en aenteekent (i) eertijts by 't Hof alſoo geweſen te zijn in de ſake van *Frans Jacobs de Fries*, tegens *Doctor Martinus Wijbinga*, 1619. voor de groote

(g) §. 2. *Inſt. de Curat. dix. lib. 3. digreſſ. c. 15. & ſeqq.* (h) *vid. quæ dix. in Auſpic. doneſt. pag. 70. & ſqq.* (i) *not. mss. ad d. art. 1. lib. 1. tit. 7. Statut.*

vacantie, en wort in het ſelve proces verhaelt by 't oude Hof alſoo geweeſen te zijn, tuſſchen *Jr. Tjalling van Botnia*, contra *Godſchalk van Heerma.* (k)

19. Dit is wel ſoo nae reeden van rechte; maer onſe practijke ſoude dat heedenſdaegs qualijk toelaeten, en ſchijnt by ons genoegſaem in gebruik te zijn, dat een voormomber nae de 14 of 12 jaren der weeſen ſonder nieuwe beveſtinge ſijn macht behoudt en de ſelve maeht kan oeffenen, die een voogd nae rechte toebehoort, en ſulx *uit kracht van de ſtilſwijgende toeſtemminge des minderjarigen*, die geen ander voogd kieſende verſtaen wort, zich den ſelven te onderwerpen, gelijk doorgaens in alle landen wort onderhouden. (l)

20. Uit welke reeden echter dit volgt en buiten twijvel rechtens is, dat een minderjarige niet te vreeden zijnde, dat een momber ook ſijn voogd ſal blijven, of hem willende bevrijden, *vermagh reeckeninge te eyſchen, en een ander voogd te kieſen*, alſoo dat verkies-recht hem ſeeckerlijk toekoomt, en dagelijx gebruikt wort.

21. Van gelijcken, indien een momber niet geleegen koomt nae de 14 of 12 jaren des minderjarigen langer in de bedieninge te *continueren*, hy ſoude konnen den minderjarigen vermanen, om een voogd over ſijn ſaken te kieſen, en voorts *commiſſaris* begeeren, om ſijn reeckeninge te doen, en ontſlach te verſoecken, *die hem niet ſoude konnen worden geweigert, ſoo het ſchijnt.*

22. Edoch de jongman eenigen tijdt nae de 14 of de dochter nae de 12 jaren zich hebbende gehouden onder hun oude voogd, ſy vermogen naderhandt, hun daer van niet te ontrecken, (m)

23. De *tweede* voogdije over de perſonen raekt *d'uitſinnige* ende *doorbrengers*

24. Onder *uitſinnige* worden niet alleenlijk gereekent die raſende, of ganſch geen verſtant en hebben; maer ook die ſoo ſlecht zijn, dat ſy in den gemeinen handel en wandel niet konnen voor wijs beſtaen, (n)

25. Doorbrengers worden hier geacht, niet alle die haer goedt verquiſten, maer dien *door de overigheit het beſtier van haer goedt*, om onmatige quiſtinge *verboden is.* (o)

25. Aen dese worden by de overigheit voogden gegeven, onder welkers macht ſy, *ten aenzien van hare goederen* ſtaen, ſoo lange ſy door deſelve overigheit niet zijn herſtelt in haer geheel, mits eerſt, en alvorens

(k) *vid. quæ dix in Auſpic. domeſt pag.* 82. *& ſeqq.* (l) *Gail. lib.* 2 *obſ. c.* 96.
(m) *l.* 1. § *ult. ff. de minor.* (n) §. 4. *Inſt. de Curat.* (o) *l.* 1. *ff. de Curat. furioſ. &c.*

vorens de doorbrengers voor ſoodanige werden verklaert, het welke alleenlijk geſchiedt voor den Hove.

26. Somtijts worden wel voogden aen doorbrengers, jae ook aen ſwakſinnige gegeven, *op het verſoek van haer ſelfs*, waer van verſcheidene exempelen zijn; hoewel ook alsdan informatie wordt genomen, om dat het wel ſoude konnen geſchieden, dat de lieden met onwaerheit ſulx van haer ſelven voorgaven, (p) *en is ſoo geordonneert in de ſake van G. I. cum uxore den* 18. *Januarij* 1681.

27. Aen dove, ſtomme, en bed-leegerige menſchen worden ook voogden gegeven, *indien ſy die begeeren, of t'enemael onbequaem zijn*, om haer goederen te regeeren. (q)

28. Anders konnen ſy de macht aen haer ſelven behouden, en ſtellen, ſoo het haer dunkt, een beſtierder of bewinthebber van haer goederen; gelijk de blinde mede vry ſtaet, die anders onder geen mombers genootſaekt worden te ſtaen.

29. Gelijk ſy, geen blinde lieden ook konnen verplichten, om *tegen haren dank* de voogdije over hunne goederen aen te neemen, om dat voor de blinde geen voogdije door de wet is geordonneert, om reeden, *dat blintheit het verſtant niet verſwakt*, maer eer opſcherpt, en dat ſy alderhande handelingen bequamelijk voor getuigen konnen maken: *de doofheit in teegendeel maekt de lieden ſtaff, en beletſe, om duidelijk met andere lieden te handelen.*

30. Wy zeggen, dat ſodanige aengeſtelde beſtierders hebben hare vrije wille, of ſy den dienſt begeeren aen te neemen, of niet (r) in plaetſe, dat mombers en voogden konnen worden gedwongen, als *tot een publijke laſt*, gelijk tot andere *voogdijen en momberſchappen.* (ſ)

31. De derde ſlag van voogden, *over de perſonen*, is buiten gewoonte *over de kinderen, beneden de* 14 *en* 12 *jaren*, wanneer die qualijk gedient zijn van hare mombers, wel niet boos aerdig, maer *al te ſlof, en plomp zijnde*, (t) of wanneer ſy eenig ſchuld-recht hebben gekregen tegens haer eygen weeſen, *indien gevalle, moet door den rechter een voogd geſtelt worden, beneffens den momber.* (u)

32. Het ſelve geſchiedt ook, als de momber *voor een tijdt lang uitlandig* moet zijn, of dat hy door *lijfs-ſwakheit* ombequaem wort de goederen langer te regeeren. (w)

33. Maer als hy, *voor een korten tijt belet is de ſake waer te neemen*, ſoo

(p) *ut in l.* 6. *ff. de Curat. furioſ.* (q) §. 4. *Inſt. de Curator. furioſ.* (r) *Sand. lib.* 2. *tit.* 9. *def.* 11. (ſ) *pr. Inſt. de eucuſ. Tut.* (t) §. 5. *Inſt. de Curat.* (u) *Nov.* 72. *cap.* 1 & 2. (w) *d.* §. 5.

ſoo mag hy een ander in ſijn plaetſe ſtellen, en die rechtelijk laten beveſtigen, *op ſijn eigen gevaer*, ſulx die aen hem reeckenſchap van ſijn doen moet geven. (x)

34. De voogden over goederen alleen, zijn eerſtelijk, *die over ongeboorene kinderen geſtelt worden*, want ſodanige de perſoon niet en raken, om dat deſelve noch niet en is, maer gehoopt wort te ſullen zijn, *'t welk ſoo haeſt niet is geſchiedt, of deſe voogdije houdt op.* (y)

35. Sodanige ſijn ook *die by Teſtament geſtelt worden over ſeeckere goederen* aen minderjarige, of ook wel aen andere perſoonen naegelaten; als mede de *Executeurs van Teſtamenten*, het zy voor een korten tijt, om de wille des Teſtateurs eens voor al in 't werk te ſtellen, of om de goederen te blijven *adminiſtreren*, van hoedanigen hier boven is geſprooken.

36. Worden ook voogden geſtelt over alle verlatene boedels, die, of by den eigenaer aen ſijn krediteurs zijn overgegeven, of waer van geen erfgenamen maer wel krediteuren gevonden worden, *doch van deſe ſal op een ander plaetſe gehandelt worden.*

37. Tot *ſeeckere handelingen* worden ook *Curatoren* gegeven, als tot *ſcheidingen*, tot *reeckeningen*, tot *pleiten*, ſoo aen kinderen en minderjarigen als aen vrouwen en andere, die in eenigen gevalle die ſaken ſonder byſtant niet konnen doen, ende haer gewoonelijke voogden daer toe, om reeden, niet konnen gebruiken.

XVI. KAPITTEL.

Wie geen Mombers en Voogden mogen zijn.

Onderſcheidt van verbodt ende verſchooninge der mombers ende voogden: Vier oorſaken van verbodt, uitgehaelt ende verklaert, waer onder die van de vrouwen, ende by die geleegenheit van de moederlijke voogdije.

1. IN het kieſen van mombers en voogden, is de volgende vrage, *wie daer toe gekooſen mag worden*, en wie reeden van *verſchoninge* heeft.

2. Wel te weten, *momberſchap* en *voogdije* worden geacht *openbare* ende noot-

(x) *§. ult. d. tit. Inſt. de Curat.* (y) *Tit. Inſt. de ventr. in poſſ. mitt. & Curat. ejus.*

noodtwendige *bedieningen* te zijn, welke ſich niemant kan ontrecken, als om oorſaken, die by de wetten voor goedt zijn gekeurt.

3. Edoch men moet onderſcheidt maken tuſſchen *verbiedende* en *verſchonende* oorſaken; door d'eerſte wort yemant belet, dat hy, *ſchoon willende, niet toegelaten kan worden*, om voogt of momber te zijn, maer die van de tweede ſoorte *verbieden niemant*, ſy geven alleen vryheit om ſich van de laſt t'ontrecken.

4. De verbiedende oorſaken konnen tot deſe vier gebracht worden, tot de *Natuir*, *Krijgsmanſchap*, *Pleit* en *Minderjarigheit*.

5. Tot de *Natuir* wort gebracht het verbodt tegens de *vrouwen*, welke geen momberſſen of voogdeſſen mogen zijn, *uitgenomen moeder en groot-moeder* over hare kinderen en kints-kinderen, onder de 12 of 14 jaren, gelijk hier boven aengeroert is.

6. Sy moeſten eertijts afſtaen het *Senatus Conſultum Vellejanum* ſoo genoemt, waer door een vrouwe wort verklaert haer niet te konnen verbinden voor andere; nademael een momberſſe dikwils genootſaekt is haer te verbinden voor haer minderjarige; ſy moeſten ook *onder eede* belooven, *dat ſy niet wederom ſouden trouwen.* (a)

7. Maer gemerkt de Weduwen in de verſche rouwe lichtelijk dien eedt deeden en haer naderhant dikwils van de ſwakheit der ſexe lieten bekruipen, waer door ſy of branden of meineedig moeſten worden, *ſoo is haer de eedt voorzichtelijk quijtgeſcholden.* (b)

8. End' is voortaen vaſtgeſtelt, dat moeders ende by gebreecke de groot-moeders, *indien ſy wilden (want men dwingtſe niet)* het momberſchap over hare kinderen ende kints-kinderen ſouden mogen aenvaerden ende behouden, *ſoo lange ſy niet wederom trouden*; ingevalle by *Teſtament* geen andere voogdije mochte zijn geſtelt; des ſy voor recht afſtonden het vrouwelijk privilegie boven genoemt; dat echter heedensdaegs niet wort onderhouden; *hoewel yemant die met haer* in qualiteit *als momberſſen handelde, ſulx wel ſoude konnen eyſchen*, als het te paſſe quam. (c)

9. De voogdije over de kinderen meer als 12 en 14 jaren oudt, wort by de wetten nergens aen de moeders opgedragen; maer gelijk de mombers gemeinelijk worden *gecontinueert* in de bedieninge, tot dat de minderjarige mondig zijn, ſoo *blijven ook de moeders in de voogdije tot dat de kinders mondig zijn*, uit kracht van het ſtilſwijgende conſent der kinderen die anderzins macht ſouden hebben, *om een ander voogd over haer goederen*, van de overigheit *te kieſen.*

(a) *l. 2. C. Quand mul. Tut. off.* (b) *Auth. Sacramentum C. eod. tit.* (c) *Auth. Matri. d. tit.*

10. Veel meer konnen ſy dat doen, als ſy van aenbegin over de 12 of 14 jaren oudt zijn; want alſoo der geen Wet is, die de moeders tot de voogdije over dochters van 12 ende zoons van 14 jaren roept ende de practijke den ſodanigen geeft het recht van haer eigen voogden te mogen kieſen, ſoo *ſoude dat ſelve haer in deſen niet konnen worden geweigert.*

11. Maer als ſy daer niet op dringen, *gelijk zelden gebeurt*, ſoo worden de moeders ook in recht als Voogdeſſen erkent, onder de naem van *wettige voorſtanderſſen over haer minderjarige kinderen.*

12. Ten tweeden, behoort tot de *Natuir*, de gebreekelijkheit van lichaem ofte van gemoedt, welke zijn deſe vier, *Doofheit*, *Stomheit*, *Blindtheit* en *Gekheit*; (d) maer raſernije, om dat ſy gemeinelijk haeſt over gaet, is enkelijk geen reeden van verbodt; maer een gekooſen momber raſende zijnde of wordende, men ſtelt een ander voogd in de bedieninge tot dat hy ſijn ſinnen machtig is. (e)

13. De tweede reeden van verbodt is *Pleit*, want yemant die reede met het wees in pleit is, of oorſake heeft om met hem in pleit te komen, mag het momberſchap niet aenneemen, of *ſoo hy't doet, verlieſt hy ſijn recht*, dat hy op't wees meinde te hebben, of anders, indien hy ſelf aen het wees yets ſchuldig is, ſoo kan hy ſig niet betalen; *immers het verſtrekt hem voor geen betalinge.* (f)

14. Komt'er oorſaek van pleit of ſchult-eiſch op tuſſchen den momber ende ſijn wees, geduirende het momberſchap, ſoo wort hem de bedieninge alleen niet meer betrouwt; *maer een mede voogd nevens hem geſtelt.* (g)

15. Edoch men pleegt dit recht indiervoegen te matigen, dat als de ſchult van de momber aen de vader van't wees wel bekent is geweeſt, en die hem nochtans tot momber heeft genoemt, alſdan het gemelde verbodt koomt op te houden. (h)

16. Van gelijcken, *wanneer de rechter van de deugdelijkheit der ſchult wel verſeekert is*, ſoo wort dies niet tegenſtaende het momberſchap den ſchult-eiſcher wel opgedragen. (i)

17. Vader, moeder, en groot-vader, ſchult-eiſchers van haer kinders en kints-kinderen zijnde, mogen ſonder onderſcheidt tot voogden geſtelt worden. (k)

18. Het derde verbodt raekt de *krijgslieden*, die ganſch geen mombers of

(d) *l.* 1. § 2. & 3 *ff. de Tutel.* (e) *l.* 12. *ff. de Excuſat. Tut.* (f) *Nov.* 72. *C.* 1. & 2. (g) *d. Nov.* 72. (h) *Sand. lib.* 2. *tit.* 9. *def.* 1. (i) *Sand. ibidem.* (k) *Auth. ad hæc C. Quand. mul. Tut. off.*

of voogden konnen zijn, ſoo wel officieren als ſlechte ſoldaten, om dat ſy beide het vaderlant, en de weeſen niet konnen dienen. (k)

19. De vierde oorſaek van verbodt is *minderjarigheit*, om dat die ſelfs onder voogden ſtaet, met reeden over andere niet kan werden geſtelt. (l)

20. Echter; *ſoo een minderjarige by laetſte wille tot momber geroepen is*, ſoo wort hy voor momber aengenomen, mits een ander ſoo lang tot de bedieninge werde gemachtigt, tot dat hy volle jaren hebbe bekomen. (m)

XVII. Kapittel.

Wie van momberſchap ende voogdije verſchoont worden.

Oorſaken van verſchooninge tweederley in't gemein, en die wederom in twee leeden verdeelt, waer van de laeſte onmacht, die nochmaels in vier ſoorten onderſcheiden wort. Eindelijk de reeden, waer door oude en aengenomene momberſchappen ook konnen afgelegt worden.

1. VOlgen d'oorſaken van verſchooninge, die raeken of het gemeine Landt, of het belang van byſondere perſoonen.

2. De algemeine oorſaken zijn vier, *bewint van Landtſchaps-penningen, ampt van Overigheit, afweſen om Lands-ſaken, en oeffeninge van* konſten der *geleertheit.*

3. Wegens bewint van Landtſchaps-penningen, worden verſchoont *Reeckenmeeſters, algemeine Ontfangers der ſchattingen*, en der Pacht-penningen, maer geen Rentemeeſters der byſondere Steden ofte *Grietenijen*, wegens particuliere middelen die d'er ſouden mogen zijn, (a) ook mogelijk by ons geen *Collecteurs* noch Ontfangers van Landts ſchattingen in byſondere dorpen.

4. Wegens *Overigheit*, worden verſchoont, *alle die in de hooge vergaderingen van regeeringe* zitten, (b) ook *Burgermeeſters* van Steden, ende by gevolge, ſoo het ſchijnt, mede de Heeren Grietſlieden, die nae de

(k) §. 14. *h. l.* 4. C. *Qui dar Tut.* (l) *l. ult. C. de Legit. Tut.* (m) *l.* 10 §. 7. *ff. de Excuſat. Tut.* (a) §. 1. *Inſt. de Excuſat. l.* 10. C *eod. l. ult. C. Qui dat. Tut. l.* 10. *l.* 22. §. 1. *l.* 30. *ff. eod.* (b) §. *Et qui poteſtatem. Inſt. de Excuſat. Tut.*

gestalte van onse Regeeringe geen minder recht behoorden te hebben, (c) hoewel my daer van geen practijke of gewijsde saken bekent zijn.

5. Het afweesen van *Landt-saken*, verschoont eerstelijk soo verre, dat'er een ander voogd middeler tijt in de bedieninge werde gestelt. (d)

6. Ten tweeden, *dat geduirende het afweesen* geen nieuw momber of voogdyschap hem mag opgeleit worden, noch ook *binnen 's jaers nae dat hy is t' huis gekomen.* (e)

7. Om konsten van *geleertheit* worden verschoont, eerstelijk de Dienaers des Goddelijken Woorts, soo in de Steden als ten platten Lande; (f) mitsgaders alle de Leeraers in de hooge ende lage scholen. (g)

8. Volgen de reeden van verschooninge die het particulier ofte het bysonder belang raeken, die mede tot het getal van *vier* konnen gebracht worden, te weten, tot *Kinderen*, oude *Mombersschappen*, *Vyantschap* en *Onmacht*.

9. Kinderen moet yemant *vijf in't getal* hebben, eer hy kan verschoont worden, *mits dat sy gebooren ende in leven zijn, als het momber-of voogdyschap* eerst wort opgedragen; ongeboorene en versturvene kinderen worden niet getelt, *ten ware sy in den krijg voor het vaderlandt, al vechtende gesturven waren*, hoedanige, ter eeren van de dapperheit, voor levende gehouden worden, kints-kinderen worden gereeckent, in plaets van vader ofte moeder. (h)

10. De tweede bysondere oorsaek van verschooninge hebben wy gezegt te zijn *oude momber-of voogdyschappen*, want die met *drie* beswaert is, behoeft geen *vierde* te aenvaerden; ten ware hy die drie, ofte een der selver ten dien einde gesocht hadde, om hem tot verschooninge te dienen, of anders daer nae hadde gestaen. (i)

11. Het getal der mombersschappen wort niet gereeckent nae de hoofden der weesen, maer nae de verscheidentheit haerder goederen; *sulx dat veel kinderen van een erfschap, tot een momber behooren.*

12. Kan ook wel gebeuren dat een eenig mombers bedieninge verschooninge heeft *indien sy swaer, en moeijelijk is.*

13. Indien ook een *vader* benevens sijn soon, ofte soonen *die noch onder sijn macht staen* drie mombers-ampten te samen hebben, soo behoeft'er niemant van haer meer aen te nemen. (k)

14. Volgt

(c) *Vid. Sand. lib. 2. tit. 9. def. 6.* (d) §. *Item qui Reipubl. 2. eod tit.* (e) *d.* §. 2. *in fin.* (f) *Sand. lib. 2. tit. 9. def. 7.* (g) *l. 6. C. de Professor. & Med.* (h) *Pr. Inst. de Excusation.* (i) §. *Item tria 5. Inst. de Excus.* (k) *Hæc sunt in d.* §. §. *& in l. 3. l. 31. d. Excusat. Tut.*

14. Volgt de derde oorſaek, welke is *Vyantſchap*, die ook wel eenigſins kan gebracht worden tot de reeden van *verbodt*, voor ſoo veel niemant by de Overigheit behoort toegelaten te worden tot momber van ſijn geweeſene vyandts kinderen.

15. Maer wanneer yemant van ſijn vyandt, by laetſte wille, ofte door de Overigheit tot momber van des ſelfs kinderen wort geroepen, ſoo mach hy ſig verſchoonen, *niet ſoo zeer om wraek-ſucht*, die den Chriſtenen ongeoorloft is, *als om ſig te bewaren voor ergdenken* van ongetrouwigheit, in gevalle der weeſen ſaken niet voorſpoedig uit vielen. (l)

16. Evenwel ſoo moet het *ſwaere vyandtſchap* zijn geweeſt, want kleinigheden worden ſoo hoog niet genomen, ten ware yemant by laetſte wille, ſijn vyant tot momber hadde geſtelt, *om hem te quellen*, als wetende dat hy ſeer node ſig tot momber ſoude laten gebruiken. (m)

17. Volgt de laetſte reeden van verſchooninge, zijnde *onmacht*, waer van men wederom vier ſoorten kan ſtellen, als *Armoede*, *Ziekten*, *Ouderdom*, *en Onkunde van leeſen ende ſchrijven*.

18. Armoede wort hier gereeckent, als de gekoſene momber *genoeg te doen heeft om de koſt te winnen voor ſijn eigen huiſgezin*.

19. Siekte moet ſoodanig zijn, die *hem belet ſelf ſijn eigen ſaken te beſtieren*, en die niet haeſtig overgaet, als daer is de *Gicht*, *Voet-euvel*, *Water-ſucht*, *Teeringe*, en alderhande quijnende ziekten. (n)

20. Ouderdom moet weſen van *zeventig jaren vol uit geleeft*; ſulx die in het zeventigſte jaer getreden is, deſwegens geen verſchooninge bekomen kan. (o)

21. Eindelijk die geen *leeſen* en *ſchrijven* geleert heeft, kan met geen mombers-ampt tegens ſijn dank beſwaert worden, *ten ware het van een zeer geringe en lichte bedieninge was*, ook de perſoon niet onervaren in 't handelen van ſaken. (p)

22. Eindelijk ſchijnt te konnen verſchoont worden die, by de Overigheit tot momber geſtelt zijnde, bewijſen kan, *dat 'er bloedt-vrienden zijn of naeder als hy, ten vollen bequaem tot de bedieninge*; want de Ordonnantie die niet wil voor by gegaen hebben, *als wanneer ſy niet gequalificeert* zijn; (q) maer deſe reeden heeft in de voogden geen plaets, om dat de voogdije door de Wet niet begeven wort, maer by verkieſinge der minderjarigen.

23. Alle deſe gemelde oorſaken zijn goedt, om de nieuwe momber-

(l) §. 11. *Inſt. de Excuſ. Tut.* (m) §. *Item ſi Propter* 9 *eod. tit.* (n) §. 6. & 7. *Inſt. d. tit. l.* 7. *l.* 10. §. *ult. eod. tit.* (o) §. 13. *Inſt. L.* 2. *ff. eod. tit.* (p) §. 8. *junct. l.* 6. *in fin. eod. tit.* (q) *Ord.* 1. *boek* 7. *tit. art.* 1.

ſchappen te ontkomen; *maer niet om bevrijdt te worden van ſoodanige als men reede aengenomen heeft*, of die ons opgedragen zijn, ſchoon het pleit waer door wy ſoeken ontſlagen te worden noch mochte hangen; want om van ſulke te worden ontſlagen, moeten deſe volgende reeden zijn.

24. Eerſtelijk, ſoo de momber *blindt* of *bedtleegerig* wort.

25. Ten tweeden, ſoo hy *om* gemeine *Landt-ſaken over zee moet* af zijn, des echter onſe *Zuider-zee* qualijk voor ſoodanigen zee ſchijnt gereeckent te konnen worden.

26. Ten derden, als hy aengenomen is tot geheimen Raedt van den Landt-Furſt, 't welk by ons mogelijk op de Heeren *Gedeputeerden der Staten* kan worden gepaſt.

27. Ten vierden, als hy *Raedtsheer* is geworden.

28. Ten vijfden, als hy door bevel der hooge Overigheit *ſijn woonplaets heeft moeten veranderen.* (r)

29. Ook moet een van de voorgaende oorſaken dadelijk voor de handt zijn; want *verſcheidene onvolmaekte oorſaken konnen niet helpen*; By voorbeelt, yemant heeft *vier kinderen*, *twee momberſchappen*, en is *negen en t'ſeſtig jaren oudt*, hy kan geen verſchooninge krijgen. (f)

30. De manier om de verſchooninge in 't werk te ſtellen, is, dat men binnen *vijftig dagen*, nae de kenniſſe van de roepinge tot het momberſchap ofte voogdyſchap, zich inſtelle by den Rechter, om ſijn reeden voor te houden, welke ſoo ſy by hem aengenomen worden is 't wel, ſoo niet, kan *hy zig daer van beroepen tot het Hof.* (t)

31. Beides wegen moet de ſake ten vollen onderſocht worden, ende kan, by maniere van verſoek-ſchrift, niet worden afgedaen. (u)

32. Gelijk dan ook het ſtellen van mombers en voogden, niet anders als met volkomen genomen kenniſſe van ſaken, nae Keiſerlijke rechten, kan geſchieden. (w)

33. Waer ontrent men moet bekennen, dat heedenſdaegs al tamelijk zorgeloos wort te werke gegaen, nademael de mombers en voogden ſlechts beveſtigt worden op het verſoek van een der naeſte vrienden, of van de minderjarige ſelf, ſonder borgtochten en ſonder onderſoek op de middelen, en op de zeeden van de gekoſene momber, *dikwils niet ſonder groote ſchade der weeſen.*

34. Hoe

(r) *Hæc ſunt in l.* 11. §. 2. *ff. de minor. l.* 12. §. 1. *l.* 15. §. 3. *l.* 40. *ff. de Excuſat. Tut.* (f) *l.* 25. §. 11. *ff de Excuſat. Tut.* (t) §. 16. *Inſt. d. tit. l.* 1. §. 1. *ff Quand. appelland.* (u) *l.* 25. *ff. eod. tit.* (w) *l.* 13. *in fin. & l.* 18. *ff. de Tutor. dat. & paſſim, ubi de inquiſitione.*

34. Hoewel ondertuſſchen waer is, dat ſoo dikwils in eeniger maniere gedoolt is, in het ſtellen van mombers en voogden, de aenſtellinge kan te niete gedaen worden, (x) En die zig daer tegens ſtellen wil, allenthalven in rechte toegelaten wort, *by weege van ordinaris proces*, ende nict by rekeſt, gelijk by den Hove verſtaen is den 18. Junij 1680. op ſodanig rekeſt, hoewel mogelijk de ſake wel ſoude konnen ſoo klaer zijn, dat ſy terſtont ſoude mogen afgedaen worden.

XVIII. Kapittel.

Van de bedieninge van momber-en voogdyſchap.

Van den eedt, die voor de bedieninge moet geſchieden. Van't inventaris, het maken en deugt van dien. Plicht der Voogden ontrent de perſoonen, opvoedinge ende goederen, ſoo vaſtigheden als penningen der minderjarigen. Deilinge der bedieninge ende aenſpraek op de voogden en yder van dien enſ.

1. DE mombers ofte voogden wettelijk geroepen zijnde, moeten eerſt, *ſoo verre zy rechtelijke beveſtinge van nooden hebben*, den eedt van getrouwigheit doen in handen van den Rechter; welke eedt door de Overigheit niet zijnde afgevordert, ſoo worden ſy echter wettelijke voogden of mombers verſtaen te weſen. (a)

2. Borge behoeven ſy niet te ſtellen, *ten ware de Rechter yemant wegens ſchulden of ergwaen borge quame af te eyſchen.* (b)

3. Voorts moeten ſy *Inventaris*, dat is, beſchrijvinge maken, ten overſtaen van het Gerechte, *ten ware de Teſtateur ſulx hadde verboden*; In welken gevalle de voogden echter een behoorlijke aenteeckeninge der goederen, met de vrienden, of andere getuigen moeten maken. (c)

4. De Ordonnantie (d) belaſt de *beſchrijvinge* aen de Overigheden abſoluit, en de *bezeegelinge* des noodt zijnde; te weten in afweſen des mombers, of andere vrienden, die genoegſame geruſtheit voor de bewaringe der goederen konnen geven.

5. Wel

(x) *l.* 10. *de Tutor. & Cur. dat.* (a) *Sand. lib.* 2. *tit.* 9. *def.* 10. (b) *Sand. d. lib.* 2. *tit.* 9. *def.* 9. (c) *l. ult. C. Arbitr. Tut. l.* 7. *ff. de Adminiſtr. Tut.* (d) 1. *boek tit.* 7. *def.* 2.

5. Wel te weten, deſe beſchrijvinge, die voor de bezeegelinge, nae de letter der Ordonnantie ſoude moeten gaen, is verſcheiden van de *Inventariſatie*, die de momber of voogd moet doen, om ſijne bedieninge ende reeckening nae te richten; (e) *Deſe ſtrekt alleenlijk tot bewaringe en memorie, ſoo lang'er geen momber is*; maer om dat 'er toch beſchrijvinge moet zijn, nae het aenſtellen van een momber, ſoo laten de officieren deſe eerſte Inventariſatie gemeinlijk achter, en verzeegelen de goederen, tot dat 'er een Curator werde geauthoriſeert, die dan, ten overſtaen van de Magiſtraet een volkomene beſchrijvinge, en Inventaris maekt.

6. Niettemin, om dat de onkoſten van die beſchrijvingen dikwils hoog loopen, ſoo wort in kleine boedels aen de Curatoren wel toegeſtaen, *dat ſy het Inventaris met de vrienden, of by andere getuigen mogen maken*; En is ſulx by den Hove meermalen aen de Officieren belaſt te gedoogen; want de wet heeft de beſchrijvinge den Officieren niet toegeſtaen, als een gerechtigheit en profijt hares ampts, gelijk ſy wel voorgeven; maer ten beſten van de weeſen, *ſulx het niet moet dienen tot hare beſwareniſſe en uitputtinge*, als ſy onvermogende zijn. En is ſoo in den Raedt afgedaen het rekeſt van R. L. Predikant tot K. *cum ſociis*, tegens de Magiſtraet van H. *den .... Maert* 1679. Wederom is het geweigert aen *Joekle Eſges* tegens de Magiſtraet van St. *den* 29. *Maert* 1680. om dat aldaer die ſelve reeden niet en was; noch ook die ſelve qualiteit van perſoonen, en geruſtheit voor de minderjarigen; want *ſonder merkelijke reeden en volle geruſtheit der weeſen, mag 't Inventaris buiten het Gerechte niet worden gemaekt.*

7. Merkt ook aen, dat een verbodt, by de overleedenen gedaen, tot uitſluitinge van het Gerechte krachtig is, ende niet even by Teſtamente behoeft gedaen te zijn; *maer is genoeg dat daer van genoeg ſame blijk zy*; gelijk by den Hove goedt gekeurt is, ſoodanig verbodt gedaen, by F. T. koopman tot Harlingen, geſchreven in ſijn reekenboek, *den* 22. *Februarij* 1681.

8. In het Inventaris moeten de voogden alles begrijpen, wat het wees toebehoort, ſonder yets uit te laten, en ſoo ſy naderhant wilden zeggen, dat de weeſen ſoo veel goedt niet en hadden, dientenevens worden ſy niet gelooft; *maer de beſchrijvinge moet ſtant grijpen, en nae den draedt deſſelfs moeten ſy naderhant reeckeninge doen*, (f) jae ſy is van ſulken kracht, dat indien eenige ſchriften van 't wees verlooren waren, men ſoude uit de beſchrijvinge of Inventaris rechts-vorderinge konnen pleegen tegens de ſchuldenaers. (g)

9. Des

(e) *d l. 7. & d. l. ult.* (f) *Citat l. ult. C. Arbitr. Tut.* (g) *l. 57. ff. de Adminiſtr. Tut.*

9. Des genoegſaem blijk was, dat het Inſtrument ongequijteert en onbetaelt door brandt of eenig ander ongeluk verlooren, (h) ende het Inventaris in behoorlijke forme gemaekt was, *anders ſoud' het niet veilig zijn, daer op recht te ſpreecken.* Soo weete by mijn tijdt afgeſlagen te zijn het verſoek van een minderjarige, die uit het Inventaris een debiteur aenſprak, wiens ſchultbrief hy zeide in de vlucht-tijdt van 't jaer 1672. verlooren te zijn gegaen, daer van hy echter geen bewijs konde bybrengen, hoewel 't zeer waerſchijnelijk was.

10. Nae de gedane beſchrijvinge vangt aen de *bedieninge*, welke beſtaet, ſoo in't beſorgen van de *perſoon*, als van de *goederen* des minderjarigen.

11. De perſoon aengaende moet gelet worden op ſijn opvoedinge, niet alleen, dat hy voor het lichaem beſorgt werde van alles wat hem noodig is, *maer dat hy ook in de vreeſe Godts, in goede zeeden ende konſten* werde onderweſen, nae de gelegentheit van het geſlachte, middelen, ende verſtant des jongelings, of jonge dochters, ook nae Landts gebruik en voorbeelt van anderen haers gelijken. (i)

12. De plaetſe ende lieden, by welke het wees ſal beſtelt worden, indien het des mombers eigen gelegentheit niet en is, ſtaet in ſijn goedt bedunken, *mits hy daer ontrent behoorlijke voorſichtigheit gebruike.* (k)

13. De moeder kan ſonder groote oorſake niet voorbygegaen worden, *al had zy het kint buiten echt overgewonnen*, (l) Doch als zy *weder trout*, ſoo kan de momber het kint elders beſtellen, (m) 't welk echter zelden geſchiedt.

14. Het is ook niet ſonder reeden, dat buiten ende behalwen de moeder, anderzins de kinderen liever by vreemde beſtelt worden, als by de naeſte bloedt-vrienden, *die 't erf ſouden hebben te verwachten.* (n)

15. By gebreeke van behoorlijk opſicht daer ontrent, moet de Rechter daer in ordre ſtellen, en dienen de *naeſte vrienden*, of andere bekende, den ſelven daer van te berichten. (o)

16. Nopens de goederen moet een momber letten, dat die wel bewaert worden, en is't mogelijk yets *opgelegt*, en *overgewonnen* werde. (p)

17. Sulx doende moet hy alles waerneemen, *wat een goedt ende vlijtig huis-vader in ſijn ſaken behoort* en pleegt waer te nemen. (q)

18. Dienſvolgens, ſal hy de huiren, en renten tijdelijk hebben op

(h) *d. l. 57.* (i) *l. 12. §. 3. ff. d. t. de Adminiſtr. Tut.* (k) *tit. ff. ubi pup. educ.*
(l) *Sand. lib. 2. tit. 8. def. 1.* (m) *l. 1. C. ubi pup educ.* (n) *l. 2. C. d tit.*
(o) *d. tit. ff. ubi pup.* (p) *l. 1. §. ult. l. 3. §. 3 ubi pup. educ.* (q) *l. 32. in pr. d. t. de Adminiſtr. Tut.*

te manen, ſonder om d'eene, of d'andere *vrientſchap* te doen, uitſtel aen de ſchuldenaers te verleenen.

19. Edoch ſoo de noodt, en ongeleegentheit van de ſchuldenaer eenig' uitſtel vereyſcht, ſulx kan by hem worden toegeſtaen, *maer met omſichtigheit*, want anders hy moet dringen op *executie*, ende verkopinge van panden. (r)

20. Soo hy de huiren ende renten komt onder hem te houden, moet hy daer intereſſen van betalen; jae ſoo hy *bedektelijk* deſelve tot ſijn gebruik aenwendet, moet hy renten betalen tot twalef ten hondert in het jaer te reeckenen. (ſ)

21. Als hy gereede penningen van ſijn wees koomt t'ontfangen, meer als tot deſſelfs onderhout van nooden is, ſoo moet hy ſorge dragen, dat de penningen wederom *wel* worden *belegt*, het ſy tot *aenkoop* van *vaſtigheden*, of aen andere wiſſe lieden *uitzettende* op renten. (t)

22. Doch in 't laetſte wort meer ſorgvuldigheit vereyſcht van de momber, als in het eerſte.

23. Want in 't koopen van vaſtigheden, is 't genoeg, dat hy nae ſijn beſte wetenſchap ſonder erg of liſt, ten voordeele van het wees ſich hebbe gedraegen. (u)

24. Maer in het uitzetten van penningen wort hem de ſchade geweeten, by ſoo verre hy mochte naegelaten hebben, wat een ſchrander man dienteneffens hadde behooren waer te nemen; Soo nochtans, dat hy niet licht ſal beſwaert worden, als hy in ſijn minderjariges ſake, ſoo heeft gehandelt als in ſijn eigen. (w)

25. Exempel hier van; Dirk Cornelis, voogd over Michiel Bartouts, hadde geldt uit een reverſael uitſtaende opgenomen van een koper, dat een wis man was, en die het gelt wel geerne op intereſſen ſoude hebben gehouden, en dat onder de geprivilegieerde hypoteeke van het verkochte. hy hadde het geldt wederom uitgedaen aen een ander, die naderhant abandon van goederen deed, ſoo dat deſe ſchult niet wierde betaelt. De minderjarige ſprak ſijn Curator daer op aen, die echter by den Hove vry geſprooken is; Soo om dat verſcheiden lieden, op dien ſelven tijt, geldt aen deſen ſelven debiteur hadden uitgezet, die doen by goede middelen ſcheen te zijn; als ook om dat hy Curator op dien eigenſten dag 500 guldens aen hem van gelijken op intereſſen hadde gedaen, die ook op een tijt, met ſijn weeſe obligatie

(r) *l.* 3. §. *plane* 4. *ff. Quod vi aut clam l.* 46. §. *ult. ff. de Adminiſtr. Tut. L. ult. C. eod. tit.* (ſ) *l.* 38. *ff. de Negot. geſt.* (t) *l.* 7. §. 3. & 11. *ff. de Adminiſtr.* (u) *d. l.* 7. §. 2. *d. Adm. Tut.* (w) *Sand.* 2. 9. 14.

gatie was geregiſtreert, alſoo geweeſen den 15. February 1642. *Nauta deciſ.* 105.

26. Anders moet een voogd niet alleen hier op letten in het eerſte uytzetten, maer ook naderhant, om tijdelijk het geldt weder op te zeggen, en de brief te laten regiſtreren, waer ontrent zuimachtig zijnde is hy mede gehouden de ſchade te boeten; mits altoos vry konnende met ſodanige ſorgvuldigheit, als een neerſtig man pleegt aen te wenden.

27. Voor ontwijvelbare ſlofheit is gehouden, als een Curator twee brieven op een ſchuldenaer hebbende, niet meer als een derſelver heeft laten regiſtreren, in de ſake van Dirk Cornelis, oppoſant en rendeerde, contra Gelis Bartous rendant, den 20. December 1642. *Nauta.*

28. In de keur van vaſtigheit te kopen of geldt uit te zetten, moet de momber letten op het vermogen van ſijn weeſe goederen, of die ſoodanig zijn, dat hy ofte ſy lieden, van de opkomſten der vaſtigheden gemakkelijk konnen leven, indien niet, ſoo moet het geldt op renten belegt worden, anders wort by de wetten beſt gekeurt, om vaſte goederen te kopen. (x)

29. Ingevalle meer als een momber ofte voogd over eenerley weeſen geſtelt zijn, ſoo is het de ordere, dat 'er een uit haer tot bewinthebber gemachtigt werde. (y)

30. Indien der weeſen vader de bewinthebber niet heeft genoemt, ſoo konnen de zamentlijke mombers yemant van haer uitmaken; of, indien ſy niet konnen over een komen, ſoo wort het by den Rechter gedaen; ten ware yemant van de mombers hem tot het bewint aenboodt; want deſe niet alleen wort aengenomen, maer hy wort ſelf geſtelt voor den geenen die by laetſte wille van der kinderen vader, tot het bewint is geroepen. (z)

31. Edoch onder drie voorwaerden, ten eerſten, dat hy ſijn mede voogden de keur aenbiede, of yemant van haer het bewint liever op ſig wil nemen. (a)

32. Ten tweeden, dat hy verplicht moet zijn, tot de aldernauſte ſorgvuldigheit, ſonder dat hy volſtaen kan, met de gewoonlijke vlijt en getrouwigheit van andere mombers, maer ſtaen moet voor al het verſuim, dat yemant anders op 't ſcherpſte toe-ſiende, beter had konnen maken. (b)

33. Ten derden, moet die geene die ſig aenbied, borge ſtellen voor ſijn getrouheit; het welke heedenſdaegs anders van de mombers en

(x) *Auth. Noviſſima C. de Adminiſtr. Tut.* (y) *Nov.* 118. *C.* 4. *&* 5. (z) §. 1. *Inſt. de Satiſd. Tut.* (a) *d.* §. 1. (b) *l.* 53. §. 3. *ff. de Furt.*

voogden, gemeinelijk wel niet wort vereyſcht, maer kan in dit byſonder geval, niet verſtaen worden afgeſchaft te zijn. (c)

34. Indiervoegen een bewinthebber geſtelt zijnde, ſoo blijven de andere niettemin voogden en mombers, met laſt om toe te ſien op de bedieninge des anderen; En de bewinthebber des noot tot reeckeninge te houden, waer voor ſy ook moeten inſtaen. (d)

35. By aldien de zamentlijke mombers ende voogden niet goetvinden, dat het bewint van alle ſaken aen een betrout werde, ſoo konnen ſy eyſchen, dat de bedieninge of by allen blijve, of op het gevoeglijkſte verdeilt werde, het ſy nae onderſcheidt der plaetſen, daer in de goederen gelegen zijn, ofte by beurten van tijden, of nae verſcheidenheit der ſaken, ende ſoorten van goederen; te weten, d' eene over de vaſtigheden, d' andere over de penning-ſchulden, de derde over zee-ſaken, en ſoo voorts. (e)

36. Wanneer deſe verdeilinge geſchiedt is by den vader der weeſen, of by den Rechter, ſoo heeft ſy deſe kracht, dat elk momber alleenlijk voor ſijn part gehouden is, ſonder dat hem aen des anderen verſuimenis, of bedrog yets geleegen is. (f)

37. Maer als de bedieninge ongedeilt, ofte door overeenſtemminge van de mombers alleen is gedeilt, ſoo zijn alle voogden en mombers, end' een yder derſelver aen het wees verplicht, ſijn ſchade te verhoeden; ook wegens het geene by een van haer mochte weſen begaen, ofte verſuimt; des worden haer vergunt drie voordeelen, waer mede ſy haer konnen behelpen. (g)

38. Ten eerſten, dat vooral de geene, die aen de foute ſchuldig is werde aengeſprooken, weſende de andere niet eer gehouden, voor dat d' eerſte t eenemael uit-geſchudt zy, waer op hy ſig in rechte kan beroepen. (h)

39. Ten tweeden, een van de mombers aengeſprooken zijnde over het geene by een ander is verzuimt, kan eyſchen, *dat d' actie gedeilt werde*, en hy voor ſijn part alleen betale; wel te weten, dat die betalen konnen, voor de geene die niet hebben, moeten inſtaen. (i)

40. Ten derden, by aldien een momber aen het wees quame goet te doen het geene alle de mombers of een van de ander ſchuldig was, ſoo ſoude hy mogen eyſchen, *dat het wees aen hem ſijn recht overdroeg*, tegens

(c) *d. §. 1. l. 17 §. 2. & ſeqq. ff. de Teſtament. Tut. l. 3. §. 6. ff. de Adminiſtr. Tut.* (d) *d. l. 3. § 2.* (e) *d. l. 3 §. pen & ult.* (f) *l. 2. C. de divid. Tut.* (g) *l. 36. ff de Adminiſtr. Tut. l. 6 C. Arbitr. Tut.* (h) *l. 6. C. Arbitr. Tut.* (i) *l. 3. § 11. & 14 ff. de Tutel. & rat. diſtrah.*

tegens den anderen, of ook ſoude hy recht uit, van de anderen haer aenparten, in de gemeine ſchult konnen eyſchen; (k) *ten ware de aenſpraek om bedrog, of opzette halſtarrigheit geſchiede.* (l)

41. Al wat mombers of voogden doen of handelen, ten voordeele van haer minderjarige, daer uit is aen deſen *actie* geſchapen, gelijk ſy ook van andere konnen aengeſprooken worden, nopens het geene de mombers ende voogden haren 't wegen hebben gehandelt; *Mits het geſchiedt ſy ten behoeve van der weeſen ſaken*; het welke de eyſcher moet aenwijſen, (m) Edoch als de Curator noch geen reeckeninge heeft gedaen, wort hy niet ontfangbaer verklaert, voor alſnoch; ſchoon ook de Crediteur bewees; dat ſijn geldt tot nootwendig gebruik des minderjarigen was gegaen, om dat men voor gedane reeckeninge niet kan weten, of'er geen geldt van de minderjarige onder den voogd te goede was, ſoo dat'er geen noodt was om het gelt op te neemen. *gelijk allenthalwen by den Hove geoordeelt is geworden met namen in ſaken van Johannes Staphorſtius cum ſociis, contra Inſe Jacobs cum ſoc. voor kerstijdt* 1680.

42. Edoch by ſoo verre, de mombers *eenig bedrog* tot nadeel van een ander hadden aengeſtelt, ſulx kan den minderjarigen niet geweten worden, *als voor ſoo veel eenig voordeel daer uit onder haer mochte ſijn gebleeven.* (n)

43. Self indien een momber eenig goedt mochte hebben gekocht op ſijn eigen naem met ſijn weeſe geldt, *ſulk goedt komt den wees in eygendom toe*; of immers hy kan daer op taſten voor alle andere ſchulteyſchers. (o)

44. De voogden van *uitſinnige*, en van *doorbrengers* hebben in het bedienen der goederen, ongeveer het ſelve recht, als die van *minderjarige.*

45. Gelijk mede de voogden over goederen alleen geſtelt, waer van elders breeder.

(k) *d l. 1. §. 13. ff de Tut. & rat. diſtrah.* (l) *l. 38. §. pen & ult. ff de Adminiſtr. Tut* (m) *l. 3. C. Quand. ex fact. Tut. l. 2. C. de Curat. fur.* (n) *lib. 3 d tit.* (o) *l. 2. d. tit, l. 7. in pr. ff. Qui potior. in pign.*

XIX. KAPITTEL.

Van het gezach der mombers ende voogden.

Onderſcheidt van Autoriteit ende Conſent heedenſdaegs niet in gebruik. Wat autoriteit zy ende practijke van dien. Wanneerſe nootſakelijk is ende wanneer onnoodig, mitſgaders de manier, om de ſelve aen te leggen.

1. IN het recht des Keiſers is een byſonder kapittel van de *Authoriteit* ende *Conſent* der mombers ende der voogden; met dit onderſcheidt, dat *autoriteit* aen de *mombers*, ende het *conſent* aen de *voogden* wort toegeſchreven.

2. Maer dit onderſcheidt heeft heedenſdaegs geen plaets, immers heeft het geen effecten, ook mogelijk niet in gevolge van 't nieuwe Keiſers recht, (a) 't welk minderjarige ende uitſinnige ontrent gelijk ſtelt; ſoo dat men veiliglijk van mombers ende voogden autoriteit over de minderjarige wel te gelijk mach handelen.

3. Autoriteit is dan niet anders, als *een goedtkeuringe van 't geene de minderjarige doet by den handel*, (b) *ſelve door den momber ofte voogd verklaert.*

4. Hier uit blijkt, dat de *autoriteit* geen gebruik heeft, als wanneer de minderjarige ſelf eenigen handel doet ende ſluit.

5. Vervolgens kan ſy geen plaets hebben ontrent weeſen, *die onder de zeven jaren oudt zijn*, maer voor de ſelve moet de momber alles doen in ſijn qualiteit, ende haer buiten hun kenniſſe vervangen. (c)

6. In 't Keiſers recht wort van de weeſen over de zeven jaren, allenthalwen ſoo geſprooken, dat *ſy met autoriteit van hun mombers zijnde geſterkt, alle dingen konnen doen*, doch ſonder de ſelve konnen ſy niets doen, waer door ſy *aen eenig verbandt van haer perſoonen ofte goederen* ſouden konnen vaſtgemaekt worden, maer alleen, *ſoo verre ſy gebaet zijn* uit een anders goedt. (d)

7. En evenwel die met haer gehandelt hebben, zijn ſoo verre vaſt, dat,

(a) *per l. 3. C. de reſtit. in int. min.* (b) *l. 5. §. l. 3. ff. de Autor. Tut.* (c) *l. 1. §. 2. ff. de Adminiſtr. Tut.* (d) *§. 1. d. Autorit. Tut.*

dat, als van wegen 't wees wort goetgevonden, om den handel ſtant te doen grijpen, ſoo konnen die haer op de nietigheit van den handel niet beroepen, waer uit men zegt, *dat contracten van minderjarigen aen een zijde mank gaen.* (e)

8. Edoch in ſaken die tot profijt van de minderjarige ſtrecken, is de autoriteit der voogden niet van nooden; *ſchenkingen ende beloften konnen ſy alleene wel aenneemen*, ſonder dat ſy van de beloovers konnen herroepen worden. (f)

9. Onder zuivere profijtelijke dingen worden geen *erveniſſen* gereeckent, *al waren 't rijcke boedels*; ſoo om dat 'er dikwils groote laſten ſchuilen dat geen kindere werk is, om nae te vorſchen, als om dat een erfgenaem door 't aenvaerden der erveniſſe wort verbonden aen de *Legatarien* ende *krediteuren*; hoedanig verbandt op de minderjarige niet kan hechten. (g)

10. De Authoriteit moet in *den handel ſelf door* den voogd *aldaer tegenwoordig zijnde* bygebracht worden; ſy kan door geen *brief*, of *boode* worden overgemaekt, om dat de voogd over de ſake ſelve moet ſtaen. (h)

11. Wat het gebruik van deſe *Autoriteit* aengaet; ſy heeft plaetſe voornamentlijk in minderjarige, die *tot rijpheit van oordeel zijn gekomen ende over haer eigen dingen willen ende konnen gaen*; maer niet veel in kinderen van de zeven tot zeventien jaren.

12. Want het is kennelijk, dat ſodanige zelden by *contracten* en handelingen van belang, ſoo wel in, als buiten recht, tegenwoordig zijn, maer dat de mombers ende voogden hun voor haer inſtellen, en de ſelve vervangen, gelijk ſy ook nae Keiſers recht konnen doen. (i)

13. Evenwel in allerhande voorvallen *van dagelijkſen handel*, ſal men zich alſnoch onfeilbaer moeten houden aen 't geene van de autoriteit der mombers ende voogden hier vooren is gezegt.

14. Het gebeurt ook wel, dat een voogd, *om reeden*, niet goedtvindt, dat ſijn naem voor aen 't hooft van eenigen brief of proces ſal ſtaen ende gemeldt worden, maer dat hy ſijn minderjarige ſelf by den handel neemt ende dies name gebruikt, *met adſiſtentie van ſijn autoriteit.*

15. Somtijts kan hy 't ook niet anders maken; *als by exempel*, in 't ſtellen van een Volmacht tot eenigen handel buiten Recht, daer hy ſelf niet kan by zijn; Sulx moet geſchieden door laſt en op de name van de minderjarige ſelf *geadſiſteert* met den voogd; om dat

(e) *pr. Inſt. in fin. de Autorit. Tut.* (f) *d. pr. Inſt. de Autorit. Tut.* (g) §. 1. *d. tit. l.* 9. §. 3. *ff. eod.* (h) §. 2. *d. tit. Inſt. d. l.* 9. §. 5. (i) *l.* 1. §. 2. *ff. de Ad. miniſtr. tut.*

dat nae Rechte, *niemant een Volmacht kan ſtellen, als over ſijn eigen dingen.* (k)

16. Dies, wanneer het wees onder de zeven jaren is, ſoo is het niet in de macht van de Voogd, om een *Volmacht* te ſtellen, maer hy moet yemant tot den handel ſchicken, dien hy daer toe, door den Rechter op ſijn eigen perikel moet laten beveſtigen, die dan geen *Volmacht* of *Procureur*, maer een *Vytvoerder* ſoude moeten worden genoemt. (l)

17. Maer in Rechts handelingen is het heedenſdaegs anders, om dat de voogden niet meer als andere particuliere perſoonen toegelaten worden, om ſelf te pleiten; ſoo dat ſy genootſaekt worden, van wat jaren de weeſen ook ſouden mogen zijn, om een *Procureur* tot pleitſaken te kieſen.

XX. KAPITTEL.

Hoe Momber- ende Voogdijſchap geeindigt wort.

De oorſaken ende wijſen van eindigen hier verhaelt, zijn. ten 1. *de jaren.* 2. *Mondigmakinge.* 3. *Verſterf.* 4. *Staetveranderinge.* 5. *Geſtelde tijt of voorwaerden.* 6. *Gebrek van lichaem of geeſt.* 7. *Andere hoochgaende beletſelen.* 8. *Houwelijk van een dochter.* 9. *Tweede houwelijk van een moeder. Voorts wat 'er geſchiedt als 't momberſchap geeindigt wort, anders als door verſterf des minderjarigen.*

1. VOlgt het einde, of uitgank van momber-en voogdijſchap,

2. Het momberſchap wort geëyndigt, *ten eerſten*, als het wees ſijn *veertiende* of een dochter haer *twaelfde* jaer heeft vervult, want alſdan begint het voogdijſchap, gelijk hier boven vermelt is.

3. Van gelijken, het ampt van een voogd wort geeindigt, met de 25. jaren van de minderjarige, en geſchiedt dit eindigen onmiddelijk van rechts-wegen, *ipſo jure*, (a) dat is ſonder toedoen van den rechter, ende ſchoon de *curator* nog geen reekening heeft gedaen, maer in het bewindt der goederen is gebleven, nae als vooren.

4. En is ſoo by den Hove verſtaen, in de ſake van G. B. *cum ſociis contra* C. R. *gedaegde*, dien verboden was by *teſtament* te trouwen buiten *conſent* van haer *curator*, *by peene van ontervinge.* ſy naderhant getrout zijnde, als ſy over de 25. jaren oudt was, ſonder conſent van dien haer

(k) *l.* 11. *junctа l.* 23. C. *de procurat.* (l) *Actor.* §. *ult. Inſt. de Curat. d. l.* 11. C. *d. Actor. à Tut. vel Curat.*

haer Curator was geweeſt, en die het bewint van hare goederen nog hadde, wierde aengeſprooken op de peene, *maer isvry geſprooken*, ſonder *interlocutie* op bewijs van andere feiten, by partijen Advocaten gedreeven, *ſchoon beiderzijts Advocaten ſulx verſochten*, om reeden als vooren, *voor kerstijt* 1679.

5. Somtijts, *dit is de tweede reeden*, wort de volle ouderdom van 25 jaren niet uitgewacht; maer een dochter van 18 end' een jongman van 20. jaren vol, toegeſtaen om haer goederen ſelve te regeeren, het welke nae 't Roomſe recht moet geſchieden by den *Prince*, dat is, by ons door de *Staten*; doch het Hof heeft de oeffeninge daer van, niet als Rechter, (boven wiens macht het is, om dat die is een bedienaer en geen bevrijder of losmaker van de wetten) maer als *repreſenteerende* den *Souverain* in deſen.

6. De praktijke hier van by ons is zeer gemeen, en vereiſcht niet anders, als dat de minderjarige *by requeſt aen den Hove verſoekt Commiſſaris, die ſig op deſſelfs ouderdom en leven informeere.*

7. Een jongman moet hebben *drie*, end' een dochter *vijf* getuigen, het bewijs van ouderdom dient wel door geſchrift te zijn; maer om dat veel ouderen geen aenteekeninge houden van haer kinderen geboorte, in veel kerken ook geen doop-boeken zijn, en daer by veel van andere gezintheden, ſoo kan men daer niet altoos op ſtaen, maer men neemt ook wel twee getuigen, die reeden van wetenſchap konnen geven, als het zijn nae-vrienden, en voornamentliik als de geſtalte der jonge lieden haer zeggen helpt. maer de ouderdom moet ten vollen vervult zijn, al ſcheelder maer drie dagen aen, het wort geweigert, of uitgeſtelt, gelijk voorgevallen is den 8. November 1680. *al was de perſoon getrout, of in een publijk ampt.*

8. Wel te weten, een zoon noch in vaders macht zijnde, moet eerſt van den ſelven *geemancipeert*, dat is, vry gelaten worden uit de vaderlijke handt, eer hy mondig kan worden. men verſtaet ook gemeinelijk den voogd, en de naeſte vrienden, ſoo die niet onder de getuigen gevonden worden, nae genomene informatie doet de Commiſſaris *rapport*, en alles wel zijnde, *wort op het requeſt het conſent van den Hove geſchreven.* by Keiſers recht wort vry meer ſwaricheit gemaekt in deſen, (l) als in onſe practijke.

9. Wy hebben gezegt, dat nae de 14, (en dochters 12 jaren) het momberſchap eindigt en de voogdije begint, dat echter niet wechneemt het gene *hier boven* is geleert, *dat een momber gemeinelijk in het bewint van de voogdije blijft*; als hy hem daer van niet ontlaſt, of als de jonge lieden geen andere voogden verſoeken, het welke ſy ſchijnen nae rechte te konnen doen, *ſoo als gezegt is.*

(l) 1. §. *ult ff. de minor.*

10. Behalven de jaren en mondigmakinge, wort het monberschap ende voogdije ten 3. geeindigt *met de doodt, soo van de weesen als van de momber of voogd*; om dat het ongetwijvelt is een personeele bedieninge, *die om bysondere reedenen ende betrouwen van bequaemheit wort opgedragen*; hoedanige op erfgenamen niet overgaet.

11. Alleenlijk het monberschap uit de wet, schijnt over te gaen op de erfgenamen, *voor soo veel sy naeste bloetvrienden zijn, en niet uit kracht van het erfschap*, (b) immers alsoo nae Keisers recht, want om dat ons *ordonnantie* den rechters geeft het oordeel, of de naeste vrienden *gequalificeert* zijn om mombers te worden of niet, (c) en dat alsoo dit monberschap niet meer *ipso jure*, dat is, onmiddelijk uit de wet, schijnt over te gaen; soo gaet ook niet vast, dat het op de naestvolgende van het bloedt soude komen ende vererven.

12. De minderjarige dan overleeden zijnde, is het ampt van momber ende voogd ten einde, maer dat neemt echter hun plicht niet wech, om saken, die by 't leven van de minderjarige zijn aengevangen, en die geen uitstel lijden te voltrecken; nademael ook selfs des mombers erfgenamen, soo verre sy bequaemheit hebben, nae sijn doodt gehouden zijn diergelijke half-gedane saken te voltrecken. (d)

13. De *vierde* manier, om voogdije te eindigen is, *staetveranderinge*, die by ouds was driejerley, ten 1. als voogd of minderjarige sijn *vryheit* verloor, ten 2. als hem 't *burger-recht* wierde benoomen, ende ten 3. als hy veranderde van familie (e) de vryheit kan by ons eigentlijk niet verlooren worden, als met het leeven. *eeuwige gevangenisse en tuchthuis* komen 'er naest aen, en mogen vervolgens wel gestelt worden, als oorsaken, om de voogdije te eindigen, *soo verre sy den voogd overkomen*, niet ten aenzien van de *minderjarige*; die noch onder den selven voogd soude moeten blijven, om dat hy sijn goederen ende sijn verder recht behoudt.

15. Hier toe behoort ook, als yemant *ter doodt veroordeelt is*, sonder in handen van de *justitie* te zijn, gelijk in misdaedt van gequetste *Majesteit* kan geschieden, en wanneer yemant *vogelvry verklaert wort*; dat is, overgegeven om van yder een gedoodt te worden. (f)

16. Wechneeminge van *burger-recht* moet worden verstaen. niet ten aenzien van seekere stadt, maer van 't geheele landt, soo wanneer yemant *vyand des vaderlandts* wort verklaert, ook als hy voor eeuwig uit de

(b) *l.* 16. §. 1. *ff. de Tutel.* (c) 1. *ord.* 7. 1. (d) *l.* 5. §. 6. *ff. de Administr. Tut. l.* 21. §. 2. *ff. de Negot. gest.* (e) *maxima, media, minima capitis diminutio tit. Inst. de cap. diminut.* (f) *servitus pœnæ.*

de *provintie* gebannen is. want die voor een tijt gebannen is, blijft van rechtsweegen momber, en wort een ander voogd in sijn plaetse gestelt; wedergekomen zijnde treedt hy wederom in sijn bedieninge. (g)

17. Veranderinge *van familie* kan heedensdaegs geen voogdije weechneemen, of het moeste zijn, *dat een minderjarige tot soon van yemant wierde aengenoomen* rechtelijker wijse; want dan soude hy, overgaende in sijn nieuwe vaders macht, *die by ons dan soude plaets hebben*, gelijk *hier boven* is aengewesen, van mombersschap en voogdije by gevolge bevrijdt wesen. (h)

18. Ten vijsten, als yemant tot seeckeren tijt, of tot eenig geval toe momber ofte voogd gestelt is, soo hout hy 't op te zijn, als die tijt of uitkomste verschenen is. (i) wel te weeten, als de tijt of conditie daer by gedaen is, van de geene die de voogdije hebben gesticht, te weten, van *de testateur ofte de overicheit*; maer als het selve geschiedt van andere, die onder hun ackoort maken, *om de voogdije tot seekeren tijt te behouden*, en dat sy naderhant by een ander *overgenomen* soude worden, sodanige tijt of conditie is van geener weerden; (k) wy spreecken van de voogdije self en niet van 't bewint of *administratie*, dat by ackoort der voogden wel kan by tijden gedeilt ende verandert worden; gelijk *hier vooren* al is geleert.

19. Ten zesten, als de momber of voogd uitsinnig, stom of doof wort, soo eindigt sijn ampt, door dien hy onbequaem is geworden om 't selve te bedienen. (l)

20. Doet hier ten zevenden by, de verdere oorsaken, waer door wy gezegt hebben, dat hem yemant kan verschoonen van oude mombersschappen, die hy al voor lange bedient heeft; te weten als hy door een *publijque* beroepinge sijn wooninge heeft moeten veranderen, of zich soo verre buiten lands, en over zee begeeven, *dat hy daer door des minderjarigen saken niet meer kan waerneemen*; indien hy is geworden *Raetsheer van staet of van judicatuir*, en ten laesten, als hy geraekt te worden *bedleegerig* of *blint*. (m)

21. Jae ook alle oorsaken van verschooningen, *waer van te vooren gehandelt is*, en waer door men nieus opgedragene voogdijen en mombersschappen afweert, worden in rechte getelt voor wijsen om se te eindigen: want of se wel schijnen te zijn middelen, om voogdije *voor te komen*, soo is echter de reeden van recht, dat een die verschoont

(g) *l.* 28. §. *ult. ff. de Excusat. Tut.* (h) *arg. pr. Inst. de Tutel.* (i) §. 2. & 5 *Inst. Quib. mod. fin. Tut.* (k) *Sand. lib.* 2. *tit.* 9 *def.* 4. (l) *l.* 1. §. 2. & 3. *ff. de Tutel.* (m) *l.* 11. §. 2. *ff. de minor. l.* 12. §. 1. *l.* 15. §. 3. *l.* 40. *ff. de Excus.*

wort, reede momber in der daedt moet zijn en is; ſulx hy door verſchooninge komende geen momber te zijn, het ampt te rechte mag gezegt worden, *einde te neemen.* (n)

22. Eindelijk ten achſten, als een dochter onder voogdije ſtaende, haer ten houwelijke begeeft, nademael ſy dan raekt onder de voogdije des mans, ſoo neemt de voorige een einde, *volgens het geene te vooren is geleert.*

23. Van gelijcken, ten negenden, de voogdije van een moeder en grootmoeder houdt op, ſoo haeſt ſy haer ten tweeden houwelijcke begeven hebben, *ſonder dat ſy de ſelve ook wederomme krijgen*, ſchoon naderhant *andermael weduwen* zijnde geworden. (o)

24. Daer is gezegt, dat ackoort geen einde maekt van momberſchap of voogdije, maer de vrage is, als een momber of voogd het eens is met een ander, om hem de voogdije over te dragen, of een rechter ſulx vermag toe te ſtaen: Dat uit ſulk een ackoort geen *actie*, tot bedwang van d'ander geſchapen is, ſtaet vaſt; van het verſoek wort in de rechten ook niet vermelt, en ſchijnt eer te weſen een werk van *diſpenſatie* over de wetten, *dat 's Princen eigen is, als van ordinaris recht* (hoewel by ons ook van 't Hof.) eindelijk, *ſoo d'er het wees geen achterdeel by heeft*, ſoude het konnen worden gegunt, *maer van geen neder-rechters*; hoewel daer ſoo nau niet op wort gelet.

25. Minder ſwaricheit is 'er in de voogden van minderjarige, die ſelfs recht van kieſen hebben, en door welkers verſoek de voogden geſtelt ende beveſtigt worden. Indien hy te vreeden is, een andere te kieſen ende een ander gereedt is, om de voogdiie terſtont weder aen te neemen, *ſoo wort het ontſlach by den Hove wel toegeſtaen.* maer men ſoude een ander niet konnen dwingen, om de voogdije t' aenveerden, die by de voorige voogd mochte zijn neergeleidt, ſonder reeden, daer toe by de wetten voor goedt gekeurt.

26. Ten laeſten en ten tienden, voogdije over uitſinnige en ſtads-kinderen, wort geeindigt, als ſy tot het geſonde gebruik van hare zinnen en zeeden zijn wedergekeert; des ten aenzien van ſtads-kinderen eerſt voorgaende rechtelijke reſtitutie van het verbodt der goederen te vooren aen haer gedaen; 't welk geſchiedt zijnde, ſoo houdt het gezach des voogds van ſelfs op. (p)

27. Het is noch van nooden in 't byſonder te weeten; wanneer de voogdije wort geeindigt op een ander manier, als door verſterf der weeſen; in wat voegen voor haer geſorgt wort.

28. Als

(n) *§. ult. Inſt. Quib. mod. Tut. fin.* (o) *l. 2. & Auth. ſequ. C. Quand. mul. Tut. off.* (p) *l. 1. ff. de Reb. eor. qui ſub tut. vel cur.*

28. Als het einde geſchiet door de jaren, iſt een klare ſake, dat nae de 14. jaren de voogdije volgt, *waer van hier boven*, nae de 25. of het mondigmaeken, *eygen-manſchap*.

29. Nae verſtert van een momber, indien hy volgens ordere van 't bloedt uit de wet is geweeſt, ſoo volgt de naeſte bloedtverwant in het momberſchap, (q) ten zy de overigheit, om reden een ander kieſt, ſoo als mede *hier boven* geleert is.

30. Was de verſtorvene momber, *by de overigheit geſtelt*; ſoo moet 'er een nieuwe, door de ſelve overigheit worden herſtelt.

31. Nopens die by *teſtamente* geordineert zijn, is dit rechtens; zijn 'er meer als een, ſoo wort in plaets van de verſtorvene, *door de overigheit* een nieuwe geſtelt, indien 't noodig is; is er niet meer als een geweeſt, of zijn ſe alle verſtorven, ſoo valt het momberſchap op het naeſte bloedt: 't welk niet geroepen wort, ſoo lang 'er eenig voogd, uit teſtament overig is (r)

32. Als een momber is verſchoont, of afgezet, ſoo is het ook de plicht van de overigheit, een ander te ordonneren. (ſ)

33. Een moeder, of grootmoeder hertrouwende, en ſoo haer momberſchap weſende geeindigt, wort ook een ander by de overicheit geſtelt. (t) en moet de moeder tot dien einde verſoek doen, by *peene* van verlies der erveniſſe, als de kinderen ſterven, eer ſy teſtament konnen maken, *gelijk hier boven aengeweeſen is*, ſonder dat echter de overicheit aen de perſoon, by de moeder verſocht, gebonden is.

34. Der kinderen ſtief-vader wort nergens verboden om tot momber geſtelt te worden, maer de overicheit mag wel letten, of 't niet raedſamer is, yemant anders te neemen, te meer de wetten neemende de voogdije van de moeder af, om dat ſy een ſtief-vader over de kinderen gebracht heeft, niet ſchijnen voor gehadt te hebben, om de ſtiefvaders tot de voogdije toe te laten; *hoewel* zegge, *geen uitdruckelijk verbodt tegens haer wort bevonden*.

35. Ondertuſſchen der kinderen vrienden konnen wel een ander verſoeken, nae dat de ſtijf-vader is geauthoriſeert, ſonder dat evenwel die van 't naeſte bloedt daer toe eeven gerechtigt zijn, ſoo om dat in deſen gevalle het momberſchap uit de wet nae rechte geen plaets heeft, (u) als om dat allenthalven de overicheit, volgens d' ordonnan-

(q) *l.* 16. §. 1. *ff. de Tutel.* (r) *l.* 11. §. *pen. & ult. ff. de Teſtament. Tut.*
(ſ) *d. l.* 11. §. 1. & 2. (t) *l.* 2. *in fin. C. Quand. mul. Tut. off.* (u) *d. l.* 2. *in fin.*

nantie (w) om reeden, het naeſte bloedt wel kan verby gaen, en is, ſoo verſcheiden mael, mijns wetens, by 't Hof geweeſen.

36. Dat des moeders keure den rechter niet verbint, tuigt ook *Nauta* geweſen te zijn den 27. *October* 1640. in de ſake van *Lenert Ritskes, cum ſoc. reqrnt tegen Gerbrich Harmens*, en *Egbertus Dominici, requireerde.* Nauta leert daer, dat het naeſte bloedt van vaders weegen geprefereert mochte worden voor de moederlijke grootvader die nader was. een ſeeker teeken, dat het momberſchap nae ſijn meininge aen het goetvinden des rechters in gevolge van d' ordonnantie was hangende. want nae Keiſers recht *is 'er geen onderſcheidt tuſſchen moeders en vaders linie*, maer wort de naeſte graed ſonder onderſcheidt tot het momberſchap geroepen. (x) Hoewel ook, het geen *Nauta* wil, anders geen plaetſe ſoude konnen hebben, als in gevalle de verdere vrienden van vaderskant beter *gequalificeert* waren, als de nadere van moeders kant.

XXI. KAPITTEL.

Van verdachte Mombers ende Voogden.

Wat verdachte Mombers zijn. In wat voegen de aenklachte daer van kan geſchieden. Wat het effect daer van zy, ende wanneer ſy wort naegelaten.

1. DAer is overig noch een maniere van momberſchappen ende voogdije te eindigen, welke is afzettinge van *verdachte mombers*; hoedanige zijn alle, *die men gelooft, ontrouwelijk te handelen in der minderjarigen ſaken.*

2. By ouds konden de mombers niet aengeſprooken worden, om reeckeninge te doen, als nae 't einde van hun momberſchap (a) en daerom als 'er quaedt vertrouwen was, ſoo moeſte men hen van ontrouwe beſchuldigen, ende overtuigt zijnde, maken, dat ſy afgezet wierden.

3. Heedenſdaegs wort dikwils reeckeninge gedaen ook voor het einde der voogdije; 't welk geſchiedende, kan de ontrouwe lichtelijk ontdekt worden, ſonder van aenbegin ſoo ſwaren ophef van beſchuldiginge te maken.

4. Even-

(w) 1. *boek tit.* 7. *art.* 1. (x) *Nov.* 118. *cap.* 4. *&* 5. (a) § *ult. Inſt. de Attil. tut.*

4. Evenwel, alſmen in 't opneemen van de ſelve bevindt, dat 'er ontrouwe begaen is, ende de momber of voogd ſulx echter ſoekt te bewimpelen, ende van meininge is, in de bedieninge voort te varen, *ſoo kan evenwel de beſchuldiginge voorgenoomen worden*; het welke nae *Keiſers* recht, *voor allerhande rechtbanken* kan geſchieden, maer by ons ſoude 't qualijk anders als voor 't Hoff konnen aengeſtelt worden.

5. Tot deſe beſchuldiginge ſouden toegelaten worden, *eerſtelijk* de *minderjarige* ſelfs *met raedt van vrienden*, wel te weten, die over de 14 jaren oudt zijn; jonger kinderen zijn hier ganſch onbequaem toe. (b)

6. Voor deſe, en ook voor die van meer ouderdom daer toe niet bequaem ofte geneegen zijnde, konnen 't de *vrienden* doen, *jae ook alle burgers*, die hun ſoo veel daer aen willen laten geleegen zijn, ook vrouwen, als ſy 't doen zeedigliik en uit geneegentheit tot de weeſen, om dat dit een ſake is, die tot all, ende een yders nut ende heil behoort, ten einde weeſen niet bekort mogen worden. ()

7. Doch voornamentlijk is dit het werk van de *Procureur Generael* om zich op ſodanige mombers ende voogden hare gangen te *informeren*, en 't Hoff daer van kenniſſe te geven. Waer op dan volgt, nae bevindinge van ſaken, *afzettinge ende uitſprake daer van op de Rolle.*

8. Soo nochtans de verdachte momber verſoekt gehoort te worden ſoude hy in *ordinaris proces* daer over tegen den *Procureur Generael* moeten aengenoomen worden, om het groot verlang der ſake; naedemael de *condemnatie* nae rechte mede brengt *eerlooſheit.*

9. Wel te weten, als hy wegens ongetrouheit afgezet wort; het kan ook geſchieden van wegen ſlofheit, maer dan geſchiedt het *behoudens eere, ten beſten van het wees alleen.* (d)

10. Men kan ook een ander wech ingaen, die gemackelijker ende niet ſoo nadeelig is aen d'eere des mombers, *datmen hem een ander bedienende voogd by voegt*; 't welk geſchiedt, als de momber niet ontrou, *maer al te plomp ofte naelatig is.* (e)

11. Ook als de momber is van de naeſte bloetverwanten, ſoo ſpaert men hun eere, dewijl ſijn ſchande eenigermaten op de minderjarige ſelf affchampen ſoude, en daerom, zetmen hem niet af, maer men ſtelt een ander voogd nevens hem. (f)

12. En evenwel ſoude 't wel konnen gebeuren, dat een momber of voogd

(b) §. 4. *Inſt. de ſuſpect. Tut.* (c) §. 3. *Inſt. eod. tit.* (d) §. *Suſpectus autem remotus* 6. *l. de Susp. Tut.* (e) §. *Interdum* 5. *Inſt. de Curator.* (f) *l.* 9. *ff. de Legit. Tut.*

voogd het soo grof maekte, *dat hy aen den lijve gestraft wierde*; gelijk de Wet zegt, dat gedaen wort, met sulk' een, die gevraegt zijnde door den Rechter, hoe veel inkomen het wees heeft, opzettelijk het selve veel minder maekt, als het waerlijk is, waer uit afgenoomen wort, dat hy voor heeft een gedeelte van het goedt in te slocken. (g)

13. Soo haest de aenklachte is aengevangen, soo wort den momber of voogd, *by provisie*, de bedieninge ontzegt tot uitdragen van de sake toe. (h)

14. Eindelijk soo verre het mochte gebeuren, dat een voogd, sijn ampt ende sijn minderjarige t' eenemael quame te vergeeten, den selven niet voorziende van nootwendigheden, maer zich te soeken makende, soo wil de Wet, dat de minderjarige werde *geimmitteert* in de bezittinge van sijne goederen ende daer uit onderhouden; welk niet tegenstaende hy evenwel als ontrou moet worden afgezet. (i)

XXII. Kapittel.

Van mombers ende voogden reeckeninge.

Ordinaris reeckeninge van mombers ende voogden nae't eindigen van hun ampt. Of sy ook nader konnen gedwongen worden om reeckeninge te doen. Wat rechtens zy, als een onder veele voogden de bedieninge heeft gehadt ende geen reeckeninge kan doen. Op wat wijse de reeckeningen worden gedaen.

1. Als de Voogdije geëindigt is, soo houdt de bedieninge van self op, ende vervolgens is de geweesene voogd verplicht, om *reeckeninge* ende *bewijs* van ontfang ende uitgave te doen ende over te leeveren het geene by hem van 's minderjarigen goedt is *overgebleeven*; 't welk beteeckent wort met het woort *reliqua*, doorgaens in desen gebruikelijk.

2. By het eindigen van 't momberschap, als de weesen overgaen in het 12 of *veertiende* jaer wort effen geen reeckeninge gedaen, om dat de mombers gemeinelijk in de voogdije *continueren* tot de 25 jaren toe. *even-*

(g) §. 10. & 11. *Inst. d. t.* (h) §. *si quis autem* 7. *l. eod. tit.* (i) §. *si quis Tutor.* 9. *l. d. tit.*

evenwel konnen sy daer toe als dan gehouden worden, als de minderjarige of desselfs vrienden het vorderen.

2. Men houdt het daer voor, dat ook naderhandt, geduirende de bedieninge gelijcke reeckeninge kan worden gevordert, en dat de mombers ofte voogden het selve niet konnen weigeren.

4. Evenwel is seeker, dat een momber nae Keisers recht voor 't einde van sijn ampt om geen reeckeninge kan aengesprooken worden, (b) ten ware men hem van ontrouwe wilde beschuldigen, waer van in't *voorgaende kapittel* is gesprooken; in ons *ordonnantien is niets daer tegen.*

5. En daerom soude men konnen zeggen, dat een *momber* door sijn minderjarige, of door andere niet soude konnen worden geperst tot reeckeninge, *voor 't einde sijner bedieninge*, wanneer men hem niet van *ongetrouheit* wilde beschuldigen.

6. Doch in desen is eenig onderscheidt tusschen mombers ende voogden. Want dese laeste konnen ook *geduirende haere bedieninge* worden aengesproocken, soo wanneer sy in *eenige bysondere saken*, haer minderjarigen profijt niet wel hebben bewaert, (c) maer noopens de *geheele bedieninge* konnen sy niet aengesprooken worden; als nae dat de voogdije geeindigt is. (d)

7. Maer schrandere mombers ende voogden behelpen hen hier niet mede, als weetende, dat sy daer door als *suspect* souden worden gehouden, en doen daerom liever om 't anderde of derde jaer reekeninge *van self, soo wanneer de boedel het lijden kan*; want de kosten zijn gemeenelijk grof, die op rechtelijke reekeningen pleegen te loopen.

8. Wanneer verscheidene voogden over eenerley minderjarige zijn gestelt *en d' eene de bedieninge heeft gehadt*, soo is't wel gebeurt, dat de andere echter, om reeckeninge is aengesprooken geweest, de bedienende voogd zijnde versturven, sonder erfgenamen die betalen konden.

9. In desen moet onderscheidt worden gemaekt, *of de bedieninge door ackoort van de voogden onder elkanderen, is opgedragen aen een, dan of he geschiedt is door ordere van de testateur, of dat d'autoriteit van de Rechtert daer by is gekoomen.* In 't eerste geval is yder van de voogden gehouden reeckeninge te leeveren, (e) als de bedienaer niet leeveren noch betalen

P

(b) §. *ult. Inst. de Attil. Tut. in pr. & l* 9. §. 4. *d. tit.* (c) *l* 16. §. 1. *ff. de Tutel. & rat. distrah. l.* 26. *ff. de Administr. Tut. juncta l.* 4. §. *ult. ff. de Tutel. & rat. distrah.* (d) *l* 2. *l.* 14. *C. de Administr. Tut. juncta l.* 3. *C. Arbitr. Tut.* (e) *per l.* 6. *C. Arbitr. Tut. & l.* 2. *C. de Divid. Tut.*

len kan, het welk' eerſt moet blijcken, om dat ſy hebben 't *beneficie* van *diſcuſſie* gelijk *voor deſen* gezegt is. (f)

10. In 't laeſte geval, wanneer de bedieninge door den teſtateur, of door den rechter aen een is opgedragen geweeſt, ſoo konnen de andere om geen reeckeninge worden aengeſprooken. (g) End' is ſoo, mijns weetens, by den Hove wel *gedecideert*.

11. Het ſelve onderſcheidt is 'er, als de bedieninge gedeelt is geweeſt, de deilinge geſchiedt zijnde *door ordene van de Rechter*, of *Teſtateur* is elk gehouden *voor ſijn aendeel reeckeninge te doen*, ſonder wijders; maer hebben de voogden de bedieninge onder elkander gedeelt, ſoo zijn ſy noch yder voor het geheel tot het doen van reeckeninge gehouden, ſoo verre d' een of d'ander van haer in gebreeke gebleeven mochte zijn; moetende de oneffentheit tuſſchen haer gevonden worden. (h)

12. Als de reeckeninge nae 't einde der voogdije geſchiedt, wanneer de minderjarige ſijn jaren heeft voleindigt, ſoo kan hy ſe ſelf opneemen; *ſonder dat hy alsdan eenige rechters autoriteit of byſtant van nooden heeft*; ten ware de afgaende voogd om meerder ſeeckerheit ende gewiſſer *expeditie*, den Rechter wilde verſoecken.

13. Maer als de voogden een onder haer hebben uitgemaekt of de bedieninge gedeelt, ſoo is yder voor 't geheel verbonden, behoudens echter het *beneficie* van *diviſie*, van *diſcuſſie* ende van *ceſſie*, waer van elders ſal geſprooken worden. (i)

14. Als een voogd of momber geduirende de *minderjaricheit* reeckeninge ſal doen, ſoo moet 'er eerſt een *voogd tot de reeckeninge* worden gekoſen ende beveſtigt.

15. Aen deſe moet de reeckeninge eerſt worden overgelevert, het welke gemeinelijk geſchiedt voor *Commiſſaris* daer toe by het *Hof*, anders by 't *gerechte* verordineert, mits die ſe tot hem neemt, aenneme de ſelve binnen ſeekeren tijdt te *reproduceren*.

16. Heeft hy daer geen beſondere ſwaricheden tegen, ſoo treedt men tot het *opneemen* ende *ſluiten* van de *reeckeninge*.

9. Anders wort tegen de reeckeninge overgelevert een *debat* ende den *Rendant* (ſoo wort genoemt die reeckeninge doet) ter handen geſtelt, die daer tegens inſtelt ſijn *contradebat*, ende neemt dan gemeinelijk ſijn *concluſie*, dat de *Rendeerde* ſal worden *gecondemneert*, de reeckeninge met hem op te nemen ende te ſluiten &c.

18. Waer

(f) *d. l. 6. C. Arbitr. Tut.*
(g) *l. 6. C. Arbitr. Tut. & l. 2. C. de Divid. Tut.*
(h) *per d l. 2. C. de Divid. Tut.*
(i) *d. l. 6. l. 1. §. 11. & 12. ff de Tut. & rat. diſtr.*

18. Waer tegen de *rendeerde* by ſijn *replijk*, *contraconcluſie* neemt, dat de *rendant gecondemneert* ſal worden ſulke en ſulke poſten in den ontfang te brengen, of uit de uitgave te roijeren, of op andere wijſe, *ſoo de praktijke op het gevoeglijkſte mede-brengt.*

XXIII. Kapittel.

Van de Armen, en die door andere gevoedet worden.

Armen, wie ende hoe meenigerley. Tot wiens laſt ſy moeten worden onderhouden. Armen van verbooden, gedulde ende toegelatene Gemeenten. Plackaet van den 30. Maert 1660. Van weeſen, ende of genooten aelmoeſſen yemant verbinden. Van beedelaers ende landtloopers.

1. WY hebben dus verre geſprooken van het recht der perſoonen, waer van de verſcheidentheden in het *Derde Capittel* zijn verhaelt; Doch is geen meldinge gemaekt van *Armen*, ende van *Rijcken.*

2. Nochtans dient hier yets van de Armen aengemerkt, voor ſoo veel 'er dikmaels ſwarigheit valt, *door wien d' armen ſullen worden onderhouden.*

3. Wel te weten, door *armen* worden hier verſtaen, die *haer ſelfs niet konnen verzorgen van leevens nootdruft*; hoe het anders, ende elders genoomen wort, ſal op tijt en plaetſe gezegt worden.

4. De armen zijn of vergadert in een huis, of verſpreidt, en op haer ſelf. Huiſen daer in armen worden onderhouden, zijn *Weeshuiſen*, *Gaſthuiſen*, *Siekhuiſen*, *Proevenhuiſen*; hoewel deſe in 't geheel voor geen *arme huiſen* konnen worden gehouden, om dat die daer in komen meeſt een goedt ſtuk geldt moeten geven aen de Voogden van het huis.

5. De *Gaſthuiſen* by ons gebruikelijk zijn dikwils *Proevenhuiſen* met een, jae het oorſpronkelijk gebruik, om *vreemde gaſten te herbergen*, wort daer in ganſch niet waergenoomen.

6. Verſpreide *armen* zijn of *huis-zittende* of *beedelaers.* De eerſte zijn of *Stads en Dorps armen*, of *Kerke-armen.*

7. Deſe eerſte zijn van allerhande gezintheden, ende ſtaen onder

arme voogden; de tweede zijn ledematen van de *Gereformeerde* Gemeente ende worden bezorgt van de *Diakenen*.

8. Eenige huisgezinnen zijn gemein, gelijk mede de kinderen daer van een der ouderen in de gemeente geweeſt is; te weten, op ſulke plaetſen, daer de weeſen onder de *Diakenen* gelaten ende niet in beſondere Weeshuiſen gebracht worden.

9. Armen die leedematen zijn van andere gemeenten buiten de *Gereformeerde*, worden in die *qualiteit* niet gekent, ten ware ſy tot openbare *Godsdienſt* by de Staten uitdruckelijk waren toegelaten, gelijk den *Lutherſchen* is vergunt.

10. Alle de voorgaende ſoorten van armen hebben recht van te konnen worden gemaekt erfgenamen, legaten ende ſchenkingen te ontfangen, kopen, huiren en allerhande handelinge te doen, zijn vry van alle Lands-laſten, *Cancelerije gerechtigheden* ende alle beſwareniſſen.

11. Als een legaet aen den *armen* ſimpelijk gemaekt wort, ſoo verſtaetmen ſoo wel de gemeine Stadts of Dorps armen, als die van de *Diakonije*; Maer als 'er een legaet gemaekt is eerſt aen de *gemeine armen*, dan noch een aen den *armen ſimpelijk*, ſoo ſoude men door deſe laeſte moeten verſtaen, der *Diakens* armen alleen, *ſchoon die uytdruckingen, in verſcheiden* Teſtamenten *of* Codicillen *mochten gevonden worden*; Soo als verſtaen is in ſaken van *Jan Beerns cum ſociis*, en *Egbert Roelefs cum ſociis* tegens *Menſe Broers cum ſociis* den 10. Februarij 1680.

12. Edoch, als 'er een legaet aen een verbooden gemeente ofte hare armen gemaekt is ende daer over klachte valt, invoegen het den ſelven wort benoomen, ſoo blijft het legaet niet by den erfgenaem, maer het wort bekeert aen de *Gereformeerde* gemeente, ofte des ſelves armen alleen, en wort ſoo allenthalwen geoordeelt, (a) hoewel men ſoude mogen zeggen, dat de gemeine armen daer aen deelachtig behoorden te zijn, om dat, als *de verbooden gemeenten hun armen niet onderhouden, die laſt alſdan op de arme voogden alleen aenkomt*, die dan ook ten minſten, deel aen het profijt, ter oorſake van ſulke gemeenten komende, behoorden te hebben. (b)

13. Lieden die haer eerſt wel hebbende konnen erneeren, onder de handt arm worden, moeten of van de vrienden, of van de gemeinſchappen daer toe ſy behooren, onderhouden worden, het zy *Steeden*, *Dorpen* ofte *Gemeenten*.

14. Onder vrienden is d' eerſte de vader, die genootſaekt wort zijn kinde-

(a) *arg. l. 17. ff. de uſufr. leg.* (b) *arg. l. 35. ff. de Reg. Iur.*

kinderen; ook buiten echte geteelt, (c) ſoo lange te voeden, tot dat ſy ſelf de koſt konnen winnen, het zy met arbeidt der handen, of met ſulken konſt, als de vader haer heeft laten leeren. (d)

15. Edoch, moet hy het onecht kint by de moeder laten opvoeden, ſoo geen gewichtige reeden in tegendeel zijn, *voornamentlijk ſoo het een dochter is.* (e)

16. Gemeinlijk neemt men den tijt, *van haer ſelf te konnen erneeren*, in meisjens, als ſy veertien jaren oudt zijn, en de jongens, als ſy zeventien vervult hebben. (f)

17. Doch, nae dat de ſterkte, of ſwakheit der lichamen, en kloekheit der zinnen is, ſoo kan het wel eerder, of moet het laeter genoomen worden, dat een vader zijn kinderen uitzet, (g) Immers als hy haer eenige konſt heeft laten leeren, ſoo is hy gehouden haer te voeden, ſoo lange ſy die konſt nae behooren niet hebben geleert.

18. Als yemant ontkent vader te zijn, ſoo wort die ſake kortelijk by den Rechter onderſocht, en geweeſen, om dat de voedinge geen uitſtel lijdt; (h) Edoch het kint hem toegeweſen zijnde om te voeden, is hy daerom voor geen vader te houden; maer ſulx kan, en moet noch by nieuwe aen, en uitſpraek worden gevonden. (i)

19. De vader doodt, of onvermogen zijnde, ſoo komt die laſt op de vaderlijke groot-vader. (k)

20. Nae de vaderlijke ouders koomt het op de *moeder* ende by gevolge op moederlijke groot-vader ende groot-moeder, ſoo dat nae Keiſers recht een *moeder* niet ſoude konnen gedwongen worden, *ſoo lange die van vaders kant vermogende zijn.*

21. Maer om dat in *Frieſlandt* alle ſchade ende bate tuſſchen echtelieden gemeen is, in plaetſe dat nae Keiſerlijk recht een Vrou daer aen geen gemeenſchap hadde ende ſelf by de man moeſte onderhouden worden; men ſoude mogen zeggen, dat by ons beiderzijds ouders ende groot-ouders, nae de trappen der verwantſchap en de mate hunner middelen, den nootdruft ſouden moeten by-brengen, 't welk ook ſoo doorgaens wort waergenoomen.

22. *Sande* nochtans (l) ſchrijft, dat een moeder de koſtpenningen aen haer kindt beſteedt, van de vader, als die vermogende is, wederom kan eyſchen; 't welk geen waerheit noch gebruik ſchijnt te hebben, ſoo

(c) *Sand. lib 2. tit. 8. def. 1.* (d) *l. 5 §. 7. ff. de Agnoſc. & alend lib.* (e) *Sand. d defin. 1.* (f) *l. 14. §. 1. ff. de Alim leg.* (g) *d. l. 5 §. 7. d. Agnoſc. & al lib.* (h) *d. l. 5. §. 8. ff. eod. tit.* (i) *per l. 1. §. 14. ff eod: tit. de Agnoſc. & al lib.* (k) *l 5 §. 2.* (l) *in ſijn 2. boek tit. 8. def. 3. verſ. idem obtinet.*

lange de gemeenſchap duirt, *als voor de helfte*, ſoo de moeder alles mag hebben uitgelegt. het ſoude moogelijk plaetſe konnen hebben, als 't houwelijk door ſchult van de man geſcheiden was: hoewel ook dan meeſt de kinderen gedeilt of half en half onderhouden worden, als beide ouders vermoogende zijn, gelijk ſy gebooren ende getoogen zijn geweeſt.

23. Als 'er een vader is, ſoo kan de *moeder* ende groot-moeder van hem de koſtpenningen die ſy mogen hebben uytgelegt, weder eyſchen, *indien hy heeft om te betalen*; of anders van het kint, of kints-kint, *wanneer ſy het bewint van der ſelver goederen hebben.*

24. Maer ſodanig bewint niet hebbende, ſoo konnen ſy de koſten niet weder eyſchen, als wordende *gepreſumeert, dat ſy het uit liefde, en liberaelheit hebben gedaen*; (m) ten ware ſy te vooren hadden *geproteſteert*, dat ſy het met die meininge niet deeden, maer gezint waren het uitgeleide wederomme te hebben. (n)

25. In onechte kinderen is het mede ſoo; de vader moet het kint eerſt voeden, hy niet konnende ſoo moet het de moeder ſelve doen, als ſy middelen heeft; indien niet, ſoude het op de groot-vader en groot-moeder vervolgens moeten komen; maer de moeder ſelf goedt hebbende, kan de mans ouders niet aenſpreecken, (o) ſoo geweeſen in de ſake van *Aefke Dirx tot Franeker, tegen Claes Cornelis*, by Nauta *deciſ.* 115. Aefke hadde *ſententie* tegen Hobbe Claeſſen des gedaegdes zoon, tot *Dotatie*, end' *Alimentatie*, en hadde den ſelven op 't Blokhuis doen zetten, om tot betalinge te geraeken, hy niet hebbende en de ouders hem hebbende laten zitten, ſprak ſy de ouders aen; die niet wilden geven, zeggende onder anderen, dat Aefke ſelve wel 2000 gulden aen goedt hadde, waer op het Hoff 't proces op bewijs heeft laten gaen, *den* 4. *October* 1642. het vervolg heeft Nauta niet.

26. Jae alſchoon de ouders onvermoogende zijn, ſoo ſouden ſy echter de kinderen moeten aenneemen ende behouden, al ſoudenſe daer *aelmoeſen toe verſoeken*, en al hadden de kinderen elders gewoont, ſoo konnen ſy den ouderen, hoe onvermoogende ſy ook zijn, te huis worden gezonden, om dat de kinderen een gedeelte van dat huisgezin maken.

27. Maer ten aenzien van kints-kinderen, is het anders, want alſoo de bant des huis-gezins door 't houwelijk ende byſondere wooninge der kinderen, is wechgenoomen, ſoo konnen de kints-kinderen, aen de groot-

(m) *l.* 34. *ff. de Negot. geſt.* (n) *Sand. lib.* 2. *tit.* 8. *def.* 3. (o) *argumento ſucceſſionis ab inteſtat. de qua inferius.*

groot-ouders, niet worden opgedragen, als een gedeelte van haer huisgezin, volgens dien niet anders, als wanneer de groot-ouders, in eeniger manieren de macht hebben.

28. De *Kinderen* moeten van gelijken haer *ouderen* onderhouden, soo verre sy konnen, ende nae yders macht, al waren sy buiten *echte* gebooren, het welke van de ouders neffens haer *onechte* kinderen insgelijks te verstaen en gezegt is.

26. Geen *ouders* zijnde, werden de volle *broeders* ende *susters* tot dese plicht gehouden, jae ook *half-broeders* en *susters*, als 'er *geen* zijn van *volzib.*

29. Verdere vrienden konnen niet worden genootdrongen, om den last aen te nemen, *self geen oomen* en *moeijen* (p) maer konnen alsdan de arme weesen, of andere die haer self niet konnen erneeren, tot last van de Stadt, Dorp, of gemeinschap daer onder sy behooren; *gelijk mede de vondelingen*, maer om dat'er veel twistingen voorvallen, tusschen de plaetsen daer de arme lieden woonen, en daer sy geboortig of van daen gekomen zijn, soo hebben de Staten van Frieslandt vastgestelt, *dat arme lieden, die vijf iaren in een plaetse gewoont hebben*, verstaen worden alleenlijk daer ter plaetse te huis te hooren *sonder elders heen gesonden te mogen worden.* (q)

30. Maer armen, komende te vervallen binnen den tijt van vijf jaren, zijn tot laste der plaetsen, daer van daen sy gekomen zijn, ten ware sy in de laeste stadt het borgerschap hadden gewonnen, of inde dorpen, dat het selve schijnt te wesen, *met consent van de Officier, ende d'ingezetenen*, het zy met, of sonder borgtochte waren aengenomen, *volgens gemelde plackaet van* 1660.

31. Soo lange de lieden haer wel konnen *erneeren*, soe behoort men hen niet te beletten, om haer woonplaetse ergens te nemen, *noch haer met borgtochten moeijelijk te vallen*, schoon het wel soude konnen gebeuren, dat by versterf ende andere toeval, van dat huisgezin eenige last stont te bevresen.

32. Want tot dien einde by de wet de vijf jaren zijn gestelt; ende de menschelijke dingen konnen niet worden bevrijdt van alle toekomende onseeckere ongemacken.

33. Behalven dat *Landen* en *Steeden* nergens meer aengeleegen is, als aen *meenichte van inwoonderen*, die men om vreese van 't toekomende niet behoort uit te keeren.

34. Schijnt ook niet reedelijk, by aldien voor het eindigen van dese vijf

(p) *Sand.* 2. 8. 2. *in fin.* (q) *Plackaet van den* 30. *maert.* 1660.

vijf jaren mochte voorgezien worden, dat de lieden haeſt ſullen verarmen, dat die van de plaetſe der tegenwoordige wooninge, haer dan wederom ſouden doen vertrecken, ofte de opſienders van de plaetſe daer ſy van daen zijn gekomen, tot dien einde laten citeeren, of denuncieren, om de lieden wederom tot haer te nemen, om reeden te vooren eeniger maten verhaelt, *en is ſoo by den Hove geweſen, tuſſchen F. G. cum ſoc. wegens den dorpe wirdum, en de kerk of arme voogden van warrega voor de honts-dagen* 1680.

35. Verbooden Gemeenten of die gedult worden, onderhouden doorgaens hun eigen armen; ſulx niet doende, komenſe tot laſte van de arme voogden, want de verboodene gemeenten konnen daer toe niet genootdrongen worden; *ten ware ſy hun met contract daer toe verbonden hadden*; want dan moeten ſy haer woort houden, ſonder *dat ſy daerom als gemeenten verſtaen worden geautoriſeert te zijn. En is ſoo by den Hove geweſen, tuſſchen de diakonen van Sneek, en d'opſienders van de menniſte gemeente aldaer, voor de honts-dagen.* 1680.

36. De weeſen worden op eenige plaetſen byſonderlijk gehouden; maer elders blijven de kinderen van de leedematen der gemeinte, tot laſten der *diakonen*, ende d'andere komen tot de *arme voogden*; Is een van de ouders ledemaet geweeſt, en d'andere niet, ſoo wordenſe tot gemeine koſten onderhouden; hoedanige op eenige plaetſen *conform* worden genoemt, ofte ſy worden gedeilt; waer toe d'eene van partijen, onwillig zijnde, met recht kan worden gehouden, om dat ook in deſen waer is, *dat niemant in gemeinſchap langer behoeft te blijven, als hy wil*, en is ſoo by my eertijts *geadviſeert* ten verſoeke van de diakonen tot Franeker, die eindelijk met de arme voogden tot deilinge van de *conforme* weeſen, zijn gekomen.

37. Maer is wel twiſt voorgevallen over *innocente*, of ſlechtzinnige kinderen, in haer 18 of van meer jaren zijnde, welkers ouders in de gemeente waren geweeſt, *of die moeſten gereekent worden nae hare ouders*, dienſvolgens tot laſte van de *diakonen*, of *op haer ſelf*, en ſoo als buiten de gemeente, tot laſte der arme voogden, Wanneer ſy in haer kindtſe jaren onder de *diakonen* zijn gekomen, behooren ſy daer onder te blijven; maer ſoo de ouders komen te ſterven, als de kinderen nu al van die jaren zijn, dat ſy in de gemeente ſouden konnen zijn, heeft het Hof geoordeelt, dat ſy moeſten gereekent worden, *als buiten de gemeente*, gelijk my bekent is in een ſake tuſſchen de *diakonen*, en arme voogden tot *Franeker*, wel eer by den Hove geweeſen te zijn.

38. De koſten en uitſchot aen arme lieden gedaen kan van haer niet wor-

worden weder geeyſcht *als zijnde aelmoes*, waer uit geen verbinteniſſe koomt, als van dankbaerheit, die gemeinelijk niet groot nochte langduirig is.

39. Dies konnen de gene dieſe genooten hebben, tot geen dienſten, naderhandt daer voor worden gevordert, of moeten bedongen zijn; 'T welk onder andere gebruik heeft ten aenzien van jonge lieden, die tot koſten van anderen, of van't gemein op de *ſtudien* zijn gehouden; van welke gevraegt wort, of ſy naderhant gehouden zijn het landt- ofte de ſtadt, van welke ſy onderſtant genoten hebben, te dienen, ſoo dat ſy geen andere beroepingen ſouden vermogen aen te nemen. hier over is eertijts heftiglijk *gediſputeert*, tuſſchen de magiſtraet van Leeuwarden en ſeeckeren haren predikant, beroepen na S'gravenhage, die ſy houden wilden, om dat in ſijn jeugt, haer *alumnus* ware geweeſt, dat is, *voeſterling op de ſtudien*, de Claſſis kende de beroepinge voor goedt, en het ginger in de *Synode* mede na toe; doch de *Magiſtraet* bracht het aen de Heeren *Gedeputeerden*, die verſtonden, dat de predikant moeſte blijven, en deſe liet wederom de Magiſtraet citeeren voor *commiſſaris* van den *Hove*, alwaer de Magiſtraet niet wilde *compareren*; die lieten haer verſteeken; maer het *intendit* zijnde by 't Hof op bewijs geweeſen, wierde ondertuſſchen de ſake bygeleit, en de Predikant los-gelaten, die vervolgens in den *Hage* gekomen is. *Nauta*, verhaelt het wijdlopig in ſijn 114 *deciſie*, gevende ook ſijn advijs, *dat de alumneſen* gehouden zijn om in de Provintie te blijven, volgens ſeekere *reſolutie*, die hy echter niet *ſpecificeert*. het moeſt uit kracht van reſolutie of ſeeckere gewoonte zijn, dat ſy in dier voegen verbonden ſouden weſen, want de reeden van't gemeene recht by *Nauta* bygebragt, zijn van weinig klem.

40. Doorgaens moeten de geene, die onderhoudt van *diakonen*, of *arme voogden*, genieten, aen haer het gene ſy hebben, overgeven; en het gene haer verkreegen wort, komt ook tot de ſelve, *ten ware het meer bedroeg als de koſten aen haer gedaen*, dat ongetwijvelt aen de weeſen, of Armen moet weeder gegeven worden, op eenige plaetſen wort het weinige, dat de voeſterlingen hebben, voor haer bewaert, *mits dat de opkomſten ten profijte van de onderhouders komen*; welke gewoonte zeer is te prijſen.

41. Doch lieden, die *haer ſelf niet konnen onderhouden*, mogen van *woonplaetſe* niet veranderen, maer ſullen haer onderhoudt ſoecken ter ſelver plaetſe, ſoo ſy niet elders konnen verſonden worden, het zy door de *voogden*, of door *aelmoeſſen* te bidden, met conſent der Overheit. (r)

(r) *Ordon. 2. boek tit. 8. art. 1. 6. 10.*

42. Sterke bedelaers, indien het *vreemdelingen* zijn, worden door de *wet* gebannen (f) jae ook alle ſonder onderſcheit (t) hoewel de inlandtſe meerendeels in 't *Tuchthuis*, om daer te werken, plegen gebracht te worden.

43. Wat verder aengaet andere hoedanigheden, der perſonen, waer van gemelt is, *hier boven in het derde capittel*, of die der noch meer mogen zijn, daer van is in't byſonder weinig te zeggen: maer ſal, by voortgank van't werk, daer van meldinge, ſoo veel het te paſſe koomt, worden gedaen.

(f) *tit. voorſſ. art.* 7. (t) *art.* 2. 3. 4.

TWEE-

HEEDENSDAEGSE RECHTS-GELEERTHEYT.

TWEEDE BOEK,

EERSTE KAPITTEL.

Van het onderſcheit der ſaken.

Eerſte onderſcheidt der dingen in lichamelijke, die niet ſonder gebruik is heedenſdaegs. Tweede onderſcheidt van ſaken, die niemant of yemant toebehooren. *Deſe laeſte wederom algemein of byſonder. de algemeine wederom, lantſchaps of gemeentens goederen, met de ſoorten van dien. Heilige dingen eigentlijk geene.*

1. GEſprooken zijnde van het recht der *perſoonen*, ſoo veel het noodig ſcheen, volgt het tweede voorwerp en hoofdſtuk der Rechtsgeleertheit, handelende van de ſaken, welke alhier verſtaen worden, *voor ſoo veel ſy den menſchen eenige nuttigheit konnen aenbrengen.*

2. Haer eerſte verdeilinge is, dat ſy *lichamelijk*, of *onlichamelijk* zijn.

3. Lichamelijke dingen zijn, die men taſten en voelen kan.

4. En deſe zijn wederom *roerlijk*, of *onroerlijk*.

5. Roerlijke, die van d'eene plaetſe op de andere konnen beweegt worden, gelijk ſtoelen en banken, levendige dieren, gelt en *ſoo voorts*.

6. Onroerlijke, die men niet bewegen kan, als landen, huiſen, ook koorn en water-molens, *als ſy vaſt ſtaen op de aerde*; anders niet.

7. Wort ook onder onroerlijke goederen gereekent, al wat daer aen, *aerd*, *bandt*, *ſpijker* en *nagelvaſt is*, *ſchepen* zijn roerlijke goederen; hoewel ſy niet altoos onder het woort van roerlijk of tilbaer goedt verſtaen ſouden konnen worden, maer dikwils hun *eigen name* ſouden verceyſchen.

8. Onlichamelijke dingen zijn, die in rechte beſtaen, als daer zijn

verbinteniſſen, *actien*, *erveniſſen*, en diergelijke, want of wel de ſaken, waer van de gerechtigheden ſpreeken, meerendeels lichamelijk zijn, *ſoo is doch het recht der ſelver dingen onlichamelijk.*

9. Dat dit onderſcheit van lichamelijke, en onlichamelijke dingen, noch immers ſijn gebruik heeft, hoewel eenige ſulks ontkennen, wort getuigt by verſcheiden ſchrijvers, en ook by onſe ordonnantie. (a)

10. Het gebeurt echter dikwils, dat in de landtrechten, in *Teſtamenten* ende *Contracten*, alle de goederen in roerlijke en onroerlijke gedeilt worden, *ſonder van onlichamelijke te melden:* in ſulken gevalle worden de actien en gerechtigheden, die op onroerlijk goedt geveſtigt zijn, onder de ontilbare goederen gereekent: end' in tegendeel die op roerlijk goedt ſien, mitgaders alle perſoneele actien, zijn roerlijk en tilbaer goedt.

11. Gelijk ook, ſoo dikwils van eygenſchappen der roerlijke, en onroerlijke goederen, te zamen gehandelt wort, en de onlichamelijke tot een van beiden moeten gebracht worden, ſoo volgenſe de eigenſchap der roerende goederen; maer als roerende goederen alleen genoemt worden, ſoo worden 'er geen onlichamelijke onder begrepen, (b) en ſoo is by den Hove geoordeelt in de eerſte ſake, die in mijn by-weſen, in den Raedt verhandelt is, over ſeeker *teſtament*; *alwaer de teſtatrice haer goederen hadde gemaekt aen haer man, tot vrije wille, en d'onroerlijke te lijf-ſtonde: ſonder mentie te maken van de brieven en obligatien, is verſtaen, dat de obligatien in eigendom gemaekt waren*, voor Paſchen 1679.

12. De lichamelijke dingen zijn wederom *yemant*, of *niemant* toebehorende.

13. Die niemant gehoren, zijn, of *altijt* ſodanig geweeſt, of *hebben opgehouden* ſulx te zijn.

14. Die altoos ſodanig geweeſt zijn, worden *algemeine* genoemt, waer aen het geheele menſchelijke geſlachte, en een yegelijk der menſchen, even gelijk recht hebben. ſodanige zijn de *lucht*, de *zee*, met deſſelfs *ſtrant*, het voorby-vlietende *water*, beneffens *onbewoonde landen*, en alderhande beeſten, die in't wilt loopen.

15. Onder de geene, die opgehouden hebben yemants eigen te zijn, worden getelt verlatene dingen, die van haer meeſters weg geworpen zijn, en erveniſſen die niemant zig aentrekt.

16. Sa-

(a) *1 boek tit. 19. art. 6. en elders.* (b) *vid. Peck. lib 5. de Teſtam. conjug. c. 30. n. 5. Pinell. l. 1. de bon. matr. n. 24. & ſeqq. Sand. l. 4. tit. 4. def. 6. & tit. 8. def. 7. verſ. aliud judicandum.*

16. Saken die *yemant toebehooren* zijn, of algemein, of byſonder. De algemeine noemen wy hier, die tot den Staet behooren of tot eenige gemeinte.

17. Die den Staet toebehooren, zijn of in de macht van de Overicheit alleen, of mogen gebruikt worden van *alle burgers en inwoonders*.

18. Van de eerſte ſoorte is het landts-gelt, *tollen*, *ſchattingen*, *landtsvaſtigheden*, *gereetſchap van oorlog*, en alles wat meer tot een Staet van regeeringe van nooden is.

19. Tot de tweede ſoorte, behooren de *rivieren*, openbare *vaerten*, en *havens*, die wel den Staet als eigen toebehooren, maer konnen van yder een met varen en viſſchen gebruikt worden; *ſoo verre geen andere ordre daer omtrent beraemt is.*

20. Door *gemeinten* verſtaen wy alle geoorlofde vergaderingen van menſchen, buiten een ganſch vrijen ſtaet, en buiten de huis-gezinnen.

21. Sulke zijn by ons de *Academie*, de gilden van *Schippers*, *Barbiers*, *Backers*, *Silverſmeden*, *Kleermakers*, *Weevers*, en andere Ambachten; voorts ook de Dorpen en Vlecken, die eenige regeeringe onder haer hebben, geen ſlechte buirten, ook de *Grietenijen* en *Steden*; Jae ook de Chriſtelijke Gemeinten, die recht van openbare *Godtſdienſt* hebben; maer niet die verboden zijn, of alleen by oog-luikinge *gedult* worden.

22. Alle ſaken die ſodanige gemeinſchappen toebehooren, zijn buiten eygendom van beſondere lieden, ende behooren yder Gemeinte toe, gelijk ook de goederen van alle en een yeder in 't byſonder, in geenderlije wijſe de gemeinſchap toebehooren. in gelijker voegen is 't met de *ſchulden* geleegen; *die van de gemeinſchap profijtelijk of ſchadelijk raken de byſondere leeden der ſelver gemeinſchappen niet.* (c)

23. Sulke goederen zijn dan de Raedt, en Recht-huiſen, de Stadts- en Grietenijes goederen, of opkomſten, ook Wees- Gaſt- en Arme huiſen, ſoo verre die een Stadt of andere gemeinſchap toebehooren.

24. Jae ſelfs de *kerken*, met het geene daer in is, tot oefeninge der Godtſdienſt, als daer zijn; *Schotels*, *Beckens* en *Beckers*, tot het gebruik des *heiligen Doops en Avontmaels nodig*, ook aelmoeſen en goedt tot onderhout van kerken, en kerken-dienaers geordineert, zijn alle gemeintens goederen.

25. Want hoewel nae 't Roomſche recht, die dingen heilig en niemant eigen zijn, ſoo is 't nochtans ſeeker, dat, *nae d' eenvoudigheit der Chriſtelijke Leere* geen dingen in haer ſelfs heilig zijn, als Godes Woort, en de Zegel-teekenen des Verbonts in den Heere *Chriſtus*. Het hei-

(c) §. 6. *Inſt. de Rer. diviſ. l.* 7. §. 1. *ff. Quod cujuſque univerſ. nom.*

ligen van dingen, om die te doen hebben een afgezonderde qualiteit, is een *Ceremonie*, hoedanige in het *Oude Teſtament* wel zijn geweeſt, maer in het nieuwe verbont zijn'er geen altoos.

26. De Poorten en Wallen der Steden, mitſgaders de Graf-ſteden worden ook onder *geen-mans* goederen, ende als heilige dingen gereeckent; maer in der daet, Poorten en Wallen behooren tot den Staet van't Landt, ſchoon ſy by de Steden in't byſonder worden onderhouden, want het recht van Veſtingen te maken, en te hebben, behoort tot het recht van *Armandy*, alſoo in het Leen-recht genoemt, ofte van wapenen, en van oorlog, dat den geheelen Staet, en geen byſondere Steden betreft, *te meer by ons de poorten en wallen by den Staet onderhouden worden.*

27. En daerom, een Stadt *abandon* van goederen doende, behoeft noch kan de Wallen, en Poorten aen de Crediteuren niet overgeven, gelijk by my voor deſen ten verſoeke van de Magiſtraet en Vroetſchap van ſeeckere Stadt is geadviſeert.

28. Heiligdom is in Poorten ende Wallen niet, noch ook in de Graven, die of byſondere lieden, of eenige gemeinſchap eygen zijn, *alhoewel men de Graven eenige ſoorte van eerbiedigheit*, of yets diergelijks, ten aenzien van de gedachteniſſe der overleedene, en verwachtinge der opſtandige *ſchuldig kan zijn.*

II. Kapittel.

Van beheeringe en eygendom.

Wat beheeringe zy ende hoe veel ſoorten daer van. Wat eygendom, ſoo de gemeine als die uitmuntende genoemt wort, zy. deilinge des ſelfs, in beheerſchende en nutlijke eygendom ende ſoorten daer van.

1. VOlgen dan de byſondere goederen, welke niet meer als een perſoon toebehooren, door recht van beheeringe ofte door inſchult. (a)

2. Recht van beheeringe is, *waer door een menſch recht heeft op eenige ſake, ſonder aenzien op eenig ander menſch*, en ſonder onderſcheit in wiens handen de ſake mag zijn.

3. Inſchult is, waer door men recht heeft, *om van een ander menſch eenige ſaek, of daedt te genieten.* 4. Van

(a) *Ziet Hugo de Groot Inleid. 4. boek 1. deel.*

4. Van beheeringe zijn vier ſoorten, *Eygendom*, *Halve eigendom Erfrecht*, *Dienſtbaerheit*, en *Pandt-recht*.

5. Eygendom is een recht, waer door een menſch *volkomen macht heeft over een lichamelijke ſake*, met recht om *deſelve dadelijk te eyſchen, waer hy ſe ook vindt*.

6. Men neemt het woort *Eygendom*, ſomtijts breeder, invoegen het ook wel onlichamelijke dingen begrijpt; maer het is van nooden, dat wy hier de engere beduideniſſe houden.

7. Volkomen macht beduidt twee dingen; Eerſtelijk, het *vrije bewint* van ſijn goedt, en ten *tweeden*, de macht van het ſelve *te vervreemden*; behoudens, dat door de Wet of Accoort, deſe macht in verſcheiden gevallen beſnoeit wort; *waer van te ſijner plaetſe*.

8. Dient hier alleen gezegt dat de eygendom van particulieren, *is onderworpen aen het gemeine beſt*; In diervoegen, dat de *Souverain* macht heeft, om uit reeden van algemeine noodt, of nut den burgers, het vrije bewint van haer eygendom te beneemen; haer ook te dwingen om haer goedt te verkopen, of des noot zijnde, *maer niet langer als de noot duirt*, het ſelve te miſſen, ſonder gelt. Dit recht van de *Souverain* wort genoemt *uitmuntende eygendom*. (b)

9. Steeden en Grietenijen hebben dit recht niet; maer als die haer Ingezetenen tot ſulx yets willen verbinden, ſoo moeten zy daer toe conſent van de Heeren Staten hebben; by Exempel tot het maken van weegen, vaerten, gebouwen, om de lieden te dwingen, dat ſy haer landen en huiſen daer toe ſullen laten gebruiken, moeten ſy hebben *Octroy van de Heeren Staten*, het welke voor den Hove moet werden *geinterineert*, met overroepinge van de geintreſſeerde, die haer *opponerende*, rechtelijk moeten worden gehoort; en ſoo is gedoemt ſijn lant op taxatie te miſſen, tot het maken van een nieuwe trek-weg, *Jan van Roorda tot Hardegarijp*, *den* 14. *September* 1641. Des dat de Schepen den trek-weg niet gebruikende, met geen tol ſouden mogen worden beſwaert; moetende het oordeel van die ſaken indiervoegen komen aen den Hove. *Nauta*.

10. De laetſte woorden der beſchrijvinge van *eygendom* zien op het geval, *wanneer men geen bezittinge van zijn goedt heeft*, want alſdan het vrije bewint zijnde belet, ſoo beſtaet de kracht der eygendom, in het vorderen der ſaken, van al en een yder bezitter.

11. Eygendom wort gedeilt in *volle*, en in *bloote* eygendom.

12. Volle eygendom wort genoemt, daer *het vrucht-gebruik mede te zamen gevoegt is*.

13. Bloote

(b) *Grot. lib. 1. de jur. bell. & Pac. C. 1. n. 6.*

13. Bloote eygendom is *ſonder genot*, wanneer het vrucht-gebruik by een ander is.

14. Noch wort eygendom gedeilt in beheerſchende, en in nuttelijke eygendom.

15. Beheerſchende is, wanneer het voornaemſte genot der ſake by een ander is, maer de *opper-eygendom*, en eenige erkenteniſſe daer van aen den Heer is verbleven.

16. De nuttelijke in tegendeel, is by die geene, die het meeſte genot der ſaken hebben, maer echter aen den Heer tot erkenteniſſe van *opper-eygendom*, yets betalen.

17. Beide deſe ſoorten van eygendom, komen te zamen in de *Leengoederen*, *Erfpachten* en in *Gebouwen*, die op een *anders gront* ſtaen. Doch wy brengen die *beneeden* tot de ſoorten van halve eygendom.

18. In Friſlandt hebben wy geen Leen goederen, als een eenige State, toebehoorende het huis van *Hemmema*, by den Hartog van *Saxen* geſticht.

19. Erfpachten hebben wy mede zeer weinig, nae dat die van het *Bildt* geoordeelt zijn geen Erfpachten te hebben; hoewel ſy hier ſoo wel konnen opgericht worden als elders; gelijk de Ridderlijke Duytſche ordre tot Uitrecht, alhier gemelt wort Erfpacht te hebben, (c) en worden 'er ook wel eenige meer gevonden.

20. Maer huiſen, op een anders grondt, zijn hier te lande veel.

21. Wy ſullen eerſt van de volle eygendom handelen; daer nae van de andere ſoorten vervolgens.

III. KAPITTEL.

Van de oorſaken om eygendom te verkrijgen, eerſtelijk door aengrijpinge.

Onderſcheidt tuſſchen d' eerſte ende naeſte oorſaken van eygendom. De naeſte oorſaken wederom onderſcheiden in lichamelijke en onlichamelijke. Lichamelijke wijſen van eygendom te krijgen, anders uit volkeren recht, zes in getale, d' eerſte aengrijpinge. *Wat dingen daer door worden verkreegen en welke niet.*

1. IN 't verkrijgen van de eygendom moetmen onderſcheidt maken, tuſſchen d' eerſte, en de naeſte oorſaken.

2. De eerſte bereiden den weg tot verkrijginge van de eygendom;

(c) *by Sande 3. 6. 6.*

dom ; maer de naeſte oorſaken ſtellen deſelve in haer weeſen , en in haer kracht.

3. Tot de eerſte worden gebracht koop , ſchenkinge , houwelijksgifte , en alderhande beloften , *want gy moet weten , dat de eygendom terſtont , met koop of belofte niet overgaet* , maer dat ſy door de *leeveringe* eerſt dadelijk verkreegen wort.

4. Edoch , hier ſullen wy ſtellen de *naeſte oorſaken* der eygendom , d'eerſte ſullen elders te paſſe komen.

5. De naeſte worden te weege gebracht of door lichamelijke werkinge , of door wet-duidinge. De lichamelijke werkende oorſaken komen uit het *recht der volkeren* , de wet-duidinge koomt uit het *burgerlijk recht.*

6. Uit der volkeren recht komen voort zes oorſaken , alle beſtaende in lichamelijke werkinge , als daer zijn , eerſt , *Aengrijpinge* van 't geene niemant toebehoort , ten tweeden , gevolg van *Aenhang ſel* , ten derden , *Nieuw-maekſel* , ten vierden , *Vermenginge* , ten vijfden , *Vruchtzamelinge* , ten zeſten , *Leveringe.* (a)

7. Door aengrijpinge wort yeder menſch eygen alles , gelijk gezegt is , wat niemant anders toebehoort , *mits het ſulke dingen zijn , die van eenig menſch in 't byſonder konnen worden bewaert ende bezeeten.* (b)

8. Want de ruime *Lucht* , en de woeſte *Zee* , konnen in geen eygendom van byſondere menſchen , of volkeren worden gebracht ; maer blijven eygen , of liever gemein aen het geheele menſchelijke geſlacht.

9. Wel te verſtaen , dat echter deelen van de *Lucht* en *Zee* konnen worden *gedeelten van 't Aertrijk* , dat yemant bezit , en ſoo verre konnen ſy de eygendom onderworpen worden.

10. Hier van koomt het zeggen , de *Heer van 't Landt is ook Heer van de Lucht.*

11. En met dien verſtande zijn *de inhammen der Zee* eygen aen de volkeren , tuſſchen welkers Landen ſy beſlooten zijn.

12. Ook is dat gedeelte der Zee , waer in van het naeſte Landt , de menſchen die in Zee zijn , konnen *gedwongen worden* , eygen aen het volk van dat Landt.

13. Maer in de ruime Zee , ſchoon niet zeer verre van deſe ofte geene ſtrant , ſtaet 'et alle menſchen vry te vaeren , en te viſſchen ; ſonder onderſcheidt , ten *ware* , *dat de aenleggende volkeren het gezach van een gedeelte der Zee aen eenig Furſt , of volk , uitdruckelijk , of door langduirige toegevinge hadden opgedragen ende toegeſtaen.*

(a) *Occupatio , Acceſſio , Specificatio , Commixtio ſive Confuſio , fructuum perceptio Traditio.* (b) §. 1. & 12. *Inſt. de Rer. diviſ.*

14. Voorts wort door aengrijpinge eigen gemaekt, het water dat yeder mag putten, uit zee ende rivieren, de ſtrant die men met gebouw beſlaet, *evenwel niet ſonder toelatinge der Overicheit*, om wanordere voor te komen. (c)

15. Vorders wort ons eygen door aengrijpinge alles wat men vindt op de zee-ſtrandt, ende niemant toebehoort; (d) wel verſtaende *dat eerſt een ding te zien geen recht en geeft, maer eerſt te vatten, gelt alleen.* (e)

16. Saken die van haer eygenaer verlaten en *wech-geworpen zijn met voorneem omſe niet weder te willen hebben*, geven ook eygendom aen den eerſten aengrijper. (f)

17. Maer ſaken die yemant tegen dank ontvallen zijn, moeten den ſelven wederom gegeven worden, al ſchoon hy die ſelve ook al hadde *verlooren gegeven*, en *opgehouden van te ſoeken.* (g)

18. Hoewel het anders geleegen is met de wilde dieren, die haren Heer ontloopen zijnde, wederom eygen worden aen den eerſten aengrijper, *by ſoo verre het beeſt uit het oog is, of wel gezien wort, maer met weinig hope om te achter-halen*; het welke mede alſoo van de bijen verſtaen wort. (h)

19. Van andere verloorene dingen, ingevalle d' eygenaer niet bekent is, ſoo is het de plicht van de vinder, om in 't openbaer wat hy gevonden heeft bekent te maken; ſulx niet doende, en het gevondene behoudende, maekt hy zich ſchuldig aen dief-ſtal. (i)

20. De eygenaer zich opdoende, en de lijk-teikens ſeggende, moet de vinder het goedt datelijk weder-geven, *ſonder eenen penning voor berg-loon te mogen eyſſchen*, ten ware hy onkoſten hadde gedaen. (k)

21. Indien de Heer van 't goedt niet voor 't licht komt, ſoo blijft het by den vinder als een gifte van den Hemel; kan het duiren, ſoo moet hy 't houden, ſonder te mogen vervreemden, alſoo hy 't den Heer te allen tijden, ſoo hy komt, moet weder geven; kan 't niet duiren, ſoo mag hy het verteeren, of wil hy het den armen geven, hy doet nog beeter.

22. Verborgene ſchatten, waer van geen eygenaer is, worden ook door aengrijpinge eygen aen den vinder, *ſoo verre hy die ſelve uit ſijn eygen gront komt te halen, of ook uit een kerk-hof:* maer die in een vreemden gront gevonden worden, zijn gemein tuſſchen den gront-heer, ende den

(c) *l* 50. *ff. de A. R. D.* (d) §. *Idem lapilli* 18. *I. de Rer. diviſ.* (e) *l.* 1. §. 1. *ff. de Acquir. poſſ.* (f) § *Qua ratione* 46. *d tit. Inſt.* (g) § *ult. d. t. l* 43. §. 4. *& ſeq. de Furt.* (h) §. *feræ* 12. *&* §. 14. *eod. tit. Inſt.* (i) *l.* 43. §. 4. *& ſequ. ff. de Furt.* (k) *d. l.* 43. §. 9.

den vinder, wel te weten, *ſoo verre ſy by geval worden gevonden*, want met *opſet* geſocht, en bekomen zijnde in een andermans gront, *behooren ſy geheel tot den grontheer.* (l)

23. Die op een gront, toebehoorende het gemeine landt, worden gevonden, zijn mede gemein tuſſchen het landt, en den vinder; maer ſoo yemant door ſwarte konſten, en hulpe des *nickers*, een ſchat quame te vinden ('t welk echter ſelden gebeurt,) ſulx ſoude geheel aen 't landt moeten komen. (m)

24. Verder recht ontrent de ſchatten, is het landt by Keiſers recht en by ons niet gegeven, hoewel op veel plaetſen van Europa de Landfurſt alles na zich trekt.

25. Ten laeſten wordt de *buit*, die den gemeinen vyant afgenomen is, des aengrijpers eygen, voor ſoo veel van hooger-handt ſulx aen byſondere perſonen wort toegelaten; want anders behoort den buit niet den krijgs-lieden toe; maer den genen die ſy dienen. (n)

IV. Kapittel.

Van de jacht, van viſcherije ende van geſtrande goederen, ſoo nae 't gemein als nae 't Frieſche recht.

Verkrijginge van eygendom door aengrijpinge van wilt gedierte, gemein aen alle menſchen door Goddelijk en keijſers recht. Niet ſoo in Frieſlandt. Ordonnantien daer van kortelijk verhaelt, mede in de ſwane jacht. Ook van viſcherije, ſoo ter zee als in binnen-wateren. Recht van Schipbreuks-goederen en ordonnantie daer van.

1. NOch wort eygen door aengrijpinge al het *wilt gedierte* op den velde, ſoo van hair als pluim, en alle *viſſchen* die in openbare ſtroomen, ſoo wel in de zee, als in de binnenwateren gevonden worden, en ſoo wel die reede in yemants eygendom zijn geweeſt ende in vrijdom zijn geraekt, als die noit gevangen zijn geweeſt. (a)

(l) §. *theſauros* 39. *I. de Rer. diviſ.* (m) *l. un. C. de theſaur.* (n) §. *Item ea* 17. *prædict. tit. l. pen. ff. ad l. Iul. pecul. l.* 20. §. 1. *ff. de captiv. & poſtlim. Grot.* 3. *de jur. bell. & pac. cap.* 6. (a) §. 12. *d. tit. Inſt.*

2. Het recht van wiltvang ende van jagen, is nae 't recht der natuir ende des Keisers, gemein aen alle menschen, uit kracht van het *Octroy* by Godt Almachtig aen de menschen gegeven, eerst *nae de scheppinge*, en wederom *na de zundvloet*. Maer de meeste volkeren zijn van dat recht afgetreeden, en hebben 't aen haer Fursten en Regenten meerendeels opgedragen.

3. By gevolge is in Frieslandt dit recht van jagen ook niet meer gemein voor alle man; maer echter breeder uitgestrekt als in andere landen, om dat het origineele recht van regeeringe alhier zeer verre wort uitgebreidt, te weeten, het behoort aen de Heeren *Staten*, met hare *Gedeputeerde*, *Raeden des Hofs*, *Griets-lieden*, *Edellieden*; en voorts alle *eygenerfden* volgens *Staets-besluit*, van den 14 *Maert*. 1610.

4. De Heere *Erfstadthouder* mede ten voorsten, die noch vry jachtvelt heeft, met uitsluitinge van alle andere, op en over het geheele Bilt, volgens plackaet *van den* 15 *Maert* 1650.

5. Voorts ook Kapitains en hooger officieren in de militie op hun eygen naem en met eygen gereetschap. (p)

6. Dese persoonen mogen ook niet op allerhande wijse jagen; hasen of re'en mogense niet vangen als met winthonden en bracken, en geen *velt*, of *koorn-hoenders*, als met leger-honden, sonder daer toe te mogen gebruicken eenige *roeren*, *stricken*, *slachnetten*, ofte *foecken*, maer alleenlijk *hair met hair*, by verbeurte van *hondert gout-guldens*, voor d'eerste mael, waer van een derde part voor den aenbrenger, de tweede voor den officier, en het derde voor den armen, ter plaetse daer 't feit geschiet, of ontdekt is, moet komen.

7. Tusschen *vastenavont* en *Bartholomeus* mag niemant in eenigerhande wijse jagen, noch ook op *Sondagen*.

8. Selfs ook anderzins, mag niemant meer als *drie hasen*, in een dag vangen, *hoewel hier en op* andere wetten tot verhoedinge van wilts vernielinge *weinig gelet wort*.

9. Men mach ook geen eyeren van't wilt wech nemen, noch met roeren, in het wout, en by het gewas gaen, om het wilt te betrappen.

10. Geen wilt mach men ook verkoopen, noch uit de provintie voeren, alles by gelijke verbeurte van *hondert gout-guldens*, volgens *Ordonnantie van den* 22 *Julij* 1653.

11. Alle perdrijsen die enter, of een jaer oudt zijn, moeten de jagers vliegen laten. (q)

12. Last

(p) *ord.* 44 *art.* 15. (q) *ord.* 4, *boek tit.* 8. *van de jacht art.* 7. *ziet de rest mede aldaer.*

12. Laſt om wilt te vangen mag niemant gegeven worden *als een t'effens*, tot yder ſoorte van jacht, en dat niet langer als voor een jaer.

13. Indien yemant geen recht hebbende van jagen, ſulx onderneemt, die verbeurt t'elkens tien cároli gulden, beneffens de jacht, en het gereetſchap van dien. (r)

14. Alle drie jaren is een vry-jaer, om als dan geheelijken geen wilt *op de kley* te jagen, by verbeurte *als vooren*.

15. Men mag ook geen ent-vogels, of andere vogelen eyeren ſoeken, oprapen en verkoopen, als van ſijn eigen, *by verbeurte van tien gulden t'elkens*. (f)

16. Ook geen eyeren van ſwanen, kranen, reygers, petooren en ander edel gevogelte opraepen ende verkopen, jae het is ook verboden *kievits*, en diergelijke *eyeren* te ſoeken, als op ſijn eygen landt. (t)

17. Men magh ook *binnen de zes-hondert roeden* ontrent de koijen niet ſchieten, by verbeurte van 12 *gulden*, telkens met het roer.

18. Noch is 't verboden te ſchieten tamme ende gemerkte enden, kolganſen, ſmeenten, ſlobben, vinken, ſchieringen, en pijl-ſteerten, by ſodanige breuken als ter ordonnantie gedrukt ſtaen. (u)

19. Ook mach men alderhande wilt gevogelte niet ſchieten met roeren, of diergelijke gereetſchap, *van half maert, tot Bartholomeus toe*, by verbeurte van de roeren, en t'elkens een pont groot *aen gelt*. (w)

20. Behalven *moſſchen* en *ſtergen*, en ander ſchadelijk gevogelte, dat yder vry ſtaet allenthalven te ſchieten, en niemant mag laeten neſtelen. *plackaet van den 26 Martij 1658.*

21. De ſwanen is wilt gevogelte, en mogen gelijk ander wilt gevangen worden nae gemein recht, maer by ons mag het niemant doen, als die daer toe van ouds gerechtigt is, *buiten conſent van den pluimgraef*, 't welk te verſtaen is van wilde en ongemerkte ſwanen, die niemant merken mag.

22. Edoch het is verboden te *raken aen ſodanige die 't landt, of andere lieden* toebehooren; want die ſulk een vangt, ſchiet, of doodtſlaet, die ſal verbeuren 20 gulden. (x)

23. Alwaer noch verſcheidene andere ordres ontrent de ſwane-jacht worden geſtelt, waer over het Hof alleen recht mach ſpreecken, gelijk vermeldt wort *artik. 15.*

(r) *art. 12. Wilt-ſchieten.* (f) *art. 17.* (t) *art. 22.* (u) *in't vierde boek tit. 5. van't ſeventiende art.* (w) *art. 13.* (x) *4. boek tit. van ſwanen 't ſeſtiende en*

24. Duiven en pauwen, worden ook onder wilde dieren gereekent, (y) hoewel ik meine de *pauwen* by ons, als tam worden gehouden; de duiven, soo lang die de gewoonte hebben van heen, en weer te vliegen, worden ook voor tamme gereekent, en daerom die sulke beesten aenhoudt, om sijn profijt, die begaet dievery, gelijk reede gezegt is.

25. Met de bijen is het even soo als het nopens ander wildt gedierte reede gezecht is, ofte gezecht sal worden, *sonder dat men onderscheidt maekt, of sy op eygen, dan op vreemde gront gevangen worden.*

26. Elk heeft nochtans vryheit een ander te verbieden van op sijn grondt te komen, evenwel het gevangene wort eygen aen den geenen, die het grijpt, mits de gront-heer vry staende te klagen over het ongelijk, dat hem van de ander is aengedaen. (z)

27. Indien de eene besig zijnde met jagen, en het wilt ten naesten by gevangen hebbende, van een ander wort voorgekomen, die het wilt grijpt, soo wort het des laesten eygen; *aengezien niet de hoope van te sullen vangen, maer de daedt selfs, en d'aengrijpinge eygen maekt.* (a)

28. Indien nochtans de jager ging buiten *ordre* en *stijl* by de jagers gebruikelijk, hy soude konnen over sijn *onheusheit* gestraft worden, maer *de verkrijginge van eygendom gaet sijn gang.* (b)

29. Onder tamme beesten worden gereekent hanen, hennen, gansen enden, ende hoewel van eenige der selver ook wilde aert gevonden wort. (c)

30. Het vischen is doorgaens aen yder een geoorloft, behalven aen de zee-havens, en waer het elders, by de *Staten* des landts, of by de steeden verpacht is, of ook by Grietenijen en dorpen aen seekere persoonen is toegestaen, *voor't onderhoudt van tillen en brug gen, of diergelijcke lasten.*

31. Mits ook, dat niemant vischen mag, drie weeken voor mey-dag, en drie weeken nae desselve, *by verbeurte van 15 Car. guldens*, voor d'eerste reise, 30 *voor de tweede reise*, en ten *derdemael swaerder*, nae gelegentheit. (d)

32. De vischers moeten ook haer netten, seynen, tjolen, laten breiden, over seeker vier-schielen by de Staten des landts gedaen maken, en by yder *Grietman*, of *Magistraet* (*immers soo wil de wet*) te vinden, by verbeurte van schip en netten, voor de *eerst reise*, de tweede

(y) §. *Pavonum.* 15. *d. tit. Inst.* (z) §. *ferae.* 12. *Inst. eod. l.* 13 §. *ult. ff. de Injur.* (a) §. *Illud. quæsitum* 13. *eod. tit.* (b) *Grot. Inleid.* 2. *boek* 4. *deel. vers. yemant een wilt.* (c) §. *Gallinarum eod. tit.* (d) *Ord.* 4. *boek tit.* 7.

de *negen gulden* daer te boven, en ten derden male *ſwaerder*, nae gelegentheit gelijk vermelt wort, *in't 15 art.*

33. Niemant mag viſſchen met hijouwen eenigerhande viſch, nog ael met ſeynen, en andere netten, maer alleen met ael-korven ende fuiken, by verbeurte van 10. *car. guldens voor d'eerſte reiſe*, en voor de tweede mael *dubbelt* en de derde mael *ſwaerder.* (e)

34. Wel verſtaende allenthalven, dat niemant viſſchen mag, in andere liedens zetten, wateren of ſtroomen, *ſelfs niet met angels*, 't welk in openbare wateren anders noit verboden is.

35. Men mag ook geen viſch, in, of onder Frieſlandt, ter zee, of in ſoete wateren gevangen, buiten de provintie voeren, voor dat de viſch binnen 't landt, in eenige ſtadt ofte vlecke, merk gehouden heeft, den tijt van twee uiren lang, *by verbeurte van ſchip en viſch*, boven de prijs van de viſch, *voor d' eerſte* reiſe, *de tweedemael* dubbelt, en de derdemael *ſwaerder* nae gelegentheit. (f)

36. Edoch hier in is veranderinge gevallen by Reſolutie op den 23 Februarij 1684 waer by d' Heeren Staten hebben goetgevonden den vrijen uitvoer van binnen-landſe viſch toe te ſtaen, onder ſeeckere bepalingen.

37. Zee-worpen, of aengedreven goedt van *ſchipbreuken*, wort niet eygen aen de vinders, maer moet aen haer eygenaers herſtelt worden, (g) ſonder dat het gemeine landt daer eenig deel aen, ofte genot van heeft. (h)

38. Maer aengezien in meeſt alle landen van Europa, de zee-worpen aen den Heer van't lant pleegen te komen, en ſulx evenwel zeer onbillik was, ſoo hebben de Staten van Frieſlandt nader ordre beraemt, ingevalle d'eygenaer niet voor de handt is, gelijk zelden gebeurt, *by plackaet van den 22. Februarij 1656. hier in beſtaende.*

39. De vinder moet de weete doen aen den *officier* binnen 24 uiren.

40. De Officier moet binnen 24. uiren daer nae beſchrijvinge der aengedrevene goederen maken.

41, Het *verderſlijke* binnen 8 of 14 dagen openbaerlijk, en ten hoogſten prijſe verkopen, ende het vordere *wel bewaren.*

42. De eygenaer binnen een jaer verſchijnende, krijgt d' officier voor alle moeite en koſten *de tiende part der waerdije van de goederen*, en dan

(e) *art.* 11, 12, 14. (f) *art. van de zee, en ordre van dieren reſolutie van den* 10 *Martij* 1652. (g) §. *ult. Inſt. de* A. R. D. *l.* 2. §. *ult. l.* 8. *ff. de Lege Rhod.* (h) *l. un. C. de Naufrag.*

dan *de bergers van de reſt*, voor alles, *een derde part*, de twee andere derde parten *komen ſuiver aen den eygenaer.*

43. Edoch het jaer verlopen zijnde, *wort alles verkocht*, binnen een maent, de koop-penningen *binnen 's jaers daer aen* gebracht in handen van de *Rentemeeſter der domeinen*, ende tot profijt van 't landt.

44. Wie een van deſe pointen overtreedt, wort gehouden voor een dief en daer voor geſtraft.

45. Alleen het wrak-hout, komt terſtont ten profijte van den Officier.

V. Kapittel.

Van eygendom door gevolg van natuirlijk aenhangſel.

Wat door aenhangſel verſtaen wort. Onderſcheidt daer van. Aenwas uit zee ende binnenwaters en recht daer ontrent onder ons. Van aenwerp. Van vloetveranderinge en uitgedroogde meiren. Van nieuwe eylanden, watervloeden en vee geboorte.

1. DE tweede naeſte oorſaek is, het gevolg van *aenhangſel*, zijnde by de wet alſoo goetgevonden, dat de eygendom van een aenhangſel ſoude volgen ſijn hooft-ſtuk, en ſulx om te vermijden het ongerief van te moeten ſcheiden dingen die aen malkanderen vaſt zijn.

2. Aenhangſels zijn tweederley *natuirlijke en konſtelijke*, De natuirlijke zijn *aenwas*, *aenwerp*, *vloedt-veranderinge*, *nieuwe eylanden ende vee geboorte.*

3. Aenwas wort gezegt, wanneer de zee ofte rivier allengskens yets doet groeijen aen yemants landt, *het welke terſtont eygen wort aen den Heer van't naeſte landt.*

4. Dit is alſoo by 't Roomſche recht vaſt geſtelt, en wy hebben in *Frieſland*t geen ander wet daer van, jae het gemeine recht is dien te neffens ook aengaende de geduirende meiren beveſtigt by den Hove. (a)

5. Staende

(a) *Sand. lib. 5 tit. 2. def. 2.*

5. Staende te letten, dat meeren en vaerten, die algemein ende geduirig zijn, nopens dit ſtuk in plaetſe van *rivieren* gehouden moeten worden (b) maer in poelen en meeren die licht uitdroogen, wort ſodanig recht niet waergenomen. (c)

6. Wat den aenwas aen de zee-kant belangt, 't is bekent, dat de Hartogen van Saxen, en naderhandt de Staten van Frieſlandt, het nieuwe en oude bilt aen haer hebben getrocken.

7. In tegendeel zijn de aen-waſſen ontrent *Dongerdeel* van byſondere perſoonen bedijkt, en ingenomen.

8. Het ſlijk by *dockum* wort ook van byſondere perſoonen als eygen bezeeten, *hoewel by de Heeren Staten eertijts wel is voorgeſlagen geworden, om het te doen verkoopen.*

9. Doch de reeden ſchijnt ook wel te eyſchen, dat de aen-waſſen der zee-kant behooren aen de naeſtleggende eygenaers; ſoo om dat het gemeine recht niet en blijkt in *Frieſlandt* door eenige wet verandert te zijn, als om dat 'er nog grooter reeden neffens de aenwaſſen der zee voor de naeſt-leggers is, als ten aenzien van de binnen-wateren, en ſulx van wegen de ſchrickelijke koſten, die de zee-naeſt-leegers aen de zeedijken moeten beſteeden.

10. En alſoo by ons tuſſchen het oude landt, en den aenwas, de dijk meeſtentijdt in't midden ligt, ſoo moeſte, nae reeden van rechten, de aenwas gereekent worden, *niet nae de langte van yder lant*, gelijk in Keiſers recht anders wort geſtelt, maer nae lengte van de dijk als het naeſte.

11. En by gevolge, daer de dijk ongedeilt is, en in't gemein van een Grietenije, of van meer Grietenijen, te zamen onderhouden wort, daer moeſte de aen-was ook gemein zijn, volgens de ſtok-regel der rechten en der natuire, *dat laſt en voordeel te zamen moeten gaen.*

12. Edoch om dat nieuwe landtwinninge van het uitterſte verlang' is voor den Staet, ſoo konnen de naeſt-leegers gehouden worden, om het nieuwe landt te bedijcken, of by gebreeke van haer, ſouden andere tot dien einde van de Staten van 't landt octroy konnen verſoeken, die in ſulken gevalle d' eygendom aen de bedijkers ſouden konnen toeſtaen, gelijk wel is gebeurt, doch niet ſonder *interinement* ten Hove, alwaer d' geintereſſeerde dan worden gehoort. (d)

13. Volgt *aenwerp*, 't welk verſtaen wort, ſoo wanneer door gewelt van wint ofte ſtroom, een ſtuk van yemants landt wort afgeſcheurt

(b) *Sand. ibid.* (c) *l. ff. de A. R. D.* (d) *Sand. d. def. 2.*

ende aen een ander erf vast gemaekt, het welk is van minder gebruik ende zelden voorvallende.

14. Dit geeft eygendom, soo wanneer het aengeworpene stuk, diervoegen met het ander t' samen groeit, *dat het een stuk daer mede is geworden*, sulx dat ook de boomen daer op mogelijk staende, nae by het andere, wortelen daer in hebben geschoten. (e)

15. Want *eer die zamen groeijinge is geschiet*, soo mag het aengeworpene stuk van sijn eygen oude Heer, worden beschermt, en ingenoomen.

16. Vloet-verandering is, wanneer een rivier sijn loop verandert, *dan wort de drooge gracht eygen aen de naest-leegers*; en de vaert die zich de vloet op nieuw maekt, wort algemein gelijk de rivier self. (f)

17. Het selve soude by ons plaetse moeten hebben in de meeren, die verdroogen, het zy van selfs, of ook door het maken van een diepe gracht, waer in sy afgeleidet worden, *'t welk nochtans niet als met octroy der Staten mag geschieden.*

18. En by soo verre de macht van een meir uit te droogen, by eenige weinige bekomen mochte zijn die konnen echter gehouden worden ook de *andere naest-leggers tot gemeinschap van de uitgedroogde meir profijt ende last van dien toe te laten.* (g)

19. Nieuwe eylanden, by aldien sy in de zee voortkomen, worden eygen aen den eersten inneemer. (h)

20. Maer in de *rivieren* worden de eylanden *eygen aen de naest-leegers*; het zy aen beide kanten, soo het eylant in 't midden van 't water ligt, of anders, aen die van de naeste. Doch de stroom yemants landt omloopende, *en als tot een eylant makende* verandert geen eygendom. (i)

21. Gelijk ook geen *watervloeden, waer mede Frieslandt veel gequelt is*; want om dat het water verhoopt wort haest wederom te sullen afgedreeven worden, soo verandert sulx geen eygendom. (k)

22. In de meeste landen, heedensdaegs wort dit waergenoomen, dat als het landt tien jaren lang onder water gestaen heeft, *sonder dat de eygenaer het zich hebbe aengetrocken*; als dan de over-heer het verdronkenlandt mag aentasten, 't welk by ons de Staten ook wel souden konnen doen, of aen anderen toestaen te doen, om reeden van 't gemeine best.

23. Door *vee-geboorte* wort yemant eygenaer van al het jong vee, 't welk van sijn beesten geworpen wort, wel te weten, *niet ziende op de teelder, maer op den buik*, daer het uit voortkomt, waer van het alleenlijk een aenhangsel is ende blijft.

VI. KA-

(e) §. *Quod si vis fluminis* 21. ff. d. A. R. D. (f) §. *Quod. si naturali* 23. I. eod. tit. (g) *Sandt d. lib.* 5. *tit.* 2. *def.* 2. (h) §. *Insula* 22. I. eod. tit. (i) d. §. 22. (k) §. *Alia sane* 24. I. eod. tit.

VI. Kapittel.

Van aenhangſel door konſt van menſchen.

Wie vreemd goedt hecht aen het ſijne, ſoo dat het een gedeelte van't ſelve wort, krijgt d'eygendom daer van, mits betalende de prijs. Wat gebout ende geplant wort op een ander ſijn gront, volgt gronts eygenaer, ſoo ook het geſchrevene. Maer niet de ſchilderijen, ende wat verders daer ontrent rechtens is.

1. VOlgen de aenhangſels, *die door konſt van menſchen worden voortgebracht*, waer van verſcheidene ſoorten zijn, ende wort eerſtelijk hier toe gebracht de zamenvoeginge van yets dat een ander toebehoort, aen ende met ons goedt, *ſulks dat het geen aen een ander toebehoort, een gedeelte van het onſe wort.*

2. By voorbeelt, als men een vreemt ſtuk *zijde*, of *fluweel*, ook een ander mans *knoopen*, *of koorden* naeit of boort aen ſijn kleedt, ſoo wort men eygenaer van die vreemde *zijde*, *knoopen* of *boorden*; van gelijcken, ſoo gy een zilveren dekſel toebehoorende aen een ander, vaſt maekt aen uw kanne of kop, of een ander mans diamant aen uw ring, *al had gy het geſtoolen, ſoo wort gy nochtans eygenaer daer van*, om dat de Wet heeft willen vermijden d'onſeeckerheit van de eygendom, over een en de ſelfde zake. (a)

3. Ondertuſſchen de dief kan worden aengeſprooken, over zijn diefſtal, en nae gewoonte geſtraft. (b)

4. Ook kan hy rechtelijk worden genootſaekt, om het geene hy ter quader trouwe aen ſijn goedt heeft gevoegt, daer van wederom af te nemen, en het ſelve geſcheiden zijnde kan van zijn oude Heer wederom aengetaſt worden, 't welk beide in een libel ende met een actie wel kan geſchieden. (c)

5. Maer ingevalle yemant ſonder erg of liſt, een ander mans goedt aen het zijne heeft gehecht, die blijft daer eygenaer van, *mits betalende de prijs, tot waerdeeringe van goede mannen, aen den voorgaenden Heer.*

(a) §. *ſi tamen* 26. *I. d. A. R. D. l.* 6. *& ſeqq. & ff. Ad Exhibend.* (b) *d.* §. 26. *in fin.* (c) *d. l.* 6. *& ſequ.*

6. Ten tweeden, het geene geſchreeven of gedrukt wort op een ander mans papier wort eygen aen den Heer van 't papier; *al waren 't goudene letteren*, om dat ſy een aenhangſel van 't papier, ofte parkement zijn, en moet de ſchrijver ofte drucker het geſchrift ofte boek overgeven aen, die het papier toekomt; mits betalinge van ſijn onkoſten genietende indien hy 't ter goeder trouwen gedaen heeft. (d)

7. Evenwel indien yemant veel daer aen geleegen was, dat hy het geſchrift ſelfs mochte hebben; by Exempel, ſoo het een reeckeninge was, ofte maekſel van geleertheit, ſchoon op een vreemt papier geſchreven, hy ſoudet mogen houden, jae ook wel mogen vorderen van den Heer des papiers, onder betalinge van de prijs des ſelfs. (e)

8. In de ſchilderijen heeft de regel van aenhangſel geen plaets; want die een ſtuk geſchildert heeft, op een ander mans doek of paneel, blijft echter eygenaer van het geheele werk; *mits betalende de prijs van het doek ofte paneel.* (f)

9. Ten derden, behoort tot deſe ſoorte van aenhangſel de timmeringe op een ander mans gront; want het een regel in de rechten is, *dat de gront alles nae ſig trekt watter op ſtaet.* (g)

10. Derhalwen, als yemant bout op ſijn eygen grondt, ſoo dat het daer niet van af gelicht kan worden, uyt vreemde *materialen*, voor 't geheel, ofte ten deele, die wort eygenaer van het gebouw; *hoewel yeder ſtuk*, waer uit het gebouw beſtaet, *in eygendom blijft aen ſijn voorgaenden Heer*, die het ook, by verval van het huis, wederom mag aentaſten. (h)

11. Maer ſoo lang het huis ſtaende blijft, kan hy ſijn ſtuk goedt niet weder eyſchen noch den bouwer dwingen, om het ſelve van het huis te ſcheiden, *maer moet te vreeden zijn met de prijs van 't goedt dat hy miſt, en boetinge van zijn ſchade dien te neffens*, het welke op dubbelt in deſen, volgens 't Roomſche recht wort genomen, invoegen de bouwer, niet willende het vreemd ſtuk van ſijn gebouw ſcheiden, en weder geven, met het dubbelt volſtaen kan, en ook geven moet; ſchijnende het ſelve dubbelt noch heeden plaetſe te moeten hebben, om reeden op een ander plaetſe te vermelden. (i)

12. Edoch ſulks verkregen hebbende kan hy naderhant op het goedt ſelve niet taſten, ten ware de bouwer, met quade trouwe, zijn goedt hadde aengepakt. (k)

13. Edoch

(d) § *ſi literæ* 33. *Inſt. d. A. R. d.* 34. 1 *eod.* (e) *l.* 3. §. *pen. ff. Ad Exhibend.* (f) *ſi quis junctâ l. un. C. de ſent. pro eo quod inter.* (g) *l.* 2. *ff. de Superfic.* (h) §. *cum in ſuo* 29 *eod. tit.* (i) *d.* §. 29. (k) *d.* §. 29 *in fin. junctâ l.* 1. *&* 2. *ff. de tigne junct.*

13. Edoch als yemant uit ſijn eygen materialen, op een vreemden gront getimmert heeft, ſoo ſtaet eerſt wederom vaſt de voorgemelte regel, dat de gront nae ſig trekt alles wat 'er op ſtaet, maer alhier dient onderſcheidt gemaekt, tuſſchen een die ter quader, en ter goeder trouwen heeft gebout.

14. d' Eerſte verlieft alles wat hy willens en wetens op een vreemde gront heeft gezet, ſonder dat hy eenige onkoſten of prijs van materialen kan weder eyſchen, jae ook niet de materialen ſelfs, indien het huis quam afgebrooken te worden. (l)

15. In tegendeel wie ter goeder trouwen timmert op een ander mans gront, het zy dat hy niet beter weet, of de plaetſe hoort hem toe, of dat hy door accoort van inhuiringe timmerens macht van den Landt-heer heeft verkregen; *deſe heeft de nuttelijke eygendom van het huis, ſchuir, of ander gebouw, wat het mach zijn.* (m)

16. En als de gront-heer het landt wederom tot zich wil trecken, ſoo mach de bouwer, of die ſijn recht heeft eyſchen prijſeeringe van het gebouw; doch ſoo hy 't huis overgeeft, ſonder voorgaende taxatie te hebben geëiſcht, ſoo heeft hy nae ſtrengheit van recht geen aktie, om naderhant het huis of de taxatie van dien te eyſchen (n) maer de billijkheit wil echter, dat hy ten minſten eenig *extraordinaris remedie* mach hebben tot dien einde, dat *hem heedenſdaegs niet ſal worden geweigert.*

17. Voorts boomen die geplant worden op een vreemde gront, worden eygen aen den heer deſſelfs, hoewel niet eer, als ſy wortelen daer in hebben geſchooten; ſoo om dat ſy dan een aenhangſel des landts worden, als om dat de boom ſijn voetſel treckende uit een vreemde gront, allengskens zijn geheel lichaem ontfangt uit het ſap der aerde, waer uit ſy gevoedet wort. (o)

18. En wort ſoo zeer acht genomen op dit voetſel, dat ook een boom ſtaende op mijn landt, *doch al ſijn wortelen hebbende geſchooten in mijn buirmans gront*, niet mijne, maer mijn buirmans eygen wort, ende by gevolge ſoo de wortels *half* in mijn, en *half* in ſijn gront ſteeken, ſoo wort de boom met ſijn vruchten ons beider *gemein.* (p)

19. De eygendom des booms wort ſoo zeer, door het trecken van nieuw voedſel verandert, dat al ſchoon de boom naderhant uitgeroeit wierde, ſy van den vorigen eygenaer niet ſoude konnen werden aengetaſt,

(l) §. *Ex diverſ.* 30. *præd. tit.* (m) d. §. 30. (n) *l.* 32. *ff. de condict. indeb. l.* 14. *ff. de Exc. dol.* (o) *Si Titius* 34. *Inſt. eod. tit. l.* 26. §. 2. *ff. de A. R. D.* (p) d. §. 31.

taſt, *alhoewel deſe den prijs daer van buiten twijvel al van den beginne heeft konnen eyſchen.* (q)

20. Dit is het recht, dat men gebruikt nopens de eygendom, ende van gelijken, nopens de vruchten die d'eygenaer van de boom, op buirmans grondt gevallen zijnde *binnen drie dagen* nae dat ſy gevallen zijn, kan opleeſen; (r) hoewel, nae het recht van eenige andere plaetſen de *overhangende vruchten gedeilt worden*, tuſſchen den Heer, op wiens lant de ſtam is, en den buirman, over wiens gront de tacken hangen; 't welk by ons ook doorgaens alſoo wort gedaen; nochtans ſonder eenige vaſte gront van recht.

21. Wie ter quader trouwe boomen heeft geplant, op een ander mans gront, verlieſt alles, *gelijk te vooren van gebouwen gezegt is*, het ſelve ſtaet vaſt nopens het gezaide, 't welk mede des gront-heers eygen wort van wie het ook moge gezait zijn; *maer die het ter goeder trouwen heeft gedaen krijgt ſijn onkoſten wederom*, in tegendeel die ſonder reeden vreemt lant bezait heeft verlieſt zaedt, koſten en alles (ſ)

VII. Kapittel.

Van nieuw maekſel ende vermenginge

Nieumaekſel, in't latijn ſpecificatie, tweederley, 't eene draegt eygendom over, 't ander niet. Vermenginge mede tweederley wijſe, op welker eene d'eygendom verandert wort, en d'ander niet.

1. DE derde manier van eygendom te verkrijgen is *nieuw-maekſel*, wanneer yemant uit een ander mans ſtoffe, eenig nieuwmaekſel toeſtelt; gelijk als men uit *een ander ſijn hout een ſchip* maekt, of *uit een ander ſijn ſilver een beeker* maekt, of yets anders.

2. Hier van is deſe regel, *als het nieuw-maekſel niet kan wedergebracht worden tot ſijn rouwe gedaente, ſoo is de eygendom by de geene die het gemaekt heeft*, Maer indien het maekſel, tot ſijn eerſte ſtoffe, wederom kan gebracht worden, ſoo blijft de Heer van de ſtoffe, eygenaer van het maekſel.

3. In

(q) *l.* 26. §. 2. *ff. de A. R. D.* (r) *l. un. ff. de Gland. leg.* (ſ) §. 31. *& 32. Inſt. d. tit.*

3. In deſer voegen; die een ſchip gemaekt heeft uit een ander mans hout, of een kleedt uit een ander mans laken, die is eygenaer van het ſchip en van het kleet, *mits betalende den prijs van de ſtoffe.*

4. Maer die uit een ander mans *gondt, ſilver of eenigerhande metael*, yets gemaekt heeft, moet het overgeven, *mits genietende behoorlijk maekloon*, by aldien hy 't ter goeder trouwen gemaekt heeft.

5. Het ſelve is te oordeelen van andere ſtoffen en maekſels; ook namentlijk van 't *koorn*, *'t welk van een ander mans airen, en wijn, uit vreemde druiven geperſt*, beide blijven in eygendom by den genen, die het uitgedorſt en uitgeperſt heeft, al wederom onder betalinge te doen aen den eygenaer van 't koorn, en van de druiven. (a)

6. Vermenginge wort gezegt, *wanneer verſcheidene materialen, verſcheidene perſoonen toebehorende onder malkanderen worden vermengt*; het welke *of* geſchiet, *met voorbedachte wille* van de eygenaers, *ofte by geval.*

7. Indien 't met raedt en wille geſchiedt, ſoo worden de materialen gemein, *nae de mate van yder ſijn deel.*

8. Geſchiet het by geval, ſoo moet men zien, of de materialen konnen van malkanderen geſcheiden worden, of niet.

9. By aldien de vermengde ſtoffen *ſcheid-baer zijn*, ſoo taſt een yder Heer op ſijn eygen deel, en trekt het ſelve nae zig, gelijk of *boeken van twee onder malkander vermengt waren*, of gelderen van verſcheidene munten, en diergelijke.

10. Maer wanneer de vermengde dingen ondeilbaer zijn, ſchoon buiten meininge der eygenaers gemengt, *ſoo wort dog alles onder haer* nae de mate van yder ſijn deel *gemein*, om dat geen van beyden ſijn ſtucken aenwijſen of aentaſten kan.

11. Sonder, dat onderſcheidt kan gemaekt worden *tuſſchen drooge en natte waren*; want als het mengſel niet kan geſcheiden worden, ſoo iſſer geen ander uitkomſt, of het geheele lichaem moet gemein worden; zijnde de plicht van de rechter, om te onderſoeken, wiens gedeelte grooter, of beter is geweeſt als des anderen, *om d' ongelijkheit van partijen, met gelt of anders te doen vergelijken.* (b)

(a) *cum ex aliena 25. Inſt. d. A. R. D.* (b) §. 27. & 28. *I. de A. R. D. junct. l. 7. 8. ff. de Solution.*

VIII. Ka-

VIII KAPITTEL.

Van de vruchtzameling en on-koſten aen vreemt goedt gedaen.

Verſcheidenheit van vruchten. Wat recht een bezitter van vreemt goedt heeft nopens de vruchten daer uit ontfangen. Onderſcheidt van goede en quade trouwe. Onkoſten hoe meenigerley, en wat onkoſten aen vreemt goedt beſteedt en hoe verre konnen wedergeeyſcht worden.

1. DIe een ander mans goedt, daer vruchten uit voortkomen, bezit, *het zy ter goeder, of ter quader trouwe*, moet het goedt aen den eygenaer weder geven, ſoo wanneer het rechtelijk gevordert wort; maer ontrent de vruchten valt meer bedenken.

2. Sy worden gedeilt in tweederley ſoorten, *natuirlijke* en *burgerlijke*; natuirlijke vruchten worden wederom onderſcheiden, dat ſy of *blootelijk door de natuire*, of ook door *arbeidt van menſchen* voort gebracht worden: dog dit onderſcheid heeft by ons weinig gebruik.

3. Sulx wy eenvoudelijk door *natuirlijke* vruchten verſtaen, *weit, haver, rogge, koorn*, en alderhande granen: ſamt *gras, en hoy*, mitsgaders ook *feulens, kalveren, lammeren, biggen*, en ander jong vee, en eindelijk, *melk, hair, en wol.*

4. Burgerlijke vruchten zijn, die niet onmiddelijk uit het goedt ſelve voort komen, maer door handel, en overeenkominge der menſchen uitgevonden worden gelijk *huiren, renten*, en andere *opkomſten.*

5. De vruchten uit een ander mans goedt ontfangen zijnde, *ſoo lange ſy nog behouden zijn*, konnenſe van den Heere des landts of van't beeſt, ſijn goedt hebbende opgeeyſcht, mede worden aengetaſt, om dat het een regel der rechten is, *wat uit mijn goedt overig is, blijft mijns, en mag van my aengetaſt worden.* (a)

6. Maer de vruchten voor de rechts-vorderinge verteert zijnde, gedijen tot voordeel van de geene die het landt, huis, of beeſt, *ter goeder trouwen* bezeeten heeft *het zy dat hy ſijn goedt daer door vermeerdert heeft*

(a) *l. 22. C. de Rei vind. l. 49. §. 1. ff. eod. tit.*

heeft of niet, en het zy de vruchten ook alleen natuirlijk zijn, of ook menſchen arbeit van nooden hebben. (b)

7. Maer die *willens en wetens* vreemt goedt bezeeten heeft, moet alles weder geven, ſoo wel verteerde als overgeblevene vruchten; jae hy is ook gehouden op te leggen, de *prijs van* ſodanige vruchten, als hy met eeren hadde konnen verkrijgen, *en die hy verſuimt heeft te ontfangen.* (c)

8. Sijn erfgenaem is ook gehouden tot het gene de overledene hadde moeten betaelen, om dat hy *in alles het ſeit van ſijn erf-later moet hoeden.* (d)

9. Maer de erfgenaem ſelve van *goede trouwe* zijnde, kan de vruchten by hem ſelven verſamelt, behouden; want ten aenzien van de vructen is niet geſchreven, *dat hy volgt in de ondeugt van de erf-later*, gelijk in de *bruik-verkrijginge* beneden ſal volgen; wordende in het ſtuk van de vruchten de goede trouwe ſoo ſtreng niet genoomen. (e)

10. Edoch ſoo haeſt hy komt te *weten*, *dat het goedt een ander toekomt*, van die tijt af hout hy op de vruchten te verkrijgen. (f)

11. Te weeten, quade trouwe is niet anders, *als't geweeten, van dat het goedt by ons bezeeten, vreemt goedt is*; meininge, ſchoon doolende weegens onweetenheit van recht, wort in deſen voor goede trouwe gehouden.

12. De *rechts-vorderinge* begonnen zijnde, worden alle bezitters, van quade trouwe gereekent en diensvolgens moeten alle vruchten, *nae dien tijt ontfangen zijnde*, wederom opgelegt ende betaelt worden. (g)

13. Daer zijn echter eenige *actien*, in welke de vruchten ook voor de rechts-vorderinge goetgedaen moeten worden, *ſchoon geen quade trouwe kan worden aengeweeſen*, gelijk in eyſch van *legaten*, end' in alle handelingen *die beyderzijts verbinteniſſen maken*, geliik *koop*, *huir*, en andere die men noemt *contracten van goede trouwe*; in welke de vruchten goedt gedaen worden *van de tijt af dat partijen het goedt hadden behooren te leeveren*; gelijk *elders* ſal worden geleert.

14. Het geene wy van de *natuirlijke* vruchten gezegt hebben, moet in gelijker wijſe, van de *burgerlijke* verſtaen worden.

15. Edoch de eygenaer ſijn goedt met de vruchten weder eyſchende *moet ook betalen d'onkoſten, by den bezitter aen't goedt gedaen*, voor ſoo

(b) *de jure poteſt aliter diſputari, ut à nobis factum ad §. 35. Inſt. de A. R. D. ſed in foro ita paſſim obſervatur, ut heic poſitum eſt. Sand. 3. 1. 1.* (c) *l. 33. ff. de Rei vind.* (d) *l. 149 ff. de Reg Iur. ziet Zutfen tit van poſſeſſie art. 1* (e) *per l. 25. §. 6. ff. de Hered. petit. junctâ l. 31. in pr de uſucap. l. 48. § 1 ff. de uſucap.* (f) *d. l. 48.* (g) *d. l. 25. §. 6.* (h) *l. 25. §. 7. l. 40. in pr. ff. de Heredit. pet.*

veel die *hooger als de genootene vruchten* lopen, wordende het vordere, tegens elkanderen voor betaelt gehouden.

16. Men onderſcheidt de onkoſten in *nootſakelijke*, *nuttelijke* en *onnoodige* koſten. de nootſakelijke zijn, *ſonder dewelke het goet niet hadde konnen behouden blijven.* de nuttelijke, *die 't goedt beeter maken*; en onnoodige die alleen tot *cieraet* ende *welluſt* worden aengewent.

17. De nootſakelijke worden yeder bezitter, *ook ſelfs van quader trouwe*, goetgedaen, invoegen hy het goedt mag *behouden*, ter tijt toe hy dien te neffens voldaen zy. (i)

18. De onnoodige koſten behoeft de eygenaer niet te betalen; maer de bezitter mag deſelve, buiten ſchade van 't goedt, wechneemen, ſoo hy beſt kan. (k)

19. Exempel hier van heeft Nauta in ſijn 149. *deciſie. Jr. Tading van Adelen* hadde zeer groote koſten gedaen aen *Wierſma* zate tot *Hitzum*, met het ſlatten van grachten door een hoog terp, met vergrootinge van hoven, en andere werken, die by eenige getuigen wel begroot wierden tot 20000. gulden, ſonder dat echter de landen daer door waren verbeetert. *dies het Hof de ſelve niet heeft goet gedaen den* 14 *Junij* 1644.

20. Aengaende de nutlijke onkoſten volgt men deſen regel, *indien de koſten minder bedragen, als 't goet daer door verbetert is, ſoo krijgt de bezitter ſijn volle koſten wederom*, maer ſoo de koſten meer bedragen, en de verbeeteringe van 't goedt minder, *ſoo betaelt de eygenaer niet meer als de prijs van de verbeeteringe.* (l)

21. Den bezitter worden in betalinge van d'onkoſten, niet alleen aengereekent de vruchten, die nog voor de hant, en nae pleits aenvang in gekomen zijn, *maer ook die hy t'eenigen tijde ontfangen heeft, ſchoon verteert ofte verjaert zijnde.* (m)

22. Jae ook de vruchten, *die uit de eygenſte verbeeteringe* by hem bezitter gedaen *zijn voortgekomen*; by exempel, te vooren deed het landt te huir hondert guldens, nae d'onkoſten by den bezitter gedaen doet het 150; in betalinge van ſijn koſten worden hem de volle 150. gulden aengereekent, *hoewel dit niet ſonder reeden van twijvelinge ſcheen te zijn.* (n)

23. Wegens de koſten, die hooger als de vruchten loopen, mag de bezitter van goeder trouwe *het goedt houden*, tot de volle betalinge toe, hoewel de billikheit wil, dat de rechter hem ſomtijts ordonneere de beſittinge over te geven, *mits de eyſcher hem ſeekerheit ſtelle wegens de betalinge*

(i) *l. 5 C. de R. vind. l. 38. ff. de Heredit. petit.* (k) *l. 9. ff. de Impenſ. in res dot.*
(l) *Sand. 2 boek tit. 15. def. 4.* (m) *Sand. tit. voorſchr. def. 2.* (n) *Sand. ibid.*

linge der koſten, ſoo haeſt ſy geliquideert ſullen zijn, gelijk in de meijers of huirders gebruikelijk is. Dit is ſoo by den Hove geweeſen in de ſake van H. S. tegens *haer crediteuren den 17. Februarij* 1680. ſy was gecondemneert om ſeeckere zate-landts te ontwijken met de vruchten en *emolumenten*, ſy verſocht op voorwenden van melioratien dat de *executie* mochte worden opgehouden, en ſy in de *poſſeſſie* gelaten tot vereffeninge der ſelver. De triumphant preſenteerde de penningen in *conſignatie* te laten blijven tot die vereffeninge toe, en echter ſuſtineerde ſy niet buiten ſchijn, dat de genootene vruchten verre overtroffen de voorgenoemde melioratien. *is verſtaen, de executie, op de preſentatie, ſijn voortgang te moeten hebben.*

IX. Kapittel.

Van de Leeveringe.

Wat 'er vereiſcht wort, om door leeveringe d'eygendom te bekomen. Onderſcheidt van eygentlijke en oneygentlijke leeveringe of de eygendom door bloote leeveringe, ſoo die alhier beſchreven is, overgaet.

1. DE laeſte onmiddelijke ende lichamelijke oorſake van eygendom, nae het volkeren recht, is *Leeveringe*, zijnde niet anders, als *d' overdrachte van een lichamelijk ding op een ander, gedaen met een bequame titel, door den geenen, die macht, en meininge van 't goedt te vervreemden, heeft.*

2. Derhalven, op dat eygendom door leeveringe werde verkreegen, zijn deſe vier dingen van nooden, ten eerſten, dat het goedt *lichamelijk* zy, ten tweeden, dat die geene die het leevert, *recht om het ſelve te vervreemden* hebbe; ten derden, dat hy *dier meininge* zy; ende ten vierden, dat het geſchiede *door een bequame Titel.*

3. Eerſtelijk moet het goedt lichamelijk zijn, want de ſake ſpreekt ſelfs *dat onlichamelijke dingen niet konnen worden geleevert.*

4. Alhoewel der ſomtijts ontrent ſodanige dingen yets dat nae Leeveringe gelijkt kan gebruikt worden, by Exempel, als yemant aen ſijn buirman eenig recht van dienſtbaerheit toeſtaet, op zijn landt of huis, ſoo wort hy verſtaen het ſelve te leeveren, wanneer hy zijn buirman, voor d' eerſte mael het ſelve recht dadelijk toelaet om te gebruiken.

(a) *patientia uſus l. ult. ff. de ſervit.*

5. Ten *tweeden*, wort vereyſcht in den geenen die leevert, *macht om te vervreemden*, welke verſtaen wort by de geene te zijn, die beyde eygendom ende bewint van haer goederen zijn hebbende, waer van het eene ontbreekende, ſoo heeft de leeveringe geen kracht van eygendoms verandering, *gelijk elders breeder ſal worden verklaert.*

6. Het *derde* vereyſch is, dat de leeveringe geſchiede, *met meininge om het goedt te vervreemden*, want anders leeveringe dikwils geſchiedt ſonder kracht van vervreemdinge, gelijk als men een ander yets te *pant*, of te *bewaren*, of te *gebruiken* geeft, en overleevert.

7. Ten *vierden*, de titels welke vereyſcht worden, om door de leeveringe eygendom te krijgen, ſijn voornamentlijk deſe; *koop*, *ſchenkinge*, *toezeggінge*, *verdrach*, *makinge* by laetſte wille, *deylinge*, en diergelijke meer.

8. De leeveringe wort onderſcheiden, dat ſy geſchiedt, of eygentlijk ofte oneygentlijk.

9. Eygentlijke leeveringe is, wanneer de *bezittinge van een lichamelijk ding waerlijk, en dadelijk overgedragen wort*; het zy van roerlijke of onroerlijke goederen.

10. Het bezit van *roerlijke* goederen wort eygentlijk overgedragen als 't *van d' eene handt in d' andere* wort overhandigt.

11. Van onroerlijke goederen, wanneer men den geenen, aen wien het goedt geleevert ſal worden, leydt in het huis, of het landt, ſulx dat hy een deel daer van met zijn handen aengrijpe, of met zijn voeten betreede; 't welk mede geſchiedt, als men op of in het goedt is, op dien tijt, als men d' overdrachte door een bequamen titel bekoomt. (a)

12. Oneygentlijke leeveringe, boven de geene die van *onlichamelijke* dingen geſchiedt, *waer van hier boven*, is wederom *tweederley*, *verçiert* of teekens-wijſe.

13. Verçierde leveringe is, als *yemant die de eygendom ſal ontfangen, het bezit reede te vooren is hebbende*; want alſdan, door een ſimpel overeenkominge van woorden, de eygendom ſoo wel wort overgedragen, als of de leeveringe lichamelijk geſchiedt was; by exempel, ik hebbe aen mijn vrient duiſent gulden *te bewaren gegeven*, en naderhant accorderen wy, dat hy die duiſent gulden op renten ſal houden; want alhoewel *rentleen*, ſonder tellinge en leeveringe niet kan beſtaen, ſoo wort alhier de tellinge gehouden als weſende geſchiedt, 't welk men in de rechten noemt, *leeveringe over de korte handt.* (b) Van gelijcken gy

(a) *l.* 1. §. *pen. l.* 3 §. 1. *ff. de Acquir. poſſ. l.* 77. *ff. de R. V.* (b) *fictio brevis manus* §. 43. *l. de Acquir. Rer. dom. l.* 43. §. 1. *ff. de jur. dot. d. l.* 77. *ff. de R. V ind.*

gy hebt van my een peert te leen, ik verkoop u dat, gy en hebt niet van nooden, nieuwe leeveringe, om d'eygendom van 't peert te verkrijgen.

14. Teekens-wijſe leeveringe is, *als men in plaetſe van het goet ſelfs te leveren yets overgeeft, dat de beteekeniſſe deſſelven goeds is hebbende*; by exempel, yemant heeft waren, die in een ſchuir, kelder, of pakhuis liggen, verkocht, en hy leevert de ſleutels over, ſoo wort hy verſtaen de leeveringe van 't goedt ſelve te hebben gedaen. (c)

15. Soo wort op eenige plaetſen een *kluit aerde*, aen den koper van een geheel ſtuk lants, ten overſtaen van het Gerechte, of van getuigen geleevert; of anders de verkoper neemt een ſtokjen in de hant, en het ſelve wech-werpende verklaert de bezittinge te verlaten tot profijt van een ander. (d)

16. Maer by ons zijn diergelijke wijſen van doen, zelden, of noit in 't gebruik, want *roerlijk goedt wort van hant tot hant meeſtendeel gelangt*; en vaſtigheden gekocht of geſchonken zijnde, *ſoo wort 'er een brief van gemaekt, en die overgeleevert zijnde, mag de kooper het bezit van't goedt aenvaerden*, of terſtont of ter beſtemder tijt, door hem ſelfs, o door een ander, het zy meijer of ander volmacht, daer toe van hem geſchikt en als dan is de eygendom ten vollen overgedragen; *'t welk ook, ſonder brief, indiervoegen kan geſchieden.*

17. Het is wel noodig tot eindelijke, en geruſte genietinge van gekochte vaſte goederen, *dat men wettelijke inwijſinge van de Overicheit hebbe*; maer het is de reeden van rechte, dat *overdrachte van eygendom daer niet van af hangt*: maer dat die al te vooren, *ſoo wanneer de leeveringe eerder geſchiedt*, is overgedragen, en al ſchoon geen inwijſinge mochte zijn verzogt, ſoo blijft echter de koper eygenaer, *ſoo lange dienteneffens geen aenklachte en verbeurtmakinge geſchiet mag zijn.* (e)

(c) §. 45. *d. tit. Inſt. l.* 1 §. *pen. ff. de Acquir. poſſ.* (d) *Scotatio, Effectucatio Goris adverſ.* 3. *p.* 1. *c.* 2. *n.* 13. *& ſeqq.* (e) *vid. Struv. ad tit. ff. de Empt. Vend. p.* 109.

X. KAPITTEL.

Van de bezittinge.

Wat bezittinge zy. Hoe meenigerley. Hoe de bezittinge verkreegen, hoe ſy behouden ende verlooren wort, mitſgaders van de clauſula conſtituti.

1. LEeveringe is niet anders, gelijk uit het voorgaende kapittel heeft konnen worden verſtaen, als *overdrachte van bezittinge, om daer door eygendom te verkrijgen*; en de bezittinge koomt ſoo nae aen *eygendom*, dat men niet langer kan wachten, om daer van te ſpreecken: te meer, om dat terſtont ſal gehandelt worden van *bruikverkrijginge*, welkers grondſlach is de bezittinge.

2. Wat is bezittinge? een recht, *om een lichamelijk ding te behouden, dier meininge, om het ſelve voor zich, of voor een ander te hebben.*

3. Sy wort gezegt tweederley te zijn, *natuirlijk* en *burgerlijk*. d'eerſte, wanneer de bezitter wel weet, dat hem het goedt niet toekoomt, en deſe is, rechtveerdig of onrechtveerdig, *Rechtveerdig*, ten aenzien van huirſlieden, mitſgaders vrucht-en leenbruikers, pandthouders en diergelijke. (a)

4. Alhoewel deſe alle, wanneer het woort van bezittinge wat enger genoomen wort, gezegt worden *niet te bezitten*, maer in de *bezittinge te weſen*. (b)

5. Onrechtveerdige bezittinge is van roovers, dieven en van alle, die vreemdt goedt ter quader trouwen onder haer houden. (c)

6. Burgerlijke bezittinge is, wanneer men niet en weet, of de ware eygendom behoort ons toe. (d)

7. Bezittinge wort verkreegen door lichamelijke aengrijpinge, *met meininge van het goedt te hebben en te behouden*. (e) Sy wort bewaert ende behouden ook met het gemoedt alleen; ſoo lange de bezitter meininge heeft, om het goedt te willen behouden, het zy 't onder ſijn eygen

(a) *l.* 2. §. *ff. pro hered. l.* 3. §. *ult. cum l. ſequ. ff. ad Exhibend. l.* 13. §. 1. *ff. de publ. in rem act. l.* 12. *pr. ff. de Acquir. poſſ.* (b) § 5. *Inſt. de Interdict. l.* 9 *ff de R. vind.*
(c) *l.* 6. *l.* 15. *l ult ff. de Acquir. poſſ.* (d) *d. l.* 13. §. 1. *ff. de public. in rem act.*
(e) *l.* 3. §. 1. *l.* 8. *ff. de Acquir. poſſ.*

gen handt is, of onder huirſlieden, leenbruikers en andere, die 't uit ſijn name bezitten. (f)

7. Wy verlieſen het bezit ook door het *gemoet* en *de wille alleen*, als wy verklaren, ſchoon het goedt noch onder ons hebbende, dat wy 't niet langer willen hebben, (g) *alhoewel doorgaens het verlies van de bezittinge ook geſchiedt door lichamelijke verlatinge*, t'effens met verklaringe der wille. (h)

9. Hier toe behoort ook de *clauſula conſtituti* ſoo genoemt, weſende zeer gebruikelijk in koop-brieven ende in *ſpeciale hypoteecken*. ſy beteeckent niet anders, als een verklaringe, *waer by een eygenaer, ofte bezitter van eenig goedt verklaert het ſelve te bezitten of te ſullen bezitten voor en uit name van een ander*, waer door de eygenaer ofte de bezitter waerlijk de bezittinge verlieſt ende ſy wort dadelijk overgedragen op dien anderen. (i) ſonder dat echter de gene, tot wiens profijt de *Clauſula ſpreekt*, daer door eenig recht op de eygendom verkrijgt, *maer hy geniet alle d'effecten die de bezittinge geeft.*

10. De voornaemſte dier effecten is, dat een bezitter niet mag worden berooft of ontzet van het goedt, voor en aleer een ander betoont heeft, dat hy beeter recht heeft, (k) en ſoo men hem ſtoort, worden hem middelen van *maintien* gegeven. (l)

11. Dit recht kan ons niet worden benoomen, als wanneer wy door ons eygen wille de *bezittinge* verlaten, en niet door het gene, die op onſen name in het bezit zijn, als huirders, en vruchtbruikers of die de *clauſula conſtituti* hebben gepaſſeert, ſouden mogen doen of zeggen, het zy de ſodanige het bezit ſlechts hebben verlaten, of dat ſy 't goedt aen een ander hebben over geleevert. (m)

(f) *d. l. 3. §. 11. eod. tit §. 5. Inſt. de Interdict.* (g) *d. l. 3. § 6. ff. de Acquir. poſſ.* (h) *l. 8. ff. eod. tit.* (i) *l. 18. l. 28. in pr. ff. de Acquir. poſſ. l. 35. verſ. ſed ſi C. de donat.* (k) *ziet de Groot Inleid. 2. boek 2 deel.* (l) *tit. inſt. D. & C. de interdictis.* (m) *l. ult. C. de Acquir. poſſ. Sand. 5. 4. 1.*

XI. KAPITTEL.

Van bruik-verkrijginge en verjaringe.

Overgang tot de volgende materie. Wat bruikverkrijginge zy. Hoe veel tijts van noden is, om vreemd goedt door gebruik te verkrijgen. Van de stooreniſſe des ſelven gebruiks. Van goede trouwe, ende van bequame titels, die tot bruikverkrijginge mede vereyſcht worden. Wat ſaken uitgenoomen zijn, om door bruik niet te konnen verkregen worden.

1. WY hebben geſprooken van de *naeſte oorſaken der eygendom*, volgens het recht der volkeren, volgen nu de manieren om eygendom te verkrijgen, door burgerlijk recht en wetduidinge, welke zijn drie in getale, bruik-*verkrijginge*, *ſchenkinge*, en *makinge* by uitterſte wille buiten verkrijginge van erveniſſe, waer van hier nae.

2. Bruik-verkrijginge *is aenwerpinge van eygendom, door geduirig bezit van een wettelijke tijt, met goeder trouwe en met een bequamen tijtel vergezelſchapt*, (a) uitgenoomen ſeekere goederen, die dit niet onderworpen zijn.

3. De wet heeft deſe manier van eygendom te verkrijgen ingevoert, *om dat 'er niet ſchadelijker is voor de gemeine ruſte, als dat de eygendommen lang onſeeker blijven*, waer uit oude, en verwerde twiſten voortkomen, gemeinlijk hebben ook die haer eygendom dus verlieſen, ſoo verre *ſchult dat ſy op haer goedt niet beter gepaſt en hebben.*

4. Echter, indien yemant een gewichtige reeden konde bybrengen, waer door hy metter daedt was belet geweeſt, om ſijn goedt in tijts te konnen opſoeken, en aentaſten, *die ſoude tegens de bruik-verkrijginge in ſijn geheel mogen herſtelt worden.* (b)

5. Uit de vooren geſtelde beſchrijvinge blijkt; dat tot de bruik-verkrijginge *vijf ſaken vereyſcht worden.*

6. Ten eerſten, geduirig bezit, ten tweeden een wettelijke tijt, ten derden goede trouwe, ten vierden een bequame tijtel, ten vijfden goedt dat niet verboden of uitgenomen is tot deſen eynde.

7. Van welke vereyſchte dingen, indiender een ontbrak, ſoo ſoude de bruik-verkrijginge geen voortgang hebben.

8. Zegge

(a) *l. 2. ff. de uſucap.* (b) *l. 2. l. 4. l. ult. C. Quib. non objic. long. temp. præſcr.*

8. Zegge de bezittinge moet *geduirig zijn*, want als hy geſtoort wort, ſoo heeft de bruik-verkrijginge geen plaets.

9. Deſe verſtooringe (b) is ook tweederley, *natuirlijk* en *burgerlijk*.

10. De natuirlijke wort gezegt, *wanneer den bezitter het goedt benomen, of hy daer uit gedreeven wort.* (c)

11. Burgerlijke ſtooringe is, als de bezitter over de eygendom *rechtelijk is aengeſprooken*; want als dan de verjaringe komt op te houden. (d)

12. De geduirigheit der bezittinge wort verſtaen, *ſoo lange de tijt door de wet tot de bruikverkrijginge vaſt geſtelt, ten eynde toe vervult is*, het welk is het tweede vereyſchte tot de bruik-verkrijginge.

13. Deſe tijt is ten aenzien van roerlijke goederen niet meer als *drie jaren*, ende onroerlijke de tijt van *tien, of twintig jaren.* (e)

14. Tien, ſoo de lieden *in een landtſchap* woonen, twintig, wanneer ſy *in verſcheidene landen* hare woonplaets hebben, *het welke is het tweede dat wierde vereyſcht.*

15. Edoch indien de bezitter ſterft, eer de jaren vervult zijn, ſoo mag ſijn Erfgenaem in de bezittinge voortvaren, *als maer de overleedene een goedt begin van verjaringe gemaekt heeft*, ende in dien ſtaet was, doen hy ſtierf, *dat hy de bruik-verkrijginge hadde konnen voleindigen.* (f)

16. Niet tegenſtaende de erfgenaem wel wiſte, dat het vreemt goedt was, wordende alleenlijk gezien op de overleedene, *met welke d' erfgenaem een perſoon wort gereekent te zijn*, invoegen hy ſoo wel *in des overledenens deugt, als ondeugt* nopens de bezittinge, komt te volgen.

17. Want als ook d' overleedene van quader trouwen is geweeſt, en wel heeft geweten, dat hem het goedt niet toequam, *ſoo kan de erfgenaem ſelf geen aenvang van verjaringe maken*, ſchoon hy oprechtelijk meint, dat het goedt hem toebehoort. (g)

18. In byſondere naevolgers, als *kopers, ſchenknemers*, en die by uitterſte wille yets gemaekt wort, is het een weinig anders gelegen, want ſy konnen tot haer voordeel gebruiken de tijt van bezittinge, in welke haer voorgangers het goedt hebben gehadt, *mits dat ſy beyde van goeder trouwe zijn geweeſt.* (h)

19. Want ſoo de voorgaende bezitter al hadde belooft, dat het goedt ſijn eygen was, en in diervoegen meer als de helfte des tijts verlopen

(b) *uſurpatio l. 2. ff. h. t.* (c) *l. 5. ff. eod tit.* (d) *l. 10. C. de Acquir. poſſ. l. pen. & ult. C. de Annal except.* (e) *pr. Inſt. d. tit. l. un. C. de uſucap. transform.* (f) *§. Diutina Inſt. h. tit. l. 22. & l. 43. ff de uſucap.* (g) *d. §. diutina l. 11. C. pr. diverſ. & temp. præſcript. l. 11. C. de Acquir. poſſ.* (h) *§. pen. ad tit. Inſt. l. 13. §. 20. & ult. ff. de Acquir. poſſ.*

mochte zijn, *soo kan echter de koper* of *schenknemer de verjaringe niet voltrecken, indien hy kennisse heeft, dat het goet een ander toebehoort.* (i)

20. Maer hier in is sijn geleegentheit wederom beter, als die van de erfgenaem, dat hy van goeder trouwen zijnde, *een begin* van de bruik-verkrijginge kan maken, *alschoon sijn voorganger ter sake quader trouwen, sulx niet hadde konnen doen.* (k)

21. De reeden is, om dat de bysondere navolgers niet verstaen worden *een persoon te zijn* met de geene, van de welke sy de goederen bekomen hebben.

22. Dient noch aengemerkt, dat soo lange de vruchten uit een landt vergadert, by den bezitter zijn, de tijt van verjaringe niet wort genomen, nae de gewoonte van roerlijke goederen op drie jaren; maer dat sy *volgen de natuir van het landt*, en dienvolgens, niet als in 10 of 20 jaren by den bezitter konnen worden verkregen; *maer by een derde wordende gevonden, soo konnen sy niet, als nae de gewoonlijke tijt van drie jaren gereekent worden.* (l)

23. Het derde vereysch der bruik-verkrijginge is, gelijk *rede* gezegt is, *goede trouwe*; welke niet anders is, als een *oprechte meininge van den bezitter, dat het goedt hem waerlijk toebehoort.* (m)

24. Invoegen dat ook een *pant-houder* ende *leen-bruiker*, wat aengaet dese geleegentheit, van quader trouwen geacht wort te zijn.

25. Het Keiserlijke recht is te vreeden, *dat de goede trouwe, by den bezitter in den aenvang zy*, sulx, alschoon hy voor het eynde der jaren, quame te weten, dat het goedt een ander toebehoorde, *hy niettemin in de verjaringe soude volharden*; maer het *Pausselijk* recht wil, dat de goede trouwe, *soo wel geduirig zy als de bezittinge*, 't welk by veele volkeren alsoo mede waergenomen wort. (n)

26. Schijnt nochtans, dat by ons het Keiserlijke recht soude moeten gelden, soo wel als alle andere saken by de *ordonnantien* niet gereguleert, te meer, dewijle in desen *geen meer gevaer is voor de* conscientie *als in de bruik-verkrijginge self.*

27. Volgt het *vierde* vereysch, 't welk is een *bequame titel*, te weten sodanig, waer door anderzins *de eygendom soude verkregen worden*, indien de overdrager waerlijk eygenaer was.

28. Sodanige titels zijn, *koop*, *betalinge*, *schenkinge*, *makinge* by laeste wille, *houwelijx*-giften, en diergelijke.

29. Het

(i) *d. l.* 13. §. 1. *& ult.*. (k) *l.* 5. *ff. ff d. div. & temp. præscript.* (l) *Sand. lib.* 3. *tit.* 15. *def.* 2. *in fin.* (m) *pr. Inst. h. t. cap. ult. x. de præscript.* (n) *l.* 48. §. 1. *ff. de Acquir. R. Dom. cap.* 2. *de Reg. Iur. in* 6, *cap. ult. x. de præscript.*

29. Het gebruik hier van is dusdanig, *yemant* wort *verkocht*, *geschonken*, *gemaekt*, of in *betalinge* gegeven, yets dat hy meint des leeveraers eigen te zijn, *maer is vreemt goet*; dit bezit hy drie, of tien jaren ter goeder trouwe, daer mede is hy eygenaer, ende de oude Heer heeft geen meer recht op het goedt. (o)

30. Diergelijke tijtel is ook *verlatinge*, wanneer yemant verlaet, of wech werpt, eenig goet dat hy meint het zijne te weesen, *maer het is't niet*. dit van een ander op, of ingenomen zijnde, kan door bruik verjaert ende verkregen worden. (p)

31. Maer het is van nooden, *dat de titel waerlijk, en in der daet ontrent d'overdrachte gebruikt zy*; want dwalinge in desen geen bruikverkrijginge maekt; by exempel, yemant die eenig goedt te leen gegeven is, beelt zich in, nae verloop van eenigen tijt, ter goeder trouwen, dat het hem geschonken is, *hy kan niet verjaren*. (q)

32. Echter, indien de leeveringe van 't goedt *beyderzijts*, *met die meininge geschiet wâre*, *dat het geschonken goedt was*, soo soude de verjaringe voortgang konnen hebben, soo in schenkinge als in andere titels.

33. Uitgenomen in *koop*, *en wandelkoop*, in *welke de titel nootsakelijk moet voorgaen*, om dat anders in de selve te grooten ongelijkheit soude begaen worden, die zich in de schenkingen en makingen, soo merkelijk niet vertoont. (r)

34. Evenwel, als yemant door een waerschijnelijke oorsake, tot dolinge is gebracht en tot meininge, dat de tijtel goedt en maerachtig was, soo wort de bruik-verkrijginge noch toe gelaten. (s)

35. Die door *dwalinge van recht*, meint dat hy een goeden tijtel heeft geniet geen bruikverkrijginge; by exempel, een vrouw wordende yets vereert van haer man, meint datse het selve met goeden tijtel besit; maer echter sy krijgt door verjaringe geen eygendom, *om dat echte lieden malkanderen niet mogen schenken*. (t)

36. Het laetste vereysch, dat de beschrijvinge der bruik-verkrijginge aen de hant geeft is, dat het goedt sodanig moet zijn, dat het verjaringe onderworpen zy.

37. Driederley oorsaek is 'er, waer door de bruik-verkrijginge op eenige goederen niet kan passen, eerstelijk, *de aert van 't goedt*, ten tweeden *voorrecht of privilegie*, ten derden *gebrek, of ondeugt in de sake*.

(o) *Tit. ff. Pro soluto, pro emptore, pro donato, pro legato, pro dote &c.* (p) *Tit. ff. pro de relict* (q) § *error Inst. de usucap. l.* 27. *ff eod tit* (r) *l* 48 *ff. de usucap.* (s) *d l.* 48. *l.* 2. *in pr ff pro emptore.* (t) *l* 13. § 0. *ff. d. tit. pro Empt. l. ult. § ult. ff. pro suo.* (u) *l.* 31. *l.* 32. §. 1. *ff. de usucap.*

38. Wegens d'eerſte reden kan door bruik niet verkregen worden *onlichamelijk goedt*, om dat het ſelve niet kan bezeeten worden, gelijk daer zijn *huis*, of *landts dienſtbaerheeden*, *actien*, en gerechtigheeden. (w)

39. Konnen hier ook toe gebracht worden alle ſaken, waer van handel, en wandel verboden is, gelijk de *menſchen*, ende gelijk by outs geacht wierden de *heilige dingen*; mitsgaders *graf-ſteden*, *poorten*, *en wallen*. (x)

40. Maer wy brengen die laetſte dingen liever tot de geene *die voorrecht hebben*, gelijk mede ſodanig zijn alle de *landtſchaps ſteeden*, *dorpen*, *kerken*, *Godts-huiſen*, en diergelijke algemeine goederen. (y)

41. Voorts die van minderjarigen ende van kinderen onder vaders macht ſtaende, eindelijk goederen die door de wet, of eenige laeſte wille verboden zijn, om vervreemdet te worden. (z)

43. Want ſulk goedt, ſchoon over een derde of vierde hant gekomen zijnde, mag door bruik niet verkregen worden, al weet de bezitter niet beter, of het is ſijn eygen goet, *want de ondeugt des eerſten diefſtals*, *wort door de wet*, *in de ſake ſelfs ingeprent*, *en vergezetſchapt d' eene bezitter voor*, *en d' ander na*. (a)

44. Hier door gebeurt het zelden dat in roerlijke goederen de bruikverkrijginge plaetſe vint, om *dat gemeinelijk ſulk goedt niet ſonder diefſtal in vreemde handen komt*.

45. Het kan nochtans zijn, dat het ter goeder trouwe geſchiedt, by voorbeelt, een erfgenaem vint eenig goedt in het boelhuis *'t welk d' overleedene verpant of geleent is*, edoch *dat hy meint aen de erveniſſe te behooren*, hy ſelf kan dat goet wel niet door bruik verkrijgen, om dat hy geen *titel* heeft, nog hebben kan, anders als d' overleedene gehadt heeft, gelijk boven rede gezegt is, *Maer als hy't verkoopt*, *ſoo heeft de tweede bezitter bruik-verkrijginge op dat goedt*, dewijle hy nog dief nog geweldigaer is, *en de koper van goeder trouwen*, gelijk hy moet zijn. (b)

46. Wanneer ook yemant door dwalinge van recht eenig goet bezit, *hoewel die ſelf geen bruik-verkrijginge heeft*, ſoo kan hy nochtans door vervreemdinge aen een ander het ſelve recht wel overdragen. (c)

48. Selfs

(w) *l.* 43. §. 1. *ff. de A. R. D.* (x) §. 1. *fin. Inſt. de uſucap. l.* 9. *ff. eod. tit.* (y) § *res fiſci Inſt. eod. tit. C. ne rei dom. vel templ. l. ult. C. de fund. patrim. l.* 23. *C. de SS. Eccleſ. Nov.* 111. *&* N. 131. *c.* 6. (z) *C. Quib. non obſt. long. temp. præſcr. l. ult. C. In quib. cauſ. reſt. in int. l.* 1. §. 1. *C. de Annal. except. l.* 2 *C. pro empt.* (a) §. *furtivæ* 2. *I. d. tit. l.* 7. *C. pro empt. l.* 11. *C. de Acquir. poſſ.* (b) *d.* §. *Furtiva verſ. ſed tamen id.*

48. Selfs als een huis of zate landts wort ingenomen ſonder gewelt, ſoo kan wel de inneemer, *wetende dat het zijne niet en is*, geen bruikverkrijginge voltrecken, maer alleen die het ter goeder trouwen koopt; doch yemant eenig tilbaer goedt vindende, en het ſelve verkopende, draegt het recht van bruikverkrijginge niet over, *om dat het dieffch is*, gelijk wy *hier boven* gehoort hebben. (d)

49. Edoch deſe ondeugt van dievery en geweldenary kan worden gezuivert, *ſoo wanneer het goedt rechtveerdelijk weder koomt in de hant des eygenaers*, want alſdan ſonder dieffſtal wederom komende in vreemde handen, kan het vrijelijk door bruik verkreegen worden. (e)

50. Dienſvolgens een pandt geſtoolen zijnde, moet wederkomen in de hant des *ſchuldenaers*, diens eygen het is, en niet in die van den *ſchult-eyſcher*, of *crediteur* om geſuivert te worden, *ten ware de ſchuldenaer het pandt ſelf geſtoolen hadde*, in welken gevalle de ondeugt ook door wederkomſte in handen van de ſchult-eyſcher geſuivert wort. (f)

51. Dient noch aengemerkt, dat de goederen, die van wegen het gemeine landt verkocht worden, het zy op *verbeurt-makinge* of anders, de gewoonlijke tijt van bruik-verkrijginge, niet van nooden hebben; *maer de koopers worden dadelijk ſorgeloos geſtelt*, en d' eygenaer moet vergoedinge ſoeken by het landt, of anders moet hy voor altoos ſwijgen. (g)

52. Dus verre van de bruik-verkrijginge daer is noch een ander ſoorte van verjaringe, waer door actien, en gerechticheeden verkregen of verloren worden, men noemtſe gemeinelijk præſcriptie, hoedanige veelderley in de rechten zijn; *maer ſy behooren tot een ander plaetſe, daer wy ſe toe ſparen ſullen.*

(d) *d. §. verſ. quod autem ad eas res.* (e) *§. aliquando d. tit. Inſt. l. 4. §. 6. ff. eod.*
(f) *Ibid. & §. ult. eod.* (g) *§. ult. Inſt. de uſucap.*

XII. Kapittel.

Van erveniſſen ende van Teſtamenten.

Reeden van de ordere nevens de voorgaende en volgende kapittels, Wat erveniſſe, wat teſtament zy, des ſelfs verſcheidenheit. Regels om teſtamenten wel te maken. eerſt in't gemein, daer nae in't byſonder voor yder ſoorte van Teſtament, die wijdluſtig verhandelt worden.

1. VOlgens ordere moeſten wy nu ſpreeken van ſchenkingen ende makingen by laetſte willen, anders genoemt *legaten:* maer ons dunkt bequamer, eerſt te handelen van de erveniſſen, en uitterſte willen, om dat de ſchenkingen die onder levende geſchieden, wel konnen gebracht worden tot de overeenkomingen, ofte *contracten*, en wat de legaten aengaet, als ook de ſchenkingen ter ſake des doots, die voegen beſt achter en nevens de uitterſte willen.

2. Soo volgt dan de erveniſſe, welke is *een recht, waer door ons toebehoort alle het geene den overleedene, wiens naevolgers wy zijn, in eeniger manieren toebehoort heeft*, te weten, niet alleen wat ſijn eygen is geweeſt, maer ook wat hy *ter goeder trouwe bezeeten* heeft, ook dat hem *verpandt*, jae wat hem *geleent* ofte *betrout* was, voorts *roerlijk* en *onroerlijk*, *lichamelijk* en *onlichamelijk* goedt, *actien* ende gerechtigheeden, ook laſten ende *ſchulden*; invoegen d' erveniſſe is een ophoopinge van allerhande ſaken ende gerechtigheeden, die tot yemant in eenigerwijſe konnen behooren, alles in een recht, datmen Erfrecht noemt, beklemt. (a)

3. En is te letten, dat tuſſchen erveniſſe ende goederen des overleedenen dit onderſcheidt is, dat goederen verſtaen worden nae aftochte der ſchulden, maer erveniſſe begrijpt ſoo wel ſchulden als profijten. (b)

4. De oorſaken en titels, om de erveniſſe te verkrijgen, zijn tweederley, *Teſtament* en *Wet*, van de welke deſe regel is, dat *de naevolginge door de Wet geen plaetſe heeft, ſoo lang 'er een erfgenaem by Teſtament verhoopt wort.* (c)

5. Staet eerſt te weten dat het woort uitterſte wille ſich verder uitſtrekt, als dat van een *Teſtament*; want het begrijpt ook kleine of onvol-

(a) *l.* 19. *& ſequ. ff. de hered pet.* (b) *l.* 39. §. 1. *ff. de V. ſignif.* (c) *l.* 39. *ff de Acquir. hered.*

onvolmaekte teſtamenten, die men *Codicillen* noemt, en ſchenkingen ter ſake des doodts; hoewel de meeſte Rechtſgeleerden van practijke, ſelf het woort *Teſtament* ſoo algemein neemen, dat 'er *Codicillen* mede onder worden begreepen.

6. Wy ſullen eerſt handelen van het Teſtament, het welke is *een wettige verklaringe wat erfgenaem yemant nae ſijn doodt wil laten*, en wat hy verder wil hebben gedaen.

7. Het wort gedeilt in een *volmaekt*, en *onvolmaekt* Teſtament.

8. Beide zijnſe of *ſchriftelijk* of *mondeling* uitgeſprooken. Het geſchrevene wort meerendeels gebruikt, om dat het verborgen blijft. Het mondelinge heeft zijn gebruik, als men door een haeſtigen overval vreeſt, dat de perſoon ſoo lange niet leven ſal, als ſijn wille behoorlijk in ſchrift ſoude konnen worden gebracht.

9. Om dat de begeerlijkheit der menſchen nergens beter ſtoffe kan vinden als in erveniſſen; ende kranke lieden, die meeſt *Teſtamenten* maken, lichtelijk bedrogen konnen worden, ſoo is de Wet zeer ſorgvuldig geweeſt, om de *Teſtamenten* wel te bewaren.

10. De regels nae dewelke de Teſtamenten gemaekt worden, zijn of *gemein* aen beide de ſoorten of *byſonder* aen yeder van die, alle hebben ſy plaets in Frieſlandt, behalven *een*, waer van beneeden. (c)

11. De gemeine vereyſchte regels, buiten de ſake ſelfs, ſoo als ſy in de beſchrijvinge is uitgedrukt, worden gebracht tot twee, te weten, *een Context* en *zeven getuigen, mits alvooren vaſt ſtellende, dat de gront, en als de ziele van het Teſtament is, inſtellinge van erfgenaem.*

12. Het woort van een *context* beteeckent, ten *eerſten*, dat het *Teſtament* gemaekt werde op een tijt, ſonder verſtooringe of ſcheidinge, invoegen dat niemant der geener, die tot het maken des Teſtaments behooren, uitgae of yets anders doe ofte verhandele.

13. Voorts verbiedt het woort van een *context*, de tuſſchenkominge van yets vreemts; wordende voor vreemt gehouden, al wat niet beſtaet uit de bloote verklaringe van de wille des makers alleen, diensvolgens alle *contracten*, en alles waer in d' overeenſtemminge van meer perſoonen vereyſcht wort, zijn vreemde dingen van een Teſtament.

14. Sulks indien de Maker, of Teſtateur, onder het ſtichten van het Teſtament met yemant *accordeerde* over de koop van eenig ding het geheele Teſtament ſoude komen te vervallen.

15. Veele nochtans zijn dier meininge, dat een overeenkominge, die niet verre afgaet van den aert der uitterſte willen, het Teſtament niet en

(c) *Ordonn.* 16. 2.

en bederft, gelijk of de Teſtateur een ſchenkinge ter ſake des doodts dedeede, aen yemant die het ook aennam, hoewel die aenneeminge beter buiten het ſtichten van het Teſtament gelaten wordt. (d)

16. Het oordeel hier van hangt zeer af van wel te verſtaen, wanneer het een *context* begint. Men moet niet denken, dat, als de Teſtateur ende de getuigen yets handelen, of uitgaen, terwijl de Notaris ſchrijft, ſulx het Teſtament ſoude konnen breecken; *want het ſchrijven van de wille des Teſtateurs behoort niet tot de ſolemniteit der makinge*, alſoo het ſelve behoort tot de voorbereidinge ende niet tot d' actie van het teſteeren ſelf, (e) gelijk het dan ook meerendeels geſchiedt in't afweſen der getuigen; maer het *een context* moet dan waergenoomen worden, *als de Teſtateur het geſchreevene teſtament neemt in ſijn handen, verklaert daer in ſijn uiterſte wille te zijn ende verſoekt de getuigen om te willen teeckenen*; het welke verteeckenen ſoo van de getuigen als van de teſtateur vervolgens geſchiedt.

17. In deſen tijt moet nau gelet worden, dat 'er niet vreemds tuſſchen kome, ende ſoo verre dan yemant der getuigen uitging, of dat alſdan onder haer eenig contract wierde gemaekt, men ſoude moeten zeggen, *dat de ſolemniteit der makinge gebrooken was*; ten ware mogelijk, het een overeenkominge was, die tot vervullinge van 't geene ten teſtamente verhaelt mochte zijn, ſtrekte, gelijk van de ſchenkinge by verſterf reede gezegt is.

18. Dit echter moet ſoo ſtraf niet genoomen worden, dat, als de Teſtateur of een der getuigen yets overkoomt van *ſiekte of van natuurlijke nootwendigheit* ende daer over yemant van haer moet vertrecken, *om terſtont weder te komen*, ſulx het teſtament ſoude vernietigen; Soude ook wel mogen geſchieden, dat als de Teſtateur of teſtatrice 't een of 't ander van die ſoorte moeſte verrichten, daer niemant by konde zijn, in ſulken gevall' alle de getuigen voor een tijt vertrocken, en dat naderhandt alles wederom wierde hervat, *ſchoon het in 't midden van de verteeckeninge mochte zijn voorgevallen*. Souden ook wel nieuwe getuigen mogen gehaelt worden in plaetſe van die door de vallende of andere ſiekte niet by het beveſtigen tegenwoordig ſouden konnen zijn. (f)

19. Voorts ſoo wanneerder geen te zamen gevoegde wille van twee perſoonen is, ſoo mag de Teſtateur ſijn wille van alles wel verklaren, al was het van *Contracten* te vooren aengegaen, of die noch ſouden mogen aengegaen worden.

20. Jae

(d) *Graff recept. ſent. §. teſtam. qu.* 60. *n* 2. *Schneid. ad pr. de legat. n.* 10 *Mantic. conject. ult. vol l.* 8. *tit.* 1. *n.* 36. (e) *Sand.* 4. 1. 5. (f) *l.* 28. *C. de Teſtament.*

20. Jae ook dit is ongetwijvelt, dat een Teſtateur wel in ſijn Teſtament ſonde mogen zeggen, een koop of andere handelinge met een ander te hebben aengegaen, ten einde de erfgenaem ſoude naekomen, het geene by hem dien te neffens gedaen was. (g)

21. Volgt het tweede algemeine vereyſch der Teſtamenten, rakende de getuigen, welke moeten zeven in getale zijn, de ſchrijver daer onder gereeckent, weſende deſe en andere ſchier overtollige ſorgvuldigheden by den ouden ingevoert, om het groote belang der ſake, en de gevaerlijke bedriegerijen, die daer ontrent ſouden konnen worden in 't werk geſtelt ende eertijts wierden ge-oeffent, meer ſoo het ſchijnt als men nu weet te geſchieden, ſoo verre, dat eertijts de wet tegen de falſariſen wierde genoemt, de wet van de Teſtamenten. (h)

22. In deſe getuigen wort vereyſcht, dat zy den Teſtateur tegenwoordig zien, dat zy van hem uitdruckelijk verſocht worden, om van ſijn uitterſte wille te getuigen, dat ſy ſulks niet gedwongen maer vrywillig doen; En eindelijk, dat het ſoodanige perſoonen zijn, die ſelfs erfgenamen ſouden konnen worden gemaekt. (i)

23. Eenige nochtans worden uitgenoomen, die hoewel bequaem zijnde om van yemant te erven, tot getuigen echter in Teſtamenten niet mogen worden gebruikt, als daer zijn de *vrouwen*, *jongelingen minder als* 14 *jaren*, *uitſinnige*, *ſtomme*, *doove*, *ſtadts-kinderen*, en alle die *het recht van getuige te mogen zijn*, *benoomen is*, als daer zijn paſquilmakers, immers die des wegen rechtelijk gedoemt zijn; mitſgaders de kinderen der geener die miſdaet van gequetſte Majeſteit hebben begaen, Heidens en afvallige van 't Chriſten geloove; Mitſgaders grove ketters, want gemeine ketters worden toegelaten, gelijk de meeſte zijn die onder ons woonen, en met onſe kerke geen gemeinſchap en hebben. (k)

24. By aldien echter een Teſtament gemaekt was, waer by d'eene en d'ander buiten kenniſſe van de Teſtateur als getuige mochte zijn gebruikt geweeſt, van ſodanigen aert als de boven uitgenoomene perſoonen; by voorbeelt, *een grof ketter onbekent*, of een *vrouw in mans kleederen*, ſulks ſoude de deugt van 't Teſtament niet krenken, als maer de perſoon voor ſoodanig niet ware bekent geweeſt. (l)

25. Voorts ſoo magh onder de getuigen niet zijn d'erfgenaem ſelve noch die in des Teſtators macht is, te weten ſijn zoon. (m)

(g) *per l.* 37. §. 5 *ff. de legat* 3. (h) §. 7. *Inſt. de Publ. jud.* (i) §. 6. *l. Qui teſtam. fac. poſſ. l.* 21. §. *pen ff. eod. tit l* 20. §. *ult. eod.* § 6 *l. de teſtam. ord.* (k) §. 6. *Inſt. d. tit. Inſt. l.* 18 §. 1. *Qui teſtam. fac. l.* 5 *C. eod. L. Iul. Majeſt l* 3 *C. de Apoſt. l* 3. *l. pen. C. de Hæret.* (l) §. 7 *d. tit. Inſt.* (m) §. 9. & 10. *eod. tit.*

26. Anders geeft *bloedtverwantſchap geen reeden van verbodt* in deſen, ſulx een zoon buiten ſijn vaders macht zijnde, en wederom de vader mitſgaders de broeders wel ſouden mogen getuigen zijn in malkanders Teſtamenten; veel *minder worden oomen en neven, of die in een huis woonen*, van 't getuigen uitgeſlooten.

27. Alhoewel het beter is de naeſte bloedt-vrienden voorby te gaen, als men andere getuigen kan bekomen, om alle reeden van achterdocht te ſchuwen.

28. Het ſelve is te weten van de geene, die in het Teſtament gedacht ende vereert worden met *legaten en geſchenken*, die ook niet verbooden worden getuigen te zijn. (n)

29. Eyndelijk ſtaet aen te merken, dat onder de getuigen wel ſoude mogen zijn een perſoon, *die de ſprake des Teſtateurs niet en verſtont*; hoewel beter gelaten. (o)

30. Dit is ſoo veel aengaet de Teſtamenten in 't gemein ſoo *geſchrevene* als *ongeſchrevene*.

31. Nopens de geſchrevene in 't byſonder is te weten, dat het moet geſchreven worden, met de hant van de Teſtateur, ofte van yemant daer toe van hem gelaſtigt, *ſonder dat het juiſt een Notaris, of een openbaer perſoon behoeft te zijn*; want de zeven getuigen genoeg verſeeckertheit geven, en de wetten eyſchen het niet.

32. En ſoo daer een Notaris toegebruikt wort die komt in deſen niet anders als voor een getuige, hy zijnde de zevende, daer anders buiten hem het vereyſchte getal ſoude moeten zijn; by aldien het Teſtament door ſijn toedoen tot een publijk inſtrument wierde gemaekt.

33. De vrucht van deſe aenmerkinge is, dat als 'er geen Notaris voor de handt is, niemant deſweegen denke, dat ſijn teſtament gevaer loopt van te konnen gelden, ook dat yemant hem het ſtuk betrouwende, mitſgaders ſijn diſpoſitie ſecreet willende houden, ſijn eygen teſtament kan ſchrijven, ontbieden zeven getuigen, en doen by de ſelve, wat hy weet nae rechte vereyſcht te worden.

34. Maer die niet verſeeckert is van het recht in deſen, doet beſt zich by een, die hem dit ſtuk wel verſtaet te vervoegen, ende gebruike daer toe geen Predikanten ende Schoolmeeſters, hoedanige teſtamenten dikwils hebbe gezien te leur gaen, ofte groot perikel van ondeugentheit loopen.

35. Het teſtament geſchreven zijnde moet het ſelve den Teſtateur van woorde tot woorde worden voorgeleeſen, *niet eſſen by de getuigen*; maer

(n) §. 11. *d. tit. Inſtit.* (o) *l.* 20. §. *pen. ff. Qui teſtam. fac. poſſ.*

maer wel aen hem alleen, (p) Doch is dienſtig, dat in het teſtament achter aen werde verhaelt, dat het voorgeleeſen is, ten aenhooren van de getuigen.

36. Want anderzins niet ſonder reeden kan worden *geſuſtineert*, dat het voor leeſen ſoude moeten worden beweeſen, om dat het een feit is ende nootſakelijk om het teſtament te doen beſtaen, *hoedanige feiten niet worden gepreſumeert, maer hebben bewijs van nooden.* (q)

37. Maer het wort doorgaens, hoewel zeer qualijk, by de Notarien vergeeten, en de practijke brengt niet mede, dat het beſtaen der teſtamenten van dat bewijs, 't welk doorgaens beſwaerlijk is, ſoude afhangen; waer van men deſe reeden kan geeven, dat de Wetten, waer by de ſolemniteiten van een geſchreven teſtament naeukeuriglijk worden verhaelt, deſe meldinge van 't voorleeſen niet en vereyſchen, (r) en dat een Teſtateur hebbende het teſtament in ſijn handt, of door den ſchrijver doende vertoonen ende verklarende, dat daer in is ſijn wille, *het ſelve teſtament ongetwijvelt ſal hebben geleeſen ofte hooren leeſen.*

38. *Albier begint de beveſtinge of de tijt van een Context.*

39. Als het volſchreven is, ſoo moet dan de Teſtateur of immers de ſchrijver het teſtament in handen neemen, en verklaren dat in het ſelve ſijn geheele uitterſte wille begreepen is, dat het hem van woorde tot woorde voorgeleeſen is, en dat hy de getuigen verſoekt, om het ſelve teſtament beneffens hem te verteeckenen, *'t welk alſoo geſchiedt te zijn, dient mede in het teſtament ſelve vermelt*; ſoo verre reede gezegt is.

40. Dit moet de Teſtateur ſelve ſpreeken, ofte ten minſten de *zin daer van, met genoeg ſaem duidelijke woorden uit ofte nae zeggen*, ſonder dat het eenigſt woordeken *jae*, op het voorzeggen van den ſchrijver genoeg is, immers ſoo de Teſtateur krank mochte zijn; want in een *geſont eenvoudig perſoon*, voor wijs echter bekent zijnde, *ſoude een ſimpele toeſtemminge met jae, op yeder van de gemelde vraeg-ſtucken konnen geleeden worden.*

41. Sulks gedaen zijnde leeſt gemeinelijk de ſchrijver van het teſtament de *voor-reeden en het ſlot* aen de getuigen voor, (het welke nochtans niet nootſakelijk is,) ende nae de voorleeſinge (die ook van het geheele teſtament kan geſchieden ſoo yemant wil,) geſchiedt de teeckeninge, ſoo van de Teſtateur als van de getuigen; *en daer mede is het teſtament voltrocken.*

42. Soo wanneer de Teſtateur niet ſchrijven kan, moet hy een

(p) *Sand. 4. 1. 5.* (q) *ita ſentit. poſt alios Schotan. exam. ad tit ff. qui teſtam. fac.*
(r) *l. 21. & 28. C. de Teſtament.*

achtſte getuige verſoeken om voor hem te teikenen, het *welke ook wel mede behoorde plaetſe te hebben, wanneer hy niet meer als een merk kan zetten*, want ſulx voor geen naem ſchrijven gehouden kan worden, ende behoorde immers ook die achtſte getuige by het voorleeſen tegenwoordig te zijn, om dat het geſchreevene anders den letteronkundigen Teſtateur kan worden voorgeleeſen, ſoo als een ander wil, evengelijk ten aenzien van de blinden is geordonneert, gelijk *beneeden ſal volgen.*

43. Evenwel om dat het merk-teeckenen alhier zeer gebruikelijk is, ſoo heeft het Hoff verſcheidene teſtamenten, *waer onder het merk van den maker alleenlijk was geſtelt voor goedt gekeurt*, met byſchrijvinge door de handt van een ander, wiens merk het was, en wort nu daer niet meer aen getwijvelt; jae men ziet het ook aen in de getuigen ſelfs, in een *ſolemneel* teſtament, dat echter te verre afgaet van de beſchreevene rechten.

44. Het Roomſche recht wil ook, dat de teſtamenten van den maker, en van de getuigen ſullen worden *verzeegelt*; maer het ſelve is by onſe Ordonnantie als onnoodig en hier ongebruikelijk afgekeurt, *zijnde dit het eenigſte point, dat in Frieſlant van het Keiſerlijke recht*, nopens de teſtamenten verſcheiden is. (f)

45. Voor aen, of onder het teſtament moet geſtelt worden het jaer en de dach wanneer het gemaekt is; en koomt zeer qualijk als ſulx wort verzuymt, hoewel echter het teſtament daer door niet t' eenemael onnut wort gemaekt. (t)

46. Daer zijn ook andere byvoegſels der geſchrevene teſtamenten, die of in het beginne of in het laeſte pleegen ingelaſt te worden, als voor aen wort doorgaens geſtelt *in den name van Godt Almachtig, of onſes Heeren Jeſu Chriſti*, 't welk wel betamelijk en Godtvruchtig is, maer echter naegelaten zijnde geen teſtament krachteloos kan maken.

47. Worden ook meeſten tijt wederroepen alle voorgaende teſtamenten en uitterſte willen by den ſelven Teſtateur opgericht; maer dit is ten aenzien van de *Teſtamenten* onnoodig, om dat het eerſte van ſelfs, en altoos door het laetſte wort te niete gedaen; *maer wel ten aenzien van de Codicillen*, om dat die anders niet wederroepen worden door een volgende teſtament, als voor ſoo veel het teſtament ſtrijdig is met het voorgaende Codicil, *gelijk beneeden ſal geleert worden.*

48. Een ander byvoegſel van grooten gebruike pleeg in de teſtamenten geſtelt te worden, in deſen zin; *Soo verre dit mijn Teſtament niet*

(f) *Ord. 4. boek tit. 16. art. 2.* (t) *Sand. 4. 1. 9.*

niet kan beſtaen, als een ſolemneel Teſtament, ſoo is mijn wille en meininge dat het beſtaen ſal als een Codicil, of eenige andere laeſte wille, ſoo als beſt nae gemeine rechten, en gewoonten deſer Landen ſal konnen beſtaen.

49. Dit wort gemeinelijk genoemt het *Codicil-ſlot*, van welkers kracht wy hier nae ſullen handelen.

50. In dit ſelve ſlot wort by eenige noch wel meer gevoegt, als dat het teſtament mag gelden, *gelijk een mondeling teſtament*, of *ſchenkinge ter zake des doodts*, ende ſoo voorts.

51. Maer wat de meldinge van het mondeling Teſtament of *Nuncupatijf* aengaet, die kan geen vrucht doen in de geſchreevene teſtamenten, ſoo als die gewoonlijk worden behandelt, vermits alleen het begin, ende het einde wort voorgeleeſen, *want het onmogelijk is, dat het teſtament als mondeling ſoude konnen gelden, waer van de getuigen den inhout niet hebben gehoort* ende verſtaen. ſulx ten minſten van nooden is, dat de getuigen uit de mont des Teſtators ſijne wille hebben verſtaen, indien dit deel des ſlots eenig gebruik ſoude hebben.

52. Het gebruik ſoude onder anderen in duſdanig geval moeten beſtaen; als een Teſtateur ſijn wille in een teſtament hebbende doen ſchrijven onder het verteeckenen des ſelfs mochte komen te beſwijcken ende te ſterven, eer hy 't hadde verteeckent, ende terwijl hy daer mede beeſig was, *by aldien de getuigen ſijn wille te vooren hebben verſtaen uit ſijn mondt, of uit het leeſen des teſtaments, ſoo kan het teſtament gelden als nuncupatijf ende uit kracht van de clauſule daer op ſtaende*; maer de getuigen geen kenniſſe van de wille des Teſtateurs hebbende, *ſoo gaet het teſtament in ſulken gevalle verlooren*; ende weete, dat alſoo by den Hove voor deſen is geoordeelt.

53. Het ander van de ſchenkinge ter ſake des doodts, is onnoodig, om dat de woorden hier boven, by ons in het codicil-ſlot geſtelt, algemein genoeg zijn, om de ſchenkinge te begrijpen, indien ſy anders van eenigen nut ſoude konnen weſen; het welke toch geen ofte zeer gering is; want of de ſchenkinge wort dadelijk aengenoomen by den vereerden of niet; de aenneeminge kan niet wel ten teſtamente geſchieden, om dat daer in *geen zamenſtemminge van verſcheiden perſoonen haer wille, mag geſchieden*, ſoo als hier boven geleert is; ende wanneer geen aenneeminge maer een verklaringe van de ſchenker ten teſtamente geſchiedt, ſoo heeft ſy geen hulpſlot van nooden, maer is niet anders als een Legaet.

54. Veeltijts wort ook achter aen gevoegt, dat, alſoo den getuigen niet als het begin, en het einde voorgeleeſen is, de Teſtateur haer

belooft en aenneemt vry te houden voor alle ſwarigheit en aenſprake dien te neffens ; en wort daer wel by geſtelt , *verbant van goederen*, en *ſubmiſſie* onder den Hove.

55. Maer dit ſlot ſluit niet wel, en wort veel beter achter gelaten, om dat het de eygenſchap nae rechte van een geſchreeven teſtament is, *dat de inhout den getuigen onbekent zy*, en om dat ſulk een bedingſt, ende belofte van onſchadelijkheit t' eenemael ſtrijdig is met de bekende eenigheit des *Contexts* ; Indien by gevalle de getuigen anders ſwarigheit maekten om te teeckenen, daer ſy echter geen reeden toe hebben (*om dat ſy niet worden verzocht te tuigen wat de Teſtateur heeft gewilt, maer dat hy dat teſtament, in diervoegen als het uiterlijk blijkt, heeft gemaekt ende beveſtigt,*) ſoo ſoude haer een byſondere *acte van guarand* konnen worden gegeven. 't is echter al ſoo gebruikelijk dat het niet gereeckent wort ſchade te doen, als 't 'er in 't teſtament by wort gevoegt.

56. Het is wel geoorloft twee gelijk-luidende teſtamenten te maken, die te zamen van een kracht zijn, mits dat ſy in alles overeenkomen, en van deſelve getuigen op een en deſelve tijt, onderteeckent werden. (u)

57. In een yder van deſelve beſtaet de volle kracht van het teſtament; ſulx dat het een zijnde verlooren, of ook geſcheurt, of doorhaelt d' erveniſſe nochtans uit het ander kan worden gevordert ; *ten ware men konde merken, dat den Teſtateur, met het ſcheuren of uitdoen voor hadde gehadt het teſtament te vernietigen*, gelijk lichtelijk ſoude konnen worden gegiſt, wanneer hy niet meer als een exemplaer konnende machtig worden hy dat hadde geſcheurt.

58. Twee teſtamenten op een tijt gemaekt, *niet in alles overeenkomende*, by aldien ſy echter in een *Context*, door een en deſelve getuigen zijn beveſtigt, ſchijnen voor een teſtament te moeten werden genoomen ; Want waerom ſoude de Teſtateur op twee papieren ſijn wille niet mogen uitdrucken, alſoo wel als op een vel ? en daerom ſchijnen ſy beyde te konnen gebruikt worden, ten meeſten voordeele des geenen, die in het een en het ander is vereert, de Heere *W. van V.* hadde ſoo geteſteert den 5. September 1679. komende beide teſtamenten, te gelijk gemaekt, meeſt in alles over een, doch niet ten vollen ; weſende in het eene een Legaet van hondert kroonen, dat in het ander op hondert rijxdaelders ſtont ; hebbe geadviſeert, dat buiten twijvel hondert rijxdaelders konde worden geëyſcht.

59. Op

(u) §. 13. *Inſt. de Teſtam. ordon.*

59. Op een papier twee teſtamenten te maken, door twee verſcheiden Teſtateurs is volgens de *Roomſche* rechten niet doenlijk; maer het gebruik heeft ſulx over al ingevoert; ſulx dit deſweegen geen twijvel meer is, ende geſchiedt dagelijks ſoo van echte-lieden, ende meeſt tuſſchen deeſe, als andere goede vrienden; niet uit eenige byſondere wet, ofte gewoonte; Maer om dat de meeſte Doctoren hebben verſtaen, dat het ſelfs nae Keiſerlijke rechten kan beſtaen, en dit in onſe practijke mede aengenoomen zijnde, moet het niet alleen van echte-lieden, maer ook van andere perſoonen ſoo worden verſtaen, gelijk dan ook alſoo wort erkent.

60. Hoewel ſy in diervoegen te gelijk gemaekt, op een tijt, ende te zamen beveſtigt worden, *ſoo blijven het nochtans twee teſtamenten*; waer uit volgt dat het eene teſtament wel ſoude konnen wettelijk, en het ander onwettelijk zijn; In gevalle, by exempel, d'eene het teſtament was voorgeleeſen, en d'andere niet, of d'eene de getuigen verſocht hadd' en d'ander niet.

61. Volgt ook, dat eene ſijn teſtament kan wederroepen, ſonder kenniſſe van de ander en volgens dien, dat ſoodanige zamentelijke Teſtateurs, malkanderen wel leelijk ſouden konnen bedriegen. (w)

62. Staet noch te letten, dat een Fries, of inwoonder van Frieſlant, makende teſtament op een ander plaetſe, daer ſoo veel plechtelijkheeden niet van nooden waren, als hier, gelijk in Hollandt, *ſoude nochtans ſijn teſtament, gemaekt nae gewoonte der plaetſe, daer hy zig bevindt*, konnen beſtaen, ook nopens de goederen in Frieſlandt geleegen.

63. In tegendeel, by aldien een Fries in dat vreemt lant, het teſtament in ſulker voegen maekt, dat het aldaer niet kan beſtaen, ſchoon het nae de Frieſche maniere goet is, 100 kan het echter niet gelden; ook niet ten aenzien van de goederen in Frieſlandt geleegen; *want het inſtrument moet eerſt in zig ſelven vaſt ſtaen, eer men daer uit eyſch kan maken*, en het kan niet vaſt worden, als het in aenvang, ende ten eerſten aenzien, in ſijn geheele forme ondeugend is geweeſt. Die ſig in een vreemt lant begeeft moet ſig daer nae ſtellen, dat hy in de uitterlijke plechticheeden de wetten van dat lant onderhoude, ſoo getuigt Gail in ſijn tweede boek, (x) het gemein gevoelen te zijn, dat als een wet goet of ondeugende maekt een contract of een diſpoſitie, nopens de ſolemniteiten daer toe vereyſcht, dat dan altoos wort gezien op de plaetſe daer het *contract*, ofte de *diſpoſitie* wort gemaekt, ende verbint ook daer toe een aenkomeling, die geen onderdaen is van dat

(w) *Peck. de teſtam. conjug. lib. 1. cap. 43. n. 1.* (x) *cap. 123. n. 3.*

dat lant. het ſelve ſchrijft Sande (y) dat nopens de ſolemniteit, en uitterlijke forme van een teſtament, wort ingezien de gewoonte der plaetſe daer het wort gemaekt, alſchoon de Teſtateur daer geen woonplaets en heeft; hoewel de queſtie by Sande niet geweeſt is, of een teſtament, nae de Frieſche manier gemaekt in een vreemd Lant, in Frieſlandt gelden kan; Maer aldaer verhandelt wort het tegendeel; waer van in het voorgaende geſprooken is, ſoo paſſen echter de redenen van *Sande* ook op deſe vrage even ſoo wel. Brengt dit tot nader verklaringe van 't geen' in het algemein is geleert hier boven in het derde *Kapittel.*

64. Wat aengaet het mondeling teſtament, dit heeft meeſt gebruik in vierige ſiekten en haeſtige overvallen, wanneer men vreeſt, dat den Teſtateur ſoo lang niet ſal kunnen leven, als de tijt van alles te ſchrijven en te verteeckenen ſoude aenhouden.

65. Als dan worden in der haeſt zeven getuigen by een geroepen, voor de welke de *Teſtateur* ſijn wille, ſoo duidelijk als hy kan, verklaert, *met verſoek* dat de getuigen ſulx willen in kenniſſe neemen.

66. Dit gedaen zijnde wort gemeinlijk ſijn verklaringe in geſchrifte geſtelt, het zy in tegenwoordigheit van de Teſtateur, of in ſijn afweſen, en de getuigen verteeckenen het ſelve, *by leeven, ofte nae verſterf van de Teſtateur*, 't welk niet verſcheelt.

67. Want het ſtellen in geſchrifte dient alleen voor de geheugeniſſe, en tot bewijs, *blijvende het teſtament in zig ſelf mondeling*, gelijk het was.

68. Eyndelijk, alhoewel deſe mondelinge teſtamenten meeſt by ſnelle ſiekten gebruikt worden; indien echter yemant gezont weſende, ofte de doodt ſoo haeſt niet verwachtende, in deſer voegen, *mondeling* ſijn *teſtament* wilde maken, het ſtaet hem vry, nae ſijn believen.

(y) *lib. 4. tit. 1. def. 14.*

XIII. Kapittel.

Van de onvolmaekte en geprivilegieerde Teſtamenten.

Van krijgſlieden Teſtamenten en der ſelver privilegie. Van ouders tuſſchen kinderen. Van Teſtamenten aen den Prince gepreſenteert, ofte voor rechte gemaekt. Die ten tijde van Peſt ende te lande waert gemaekt worden; ook van die tot godtvruchtige oogemerken.

1. VOlgen de onvolmaekte, ofte *min ſolemneele* anders *geprivilegieerde teſtamenten*, welke bevrijdt zijn, of van alle bovengemelte regels, ofte van eenige der ſelver.

2. Van alle vereyſchte regels zijn vry de naevolgende ſoorten; *Eerſtelijk*, de uiterſte willen der Krijgſlieden, *ten tweeden*, die de Oppermacht zijn voorgedragen, *ten derden*, die de Ouders tuſſchen hare Kinderen, en *ten vierden*, die *voorrecht* gemaekt worden.

3. Die krijgſlieden hebben het voorrecht van hare uiterſte willen te maken, *ſoo als ſy konnen, en ſoo als ſy willen*; wordende niets daer in vereyſcht, *als dat het blijcke ſulks d' eernſtige en laeſte wille des krijgsmans te zijn.* (a)

4. Onder krijgſlieden, worden alhier verſtaen, die in den oorlog dienen, te voet, en te paerde, ſoo wel officiers hooge en laege als ſlechte ſoldaten, ſoo wel die ter zee varen, ook boots-geſellen, (*te weten op de oorlog ſcheepen*) als die te lande dienen. (b)

5. De reeden van dit voor-recht is niet alleen de onkunde der krijgslieden in ſaken van Rechts handel, maer wel voornamentlijk *de noodt waer in de krijgſlieden haer bevinden*, en waer door ſy belet worden ſoo veel plechtigheeden waer te neemen, als anders in de teſtamenten worden vereyſcht, voorts ter *eeren, en tot aenmoedinge van de geene die haer leeven wagen voor het Vaderlandt.*

6. En deſweegen hebben die op Koopvaerdy-ſcheepen vaeren het ſelve recht niet, ſchoon eeven ſoo wel belet zijnde van ſoo veel plechtigheeden waer te neemen, als in een *ſolemneel* teſtament van nooden zijn.

7. Maer die ſich bevindt *op vyandts bodem*, ſchoon gevangen, ſoo-

(a) *pr. Inſt. de Milit. teſtam.* (b) *Vid. Gail. 2. obſ. 118, Gudelin. 5. de jur. noviſſ. C. fin. n 8.*

danige dewijl ſy heedenſdaegs geen ſlaven zijn, wort het ſelve recht toegelaten met de Soldaten. (c)

8. Wel te weeten, dit voor-recht der krijgſlieden wort verſtaen plaetſe te hebben *wanneer ſy metter daedt tegens den vyant gebruikt worden*; het zy in't velt of op zee, ende niet als ſy t' huis zijn of in guarniſoen leggen. (d)

9. Want in Steeden, en de winter leegers, moeten ſy haer uitterſte willen nae het gemeine recht, gelijk-formig met de burgers maken.

10. Wy hebben gezegt, dat in de krijgs-tochten tot de uitterſte wille van een Soldaet niet anders vereyſcht wort, *als bewijs van de wille des overleedenen.*

11. Dienſvolgens wort in een ſchriftelijk teſtament van een Soldaet niet anders vereyſcht, als dat men weete, dat het ſchrift is waerlijk de handt van de verſtorvene, ofte door ſijn laſt ingeſtelt, en dat ſijn wille daer in volkomentlijk is uytgedrukt, *ſchoon by hem niet onderteeckent*; gelijk by den Hove voor deſen verſtaen is ten aenzien van het teſtament van ſeecker Hooft-officier, gemaekt doen het leeger in Brabant was in den jare 1674.

12. In een mondeling teſtament moet ſoo veel bewijs zijn, als allenthalven in andere ſaken vereyſcht wort, *te weeten twee of drie getuigen*, voor dewelke de overleedene ſijn laeſte wille in *goeden eernſt* moet hebben verklaert.

13. Een krijgſman ſulk een teſtament hebbende gemaekt, ende naderhandt afgedankt wordende, ſoo blijft het teſtament noch in ſijn kracht, by aldien hy binnen 's jaers nae de afdankinge ſterft, maer leeft hy langer, ſoo moet hy een nieu teſtament maken, of *het goedt* gaet aen't *naeſte bloedt*. (e)

14. Doch heeft hy een erfgenaem gemaekt, onder *conditie*, by *exempel*, Jan zijn erfgenaem, *indien't ſchip Aſia in't vaderlandt komt*, ende het ſelve verſchijnt nae verloop van't jaer, *by aldien echter de maker binnen 's jaers geſtorven is*, ſoo blijft het teſtament goedt. (f)

15. Heeft yemant een onvolmaekt teſtament gemaekt, eer hy Soldaet wiert ende naderhandt krijgſman geworden zijnde ſterft, ſoo kan het teſtament ſijn kracht hebben, *indien de Teſtateur, terwijl hy in den krijg is door eenige woorden of daedt het ſelve beveſtigt ende te kennen gegeven heeft*, dat hy in de ſelve wille volharde, en anders niet. (g)

16. Ten *tweeden*, zijn *geprivilegieert* de teſtamenten die ouderen, ſoo

(c) *l. un. ff. de bon. poſſ. ex teſtam. mil.* (d) *d. p. Inſt.* (e) *§. 3. Inſt. h. t.*
(f) *d. §. 3.* (g) *§. 4. Inſt. d. tit.*

ſoo wel moeder als vader, groot-moeder en groot-vader maken, tuſſchen hare kinderen, in welke mede niet anders wort vereyſcht, *als dat de wille van de overleedene, klaerlijk moge blijcken*, even gelijk van de krijgſlieden gezegt is. (h)

17. Alleenlijk d'ouders konnende ſchrijvende, moeten de namen der kinderen met haer eygen handt, en de verdeylinge der goederen *niet met cijfers, maer met volle letters* ſchrijven; als mede wanneer ſy de uitterſte wille ſchrijven, *moeten ſy d'er jaer en dag by zetten*, (i) welke dingen ſoo in de krijgſlieden niet vereyſcht worden.

18. Soo de ouders ook *een ander erfgenaem nevens hare kinderen willen ſtellen*, dat moeten ſy doen met een volkomen teſtament; maer legaten konnen ſy wel aen vreemde maken, nevens hare kinderen. (k)

19. De ouders konnen ook *mondelinge onvolmaekte teſtamenten*, gelijk de krijgſlieden maken, volgens het gemeine gevoelen der rechtsgeleerden, hoewel de Keyſerlijke wetten daer niet van hebben. (l)

20. Dienſvolgens ſchijntmen ook te moeten zeggen, dat de ouders niet konnende ſchrijven haer wille, door een ander in 't ſchrift kunnen laten ſtellen, waer mede dan het bovengeſtelde vereyſch van alles met eygen ouders handt te moeten ſchrijven alleen ſoude plaets hebben in ouders, die ſchrijven konnen. *want ſeecker, konnen ſy met bloote mondelinge verklaringe beſtaen, hoe veel te meer ſullen ſy haer wille mogen dicteeren?*

21. Doch ſouden alſdan, gelijk mede by de mondelinge teſtamenten, twee getuigen op het minſte tegenwoordig moeten zijn.

22. Anders konnen de ouders in haer onvolmaekte teſtamenten, alles ſtellen wat haer belieft, ook wel yemant der kinderen, ſulks verdient hebbende ont-erven, of minder gedeelte toeleggen, als ſy anders moeſten hebben. (m)

23. Het derde privilegie is voor teſtamenten, die *den Prins van den Lande worden voorgedragen*, om by hem beveſtigt te worden, en die hebben geen ander getuigen of plechtigheeden van nooden, als 't eygenſte opdragen aen den Prince van 't Landt, (n) het welke by ons aen de Staten van den Lande ſoude moeten geſchieden, *maer het is alhier niet in 't gebruik*, alſoo de gewoonlijke manier minder moeylijkheit heeft.

24. By ons worden ook zelden uitterſte willen *voor recht* gemaekt, hoewel ſoo geſchiedende, mede geen ander plechtigheeden van nooden

(h) *l.* 21. §. 1 *C. de teſtam. & Auth. ſequ. Sand.* 4. 1. 6. (i) *Nov.* 107. *cap* 1. (k) *d Nov* 107. *c.* 1. (l) *Sand.* 4. 1. 7. (m) *d. N.* 107. *cap.* 1. *in pr.* (n) *l.* 19. *C. de Teſtament.*

zijn, (o) gelijk in de naebuyrige landen dikwils teſtamenten voor *Schepenen* of andere rechters worden gemaekt.

25. De teſtamenten die by peſt tijt gemaekt worden mogen heedenſdaegs ook beſtaen met ſoo veel getuigen, het zy mannen of vrouwen, als tot gemein bewijs van nooden zijn, bykans gelijk van de krijgſlieden is gezegt, (p) *hoewel nae Keyſerlijk recht, de peſt tijt, ſoo veel voor uit aen de teſtamenten niet en geeft*, maer alleen de zamenkomſte op een tijt; by de ouden zijnde niet geweeſt die vervaerlijke vreeſe voor de Peſt, die nu by de meeſte volkeren wort beſpeurt.

26. Teſtamenten by *huis-lieden op het landt* gemaekt, hebben ook eenig voor-recht, te weten, dat ſy met *vijf getuigen, ſchoon niet konnende ſchrijven*, als 'er geen andere zijn, mogen beſtaen; maer zeedert de handtmerken in de teſtamenten voor genoegſame verteeckeningen zijn aengenoomen, ſoo heeft dat privilegie van getuigen, die niet ſchrijven konnen, weinig gebruik; om dat nauwelijx een huiſman gevonden wort, of hy kan wel een handtmerk haelen.

27. Doch zijn door landt-lieden te verſtaen, niet die in bewoonde dorpen, maer die op eenſame plaetſen te lande-waerts woonen. (q)

28. Eyndelijk teſtamenten, waer in Godtvruchtige plaetſen, als Kerken, Schoolen, Godts-huiſen en Armen, verrijkt en verzien worden, konnen van gelijke met twee of drie getuigen volſtaen; volgens Pauſelijk recht, dat in deſen gevolgt wort, (r) al was het voor twee vrouwlieden, gelijk by den Hove geweeſen is, in de ſake van *Jan Beerns cum ſociis requiranten, contra Menſe Broers cum ſociis requireerden*, en *Egbert Noëls cum ſociis, tegen den ſelven Menſe Broers*, Erfgenamen van *Jan Broers*; die in tegenwoordigheyt van twee vroulieden hadde verklaert, eens vijf hondert gulden te maken aen den Armen, en noch eens het geene hem van ſeeckere andere perſoonen quam, aen de gemeene Armen; *beyde legaten zijn goedt gedaen den* 10. *February* 1680.

(o) *d. l.* 19. (p) *l.* 8. C. *de Teſtam. Sand.* 4. 1. 4. (q) *l. ult.* C. *de Teſtament.* (r) *Sand.* 4. 1. 13.

XIV. K A-

XIV. KAPITTEL.

Van kleine Teſtamenten, anders Codicillen.

Onderſcheidt tuſſchen Teſtament ende Codicil tweederley, ende verklaringe daer van. Verdeilinge der Codicillen en onderſcheiden effecten daer van. Clauſule Codicillair ende deugt daer van.

1. WY hebben hier boven gezegt, dat 'er ook kleine Teſtamenten zijn, gemeinelijk *Codicillen* genaemt.

2. Wy beſchrijven een *Codicil*, dat het is, *een uitterſte wille min ſolemneel, van 't geene yemant nae ſijn doodt wil hebben te geſchieden, buiten inſtellinge van erfgenaem.*

3. Sulks dat het onderſcheidt van een *Teſtament* en *Codicil*, tweeledig is; ten eerſten, in een Codicil mag geen erfgenaem worden geſtelt, ende ten tweeden, alle plechtigheeden, die in een Teſtament vereyſcht worden, zijn hier onnoodig, *behalven die in het byſonder, door de wetten uytgedrukt zijn.*

4. Hoedanige twee worden gevonden, ten eerſten, dat *van vijf getuigen*; ende ten tweeden, dat *de getuigen alle op een tijt, by malkanderen moeten zijn.* (a)

5. Alle andere vereyſchen die wy van de teſtamenten gehadt hebben, houden hier op, invoegen ook wel vrouwen tot getuigen ſouden mogen genoomen worden, *hoewel ſulx niet als by gebreecke van mannen dient gedaen*; het ſelve ſal lichtelijk konnen worden begreepen, ook van andere ſolemniteiten.

6. Wy hebben gezegt het eerſte onderſcheidt te zijn, dat 'er geen *erfgenaem* in een *Codicil mag worden geſtelt*, om datter anders geen onderſcheidt ſoude zijn tuſſchen de ſtoffe van een *Teſtament* en van een *Codicil*, by gevolge kan ook geen ont-ervinge by *Codicil* geſchieden, noch inſtellinge van een *tweede erfgenaem*, noch yemant by teſtamente ſuiver erfgenaem gemaekt zijnde, kan by *Codicille hem geen voorwaerden worden opgeleit.* (b)

7. Maer een *erfgenaem* by teſtamente *ſonder naeme geſtelt zijnde*, kan

(a) *l. ult. C. de jur. Codicill.* (b) *§. 2. Inſt. de Codicill. l. 6. l. 10. ff. L. C. eod.*

by *codicil* wel worden verklaert ende genoemt, indien hy niet genoemt noch uitgedrukt wordt, soo vervalt de erveniſſe. (c)

8. Evenwel dit alles hoewel recht uit niet konnende geſchieden, kan nochtans over de hant, anders by *fideicommis* in een *codicil* te weege gebracht ende *gediſponeert* worden; Indiervoegen dat de erfgenaem by teſtamente gemaekt, of door de wetten geroepen, verſocht ofte bevoolen wort, aen ſulk, of ſulk eenen de geheele erveniſſe of een deel deſſelfs over te geven, ende ter hant te ſtellen, *mits in ſulken gevalle de vierde part blijve by den geenen die daer toe by codicille verſocht is*, gelijk in alle fideicommiſſen. (d)

9. Daer is onderſcheidt, of 'er alleenlijk een *codicil* by de overleedene is nae gelaten, dan of 'er *beneffens dien een teſtament zy* gemaekt; want als het codicil de eenige uitterſte wille is, *dan ſtaet het op ſijn eygen beenen*; weshalven d' erfgenaem, door de Wet geroepen, alſdan moet nae komen ende vervullen, alles wat in het codicil geſchreeven wort bevonden.

10. Maer als 'er beneffens het codicil, een teſtament voor handen is, *ſoo ontleent het codicil ſijn kracht uit het teſtament*, ende *ſtaet en valt met het ſelve*, moetende ook vervult worden, van de erfgenaem ten teſtamente genoemt. (e)

11. Een codicil wort door een volgende teſtament of codicil niet krachteloos gemaekt, *als voor ſoo veel het uitdruckelijk in deſe of geene ſtucken, door het volgende wort wederroepen.* (f)

12. Als yemant een teſtament heeft willen maken, en eenig vereyſch der Wetten heeft nae gelaten, *ſoo kan het*, nae Keiſerlijke rechten, *voor geen codicil gelden*; maer het meerendeel der Rechtsgeleerden heeft het tegendeel in de practijke doen invoeren, het welk by den Hove mede gevolgt wort, (g) Invoegen alle Teſtateuren geacht worden deſer meininge te zijn, dat als haer diſpoſitie niet mag beſtaen als een teſtament, de ſelve ten minſten als een codicil moge ſtant houden, ſchoon ſy hebben gezegt, dat het een teſtament ſoude zijn. End' is by den Hove wederom nu ſoo verſtaen van het teſtament gemaekt by d' Heere H. R. van E. 't welk beloofde voor aen dat het een teſtament ſoude zijn; maer d' inhoudt beſtont in loutere beſpreecken, het is voor een codicil genoomen, de legatarien waren alle van den bloede, maer niet eeven nae; de uitterlijkſte ſpraeken de naeſte aen, als erfge-

(c) *l. 77. ff. de hered. Inſtit. l. 10. ff. de Condit. Inſtit.* (d) *d. §. 2. Inſt. l. 2. C. eod. tit. l. 2. §. ult. ff h t.* (e) *l 3. §. ult. l. 7. §. 1. l. 16. ff. h. t.* (f) *§. ult. d. tit. Inſt.* (g) *Sande 4. boek tit. 1. def. 12.*

erfgenamen, doch uit het *teſtament* konden die daer voor niet worden gehouden; en wiert niet beweeſen dat ſy hen daer voor hadden gedragen; dies het Proces op pointen van officie wierde geweeſen, of de naeſte van den bloede, haer met der daedt voor erfgenamen gedragen hadden, in welken gevalle ſy de legaten, ſonder *deductie* van ſchulden *(waer over het diſpuit was,)* ſouden moeten uit keeren, om dat een codicil door geen teſtament onderſteunt, van den erfgenaem uit de Wet moet werden vervult.

13. Wederom eenen Trijntie Alberts hadde gedaen ſchrijven haer teſtament ſoo als 'er ſtonde in de voor-reeden, door de Predikant van den dorpe daer Sy woonde. de helfte harer goederen legateerde ende beſprak ſy aen haer man *Teye Idſes*, de ander helfte aen haer broeder *Wybren Alberts*, die met haer man de goederen ſoude deelen; het is ook voor goedt gekent als een codicil, voor Paeſchen 1681. *Rinſe Abes, cum ſociis in qualiteit requirant, en Teye Idſes requireerde.* Dit ſteunt op het gemeine gevoelen der Doctoren, *dat het woort teſtament ook een codicil begrijpt*, waer van hier boven.

14. Echter is het veiliger tot dien eynde het codicil-ſlot, achter aen te voegen, waer van hier boven gemelt is, te weeten, dat *by aldien het teſtament niet ſoude mogen beſtaen als een ſolemneel teſtament, dat het dan mooge gelden als een codicill of eenige andere laeſte wille, ſoo die beſt nae Rechte ſal konnen beſtaen.* (h)

15. De kracht van deſe clauſule nae Keiſerlijke rechten kan anders niet zijn, *als dat het gebrek van de* plechtigheeden ofte *ſolemniteiten daer door wort vervult*, ſulks het teſtament gehouden wort *als of het een codicil was.*

16. Edoch het kan ſulke fauten die *ſelfs in een volmaekt teſtament* niet ſouden geleeden worden, geenzins verbeeteren ofte doen gelden.

17. Maer de practijk in deſen, heeft dit al mede te onder gebracht, invoegen nu aldus recht geſprooken wort, dat een *teſtament* waer in *een kindt* van ſijn ouderen is *voorbygegaen*, of onwettelijk *ont-erft*, of daer een Teſtateur *ſijn wille niet ten vollen heeft uitgedrukt*, en diergelijke, door het codicil-ſlot, al ten beſten wort geduit.

18. In deſer manieren, dat de erfgenaem dien de Wet roept wort verſtaen over de handt, anders by *fideicommis*, verſocht ende bevoolen te zijn *nae aſtochte van de vierde part*, de reſte van de *erveniſſe over te geven* aen den geenen, die in het oudeugende teſtament genoemt en ingeſtelt is.

19. Exem-

(h) *l. 29. §. 1. ff. Qui teſtam. fac. poſſ.*

19. Exempel, de Heer J. S. hadde tot erfgenaem geſtelt ſijn broeder P. met *fideicommis* voor ſijn half-ſuſter C. S. hy in Italien zijnde, ſterft de broeder P. alhier; het teſtament was vervallen, en by gevolge het fideicommis; ſulx d'ander half-ſuſter van vaders weegen M. van S. was mede erfgenaem uit de Wet, nevens de half-ſuſter van moeders weegen voornoemt; Edoch M. was gehouden uit kracht van de Clauſule codicillair, de drie vierde parten van haer portie te reſtitueren aen haer ſuſter, die alleen ten teſtamente geroepen was; gepronuncieert voor de hontsdagen 1679.

20. Maer of de Clauſule Codicillair, defe kracht ook heeft, *als het teſtament door naegeboorte van een kindt, dat met ſtilſwijgen was verbygegaen, is verbrooken*, wort getwijvelt; Te weeten, als de Teſtateur, doen hy het teſtament maekte, wel geweeten heeft, dat ſijn huiſvrouw ſwanger was, ſchijnt ſy de ſelve kracht te hebben buiten twijvel; maer als hy 't niet heeft geweeten, of immers dat niet en geblijkt, In ſulken gevalle is het beſte gevoelen, dat het kint de geheele erveniſſe behout, ſonder met eenig fideicommis aen den geſchreeven erfgenamen verbonden te zijn, (i) ende is by my ſoo geadviſeert over het teſtament van N. S. den ..... October 1684.

21. Eenige meinen echter, dat, ſoo de vader een geruimen tijt nae des kints geboorte hadde geleeft, ſonder het teſtament te veranderen, daer hy 't zeer wel konde doen; dat alſdan noch de geſchreeven erfgenaem, op het fideicommis ſoude ſchijnen te konnen dringen.

XV. Kapittel.

Wie Teſtamenten maken en niet maken kan.

Driederley oorſaken, waer door yemant verbooden wort teſtamenten te maken. ten 1. om vaderlijke macht, kinderen die noch daer onder ſtaen. ten 2. om gebrek van verſtant en lichaem; kinderen, uitzinnige, Stads-kinderen, ſtomme, doove, en blinde eeniger maten. ten 3. om miſdaedt, 's Lands vyanden, gedoemde ter doodt, en die bloedtſchande begaen hebben, beneffens alle die tuigeloos verklaert zijn.

1. WY hebben verſtaen, welke de manier is van teſtamenten te maken, volgen nu de perſoonen die ſe mogen maken, en is een algemeine regel, niet alleenlijk in de teſtamenten,

(i) *Gail. lib. 2. cap. 114.*

menten, maer ook in alle andere dingen, *die niet verbooden wort, mag het doen.*

2. Reedenen van verbodt zijn driederley, eerſtelijk, *vaderlijke macht*, ten tweeden, *gebrek van gemoedt of lichaem*, en ten derden, *miſdaedt.*

3. Weegens het eerſte, kinderen die noch in haer vaders macht zijn, mogen geen teſtamenten maken, al waren ſy noch ſoo rijk, en vijftig of meer jaren oudt, *jae al ſtont het de vader haer toe.* (a)

4. De oorſpronkelijke reeden hier van is wel geweeſt, *om dat de kinderen by oudts geen eygendom hadden*, maer alles de vader toebehoorde, deſweegen de Wet haer geen macht van teſtamenten te maken konde geven.

5. Doch naderhandt de kinderen al eenigen eygendom krijgende, hebben evenwel van de Wet, geen macht van teſtamenten te maken bekomen, (b) *als alleenlijk van de goederen, in den krijg, of in bedieninge van ampten*, die of geleertheit vereyſchen, ofte van byſondere waerdigheit zijn, verkreegen ende gewonnen. (c)

6. Buiten deſe goederen, kan niemant die onder des vaders macht ſtaet, by teſtament yets vermaken, ſelfs niet een gering legaet, (d) behalven alleenlijk ſchenkinge ter ſake des doodts, met toeſtemminge van de vader. (e)

7. Weegens gebrek van verſtant, konnen geen jongelingen onder de 14 jaren, noch dochters onder de 12, vol uit geleeft, teſtamenten maken, *al quamen ſy te ſterven met het ſelve teſtament, nae dat ſy al lange die jaren overleeft hadden*; maer is van nooden, dat ſy dan nieuw teſtamenten ſtichten.

8. De reeden is wel gebrek van verſtant, maer evenwel, indien al een jongeling onder de 14 jaren mochte gevonden worden, die veel erger ende verſtandiger mochte zijn als een ander van 15 à 16 jaren, die ſoude daerom geen teſtament mogen maken, *om dat het recht eevendrachtig moet zijn, ſchoon de perſoonen ongelijk gevonden worden*, 't welk ſoo ook in andere ſaken moet aengemerkt worden.

9. Ten tweeden, *uytzinnige menſchen*, het zy datſe raſen of t' eenemael ſlecht zijn, worden van teſtament maken uitgeſlooten, gelijk de ſake van ſelve ſpreekt. (f)

10. Edoch als de raſende *merkelijke tuſſchen*-tijden hebben, in de welke ſy haer verſtant machtig zijn, ſoo konnen haer teſtamenten

(a) *Pr. Inſt. Quib. non eſt permiſſ. fac. teſtam. l. 25 §. 1. ff donat. mort. cauſ.* (b) *l. pen. C Qui teſtam. fac.* (c) *d. pr Inſt.* (d) *Sand. 4. t. 1.* (e) *d l. 25. §. 1 ff. de donat. m. c.* (f) *§. 1, d. tit. Inſt.*

gelden, gelijk mede die sy voor d'uitzinnigheit gemaekt hebben, ongetwijvelt goedt zijn. (g)

11. Neffens uitzinnige worden in desen gestelt de *Doorbrengers*, of *Stadts-kinderen*, soo men die noemt, van dewelke ook somtijts de testamenten goedt gedaen worden, soo wanneer het geblijkt, dat sy in de laeste dagen van haer leven merkelijk verandert en als met een nieuwen geest aengedaen zijn geweest, *invoegen sy hare testamenten wijsselijk, met geheugenisse aen vrienden, ende den armen hebben ingestelt.* (h)

12. Gelijk mede, by aldien gebleecke, dat de naeste vrienden, haer door de Magistraet het bewint van hare goederen hadden gedaen verbieden, *effen daerom, op dat sy geen testamenten souden konnen stichten.* (i)

13. Testamenten die te vooren wel gemaekt zijn geweest, worden door volgende uitzinnigheit of verbodt van sijn goederen te regeeren, geenzins verswakt, of krachteloos gemaekt. (k)

14. Lieden die *eenvoudig*, en *slecht voor haer heen zijn, soo dat sy voor wijs in de wanderinge noch mogen gaen*, dien kan het testament maken niet worden verbooden. (l)

15. Weegens gebrek van lichaem, is't verbooden, ten aenzien van *doove, stomme en blinde.* De twee eerste konnen testamenten maken, *als sy haer wille klaerlijk konnen uitdrukken*, het zy door spreecken of schrijven, ten aenzien van de doove, ofte de stomme door schrijven alleen. (m)

16. 't Welk zich dan verstaet van alsulke stomme en doove, die door ongeval tot dat gebrek gekomen zijn, en niet van die, welke van moeders lichaem af soodanig zijn geweest. (n)

17. De blinde konnen mondeling testament maken, mits dat sy doen by een komen *zeeven getuigen*, beneffens een *Notaris*, of by gebreecke van dien *een achtste getuige*, voor de welke sy haer wille verklaert hebbende, soo moet de Notaris of een der getuigen *alles opschrijven*, en de getuigen moeten het *teeckenen.* hy kan evenwel, ook sijn wille te vooren wel van een goedt vriendt laten schrijven; *mits dat het den getuigen van vooren toe achteren geheel voorgeleesen werde*, want een beslooten testament, waer van de inhout den getuigen onbekent zy, mag een blinde niet maken. (o)

18. Een vader nochtans blindt zijnde, kan ook in desen sijn vaderlijk voorrecht soo verre gebruiken, dat hy voor twee ofte drie getuigen sijn

(g) *d.* §. 1. (h) *Sand.* 4. 1. 3. (i) *Sand. d. def.* 3. (k) *d.* § 1. *Inst. h. tit.* (l) *Sand.* 2. 1. 11. *vers. Et hunc insanum.* (m) §. 3 *d. t. Quib. non est permiss.* (n) *l.* 10. *C. eod tit.* (o) *l.* 8. *C. Præd. tit.*

ſijn laeſte wille verklare, mits het teſtament zich niet verder uitſtrecke, als onder ſijn kinderen, gelijk hier boven gezegt is.

19. Maer een vader blindt zijnde kan geen beſlooten teſtament maken, al zijn 'er alle plechtigheeden van rechten in waergenoomen; en is ſoo by my geadviſeert aen O. H. in den jare 1678. die blindt zijnde, nochtans voor geen getuigen ſijn wille verklaren wilde. hebbe geantwoort dat hy niet konde verſeeckert zijn dat ſijn teſtament ſoude gelden nae ſijn doodt. naderhant is by den Hove dat ſelve teſtament verſtaen niet te deugen, ten ware beweeſen konde worden door getuigen als anders, dat ſijn wille ſoo geweeſt was; en is daeromme op bewijs geweeſen, voor Paeſchen 1681. ende naderhandt geen bewijs volgende, t' eenemael van onwaerde verklaert, ſoo dat ſijn eerſte teſtament gemaekt eer hy van ouderdom blindt geworden was, ſtant gegreepen ende gehouden heeft.

20. Soo beſtaet dan het previlegie van een blinde vaders teſtament hier in, dat hy geen zeeven getuigen van nooden, maer aen twee of drie genoeg heeft, ende niet dat hy een beſlooten teſtament mag maken, welkers inhoudt den getuigen onbekent ſoude zijn; want ſulks lichtelijk tot naedeel van de blinde vaders ſelfs konde ſtrecken, om dat de ſchrijver haer ſoude konnen voorleeſen anders als in de brief ſtont, ende ſy dienſvolgens ſelfs, veel min de Rechter, van haer wille verſeeckert ſoude konnen zijn.

21. De derde oorſaek van verbodt hebben wy gezegt miſdaedt te zijn, niet alderhande, maer als yemant ter doodt veroordeelt is. (p)

22. Want alhoewel de goederen in Frieſlandt, gelijk mede nae Keiſerlijke rechten niet worden verbeurt gemaekt, als om miſdaedt van gequetſte Majeſteit, (q) ſoo hebben nochtans de gedoemde daer door geen vryheit om teſtamenten te maken, *maer ſy moeten het goedt laten aen haer naeſte bloedt, om welkers wille de verbeurt-makinge der erveniſſe is opgeheeven*, te weeten, aen hun bloedtvrienden in de neergaende ende klimmende rijge, mitſgaders aen de zijdmagen tot aen de derde graed. (r)

23. Waer uit ſchijnt te volgen, dat, als een gedoemde ter doodt, ſoo naebeſtaende bloedtvrienden niet en heeft, hy alſdan wel teſtament ſoude mogen maken, *daer de Confiſcatien in dien gevalle niet in gebruik zijn.*

24. Voorts die een bloedtſchandig houwelijk heeft aengegaen, mag geen teſtamenten maken tot voordeel van eenige vreemde. (ſ)

(p) *l.* 8. § *ult. ff. Qui teſtam. fac.* (q) *Nov.* 134. *c. ult.* (r) *Auth. bona damnatorum C. de bon. damnat.* (ſ) *l.* 6. *& Auth. Inceſtas C. de Inceſt. Nupt.*

25. Die vyant des vaderlants verklaert is, mag ook geen teſtament maken. (t)

26. Eyndelijk, alle die *het recht van getuigeniſſe te mogen doen benoomen is*; waer van *hier boven* meldinge is gemaekt, en zijn hier onder grove Ketters. het welke niet ſoude konnen zeggen, hoe onder ons dat ſtuk ſoude genoomen worden, *om dat alhier in't ſtuk van Godtſdienſt veel meer vryheit gegunt wort, als in Keiſerlijke rechten beſchreeven ſtaet.* De Keiſerlijke brengen daer mede onder *overtuigde ende gedoemde Paſquil-makers*, maer dewijl de ſtraffe van Paſquil-maken heedenſdaegs veel zachter wort opgenoomen als nae Keiſers recht, ſoo ſoude men wel mogen twijvelen, of de ſoodanige het recht van teſtament ook ſouden verlieſen. Wy moeten in't *Kapittel van de Straffen* hier van noch handelen.

27. Moet alhier noch eens worden gevraegt, nae 't geene daer van in't algemein is geleert in't *eerſte boek 3. kapittel*, of *yemant in Frieſlandt geen recht hebbende om teſtament te maken, wel mag reyſen in een ander lant, en maken het aldaer, om het in Frieſlandt te doen gelden.* By exempel, een dochter in vaders macht zijnde, ende alhier woonende, doch goederen hebbende in alſulke Provintien daer ſoodanige dochters teſtamenten konnen maken, trekt in een van die Provintien en maekt teſtament, dat was ſoo verre goedt; maer ten aenzien van goederen in Frieſlandt geleegen is het te vergeefs, om reeden in't voorgaende *derde kapittel, n.* 4.

28. Voor den Hove is een queſtie van die natuire verhandelt, tuſſchen *Rins Jans*, weduwe van *Hoyte Feytes Impetrante*, tegens *Eccius Monſma*, waer van *Nauta* ſchrijft, (u) Roelof Monſma ontrent 17 jaren oudt in Frieſlandt t' huis hoorende, en als Apoteekers knecht hebbende gewoont tot Groningen ontrent 14 dagen, hadde aldaer teſtament gemaekt onder 't Stadts zegel, ſtellende tot erfgenaem deſe gedaegde weſende ſijn Oom ende *Curator*, makende de Impetrante met noch twee andere ſijne Moeijen elk een legaet; deſe hielden ſtaende dat het *teſtament* niet en dochte, door dien tot *Groningen* een Wet was, dat niemant teſtament ſoude konnen maken, als die 20 jaren oudt was, en niet in ſijn doodt-bedde lag; en dan noch van d' aenbeërfde goederen niet meer als voor de helfte, gelijk *Nauta* ſtelt; behalven dat hy ook krank was geweeſt, van welke ſiekte hy tot *Dockum* was geſtorven, de gedaegde zeyde, dat het plaets-recht van Groningen den Teſtator als een vreemdeling, aldaer niet onbequaem maekte tot het maken van

(t) *Sand. 4. 1. 2.* (u) *in ſijn 134. deciſie.*

van teſtament, om reeden in het *voorſſ.* 3. *kapittel* verhaelt, zijnde genoeg, dat hy in Frieſlandt konde teſteeren; *Nanta* getuigt, dat hy ende verſcheiden andere Heeren van dat verſtant ook waren; maer dat de *Pluraliteit* het weg gedragen hadde, *tot vernietinge des teſtaments, den 27. October* 1643.

29. Het oordeel hier van, ſchijnt te hangen van deſe Vraeg' of een jongman hebbende geen ouders ende zich beſteedt hebbende op een plaetſ' om een ambacht te leeren, niet moet verſtaen worden aldaer ingezeeten te zijn, *waer van op een ander plaetſe ſal gehandelt worden*, want dat ſoo zijnde, ſoo moeſte de jongman volgen het recht der plaetſe daer hy ſijn woonplaets hadde, ſonder dat het voor een inbreuk van ſijn Vaderlants recht konde gehouden worden; *om dat heedenſdaegs een yder wort gereeckent nae ſijn woonplaetſe ende niet nae ſijn oorſpronk*, gelijk op ſijn plaetſe geleert ſal worden. End' in dier voegen, was de *deciſie* rechtmatig genoeg.

XVI Kapittel.

Van inſtellinge der erfgenamen.

Wat erfgenaem zy ende hoe meenigerley. Perſoonen die verbooden worden erfgenamen te zijn. Van de gedeelten, waer in de erveniſſen pleegen gelegt te worden ende wat rechtens zy, als die genoemde deelen met de perſoonen der erfgenamen niet effen uitkomen. De manier van erfſtellinge ende conditien, mitſgaders van tijdt daer by gevoegt. met eenige gevallen daer ontrent opgeloſt.

1. DE grontſlach en hoeksteen der teſtamenten is inſtellinge des erfgenaems. En wat is een erfgenaem? niet anders als een naevolger in alle het recht, het welke de overleedene ten tijde ſijns verſtervens heeft gehadt.

2. Hy wort gevoeglijk verdeilt in twee ſoorten, *nootſakelijk* en *wilkeurige* erfgenaem.

3. Nootſakelijke wort genoemt, die nae reeden van rechte moet erfgenaem zijn, *en die ſtilſwijgens voorby gegaen zijnde het teſtament te niete doet, jae ook onweetende erfgenaem wort*; hoedanige de kinderen zijn, die noch in de vaderlijke macht van de overleedene waren; al-

hoewel deſen wort toegelaten, dat ſy haer d'erveniſſe mogen ontrecken, ſoo wanneer ſy hen daer by vinden beſwaert. (a)

4. Wilkeurige erfgenamen worden genoemt die wel mogen verbygegaen worden, ook anders de erveniſſe niet verkrijgen, als nae voorgaende verklaringe van hare wille. (b)

5. De inſtellinge der erfgenamen is dan niet anders, als een *verklaringe van de overleedene, wie de naevolger in al ſijn recht ſal zijn*, by een wettelijk geſchreeven of mondeling teſtament gedaen.

6. Hier van zijn drie ſtucken aen te merken, ten eerſten, *de perſoonen* die erfgenamen konnen worden; ten tweeden, *de gedeelten der erveniſſe*, en ten derden, *de maniere om erfgenamen te maken.*

7. Wat de perſoonen aengaet, daer van is wederom deſe regel, *die niet verbooden wort mach erfgenaem zijn*; en weinig zijn 'er van dat recht uitgeſlooten; echter behooren hier toe die voor ſchelmen zijn verklaert, en het recht van getuigeniſſe verlooren hebben, welke *hier boven* zijn genoemt; ook die haer als vyant des Vaderlants dragen, en die vogel-vry verklaert zijn. (c)

8. Een die uit overſpel, of uit een bloedtſchandig houwelijk gebooren is, kan ook van de vader geen erfgenaem worden gemaekt. (d)

9. Een Baſtaert wel, als 'er geen wettig houwelijk noch wettige kinderen zijn, anders niet meer als voor een Ons of een twalifde deel met de moeder te deelen. De moeder alleen kan dan niet meer krijgen als een half Ons, of vier-en-twintigſte deel. (e)

10. Breeder ſal hier van geſprooken worden in het *kapittel van makingen ofte legaten*, want dienteneffens legaten en erveniſſen ontrent eenerley recht hebben.

11. De gedeelten der erveniſſen worden in 't Roomſche recht twaelf geſtelt, en de namen van yeder gedeelte zijn ontleent van de deelen die in een Roomſch pont van twalef Oncen zijn, hoedanig in de Medicijnen by ons ook gebruikt worden; onſe gewoonelijke ponden zijnde van 16 oncen ofte van 32 loodt.

12. Doch yeder Teſtateur mag ſoo veel gedeelten zijner erveniſſe maken, als hem goedtdunkt; Mits hy hem daer nae ſtelle, dat alle ſijn goederen moeten blijven by ſijn genoemde erfgenamen, alſoo de *rechten niet toelaten, dat yemants erveniſſe ten deele volgens Teſtament, ten deele*

(a) *Pr. & §. 1. Inſt. de Hered. qualit. & diff.* (b) *§. 2. & 3. d. tit.* (c) *Sand. l. 1. 2.* (d) *l 6 & Auth. ex complexu C. de Inceſt. Nupt.* (e) *l. 2. & Auth. licet. C. de Natur. lib.*

deele nae de Wet, ſouden bekeert worden, uitgenoomen een krijgſman, die alles nae ſijn zinlijkheit vry ſtaet. (f)

13. Dienſvolgens heeft een Teſtateur drie perſoonen yder voor een vierde part ofte voor drie oncen ingeſtelt, ſoo waſt haer het overige vierden deel aen; en is ſoo veel als of hy drie uit elk een derden deel hadde geſtelt, of elk uit vier oncen: zijn de deelen ongelijk, en evenwel meer ofte min, als in de erveniſſe konnen zijn, ſoo worden die deelen vermeerdert, ofte vermindert, nae proportie als ſy uitgedrukt zijn by de Teſtateur. (g)

14. Jae al had hy een voor de helfte tot erfgenaem genoemt, en van de andere helfte niet gerept, *die eene ſonde nochtans alles moeten hebben.* (h)

15. Wat meer is, ſchoon hy een erfgenaem hadde geſtelt *uit een eenig ſtuk goedts*, die ſoude alles krijgen, *al hadde de Teſtateur verbooden dat hy hem de vordere goederen niet toe wilde*; wordende verſtaen, dat ſoodanig verbodt tegens de wetten is, die een yeder lijden moet, dat in ſijn teſtament plaetſe hebben. (i)

16. Echter wort dit by veele ſoo verre getempert, dat wel de geheele erveniſſe verkreegen wort by den geenen, die de Teſtateur het aenwas verbooden heeft, *maer dat hy de goederen wederom over de handt moet laten volgen aen den geenen, om wiens wille den Teſtateur dat verbodt heeft gedaen*, te weten, aen ſijn naeſte bloedtverwanten. (k)

17. Een erfgenaem uit het vrucht-gebruik geſtelt, ſonder een ander erfgenaem daer nevens, krijgt ook den eygendom als vooren. En is ſoo geweeſen in de ſake van *Tietie Thomas, huiſvrouwe van d' Heer Suffridus Saekema, Grietman over Dantumadeel Impetrante, tegen Reinier Gerrits tot Amſterdam, ende Symen Gerrits tot Stavoren gedaegden.* des Impetrantes vader hadde haer in plaetſe van de legitima geinſtitueert uit het vrucht-gebruik van alle ſijne goederen, daer van de gedaegden het bewint ſouden hebben, met *fideicommis* tot aen de derde graed, ende verbodt van *alienatie.* De Impetrante is verklaert erfgenaem van alles ten vollen, en de gedaegde daer te boven gedoemt haer de legitima en *Trebellianica*, terſtont te laten volgen, en die by de man te laten *adminiſtreeren*, de verdere goederen ſouden blijven onder de gedaegdens bewint, mits de vruchten aen de Impetrante t' elkens uitreikende, *den 16. juny 1640. Nauta deciſ: 71. hier van ſal noch hier onder geſproken worden.*

18. An-

(f) §. 5. *Inſt. de Hered. inſtit. l. 7. ff. de Reg. Iur.* (g) §. 5. & 6. *Inſt. d. tit.* (h) d. §. 5. (i) *l. 55. ff de Legat. 1. junct. d. l. 7. de R. I.* (k) *arg. l. 69. in pr. ff. de Legat. Vigl. ad d. §. 5.*

18. Anderzints als yemant uit een seecker stuk goedts, erfgenaem is gemaekt, *beneffens een ander die voor het geheel, ofte voor een gedeelte, van alles erfgenaem is*, soo wort de erfgenaem uit een seecker stuk, niet meer als een makeling of *Legataris* van dat goedt, het welk hem met de naem van erfgenaem is geschonken; Soo nochtans, dat als d' ander sterft of falieert, eer hy de erveniſſe verkreegen heeft, dese, die uit seecker goedt of goederen is t' erve geroepen, wederom het recht van universeel erfgenaem bekoomt; ende by gevolge schoon hy die seeckere stucken, waer uit hy geroepen is, niet konde ofte niet mochte genieten, soo blijft hy echter erfgenaem, om dat het recht van erfgenaem sonder goedt wel kan bestaen, (l) En is soo by den Hove geweesen in de sake van *Bauk Lanting* contra *Brechtie Lanting*, *den* 3. *February* 1643. *Brechtie* was neffens een ander van haer suster *Stijntie Lanting* erfgenaem gemaekt uit haer goederen in *Overyssel* geleegen, die nae 't zeggen van de Impetrante, by *Testamente* niet konden worden vermaekt; 't Hof heeft des onaengezien haer Brechtje toegeweesen de geheele erveniſſe, door versterf van de mede erfgenaem, voor de Testatrice, leedig geworden. *Nauta decis.* 120.

19. Als 'er veele erfgenamen sonder bepalinge van gedeelten zijn gestelt, soo krijgen sy elk al evenveel, *ten ware twee ofte meer t'zamengevlochten waren*, die dan te gelijk een gedeelte krijgen. By voorbeelt; ik make *Petrus* erfgenaem, mitsgaders *Paulus*, beneffens mijn broeders soonen, *Jan*, *Thomas* en *Andries*, in desen gevalle souden dese drie niet meer als een gedeelte konnen hebben, (m) ten ware de woorden soodanig waren ingestelt, dat *men des Testateurs meininge konde zien, van dat hy de gedeelten eevendrachtig wilde hebben gelegt.* (n)

20. Soo yemant in sijn testament twee erfgenamen mochte hebben gemaekt elks uit een derde part, ofte vier onçen, ofte drie, elk uit een vierde part, en noch een of meer, sonder gedeelte, soo konnen dese het overige derde of vierde deel beërven. (o)

21. Maer soo d' onçen eeven uitkomen, en dan noch een of meer sonder gedeelte zijn genoemt, soo krijgen dese de gerechte helfte. (p)

22. Wederom, een Testateur mochte vier erfgenamen maken, elks uit een derde part, of vier onçen, en dan noch eenige sonder gedeelten, soo worden der twee erveniſſen gestelt, of *in plaets van twaelf onçen der erveniſſe, reeckent men* 24 waer van de sestien getrocken worden

(l) *l.* 13. *C. de hered. Instit.* (m) *l.* 11. *l.* 13. *l.* 15. *in pr. l* 59. §. 2 *ff. de Hered. instit.* (n) *d. l.* 13. *& l.* 66. *eod. tit.* (o) §. 6. *d. tit. Inst.* (p) *d.* §. 6.

den by de geene die elk vier onçen gemaekt zijn, en d'andere acht onçen, komen aen de geene die ſonder deelen zijn ingeſtelt. (q)

23. Volgt de manier van de erfgenamen te maken, welke geſchiedt of *zuyver*, of *onder voorwaerde.*

24. Suyver, wanneer yemant erfgenaem gemaekt is, *om terſtont nae het overlijden de erveniſſe te aenvaerden.*

25. Een voorwaerde is niet anders als een byvoegſel, van ſeecker toekomende geval, nae welkers uitkomſte de ſake, waer van gehandelt wort, ſal gelden ofte niet gelden.

26. Sy is driederley, *wilkeurig*, *gebeurlijk*, ofte *gemein.* (r)

27. Wilkeurige voorwaerde wort genoemt, *die in de macht en keur ſtaet om vervult te worden*, van de geene dieſe opgeleidt is, by *Exempel*, *mijn broeder maek ik erfgenaem*, *indien hy hem eerlijk komt te dragen*, *of indien hy ſijn ſuſter aenneemt te onderhouden.*

28. Gebeurlijke voorwaerden zijn, *welkers uitkomſte hangt van het onſeecker geluk*, by *Exempel*, indien hy vijftig jaren oudt wort, of ſoo hy Burgermeeſter wort, ſoo dat ſchip, by ſulken tijdt in 't Vaderlant koomt.

29. Gemengde voorwaerde is, welkers uitkomſt *ten deele is in onſe macht*, *ten deele onſeecker*, by *exempel*, *ſoo hy Margriet komt te trouwen*, of *ſoo hy*, *ſtuirman het ſchip behouden in de haven brengt.* En ſoo voorts.

30. Noch worden de voorwaerden gedeilt, dat ſy of *mogelijk*, of *onmogelijk* zijn, en onmogelijk wederom of *natuirlijk* of van *rechts-weegen*; van natuiren onmogelijk is, het geene door menſchelijke krachten niet kan worden uitgedrukt, gelijk of men zeide, *indien hy te voet nae Engelandt gaet*, *of ſoo hy tijding uit de Maen kan halen.*

31. Nae rechten onmogelijk is, het geene *tegens de deugt*, *eerlijkheit ende wetten is.* by exempel, indien hy ſijn ſuſter trouwt, indien hy ſijn vader te ſchande maekt, en diergelijke.

32. Alderhande voorwaerden, *die niet onmogelijk zijn*, konnen den erfgenaem opgelegt worden, *uitgenoomen een ſoon in vaders macht zijnde*, welke geen voorwaerde mag opgelegt worden, als die wel in ſijn vermogen is, en die hy vervullen kan als hy wil. (ſ)

33. Onmogelijke voorwaerden worden gereeckent *als niet geſchreeven*, en die in ſulker voegen erfgenaem genoemt is, wort *ſuiver* erfgenaem. (t)

34. Doch ſtaet te letten, dat *de onmogelijkheit ten aenzien van de ſake*

(q) §. 8. *Inſt. de Hered. inſtit.* (r) *l un. §. 7. C. de Caduc. toll.* (ſ) *l. 4 ff. de hered. inſt.* (t) §. 10. *Inſt. d. t. de Hered. inſt. l. 1. l. 6. ff. de Condit. inſt.*

in't algemein gereeckent wort, ſulks dat een voorwaerde, die de erfgenaem voor ſijn perſoon wel onmogelijk is, maer die van een ander menſch wel ſoude konnen vervult worden, niet voor onmogelijk gehouden wort. By exempel, een gelubde of een onvruchtbare vrouwe, wort erfgenaem gemaekt by voorwaerde, *indien hy of ſy binnen ſeeckeren tijt een kint krijgt*, ſoodanige voorwaerde wort voor mogelijk gehouden, en dienſvolgens, komt d'erfgenaem niet tot d'erveniſſe, by gebreecke van de voorwaerden vervult te zijn.

35. Als 'er verſcheidene voorwaerden den erfgenaem worden opgelegt, *indien ſy alle worden te zamen gevoegt, ſoo moetenſe alle vervult worden*, by exempel; *Jan zy erfgenaem, indien hy ſulk eenen trouwt, en binnen twee jaren een ſoon daer by krijgt, en die nae my laet noemen*; maer als de voorwaerden ſcheids-wijſe worden geſtelt, ſoo is 't genoeg dat 'er een vervult werde, by *exempel, Jan zy erfgenaem, indien hy ſulk een trouwt, of Doctor in de rechten, of Burgermeeſter wort*, want een van deſe dingen geſchiedende, ſoo is hy erfgenaem. (u)

36. Echter kan 't wel gebeuren, dat woorden die zamenvoegende ſchijnen te zijn, een ſcheids-wijſe kracht hebben, gelijk of 'er gezegt wierde, *Pieter zy erfgenaem, indien Claes ſonder kinderen, en onmondig verſterft*, in welken gevalle, Pieter wort erfgenaem, ſchoon Claes mondig, doch ſonder kinderen quame te ſterven. gelijk by den Hove verſtaen is. (w)

37. De voorwaerde der erfſtellinge moet eeven juiſt naegekomen ende vervult worden, of anders heeft de erfſtellinge geen voortgank, ten ware de geene aen wien de erveniſſe moet komen, door 't niet vervullen der voorwaerde, ſelfs d'uitkomſte beletten, of dat de perſoon in wien de voorwaerde moet werden vervult, in de weeg was, by exempel, *Jan zy erfgenaem, indien hy Margriet komt te trouwen*, want ſoo Margriet niet wil, ſoo wort hy evenwel erfgenaem. (x)

38. Maer indien het nood-geval belet, dat een voorwaerde niet vervult wierde, *ſchoon het aen den erfgenaem, die ſe opgeleidt wort, niet en hapert*, ſoo vervalt echter de erveniſſe. (y)

39. Dient alhier noch aengemerkt deſe regel, *die gemelt wort in een voorwaerde, is daerom geen erfgenaem gemaekt*, by exempel, *mijn broeder zy erfgenaem, indien mijn broeder ſonder kinderen ſterft, ſoo maek ik mijn neef Claes tot erfgenaem.* de vraeg is, of de broeders kinderen ook erfgenamen zijn? en wort geantwoort neen, om dat de erfſtellinge, met duidelijke woorden moet geſchieden. (z)

40. Diens-

(u) §. 11. *d. tit. Inſt. l. 5. ff. de Condit. inſt.* (w) *Sand. lib. 4 tit. 6. def. 4.*
(x) *l 11. §. ult. ff. de Legat. 3. l. 161. ff. de Reg. Iur. l. 5. §. 5. ff. Quand. dies leg. ced.*
(y) *dd. ll. Sand. 4. 6. 2.* (z) *Sand. tit. voorſſ def. 5.*

40. Dienſvolgens konnen des broeders kinderen de goederen by den vader verkocht niet weder op eyſchen, *als of ſy daer toe gerechtigt waren*; want om dat de kinderen nae den vader als erfgenaem niet zijn geroepen, ſoo is de vader dienteneffens aen haer niet verplicht, *hoewel de ſtilſwijgende wille van den Teſtateur genoeg ſaem blijkt*, dat hy ook ſijn broeders kinderen de goederen liever heeft toegewilt, als aen vreemde lieden. (a)

41. Van gelijcken, yemant maekt ſijn vrouw erfgenaem, *indien hy geen kinderen nae laet*, ſoodanig teſtament deugt niet, om dat de kinderen geen erfgenamen zijn gemaekt. (b)

42. Een voorwaerde die ten tijde van het maken des teſtaments, ende met kenniſſe van de Teſtateur, al was vervult, doet het naegelatene vervallen, ten ware dat ſy naderhandt noch eens vervult mochte worden. *Exempel*, een oom of moeye maekt aen hare neeven ende nichten, indien ſy komen te trouwen, elk duiſent guldens, een daer van was al getrout ende met ſijn kenniſſe, doen het teſtament gemaekt wierde; deſe kan niet eyſchen, of hy moeſte naderhandt een tweede houwelijk aengaen, dan kan hy 't legaet noch eyſchen. (c)

43. Met de voorwaerden komen zeer over een de peenen, wanneer by teſtamente yets gebooden, ofte verbooden wórt, by verbeurte van dit of dat, welke peenen ook naegekomen moeten worden, *ten ware het om rechtveerdige oorſaken niet hadde konnen geſchieden*, waer ontrent de Rechters al reedelijk toegeevende pleegen te zijn, inſonderheit, als het is de gewoonelijke peenaele clauſule, waer by de Teſtator in 't gemein belaſt ſijn wille nae te komen, by peene van te zijn vervallen van het geen' aen een ygelijk mach zijn gemaekt. (d)

44. Wanneer het geene belaſt is onder ſeeckere peene, ſtrekt tot voordeel van de erfgenamen des geenen, die met de peene beſwaert is, ſoo kan deſe, niet tegenſtaende het peenael ſlot van het teſtament, ſijn erfgenamen wel op leggen, dat ſy doen of gedoogen ſullen, het geene hem onder die peene verbooden was; ſoo is by den Hove geweeſen, in de ſake van *Frans van Jongema, eerſte Raedt in 't Hof van Frieſlandt*, tegen *Juffrouw Sijts van Camminga, weduwe van Duco van Jongema, Grietman van Hennaerderadeel.* Des Impetrants broeder Laes van Jongema hadde by teſtament van den 30. *October* 1618. aen ſijn oudtſte ſoon Duco voor uit gemaekt het Adelijk huis tot Goens, daer de Teſtateur op hadde gewoont, met hondert pondematen landts; en

(a) *ſic cape l.* 85. *ff. de Hered. inſtit. Vid. Sand. d. tit. def.* 5. (b) *l.* 16. §. 1. *ff. de vulg & pup ſubſt.* (c) *Sand.* 4. 6. 3. (d) *Sand.* 4 6. 1.

ſoo Duco ſonder kinderen ſterft, maekte hy het op *Frans Jongema*, alhier *Impetrant*, en nae deſes overlijden ſonder kinderen, op *Luts en Franske* ſijn dochteren, en dat *alles onder peene van verbeurte, tegen den overtreeder.* Duco ſonder kinderen ſtervende maekt aen ſijn huiſvrouw alhier gedaegde het vrucht-gebruik van gedachte huis en landen; zeggende wel te weten, dat hy volgens ſijn vaders teſtament ſulx niet vermochte te doen; maer dat hy het echter ſijn broeder en erfgenaem opleide, ende van hem wilde naegekomen hebben, by gebreecke dies kaſſeerende de erfſtellinge tot ſijnen voordeele gedaen. Frans eyſcht des niet tegenſtaende het gemelte huis en landen, niet willende lijden, dat die by de weduwe ſouden worden bezeeten, te lijf-ſtonde. ſy worden hem toegeweeſen uit krachte van ſijn vaders teſtament; maer by *reconventie*, wort hy verklaert van ſijn broeders erveniſſe vervallen te zijn, ten profijte van de weduwe. Wordende alſoo by den Hove vaſt geſtelt, *dat hy erfgenaem van ſijn broeder willende blijven, met des broeders wille te vreeden hadde moeten zijn*; maer hy doen geen erfgenaem zijnde van de broeder, eyſchte by nieuwe aenſprake, ſijn broeders vaderlijke goederen, uit kracht van het *peenael ſlot, by de vader ten teſtamente geinſereert*, alſoo ſijn broeder hun vaders wille was tegen gegaen, *Nauta* in *ſijn 6. deciſie* zegt niet, of en hoe dit by den Hove gedecideert zy, altoos niet in de ſchriften by my daer van gezien; *Nae reeden van rechte was hy daer toe bevoegt.*

45. Daer worden ook dikwils by de erfſtellinge, als ook by legaten, ſeeckere voorneemens *of oogemerken* geſtelt, die van de voorwaerden of van de peenen, in maniere van uitdruckinge verſcheelen, by exempel, *Jan zy erfgenaem, op dat hy ſijn ſuſters, en broeders onderhoude*, is een oogemerk; *indien hy ſe onderhoudt*, is een conditie; alſoo in diergelijke. waer uit den geenen dien het aengaet, recht geſchapen is, om te vorderen het geene de erfgenaem ten haren aenzien is opgelegt, *als by wijſe van fideicommis.* (e)

46. Byvoegſel van tijt wort in de erfſtellinge niet geleeden; maer effen gehouden, als of het niet geſchreeven was, ſoo dat yemant erfgenaem gemaekt zijnde *over tien jaren nae des Teſtators overlijden*; mag terſtont als den aeſem daer uit is, de erveniſſe aenvaerden, en die tot tien jaren is ingeſtelt, die blijft het eeuwiglijk en erffelijk. (f)

47. Wel te weeten, als het een ſeeckere tijt is, die wort gehouden *als niet uitgedrukt*, maer een onſeeckere tijt, wanneermen niet weet, of ſy oyt ſal komen, wort voor een konditie gehouden ende moet uitgewacht

(e) *l. 2. C. de his quæ ſub mod.* (f) *§. 9. Inſt. h. t. l. 88 ff. eod. tit.*

gewacht worden, (g) by *exempel*, Claes zy erfgenaem, als hy 14 jaren oudt is; want onſeecker zijnde, of hy ſoo oudt ſal worden, ſoo blijft de erveniſſe hangen, tot dat hy de 14 jaren ſal hebben bereikt.

48. Maer zegt my waer de erveniſſe blijft, terwijl de onſeeckere tijt ofte konditie wort verwacht; want die op een ſeeckere tijt is genoemt, kan de goederen terſtont eyſchen ongetwijvelt, ſoo als gezegt is? 't is ſeecker dat een erfgenaem onder een konditie, geen erfgenaem is, hangende het *indien*, maer alleenlijk verhoopt wort te ſullen zijn. Dies hy geduirende d' onſeeckerheit de goederen niet kan eyſchen, en dienſvolgens blijven ſy ſoo lang by den erfgenaem uit de Wet, onder *cautie voor de bewaringe*, of anders konnen de Crediteuren een Curator over den boedel eyſchen, (h) maer gebeurt het, dat de conditionele erfgenaem de goederen bezit, ſoo is hy gehouden cautie voor de reſtitutie te ſtellen, ſoo verre de conditie niet werde vervult. (i)

49. Naderhandt de konditie vervult ende d' erveniſſe daer op aengegaen zijnde, ſoo wort volgens een verçierde ſtellinge van Rechte, *die konditie te rugge getrocken* ende gehouden, als of ſy terſtont, nae het afſterven van de Teſtateur al was vervult geweeſt, ende de erfgenaem wort aengezien ende in *effect* erkent voor zuiver erfgenaem van aenbegin ende voor altoos. (k)

50. 't Welk ſoo, in die welke van een ſeeckere tijt af is ingeſtelt geweeſt, niet kan genoomen worden, om dat het onmogelijk is, *dat by exempel, tien jaren nae 't overlijden, terſtont ſoude konnen zijn*; Maer een onſeecker geval heeft ſoo wel aenſtonts, als lange tijdt daer nae konnen gebeuren, ende *de Rechten maken geen verçierſelen, als die mogelijk zijn, en die ſoodanigen uitkomſt, als verçiert wort, ſouden konnen hebben.* Daerom blijft vaſt, dat een ſeeckere tijt onnuttelijk by d' erfſtellinge wort gevoegt; om dat alſdan de overleedene ſonder teſtament ſoude ſterven *voor*, ende met teſtament *nae verloop des tijts*, dat de reeden van Rechte geenzins toelaet, gelijk *hier vooren* is aengeweeſen.

51. Dienſvolgens, als een man het vrucht-gebruik aen ſijn vrouwe maekt, en nae haer doodt ſijn naeſte vrienden tot erfgenamen ſtelt, ſoo worden deſe terſtondt metter daedt erfgenamen, *hoewel de vrouw de lijftocht behoudt*; maer als de vrouw wort *erfgenaem geſtelt, uit het vrucht-gebruik, en nae haer doodt een ander*, ſoo wort ſy verſtaen, nae het algemein gevoelen, terſtont erfgenaem te zijn, met laſt van de erveniſſe, over de hant wederom te keeren, aen die andere, ſoo nae haer doodt

(g) *l. 7. ff. de Cond. & Demonſtr. in poſſ.* (h) *l. 1. ff. de Curat. bon. l. 8. Quib. ex cauſ.* (i) *l. 8. ff. Qui ſatiſd. cog.* (k) *l. 26. ff. de condit. inſtit.*

doodt is geroepen ; en dan heeft ſy , of haer erfgenamen, de *Trebellianyke portie* , te goede. Andere meinen, dat ook in dit geval , de vrouw erfgenaem uit het vrucht-gebruik zijnde voor een Legataris moet gehouden worden , en die nae haer doodt tot het erf geroepen is, terſtont erfgenaem wort. (1)

52. Mogelijk ſoude men nae 't gebruik van onſen tijdt, onderſcheidt konnen maken tuſſchen deſe twee gevallen , ten 1. als een vrouw of yemant anders , *uit het vrucht-gebruik is ingeſtelt ende nae haer doodt , een ander* , ten 2. als ſy of hy *tot lijfſtonde is erfgenaem gemaekt* , ende *nae haer overlijden van gelijcken , een ander.* Want in het eerſte geval, die nae de doodt des eerſten is erfgenaem gemaekt , wort terſtont erfgenaem, om reeden te vooren gezegt, dat de tijt 'er afgenoomen wort, vervolgens die uit het vrucht-gebruik is erfgenaem , wort geacht als een die uit een ſeecker ding is erfgenaem , beneffens een ander ſimpelijk erfgenaem geſtelt ; dan wort die uit ſeecker ſtuk is ingeſtelt voor een Legataris gehouden, *ſoo als ook te vooren is geleert*, ende by gevolge ſoude een uit het vrucht-gebruik erfgenaem genoemt , het ſelve vrucht-gebruik moeten hebben als een legact ; Maer als yemant erfnaem is gemaekt te lijfſtonde , die kan uit geen ſeecker ſtuk gezegt worden erfgenaem te zijn, om dat de woorden daer van af zien ; en daer is niet gemeiner, als dat de lieden, den geenen, die nae ſijn doodt het goedt moet wederom keeren , *erfgenaem te lijfſtonde* noemen ; ſoo dat de qualiteit van erfgenaem te lijfſtonde, zeer wel op een fideicommis, en beter als op een legaet van vrucht-gebruik kan paſſen, *Nauta* verhaelt wel in ſijn 23. *deciſ.* dat het Hof de *Trebellianyke* ſoude ontzegt hebben, aen een die geinſtitueert was te lijfſtonde, met een ander erfgenaem nae haer doodt ; maer hy doet 'er by, dat tuſſchen Partijen over de erveniſſe getranſigeert was, ende ook over de *Trebellianica*, ſoo dat over deſe queſtie geen *deciſie* gevallen is. in ſaken van *Agatha van Velſen Impetrante, contra Sipke Bockema gedaegde, den 15. Julij* 1636.

53. Het effect van deſe vrage beſtaet niet alleen in het genot van de *Trebellianica* , maer ook in de *ſucceſſie* ; want als 't eerſte niet als een legaet van vrucht-gebruik is, ſoo draegt de erfgenaem nae de doodt genoemt, ſijn recht over aen ſijn erfgenaem, ſchoon hy voor de vruchtbruiker ſterft ; maer als d' eerſte *fideicommiſſaire* erfgenaem is, ſoo vervalt het *fideicommis*, in gevalle de tweede erfgenaem, voor d' eerſt genoemde koomt te ſterven , waer van de reeden breeder ſal verklaert worden, als wy van de fideicommiſſen handelen.

54. Het

(1) *Gail. 2. obſervat. 143. Wiſſenbach ad tit. ff. de Hered. inſtit. th. 6.*

54. Het gevoelen by ons alſoo geſtelt, ſchijnt buiten allen twijvel te zijn, *als de Teſtateur ook macht van alieneeren heeft gegeeven*, aen ſijn vrouw of een ander dien hy te lijfſtonde erfgenaem hadde gemaekt, en nae haer doodt ſijn vrienden; want by de Rechtſgeleerden kennelijk ende ſal op ſijn plaetſe by ons worden beweeſen, dat *vrucht-gebruik met macht van alieneeren eigentlijk geen vrucht-gebruik en is, maer fideicommis*; en evenwel verhaelt *Nauta* (m) dat het Hof de Trebellianyke vierde part, in ſulk een geval, aen de erfgenamen van de vrouw heeft ontzegt, in de ſake van *Ids Fockes cum ſociis Impetranten, contra Breuterik Rinſes als Curator over de kinderen van Hoyte Goſlix, en Freerk Goſlix requireerden, den* 8. *May* 1638. Geloove, dat 'er eenige reeden by *Nauta* zal uitgelaten zijn, waer door dit bygekomen ſal zijn, in dat geval, 't welk doen voor handen was.

XVII. Kapittel.

Van onderefſtellinge, ende eerſt van die gemein wort genoemt.

Wat ende hoe meenigerley ondererfſtellinge zy. De gemeine wort beſchreeven ende het gebruik daer van getoont in verſcheiden gevallen ende reegels daer ontrent.

1. DE erfſtellinge wort onderſcheiden, in die van de *eerſte*, en die van de *tweede* trap.

2. De eerſte is eygentlijk deſelve, daer wy in 't voorgaende *kapittel* van geſprooken hebben.

3. De tweede wort genoemt, *ondererfſtellinge*, in het latijn *ſubſtitutie*.

4. Deſe is vierderley, *gemeine*, *vaderlijke*, *exemplare*, en *over de handt*. (a)

5. Gemeine onder-erfſtellinge is, die van alle Teſtateuren kan geſchieden in plaetſe van alderhande erfgenamen, op deſe manier, *mijn broeder Jan zy mijn erfgenaem, indien hy mijn erfgenaem niet en wort, ſoo ſal mijn neef Claes mijn erfgenaem zijn.*

6. Dit geval, *indien hy mijn erfgenaem niet wort*, begrijpt twee uitkomſten, *ſoo hy of niet kan, of niet wil erfgenaem zijn.*

7. Het geval, in welk d' eerſt genoemde geen erfgenaem *kan worden*, is, wanneer hy voor de Teſtateur overlijdt, of nae den ſelven, eer hy ſig heeft konnen erfgenaem verklaren.

8. Hy

(m) *in ſijn* 55. *deciſie.* (a) *Vulgaris, Pupillaris, Exemplaris & fideicommiſſaria.*

8. Hy wil geen erfgenaem zijn, wanneer hy de erveniſſe afſtaet, en deſelve met voeten ſtoot.

9. In deſe beide gevallen wort *Claes*, dien wy gezegt hebben, *de onder-erfgenaem* te zijn, tot de goederen geroepen.

10. Maer als *Jan*, die d'eerſte was, de erveniſſe *eens* verkreegen heeft, *ſoo is deſe onder-erfſtellinge te niet*, en de goederen komen daer nae op de erfgenamen van de eerſte, als hy ſterft.

11. Indien de Teſtateur de woorden van de onder-erfſtellinge niet ſoo algemein mocht hebben genoomen, *indien Jan geen erfgenaem wort*, maer byſonderlijk hadde geſpeelt op een van die drie gevallen, ſoo is de vrage, *of het gebruik van de onder-erfſtellinge, ook tot de andere gevallen ſoude behooren.*

12. By voorbeelt, de Teſtateur zegt, *mijn vrouw zy erfgenaem, maer indien ſy voor my ſterft, ſoo ſal Claes erfgenaem zijn*, de vrouwe ſterft een weinig nae hem, doch ſonder de erveniſſe te hebben aengevaerdet. wort gevraegt, *of Claes toegelaten moet worden.*

13. Van gelijken, hy zegt, *als mijn vrouw geen erfgenaem wil zijn, ſal het Claes weſen*, De vrouwe is geſtorven eer ſy erfgenaem heeft kunnen zijn, het is van gelijcken twijvelachtig, of *Claes ook alſdan toegelaten moet worden, of niet*; Veele zijn van gevoelen van *jae*, (b) maer de reeden ſchijnt het tegendeel te eyſchen, om dat die gevallen dadelijk ende blijckelijk van elkander verſcheelen, ende daerom d'een onder d'ander ſonder uitdruckelijke wet, niet konnen worden begreepen. (c)

14. Voorts, kan de onderſtellinge geſchieden of van veelen, in plaets van een erfgenaem, of van een in plaets van veelen, ſoo als het den Teſtateur goedt dunkt. (d)

15. Ook konnen de erfgenamen *aen malkanderen ondergeſtelt worden*, in gevalle d'eene geen erfgenaem wort, dat alſdan d'andere het zijn ſal in plaetſe des overleedenen. (e)

16. Ende ſulx kan geſchieden of uitvoerlijk ende in ſijn volle leeden, of beknopter wijſe ende in het kort, gelijk aldus; *Make tot erfgenaem A. B. ende C. indien A geen erfgenaem wort, ſoo ſullen B ende C in ſijn plaetſe komen*; *wort B geen erfgenaem, ſoo ſullen't A ende B weſen in ſijn plaets*; *indien C geen erfgenaem wil ofte kan worden, ſoo ſtelle A ende B in ſijn plaets*, dit is te weeten, uitvoerlijk. Beknopt geſchiedt het aldus, *Indien een of twee van haer geen erfgenaem wort of worden, ſal of ſullen d'andere in ſijn of hun plaetſe komen.* Dit was mogelijk niet van nooden te leeren,

(b) *Treutler. vol. 2. diſp. x1. th. 6. ibique Bachov.* (c) *arg. l. 10. ff. de lib. & poſthum. hered.* (d) §. 1. *Inſt. de Vulg. Subſt.* (e) *reciproca ſubſtitutio d. §. 1.*

leeren, by aldien 't in de Wetten niet ſoo naukeuriglijk wierde onderſcheiden. (f)

17. In ſulken gevalle, by aldien 'er meer als twee zijn, en d'onderſtellinge, in't algemein, door malkander geſchiedt is, ſoo deilen de overgeblevene het part van die geen erfgenaem wort, niet nae de hoofden, maer in gelijke deelen, als ſy by d'eerſte inſtellinge hebben gehadt. by voorbeelt, *daer zijn drie erfgenamen, een voor de helft, en de twee elk voor een vierde part, en ſy zijn malkanderen ondergeſtelt:* een van die het vierde part heeft, ſterft. van dit deel krijgt die de helft hadde twee parten, en die het vierde part hadde, krijgt nu een. (g)

18. Een Teſtateur kan ook wel meer trappen van onderſtellinge maken, ſoo veel als hy wil, zeggende, *Jan zy erfgenaem, ſoo Jan het niet wort, ſal Claes het zijn, ſoo Claes het niet wort, ſal Pieter het zijn*, en ſoo voort. een van de middelſte ontbreekende of ſtervende voor den eerſten erfgenaem, ſoo wort de volgende geroepen; gelijk in het voorgaende exempel *Claes voor Jan ſtervende, ſoo volgt Pieter terſtont nae Jan*, 't welk blijckelijk genoeg is.

19. Maer neemt, dat 'er aldus ſtaet; *Jan en Claes ſullen erfgenamen zijn. Wort Jan het niet, Claes ſal in ſijn plaetſe komen, en wort Claes geen erfgenaem, ſoo ſtelle Pieter in ſijn plaetſe.* Claes ſterft eerſt ſonder d'erveniſſe te verkrijgen, buiten twijvel krijgt Pieter ſijn erfdeel, naderhandt ſterft Jan ook, Pieter eyſcht ook ſijn deel; hem wort tegengeworpen, *gy zijt hem niet geſubſtitueert nochte geroepen in ſijn plaetſe, maer alleen in plaetſe van Claes*, 't welk de waerheit is, *maer hy krijgt evenwel ook het part van Jan*, door deſen regel; *die geſubſtitueert is in plaetſe van de tweeden erfgenaem, wort ook verſtaen geſubſtitueert te zijn aen den eerſten*; welke regel wederom deſe reeden heeft, om dat anders het gedeelte van Jan ſoude vervallen tot de naeſte van den bloede des Teſtateurs, daer het gedeelte van Claes gegaen was nae ordonnantie van teſtament; het welke t'effens niet mag geſchieden, gelijk voormaels aengeweeſen is. (h)

(f) *l.* 37. §. 1. *ff. de hered. inſtit. l.* 37. §. 1. *ff. de vulg. & pup. ſubſt.* (g) §. 2. *Inſt. d. tit.* (h) *l.* 7. *ff. de Reg. Iur.*

XVIII. KAPITTEL.

Van de vaderlijke ondererfstellinge.

Gedaente en gebruik van de vaderlijke substitutie. Verscheidentheden tusschen dese en de gemeine. Zamenvoeginge van beide soorten in kinderen die in vaders macht zijn. Substitueerde gaen voor ouders en bloetvrienden van den eersten erfgenaem. Exemplare substitutie.

1. VOlgt de vaderlijke ondererfstellinge, welke is, *wanneer een vader, hebbende een soone onder de 14, en een dochter onder de 12 jaren, in sijn macht, hem ofte haer sodanigen erfgenaem geeft als hem belieft, ingevalle hy of sy, onder de veertien of twalef jaren koomt te sterven.* (a)

2. Welke onderstellinge van die kracht is, dat niet alleen des vaders goederen komen op sulken erfgenaem nae sijn kints doodt, als hy wil, *maer ook het kints eygen moederlijke, ofte van elders aengekomene goederen*, met uitsluitinge van des kints naeste vrienden. (b)

3. Dit is een krachtdadig effect van de vaderlijke macht, die by veele volkeren niet meer in gebruik is; maer by ons buiten twijvel, alsoo de vaderlijke macht, gelijk voor desen geleert is, in alle sijne deelen, alhier in haer geheel is gebleeven.

4. Het is van nooden, dat de vader sijn eygen erfstellinge te gelijke maekt, maer echter niet noodig, dat hy sijn zoon, of dochter alleen erfgenaem make, hy kander wel andere by doen, *of ook de kinderen wel gansch onterven*, indien sy het daer nae gemaekt mochten hebben, en dies niet tegenstaende haer een erfgenaem geven tot hare goederen, dien hy wil, *alhoewel hy haer met geen legaten of fideicommissen beswaren kan.* (c)

5. Edoch wat van 't onterven gezegt is, heeft nauwelijx gebruik nae dat de ontervinge niet toegelaten is geworden als om reeden van *groote ondankbaerheit*, die qualijk op een kint onder de 12 of 14 jaren oudt zijnde, kan vallen.

6. En

(a) *pr. Iust. de pupill. subst.* (b) *l. 8. §. 5. ff. de Inoff. testam. l. 10. §. 5. ff. h. t.*
(c) *§. 4. Inst. de pupill. subst. l. 10. §. 5. ff. h. t. l. 41. §. 3. eod.*

6. En alhoewel in dier voegen, als gezegt is, de vader een dubbelt teſtament ſchijnt te maken, om dat 'er twee inſtellingen van erfgenamen zijn, ſoo is het evenwel maer een, weſende het kinderlijke Teſtament een gedeelte van het vaderlijke, en de ondergeſtelde erfgenaem (d) kan niet trecken, indien het Teſtament ten aenzien van de vader niet en deugt.

7. Daer is ook niet aengelegen, welke de vader eerſt in het Teſtament ſtelt, ſijn eygen erfgenaem, of die van de zoon, *immers als hy beide erfſtellingen op een tijt neemt*; maer als hy 't doet op verſcheidene tijden, ſoo moet ſijn eigen erfgenaem eerſt geſtelt weſen in een wettig Teſtament, en wil hy naderhant een kinderlijke onder-erfſtellinge maken, ſoo behoeft hy het voorige Teſtament niet te vernietigen, om dat alles in een te begrijpen; *maer hy kan de onderſtellinge voegen achter en onder ſijn voorgemaekte Teſtament*, en laten het ſelve dan wederom beveſtigen, invoegen het beide voor een gereekent wort. (e)

8. Het ſoude ook wel konnen geſchieden, dat ſulken Teſtament op tweederleije tijden geopent wierde, want een vader ſoude ſijn eygen erfſtellinge opentlijk konnen ſchrijven, om terſtont nae ſijn doodt geleſen te worden, maer de onder-erfſtellinge van ſijn kindt, kan hy op een byſonder bladt ſchrijven, vouden en naijen dat te zamen, zetten d'er ſijn zegel op en ſchrijven dan in een van de opene bladen, *dat hy het geſlooten bladt niet wil geopent hebben by ſijn kints leven; maer alleen, indien het ſelve mochte komen te ſterven*; deſen raedt geeft de Keiſer *Juſtinianus*, aen ſodanige vaders, die vreeſen dat de ondergeſtelde erfgenaem van't kint, op het leven deſſelfs door begeerte van ſijn goedt wel mochte toeleggen. (f)

9. Voorts kan een vader, die jonge kinderen heeft, aen yeder van haer een erfgenaem geven of *aen die laeſt ſal komen te overlijden*, 't welk geſchiedt, wanneer hy wil hebben, dat het goedt van d'eene op d'andere ſal komen te erven. (g)

10. Ende in deſen gevalle, by aldien alle de kinderen te zamen door een doodelijk noodgeval vergingen, de geſubſtitueerde ſoude de goederen alle bekomen (h) om dat het ſeeker is, dat een de laetſte geweeſt is, ſonder van nooden te zijn, dat men weete, wie de laetſte geweeſt moge zijn.

(d) §. 2 & 5. *Inſt. d. tit.* (e) *ſic videtur accipiendum quod habetur in l.* 20. §. 1. *ff. de vulg. & pup. ſubſt.* (f) §. 3. *Inſt. d. tit. Inſt. de pupill. ſubſt.* (g) §. 6. *Inſt. h. t.* (h) *l.* 34. *in pr. ff. h. t.*

11. Maer als de Teſtateur de laeſtlevende van ſijne kinderen heeft beſwaert, om ſijn erfdeel aen yemant over ende nae te laten, by aldien de kinderen alſdan te gelijk verſterven, ſonder dat men weet, wie de laetſte geweeſt is, ſoo kan de geroepene tot het fideicommis, niets eyſſchen, om dat hy niet kan toonen, wat en wiens gedeelte aen hem moet overgelaten worden. (i)

12. Dit zijn dan alſoo twee ſoorten van de ondererfſtellinge, zegge, de gemeine en de vaderlijke, waer van het verſchil uit beider beſchrijvinge genoegſaem heeft konnen blijcken.

13. Want de gemeine ondererfſtellinge geſchiedt van *yeder* Teſtateur onder *alderhande* erfgenamen, de vaderlijke geſchiedt van een vader alleen in plaetſe van ſijn kindt, of kinderen, die niet buikveſt, end' in zijn macht zijn.

14. De gemeine geſchiedt, *ingevalle d'eerſte geen erfgenaem wort*, de vaderlijke in gevalle het kindt wort erfgenaem, *maer voor ſijn buikveſte ſterft*, en dienſvolgens, de gemeine gaet te niet, ſoo haeſt d'eerſte erfgenaem, den boedel heeft aengegaen, de vaderlijke duirt tot aen de 12 of 14 jaren des kints. (k)

15. In de gemeine wort d'onder-erfgenaem geacht een navolger te zijn van de overledene, maer in de vaderlijke is hy navolger van't kint, en niet van de overledene vader, *waer uit dan volgt, dat een onder-erfgenaem ook krijgt de goederen, die het kint nae ſijn vaders doodt zijn aengekomen.* (l)

16. Nog vloeit hier uit, dat de onder-erfgenaem, *niet is gehouden aen des vaders ſchulden*, indien het kint ſig geen erfgenaem van ſijn vader mocht hebben gedragen. (m)

17. Want ſtaet te letten, dat een onder-erfgenaem uit vaderlijke macht geſtelt, de goederen van het kindt bekoomt, *ſchoon het ſelve van ſijn vaders erveniſſe mochte afgehouden zijn geweeſt.* (n)

18. Want alhoewel de vaderlijke ondererfſtellinge ſpreekt, *ingevalle mijn ſoon erfgenaem wort, maar voor zijn buikveſt overlijdt*, ſoo iſt nogtans genoeg, dat het kint zijn vader overleeft hebbe; want alsdan is het nootſakelijk erfgenaem uit kracht van de Wet, ſchoon het des vaders goederen niet heeft aengetaſt. (o)

19. Jae ook al was het kint voor ſijn vader geſtorven, ſoo ſal d'ander erfgenaem die geroepen was, *ingevalle het kindt erfgenaem wierde*

(i) *l.* 34 *ff. ad Sc. Trebell.* (k) §. 8. *Inſt. d. tit.* (l) *pr. d. tit. Inſt. & l.* 10. §. 5 *d. tit ff.* (m) *l.* 42 *ff. de Acquir. hered.* (n) *d. l.* 42. *l.* 44. *ff. de Re jud. l.* 12. *ff de ſubſtit.* (o) § 2. *Inſt. de hered. qualit.*

wierde, maer onder ſijn veertien of twalef jaren ſtierf, dies niet tegenſtaende tot de goederen geraken, dewijl het de Wet om goede reden belieft heeft deſe regel vaſt te ſtellen; *een gemeine ondererfſtellinge uitgedrukt behelſt ook een ſtilſwijgende vaderlijke*; en wederom, *een uitgedrukte vaderlijke behelſt ook een ſtilſwijgende gemeine ondererfſtellinge.* (p) ſulx dat het in een vader niet verſcheelt, wat manier van ondererfſtellinge hy gebruikt, alſoo de kracht van d'eene begreepen is in de woorden van d'ander.

20. Sonder dat deſwegen het recht van erf-volginge, dat de kinderen op haer vaders goedt hebben, koomt te veranderen, het welk alhier niet breeder, *maer op een ander plaetſe ſal worden uitgelegt.*

21. Ondertuſſchen dit is beyde ondererfſtellingen gemein, *dat de naeſte bloedt-vrienden van de eerſte erfgenaem, door de tweede of onder-erfgenaem uitgeſloten worden.* (q)

22. Soo dat ook een moeder van haer kints goederen niet een ſtuiver kan genieten, indien de vader aen het ſelve een onder-erfgenaem gegeven heeft. (r)

23. Het welke nochtans ſoo niet verſtaen wort by veele rechtsgeleerden van practijke, van de ſtilſwijgende vaderlijke, welke begreepen is in een uitdruckelijke gemeine ſubſtitutie; te weeten, als een vader aen ſijn kint een onder-erfgenaem heeft gegeeven op gemeine wijſe, en het kint erfgenaem geworden is, maer geſturven voor ſijn 12 à 14 jaren. want alhoewel anders onder een gemeine uitdruckelijke begreepen is een ſtilſwijgende vaderlijke, ſoo wort ſulx echter, tot uitſluitinge van de moeder, al te hart geoordeelt, by exempel *mijn zoon zy erfgenaem; indien hy geen erfgenaem en wort, ſoo make ik mijn neef tot erfgenaem*, de ſoon wort erfgenaem, maer ſterft voor ſijn 14 jaren, in deſen gevalle ſchijnt de neef 'er niet aen te raken maer de moeder, om dat de neef geroepen is, indien de ſoon geen erfgenaem wierde; het welk anders uitgevallen is; voor andere nader bloedvrienden, ſoude de neef 't echter hebben weg gedragen. deſe uitlégginge ſchijnt echter meer uit billijkheit, als uit de woorden der Wetten te ſpruiten. (ſ)

24. Het ſelve gebeurt ook tot nadeel van een vader; want ſijn kint van yemant erfgenaem gemaekt zijnde met een onder erfgenaem naer hem, *ſoo moet de vader achter ſtaen, indien de ſoon komt te ſterven, eer hy erfgenaem kan worden.* (t)

(p) *l. 4. ff. de vulg. & pup. ſubſt.* (q) *l. 39 & l. 7. ff. de Acquir. hered.* (r) *l. 8. §. 5 ff. de Inoff. teſtam.* (ſ) *vid. Wiſſenbach. ad tit. ff. de Hered. inſtit. th. 28. & auctores ibi citatos.* (t) *per d. l. 39 & l. 74.*

25. Maer by aldien de ſoon de erveniſſe om eenige reeden met de voeten mochte ſtooten, die nogtans de vader wel ſoude willen hebben, ſoo ſchijnt de vader voor te gaen, *om dat geen ſoon een erveniſſe tot nadeel van de vader, in wiens macht hy is, met voeten kan ſtooten*, maer de vader koomt onmiddelijk in ſijn plaetſe. (u)

26. Staet ook te letten, dat ſoo dikwils een erveniſſe door kracht van de Wet, *onmiddelijk* by de erfgenamen, ook ſonder haer weten wort verkreegen, als dan het naeſte bloedt van d'eerſte erfgenaem gaet voor de onder-erfgenaem, als maer het kint of d'eerſte erfgenaem nae ſijn vader in't leeven is geweeſt.

27. Volgens dien, als d'ouders onder-erfgenamen geven aen hare kinderen, die ſy niet in de macht hebben (: want in de andere heeft deſe vrage geen plaets, om reeden, dat als die maer nae de vader geleeſt hebben, de ſubſtituit datelijk geroepen ende den bloedtvrienden voorgetrocken wort, *gelijk even te vooren gezegt is*) op een gemeine wijſe, ende de kinderen haer overleeven, ſchoon ſy de erveniſſe niet hebben kunnen aenvaerden, ſoo wort nogtans, als ſy maer wederom kinderen hebben, de onder-erfgenam uitgeſloten, *om dat kinderen ook onwetende de erveniſſe van haer ouders, op haer erfgenamen overbrengen*, (w) andere diergelijke gevallen worden op de ſelfde manier geoordeelt.

28. Daer is nog een ander onder-erfſtellinge, die *exemplaer* genoemt wort, om dat ſy naer het exempel van de vaderlijke is ingevoert, zijnde gemein aen vader ende moeder, die macht hebben *om haer ſinnelooſe kinderen*, van meer als 12 of 14 jaren een erfgenaem te geven, *ingevalle ſy buiten haer ſinnen raken te verſterven.*

29. Edoch indien de ſinnelooſe kinderen, ſelfs kinderen, of ſuſters of broeders hebben, ſoo moeten de ouders *een van de kinders*, en by gebreeke van dien *een broeder ofte ſuſter*, tot erfgenaem onderſtellen.

28. Maer een is genoeg, d'andere konnen met ſtilſwijgen worden voorby gegaen, des haer de wet-noodige ofte legitime portie van de kinderen werde vrygelaten. (x)

31. Dit is alleen vaſt geſtelt ten aenzien van kinderen die ganſch ſlecht, ende voor altoos uitſinnig zijn, (y) maer niet die voor een tijt raſen, veel minder heeft het plaetſe in de doorbrengers of Stadtskinderen,

(u) *l. ult. §. 1. C. de bon. quæ lib. dix. ad tit. ff de pup. & vulg. ſubſt. diff. Wiſſenb. ad d. tit. th. 17.* (w) *vid. Wiſſenbach ad tit. ff. de hered. inſtit. n. 19.* (x) *§. 1. Inſt. d. tit. de pupill. ſubſt. l 9. C. de Impubl. & al. ſubſt.* (y) *d. l. 9.*

deren, hoewel die anderzints nevens uitzinnige pleegen te worden geſtelt. (z)

XIX. Kapittel.

Van ondererfſtellinge over de handt.

Vierde ſoorte van ondererfſtellinge over de handt, *hoedanig, en oorſpronk mitſgaders eerſte gebruik daer van, naderhandt verandert. Van het Trebelliaenſche Raedsbeſluit en inhoudt daer van. Pointen die het weeſen van een fideicommis uitmaken. Verſcheidene wijſen van beſwareniſſe. Verſcheidene konditien daer in gebruikelijk, byſonderlijk,* indien d'eerſte ſonder kinderen ſterft. *die te met ook ſtilſwijgende verſtaen wort, gelijk de geheele beſwareniſſe wel ſtilſwijgende geſchiedt, door verbodt van t alieneren ook voor een tijt, ofte voor altoos, gemeinelijk op de naeſte van t bloedt, hoe die naeſtheit genoomen wort. Verbodt van alieneren dikwils een aenhangſel van voorgaende fideicommis. Beteekeniſſe van t woort kinderen in deſe overdrachte by den eerſten erfgenaem te doen op den tweeden, met profijt van de vierde-part, boven de* legitima, *het effect der fideicommiſſen in 't vindiceren der goederen. Verval van fideicommiſſen.* Alles met bepalingen, uitbreidingen en exempelen.

1. BY oudts waren der drie ſoorten van onder-erfſtellinge, waer van in de twee voorgaende kapittels geſprooken is, ende geen meer.

2. Sulx een Teſtateur makende een vreemde tot erfgenaem, den ſelven niet konde voorſchrijven, wien hy, *na de goederen eens verkreegen te hebben*, tot erfgenaem daer van ſoude willen maken.

3. De ouders konden ook ſulx niet doen ten aenzien van hare kinderen, *als voor ſoo veel hier boven is verhaelt.*

4. Maer naderhandt is een derde ondererfſtellinge opgekomen, waer door yeder Teſtateur ſijn erfgenaem kan beveelen, om d'erveniſſe verkreegen hebbende, die wederom aen een ander over te dragen, het zy terſtont, ofte nae eenige jaren, of nae ſijn doodt, met of ſonder voorwaerden, ſoo als het hem goet dunkt, *mits ſulx alleenlijk plaetſe kan hebben in de goederen van de Teſtateur afgekomen.*

5. Schier altoos, valt de beſwareniſſe heedenſdaegs niet anders op den

(z) *per textum in d. l. 9. in verb. mente captus perpetuo.*

den eerſten erfgenaem, *als om nae ſijn doodt de goederen over te dragen* in plaetſe, dat by de eerſte oorſpronk deſer onderſtellinge, de beſwaerde erfgenaem terſtont wierde verſocht, om de goederen wederom te geven.

6. Het ſal niet onoorbaer zijn d'oorſpronk van deſe onder-erfſtellinge te melden.

7. De Romeinen hadden by outs een gewoonte, dat als ſy haer goederen, of een gedeelte der ſelver nae lieten, aen *perſoonen die ſulx, nae geſtrengheit der wetten, niet mochte beuren*, ſy alſdan een perſoon tot erfgenaem noemden, die wegen de wetten bequaem was om te erf te ſtaen, *met verſoek om de goederen, aen ſodanige verbodene perſoonen over te dragen als ſy wilden begunſtigen.*

8. Dit ſtont eerſt in de wille-keur van ſodanige genoemde erfgenamen, of ſy het aen de verbodene perſoonen wilden geven, ofte niet, maer om de onbeſchaemde gierigheit van eenige perſoonen alſoo verſocht, is 'er naderhandt een nootwendigheit van gemaekt; *ſulx dat de genoemde erfgenamen, de goederen nootſakelijk moeſten overdragen*, en dat ſy met recht daer toe konden gedwongen worden. (a)

9. Dit alſoo ten beſten van de verbodene perſonen ingevoert zijnde, is naderhant verder uitgebreit, invoegen de lieden alderhande erfgenamen, begonden te belaſten, om hare goederen nae haer doodt, wederom aen een ander te laten volgen, en te vererven, *ſoo dat eindelijk dit gebruik, tot een ſoorte van gewoonlijke onder-erfſtellinge geworden is*, en in dier voegen nu alleenlijk bekent, en onderhouden wort.

10. Jae het oorſpronkelijk gebruik is ſchier t'eenemael verdweenen, *mogende tegenwoordig geen perſoon, door de Wetten verboden, yets, of op eygen, of op een anders name genieten*; maer het gene ſulk eenen, *bedektelijk* is toegevoegt, wort verbeurt gemaekt, ten beſten van het gemeine landt; ende wat *opentlijk* tot haer voordeel in een *Teſtament* wort bevonden, is van geender weerden, even als of het niet geſchreeven was. (b)

10. Daer konnen echter noch wel geleegentheeden zijn, waer by die oude manier rechtelijk te paſſe ſoude mogen komen. hebbe gezien ſodanigen acte, ſlaende op diergelijk exempel, waer by d' Heere B. S. in leeven *Profeſſor Juris tot Leiden* op ſulken wijſe was erfgenaem gemaekt van eenen Sr. Arent de Witt, met dat oogemerk, anders niet als by monde uitgedrukt, dat hy de goederen tuſſchen ſijn Vrouw en

(a) §. 1. *Inſt. de fideicommis. heredit.* (b) *l.* 3. *ff. de his quæ pro non ſcript. l.* 1. *l.* 2. §. 1. *ff. de jur. fiſc.*

en ſijn halve ſuſters en broeders ſoude ſcheiden, en aen deſe laeſte ſoo veel uitreiken, als haer ſoude mogen beuren, vreeſende anders en voorziende, dat ſy erfgenamen zijnde gemaekt, met ſijn huisvrouwe niet vreedelijk ſouden ackordeeren; achtende de Teſtator een krachtiger middel te zijn, om de ſuſters te doen geruſt zijn, ſoo wanneer hy ſe ſtelde in een ſtaet van niet te konnen eyſſchen; en mede byſonderlijk, om haer uit het ſterfhuis te houden, alwaer ſy terſtont nae ſijn overlijden over hoop met de vrouwe geleegen ſouden hebben. De Heer S. de boedel onderſocht ende geſchift hebbende, gaf de ſuſters en broeders het geene haer in der daedt quam, ende liet de reſt aen de vrouwe, onder acte van ſchadeloosheit voor hem in qualiteit als erfgenaem, in dato den 13 April 1649.

12. Gebeurt ook wel, dat yemant ſijn naeſte bloedtvrienden op ſijn uitterſte, by getuigen verſoekt, om ſijn goederen, of een gedeelte van dien over te laten aen ſijn huisvrouw' of een ander goed vrient, *dat alſoo dan aenſtonts moet worden vervult.*

13. Men noemde by oudts ſodanigen eerſten erfgenaem met de naem van *betrouwde* (*fiduciarius*) en den tweeden *vertrouweling*, (*fideicommiſſarius*) d'erveniſſe ſelfs wierde *fideicommis*, dat is, vertrouwde erveniſſe genaemt.

14. Wy ſullen, in plaetſe van vertrouwde, den eerſten noemen *beſwaerde*, nademael die oude gewoonte van vertrouwelijkheit by ons weinig plaetſe meer vindt, en d'ander ſal de naem hebben van *begunſtigde* of *tweede* erfgenaem, de naem van *fideicommis* blijft nog op heeden ook in het duits.

15. Dient ook geweeten, dat by oudts de beſwaerde erfgenaem, ook nae dat hy de goederen hadde overgegeven, van rechts-wegen *nog erfgenaem bleef*, en dienſvolgens dat alle aenſprake der ſchult-eyſchers, en ſchuldenaers op hem ende van hem gedaen wierden. (c)

16 Maer ſulx is verandert, door een Wet of Raeds-beſluit, hebbende de naem van de burgermeeſter *Trebellius* (d) door 't welke belaſt wierde, *dat alle d'actien van de beſwaerde ſouden gaen op den tweeden erfgenaem, te gelijk met de goederen.* (e)

17. Naderhant is door een ander Wet, ofte beſluit van den Raedt op de voorſtel van den Burgemeeſter *Pegaſus*, (f) goetgevonden, dat de beſwaerde erfgenaem, altoos vry ſoude behouden de vierdepart van de erveniſſe, en daer hy ſe niet hadde, ſoude hy die mogen aftrecken. (g)

(d) §. 3. *Inſt. de fideicommiſſ. hered.* (e) *Senatus Conſultum Trebellianum.*
(f) §. 4. *d. tit.* (g) *Senatus Conſultum Pegaſianum.*

18. Edoch hy kon de beyde voordeelen van *Trebellius* en *Pegasus* te gelijk niet gebruiken, maer als hy de vierde part aftrok, soo moeste hy echter nog staen voor alle actien en deed ook self alle aensprake, *dies moeste hy met de tweede erfgenaem solemneele belosten weederzijds aengaen*, dat hy de drie deelen van al het geene hy invorderde, aen den anderen soude goedt doen, en dat hy wederom van de tweede erfgenaem, nopens alles wat hy soude komen te betalen, ook voor drie deelen, schadeloos soude worden gehouden. (h)

19. Maer om dat daer uit veel krakeelingen veroorsaekt wierden, soo heeft de Keiser *Justinianus*, het raedt-besluit van *Pegasus* gehegt aen dat van *Trebellius*, invoegen dat nu de *Trebelliaensche Wet* alleen in gebruik is, het *Pegasiaensche* niet meer wordende gerept. (i)

20. End' is de Trebelliaensche wet, alsoo vermeerdert zijnde, tegenwoordig drieleedig, *ten eersten*, een erfgenaem beswaert zijnde kan verplicht en gedwongen worden *om d'erveniſſe over te geven aen den tweeden*, volgens de last van de Testateur.

21. Ten tweeden, de beswaerde erfgenaem kan vry voor zich behouden, en van de goederen aftrecken de gerechte vierde part.

22. Ten derden, alle actien, lasten en profijten *gaen voor de drie parten over op de begunstigden of tweeden erfgenaem*, en blijven voor het vierde deel, by den eersten en beswaerden.

23. Dit is de schets van't geheele capittel der *fideicommissen* ofte erveniſſen over de handt, waer op sal speelen al wat hier van gesprooken sal worden.

24. Wat is dan een fideicommis? *een uitterſte wille, waer door yemant verzocht, ofte belast wort by den Testateur, om yets te geven ofte te doen aen een ander.*

25. Het is tweederley, *algemein* ofte *bysonder*, algemein, als yemant erfgenaem zijnde gestelt voor 't geheel, of voor een gedeelte van alle goederen, verzocht ofte belast wort, om die erveniſſe of sijn gedeelte aen een ander over te laten.

26. Bysonder, als yemant het zy erfgenaem of legataris verzocht ofte belast wort, seecker stuk goedts hem naegelaten ofte besprooken over te laten aen een ander, *beide meestendeel nae des eersten overlijden*, gelijk reede gemelt is.

27. Van algemeine *fideicommissen* handelen wy alhier, de andere sullen achter de legaten volgen; en staet voor af te letten, dat tot de deugt en effect van een *fideicommis*, behooren vijf pointen.

28. Ten

(h) *d.* § 5. & 6. *eod. tit.* (i) § 7. *eod.*

28. Ten eerſten, dat 'er een erfgenaem zy geſtelt, die verzocht werde, om aen een ander het goedt over te laten, want ſonder dat ſoude een fideicommiſs' in een Teſtament niet deugen, als te weeten aldus; *Ik verſoeke mijn broeder*, ſonder die tot erfgenaem te ſtellen, dat *hy mijn goederen wille overlaten aen mijn huiſvrouwe.* (k) hoewel door de clauſule *codicillair* dit gebrek eenigzins ſoude konnen vervult worden, *waer van hier vooren geſprooken is.*

29. *Ten tweeden, ſoo moet de beſwaerde* erfgenaem den Teſtateur overleeven en d'erveniſſe verkrijgen; anders kan ſy niet koomen op den tweeden, die niemant vint, daer hy de goederen van eyſſchen kan, niet hy zijnde geroepen, als nae den eerſten erfgenaem, door wien hy is gebeneficieert, *gelijk hier nae breeder.*

30. Soo wort dan ook vereyſcht, dat de tweede nevens ende nae den eerſten werde genoemt ende door hem geroepen; ſonder dat genoech is, in een conditie te worden geſtelt, aldus; *make mijn broeder erfgenaem, indien hy ſonder kinderen ſterft, ſal hy de goederen op mijn neef overlaten.* de broeders kinderen zijn niet geroepen tot het fideicommis.

31. Ten vierden, de tweede erfgenaem moet *ook int' leeven* zijn, als de tijt of geval by den Teſtateur geſtelt, om d'erveniſſe over te laten, verſcheenen is. hy dan niet in weeſen zijnde, blijft het goedt by den eerſten erfgenaem.

32. Ten vijfden, Wort het fideicommis vervult, met de werkelijke overleeveringe van de erveniſſe, by den beſwaerden op den tweeden erfgenaem gedaen, want eer deſe geen erfrecht kan oeffenen. *van dit alles ſtaet beneeden gehandelt te worden.*

33. De beſwareniſſe geſchiedt op verſcheidene wijſen, eerſtelijk *by Teſtament* of *ſonder Teſtament.*

34. Ten tweeden, onder voorwaerden, of ſonder voorwaerden.

35. Ten derden, uitdruckelijk of ſtilſwijgende.

36. Ten vierden, voor een tijt, of voor altoos.

37. Als het by Teſtament geſchiedt, ſoo ſchrijft of noemt de Teſtateur eerſt ſijn rechte erfgenaem, en dan beveelt hy den ſelven om de goederen nae ſijn doodt aen een ſeecker perſoon, of aen een onſeeckere uitveelen, die hy aenwijſt over te dragen en na te laten, *by exempel, ik make mijn huiſvrouw erfgenaem, maer als ſy koomt te overlijden, ſoo begeer ik, dat ſy de goederen ſal laten erven op de gene, die my alſdan naeſt in bloede ſullen worden bevonden, of op Jan, Pijter, of Klaes.* (l)

38. Hy kan ook, ingevalle de begunſtigde erfgenaem voor de beſwaerde

(k) §. 2. *Inſt de fideicomm. hered.* (l) §. 2. *Inſt. de fideic. hered.*

ſwaerde mochte zijn geſtorven, in ſulken gevalle des ſelfs kinderen, of yemant anders onder-erfgenaem ſtellen.

39. Sonder *Teſtament* geſchiedt het, wanneer yemant geſont, of krank zijnde ſijn naeſte bloedt-verwant beveelt, om de goederen nae ſijn doodt te laten komen end' erven op ſulk een als hy wil. (m)

40. Ende ſoo wanneer de toekomende erfgenaem, *daer by tegenwoordig is*, ſoo kan de beſwaringe beſtaen, *met twee of drie getuigen, mans of vrouwen*, hoewel anderzints *in alle uitterſte willen vijf getuigen vereyſcht worden.* (n)

41. *Jae al was 'er niet een getuige by geweeſt, indien nochtans d'eerſte erfgenaem bekent, dat de overleedene hem beſwaert heeft*, om de geheele erveniſſe, ofte een gedeelte van dien over te laten, aen een ander, hy ſoude ſulx moeten doen, of ingevalle van ontkenninge, kan de geene die daer aen gelegen is, hem op een eedt drijven, mits hy ſelve eerſt ſweere, dat hy niet beter weet, of d'overleedene heeft hem willen begunſtigen. (o)

42. En dit heeft ſoo wel plaets, wanneer d'overleedene een Teſtament heeft nae-gelaten en d' erfgenaem daer in geſtelt, by monde heeft beſwaert, als wanneer der geen Teſtament is, gelijk wy ſoo even gezegt hebben.

43. Ook ſonder onderſcheit, of de beſwaerde erfgenaem, vol of minder-jarig zy, als hy het maer heeft konnen verſtaen. (p)

44. De voorwaerden, die in de beſwaerde erveniſſen worden geſtelt, konnen verſcheiden zijn, nae de ſinnelijkheit van den Teſtateur, by *exempel*; *mijn vrouw zy erfgenaem*; *maer indien ſy wederom trouwt, begeer' ik dat ſy de goederen ſal overlaten aen die en die*, of *mijn broeders ſoone zy erfgenaem, maer indien hy onder de vijf-en-twintig jaren ſterft, ſoo wil ik, dat hy de goederen, van my afgekomen, ſal naelaten aen ſijn ſuſter.*

45. Maer de gemeinſte voorwaerde is, *indien mijn erfgenaem ſonder kinderen koomt te overlijden, ſoo wil ik, dat hy de goederen hem van my aengekoomen, ſal laten erven aen mijn naeſte bloedt als dan zijnde.*

46. Welke onderſtellinge verdwijnt, indien de eerſte erfgenaem kinderen hebbende ſterft (gehadt te hebben baet niet,) want dan de tweede voor altoos uitgeſlooten is, *ſchoon de kinderen daer nae komen te ſterven*, ook alſchoon *de kinderen ten tijde van't måken des Teſtaments, al geboóren waren*; het moeten echter kinderen zijn *uit houwelijk*

(m) §. 10. d. tit. (n) §. ult. d. tit. Inſt. (o) d. §. ult. (p) *Ziet hier van Sande in ſijn 4 boek tit. 5. def. 18.*

welijk geboren, of door houwelijk wettig gemaekt, niet op andere wijse.

47. Baſtaerden en aengenoomen kinderen, worden voor geen kinderen in dit ſtuk gereekent, of daer moeſten byſondere blijken van de wille des Teſtateurs zich opdoen. (q)

48. Het gebeurt wel, dat een Teſtateur, twee erfgenaemen, met een begrijp van woorden beſwaert, onder deſe conditie, *indien ſy ſonder kinderen ſterven*; die echter op elk alleen zien. Alſoo hadde gedaen *Oene Oenes*, by ſijn Teſtament van den 13*en November* 1616. Want hebbende gemaekt aen E. ende F. G. kinderen van Vincent Ypkes, ſijn moederlijke goederen, met belaſtinge, dat die goederen ſouden komen op de andere kinderen, van V. Y. indien de twee voornoemde kinderen ſtierven ſonder kint, of kinderen nae te laten E. kreeg kinderen, F. kreeg geen, dies *Tiberius Thomæ* man ende erfgenaem van F. ſuſtineerde, dat het *fideicommis* uit was, om dat de conditie, *indien ſy ſterven ſonder kinderen* op beyde te gelijk was geſtelt, en daerom in beiden ook moeſte vervult worden, ſoude het *fideicommis* plaets hebben: nu was dat niet geſchiedt, door dien E. kinderen hadt, en waren ſoo beyder goederen nae ſijn zeggen vry; maer is by den Hove wel geoordeelt, dat ſulk een conditie, op beyde te gelijk geſtelt, van elk van beyde moeſte worden verſtaen, en dat daerom het part van F. het *fideicommis* onderworpen was, (r) *den* 20*en December* 1644. *Nauta deciſ.* 151.

49. Somtijts wort ook deſe voorwaerde, ſchoon niet uitgedrukt zijnde, *indien hy ſonder kinderen ſterft*, van ſelf verſtaen, te weeten, als een vader ſijn kinderen beſwaert, om de goederen nae haer doodt ſonder eenig voorwaerde over te laten aen een ander, ſoo wort ſulx genoomen, als of 'er by ſtondt, *indienſe geen kinderen komen nae te laten*; om dat de vader gelooft wort meer gedacht, als geſprooken te hebben en dat hy geen vreemde voor ſijn eygen kints-kinderen heeft willen roepen. (ſ)

50. Jae daer is ook een ſtilſwijgende voorwaerde, in alle beſwareniſſen, die van 't goedt nae des eerſten doodt over te laten op een ander, in deſer voegen genoomen worden, *mijn vrouw zy erfgenaem, nae mijn vrouwen doodt wil ik, dat Jan en Pyter ſullen erfgenamen zijn*; want daer in begreepen is, deſe voorwaerde, *indien Jan en Pijter mijn vrouwe komen te overleeven*; want ſy voor de vrouwe ſtervende, ſoo gaet de beſwaereniſſe te niet, en haer erfgenamen hebben niet te eyſchen. (t)

(q) *vid. Fachinæ 4. controv. 60.* (r) *per l. 57. §. 1. ff. ad ſc. Trebell.* (ſ) *l. 120. d. condit. & demonſtrat. l. 30. C. de fideicomm.* (t) *l. 4. in pr. ff. Quand. dies legat. ced.*

52. Eindelijk niet alleen de voorwaerde, maer ook de geheele beswareniſſe geſchiedt uitdruckelijk, of ſtilſwijgende.

53. Uitdruckelijk geſchiedt het indiervoegen, als 't hier vooren gezegt is.

54. Stilſwijgende, wanneer de Teſtateur, ſijn goederen *verbiedt te vervreemden, buiten ſijn geſlacht*, het welke ſoo wel van geheele erveniſſen, als van ſeeckere ſtucken goedts pleegt te geſchieden.

55. Maer het moet een bepaelt verbodt zijn, dat men zien kan tot wiens voordeel, en om wat reeden de Teſtateur het verbodt doet; *want een ſimpel verbodt van goedt te vervreemden ſoo eenvoudelijk geſtelt heeft geen kracht.* (u) voor ſodanig is ſchier gehouden het verbodt van een Teſtatrice, die haer huis-geraedt hadde verbooden te vervreemden, hoewel ſy daer by gedaen hadde, *tot haer gedachteniſſe*; ſoo verre is verſtaen dat het ſtant moeſte grijpen, als ſy hadde belaſt de meubelen te deilen en niet by boelgoedt te verkopen; maer d'erfgenamen de deilinge eens gedaen hebbende, ſoo hadde een van haer, ſijn gedeelte naderhant verkocht, waer op d'andere ſuſtineerden, hy was van ſijn recht der erveniſſe vervallen, om het generale penale ſlot des Teſtaments; maer is niet verſtaen, dat ſoo een ſlecht verbodt van eenige meubelen niet te verkoopen ſoo hoog ſoude geacht worden, *Meinert Egberts in qualiteit op ende tegens Grietje Jans erfgenaem van Pijter Jans gedaegde den 28. Junij 1680.*

56. Een ander aenmerkelijk exempel is hier van gedecideert aldus; *Euſtachia van Heemert weduwe van Ir. Pieter van Quarebbe tot Uitrecht*, hadde by haer Teſtament van den laeſten Julij 1612 tot erfgenamen geſtelt hare kinderen, met ſubſtitutie van der ſelver deſcendenten; onder expreſſe conditie ofte verbandt, *dat haer voornoemde geinſtitueerde erfgenamen de zate en ſtate Tjepma, geleegen in Frieſlandt tot Roderhuiſen etc. niet ſullen mogen verkoopen, verzetten, belaſten, beſwaeren, vermangelen ofte veralieneren in't geheel noch ten deele in eeniger manieren, willende dat de ſelve zate en ſtate, ingevalle alle hare Teſtatrices kinderen ſonder naelaten van verder echtgeboorten aflijvig worden, komen ſal op de voornoemde haer Teſtatrices moeder en nae 't overlijden van de ſelve, op haer Teſtatrices naeſte vrienden van haer moeders zijde.* De ſoone van de Teſtatrice hadde deſe zate landts overgedragen op ſijne krediteuren. de ſoone van deſe ſoon koomt deſe ſtate vindiceren van de krediteuren, maer is afgeſlagen by 't Hof, om dat hy niet was geroepen, maer blootelijk geſtelt in de conditie, 't welk als hier boven gezegt is, geen

insti-

(u) *l. 114. §. 14. de legat. 1. l. 63. in pr. ff. de legat. 3.*

inſtitutie noch ſubſtitutie maekt. de moeder van de Teſtatrice en haer verdere vrienden waren niet anders geroepen, als wanneer de kinderen ſonder deſcendenten ſouden komen te overlijden; welke conditie weſende gedeficieert, door dien deſe ſelf een deſcendent was, ſoo bleek klaer, dat het verbodt van alienatie, buiten aenzien van't exiſteren dier konditie niet was, als een bloodt verbodt, *nudum præceptum*, dat in t' ydel uitkoomt, om dat niemant daer uit actie kan geſchapen worden. (w)

57. Het verbodt om niet te vervreemden uitgedrukt zijnde, gelijk het behoort, met duidelijke meldinge voor wien de beſwarenisſe ſal ſtrecken, ſoo wort d'eerſte erfgenaem verſtaen beſwaert te zijn, om de goederen nae ſijn doodt te laten blijven in het geſlachte. (x)

58. Sulx in dien gevalle geen zeggen op de goederen valt, ſoo lange ſy uit het geſlachte niet worden vervreemdet, maer dit gebeurende *ſoo heeft het naeſte bloedt, of de gene, tot wiens voordeel het verbodt is geſchiedt*, recht om ſodanig erf-goedt van een yegelijk beſitter op te eyſchen. (y)

59. Ondertuſſchen kan de beſwaerde bezitter, het verbooden goedt aen een derde niet verbinden, ende de Crediteuren konnen dat goedt, ſchoon in handen van een derde zijnde geraekt, uit krachte van die hypoteek, niet vervolgen, alſoo dat verbodt van alienatie behelſt ook de verpandinge, (z) ſoo geweeſen tuſſchen *Gabe Gabes Reinſma, contra Dirk Hotſes cum ſociis in qualiteit voor Kerſtijt* 1680.

60. Volgens dien, wie met ſoodanig verbodt is beſwaert, *kan het goedt wel laten aen een van het geſlachte, met uitſluitinge, van andere eeven nae, of ook nader*; doch als het goedt gemaekt is aen het geſlachte, dan moet de naeſtheit ingezien worden, en de beſwaerde vermag d'eene voor d'ander niet te trecken; maer moet het laten op ſijn beloop, nae uitwijſen van het naeſte bloedt. (a)

61. Doch *als'er ſtaet, dat het goedt ſal blijven in de naem, en het geſlachte tot luiſter deſſelfs*, ſoo wort het daer voor gehouden, dat het eerſte voorrecht in ſulken gevalle is by de mans, of die van mans afgekomen zijn, maer als 'er ſtaet *van het naeſte bloedt*, van *kinderen of deſcendenten*, ſoo blijft men by de eygenſchap der woorden, die ſoo wel tot het vrouwelijke als mannelijk geſlachte behooren. (b)

62. Wy ſullen van dit verbodt om niet t'alieneren, beneeden noch moe-

(w) *d. l.* 114. *& l.* 93. (x) *l.* 114. §. 15. *ff. de legat.* 1. *l.* 69. §. 3. *d. legat.* 2. (y) *d. l.* 69. § 3 *l.* 67. §. 2. *eod. tit.* (z) *l ult C. de Reb. non alien.* (a) *Peez. ad tit C. de fideicomm n.* 21. *& 22. Sand. tract. de prohib. alien. p.* 3. *c.* 6. *n.* 29. *& cap.* 5. *n.* 7. (b) *Sand. d. loc. & lib.* 4. *deciſ. tit* 5. *def.* 8.

moeten spreecken, om in dit kapittel, dat voor zich self lang genoeg sal zijn, niet alles op te hoopen.

63. Eindelijk is gezegt, dat een fideicommis, of voor een tijdt ofte voor altoos kan gemaekt worden. voor een tijt, by exempel, tot aen de 25. jaren des erfgenaems, en is dit ook soo verstaen, als eerst een *fideicommis* simpelijk was gestelt, en naderhandt by codicil gezeidt, dat den erfgenamen vry soude staen op zijn 27 jaren van de goederen te disponeren; want of schoon wierde gesustineert, dat dit woort *disponeren* alleen macht gaf, *om by laetste wille te disponeren*, en niet by contract, en dat dienvolgens d'erfgenamen uit kracht van voorige *fideicommis* de goederen niet konden verkoopen, is echter geoordeelt, dat het woort *disponeren*, ook wel tot contracten konde, en alhier behoorde getrocken te worden (c) den 5 April 1636. *Fredrick Ruisch Impetrant contra Pieter Reinerts in qualiteit gedaegde, Nauta.*

64. Behoort hier ook toe, dat de erfstellinge over de handt niet alleen voor een trap, maer ook voor de *tweede* en *derde* kan geschieden; (d) jae ook kan dese erfstellinge voor altoos worden gesticht, in deser voegen, *ik wil dat mijn goederen nae versterf van mijn eerste erfgenaem sullen erven op mijn naeste bloedt als dan in leven zijnde, en dat sy altoos van d'eene mijner bloedtvrienden, op d'andre, sullen gaen; sonder dat sy t'eeniger tijt, uit mijn bloedt sullen vererven.* (e)

65. Wort nogtans verstaen, dat sodanige beswareniste sich niet verder uitstrekt, *als tot de vierde trap van maegschap*, wesende met de vijfde en volgende trappen de goederen vry en onbeswaert, (f) *ten ware de Testateur met zeer krachtige, en dringende woorden hadde belast, dat hy immers de beswaereniste ten eeuwigen dage wilde hebben uitgestrekt*, in welken gevalle de wille van de Testateur plaets soude moeten hebben. (g)

66. Voor sodanige dringende woorden schijnt men echter niet te houden, als de Testateur enkelijk zeide, dat hy de beswareniste *voor altoos* of in't *eeuwig* maekte, want *eeuwig* niet meer is als *geduirig*, hy schijnt meer woorden te moeten gebruiken, om dat dewet zegt, dat een altoos durend of eeuwig fideicommis met de vierde trap uit is, (h) en daerom moeten de woorden sodanig zijn, dat sy uitdruckelijk dat gevolg af-snijden met te zeggen; *dat het ten geenen tijde, of in eenig geval ter weerelt sal mogen eindigen, of diergelijke.* Evenwel, indien het woordt *eeuwig en altoos* dikwils herhaelt en aengedrongen wiert, men soude

moge-

(c) *Nov.* 117. *c.* 1. §. 1. (d) §. 11. *Inst. de fideicomm. heredit.* (e) *Sand.* 4. 5. *def.* 5. *en* 6. (f) *ex Nov.* 159. *c* 1. *ubi, quatuor generationes.* (g) *Sand.* 4. 5 4. (h) *d. Nov.* 159. *c.* 1. *in fin. ubi, ut id perpetuo in familiâ permaneret.*

mogelijk daer uit de ganſch eernſtige wille van de Teſtateur wel mogen afneemen ende vaſt ſtellen.

67. In't verſterven van de goederen, die de Teſtateur *op ſijn naeſte bloedt* t'elkens heeft willen komen, wort ydermael gelet *op den naeſten aen den eerſten Teſtateur*, en niet op de naeſtheit *aen den laetſten bezitter*; en daerom wort een half-broeder, welkers zib van de Teſtateur afkoomt, niet uitgeſloten van de volle broeder des laetſten bezitters. (i)

68. Men telt ook niet enkelijk de trappen van maegſchap, maer kinderen komen in haer ouders plaetſe, gelijk in de erveniſſen, die nae de Wet gaen, *waer van hier nae ſal geſprooken worden.*

69. Edoch als de Teſtateur, de beſwareniſſe, niet heeft gemaekt op de naeſte van ſijn bloedt, maer alleenlijk, dat de goederen buiten ſijn geſlachte niet ſouden worden vervreemdet, in ſulken gevalle wort gezien op de naeſtheit van den laetſten bezitter, en niet van den oorſpronkelijken ſtichter. (k)

70. Veel meer is dit te verſtaen, als ten Teſtamente gezegt is, dat het goedt altoos moet blijven op de naeſte bloetverwanten. Hier op dient het getuigeniſſe ende verhael van d' *Heer Nauta* in de ſake van *Juffr. Aldegonde van Solkama Impetrante, contra de Kapitein Abraham Solkama, en Dr. Bouricius als Curateuren van Abraham Hillema &c.* het fideicommis luide, *dat het goedt niet ſoude mogen worden verzet, verkocht, nochte verwandelt, ook aen geen andere geſlachten ſoude verſterven, nogte vererven, dan altoos blijven en erven op de zibſte, en naeſt geregtigde bloedtverwanten.* Abraham ende Mayke van Solkama *ſelfs kinderen hebbende, hadden van het beſwaerde goedt buiten de familie verkocht. Aldegonde haer ſuſter ageerde tot de ſtraffe, ten Teſtamente*, tegen de contraventeurs geſtelt, en eyſchte wederom de goederen, maer is afgeweeſen, om dat in allen gevalle de kinderen van de laetſte bezitters, ende verkoopers, moeſten gaen voor de zuſters in deſen gevalle, *door dien alleen de naeſte en zibſte vrienden (ſonder te zeggen, aen den Teſtator) waren geroepen.*

71. Staet nochtans alhier te letten, als yemant ſijne kinderen en naeſte vrienden erfgenaem maekt, deſelve malkanderen tot erfgenamen onderſtellende, met byvoeginge *van ſijne goederen buiten ſijn bloedt niet te willen hebben vervreemdet*, als dan de beſwareniſſe niet verder ſtrekt, als op die genoemde erfgenamen; nademael de woorden, die de vervreemdinge verbieden, in deſen maer *een aenhang ſel zijn, van de voorgaende beſwareniſſe*, en daerom ook niet verder uitgeſtrekt konnen worden.

(i) *Ziet Sande 4. 5. 7. Zutph. tit. van fideic. n. 2.* (k) *Sand. 4 5. 6.*

72. Het welke dan alſoo ganſchelijk in alle fideicommiſſen aen te merken is, dat de woorden; *en niet uit mijnen bloede ofte grade* volgende op een fideicommis geen, nieuwe uitſtreckinge maken; maer voor een aenhangſel van't voorgaende worden gehouden, ſonder wijders, gelijk Sande leert. (l)

73. Hy doet 'er echter by (m) dat de woorden wel ſoo breedt, en krachtig konnen zijn, dat ſy een uitſtreckinge tot een geduirig fideicommis maken, en is ſoo by den Hove verſtaen, in duſdanig fideicommis. de woorden van het Teſtament; *indien yemant van beide onſe kinderen, ſonder kint, of kinderen nae te laten, mochte komen te verſterven willen wy Teſtateuren beide, dat in ſulken gevalle onſe goederen, van't een op't ander kint, of kinderen, ofte derſelver kint, of kinderen alſdan in leven zijnde, ſullen devolveren en vererven, en alſoo vervolgens perpetueel.* en wederom *ſonder dat onſe goederen, geerft ſullen mogen worden uit ons geſlachte, ofte rechte graed, maer altoos, en ten uitterſten toe daer in verblijven,* het eene kints-kint, ſonder kint zijnde verſtorven, eyſchte de vader het goedt, alſoo het fideicommis uit was; maer de ſwager, weſende ſoon van de Teſtatoren, dreef dat het fideicommis perpetueel was, t welk by den Hove ſoo is verſtaen, hoewel eenige Heeren meenden, dat ſulx ſtreedt met het geene te vooren by den Hove was geoordeelt, en dat Sande ſchrijft, (n) maer de woorden wel zijnde over een gebracht ſullen verſcheiden bevonden worden, tot deſen eynde; alſoo by *Sande* niet meer ten Teſtamente was uitgedrukt, nae de ſtellinge der fideicommiſſaire woorden, *van elk kint op het ander*, als deſe enkele woorden, *en niet uit mijnen bloede ofte graed*, dat veel verſcheelde van deſe *dubbele* uitdruckinge hier boven geſtelt. by aldien het kan geſchieden dat woorden, achter een *fideicommiſſaire ſubſtitutie* gevoegt de uitſtreckinge perpetueel konnen maken, gelijk niet kan ontkent worden, ſoo behoorden het de voorgeſtelde woorden kunnen te wege brengen. *afgedaen den 22en Octtober* 1680. *tuſſchen M. B. en P. P.*

74. Het gebeurt dikwils, dat de goederen niet enkelijk aen de naeſte van't bloedt, maer *aen de oudſte* worden gemaekt, en wel meerendeels met uitdruckinge van Zoon, of mannelijk erfgenaem; ſomtijts ook wel het *oudſte kint*, ſonder onderſcheit van *ſexe*.

75. In deſen gevalle, by aldien de Teſtateur een eeuwig voordeel in ſijn geſlacht heeft willen ſtichten, ſoo wort verſtaen, dat een jonger ſoon, behoort te gaen voor een dochter, ſchoon ouder zijnde; voornamentlijk

(l) *in ſijn 4de boek, tit. 5. def. 4. en 20.* (m) *in de voorſ. 4. defin. verſ etſi Teſtator.* (n) *in de gemelte 2oſte deciſie.*

lijk indien het voordeel behoort tot de luiſter van een adelijk geſlachte. buiten deſe omſtandigheden ſoude men de dochter, als outſte kint zijnde, moeten voorſtellen, waer van een notabel exempel en deciſie is by *Sande.*(o)

76. Voorts worden de beſwareniſſen der fideicommiſſen, *eng genoomen*, en voor al niet verder uitgeſtrekt, als de woorden duidelijk mede brengen.

77. Dienſvolgens, als een erfgenaem belaſt is, het goet aen een ander over te laten, *ingevalle hy ſonder kinderen ſterft*, en hy kinderen komt nae te laten, ſoo is de beſwareniſſe uit, ſonder datſe vernieuwt wort, *ſchoon die kinderen naderhant kinderloos komen te ſterven*, waer van ziet een exempel en deciſie by *Sande.* (p)

78. Een Teſtatrice, naelatende eenige kinderen, en kints-kinderen, uit overledene kinderen, ſtelt tot erfgenamen, hare kinderen, en reſpective kints kinderen, daer by voegende, *indien yemant van hare kinderen en kints-kinderen, quame ſonder kinderen te overlijden, dat der ſelver portie ſoude komen op d'anderen, ende by aller verſterven op haer naeſte bloedtvrienden.* hier op ſterft een dochter, nalatende een ſoone, die ſonder kinderen overleeden zijnde, eyſchte de moeije ſijn goedt. de vader hielt ſtaende, dat het fideicommis ſijn kint niet raekte, maer deſelfs moeder, die niet ſonder kinderen geſturven zijnde, het fideicommis in haer perſoon uit was. het betrefte ook de kints-kinderen, welkers olderen te vooren overleeden waren; maer dat konde niet getrocken worden tot kintskinderen, welkers olderen daer nae ſtierven. In een favorabel geval ſoude men de meininge des Teſtateurs wel ſoo getrocken hebben, maer in fideicommiſſen volgt men de enger uitlegginge, end' is ook alſoo by den Hove verſtaen, *in de ſake van Jelke Oenes, Impetrante, contra Jan Melchiors, Schepen der Stadt Leeuwarden gedaegde den 15, Julij 1637.* Eenige Heeren meinden dat ook de kints-kinderen uit de kinderen doen levende, beſwaert waren, om dat ſy ſtilſwijgende geroepen waren door de woorden. *indien de kinderen ſonder kinderen quamen te ſterven*; maer is echter, in *cas* van *revijs*, by deſelve uitſprake geperſiſteert, ende te rechte; want de woorden van *ſubſtitutie* raekten ongetwijvelt de kints-kinderen, die verſcheiden ſucceſſie hadden, van de kinderen, dat is, welkers ouders overleden waren, nademael ſy tegen malkanderen geſtelt wierden, en daerom konden ook geen andere kints-kinderen in de *ſubſtitutie* van't *fideicommis* verſtaen worden. *Nauta.*

79. Hier toe kan ook gebracht worden het gene geweeſen is in de ſake van Schelto van Paffenrode, *in qualiteit* Impetrant *contra* d'erfgenamen,

(o) *Sand.* 4. 5. 8. (p) *lib.* 4. *tit.* 5. *de.* 4. *&* 9.

namen, van de overſte *Georg van Liaukema gedaegde.* de Teſtatrice hebbende twee ſuſters, en twee broeders erfgenamen gemaekt, hadde d'eene ſuſter en d'eene broeder, d'alienatie verboden, om redenen aldaer uitgedrukt; daer onder byvoegende, *indien yemant van haer ſuſters, ofte broeders tegens hare wille mocbte doen, dat die ſoude verſteeken zijn, van't geene hun ofte haer van de ſelve mochte aenkomen.* de Impetrante ſuſtineerde, om dat deſe woorden van de ſuſters ende broeders ſonder onderſcheit ſpraken, dat die ook tot *het verbodt van alienatie*, en alſoo tot allen ſtreckte, maer ſonder reeden, ende zijn afgeweeſen, om dat die peenale clauſule geenzins een nieuw fideicommis konden maken, noch de zin van boventaende *diſpoſitie* verder uitſtrecken. den 15en Julij 1643. *Nauta.*

81. Van gelijken, yemant beſwaert zijnde, *by aldien hy ſonder kint koomt te ſterven*, ſoo worden onder de woorden van *kinderen*, *de kintskinderen niet begreepen*, ten ware het tegendeel uit andere woorden des Teſtaments, en uit giffingen konden werden afgenoomen. (q)

82. Het ſoude mogelijk niet vreemt zijn voor ſulk een reeden van giffinge te neemen, indien de Teſtateur, nae dat ſijne kinderen hadde beſwaert met fideicommis, daer by hadde gedaen, *niet te* willen, dat de *goederen t'eenigen tijde uit ſijn geſlachte ſouden gaen ofte veralieneert worden*; want alhoewel ſodanige fluitreeden niet bevoegd is, om een nieuwe uitſtreckinge van *fideicommis* te maken, gelijk te vooren gezegt is, ſoo heeft het echter ſijn reeden, dat ſy de twijvelachtige beteeckeninge van kinderen, die in 't latijn ook kintskinderen bedieden, ſouden konnen helpen. *doch hier van yder ſijn oordeel.*

83. D'eerſte erfgenaem, die belaſt is de goederen over te dragen, aen een ander, kan, als gezegt is, genootſaekt worden, ſulx te doen; en plachte dat dikwils te gebeuren, doen men d'eerſte erfgenaem gewent was te belaſten het erf-ſchap terſtont over te laten; *maer het ſelve is heedenſdaegs weinig van nooden, om dat de beſwaerde erfgenaemen doorgaens het goedt haer leven lang behouden.* het kan echter gebeuren, uit vreeſe van ſchult, en groote moeiten.

84. Doch gedwongen zijnde, *heeft d'eerſte erfgenaem nog ſchade nog bate*, in eeniger wijſe *te verwachten*, maer alles koomt op den geenen aen, op wien d'erveniſſe wort overgedragen. (r)

85. Doch als de goederen eerſt nae verſterven, ofte nae veel tijts ſullen overgelaten worden, ſoo is de beſwaerde erfgenaem gehouden, *Inventaris te leveren, ende cautie of ſeekerheit te ſtellen, dat de goederen te zijner*

(q) *Sand.* 5. 10. 11. (r) *l.* 4. *ff. ad Sc. Trebell.*

zijner tijt, ſullen worden overgelevert; ten ware *de Teſtateur, het ſelve te eyſchen, hadde verbooden.* (ſ)

86. Maer als d'eerſte erfgenaem de goederen overlaet, ſoo magh hy of zijn navolger de vierde part, *waer van hier boven geſprooken is*, van alle de goederen aftrecken, en voor ſig vry erflijk behouden; welke vierde part genaemt wort de *Trebellianyque portie*, waer van de reeden *hier boven* al is aengeroert. (t)

87. Soo wanneer ouders hare kinderen beſwaert hebben, om de goederen niet te mogen vervreemden, maer over te laten aen een ander, het zy nae haer doodt, of terſtont, ſuiver, of onder voorwaerden, ſoo konnen de kinderen *boven de Trebellianyque vierde part*, nog vry houden, en aftrecken haer *legitima*, dat is, Wetnoodige portie, die een *derde part* van het goedt uitmaekt, of ſoo daer vijf of meer kinderen zijn *de helfte*, ſonder dat de olderen, het een, of het ander konnen verbieden, *'t welk alſoo tegen het keiſerlijke recht, in de practijke allenthalven is ingevoert*, ende by ons ongetwijvelt mede waergenoomen wort. (u)

88. Maer de ouders ſouden konnen middel vinden, om de kinderen hier in te belemmeren, volgens de raed by eenige gegeven, te weeten, *als ſy haer vol erfgenaem maken, uit alle goederen, met belaſtinge, om de goederen in't geſlachte, of aen yemant anders over te laten, ſonder eenige aftreckinge* van legitima; of indien ſy het uitterſte recht met ſodanige aftreckinge wilden gebruiken, *dat ſy haer in ſulken gevalle niet verder erfgenaem maken, als voor haer naekte wetnoodige, of anders, legitima portie*, ſonder meer, en moeten alſdan de kinderen nae verſterven der ouderen kieſen, of dat wettig deel alleen vry en onbeſwaert, om dat daer geenderhande beſwareniſſe kan opgelegt worden; of alle de goederen met de beſwareniſſe, gelijk de ouderen die hebben geordineert. (w)

89. Dit ſchijt genoegſaem te weeſen het gevoelen van d' heedenſdaegſe rechtſgeleerden, te weeten, dat die raedt ſoo wel mag beſtaen, en wort deſelve veeltijts gebruikt, hoewel Sande (x) is van ander gevoelen. By den Hove weete niet, dat dit geval noch is gedecideert, wy ſullen daer van noch eens moeten ſpreecken, als van de *legitima* gehandelt ſal worden.

90. Noch wort de *Trebellianique portie* vermindert door de legaten, en al wat d'eerſte erfgenaem uit het teſtament heeft genooten, als

(ſ) *vid. tit. ff ut legat. & fideic. cauſ. cav. Zutfen tit. van ſubſtit. n. 8. en tit. van fideicommis n. 6.* (t) *§. 7. Inſt. de fideicommis. heredit.* (u) *Sande 4de boek, tit. 7. def. 3. en 4.* (w) *Schot ad tit. ff. de Inoff. teſtam. ubi de legitima, Quæſt. eſtne ullæ ratio? Voet. ad §. ult. Inſt. de Inoff. teſt.* (x) *lib. 4. tit. 7. def 2. in fin.*

mede door de vruchten, die hy uit de goederen heeft ontfangen, ſoo dat, indien hy eenige jaren d'erveniſſe bezeeten heeft, *de Trebellianyke lichtelijk in de genootene vruchten kan verſmelten*, (y) het verdere profijt dat hy uit de opkomſten der goederen heeft genooten, blijft tot ſijn beſten.

91. Eenige Auteuren neemen de tijt, binnen welke de *Trebellianica* met de vruchten wort geconſumeert op tien jaren, eenige op vijf jaren, andere op zes end' een vierendeel, Nauta (z) zegt dat het Hof acht neemt, op de tijt, en hoedanigheit van de goederen, mitsgaders de proportie der opkomſten, daer uit voortgekomen, *'t welk ongetwijvelt is de beſte wech om dit uit te vinden, of liever d'eenigſte.*

92. Ook de kinderen van d'eerſte trap door haer ouderen beſwaert zijnde, trecken *de Trebellianica* geheelijk af, ſonder verminderinge wegens genootene vruchten. (a)

93. End' een Teſtateur kan ſijn kinderen dit recht niet verbieden, gelijk hy wel kan doen nevens andere erfgenamen, *die hy ook kan belaſten alle de vruchten weder te geven*, (b) ſonder yets af te trecken, *mits d'erfgenaem alſdan in ſijn keur ſtaet*, gelijk trouwens altoos, of hy het goedt, ſonder eenig profijt, aenneemen wil ofte niet.

94. Het verbodt van de *Trebellianyke* dient wel uitdruckelijk, ende met name ten Teſtamente vermelt te worden; *hoewel by den Hove, wel is verſtaen, dat krachtige generale woorden tot dien einde konnen gelden*, ſoo als *Nauta* (c) verhaelt te zijn geweeſen, in de ſake van *Jacob Martens cum ſociis Impetrant, contra Ruirtje Thomas gedaegde in convent. en impetrante in reconvent.* de Trebellianyke was niet *ſpeciael* verbooden; maer alleenlijk op het laetſte van het Teſtament daerby gevoegt, dat die zig opponeerde, niet wijders ſoude genieten, als ten uitterſte de *legitima*, is by de meeſte ſtemmen verſtaen, dat die woorden genoegſaem verbodt van *Trebellianica* mede brachten; hoewel andere, *zegt Nauta*, van contrarie gevoelen waren; ende niet ſonder reeden, inſonderheit alſoo die woorden niet zagen op het *fideicommis* alleen; maer op het geheele Teſtament, hoedanige ſlot-reden by de notarien, ſchier altoos worden gemelt nae *hun ſtijl.* indien ſy onmiddelijk hadden gevolgt het fideicommis, ſoo was het meer buiten bedenken geweeſt den 15 Julij 1637.

95. Somtijts maekt de Teſtateur aen d'eerſte erfgenaem, een ſeecker ſtuk goets, of een ſomme gelts, in plaets van ſijn rechtelijk vierde-

(y) *l.* 18. §. 1. *& l.* 22. §. 2. *ff. ad Sc. Trebell.* (z) *deciſ.* 57. (a) *l.* 6. §. *ult. C. de Sc. Trebell.* (b) *d. l.* 18. *in pr.* (c) *in ſijn* 40*ſte deciſie.*

vierde part; *mits dat hy, tot vervullinge* van het vierde part kan aenhouden, indien het beweesene minder bedraegt. (c)

96. En dit is profijtelijker voor den eersten erfgenaem; want het geene hem alsoo in plaetse van de vierde part wort gemaekt, *dat geniet hy vry sonder verminderinge wegens schult van den boedel*, die alle tot laste van den tweeden erfgenaem moet komen; ten ware de goederen te kort quamen; want als dan de schult-eyschers ook desen eersten erfgenaem souden konnen aenspreeken, sonder dat de beswaerde erfgenaem in desen verder als de goederen dragen konnen, gehouden is. (d)

97. Anderzints, wanneer yemant enkelijk is belast de erfenisse aen een ander over te laten, sonder aenwijsinge van een seecker stuk voor sijn vierde part, soo moet hy de schulden mede voor een vierde part helpen dragen. (e)

98. Edogh als de Testateur legaten aen anderen heeft weg gemaekt, die komen alle tot laste van den tweeden erfgenaem. (f) ten ware de Testateur meer aen den eersten erfgenaem als een vierendeel hadde gemaekt, want dan moet hy nopens het meerdere, de legaten nae advenant ook hoeden. (g)

99. Wel te weeten, de *Trebellianique portie* bedraegt de vierde part van alles wat de Testateur, nae aftrek van schulden, heeft naegelaten; invoegen de tweede erfgenaem moet lijden, dat de beswaerde van alles de vierde part aftrecke, en dan moet hy van de resteerende drie parten de legaten uitkeeren ende betalen.

100. Wanneer de beswarenisse tot meer trappen uitgestrekt wort, gelijk wy gezegt hebben te konnen gesehieden, soo mag de tweede erfgenaem, geen vierde part weder aftrecken; *ten ware d'eerste sulx hadde nae gelaten*; want *meer als een vierde part, uit een beswaerde erfenisse niet kan gehaelt worden.* (h)

101. Dit is het dan al wat een beswaerde erfgenaem voor zich kan behouden; de vordere goederen, gelijk gezegt is, moet hy op de voorschrevene tijt overlaten, daer't behoort; mits aftreckende boven de vierde part het geene de overleedene hem schuldig was. (i)

102. De vraeg is, of een erfgenaem, met meer andere wesende ingestelt, *ook moet weder geven, het geene hem is vooruit gemaekt*, dan of hy sulx boven sijn vierde part mag behouden. d'antwoort is, indien hy belast

(c) §. 9. *Inst. de fideicommiss. hered.* (d) d §. 9. *l* 1 § 17. *ff ad Sc. Trebell.* (e) §. 3. & . d. *tit Inst.* (f) *l.* 1. §. *ult ff. de Sc Trebell.* (g) *l* 1. § *pen ff. ad Sc. Trebell.* (h) *l.* 47. §. 1. *ff. ad l. Falcid. l.* 22. §. *ult. ff ad Sc. Trebell.* (i) *l.* 80. *ff. ad Sc. Trebell.*

belaſt wort over te laten *het geene hem aengekomen is*, ſoo moet hy ook het vooruitgemaekte overleveren, maer wort hy belaſt *ſijn erfportie* over te laten, ſoo kan hy het vooruitgemaekte behouden; uitgenoomen ſijn eygen portie, die hy daer in ſoude gehadt hebben, alſt hem niet voor uit was gemaekt; want ſulx hem in der daedt, niet kan gereekənt worden voor uit gemaekt te zijn; gelijk *Sande* leert. (k) en noch breeder Gail. (l)

103. Het ſelve onderſcheidt heeft plaets in de vrage, *of een beſwaerde erfgenaem ook moet reſtituëren het geene hy niet onmiddelijk krijgt van de ſelve erflater, maer uit fideicommis, by den ſelven nae gelaten.* Exempel D. F. hadde met ſijn konſt en ſpaerſaemheit gewonnen tuſſchen twee en drie tonnen gouts, en tot erfgenamenen gemaekt A. en I. ſijn neven met *fideicommis* op ſijn naeſte bloedt, *indien ſy ſonder kinderen ſtierven.* A. ſtierf binnen's jaers ſonder kinderen; wierde gevraegt of I. ſijn portie, die hy van A. kreeg, vry hadde, gelijk de ſuſter die geen erfgenaem by D. F. was gemaekt. hebbe geantwoort van neen, om dat D. F. niet hadde belaſt aen I. om ſijn erfdeel aen't naeſte bloedt te reſtitueren, *maer de goederen van hem afgekomen*, hoedanige ook waren de goederen die A. hadde gehadt. het ſoude zegge ik, anders geweeſt zijn, ingevalle D. F. ſijn erfgenamen hadde belaſt hun erfportie te *reſtitueren*, want onder het woort van erfdeel, en erveniſſe behooren geen *legaten* noch *fideicommiſſen univerſeel of particulier.* (m)

104. Moet dan d'eerſte ergenaem alles buiten ſijn vierde part overlaten, aen den ondergeſtelden erfgenaem, *ſoo volgt van ſelfs, dat hy ook niet meer van de goederen als ſijn vierde part kan vervreemden*; ende ſoo het een kint is, niet boven ſijn *legitima* en *Trebellianyke portien*, makende de helfte, of, als'er vijf en meer kinderen zijn, achtehalf twaelfde parten. (n)

105. Ten ware, dat hem macht was gegeven, gelijk dikwils geſchiedt, *om de goederen te verminderen en te verteeren des noot zijnde, met laſt, om het overſchot by ſijn verſterven te laten aen den genoemden by den Teſtateur*; want in ſulken gevalle ſtaet d'eerſte erfgenaem vry de drie parten van het goedt, by ſijn leven te verteeren, moetende de vierde part voor den tweeden erfgenaem, op'et minſte gelaten worden; *ten ware het gebleeke, dat hy tot ſijn nodig levens onderhout, of tot d'uitzettinge van ſijne kinderen*

(k) *in ſijn 4. boek, tit. 5. def. 12.* (l) *in ſijn 2 boek, kapittel 135.* (m) *geadviſeert den 9en October 1680. l. 3 §. 4. l. 18. § ult ff. ad Sc. Trebell. vid. Sand & Gail. dd. loc.* (n) *per. l. 3. §. 3. ff. ad Sc. Trebell.*

deren ook deſe laeſte vierde part niet konde miſſen: zegge dit van kinderen, niet van andere beſwaerde erfgenamen. (o)

106. Somtijts wort de macht van alieneeren niet als by de hoogſte noot gegeven, en by aldien de verminderinge uit overdaedt gedaen is, ſulx krenckt het *fideicommis* niet; gelijk by den Hove verſtaen is, in de ſake van Jan Eeuwes *cum ſociis impetranten* contra *Mayke* van *Hazelberg gedaegde*, *den 27en October* 1637. (p) Voegende Nauta daer by, dat een beſwaerde erfgenaem willende meer verkoopen als ſijn wettige portien bedragen, daer toe decreet van den Hove ſoude moeten verſoeken; het welke te verſtaen is, als hem geen abſolute macht van alieneeren is gegeven, hoewel ook indien gevalle by den Rechter qualik meer kan worden gegunt, als de Wetten geven.

107. Maer als d'eerſte erfgenaem, ook andere vrye goederen heeft, dan wort de verminderinge en verteeringe by hem gedaen, ſoo wel gereekent over ſijn eygen als over de beſwaerde goederen. (q)

108. Edoch, als de beſwareniſſe geſchiedt onder voorwaerden, te weten, *indien hy ſonder kinderen overlijdt*, ſoo is het den beſwaerden wel geoorloft, ſoo lange d'uitkomſte van die voorwaerden onſeecker is; de goederen te vervreemden, *doch met haren laſt*; te weten, dat by de uitkomſte der voorwaerden, indien hy ſonder kinderen koomt te ſterven, de goederen wederom moeten opgeloſt, en herſtelt worden aen den geenen, die in ſulken gevalle, ten Teſtamente zijn geroepen. (r)

109. Waer op dan een kooper van alſulke goederen wel heeft te letten; om het welke beter te doen, by de Staten des landts geordineert is, dat alle de erveniſſen over de handt gemaekt, ende beſwaert, ſullen moeten geregiſtreert worden in de griffie van den Hove, binnen twee jaren, nae dat de erfgenamen daer van kenniſſe, en deſelve in handen ſullen hebben bekomen, *by gebreeke dies worden de beſwareniſſen gehouden van geender weerden*, *volgens reſolutie van den 24en Februarij* 1654. immers ten aenzien van een derde bezitter, tot wiens verſeeckeringe die Wet gemaekt is, in aenzien, dat veel lieden onweetende goederen koopende, die *fideicommis* onderworpen waren, naderhant deſelve genootſaekt wierden te ruimen voor de gerechtigde tot het *fideicommis*, nae verſchijninge van de tijdt of conditie, by het fideicommis gevoegt.

(o) *Nov. 39. c. 1. & in procem. verſ adierunt nos viri, & verſ. rurſus autem etſi aliter Wiſſenb ad tit. ff de Sc. Trebell. th 17* (p) *Nauta deciſ. 50.* (q) *l. 54. d. tit. ff. ad Sc. Trebell.* (r) *l. 48. ff. de jur. Fiſci.*

110. Als de tijt daer is, dat de goederen volgens Testament moeten worden overgelaten, soo heeft de begunstigde erfgenaem recht, *om den beswaerden, ofte sijn navolger daer toe te houden, dat hy hem de goederen onder kortinge van sijn vierde part dadelijk overleevere*, gelijk hier boven al is geroert. (f)

111. Ofte soo de goederen in handen van een derde mochten zijn, soo kan hy de erveniſſe of soodanig gedeelte desselfs, als hem toebehoort, van den bezitter opeysschen en tot zich neemen. (t)

112. Hy kan ook te gelijk tegen de naevolgers van de eerste erfgenaem, en een derde besitter sijn eysch aenstellen, opdat, als hy tegens den erfgenaem van de beswaerde triumpheert, invoegen die belast wort, hem d'erveniſſe over te geven, als dan de derde besitter geen uitvlucht hebbe, van het goedt hem weder te laten toekoomen; *want eer soodanige overlatinge geschiedt is, heeft d'eerste erfgenaem geen eyndelijk recht, om het beswaerde goedt van een derde bezitter af te haelen.* (u)

113. Uit desen allen kan wel verstaen worden, dat d'eerste erfgenaem de goederen eerst moet bekoomen, indien de tweede, of ondergestelde recht tot de selve sal hebben.

114. En daerom, *indien een erfgenaem* by Testamente, versocht ende *belast, om de* goederen nae sijn doodt over te laten aen een ander, het zy met, of sonder voorwaerde, *koomt 't overlijden voor den Testateur*, sulx hy geen erfgenaem heeft konnen worden, soo volgt van self, dat ook sijn ondergestelde erfgenaem, aen wien hy belast was d'erveniſſe over te laten, daer toe mede niet en is gerechtigt. (w)

115. Edoch staet noch wel te letten, dat de woorden van d'onderersstellinge dikwils soo worden genoomen, dat sy te gelijk op de gemeine, en op de erfstellinge over de handt konnen passen. by exempel, *ik make Jan erfgenaem, indien Jan koomt te sterven sonder kinderen, sal Claes erfgenaem zijn.*

116. Want alsoo in dese woorden d'eerste erfgenaem niet wort belast, om de goederen over te geven aen een tweeden, en de sin van de woorden, soo wel begrijpen het versterven voor den Testateur, als nae den selven, *soo is er geen reeden om de tweede erfgenaem uit te sluiten*, als het soo gebeurt. (x)

117. En wederom, dewijle de woorden ende de voorwaerde zich nitstrekt

(f) *l. 4 & 5. ff. ad Sc. Trebell.* (t) *tit. ff. de fideicommiss. hered. petit.* (u) *Sand. 4. 5. 13.* (w) *vid. Perez. ad tit. C. de fideicommiss. sub fin.* (x) *Sand. 4. 5. 1.*

uitſtrekt, op het geheele leeven van den eerſten erfgenaem, ſoo moet de tweede verſtaen worden, ook geroepen te zijn, *ingevalle d'eerſte, nae den Teſtateur, ſonder kinderen koomt te overlijden.*

118. Wel te weten, ſoo de Teſtateur woorden van rechte inſtellinge heeft gebruikt ten aenzien van de tweede erfgenaem, ſonder te melden van de overlatinge, die d'eerſte aen hem ſoude hebben te doen, uitdruckelijk ofte ſtilſwijgende.

119. Want by exempel; ſoo hy gezegt heeft; *Jan zy erfgenaem, ende van Jan ſullen mijne goederen erven op Claes*, ſoo is het alleen te verſtaen over de handt, en Jan moeſt erfgenaem worden, voor dat Claes eenig recht kan hebben; gelijk mede als hy ſpreekt aldus, *ik wil dat mijne goederen van d'eene erfgenaem ſullen koomen, en erven op den anderen*, want by ſulke woorden wort klaerlijk voor uit geſtelt, dat d'eene erfgenaemen moet zijn eer d'ander het kan worden. (y)

120. Een twijvelachtig voorval van deſe ſoorte is voor den Hove gediſputeert, in den jare 1678. *Wijpkien Bruinſma*, huiſvrouwe van *Wilhelmus Fabricius* Predikant tot *Wijnaem*, hadde hare kinderen erfgenaem gemaekt, en voort aldus geſprooken, *en ware het, dat mijn voorgemelte kint, of kinderen, die ik by Wilhelmus nu hebbe, en noch verkrijgen mochte, alle ſonder neergaende graed nae te laten, quamen te ſterven, en Agge Gerrits, mijn voorzoon, ook alſoo ſonder kint, of kinderen verſtierf, ſoo wil ik Teſtatrix, dat der ſelver aller goederen hen van my aengekoomen ſullen devolveren ende vererven, op Wilhelmus Suffridi mijn lieve man meer genoemt, indien hy dan leeft, hem indiervoegen daer in ſubſtitueerende, en inſtitueerende mitsdeſen.* De kinderen alle ſtierven in weinig dagen nog voor de Teſtatrice; de man ſuſtineerde, dat de ſubſtitutie generael, ſoo wel gemein als fideicommiſſair, en dat hywas erfgenaem gemaekt, ingevalle de kinderen ſonder graed ſtierven, het welke gebeurt was. de broeder ende ſuſter van de overleedene zeiden daerentegen, dat het een fideicommis was, om de woorden *van my aengekoomen, ſullen vererven*, die d'andere meinden dat niet diſpoſitijf waren, maer alleen in het narré geſtelt, om dat de moeder op ſulk een onverwachten uitkomſt, als gebeurt is, niet hadde gedacht; maer by den Hove is het voor een *fideicommis* genoomen, en de man afgeſlagen, als geen tweede erfgenaem konnende zijn, daer geen eerſte, van wien de goederen tot hem wâren gekoomen, was geweeſt, *den* 14 *Mey* 1678. ſonder dat de man, ook wierde toegelaten tot bewijs, dat hy voorgaf te ſullen doen, van dat de vrouwe

(y) *Sand. d. defin.* 1.

haer meininge in dier voegen hadde verklaert, als hy staende hielt, dat sy hadde gewilt.

121. Als d'eerste en beswaerde erfgenaem, den Testateur overleeft ende sterft *eer hy sijn verklaringe heeft konnen doen* van d'erveniſſe te aenvaerden, soo is't even het selve recht, als of hy voor den Testateur overleeden was, *ten ware hy een kint van den Testateur was, die d'erveniſſe ook onwetende verkrijgt, nae de doodt van sijn vader ofte moeder*, gelijk beneden sal worden geleert. (z)

122. Sterft de beswaerde erfgenaem, nae het verkrijgen van de erveniſſe, soo moet sijn eygen erfgenaem de beswaerde goederen, aen de tweede, ten testamente gemaekt over leveren. (a)

123. Ofte soo hy niet en wil, en hertneckiglijk, het zy met recht overwonnen of buiten recht zich te soeken maekt, dat men hem door geen wettelijke middelen van rechte kan dwingen, *mag evenwel de tweede erfgenaem de goederen aenvaerden*; wordende in sulken gevalle, de erveniſſe voor overgelaten gehouden, en volgens dien mag hy nutlijke aensprake doen, tegens de bezitter der goederen, en tegens de schuldenaers, (b) het selve geschiedt soo wanneer de beswaerde geen erfgenaem heeft nae gelaten.

124. In tegendeel, als de tweede erfgenaem sterft, eer dat de erveniſſe hem over de handt gemaekt, koomt te vervallen, *en eer sijn recht om de overgeevinge te eyschen is gebooren geweest*, soo krijgen sijn erfgenamen niet met al, *om dat sy niet konnen vorderen, het gene d'overleedene noch niet hadde verkreegen.* (c)

125. Daerom ook als een Testateur sijn kindt of sijn vrouw stelt tot erfgenaem, met de belastinge om nae hun versterven de goederen over te laten aen sijn naeste bloedtverwanten, soo wort niet gezien wie de naeste zyn geweest, ten tijden van sijn overlijden; *maer wie dan de naeste is, als sijn kint, ofte vrouw koomt te sterven.* (d)

126. Soo hy het anders wil hebben, moet hy de kinderen der geener, die by sijn tijt de naeste zijn, uitdruckelijk onderstellen, seggende, *of by versterven hare kinderen in hare plaetse.* Soo is geoordeelt in de sake van *Eeme Martens in qualiteit Impetrant, contra Siouke Joans, cum sociis gedaegden*, seeckere Jantjen Douwes, hadde haer man besprooken alle hare goederen, *mits soo hy sonder kinderen geraekte te sterven, souden de goederen, of de prijs van dien, koomen op de halfbroeder, en half-suster*, welke voor

(z) *Perez. loc. supra cit.* (a) *l. 44. in pr. ff. ad Sc. Trebell. l pen §. 1. C. eod.* (b) *l. 7 §. 1. C. ad Sc. Trebell.* (c) *l. 4 in pr. ff. Quand dilegat.* (d) *per d. l. 4 in pr.*

voor den man zijnde gesturven, zijn haer kinderen, eyschende nae des mans doodt de goederen, afgeweesen, *den 27en October* 1637. *Nauta decis.* 77. en wederom in diergelijk geval, den 27 *October* 1643. tusschen Dr. *Hector van Meinsma, in qualiteit, contra Barbara van Monsma, gedaegde.*

127. Daer zijn eenige gevallen, in welke de tweede erfgenaem de beswaerde ervenisse kan eyschen, ook voor den tijt by den Testateur voorgeschreven, waer van wel de voornaemste is; *indien de beswaerde alle de goederen heeft vervreemdet; want dan* wort hy verstaen de goederen te hebben verlaten, en dienvolgens aen den tweeden erfgenaem over gelaten.

128. De tweede erfgenaem verliest ook buiten twijvel sijn recht, soo wanneer hy het selve, met sijn wille heeft afgestaen, nae de doodt van de Testateur.

128. Edoch sodanige afstant wort niet verstaen, *door deilinge van de goederen*, gedaen by de geene, die door *fideicommis* recht op deselve goederen hadden te verwachten; want niet tegenstaende die deilinge konnen sy *als de uitkomste van de beswarenisse vervalt* op de goederen die haer alsoo toegemaekt, en naderhant gedeilt zijn, vrijelijk tasten. (e)

129. Ten ware zy, ten tijde van de deilinge kennisse van de beswarenisse hadden gehadt, en niet te min hadden belooft, *dat sy aen een yeder van de mede erfgenamen hare toegedeilde parten, in vrijen en gerusten eygendom hadden toegestaen en toestonden voor altoos*, of andere diergelijke woorden, even kragtiglijk de beswarenisse wechnemende. (f)

130. Maer, by aldien sy, ten tijde van de deilinge geen kennisse van sodanige beswarenisse hadden gehadt, soo souden diergelijke woorden haer geen nadeel konnen bybrengen, om dat niemant verstaen kan worden afstant te doen van een recht, dat hy niet en weet hem geschapen te zijn. (g)

131. Wanneer twee erfgenamen met een onderlinge beswarenisse malkander zijn ondergestelt, *indien een van beyde sonder neergaende graedt koomt te sterven*, en d'eene sijn gedeelte verkoopt en verteert, soo kan hy echter, indien d'ander voor hem sonder kinderen sterft, dese sijn part, volgens Testament eyschen ende bekomen; *ten ware de* Testateur uitdruckelijk hadde verboden, dat het goedt niet soude mogen worden vervreemdet. (h)

132. Om het perijkel van vervreemdinge voor te koomen, kan de

(e) *Sand.* 4 *t.* 13 *in fin.* (f) *Sand. ibidem.* (g) *Sand.* 4 7. 15. (h) *per. l.* 7. §. 27. *ff. de legat.* 2 *l.* 11. *C. de fideicomm. n.* 154. *Sand. d. tit. defin.* 16.

de tweede erfgenaem van die met *fideicommis* beswaert is, verseekeringe eyschen, dat hy op de voorgeschreeven tijt, of by 't vervallen van de voorwaerde de goederen sal overgeven. (i)

133. Welke verseekeringe de beswaerde erfgenaem met borgtochte moet doen, al was hy van groote middelen of waerdigheit. (k) de vader alleen kan volstaen met verbandt van alle sijne goederen. (l)

134. Dese verseekeringe niet wordende gedaen, kan d' tweede erfgenaem, alle d'erfgoederen inhouden, of weder eyschen, jae ook alle des overleedenen goederen op dien erfgenaem gekoomen, en soo wel meer als beswaert zijn, mits latende aen den eersten de vruchten genieten. (m)

135. Soo verre de Testator de borgtochte quijtscheldet, kan sy niet geeischt worden; jae gegeven zijnde kan de tweede erfgenaem aengesprooken worden, om de borge wederomme te ontslaen, (n) het welke mede plaets heeft ingemaekt vruchtgebruik, met macht om de goederen, te verminderen *sal hier beneeden van gezegt worden.*

136. Staat nog voor het laeste aen te merken, dat een bysonder stuk goedts door onderlinge overeenkomsten, *nae het gevoelen van veele rechtsgeleerden met fideicommis beswaert kan worden*, het welke by den Hove van Frieslandt ettelijke malen is gevolgt. (o) hoewel Sande bekent, dat het nae reeden van rechte ten nauwsten genoomen, niet soude konnen bestaen.

(i) *l.* 11. §. 7. 10. *& pass. ff. Ut legat. seu fideic. caus. cav.* (k) *d. l.* 1. §. 1. (l) *l.* 7. *d. tit.* (m) *l.* 13. *l.* 5. §. 22. *d. tit.* (n) *l.* 5. *d. tit.* (o) *Sand.* 4. 5. 19.

XX. Kapittel.

Van krachteloose Teſtamenten, ende middelen om die te vernietigen.

Teſtamenten *krachteloos of van aenbegin, of naderhandt. Van't begin af, daer in de kinderen ſtilſwijgende verbygegaen zijn, en daer in de ſolemniteiten ontbreecken. Naderhandt worden de teſtamenten krachteloos door naegeboorte van kinderen, door een jonger teſtament wel gemaekt Doorſcheuren en doorſtrijcken, door ſolemneele tegenverklaringe, door niet aengaen van de erveniſſe, en eyndelijk door overkomende onbequaemheit om teſtament te konnen maken van de Teſtateur.*

1. DUs verre van het maken der Teſtamenten, en van de kracht der ſelver, nu moeten wy weeten *hoe de Teſtamenten te niete gaen.*

2. En ſtaet te letten, dat een teſtament of *van aenbegin* niet en deugt, of *naderhandt* krachteloos wort gemaekt.

3. Welk onderſcheidt by ons immers noch plaets heeft, anders als in de Landen, *daer de vaderlijke macht is uitgeſturven*, gelijk in Hollandt by *de Groot* en andere getuigt wort.

4. Teſtamenten die terſtont van onwaerden zijn, konnen driederley genoemt worden, *ten eerſten*, die gemaekt zijn van lieden, *geen recht van teſtament-maken hebbende.*

5. *Ten tweeden*, teſtamenten waer in niet waergenoomen zijn alle de plechtelijkheeden, die by de Wet vereiſcht worden; *van beide deſe ſaken is hier boven gehandelt.* Is ook gezegt, dat een teſtament gemaekt nae de ſolemniteit van de plaets daer het geſticht wort, kan over al beſtaen; ook nopens de vaſte goederen elders geleegen.

6. *Ten derden*, is van geender weerden het teſtament, *waer in een vader ſijn kint, dat hy in ſijn macht heeft*, ſtilſwijgende heeft voorbygegaen. Want kinderen die in haer ouders macht zijn, moeten of tot erfgenamen worden geſtelt uitdruckelijk, ofte in het byſonder ont-erft. (a)

7. Het ſtilſwijgende voorbygaen maekt, dat het geheele teſtament, met

(a) *pr. Inſt. de lib. exhered. l. 30. ff. de lib. & poſth.*

met alle ſijn inhoudt ſelf van legaten, en andere makingen aenſtonts *gelijk gezegt*, van geender weerden is. (b)

8. Het welke mede plaets heeft in *aengenoomene kinderen*, die van de moederlijke groot-vader, en niet van vreemde zijn aengenoomen. (c)

9. Wanneer echter de kinderen te vreeden zijn, met het verbygaen van hun vader, ende hun recht tegen het ſelve niet en gebruiken, om reeden die ſy daer toe ſouden mogen hebben, ſoo wort het teſtament ſoo verre voor goedtgekeurt, dat de geſchreeven erfgenamen daer uit de goederen kan eyſchen. (d)

10. Kinderen, die niet in vaders macht zijn, ſtilſwijgende verbygegaen weſende, hadden by ouds een remedie van bezit-recht tegen het teſtament van hun vader, waer door ſy binnen 's jaers het ſelve konden doen vernietigen. (e) maer alſoo in d' heedenſdaegſe practijke is aengenoomen het gevoelen van die Rechtsgeleerden, welke verſtaen, dat teſtamenten, waer in ouders hare kinderen (ſonder onderſcheidt) die ſy geen erfgenamen willen maken, niet uitdruckelijk ende om oorſaken by de Wet voor goedtgekeurt, hebben onterft, dat alle die teſtamenten onmiddelijk van rechtſweegen nietig ende van geender weerden zijn, ſoo volgt, dat ook het ſtilſwijgen verbygaen van kinderen, die niet in vaders macht zijn, ook ten aenzien van hun moeder, het teſtament van aenbegin nul ende nietig maekt. (f)

11. Teſtamenten van aenbeginne goedt, maer naderhandt krachteloos, of gebrooken, worden ſodanig of ſonder, of met ende door rechtſmiddel. Sonder rechtſmiddel kanmen zeggen, dat een teſtament te niete gaet, door *verbreeckinge*, ende door *verydelinge*, om ſoo te ſpreecken. (g)

12. Een teſtament wort verbrooken door driederleije oorſaken, *eerſtelijk* door geboorte van een kint, (h) 't welk gebooren zijnde in des Teſtators macht ſoude zijn, edoch ten teſtamente niet is geinſtitueert: Want of het in een conditie vermelt wort, dat maekt het niet goedt, volgens 't geene te vooren *Tit. van inſtellinge der erfgenamen* is geleert; gelijk in het geval dat verhandelt is op den 9. Maert 1680. Een Teſtateur hadde broeder en ſuſters erfgenamen gemaekt, indien hy ſonder kinderen quame te ſterven, acht maenden nae ſijn doodt wiert 'er een kint gebooren, dat wederom nae eenige weec-

(b) *l* 17. *ff. de Injuſt. rupt irr. teſtam.* (c) § 14. *Inſt. de ſucceſſ. ab inteſt.*
(d) *d. l.* 17. (e) *§. emancipatos* 3. *Inſt. de Exhered. liber junctâ l.* 1. §. 12 *& ſequ. ff. de bonor. poſſ. ſec. tab.* (f) *vid Sand.* 4. 2. 2. *verſ contra communiter.*
(g) *rumpuntur, irrita fiunt,* (h) *agnatio ſui heredis* §. 1. *Inſt. de Exhered. lib.*

weecken ſtierf, wierde verſtaen dat het teſtament door aengeboorte verbrooken was; in *ſake van Claeske Sioerts Impetrante tegen Sybolt Wiggerts gedaegde, alhoewel* de principale *deciſie* tot een ander oogemerk ſtrekte.

13. Wel te weeten, indien het kint leevendig ter werelt koomt, anderzints is en blijft het teſtament goedt. Ook, indien het kint voor ſijn vader den Teſtateur komt te overlijden, ſoo krijgt het teſtament wederom ſijn kracht. (i)

14. Daer is ook een oneigentlijke aengeboorte, waer van twee gevallen zijn; *eerſtelijk*, als een Teſtateur, nae gemaekte uitterſte wille, yemant wettelijk tot ſijn zoon aenneemt; *ten tweeden*, als een onwettig gebooren kindt, nae gemaekte Teſtament by den teſtateur voor wettig aengenoomen wort.

15. Eertijts was 'er een *derde geval*, als een kintskint in ſijn groot-vaders macht weſende door verſterven van ſijn vader, de naeſte aen ſijn groot-vader wierde, maer ſulx heeft by ons geen plaetſe, *om dat een kints kint noyt in ſijn groot-vaders macht zijn kan*, alſoo door tuſſchenkomende houwelijk van de zoon de vaderlijke macht is afgeſneeden.

16. De tweede ſoorte van een gebrooken teſtament is, als deſelve Teſtateur *een ander teſtament jonger van tijt, behoorlijk heeft gemaekt*; want alſdan het eerſte voor gebrooken wort gehouden. (k)

17. En dat onmiddelijk, ſchoon de Teſtateur ſijn voorige laeſte wille niet uitdruckelijk hadde wederroepen, hoewel by veele Rechtsgeleerden heedenſdaegs het daer voor wort gehouden, dat een jonger teſtament het ouder en eerſte niet anders vernietigt, als wanneer het uitdrukkelijk wort wederroepen. (l)

18. Dit ſchijnt deſweegen in de Practijke by te zijn gekomen, om dat by veele Volkeren weinig of geen onderſcheidt tuſſchen een Teſtament ende een Codicil wort gemaekt; ende ſelf nae Keiſers recht, door een Codicil wort geen teſtament vernietigt, als voor ſoo veel daer in yets byſonders mag werden vermelt tegen den inhoudt van 't voorige teſtament. (m)

19. Maer alſoo by ons het onderſcheidt van codicillen en teſtamenten geenzins wechgenoomen, maer ſoo wel in de wijſe van maken als ten aenzien van d' effecten, noch in leevendig gebruik

(i) *l. 12 ff. de Injuſt. irr. teſtam.* (k) *§. 2. Inſt. Quib. mod. teſtam. infirm.* (l) *vid citatos apud Voetium, ad tit. Inſt. Quib. mod. teſtam. infirm. n. 2.* (m) *§. 1. & ult. Inſt. de Codicill.*

is, soo is ook niet te twijvelen, of het Keisers recht in desen heeft in Frieslandt ook alsnoch sijn gebruik ende kracht. (n)

20. Hier moet worden aengemerkt tweederley slot van wederroepinge, een, dat in het laeste testament pleegt te worden vermelt; *waer door alle voorgaende uitterste willen worden herroepen*, en te niete gedaen; waer van hier boven gemelt is.

21. Het tweede slot van wederroepinge is, als een Testateur verklaert, *sijn tegenwoordig testament noit te willen veranderen*; ook soo verre, dat indien d'er naderhandt een ander testament van hem mochte worden gevonden, dat het selve geen kracht sal hebben, maer gehouden worden als niet gemaekt.

22. Door dese verklaringe verliest wel de Testateur sijn macht niet om een ander testament te maeken; *want nae rechten kan zich niemant die macht beneemen.* (o)

23. Maer echter als naderhandt een laeter testament voor den dach koomt, soo wort het voorgaende niet anders gebrooken, als by aldien de veranderde wille van de Testateur kan geblijcken.

24. Dit geblijk wort of genoomen uit het eygenste laetere testament, of van elders.

25. Uit het testament selve, indien de Testateur daer in sijn voorgaende testament niet alleenlijk heeft wederroepen; maer ook het slot van herroepinge self, 't welk daer in vermelt was, met jaer, en dach van het voorgaende testament.

26. Alhoewel dit laeste soo effen niet nootsakelijk is, wesende genoeg, dat de wederroepinge ziet en slaet op dat voorgaende testament; want een generale herroepinge van alle voorige laeste willen, is niet genoeg, *om dat die doorgaens nae den sleur, in alle testamenten wort gestelt.*

27. Van elders wort het geblijk genoomen, als 'er beweesen kan worden, door getuigen of ander schrift van de Testateur, *dat hy waerlijk van meininge was verandert*, ende sijn eerste erfgenamen het goedt niet toe en wilde.

28. De veranderde wille wort ook afgenoomen, nae het gemein gevoelen der Rechtsgeleerden, *indien het laeste testament over de tien jaren, nae het eerste gemaekt is geweest*, want alsdan qualijk achterdocht kan vallen, dat de Testateur, tegens sijn vrije wille, tot het tweede testament soude gebracht zijn geweest. (p)

29. Bei-

(n) *Sand. 4. t. 10.* (o) *l. 6. §. 2. ff. de jur. codic.* (p) *Grassus comm. sent. §. testamentum quæst. 89. in fin.*

29. Beide deſe redenen quamen te zamen in een ſake van E. B. contra ..... van H. *oum ſociis*, want het eerſte teſtament, houdende de clauſule derogatoir, was tien jaren voor het laeſte gemaekt; en daer te boven ongeveerlijk beweſen dat de Teſtatrice waerlijk van meininge was geweeſt, om deſe laeſte erfgenamen en niet den eerſten, hare goederen naer te laten, *gedecideert in den jare* 1669.

30. En dit bedenken is de reeden, waerom het wederroep-ſlot, ſodanigen kracht heeft gekreegen, te weten, dat als een teſtament gemaekt is, met deſe byvoeginge, ende niet lang daer nae een ander teſtament van den ſelven Teſtateur wort bevonden, ſonder blijk van ſijn waerachtige veranderinge, alſdan het voorige teſtament in ſijn geheel verblijft, om dat men gelooft, dat de Teſtateur of Teſtatrice ſich ſelfs, met ſulken ſlot breidelende ſulks heeft gedaen, om dat hy of zy voor ſach, van yemant te ſullen werden geperſt tot het maken van een ander teſtament. (q)

31. Sodanig was het exempel daer Sande van handelt. diergelijk was ook het geval, dat afgedaen is *den* 13. *Decemb.* 1680. A. A. huisvrouwe van R. T. hadde gemaekt een teſtament in den Jare 1672. tot Harlingen, ten voordeele van hare naeſte bloet-vrienden, met de *clauſule derogatoir, ſoo als by Sande*; met expreſſe meldinge van de man, indien ſy tot des ſelfs voordeel, een ander teſtament mochte komen te maken, dat het niet ſoude gelden; naderhandt in den Jare 1676. wiert 'er een ander gemaekt voor de man; De ſchrijver van het eerſte verklaerde, dat de Teſtatrice hem hadde gevraegt, hoe ſy maken ſoude, dat in gevalle haer man, gelijk ſy voorſach, haer dreef tot een ander teſtament, het ſelve kraehteloos mochte zijn, en dat hy haer dien raedt hadde gegeven, om het ſoo te maken als gezegt is. De ſchrijver van het laeſte verklaerde, dat hy de minute uit handen van de man hadde ontfangen, edoch haer voorgeleeſen, en nae gewoonte beveſtigt, ook met blyhertigheit van de Teſtatrice; wierde echter beweſen, dat de man en ſy niet vreedſaem hadden geleeft; Dat ſy ook nae 't maken van 't laeſte teſtament dikwils hadde gevraegt, *of ſy doen ter tijt, al by haer zinnen ware geweeſt*; ook door een getuige, dat ſy gevraegt zijnde, nae het maken van het laeſte teſtament, over de uitſluitinge van haer bloet-vrienden, hadde geantwoort, *dat ſy daer in al hadde voorzien*, dat ſy het laeſte teſtament hadde willen wederom hebben, zijnde onder haer man, ende gezegt dat ſy het niet ſoude hebben gemaekt, als op het aenhouden van haer man, dat zy niet wiſte

(q) *Sand.* 4. 10. 10.

welk van de twee, by haer man opgeſtelt, ſy geteeckent hadde; *By den Hove is het eerſte teſtament kracht gegeven, en het laeſte van onwaerden gehouden.*

32. Wanneer twee Teſtatoren te gelijk en op een papier teſtament hebben gemaekt, ſoo is de Vrage, of een van beide, ſonder de ander, ſijn wille kan veranderen met het maken van een nieu teſtament, ende of in ſulken gevalle des eerſten wille niettemin ſoude ſtant moeten grijpen by verſterf van die andere. De gront van dit te beantwoorden is, of het teſtament, dat twee Teſtatoren op een papier, voor een en de ſelve getuigen zijnde geſtigt, voor een ofte voor twee verſcheidene teſtamenten moet worden gehouden. En wy hebben reede te vooren gezegt, dat het twee verſcheidene teſtamenten zijn, waer van 't eene wel ſoude konnen deugen en 't ander niet, byaldien d' eene Teſtateur erfgenamen hadde gemaekt, die 't niet konden zijn, of het teſtament den eenen voorgeleeſen was, d' andere niet, of eenige andere ſolemniteit by d' eene vergeeten en by de ander waergenoomen was. (r) Volgens dien, kan ook d' eene ſijn wille herroepen niet alleen, als de ander overleeden is, in welken gevalle de ſake minder twijvel heeft, maer ook by des ſelven leeven en buiten ſijn kenniſſe, mogelijk al ſtond' in het teſtament, dat d'eene ſonder de andere geen nieu teſtament ſoude konnen maken. want ſodanig verbandt, in een teſtament geen kracht kan hebben (ſ)

33. Wy hebben gezegt, dat het eerſte Teſtament gebrooken wort, door het laeſte wettelijk zijnde gemaekt; want anders, indien het laeſte gebreekelijk is, nae vereyſch van rechten, ſoo blijft het eerſte geheel, mits echter, als het tweede ſulk een onvolmaekt Teſtament is, als wy hier boven gehadt hebben, dat is, *geprivilegieert*, ſodanig heeft in het breeken der voorige Teſtamenten volkomen macht, *als of alle ſolemniteiten daer in waren gebruikt.* (t)

34. Dienſvolgens kan ook een voorgaende geprivilegieerd onvolmaekt Teſtament door een ander onvolmaekt, mede worden gebrooken; behalven dat een vader, hebbende volgens vaderlijke voorrecht onder ſijn kinderen geteſteert, *ſulx niet kan herroepen, als door een volmaekt ende plechtelijk Teſtament.* (u)

35. Ook is 'er een geval, in het welk een Teſtament wettelijk, en plech-

(r) *Gail lib. 2. c. 117. n. 2. Peck. 1. de teſtam. conjug. c. 43. & lib. 3. c. 1. Auctores alios vid. apud Voetium ad § pen. Inſt. de Teſtam ord.* (ſ) *per ea quæ ſuperius dicta ſunt, contractus in teſtamento non poſſe celebrari.* (t) *l. 2. ff. de Injuſt. err. fact. teſtam.* (u) *Nov. 127. cap. 2.*

plechtelijk gemaekt, door een ander niet wettig zijnde kan worden gebrooken; te weten, *als in het eerſte Teſtament d'erfgenamen vreemt zijn, end' in het laeſte, die van ſijn bloedtverwanten*, tot erfgenamen zijn genoemt; want dan gelt het laeſte Teſtament, ſchoon niet plechtelijk nae de wetten gemaekt. (u)

36. Anderzints gaet het eerſte, gelijk gezegt is, te niete, alſchoon in het laeſte, alleenlijk een erfgenaem uit een ſeeker ſtuk goets, of een ſomma gelts, gemaekt was, want alſdan, indien hy alleen erfgenaem is, ſoo walt hem al het ander aen, *gelijk boven verhaelt is.* (w)

37. Niettemin, ingevalle de Teſtateur hadde gezegt in het laeſte, *dat hy het eerſte Teſtament wilde hebben ſtant te grijpen*, ſoo ſoude de laeſte erfgenaem, met dat ſtuk goets of die ſomma gelts moeten te vreeden zijn, eens gehouden weſen de vordere erveniſſe over de handt te leeveren aen den erfgenamen in het eerſte Teſtament genoemt. (x)

38. Een derde manier van een Teſtament te breeken is, als de Teſtateur het ſelve aen ſtucken ſcheurt, doorſnijt, in het vier werpt, oſte door-haelt, ten deele of in't geheel; *want al wat van de Teſtateur willens uitgedaen wort, heeft geen kracht*, wat onwetende gebeurt ſchaedt niet, als't maer geleeſen kan worden; maer dient beweeſen, dat het onwillens geſchiedt is, alſoo de giſſinge valt, dat het de Teſtateur ſelf willens gedaen heeft; *immers als het in ſijn handen geweeſt is.* (y)

39. Maer noit gelt het doorſtrijcken meer, als ſoo verre het dadelijk is uitgedaen of doorgehaelt, ſoo zeer ook, dat alſchoon de namen der erfgenamen doorgeſtreecken mochten zijn, de andere gedeelten van het Teſtament evenwel ſouden beſtaen. (z)

40. Ten is niet buiten twijvel, indien het eerſte Teſtament noch in weeſen is, ten tijde, als het laeſte geſcheurt, of anders vernietigt wort, of dan het eerſte ſijn kracht wederom krijgt, dan of het blijſt vernietigt, gelijk het was. De wet zegt, aldus; *indien het laeſte Teſtament verbrooken is, ten einde, om het oude te doen gelden, ſoo wort het eerſte wederom krachtig, als uit een vernieude wille van de Teſtateur* (a) waer uit volgt, dat als 'er geen blijk is van die meininge des makers en breeckers van het Teſtament, dat alſdan de Teſtateur ſonder Teſtament geraekt te ſterven, om dat het eerſte door het tweede vernietigt is, en ſonder nieuwe makende oorſake niet kan wederomme geſtict

(u) *d. l 2. d. injuſt. irr. f. teſtam. l. 12. §. 1. ff de bonor. poſſ. contr. tab.* (w) *§. 3. Inſt. Quib. mod. teſtam. infirm.* (x) *d §. 3.* (y) *l. 1. & tot. tit ff. de His quæ in teſtam. del.* (z) *l. 3 d. tit. de his quæ in teſt. del.* (a) *l. ult. §. 2. verſ. plane & verſ. non ſecus ff. de bonor poſſ. ſec. tab.*

ſticht en beveſticht worden. gelijk by den Hove geweeſen is *in de ſake van Claes Wiggers Impetrant, tegens Gerrijt Jans Gedaegde.* Man en vrouw hadden te zamen Teſtament gemaekt op twee verſcheidene tijden. het laeſte wierde by de vrouwe bevonden geſcheurt en het eerſte noch in weeſen geheel. *Nauta* de deciſie verhalende, zegt, dat in beide teſtamenten was het ſelve, daerom de Teſtatrice haer laeſte wille hadde verbroocken, edoch in het proces wort niets diergelijk gevonden, hoewel de man by 't Hof mondelinge verſtaen zijnde de omſtandigheden hadde verhaelt, *den* 16. *Jul.* 1638.

41. Dit ſchijnt klaer genoeg te zijn, als het teſtament geſcheurt of doorgehaelt zijnde noch kan geleeſen worden, om dat het alſdan ſeeckerlijk kan geweeten worden, dat het eerſte teſtament door het tweede wechgenoomen ende vernietigt is geweeſt, maer als het laeſte verbrandt of gans vernielt is, ſoo heeft dit point meer ſwarichheit, om dat men alſdan niet wel ſchijnt te konnen weten, of het tweede teſtament in alle deelen wettig is geweeſt, en men daeromme niet vaſtelijk vaſt kan ſtellen, dat het eerſte door het ſelve te niete gedaen is. Soo is naderhant 1682 by den Hove geweeſen voor het eerſte Teſtament, in ſeecker gevalle, daer het tweede was verbrandt by den Teſtateur. *E. en R. S. contra G. S.*

42. De Rechten laten niet toe, dat een Teſtament door bloote verklaringe van woorden te niete gedaen werde. (b) maer een wet is 'er, waer by een Teſtateur *nae verloop van tien jaren*, nae dato van ſijn laeſte Teſtament *voor drie getuigen* hebbende verklaert, dat hy ſijn Teſtament niet wilde hebben te gelden, alſdan het ſelve Teſtament ſijn kracht verlieſt. (c)

43. Dit is dan klaer ende ſeecker, dat een bloote tegenverklaringe niet gelt om het teſtament te verbreecken, en ſelf voor drie getuigen niet, als nae verloop van tien jaren; maer of een ſolemneele herroepinge van een teſtament gedaen voor zeven getuigen, *doch binnen de tien jaren*, daer toe beſtant is, wort zeer aen getwijvelt; het beſte gevoelen en daer van in de practijke niet ſchijnt dat men ſoude konnen afgaen, is van *jae*, dat een Teſtament alſoo kan verbrooken worden, om reeden by ons elders uitgehaelt. (d)

44. Dus verre is gezegt hoe men de *Teſtamenten verbreken* kan, volgt hoe ſy *verydelt* worden (e) het welke wy neemen op tweederleye manier.

45. Eer-

(b) §. 7. *Inſt. Quib. mod. teſtam. infirm.* (c) *l.* 27. *C. de Teſtament.* (d) *Inſt. jur. Friſ. lib.* 1. *cap.* 16. *Mant. de conject. ult. volunt. lib.* 2. *tit.* 14. *n.* 19. *& Grot. lib.* 2. *introduct. c.* 24. *n.* 15. *Graſſ. commun. ſent.* §. *teſtamentum quæſt.* 84. (e) *irrita fiant.*

45. Eerſtelijk, wanneer de erveniſſe uit het Teſtament niet wort aengegaen, het welke wederom geſchiedt tweezins, wanneer de erfgenaem niet kan, of wanneer hy d'erveniſſe niet wil aenneemen. (e) Het niet konnen heeft wederomme verſcheidene gevallen.

46. *Eerſtelijk*, als d'erfgenaem van aenbegin, geen erfrecht heeft, of ook ten tijde van 't maken des Teſtaments al doodt is.

47. Ten *tweeden*, wanneer hy, nae het maken des Teſtaments, voor het overlijden des Teſtateurs, ſterft of onbequaem tot erven wort. (f)

48. Ten *derden*, wanneer hy nae het overlijden des Teſtateurs, koomt te ſterven, eer hy ſe kan verkrijgen. (g)

49. Ten *vierden*, als de konditie, waer onder een erfgenaem is geſtelt, niet is vervult. (h)

50. Het niet willen verſtaet zich, als de erfgenaem de goederen niet wil aenvaerden, maer hem de erfvolginge ontrekt en afſtaet. (i)

51. In alle deſe gevallen ſoo verre daer is een geſubſtitueerde, dat is, ondererfgenaem, ſo komen de goederen op hem; Is 'er geen ſodanige, ſoo komen ſy door het recht van aenwas op den mede-erfgenaem; is 'er ook ſulk geen, ſoo is het Teſtament buiten alle kracht, en de goederen komen op de naeſte van't bloedt, behalven als de erfgenaem van de goederen is ontzet, van weegen eenige *miſdaedt*, door welke de erveniſſe wort verbeurt gemaekt ten profijte van de *Fiſcus* dat is't Gemeine landt, waer van wy beneeden ſullen handelen, *als 'er van de legaten ſal geſproocken worden.* (k)

52. Volgt de tweede wijſe van verydelen, welke is, als de Teſtateur nae het maken des Teſtaments van rechts wegen onbequaem wort om Teſtament te maken gelijk of hy zich liet aenneemen voor zoon van een ander, of dat hy burgerlijk doodt wierde, gelijk geſchiedt, als yemant vogelvry, of Algemein vijant des Vaderlandts verkluert wort, *gelijk hier boven reede gezegt is*: ten ware de onbequaemheit voor ſijn doodt wederom quam op te houden, want in ſulken gevalle, indien hy door eenig woort of ſchrift ſijn voorgaende wille quame te beveſtigen, het Teſtament ſoude blijven in ſijn geheel,

53. Om het *effect* van deſe vernietingen te verkrijgen, ſoo moet wel de gene die d'er aen geleegen is, als men hem het goedt niet wil inruimen, rechtsmiddelen daer toe gebruicken, maer echter is het *Teſtamen*

(e) §. 7. *Inſt. de Succeſſ. ab inteſt.* §. 2. *Quib. mod. teſtam. infirm.* (f) *tot tit. ff. de his quæ pro non ſcript.* (g) §. 2. *Inſt. Quib. mod. teſtam infirm.* (h) d. §. 2. (i) d. 2. (k) d. §. 2. & d. §. 7. (l) *Vid. tit. ff. de his quæ ut indign.*

ſtament al te vooren, ſoo haeſt die oorſaken vervult wierden, in zich ſelf ondeugende geweeſt.

54. En daerom moetmen in ſulke gevallen niet verſoeken, dat het Teſtament werde vernietigt, *maer men eyſcht recht uit de erveniſſe, om dat het is venietigt.*

55. Ende noch is 'er onderſcheit van meer belang tuſſchen de ondeugentheit van aenſtonds en naderhant; want als het laeſte Teſtament aenſtonds van geener weerden is, ſoo blijft het voorige in ſijn kracht; maer als het laeſte naderhandt te niete is gebracht, ſoo krijgt het voorige ſijn kracht niet wederom, *als door nieuwe verklaringe van de Teſtateur ſijn wille.*

XXI. Kapittel.

Van klachte over onheuſche Teſtamenten.

Wat een onheuſch teſtament en wat de klachte daer over, zy. Van onterfinge en eygenſchap van dien. Wien klachte over onheuſche Teſtamenten geſchapen zy. Kracht en uitkomſt der klachte. Oorſaken en gevallen, om, en in welke de klachte ophoudt, wijdluftig verklaert.

1. VOlgen de *middelen van Recht*, om de Teſtamenten te vernietigen, welke by oudts twee waren, *klachte over onheuſch Teſtament*, en *bezitrecht tegen het Teſtament*. Dit laeſte wiert by den Schout van Romen vergunt aen kinderen, die uit haer vaders macht zijnde van den ſelven ſtilſwijgende verby gegaen waren.

2. Maer om dat het gevoelen der meeſte Rechtsgeleerden in de *practijke* aengenoomen is, dat volgens de jongſte Rechten, (a) alle kinderen, die niet zijn uitgeſlooten, om eene der oorſaken by de Wet voor goedt gekeurt, het Teſtament aenſtonts nul en van geener weerden maken, ſoo volgt, dat het Schouten remedie van *poſſeſſie tegen het Teſtament*, geen meer gebruik hebben kan.

3. Wy ſullen dan alleen van de klachte over onheuſch Teſtament handelen; welke niet anders is, als *een eyſch van erveniſſe, door verbreeckinge van een onheuſch Teſtament.*

4. Wy

(a) Nov. 115. c. 3.

4. Wy zeggen, dat deſe klachte is een vorderinge of eyſch *van erveniſſe*, hoewel de oude *meeſters* meinen, dat het *Teſtament door de klachte eerſt moet worden vernietigt*; en dat ſulx geſchiedt zijnde, de erveniſſe dan eerſt kan worden geeyſcht.

5. Maer het is de waerheit dat deſe vernietinge en eyſch, gelijk, en onder de erfvorderinge kan en moet geſchieden. (b)

6. Hoewel ook de geene, die daer verſcheidene actien van maken, toeſtaen, dat ſy in een eyſch mogen werden te zamen gevoegt, *waer mede het verſchil van klein belang* ſoude blijven.

7. Een onheuſch Teſtament wort genoemt, *waer in onterft* zijn, die wegens liefde plicht niet behoorden onterft te worden, *en wort* neffens onterven geſtelt het ſtilſwijgens verbygaen van moeders en moederlijke voor-vaders. (c)

8. Ontervinge is een uitſluitinge van erveniſſe volgens de Wet yemant toebehoorende.

9. Doch ſy wort eng of ruim genoomen, eng genoomen ontervinge wort verſtaen ten aenzien van kinderen, die in haer vaders macht zijn, waer in ontervinge, en ſtilſwijgende verbygaen verſcheelt, dat de laeſte een Teſtament onmiddelijk nul en van geener weerden maekt, d'eerſte doet het verbreecken *door klachte van onheusheit.*

10. Ruim genoomen ontervinge ziet op alle de geene, die wegens bloedt, tot d'erveniſſe konnen geraken, als'er geen Teſtament is; *maer in deſen is ſtilſwijgende voorby gaen, en onterven gelijcke veel.*

11. De klachte van onheuſche ontervinge ofte voorbygaen kan aengeſtelt worden, *eerſtelijk* by kinderen, die van hare vaders uitdruckelijk onterft zijn, *ſoo wel buiten, als in ſijn macht weſende.*

12. *Ten tweeden*, door kinderen, die van haer moeder, ofte moederlijke Groot-vader, zijn onterft of ſtilſwijgende verbygegaen, *gelijk even te vooren gezegt is.*

13. Ten *derden*, by ouders die van hare kinderen onterft ofte voorbygegaen zin. (d)

14. Ten *vierden*, by broeders ende ſuſters, ingevalle ten Teſtamente een oneerlijk perſoon erfgenaem is gemaekt. (e)

15. De oneerlijkheit is niet alleen te verſtaen van eerloosheit, die door de wetten om grove miſdaden wort opgeleidt, maer ook van alle vuilighet, *jae van yeder geringe ſmette*, die tot nadeel van yemants eere kan getoont worden. (f)

(b) *l. 19. in fin. & l. 20. ff. de Inoff. teſtam.* (c) *§. ult Inſt. de lib. exhered.* (d) *l. 1. l. 14. ff. de Inoff. teſt.* (e) *l. 27. C. de Inoff. teſtam.* (f) *d. l 27. ubi, levis notæ macula*

16. Want alſoo de Wet de lieden juiſt niet wilde dwingen, om hare ſuſters ende broeders tot erfgenamen te maken, ſoo ſcheelt het echter niet veel, of ſy houdt de inſtellinge van ſuſters, en broeders ſchier voor noodtſakelijk, en daerom de minſte reeden van onweerdigheit des vreemden erfgenaems daer by komende, ſoo ſcherpt de Wet zich op, en geeft den broeder ende ſuſter klachte van onheusheit.

17. Derhalven, indien beweeſen kan worden, dat de vreemde erfgenaem is hoer of dief, of aen eenig ander ſchelmſtuk vaſt, of ſoo hy van een ergerlijk leven is, en deſwegen by eerlijke, en deftige lieden zeer veracht, ſoo heeft broeder en ſuſter klachte van onheus Teſtament.

18. Daer valt bedenken, als de vreemde erfgenaem, buiten een wettig houwelijk gebooren is, of uit dien hoofde broeders klachte plaets mag hebben. het is wel ſoo, dat deſe ſmette van geboorte by alle volkeren verachtinge maekt, en dat dienſvolgens de Wet, ſpreekende van een *geringe ſmette*, ook daer toe ſoude konnen gebracht worden; maer de meeſte zijn van ander gevoelen, *om dat de reeden van onnooſelheit, ten aenzien van de baſtaerden, in deſen van meer kracht gehouden wort.*

19. Deſelve Wet ſpreekt eygentlijk van volle-broeders ende ſuſters, miſgaders van halve broeders en ſuſters van vaders kant; maer niet van de moederlijke half-broeders en ſuſters.

20. Edog dewijl het onderſcheidt tuſſchen vaders, en moeders bloedt, door het nieuwe recht 'teenemael is weg genoomen (g) ſoo ſchijnt ook dat in deſen moederlijcke half-broeders, ende ſuſters behooren toegelaten te worden, *hoewel deſe beide laeſte pointen niet en zijn buiten haperinge.*

21. Verdere vrienden als Oomen, Moeien en neven ont-erft, ofte voorby gegaen zijnde, doen beſt, zegt de Wet, (h) dat ſy haer, met geen vergeefſche koſten, moede maken, *alſoo haer geen kans altoos, by wijſe van klachte geſchapen is.*

22. Aldus zijn'er drie ſoorten van lieden, die klachte konnen aenſtellen, de eerſte van *kinderen*, de tweede van *ouders*, en de derde van *broeders* ende ſuſters.

23. Alle deſe, wanneer ſy klachte van onheus *Teſtament* willen maken, moeten ſulx doen binnen *vijf jaren*, nae het aengaen van de erveniſſe, (i) want eerder de klachte niet gebooren is. het ſelve verzuimende, of ook eerder verklarende, geen klachte te willen gebruiken,

(g) *Nov. 118. cap. 4. & 9.* (h) *l. 1. ff. de Inof. teſtam.* (i) *l. 8. §. ult. ff. de Inoff. teſtam.*

ken, ſoo volgt de tweede trap, *en mits-dien als de kinderen niet klagen ſoo konnen de ouders, en ſoo de ouders ſwijgen, mag de broeder zien of hy recht heeft.* (k)

24. Maer de klachte gaet niet over tot de erfgenamen. indienſe by de overleedene niet voorbereidet is *door een rechtelijken eyſch*, of ten minſten *door een aenhoudinge rechtelijker wijſe gedaen*; (l) uitgenomen, dat kinderen, ſtervende binnen den tijt, die de geſchreeven erfgenaem hadde om zich te beraeden, of hy den boedel aengaen wilde, *in ſulken gevalle, en anders niet* de klachte tegens haer ouderen Teſtament vererven op hare kinderen (m) *hoewel by veelen deſe uitneeminge generael wort genoomen, als tot voordeele der kinderen ſonder onderſcheidt ſpreekende*, ſelf ook alſoo by Sande. (n)

25. Maer deſe moeten ſulx doen, als erfgenamen van haer ouders, ende ten opſichte van de ſelve, niet uit haer eygen hoofde, naedemael kints-kinderen op groot-vaders Teſtament geen recht hebben, ſoo lange de kinderen, weſende haer ouders, in leeven zijn. *jae ſelfs ook naeder ouderen doodt konnen ſy het niet doen, indien de ouders om rechtveerdige reedenen, onterft, en nae de vader en moeder overleeden zijn geweeſt*, gelijk te zien is by Sande (o)

26. De kracht, en uitkomſte der klachte is, dat het Teſtament vernietigt werde, *en de goederen koomen, daerſe volgens de wet behoorden te gaen*, ingevalle geen Teſtament ware gemaekt geweeſt.

27. 'T welk te verſtaen is ten aenzien van de geene, die recht tot de klachte geſchapen was, of hadde konnen zijn, indien ſy ook onterft waren geweeſt; *maer niet ten aenzien van de geene, die geen klachte tegens de onterveniſſe ſoude konnen doen*, al ſchoon ſy tot de goederen hadden konnen geraeken, indien daer ganſch geen Teſtament nae gelaeten ware geweeſt; immers ſchijnt ſoo nae reeden, *hoewel dit gevoelen niet is buiten tegenſpreeckinge van veele.*

28. Nae deſe onſe meininge, indien een van de kinderen onterft zijnde, het Teſtament door klachte vernietigt heeft, ſoo krijgt hy ſijn part nae het getal der kinderen, maer de kinderen by Teſtamente te erf geſtelt zijnde, krijgen het geene yder van haer is toegemaekt, edog ook onterft zijnde, moeten ſy voor haer van gelijken klachte doen, willen ſy wat hebben.

29. Van gelijcken, als een ouder ſijn kints Teſtament door klachte heeft vernietigt, ſoo krijgt hy ſoo veel als hem nae de Wet ſoude toe-

ehoort hebben. 30. En

(k) *l. 14. eod.* (l) *l. 6. §. fin. & l. 7. ff. h. t.* (m) *l. 34. C. h. t.* (n) *lib. 4 tit. 9. def. 7.* (o) *in ſijn 4. boek, tit. 9 defin. 7.*

30. En by gevolge, ſoo de overleedene een broeder met een ſuſter heeft nae gelaten, ſoo krijgt de vader met ſijn klachte een derde part, om dat nae de Wet broeder en ſuſter, gelijk met de vader te erve ſouden hebben geſtaen; *maer nu blijven hare twee derde parten by den erfgenaem, ten Teſtamente geſtelt*, ſonder dat ſy daer eenig eyſch op hebben, door dat ſy geen recht van klachte hadden gehadt, benevens de vader, nog ook ganſchelijk ſoo de geſchrevene erfgenaem eerlijk was.

31. Het ſelve heeft ſijn gebruik, ſoo wanneer een broeder ofte ſuſter, het Teſtament als onheuſch verbroocken heeft, ten aenzien van haer overleedene ſuſters, en broeders kinderen, dewelke ſchoon nae de Wet, als'er geen Teſtament is, tot de goederen gerechtigt zijnde, nochtans geen klachte van onheuſch Teſtament in eeniger maniere konnen maken, en daerom ook het Teſtament, door broeder, of ſuſter verbrooken zijnde, niet hebben te eyſchen, maer hare parten blijven by de geſchrevenen erfgenaem. Andere zijn echter van gevoelen, zeggenwe, dat een Teſtament verbrooken zijnde door een die recht van klagen hadde, geheel en al te niete gaet, ſoo dat al, die nae de Wet en recht van bloedtverwantſchap erven konnen, toegelaten ſouden worden. (p)

32. Voorts is het van nooden te weeten, om wat oorſaken de klachte van onheuſch Teſtament geweigert wort en ophoudt. d'eerſte daer van is rechtveerdige reeden van ontervinge, hoewel om eigentlijk te ſpreeken, de klachte *dan ſoo zeer niet is buiten gebruik, als wel buiten effect*, om dat ſy by den Rechter verworpen wort.

33. De reedenen ten aenzien van de kinderen zijn *veertien* in getale, van de ouderen *acht* en van de broeders *drie*, om welke ſy deugdelijk onterft mogen worden.

34. De vertien, waerom de kinderen van haer ouderen mogen worden onterft, zijn deſe; *ten eerſten*, als een kint ſijn vader groote ſchade van goederen heeft toegevoegt. *ten* 2. als hy hem beklaegt heeft van ſware miſdaedt; *ten* 3. als hy lagen op ſijn leeven heeft geleidt. *ten* 4. als hy hem gevangen zijnde niet heeft bygeſtaen, *ten* 5. als hy nae ſijn ouders in krankſinnigheit gevallen zijnde, niet heeft omgezien. *ten* 6. als hy een booſe ketterſe leere heeft aengenoomen, *ten* 8. indien hy ſijn vader, of moeder belet heeft om Teſtament te maken. *ten* 9 als hy ſijn vaders-vrouwe, of by-zit beſlapen heeft. *ten* 10. als hy in't geſelſchap van toveraers zich begeeft. *ten* 11. als hy ſijn vader met groote ſmaetheit bejegent heeft, *ten* 12. als hy ſijn handen aen hem heeft gelecht en

(p) *dix. ad tit. ff. de Inoff. teſtam.*

er d' hem geſlagen. *ten* 13. als hy hem, van de vijant gevangen zijnde niet heeft verloſt, *ten* 14. als een dochter onder de 25 jaren, haer tot hoerdom heeft begeeven. (q)

35. De *drie eerſte* van deſe oorſaken zijn deſelve, waerom een *broeder* mag onterft worden (r) en de tweede, met de *zes* volgende oorzaken, zijn die, om welke de *ouders* mogen uitgeſlooten worden, waerby gevoegt moet worden de achſte, die onder de kinderlijke niet gevonden wort, *te weeten, als een vader heeft gezocht ſijn huiſvrouwe, zijnde de moeder van ſijn zoon met venijn om te brengen.* (ſ)

36. Een van deſe oorſaken moet nootſakelijk gevonden worden in de perſoon, die men ſal en wil onterven, *met effect.* evenwel die of ſwaerder oft'eenemael gelijk zijn, *en daer toe van eenerley natuire*, ſchijnen mede toegelaten te moeten worden, maer niet die van verſcheidene aert zijn. by exempel, een vader mag ſijn kint onterven, dat een toneel-ſpeelder is geworden, *en echter hy mag het niet onterven, om doodtſlag*, overſpel of andere grove miſdaden, om dat die zijn van ganſch andere natuire ende gelegentheit.

37. In tegendeel, een zoon mag worden onterft, om dat hy ſijn vaders huiſvrouwe, weſende ſijn ſtijfmoeder, ofte ſijn vaders byzit heeft onteert; mag een dochter ook niet onterft worden van de moeder, ingevalle ſy haer met 's moeders man, weſende haer ſtiefvader heeft verloopen? buiten twijvel.

38. Kinderen, die in ketterije vervallen, mogen worden onterft. *Godslaſteringe is geen ketterije*, evenwel is ſy ook te houden voor genoegſame oorſaek, *om dat het van eenerleije ſoorte met ketterije* blijkt te zijn.

38. Het is ook niet genoeg, dat eenige van de bovengenoemde oorſaken waerlijk op de kinderen paſſen, *maer d'oorſake moet ook uitgedrukt weſen in het Teſtament.* anders is de ontervinge vruchteloos.

39. Nae rechte ſchijnt wel niet, dat het Teſtament om de uitlatinge der oorſake van aenbegin ſoude nietig zijn hoewel, veele dat ſtaende houden, maer 't is eer ſoo, *als de ontervinge uitgedrukt is, dat dan nog klachte van onheuſch Teſtament van nooden zy*, edoch in dier voegen, dat de klachte nootſakelijk het Teſtament vernietigt, ſchoon den onterfden zoon genoegſame reeden beweſen konde worden.

40. Maer in onſe practijke is aengenoomen het gevoelen van de oude meeſters, die geleert hebben, dat de ontervinge ſonder uitdruckinge van oorſake gedaen, of om een oorſake by de wetten onbekent, *is aenſtonts van geener weerden*, ſonder dat deſe klachte van nooden is;

(q) *Nov.* 115. *c.* 3. (r) *Nov.* 22. *cap.* 47. *in pr.* (ſ) *Nov.* 115. *cap.* 4.

hoewel 't effect van de *nulliteit* niet als door middel van rechte kan worden bekoomen.

42. En evenwel is dit geen ydele *ſubtiliteit*; want ſoo wanneer deſe klachte plaets heeft, het Teſtament blijft in ſijn weerde, tot dat het door de klachte werde vernietigt, en nae de vijf jaren, door verſterf van de onterfde perſoon, eer hy de klachte voorbereidt heeft. ook binnen de vijf jaren, ſoo wort het *Teſtament* voor altoos goedt en krachtig; daer in teegendeel, ſoo het Teſtament nul en aenſtonts van onwaerden is, ſoo kan het noit deugen, en kan binnen dertig jaren te niete geplcit worden.

43. By gevolge, als een moeder of moederlijke groot-vader, haer kint, ofte ſijn kints-kint, krachtelijk wil onterven, *ſoo moet hy of ſy de wettelijke oorſaek daer by duidelijk uitdrucken*, anderzints bereikt de klachte van onheusheit, ook dien te nevens ſijn uitkomſte niet, maer het Teſtament is echter van eerſten aen van onwaerden. (t)

44. Voorts is te weeten, dat ook de klachte van onheusheit, niet alles wat in het Teſtament geſchreven is, om verre ſtoot, *maer de erſtellinge alleenlijk*, blijvende de legaten, en andere beveelen, jae ook de onder-erfſtellinge in haer geheel. (u)

45. Nog is aen te merken, dat ook eenige eygenſchappen, by de ontvinge vereyſcht worden, waer van, ſoo der eene quame te miſſen, de onterveniſſe ſoude gehouden worden voor een ſtilſwijgende voorbygaen, en maken alſoo het Teſtament van onwaerde (w)

46. De eygenſchappen zijn deſe, ten 1. de ontvinge van een kint moet geſchieden *met name*, en niet *generalijk en onder anderen*, als of de Teſtateur zeide, *ik make mijn vrouwe, en mijn dochter Titia tot erfgenaem, ik onterve mijn zoon Jan, en mijne verdere kinderen*; Jan ſoude alleen onterft zijn, en d'andere gehouden als ſtilſwijgende voorby gegaen. (x)

47. Ten tweeden, d'ontvinge moet geſchieden, *ſonder eenige voorwaerde*, (y) ten 3. ſy moet geſchieden van de geheele erveniſſe, en niet (z) voor een gedeelte (a) ten 4. ſy moet algemein zijn, ten aenzien van alle erfgenamen, en ondererfgenamen, ſonder dat de onterfde over de handt of op eenige andere manier, tot d'erveniſſe of een gedeelte werde geroepen. (b)

48. De reeden van deſe eygenſchappen is; om dat een vader willende

(t) *d. Nov. 115. c. 3.* (u) *d. cap. 3. in fin.* (w) *§. 12. Inſt. de heredit. ab inteſt.* (x) *pr. Inſt. de lib. exhered.* (y) *l. 3. §. 1. ff. de hered. inſt.* (z) *l. 19. eod.* (a) *l. 3. §. 1. ff. de hered. inſt.* (b) *d. l. 13. §. 1. & ſeqq. & d. l. 19.*

lende ſijn kindt ont-erven, ſulks moet doen met een vaſte gezette raedt, en beſluit, *invoegen dat hy de zoon veroordeelt, als onwaerdig ſchier om te leven*, om ſonder met ſijn uitdruckinge, eenige onſeeckerheit, twijffelinge, of flauwigheit te kennen te geven; of yets diergelijks te kennen gevende, ſoo wort niet goedt gekeurt, dat d' ont-ervinge ſal voortgaen.

49. Volgt de tweede reeden, waerom de klachte van onheusheit niet toegelaten wort, te weeten, *als de klaeger op eenige andere wijſe tot de erveniſſe, of ſoo veel hem nae de wet van nooden is, kan geraeken*, want deſe klachte wort gehouden een hardt, en daerom een ongewoon middel te zijn, dat niet toegelaten wort, als by gebreecke van alle andere middelen. (b)

50. De derde reeden is, als de Teſtateur den geenen die klagen ſoude willen, *erfgenaam heeft gemaekt* uit eenig deel van ſijn goedt, al was het noch ſoo weinigh, *mits hy kan ſpreecken om vervullinge van ſijn wetnoodige portie*, anders *legitima*. Want of hem deſe gemaekt was, door een legaet of ſchenkinge ter ſaeke des doodts, ſulks ſoude de klachte niet beletten. (c)

51. Deſe aenſpraek tot vervullinge van de *Legitima*, is niet vijfjarig, gelijk de klachte is, maer altoos duirende, ende ook overgaende tot de erfgenamen. Wy ſullen van de *Legitima* in het volgende kapittel byſonderlijk handelen.

52. De vierde reeden, waerom de klachte van *onheuſch Teſtament* ophoudt; is, als de geene die klachte geſchapen was het teſtament voor goedt kent nae de doodt des Teſtateurs, het zy uitdruckelijk, of ook ſtilſwijgende; als wanneer hy aenneemt ſoodanig legaet, als hem by het ſelve teſtament is gemaekt, (d) gelijk dan ook als de klachte aengeſtelt is, en de klager niet ontfangbaer verklaert wort, hy alſdan ſijn legaet komt te verlieſen. (e)

53. De vijfde reeden, als een ouder, broeder of ſuſter, in het maken van het teſtament ſelf ſijn toeſtemminge geeft aen de ont-ervinge, of aen het ſtilſwijgende verbygaen van ſijn perſoon; (f) Maer kinderen ſtrekt ſoodanige toeſtemminge aen haer ouderen verleent, tot geenen naedeele, ſoo om dat haer konſent ſoo vry ende onbelemmert niet wort gehouden, als dat van ouderen ende broeders, die door geen ontzach daer toe konnen ſchijnen geperſt, als om dat verbygaen

(b) §. 2. *d. tit. Inſt.* (c) *d. Nov.* 115. *C.* 3. *in pr.* (d) *l.* 8. §. 10. *l.* 10. §. 1. *l.* 12. §. *ult. d. tit. ff. l.* 8. §. 1. *C. eod.* (e) *d. l.* 8. §. 14. (f) *Sande lib.* 4. *tit.* 2. *def.* 4.

gaen van kinderen de Teſtamenten naedeeliger is, als makende *nulliteit*, dat ſoo niet is in d'andere perſoonen. (g)

54. Wat ſoudt gy dan zeggen, by aldien een ouder de naeſte erfgenaem van ſijn kindt verſochte by verſterven van 't kindt, de goederen aen yemant over te laeten, ſonder de *legitima* daer af te trecken, die hem anders, als erfgenaem van 't kindt toequam en hy het hadde belooft te ſullen doen? By het Hof is verſtaen, dat die erfgenaem ſijn woort ſoude moeten houden, en de *legitima* niet konnen aftrecken, het welke het kindt niet tegenſtaende de belofte wel hadde konnen doen. (h)

55. Andere beloften om erfſchappen van levende Lieden niet te ſullen eyſchen, worden by Keyſerlijke rechten miſpreeſen, en krachteloos gehouden, (i) Maar volgens Pauſelijk recht, *dat in ſulke ſaken ook by de onroomſe gevolgt wort*, indien de belofte met eede beveſtigt is, ſoo moet ſy gehouden worden. (k) *Mits dat ſy klaerlijk, en ſpecialijk uitgedrukt worden, generale woorden gelden hier in niet.* (l)

56. De zeſte reeden; als de ont-ervinge geſchiedt, *met goeder meininge*, dat is, als de Teſtateur niet voor heeft den ont-erſden te bekorten, maer voor de bewaringe van ſijn perſoon ende goedt te zorgen. by *exempel*, als yemant doorbrengers van kinderen of ouders heeft, ſoo mag hy deſelve ont-erſt hebbende, andere ſtellen tot erfgenamen, met laſt om d'ont-erfde t'onderhouden.

57. Of een vader hebbende een dochter, die niet wijs genoeg was om haer ſelve te regeeren, ende niet ſlecht genoeg, om van trouwen afgehouden te worden, ende vreeſende dat ſy van yemant, tot haer bederf verleidt ſoude worden, ont-erft haer, *mits ſtellende ordere tot haer eerlijk onderhoudt haer leeven lang.* Is by my geadviſeert, dat ſoude moogen beſtaen.

58. Meer twijvel was in dit geval; Een ſchoon-moeder wordende zeer qualijk bejeegent van haer zoons vrou, willende bezorgen, dat ſy noyt eenig het minſte genot van haer goederen ſoude hebben, weegens overwinſt of beſprek van de zoon, ont-erft den ſelven haer zoon, met ſijn conſent, ende maekt tot erfgenamen des zoons kinderen. 't Is tot geen *effect* gekomen, ende *ſoude by veranderinge van des zoons wille naderhandt qualijk hebben konnen gelden, om dat de reeden meer was de ſtraffe van de vrou, als het beſte van de zoon.* (m)

59. De

(g) *l.* 35. § *illud etiam C. de Inoff. teſtam.* (h) *Sand* 4. 7. 8. (i) *d. l* 35. & *l* 15 *C. d. Pactis.* (k) *Cap Quamvis Pactum d. Pact. in* 6. (l) *Fab. lib.* 2. *Cod. tit.* 3 *def.* 13. (m) *l.* 18. *ff. de lib. & poſth. l.* 12. §. 2. *ff. de bon. libert. l.* 16. §. 2. *ff. de Curat. fur.*

59. De zevende reeden is, wanneer vijf jaren nae het overlijden des Teſtateurs verloopen zijn, ſonder de klachte opgeheeven te hebben. (n)

60. De achtſte, wanneer binnen de vijf jaeren, de perzoon, wien de klachte geſchapen was, ſelfs is overleeden, ſonder een begin van ſijn aenſpraek gemaekt te hebben, *waer van hier boven.*

61. De negende reeden, wanneer de Teſtateur een krijgſman is, tegens wiens Teſtament geen klachte plaetſe kan hebben, te weeten, als het in 't velt en op een krijgs-tocht gemaekt is. (o)

62. Voor het tiende, ſoude men hier by konnen voegen, als de ontervinge ten *eerſten van geender weerden is*, 't welk geſchiedt, wanneer eenige van de bovengeſtelde vereyſchen der ont-erveniſſe wort of worden overgetreeden, dat is, als de ont-ervinge niet geſchiedt, *met uitgedrukte namen*, noch *van de geheele erveniſſe*, noch *van alle de trappen der erfgenamen*, mitſgaders, *als ſy onder voorwaerde* geſchiedt.

63. Het ſelve wort ook verſtaen by de heedenſdaegſche Rechtsgeleerden, *hoewel het anders in de wetten ſchijnt te leggen*, (p) wanneer de ont-ervinge geſchiedt ſonder uitgedrukte oorſaken, of om ſoodanige oorſaken, die by de wet daer voor niet zijn bekent.

64. Eindelijk, ſtaet noch te letten, dat wanneer een teſtament ten eerſten van geender weerden is, alſdan niets daer in gemelt kan gelden, maer alles daer in is onnut ende krachteloos.

65. Van gelijcken, als ſy gebrooken worden door een nieuw teſtament, of door geboorte van een kindt. (q)

66. Maer dat doorgeſtreecken, of doorgehaelt is, indien ſulks met opzet geſchiedt is, ſoo blijft het geene niet is uitgedaen, in ſijn kracht, (r) en door de klachte van onheus teſtament, wort alleen de inſtellinge des erfgenaems te niete gedaen, blijvende alle andere deelen des teſtaments, in haer weerden ongekrenkt. (ſ)

(n) *l.* 8. §. *ult. ff. & l.* 34. *in fin. C. de Inoff. teſtam.* (o) *l* 8 §. 3 *& 4 eod. Nov.* 115. *C.* 4 *in pr* (p) *Dix. prælect. ad tit. Inſt de liber. exhered.* (q) *l.* 17. *ff. de Injuſt. rupt. irr. teſtam.* (r) *l.* 3. *ff. de his quæ in teſtam. del & induc.* (ſ) *Nov.* 115. *C.* 3. *in fin.*

XXII. KAPITTEL.

Van de Legitima.

Beſchrijvinge van de Legitima, met de eigenſchappen ende gevolgen daer uit getrocken ende verklaert.

1. WY hebben onder de oorſaeken ende gevallen, om ende in welke de klachte over onheus teſtament ophoudt, geſtelt, als aen den geenen die recht van klagen heeft, de *Legitima*, ofte, gelijk menſe kan noemen, de wetnoodige portie gemaekt is, *invoegen hy daer uit erfgenaem geſchreeven ofte genoemt is.*

2. Deſe *Legitima* is niet anders, als een gedeelte der erveniſſe, dat de wet nootſakelijk gebiedt nae te laten, aen de geene die weegens bloedt, niet ont-erft, ofte voorbygaen mag worden.

3. Wy zeggen, dat het is *een gedeelte der erveniſſe*; te weeten, niet van de geheele erveniſſe, maer van het geene den klager volgens de wet, hadde mogen beuren, (a) wel verſtaende, *dat de ſchulden eerſt moeten afgetrocken worden*, eer van deſe portie kan worden gerept. (b)

4. En nademael de erveniſſe niet kan verſtaen worden, als van lieden, die verſturven zijn, ſoo volgt hier uit, dat de kinderen haer ouderen niet konnen dwingen, om hen by haer leven de *legitima* uit te reiken, om dat alſdan geen erveniſſe vervallen is, ſchoon de ouders al haer goedt door brachten; En is ook alſoo by den Hove geweeſen in de ſake van *Aefke Dirx tot Franeker impetrante, contra Claes Cornelis cum uxore, tot Donjum, den* 4. *October* 1642. volgens getuigeniſſe van *Nauta deciſ.* 115.

5. Noch volgt hier uit, dat een kint de erveniſſe niet kan met voeten ſtooten, en zich aen de *legitima* alleen houden; maer dat hy het eene met het ander aenneemen of ſtaen laten moet, om dat de rechten niet toelaten, dat een erveniſſe voor een gedeelte ſoude verſtooten, en voor een gedeelte aengenoomen worden, (c) ende de legitima, gelijk wy hooren, is een gedeelte der erveniſſe.

6. Wy

(a) *l.* 8. §. 6. *ff. de Inoff. teſtam.* (b) *d. l.* 8. §. 2. (c) *l.* 1. *ff. de Acquir. hered.*

6. Wy zeggen, dat de Wet deſe portie gebiedt, gelijk de naem ook uitwijſt, en ſoo wel de Wet der natuire, als de burgerlijke Wet, invoegen ook deſe laetſte, deſelve niet ſoude konnen affchaffen, *maer wel verminderen, ofte vermeerderen*, gelijk ſy nae Keyſerlijke rechten altoos even groot is geweeſt.

7. Nog is gezegt in de beſchrijvinge, *dat deſe portie nootſakelijk moet worden naegelaten*, invoegen de ouders die in geenderleije wijſe konnen verbieden; ten ware om oorſaken, daerom ſy haer kinderen ganſch konden onterven, gelijk dan ook *geen ouder aen ſin kint, ſchoon zich wel dragende, meer als deſe legitima behoeft nae te laten.* (d)

8. Hy mag deſelve ook niet belemmeren *met eenigerhande beſwareniſſe* van tijt of voorwaerden, of wat het ook ſoude mogen zijn, dat met recht voor beſwareniſſe ſoude konnen genoomen worden.

9. Ook ſoo zeer, dat indien een vader of moeder, hun kint de eygendom nae lieten van alle de goederen, en het vruchtgebruik, aen een ander, *ſchoon de bloote eygendom van alle het goedt meer weerdig was als de legitima bedraegt*, ſoude nogtans het vrucht-gebruik deſer portie van het kint ook geeyſcht konnen worden, *immers ſoo het kint anders geen goederen hadde om van te leven*, gelijk Sande van meininge is. (e)

10. *Ten ware de vader keur aen ſin kint hadde gegeven, of hy de geheele eygendom bloot, dan of hy de legitima liever vol begeerde te hebben*, zijnde voor deſen van een diergelijk geval geſprooken, *in het* 19. *Kap. verſ.* 88. mits ook ingevalle, hy de bloote eygendom koos, *ſorge voor ſijn noodig onderhout*, indien hy dat anders niet konde hebben, *moeſte worden gedragen.*

11. Mag echter alhier wel nader onderzocht worden, of die raedt goedt is, welke de heedenſdaegſe rechtſgeleerden geven aen *ouders, die willen, dat haer kinderen te vreeden ſullen zijn, met een beſwareniſſe over alle de goederen het zy van vruchtgebruik of fideicommiſſ', in deſer voegen*; dat de kinderen alle de goederen te lijfftonde ſullen laten aen yemant anders, of nae verſterf aen anderen overlaten, ſonder eenige verminderinge, of, *indien ſy daer niet mede te vreeden zijn, dat ſy alſdan worden erfgenamen verklaert uit haer naekte legitime portie*, ſonderwijders, en dat ſy daer van hun keur en verklaringe ſullen hebben te doen. Sande verſtaet, dat ſy die keur niet behoeven te doen, maer dat ſy genietende de goederen ſoo haer die nagelaten zijn, de legitima echter geheel en onbeſwaert konnen behouden. (f)

(d) *l.* 33. *in pr. C. de Inoff. teſtam.* (e) *lib.* 4. *tit.* 7. *def.* 1. *& ſequ.* (f) *lib.* 4. *tit.* 7. *def.* 2. *in fin.*

12. De reeden van dit ſijn gevoelen is, dat ſodanige vondt ſtrekt, om de Wet, die de legitima vry en onbeſwaert wil hebben, te ontzenuwen en krachteloos te maken. Maer als men daer tegen inziet, dat immers in dit geval de *legitima* aen de kinderen ganſch vry en onbeſwaert wort aengebooden, ſoo is 'er geen reeden, waerom daer benevens aen haer geen beetere konditie ſoude konnen worden opgedragen; en als ſy die beetere konditie niet begeeren aen te neemen, waerom ſy dan niet te vreeden ſouden moeten zijn, met het geene, boven 't welke ſy niets konnen krijgen, als de ouders hun niet meer willen maken.

13. Voorts is te weeten, dat als een ouder ſijn kint erfgenaem maekt uit de bloote eigendom of het vruchtgebruik alleen, dat'er als dan geen klachte van onheuſch Teſtament, maer wel aenſpraek op de vervullinge van de legitima valt. (g)

14. Het is evenwel geen beſwareniſſe, als de vader de legitima aen ſijn kinderen, *in gelt* toeleit, (h) *mits de goederen nae de rechte waerdije getaxeert wordende*; alhoewel het mogelijk ſoude konnen gebeuren, dat'er een beſwareniſſe by was, *indien een zoon van ſijn ouderen en voorouderen ſtamgoederen niet met al wierde toegeſtaen*, behalven dat de eygentlijke reeden wil, dat de *legitima uit de goederen werde genoomen, ſoo als die zijn*, ende by het verſterven bevonden worden.

15. De vrage is, of een moeder ofte groot-vader haer kint, ofte ſijn kints-kint, erfgenaem makende, ook kan verbieden, dat de vader niet van het vrucht-gebruik geniete, ſelf niet van de legitima. De gevoelens hier van zijn verſcheiden; edoch beſt ſchijnt te zijn het gevoelen der geener, die houden dat ſodanig verbodt op de *legitima* niet kan vallen, ende vervolgens, dat de vader het vrucht-gebruik niet kan worden ontkeert, (i) en is alſoo by den Hove verſtaen *den* 11. *October* 1879. op het rekeſt van N. N. weſende Curator van een kint, ten reſpecte van welkers vader hy van den Hove ordre verſochte, ten einde voorſchreeven.

16. Kan dan ook een ouder wel verbieden, *dat de legitima by de zoon niet werde bekeert tot betalinge van ſijn ſchulden*? veele meinen van jae, om dat ſulx ten beſten van de zoon ſelf en tot ſijn profijt ſoude ſtrecken, en daerom voor geen beſwareniſſe gehouden ſoude konnen worden, en is dit gevoelen by ons alſoo in de *beginſelen der rechtkunde* geſtelt. (k)

17. Andere nochtans oordeelen, dat dit in der daedt wel voor een beſwa-

(g) *Sand. d deciſ. 2. tit. 7 lib. 4.* (h) *Sand. 4. 7. 2.* (i) *Nov. 117. c. 1. in pr.*
(k) *2. boek, 15. kap. 10. verſ.*

beſwareniſſe gehouden mag worden, *om dat ſchulden te houden en niet te mogen betalen voor een eerlijk gemoedt, en om de moeijelijkheit niet als beſwaerlijk is*, en de Wet niet toelatende *eenigerhande conditie op de legitima*, ſchijnt ook diergelijke bepalinge te weeren.

17. De laeſte woorden van de bovenſtaende beſchrijvinge geven te kennen, aen wien de Wet, dit noodig deel toelegt, te weten *aen de kinderen*, aen de *ouders, ſoo daer geen kinderen zijn*, en by gebreeke van beyden aen *ſuſters ende broeders*, ſoo verre een oneerlijk perſoon erfgenaem is gemaekt, want daer toe ſtrekt de klachte van onheuſch Teſtament, gelijk in't voorige kapittel is geleert.

18. Staet te zeggen, hoe groot de *legitima* moet zijn. ſy is, in de ouders en broeders altoos een derde part, van het geene een yeder van haer ſoude hebben gehadt, indien der geen Teſtament ware geweeſt; maer in de kinderen wort onderſcheit gemaekt, hoe veel ſy in getale zijn.

19. Als 'er geen meer *als vier kinderen* naegelaten zijn, ſoo is het wettig deel van yeder een *derde part* als voren, maer *ſoo der vijf, of meer kinderen zijn*, ſoo is het Wet-noodig deel de *gerechte helfte* van het geene een yeder der kinderen, buiten Teſtament ſoude hebben gekregen, (l)

20. Mits, de kinderen, die wettelijk zijn onterft, niet worden mede getelt, by exempel. *daer zijn vijf kinderen; Een is om rechtveerdige oorſaken onterft, een ander is uit ſijn bloote legitima erfgenaem geſtelt, het wort gereekent op een derde part*, ende niet op de helfte ende ſoo voorts, de onterfde wort by de Wet gehouden, als of hy geſturven was. (m)

21. Wederom; *jemant ſtelt ſijn vrouw tot erfgenaem, en ſijn vader of moeder uit de legitima, met uitſluitinge van ſuſters ende broeders, hoe groot is de legitima?* een derde part van den geheelen boedel, en niet van het geene de vader met ſuſters en broeders, nae de Wet, te zamenkomende ſouden hebben gehadt, om dat die nu niet gereekent worden, nademael ſy wettelijk uitgeſlooten zijn, en is ſoo by den Hove geweeſen in de ſake van *Mayke Watſes wednwe van Vincent Ypkes op en tegen Doctor Tiberius Thomæ*, die van ſijn huiſvrouw Fookel Glinſtra was erfgenaem gemaekt, benevens de moeder uit haer legitima, de ſuſters en broeders uitgeſlooten zijnde. de moeder is toegekent een derde part van de geheele nalatenſchap den 25. Maert, 1645. *Nauta deſiſ.* 144.

(l) *Nov. 18 cap. 1.* (m) *l. 1. §. 5. ff. de conjung. cum emanc. lib. ej. junctâ l. 9. §. 2. ff. de lib. & poſth. hered. inſtit.*

22. Daer is reede gezegt, *in't laeſt van't voorige kapittel*, dat de legitima aen de kinderen moet gemaekt worden, by maniere van erfſtellinge, (want ten aenzien van ouders ſampt broeders en zuſters, is het even veel, met wat titel ſy werde gemaekt)

23. By de meeſte volkeren echter heedenſdaegs wort daer op ſoo nau niet gezien, of de legitima gemaekt wort met woorden van erfſtellinge, ofte van beſprek of geſchenk en diergelijcke, (n) en nademael by ons ook wel Teſtamenten voor goedt gekeurt worden, daer in gezecht wordt, ik make hem, ik beſpreeke hem, ik laet' hem al mijn goedt nae, ſoo ſchijnt, dat men ook in deſen niet ſoo precijs, op de woorden van inſtellinge ſoude konnen ſtaen.

24. Dit is buiten alle bedenken, dat de kinderen in haer legitime portie wort aengereekent al wat ſy van de Teſtateurs hun ouders hebben genooten, niet alleen by Teſtament als legaten en ſchenkingen ter ſake des doodts, maer ook de houwelijks goederen, bruids-gaven en andere medegiften, (o) *die geconfereert moeten worden*, (p) *waer van wy op een ander plaetſe ſullen ſpreecken.*

XXIII. KAPITTEL.

Van erfvolgingen nae de Wet.

Gront van erfvolginge, ſoo wanneer geen Teſtament naegelaten is. Drie rijgen van bloedverwanten, eerſt van de neergaende graedt, ſoo in als buiten recht.

1. WY ſullen nu ſpreecken van de erveniſſen, die buiten Teſtament, nae de ordre der Wet worden verkreegen; want alhoewel nog van de *Legaten*, dat is makingen by Teſtament te ſpreeken is, ſoo dunkt ons beſt van de erveniſſen eerſt af te handelen.

2. Ontrent de wettige erveniſſen ſtaet te weten, dat de gront van deſe erfvolginge niet is de macht, of goetvinden des Wetgeevers, maer de waerſchijnelijke wille des overleedenen, die door de Wet afgenoomen

(n) *de Groot inleid. 2 boek, 18 deel, n. 18.*
(o) *l. 29. C. de Inoff. Teſtam.*
(p) *l. 19. C. de collat.*

men wort uit de bloedverwantſchap, om dat yder een gelooft wort dier meininge te zijn, wanneer niet anders blijkt, *dat hy ſijn goedt toewil aen ſijn naeſte bloedt*; hoewel andere volkeren dikwils zien op de billikheit, *dat het goedt behoort te keeren daer't van daen gekoomen is*, gelijk het ſcheependoms recht in Hollandt, of op andere beweegreedenen, *als van bewaringe der mannelijcke ſtammen*, voorrecht der *eerſtgeboorte* en andere inzichten, die by d' heedenſdaegſe volkeren van *Europa* verſcheidentlijk worden in acht ende waergenoomen.

3. Ingevalle verſcheiden recht dienteneven is, ter plaetſe daer de overledene heeft gewoont, en daer de goederen liggen, ſoo volgtmen, nopens de *roerlijke* goederen het recht der plaetſe, *daer de man gewoont heeft*, maer *de onroerlijke* goederen erven naer het recht der plaetſe *daer ſy geleegen zijn*, waer van geſprooken is *in het 3de Kapittel des eerſten boeks verſ. 45. en volgende.*

4. Alle die recht van erfvollinge nae de Wet hebben, worden in drie rijgen verdeilt, te weten in *nederdalende*, *opklimmende* end' in *zijdmagen*. (a)

5. De nederdalende zijn, of uit een wettig houwelijk of buiten houwelijk gebooren.

6. Die van een wettig houwelijk zijn, of uit een, of van tweederley bedt.

7. Die van een bedt, zijn wederom of van de eerſte of van verdere trappen.

8. Kinderen van d'eerſte trap deilen de goederen van de ouderen *nae de hoofden* in gelijke parten *ſonder onderſcheidt van ſoonen*, *of van dochteren*, *van outſte of jongſte.*

9. Die van verdere trappen als kints-kinderen en haer kinderen, deilen de goederen van haer groot-vader en groot-moeder, *nae de ſtaken* by plaetsvullinge of *repreſentatie*, invoegen alle de kinderen van een vader of moeder, in plaets van yder ſijn ouders ſtaen, en te gelijk ſoo veel krijgen, als haer moeder of vader in leven zijnde, gehadt ſoude hebben.

10. Jae ook, worden kints-kinderen, welkers ouderen, by 't leven van haer ouderen de toekoomende erfvolginge onder eede hebben afgeſtaen, *waer van hier boven*, dies niet tegenſtaende toegelaten, *om dat ſoodanig afſtant van geender weerden is*, gelijk meermalen gezegt hebbe.

11. En deſe plaets-vullinge wort ſo wel gebruikt, *wanneer niet*, *dan kints-*

(a) *Nov. 118. ubi & cætera quæ ſequuntur, & in prælect. ad Inſt. lib. 3. in pr.*

kints-kinderen zijn, als wanneer de overleedene nevens de kints-kinderen van een verſturven zoon of dochter, ook kinderen van d'eerſte trap, heeft naegelaten.

12. Nopens de kinderen van verſcheidene houwelijken, heeft men deſen regel, *aen de gemeine ouders ſtaen ſy alle gelijk te erf, en aen elk ſijn eygen ouders, yder in't byzonder.* te weten een man hebbende een kint, by ſijn eerſte vrouw, en twee by een ander, ſoo worden ſijn eygene goederen, onder de drie kinderen te zamen gedeilt, maer d'eerſte heeft zijn moeders goedt alleen, en de twee andere trecken inſgelijks haer moeders goedt.

13. Edoch de kinderen van't eerſte bedt, trecken vooruit alwat haer gemeine vader in eeniger wijſe heeft genooten, van haer lieder moeder, of van haer lieder broeders ende ſuſters, hoewel dit niet eygentlijk uit kracht van *ſucceſſie*, als wel door zamenvoeginge van eygendom en vruchtgebruik geſchiedt, aengezien de eygendom van 't geene is gewonnen van't eerſte bedt, terſtont met het tweede houwelijk is gebracht op de voorkinderen, en het vruchtgebruik by de ouders gebleeven, dat met haer doodt van ſelf aen d'eygendom gehecht wort.

14. Volgen de kinderen, buiten houwelijk gebooren, welke zijn wettig of onwettig. wettige zijn de aengenoomene, en de wettig gemaekte kinderen.

15. De aengenoomene kinderen hebben het recht van erfvolginge niet anders als de natuirlijke, en wettig geboorene kinderen.

16. De wettig gemaekte volgen van gelijcken, behalven dat die door gunſt-brieven van den *Souverain* wettig worden gemaekt, niet anders worden geroepen als by gebreeke van wettige vrouw' ende kinderen.

17. Niet om dat ſy indiervoegen van de erveniſſe uitdruckelijk worden uitgeſlooten, maer om dat ſodanige wettigmakinge nae rechten niet en geſchiedt, als daer wettige vrouw en kinderen ontbreecken, *gelijk op ſijn plaetſe gezegt is.* (b)

18. Onwettige kinderen zijn vooreerſt de *baſtaerden*, die haren moeder ende moeders ouderen ten vollen te erf ſtaen, haer vader erven ſy in een zeſte part, dieſe met de moeder deilen; wel te weeten ſoo de vader geen wettige vrouw of kinderen heeft; *want die daer zijnde, konnen de baſtaerts niet anders eyſchen, als het geene tot hun onderhout van nooden mag zijn.* (c)

19. De hoer-kinderen, welkers vader onbekent is, konnen ook geen vader erven; haer moeder ſtaen zy ten erve, om dat hoer-kinderen niet

(b) *ex Nov. 89. c. 9. 10.* (c) *d. Nov. 189. c. 11.*

niet verſtaen worden ſulx te zijn ten aenzien van haer moeder, *ten ware de moeder van een hoog geſlachte was, en nog wettige kinderen hadde*, in welken gevalle de hoer-kinderen, van haer niet ſouden erven. (d)

20. De kinderen uit overſpel en bloedt-ſchande gebooren, konnen noch vader noch moeder erven; jae ſy konnen niet beſtaen, om nodig onderhout van haer ouders te eyſchen, (e) *alhoewel ſulx niet wegneemt het ampt der overicheit, om ordre te ſtellen, dat ſodanige kinderen, tot koſten van haer ſchendige ouders ofte der ſelver boedel werden onderhouden.*

21. Volgt de tweede rijge der geener, die van de Wet tot erfvolginge geroepen worden, *welke zijn de ouders ende voorouders*, als'er geen kinderen of kints-kinderen zijn.

22. Van deſen is eerſt de gemeene regel, *dat het naeſte bloedt erft het goedt*, dienſvolgens vader en moeder van de overleedene koomen elk voor de helfte, end' een van haer beiden alleen zijnde, trekt *alles, ſchoon van de andere kant Groot-vader, of Grootmoeder mochten leven*, ook ſelf de goederen *die van de andere kant mochten afgekoomen zijn*; want de grontreeden van deſe erfvolginge is, gelijk vooren gezecht, *de waerſchijnelijke genegentheit van de overleedene, end' in gevolge van dien het naeſte bloedt.*

23. Als 'er geen vader, of moeder is, maer groot-ouders, van beyden zijden, ſoo wort het goedt in tween gedeilt, *het eene is voor die van vaders, en het ander deel voor die van moeders kant*; ſchoon *ſy van ongelijk getal mochten zijn, en al was het goedt alle van de eene kant, daer 't minſte getal is, afgekoomen.*

24. Maer als de overleedene benevens ſijn ouders ofte voorouders een, of meer volle broeders of ſuſters heeft naegelaten, ſoo worden die met de ouders, en ook met de groot-ouders, *hooft voor hooft*, tot de erveniſſe geroepen, ook de kinderen van een broeder of ſuſter, vooren geſturven, *die te zamen in plaetſe van haer vader of moeder koomen.*

25. Maer overleedene volle broeders en ſuſters *kints-kinderen*, worden niet geroepen met de ouders ende broeders of ſuſters van d'overleedene, maer worden gereeckent als afgeſturven.

26. Maer als'er broeders kinderen alleen met de ouders van de overleedene zijn, dan worden ſy, met de ouders niet geroepen, nae de Wet: *edoch het gevoelen der meeſte rechtsgeleerden, is voor de broeders kinderen, ſchoon alleen zijnde*, welk gevoelen het Hof van Vrieſlandt gevolgt heeft by Sande. (f)

(d) *l. pen. C. ad Sc. orphit.* (e) *d. N. 89. cap. ult.* (f) *in ſijn 4 boek, tit. 8. defin. 5.*

27. Half-broeders en half-ſuſters, worden ook van de ouders uitgeſlooten, ſchoon ſy door de ſelve ouderen, met de overleedene bezibt mochten zijn, end' is ſoo geweeſen tuſſchen *Jan Lubbers Impetrant en Tietie Haijes, gedaegde den 15. Julij* 1636. (g)

28. Veel meer worden Oomen, en Moeijen van de overleedene door des ſelfs Broeders, en ſuſters kinderen in deſe geleegentheit uitgeſlooten.

29. De derde rijge van erfvolgers nae de Wet, *zijn de bloedt-vrienden van ter zijden*, waer onder de eerſte koomen, *volle broeders en zuſters* hooft voor hooft, benevens volle broeders en ſuſters kinderen *door plaets-vullinge* van haer ouderen, met uitſluitinge van half-broeders ende ſuſters.

30. Jae als 'er geen volle broeders of ſuſters zijn, maer alleen kinderen der ſelver, beneevens een of meer half-ſuſter of broeder, *ſoo worden de halve ſuſters en broeders nogtans door de kinderen van de volle broeders en ſuſters uitgeſlooten*, om dat haer vader of moeder vol zijnde, den halven ſoude uitgeſlooten hebben.

31. En dit is de kracht van de *plaetsvullinge*, *welke in deſe rijge gebruikt wort*, van broeders ende ſuſters kinderen, *ſoo dikwils ſy te zamen koomen met haer eygen oomen ende moeijen:* ſoo dat ook een halve oom ofte moeij, haer tot deeſe plaets-vullinge recht geeft, welke ſy dan gebruicken tot uitſluitinge van dien eygen halven oom ende moeij.

32. Maer als *broeders en ſuſters kinderen alleene* zijn, ſonder dat de overleedene broeder of ſuſter vol, of half nae-gelaten heeft, ſoo koomen ſy nae de hoofden, *ſchoon van verſcheidene ouders, en ongelijk getal zijnde*, nademael ſy dan niet als voor broeders kinderen aengezien worden, *ſonder opzicht op ſtaken, die 'er niet zijn.*

33. Wel te weten, *halve broeders of ſuſters kinderen worden van volle broeders en ſuſters kinderen*, uitgeſlooten, ingevolge van haer ouderen, die wy reede gezecht hebben achter te moeten ſtaen, en is ſoo dikwils, ook jongſt geweeſen voor Paeſchen 1680. *tuſſchen Pierk Willems in qualiteit Impetrant, tegens Jan Folkerts in qualiteit gedaegde.*

34. Als 'er dan volle ſuſters ende broeders, *mitſgaders hare kinderen* ontbreecken, ſoo koomen de half-broeders, en ſuſters, *op deſelve maniere, als van de volle gezecht is.*

35. Alleenlijk wort getwijvelt of de goederen even-drachtig moeten gedeilt worden nae de hoofden of ſtaken, *ſonder te letten waer ſy van daen koomen*, dan of *de vaderlijke goederen moeten gaen op het half-zib van vaders*

(g) *Nauta deciſ. 25.*

vaders kant, en de moederlijke goederen aen die van moeders weegen; het eerſte ſchijnt waerder te zijn nae de rechten, *maer het laetſte heeft het eeſte gevolg*, en is meermalen by den Hove ſoo geweeſen. (h)

36. Edoch nae ende buiten ſuſters kinderen is het anders verſtaen, tuſſchen oomen van vaders kant ende van moeders kant, volgens getuigeniſſe van *Nauta* in ſaken *van Jacob Martens impetrant, contra Rintie Thomas gedaegde*, en is geweeſen dat de goederen, ſonder onderſcheidt waer zy van daen waren gekomen, ſouden gepart worden, *den 15. Julij* 1637. Dat ook in goede reeden beſtaet, om dat de wet, (i) die tuſſchen broeders en ſuſters kinderen ſulx geacht wort vaſt te ſtellen, alleen van de ſelve ſpreekt; ten eynde van de gelijkmatigheit, die by het nieuwe recht waergenoomen is, (k) ſoo weinig af te gaen, als doenlijk.

37. Nae ſuſters en broeders kinderen, worden de andere bloedtvrienden geroepen, volgens den ouden regel, *het naeſte bloedt erft het goedt*, ſonder te zien op mannelijk, of vrouwen afkomſt, noch ook op heel of half zib.

38. Dienſvolgens de oomen van de overleedene, al waren ſy vaders half-broeders, erven met volle oomen en Moeijen, ende is ſoo geweeſen, ſoo by *Sande* (l) als by *Nauta*, *tuſſchen voorſz: Jacob Martens cum ſociis, contra Rintie Thomas gedaegde, den 15. Julij* 1637. (m)

39. Soo ook halve oomen ende moeijen, ſluiten uit volle ooms kinderen, mitſgaders alle verdere trappen van bloedt, ſchoon vol bezibt; en met die van even verre trap komen ſy te zamen.

40. In gevolge van deſen, ſouden nae rechten de oomen van de overleedene, ende broeders kinderen te zamen moeten erven, edoch het gemeinſte gevoelen der Rechtſgeleerden is, dat broeders kinderen de oomen uitſluiten. (n)

41. Maer als 't verder koomt, ſoo gaet buiten twijvel de naeſte voor, en die even nae zijn, komen te zamen.

42. Dienſvolgens ſuſterlingen van de overleedene, hebben een recht met broeders kints-kinderen, van deſelve, en ſoo voorts in de volgende trappen, ſonder einde. (o)

43. Sande verhaelt in een van ſijn deciſien (p) dat by hem beneffens de Raedsheeren Nijs ende Vierſſen is geoordeelt ter occaſie van ſeecker *compromis*, dat als een uitzinnige ſterft, d' erfvolginge uit de

(h) *Sand. lib. 4. tit. 8 def. 1.* (i) *l. 13. C. de ſuis & legit hered.* (k) *Nov. 118.* (l) *lib. 4. tit. 8 def. 2.* (m) *Nauta deciſ. 40.* (n) *Sand. d. tit. 8. def. 6.* (o) *Sand. d. def. 6.* (p) *lib. 4. tit. 8. def. 9.*

wet niet gaet op de geene, die naeſt zijn aen den uitzinnigen, maer op de naeſte aen den geenen, van wien de goederen op den uitzinnigen zijn gekomen; om reeden, dewijl d' uitzinnige de goederen niet heeft verkreegen nochte konnen verkrijgen, alſoo hy geen voorneemen daer toe heeft konnen vatten, als geen zin der gedachten hebbende, ſonder welke en ſonder voorneemen van erfgenaem te willen zijn, geen verkrijginge en overdrachte van erveniſſe kan geſchieden, (r) het welke byſonderlijk van de uitzinnige by de wet is vaſtgeſtelt, (ſ) Een *Curator* van de uitzinnige, zegt Sande, *kan d' erveniſſe wel ſoo verre aenvaerden, dat hy de bedieninge van de goederen bekoomt, maer d' eigendom en 't erfrecht ſelf kan hy geenzins verkijgen.*

44. End' op dit fundament hebben die drie Heeren geoordeelt, dat een Sathe Landts, van een moeder afgekomen op een uitzinnigen zoon, moeſte vererven, niet op den naeſten aen den zoon, maer op den naeſten van de moeder, ende Sande maekt aldaer geen onderſcheidt tuſſchen vader ende moeder, maer ſtelt, dit plaetſe te hebben in goederen ook van ouders op ontzinnige kinderen afgekomen. (t)

45. In tegendeel vinde by *Nauta* (u) diergelijke ſake gantſch anders afgedaen, by den Hove, tuſſchen Dirk Fogelſang in qualiteit *cum ſociis* impetrant, op ende teegens Ork van Doyem *cum ſociis* gedaegde. Juffrou Doed van Ayſma (ſoo vinde aldaer) huiſvrouwe van d' Heere D. van S. Procureur Generael, hadde naegelaten drie kinderen van het eerſte bedt, ende twee van het laeſte, vijf in alles; waer van een *Rienk van Doyem* genaemt, kort nae ſijn moeder ſlechtzinnig zijnde geſturven was; hy zijnde van het eerſte bedt, ſoo eyſchen de overige van 't ſelve eerſte bedt ſijn deel voor uit, als volle broeders ende ſuſters van d' overleedene. die van het tweede hielden, dat men niet moeſte zien op den laeſt-overleedenen uitzinnigen, maer op ſijn moeder, aen wien ſy de even nae waren gerechtigt, *Nauta* ſluit daer op aldus; *'t Hoff verſtaende, dat de ſlechtzinnige geen aditie noch immixtie van nooden hadde te doen, ſtellende hem gelijk met een kint, dat terſtont nae de moeder ſterft, heeft verklaert de gedaegde met haer praſentatie te konnen volſtaen*; welke was een vijfte part te willen laten volgen, nademael *Rienk* ipſo jure (dat is, onmiddelijk uit de wet) erfgenaem was geweeſt *den* 25. *Maert* 1645.

46. Het is ſeecker, dat tuſſchen een kindt onder de zeven jaren ende

(r) l. 20. *ff. de Acquir. hered.* (ſ) *l.* 63. *ff. de Acquir. hered. l. ult. §. tali & ſequ. C. de Curat. fur.* (t) *in verb. ſed hereditas parentis ad eos revertitur &c.*
(u) *in ſijn deciſie* 147.

ende tuſſchen een uitzinnigen in deſen geen onderſcheidt altoos kan worden gemaekt, gelijk ſulx by *Nauta* te rechte voor uit wort geſtelt; nademael een kindt geen meer bevattinge in ſijn gemoedt kan hebben, om d'erveniſſe te verkrijgen ende over te laten aen den geenen die hem naeſt is, als een uitzinnigen kan toegeſchreeven worden; gelijk dan allenthalwen in de Rechten uitzinnige en kinderen onder de zeven jaren nevens elkander worden geſtelt; *Jae van kinderen wort uitdruckelijk het ſelve by de Wet vaſtgeſtelt*, ſoo veel deſe ſaek' aengaet, als van uitzinnigen te vooren is geleert; te weeten, *dat de mombers door 't aengaen der erveniſſe wel verkrijgen de bedieninge van de goederen, maer geenzins de eigendom ende erfrecht voor de minderjarige.* (w)

47. Het is ſeecker, dat van dit recht de gemeine opinie der menſchen vreemt is, en dat 'er niet getwijvelt wort, of een kindt ſtervende terſtont nae ſijn vader of moeder, het goedt by den ſelven naegelaten erft op ſijn overleevende vader of moeder, gelijk dan ook *Nauta* getuigt het oordeel van 't Hoff in dat geval te zijn geweeſt.

48. Als men echter de grondt van deſe opinie onderſoekt, 't is een klare ſake, *uit het boven verhaelde*, dat de reeden van Rechte daer tegen ſtrijdt, ende dat volgens de ſelve de goederen niet komen op de naeſte aen de kinderen, maer dat ſy moeten keeren aen de naeſte van haer ouderen, ofte van wien ſy de goederen laeſt hebben verkreegen.

49. Van waer koomt dan deſe Practijke, of opinie, nademael in onſe Ordonnantien niets tegen het gemeine Recht in deſen wort gevonden? Een wet is 'er in 't Keiſers recht, (x) waer uit ſchijnt beweeſen te konnen worden, dat kinderen hunne moeders *ſuccedeeren* onmiddelijk uit de Wet, ſonder eenig woort of daadt, ende ſchijnt ſulx genoeg, om *fundament* te geven aen de *ſucceſſie* van kinderen ende van uitzinnige, ſoo veel aengaet de goederen hun van haar ouderen aengekoomen, hoewel andere en ook Sande op die wet geen aenzien neemen. (y)

50. Maer noopens goederen aen kinderen en uitzinnigen afgekoomen van elders als van haer ouderen, weete niet, dat eenig titel in Keiſers rechten of ordonnantien gevonden wort, uit welke men ſoude konnen afgaen van 't geene Sande in *bovengemelten plaetſe* leert, ende by gevolge; men *moet zeggen, dat goederen die by kinderen of uitzinnige worden naegelaten, niet konnen erven op de naeſte aen haer, maer dat ſy keeren op het naeſte bloedt van die geene, van welke die goederen zijn afgekoomen.*

51. De

(w) *l.* 5. *C. de jur. delib.* (x) *l.* 11. *C. de ſuis & Legit. hered.* (y) *Vid. Fab. lib.* 6. *Cod. tit.* 22. *def.* 39. *in fin.*

51. De *Populaire* opinie is evenwel hier noch tegen, hoewel my niet bewuſt is, dat hier over by 't Hoff eenige *deciſie* gevallen is; want het exempel by *Nauta* verhaelt ende tegen het gevoelen van *Sande* afgedaen, raekt de goederen van een moeder op haer kindt gekoomen. Wy konnen niet meer zeggen, als het geene konnen bevinden rechtens te zijn.

52. By gebreecke van bloedt in 't geheel, ſoo komt de vrouwe van de overleedene, en erft haer mans goederen, gelijk de man die van de vrouw. (z)

53. Noch is 'er een arme weduwen recht; waer door de weduwe geen goedt hebbende, mach eyſchen een gerechte vierde part van haer mans goedt, indien geen, of minder als vier kinderen zijn; *mits dat ſy voor de kinderen de eygendom moet bewaren, die ſy, als 'er geen kinderen zijn, volkomentlijk behoudt.* (a)

54. Het ſelve recht heeft ook de man, wanneer hy arm en onmachtig is, zich te erneeren, daer en tegens de overleedene vrouwe van middelen wel voorzien. (b)

55. Als noch bloedt noch echt-genoot is naegelaten, ſoo komt de Staet en taſt de goederen aen als verlaten ende leedig van eygen heer, *mits dat de goederen binnen vier jaren werden aengekondigt, door den Fiſcael aengeſlagen, ende verkreegen*, want nae verloop van vier jaren, ſijn recht verſleeten is, ende krachteloos. (c)

56. Deſelve Fiſcus erft ook als yemant zich onwaerdig heeft gemaekt, om iets van de overleedene te genieten, als, by exempel, de erfgenaem den erflater heeft om 't leven gebracht, en om andere redenen, *waer van beneeden in 't Kapittel van de Legaten ſal geſprooken worden.*

57. Als yemant ſoo lange uitlandig is, dat men niet weet, en ſchier niet gelooft, dat hy leeft, ſoo moeten de goederen door een voogd worden bewaert ende bedient, of ſy konnen aen de naeſte vrienden worden overgeleevert, onder genoegſame verſeeckeringe van de goederen te ſullen wederomme keeren, ſoo wanneer den eygenaar wederom voor 't licht mochte komen, (d) *hier van ſal beneeden noch moeten geſprooken worden.*

(z) *Ex Edicto Prætoris ff. & C. Unde Vir & Ux.* (a) *Authent. Præterea C. Unde Vir & Uxor* (b) *d Auth. Nov 53. C. 6. in fin. pr.* (c) *l. 1. §. 2. ff. de jure Fiſc.* (d) *Sande 4. 9. 8.*

XXIV. KA-

XXIV. KAPITTEL.

Van verkrijginge der Erveniſſen.

Onderſcheidt der erfgenamen in Nootſaekelijk ende wilkeurig. Effecten van dit onderſcheidt. Waer onder, dat geen wilkeurige erfgenamen haer recht overdragen als door dadelijke aenvaerdinge, en daerom geen kinderen en zinneloose. d' Aenvaerdinge wederom onderſcheiden, als mede van 't verwerpen en afſtandt der erveniſſe, en effecten van dien.

1. WY hebben gehoort, met wat titels de erveniſſen aen yemant worden opgedragen, volgen nu de naeſte oorſaken, waer *door de erveniſſe onmiddelijk verkreegen wort.*

2. Die echter geen kragt noch gebruik hebben kan, om yemant vaſt te maken aen een erveniſſe, of de eerſte oorſaken, dat is, Teſtament of Wet moeten voor af gaen; Dies een vreemde of verre-beſtaende of ook een echt-genoot, met haer in den boedel te mengen daerom geen erfgenaem wort, maer alleen kan aengeſprooken worden, om het geene ſy genooten mach hebben; om dat niemant hem erfgenaem kan maken, maer ſulx uit Teſtament of uit de Wet moet komen.

3. Om deſe naeſte oorſaken te verſtaen, moet herhaelt worden het geene hier boven reede is gemelt, te weeten, dat de erfgenamen zijn *Nootſakelijk* of *Wilkeurig.*

4. De nootſakelijke worden anders *eygen erfgenamen* genoemt, en zijn geen andere als *kinderen ſtaende in haer vaders macht*, alle de andere zijn wilkeurige erfgenamen, die tot haer believen de erveniſſe kunnen aenvaerden, ofte verwerpen; zy worden ook *vreemde* erfgenamen genoemt, en ſoodanige zijn ook de naeſte bloedtverwanten, jae kinderen ſelf, als ſy niet in vaders macht zijn.

5. De nootſakelijke bekomen door onmiddelijke kracht der wet, ook ſonder haer kenniſſe, jae tegens haren dank het recht van erfgenamen, het welke de anderen niet als door haer wille en door de daedt van 't aengaen der erveniſſe verkrijgen; hier uit komt voort, dat de eygene of nootſakelijke erfgenamen, *op den ſelven oogenblik, als hun vader den geeſt geeft, worden eygenaers van de goederen haer nae gelaten*, en dat in tegendeel de wilkeurige geen eygendom verkrijgen, *als nae de daedt van het aengaen der erveniſſe.* (a)

6. Ten

(a) *l.* 11. *ff. de lib. & poſthum. hered. inſtit.*

6. Ten tweeden, volgt hier uit, dat de eygene erfgenamen, ſtervende, voor dat ſy haer wille van 't aenneemen der erveniſſe konnen verklaren, nochtans haer recht overzenden op haer erfgenamen, die ſy nae de wet, of by teſtament komen nae te laten, en dat hier tegens de wilkeurige erfgenaem ſtervende, eer hy het erfſchap dadelijk heeft aengegaen, geen recht altoos aen zijn erfgenaem overdraegt. (b)

7. Waer uit dan moet volgen, dat kinderen, en uitzinnige lieden, gelijk in 't *voorgaende Kapittel* reede gezegt is, ſtervende haer erfrecht aen niemant konnen overlaten, om dat ſy geen aenvaerdinge van erveniſſe konnen doen, *dewijle daer toe ſeeckere kenniſſe, en verklaringe van wille van nooden is*, die van geen kinderen, of uitzinnige kan voortkomen, in eeniger maniere; dies het goedt moet keeren aen de naeſte van de geene, wiens erfgenamen ſy geweeſt zijn. (c)

8. Behalwen, als ſy de goederen van haer ouders hebben ontfangen.

9. Want de wet heeft ingevoert, dat alle kinderen, erfgenamen van haer ouderen zijnde geworden, ſchoon niet in haer macht, de goederen ſoo als die haer gemaekt zijn, overdragen op hare kinderen, ſchoon ſy geſturven zijn, voor en ſonder dadelijke aenvaerdinge der erveniſſe, *gelijk in 't voorgaende kapitt. aengeweeſen is.*

10. Andere wilkeurige erfgenamen konnen haer recht geenzints onweetende overlaten aen hare naevolgers, (d) *ten ware deſe om gewichtige reedenen herſtellinge door den Rechter verkreegen*; Mits toonende dat haer voorgangers niet mogelijk ware geweeſt de aenvaerdinge te doen, hoewel dit ook niet is buiten twijvel, (e) In allen gevalle heeft het geen plaetſe als in ſulke die aenvaerdinge ſouden hebben konnen doen, en by gevolge, *niet in kinderen, of ſinnelooſe menſchen.*

11. Deſe nootſakelijkheit van eygen erfgenamen, ten aenzien van de kinderen, is by de wet ſoo verre getempert, dat, als een kint meint, dat hem ſijn vaders erf niet nut is, *hy alſdan zich van de erveniſſe kan onthouden*, even ſoo wel als de wilkeurige erfgenamen haer recht verwerpen konnen. (f)

12. Maer dat deſe afhoudinge geſchiedt zy, moet beweeſen worden; want als het niet blijkt, ſoo is de giſſinge dat een nootſakelijk erfgenaem, in der daedt erfgenaem is, en dienſvolgens, konnen de ſchult-eyſchers de kinderen aenſpreecken om de ſchulden van haer vader,

(b) *l. 3. C. de jur del l. un. § 5. C. de Caduc toll Sande in ſijn 4 boek tit. 9. def 1.* (c) *l. 5 C. de jur. delib. l ult § tali & ſeqq C. de Curat fur Sande in ſijn 4 boek tit. 8. def 9* (d) *d l. un § 5. C. de Coduc toll* (e) *Sand. 4. 9. 1.* (f) *§. 2. in fin. Inſt. de Hered qual. & diff. l. 57. ff. de Acquir. hered.*

vader, *ſoo lange de daedt van afhoudinge niet blijkt*; ook konnen des vaders ſchult-eyſchers op de goederen der kinderen taſten, en wederom haer ſchult-eyſchers konnen ook op des vaders goederen gaen, ten ware de giſſinge waer door een nootſakelijk erfgenaem gelooft wort metter daedt erfgenaem te zijn, door ſterker giſſinge van het tegendeel konde worden overwonnen, *te weten, by ſoo verre des vaders goederen kennelijk met veele ſchulden beſwaert waren.* (g)

13. De nootſakelijkheit wort ook weg genoomen, als een kint van ſijn vader erfgenaem wort gemaekt, *onder voorwaerde indien hy wil*, want ſulke woorden hem tot een wilkeurige erfgenaem maken. (h)

14. Maer dit geſchiedt echter niet door een gemeine onder-erfſtellinge, gelijk eenige willen, by exempel, als de Teſtateur ſpreekt, *indien mijn zoon geen erfgenaem wort ſoo make ik mijn huiſvrouw erfgenaem*, ſchijnt wel in des zoons keur geſtelt te worden, of hy erfgenaem wil zijn, om dat deſe onder-erfſtellinge twee gevallen begrijpt, *indien hy geen erfgenaem zijn wil, of zijn kan*; nochtans dewijl deſe beide gevallen, alleen bedektelijk daer in zijn begreepen, ſoo is 't niet van nooden te zeggen dat de Teſtateur met deſe woorden, *indien mijn zoon erfgenaem wort*, hem heeft willen ontkleeden, van zijne natuirlijke *qualiteit*, die hy als eygen en nootſakelijke erfgenaem moeſte hebben; nademael die woorden, *indien mijn zoon geen erfgenaem wort*, met een andere zin konnen voldaen worden, te weten, *ſoo hy voor my mochte komen te ſterven, ofte zich afhouden van de erveniſſe.*

15. En op dat men dit niet voor een bloote ſpitzinnigheit neeme, ſal dit exempel hier op paſſen, dat by *Sande* (i) verhaelt wort, wy ſullen 't wat duidelijker zeggen; Een Teſtateur hadde ſijn zoon erfgenaem gemaekt; *Doch indien hy geen erfgenaem wierde, ſijn dochter ondergeſtelt tot tweede erfgenaem.* De Teſtateur ſtervende is van de zoon gevolgt; eer hy zich in des vaders boedel hadde gemengt, ſijn dochter hout haer af van de goederen, en eyſcht des groot-vaders erf alleen, de ſchult-eyſchers van haer vader, zeggen, *wy moeten eerſt uit de goederen betaelt zijn*; de dochter zeit, *gy moet u te vreeden houden met mijn vaders goederen, die u alleen verbonden was*; de ſchult-eyſchers, *u vader is ook erfgenaem van ſijn groot-vader, dien hy overleeft heeft*, en alſoo uit kracht van de wet, *onmiddelijk, en nootſakelijk erfgenaem geworden*; de dochter zegt, *mijn vader heeft my tot onder-erfgenaem ontfangen, indien hy geen erfgenaem wierde*, dat is, *ſoo hy niet wilde of konde*,

(g) *l.* 12. *ff. de Acquir. hered. Sand.* 4. 9. 9. (h) *l.* 12. *ff. de Condit. Inſtit.*
(i) *in ſijn* 4. *boek tit.* 3. *def.* 1.

daer door is hy wilkeurig erfgenaem gemaekt; en dienſvolgens konde hy voor geen dadelijke erfgenaem gehouden worden, als in gevalle hy de erveniſſe met bekentmakinge van ſijn wille hadde aenvaerdet, maer dit heeft hy niet gedaen, zijnde geſturven eer hy ſijn wille dien te neffens in eeniger manieren hadde doen blijcken, *en ſoo hebbe ik alleen recht op mijn groot-vaders goederen*; mijn vader heeft 'er geen recht op verkreegen gehadt, *dienvolgens gy ook niet*, hier op zeggen de ſchult-eyſchers nochmaels, *u vader is geen wilkeurig erfgenaem geworden door ſulk een onder-erfſtellinge, maer is nootſakelijk gebleeven*, om reeden hier boven verhaelt, en ſoo blijkt, dat de ſcheidinge tuſſchen de dochter, en de ſchult-eyſchers van dit eygenſte vraegſtuk af hangt, *of een gemeine onder-erfſtellinge, van een nootſakelijke maekt een wilkeurige erfgenaem of niet?* blijckende uit het geene boven gezegt is, *dat de Crediteuren ook recht hebben gehadt op de goederen van de groot-vader*, ende ſoo is aldaer verſtaen ende geweeſen. *Daer is yets in deſe ſake, dat geen kleine ſwarigheit ſoude maken, edoch het loopt te verre op in de Rechtsgeleertheit, als dat het hier gevoeglijk kan worden uitgehaelt.*

16. Staet ook te letten, dat de kinderen het recht van af houdinge verlieſen, als zy uit haer ouders boedel, yets ontrouwelijk afwenden, (k) *jae wat meer is, als zy door een uitgemaekt perſoon, yets van hun vaders goederen doen koopen*, (l) te weten, *bedektelijk* ſoo het ſchijnt, ende niet als het goedt openbaerlijk verkocht wort, en de kinderen dan neffens andere vreemde yets kopen of op haer eigen name doen kopen, gelijk allenthalven geſchiedt.

17. De aenvaerdinge der erveniſſe ſoo by de wilkeurige erfgenaem geſchiedt, wordt op tweederleije wijſe gedaen; *ten eerſten*, door een ronde verklaringe van de erveniſſe aen te neemen, *ten tweeden*, door het gedrach van de erfgenaem met kopen, verkopen, verhuiren, handel en wandel, ontrent de goederen, *ſoo verre ſulx geſchiedt met meininge van erfgenaem te zijn*; want indien het gedaen was om de goederen te behouden, en te bewaren ſonder erfs voorneemen, dat ſoude geen naedeel geven (m)

18. Maer yemant nae de wet, of by teſtament erfgenaem zijnde, dient alſdan wel te betuigen, dat hy ſoodanige dingen niet onderneemt, *met voorneemen van erfgenaem*, het welke voor al by kinderen in vaders macht zijnde, dient waergenoomen, ſelf als ſy haer ouders begraveniſſe beſtellen, hoewel dat anders voor geen beteeckeniſſe van erf aenvaerdinge wort aengemerkt. (n) 19. Voorts

(k) *l.* 71. §. 5. *ff. de Acquir. hered.* (l) *l.* 91. *ff. eod.* (m) §. *ult. Inſt. de Hered. qualit. & diff. l.* 20. *ff. de Acquir. hered.* (n) *d. l.* 20.

19. Voorts kan noch verklaringe noch erfgedrach de *qualiteit* van erfgenaem doen verkrijgen, ten zy de perſoon wel weete, *of hy door teſtament, of nae de wet, ſonder of met voorwaerde wilkeurig of nootſakelijk erfgenaem zy*; (o) jae d' aenvaerdinge kan ganſchelijk onder geen indien, of op dag, maer moet *ſuiver* en *dadelijk* geſchieden. (p)

20. Deſe verkrijginge der erveniſſe is ook ondeilbaer, konnende niet ten deele worden aengenoomen, en ten deele verworpen; jae als yemant benevens anderen erfgenaem is, en hy voor ſijn part het erf aengenoomen heeft, indiender eenige van ſijn mede erfgenamen ſterven, *ſoo moet hy haer gedeelten ook tegens ſijn dank aenneemen*, door recht van *aenwas*. (q)

21. Twee gevallen uitgenoomen, d' eerſte, wanneer de mede erfgenaem, die ſijn part verlaeten heeft, is *een eygen of nootſakelijk erfgenaem*, en de tweede, wanneer de mede erfgenaem is *minderjarig*, en van 't aenvaerden ſijner gedeelte by den Rechter is herſtelt, in deſe twee gevallen, heeft d' erfgenaem die zich verklaert, de keur, of hy de leedige deelen wil aenvaerden, of zich met ſijn eygen te vreeden houden. (r)

22. Anderzins een zoon ſelf, indien hy voorgaf ſijn Legitima nae zich te willen neemen, ende laten de reſt van de erveniſſe vaeren, hy ſoude ſulx niet vermoogen te doen, om dat de Legitima is een gedeelte der erveniſſe, gelijk hier boven is geleert, ende die kan ten deele aengenoomen ende ten deele verworpen worden. (ſ)

23. Staet eyndelijk te weten, dat de erf aenvaerdinge kan geſchieden, wanneer de erfgenaem wil, konnende hy door geen verjaringe uitgeſlooten worden; als van dartig jaren, want nergens minder tijt in deſen voorgeſchreeven wort, ten ware de ſchult-eyſchers, of die daer anderzins aen geleegen is, hem aendringen; want alſdan moet hy zich verklaren, of tijt van beraedt verſoeken, doch te wat tijde de aenvaerdinge geſchiedt, *ſy wort altoos te rug gehouden*, tot op den ſterfdag des overleedenen, ſulks dat alles watter in middelen tijde geſchiedt is, den erfgenaem toegeſchreeven wort. (t)

24. Het gevolg van het aenneemen der erveniſſe, is van groot belang, want de erfgenaem wort daer door verbonden, om te betalen alle de ſchulden ende legaten, *ſchoon die meer bedraegen als alle de goederen konnen opbrengen*. (u)

(o) *l.* 13. *& ſeqq l.* 22. §. 1. *eod. tit.* (p) *l.* 51. §. *ult. eod.* (q) *l.* 1. *& 2. ff. de Acquir. hered. arg. l.* 7. *d R I.* (r) *l.* 61. *d. tit. l.* 15. *eod.* (ſ) *d l* 1 *& 2 ff. de Acquir. hered.* (t) *l.* 138. *l.* 193. *d. Reg. Iur.* (u) *l. ult.* §. 14. *C. de jur. delib.*

25. Te weten, als'er meer erfgenamen zijn, elk voor ſijn erfportie, ſchoon de deilinge der goederen ongelijk by den Teſtateur mochte zijn gedaen; jae ook al waren d'erfgenamen geſtelt elk uit een ſeecker ſtuk goeds, ſoo ſouden ſy nochtans de ſchulden van de overleedene voor gelijcke parten moeten betalen, ſchoon haer profijten vry ongelijk mochten zijn, ende ſoo moeten ſy ſtaen voor alle het geene de overleedene gedaen, ende bevoolen heeft. (w)

26. Eyndelijk is te weten, dat de erveniſſe wort verlooren, door afhoudinge, en door verwerpinge.

27. De afhoudinge is eygen aen de kinderen, ten aenzien van haer vaders erf onder welkers macht ſy zijn. (x)

28. En de verwerpinge raekt de vreemde erfgenamen. (y)

29. Deſe woorden moeten alſoo onderſcheiden worden, hoewel d'uitkomſte weinig of niet verſcheelt.

30. Gelijk men ook onderſcheidt, uit verkrijgen der erveniſſe tuſſchen boedel-mengingen, en aengaen des erfſchaps maekt. (z)

31. Want kinderen of nootſakelijke erfgenamen worden gezegt, haer in den boedel te mengen, en op de vreemde erfgenamen paſt het woort van *aengaen* ofte *aenvaerden der erveniſſe.* (a)

32. De verwerpinge ofte verlatinge kan geſchieden, gelijk de aenvaerdinge, te weten, *met goede kenniſſe of de erveniſſe by Teſtament of nae de Wet ſuiver, of met een indien, is opgedragen*, konnende anders geen verlatinge gelden. (b)

33. Veel min kan gelden de verlatinge van een erveniſſe des geenen die noch leeft, nae 't gemeine recht; (c) maer 't gebruik wil echter, volgens Pauſelijk recht, dat een beëdigde afſtant van een toekomende erveniſſe gelt, (d) en zijn ook onder die afſtant begreepen, de goederen by den perſoon, van wiens erveniſſe gehandelt is, naderhant verkreegen, nademael erveniſſe niet wort gereeckent, als nae verſterf. (e)

34. Verklaringe van niet te willen voldoen de opgelechte voorwaerde van de Teſtator, wort ook voor verlatinge gehouden. (f)

35. Eyndelijk het aenvaerden, en het verlaeten der erveniſſen, kan niet geſchieden als by de geene, die het vrije bewint van hare goederen hebben, en derhalven moeten, die onder voogden ſtaen, *onder het*

(w) *l.* 9. §. 13. *ff. de hered. inſtit.* (x) *l.* 57. *ff. de Acquir. hered.* (y) *l.* 9. *C. de hered pet.* (z) *l.* 14. § *pleriq.* 8. *ff. de Religioſ.* (a) *d. l.* 14. §. 8 *l.* 20. *ff. de Acquir. hered.* (b) *l.* 13. *& ſequ ff. de Acquir. hered.* (c) *l* 94 *ff. de Acquir. vel omitt. hered. l.* 3. *C. de Collat. l.* 35. §. *Illud. C. de Inoff. teſtam.* (d) *Cap.* 2. *de pact. in* 6. (e) *l.* 1. *ff. de hered. vend.* (f) *l.* 1. *ff. de Curat. bon.*

het gezag der zelver sulx doen, (g) En konnen noch herstelt worden; En in Frieslant konnen ook geen van vrouwen sulx doen, sonder hare Mannen.

36. Een zoon in vaders macht zijnde mach een erveniſſe aengaen, ook tegen de wille van sijn vader, die d'er ook alsdan geen gevaer of schade by behoeft te lijden, (h) maer hy machse niet verlaeten, ot soo hy 't doet, heeft de vader recht om de erveniſſe, schoon by testament aen den zoon gemaekt, te aenvaerden ende te behouden. (i)

XXV. Kapittel.

Van beraedsrecht en beneficie van Inventaris.

Recht van beraedt, van wie te verſoeken, hoe langen tijt ende hoe verre 't op den erfgenaem overgaet. Beneficie van Inventaris. Hoe ende wanneer 't ſelve moet verſocht worden. Effecten daer van, en hoe 't verlooren wort, beneffens verklaringe van de Reſolutie van den 21. Februar: 1685.

1. DAerom zijnder twee middelen uitgevonden, waer door een erfgenaem zich voor onverhoede schade kan wachten; het eerste is tijt van beraedt, en het ander makinge van Inventaris.

2. Wat het eerste aengaet, als een erfgenaem twijvelt aen de macht des boedels, soo kan *hy tijt van beraedt* verſoeken van de Staten des Landts, of liever van het Hof, *(van de Staten worden hier ſulke dingen niet verſocht)* die hem den tijt van negen maenden of van een jaer konnen toestaen, (a) ten ware de Testateur geen seeckere tijdt daer toe mochte hebben verordineert.

3. Binnen dien tijt mag hy de laſten en profijten, mitsgaders alles wat tot de erveniſſe behoort, onderſoeken, om de tijt verloopen zijnde, sijn verklaringe te doen, *om de erveniſſe aen te vaerden, of te verlaeten*, hy mag ook, geduirende het beraedt, nodige kosten aen het goedt doen, dat niet kan duiren verkopen, laſtige schulden betalen. De kinderen des overleedenen, mogen ook haer onderhout uit de goederen neemen. (b)

(g) §. 1. *Inſt. de Authorit. Tut.* (h) *l. ult. in pr. C. de bon. quæ lib.* (i) *d. l. ult. §. 1.* (a) *l. ult. §. 13. C. de jur. delib.* (b) *l. 9. ff. de jur. delib.*

4. De tijt verloopen zijnde, en d'erfgenaem ſwijgende, doet hy zich ſelven achterdeel, konnende van de ſchult-eyſchers aengeſprooken worden als erfgenaem, ende ſoo hy door teſtament erfgenaem is, konnen de ondergeſtelde erfgenamen of die de wet roept hem als geen erfgenaem uitſluiten. (c)

5. Doch nae genoomen beraedt d'erveniſſe aengetaſt zijnde, kan hy daer nae op voorwendinge van onverwachte laſten, die zich mochten opgedaen hebben, geen veranderinge maken, noch weder ontſlagen worden, *ten ware hy minderjarig was, of een krijgsman, die ook ſomtijts, om byſondere reeden, herſtellinge kan verkrijgen.* (d)

6. Als d'erfgenaem, geduirende de tijt van beraedt komt te ſterven, ſoo volgt ſijn erfgenaem in het ſelve recht van beraedt; ſterft hy binnen 's jaers, ſonder beraedt verſocht te hebben, met kenniſſe nochtans dat hy erfgenaem geworden is, ſoo kan ſijn erfgenaem noch tijt van beraedt verkrijgen; *Maer nae het verloopene jaer, ook als hy binnen 's jaers ſonder kenniſſe van't verkreegen erf overlijdt, ſoo is ſijn erfgenaem geen kans altoos geſchapen.* (e)

7. Wel te weten, wanneer de tijt van beraedt verſocht wort, moet 'er ondertuſſchen rechtelijke beſchrijvinge van alle goederen gedaen worden, *ook yemant geſtelt* die ondertuſſchen alles waerneemt, en de goederen ten beſten verſorgt.

8. Het tweede middel, om ſchade te voorkoomen, is het *maken van Inventaris*, dat is, beſchrijvinge van alle des ſterfhuis goederen, profijten ende laſten, niets uitgeſondert.

9. Dit recht moet de erfgenaem, die hem op den boedel niet betrouwt verſoeken by het Hoff door oopene brieven, eer hy zich in den boedel mengt. Dan wort terſtont een Deurwaerder van't Hoff gezonden, om de beſchrijvinge in byweeſen van twee getuigen te doen binnen veertig dagen, nae de verkreegene brieven, binnen welken tijt het niet alleen begonnen, maer ook voltrocken moet worden ſoo veel de goederen bekent zijn, (f) Ende is ſoo geoordeelt tuſſchen de *kinderen van w: Juffr. L. F. en hare Crediteuren, den* 20. *December* 1679. ten ware merkelijke oorſaeken wierden bygebracht van verhinderinge.

10. De tijt, binnen welke het beneficie van Inventaris moet worden verſocht is in de Ordonnantien niet uitgedrukt; De Keyſerlijke Rechten geven dertig dagen, om het Inventaris te beginnen ende *veſtig*, om het ſelve te voleindigen, ofte by aldien de erfgenamen zijn buiten

(c) *d. l. ult. §. pen. C. de jur. delib.* (d) *§. 5. Inſt. de Hered. qual. & diff.*
(e) *l. 19. C. de jur. delib.* (f) *Sande 2. 12. 2.*

buiten de Provintie, ſoo hebben ſy een jaer, van die tijt af, dat ſy kenniſſe hebben bekoomen, van dat ſy erfgenamen zijn. (g)

11. Men hadde wel konnen zeggen, dat deſe tijt, waer van ons Ordonnantie ſweeg, ſoo wel uit het Keyſers recht moeſte gelden, als d'andere dingen by d'ordonnantie niet bepaelt, maer de Practijke heeft dit point tot noch toe in 't onſeecker gelaten, tot geen kleine onvolmaektheit van dit *beneficie*; tot dat nu laeſt by reſolutie der Staten van den 21. Februarij 1685. is vaſtgeſtelt, dat het verſoek van beneficie van Inventaris ſal moeten *geſchieden binnen drie maenden, nae dat de verſoeker der ſelver kenniſſe ſal hebben bekoomen, van dat d'erveniſſe aen hem vervallen is*; *ſonder dat hy nae verloop van voorſz: tijt, tot ſoodanig beneficie ſal worden toegelaten. Doch ingevalle d'erfgenaem buiten deſe Provintie gezeeten of anderzins uitlandig mochte zijn, ſal hy dit verſoek mogen doen, binnen zes maenden te reeckenen als vooren.*

12. Het Inventaris moet *ſpecialijk met die intentie van dit beneficie* te verſoeken, worden gemaekt, ſonder dat een Inventaris te vooren by Commiſſaris van den Hove gemaekt, eer noch het beneficie verſocht wierde, daer toe genoeg is; of de Crediteuren moeſten 'er mede te vreeden zijn; want de Ordonnantie wil dat het Inventaris werde gemaekt by een Deurwaerder of yemant anders daer toe gecommitteert, en ſoo is afgeſlagen het verſoek van *N. Nol, Curator over het naegelaten weeskint van Catharina Nol, weduwe Sixti*, ten eynde de Deurwaerder mochte worden geordonneert, het Inventaris, te vooren by Commiſſaris van den Hove gemaekt, te houden als wel gemaekt, tot voldaede van ſijn Commiſſie, en de twee perſoonen die by het maken deſſelfs preſent waren geweeſt, te houden als getuigen by hem daer toe genoomen, den 2. Maert 1680. Doch wierde verſtaen wel te konnen geſchieden, dat de Deurwaerder het Inventaris te vooren gemaekt ſoude volgen, en by twee getuigen zich informéren, of dat goedt 'er noch was, en of 'er ook meer was, en daer op ſijn beſoignes te ſluiten. *Den Crediteuren hadde ook het bovenſtaende verſoek, ſoo als het lag, wel konnen worden toegeſtaen.*

13. Sulks gedaen, worden de roerlijke goederen door geëdigde perſoonen, by de Overigheit der plaetſe daer toe geſtelt, getaxeert, en alſoo den erfgenaem toegeſtaen, mits dat hy borge ſtelle voor de prijs der getaxeerde goederen; Edoch ſoo hy de goederen niet en begeert te aenvaerden, maer by boelgoedt, met conſent der Crediteuren laet verkoopen, ſoo is geen taxatie van nooden, alſoo d'Ordonnantie

(g) *l. ult. §. 2. & 3. C. de jur. delib.*

nantie het verlies van 't *beneficie*, alleenlijk vaſt ſtelt, indien de goederen ſonder prijſeeringe aenvaerdet werden. (h) Ende ſoo weete by 't Hoff wel te zijn *gediſponeert.*

14. De nieuwe reſolutie van den 21. Februarij 1685. wil, dat een erfgenaem verkreegen hebbende beneficie van Inventaris, gehouden ſal zijn niet alleen genoegſame borge te ſtellen voor de roerlijke goederen alleen, maer generaelijk voor de *conſervatie* ende goede *adminiſtratie* van den geheelen boedel, voor dat hy yets daer van ſal mogen aenvaerden, *by peene in 't voorſz:* 2. *artik.* uitgedrukt, welke akte van borgtochte in behoorlijke forme ſal moeten worden geregiſtreert ten *reces-boeke* van den Hove, ende ſal daer af kopie by de *beſoignes* van de Deurwaerder gevoegt, ende te zamen met de ſelve ten dage dienende overgelegt worden, ten eynde de Krediteuren ende legatarien haer *grieven* ofte verklaringe daer op mogen inbrengen, *by peene al vooren*, te weten, van gehouden te worden *voor zuiver erfgenaem.*

15. Voorts moeten wettelijk geroepen worden, alle de *Krediteuren* ende *Legatarien*, mitſgaders alle die eenig recht op de erveniſſe geſchapen is, alſoo *anders het recht van Inventaris, ten aenzien van de ongeroepene* niet en gelt. (i)

16. Dit ſoo op 't nauwſte waergenoomen zijnde, ſoo moeten de Krediteuren en Legatarien, of die zich daer voor draegen, worden geciteert om de brieven van Inventaris te zien interineeren, dat is, voor Commiſſaris, die op de rolle zit, beveſtigen.

17. Welke ſoo ſy daer yets tegen hebben, kander een pleidoy over worden gevoert, doch niet verder als tot duplijk te beſchrijven.

18. De nieuwe Ordonnantie van den 21. Febr. 1685. wil, ingevalle van oppoſitie tegen het verſochte *interinement*, dat de erfgenaem binnen veertien dagen nae dato dies ſal moeten bezorgen, dat een *Curator* met overroepinge van partijen of haer Advocaten, by den Hove werde geſtelt, die den boedel, hangende de proceduren *adminiſtrere, mits vernieuwende 't Inventaris te vooren gemaekt*, inſgelijks *by peene als vooren*, dit gaet zeer verre af van 't oogemerk der Keyſerlijke wetten.

19. Hangende welk pleidoy, en allenthalven, voor 't interinement vermoogen de verſoekers haer des boedels ſaken niet aen te matigen, anders verlieſen ſy het beneficie, ſchoon de brieven al verſocht zijn geweeſt; want het interinement verwacht moet worden. En is ſoo meermalen by den Hove verſtaen.

20 Dit alles ſtaet begreepen in 't eerſte boek van de Ordonnantien

(h) *art.* 2. (i) *Sande* 4. 12. 4.

tien *tit.* 18. waer van, by aldien 'er yets mochte naegelaten zijn, is de ſtraffe, dat de erfgenaem verlieſt het voordeel van inventaris, en wort gehouden voor zuiver erfgenaem, *gelijk reede gezegt is.*

21. Niet ſoo nochtans, dat als hy eenige Crediteuren hadde vergeeten, daerom het ganſche werk ſoude te niete zijn, maer alleen ſoude het de ongeroepene Crediteuren niet konnen ſchaden. (k)

22. De voordeelen die de erfgenaem, met het wettelijk maken van inventaris verkrijgt, zijn drie in getale, ten eerſten, *dat hy niet meer gehouden is te betalen, aen de ſchult-eyſchers, als uit d'erveniſſe kan worden gemaekt*, daer hy anders ſonder einde, ook van het zijne hadde moeten betalen. (l)

23. Ten *tweeden*, dat hy ook nevens andere ſijn ſchult, die hem van d'overleedene ſtont te eyſchen, kan bekoomen, daer anderzints ſijn ſchult, nae rechten hadde verſmolten, en vernietigt geweeſt. (m)

24. Ten derden, hy kan van de legaten, en fideicommiſſen aftrecken de vierde part in plaetſe dat hy buiten inventaris alles ten vollen hadde moeten betalen. (n)

25. Deſe voordeelen verlieſt hy, ſoo wanneer hy de goederen aentaſt, ſonder inventaris; by gevolge, ſoo moet hy in ſulken gevalle den ſchulden alle betalen, ſonder aenzien, of de goederen des boedels, daer toe beſtant zijn of niet. (o)

26. Ten *tweeden*, hy verlieſt, het geene de overleedene hem ſchuldig was, alſoo hy dan geen ander aenzien heeft, als een erfgenaem toebehoort, welke is, dat hy vertrout den perſoon van d'overleedene, ende een is met de ſelve, dies hy geen debiteur of krediteur van hem ſelf kan zijn. (p)

27. Ten derden, hy moet ook aen de legatarien, hun volle legaten betalen, ſonder afkortinge van de vierde part die anders uit de wet *Falcidia* kan afgetrocken worden, als het vierdendeel der erveniſſe niet vry gehouden is voor den erfgenaem. (q)

28. Het ſelve is ook te verſtaen, van de byſondere *fideicommiſſen*, die een en de ſelve natuur hebben met de legaten. *gelijk wy beneeden ſullen leeren*, maer het is niet buiten twijvel, of door het naelaten van inventaris ook verlooren wort de *Trebellianyke* portie. de Wetten ſpreecken alleen van de *Falcidia* nevens de legaten; edoch veele meinen, dat de ſelve reeden is in de *Trebellianyke*; het welk mooglijk waer is ten aen-

(k) *Sand. d. tit. def.* 4. & 9. *add. Nov.* 1. *c.* 2. (l) *d. l. ult.* § 4. (m) *d. l. ult.* §. 9. (n) *d.* §. 4. (o) *d. l. ult.* §. 4. (p) *d. l. ult.* §. 9. (q) *d.* §. 4. & 9.

zien van de *fideicommiſſen*, die terſtont moeten overgeleevert worden; maer in die, welke nae verſterven eerſt worden gereſtitueert, gelijk heedenſdaegs ſchier alle *fideicommiſſen*, ſchijnt de ſaek' anders geleegen te zijn. Neemt, dat 'er is een rijcke boedel, die den erfgenaem belaſt is nae ſijn doodt aen anderen over te laten. Sal hy deſweegen, om dat hy in 't begin van dien rijken boedel, geen *beneficie van Inventaris* verſocht heeft, ſijn recht van Trebellianyke verlieſen? dit ſchijnt geenzints met de reeden overeen te komen; en nademael de Wet, van de Trebellianica en van fideicommiſſaire erveniſſen in dat ſtuk niet ſpreekt, ſoo is 't ook niet van nooden, dat wy de ſtraffen van 't niet maken van Inventaris ſoo verre ſouden uitſtrecken. (r)

29. Minder twijvel is 'er ten aenzien van de legitima, welke de kinderen van haer ouders met legaten zijnde beſwaert niet konnen verlieſen door verzuim van Inventaris, en dat die niet anders, als om oorſaeken van ondankbaerheit, by de Wet voor goedt gekeurt, de kinderen kan worden onthouden, als mede, om dat in de Wet daer van in deſen geen meldinge wort gemaekt. Immers heeft dit geen opzicht op de krediteuren, want die moeten eerſt af betaelt zijn, eer van de *legitima* ſoude konnen gerept worden; 't is alleen noopens de legatarien, dat het vooren-verhaelde gebruik kan hebben.

30. Dit is dan de vrucht van dit *beneficie*, dat een erfgenaem ſijn konditie door 't aengaen niet kan verergeren, en dat hy de gemeine weldaden der Wetten mag genieten, ſonder hem te branden door 't aenvaerden van een onvermoogende boedel. Waer voor de Keyſers met goede reeden hebben zorge gedragen, op dat de goederen niet verlaten en ten proije gegeven worden, gelijk doorgaens geſchiedt, met geabandonneerde boedels.

31. Dit echter heeft ſoo moeten geſchieden, dat ook den Crediteuren en andere geintereſſeerde geen ongelijk wierde gedaen. tot deſen einde moet een erfgenaem dit *beneficie* gebruickende voor eerſt uit de gereedſte penningen de doodtſchulden rechts en andere nootwendige ſterfhuis onkoſten hoeden en betalen. Vervolgens de andere Crediteuren nae ordere van rechte, ſoo veel bekent en buiten bedenken is

32. Twijvel daer over vallende, wat krediteuren voor moeten gaen, en niet konnende worden geaccordeert, ſoo moet daer over Rechtelijk geprocedeert worden en ondertuſſchen het gelt by den erfgenaem blijven, indien hy daer cautie voor geſtelt heeft, of anders onder den Rechter

(r) *Gail. lib. 2. cap 38.*

ter worden *geconſigneert*, en gebeurt wel dikwils, dat in ſulken gevalle de geheele boedel raekt in handen van *Commiſſaris* en onder uitſpraek van preferentie, *dat echter is tegen het oogemerk van de Wet*, en behoort verhoedt te worden, ſoo veel moogelijk.

33. Zijn de ſchulden *illiquijd*, dat is, onſeecker of het ſchuld en hoe groot het is, ſoo moet d'erfgenaem, indien hy 't niet kan liquijd maken, ſulx door den Rechter en by proces laten geſchieden; ondertuſſchen moet hy andere liquijde ſchulden betalen, onder kautie, van te ſullen weder geven, ſoo verre naderhandt mochte bevonden worden de boedel niet te konnen uitdragen; ſonder dat de ordonnantie wil, *dat de liquijde ſchulden ſullen hebben te wachten nae de deciſie der proceduren, om illiquijde ſchulden hangende.* (f)

34. Indien mochte gebeuren, dat nae alle of de meeſte ſchulden te *hebben betaelt ter goeder trouwe*, *ende* ſoo dat behoort, eenige andere *krediteuren*, beeter recht hebbende haer op d'eeden, de Keyſerlijcke Wet laet niet toe, dat den erfgenaem daer over eenige moijelijkheit ſoude wedervaren; maer deſſelfs oogemerk is, om de naeſte vrienden te noodigen tot het redden van deſolaete boedels, tot minſte quetſinge ſoo van d' eere des overleedenen, als van de krediteuren, ſoo veel ſulx in acht genoomen kan worden. (t)

35. Tot welken einde, ſchoon de ſelve Keyſerlijke Wet, niet uitdruckelijk beveelt, dat d'erfgenaem borge ſal eyſchen, van d'eerſte komende krediteuren, dien hy mag en moet betalen, behoudens de blijckelijcke ordere van recht, (u) ſoo wil echter de reeden dat hy borge moet eyſchen, dewijl 'er een algemeine regel is, dat in alle handelingen van goede trouwe om gewichtige reedenen borge kan geeyſcht worden, (w) hoedanige reeden alhier oogenſchijnelijk gevonden wort.

36. Soo moet dan de naekomende en beeter recht hebbende *Crediteur*, de volgende Crediteuren ſoecken, ten einde die *gecondemneert* werden, om hun genootene penningen wederomme te *reſtitueeren*, daer toe ſy gehouden zijn, ſchoon geen cautie mochte zijn geſtelt, om dat de Wet in deſen gevalle ſpecialijk actie geeft, (x) daer anders een achterſte krediteur gelt hebbende ontfangen, door d'eerſte om ſijn genooten gelt niet kan aengeſproocken worden. (y)

(f) *tit. voorſ. art* 3. (t) *d. l. ult. §. etſi præfatam.* (u) *d. §. verb. qui primi veniant & §. ſed nec adverſus* 8. *in fin. d. l. ult.* (w) *l.* 41. *ff. de judic. l.* 5 *in fin ff. de Tribut. act.* (x) *d. l. ult. §. ſin vero creditores & ſeqq.* (y) *l.* 24. *ff. de his quæ in fraud. credit.*

37. Maer alſoo gebeuren kan, dat de achterſte krediteuren gelt ontfangen hebbende naderhant onmachtig worden, om het ſelve wederom op te brengen, ſoo blijkt hoe noodig het is, dat ſodanige borge ſtellen by het ontfangen van hun penningen.

38. De erfgenaem ſulx hebbende bezorgt, is, gelijk gezegt, naderhant niet aenſpreeckelijk, ſchoon de borge ſoo wel als de krediteur die 't gelt ontfangen heeft, onverwacht in ſtaet van niet te betalen, mochte geraekt zijn.

39. Ook konnen de koopers van goederen des boedels, die van de erfgenamen gekocht en betaelt hebben, by de voorſte krediteurs, naderhant als vooren, opgekomen zijnde, niet worden aengeſproocken met hypothekaire actie, maer zijn dientenevens vry en onbezorgt. (z)

40. 'T is waer, dat wel' erfgenamen deſe beneficien meermalen hebben misbruikt; dies by de jongſte reſolutie van den 21 *Febr.* dit *beneficie* zeer is ingetoomt, voornamentlijk in vier pointen, waer van twee niets afneemen van 't geene by Keyſers recht ten voordeele der erfgenamen in dit geval is beraemt, maer alleen dienen tot voorkominge van misbruik; D'andere twee pointen ſtrecken wel ten ſelven einde, maer verminderen zeer het weeſen van 't *beneficie*.

41. De twee eerſte zijn deſe; ten eerſten Alle de goederen en effecten, het zy roerlijcke en onroerlijcke actien, geen uitgeſondert, die buiten eenige betwiſtinge zijn, ſullen binnen 's jaers nae bekoomen *interinement* geinnetende de goederen ten meeſten prijſe, by openbare opveilinge verkocht worden; ſullende de termijnen van betalinge der verkochte vaſticheden niet langer mogen uitgeſtelt worden, als drie aen een volgende jaerdagen, end' ingevalle nae 't voltrecken van 't *Inventaris* yets naders ten profijte van de boedel hem mochte opdoen, ſal d'erfgenaem gehouden zijn, binnen 's jaers, nae dat daer af kenniſſe ſal hebben bekomen het ſelve te innen ende in voegen voorſ. te gelde maken, *by pœne meermalen verhaelt*.

42. Ten tweeden, de erfgenamen onder *beneficie* van *Inventaris* ſullen ten minſten binnen zes maenden nae het veryal des laeſten termijns van de verkochte vaſticheden, ofte ſoo in d'erveniſſe geen vaſticheden zijn, binnen 't jaer nae bekomen interinement aen alle de geintereſſeerde doen reeckeninge van hun *adminiſtratie*, met aenwijſinge, dat nopens de illiquijde en queſtieuſe effecten van de boedel behoorlijke vlijt, nae tijds geleegentheit is aengewent, *by pœne als vooren*, ingevalle de erfgenaem in het doen van reeckeninge neelatig mochte blijven. ende ſoo verre

(z) *d. §. ſin vero creditores & ſeqq.*

verre by de ſelve reeckeninge mochte geblijcken, dat de *Rendant* den boedel niet nae behooren hadde geadminiſtreert, ſal hy daer af het intereſt moeten betalen.

43. De twee andere pointen, die dit beneficie meer in ſijn weeſen treffen, zijn ten *eerſten*, dat ingevall' 'er eenige *oppoſitie* tegen het verſochte interinement mochte geſchieden, de erfgenaem binnen *veertien* dagen nae *dato dies* moet beſorgen, dat een *Curator*, met overroepinge van partije *advers* of haer *Advocaten* by den Hove werde geſtelt, die de boedel, hangende proceduren *adminiſtreere*, *mits vernieuwende 't inventaris* te vooren gemaekt.

44. Ten *tweeden*, dat de ſelve erfgenaem gehouden ſal zijn, de betalinge binnen den voorgemelden tijt van zes maenden nae den laeſten termijn der verkochte vaſticheden, of anders binnen 't jaer nae bekomen *interinement* te doen hebben aen de geintereſſeerde, die volgens *regiſtratie* en de Wetten van deſen lande eerſt zijn gevoegt ende gerechtigt, om de penningen uit den boedel te trecken, *by verlies van 't beneficie ende beeteringe van alle ſchade.*

45. Soo verre dit anders te verſtaen ſoude zijn, als wanneer de erfgenaem den eenen voor den anderen opzettelijk heeft getrocken ende betaelt, of wanneer hy verzuimt heeft borge te eyſchen; daer die geeyſcht moeſte worden, ſoo ſoude het wel zeer gevaerlijk voor den ſelven erfgenaem mogen zijn, met dien laſt den boedel aen te gaen, ook wel beſwaerlijk borge te krijgen voor een *adminiſtratie* van ſoo grooten uitzicht, gelijk by de ſelve Reſolutie de borgtochte voor 't geheele *regiment* van 't ſterfhuis.

46. Dit is altoos ſeecker, dat d'erfgenaem geen profijt uit den boedel kan trecken; dies hy ook volgens gemelte jongſte *reſolutie*, by verkoopinge der vaſte goederen en anderzins den Crediteuren niet meer in reeckeninge kan brengen als het geene by 's lands ordonnantie voor ſodanige dienſten ende koſten wort vergunt, blijvende het verder profijt van de ſtuivergelden in den boedel ende voor de geintereſſeerde.

47. En is meergemelte *reſolutie* ſpecialijk *geclauſuleert* met uitſtreckinge tot alle die voor deeſen het *beneficie* van Inventaris hebben verkreegen, voor ſoo veel op haer *applicabel* kan zijn.

48. Uit dit alles is wel te bemerken, dat het beneficie van Inventaris, ſoo men 't noemt, veel ongemacken onderworpen is, en daerom ſoo veel doenlijk behoort voorgekomen te worden; delweegen is by ons ordonnantie vaſtgeſtelt, dat, ſoo lang' yemant van den geſlachte

des overleedenen gereedt is, hem suiver ofte simpelijk erfgenaem te dragen, soo gaet hy voor den rechten erfgenaem, het zy van bloede of by testament, die het *beneficium Inventarij* onderlegt te versoeken. (a)

49. Des moet de verdere bloetverwant sijn versoek ende presentatie doen, eer de rechte erfgenaem sijn beneficie heeft laten *interineeren*, naderhant mag het niet geschieden; selfniet als het interinement by twee verkreegen is, en d'eene daer nae presenteert d'erveniſse zuiver aen te neemen, het wort te laet geoordeelt, gelijk geweesen is in de sake van *Barbara Reen*, tegen *Viglius Ayta* voor vastelavont, 1628. (b) In tegendeel, als een verdere bloetverwant sich aen presenteert tot zuivere aenvaerdinge, nae dat de rechte erfgenaem sijn versoek reede gedaen en d'oopene brieven van *Inventaris* al heeft verkreegen, te weeten voor het *interinement*, soo mag dese nochtans te rugge treeden, en te vreeden zijnde om het interinement achter te laten ende simpelijk erfgenaem te blijven, sy gaet voor den verderen, indien hy 't raedsaem vint, alsoo geweesen tusschen Haring van Burmania en Bartold van Douma 1607. (c)

(a) *Ord. tit. voorst. art.* 1. (b) *not. m. ss. ad d. tit. ord. art.* 1. (c) *not. m. ss. ibidem.*

XXVI. Ka-

XXVI. Kapittel.

Van legaten ofte beſprecken, en eerſt van ſaken, die gemaekt konnen worden.

Beſchrijvinge van een legaet ende verdeilinge van deſe ſtoffe. Alderhande goedt mag worden gelegateert, dat maer nae Rechte niet is verbooden. Ook wel des erfgenaems goederen. Ook vrous goedt niet des Legataris eygen en vry. Ook ſervituten en actien, waer van in't breede. Legaet van vruchtgebruik, van jaerlijxe renten, van onderhoudt, huiſraedt, kleederen, meublen, goudt ende ſilver ende meer anders ſoorten.

1. GEſprooken van de erveniſſe ſullen wy nu van makingen, in't *latijn* genaemt legaten, handelen, ſoo die recht uit, als die over de hant naegelaten worden, mitſgaders van ſchenkingen ter ſake des doodts.

2. Een legaet is een ſoorte van ſchenkinge by uitterſte wille gedaen, die de erfgenaem moet vervullen. (a)

3. Wy zeggen dat het is *een ſoorte van ſchenkinge*, dat is yets aen de nature der ſchenkinge ten naeſten komende, *maer echter geen ſchenkinge* om eygentlijk te ſpreeken, nademael een legaet gemaekt wort door verklaringe van de Teſtateur alleen, in plaetſe dat ſchenkinge niet beſtaet als door toeſtemminge en aenneeminge van de gene dien geſchonken wort, *ſoo als op ſijn plaetſe geleert ſal worden.*

4. Het gebeurt ook wel, dat een Teſtateur by ſijn leven het beſprookene goedt overleevert, aen den legataris, ſoo dat het echter de eygenſchap van een legaet behoudt, en dienſvolgens ook kan wederroepen worden; (b) maer ſulx gebeurt ſeer zelden.

5. Doorgaens wort het beſprookene goedt of gelt van de erfgenaem geleevert en betaelt, invoegen dat de bezittinge van de erfgenaem koomt, maer de eigendom gaet onmiddelijk over, van den Teſtateur, ſoo haeſt die geſturven is, op den legataris. (c)

6. Vor-

(a) §. 1. *Inſt. de legat.* (b) *l.* 22. *ff. de legat.* 2. (c) *l.* 80 *ff. de legat.* 2. *l.* 64. *ff. de Furt.*

6. Vorders ſullen wy aenmerken, *ten eerſten*, wat ſaken gemaekt en beſprooken konnen worden, *ten tweeden*, aen wat perſoonen, *ende ten derden*, by wat middelen het genot van 't gelegateerde goedt kan worden bekomen.

7. Wat de ſaken aengaet; *alderhande dingen konnen gelegateert worden*, roerlijke, onroerlijke, lichamelijke, onlichamelijke, ook daden, actien, en gerechtigheden, en al wat yemant eenigen nut kan aenbrengen.

8. Doch voor al moet vaſt ſtaen, dat het gelegateerde goedt dier natuire zy, *dat het vervreemt mach worden.*

9. Want als een Teſtateur aen yemant beſpreekt, eenig goedt, dat door de wetten verbooden is, te vervreemden, gelijk Landts, Stadts, en Kerke goederen, ſoo is het beſprek van geener waerden, ſoo zeer dat ook de prijs daer van niet kan worden geëyſcht; hoedanige zijn ook de materialen van huiſen *bandt, ſpijcker en nagelvaſt zijnde*, die niet mogen vermaekt worden, om daer van afgeſcheiden te worden; ten ware het geſchiede om aen een ander huis wederom te beſteeden, ende ſonder dat daer door een huis koomt te vervallen. (d)

10. Het ſelve recht heeft plaets ſoo wanneer de wet, of de gewoonte van eenig Landt, of Stadt, het beſprookene goedt niet toelaet om vervreemdet te worden, op den geenen dien het gemaekt is, gelijk of ook een Fries gemaekt wierdt een Sathe Landts in d' Omlanden, alwaer het verbooden is aen uitlanders vaſte goederen by teſtamente te maken. (e)

11. Soo wanneer ook het gemaekte goedt, niet is in de werelt noch ook te verwachten ſtaet, dat het zijn ſal, volgt van ſelfs dat het beſprek van geender weerden is. (f)

12. Van gelijcken als 'er ſoodanig goedt beſprooken wort, dat diergelijke in de werelt niet is; gelijk of 'er gemaekt wierde *hondert loopen koorens yeder van duyſent pont*, (g) ten ſoude niet deugen; hoewel anders de onmoogelijkheit van de voorwaerden, ten aenzien van de legatarien, hem niet en krenkt, maer gehouden wort, als niet zijnde geſchreeven. (h)

13. Voor de reſt mag een Teſtateur niet alleen ſijn eygen goederen vermaken, *maer ook die van den erfgenaem*; want deſe moet vervullen,

(d) §. 4. *Inſt. de legat. l.* 39. §. 8. *& ſeqq. & §. ult. l.* 41. *& ſeqq. de Legat.* 1. (e) *Sande in ſijn* 4. *boek tit.* 4. *def.* 4. (f) §. 7. *I. de Legat. l.* 4. *in pr. ff de his quæ pro non ſcript.* (g) *l.* 7. §. 1. *ff. de Trit. vin. etol. Leg.* (h) *l.* 14. *ff de Condit. inſtit.*

vullen, al wat hem by den Teſtateur wort opgeleidt, wil hy anders erfgenaem zijn. (i)

14. Hier toe behoort dit exempel, een Teſtatrice haer goederen in haer Teſtament deilende tuſſchen haer erfgenamen, en daer in willens beklemmende een Sate Landts der kinderen vader toebehoort hebbende; (mits ſy verklaerde den kinderen haer vaders goedt, in gelde betaelt te hebben) beſwaerde alle de toegedeelde goederen met *fideicommis*, het welke in deſen van legaet niet en verſcheelt, (k) is verſtaen, dat ook de vaderlijke plaets der kinderen, onder het fideicommis begreepen was, *in ſaken van Rienk Douwes, contra P. en S. H. cum ſociis*, den 17. February 1680. En noch eens wegens het ſelve Teſtament, tuſſchen *Dirk Horn in qualiteit, contra Dr. Hilarius Fogelſang, en d' erfgenamen van P. Doma, voor Allerheiligen* 1680.

15. Wel te weten, d' erfgenaem lijdt daer geen meer ſchade aen, als aengaende ſijn erfgedeelte, de reſt moeten d' andere erfgenamen voor hun gedeelten goedt doen. (l)

16. Jae de Teſtateur kan ook andere lieden goederen weg maken, *indien hy wel geweeten heeft dat het andere lieden goedt was*, want anders wort gelooft, dat hy het niet ſoude weg gemaekt hebben indien hy geweeten hadde, dat het vreemdt goedt was. (m)

17. Nochtans als de perſoon dien hy het beſprooken heeft hem nae beſtaende is, ſoo is het legaet beſtendig, *ſonder onderſcheidt, of hy geweeten heeft of niet, dat het oneygen was.*

18. Wel te weten, de Teſtateur kan met een ander mans goedt te beſpreecken den eygenaer geen naedeel aenbrengen, maer hy belaſt alleen ſijn erfgenaem, om dat goedt te koopen ende den legataris te doen hebben, ofte, ſoo 't niet voor de prijs gekocht kan worden, ſoo geeft hy aen den ſelven legataris de waerdije van het beſprookene goedt. (n)

19. Veel meer kan gelegateert worden het eygen goedt van de Teſtateur, dat by een ander verpandt is, maer de legataris moet het loſſen, *ten ware hy konde bewijſen, dat de Teſtateur de verpandinge wel bekent ware geweeſt*, hoedanig bewijs ook hier boven, van de legataris vereyſcht wort, om dat allenthalven den eyſcher het bewijs toekomt. (o)

(i) *l.* 67. §. 8. *ff. de Legat.* 2. (k) §. 3. *Inſt. de Legat.* (l) *quia pariter ad Præſtandum Legatum tenentur per l.* 7. *C. de liber. cauſ. l.* 14. *C. de R. V. l.* 7. *C. de Negot geſt.* (m) *d.* §. 4. *l. de Legat.* (n) *d.* §. 4. *d. t. Inſt.* (o) *d.* § 4. & 5. *Inſt. de Legat.*

20. Is het verpande goedt verkocht, soo moet de erfgenaem de waerdije van dien betaelen aen de legataris, *ten zy bewijs mochte zijn dat de Testateur anders gewilt hadde.* (p)

21. Maer des legataris eygen goedt kan hem geenzints worden gemaekt, alschoon het ook nae dato van het testament by hem verkocht, of anders vervreemdet was; want in desen heeft plaets de regel van Cato, soo men die noemt, *een legaet dat van aenbegin niet heeft gedocht, kan door verwolg van tijt niet worden goedt gemaekt.* (q)

22. By aldien echter aen de vrije eygendom, die de legataris op het goedt heeft yets ontbreekt, soo bestaet het legaet, soo verre, *dat d' erfgenaem aen de legataris, moet goedt doen het geene hem ontbreekt*; diensvolgens is't verpandt, soo moet hy het losssen, heeft hy het niet geheel betaelt, soo moet het de erfgenaem hem voort betalen, (r) Ende soo vervolgens; by gevolge is het voor een gedeelte des Legataris eygen ende hoort het ten deele een ander toe, soo moet de erfgenaem hem het ander gedeelte doen hebben.

23. Hier toe behoort naevolgende exempel, een vrouw maekt haer man twee Sathen Landts by haer te zamen aengekocht; indien sy betaelt zijn, kan niet meer gemaekt wesen als de helfte van de vrouw, om dat sijn eygen helfte hem niet kan worden gemaekt; Maer noch onbetaelt zijnde, moeten des vrouws erfgenamen, de geheele prijs betalen, en den man het goedt alleen laten toekomen; *ten ware sy gezegt hadde, dat by den man ende haer erfgenamen de schulden, half, en half souden betaelt worden*; dan moet de man de halve prijs betalen, en de gelegateerde stucken alleen behouden, maer soo d' eene van die gemaekte plaetsen by den man bloets-wegen genaert was, alsoo die koop niet gemeen, en de prijs geen gemeene schult was, soo moeste d' onbetaelde prijs, by des vrouws erfgenamen, alleen betaelt worden, en de geheele plaets den man als gelegateert vry geworden, het welk' is de reeden, waer nae by groot revijs geoordeelt is tusschen *Pibo van Doma, revident, en d' erfgenamen van Josina van Aysma revideerden.* in den Jare 1669.

24. Een Testateur maekt aen yemant seecker *sijn Huis, sijn Landt*; het welke bevonden wort hem gemein te zijn met een ander, de Legataris kan niet meer eyschen als het deel van de Testateur, want het woordeken *mijn* teeckent een bepalinge voor soo veel het *mijn* is. (s) Was'er gezegt; Ik make hem dat huis, dat landt; de Legataris

(p) *arg. d. §. 4. & 5.* (q) §. 10. *d. tit. Inst. l.* 41. §. 2. *ff. de Legat.* 1. (r) *l.* 34. §. 7. *ff. de Legat.* 1. *l.* 84 §. 5. *l.* 86. *in pr. eod.* (s) *l.* 5. §. *ult. ff. de Legat.* 1.

gataris soo het schijnt, had de geheele stucken konnen eyschen, het eene gedeelte, om dat het eygen was aen den Testateur, ende het ander, om dat het vreemd goedt ook kan worden gelegateert.

25. Dat is te zeggen, de erfgenaem moet hem het ander gedeelte koopen, of soo d' eygenaer het niet verkoopen wil, soo moet hy de rechte prijs, en waerdije, daer van betalen, het welke dan ook soo te verstaen is, van geheel vreemdt goedt, soo als gezegt is, want het spreekt van selfs, dat de Testateur vermakende een ander mans goedt, sulks niet heeft konnen doen met krenkinge van het recht des waren eygenaers, maer alleen tot beswaringe van sijn erfgenaem.

26. Staet noch te letten, dat soo de erfgenaem het vreemde goedt, hem besprooken, mochte hebben gekocht, het zy voor het overlijden des maekers, of daer nae, hy nochtans de prijs van het besprooken goedt kan eyschen; van gelijken, soo het hem in betalinge mochte zijn gegeeven, ofte anders met eenen lastigen titel verkregen; maer soo 't hem geschonken mochte zijn, of door eenig ander profijtelijke titel verkregen, soo kan hy der niet van eyschen, *om dat twee profijtelijke titels, in een saek, en op een persoon, niet konnen te zamen koomen.* (t)

27. Van gelijcken, als een stuk goedts van twee verscheidene Testateurs, aen een persoon gemaekt is, soo wort dit onderscheidt gemaekt, indien de Legataris uit het eerste testament de prijs van 't goedt heeft ontfangen, soo kan hy uit het volgende het goedt selve noch vorderen, maer heeft hy uit het eerste testament het eygenste gemaekte stuk goedts verkregen, soo heeft hy daer nae geen eysch op de prijs, de reeden is, *om dat die het goedt heeft de prijs ook heeft, maer die de prijs heeft, en heeft het goedt niet.* (u)

28. Wy hebben hier boven gezegt, dat allerhande goedt kan worden gelegateert, niet alleen *lichamelijk*, soo tilbaer, als ontilbaer, maer ook *onlichamelijke* dingen, gelijk *actien*, opkomsten, en allerhande *gerechtigheden*, welke onder de woorden van tilbare en ontilbare goederen in desen niet worden begreepen, *om dat de titel van Legaet is particulier ende dat anderzins by den erfgenaem niets soude verblijven, doch hier van beneeden.*

29. Soo konnen dan ook *actien* besprooken worden, sulks dat een Testateur maekt, ende besprekt aen yemant soodanig goedt, of gelt als hem actie en aenspraek tegen een ander geschapen is. (w)

(t) §. 6. d. tit. Inst. (u) d. §. 6. l. 88. ff. de Verb. signif. (w) §. 21. Inst. de Legat.

30. De Legataris, die ſulk een actie gemaekt wort, moet verſoeken van de erfgenaem, *die altoos het grondtrecht van de actie, ſchoon wegh gemaekt zijnde, behoudt*, dat hy hem deſelve overdrage, en alſoo hem machtig make, om de ſchult tot ſijn eygen profijt in te vorderen. (x)

31. Het kan echter ook geſchieden, dat de Legataris ſonder overdrachte de ſchuldenaer aenſpreekt, 't welk nuts halven alſoo by de wet is toegeſtaen, (y) ende heeft inſonderheit gebruik, als het een ſchult is, daer van geen handtſchrift of blijk ten ſterf huiſe gevonden wort; want ſulx daer zijnde, kan de Legataris den ſchuldenaer qualik aenſpreecken ſonder eerſt het handtſchrift met *ceſſie* van den erfgenaem te hebben ontfangen, hoewel de *ceſſie* niet t' eenemael nootſakelijk is.

32. Den Legataris kan ook gemaekt worden, het geene hy ſelfs aen den maker ſchuldig is, 't welk genoemt wort een *legaet van bevrijdinge*, door kracht van 't welke hy van den erfgenaem aengeſprooken zijnde, behoeft niet te betalen, ook niet ſijn erfgenaem, nochte ſijn borge; *ten ware de bevrijdinge op hem alleene ſloeg.* (z)

33. d' Erfgenaem kan ook ten eerſten om *quitantie* aengeſprooken worden, het zy voor een gedeelte, of voor het geheel, nae dat het beſprek is; *ten ware deſe bevrijdinge, voor een ſeeckeren tijdt gemaekt ware*, gelijk geſchieden kan nae believen van den maker, (a) of dat 'er meer ſchultgenooten waren, die elk *in ſolidum*, dat is, voor 't geheel verbonden waren, dan ſoud de erfgenaem niet meer gehouden weſen als een akte te paſſeren, van dat hy den perſoon van de Legataris noyt ſoude aenſpreecken; naedemael door quitantie de geheele ſchult wechgenoomen ende alſoo d' andere mede bevrijdt ſouden worden, 't welk is tegen het oogemerk van de *Teſtator* in deſen, maer ſoo de Legataris het gelt in maetſchappije met een ander ſchuldig is, ſoo kan hy niettemin quitantie van den erfgenaem tot wechneeminge van de geheele verbinteniſſe eyſchen. (b)

34. Deſe bevrijdinge kan gepaſt worden op allerhande ſchulden, maer ſy begrijpt geen bevrijdinge van des Teſtators eygen goedt wederom te geven. By exempel; yemant heeft aen u gemaekt *bevrijdinge* van alles wat gy hem ſchuldig zijt; onder u is een peert, een boek of yets anders van des erflaters eygen goedt, gy kont dat niet behouden op voorgeven van het voorſz: Legaet van bevrijdinge. (c) By gevolge, ſoo aen een momber of voogd is gemaekt bevrijdinge

(x) *d.* §. 21. (y) *l.* 18. *C. de Leg.* (z) §. 23. *d. tit. Inſt. l.* 3. §. 2. *& 3 ff de liberat. Leg.* (a) *l.* 8. §. 1. *d. tit.* (b) *l.* 3. §. 3. *ff. de liberat. Leg.* (c) *l.* 28. §. 4. *ff. de liberat Leg.*

vrijdinge van reeckeninge te doen, ſoo moet hy, des niet tegenſtaende, de penningen die noch van 't wees kennelijk onder hem zijn, wederom keeren ende betalen, ſonder dat hy echter gehouden kan worden, om aen te wijſen, dat onder hem geen penningen zijn als hy 't ontkent; want dat is reeckeninge te doen, waer van hy is bevrijdt. (d)

35. Maer onder ſchulden kan wel gereeckent worden *pretenſie* van ſchade en onrecht den Teſtateur van yemant aengedaen; maer niet eygentlijk van hoon of *injurie*, om dat de actie daer van met de doodt te niete gaet, ende ſoo niets overblijft, waer van bevrijdinge ſoude konnen gemaekt worden; *ten ware daer reede proces van opgeheeven was*; in welken gevalle het legaet van bevrijdinge dien te nevens ſijn gebruik ſoude hebben. Soodanig legaet hebbe gezien in het teſtament van *Pieter van Camminga*, d' oude Heer van Amelandt, gemaekt *den 25. October* 1541. ten profijte van ſijn ſuſter *Grets*; *aldus*, *Ik beſpreecke Grets Camminga mijn ſuſter, hondert gout guldens aen gelt, en ſchelde haer quijt en remittere haer alle het ongelijk, onrecht, ſchade, moeylijkheit en verdriet, die ſy my aengedaen heeft.* Hoewel dit ook kan genoomen worden voor een Chriſtelijke betuiginge van een verſoent gemoedt, *ten eynde wy ſelf ſterflijk zijnde geen onſterflijke wyantſchappen voeren*; gelijk daer van in onſe dagen wel booſe exempelen bekent zijn.

36. Wanneer de Teſtateur belaſt aen ſijn erfgenaem den ſchuldbrief wederom te geven, ſchoon geen meldinge van bevrijdinge is gemaekt, ſoo verſtaet zich dat echter van ſelf, (e) maer wedergevinge van pandt voor ſeeckere ſchuldt verbonden ende overgeleevert brengt geen ander bevrijdinge mede, als van het pandtrecht op dat goedt liggende. (f)

37. Het ſchijnt meer onverwacht, dat een ſchuldenaer aen ſijn Krediteur ook kan maken wat hy hem ſchuldig is; *te weeten, indien het legaet profijtelijker is als de ſchult-eyſchinge ſoude zijn*, by *exempel*, ſoo de ſchult met voorwaerde of tijt belemmert en de makinge ſuiver was; want indien by de makinge geen profijt was, ſoo moeſte het legaet ſpottelijk ende nietig zijn. (g)

38. Een nuttig legaet van die ſoorte wort gereeckent, als een man aen ſijn vrou haer houwelijx of ingebracht goedt, dat haer nae geeyndigt houwelijk moet wedergegeven worden, uytwijſt; ſoo om dat die ſeeckere aenwijſinge beter is, als wanneer de vrou op den ruwen

(d) *l.* 28. § 4. (e) *l.* 3. §. 1. *d. tit.* (f) *l.* 1. §. 1. *d. tit.* (g) §. 14. *Inſt. de Legat.*

boedel moet gaen, als om dat *d' aktie* uit *Teſtament* voordeeliger is nae Rechten, als die van de wedereyſch der houwelijks goederen. (h)

39. Maer of een man ſijn vrou haer ingebrachte goedt hadde belaſt wederom te geven, *ende ſy niet konde toonen yets ingebracht te hebben*, gelijk d' echtelieden hier te lande dikwils haer in tijts niet voorzien van ſoodanige bewijſen als daer toe van nooden zijn? Als hy ſimpelijk gezegt heeft van haer weder te geven het geene ſy ten houwelijke ingebracht heeft, ſonder te zeggen, wat ende hoe veel, ſoo vervalt het legaet by gebrek van bewijs, maer *als hy ſeecker goedt of een ſumme gelts heeft uitgedrukt*, ſchoon de erfgenaem bewijſen kan, dat ſy niets gehadt heeft, ſoo moet hy echter aen haer dat goedt, ofte die ſumma gelts laten volgen; om dat de wet gelooft, dat de man dat goedt of dat geldt aen ſijn vrou heeft willen maken, en de byvoeginge van houwelijx goedt, om welſtaenshalven heeft willen melden. (i)

40. Het ſelve is ongeveer te verſtaen, van andere diergelijke Legaten, van't geene de Teſtateur aen de Legataris, of deſe aen den eerſten ſchuldig ſoude zijn, des allenthalven d' omſtandigheden neerſtelijk in acht genoomen worden. (k)

41. Tot onlichamelijke dingen, worden ook gebracht de dienſtbaerheden ofte *ſervituten*, ſoo die *perſoneel* zijn, als ook huis ende landts dienſtbaerheden, by *exempel*, yemant maekt ſijn buirman het recht *om een balke in ſijn muir te mogen leggen*, of *over ſijn landt te mogen gaen, of rijden*; d' erfgenaem is gehouden ſulx te lijden; En d' dienſtbaerheit blijft voorts op het goedt leggen, wie dat ook eygenaer daer van mag worden. (l)

42. Legaet van pandtrecht kan ook ſijn gebruik hebben, als een debiteur tot verſeeckeringe van ſijn krediteur of om hem te beneemen het *pretext* van ſijn ſchult nae debiteurs verſterf te laten regiſtreeren, hem ſeecker ſtuk goedts belaſt te pande te geven het zy met verbandt alleen ofte met overleeveringe of inruiminge van dien. (m)

43. Doch het maken van *vruchtgebruik*, is gemeiner, het zy van alle goederen, ofte van eenig byſonder goedt, maer als 't van alle goederen is, en eenige der ſelver over de hant, uit kracht van eenig voorgaende Teſtament, op den erfgenaem moeſten komen, ſoo moet hy lijden, dat den geenen die het vrucht-gebruik gemaekt is, ook genot hebbe

(h) §. 15. *Inſt. de Legat. l. un. §. 7. C. de rei Uxor. act.* (i) *d. §. 15.* (k) *l. 75. §. 1. ff. de Legat. 1. l. 25. infin. ff. de liber. Leg.* (l) *§. ult. Inſt. de ſervit.* (m) *l. 26. ff. de Pignerat. act.*

hebbe van de eygenſte goederen, die op hem dog anders hadden moeten komen, om dat hy te vreden moet zijn, met al wat den Teſtateur heeft geordonneert.

44. Exempel hier van: Meekema hadde ſijn ſuſter Luts erfgenaem gemaekt ende ſijn huiſvrouwe *Liſk van Eyſinga* d' eigendom van alle roerlijke goederen ende het vruchtgebruik van alle d'onroerlijcke, maer onder deſe waren goederen, die op de ſuſter erfgenaem by hem geſchreven zijnde wegens oud fideicommis moeſten komen, des de ſelve ſuſter in 't aenvaerden der erveniſſe *proteſteerde* die goederen vry te willen hebben ende ſonder laſt van vruchtgebruik voor de vrou, alſoo de Teſtateur geen macht om daer van te *diſponeren* hadde gehadt. Maer is by 't Hoff verſtaen, dat alſoo de Teſtateur niet alleen macht heeft om van ſijn eygen, nemaer ook van des erfgenaems goedt te *diſponeren*, dat in deſen de ſuſter moeſte lijden, dat het vrucht-gebruik ſelf van de fideicommiſſaire goederen by de vrouwe te lijfſtonde ſoude blijven. (n)

45. Weete echter anders by den Hove naderhant geweeſen te zijn in duſdanigen ſake, vrou A. hadde gemaekt aen haer tweede man B. het vrucht-gebruik van alle hare goederen, behoudens de kinderen van 't eerſte bedt haer *legitima*; onder de goederen waren veele die op de kinderen uit kracht van oud fideicommis moeſten komen. De Curator van de kinderen *ſuſtineerde*, dat deſe goederen onder het *generale* vrucht-gebruik niet waren begreepen, niet, om dat de Teſtatrice die macht niet ſoude hebben gehadt, behoudens der kinderen *Legitima*, maer om dat men niet behoorde te *preſumeeren*, dat een moeder haer eygen kinderen ſoude willen onthouden het genot van goederen, die ſy van haer niet ontfingen, maer uit hun eygen hoofde moeſten hebben, ende by aldien ſy dat hadde gewilt, dat ſy ſulx uitdruckelijk ſoude hebben verklaert. Het Hoff heeft geoordeelt, dat deſe *preſumptie* in een moeder nevens hare kinderen immers plaetſe moeſte hebben, nademael ook in andere Teſtateuren geen ſchijn van reeden ontbreekt, om te zeggen, dat wel de macht des erflaters is, om ſijn erfgenaem te verbinden van 't vruchtgebruik ſijner eygener goederen aen een ander te laeten; maer dat hier toe ſijn uitgedrukte verklaringe van nooden is, en dat hy met generale woorden van *alle mijn naetelatene goederen* niet ſchijnt te hebben gezien op goederen, die hy maer te lijfſtonde hadde ende die aenſtonts nae ſijn overlijden ſouden ophouden tot ſijn erveniſſe te behooren.

46. Het

(n) *Sande* 4. 4. 9.

46. Het vrucht-gebruik duirt niet langer als voor het leven van den Legataris, gelijk bekent is, en ſoodanig zijn ook de *jaerlijxe legaten*, wanneer yemant een ſeecker ſtuk gelts, of yets anders in getal, maet, of gewichte beſtaende jaerlijx gemaekt wort, *'t welk mede niet langer als voor des makelings leven duirt.* (o)

47. Dit is noch byſonder in de jaerlijxe legaten, datſe niet eenvoudig zijn, maer *datter ſoo meenig legaten verſtaen worden te zijn, als het jaren komt te duiren*, weſende het eerſte jaer ſuiver, en kunnende geeyſcht worden terſtont nae het overlijden van de Teſtateur, en de tweede *penſie* datelijk in het begin van het volgende jaer. (p)

48. Dit heeft ook ſijn gebruik in 't verjaren van dit ſlag van legaten; want in plaetſe dat anders een legaet in dertig jaren niet gevordert zijnde verlooren wort, ſoo gaet van jaerlijxe legaten, nae verloop van dertig jaren niet meer als een penſie verlooren, *om dat het tweede noch geen dertig, maer negen en twintig jaren verleeden* is, wordende yder jaer op ſich ſelfs, en als nieu aengemerkt. (q)

49. In jaerlijxe renten, die onder leevende by wijſe van *oudt eigen* of ander contract geſtigt worden is het ſoo niet, maer die zijn van eevendrachtige natuire, niet te lijfſtonde, maer eeuwig, wordende gehouden ende verlooren, gelijk alle andere gerechtigheden. (r)

50. Die aldus ſpreekt, *ik maek Grietie hondert guldens tot dat ſy trouwt*, of aen Petrus hondert daelders *tot dat hy Doctor, of Prædikant wort*, die wort verſtaen jaerlijx hondert gulden, of hondert daelders gemaekt te hebben.

51. Aen een Stadt, Kerk of School, yets jaerlijx zijnde gemaekt, ſulx wort verſtaen voor altoos te moeten duiren, en uit de naelatenſchap van den maker te moeten worden getrocken. (ſ)

52. Een maendelijk of een weeckelijk beſprek, heeft deſelve eygenſchap met het jaerlijxe. (t)

53. Een jaerlijx legaet gemaekt aen de Paſtoor ende Koſter van ſeeckere Kerke of aen de Meeſter van eèn ſchool, is ook geduirig ende moet uitgekeert worden aen alle Paſtoren, Koſters ende Schoolmeeſters daer van tijt tot tijt wordende bevonden; ten ware niet de naem van bedieninge, maer de eygen name verhaelt mochte zijn. (u)

54. Is ook niet vreemt van jaerlijxe legaten, wanneer yemant ſijn *onder-*

(o) *l.* 8 *ff. de Ann. Legat.* (p) *l.* 4. *eod tit.* (q) *Per l.* 7. §. 4. 6. *& ult. C. de Præſcript.* 30. *vel* 40. *ann. juncta d. l.* 4 *&* 12. §. 1. *&* 3 *Quand. dies leg. ced.* (r) *l.* 16 §. 1. *ff. de Verbor. obl.* (ſ) *l.* 6. *& pen. d. tit. de Ann. leg.* (t) *l. ult. d. tit. de Ann. leg.* (u) *l.* 20. §. 1. *d. tit.*

onderhoudt gemaekt wort, want het ſelve duirt ook voor het leven, en begrijpt niet alleen de *koſt*, maer ook de *kleedinge en woninge*; maer niet het *ſchool* ende *leergelt*, ten ware uit de *geneegentheit* van den maker, ten aenzien van de legatarien, en de conditie der ſelver, anders konde worden afgenomen, gelijk of een vader aen een van ſijn kinderen ſijn onderhoudt voor uit hadde gemaekt. (w)

55. Hoe veel d'erfgenaem moet uitkeeren, als het ten *teſtamente niet is begroot*, tot het onderhoudt, en hoe ruim dat genoomen mag worden, ſulx moet uit de geleegentheit van de lieden en van de goederen en uit de waerſchijnelijke wille des makers afgenomen ende by den Rechter gematigt worden. (x)

56. Voorts worden deſe legaten van onderhoudt zeer begunſtigt, en door uitlegginge geholpen; deſwegen, het onderhoudt, ſonder tijt gemaekt weſende, wort verſtaen voor het leven lang te zijn; (y) ende d'erfgen: belaſt zijnde yemant *op te voeden*, moet ook al de koſten tot het onderhout van noden zijnde dragen. (z)

57. Gemaekt zijnde het onderhoudt tot buikveſt, anders *manbaerheit* of trouwens bequaemheit toe, hoewel dit anders op de *twalef* jaren in de meisjes, en op de *veertien* op de jongelingen wort genoomen, ſoo ſtrekt het zich in deſen verder uit; te weten tot volle veertien jaer in de meiſjes, en volle ſeventien in de jongmans.

58. Een ſate landts, of yets anders, yemant *tot ſijn onderhoudt* gemaekt zijnde, ſoo wort niet verſtaen, dat dit is een makinge van onderhoudt alleen, *maer van eygendom*, met bygevoegde oogmerk, *om tot onderhoudt te ſtrecken*. (a)

59. Een jaerlijxe opkomſte van ſeeckere ſomma gemaekt zijnde, uit eenig vaſt ſtuk goedts, ſoo moet de erfgenaem aen den legataris dat inkomen leeveren *ſoo verre, en wanneer het uit dat goet voortkomt*, ſonder wijders; want hy gehouden is het legaet te leeveren, ſoo het gemaekt is, en verder niet. wel te weten nochtans; ſoo in het eene jaer niet ſoo veel uit dat landt voort quam, als jaerlijx daer uit gemaekt is, dat het gebrek uit andere jaren ſoude moeten vervult worden, niet alleen uit de toekomende, maer ook uit de verleedene jaren, in welke meer uit dat goedt is of ſal voortkomen. (b)

60. Maer als d'opkomſte ſimpelijk gemaekt is, en daer by gevoegt, dat zy betaelt ſal worden uit een ſeecker goedt, ſoo wort verſtaen

(w) *arg. l. 6. §. 5. ff. de Carbon. ed. l. 4. ff. ubi pupill. educ. l. 22. pr. ff. de Alim. legat.* (x) *l. 22. pr. ff. de Alim. legat.* (y) *l. 14. in pr. & §. 1. eod.* (z) *l. ult. d. tit. d. l. 14. pr. & §. 1.* (a) *l. 48 verſ. quæro & l. 22. §. ult. h. t.* (b) *l. 17. § 1. ff. de Ann. Leg. l. 5. l. 13. ff de trit. vin. ol. Leg.*

dat de Teſtateur het jaergelt in alle manieren aen den legataris heeft toegewilt, en het goedt, tot meerder verſeckeringe der betalinge heeft genoemt, (b) en is ſoo by den Hove verſtaen, in een ſake van *Sibrich Folkents, tegen Lieuwe Pijters, voor allerheyligen* 1679.

61. Daer vallen noch byſondere aenmerkingen, over het maken van *huis-geraed*, van *kleederen*, van *Gaud*, ende *ſilver*, van *granen*, van *gereetſchap*, en diergelijke.

62. Onder het woordt huisgeraed, wort verſtaen, al het huiſſelijk gereetſchap behalven de kleedinge, en buiten 't gemaekt goudt ende ſilver, (c) des nochtans het ſilver, dagelijx gebruikt wordende onder het huisgeraed mede moet worden gereeckent. (d)

63. Wel te weten, dat niet alleen het geene binnen s' huis, en in de huishoudinge gebruikt wort *huisraed is*; maer ook dat tot *ciraed* dient; gelijk ſchilderijen, en wat meer tot opſchicken van't huis behoort; maer dingen die geen opſicht op 't huiſelijk gebruik hebben, gelijk de *boecken* en wapens, worden ook onder de *huisgeraden* niet verſtaen, maer moeten byſonderlijk gemelt worden, gelijk de eygenſchap van yder tale medebrengt. (e)

64. Boekkaſten zijn ook geen huiſgeraedt, noch kaſten daer men de wapens *in bewaert*, *ende by* gevolge mede geen kaſten en kiſten daer kleederen in bewaert worden, volgens het latijnſe recht, (f) dat nopens de boekkaſten genoegſaem met ons gebruik overeenkoomt; maer wapens-en kleder-kaſten ende kiſten ſchijnen eer onder huiſgeraed naer onſe tael ende manier begreepen te worden; hoewel anders de reeden ſcheen te willen, dat het geene gebruikt wort, tot yets dat geen huisraed is, ook daer voor niet behoorde te worden gehouden. (g) mogelijk ſoude men onderſcheidt konnen maken tuſſchen kaſten en koffers die nergens anders toe ſtrecken, als tot bewaringe van wapens ende kleederen, dat die geen huiſraedt mochten zijn, maer wel die geſchikt zijn, om het huis mede te vercieren, gelijk van beide ſlach gevonden worden.

65. Onder kleedinge wort in't latijn verſtaen, alles *wat men aentrekt, omhangt, voordoet, ſpreidt, opwerpt, en onder zig legt.* (h)

66. Maer in onſe tale behooren deſe drie laeſte beteeckeningen eer tot huisgeraedt, gelijk daer zijn, *tapeeten, bedt, en tafelſpreeden, deekens, ook kuſſens, bedden en matraſſen*, want of men het woort van *bedts-kleederen*

(b) *l.* 12. *ff. de Aliment. Leg.* (c) *l.* 1. *ff. de Supell. Leg.* (d) *Sand.* 2. 5. 5.
(e) *l.* 3. §. 2. *ff. de Supell. Leg.* (f) *d. l.* 3. §. 2. *l.* 6. *in fi. eod.* (g) *d. l.* 6. *in fi.*
(h) *l.* 23. §. 1. *& ſeqq. ff. de Aur. arg. veſtim. Leg.*

deren wel gebruikt, soo wort nogtans het bedt-gereetschap, onder het gemeine woort van *kleedinge* geensints verstaen.

67. Het linnen tot het lichaem behorende moet tot kleedinge worden gebracht, maer het vordere linnen schijnt ook al huisgeraedt te zijn; want men het onder kleedinge by ons niet pleegt te verstaen, en het is ongetwijvelt huislijk gereetschap, *hoewel veiliger is, het linnen byzonderlijk uit te drukken.*

68. Kleedinge is dan al wat men *aentrekt*, soo onder als boven, gelijk broek en wambes, hoosen, hembden, en hembt-rocken, en soo voorts in de Mannen; tabbaerts, mantelties, rocken, en watter meer is, soo wel eigen aen de vrouwen, als met de mannen gemein; ten tweeden al wat men *opzet*, gelijk de mutsen, van mans en vrouwen, ten derden al wat men *omhangt*, gelijk mantels, nacht-rocken, allerhande halsdoecken, en dassen; ten vierden, al wat men *voordoet*, gelijk schorteldoecken, ook banden, en linten, en al wat vorder tot het opschicken van kleederen noodig is.

69. Hoeden en schoenen, socken ende muilen worden in 't latijns recht voor geen kleederen gehouden; hoeden niet, om datmen die niet droeg, schoenen ende muilen mitsgaders socken hadden ook hun byzondere naemen, (i) Van sulke byzondere benamminge schijnt ons tael ende gebruik mede niet vreemt. evenwel, alsoo men de schoenen *aentrekt*, dat soo by den ouden niet was, ende de hoeden dagelijks gebruikt worden om 't hooft te decken, men *sonde qualijk het woort van kleedinge soo nau konnen bepalen, dat hoeden ende schoenen, sampt muilen ende socken onder sodanig Legaet niet sonden begreepen zijn.*

70. Mans kleederen konnen wel aen vrouwen, en wederzijts gemaekt worden, maer niet om gedragen te worden, al was het voor een korten tijt, om dat sulks nae goddelijke, en menschelijke ordere is onbetamelijk. (k)

71. Alle dese soorten worden verstaen onder het gemein woort van *kleedinge* soo wel dagelijxe huis-ende werk kleederen, als merk en sondaegs gewaet, of anders beste kleederen. (l)

72. Maer stoffe tot maken van nieuwe kleederen, weg geleyt, kan onder besprooken kleederen niet worden verstaen, noch ook onder huisgeraedt, maer behoort tot de gemeene soorte van roerlijk of tilbaer goedt.

73. Het woort *meublen* is geen duits maer frans, ende beduidt soo veel als tilbaer goedt, maer by ons wort het soo breedt niet genoomen;

(i) *l. 25. §. 4. in fin. ff. de Aur. arg. Leg.* (k) *d. l. 23. §. 2.* (l) *d. l. 23. §. 2.*

men; doch indien yemant al ſijn *meublen* weg maekte, men ſoude moogelijk daer onder konnen verſtaen de huiſgeraden, gemaekt ſilver, ende gout, juweelen, ſampt linnen ende wollen kleederen, en boeken van dagelijks gebruik in het huis, maer geen biblioteek, ook geen gelt, ſoo het ſchijnt, nae de kracht van het woort by ons gebruikelijk.

74. Alhoewel anders onder het woort van *roerlijke goederen*, ook buiten twijvel de biblioteeken, ende het liggende gelt begreepen zijn, ook ſelf dat de Teſtateur om uit te zetten, of tot aenkoop van landen hadde geſchikt, ook de waren die hy om te verkoopen hadde vergadert ende geheele winkels. (m)

75. Maer als yemant de tilbare goederen, die op een ſeeckere plaetſe zijn, heeft wechgemaekt, dan worden de koopmans waren, de gelderen wechgeleidt tot koop of rentleenen, of om by noodt te gebruiken, daer onder niet begreepen, *maer alleenlijk het geen opzicht heeft op het gebruik des makers ten aenzien van die plaetſe.* (n)

76. Als de Teſtateur ſijn gout ende ſilver aen yemant maekt, ſoo wort daer onder verſtaen (o) het gemaekte ende ongemaekte, maer niet het gemunte gout ende ſilver, 't welk met de eygen naem van *gelt* beteekent wort, of het moet uitgedrukt worden, *gemunt ſilver of gout.*

77. Het ſelve is te verſtaen van yſer, tin, koper, meſck ende diergelijke, te weten, dat *ſoo wel het gemaekte als het ongemaekte kan geeyſcht worden.*

78. Onder legateerde *juweelen* ſchijnt te worden verſtaen niet alleen de eedele geſteenten ende peerlen, maer ook al het gout ende ſilver dat tot yemants lichaem behoort, als ringen, goudene keetens, braſeletten, knoopen, ſilveren kayſels ende keetens, en voorts alle moije dingen, die men by zich draegt; want ſoodanig is de oorſpronkelijke eygenſchap van het woort (jocalia, *joyaux*) ende ſoo wort het in de Ordonnantien genoomen (p) alwaer gordels ende riemen ook onder juweelen worden geſtelt.

79. Doch als de Teſtateur of Teſtatrice maekt al wat tot ſijn of haer lichaem behoort, ſoo worden daer alle ſoorten onder begreepen, linnen, wollen, ſijden, gout, ſilver, peerlen, geſteenten, ende ſoo voorts, ook het nacht goedt ende dat tot optoijen (q) van het lichaem vereyſcht

(m) *l.* 74. §. 1. *ff. de Legat.* 3. *tit. Inſt. de reb. corp. & incorp.* (n) *d. l.* 79. §. 1. *l.* 92. §. *ult. d. Leg.* 3. *l.* 32. §. 2. *d. Uſufr. Leg. l.* 1. *&* 2. *C. de V. S.* (o) *l.* 19. §. 1. *l.* 17. §. 1. *d. aur. & arg. Leg.* (p) 4. *boek tit.* 11. *art.* 14. (q) *Mundus & ornamenta.*

vereyſcht wort, als kammen, borſels, ſpiegels, poeijer ende poeijerdooſen, ook de meſſen, ende ſcheeren, die de Teſtateur by hem droeg, ſelf ook uiirwerken, ende wat hy meer by hem te draegen plach.

80. In alle deſe dingen heeft men een reegel, *dat het aenhang ſel volgt ſijn principael*, ende aenhangſel wort niet gereeckent naer de weerdije van 't goedt, maer men ziet, *welk van beiden het voornaemſte gebruik heeft*, of liever welk van beiden is gemaekt, *om 't ander te dienen ende te verçieren.* (r)

81. In diervoegen een ſlecht ſteenen kanne met een gouden of ſilveren dekſel, volgt niet den geenen dien het ſilver of gout, maer dien het ſteenwerk gemaekt is, ſonder dat de erfgenaem het dekſel of hangſel daer van mach ſcheiden, de reeden is klaer, *om dat het dekſel ende handſel is om de kan te doen gebruiken, ende niet de kan om het dekſel.*

82. Een gouden ring, met een zeer koſtelijk geſteente mach geeyſcht worden van de geene, dien het gout ende niet dien de geſteenten gemaekt zijn, om dat de ſteen is om de ring te verçieren, ende niet de ring om de ſteen. (ſ)

83. Maer als eedele geſteenten of peerlen, (want geſteenten ende peerlen worden onder malkanderen niet begreepen) *op een boot van gout gezet worden*, ſoo behoorenſe toe den geenen, dien de geſteenten of de peerlen, ende niet dien het gout gemaekt is, om dat de geſteenten niet zijn om dat gout te verçieren, maer het gout om de geſteenten tot çieraedt te zamen te houden. (t)

84. Ontrent graen ende wijnen is niets byſonders op te letten, als een nauwkeurige aenmerkinge van de eygenſchap der woorden, ende dat een Teſtateur makende aen yemant ſijn granen, ſijn wijn, ſijn Olije, ende ſoo voorts verſtaen wort alles te maken wat hy in eygendom heeft, ende niet wat andere van die ſoorten hem ſchuldig zijn. (u)

85. Maer met deſe woorden, *ik make hem mijn granen, mijn wijn, mijn boeken, mijn kleederen*, ſoo kan alleen geëyſcht worden het geene de Teſtateur heeft gehadt, ten tijde van het maken des Teſtaments, ende niet wat daer nae is aengekomen, indien ſulks niet wort uitgedrukt. (w)

86. Onder het woort van wijn, van koorn en diergelijke wil het

(r) *l.* 19. § 15. *& fin. cum l. ſequ d. tit. d. aur. & arg. Leg.* (ſ) *l.* 19. §. 15. *&* 16. *eod. tit.* (t) *pr. d. l.* 20. *eod. tit.* (u) *l.* 27. §. 2. *de aur. & arg. Legat.* (w) *l.* 7. *d. tit. de arg. & aur. Legat.*

Keyſerlijk Recht, dat alles begreepen is wat de *Teſtateur* voor wijn of koorn pleegt te houden, ſoo dat onder wijn ook meed, bier, appeldrank end' al wat men drinkt konde begreepen zijn, dienſvolgens (x) ſoude ook by ons te landewaerts, karnemelk ende wey daer onder alſoo konnen verſtaen worden; maer in onſe tael gaet dat ſoo niet aen, als in de landen daer de wijn ordinaire drank zijnde lichtelijk alderhande drink-waren kan bevatten. derhalven die de wijn gemaekt is sal geen bier konnen eyſchen, al konde hy bewijſen dat de Teſtateur (ſoo d'er yemant ſoo zeldſaem onder ons gevonden mochte worden) het ſelve wijn plach te noemen, want men volgt de wille van de Teſtateur wel in, ſoo veel men eenigſins kan; des echter *datmen geen uitleggingen aenneemt, die reegel recht ſtrijdig zijn met het gemein en ontwijfelbaer gebruik der woorden.* (y)

87. Als yemant ſijn *gereedtſchap* wech gemaekt heeft, indien het een handtwerks man is, ſoo worden daer onder verſtaen alle *inſtrumenten* van de konſt, diergelijk is te verſtaen van het huiſmanne gereedtſchap. (z)

88. Ende als yemant een Sathe Landts beſprooken wort met des ſelfs gereedtſchap, ſoo wort daer onder begreepen al watter van nooden is, *om de vruchten te zaeijen, te winnen, te vergaderen, ende te bewaren.* (a)

89. Evenwel geen leevende have noch huiſraedt, (b) ten ware yemant gemaekt wierde een Sathe Landts *ten vollen voorzien of toegeruſt*, (c) want dan ſoude hy die dingen, ſoo het ſchijnt, ook beſlach van beeſten konnen eyſchen, moogelijk ook water-molens, ende huiſgeraden. (d)

90. Beter is't, dat men yder ſoorte met ſijn naem uitdrukt, boere *gereedtſchap*, *beſlach*, *huiſraedt*, zijn by ons al te zamen van verſcheiden beteeckeniſſe. *Gereedtſchap* anders huiſmanne *reeu*, te landewaerts genoemt, is het ſelve, dat wy hier boven gezegt hebben te behooren, tot de vruchten in d'aerde te brengen, te vergaderen ende te bewaren. *Beſlach* begrijpt ſoo wel het gereedtſchap, als de *leevende have* naer ons gebruik alhier; maer geen *huiſraedt*, 't welk tot het binnen-huis behoort, de andere ſoorten zijn in't buiten huis, welke door een middelmuir in de landt-huiſen onderſcheiden worden. (e)

91. In Keyſerlijke rechten is bekent een Legaet van al *wat in de ſpijskamer* is, of de keuken *proviſie*; Sulk' een ſoude konnen eyſchen al

(x) *l. 9. ff. de verb. vin. ol. Leg.* (y) *l. 7. §. 2. ff. de ſupell. Leg.* (z) *arg. l. 12. pr. ff. de Inſtruct. & Inſtrum. Leg.* (a) *l. 8. eod. tit.* (b) *l. 9. l. 12 §. 15. eod.* (c) *fundus inſtructus.* (d) *l. 12. §. 27. & 35. eod.* (e) *Ord. 1. boek tit. 3. art. 2.*

al het eeten ende drinken, dat in het sterfhuis bevonden wierde, met de vaten daer het eeten ende drinken in is; maer onse tael lijdt niet dat men daer onder begrijpe, *turf ende hout, dagelijks papier*, ende andere dingen van gemein gebruik, soo als de Roomsche rechten willen, of de *Testateur* moest andere woorden gebruiken; het *keukengereedtschap* behoort hier ook niet toe, maer tot het huisgeraedt. (f)

92. Eyndelijk dient gelet, dat niet alleen bysondere dingen, maer ook wel een geheele *sorteeringe*, of *een dinck in't algemein*, ende dat op meer als eenderleije wijse gemaekt wort; want somtijts wort'er yets besprooken, dat uit veel lichamen bestaet, gelijk als men een *bibliotheek*, *een kudde schapen*, *of swijnen* maekt; soodanige zijn Legaten van een ding, ende daerom het zy de bibliotheek ende de kudde vermeerdert of vermindert wort, sy moet soodanig worden geleevert, als sy ten tijde van 't versterven bevonden wort, ende het geen'er als dan van overig is. het selve is te verstaen van huisraedt, gereedtschap, gelt, silver, ende diergelijcke. (g)

93. Ten tweeden, wort'er een soorte in't algemein gemaekt, waer van de meininge is, dat de Legataris maer een hebben sal, gelijk alsmen zegt, *ik make hem een peert, een koe, een huis, een schip, een silveren beeker ende diergelijke.* (h)

94. Tot sulke Legaten worden twee dingen vereyscht, ten eersten *dat van de gemaekte sorteeringen in't sterfhuis yets gevonden werde*, (i) ende ten *tweeden*, dat het sulk een sorteeringe zy, die men niet kan brengen tot een zeer geringe sake; want indien yemant een beest gemaekt wierde, dat soude niet gelden, noch ook soo men *een stuk landts* aen yemant besprak, nademael de erfgenaem met een voet breedt aerde soude konnen volstaen. (k)

95. Evenwel dient beides aengemerkt met een burgerlijcke toegeevinge, invoegen men altoos soo veel moogelijk, de woorden van de maker helpe, dat sy niet vruchteloos worden. Ende soo, by aldien de Testateur een stuk landts hadde gemaekt ende verscheiden stucken losse landen in d'erveniss wierden gevonden, den Legataris soude buiten bedenken een daer van toekomen.

96. Soo ook, indien hy een huis aen sijn suster of nicht hadde gemaekt, men soude konnen zeggen, dat het Legaet wel bestaen konde, schoon geen huis in den boedel wierde gevonden, en dat d'erfgenaem

(f) *l.* 3 *& seqq. ff. de penu Legat.* (g) *l.* 2. *ff. de Legat.* 2. (h) §. 22. *Inst. de Legat.* (i) *l.* 69. §. 4. *ff. de jur. dot. l.* 71. *de Legat.* 1. (k) *l.* 60. *ff. de verb. signific.*

genaem gehouden soude zijn een bequaeme wooninge voor den *Legataris* te kopen. Van gelijcken, aen een jongman wort gemaekt een paert ende ruiters monteeringe, wie soude twijvelen, of delmeininge van de maker was, dat de erfgenaem sulx aen den Legataris moeste doen hebben, schoon niets daer van ten sterfhuise wordende bevonden? (l)

97. Wel te weten, de keur van een Legaet in sorteeringe besprooken, komt toe den *Legataris*, mits dat hy het beste niet en mach kiesen, maer sich binnen de palen van de middelmaet dient te houden. (m)

98. Somtijts komt ook de keur den erfgenaem toe, als de woorden des Testateurs op den selven gerichtet zijn, gelijk of hy zeide, *ik belaste mijn erfgenaem een peert te geven*, maer als hy zegt; *ik maek Pieter een peert*, dan is de keur by Pieter, beide, gelijk gezegt is, *behoudens de middelmaet.* (n)

99. Als van twee of drie bysondere dingen een besprooken wort, in deser voegen, *of dit, of dat*, soo komt de keur ook den Legataris toe; (o) van gelijcken sonder twijvel, als de *Testateur* uitdruckelijk de keur van een sorteeringe aen yemant bespreekt; en mach hy dan het beste van allen vrijelijk kiesen. (p)

XXVII. Kapittel.

Van het recht der Legaten, ten aenzien van de persoonen.

Regel, aen wien legaten konnen gemaekt worden. Niet aen onseeckere persoonen, die verbooden houwelijcken aengegaen hebben, niet aen verbooden gemeenten, aen pausgezinde geestelijcke, aen voogden en bewinthebbers en andere meer, mitsgaders onderscheidt tusschen de geene, die *incapabel* ende die *onwaerdig zijn. die genoemt ende verhandelt worden.*

1. VOlgt nu te spreecken *van de persoonen*, aen wie de Legaten konnen worden gemaekt, waer van de regel is, *alle die erfgenaem kan worden gemaekt, die magh ook Legaten ontfangen*, ende

(l) *Vinn. ad §. 22. Inst. de legat.* (m) *l. §. 22. l. 108. §. 2. de legat. 5. l. 37. d. bid.* (n) *l 34. §. ult. de legat. 2.* (o) *l. 19. ff. de option. leg.* (p) *eod. tit. per fat. tot.*

ende in tegendeel, *die geen erveniſſe mach genieten, kan ook geen legaten trecken.* (a)

2. Wie nu van de erveniſſen uitgeſlooten wort, is hier boven aengeweeſen, waer by noch gevoegt moet worden, dat een beſprek aen onſeeckere perſoonen onnut is, by exemp: *ik make mijn juweelen aen den geenen, die ik by mijn handtſchrift naderhandt ſal noemen*, ſulken handtſchrift niet wordende gevonden, ſoo vervalt het Legaet ofte Legaten. (b)

3. Van gelijcken, als'er een beſprek van yemant met naeme gemaekt is, ende daer zijn twee vrienden van de Teſtateur, de ſelve naem hebbende, ſoo krijgt het geen van beiden. (c)

4. Veel meer, als hy een legaet aen *Jan* gemaekt heeft ende het blijkt, dat de Teſtateur het *Pijter* heeft toegewilt, ſoo krijgt het geen van beiden, hebbende als dan plaets deſe regel, *die anders ſpreekt als hy wil, verkrijgt noch het geene hy zegt, noch het geen hy wil*, om dat het geene hy geſprooken heeft, ſijn wille niet en is, en om dat het geene hy gewilt heeft, by hem niet geſproocken is. (d)

5. Doch voor onſeeckere perſoonen worden niet gereeckent die tegenwoordig wel onſeecker zijn, *maer die naderhandt ſeekerlijk ſullen konnen bekent worden*, by exempel: *ik maek hondert kroonen aen die geene die te nieuw jaer burgemeeſter ſal of ſullen worden, die mijn nicht ſal koomen te trouwen, of die uit ſulk een vrouwe ſal geboren worden.*

6. Eertijts maekte ſulk een onſeeckerheit de legaten ook ydel, maer heedenſdaegs iſt genoech dat de uitkoomſte een ſeeckere perſoon ſal komen aen te wijſen. (e)

7. Onnut zijn de Legaten ook, die yemant *voor zich ſelve in het Teſtament heeft geſchreeven*, ofte doen ſchrijven; zijn ook te niet, de legaten gemaekt aen *perſonen, die rede geſturven waren*, (f) *In onſe ordonnantien* worden noch eenige andere perſoonen daer by gedaen, ende daer is ook yets by te doen tot het geene te vooren gezecht is, uit het Keiſers Recht.

8. Ten eerſten, wie een dochter onder de twintig jaren buiten konſent van Ouders en Voogden trout, of wie aen een jongman onder de vijf en twintig jaren buiten konſent, als vooren, getrout is, die *mag van de ſelve geen Legaten noch ook erveniſſen ontfangen, al hadden ſy nae het byſlapen het vereiſchte konſent bekomen.* (g) ende is van deſen by ons gehandelt *in het eerſte boek 3. Kap. 17. verſ.*

(a) §. 24. *Inſt. de Legat.* (b) *l.* 4. *ff. de reb. dub. l.* 18. *ff. de uſu & uſufr. leg. Sand.* 4. 4. 1. (c) *l.* 10. *de reb dub.* (d) *l.* 3. *de reb. dub. l.* 9. *in prin. de hered. inſtituend.* (e) §. 25. *& 27. Inſt pr. t.* (f) *l.* 1. *& l.* 4. *de his quæ pro non ſcriptis.* (g) *Ordonn 1. boek tit. 1. art. 6. 7. 10.*

9. Het selve heeft nae Keiserlijk recht plaetse, ten *aenzien van alle ongeoorlofde houwelijken* wegens bloedtverwantschap ende andere in Rechten bekende oorsaken.

10. Edoch met dit onderscheidt tusschen dese ende de voorgaende verbooden, dat als aen persoonen om dese laeste reden verboden, yets wort gemaekt, sulx wegens de *Fiskael van't landt* kan worden ingevordert, *om dat die by Keyserlijke rechten worden gestelt onder de personen, die onweerdig verklaert worden tot het geene haer gemaekt is.*

11. Maer in 't voorige getal blijven de legaten by den erfgenaem, daer toe by Testament of uit de Wet zijnde gerechtigt; *om dat die Legaten by de Ordonnantien van aenbegin worden verboden ende van geener weerden verklaert*, hoedanige van rechts wegen *nul* worden geacht, ende gehouden als waren sy niet geschreven nochte gemaekt. (h)

12. Van onrechtsinnige in de Leere, te weten, van sulke Gemeinten ende der selver armen is hier vooren gesprooken ende gezecht, dat nopens de Gemeinten het verbodt alsnoch in swang is, *met onderscheidt* nochtans *van verbooden, geduldene ende toegelatene Gemeinten*, der selver plaetsen, daer aen het gemaekt is, hoewel'er voor de gemeine armen ook geen reeden schijnt te ontbreecken.

13. Het geene dan gemaekt is aen verboodene Gemeinten, als Socinianen, Papisten wort bekeert aen de armen van de Gereformeerde Gemeinten.

14. Nopens de Gemeinten der geener, *diemen alhier dult, hoewel niet by Staets resolutie*, gelijk de *Menniſten* ende *Remonſtranten*, valt meer twijvel; wort echter soo recht gesprooken, dat het aen de rechtsinnige armen wort bekeert.

15. Nopens Particuliere onrechtsinnige wort by ons soo naeuw niet gezien, hoewel niet loude derven zeggen, indien yemant ten Testamente wierde geroepen tot een Legaet, van welke men wiste, *dat hy loochende de eeuwicheit van de Zone Gods ofte des heiligen Geestes, de voldoeninge van Christus voor de zonden en andere leerstucken by de gemeine Kristenheit, als nodig ter zalicheit aengenomen*, dat sulk een tot het Legaet vreedelijk soude worden toegelaten.

16. Tegen de Paus-gezinden om bysondere burgerlijke reeden is een Plackaet van den 10. *Decemb.* 1655. waer by verboden wort, *geen Legaten of eenigerhande besprecken te maken aen ende ten behoeve van eenige geestelijke personen, Kloppen, nonnen of andere Paus-gezinde geordende personen, noch aen eenige Pausselijke arme gestigten.*

17. *En dat de voorss. goederen niet sullen succederen wegens sodanige di-*

(h) *tit. voorss. art. 6. en 10.*

spo-

ſpoſitie van uitterſte willen, maer dat deſelve goederen ſullen moeten volgen aen den geenen, die nae koſtume ende rechten van den Lande by verſterf daer toe ſouden mogen weſen gerechtigt.

18. Gy ſult vragen, aen wie moeten dan ſodanige Legaten komen, aen den erfgenaem ten Teſtamente geſchreven, of aen de naeſte bloetvrienden? Dient tot antwoort, *aen den erfgenaem ten Teſtamente geſtelt*, om dat nae gemein recht al wat opentlijk aen verbooden perſonen gemaekt wort by den geſchreven erfgenaem blijft, *en de naeſte van't bloedt konnen geen recht hebben, ſoo lang, als'er een is of gehoopt wort uit het Teſtament.* (i)

19. Ten ware de woorden van de Wet in het byſonder anders zeiden, dat in deſen niet geſchiedt; want de woorden *nae koſtume ende rechten van den Lande* zien ſoo wel op Teſtamentſe erfgenamen als die van den bloede, en het woord *by verſterf*, ziet op de doodt van de erflater ende op de geene, die by deſſelfs overlijden het naeſte ende beſte recht ſullen hebben.

20. Het tweede in het voorzeide Plackaet is, dat *Paus-gezinde Ouders een of meer Kinderen hebbende, die niet ſouden mogen weſen van de Pauſelijke religie, haer Kindt of Kinderen Paeps gezind weſende niet meer ſullen maken of nalaten op eenigerhande wijſe, als de rechzinnige Kinderen krijgen, de welke ſoo veel ſullen moeten hebben als die genieten, welke het meeſte krijgen; ten ware andere wettige reedenen van ondankbaerheit of onweerdigheit mochten zijn, die d'Ouders bewoogen.*

21. Ten derden, *Kinderen die haer tot eenige Pauſelijke geeſtelijke ſtaet begeven, worden beſwaert met een ſtilſwijgende Wettig fidecommis, uit welkers kracht ſy de goederen aen haer naeſte bloetvrienden nae haer doodt moeten overlaten. Plack. voorſſ. vers* ende *belangende.*

22. Noch is dit byſonder in het Plackaet, *dat als een Paus-gezinde by Teſtament is geroepen tot een erveniſſe of een Legaet, onder een heimelijk fidecommis, van het goedt te bekeeren ten behoeve van Papiſte Gemeinten, Armen of geeſtelijke Perſonen, dat het alſdan blijft by den erfgenaem uit de Wet, aen welken de geveinſde erfgenaem moet leveren Inventaris met eede geſterkt van alle des ſterfhuis goederen, beneffens alle brieven en inſtrumenten tot den boedel behoorende, by pœne van viervout nopens het geene achter-gehouden mochte zijn; welk viervout gedeelt wort onder de Armen, de aenbrenger ende het Landt elk een derdendeel, boven noch eerloosheit ende extraordinariſe ſtraffe, nae vereiſch van ſaken*; behalven dat ook *het geene den ſelven verciérden erfgenaem in eigener name mach zijn gemaekt, mede by den waren ende naeſten van bloede verblijft, met vruchten ende intereſſen. Vers. ons alle andere quaedt enſ.*

(i) *l.* 39. *ff. de Acquir. hered.*

23. Nae Keyserlijk recht anders, het geene door heimelijk fideicommis aen yemant die by de Wet verbooden is wort naegelaten, koomt aen het *Landt*, ende dat opentlijk aen sulk een is gemaekt, blijft by den waren *erfgenaem*; 't welk by ons ook alsoo moet gelden, al waer het tegendeel in' bysonder niet is geordonneert.

24. Noch is 'er een Plackaet van den 4. Octobris 1540. ter Ordonnantie gebracht, (k) luidende, *dat alle giften by Testamente, Legaten, Giften by levende lijve, of ingevalle des doodts gedaen by mindere dan 25 jaren van onroerlijke goederen, ofte van eeuwige of lijfrenten op vasticheden ten profijte van hare Curateurs, Bewaerders, ofte andere heure Administrateurs, ofte van heure kinderen, ofte van heure Concubijnen, sullen wesen nul en van onweerden.*

25. Instellinge van erfgenamen wort hier niet uitgedrukt, maer is echter niet te twijvelen, of de woorden, *alle giften by Testamente* sluiten ook dien titel in, soo verre in den boedel vaste goederen mochten zijn begreepen.

26. De reeden van dese Wet is, *dat sulke dispositien ende giften niet schijnen voort te komen uit vrije wille*, maer uit ontzach tot die verboodene persoonen, ende op dat de auctoriteit, die sodanige lieden hebben over de minderjarige, niet en werde misbruikt tot listige afwendinge van der Weesen goederen.

27. Dese reedenen hebben geen plaets in een Moeder die Voogdesse of *Curaterse* over hare Kinderen is, ende daerom kan sy onder de naeme van *Curateurs* alhier niet worden begreepen, behalven dat het selve woordt op Vrouwen niet en past.

28. Onder het woordt *bewaerders*, worden gemeenlijk verstaen de *Leermeesters*, te weten niet alle, maer die ook den dagelijksen *opzicht in het bysonder* over een jongeling hebben, insonderheit als hy d'er by in de kost is, maer niet de *Professoren* ende Schoolmeesters, die veel kinderen te gelijk op de Academie of in een Schole leeren.

29. *Ofte anders heure Administrateurs*; worden verstaen die by Testament gestelt zijn over het bewint van een gedeelte der goederen, die van yemant aen de minderjarige zijn gemaekt.

30. Of ook die gestelt zijn by de geene, die haer mondig hebben laten maken onder de 25. jaren; *want ook sulke* ten aenzien van sodanige verbooden der Wetten, waer in van 25 jaren wort gemelt, *niet voor voljarig konnen worden gereeckent.* (l)

31. *Ofte van heure Kinderen*; moet geen onderscheidt worden gemaekt, tusschen Kinderen in Vaders macht zijnde en die daer uit zijn gegaen,

(k) *in 't 1. boek tit. 7. art. 6.* (l) *arg. l. ult. C. de his, qui ven. æt.*

gegaen, *maer Kintskinderen ſchijnen hier niet te konnen worden verſtaen*, om dat die van *Kinderen* in onſe tale worden onderſcheiden; ſulx te meer in een Wet, daer de vryheit van Teſtament te maken wort beſnoeit.

32. *Ofte heure Concubijnen.* Wonder is't, dat de Wet van *Concubijnen* rept, die ſoo weinig in't Landt zijn; te weeten, *Vroulieden daer een vry Mansperſoon mede leeft als met ſijn Vrou, ſonder haer te geven de naeme van Vrou:* Ten ware men wilde zeggen, dat de Prieſters in dien tijde van den jare 1540. zeer veel zijn gekooſen geweeſt tot Voogden, Adminiſtrateurs, ende Bewaerders van jongelieden, en dat die veeltijts Concubijnen hadden.

33. Maer wat reeden is 'er, dat de Vrouwen zijn verbygegaen, van welke meer vreeſe moeſte zijn, dat harenthalven of ook wel door haer, den minderjarigen lagen ſouden worden geleidt, om tot haren voordeel Teſtament te maken? dat is ſoo licht niet om zeggen, als het klaer is, *dat de minderjarige niet belet worden aen de Vrouwen van hare Voogden, Adminiſtrateurs ende Bewaerders te maken onroerlijke goederen door kracht van deſe Wet.*

34. Eindelijk ſtaet 'er; *ſullen weſen nul ende van onweerden.* By gevolge ſoo heeft de Fiſkael geen recht op deſe goederen, *maer ſy blijven by den erfgenaem of uit de Wet of ten Teſtamente geroepen*; gelijk geſchiedt met alle de Legaten ende diſpoſitien, die nae Rechte gehouden worden als of ſy niet waren geſchreven.

35. Voorts aen een baſtaert, mach by den vader ook niet meer toegemaekt worden, als de twalefde part, van de erveniſſe bedraegt, (m) Een moeder, gelijk *elders* gezegt is, maekt geen baſtaert.

36. Noch worden eenige als *onwaerdig van de legaten berooft*, om reeden, die of op den Teſtateur, of op het Teſtament, of op eenige andere miſdaedt zien. Die om reden den Teſtateur rakende berooft worden, zijn de navolgende, (n) *eerſtelijk* die den Teſtateur gevloekt, ofte zeer qualijk van hem geſprooken heeft, die des Teſtateurs goederen, by ſijn leven verhandelt heeft, die niet gewrooken heeft de moort van de overleedene, die den ſelven niet heeft verloſt uit de gevangeniſſe, ende eyndelijk die vyantſchap met de Teſtateur, nae het maken des legaets opgenomen heeft.

(m) *Sand. 4. 4. 3. l. 2. l. 8. C. de natural. lib.* (n) *l. 10. C. de his quæ ut indign. l. 3. ff. eod. d. l. 3. §. 1. l. 2. §. 3. ibid. l. 1. §. 17. & 21. l. 5. §. 2. junct. l. ult. ff. de ſc. ſyllan. l. 9. in pr. d. t. de indign. Authent. ſi captiv. C. de Epiſc. & cler.*

37. Op het *Teſtament* zien de navolgende gevallen, als het ſelve gemaekt is door bedwang en gewelt van de erfgenaem of van de *Legataris*, als de *Legataris*, actie makende op de erveniſſe, het Teſtament heeft beſchuldicht van falsheidt ofte van onheusheidt, maer klachte van dat het niet nae de vereyſchte wijſe gemaekt is ſtaet vry; (o) *ten laeſten* als in het laeſte Teſtament bequame erfgenamen zijn, ende in het tweede onbequame, ſoo heeft wel het tweede geen kracht, maer echter die in het eerſte begunſtigt zijn, ſoo wel erfgenamen als legatarien, die worden ontzet van het geene haer nagelaten is, om dat het blijkt dat de Teſtateur het haer niet heeft toegewilt. (p)

38. Andere miſdaden, om welke de legaten worden afgenomen, zijn, als yemant getrouwt heeft een perſoon met welke hy te vooren overſpel heeft bedreven, en gelijk te voren gezecht is, alle die een onwettig houwelijk hebben aengegaen, ende eyndelijk alle die ter doodt veroordeelt zijn. (q)

39. In alle die gevallen, *behalven het laeſte*, worden de legaten verbeurt gemaekt aen het landt, want de goederen, van de geene die ter doodt veroordeelt zijn, komen heedenſdaegs op haer naeſte bloedt, uitgenomen, die miſdaet van gequetſte *majeſteit* hebben begaen, ſoo als *elders* gezecht is. (r)

40. Daer is noch een geval, in welke den *Legataris* wel wort benomen het geene hem gemaekt is, maer het blijft by den erfgenaem, te weten, als een voogdt met een legaet begunſtigt is, om hem tot de vooghdije aen te moedigen, ende hy nochtans de ſelve koomt te weigeren. (s)

41. De Roomſche rechten hebben noch een geval, om welke het legaet benomen wort; te weten als een vry gelaten knecht ſijn oude heer heeft aengeklaegt van lorrendraijery, of ſlockerije ende diergelijke miſdaden, ſchoon hy daer voor uit des Landts-kiſte vereert zy geworden, ofte ſal worden. (t)

42. 't Welk heedenſdaegs mede plaetſe ſal hebben in kinderen tegens haer ouders, mogelijk ook tegen aengehouden ouders, door gelijkheidt van redenen tuſſchen de eene ende de ander.

43. Maer ſulx kan alſdan het landt niet aen zich trecken, om dat ſodanige ontdeckers van verbooden handel by 't landſchap ſelve vereert worden. (u)

4. 4Als

(o) *l. 1. ff. 2 C. ſi quis aliq. teſt. prohib. vel coeg l. 5. l. 7. ff. de his quæ ut indign. d. l.* 5 §. 1. (p) *l. 12. eod. tit.* (q) *l. 2. § 1. l. 13. eod. tit.* (r) *Nov.* 134. *c. ult.* (s) *l. 2. §. 5 d. t. de his quæ ut indign.* (t) *l. 1. eod. tit.*
(u) *dd. 1. junctà l. 2 in pr.*

44. Als de geene die zich onweerdig gemaekt heeft voor den Teſtateur ſterft, ſoo krijgt de Fiſcus niets, maer het blijft by den erfgenaem.

45. Mogelijk ook, als er vyantſchap gereeſen is tuſſchen de maker ende den *Legataris* ſonder opgevolgde verſoeninge, blijft het legaet mede by den erfgenaem. (w)

46. Eyndelijk moet gezecht worden, dat alle gemelde oorſaken van onwaerdicheit, ſoo wel plaetſe hebben in de erveniſſen als in de Legaten, *voor ſoo veel de gelegentheit der ſelver daer op kan paſſen.*

47. By veele volkeren is de confiſkatie om dier oorſaken wille in onbruik, (x) by ons is ſy niet afgeſchaft ende verhaelt Sande, (y) dat het Hof in diergelijk geval by ſententie aen het Landt ſijn recht voorbehouden heeft, te konnen gevende, dat het niet was afgeſchaft; *gelijk daer toe geen reeden is*; evenwel zietmen niet, dat de Fiſkael hen ſulx van weegen den landſchappe is aentreckende, dies het ſtilſwijgende in onbruik ſchijnt te raken.

XXVIII. Kapittel.

Van het recht van aenwas.

Wort geleert, wanneer veel perſonen tot een Legaet geroepen zijn, d'eene faljeert, of dan ſijn deel blijft by den erfgenaem; dan of het koomt aen d'andere tot het ſelve goedt geroepen. de ſelve vrage wort ook toegepaſt op erveniſſen.

1. DUs verre van perſonen, die beſprek konnen ontvangen of niet; ſtaet ons nu te bezien, hoe het geleegen is, wanneer verſcheidene perſonen met een ende het ſelve Legaet begunſtigt zijn, ontrent de welke is te letten op twee gevallen, *ten eerſten*, wanneer alle de perſonen het Legaet erkennen ofte verkrijgen, *ten tweeden*, wanneer een of meer der ſelver het Legaet komen te miſſen ende niet te verkrijgen.

2. In het eerſte geval deylen ſy de goederen nae de hoofden, gelijk van de erveniſſen hier boven is gezecht.

3. On-

(w) *l. ult. in fin. eod.* (x) *l. 9 ff. eod. verb. peti non poteſt, junct. verb. in fin. d. l. fiſc. deferetur.* (y) *lib. 4. tit. 4. def. 5.*

3. Ontrent het ander geval moeten wy eerſt weten op hoe meenigerleije manieren een Legataris koomt te *faljeren*, ſoo dat hy het legaet niet en krijgt.

4. Sulx gebeurt, of by 't leven van de Teſtateur, of nae ſijn doodt. By ſijn leven op tweederleije manier, ten eerſten als het legaet ten aenzien van een der *legatarien* van aenbegin *ondeugend* is, 't welk geſchiedt in voegen als hier boven gezecht is, ten *tweeden* als een der legatarien voor den *Teſtateur* koomt te ſterven. (a)

5. Nae des Teſtateurs doodt ten 1. als een der legatarien het beſprek verwerpt, mits verklarende het ſelve niet te willen hebben, ende ten 2. als hy door verjaringe is uitgeſloten. (b)

6. Want als hy verſterft nae den Teſtateur, ſonder ſodanige verklaringe van te verwerpen te hebben gedaen, dan wort hy verſtaen het legaet te hebben verkreegen ende dienſvolgens koomt ſijn gedeelte op ſijn erfgenamen. (c)

7. Dit alles en het geene wy verders ſullen zeggen, heeft ſoo wel plaets in de erveniſſen, als in de legaten, *behoudens altoos het onderſcheit dat de ſake ſelve aen de handt geeft.*

8. By exemp: Trijntje Simons, hadde haer vier kinderen erfgenaemen gemaekt, ende aen haer vier kintskinderen elk een Legaet of de *legitima*; ſy koſen 't legaet; maer alſoo een der kinders voor de Teſtatrice nae het gemaekte Teſtament was overleeden, ſoo verſtonden de kintskinderen, dat ſy tot de vierde part mede gerechtigt waren, maer zijn afgeweeſen, om dat de vierdepart den anderen erfgenaem was aengewaſſen Dr. S. H. *cum ſoc. Reqnten, contra* A. *de* L. *cum ſoc. Requireerden.*

9. Wanneer by een van de gemelte perſonen die tot het een ende het ſelve *legaet* geroepen zijn, komt te *faljeren*, ſoo moet 'er onderſcheidt worden gemaekt, *of die perſonen tot het Legaet geroepen zijnde, elk affonderlijk of by zamenvoeginge zijn geroepen.* (d)

10. Een legaet wort aen verſcheidene perſonen, elk affonderlijk gemaekt op drieerleije maniere; ten eerſten, als twee erfgenamen in een Teſtament bevolen worden een ding aen verſcheiden legatarien te geven. (e)

11. Ten *tweeden*, als aen verſcheidene perſonen elk een gedeelte van een ende de ſelve ſaek wort gemaekt in verſcheidene uitſpraken, by exemp: *Ik make aen Jan een gedeelte van die ſate landts*, ende daer nae *ik make aen Claes een gedeelte van die ſelve ſate landts.* (f)

12. Ten

(a) *l. un. §. 1. 2. & 13. C. de caduc. tol.* (b) *l. 23. in f. de Inoff. teſt. l. 4. d. Bon. poſſ.* (c) *l. un §. 1. & 5. C. de caduc toll.* (d) *Conjunctim aut ſeparatim.* (e) *l. pen ff. de uſufr accreſc.* (f) *l. 1. ff. de uſufr. accreſc.*

12. Ten derden, als een ende de ſelve ſaek aen verſcheidene perſoonen in een uitſpraek diervoegen wort gemaekt, dat yder ſijn deel daer in wort onderſcheiden ende aengeweeſen, by exemp: *Ik make Jan het eene deel van die plaets, ende Claes het ander deel*, of *elk ſijn gedeelte*, of klaerder, *Jan het Ooſt-ende Claes het Weſtelijke deel.* (g)

13. Als nu een van die perſoonen koomt te faljeren, ſoo blijft ſijn gedeelte by den erfgenaem, *doch ſodanige afſcheidinge kan in de erveniſſe niet vallen*, maer in de ſelve worden alle erfgenamen, hoedanig ſy ook geplaetſt mogen zijn, voor zamen gevoegt gehouden, ende dienſvolgens heeft altoos onder de ſelve plaets, het recht van aenwas, waer door altoos de overgeblevene, trekt het gedeelte des genen die *gefaljeert* is, (h) het welk dan ook in de legaten alſoo geſchiedt tuſſchen de geene, die op een ſake zijn te zamen gevoegt, maer niet tuſſchen de geene die *afſonderlijk* tot een ſaek geroepen zijn, waer van ſoo even geſproken is.

14. Staet dan te weten, om deſe zamen voeginge te kennen, op hoemenigerleije wijſe de ſelve geſchiedt, dat'er drie ſoorten zijn van zamen voeginge.

15. Ten eerſten *met woorden en metter daedt*, wanneer twee of meer tot een ſaek ongedeilt in een uitſpraek geroepen worden; by exemp. *ik make Jan ende Claes mijn ſate landts in ſulken dorp geleegen.* (i)

16. Tot deſe zamenvoeginge behoort ook, alſmen veel perſoonen onder een gemeine naem begrijpt, exemp: *Ik maek die ſate landts aen mijn broeders ſoons, of aen mijn kintskinderen.* (k)

17. Ten tweeden, *metter daedt alleen*, wanneer een ſaek aen verſcheidene perſoonen in verſcheidene uitſpraken ongedeilt gemaekt wort, exemp: *Ik make Jan mijn huis dat ik bewoon*, ende wederom, *ik make Claes mijn huis dat ik bewoon*, het zy dat ſulx terſtont achter malkanderen komt, of in verſcheidene plaetſen van het Teſtament. (l)

18. Ten *derden*, met *woorden alleen*, wanneer een ſaek aen verſcheidene, in een uitſpraek, doch met gelijke gedeelten gemaekt wort, exemp: *ik make Jan en Claes ſulk of ſulk een huis in gelijke gedeelten*, of *by haer gelijkelijk te deilen*, want de gedeelten op die manier geſtelt zijnde maekt geen ſcheidinge, *ingevalle dat een faljeert*; het zijn ook geen gedeelten

(g) *d. l.* 1. (h) §. 5. & 7. *Inſt. de hered. inſt.* *l.* 36. §. 2. *ff. de legat.* 1. *l.* 142. *d. V. S. l.* 89. *de legat.* 3. *de Uſufr. accr l* 13. *pr. & l.* 59. *de hered. inſtit.* (i) *Conjuncti re & verbis* (k) *per l.* 7. & *ſeqq.* (l) *Conjuncti re tantum* §. 8. *inſt. de legat. d. l.* 142. & 89. *l.* 33. *ff. de legat.* 1. *l. un.* §. 11. *C. de caduc. toll.*

in der daet, maer alleenlijk voor af met het verstandt begreepen, om sijn gebruik te hebben, als alle de legatarien tot het legaet komen te geraken. (m)

19. Te weten, in alle voorverhaelde gevallen krijgt yder legataris sijn gedeelte, maer het gedeelte des genen die *faljeert*, kan *eerstelijk*, niet komen tot sijn erfgenaem *om dat niemant aen sijn erven kan overlaten dat hy selve niet verkregen heeft*; soo moeste dan het gedeelte des faljerenden of blijven by den erfgenaem ten Testamente gestelt, of het moeste aenwassen aen den genen, die met hem was zamen gevoegt.

20. Dit laeste heeft de meeste reeden, om dat de Testateur, reede te kennen heeft gegeven, dat hy sijn erfgenaem het besprokene goedt niet toe en wilde, maer den *legatarien*; diensvolgens een van desse stervende, soo heeft, nae de wille des makers, de geene, die hy met de versturvene op het selve goedt te zamen gevoegt hadd', het meeste recht op het geheele goedt.

21. Maer als aen veelen een dink, by afgescheidene deelen besproken is, soo hebben sy niet gemeins met malkanderen, ende de eene al verstervende kan de ander zich sijn part niet aentrecken, *om dat hy daer toe geensins van de Testateur geroepen is.*

22. Doch in de erveniſſe moet altoos het gedeelte des faljerenden by aenwas komen op de overgeblevene erfgenamen, konnende het selve niet komen op yemant anders, immers niet op de naeste bloedtvrienden, ter oorsake van de bekende regel, *niemant kan te gelijk hebben erfgenamen by Testament, ende nae de wet.* (n)

23. En moet dit altoos indiervoegen zijn, als 'er niet meer als twee erfgenamen zijn gemaekt, gelijk geschiedt is in het geval by *Nauta* verhaelt, (o) Stijntje *Lanting* hadde haer man *Dr. Lens* erfgenaem gemaekt uit de goederen in Frieslandt geleegen, ende haer *suster* Brechtje *Lanting*, uit de goederen in Overijssel. De man *Lens* stervende voor de Testatrice, soo quam *Bauk Lanting* haer broeders dochter, ende eyschte een zestepart van haer moeijes Stijntje goederen, als of sy *intestaet* overleden was, ende dat om twee reeden, *ten eersten*, om dat van de goederen in Overijssel geleegen geen testament tot nadeel van broeders kinderen konde worden gemaekt, *volgens landtrecht aldaer*, ende ten tweeden, om dat de goederen van Frieslandt haer niet waren gemaekt, maer aen *Dr. Lens*, sonder dat het recht van aenwas in de selve plaets konde hebben, om dat 'er geen zamenvoeginge konde zijn

(m) *Conjuncti verbis tantum d. l.* 142. & 89. (n) *l.* 39. *ff. de Acquir. hered.*
(o) *in sijn* 120. *decisie.*

zijn tuſſchen erfgenamen, die uit verſcheidene ſtucken goedts met onder en afgeſcheidene woorden waren *geinſtitueert*; te meer, om dat, als meer gezecht is, erfgenamen uit ſeeckere ſtucken goedts voor legatarien gehouden worden, maer is echter by den Hove geoordeelt, dat het part van *Dr. Lens*, zijnde de Frieſche goederen, Stijntje erven aengewoſſen was, om dat erfgenamen altoos verſtaen worden, zamen gevoegt te zijn, ende die uit ſeeckere ſtucken erfgenamen zijn gemaekt worden voor *Legatarien* gehouden, als 'er een ander erfgenaem is nevens hem, maer by gebreeke van ſulx, gelijk hier, is het anders. Nopens, de goederen van overijſſel zecht *Nauta* by den Hove niet geoordeelt te zijn, maer al was het ſoo, dat Stijntje de Overijſſelſe goederen niet hadde konnen krijgen, ſoo hielde ſy daerom niet op erfgenaem te zijn, ſoo ten aenzien van roerende en andere goederen, als nopens het verhoopte recht van aenwas: den derden Februar: 1643. mogelijk ſoude hier van wel yets meer te zeggen vallen, als weſende zeer juridijk.

24. Maer ingevalle van meer erfgenamen, iſt niet even veel in wat maniere de erfgenamen worden te zamen gevoegt, want het gedeelte des faljerenden, het zy, erfgenaem of Legataris, komt niet by aenwas op alle de zamen gevoegde te gelijk, maer op de geene alleen, die in het eygenſte zamenvoegſel met de falierende was beklemt.

25. Laet ons by exempel de drie vooren verhaelde zamenvoegſelen eens by malkander ſtellen, op deſe wijſe, *ik make Jan ende Klaes die Sathe Landts, Pieter maek ik de ſelve, Jacob ſal de ſelve hebben, Hendrik ende Robert maek ik de ſelve plaetſe in gelijcke deelen*; als nu van het eerſte ende laeſte paer een falieert, te weten, Jan of Hendrik, ſoo komt ſijn deel op de ander, van het ſelve paer, te weten, Jans part op Klaes alleen, ende Hendriks deel op Robert alleen, maer een van het tweede paer falierende, te weten Pieter, ſoo komt ſijn deel niet op Jacob alleen, maer op alle de vijf overgeblevene; de reeden is, *om dat ſy alle metter daedt zijn zamengevoegt op een ſaek*, want Pieter niet dichter beklemt was met Jacob als met de andere vier. (p)

26. Het recht van aenwas heeft niet alleen plaets in de erveniſſen ende in de Legaten, maer ook in de ſchenkingen ter ſake des doodts, (q) ende in het geene twee of meer ontfangen van yemant, die ſulks in het Teſtament belaſt is te geven. (r)

27. Veele willen, dat het recht van aenwas geen plaetſe heeft, in een ſomma gelts of in dingen die in maet, tal, ende gewichte beſtaen,

(p) *cit. l. un. §. 10. l. 89. ff. d. Legat. 3.* (q) *l fin. C. de mort. C. donat.* (r) *mortis cauſa capio l. un. §. 14. de C aduc. toll.*

ſtaen, maer het heeft meer reeden, dat men ook hier in de waerſchijnelijke wille des makers plaetſe geeve, (ſ) die even de ſelve is met de voorige gevallen. By exempel, mijn vrou zy erfgenaem; aen mijn broeders kinders, Jan, Pieter ende Griet, make, nae mijn huisvrouwen doodt, de ſumma van duiſent ſilveren ducatons; Jan ende Pieter ſterven voor de vrouw; haer erfgenaem wil aen Griet niet meer geven als een derdepart van duiſent ducatons, hebbe geadviſeert, dat Griet de volle duiſent ducatons koomt door recht van aenwas. (t)

28. Staet ook te letten dit onderſcheidt, dat de erfgenamen het recht van aenwas genieten, *nae proportie der gedeelten*, die haer in de erfſtellinge zijn toegekent, maer de Legatarien waſt het falierende gedeelte aen nae de hoofden gelijckelijk; mits dat veel onder een gemeine naem begreepen voor een perſoon gehouden worden, *ſoo als te voorsn gezegt is.*

29. Staet noch te letten, dat de zamengevoegde *metter daedt alleen*, haer aenwaſſende parten genieten, *ſonder de belaſtinge*, die de Teſtateur daer op mach gezet hebben, te draegen, maer de andere moeten het aenwas genieten, ſoo als het is, met laſt ende profijt.

30. En heeft dit onderſcheidt plaets in de Legaten; maer in de erveniſſen moet altoos die het aenwas geniet de laſten voldoen: Sijnde ſoo ook by den Hove geweeſen in de ſake boven gemelt, van *Baukjen Lanting*, *contra Brechtie Lanting*, de Gedaegde heeft moeten betalen het Legaet van duiſent guldens aen den Impetrant gemaekt, in gevolge van het aenwas recht haer toegekent. de reeden is wat te lang om te verhalen, weegens het onderſcheidt. (u)

31. Dit recht van aenwas heeft geen plaets, ſoo wanneer de falierende heeft een *onder-erfgenaem*, of *een onder-Legataris* die ſijn deel by gebreeke van hem ſoude hebben, *want de uitgedrukte wille des makers doet verdwijnen het recht, 't welk alleen op de ſtilſwijgende ende waerſchijnelijke wille ſoude geſteunt hebben.* (w)

32. Het ſelve recht houdt op in het Legaet van *onderhoudt* ende van *gebruik*, om dat die haer opzicht hebben op de eygenſte perſoon des geenen die het ten eerſten gemaekt is, ende niet kan gaen buiten die perſoon. (x)

33. Van gelijken houdt het op in de erveniſſen ende legaten, die weegens miſdaedt of andere onweerdigheit, waer van hier boven, *aen*

(ſ) *l. un. §. 11. & 16. C. de Cad toll.* (t) *Vid. Sand. 4. 4. 7. verſ. Procedamus.* (u) *d. l. un. §. 11.* (w) *p. l. 2 § 8. ff. de bonor. poſſ. ſec. tab.* (x) *in Legato alimentorum & uſus l. 57. §. 1. ff. de Uſufr. Perez. ad d. l. unc. n. 23.*

aen 't gemeine Landt worden verbeurt gemaekt, gelijk uit het bovenverhaelde in 't *voorige Kapittel* heeft konnen afgenoomen worden.

34. Eyndelijk het aenwas der erveniſſen heeft geen plaets in de Teſtamenten der krijgſlieden, om dat die wel konnen hebben een naevolger by Teſtament ende nae de Wet te gelijk. (y)

35. In de verbinteniſſen ende overeenkomingen ofte contracten heeft aenwas mede geen plaets, om dat aldaer ophouden de reedenen ten aenzien van de uiterſte willen boven verhaelt, uitgenoomen ſoo het ſchijnt de ſchenkinge die van de hooge Overigheit onder leevende aen yemant geſchiedt. (z)

XXIX. Kapittel.

Op wat wijſe de Legaten gemaekt worden.

Onderſcheidt van makingen op konditie, dach ende zuiver. Van de namen der gelegateerde ſaken of perſoonen. Van aenwijſingen. Van beweegende oorſaken. Van d'ordere der woorden in het teſtament, mitſgaders van ſtraffen.

1. DUs verre van ſaeken die beſprooken konnen worden ende van het recht der Legaten ten aenzien van de perſoonen, volgt nu dat wy bezien *op wat wijſe* de makingen geſchieden.

2. Eerſtelijk wordenſe of zuiver of onder voorwaerde, of op dach gemaekt.

3. Suiver, als 'er noch voorwaerde noch tijdt wort bygeſtelt.

4. Van de voorwaerden hebben wy geſprooken *in 't Kapittel van de erfſtellinge*, ende ook eenigſins van de tijt; maer alhier moeten wy aenmerken het onderſcheidt dat deſe byvoegſels in der daedt zijn hebbende.

5. Als een Legaet zuiver gemaekt wort, dan verſchijnt het terſtont nae 't overlijden van den Teſtateur, ſulks dat de Legataris ſtervende, ſijn recht overlaet aen ſijn erfgenaem. (a)

6. Nademael de eygendom van 't beſprookene goedt den ſelven oogenblik als de maker ſijn adem geeft door kracht van de wet op

(y) *l. 6. ff. de Teſtam. militar.* (z) *pr. l. 110. ff. de verb. oblig, l. un. C. ſi liberal. Imp. ſoc. ſin. her.* (a) *l. 5. §. 1. ff. Quando dies Legat. eod.*

den Legataris overgedragen wort, *hoewel hy het niet eyndelijk kan vorderen, eer dat de erveniſſe aengegaen is.* (b)

7. Maer een Legataris ſtervende voor den Teſtateur, ſoo komt het Legaet te falieren, gelijk hier boven gezegt is, al ſtondt in het teſtament, dat hy het hebben ſoude voor hem ende ſijn erfgenamen, (c) want ſulks niet meer te zeggen is, als dat hy het beſprek *eeuwiglijk ende erflijk* ſoude hebben, wel te weten, als hy daer toe quam te geraeken.

8. Maer indien de maker de kinderen van de Legataris ondergeſtelt heeft aen den ſelven zeggende, *ik make ſan hondert kroonen of anders ſijn kindt of kinderen in ſijn plaetſe*, dan hebben de kinderen recht op het legaet in boven verhaelde gevalle.

9. Een beſprek onder voorwaerde gemaekt zijnde vervalt niet eer, als de voorwaerde vervult is, ſulks de Legataris eerder ſtervende, ſijn erfgenaem niet kan krijgen; Edoch dat onder een onmoogelijke voorwaerde gemaekt is, wort voor zuiver gehouden. (d)

10. Maer als het Legaet op dach gemaekt is, ſoo vervalt het ook terſtont nae 't overlijden des makers, doch de Legataris moet wachten met invorderinge, ſoo lange de dach verſcheenen is. (e)

11. Maer ſtaet te letten, dat de dach is of ſeecker of onſeecker, het geene gezegt is behoort tot den ſeeckeren tijt, want een onſeeckere gelt even ſoo veel als een voorwaerde, by exempel, *ik make aen Titia mijn nicht duiſent guldens, op of tegens den dach van haer trouwen*, 't welk is immers ſoo veel als of hy zeide, *indien mijn nicht Titia ſal trouwen, maek ik haer duiſent guldens.* (f)

12. Het is ook een onſeeckere tijdt, die wel ſeecker is, wanneer hy ſal komen, maer onſeecker of hy ſal komen, by exempel, *als mijn nicht veertien jaren out wort, ſoo ſal mijn erfgenaem haer duiſent guldens geeven*, dit heeft ook al voorwaerdens kracht, om dat het onſeecker is, of Titia oyt de veertien jaren ſal halen; ſoo ook als hy zegt, *ik make haer duiſent ducatons, als mijn erfgenaem ſterft*, want ſterft ſy voor den erfgenaem, ſoo krijgt ſy niets. om dat de onſeeckere uitkomſte wie langſt leven ſal, kracht van konditie heeft. (g)

13. Maer als 'er gezegt is, ik maek haer ſoo veel gelts, ſoo wanneer ſy ſal komen te ſterven, ſulx niet konnende miſſen, kan gewiſſelijk van de erfgenaem geëyſcht worden. (h)

14. Edoch

(b) *l.* 80. *ff. de Legat* 2. *l.* 64. *ff. de Furt.* (c) *Sand.* 4. 4. 11. (d) *d. l.* 4 § 4. *l.* 21. *& 22. ff. Quand. dies Legat. ced. l.* 1. §. 2 *d. C. & D. l.* 5. §. 4. *eod tit.* (e) *l.* 5. §. 4. *eod. tit.* (f) *l.* 1. §. 2. *l.* 74. *ff. de Cond. & demonſtr.* (g) *l.* 4. *in pr. ff. Quand d. Legat. ced.* ( ) *l.* 79. *ff. de C. & D. l.* 18. §. 1. *ff. de manum. teſtam.*

14. Edoch moet wel gelet worden, of de tijdt op het legaet selfs is gevoegt, dan of sy alleenlijk ziet op de betalinge ende het uitkeeren van het legaet, (i) het welke moet afgenoomen worden nae de hoedanigheit der woorden by den Testateur gebruikt.

15. Hier toe behoort dit exempel, Een Testateur hadde sijn vrou het vruchtgebruik van de overgewonnen goederen gemaekt, ende gelegateert aen een ander 400 *guldens nae de doodt van sijn vrou uit de conqueſten, waer van haer het vruchtgebruik was toegelegt.* de Legataris voor de vrouwe gesturven zijnde, is verstaen, dat sijn erfgenaem niets konde eyschen, soo om dat het woort van betalen of uitkeeren niet gebruikt was, als om dat het Legaet in een eenvoudig context van reeden bestont; in welken gevalle ook die woorden van *betalen enſ.* niet anders souden medebrengen: by *exempel*; Ik wil dat aen Jan 400 guldens sullen betaelt worden nae mijn vrouwen doodt, 't is een conditioneel Legaet; maer, *ik maek' aen Jan* 400 *guldens, die nae mijn vrouwen doodt uit de conqueſten ſullen betaelt worden*, is een zuiver Legaet, ende gaet over tot de erfgenamen, als Jan voor de vrouwe sterft, om dat de woorden behelsende het legaet, zijn gescheiden van de woorden die de betalinge reppen. Soo geoordeelt in de sake van Albert Wolters Impetrante, contra Trijntie Friesma gedaegde, *den* 27. *Octob.* 1637. (k)

16. De reeden van het onderscheidt is, dat als de tijt ziet op de betalinge, soo vervalt het echter nae de doodt van de *Testateur* terstont, invoegen de Legataris stervende laet het over aen sijn erfgenamen, recht *contrarij* als van 't ander geval gezegt is.

17. Indien de *Legataris* aen wien onder voorwaerde yets gemaekt is, het besprookene goedt van de erfgenaem voor het vervullen van de voorwaerde mochte hebben gekocht, *schoon hy wel geweeten heeft dat het hem beſprooken was*, kan hy echter de prijs, soo wanneer de voorwaerde vervult is, wederom eyschen, gelijk by het Hoff van Frieslandt nae het gemein gevoelen wel is geoordeelt, *schoon de Heer van Sande in een ander gevoelen was.* (l)

18. Behalven dach ende tijdt komen ook in bedenken ontrent de legaten, de uitdruckinge van *namen*, van *aenwijſingen*, ende van *beweegreedenen*, hier van zijn dese regels.

19. Eerstelijk, doolinge in eygen namen van de persoonen, ofte van het besprookene goedt, schaedt niet, *als maer bekent is, wie ende wat de Teſtateur heeft gemeent.* (m)

20. Ten

(i) *l.* 26. §. 1. *ff. Quand. dies Legat. ced. l. pen. C. eod. Sand.* 4. 4. 7. *verſ. ſed hic animadvertendum.* (k) *Nauta deciſ.* 51. (l) *lib.* 4. *deciſ.* 10. *tit.* 4. *deſin. ult.* (m) §. 29. *Inſt. de Leg.*

20. Ten tweeden, een falſche aenwijſinge maekt een legaet niet krachteloos, als maer de meininge des Teſtateurs van gelijcken bekent is, gelijk of hy zeide, *ik maek dat peert, 't welk ik in de laeſte merk gekocht hebbe, of dat ſoo ende ſoo geteeckent is, aen die ende die*, want alſchoon het peert op een ander tijdt gekocht of anders geteeckent is, het moet evenwel aen de *Legataris* geleevert worden. (n)

21. Ten derden, een falſche beweegreeden kan ook het legaet niet deeren, om dat doorgaens die reedenen meer om den ſchijn worden bygebracht, als dat de Teſtateur het legaet daer van ſoude willen doen afhangen, gelijk of hy zeyde, *mijn oudſte ſuſter, om dat die rijcker is, maek ik een duiſent guldens, ende mijn jongſte, om dat ſy het beeter van doen is, of om dat ſy my ſulke ende ſulke dienſten gedaen heeft, maek ik twee duiſent guldens*, alſchoon het de oudtſte bewijſen kan, dat ſy het beeter van nooden heeft als de jongſte, of dat ſy meer dienſten gedaen heeft als de ander, ſoo blijven echter de legaten, ſoo als ſy gemaekt zijn. (o)

22. Edoch ſoo de erfgenaem konde bewijſen, dat de Teſtateur het legaet anders niet ſoude gemaekt hebben, ten ware hy hadde gelooft, dat die reedenen in der daedt ſoo waren, ſoo kan hy de eyſch van de Legataris ontkomen, met antwoort van quader trouwen, gelijk of een Teſtateur gezegt hadde, *ik make mijn winkel-knecht, om dat hy my ſoo getrouwelijk daer in heeft gedient, duiſent guldens aen gelt*, ende het wort daer nae bevonden, dat die knecht ſijn Heer grootelijks bekort heeft, ſoo behoeft de erfgenaem hem het legaet niet te betalen; maer als de ander het eyſcht, kan hy hem antwoorden, *gy gaet ter quader trouwen*. enſ. (p)

23. Tot deſe wijſe van ſpreecken behoort ook de vrage, of een legaet in het Teſtament wel kan geſtelt worden voor de erfſtellinge; eertijts konde ſulks niet geſchieden, om dat de erfſtellinge is de grondtſteen van het Teſtament, die volgens dien eerſt moeſte geleidt worden, maer dit wort nu ſoo nauw niet genoomen, *en konnen de legaten, ſoo wel voor als nae de erfſtellinge gemeldet worden*; hoewel gevoeglijcker ende ſchiklijcker is, dat de erfſtellinge voor af gaet, ende de legaten achter aen gevoegt worden, *niet tegenſtaende onſe Notarien doorgaens het tegendeel in het gebruik hebben*. (q)

24. Eertijdts konde men ook niet vermaeken nae de doodt van de erfgenaem of van de Legataris, of op een ſeeckeren tijdt voor haer doodt,

(n) §. 30. *eod. tit.* (o) §. 31. *eod.* (p) *l.* 72. § 6. *ff. de Cond. & demonſtr. Exceptio doli mali.* (q) §. 34. *d. tit. Inſt.*

doodt, maer wel op de eygenſte tijdt van haer ſterven, doch nu mach het eene ſoo wel als 't ander geſchieden, is het niet tot profijt van de Legataris, het mach voor ſijn erfgenaem weeſen. (r)

25. Eertijts plachte ook geen legaet te gelden, dat by maniere van ſtraffe den erfgenaem wierde opgeleidt, als by exempel, *Indien mijn erfgenaem dit of dat doet of niet en doet, ſoo ſal hy aen Titia geven duiſent guldens*, ſulk een legaet was niet goedt, om dat de eygenſchap van de legaten is, goedt te doen aen den *Legataris*, ende niet, om te ſtraffen den erfgenaem. (ſ)

26. Maer nu zijn ſulke legaten al mede goedt, *als maer de opgeleyde ſtraffe niet onmoogelijk of oneerlijk is*, want als-dan het legaet van geender weerden is, ter oorſaeke deſe ſtraffe allenthalven den erfgenaem wordt opgeleidt, *ende de onmoogelijkheit wort altoos geduidt tot voordeel van de geene, tot wien ſy haer opzicht heeft*, gelijk elders is gezegt.

27. Onder de ongeoorlofde ſtraffen ende voorwaerden, ſchijnt ook te moeten werden gebracht dit of diergelijcke, als de Teſtateur zegt, *Indien mijn dochter of mijn nicht trout of niet en trout aen deſe of geene, ſoo ſal ſy tien duiſent guldens geeven aen Klaes, of ſoo veel minder hebben*; inſgelijks als ſy trout *buiten raedt van mijn huiſvrouwe* of *yemant anders*; want de wetten niet lijden, dat het houwelijk, ſoo met ſtraffen ende voorwaerden ſal bepaelt worden. (t)

28. Eertijts was 't ook ſoo met het verbodt en voorwaerde van het tweede houwelijk, maer naderhandt is goedt gekeurt, dat een man het tweede houwelijk van ſijn vrouw in diervoegen wel ſoude mogen bepalen. (u)

(r) §. 35. *Inſt. de Legat.* (ſ) §. *ult. eod.* (t) *l.* 28. *in pr. l.* 72. §. 4. *ff. d. C. & D. l.* 2. *C. de indict. viduit. toll.* (u) *l.* 22. *& 64. junct. l.* 61. *ff. de C. & D. Nov.* 22. *c.* 44. *Auth. cui relictum C. de Indict. vid.*

XXX. KAPITTEL.

Van het recht om Legaten te eyschen.

Wanneer het recht om Legaten te eyschen gebooren wort, en dat sulx af hangt van't aengaen der erveniſſe, uitgenoomen eenige gevallen, die verhaelt worden, benevens de verdere eygenschappen van Legaten te eyschen ende soorten van actien daer toe in rechte bekent ende gebruikelijk.

1. EEn Legaet kan geeyscht worden, soo haest het vervallen is, ende het vervalt, terstont nae 't overlijden van de maker, indien 't zuiver ende niet van een *Indien* ofte konditie af hangt, gelijk meermalen *hier vooren* is geleert.

2. Wel te weeten, soo verre de erveniſſe uit het Testament aengevaerdet zy, alsoo eerder niemant is, die aengesprooken kan worden. (a)

3. Invoegen, als de erveniſſe uit het testament gansch niet wort aengegaen, de Legaten komen te vervallen, (b) *uitgenomen dese volgende stellingen.*

4. Ten *Eersten*, als de Testateur heeft gewilt, *dat sijn erfgenaem uit de wet*, by gebreke van de geene, die, hy ten Testamente geroepen hadd' *het besprek soude voldoen*, het zy uitdruckelijk, of met sulke woorden, waer uit het afgenomen konde worden. (c)

5. Ten *tweeden*, als de geschrevene erfgenaem ook de naeste van het bloedt zijnde, de erveniſſe uit het Testament verwerpt, ende de goederen uit kracht van de Wet komt te aenvaerden, om van de Legaten bevrijdt te zijn, soo moet hy de selve niet te min betalen. (d)

6. Ten *derden*, het selve heeft plaets, *als de geschrevene erfgenaem*, van de wettige bekocht ofte verbeeden zijnde, *de erveniſſe afstaet*, op dat de legatarien niet souden hebben te eyschen. (e)

7. Ten *vierden*, als de erveniſſe niet recht uit by Testamente is gemaekt, maer soo nagelaten, datse van de naeste bloedtvrienden soude moeten gevordert ende overgenomen worden; 't welk geschiedt, soo dik-

(a) §. 7. *Inst. de heredit. ab intest.* (b) *l.* 181. *ff. de R. I. l.* 9. *ff. de Testam. tut.*
(c) *Sand.* 4. 4. 10. *l.* 88. §. 9. *ff. de legat.* 2. (d) *tit. ff. si quis omissa caus. testam.*
(e) *l.* 2. §. *ult. ff. de suis & leg. hered.*

dikwils de Teſtateur te kennen geeft ſijn meininge te zijn, dat hy in alle manieren de goederen nae verſterven des eerſten erfgenaems op een ander wil hebben overgeleevert. (f)

8. Ten *vijften*, als de geſchrevene erfgenaem *Inventaris* wil maken ende een ander van het bloedt het erfſchap ſuiver aenneemt, ſoo moeten by de ſelve de Legaten ook worden betaelt. (g)

9. Ten *zeſten*, wanneer een Teſtament anders ondeugende zijnde, wort onderſteunt door een Codicil-ſlot; want alſoo indien gevalle de wettige erfgenamen moeten vervullen het geene ten Teſtamente geſchreven is, ſoo volgt dat de Legaten ook by de ſelve moeten worden voldaen. (h)

10. En nademael het Codicil-ſlot heedenſdaegs altoos in de Teſtamenten geſtelt, of uitgelaten zijnde niettemin ſtilſwijgende verſtaen wort, ſoo blijkt, dat de Legaten ter nauwer noodt, door 't niet aengaen der erveniſſe *uit het teſtament*, t'eenemael konnen vervallen, behoudens alleenlijk de vierdepart voor den erfgenaem uit de Wet, ſoo verre hy boven de drie vierdeparten beſwaert ſoude mogen zijn.

11. Dient ook gezegt, dat als de eerſte erfgenaem ten Teſtamente genoemt, koomt te faljeren, ende alſoo de tweede of ondergeſtelde te volgen, dat alſdan deſe tweede de Legaten ook moet goedt doen, *al waren ſy de eerſte met namen opgeleidt.* (i)

12. De erfgenaem zich te ſoek makende, om ſijn verklaringe te doen, of hy de goederen aenvaerden wil of niet, kan daer toe werden gehouden, *om tijdt van beraedt te nemen, gelijk hier boven is aengeweſen.*

13. Of indien hy een jaer lang wagt ſonder de Legatarien te vreeden te ſtellen, ſoo konnen ſy verſoecken, dat haer de goederen mogen toegeweeſen worden, om hun ſelfs daer uit te voldoen. (k)

14. Veele erfgenamen zijnde, moet de Legataris, yder van dien aenſpreecken voor ſijn gedeelte, nae proportie van yder ſijn erfdeel, ten ware yder erfgenaem met name bevolen was van de Teſtateur, wat legaet elk ſoude betalen. (l)

15. Somtijts kan yder voor't geheel worden aengeſprooken, indien de Teſtateur dier meininge is geweeſt ende het ſelvige blijkt, of ook indien het geene beſproken is van natuiren ondeilbaer is. (m) gelijk offer een huis-dienſtbaerheidt of eenige daet, die niet wel, als van een, konde begaen worden, ware beſprooken. (n)

(f) *l.* 14. *C. de fideic.* (g) *arg. N.* 1. *Herbaj. rer. quot. cap.* 19. (h) *Gail* 3. *obſ.* 134. *n.* 3. *Sand. d. def.* 10. (i) *l.* 74. *ff. de Legat.* 1. *l.* 61. *ff. d legat.* 2. (k) *Nov.* 1. *a pr.* (l) *l.* 17. *ff. de duob. reis, l.* 124. *d. leg.* 1. (m) *l.* 9 *ff. de duob. reis in pr.* (n) *l.* 11. §. 23. *ff. de legat.* 3.

16. Somtijts moeten ook de erfgenamen het Legaet hooft voor hooft betalen, ſchoon het profijt, dat ſy uit het Teſtament genieten veel verſcheelt, te weten, wanneer ſy geen erfportien, *als voor een darde, of vierde part hebben*, maer als de Teſtateur haer gelijckelijk heeft ingeſtelt ende genoemt tot erfgenamen, echter de goederen ongelijk gedeilt heeft, want dan moeten ſy de laſten alle te zamen gelijckelijk dragen, (o) *ſoo als hier boven rede is aengeweſen.*

17. Als het beſprokene goedt toebehoort eenen der erfgenamen ſoo moet hy het gehele ſtuk volgen laten, *maer ſijn mede erfgenamen moeten hem haer aenparten van de prijs ofte weerdije goedt doen.*

18. Een Legaet gelijk dikwils gezeidt is, moet geeyſcht worden van den erfgenaem, *dies kan niemant te gelijk in een opzicht erfgenaem, ende Legataris zijn.*

19. Derhalven als de erfgenaem yets voor uit gemaekt wort, ſoo kan hy het Legaet, niet verder eyſchen, als voor ſoo veel hy geen erfgenaem is, ende voor het gedeelte van ſijn mede'erven.

20. By gevolge als yemant alleen erfgenaem is, ende de Teſtateur maekt hem benevens een ander ſeeckere Sate landts, ſoo is de geheele ſate voor die andere ende de erfgenaem krijgt 'er niet een kluit van. (p)

21. Wederom, daer zijn twee erfgenamen, de eene voor ellef deelen, de andere voor een deel, ende haer beyden is gezamentlijk een ſtuk landts in het ſelve Teſtament gemaekt; die de ellef deelen heeft in de erveniſſe, krijgt een deel van't landt, ende die een erfdeel hadde, krijgt ellef in het landt. (q)

22. Stel, dat 'er veel erfgenamen zijn, een uit een zeſte part, een uit een darde part, noch zes, elk uit een twaelfde part, de twee eerſte die te zamen de halve erveniſſe hebben wort een legaet gemaekt, de helfte van dit legaet deilenſe indiervoegen, dat die voor een darde part te erf ſtaet, krijgt helfte minder, als die voor een zeſte part, maer de andere helfte deilen ſy gelijckelijk, om dat ſy voor die helfte geen erfgenamen zijn. (r)

23. De Legatariſen hebben drie'erleije aenſpraek, de eerſte *is uit het Teſtament, tegen de perſoon van d'erfgenaem* ofte ſijn erve, waer door een Legataris eyſcht alderhande beſpokene dingen, lichamelijk, onlichamelijk, tilbare, ontilbare, daden, gerechticheden, ende al wat wech gemaekt kan worden, en moet de erfgenaem, of het goedt ſelfs in-

(o) *Sand.* 4. 9. 3. *&* 4. (p) *l.* 34. §. 11. *ff. de legat.* 1. (q) *d. l.* 34. §. 12. (r) *l.* 67. §. 1. *ff. de legat.* 1. *junct. l.* 2. *ff. de inſtruct. & inſtrum. leg.*

indien hy kan, of de weerdije daer van betalen, indien hy het goedt selve niet kan bekomen ende leeveren. (f)

24. De twede aenspraek is niet op de persoon, maer *op't goedt*, waer door de Legataris het besprokene stuk kan eyschen *van alderhande bezitters*, onder wien het mach gevonden worden, ende sulks uit kracht van de eygendom, die hy met het overlijden van de Testateur onmiddelijk heeft verkreegen. (t)

25. De derde aenspraek is, uit kracht van pant-recht, waer door de Legataris kan tasten op alderhande goedt, dat by den Testateur is nagelaten, *ten einde men hem dat goedt ontwijke ofte sijn Legaet betale.* (u)

26. 'T welk moet geschieden met de vruchten ende renten ontvangen van die tijdt af, dat de erfgenaem *in mora*, dat is, in gebreeke is gebleeven van te betalen, ende niet alleen van de tijdt der rechtelijcke aenspraken af, gelijk in andere aenspraken op het goedt pleecht te geschieden, ende wort soo allenthalven by den Hove recht gesproken. (w)

27. Wanneer yemant in mora of in gebreeke begint te zijn, sal hier beneden geleert worden, te weten of door aenmaninge of door trage betalinge, dat is wanneer de sake selve spreekt dat yemant behoorde te tellen; een erfgenaem moet dan intereſſen hoeden van de tijt af, dat hy is aengemaent geworden, ende alsoo de minderjarige recht hebben, dat hare schuldenaren sonder aenmaninge worden in mora gestelt, (x) het welke mede wort vergunt aen Steden, Dorpen, Kerken armen en andere Gemeinschappen, (y) soo volgt, dat die alle, intereſſen konnen eyschen van de tijt af, dat d'erveniſſe is aengegaen ende d'erfgenaem kenniſſe van het Legaet heeft gehadt, het welke als datelijk by de uitvaert is geschiedt, soo wort het wel van de doodt af genomen, om de seeckerheidt van dat termijn, en om dat soo weinige dagen geen verschil maken. En is soo geweesen in de sake van de *Diakonije tot Pingium, contra de erfgenamen van Abe Meilsma cum soc. den 21. septemb.* 1680. De erfgenamen waren gedoemt, den 27. Octob. 1677. het Legaet te betalen met intereſſen van de tijdt der *Mora.* in de eysch was genoemt, de tijdt van *mors*, of doodt, in de sententie stont *mora*, het zy die veranderinge met voordacht, of by versinninge ware geschiedt, het Hof in

(f) *Actio personalis ex testamento* §. 2. *sub. fin. Inst. de legat.* (t) *Actio in rem l.* 164. *in fin. d. Furt. d* § 2. *in f.* (u) *Hypothecaria d.* §. 2. *Inst. de legat sub fin. l.* 1. C. *Comm. d. legat. & fideic.* (w) *l.* 3 *in pr. l.* 14. *juncta. l.* 34. *l.* 39. *ff. de usur. l.* 87. §. 1. *l.* 78. § 2 *ff. de legat.* 2 *l.* 2. C. *de usur. leg. vid. Wissenbach. ad tit. de Legat.* 2. *th. ult.* (x) *l.* 3. *in quib. caus. rest. in int. necess. non est.* (y) *l.* 4. C. *Ex quib. caus. maj.*

in desen heeft *mors* en *mora* op een genomen, om reden als voren; maer indien het aengaen der ervenisse, of de wetenschap van het legaet, merkelijk van de doodt hadde verscheelt, soo soude de erfgenaem tot geen interessen, als van de tijt sijner kennisse, of van het aenvaerden des boedels verbonden zijn geweest, en andere Legatarisen, buiten minderjarige Gemeenten, en Armen, souden geen interessen konnen vorderen, als na de aenmaninge, by haer gedaen, ten zy buiten rechte, (*per textus supra citatos*) of in rechte, (z) *ten ware de erfgenaem wel kennisse van het legaet hadde gehadt, en de Legataris niet*, gelijk zeer lichtelijk kan geschieden, want hy alsdan niet recht in *mora*, dat is in gebreeke van betalinge soude moeten worden gestelt. (a)

28. Alle dese actien gaen over tot den erfgenaem van de Legataris, ingevalle dese sterft, nae den tijt van het vervallen des *Legaets*, dat is, indien hy, den *Testateur* heeft overleeft, al was het maer een uir, of minder, om dat, *gelijk meermalen gezegt is*, de eygendom van't gelegateerde goedt terstont door kracht van de Wet onmiddelijk op den Legataris overgaet, sonder eenige leeveringe, of eenige andere daedt van menschen.

29. Behalven, als het *Legaet* is gemaekt onder *konditie*, want indien alsdan de Legataris sterft, voor het vervallen van die konditie soo heeft sijn erfgenaem geen recht, om yets te eyschen, maer het gelegateerde blijft by den erfgenaem tot wiens last het wechgemaekt was. (b)

30. Behalven ook het *Legaet* van *vrucht-gebruik* ende van *wooninge*, welke by de erfgenamen van de Legatarien niet konnen geeyscht worden, of de Legataris moet geleeft hebben ten tijde van't aengaen der ervenisse (c)

27. Ook om werkelijk de aktie aen te stellen, moet een Legataris ofte sijn erfgenaem altoos wachten, tot dat d'ervenisse daedelijk aengegaen zy, om dat eerder niemant is, tegen wien eysch kan gemaekt worden, in't latijns recht gebruikt hier toe dese spreekwijsen, de dach *vervalt*, de dach *koomt* (d) sy vervalt, als 't recht van d'eysch gebooren is, ende tot den erfgenaem des Legataris overgaet, schoon hy mochte sterven eer de boedel aengegaen is; ende de dach *koomt*, als de eysch werkelijk en metter daedt kan aengestelt worden

(z) *l* 1. *&* 2. C. *de usur. & fruct. legat.* (a) *& sic cape sis*, *l.* 40. *ff. de Acquir. rer. dom ad quam Faber* 7. *conjectur.* 4. *responderi posse negat idemque Wissenbach. disp.* 40. § 1. *ff. th. ult.* (b) *l.* 4. *in pr. l.* 5. §. 2. *ff. Quand. di. legat. ced.* 8 *and* 4. 4. 7. *vers in tertia.* (c) *l.* 2 *ff. Quand. di. legat. ced l. un* §. 6. C. *de Caduc. toll.* (d) *dies cedit, dies venit.*

den. waer uit dan gezien kan worden, waerom de legaten, als de erveniſſe verlaten ende niet aengegaen wort, te niete gaen; van welke ende verdere dingen hier toe behoorende rede genoegſaem is gehandelt.

XXXI. KAPITTEL.

Van Legaten over de handt, of byſondere fideicommiſſen.

Wat door Legaten over de handt verſtaen wort; dat het niet anders zijn als byſondere fideicommiſſen, die wel met de Legaten zijn vereffent, maer ſoo, dat ſy noch wel byſondere aenmerkinge verdienen ende ook wel eenig onderſcheidt hebben. Wort noch yets geſtelt tot bepalinge van 't geene voor deſen is geleert geweeſt.

1. EEr wy ſpreecken van het recht waer door de Legaten vermindert ende herroepen worden, ſullen wy zeggen, wat van de *Legaten over de handt*, of van byſondere *Fideicommiſſen*, dient aengemerkt.

2. Want of ſe wel met de Legaten zijn vereffent *ten aenzien van de uitwerkinge*, gelijk hier vooren is gezegt, ſoo valt echter van elk noch al yets te zeggen, en daer blijft noch ook al eenig onderſcheidt, ſoo veel de natuirlijke zin der woorden aengaet.

3. Beſondere *Fideicommiſſen* of *Legaten over de handt* worden dan genoemt, wanneer een *Teſtateur* ſijn erfgenaem verſoekt ofte belaſt een of eenige ſtucken goedts ofte ſummen gelts aen deſe ofte geene te geeven ende te doen hebben. (a)

4. Het ſelve kan ook verſoeht worden van een *Legataris*, dat hy een groot Legaet krijgende *wederom een klein aen een ander ſal geeven*, het welke eertijts niet mochte geſchieden. (b)

5. Of hem kan belaſt worden, dat hy het ſelve Legaet aen hem gemaekt, nae ſeeckeren tijt, ofte nae ſijn doodt weder aen een ander of aen het naeſte bloedt ſal overlaten.

6. Jae een enkel verbodt, van het goedt niet te vervreemden buiten de Familie of het Geſlachte, maekt een ſtilſwijgend fideicommis, dat het goedt altoos moet worden gelaten aen yemant van het Geſlachte, ſonder eeven aen de naeſte in dien gevalle verbonden te zijn.

Maer

(a) *pr. Inſt. de ſingul. reb. per fideic.* (b) *d. pr. in fin.*

7. Maer geen disposítie van de laeste bezitter zijnde gemaekt, soo gaet het t' elkens op den geenen, die naest aen de laeste bezitter, doch van den bloede des eersten *Testateurs*, wort bevonden.

8. Maer als het *fideicommis* gemaekt is by den eersten Stichter, om t' elkens op de naeste van sijnen bloede te komen, of ook als het enkelijk *aen sijn Geslachte is* naegelaten, soo moet het altoos keeren op de naeste van de eerste *Testateur*.

9. Wy hebben van dese dingen hier vooren gesprooken, maer om datse meest in besondere stucken te passe komen, hebben wyse alhier ook moeten melden. (c)

10. Gelijk wy ook voor desen hebben gezegt, dat vreemd goedt en des erfgenaems eygen goedt kan worden gelegateert, soo kan 't selve geschieden by wijse van besonder *fideicommis*, gelijk dan ook een Legataris self kan worden versocht ende belast sijn eygen goedt aen een ander te geven. (d)

11. Maer noopens soodanige *fideicommissen* wort in rechte vermaent, (*'t welk echter ook in de Legaten plaetse moet hebben*) dat yemant zijnde versocht, het zy Legataris of erfgenaem, om aen een ander te doen hebben yets van meer waerdije, als hy uit het *testament* koomt te genieten, die meerdere belastinge van geen deugt is ende by den erfgenaem ofte *Legataris* niet behoeft te worden goedt gedaen, *schoon hy d' erveniſſe ende de Legaten aen hem gemaekt, mag hebben erkent ende genooten.* (e)

12. Somtijts worden seeckere stucken goedts opgericht tot *Voordeelen* voor seeckere persoonen van den bloede, ten eynde om op te houden den naem ende luister van de *Testateur* ofte sijn Geslachte.

13. Sulke Voordeelen worden meerendeels aen de outste Zoons gemaekt; Jae het meeste gevoelen is, dat, als 'er stont, het outste Kindt, nochtans in voordeelen van sulke natuir, een Zoon voor een Dochter behoorde te gaen. (f)

14. Eyndelijk is aen te merken, dat in alle *fideicommissen* ende *Legaten* buiten Testament gemaekt, ten minsten *vijf getuigen* van nooden zijn, behalven in sulke *fideicommissen*, het zy van erveniſſen of besondere stucken goedts, waer mede de erfgenaem self in tegenwoordigheit, van de Testateur is beswaert ende belast, om aen een ander uit te keeren.

15. In

(c) *Vide de his rebus Sandium de probib. rer. alienat. part.* 3. *c.* 6. *n.* 29. *& c.* 5. *n.* 7.
(d) § 1. *Inst. de sing. reb per fideic.* (e) *d.* §. 1. *& l.* 1. § 17. *ff. ad Sc. Trebell.*
(f) *Sand. l.* 4. *decis. tit.* 5. *def.* 8.

15. In ſulken gevalle is het genoeg, dat beweeſen werde, den erfgenaem verſocht ende belaſt te zijn om het goedt over te laten, 't welk geſchieden kan met twee getuigen, of, als 'er niemant by geweeſt is, die tuigen kan, ſoo moet het den erfgenaem op ſijn eedt gegeeven werden; die bekennende verſocht of belaſt te zijn, ſoo moet hy betalen, al zijn 'er geen ſolemniteiten waergenoomen; Des moet de eyſcher eerſt den eedt van kalumnie doen, dat hy niet beter weet, of de belaſtinge is waerlijk by den Teſtateur tot ſijnen voordeele geſchiedt. (g)

16. Dit wort alleen van de *fideicommiſſen* in Rechte verhaelt, ende ſoo veel dat ook buiten bedenken paſt op de beſondere *fideicommiſſen*, ſoo kan niet ſonder reeden getwijvelt worden, *of dat ook plaets heeft in de Legaten*, By *exempel*, een vrouwe zegt op haer doodbedde ten aenhooren van haer broeder, weſende haer naeſte erfgenaem, ende twee andere buiren, dat ſy het huiſgeraedt maekt aen haer man, ſonder haer woorden aen den broeder toe te eigenen, ofte den ſelven tot dien eynde te verſoeken of te belaſten, is gevraegt, of de broeder gehouden is dat legaet goedt te doen. Hebbe geantwoort van neen, ten *eerſten*, om dat de Wet ſulx alleen van de *fideicommiſſen* ſoo *generael* als *ſpeciael* vermelt, ſelf nae dat de vergelijckinge van de Legaten ende de *fideicommiſſen* al was geſchiedt. (h) Ten *tweeden*, om dat de reeden, waer door een *fideicommis* ſonder eenige ſolemniteit kan gelden, is, om dat het niet te dulden was, dat yemant zijnde in perſoon verſocht ofte belaſt van de *Teſtateur*, van welken hy *gebeneficieert* is, om eenig goedt aen yemant anders over te laten, ſulx onbeſchaemdelijk ſoude weigeren. Maer als deſelve *Teſtateur* in 't wilde geſprooken heeft, ſonder opduidinge ten aenzien van de *Legataris* of erfgenaem, ſoo is daer die ſelve reeden van ontweerdinge niet meer, ende ſoo heeft men niet anders aen te merken als een beſprek, dat buiten ordere der Wetten is gemaekt. (i)

17. Wy ſullen hier noch byvoegen een aenmerkinge, behoorende tot de *fideicommiſſen* in 't gemein, en ſullende ſtrecken tot bepalinge van 't geene geſtelt is hier boven *in 't* 19. *Kapitt. n.* 103. te weeten, als daer zijn drie ofte meer beſwaerde erfgenamen, die belaſt zijn de goederen van de *Teſtateur* afgekomen aen den langſtleevenden te *reſtitueren*, dat ſy dan niet alleen moeten *reſtitueren* het geene ſy ten eerſten

(g) *§. ult. Inſt. de fideicommiſſ hered. l. ult. C. de fideicomm. junct. l. ult. C. de jur. Codicill. Sand.* 4. 5. 18. (h) *d. §. ult. & l. ult.* (i) *Dix. ad tit. Inſt. de ſingul. reb. per fideic. poſit. ult. & in prælect.* 2. *edit.*

sten van de Testateur hebben bekoomen, maer de parten haer van hun mede erfgenamen aengesturven, zegge, soo wanneer sy belast zijn *wederom te doen keeren al het geene haer van de Testateur is afgekoomen* ende niet als sy *in haer erfportie* zijn beswaert. En is dat soo, wanneer alle de erfgenamen in haer respective portien zijn beswaert ten testamente, maer als een alleen is beswaert ende d'andere vry zijn geweest, een van de beswaerde stervende, soo koomt sijn part ook onbeswaert op dien eenen beswaerden mede-erfgenaem, even soo wel als op de andere vrije mede-erfgenamen, om dat des versturvenen part van aenbegin vry zijnde geweest naderhandt met geen *fideicommis* sonder nieuwe oorsaek heeft konnen beswaert worden. gelijk in sulken gevalle geadviseert hebbe den 15. April 1685.

XXXII. Kapittel.

Van aenspraek of actie uit eygendom ende erfrecht.

Raedt voor een die sijn goedt wil opeyschen, om eerst te zien, of hy de possessie niet kan bekomen by Interdict. Raedt voor een die sijn goedt wil opeyschen, ende sijn bewijs niet klaer heeft, mitsgaders van de actie publiciana. Wederom van actie op het goedt ofte Rei vindicatio ende kracht van dien. Aen wien ende tegen wien sy wort gegeven. Van nuttelijcke vindicatie, Van eysch van erveniße, en uitstreckinge van dien, ens.

1. NAe dat wijdluftig van de eygendom ende erfrecht gehandelt is, sal't oorbaer zijn, dat wy bezien, wat aenspraek of actie, uit dese beide rechten geschapen is, want hoewel wy naderhandt van d'actien op een bysondere plaetse sullen handelen, is het echter onmogelijk, om daer alles te verhandelen, wat tot yder soorte behoort.

2. Wie actie en aenspraek uit eygendom wil maken, om sijn goedt dat by een ander is, weder machtig te worden, dient eerst bedacht te zijn, (a) of hy de bezittinge van het goedt niet kan bekomen door eenig *possessoir middel* van rechte, want, om dat de possessie ofte bezittinge veel lichter yemant wort toegewesen, als d'eigendom, soo is het

(a) *l. 37. ff. de R. V.*

het profijtelijcker daer van eerſt meeſter te worden, om dat die de bezittinge heeft, dit voordeel geniet, *dat het goedt by hem blijft, ſoo lang een ander niet klaerlijk heeft beweſen, dat de eygendom hem toebehoort*; welke nu deſe *poſſeſſoire* middelen zijn, moet tot op ſijn plaetſe worden geſpaert.

3. Ziende, dat men van de bezittinge verſteecken is, ſoo dient eerſt wel gelet, of het goedt dat de perſoon dien wy aenſpreeken willen, bezit, ook het ſelve is, dat wy verſtaen ons eygen te zijn, als mede of het ook gehecht is aen een ander ding, invoegen het daer een gedeelte van geworden zy.

4. Want dit ſoo zijnde, of aen het eerſte twijvelende, ſoo kan men gebruiken *actie tot vertooninge (ad exhibendum)* waer door men verhaelt, ons daer aen gelegen te zijn, dat het goedt ons werde verthoont, dienſvolgens eyſchende, dat party werde gecondemneert, om het goedt in queſtie aen ons te doen zien om te onderſoecken, of te ſcheiden van het geene daer 't aen vaſt is, met de vruchten zeedert *de litis conteſtatie*, benevens ſchaden ende intereſt door 't weigeren dies gehadt ende gelelen, noch te hebben ende te lijden *&c.* (b)

5. Men kan ook deſe actie wel voegen met de eyſch van eygendom in een ſchriftuir, ofte in een libel, om veelvoudigheit van proceſſen te ſchuwen. nae dat het proces is aengeſtelt, heeft deſe aenſprake geen plaets, want de eyſcher hem de ſake betrout hebbende, kan de gedaegde niet dwingen tot vertoninge van ſaken of inſtrumenten (c) ten ware om byſondere oorſaken nae genomen kenniſſe van ſaken, gelijk by den Hove toegeſtaen is, den Heere D. B. van S. tegen Juffr. J. van J. by ſententie voor Kerſtijdt 1681, nopens een ſnoerpeerlen, dat de Impetrant ſuſtineerde ſijn dochter te hebben toebehoort, ende de Gedaegde ontkende onder haer te zijn, edoch met twijvelachtige antwoorden.

6. Is 'er geen twijvel aen het goedt, ende is het niet vaſt aen yets anders, ſoo dient gelet, of het bewijs van eygendom klaer ende voor de handt is, want hapert daer yets aen, ſoo is u beſt aen te ſtellen de actie van goede trouwe, in het latijn genaemt, *publiciana*, (d) by welke gy zecht, dat gy het goedt, 't welk party onder zich heeft, met een goeden titel ende ter goeder trouwen bekomen hebbende, het ſelve ook een geruimen tijdt bezeeten hebt, tot dat het in handen van de Gedaegde gekomen is, van wien gy het ſelve te vergeefs hebbende wedergeyſcht bent genootſaekt deſen eyſch te nemen, ten einde gy mocht

(b) §. 3. *Inſt. de off. jud. & t. tit. ff. ad exhibendum l. 5. & l. ſeq.* (c) *l. C, de Ed.*
(d) §. 4. *Inſt. de Action. & tit. ff. de public. act.*

worden verklaert *præſumtijf* eygenaer of bezitter van goede trou, ende party gedoemt het goedt aen u te *reſtitueeren* ende weder te doen hebben, met de vruchten van de *litisconteſtatie* af, mitſgaders alle ſchade ende intereſt &c.

7. Als gy in deſe actie bewijſt den goeden tijtel ende van quade trouwe niet kont overtuigt worden, ſoo krijgt gy het goedt weder, mits u party geen beeter of ſoo goedt recht en hebbe als gy; want indien hy eygenaer of vrucht-bruiker, of het goedt hem verpandt ende geleevert was geweeſt, of ook ſoo hy het goedt met een bequame titel van een ander, als gy, hadde bekomen, ſoo heeft plaetſe de regel, *daer beiderzijts gelijk recht is, gaet de bezitter voor:* maer indien hy het van een ende de ſelve perſoon gekreegen hadde, doch aen u de eerſte leeveringe ware geſchiedt, ſoo moeſte hy het u evenwel weder geven. (d)

8. Gy kont de *publiciana* ook wel met den principalen eyſch van eygendom in een Libel beklemmen, op dat gy in't bewijs van eygendom te kort ſchietende, ten minſten als deugdelijke bezitter of præſumtijf eygenaer het goedt moogt bekoomen. (e)

9. Volgt dan de volle eyſch van eygendom, (in't latijn *Rei vindicatio*) by welke gy eyſch neemt, ten einde gy ſult worden verklaert eygenaer van ſodanig goedt, ende party gedoemt het ſelve aen u te *reſtitueren* ende weder te doen hebben, met de vruchten zedert *de litis conteſtatie* ontfangen, ende die doen in weſen waren, benevens ſchaden en intereſt gehadt ende geleeden, noch te hebben ende te lijden. &c. (f)

10. Deſe aenſpraek koomt voort, gelijk wy gezegt hebben, uit ware eygendom ſchoon wederroepelijk zijnde (g) gelijk daer is de eygendom van een goedt dat ten houwelijk gegeven wort, en het is genoeg, als de eyſcher zegt, dat hem de eygendom toebehoort, *ſchoon hy niet meldet, door wat oorſaek hy eygenaer is geworden.* (h)

11. Het wort echter beſt geacht, dat hy de oorſaek in ſijn eiſch uitdrukt, als te weten, dat hy het goedt *door koop, ſchenkinge, verjaringe, legaet, of anderzins* heeft bekomen.

12. Want als hy de eygendom ſlechts in't gemein uitdrukt, ende hy met ſijn eyſch wort afgeſlagen, ſoo kan hy naderhandt (i) in geender-

(d) *l. pen. & ult. d. tit. ff. l. ult. ff. de Acquir. poſſ. l. 9. §. 4. d. tit. ff.* (e) *Weſemb. in parat. pr. de R. V. Oldendorp. claſſ. act. 3. in affin. remed.* (f) *Schotan exam. ff. de R. V. verſ. Quomodo Actio. Sand. 3. 15. 1.* (g) *l. 66. ff. de R. V.* (h) *l. 14. §. 1. & 2. ff. de except. rei judic.* (i) *d. l. 14. §. 2.*

derleije manieren tot nieuwen aenſpraek worden toegelaten, ſchoon hy een andere oorſaek of titel wilde bybrengen, als hy in ſijn bewijs te vooren mochte bygebracht hebben. (k)

13. Maer als hy in ſijn eyſch ende *concluſie* de *tijtel* van eygendom heeft uitgedrukt, ſoo ſchijnt hy naderhandt wederom met den nieuwen eyſch gegrondt op een ander tijtel ſchoon ouder als ſijn eerſten eyſch, te mogen worden toegelaten. (l)

14. De gedaegden in deſe aenſprake, zijn alle de bezitters, het zy van goede of van quader trouwen, ſoo die in eygener name, als die voor anderen in de bezittinge zijn, gelijk huirders, leenbruikers ende diergelijcke. (m)

15. Die het goedt voor haer gelt gekocht hebben, moeten dat echter aen d'eygenaers wederomme geven, (n) ook al hadden ſy niet konnen weten, dat het geſtoolen of oneygen was, ſelf de Lombarts zijn dit onderworpen, gelijk by den Hove verſtaen is in de ſake der byzitters van't Linnenweevers gildt tot Leeuwarden, tegen *Nicolaus Lennich*, Bankhouder tot Franeker, die van de Ouderman des Gildts, hadde in pandt aengenoomen het ſilver, toebehoorende gedachte Gildt, daer de Ouderman mede was deurgegaen, geweſen by Apoſtille van den 16 *ſeptemb.* 1667. Diergelijcke ſake is voorgevallen tuſſchen Chriſtina Jurjens Suppliante, tegen Iſaac vander Hellen Bankhouder tot Leuwarden den 2 *Jul.* 1680. wordende evenwel de bezitter, om dat hy van goeder trouwe was ende ten eerſten niet hadde geweten of het waerlijk des Suppliantes goedt was, van de koſten by de Suppliante gedaen vry gehouden: contrarie als in het voorgaende exempel, om dat aldaer ſoo goede reeden van onweetenheit niet hadde geweeſt. De Lombart van Leeuwarden hadde noch voor hem een Octroy van de Magiſtraet der Stadt; maer is doen verſtaen, dat het ſelve in deſen geen plaets of kracht immers niet, ſonder hooger macht, konde hebben. het ſelve is wederom geoordeelt tegen N. Vormholt Bankhouder buiten de Veſten van Leuwarden, aen wien ſeecker vrouwmenſch haer werk makende, om van alderhande lieden goedt te ontfangen, als om te verkopen, hadde verſcheiden ende veel ſtucken gebracht by dien Lombardt, die nae haer zeggen, kenniſſe van haer bedroch, hoewel hy 't ontkende hadde gehadt, is hem geordonneert all' het goedt aen de eygenaers koſt en ſchadeloos te *reſtitueren*, in de rechtdagen van Kerſtijdt 1680.

16. Wel te weten, die voor andere bezitten, wort tijt gegunt, om haer meeſters van de aenſpraek te verwittigen, welke niet verſchijnende

(k) *d. l.* 14. (l) *Schotan. ibid. ut ſup.* (m) *l.* 9. *ff. d. R. V.* (n) *l.* 2. *C. de Furt.*

nende, op den behoorlijcken tijt; soo wort nae Keyserlijk recht de eyscher in de bezittinge gewesen, mits de quæstie ten principale uitgestelt wordende, ter tijdt de meester self zich uitstelt; maer heedensdaegs, wort ook de sake ten principalen tegens den gecontumaceerden, dat is, hertneckigen uitblijver afgedaen; en evenwel soude ook den eyscher de voorst. inwijsinge soo nae Keyserlijcke rechten, indien hy het soo liever begeerde, konnen worden toegestaen. Mits de principale quæstie dan blijvende hangen onafgedaen.

17. Indien zich yemant voor een ander instelt ende de saek als bezitter op zich neemt, schoon hy niet en bezit, die kan ook worden gedoemt, ten zy den eyscher wel bekent is, dat hy het goedt niet en bezat, want dan soude hy geen executie der sententie bekomen. (o)

18. Die ter quader trouwen voor of nae de rechts-vorderinge, de bezittinge heeft verlaten, die mach ook worden aengesprooken met de nuttelijke actie in desen, niet anders als of hy noch bezat; kan hy het goedt niet leveren, soo is hy gehouden tot den interest en alle schade dien te neffens. (p)

19. Die sonder bedroch de bezittinge voor den eysch verlooren heeft is vry, nae den eysch indien hy schult heeft, moet hy noch betalen, mits de eyscher hem al voorens overdrage sijn recht dat hy heeft op den tegenwoordigen bezitter, (q) maer soo hy ter quader trouwen zich het goedt heeft quijt gemaekt, soo kan hy sonder soodanige cessie ofte overdrachte niet eyschen, jae hy moet betalen soo veel de eyscher wil sweeren dat 'er hem aen geleegen is. (r)

20. Ook altoos, wanneer de eischer van de geene dien het dadelijk bezit, het zijne niet bekomen kan, soo heeft hy altoos sijn aensprack behouden op den tegenwoordigen bezitter. (s)

21. De eyscher moet zich al vooren wel bewissen, dat de gedaegde waerlijk bezitter is, of opgehouden heeft te bezitten; Invoegen als gezegt is; want als partije de bezittinge ofte verlatinge ontkent, ende hy die niet bewijsen kan, soo wort hy met de kosten afgeslagen, in tegendeel overtuigt hy de gedaegde, soo wort de selve om sijn reukeloose ontkenninge terstont van de bezittinge berooft, en die wort den eyscher overgelaten, schoon deselve noch niets beweesen heeft. (t)

22. Dese actie spreekt alleenlijk van tilbaer ende ontilbaer goedt, dat aen-

(o) *l. 25. & seqq. ff. eod. tit.* (p) l. 27. *ff.* 3 *cod. tit.* (q) *l. 63 d tit.* (r) *d. l. 63. l. 68 & sequ. ff. de rei vind.* (s) *l. ult. ff. eod.* (t) *d. l. ult.*

aengeweesen, getaſt ende gevoelt kan worden, niet van onlichamelijk goedt, want daer van byſondere aenſpraken worden gegeeven. (t)

23. Wel te weten, die geen volle eygendom heeft, maer beheerſtheit over een lichamelijk goedt, wort deſe *actie nuttelijk*, dat is, oneygentlijk toegeſtaen, gelijk aen erfpachters, aen huirders van lange jaren ende aen de geene die huiſen hebben op ander mans grondt, (u) maer pandt-recht heeft ſijn eygen actie, waer van hier beneeden.

24. Alhoewel de eyſcher het goedt moet konnen aenwijſen, ſoo is echter niet te verſtaen dat *vindicatie* niet ſoude konnen aengeſtelt worden op een gedeelte van een ſtuk goedts dat mandeelig is met een ander. (w)

25. Maer wel is te weten, dat deſe actie niet goedt is op gelt, dat uit verkoopinge van ons goedt gemaekt is, noch ook op goedt, dat met ons gelt gekocht is, om dat noch dat gelt noch dat goedt ons eygen is, maer wy hebben aenſpraek op de perſoon die dat goedt of dat gelt uit het onſe verkreegen heeft, zijnde alleen uitgeſondert de weeskinders, die met deſe actie konnen gaen op het goedt, dat voor haer gelt gekocht is. (x) Edoch de Crediteuren, die pandt-recht hebben, konnen met een nutlijke actie taſten op het gelt, dat uit het verpande goedt gemaekt is, ſoo lang' het ſelve gelt in weeſen ende niet elders bekeert is: *gelijk beneeden ſal worden aengeweeſen.*

26. De gedaegde kan nae gevelde ſententie d' executie niet ophouden met voorwenden, dat hy pandt of eenig ander recht op het goedt heeft, want dat moeſt hy in tijts hebben bygebracht ende beweeſen, *nu moet hy dies niet tegenſtaende het goedt ruimen ende overgeeven*, en ſijn vermeinde recht by rauwe actie op nieuw vervolgen. (y)

27. De gedaegde tot wedergeevinge van het goedt zijnde gedoemt, moet ook betalen de vruchten, profijten ende alle den aenkleef van het goedt, mitſgaders alle de ſchaden die nae den eyſch van rechte, en ook te vooren door bedroch zijn gevallen. (z)

28. Van de vruchten is voor deſen geſprooken, daerom ſullen wy over gaen tot den eyſch van ervenisſe, by welke nae verhael van de geleegentheit der ſake geëyſcht ende *concludeert*, dat gy ſult worden verklaert erfgenaem *by Teſtamente of ab inteſtato* van ſulk een die overleeden is, dienſvolgens dat de bezitter ſal werden gecondemneert, aen

(t) *l. 1. §. 1. & vlt. l. 2 l. 3. l. 6. eod.* (u) *l. 73. §. 1. & l. ſeqq. eod. l. 1. §. 1. d. l. ag. vectig. l. 1. §. 3. ff de ſuperfic.* (w) *l. 76 §. 1. d R V.* (x) *l. 6. l. 8. eod. l. 23. ff. de reb. cred. l. 21 ff. de hered. vel act. ved. l. 2. ff. Quando ex facto tut.* (y) *Nov. 18. c. 10.* (z) *l. 13. l. 17. §. 1, l. 44 ff. eod.*

aen u te leeveren perfecte ſtaet ende Inventaris met eede geſterkt van alle de goederen, ſoo roerende als onroerende, actien ende crediten niets uitgeſondert, ſoo veel daer van by de gedaegde verbleeven mach zijn, of nae de *litiſconteſtatie* ontfangen ſal zijn, mitſgaders de vruchten, profijten ende emolumenten, met alle den aenkleef van dien, ook te boeten alle de ſchaden ende intereſt by onthoudinge der erveniſſe gehadt ende geleeden, noch te hebben ende te lijden &c. (a) Daer zijn ook *Poſſeſſoire* middelen voor d' erfgenamen, om de bezittinge der goederen by korter weege te bekomen, ende daer nae af te wachten dat partije den eyſch van erveniſſe kome te maken; Maer van deſe *remedie*, ſullen wy op een byſondere plaetſe handelen.

29. Het blijkt dat deſe actie geſchapen is, aen alle de erfgenamen die of by Teſtament of door de Wet het ſelve bekomen hebben, edoch ſoo yemant den titel van het Teſtament hebbende gebruikt, naderhandt verſtont, dat het Teſtament niet en dochte, ſoo ſoude hy zich wel tot den titel van den wet of *ab inteſtato* mogen wenden. (b)

30. De gedaegden alhier zijn alle de bezitters der erveniſſe, het zy de ſelve in *qualiteit* als erfgenamen of als bloote bezitters hun dragen, ſonder te zeggen op wat titel ſy de goederen houden. (c)

31. Die niet bezit, kan niet worden aengeſprooken, ſchoon hy hem mochte vermeeten, dat hy erfgenaem was; want hy alſdan uit de wet *diffamari* moet aengeſprooken worden. Was derhalven informeel de eyſch genoomen by R. T. erfgenaem volgens teſtament van A. A. ſijn huisvrou, wiens goederen hy bezat, op ende tegens J. B. cum ſoc. hen zeggende ab inteſtato erfgenamen; ten eynde hy ſoude worden verklaert erfgenaem ende ſy gedoemt hem de goederen ruſtig ende vreedig te laten bezitten. Partije daer tegens ſtelde reconventie, die waerlijk was de rechte eyſch van erveniſſe; die ſy ook wonnen. hadden ook anders exceptie konnen ſtellen, voor Kerſtijdt 1680.

32. Een koper van de erveniſſe kan ook met nuttelijke actie in deſen aengeſprooken worden, indien ſulks op de verkoper niet wel kan geſchieden, want anders eygentlijk een koper moet geroepen worden met de *rei vindicatio*, waer van ſoo even geſprooken is. (d)

33. Die ter quader trouwen de bezittinge hebben verlaten, konnen even ſoo wel als dadelijke bezitters aengeſprooken worden, (e) om de erveniſſe te herſtellen in den ſelven ſtant, daer in ſy was van aenbegin

(a) *Schotan. Exam. ff. de hered. pet. verſ. ita formâ.* (b) *l. 1. d. tit. ff. l. 8. eod. l. 3. l eod. tit.* (c) *l 11. ff. & ſequ. d. t. l. 7. Cod.* (d) *l. 13. §. 4. & ſeqq. eod. tit.* (e) *l. 13. §. 13. & l. 45. ibid.*

begin ende hy moet gedoemt worden tot *reſtitutie* van de goederen ſelve, ſchoon verkocht ofte verteert zijnde, (f) mits het ſelve naderhant, ſoo verre de ſake niet in 't geheel is, wort verandert in betalinge van het intereſt ende is de condemnatie ſoo genoomen by het Hoff, in de ſake tuſſchen Anna Agnes, Baronneſſe toe Swartſenborg wed: Hautevile, op ende tegens A. van R. wed: S. Anno 1679. voor Allerheiligen, daer was de concluſie ook by den eyſcherſe genoomen tot herſtellinge van het ſterfhuis, ſoo dat geweeſt was, niet tegenſtaende men wiſte, dat het goedt by boelgoedt was verkocht ende onmoogelijk konde herſtelt worden; Is echter geoordeelt, dat de *concluſie* wel ende juridijk genoomen was, weſende niets gewiſſer in Rechten, als dat een die ter quader trouwen heeft opgehouden te bezitten, moet gedoemt worden, als of hy noch bezat. als ook die zich hebben ingeſtelt, ende den aenſpraek op haer genoomen, als maer de eyſcher niet beter weet of hy is bezitter, *gelijk hier boven gezegt is.*

34. De gedaegde moet weder geven alles wat onder de erveniſſe wort begreepen, tilbaer, ontilbaer, lichamelijk en onlichamelijk, ook het geene de overleedene ter goeder trouwe bezat, of dat hem was verhuirt, geleent, verpandt, en daer hy eenig ander recht op hadde, hoe het ook mach genoemt zijn, *behalven lijftocht*, dat met de doodt uit is: om alle deſe ſaken mach d' erfgenaem ſpreeken, om dat hy die alle verantwoorden moet, *ende heeft hy het ſelve recht in alles, dat de overleedene hadde.* (g)

35. Geduirende het pleit mach de gedaegde niet verkopen, nochte verpanden, als goedt dat niet duiren kan, of daer anders het erfſchap nadeel by ſoude lijden, of immers onder borgtochte van te ſullen goedt doen. (h)

36. Als yemant een gedeelte der erveniſſe bezit, ſoo moet de eyſcher nochtans *concludeeren*, dat hy ſal verklaert worden erfgenaem voor ſulk een gedeelte, als hem toekoomt, ende niet voor ſoo veel de gedaegde bezit, *mits echter de gedaegde niet verder werde gedoemt als voor ſoo veel hy in der daedt bezit.* (i)

37. Dienſvolgens een ſchuldenaer van de ervenis, zich de qualiteit van erfgenaem of bezitter des ſelfs, aenmatigende, kan ook met deſe actie worden aengeſprooken, invoegen als gezegt is, van een die een gedeelte bezit, (k) anderzins heeft de erfgenaem tegens den ſchulde-

(f) *l.* 20. §. 6. *&* 12. *ff. de hered. petit.* (g) *l.* 14. §. *ult. l.* 20. *l.* 25. §. 18. *d. d. ll.* (h) *l.* 5. *ff. eod.* (i) *l.* 1. §. 1. *ff.* §. 1. *pers heredit. pet.* (k) *l.* 13. §. *ult. cum ll. ſeqq. l.* 42. *ff. de hered. petit.*

naer een ende deſelve actie die den overleedene, tegens hem geſchapen is geweeſt.

38. Van de vruchten is alhier het ſelve te verſtaen, dat elders in het gemein daer van is gezegt, met dit onderſcheidt, nochtans; een ervenis-bezitter is ook gehouden voor de vruchten, die voor den rechtelijken eyſch zijn verteert, voor *ſoo veel het profijt daer van noch by hem is verbleeven*, maer van een byſonder ſtuk goeds, wort geen onderſoek gedaen op de vruchten, voor de *litis conteſtatie* verteert; de reeden is, om dat de ervenisſe een algemein recht is alles beklemmende wat 'er mach zijn, ſulks dat ook de prijs van verkochte goederen in plaets van het goedt ſelfs wort gereeckent, maer de *rei vindicatio* is particulier. (l)

39. Daerom worden de vruchten in d' eyſch van ervenisſe verſtaen begreepen te zijn, *al waren ſy niet gevordert*; in de *rei vindicatio* komen ſy ook wel ſtilſwijgende, edoch niet uit kracht van de eyſch, maer de Rechter kan ſe plichtshalven en om de billijkheit mede in de *condemnatie* beklemmen, als de eyſcher die niet uitdrukkelijk mocht hebben gevordert, het welke nochtans veiligſt is ende doorgaens geſchiedt. (m)

40. Daer is voor deſen gezegt, dat een bezitter van goeder trouwe de vruchten *nae de litis conteſtatie* moet wedergeven; te weten van de eerſte rechts-vorderinge af, ſchoon de antwoort lange mochte gevolgt zijn, ook alſchoon ſake door appel ofte revijs lange jaren mochte zijn opgehouden, gelijk *beneeden Kap: van revijs* ſal gezegt worden; jae ſchoon de ſententie by appel ofte revijs mochte zijn vernietig, ende alſoo de appelleerde uit kracht van de ſententie het goedt hadde bezeeten; Maer als yemant eerſt met een *poſſeſſoire actie* aengeſprooken is ende verlooren heeft, ende daer nae met het *petitoir* of eyſch van eygendom heeft gewonnen, ſoo kan hy de vruchten niet krijgen, als van de laeſte rechts-vorderinge af. Reeden van onderſcheidt is deſe. Als by *appel* of *revijs reformatie* geſchiedt, ſoo doet de laeſte Rechter het geene de eerſte hadde behooren te doen ende het is een en de ſelve actie; Maer het *poſſeſſoir* ende *petitoir* zijn verſcheidene aenſpraeken; die in 't *poſſeſſoir gemainteneert* is, blijft bezitter van goeder trouwe, ende verlieſt die qualiteit niet, eer de nieuwe rechts-vorderinge is aenhangig gemaekt, ende is alſoo by den Hove geweeſen in de ſake *van Schelte van Paffenrode Impetrant ende Triumphant, contra Juffr. Houkjen Hillema*

(l) *l.* 20. §. 3. *l.* 25. §. 11. *l.* 40. §. 1. *ff. de hered. pr. l.* 1. *C. eod. Sand.* 3. 15. 1.
(m) *d l.* 20. §. 3 *ff. l.* 1. *C. eod. l.* 35. §. 1. *ff. d. R. V.*

Hillema weduwe Bouricius, cum ſociis gedaegden, den 26. Octobris 1642. by *Nauta.*

41. De gedaegde heeft de onkoſten ook mede te korten, ſoo verre die meerder mochten zijn, als de genootene vruchten, *doch hier van is mede op een ander plaetſe gehandelt.*

42. Die een erveniſſe over de handt of *fideicommiſſair* heeft te eyſchen, kan de aenſpraek maken tegens de bezitter, edoch niet tegens den beſwaerden erfgenaem, ofte ſijn erfgenaem, maer tegens deſen kan hy ſijn aenſprake doen, uit het *Sc. Trebellianum*, ten eynde hy werde gedoemt, om aen hem te reſtitueren, ſoodanige erveniſſe, als hem van die of die is aengekomen, met laſt, om de ſelve nae ſijn doodt of anders aen den eyſcher te laten toekomen, erven ende devolveren &c. met de vruchten &c. ſampt ſchaden ende intereſſen, invoegen hier boven is verhaelt. (n)

43. De klachte over onheuſch Teſtament, is mede een eyſch van erveniſſe, waer van ten vollen hier boven is gehandelt.

XXXIII. Kapittel.

Van de beſnoijinge der Legaten, door de Wet Falcidia genaemt.

Inhoudt van de Wet Falcidia. Maniere van de vierdepart uit de Legaten af te trecken, inſonderheit in jaerlijxe op- end' inkomſten; mitſgaders gevallen, in welke ſy geen plaets heeft ende ophoudt.

1. BY ouds kondemen ſoo veel legaten maken als men wilde; ſelf met uitputtinge van de geheele erveniſſe; Maer naderhandt is ingevoert, dat een *Teſtateur* ten minſten *de vierdepart by den erfgenaem moet laten*, ende niet boven de drie gedeelten aen Legaten kan weeh maken, waer van een Wet is geweeſt, *Falcidia* genaemt.

2. En is dit te verſtaen van yder erfgenaem, die de vierdepart van ſijn portie moet vry behouden, ten ware de geene, wiens erfdeel met Legaten verydelt was, door recht van aenwas de andere gedeelten

(n) *l. ult. §. 1. ff. de l. 25. §. 7. d. hered. pet. fideicommiſſ. hered. pet.*

mede bekoomen hadde, die moet dan ſijn Legaten vol betalen. Maer ſoo een erfgenaem, die ſijn deel vry hadde door het ſelve recht ook het beſwaerde gedeelte gekreegen hadde, die kan daer van niettemin de vierdepart uit de Wet Falcidia aftrecken. (a)

3. Het oordeel, of de vierdepart der erveniſſe vry ende behouden is of niet, moet afgenoomen worden, uit de begrootinge der goederen, die geweeſt is ten tijde des afſtervens van den erflater, ſonder dat de verminderinge, of vermeerderinge des boedels naderhant zijnde voorgevallen in achtinge koomt. By exempel; Jemant hebbende hondert duiſent guldens aen goedt, maekt 75 duiſent wech aen Legaten, ende laet alſoo de vierdepart vry. nae ſijn doodt, eer noch d' erveniſſe was aengevaerdet, vermindert de boedel door brandt of ſchipbreuk ſoodanig, dat 'er niet meer als 75 duiſent guldens behouden zijn, ende ſoo niets vry; Evenwel kan de erfgenaem niets aftrecken van de Legaten, om dat de vierdepart ten tijde des afſtervens vry ende behouden is geweeſt, ten ware hy dien raedt gebruikte, van zich te houden, als of hy d' erveniſſe wilde met voeten ſtooten; want alſoo de Legaten in dien gevalle ſouden te niete gaen, ſoo moeten de Legatarien met lief of leedt met den erfgenaem wel ackorderen, om hem een behoorlijks te laten aftrecken, om alſoo hun Legaten machtig te worden. (b)

4. Deſe vierdepart wort afgetrocken van allerhande Legaten; maer het valt beſwaerlijk, als 'er een Legaet te lijfſtonde bevonden wort, hoe men daer de vierdepart ſal van aftrecken. Drieërley manier wort daer van in Rechten gevonden, het eerſte geſchiedt aldus; De wetten preſumeren, dat yemant ſal leven ten minſten tot ſijn 60 jaren, laet de Legataris dan zijn van 30 jaren. Men neemt de opkomſten van 30 jaren ende multipliceert die, ſtelt hondert guldens s' jaers maekt 3000 guldens, hier voor trekt d' erfgenaem uit den boedel voor ſijn Falcidia de vierdepart, dat is 750 guldens. (c) De tweede manier is, dat men de opkomſten ſoo lange laet volgen, tot dat d' erfgenaem niet meer als de vierdepart vry heeft, dan houdt hy de handen t' huis ende geeft niet meer, (d) ten derden, men taxeert de opkomſte, voor hoe veel die ſoude konnen verkocht worden, ende de vierdepart daer van kan ingehouden worden voor de *Falcidia*. (e)

5. Op een ander wijſe geſchiedt het, als aen een Stadt ofte Gemeinſchap een jaerlijxe opkomſte gemaekt is, laet het zijn van duiſent guldens.

(a) §. 1. *Inſt. de l.* 9 *Falcid. l.* 78. *ff. eod.* (b) §. 2. *d. tit. Inſt.* (c) *l.* 68. *ff. ad L. Falcid.* (d) *l.* 47. *eod. tit.* (e) *l.* 55. *eod.*

guldens. Deſe jaerlijxe opkomſte neemtmen als zijnde renten tegens vier ten hondert, ende ſtelt alſoo een kapitael van 25000 guldens, en daer van wort de vierdepart eens voor al afgetrocken. (f)

6. Men gebruikt deſe Falcidiſe aftreckingen ook in Schenkingen ter ſake des doodts. (g) Edoch daer zijn verſcheidene gevallen, in welke ſy ook in de Legaten ophoudt, ſoo ten aenzien van de Teſtateur, als van de erfgenaem en van 't gelegateerde goedt.

7. Ten aenzien van de Teſtateur zijn deſe drie gevallen. Een krijgſmans teſtament is vry van deſe aftreckinge, wanneer het op de Veldtocht gemaekt is, (h) ten 2. als de Teſtateur de Falcidiſche aftreckinge verbiedt, het welke by 't oud recht niet mochte geſchieden, maer wel nae 't nieuwe recht, (i) ten 3. als de Teſtateur den erfgenaem in ſijn leven noopens ſijn vierdepart heeft te vreeden geſtelt. (k)

8. Ten aenzien van de erfgenaem, ten 1. Als hy niet onbewuſt van de macht des boedels aen eenige Legatarien de volle Legaten heeft betaelt, ſoo moet hy met d' anderen op gelijcke manieren handelen, (l) maer is het door onweetenheit van 't vermoogen der erveniſſe geſchiedt, dat ſchaedt hem niet, alhoewel onweetenheit van recht, indien hy niet hadde geweeten, dat 'er een wet Falcidia was, ſoude hem niet verſchoonen. (m)

9. Ten 2. Als de erfgenaem geen beneficie van *Inventaris* heeft verſocht, ſoo moet hy de volle Legaten ſonder eenige aftreckinge betalen. (n) Eyndelijk ende ten 3. Als hy daer op uit geweeſt is, dat het fideicommis, waer mede hy beſwaert was, ſoude te niete gaen, hy verlieſt het beneficie van de Wet. (o)

10. Ten aenzien van 't gelegateerde goedt, deſe Wet heeft geen plaets in Legaten aen den Armen ende tot andere Godtvruchtige oogemerken gemaekt. (p) Ten 2. in goederen, die verbooden zijn, om vervreemt te worden. (q)

11. Dit verſtaet zich van ſelf; Als de geheele vierdepart niet is uitgeput maer een gedeelte behouden, dat de erfgenaem niet meer heeft voor hem af te trecken, als hem van ſijn vierdepart ontbreekt. (r)

12. Deſweegen moeten niet alleen de goederen naukeuriglijk worden gewardeert, maer ook de ſchulden afgetrocken ende alvoorens afbetaelt, om vervolgens te zien, wat 'er over ſoude mogen ſchieten. (ſ)

(f) *l.* 3. §. *ult d. tit.* (g) *l.* 5. *C. eod.* (h) *l.* 7 *C. h. t.* (i) *Nov.* 1. *C.* 2.
(k) *l.* 56. §. *ult. h. t.* (l) *d. Nov.* 1. *C.* 3. (m) *l.* 9. §. 3. *ff. de jur. & fat. ignor.*
(n) *d. Nov.* 1. *C.* 2. (o) *l.* 57. *in pr. ff. h. t.* (p) *Nov.* 17. *C.* 12. *Sand.* 4. 7. 10.
(q) *Nov.* 119. *C.* 11. (r) §. *ult. d. tit. Inſt.* (ſ) *d.* § *ult.*

13. Wort hy gemoeit, om de legaten te betaleu eer noch de ſtaet des boedels volkomen heeft konnen bekent zijn, ſoo mag de erfgenaem borg' eyſchen voor de vergoedinge van de Falcidia, indien bevonden mochte worden, dat het vierdendeel niet vry was, of anders hy kan het gelegateerde goedt weder eyſchen, en de aftreckinge daer van doen. (t)

XXXIV. KAPITTEL.

Hoe de Legaten herroepen ende benoomen worden.

1. IN de Contracten ende handelingen onder leevende heeft plaets deſe regel, *dat eerſt is wilkeurig, wort naderhant nootwendig*; maer in de laeſte willen is deſe les; *menſchelijke will' is een wandelaer*, tot den uitterſten adem des levens toe; dies met de ſelve vryheit daer mede de legaten worden gemaekt ende beſprooken, konnen ſy ook worden hermaekt ende gebrooken.

2. Sulx geſchiedt uitdruckelijk of ſtilſwijgende, beydes met woorden of met der daedt.

3. Uitdruckelijk met woorden, als de *Teſtateur* zegt, het beſprek *dat ik aen* A *hebbe gemaekt, dat herroepe ende beneeme ik hem*, ſtilſwijgende in deſer voegen; *wat ik aen* A *hebbe gemaekt, dat beſpreek' ik aen* B. want daer uit volgt, dat hy 't aen A niet gunt.

4. Ook door een volgende Teſtament wort het gemaekte ſtilſwijgende wederroepen, nademael het geheele voorige Teſtament alſdan te niete gaet; maer dit geſchiedt niet door een volgende *codicil*, ook niet de legaten, die te vooren in een *codicil* waren beſprooken, om dat *Codicil* en *Teſtament* te gelijk wel konnen beſtaen, maer geen twee Teſtamenten, ſoo als voor deſen geleert is.

5. Met der daedt worden de legaten benoomen *uitdruckelijk*, door het willens uitdoen, of uitkrabben en deurhalen van't legaet, ofte ſcheuren ende vernielen van het geſchrifte, daer het in vermelt is, door den Maker ſelf gedaen. (a)

6. Stilſwijgende beneeminge, metter daedt geſchiedt, door vervreemdinge

(t) *tot. tit ff. ſi cui plus quam per l. Falcid.* (a) *vid. poſit. ad tit. Inſt. de adim. legat.*

dinge van het beſprookene goedt by den maker gedaen buiten noodt; want als hy 't gedaen heeft, daer toe geperſt van ſijne *Crediteuren*, of anders, ſoo wort ſijn wille ten aenzien van het legaet niet verſtaen te zijn verandert. (b)

7. Behoort hier ook toe ſware vyantſchap, opgekomen ende uitgeborſten, tuſſchen den Teſtateur ende den Legataris, ſonder onderſcheidt, of deſe ſchult heeft of niet. want de oorſaek hangt van de veranderde wille des makers, die niet minder *gepreſumeert* wort, als hy de vyantſchap door eygen bitterheit opneemt, als wanneer hy beleedigt wort.

7. Noch behoort hier toe de veranderinge van't gelegateerde goedt, indiervoegen, dat het tot ſijn vorige gedaente niet kan weder gebracht worden, en dat het ook daer mede niet meer overeenkoomt. By exempel; daer is gemaekt een groote partije houts, edoch de Teſtateur heeft 'er naderhandt een ſchip van gemaekt; of van gelegateerde wolle laken, of doek, zijn naderhandt kleederen gemaekt, de Legataris kan niet eyſchen, (c) in tegendeel, indien van ongemaekt ſilver, aen yemant beſprooken, ſchotels of vaten zijn gemaekt, het Legaet kan evenwel geeyſcht worden, om dat die ſtucken tot haer voorige gedaente konnen herſtelt ende wedergebracht worden. (d)

8. Een erfgenaem, aen wien ook een legaet is gemaekt, by aldien hy d'erveniſſe met voeten ſtoot, kan hy dan het legaet evenwel eyſchen? Schijnt van jae. (e)

(b) §. 12. *Inſt. de Legat.* (c) *l.* 88. §. 1. *& 2. ff. de Legat.* 3. (d) *d. l.* 88. §. *ult.* (e) *l.* 87. *cum 2. ll ſeqq ff. de Leg.* 1.

XXXIV. Ka-

XXXV. KAPITTEL.

Van ſchenkingen ter ſake des doodts.

Onderſcheidt tuſſchen de Legaten en deſe ſchenkingen meenigerley. Als ook de overeenkomſten der ſelver. Aenmerkingen om deſe ſchenkingen wel te onderſcheiden van de ſchenkingen onder leevendigen, dat te met twijvelachtig is. Hoe deſe ſchenkingen te niete gaen.

1. VAn een Legaet verſcheelt eeniger maten de ſchenkinge ter ſake des doodts, die geſchiedt met voorwaerde, *ingevalle de ſchenker koomt te verſterven*; het zy dat hy meint in gevaer des doodts te zijn, ofte te zullen koomen, of ook anders, om ſterven denkende. (a)

2. Want deſe beſtaet niet alleen in de verklâringe van de ſchenker, gelijk de legaten, die by Teſtamente gemaekt worden, *maer ook in de aenneemingen des geenen dien yets geſchonken wort*; het welke ganſch ſtrijdig is, met de natuire van een Teſtament. (b)

3. Waer uit dan ook volgt, dat de ſchenkinge ter ſake des doodts, hoewel een ſooorte van laeſte wille zijnde, nochtans by Teſtament niet kan geſchieden, *immers ſoo niet, dat de aenneeminge, ofte tegen verklaringe des ſchenkneemers te gelijk ſoude geſchieden.* (c)

4. Maer indien de Teſtateur ſijn verklaringe ſlechts dede by Teſtament, en de ſchenkneemer, naderhant ſijn aenneeminge verklaerde, ſulx ſoude mogen beſtaen, het zy door hem ſelven, of door een ander ſijnent-wegen, het zy ook geduirende het leven, ofte nae verſterven des Teſtateurs; maer de erfgenaem, des geenes, die de ſchenkinge niet heeft aengenoomen, heeft naderhandt niet te zeggen, noch te eyſchen. (d)

5. Sy verſcheelt ook hier in van de legaten, dat alſchoon d'erveniſſe niet aengegaen mochte zijn, de ſchenkinge nochtans beſtaet. (e)

6. Ten tweeden, dat jaerlijkſe ſchenkingen *niet veelvoudig*, gelijk

(a) *l. 2. ff. de donat. mort. c.* (b) *Sande 5. 1. 1. l. 4. l. 10. ff. de donat.* (c) *Vigl. ad §. 3. Inſt. de Teſtam. n. 3.* (d) *Sand. d. defin. in fin.* (e) *l. 5. §. 17. ff. de His quæ ut indign.*

lijk van de legaten hier boven gehoort is, *maer eenvoudig zijn*; (f) ten derden, dat ſchenkinge nae 't verſterven des ſchenkers niet te leur gaen kan, noch den ſchenkneemer afgenomen worden. (g)

7. Anderzints komen de legaten en deſe ſchenkingen zeer over een, want in beyde worden vereyſcht, *ten minſten vijf getuigen*, gelijk in alderhande laeſte willen, (h) ten tweeden, in beiden heeft plaets, de aftreckinge der vierde part, die men *falcidia* noemt. (i)

8. Gelijk in de ſchenkingen mede plaets heeft de aftreckinge van de *Trebellianique* vierde part, ſoo wanneer de ſchenkneemer belaſt is, het geſchonkene goedt over de handt, aen een ander over te laten, want ook deſe ſchenkingen met ſodanige herſtellingen over de handt konnen worden beſwaert. (k)

9. Ook komenſe hier in over een, dat al wie legaten maken magh, ook ſchenkingen ter ſake des doodts kan maken, en in tegendeel; *behalven dat een zoon in vaders macht zijnde, met ſijn conſent duſdanige ſchenkinge wel kan doen, maer niet legateeren.* (l)

10. Ook die verbooden is contracten aen te gaen, gelijk getroude vrouwen, die mach wel legateren, maer niet ter zake des doodts ſchenken, te weten, om terſtont de leeveren, *maer wel ſoo, dat het nae verſterven werde geleevert.* (m)

11. Ook komenſe hier in over een, dat de eygendom terſtont nae het overlijden van de ſchenker, ſoo wel als van de Teſtateur overgaet aen den geenen, die het goedt gemaekt ofte geſchonken wort. (n)

12. Wel te weten, als de leeveringe van het geſchonkene goedt, niet dadelijk by het ſchenken is geſchiedt, want ook in diervoegen de ſchenkingen ter ſake des doodts konnen geſchieden; blijvende niet te min waerlijk ſchenkingen, ter ſake des doodts: zegge de leeveringe pleegt gemeinelijk eerſt te geſchieden nae des ſchenkers doodt; maer hy kan't ook wel terſtont doen, en 't geſchiedt dikwils, als 't gevaer nae by en dringende is: echter kan't geſchonkene weder geeyſcht worden, om de ſelve reedenen, als men herroepen kan een dood-ſchenkagie die ſonder leeveringe is geſchiedt. (o)

13. Ten ware daer by ſtonde, dat de ſchenker ſijn wille noyt ſoude mogen wederroepen, want het alſdan inder daedt een ſchenkinge

(f) *l. 35. §. ult. ff. de donat. m. c.* (g) *d. l. 5. §. 17.* (h) *l. ult. C. de donat. m. c.* (i) *l. 5. C. de l. Falcid..* (k) *Sand. 5. 1. 2.* (l) *l. 25. §. 1. ff. de donat. m. c.* (m) *Herbaj. rer. quotid. c. 13. §. 17.* (n) *l. 2. ff. de Public. act.* (o) *d. l. 2. ff. de donat. m. c. l. 29. & l. 30. l. 35. §. 3. eod. tit.*

tusschen levende gehouden wort, *niet tegenstaende het geschiedt, met meldinge des doodts.* (p)

14. Echter soo der noch by stondt, dat de eygendom der geschonkene goederen, soude weder keeren aen den schenker, ingevalle de schenkneemer voor hem stierf, *soo soude het noch een schenkinge ter sake des doodts gehouden worden*, gelijk mede soo dikwils blijkt, dat de schenker de eygendom van het goedt, aen de ander niet toe wil, als nae zijn doodt. (q)

15. Staet echter te letten, dat de schenkingen onder leevende, meermael soo geschieden, dat de schenker het vrucht-gebruik sijn leven lang voor sich behoudt; alwaer dan wel bygevoegt wort, *dat de schenker het goedt, terwijl hy leeft uit name van de schenkneemer sal bezitten*, het welke genoemt wort, *clausula constituti.* (r)

16. Jae dit beding, *van het vrucht-gebruik te behouden*, doet gelooven, dat het is een schenkinge onder leevende, wanneer de woorden twijvelachtig zijn. (s)

17. 'T is nochtans geen onfeilbaer teeken; want indien de woorden mede brengen meldinge des doodts, soo als boven geschreeven is, soo kan noch beding van vrucht-gebruik, noch de gemelte *clausula constituti* maken, dat het een schenkinge onder leevende soude zijn.

18. Alhoewel anders, indien sulx niet geblijkt, ingevalle van twijvelinge men gewent is de schenkingen te houden, als onder leevende geschiedt. (t)

19. T'is niet te vergeefs, dat dien te nevens meermalen getwijvelt wort, want een schenkinge ter sake des doodts, behoeft niet *geregistreert* te worden, *schoon over de duisent Rijxdaelders zijnde*, gelijk met schenkingen onder leevende moet geschieden. (u)

20. Ten tweeden, die ter sake des doodts geschiedt, gaet te niete om drie oorsaken, ten 1 als de schenker ontkoomt het gevaer, om't welke hy de schenkagie gedaen hadde. ten 2 als de Donataris voor den schenker sterft. ten 3 soo dikwils de schenker van zin verandert, mag hy de begiftinge weder-roepen; de twee laeste manieren zijn gemein met de Legaten, maer d'eerste reeden is eygen aen dese schenkingen ter sake van sterven. (w)

21. De weder-roepinge der schenkinge by aldien de leeveringe noch niet geschiedt is, blijkt uit de blote verklaringe, maer nae gedane leeveringe

(p) *l.* 27. *d. tit. de don. m. c.* (q) *Sand.* 5. 1. 3. *verb. clausula enim &c.* (r) *l.* 28. *l.* 35. *sed si quid* (s) *Sand. ibidem* (t) *Sand. d. def.* 3. *verb. denique in dubio* (u) *l.* 34. *C. de donat.* (w) §. 1. *Inst. de donation.*

veringe, ſoo kan de ſchenker den anderen aenſpreeken, om het geſchonkene goedt wederom te geven, *gelijk hier boven gerept is:* van de ſchenkingen onder de leevende, ſullen wy op een ander plaetſe ſpreeken.

XXXVI. Kapittel.

Van halve of nutlijke eygendom, ende Leen-recht.

Leen-recht tweederley. 't eerſte in Frieſlandt weinig gebruikelijk, in't latijn feudum. Wort echter een proef van beſchrijvinge daer van gegeeven, ook van deilinge en verkrijginge deſſelfs. 't ander Leen-recht, ziende op yemant ter ſtudie te houden wort beſchreeven.

1. DUs verre van eygendom en Erfrecht; Volgen nu de andere ſoorten van beheeringe, waer van gemelt is in 't 1. *Kapitt. van dit boek, op het laeſt.* Welke zijn *halve eygendom*, *Dienſtbaerheit*, *Pand* ende ſtemrecht, ſampt eeuwige renten.

2. Van halve eygendom zijn verſcheidene ſoorten; in Frieſlandt zijn deſe bekent, *Leen-recht*, *Huis-recht*, *Erf-pacht.*

3. Wy noemen deſe gerechtigheden met de naem van *halve eygendom*, om datſe naer eygendom gelijcken, immers hier in, *dat menſe kan vervolgen ende eyſchen van alle ende een yder bezitter.* Men noemt het ook *nutlijken eygendom.*

4. *Leen-recht* is tweederley, het eene, waer door men heeft het bezit ende profijt van eenig goedt *onder konditie van dienſt aen een ander te doen*; in 't Latijn wordenſe genoemt *feuda.*

5. Sodanige is in Frieſlandt niet meer als een, by den Hertog van Saxen uit het oude Bildt aen 't huis van *Hemmema* gegeven; waer van de opper-eygendom tegenwoordig aen de *Provintie* toekoomt, hebbende de aloude vryheit der Frieſen niet konnen lijden, datmen op haer goedt de name van *Dienſt* ſoude leggen, gelijk de Hertog van *Saxen*, tot Lands-furſt by de Frieſen aengenoomen zijnde, wel heeft getracht door te dringen. *Amelandt* hebben de Keyſerſe willen zeggen, dat ook een Rijx-leen was, maer het tegendeel is aengeweeſen in een boek daer van uitgegeven. (a)

(a) *Vindiciæ Amelandicæ.*

6. Van dit recht ſoude veel te zeggen vallen, maer alſoo d'er geen meer Leenen zijn, als dat een in't geheele Landt, ende dat daerom ook dit ſelve nu niet veel anders als een Adelijk Voordeel wort gehouden, ſoo is't de moeite niet weert, om daer lang op te ſtaen, te meer, dit met weinig woorden niet is te doen, alſoo dit leen-recht een konſt op haer ſelv' is, daer van geheele groote boeken geſchreeven zijn.

7. Laet ons echter de deilinge by de beſchrijvinge voegen, om een gemeine ſchets van de ſake ſoo gebruikelijk by alle Volkeren van *Europa* te bekoomen. Een leen is dan of *mannelijk* of *vrouwelijk*. Mannelijk, dat eerſt aen een manſperſoon is begeeven geweeſt, ende vrouwelijk dat van een vrouwe ſijn begin heeft genoomen; weetmen niet, wie ende wat d'eerſte bezitter is geweeſt, man ofte vrouw, ſoo valt de giffinge, dat het een mannelijk leen is, om dat ſulx beſt met de eygenſchap van een Leen, dat is, de dienſt daer aen de houders voor het genot des leens aen den opperheer verplicht zijn, overeenkoomt.

2. Ten tweeden, een leen wort gezecht te zijn *oudt ofte nieu*. *Oudt*, dat van een ander is afgekoomen, daerom ook genoemt *vaderlijk* leen, nieu, dat bezeeten wort van die, aen welken het eerſt is opgedragen.

9. Ten derden, een leen is of eedel of oneedel, 't eerſte, dat vergunt is van yemant, die macht ende wille van eedel te maken heeft: oneedel, in tegendeel. en 't *eedel* wort wederom genaemt, *Koninklijk* of niet ſodanig. Koninklijk, dat begeeven is door de macht van een *ſouverain* Prince, met de weerdigheit van *Konink*, *Hertog*, *Furſt*, *Mark graef*, *Lantgraef*, enkel *Graef*, *Baron*, ofte Vryheer. niet Koninklijk, dat een bezitter niet verheft boven den ſtaet van een gemein eedelman. Oneedel is dan, al't goedt dat alleen onder konditie van dienſt, ſonder hoogen titel of Aedel wort begeeven.

10. Ten *vierden*, Wort een Leen genaemt of *Ligium*, of niet ſodanig. *Ligium*, welkers bezitter aen den Heer dienſt en trouwe ſchuldig is tegens alle ende een yder, niemant uitgeſondert; het welke niemant kan begeeven of het moet een *ſouverain* Prince zijn, ende kan niemant door ſulk Leen-recht aen twee heeren verbonden weſen.

11. Ten 5. een leen is of ervelijk, of met voorzorge en op ſeekere voorwaerden geſtigt; (b) het ervelijcke, dat vererft ende verſterft, gelijk andere goederen. het ander erft nae byſondere ordere by't Leenrecht, of by den Stichter des leens daer op geſtelt.

12. Ten

(b) *vulgo ex pacto & providentiâ.*

12. Ten 6. een leen is of deilbaer of ondeilbaer, doorgaens zijnſe deilbaer, nitgenomen een Koningrijk of een Keurforſtendom; edoch veel Furſtelijke huiſen dragen zorge, dat haer leenen ondeilbaer by den Keyſer ende 't Rijk mogen worden gemaekt, om de luiſter van de geſlachten door ſmal-deelingen niet te vernietigen.

13. Eindelijk is een Leen, eygentlijk of oneygentlijk genoomen, en van deſe zijn verſcheidene ſoorten, alhier te lang om te verhalen.

14. Men ziet dan, dat in leenen is een Heer ende een bezitter, ofte genieter van onroerlijk goedt, die in't Leen-recht *vaſallen* genoemt worden. *ende die voor 't Leen-genot dienſt en trouwe ſchuldig zijn.*

15. De oorſpronkelijke dienſten, om welke de leenen zijn geſticht, zijn geweeſt Ridderlijke krijgsdienſten; want het de gewoonte geweeſt is van de oude Furſten der Duitſche natie, aen haer overſte ende wel verdienende kriegſlieden te geven, in d'overgewonnene Volkeren, Landtſchappen, Steden, Kaſteelen, Dorpen, en andere goederen, om daer van te leven, ende haer altijt gereedt te houden, om voor 't genot van die goederen den Furſt te volgen in den krijg, en dienſt te doen. en door dien de Duitſche natie haer door alle gedeelten van Europa met overwinningen hebben verſpreidt, de *Franſchen* in Vrankrijk, de *Engelſchen* in Engellandt, de *Lombarden*, *Gotten* ende *Normans* in Italien, de *Vandalen* ende Gotten in Spangien, welke alle Duitſchen waren, ſoo is deſe Duitſche gewoonte ſchier algemein in *Europa* geworden, hoewel ook de *Turken* het ſelve in haer Ruiterije onderhouden ende wel andere natien meer, om het groot gerief van altoos een leeger met geen of zeer geringe koſten te konnen hebben.

16. In't eerſt waren deſe goederen t'eenemael ende altoos in macht van de Furſten, daerom *leen-goederen* genaemt, dieſe namen ende wederom gaven, aen wien ſy wilden; naderhandt wierdenſe voor een jaer of ſeekeren langeren tijt gegeeven; met der tijt voor't leeven lang, eindelijk ook voor de zoons, ende ten laeſten tot die van't mannelijk geſlachte; welke ontbreekende de goederen wederom keeren tot den Heer.

17. Door lankheit van tijt is het daer toe gekoomen, dat het oorſpronkelijk gebruik van krijgsdienſten daer voor op eygen koſten te doen, in onbruik is geraekt, *het zy door de verſwakte authoriteit der Opperheeren*, gelijk in de Keyſeren van't *Roomſche Rijk*, of dat de Princen hebben bevonden, dat ſy gehuirde ſoldaten bet tot haer gelieven konden hebben, als de *leen-mannen*, die op haer groote erfgoederen, ſtout

en weeldrig zijnde, niet te houden waren in ſulken nauwen gehoorſaemheit; te meer, het getal der knechten, dat yder nae de macht ſijner goederen moeſt houden ende leeveren meer van die leen-mannen, als van de Opper-furſten af hingen.

18. Hier door is wel gebeurt, dat die Furſten hun onderdanen gemackelijker hebben konnen verdrucken ende belaſten; maer is ook hier uit gevolgt het verval van de *militie*, die nu, wat aengaet de meenichte, beſtaet uit de giſt ende het ſchuim van 't menſchelijk geſlacht.

19. 'T is dan ſoo, dat de Opperheeren heedenſdaegs zelden meer genieten als de trouwe en huldiginge en de hoope van het verval der goederen, door gebrek van mannelijke neergaende graed.

20. Tot welken einde de *ſucceſſie* gereguleert is, dat die ſoo breedt niet en gaet, als in *allodiale* goederen (ſoo worden genaemt alle goederen, die niet te *leen* verheeven worden.)

21. Want voor eerſt, heeftmen hier geen ſucceſſie van ouders of verdere *adſcendenten*, ten ware ſulx ſpeciael uitgedrukt was; ten *tweeden*, geen aengenoomene kinderen, ten *derden*, geen baſtaerden, ſchoon wettig gemaekt: ten *vierden*, geen uitſinnige, ſtomme, doove, blinde, geen vroulieden doorgaens; ende daer ſy toegelaten worden, geſchiedt het niet, als by gebrek van mannelijk erf.

22. End' alhoewel de ſucceſſie ſoo verre afgaet van de gemeine erfvolginge, ſoo kan echter een zoon het leen by ſijn vader op hem naegelaten niet bekoomen, of hy moet hem erfgenaem van ſijn vader dragen, ende betalen ſijne ſchulden, ten minſten onder *beneficie* van *Inventaris*, gelijk by't Hof van Frieſlandt ten aenzien van Hemmema Sate geweeſen is. (a) maer broeders en andere collateralen konnen het leen verheffen ook ſonder hen erfgenaemen van de laeſte bezitters te dragen.

23. Vervreemden of verkoopen by leeven of ſterven, mag de *vaſal* het leen geenzins; maer hy mag wel een ander Leen-man onder hem neemen ende ſtellen, dat men achter-leenen noemt, buiten nadeel, te weeten, van den Heer.

24. Een leen gaet verlooren, niet alleen door ſaeks ondergang, maer ook door verſterven des Leen-mans ſonder erfgenaem, die tot de ſucceſſie geregtigt is, ook van den Heer, ſonder wettige ſucceſſeurs, door ackoort, door verjaringe, ende door ondankbaerheit van de Leenman tegen den Heer. Waer van ende de verdere ſtoffe tot de leenen behoorende, moeten gezien worden d'Auteuren, die van't leen-recht in meenigte geſchreeven hebben. (b)

25. Daer

(a) *l.4. tit.9 def. 2.* (b) *vid. Wiſſenb. comp. jur. feud.*

25. Daer zijn noch andere *Leenen* meer gebruikelijk, waer van onſe *Ordonnantie* ſpreekt *in't 4. boek tit. 2.* Sijnde vaſtigheeden by oude eygenaers meeſt door Teſtamenten *geordonneert*, om altoos in ſeecker geſlachte te verblijven, ten eynde daer op yemant ter *ſtudie* mag worden gehouden, of eenig ander goedt gebruik daer van werde gemaekt, *ten beſten van Kerk of Staet.*

26. Het recht van ſulke Leenen te begeeven is gemeinelijk by de naeſte van des eerſten Stichters geſlacht, of by ſeecker ordre van perſoonen *daer toe by den den ſelven Stichter genoemt.*

27. Deſe zijn verplicht op ſulken Leen te kieſen ende aen te ſtellen een bequaem ſcholier ten minſten out zeven jaren, om daer op te *ſtudeeren*, niet langer *als tot ſijn 25 jaren*, waer van jaerlijx *atteſtatie* aen den Officier behoort te worden geleevert.

28. By gebreecke dies mogen de Heeren *Gedeputeerden* op het ſelve Leen ſtellen een bequaem *ſcholier*; Van welken ook, ſoo dikwils een nieu *ſcholier* daer toe wort aengenoomen, brieven van *placet*, alſoo genoemt, moeten worden verkreegen.

29. De *Opper-eygendom* van deſe Leen-goederen, is dan by het Geſlachte van de Stichter ende de *nutlijke* by de geene die het goedt t'elkens bezitten.

XXXVII. Kapittel.

Van Huis-recht ende afkoopen.

Wat Huis-recht ende afkoop zy. De mâte hier van moet gehaelt worden uit Keyſers recht, waer van de eerſte is; dat de grondt nae zich neemt al wat daer op ſtaet. Des de grondtheer aen den bouwer de koſten en de materialen by taxatie wederom goedt doe. Verſcheiden vragen en antwoorden deſen aengaende worden verhandelt.

1. DE tweede ſoorte van halve of nutlijke eygendom is *Huis-recht*, het welke niet anders is, *als d'eygendom van een huis op een ander mans goedt*, waer van wy een weinig breeder moeten handelen, om dat dit recht in Frieſlandt zeer gemein is, byſonderlijk ten platten Lande.

2. Wy

2. Wy hebben hier boven in 't 6. *Kap.* verſtaen, *dat al wat op de grondt gezet wort*, in 't latijn met een woort, *ſuperficies* genaemt, *volgt in eygendom de grondt ende des ſelfs* (a) *eygenaer*, het zy een huis of ſchuir, ook boomen ende plantagie, of koorn en al het gezaeide. Maer die ter goeder trouwe gebout, geplant ofte gezaeit heeft, dien wort de halve of nutlijke eygendom van het geene op de grondt ſtaet, toegeſchreeven.

3. Weshalven die een huis timmert op een ander mans grondt, heeft 'daer van geen rechte eygendom; maer de Heer van de grondt kan ſijn aerde met het geene daer op ſtaet, van de bouwer wederom eyſchen; en deſe, *by aldien hy niet geweeten heeft, dat het een vreemde grondt was*, heeft recht, om taxatie te eyſchen van de materialen ende onkoſten by hem in 't bouwen, planten, zaeijen gedaen.

4. In Frieſlandt, gelijk ook elders, gebeurt het dikwils (*meer echter eertijts, als heedenſdaegs*) dat huis-lieden hebbende landen voor lange jaren gehuirt, daer op zetten huiſen, ſchuiren, ſtallingen, hoybergen, boomen ende andere dingen tot den landbouw van nooden zijnde, *met kenniſſe van de Landtheer.* De rechte eygendom van 't geboude, volgens den gemeinen regel, is by den heer van de grondt; de huirs-lieden hebbende nae geëyndigde huir het recht om te eyſchen taxatie van 't gebouw, gelijk allenthalven geſchiedt.

5. Deſe gebouwen op Landtheers grondt, worden by ons *Afkoopen* genoemt, om dat de huis-lieden ſoodanige huiſen geduirende hun huirjaren dikwils aen andere verkoopen, *of ook wel van de grondt-eygenaars afkoopen*, als die de huiſen ſelfs gebout, of de taxatie aen de voorige Meijers betaelt hebben.

6. Het ſchijnt wel, dat dit recht van *Afkoopen* een byſonder recht alhier in Frieſlandt is, ende nergens op die maniere gebruikt wort, als by ons; evenwel *nademael wy niets hier van hebben in d' Ordonnantien*, ſoo is 't van nooden, dat het recht hier van uit 's Keiſers wetten gereguleert werde, of uit gewoonten, die daer van aengenoomen mogen zijn.

7. 't Is dan alſoo, gelijk gezegt is, dat de Landtheer niet alleen behoudt de volle eygendom van de grondt, die door 't gebou beſlagen is, maer ook den rechten eygendom van 't gebou daer op ſtaende; de materialen blijven ook in rechten eygendom aen den huiſman, maer aen 't huis heeft hy geen eygendom, alſoo dat ſelve de grondt volgt, *gelijk de Keyſer Juſtinianus alſoo onderſcheidt het gebou van de materialen, daer het uit beſtaet.* (b)

8. Die

(a) *Sande 4. 9. 2.* (b) *in §. 29. & 30. Inſt. de Acquir. rer. dom.*

8. Dienſvolgens kan de huiſman, als het huis vervallen is, de materialen als ſijn eygen aentaſten; hy kan ook het gebou ſelf van een derde bezitter als eygen eyſchen, uit kracht van de nutlijke eigendom, die de Wetten hem geven, om te hebben actie op het goedt tegens yder bezitter. (c)

9. Maer ten aenzien van de Landtheer heeft hy nae Keyſers recht niet anders als *retentie* of bezittinge, tot dat hem de taxatie van het gebou zy goedtgedaen, ſoo verre het gebou met kenniſſe van de Landtheer op de landen is gezet. (d)

10. Maer hoe veel de Landtheer aen den Meijer moet goedtdoen is nae Rechte niet buiten twijvel. het ſoude moeten zijn of van alle d'onkoſten nutlijk gedaen, ofte ſoo veel de landen daer door verbeetert waren, ofte den waren ende tegenwoordigen prijs.

11. Tot alle d'onkoſten is de Landtheer niet gehouden, om dat geen eygenaers wegens onkoſten aen haer landen gedaen verder verplicht zijn, als voor ſoo veel de landen daer door bevonden worden dadelijk verbeetert te zijn. (e)

12. Met de *melioratie* behoeft de huiſman niet te vreeden te zijn, om dat hy niet ſlechts bezitter van goeder trouwen is, maer ook met goedtvinden van de Landtheer gebout heeft; ende ſoo is de ongetwijvelde Practijke, dat de huis-lieden de taxatie wort goedtgedaen, ſchoon de huiſen meer weerdt mochten zijn als de gronden van alle de landen daer toe behoorende, gelijk in deſe laeſte jaren door afval van de prijs der landen meermalen is bevonden.

13. Het koomt hier dan op uit, dat de Landtheer betalen moet de prijs van de materialen ende de arbeids-loonen, onder kortinge van de verergeringe door verloop van tijt veroorſaekt, *volgens plackaet daer van zijnde*, waer op de Taxateurs haren eedt pleegen af te leggen.

14. Maer in Keyſers recht wort den bouwer taxatie vergunt, ſoo verre hy in bezittinge zijnde, de Landtheer ſijn grondt met het huis daer op ſtaende op-eyſcht, (f) waer uit dan twee vragen voortkoomen, *d'eerſte*, of de huiſman, de bezittinge overgegeeven hebbende, naderhant taxatie kan eyſchen, ende by wat actie. de *tweede*, in gevalle de Landtheer het huis niet begeert, of hy 't tegen ſijn dank moet aenneemen ende taxatie betalen.

15. Wat het eerſte aengaet, het is ſeecker nae Keyſers recht, dat yemant ter goeder trouwen een huis hebbende gezet op een vreemde

(c) *l.* 1. *ff. de Superficieb.* (d) *d.* §. 30. *Inſt.* (e) *Waer van ziet Sande* 2. 15. 2. *en* 3. (f) *d.* §. 30. *Inſt. de A. R. D.*

grondt ende het selve aen den Grondtheer hebbende wederom gegeeven, daer nae geen vereysch op het huis noch op de onkosten of taxatie kan maken. (g)

16. Maer dit heeft in de Meijers of huirs-lieden van landen by ons geen plaets; nademael kennelijk is, dat sy niet alleen het huis konnen behouden, *soo lange sy nopens de taxatie niet te vreeden zijn gestelt*, maer dat sy den Landtheer ook konnen aenspreeken om betalinge nae dat sy het landt al hebben gequiteert, jae wat meer is, sy konnen op de landen self gaen met *actie hypotekair* ook tegen een derde bezitter, *gelijk de ontwijvelbare practijke is.*

17. Wat aengaet de personele aenspraek, die kan uit het Keysers recht selfs wel goedt gemaekt worden, soo, om dat de billijkheit al te gewichtig is, om geen wedereysch van onkosten te geven, als men de bezittinge quijt is, als, om dat het consent van de Landtheer in desen genoeg is om personele aenspraek te geven, als wesende een aenhang van de huir ende verhuiringe.

18. 't Is dan klaer, in wat voegen de Meijer ende bouwer heeft het recht van *retentie* op het huis, ook den eysch van het huis self, als hy de bezittinge quijt is, als mede de wedereysch van onkosten.

19. Maer alsoo de Landtheeren dikwils onmachtig zijn, om uit haer beurs de taxatien goedt te doen, soo is het zeer gerieflijk ende profijtelijk voor de Meijers of huirs-lieden, *dat sy op de landen niet alleen, waer op het huis staet, maer alle die onder het selve behooren konnen tasten*, als op hare *speciale hypoteek* voor de taxatie der huisen verbonden.

20. 't Is wel waer, dat geen speciale hypoteek anders als uit een bysondere Wet kan voortkoomen, en dat in desen geen Wet noch Ordonnantie bevonden wort; maer het is echter in practijke, en reede soo dikwils geoordeelt in gevolge van dien, dat nu niet meer is te twijvelen, *of de Meijers hebben wettige hypoteek op de landen behoorende onder de huisen, waer van haer de taxatien koomen.* Des niet verder streckende als tot het lichaem van de landen, niet tot de vruchten daer uit voortgekoomen, noch op de huiren daer uit te goede zijnde, en beide by andere lieden als de debiteur self wordende bevonden, *soo geweesen is tusschen de Crediteuren van Jacob Obbes ende Jacob Sickes voor Kerstijdt* 1681.

21. 't Is wel gebeurt, dat een Meijer nae gedane taxatie ende verlatinge der landen geen betalinge krijgende, het zy, om dat de Landtheer niet gereedt was, of om opgekoome questie tusschen beide, d'oude

(g) *Dix. in prælect. ad d. §. 30. Inst. de A. R D.*

d' oude Meijer onderlegt heeft, om de landen wederom aen te taſten ende met ſijn beeſten te beſlaen, maer is ſulx niet toegelaten, ſoo om dat het was hem ſelf te richten en confuſie van feitelijkheden moeſte veroorſaken, als om dat het *jus retentionis* of recht van 't bezit te behouden, verdwijnt, ſoo wanneer het goedt eens is verlaten, ende de *hypotekaire* actie, die hem immers genoeg behoort te zijn, niet anders geeft, als dat hy ſijn actie mach aenſtellen, om het bezit wederom te bekoomen ende geenzins om dat met gewelt in te neemen.

22. Jae ſchoon de Meijer het huis en landt noch bezit, nae gedane taxatie en evenwel door opgekoome queſtie ende proces daer over met den Landtheer, de prijs niet wort betaelt, ſoo is wel gevraegt, of de oude Meijer het huis ende landt daer onder behoorende dadelijk mach inhouden, ende den nieuwen huirſman by den Landtheer aengenoomen daer mach uithouden ende verdrijven. Schijnt nae reeden van *rechte* van Neen, als maer *cautie* voor 't gewiſſe wort geſtelt, om dat het recht van *retentie* weegens onſeekerheit van hangende proceduren verſchooven ende weggenoomen kan worden door de gezeide *cautie*, gelijk allenthalven de practijke nae Rechten is, (h) waer by koomt de aenmerkinge van deſordere ende feitelijkheden daer uit ſullende ontſtaen, als de oude Meijer den nieuwen ende den Landtheer de bezittinge van hun gehuirt ende eygen goedt feitelijk ſoude willen onthouden om onſeeckere pretenſien van Recht, daer voor hem *cautie* wort gepreſenteert.

23. Hebben dan de Meijers ook het recht van *retentie* op de landen onder de huiſen, waer van hun de taxatie toebehoort, wordende gebruikt? Soo wil de *Practijke*, hoewel Keyſers recht ende reeden van dien niet meer in eeniger wijſe geeft, als *retentie* van de huiſen. Maer nae dat de *hypoteek* is ingevoert ende aengenoomen op de landen, ſoo is mede niet vreemt, dat het recht van *retentie*, dat aen de *hypoteeken* vaſt is, (i) daer nevens in gebruik is gekoomen.

24. Dus verre van d' eerſte voorgeſtelde queſtie, volgt de *tweede*, of ook een Landtheer genootſaekt is, de huiſinge aen te neemen ende taxatie te betalen tegen ſijn dank, ende als hy geen opzegginge doet. By ons is de practijke van jae, wanneer maer de huir-jaren zijn geeindigt; maer in andere naebuirige Provintien wort verſtaen, dat een Landtheer opzegginge doende aen ſijn Meijer en dien willende verdrijven, gehouden is hem de taxatie der huiſinge te voldoen; maer als de Meijer van ſelf de landen opgeeft ende taxatie der huiſinge vordert,

(h) *Sande l. 3. tit. 15. def. 3.* (i) *l. 1. in pr. ff. de pignor.*

soo is daer't gebruik, om te zeggen, *Gy kont u huis behouden of mede neemen, wy sullen met de landen raden*, ende meinen, onreedelijk te zijn, dat sy gedwongen souden worden de boeren haer huisen tegen hun dank te betalen. En dit gevoelen gaet nae Keysers recht vast, alwaer yemant een huis op een ander mans landt hebbende gebout geen taxatie kan eyschen, als wanneer de Grondtheer sijn aerde met het huis daer op staende wil aentasten en op-eyscht, anders niet. (k) wesende geen ander middel, om de gedaene onkosten aen het gebou, als het recht van *retentie*. (l)

25. 't Is waer, dat dit is een *Practijke* van grooten verlange voor de Landtheeren, die in dese laeste tijden bovenmaten zijn beswaert ende veele *geruineert*, door het veelvoudig opgeeven der landen en daer op gevolgde *taxatien*, waer door de landen dikwils te schande gemaekt, jae wel t'eenemael verlooren zijn gegaen; wesende exempelen, dat alle de landen onder de getaxeerde huisinge behoorende tot voldade van de taxatie zijn verkocht, ende om het overschot de verdere goederen der Landtheeren zijn aengetast geworden; ook dat yemant een paer duisent guldens *of meer* voor de taxatie heeft moeten betalen, ende naderhant geen interessen van die summa *alleen* tegen drie jae tegens twee ten hondert ende wel minder, uit de huir van de geheele Sate der landen heeft konnen maken.

26. Maer 't is ook waer, dat uit de verhaelde Practijke van geen taxatie te betalen, als wanneer de Landtheer opzegginge doet, de huislieden doorgaens anders geen *patrimonij* hebbende, geruineert souden worden, het welke dan mede voor 't Gemein niet min nadeelig soude zijn; dies de reeden van recht de reeden van *interest* moet scheiden; En dit is voor de huis-lieden; om dat in onse afkoopen niet alleen is de aenmerkinge van gebou ter goeder trouwen gesticht op een ander mans grondt, maer ook het *consent* van de Landtheer ende de huir, waer van de taxatie is een aenhangsel ende gevolg. Nademael dan de Meijers of huis-lieden recht hebben om de landen, nae 't eynde van de huir, op te zeggen ende den Landtheere te doen aenneemen, soo volgt, dat hy de landen aenneemende ook het gebou daer op staende en met sijn kennisse gezet, ook moet aenneemen ende betalen.

27. Waer uit dan vloeit, dat de Meijers voor het eyndigen der huirjaren geen recht hebben in eeniger manieren, om taxatie van haer huisin-

(k) §. 30. *Inst. de A. R. D. ubi si dominus petat, domum suam esse.* (l) *l.* 33. *in fin ff. de Condict. Indeb. l.* 48. *ff. de Rei V ind.*

huisingen te eyschen, noch ook hare *successeurs*, of hare *crediteuren*, dat mede zijn *particuliere successeurs*.

28. Ten aenzien van dese laeste is hier over wel twijvelinge ende disputt gevallen; zeggende de Crediteuren, dat sy uit hoofde van de Meijers hun *debiteuren* zijnde, recht hadden, om *taxatie* te eyschen, ende dat de Landtheeren daer wel tegen hadden het recht van tot geen taxatie gehouden te zijn, eer de huir-jaren uit waren; maer dat sy met dit hun recht moesten in preferentie komen met de Crediteuren, die haer souden overtreffen, om dat het selve recht van de Landtheeren was *Personeel*, voortkoomende slechts uit een *Contract*, dat tegens haer *hypoteecken* niet op soude komen.

29. Maer behalven dat dese reeden al te diep is uitgehaelt, en dat dit recht der Landtheeren niet soo kan gescheiden worden van de eysch der taxatie, maer veel eer het selve ten eersten aenzien soude versticken, soo is noch uit het gezeide klaer, *dat de Meijer geen recht in eenigen deele kan hebben, om den Landtheer tegen sijn dank ende buiten sijn opzegginge de taxatie te doen aenneemen ende op te dringen, als uit kracht van de huir*; welke niet zijnde geëindigt, soo kan weegens de Meijer geen opzegginge, by gevolge geen eysch van taxatie geschieden, sonder dat hier tegen doet, dat de Meijer tot nadeel van sijn Crediteuren geen nieu contract van inhuiringe hadde konnen maken; want sulx niet als een contract zijnde, wel heeft konnen geschieden by een debiteur, zijnde noch in sijn geheel, *gelijk kennelijk rechtens is*. Volgens dese reeden is meermalen geoordeelt, dat de Crediteuren voor 't eyndigen der huir-jaren geen taxatie hebben te eyschen, niet meer als de Meijers souden konnen doen.

30. By aldien de Meijer tegen dank ende verbodt van de Landtheer bout op sijn grondt of het out gebou vergroot ende verswaert, soo is het seecker, dat hy geen taxatie daer van kan eyschen, ook niet, als nae 't eynde van de huir-jaren de Landtheer hem doet vertrecken, om dat soodanigen Meijer geen ander aenzien kan hebben, als alle de geene, die willens en weetens op een ander mans grondt bouwen; van welke de Rechten leeren, dat sy alle onkosten ende materialen verliesen, soo dat sy die ook niet konnen wech ende mede neemen. (m)

31. Heeft hy wel niet gebout tegen uitdruckelijk verbodt, maer echter buiten kennisse van de Landtheer, soo moet onderscheidt worden gemaekt, of hy een nieu huis gebout heeft daer te vooren geen huis

(m) d. §. 30. *Inst. de Acquir. rer. dom. l.* 33. *ff. de Conduct. indeb.*

huis *cum annexis* geweest is, dan of hy een vervallen ofte verbrandt huis heeft gerepareert ende weder opgebout. In 't eerste geval moet hy gehouden worden voor een bouwer van quader trouwen, om dat hy geweeten heeft, geen bouvens recht te hebben; ende sulx, al hadd' hy niet gebout dan ter noodt van de landbouw, hy soud' echter geen taxatie konnen eyschen; nademael hy sulx hadde moeten bedingen, of naderhant van de Landtheer rechtelijk eyschen, dat hy 't hem soude toestaen, gelijk hy hadde moeten doen.

32. In het tweede geval moetmen zeggen, dat hy te rechte gebout heeft, om dat hy de landen soo als sy met de huisinge waren beswaert heeft gehuirt, ende de sake selve sprak, dat het vervallene weder opgebout moeste worden; des hy de huisinge niet grooter noch kostelijcker make, dan sy te vooren was geweest, sonder nieu konsent van de Landtheer.

33. In oude afkoopen valt dikwils twijvelinge en dispuit, of de huisinge met kennisse van de Landtheeren zijn beswaert of niet, als geen bescheiden daer van gevonden worden. Ende schijnt de *presumptie* in geval van twijvel te zijn, dat het met kennisse geschiedt is, om dat het anders zeer zelden geschiedt, insonderheit als 'er geen *proteesten* in tegendeel zijn voorgevallen. Des echter ook wel *presumptien* ter contrarie konnen zijn, gelijk als nevens gemeine boere huisen gevonden worden oude Stinsen, die eertijts voor sterkten hebben gedient, ende niet konnen gedacht worden van huis-lieden gebout ofte van de Landtheeren te zijn afgekocht.

34. Nevens de huisen worden ook de hooven, boomen ende plantagien getaxeert, altoos soo wel nae de eerste plantinge als nae de tegenwoordige prijs; de huisingen, schuiren, hoybergen, watermoolens, en diergelijke dingen alleen nae den tegenwoordigen stant; om dat sy allenthalven daer nae moeten worden betaelt; maer de boomen worden gemeinelijk gewardeert ende voldaen nae de kosten van d' eerste zettinge, *behalven als de Meijer de afkoop ende de plantinge van de Landtheer self gekocht heeft*; want alsoo hy dan van aenbegin eygenaer van de boomen is geweest ende die alsoo tot sijn profijt ende last verbeetert ende verergert worden, soo blijkt datmen in het taxeren der selver niet als op den tegenwoordigen stant kan zien. (n)

(n) *Sande lib. 3. tit. 6. def. 8 in fin.*

XXXVIII. Ka-

XXXVIII. Kapittel.

Van Erfpacht.

Wat erfpacht zy en onderfcheidt des felfs van huir. Aen wien ende hoe het wort gefticht ende toegeftaen, en foo van preſumptie des felfs. Hoe het gebruikt moet worden ende van de wijſen ende middelen waer door het verlooren wort.

1. DE derde ſoorte van halve eygendom is *Erfpacht*, in Frieslandt wel ſoo gebruikelijk niet, als in andere Landen, evenwel ook niet onbekent.

2. Het is een *Recht*, *waer door men het gebruik ende het ganſche genot van ſijn vaſte goederen toeſtaet aen een ander voor een jaerlijxe pacht, om het goedt te onderhouden ende te verbeeteren, ook te behouden, ſoo lange de pacht-penningen betaelt worden.*

3. Het is een recht, dat wel geen eygendom kan genoemt worden, om dat een Erfpachter een ander moet kennen voor *eygenaer*, het is echter een recht daer nae gelijckende; men noemt het halven of nutlijcken eygendom, ende het recht van de Heer wort niet qualijk genoemt in andere Provintien *beheerſchtheit*.

4. Erfpachters hebben dan meer als huirs-lieden, ſoo wel van laſt als profijt. Sy konnen de gedaente der landen veranderen, van greide bouw ende van bouw weidlanden te maken, ſy moeten ook hoeden alle ſchaden, die buiten ondergang van't geheele goedt mogen voorvallen; ende konnen geen afflach van pacht weegens onnatuurlijke onvruchtbaerheit bekoomen. (a)

5. Dit recht wort op vaſte goederen alleen gelegt, ende wel meeſt op landen, hoewel't ook op huiſen kan worden geſtelt. (b)

6. Het wort toegeſtaen, aen een ander ſimpelijk of aen ſeekere familie. Als't ſimpelijk wort gegunt, ſoo gaet het over tot allerhande erfgenamen, behalven in Kerke-goederen, welkers erf-pachten ſimpelijk geſtelt, verſtaen worden alleen te zijn, vergunt aen de kinderen en

(a) *l. 2. C. de jur. emphyt. l. 15. §. 4. ff. Locati.* (b) *l. 25. §. 26 ff. de Damn. inf. Nov. 7. c. 2. §. 3. Nov. 120. c. 1. in fin.*

en verdere *descendenten*, (c) Als aen een seeker *familie* toegestaen is, soo gaet het niet buiten dat geslacht, evenwel tot vrouwen soo wel als tot mans. (d)

7. Dit recht wort verkreegen gemeinelijk door overeenkomste ende contract, ook wel by Testament, gelijk vrucht-gebruik en pandt-recht by Testament kan gemaekt worden. (e)

8. Men kan't ook door verjaringe bekoomen, niet alleen van dertig jaren, maer ook, soo het schijnt, van tien jaren, als beide partijen in de provintie woonen, ofte van twintig, als d'eene buiten de provintie woont, om reeden, dat eygendom en pandt-recht in dien tijt kan worden verjaert, *gelijk op sijn plaetse geleert wort.*

9. Wel te weeten, als men't doet *niet beeter weet, of wy hebben erf-pacht*, want anders weetende, soo is men dertig jaren van doen, om dit recht door verjaringe machtig te worden. (f)

10. En dat dan ook anders niet, als wanneer een den tijtel van erf-pacht zich opentlijk heeft aengematigt; want indien men de landen voor een evendrachtige huir, in *qualiteit*, als huirder heeft gebruikt, schoon vijftig en hondert jaren lang, men blijft evenwel huirder. (g)

11. En daer mede zijn wel huislieden voor desen bedroogen geweest, die landen in afkoop of in huir hebbende gehadt, van Kerken, Predicanten ende Gods-huisen veel lange jaren, gelijk mede haer ouders ende voorouders onder betalinge van een jaerlijxe evendrachtige huir. naderhandt by de Predicanten ende voogden in de huir opgehaelt zijnde, klaegden ende hielden haer als Erf-pachters, uit *presciptie*, die niet konnen opgehaelt ende verhoogt worden. Maer alsoo in haer brieven allenthalven stont, dat sy waren huirders ende bruikers, soo is te rechte verstaen, dat sy huirders waren gebleeven, *schoon sy ende hun Voorouders hun recht op de landen, dikwils aen anderen hadden verkocht, ook sonder kennisse, soo veel bleek van de Landtheeren*; want sulx in gewoonlijke huiren ende slechte afkoopen ook wel mag geschieden; *als niet anders bedongen is.*

12. Anderzins, indien van de tijtel van huir ende afkoop geen blijk was, maer alleen konde getoont worden, dat in de tijt van dertig jaren was betaelt een evendrachtige huir of pacht, men soude konnen staende houden, dat het recht van erfpacht was verjaert en verkreegen. (h)

13. De

(c) *Nov. 7. C. 3. in pr.* (d) *arg. l. 1. d. V. S. l. 62. ff. de legat. 2.* (e) *l. 26. ff. de pigner. act.* (f) *per l. 3. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* (g) *per l. 2. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* (h) *Sand. lib. 3. tit. 6. def. 10. vers. sane si de titulo.*

13. De plicht van d'erf-pacht is verder, *nae onſe beſchrijvinge*, om het goedt *te onderhouden*, ſonder de onkoſten te mogen brengen in verminderinge van de pacht, ſonder dat hy ook om de grootheit der onkoſten het goedt ſoude mogen verlaten, gelijk een Vrucht-gebruiker doen mag. (i)

14. Het oogemerk is ook, dat het goedt ſal *verbeetert* worden, om welke reeden het oorſpronkelijk is ingeſtelt geweeſt; maer het ſoude echter wel konnen erf-pacht zijn, ſchoon dat niet bedongen was, ende ſodanig bedingſt kan ende pleegt ook wel in huiren ende verhuiringen te worden geſtelt. (k)

15. Deſweegen is ook de pacht gemeinelijk veel kleiner als ſy in huir pleegt te zijn, om de laſt van't onderhout ende verbeeteringe, ende kan de ſelve huir of pacht-penningen noit verhoogt of vermeerdert worden. (l)

16. En dit, benevens het recht van erf-pacht te behouden, ſoo lange de pacht-penningen betaelt worden, is het ſeekerſte onderſcheidt tuſſchen dit recht ende gemeine huir.

17. Erf-pacht wort verlooren om verſcheiden oorſaken, ten eerſten, als de pacht in drie geheele jaren niet is betaelt, (m) of als ſy van Kerke goederen is, in twee jaren. (n)

18. En dit verlies gaet ſijn gang, onmiddelijk uit de Wet, niet tegenſtaende de pachter nae verloop van de jaren, de huir of pacht preſenteerde te willen betalen, ſoo wanneer de Heer ſijn recht gebruiben wil. (o)

19. Al hadd' ook de Heer de betalinge nae de jaren ſonder *proteſt* (dat echter veiliger is te doen) aengenomen, hy ſoude niettemin 't erfpachts-recht aen zich konnen trecken, om dat aenneeminge van't geen hem koomt niet kan wechneemen, ſijn recht alreede verkreegen. (p)

20. Altoos zijnde te verſtaen, dat d'efpachter niet kan verdreeven worden, als by rechtſweegen ende gewoonelijke middelen van *executie*.

21. Behalven gebrek van betalinge in ſoo langen tijt, verlieſt d'erfpachter ſijn recht, als hy dat ſelve voor 't geheel of ten deele vervreemdt ende overdraegt op een ander, door tijtel van koop; andere tijtels ende middelen zijn niet verbooden; *om dat den Heer toekoomt de vijftigſte penning van de prijs, mitſgaders* het recht van *niaer* of *naeſtinge*, dat beide niet als in koop plaetſe kan hebben.

(i) *per l. 1. in fin. & l. 2. C. de jur. Emphyt l. 64. ff. de uſufr.* (k) *Sand. d. def. v. 11. opponunt Biltani.* (l) *§. 3. Inſt. de locat. cond. & l. 1. ff. de jur. Emphyt.* (m) *l. 2. C. de jur. emphyt.* (n) *Auth. Qui rem C. de SS. Eccleſ.* (o) *d. l. 2. & l. 2. C. de fund. patrim. in fin.* (p) *Nov. 120. c. 8.*

22. T'en 3. wort dit recht verlooren, als de erfpachter niet paſt op de betalinge der ſchattingen ende landts laſten op het goedt liggende (q) hoe lange deſe dralinge moet zijn ſtaet in de Wet niet uitgedrukt; *ſoude moogelijk ſoo lange konnen genoomen worden, als het goedt tot voldoeninge van dien wort aengetaſt.*

23. Eindelijk wort erf-pacht verlooren met het goedt qualijk te gebruiken, het welke t'eenemael ſtrijdig is met de plicht van een erfpachter en't oogemerk van dit recht, dat om verbeeteringe der goederen doorgaens geſticht wort.

XXXIX. KAPITTEL.

Van Lijftocht.

Wat dienſtbaerheit van goedt zy, en hoe meenigerley. Perſoneele dienſtbaerheidt hoe veelderley. Van vrucht-gebruik, byſonderlijk van goedt dat vergaet; van de cautie in deſen. Laſten des vruchtbruikers. Deilinge in eygen of oneygentlijk vrucht-gebruik enſ.

1. VOlgt in ons ordere de dienſtbaerheidt van goederen, die beſchreven wort te zijn een *recht, liggende op een andermans goedt, waer door de eygenaer yets in het ſijne moet lijden, ofte verboden wort te doen, tot voordeel van een ander.*

2. Sy is tweederley, perſoneele, ende erf-dienſtbaerheit; perſoneele dienſtbaerheit is, als yemants goedt dient, om een ander menſch profijt te geven, ende wort genoemt lijftocht.

3. Hier van zijn in de rechten drie ſoorten, *vrucht-gebruik, gebruik,* ende *wonings-recht.*

4. Vrucht-gebruik is een dienſtbaerheidt, *waer door men recht heeft, al het profijt ende opkomſten, van een ander mans goedt ſijn leven lang te genieten, mits dat het goedt ſelve behouden blijve.* (a)

5. Het woort *dienſtbaerheit*, geeft te kennen, dat niemant vruchtgebruik op ſijn eygen goedt heeft, om dat niemant ſijn eygen dienſtknecht kan zijn, hoewel het genot van eygen goedt dikwils in de rechten,

(q) *d. l. 2. C. de jur. Emph.* (r) *pr. Inſt. de uſufruct.*

ten, met het woort vrucht-gebruik beteekent wort. (b) maer dan is't een gedeelte van eygendom, met de welke het genot natuirlijk vergezelschapt is.

6. Soo zeer, dat ingevalle een huis of Sate landts aen een, ende het vruchtgebruik van dien aen een ander gemaekt wierde, *soo soude die het huis of landt hadde, het vruchtgebruik mede parten*, om dat onder het woort huis of landt volle eygendom te zâmen met het vrucht-gebruik verstaen wort, invoegen het vruchtgebruik aen beyde gemaekt is. (c)

7. Dies, wil een Testateur het vrucht-gebruik by den eenen ende de bloote eygendom by den anderen hebben, soo moet hy sulx met klare woorden uitdrucken.

8. Edoch in de erveniſſen wort sulx niet vereyscht, maer als de eene wort erfgenaem gemaekt ende de andere het vruchtgebruik besproken, soo krijgt de laeste het geheele vruchtgebruik alleen. (d)

9. Daer is gezegt in de beschrijvinge van het vrucht-gebruik, dat het begrijpt *alle profijten ende inkomsten, hoedanig die souden mogen zijn*, het zy dat de vrucht-bruiker het goedt selfs, of door een ander gebruike; behoorende ook aen't vrucht-gebruik, het geene naderhandt by aenwas of anderzins het goedt mochte bygevoegt worden; ook sodanige rechten koomen hem toe die aen het goedt vast zijn, *schoon met de vruchten niets gemein hebbende*, gelijk by ons het recht van stemminge ten platten lande. (e)

10. Alleenlijk moet hy zorgen, dat het goedt in weesen blijve, soo veel de natuire der sake lijden kan, *volgens de laeste woorden der beschrijvinge*, want indien het sulk goet is, dat metter tijt veroudert of slijt, daer voor is hy niet gehouden, ende dientvolgens, als een vruchtgebruiks peert of koe sterft, daer is niet van te zeggen. (f)

11. Hy kan ook gebruiken de steen-houwerijen ende sandt-gravingen, die in het landt mogen zijn, *wel te weten, indien sy niet gansch konnen uitgehouwen of uitgegraven worden*, want indien sy niet wederom vervult worden, soo kan dientenevens geen eygentlijk vruchtgebruik zijn, (g) 't welk ook te verstaen is van de steenen daer men turf tot brandinge uitgraeft, waer van terstont sal gesprooken worden.

(b) *l. 5. in pr. ff. si usus fr. pet. l. 4. ff. de usufr.* (c) *l. 19. ff. de usufr. leg. l. 6. ff. de usu. ear. rer. Graff. recept. sentent. §. legatum qu. 25. n. 3. Mantic. l. 9. de conject. ult. volunt. tit. 6. n. 17. & seqq.* (d) *vide citatos Auctores & textus.* (e) *l. 7. ff. de usufr. l. 9. §. 4. eod.* (f) *l. 13. §. pen. eod.* (g) *l. 7. §. 13. ff. solut. matrim. Sand. lib. 5. tit. 3. defin. 2.*

12. Als 'er vruchtgebruik gemaekt wort van yets, dat uit veel lichamen beſtaet, gelijk een kudde of een boomgaert, ſoo moet de vruchtbruiker in plaets van de gedoode of geſturvene ſchapen, ende bomen, andere ſchapen tot de kudde aenvoeden, (h) ende nieuwe bomen aenplanten, ſulx dat het altoos een Kudde ende een boomgaert kan blijven.

13. Het ſelve is ongereet te verſtaen; van andere diergelijke dingen. *Exempel*, de vader van T.T. huiſvrouwe van de Heere S.S. Grietman over D. hadde, onder andere, ſijn dochter gemaekt het vrucht-gebruik van een lijnbaen tot Stavoren, benevens de tocht van ſijn andere goederen, boven de *legitima*; edoch om de lijnbaen in neeringe te houden, hadde hy ſeecker getal van ſcheeps-parten geordonneert, om daer by te blijven; welke met der tijt vergaerde, ſoo moeſten 'er andere worden aengekocht, alſoo de lijnbaen anders niet konde beſtaen; de Executeurs van het Teſtament wilden, dat de dochter ſulx uit het vruchtgebruik ſoude doen, om dat ſy moeſte maken, dat de lijnbaen in weeſen konde blijven, ſy daer en tegen wilde, dat ſulx uit de andere goederen ſoude geſchieden. het Hof heeft de middelwech genomen, dat de aenkoop wel ſoude geſchieden tot laſte des boedels, maer dat T. T. de intereſſen daer van ſoude hoeden. *den 15 Julij* 1641. Nauta deciſ. 71.

14. Eer de vrucht-gebruiker genot van ſijn vruchten kan bekoomen, ſoo moet hy borge ſtellen, dat hy de goederen, waer van eigentlijk vrucht-gebruik is, als een vroom, neerſtig huis-vader ſal gebruiken ende onderhouden, ende ten tweeden, dat hy de ſelve goederen het vrucht-gebruik geeindigt zijnde, ſal wederom leeveren. (i)

15. In't oneigentlijke vrucht-gebruik (waer van terſtont) moet hy mede onder borghtochte belooven, *dat hy de getaxeerde prijs of de ſelve quantiteit* ſal betalen ende wedergeven.

16. Deſe Borgtochte wort verſtaen, ſoo eigen te zijn aen het vruchtgebruik, dat de Teſtateur aen yemant vrucht-gebruik makende hem van de borgtochte niet en kan bevrijden, (k) hoewel de erfgenaem naderhandt de ſelve, ſoo hy het niet begeert, wel kan achter laten, want ſoo lange ſy niet gevordert wort, mag de tochtenaer de profijten ontvangen, waer van hy anders ſoo men hem borg af-eiſchte, voor het leeveren des ſelfs, niet hadde konnen trecken.

17. Wort echter den eigenaer niet verboden, om naderhant noch borg-

(h) *l.* 18. *l.* 19. §. 1. *de uſufruct.* §. 38. *Inſt. d. A. R D.* (i) *l.* 13. *ff. de uſufr. l.* 7. *uſufr. quemadm. cav.* (k) *l. pen. C. ut in poſſ. legat., l.* 1. §. 1. *ff. ut in poſſ. legat.*, *Eachinæ* 5. *controv.*

borgtochte te eyſchen, ten ware hy de cautie uitdruckelijk hadde quijtgeſcholden; want generale woorden niet lichtelijk genoeg zijn; gelijk of hy aengenoomen hadde om het Teſtament, waer in de cautie quijtgeſcholden was, *in alle pointen ende deelen nae te komen*; ſoo als geſchiedt was by R. B. cum ſoc: contra A v M wed: van N. W. de Gedaegde is wel bevrijdt van de cautie, doch niet om deſe reeden by haer voortgebragt, maer om dat *haer macht van verminderen ter noodt* was gegeven, nademael de macht van verminderen. maekt dat de *cautie* niet nootſakelijk is, *gelijk volgen ſal*, vooorgevallen den 19 *Jun.* 1680.

18. Want ſoo de Teſtateur aen den lijftochter macht geeft om het goedt te verminderen, gelijk dikwils geſchiedt, dan is het ſoo zeer geen vrucht-gebruik als eigendom, met laſt om over de handt wederom te keeren; dies als dan de tochtenaer niet meer borge behoeft te ſtellen, als voor de vierde part der goederen, ende noch kan de borgtochte voor dit vierde part hem by den Teſtateur worden quijtgeſcholden, als mede het maken van *Inventaris*, hoewel hy echter niet kan weigeren in ſulken gevalle eenige verklaringe ende beſchrijvinge van goederen, waer uit de eigenaer weeten mach, wat hy in tijden ende wijlen ſal hebben te eyſchen. (l)

19. Is echter wel eer verſtaen, dat, als de verteeringe ende verminderinge niet als ter noodt is toegeſtaen, de leeveringe van't inventaris, ſchoon ten Teſtamente quijtgeſcholden, niet kan worden geweigert, noch de taxatie der goederen, die door het gebruik verteert worden, in de ſake van W. H. ſoc: Requirant contra Trijntje Andries wed: van Gerrijt Buma Requireerde den 24 Maert 1640. Nauta *deciſ.* 65.

20. Het moet niet vreemt ſchijnen, dat wy gezegt hebben, door het woort van vrucht-gebruik, in boven geſchreven gevalle de eigendom verſtaen te worden, want ſulx wel meer gebeurt, dat het geene in eigendom gemaekt wort, om over de handt wederom te keeren, gezegt wort ten lijfftonde of tot vruchtgebruik gemaekt te worden, by exemp: *ik make Jan het gebruik of den tocht van duiſent guldens, mits dat hy ſe nae verſterven wederom ſal keren aen Pijter.* (m)

21. Van gelijcken, *ik maek aen mijn man tot ſijn gebruik ende lijfftond die of die plaett, des dat ſy nae ſijn doot mijn kinderen eigen ſal zijn*; wederom *het gout, ende ſilver, dat ik mijn man gemaekt hebbe, ſal hy mijne kinderen wederom keeren, ende zich met het vrucht-gebruik genoegen, ende ſoo voorts.* (n)

(l) *Sand.* 5. 3. 3. (m) *Sande* 3. 1. 2 (n) *l. ult. ff. d. uſufr. earum rerum l.* 34. §. 7. *d. leg.* 2. *l.* 15. *d. aur. & arg. leg. adde l.* 4. *l. pen.* §. 7. *d. dam. legat.*

22. Gy ſult zeggen, *wat onderſcheit is'er, of yemant het vrucht-gebruik heeft, of de eigendom te lijfſtonde, met wedergevinge over de handt*, nademael het vruchtgebruik al het genot van de eigendom in ſich begrijpt? Ik antwoorde eerſtelijk, die de eigendom heeft, kan het goedt verkoopen ende vervreemden, ſoo lang het fideicommis vervallen is, ende de voorwaerde, die op het fideicommis geſtelt is, niet komende te verſchijnen, ſoo blijſt de koop beſtendig, *ten tweeden*, hy mach de vierde part vrijelijk verkopen of niet verkopende voor hem altoos behouden, *ten derden*, hem kan de borgtochte ende Inventaris leeveringe quijt geſcholden worden, ende ten *vierden*, vruchtgebruik wort lichter verlooren als eygendom in diervoegen gemaekt.

23. Evenwel een enkel vrucht-bruiker kan noch *buiten het voorgaende* ſomtijts van de borgtochte ontſlagen worden, eerſtelijk als't gemaekt wort aen 't gemeine landt, ten tweeden, als yemant ſijn goedt, aen een ander ſchenkt, behoudende voor hem het vrucht-gebruik, ten derden, een vader ſtelt geen borg aen ſijn zoon voor het vrucht-gebruik, dat hy heeft in ſijn moeders goederen, ten vierden, als de eigendom aen yemant tegens ſeekeren tijdt ende het vrucht-gebruik terſtont gemaekt wort, ſoo is'er ook geen borge van noden. (o)

23. *Ten vijfden*, ende ten laeſten, als de vrucht-bruiker wegens armoede geen borge kan vinden, het ſoude hard zijn, dat hy daerom ſijn recht verloor; dieshalven indien het een eerlijk ende vroom man is, ſoo wort hy toegelaten onder eede, (p) van het goedt wel te ſullen gebruiken ende wederom te leeveren, maer ſoo het een perſoon is, op wiens eedt men niet veel ſtaet kan maken, ſoo mag de eigenaer te zamen met de vrucht-bruiker het goedt verhuiren, ende laten hem de huir trecken, of de eigenaer kan met hem ſelf over den huir ackordeeren.

24. Een vrucht-bruiker kan ook geen weeſentlijke veranderinge in de ſake brengen, *al wierde ſy verbeetert*; ſoo maeh de vrucht-bruiker van een huis geen kamers veranderen, verdeelen ofte te zamen voegen, geen deuren verſetten, ofte gangen aen of af doen, hy mach van geen plaiſier-tuin maken een keuken tuin enſ. (q)

25. Ingevolge van de profijten moet de vrucht-bruiker ook dragen de

(o) *l. 1. § 18. ut legat. ſerv. cauſ. arg. l. 18. d. R. L. l. ult. §. ſin autem C. de bon. quæ lib. l. 9. §. 2. uſufruct. quemad. cav. Schotan. exam. ad tit. ff. uſufruct. quemadm. cav.*
(p) *arg. Nov. 112. c. 2 in fin. l. 7. §. ult. Qui ſatiſd. cog. Gail. 2. obſ. 47. n. 8. & ſequ.*
(q) *l. 7. in fin. l. 8. l. 13. §. 4. & ſeqq. ff. de uſufruct.*

de laſten, als daer zijn de gemeine landts ſchattingen, gewoonelijcke of ongewoonelijcke, al ſtont 'er in een plackaet, *dat de eygenaer de ſchattinge hoeden ſoude*; van gelijcken hy moet ook de koſten van de *reparatien* hoeden, indien ſy niet groot zijn, of niet behooren tot den geduirigen ſtant van beeterſchap; want die ſodanig gekeurt worden, kan de vrucht-bruiker naderhandt van den eigenaer wederom eyſchen; ſoo daer getwijvelt wort, of ſy voor groot of klein behooren te worden gehouden, ſoo moet de rechter haer ſcheiden. En ſoo verre de vrucht-bruiker gereedt is het goedt liever te verlaten als de koſten te hoeden, hy kan daer allenthalven mede vry. (r)

26. Aengaende de pleits koſten, wort onderſcheidt gemaekt, tuſſchen een vader die het vruchtgebruik van de Wet heeft, ende tuſſchen andere vrucht-bruikers by contract of laeſte wille geſtelt. De eerſte moet de onkoſten van *pleiten* ſonder onderſcheidt uit ſijn vrucht-gebruik hoeden, (f) ende is ſoo by den Hove geweeſen in de ſake van Johannes Walrich Impetrant tegen de Curatoren van ſijn kinderen Gedaegden, den 21 *May* 1636. maer andere vruchtbruikers moeten wel hoeden de pleits onkoſten over het vruchtgebruik gevallen, maer niet over den eigendom, (t) edoch moet de vruch-gebruiker den uitſchot doen, om van de eigenaer wederomme te eyſchen, gelijk by den Hove verſtaen is, tuſſchen *Lucas Brink Deurwaerder ſpecificant ende oppoſeerde, contra Juff. A. van O. ſpecificeerde ende oppoſante, anno* 1680. *voor Vaſtelavont.*

27. Het vrucht-gebruik kan geſtelt worden in alderhande goederen, ſoo roerlijke als onroerlijke, ook onlichamelijke, ende eyndelijk, ſoo wel in al het goedt te gelijk, als in beſondere ſtucken.

28. Mits den kinderen haer *Legitima*, dat is, wet-noodige portie niet werde vermindert; mits ook het vrucht-gebruik niet meer weerdig ſy, als de twee derdeparten van het geheele goedt, het welke ſomtijts kan geſchieden, ende ſulx om dat de *Falcidia*, waer van hier boven moet behouden blijven. (u)

29. In deſen gevalle moeten de ſchulden, die daer zijn, van het kapitael der goederen eerſt af betaelt worden, ende het overige blijft voor het vrucht-gebruik. (w)

30. Alhier moet gezegt worden, dat het vrucht-gebruik eygentlijk genoomen, beſtaet in goederen, *die door het gebruik niet worden verteert*, volgens de laeſte woorden der boven geſtelde beſchrijvinge, maer

(r) *l.* 7. §. 2. *l.* 48. *ff. d. Uſufruct. l.* 7. *C. de Uſufr.* (f) *l.* 1. *C. de bon. matern.*
(t) *Pinell. de bon. matern.* (u) *Nov.* 18. *cap.* 3. *l.* 29. *ff. d. Uſufr.* (w) *Sand.* 5. 3.

maer oneigentlijk beſtaet ook het vrucht-gebruik in goederen die men niet kan gebruiken, ſonder t'elkens te verminderen ende te verteeren, gelijk daer zijn alderhande vruchten, *als kooren, weit, olij, meel, wol, kruiderijen, voorts alderhande eet- ende drink-waren*; ende eyndelijk *gelt*, voorts alles wat door het gebruik verteert wort, hoedanig ook zijn de berg-werken van alderhande metalen, ende by ons de feenen die uitgegraven zijnde niet wederom volwaſſen, ten ware de vrucht-bruiker ſoodanige metalene graverijen ofte feenen door ſijn arbeidt of koſten hadde te nutte gemaekt, in welken gevalle het vrucht-gebruik vol ende eygentlijk is. (x)

31. Het onderſcheidt in deſen is, dat in het eygentlijke vrucht-gebruik nae het eynde des ſelfs de eygenſte goederen herſtelt worden aen den eygenaer, maer in het oneigentlijke wort *even ſoo veel van de ſelve ſoorte wedergegeeven*, ofte de waerdije van 't geene verteert is, ſulks de vrucht-bruiker alſdan de renten alleen profiteert. (y)

32. Edoch in het beeſtiael, ende in kleederen, ſoo linnen als wollen, mitſgaders andere huis-geraden, beſtaet het vrucht-gebruik eygentlijk, ſulks de vrucht-bruiker de beeſten ende de kleederen kan gebruiken, ſoo lange ſy bequaem zijn, ende gevenſe verſleeten wederom, of ſterven de beeſten, de eygenaer heeft niet te zeggen, *maer de vrucht-bruiker kan ook de beeſten niet ſlachten noch verkoopen, ende de kleederen niet veranderen.* (z)

33. Deſweegen is men gewent het beeſtiael, kleederen ende ander bederflijk huis-geraet, waer van het vrucht-gebruik weg gemaekt is, in het begin te wardeeren, (a) *invoegen de vrucht-bruiker aenneemt, nae geëyndigt vrucht-gebruik de getaxeerde prijs ſelfs, of door ſijn erfgenaem te betalen.*

34. Echter hy kan daer toe niet worden gedwongen; dienſvolgens, als hy tot onderling gerief, *de taxatie*, gelijk meeſtendeels geſchiedt, aenneemt, ſoo is 't billijk, dat de prijs der goederen verre beneeden de rechte waerdije genoomen, om dat de eygenaer by de taxatie veel profijteert.

35. Ten *eerſten*, om dat de vrucht-bruiker nae uitwijſinge der rechten het goedt tot het uiterſte toe ſouden mogen gebruiken, ſonder yets te betalen, *ten tweeden*, om dat de vrucht-bruiker door *taxatie* de noed of het gevaer der goederen op zich neemt, ſulks hy de taxatie moet

(x) §. 2. *Inſt. de Uſufr. Sand.* 5. 3. 2. (y) *d.* §. 2. *Sand. ibid.* (z) *l.* 15 § 4. *ffde. Uſufr. l.* 9. §. *pen. Uſufr. quemadm. car. Fachinæ* 8. *controv. c.* 41. *Dix. in auſpic. C. olat. prima* (a) *l.* 62. §. 1. *d. Uſufr.*

moet goedt doen, ſchoon veel, jae alle beeſten ontijdig mochten zijn geſtorven, of de kleederen verongelukt, *hoedanige ſchaden anders naer rechten tot koſten van den vrucht-bruiker niet ſouden zijn gekoomen.* (b)

36. Is ook te weeten, als de vrucht-bruiker by ſoodanig accoort een ſeeckere ſumma heeft uitgelooſt, ſchoon hy daer mede eygenaer is geworden, dat hy daer door echter niet af en gaet het verder recht hem by teſtamente geſchapen, als of het was een *novatie* van *teſtamentair recht*, in en tot verbinteniſſe onder leevende; Nademael het niet anders is, als veranderinge van waer en eygen vrucht-gebruik in oneygentlijk, dat ook immers ten aenzien van een teſtament wel kan beſtaen, ende is ſoo geweeſen tuſſchen R. B. cum ſoc. Impetrant, ende A. M. Gedaegde, *den 9. Junij* 1680.

XL. Kapittel.

Hoe vrucht-gebruik gemaekt ende verlooren wort, van ſlecht gebruik ende wooninge.

Middelen van vrucht-gebruik te eyndigen door de Wet, door Teſtament, door Contract, Preſcriptie, Rechters uitſpraek. Het wort verlooren door verſterf, door verkeert gebruik, verſloffinge en overdrachte op den eygenaer, door ſaeks ondergang ende weeſentlijke veranderinge, mitſgaders allerhande vereeninginge met d' eygendom. Wat gebruik ende woonings recht verſcheelen van vrucht-gebruik.

1. WY moeten noch weeten, hoe vrucht-gebruik gemaekt wort. het geſchiedt of door de wet, of door de menſch, de wet geeft vrucht-gebruik *ten eerſten*, aen een vader op ſijn kinderen haer moederlijke ende van elder aengekoomene goederen. ten tweeden, aen de ouders, die tot het tweede houwelijk overgaen, welke het vrucht-gebruik hebben der goederen, die van haer eerſte man ofte vrouw haer in eygendom waren aengekoomen. waer van in het eerſte boek gehandelt is. (a)

2. De menſch maekt vrucht-gebruik by laeſte wille of onder leevende,

(b) *l. 10. C. de jur. dot. l. 9. C. de pignoribus l. 11. ff. de reb. cred.* (a) *l. 6. §. ult. ff. de bon. quæ lib. l. 3. §. 1. C. de ſecund. Nupt.*

vende. laeſte wille wort wel meeſtendeel in deſen gebruikt, maer het kan ook geſchieden door ſchenkinge, door koop, ende andere overdrachten, waer op dan volgt de dadelijke inleidinge, welke is in plaetſe van leeveringe, *gelijk wy elders hebben gezegt*, ende eyndelijk wort vrucht-gebruik verkreegen by de geene, die het goedt tien jaren lang als vrucht-bruiker bezeeten heeft, of drie jaren, ſoo het ſchijnt, *indien het tilbaer goedt is.* (b)

3. Somtijts ſtelt ook de *Rechter* vrucht-gebruik, als het goedt tuſſchen erfgenamen, of die gemein goedt hebben, niet kan gedeilt worden; dan ſoo krijgt ſomtijts d' eene den blooten eygendom, d' ander het vrucht-gebruik. (c)

4. Volgt hoe vrucht-gebruik geëyndigt wort, 't welk geſchiedt of ten aenzien van de bruiker, of van de ſâke ſelfs.

5. Van de bruiker, ten eerſten, wanneer die ſterft; ten ware een zoon in ſijn vaders macht zijnde het vrucht-gebruik gemaekt was, want om dat een zoon al wat hy verkrijgt, voor ſijn vader verkrijgt, ende ſy voor een en de ſelve perſoon gehouden worden, ſoo blijft het vrucht-gebruik by den vader, ofte liever het wort van hem niet afgenoomen; Edoch het vrucht-gebruik aen den vader gemaekt, koomt niet weder-zijdts, nae ſijn verſterven, op den zoon. (d)

6. De vruchten die noch op den velde ſtaen ten tijde des afſtervens van de vrucht-bruiker, komen niet toe ſijn erfgenaem, maer den eygenaer, behoudens de onkoſten, maer de onverſcheenen huiren worden gedeelt, *nae proportie des tijdts.* (e)

7. Ten tweeden, als de tochtenaer het goedt op een ander wijſe gebruikt, als by het maken van 't vrucht-gebruik bedongen ende vaſtgeſtelt was, ſoo wort het ook geëyndigt. by exempel, *indien bedongen was, dat hy van greide geen bouwlandt, of van een boogaert geen tuin ſoude mogen maken*, indien hy het ſelve nochtans deede, ſoo was het vrucht-gebruik verlooren. (f)

8. Ten derden, wort het verlooren door verſloffinge, wanneer hy het vrucht-gebruik van ontilbaer goedt in tien jaren, of van tilbaer in drie jaren zich niet heeft aengetrocken. (g)

9. Door qualijk te gebruiken wort de tocht niet verlooren, maer de vrucht-gebruiker ofte ſijn borge moeten de ſchade vergoeden. (h)

10. Het

(b) *l. ult. ff. de Servit. l. pen. §. 1. inf. C. de Uſufr.* (c) *l 6. §. 1. ff. de Uſufr.* (d) *§. pen. Inſt. d. Uſufr. l. ult. C. eod. l 3. pr. C. d t.* (e) *§. 36. Inſt. d. R D. l 26. ff. de Uſufr.* (f) *d. §. pen l. 10. §. 1. l. 11. Quemadm. ſervit. amitt.* (g) *l. pen. §. 1. C. de Uſufr.* (h) *l. 13 §. 2. ff. de Uſufr. l. 1. §. 5. Uſufr. Quemadm. caveziet echter Zutphen tit. van Lijftocht, n. 22.*

10. Het wort ook niet verlooren, wanneer de vrucht-bruiker ſijn geheel recht overdraegt aen een ander, maer ſoodanige overdrachte wort gehouden van geender weerden ende als niet gedaen. (i)

11. Maer het en is hem niet verbooden, de macht om de vruchten ende opkomſten te genieten, ſoo als hy die heeft, aen een ander over te draegen, blijvende als dan de tocht ſelfs by hem, ende wordende met ſijn doodt geëyndigt. (k)

12. Ten aenzien van de ſake wort vrucht-gebruik geëyndigt, ten eerſten, door vereeninginge van het vrucht-gebruik met het goedt, het zy dat de eygenaer dat verkrijge van den bruiker, of dat de eygendom aen den bruiker koomt. (l)

13. Ten tweeden; door het vernietigen van de ſaek gaet ook het vrucht-gebruik te niet, maer als het goedt ten deele vergaen ofte vernietigt is, ſoo blijft het vrucht-gebruik op het geene daer overig is, *by ſoo verre dat overige van eenderleije naem is met het geheel*, maer als het overgebleeven deel de ſelve naem niet kan houden, ſoo blijft ook het vrucht-gebruik niet in dat deel. (m)

14. By exempel, een Sate Landts gaet voor een gedeelte verlooren by water-vloedt of anders, het vrucht-gebruik blijft op het geene behouden is, om dat een deel van het landt ook landt is. Maer als een huis verbrandt, blijvende overig de bloote plaets met eenige muiren, ſoo kan de vrucht-bruiker de plaets niet behouden, om dat een huisſteede geen huis is; in tegendeel een Sate Landts gemaekt ende het huis verbrandt zijnde, ſoo blijft echter de tocht van de Sate Landts in zijn geheel, ook van de grondt daer het huis op geſtaen heeft. (n)

15. Ten derden, eyndigt het vrucht-gebruik door veranderinge der ſake, ſoodanig, dat de ſake niet meer is het geene ſy te vooren was. by exempel, *het vrucht-gebruik van een ſilveren lampet of ſchootel gemaekt, ende naderhandt de ſelve verandert zijnde in tafelborden of kandelaers*, ſoo heeft de tochtenaer niet te eyſchen; van gelijcken in kleederen, ook in geſteenten die ſelfs te pande verzet zijnde de tocht ontrocken worden. (o)

16. De tocht van een gemaekt boſch, in greid of bouwlandt verandert zijnde gaet ook verlooren, maer greidlandt te lijfſtonde gemaekt

(i) §. *pen. I. de Uſufr. verſ. item finit. Pinell. l. 1. part. 3. de bon. mat. n. 38. Sand. de act. ceſſ. c 5. n. 35.* ziet nochtans Groenweg. op de Inleid. van de Groot 2. *boek 39. deel n. 18. diff. multi.* (k) *l. 12. §. 2 l. 38. l. 67. h t. pr. Inſt. de Uſufr.* (l) *d. §. pen. Inſt.* (m) *l. 5. § 2. uſque ad l. 13. ff. Quib. mod. Uſufr. amitt.* (n) *l. 8 & 9. ff. Quib. mod. Uſufr. amitt.* (o) *l. 10. §. 4. 5. 6. ff. Quib. mod. Uſuf. amitt.*

maekt ende in bouwlandt of een tuin of boomgaert verandert zijnde, blijft de tocht. (p)

17. Een gespan van twee, vier, of zes peerden gemaekt zijnde, een daer van stervende, *te weeten by 't leeven van de maker, gelijk in allen desen*, soo is het vrucht-gebruik van de rest mede te niete, *anders als wanneer de tocht van drie, vier, of zes peerden simpelijk gemaekt is*, want dan het vrucht-gebruik blijft, soo lang als 'er een peert overig is. (q)

18. Vrucht-gebruik in 't geheel geëyndigt zijnde keert weder tot den eygenaer, maer voor een gedeelte niet altoos, want als het by *testament* gemaekt is, soo koomt het verlooren gedeelte *by aenwas* aen den geenen, die het ander gedeelte heeft; maer tocht by acte onder leevende opgericht zijnde, heeft aenwas geen plaets, ende daerom koomt ook het gedeelte, dat geëyndigt is, aen den eygenaer, *gelijk hier boven gezegt is.* (r)

19. Dus verre van het vrucht-gebruik; wy hebben gezegt, dat de tweede personeele dienstbaerheit is gebruik, zijnde een recht om een ander mans goedt tot nootdruft te gebruiken, behoudens het goedt selfs. (s)

20. Het verscheelt van vrucht-gebruik door het woort nootdruft, want die gebruik heeft kan niet meer trecken van het geene uit het goedt voort komt, (t) als wat hy tot sijn eygen levens onderhoudt van nooden heeft.

21. *Wooninge* wort ook van huis-gebruik in de rechten onderscheiden, soo verre, dat die het gebruik heeft, het huis niet kan verhuiren, *als wanneer hy daer selfs voor een gedeelte in blijft woonen*; maer die recht van wooninge heeft mach het geheele huis verhuiren. (u)

22. Edoch dit onderscheidt van gebruik ende wooninge nevens vrucht-gebruik is heedensdaegs weinig in 't gebruik, en soude ook ongemackelijk zijn om in 't werk te stellen.

23. Want de mate van nootdruft zeer verscheidentlijk kan worden genoomen, *en moesten daer over nootsakelijk kibbelerijen vallen.*

24. Wooninge scheelt heedensdaegs ook weinig of niet van vrucht-gebruik op een huis gemaekt; *hoewel niet soude derven zeggen, dat het geene by Keyserlijk recht voor onderscheidt gestelt is, nu geen plaetse soude konnen hebben*, indien yemant de sinnelijkheit hadde, van dat recht soo te stichten.

XLI. Ka-

(p) *ibidem.* (q) *l.* 10. §. *ult.* (r) *l. ult. Inst. de Usufr.* (s) *tit. Inst. & ff. de Usur. l.* 12. §. 1. Groot inleid. 2. *boek* 43. *deel.* (t) *ibidem.* (u) *l.* 10. *ff. de Usufr. & habit.* §. 1. *Inst. eod.*

XLI. Kapittel.

Van actie noopens halve eygendom ende vrucht-gebruik.

1. UYt het geene verhaelt is, kan ongeveerlijk worden afgenoomen, wat aenſpraek of actie uit halven eygendom ende vrucht-gebruik voort koomt en aengeſtelt moet worden.

2. In 't gemein uit allen deſen koomt voort tweederley actie, d'eene tegen den geenen, die ons het recht van halve eygendom heeft overgedragen ende toegeſtaen, ofte des ſelfs erfgenaem; de andere tegen een derde bezitter van het goedt.

3. De eerſte is wederom of perſoneel of op het goedt. De perſoneele heeft plaets, als de halve eygendom maer is belooft ofte gelegateert, ſonder leeveringe of dadelijke verkrijginge tot noch toe, en deſe ſtrekt, ten eynde *de gedaegde ſal worden gecondemneert aen den Impetrant te doen hebben ende genieten het Leen-recht of Erfpacht aen hem by contract ofte by teſtament door den gedaegden ofte ſijn erflaters gegunt ende toegeſtaen; of in cas van afkoop te betalen de waerdije der huiſinge ſtaende op des gedaegdens landen, by taxatie enſ.*

4. De andere actie op het goedt heeft plaets, als het recht van halve eygendom is dadelijk verkreegen ende in bezittinge genoomen, maer de bezittinge wederom verlooren is, ende die ſelve gelt ook tegen een derde bezitter wie het ook ſoude mogen zijn, en door deſen *concludeert* de impetrant, dat hy ſal verklaert worden *te hebben Afkoop, Leenrecht, of Erfpacht op het goedt, dat de ander bezit, en dat hy dienſvolgens ſal worden gecondemneert* het ſelve *goedt te ontruimen ende den Impetrant* te doen *hebben* met de vruchten, profijten ende *emolumenten enſ.*

5. Soo is 't ook geleegen met de actie, die uit vrucht-gebruik geſchapen is; als het reede ten vollen verkreegen is door bruik-lijdinge, (a) die plaets van leeveringe heeft, ſoo is 'er actie op het goedt tegens yder bezitter, *confeſſoria* genoemt; waer door de eyſcher zegt, *dat hy recht van vrucht-gebruik verkreegen heeft op ſulk of ſulk een goedt*; het zy door verjaeringe of door een andere titel, waer op bruik-lijdinge van de eygenaers gevolgt is, ſulx dat hy in het dadelijk genot van dat

(a) *Patientia uſus.*

recht al is geweeſt, ook de behoorlijke *cautie* daer voor al gepræſteert, of bereidt is te præſteeren.

6. En nademael het voorſchreeven recht, hem nu belet ende geweigert wort, het zy van den eygenaer ofte van een derde bezitter, wie hy ook ſoude mogen zijn, ſoo mach hy eyſchen, dat hy Impetrant *ſal worden verklaert, te hebben het ware vrucht-gebruik, op die en die goederen, dienſvolgens de gedaegde gecondemneert, hem de poſſeſſie ende genot der ſelver goederen te doen hebben ende in te ruimen, voorts de vruchten of huiren daer van te laten ontfangen, ende voorts daer mede te doen ende te laten, ſoo als een Vrucht-bruiker nae rechte geoorloft is, ſonder eenige turbe ende hinder, ook hem te boeten alle ſchaden en intereſt door het weigeren of beletten van't geene voorſchreeven is, gehadt ende geleeden, noch te hebben ende te lijden &c.*

7. Als het vrucht-gebruik noch niet dadelijk verkreegen, maer alalleen belooft ofte gemaekt is, ſoo valt de eyſch alleen tegen den geenen, die het ſelve by contract heeft toegeſtaen ende overgedragen, ofte ſijn erfgenaem, anders by *teſtament* tegen den erfgenaem uit het ſelve; *ten eynde de Gedaegde ſal worden gecondemneert, aen den Impetrant te præſteeren ende te doen hebben het vrucht-gebruik van ſulk en ſoodanig goedt*, het ſelve geruſtelijk te laten genieten; met alle vruchten, huiren, profijten ende privilegien uit het goedt ſullende voortkoomen ofte daer op leggende, voorts daer mede te doen ende te laten &c. met alle koſten, ſchaden &c. De eyſch van het gebruik ende wooninge volgt van ſelf.

8. Als yemant, in het dadelijk bezit van vrucht-gebruik op mijn goedt is, dat ik verſtae, hem niet toe te behooren, ſoo is my geſchapen tot weigeringe of verſakinge *actio negatoria*, waer door ik eyſche, dat *mijn goedt ſal verklaert worden vry van vrucht-gebruik, en dienſvolgens de gedaegde gedoemt, om het goedt te relaxeeren ende te ruimen, ſonder eenige vruchten, huiren ofte genot daer van te prætendeeren, ook aen my te reſtitueeren alle vruchten, ende profijten by hem nae bekoomen kenniſſe van eyſchers recht, genooten ende ontfangen*, voorts met alle koſten, ſchaden ende intereſſen &c.

XLII. Ka-

XLII. Kapittel.

Van Erf-dienſtbaerheden.

Onderſcheidt van d'erf-dienſtbaerheden tuſſchen die van 't velt ende van huiſen, ſampt beſchrijvinge van yeder der ſelver, met hun gebruik ende eygenſchappen.

1. VOlgt de *Erf-dienſtbaerheidt* die met het ſimpele woort *dienſtbaerheit* gemeinelijk alleen verſtaen wort.

2. Sy is tweederley, *velt*, of *huiſ-dienſtbaerheidt*.

3. Velt-dienſtbaerheit is, wanneer het *eene Landt of landt-huis* aen het ander dienſtbaer is, en huis-dienſtbaerheidt heeft plaets, *tuſſchen aen malkander ſtaende huiſen*, het zy in het velt of in Steden.

4. De ſoorten van velt-dienſtbaerheden zijn voornamentlijk deſe, *voet-padt*, *drift*, *reedt*, *waterleidinge*, *waterloſſinge*, *recht van water te putten*, *beeſten te doen drinken*, *de ſelve te weiden*, *van kalk-branden*, *ſandt-graven*, *vruchten te verſaemlen*, ende te *bewaren*, *ſteenen te houwen*, of uit te halen, ende op te werpen, *hout te houwen*, hutten te zetten, te varen, ende te viſſchen in een ander mans water, ende ſoo voorts. (a)

5. Voet-padt is, wanneer yemant moet lijden, dat die van't naeſte erf dagelijx gaen ende komen over ſijn grondt meeſtendeel te voet, of ſoo de gelegentheit het toelaet, ook wel te peerde of met een draegſeetel. (b)

6. Drift is het recht, om ſijn beeſten te mogen drijven door ſijn (c) buirmans landt: *in't latijns recht*, is drift ook recht om met wagens te rijden.

7. Een reed is het recht van te rijden met wâgens, over een anders erf, beſtande het verſchil van deſe beide, *niet in de breete van de plaets, maer in de hoedanigheit van de* overeenkominge ende gebruik der dienſtbaerheit.

8. Is

(a) *per tot. tit. Inſt. de ſervit. & tit ff. de ſervit. urb. & Ruſt.* (b) *l. 2. ff. de ſervit. ruſtic. l. 7. l. 12. eod.* (c) *Actus. pr. Inſt. de ſervit.*

8. Is het gezecht, dat men alleen rijden of alleen drijven mach, ſoo is het een reed of een drift alleen, ook wordenſe dikwils by malkanderen gevoegt, zijnde alſdan reed en drift te zamen *een ſervituit.*

9. Die beides of een der ſelver heeft, mach ook te voet gaen, ſoo verre by het oprechten der dienſtbaerheit niet anders is bedongen, om dat die recht van't meerder heeft, ook verſtaen wort, recht tot het minder te hebben. (d)

10. *Waterleidinge* is het recht, om water door een ander mans landt ten behoeve van't onſe te leiden, en *water*-looſinge is, om het water uit ons landt af te leiden ende te loſſen door een ander mans landt. (e)

11. Recht van water te putten is, wanneer men uit een ander mans born, of eenig ander water, *dat noit of zeer zelden uitgeput wort*, water mach putten of ſcheppen. (f)

12. Diergelijk water moet het ook zijn, daer wy ons beeſten uit laten drinken, *want indien ons buirmans water lichtelijk uitgeput ofte verdroogt wort, ſoo kan'er geen dienſtbaerheit opgeſtelt worden*, om reeden, *als terſtont ſal volgen.*

13. De andere dienſtbaerheden, boven genoemt, verſtaen zich ſelf, te weeten, dat men recht heeft ſijn beeſten te weiden in een ander mans landt, kalk te branden op een ander ſijn gront, ſant te graven, ook ſloek ende ried te halen uit een ander ſijn landt, ſijn vruchten te verſamelen, ende verſamelt zijnde te bewaren op een anders erf, ook uit een vreemde ſteenhouwerije ſteen te houwen, de ſelve op te werpen, ende voorts opſlach van andere dingen te hebben op een anders grondt, daer een hutte of tente op te ſlaen tot bewaringe van ſijn goedt, voorts het recht van te mogen varen ende viſſchen in een ander ſijn water, en eindelijk recht van hout te houwen uit een ander ſijn boſch. (g)

14. Wel te weten, ſulx moet alleen dienen ten behoeve van des buirmans erf, ende de geene die'r op zijn, *maer geenſins om daer andere mede te verſien*, want ſulx overtreft de aert ende mate van dienſtbaerheidt, het welke niet alleen van het hout, maer ook van het kalkbranden, ſteen-houwen, ſand-graven, varen, viſſchen ende diergelijke te verſtaen is.

15. De ſoorten van huis-dienſtbaerheden zijn deſe, recht van *opbouw*, van *inſchieten*, *drup-val*, ende *drup-vang*, *regen-vang*, *goot-val*, recht van

(d) *d. l.* 1. *ff. de ſervit. ruſt.* (e) *Aquæductus pr. Inſt. de ſervit. in fin. d. Groot Inleiding. 2 boek, 35. deel n.* 14. (f) §. 2. *eod. tit. Aquæ hauſtus.* (g) *d.* §. 2. *l.* 3. *l.* 6. *l.* 23. §. 1. *ff. de ſervit. ruſt.*

van niet te betimmeren, *geen licht of uitzicht te beneemen*, *venſter-recht*, van over te bouwen, van over te ſchieten, van gooten, van gootgat, van rook ende ſoo voorts.

16. Recht van optimmeren is, als mijn buirman lijden moet, dat ik mijn gebouw zette op ſijn muir ofte pijlaer. de Groot noemt het *muirbeſwaringe*, (h)

17. Recht van inſchieten, als ik mijn balken ſchieten mach in mijn buirmans huis, of een anker hechten ende wat dies meer is, dit wort by de Groot genoemt, inbalking of inankering. (i)

18. *Drup-val* is, als mijn buirman lijden moet, dat het water van mijn dak mach druppen, op ſijn erf, (k) daer ik het anders volgens ordre van Landt of Stadt niet ſoude mogen doen, gemeinelijk moet men voor den *drup-val ſeeker ruimte* vry laten onbetimmert; ende ſoo yemant dat heeft bebout, die moet dan ſijn oyſdruip elders heen leiden.

19. Drup-vang zegge, 't welk is, als mijn buirman het water, dat hy anders van ſijn dak op mijn gront ſoude konnen laten druppen, nae ordre van Landt of Stadt, moet vangen ende elders henen leiden, ſoo dat het niet kan druppen op mijn erf; de Groot noemt *drup-vang*, het recht om te vangen het hemelwater komende van een ander ſijn huis en erf, beide kan't gebruik hebben. (l)

20. *Goot-val*, ende *regen-vang* verſcheelt van de vorige niet anders, als in de menichte des waters, want goot-val is als ik het water van mijn dak door een goote mach loopen ende vallen laten op mijn buirmans erf, die het anders volgens ordre van Landt of Stadt, niet ſoude behoeven te lijden, (m) ende *regen-vang* is in tegendeel, als ik nae gemeine ordre ſoude moeten lijden, dat de reegen door een goote van mijn buirmans huis viel op mijn erf, ende ik hem verbind, om de reegen door ſijn goote op tevangen, ende elders heen te leiden. (n)

21. Recht om *niet te betimmeren is*, als mijn buirman verbooden is, op ſijn eigen gront te timmeren tot mijn ongerijf, *het welke hy buiten dienſtbaerheit ſoude mogen doen*, want anders een yeder geoorloft is, op ſijn erf te bouwen, ſoo veel ende ſoo hoog als hy wil, *ſchoon ſijn buirman daer door wierde gekrenkt*, ende ſijn huis verdonkert, ten ware ſulx geſchiede uit dertelheidt of om te quellen,

(h) 2. *boek* 35. *deel. n.* 2. *Oneris ferendi l.* 33. *ff. d. ſervit. urb.* §. 1. *Inſt. de ſervit.* (i) *Tigni immittendi d.* §. 1. *l.* 242. *ff. d. V. S.* (k) *Stillicidij recipiendi d.* §. 1. *l.* 2. *ff. de ſerv urb. Stillicidij non recipiendi d.* §. 1. (l) *cap.* 35. *voorſ.* (m) *Fluminis recipiendi.* (n) *Fluminis non recipiendi. d.* §. 1. *Inſt.*

len, in welken gevalle de Overigheidt door haer gezach het soude mogen verbieden en ook wel straffen. (o)

22. Noch verder strekt zich uit de dienstbaerheidt van geen licht te beneemen, want daer door wort mijn buirman verbooden niet alleen met *timmeren*, maer ook met bouwen, planken of yets anders mijn licht te belemmeren, *ende wort sulx niet alleen van de lichten nu zijnde, maer ook van de toekomende verstaen.* (p)

23. *Uitzicht* verscheelt van licht, gelijk een yegelijk weet, want licht van boven ende van nae by koomt, *uitzicht* is naer beneeden of recht uit, ende strekt zich verder, sulx dat ook yemant, die tamelijk verre van my afwoont, my dese dienstbaerheit kan schuldig zijn. (q)

24. Venster-recht wort by eenige verstaen, als ik een venster in mijn muir zettende mach zien in mijn buirmans hof, op sijn plaets of in sijn huis, *maer qualijk*, want dat recht heeft yeder een, sonder dat hy daer van dienstbaerheit behoeft te verkrijgen, gelijk dan ook de buirman die daer ongerief van heeft, voor mijn vensters zetten kan wat hy wil, *mits hy mijn erf niet kome te raken*, (r) ten ware, de ordre van Landt of Stadt soo lach dat men sijn venster staende naest sijn buirmans erf eenige voeten van de vloer af moeste zetten, want indien ik mijn licht dan leeger wilde brengen, sulx moeste geschieden door over-eenkomste van dienstbaerheidt, maer by ons is sulke gewoonte niet bekent.

24. In der daedt dan is het venster recht tweederley, eerstelijk, *als ik een opslaende venster mach hebben, boven een ander sijn grondt*, 't welk anderssins niet mach geschieden, om dat de Heer van de grondt ook Heer van de lucht is. *ten tweedee*, is venster-recht, als mijn buirman lijden moet, dat ik in sijn muir of ook in ons gemeine muir een venster make, om licht voor mijn huis te scheppen. (l)

25. Recht van *over te bouwen is*, als yemant een gedeelte van sijn huis soo mach bouwen, dat het koomt over sijn buirmans erf, *het zy dat het met pylaren de grondt raekt, of dat het daer alleenlijk overhangt.* (t)

26. Recht van overschieten is het voorige schier gelijk, behalven, dat het te verstaen is van gooten, balken en diergelijke saken, die met het woort *overschieten* en niet met *bouwen* beteekent worden.

27. *Goot-*

(o) *Altius non tollendi d. §. 1. Inst. l. 2. d. S. urb. l. 8. C. de servit. l. 9. & l. 14 ff. de servit. urb. l. 8 §. 9. s. servit. vind. vid. Digress. meas lib. 4. cap ult.* (p) *l. 15. l. 17. ff. de servit. urb.* (q) *l. 16 ff de servit. Urban.* (r) *l. pen §. 1. C. de ædific. priv. l. 1. C. de servit. l. 11. §. 1. ff. de servit. urb.* (s) *de Groot. 2 boek 35 deel. n. 25. l. pen. ff. de servit. Urban.* (t) *servitus protegendi projiciendi, l. 2. ff. de servit. urb. l. 242. §. l. d. V. S. l. ult. §. ult. eod.*

27. *Goot-recht* is, als ik het water ende de vuiligheit van mijn huis door een goote in de grondt over mijn buirmans erf mach uitgieten. (u)

28. Een weinig verſcheelt hier van het recht van *goot-gat*, als ik het water of vuiligheit van mijn huis, door een gat onder in mijn buirmans muir mach gieten ende werpen op ſijn plaets. (w)

29. Het recht van ſchorſteen of rook is, als ik de rook van mijn heertſteedt mach doen loopen in de nabuir ſijn ſchorſteen ſtaende digt aen mijn muir of daer over hangende, of ook al't bovenſte gedeelte van het huis een ander toebehoort. (x)

XLIII. Kapittel.

Van de gemeine eygenſchappen van velt-ende huis-dienſtbaerheden.

Beyde dienſtbaerheden onlichamelijk ende gevolgen daer van. Geen van beiden kan beſtaen in yets te doen, beyde moeten ſy een geduirſame oorſaek hebben ende moeten zijn tot nut van't heerſchende erf, niet tot vermaek nochte koophandel. Hoewel ſulke gerechtigheden wel konnen worden geſtelt by contract. *Volgen andere eygenſchappen meer.*

1. TOt het verſtandt van deſe ende diergelijcke dienſtbaerheden behooren de navolgende aenmerkingen ende regels, die beide ſoorten van huis ende velt-dienſtbaerheden gemein zijn.

2. Eerſtelijk, ſy zijn beide *onlichamelijk*, dienſvolgens ondeilbaer, ende daerom als twee ſchuldig zijn een dienſtbaerheit, ſoo zijn ſy beide, en *elk* in't beſonder *voor het geheel* verbonden. mede volgt hier uit, dat een dienſtbaerheit voor een gedeelte niet kan worden opgerigt, en daerom als twee perſoonen een huis of landt bezitten, ſoo kan de eene ſonder de ander geen dienſtbaerheidt voor het erf verkrijgen nochte daer op leggen. (a)

3. Derhalven, als de eene het goedt by laeſte wille met dienſtbaerheit eerſt beſwaert ende de andere daer nae, ſulx is onnut, *ten ware het ſoo uitviel, dat de erveniſſe van beyden op een en de ſelfde tijt wiert aengegaen,*

(u) *hæc ſubtilate juris ſervitus.* (w) *l. 7 ff. de ſervit. non eſt l. 28. d. ſerv urb.* (x) *l. 8 ff. Si ſervit. vind.* (a) *l. 13. §. 1. ff. de ſervit. ruſt. l. 2. l. 11. l. 17. ff. de ſervit. vind.*

maer als de eene by een acte onder leevende de dienſtbaerheit eerſt vaſt ſtelt, ende naderhant de ander door gelijke acte ofte overeenkominge, *ſoo worden die beide acten t'ſamen gevoegt*, en de dienſtbaerheit ſtaet vaſt. de reden is, *dat handelingen onder leevende konnen op malkanderen wachten, maer laeſte willen niet, om dat de doodt alles afbreekt, ende te niete maekt.* (a)

4. Ten tweeden, beide dienſtbaerheden beſtaen daer in, *dat een eigenaer yets in het ſijne moet lijden, ofte verbooden wort te doen*, maer de nature van dienſtbaerheit laet niet toe, dat een eigenaer verplicht worde *tot yets te doen*, want *doen* is perſoneel en kan 't goedt niet toegeſchreven worden; daerom kan 'er geen dienſtbaerheit geſtelt worden, *om yets te timmeren ofte te onderhouden voor een ander*, nog om eenige koſten te doen, tot ſijn buirmans voordeel ofte gerief. (b)

5. Derhalven, *als* het huis, pomp, brug, of wat meer aen yemants erf, aen een ander naeſtleeger dienſtbaer zijnde, *vermaekt moet worden, ſoo behoeft de eigenaer het niet te doen*, als 'er hem niet aen geleegen is voor hem ſelf, maer het koomt tot laſte des geenen, die de erf-dienſt gebruiken wil, of indien ſy 't beide gebruiken, ſoo vallen de koſten gemein. (c)

6. Alleenlijk, een dienſtbaerheit is 'er daer het *doen* eenigſins mede gemengt is, die van *op-timmeren*, want als yemant aenneemt dat ſijn buirmans gebouw ſal mogen ruſten op ſijn muir ofte pylaer, *ſoo neemt hy gemeinlijk ook aen, dat hy de muir ſal doen beſtaen in ſulk een ſtaet, als ſy tegenwoordig bevonden wort*, ende ſoo verſtaet zich van ſelf, dat die muir ofte pilaer ook by hem ende tot ſijn koſten moet worden onderhouden. (d)

7. Ten derden, beyde deſe dienſtbaerheden moeten hebben, *een geduirige bequaemheit, om tot den dienſt, daer toe ſy verordineert zijn, gebruikt te konnen worden*, (e) om dat *lijden* ende *niet te doen*, 't welk de eygenſchappen van dieſtbaerheit zijn, niet anders verſtaen konnen worden, als om altoos en eevendrachtig te duiren, en om dat een recht op vaſte goederen liggende van een natuire met het goedt ſelve en alſoo geduirig moet zijn: *daerom kan 'er geen dienſtbaerheit van waterſcheppen of drinken uit een bak, dobbe of put, die geen born en altijdt duirende zy, geſtelt worden, noch ook recht van viſſchen en varen in een meir of poel, die lichtelijk verdroogt*, noch *het recht van kley of turf uit een ander*

(a) *l. ult. ff. comm. de ſervitut.* (b) *l. 15. §. 1. ff. de ſervitut.* (c) *Ziet auctteuren by Zutphen tit. van ſervitut. artik. 15.* (d) *l. 33. ff. de ſervit. urb. præd.* (e) *l. 28. ff. de ſervit. urb.*

ander mans landt te graven, om dat het landt uitgegraven ende uitgeput wort.

8. Soo dat de geduirſaemheit tweeſins verſtaen wort, *ten* eerſten, *dat de dienſt voor altoos konne duiren*, ende ten tweeden, *dat de ſake ſonder ophouden tot de dienſtbaerheit bequaem zy*; in de eerſte zin is tuſſchen velt ende huis-dienſtbaerheit geen onderſcheit, maer op de tweede wijſe *is de geduirſaemheit in de huis-dienſtbaerheden eevendrachtiger als in die van het velt*; want voet-padt, reedt, drift, waterſcheppen, drenken, ſandt ende kalk-graven en diergelijke kan niet altoos geſchieden, ende daerom konnen ſy wel ſoo geſtelt worden, dat menſe om 't andere jaer of d'anderde maendt, ook op ſeekere gezette uiren ſal gebruiken, *hoewel ſy in ſtaet moet zijn om altoos te konnen geſchieden*, maer huis-dienſtbaerheden hebben meeſtendeel ook *een geduirſaemheit in haer dadelijk gebruik*, als te zien is in't recht van optimmeren, inſchieten, niet te timmeren, geen licht of uitſicht te beneemen, ende ſoo voorts, deſwegen kan'er geen eigentlijcke dienſtbaerheit van een *gootgat* zijn, *daermen de vuiligheit niet als met de hant kan uitwerpen*; om dat het geene metter handt onmiddelijk moet gedaen worden niet van dien aert is, dat het geduirzam zy. welke *ſubtiliteit* echter nauwelijx ſchijnt over een te komen met ons heedenſdaegs gebruik. (f)

9. Ten vierden moet de dienſtbaerheit zijn, *tot nuttigheit van het heerſchende erf, ende niet tot enkel vermaek van de eygenaer des ſelfs*, ſoo kan ik geen dienſtbaerheit verkrijgen, om te mogen kuijeren, ſpeelen, raijen, danſen, maeltijden houden, op of in een ander man ſijn huis of landt, noch ook om druiven, appelen, peeren of pruimen te plucken uit mijn buirmans wijn-of boomgaert. (g)

10. De reeden is; om dat ſulke gebruiken van *plaiſier*, *perſoneel*, ende daerom niet bequaem zijn om op vaſte goederen diervoegen gelegt te worden, dat het een geduirige laſt der ſelver ſoude zijn. de ſelve dingen hebben ook geen ſodanige nuttigheit, die burgerlijk te waerdeeren zy, maer beſtaen in de fantaſie van yeder menſch.

11. Anderzins kanmen voor ſijn erf wel een dienſtbaerheit *tot vermaek* verkrijgen, *als het goedt daer door in zich ſelfs vermakelijker wort*, (h) gelijk het recht van *waterleidinge* tot mijn erf, dat vruchtbaerheits halven geen water noodig heeft, maer het erf luſtiger en dienſvolgens beeter maekt.

12. Staet echter te letten in dit vereyſch, het geene wy al eens te vooren gezegt hebben, *dat geen dienſtbaerheit zich verder mach uitſtrecken*

(f) *d. l.* 28 (g) *l.* 8. *ff. de ſervit.* (h) *l.* 3. *pr. ff. de Aquâ quotid.*

als het gerief van het erf, voor welke sy wort opgericht, sonder dat ter oorsake des selfs eenige winst of handel kan worden gedaen ende geoeffent. (i)

13. Ten eynde niemant denke, dat dese eygenschappen der dienstbaerheden alleen op *spitsinnigheit* gegrondt zijn, is te weten, dat de Rechtsgeleerden niet van meininge zijn geweest, *als of men sulke rechten ende gebruiken, niet van een ander soude mogen bedingen ende verkrijgen*, maer sy hebben alleenlijk gewilt, dat men soodanige lasten, op de vaste goederen niet soude leggen, die met de natuire der vastigheden strijdig waren. Maer als yemant zich verbint tot gerief van sijn buirman, of aenneemt yets te lijden op het sijne, *dat geen geduirsame oorsaek heeft*, of dat *geen nuttigheit* aen het erf aenbrengt, of dat tot *winst ende handel* dient, of als hy belooft yets *te doen* tot sijn buirmans nut, als *onder anderen* het gebruik van eenige dienstbaerheit *tot sijn kosten* bequaem te houden, soo is de geene die sulks aenneemt voor hem ende sijn erfgenaem gehouden sijne beloften nae te komen, ook voor altoos, ende in 't eeuwig, soo 'er geen tijdt bygevoegt is, *maer het is alleenlijk een verbintenisse van hem ende sijn erfgenaem, ende geensins een last op het erf liggende*, (k) dies als het landt of huis daer op sulken bastaert-dienstbaerheit gelegt is, in handen van een derde koomt, *die geen erfgenaem van den eersten beloover is*, soo kan dese niet gedwongen worden, om soodanige overeenkomste nae te koomen, maer moet de geene, die het recht bedongen hadde, dien te nevens sijn man soecken, om van hem het belang der sake, of sijn interest, gelijk men spreekt, te bekoomen.

14. Diergelijk is yets verhandelt den 25. Septemb: 1680. in de sake van *Elsje Jurjens Requirante, op ende tegen Anne Jelderts Lollema requireerde.* Partijen, naeste buiren zijnde, hare voorgangers hadden een accoort gemaekt, waer by de eygenaer van des requireerdes huisinge verklaerde, *dat tot sijn versoek ende gerief een goote gelegt was tusschen beide huisen, welke hy aennam voor hem ende sijn erfgenamen tot sijn kosten te onderhouden.* dese acte was gepasseert in den jare 1606. Over de 70 jaren daer nae wierde eysch genoomen *tot onderhout van de goote*, by d' eygenaer van het ander huis. De requireerde zeide, dat hem het accoort niet raekte, bewees ook, dat zeedert *reparatie* tot gemeine kosten was gevallen; maer van klein belang, beriep zich ook op de *prescriptie.* Maer desen aengaende, wierde verstaen *prescriptie* geen plaetse

(i) *l. 5. ff. servit. rustic. de Aqu. quotid.* (k) *l. 2. 13. in pr. ff. Commun. Præd. l. 1. §. 11. 12. ff.*

plaetſe te hebben ſoo lange de goote in de ſelve ſtaet bleef, *om reeden hier beneeden te ſtellen*, ten ware ſy gereeckent wierde van de tijt, dat de *reparatie* tot gemeine koſten geſchiedt was. Maer alſoo beloſte van een goote te onderhouden geen *ſervituit* konde zijn, *om reeden vooren verhaelt*, ſoo konde het niet *als voor een contract gehouden worden*, waer uit geen actie *tegen een derde bezitter*, hoedanig deſe requireerde was, konde geſchapen zijn, *maer alleen tegen de erfgenamen* des geenen die d'acte hadde gepaſſeert, *gelijk de brief in de mont hadde.* de requireerde is geabſolveert, hoewel *niet om een en de ſelve inzichten van Rechte* allenthalven.

15. Ten vijfden, een dienſtbaerheit zijnde een laſt liggende op het goedt, *kan ſonder het goedt niet worden dadelijk verkreegen, maer ſy kan wel belooft worden eer een huis noch gebout is, om, als het ſelve voltrocken is, gebruikt te worden.* (l)

16. Ten zeſten; *yder dienſtbaerheit vereyſcht, al het geene, ſonder het welke ſy niet vrijelijk kan gebruikt worden*, weshalven, die een voet-padt heeft over een ander mans landt, mach de grondt daer van ſoo verre die tot de gang onbequaem is effenen, ende by ongemackelijke hoogten, trappen maken, *ende* wat dies meer kan zijn. (m)

17. Ten zevenden, in alle dienſtbaerheden wort *naebuirſchap* ofte by geleegentheit, *vereyſcht, doch meer in huis als in erf-dienſtbaerheden*, want in 't meerendeel van de huiſlijke moeten de huiſen onmiddelijk aen malkander ſtaen: in die van het velt koomt het ſoo nauw niet, edoch moet ingezien worden de eygenſchap van yder dienſtbaerheit en van yder erf in 't byſonder; ſoo kan voet-padt, reedt, ende drift, recht van waterſcheppen, beeſten te drenken, en diergelijke geſtelt worden, ook daer een Heere-weg tuſſchen beiden loopt, maer waterleidinge kan daer niet beſtaen, om dat men de weg niet mach doorgraven. wederom reedt ende drift, en alle velt-dienſtbaerheden konnen niet verkreegen worden, al waer tuſſchen het heerſchende ende dienende erf een ander vry erf lecht, *maer wel als 't middelſte erf den ſelven toekomt, die de dienſtbaerheit heeft toegeſtaen*; daer en tegen *huis-dienſtbaerheden* konnen ſomtijts indiervoegen wel ingeſtelt worden, als van niet hooger te timmeren, van het licht niet te beneemen, *ende ſoo voorts.* (n)

18. Ten achſten, een *dienſtbaerheit wort verſtaen op het geheele erf te liggen*,

(l) *l.* 10. *ff. de ſervit. ruſtic.* (m) *l.* 20 *ff. de ſervit. Urb. l* 3. § *ult ff. de ſervit. ruſtic. l.* 21 *de ſerv. Urban.* (n) *l.* 14. §. *ult ff. de ſervit. l.* 7. §. *ult. de ſervit. ruſtic. l.* 7. §. 1. *comm. præd.*

liggen, en op alle deelen des ſelfs, ſulks die van het heerſchende erf hebbende reedt of voet-padt, konnen het ſelve neemen, door wat deel van het landt ſy willen, *doch burgerlijk ende ſonder nadeel van het dienende erf*, welkers meeſter ook vry ſtaet *een ſeeker gedeelte aen te wijſen*, waer door het voet-padt, reedt, of water-leidinge ſal genoomen worden, *jae hy ſchijnt de plaets ook wel te konnen veranderen en wijſen aen een padt, daer het hem beeter geleegen koomt, mits ook die van het heerſchende erf daer van geen merkelijk ongerief en hebben.* (o)

19. Ten negenden, als eenig landt in het midden van andere ſonder uitgang liggende, tot ſijn gebruik een reedt of gang of andere dienſtbaerheit van nooden heeft, *invoegen het ſonder de ſelve niet kan gebruikt worden*, ſoo zijn de buir-lieden gehouden tot reddinge van de land-bou aen hem ſoodanige dienſtbaerheit, als hy niet miſſen kan, toe te ſtaen, ende te laten gebruiken, *indien hy ſe anders niet kan krijgen*, mits *daer voor behoorlijke vergeldinge, nae zeggen van goede lieden of van de Rechter genietende.* (p)

XLIV. Kapittel.

Hoe dienſtbaerheit geſtigt wort, en van de aenſpraek daer uit geſchapen.

Onderſcheidt van d'eerſte ende naeſte oorſaken van dienſtbaerheit. d'Eerſte, Contracten en Teſtamenten, de naeſte Bruik-lijdinge ende Preſcriptie. Verſcheidenheit van actien uit dienſtbaerheit, nae onderſcheidt van die eerſte, en naeſte oorſaken.

1. DE oorſaken van dienſtbaerheeden worden onderſcheiden *in eerſte ende in naeſte oorſaken*; tot de eerſte behoort de belofte ende overeenkominge van dienſtbaerheit, (a) *dat is, van te ſullen lijden ofte niet te doen, in of ontrent ſijn goedt, daer men anderzins niet toe gehouden was.*

2. De

(o) *l.* 9. *ff. de ſervit. l.* 13. §. 1. *l.* 26. *de ſervit. ruſtic.* ziet Auteuren by Zutphen *tit van ſervitut.* §. 13. (p) Zutphen *d. tit.* §. 8. Groot. 2. *boek* 35. *deel n.* 5.
(a) §. *ult. Inſt. de ſervit.*

2. De naeſte oorſaken zijn deſe, eerſt *de leeveringe oneigentlijk genoomen, beſtaende in't gehengen van de dadelijke oeffeninge des dienſtes*: ſoo wort voet-padt geleevert, als men die van 't heerſchende erf, de eerſte mael over ons erf laet gaen. (b)

3. De tweede naeſte oorſaek is nae het Roomſche recht *de overdrachte voor recht geſchiedende*, die by ons ſoo niet in het gebruik is.

4. De derde naeſte oorſaek is *verjaringe*, wanneer yemant *tien jaren lang* een recht op of over een ander mans erf niet door gewelt, noch ter beede, noch bedektelijk heeft gebruikt; *want nae verloop van dien tijdt ſoodanig gebruik maekt volkomen dienſtbaerheit, ſonder dat de bruiker van nooden heeft te bewijſen, dat hy van aenbegin een goeden titel of goede trouwe heeft gehadt*, ook ſonder onderſcheidt, ſoo het ſchijnt, of de eygenaer van het dienſtbaer erf *ſulks hebbe geweeten of niet*, want de wetenſchap van partij niet wort vereyſcht in bruik-verkrijginge ende verjaringe van vaſte goederen, die toch anderzins meer ſwarigheit heeft, als dienſtbaerheits verjaringe. (c)

5. Staet derhalven een yeder wel te letten op het geene ſijn buirman doet, en op het geene hy hem *by oog-luikinge* toeſtaet, want als het ſelve van ſulk een aert is, *dat het nae dienſtbaerheit ſmaekt of dat een geduirſaem gebruik heeft*, ſoo kan hy ſijn goedt lichtelijk in een vaſte ſlavernije inwickelen.

6. Maer ſulke vreeſe is ydel, wanneer het geene de buirman doet *geen dienſtbaerheit op het erf mede brengt*. by exempel, mijn buirman heeft glaſen in ſijn muir *ſonder uit of opſlaende venſters* gezet, waer door hy zien kan op mijn erf; Nae verloop van tien of meer jaren ſtell' ik daer een ſcherm voor ſonder echter ſijn muir te raken: hy wil dat beletten, zeggende, vry venſter-recht door præſcriptie verkreegen te hebben, doch is ydel, om dat het ſtellen van ſoodanige glas-venſter in ſijn eygen muir *geen dienſtbaerheit tegens mijn erf is*, gelijk hier boven gezegt is. End' is ſoo by den Hove geweeſen is tuſſchen *Sake Sakes Broerſma Impetrant, contra de erfgenamen van Mr. Dominicus Oedſma gedaegde, den 27. Octob.* 1642. De Impetrant wilde den Gedaegde beletten een ſcherm voor ſoodanig glas-venſter te ſtellen, maer is afgeſlagen, *ſchoon het ſelve venſter langer als tien jaren daer hadde geſtaen. Nauta*

7. Wel te weten, belofte van dienſtbaerheit wort eng genoomen ende moet niet by gevolge ſoo worden getrocken. Daerom, als yemant een venſter zettende in ſijn muir nevens ſijn buirmans plaets of yets diergelijk doende, daer van acte geeft, dat hy het te beede gedaen

(b) *l. ult. ff. de ſervit. l. 11. §. 1. ff. de Public. act.* (c) *l. 10. ff. ſi ſervit. vind.*

heeft ende tot weder-opzegginge van de buirman, die ſtelt daer mede geen ſervituit op ſijn muir; invoegen de buirman ſoude konnen zeggen, dat in die muir noit venſter ſoude mogen ſtaen; maer de beede kan alleen verſtaen worden ten aenzien van het geene de buirman op ſijn plaetſe tegen het venſter hadde konnen zetten of bouwen, dat hy ſulx niet ſoude doen: het venſter ſelve mocht vrijelijk ſonder beede nae believen des huis-heers gemaekt worden: Ook raekt die beede geen derde bezitter, maer alleen den eerſten verſoeker ende ſijn erfgenaem. Daerom was by de Policij van H. in ſulk een gevalle niet wel geoordeelt, tuſſchen ..... ende Liumme Sapes, dat deſe ſoodanig venſter hebbende grooter gemaekt, als het te vooren was, *ſulx moeſte veranderen*, om dat ſijn verkoper ſoodanigen acte hadde gepaſſeert, alſoo die noch hem noch ſijn goedt raekte, als weeſende geen overeenkomſte van dienſtbaerheit, maer een perſoneele bekenninge, die geen derde raekte: Maer Liumme Sapes hebbende de ſententie gehoorſaemt ende den verkoper aenſpreekende om ſijn ſchade en intereſt, is te rechte afgeſlagen ook by appel voor den Hove 1679. voor Allerheiligen; hy moeſte van de ſententie des Neder-Rechters hebben geappelleert, ende konde den verkoper niet worden aengereeckent ſijn verkeerde maniere van Procederen.

8. Het onderſcheidt tuſſchen de eerſte ende naeſte oorſaken is aenmerkelijk, *voor ſoo veel een dienſtbaerheit alleenlijk belooft zijnde noch geen dienſtbaerheit is*, maer een verbinteniſſe om 'er een te ſtellen, waer uit de beloover ende ſijne erfgenamen wel konnen aengeſprooken worden, indien geblijkt dat haer meininge is geweeſt een dienſtbaerheit op haer goedt te leggen, *maer niet een derde bezitter van het erf, daer van de dienſtbaerheit geëyſcht wort.*

9. Wanneer echter de *belofte* ende overeenkominge der dienſtbaerheit, *volkomen is met de uitdruckinge van het eynde ende het gebruik des ſelfs*, ook *overleeveringe* van een geſchrift daer uit gemaekt, ſoo wort heedenſdaegs verſtaen, dat de dienſtbaerheit ſijn weeſen heeft, en op het goedt geveſtigt is. ende ſoude daer nae worden geoordeelt. (d)

10. Van gelijcken, als ſy by *laeſte wille* geſtelt is, ſoo wil de reeden ook, *dat ſy ten vollen haer kracht heeft*, want al wat by laeſte wille gemaekt is, wort ten vollen by den Legataris ofte makeling verkreegen, *gelijk op ſijn plaetſe gezegt is*, hoe wel laeſte wille ook mach worden gehouden voor een tijtel of eerſte oorſaek, en dienſvolgens *d' actie* beider-wijſe kan aengeſtelt worden. (e)

11. Eyn-

(d) *Ziet Auteuren by Zutphen tit. van ſervit. artik. 5.* (e) *per l. 11 & ff. de ſerv. leg. l. 19. §. 1. Quemadm. ſerv. amtit. arg. l. 80. ff. de Leg. 2. l. 64. in fin. ff. de Furt.*

11. Eyndelijk, *als de Rechter* in't deelen der goederen op het eene huis of een ſtuk landts een *dienſtbaerheit legt*, ſoo is de ſelve ook terſtont verkreegen. (f)

12. Volgens het onderſcheidt van deſe eerſte ende naeſte oorſaken, is ook verſcheiden de *aenſprake*, die men uit het *Recht van dienſtbaerheit* kan doen.

13. Want als de ſake niet verder is, als tot de eerſte oorſaken, te weten, *dat de dienſtbaerheit my alleenlijk belooft is*, ſoo hebbe ik *aenſpraek op den perſoon* des beloovers of op ſijn erfgenaem, indien hy het goedt bezit ende onwillig is; met eyſch, *dat hy ſal gehengen ende gedoogen, ten eynde ik ſoodanige dienſtbaerheit als my toegevoegt of ook gemaekt is, op ofte over ſijn erf geniete, daer van een dadelijke aenvang make ende voorts altoos gebruike*, invoegen als het recht ende de eygenſchap van yder dienſtbaerheit mede brengt, ende dat hy my ſal boeten alle koſten ſchaden ende intereſt, by weigeringe dies gehadt ende geleeden, noch te hebben ende te lijden, tot de volle præſtatie ende genietinge der geëyſchte dienſtbaerheit toe &c.

14. Bezit hy het goedt niet, ſoo moet hy my echter de dienſtbaerheit doen hebben, ofte mijn intereſt betalen, *uit kracht van makinge by teſtament ofte belofte.*

15. Maer als de dienſtbaerheit reede geleevert ende aengevangen, ofte verjaert is, *ſoo heb ik aenſpraek op het goedt*, daer de dienſtbaerheit op ligt, *tegens yder bezitter van dien*, ten eynde ſijn goedt ſal verklaert worden ſoodanige dienſtbaerheit onderworpen, ende dat hy gehengen ende gedoogen ſal, dat ik ſoodane dienſtbaerheit als ik hebbe liggende op ſijn erf, vry ende onverhindert gebruike, nae als vooren, met ſchaden &c.

16. Indien de bezitter meint, dat my de dienſtbaerheit niet toe en koomt, ſoo heeft hy *aenſpraek van ontkenninge* (g) *tegens yder bezitter van't erf, waer uit de dienſtbaerheit gebruikt wort*, met eyſch, dat ſijn erf ſal verklaert worden vry ende niet onderworpen ſoodane dienſtbaerheit, ende dienſvolgens de bezitter gedoemt, om af te houden van't dadelijk gebruik des ſelfs, mitſgaders ſijn erf, ook hem ende de ſijne dien te nevens te laten onbemoeit, met ſchaden &c.

17. Mach men ook *feitelijk belet* doen aen yemant die een recht van *ſervituit* tot ons naedeel ende ſonder recht daer toe te hebben, gebruikt? Antwoorde, jae, ſoo verre ſulx kan geſchieden ſonder des anderen ſijn goedt te bederven ofte ſijn perſoon te beleedigen. Soo

(f) § *ult. Inſt. de off. jud.* (g) *Actio negatoria.*

mag ik een water-leidinge by mijn buirman door mijn erf gebracht wel afſnijden of toeſtoppen, maer 't is my niet geoorloft een gebou, dat my te nae koomt af te werpen. een venſter uit te lichten ſoude wel mogen geſchieden, maer niet af te breecken. (h)

18. Als 'er veel perſoonen zijn, die de dienſtbaerheit ſchuldig zijn, of deel aen 't dienſtbaer erf hebben, ſoo kan *yder van haer in 't geheel* aengeſprooken worden; gelijk mede veel perſoonen het recht hebbende of 't heerſchende erf bezittende *yder voor 't geheel* de aenſpraek konnen doen, *om dat dienſtbaerheden ondeilbaer zijn*, gelijk hier boven is gezegt. (i)

19. Men kan ook om reeden, van de bezitter des erfs, 't welk dient, verſeeckering eyſchen, dat hy ons recht niet ſal verminderen, ende deſe, of *die de dienſtbaerheit ontkent*, kan ſulx inſgelijks eyſchen van de ander, ſoo een van haer op ordere van de Rechter ſulx niet en doet, die moet de ſchade boeten tot zeggen onder eede van ſijn partij. (k)

20. Die beide actien behooren tot de volle gerechtigheit, *maer doorgaens wort eerſt over het bezit ende oeffeninge tuſſchen nae-buiren getwiſt*, en dat eenigzins anders in Huis- als in Velt-dienſtbaerheden.

21. In d' eerſte, voornamentlijk in de Steden, als over het gebruik van *Servituten* queſtie valt, ſoo wort veeltijts de *Policij* daer over geroepen, dat is, Gecommitteerden by de Stadt daer toe geſtelt, of in kleine Steden de geheele *Magiſtraet*, die nae gedane bezichtinge ter plaetſe daer twiſt is, ende nae partijen kortelijk te hebben verſtaen, een uitſprake doet; *waer van de beſwaerde kan appelleren* aen de volle Magiſtraet, of als die ſelf de *Policije* maekt, aen het Hoff, 't welk gemeinelijk geſchiedt, als de geene die in bezittinge van de gerechtigheit was, het heeft verlooren ende hy ſijn partije niet geern in 't gebruik ſoude laten komen.

22. Anderzins alſoo de *Policijs* uitſpraken niet dan *Proviſioneel* zijn noopens het gebruik, ſonder de gerechtigheit ſelve te roeren, ſoo kan die 't by haer verlooren heeft, die uitſprake met het bezit wel laten glijden, ende roepen ſijn partije voor den ordinaris Rechter, om aldaer over de Gerechtigheit ſelve te pleiten; *het welke indien hy wint, ſoo heeft hy het bezit met een gewonnen.*

23. In Velt-dienſtbaerheden kan men ook ſoo doen, ten aenzien van het gerechte der plaetſe, gelijk van de Steden is gezegt; *maer het*

(h) *l.* 29. §. 1. *ff. ad Leg. Aquil.* (i) *l.* 4. §. 4. *ſi ſervit. vind.* (k) *l.* 7. *l.* 12. *ff. eod.*

het is daer ſoo gemein niet ; men gebruikt daer dikwils *Maintenuë* , dat is een zeer kort gerichte *poſſeſſoir* ofte van bezit, waer door men *Commiſſaris* van den Hove bekoomt , die nae gedane bezichtinge ter betwiſter plaetſe ende genoomene *informatien* aldaer, een uitſprake doet, waer van niet kan *geappelleert* worden aen den Hove, maer *men kan ordinaris Proces aenvangen* , het zy noopens het bezit of de eygendom van de gerechtigheit ſelf.

24. Somtijts wort ook wel, om koſten te ſchuwen, by rekeſt geklaegt over indracht in d' eene of d' ander gerechtigheit , ende wort ook de ſake ſoo wel afgedaen , maer partijen in feiten ſtrijdig zijnde ende niet accordeeren willende, moet het tot ordinaris proçes komen.

XLV. Kapittel.

Hoe dienſtbaerheit geëyndigt wort.

Door afſtant met woorden of metter daedt. Als beid erven in een en de ſelve handt komen. Door onbruik van tien jaren , met onderſcheidt nochtans tuſſchen landt- en huis-dienſtbaerheden. Eyndelijk door ondergang van het goedt.

1. ZYn noch overig de manieren om de dienſtbaerheit te eyndigen , welke vier zijn , accoort, t' ſamen-voeginge, niet gebruiken, ende ſaeks ondergang.

2. Accoort is uitdruckelijk of ſtilſwijgende , uitdruckelijk als men de dienſt ons toebehoorende quijtſchelt ; ſtilſwijgende als de heerſchende aen die van het dienſtbaer erf, yets voor altoos toeſtaet, dat met het gebruik des dienſtes ſtrijdig is ; by exempel, ſoo gy recht van oys-drup hebbende toeſtaet , dat u buirman recht onder u dak ende hooger als het ſelve bout. (a)

3. t' Samen-voeginge is , als het heerſchende ende dienende erf in eygendom en in handen, van een en de ſelve Heer komen, als wanneer de dienſtbaerheit ſoo zeer te niete gaet , dat ſy ook niet weder vernieuwt wort , al wierde een der beide erven wederſom verkocht, maer

(a) *l. 8. ff. de ſervit.*

maer de Heer van het eene erf krijgende een gedeelte van het ander, ſoo blijſt de dienſtbaerheit in haer geheel. (b)

4. Door niet bruicken wort de dienſtbaerheit verlooren, als ſy in tien jaren niet geoeffent is, uit ſlof-heidt, maer niet door nootval, *te weeten* want ſoo wanneer de wech, daer yemant reed over hadde, door watervloed ſoo lang onder is geweeſt *en daer nae herſtelt ſoo moet ſy geleevert worden.* (c)

5. In dit niet bruiken is echter eenig onderſcheit tuſſchen landt-en huis-dienſtbaerheit, want d'eerſte wort door het bloote nietbruiken verlooren, maer de huiſlijcke niet anders als door een daedt, van wegen het dienſtbaer erf, ſtrijdig met de dienſt. By exemp. Regt van dat mijn buirman niet mag bouwen tegen mijn licht, verlies ik niet, al deed' hy't in geen 50 jaren, maer alleenlijk, als hy daer tegen opgebouwt heeft ende dat tien jaren geſtaen heeft. Recht van een balke te ſchieten in mijn naeſtleegers muir, verlies ik niet, als wanneer mijn buirman het gat, tot teeken van dat recht in de muir gelaten, heeft tien jaren toegeſtopt gehadt ende ſoo voorts. (d)

6. Sijn d'er verſcheiden bezitters in die tijdt van tien jaren geweeſt, ſoo worden de jaren, die elk van haer of niet gebruikt of tegen den dienſt gedaen heeft, te zamen gevoegt, ende tot haer voor of nadeel ten getale van tien opgehoopt, ſonder onderſcheidt, volgens het nieuw recht, van landt of huis-dienſtbaerheit in deſen. (e)

7. Wie d'eene dienſtbaerheit voor d'andere gebruikt heeft, verlieſt de rechte ende verkrijgt d'andere; maer die meer gebruikt als hem toeſtaet, ſonder een geheele veranderinge te maken, verlieſt niet, maer kan verboden worden, gelijk of yemant drop-val hebbende ſijn dak leeger wilde maken, dat hy niet doen mach, hooger kan hy 't wel trecken, om dat de dropval dan lichter wort. (f)

8. Wie een dienſtbaerheit heeft, om om't anderde jaer of maent te gebruiken heeft dubbeld tijdt, gelijk mede, die buiten landts is, maer niet, die op ſeekere uiren bruicken mach. (g)

9. Eindelijk gaet dienſtbaerheit verlooren door ondergank van het goedt daer ſy op ligt, ſoo nochtans dat als een huis neergeworpen ende weder opgebouwt wort, de ſelve deinſtbaerheden blijven, veel meer, als de balk die ik in een muir hadde, verrot is, mag ik een nieuwe in de plaetſe liggen. (h)

10. Is

(b) *l.* 1. *ff. Quib. mod. amitt. ſervit. l.* 10. *eorum præd. l.* 30. *pr. d. ſerv. urb.* (c) *l.* 14. *ff. Quib. mod. ſervit. amitt. l.* 34. §. 1. *& ſequ. d. ſervit Ruſt.* (d) *l.* 6. *l.* 32. §. 1. *de ſervit. urb l.* 18. §. 2. *Quib. mod. amitt ſervit.* (e) *l.* 18. 1. *Quib. mod. ſervit. amitt. d. l.* 32. §. 1. *juncto* §. 8 *Inſt. de uſucap.* (f) *l.* 10. §. 1. *Quib. mod ſerv amitt. l.* 20. §. 5. *ff. de ſervit. urb.* (g) *l.* 7. *l.* 10. §. 1. *d. tit.* (h) *l.* 20. §. 1. *ff. de ſerv. urban.*

10. Is noch ook aen te merken, dat, als een dienſtbaerheit ligt op een goedt, daer de ſtichter geen geduirige eygendom aen heeft, als dan met het recht des ſelven ook de dienſtbaerheit einde neemt. (i)

XLVI. Kapittel.

Van pandt-recht, en eerſt dat uit publijk gezach voort koomt

Deilinge van pandt-recht in't algemein. Eerſt, dat van de Wet geſtigt wort van't welke negen ſoorten verhaelt ende verhandelt worden, ſoo uit Keyſers rechs als heedenſdaegſe practijken mede, dat van Rechters weegen wort geſtelt.

1. WY hebben gehandelt van de eygendom van erf-recht, en van dienſtbaerheden, ook ten deele van de nutlijke eygendom; is overig de vijfte ſoorte van beheeringe, welke is *pandt-recht*, 't welk in't algemein beſchreeven kan worden, *een recht, dat de crediteur heeft*, op het goedt van ſijn ſchuldenaer, tot ſijn ſchults verſeekeringe.

2. Wy deilen dit pandt-recht aldus, het koomt voort uit *publijk* of uit *byzonder gezach*; dat uit het *publijk* voort koomt, is wederom *of van de Wet, of van de Overigheidt*; byſondere, of particuliere panden komen voort uit de wille *van een perſoon ofte van twee*; van een, gelijk *als een Teſtateur by laeſte wille, ſijn Crediteur een ſtuk goedts aenwijſt, dat hem tot verſeekering ſijnes ſchults verbonden ſal zijn*; (a) dat door twee of meer geſticht wort, geſchiedt, *of door bloote overeen-kominge, ofte met overleeveringe*; en dit laetſte wort in't byſonder dikwils met het woort van *pandt* beteekent.

3. Soo is dan d'erſte ſoorte van pandt-recht of hypoteek, *dat by de Wet is vaſt geſtelt*, waer van wederom veele ſoorten gevonden worden, welke bequamelijk tot *neegen in getale* konnen worden gebragt.

4. Ten eerſten, die geborgt heeft tot *reparatie*, of herſtellinge van een huis, *het zy aen den huis-heer ſelve, of aen den aenneemer van het werk*,

(i) *l.* 11. §. 1. *Quib. mod. ſerv. amitt.* (a) *l.* 26. *ff. de Pignor. act.*

werk, heeft ſtil-ſwijgende *hypoteek* op de huiſinge; invoegen als yemant den aenneemer al hadde betaelt, de leeveraer niettemin onbetaelt zijnde, ſijn pandt-recht op het huis ſoude gebruiken, ende nademael deſe *wettige hypoteek* vereyſcht een byſondere wet, welke in deſen alleen ſpreekt van huiſen, *ſoo volgt*, dat dit geen plaetſe heeft in nieuwe gebouwen, noch in *ſcheepen*, *of aenneeminge van andere groote werken.* (b)

5. Het ſoude ook geen plaetſe hebben, ingevalle het huis, een geruimen tijdt gerepareert zijnde geweeſt, *naderhandt het geldt wierde opgeſchooten, tot voldade, en betalinge* van't geene voorſ. is; ook niet ſoo verre de reparatie *onnoodig* ware: veel min *als het geldt niet dadelijk daer toe was bekeert.* (c)

6. Het tweede pandt-recht, uit de Wet, koomt toe aen een huisheer op de goederen van den huirder in het huis ingebragt, tot verſeekeringe van de huir, *ſoo lange de goederen in het ſelve huis blijven*; want daer uit zijnde gebragt, en vervreemdet ſoo hout de *hypoteek op*; *'t en ware de goederen voor de huiren waren gearreſteert*, en verbooden uit te keeren, in welken gevalle de hypoteek ſoude duiren *ſelfs nae de vervreemdinge uit het huis*, en de goederen in handen van een derde weſende overgebragt. (d)

7. Een Landt-heer heeft diergelijke recht *op de vruchten, by den huisman uit ſijn landt verkreegen*; maer niet op het ingebragte, *ten zy het ſelve bedongen is.* (e) Edoch by *plackaet van den 22 Februar.* 1656. hebben de Landt-heeren ſtilſwijgende ende wettige hypoteek op *alle de goederen van hare meijers*, ſoo veel aengaet twee jaren huir; het welke gegrontveſt is op deſe reeden, *dat een Landt-heer nae gemein recht ſijn meijer niet kan verdrijven, ſchoon al geen huir betalende*, als nae verloop en draelinge van twee jaren, indien hy ſijn recht gebruiken wil; als mede, om dat dikwils geen huir-contracten met hypoteek verzeegelt worden gemaekt; waer door veel Landt-heeren van de geregiſtreerde Crediteuren wierden uitgeſlooten, *breeder in't plackaet voorſ.*

8. Soo wanneer de huirs-lieden hare gehuirde landen of huiſen *wederom aen een ander verhuiren*, gelijk ſy kunnen, ſoo blijven de goederen en vruchten van den nieuwen huirſman, niet verder aen den huis- of landt-heer verbonden, *als ſy recht hebben, om huir van de ſelve te eyſchen*, waer van *elders* ſal geſprooken worden. (f)

9. De

(b) *l.* 1. *ff. Quib. ex cauſ. pign. tac. Sand.* 3. 12. 7. (c) *per ea quæ tradit Sand. d. lib.* 3. *tit.* 12. *def.* 7. *ziet Zutfen tit. van hypoteck art.* 11. (d) *l.* 9 *ff. In Quib. cauſ. pign. fac. contrab. Zutfen tit. van roerende goederen n.* 4. *tit van huiſinge n.* 7. *vide tamen Buſ. ad d. l.* 9. (e) *l.* 4. *ff. In quib. cauſ. tacite pign.* (f) *l.* 24. §. 4. *ff. locatil.* 11. §. 5. *ff. de pignor. act.*

9. De derde ſoorte van wettig pandt-recht, heeft een vrouw op de goederen van haer man, voor de bewaringe van haer *houwelijx-goedt*; (g) en ook om haer andere *ingebragte goederen*; (h) met dit onderſcheit nochtans, dat *de hypoteek voor het houwelijx goedt begint* van die tijt af dat de man het bewint daer van ontfangen heeft; maer *die van de ingebrachte goederen*, heeft eerſt ſijn begin van die tijt af dat de man het goedt *heeft vervreemdet*, en het geldt *ontfangen* ende verteert, of immers indien het van aenbegin uitſtaende gelt geweeſt is, van die tijdt af *dat hy het heeft ontfangen*, hoewel er niet ontbreeken die meinen dat deſe *hypoteek* van het begin des houwelijx mede begint; doch het voorige gevoelen ſchijnt by ons allenthalven te worden gevolgt, en is noch jongſt ſoo geweeſen in de ſake van *Claeske Jonkes Oenema cum ſociis in qualiteit requiranten, contra J. K. requireerde voor paeſchen* 1680. (i)

10. Het vierde koomt den *kinderen* toe in de goederen van haer *vader*, voor de bewaringe van haer *moederlijk goedt*, als ook van het geene de vader of moeder haer tweede echte begaen hebbende, *van haer eerſte echt-genoot, of van de kinderen des eerſten bedts-genooten hebben*; ende ten derden, in de goederen van haer moeder ende ſtief-vader, ten aenzien van het onverreekent momberſchap des moeders, ook wegens het bewint dat de moeder, en ſtief-vader, buiten het momberſchap, mochten hebben gehadt. (k)

11. Ten vijfden, wort wettig hypoteek gegeven aen *weeſen, en minderjarigen op de goederen van hare momberen ende voogden*, wegens de bedieninge der ſelver, en ingaende met het begin van dien; ook heeft het ſelve plaets in mombers tot byſondere acten, jae ook in ſoodanige die geen mombers zijn, maer hen voor ſulke dragen; behoort ook deſe *hypoteek* tot verſeekeringe van't geene de momber of voogd, by ſlot van reekeninge aen de minderjarige ſchuldig blijft. deſe hypoteek heeft mede plaets in bewinthebbers van Steden, Grietenijen, dorpen en andere gemeinſchappen. (l)

12. Ten zeſten, heeft de *fiſcus*, of het Gemeine landt, wettig hypoteek *in de goederen van haer ſchuldenaers*, ter ſake van *ſchattingen*, en algemeine belaſtingen, ook uit alderhande contracten, en handelingen;

(g) *Dotalia.* (h) *paraphernalia.* (i) *per l. un. §. 5. C. de Rei ux. act. l. ult. C. de pact ſuper dot Sand. 3. 12. 3.* (k) *l. 6. §. ult. C. de bon. quæ lib. l. 8 §. ult. C. de ſecund nupt l. 6. C. in quib. cauſ. pign. tac Sand. 3. 12. 2.* (l) *l. 20 C. de Adminiſtr. Tut. Zutphen tit. van hypoteek art. 16. 17. van onmondigen art. 1. Neguſant. de pignor. membr. 4. part. 2. n. 120. & ſeqq.*

gen; maer niet in breuken, noch voor ſoo veel de *Fiſcus* in het recht van een ander koomt te volgen. (m)

13. De zevende *hypoteek*, wort by de Wet gegeven aen de *Legatarien*, en al die by laeſte wille yets gemaekt wort, *op alle de goederen des overleedenen*, tot bewaringe van hare legaten. (n)

14. Het *achſte* is voor de geene, die *gront-pachten en eeuwige renten, uit een huis of landt* hebben te ontfangen, *op het ſelve goedt daer de renten uit gaen*, het welke meer koomt uit het gevoelen der Rechts-geleerden beveſtigt door het gebruik, als uit het Keyſerlijke recht. (o)

15. Het negende ende laeſte is, dat *meijers, eygenaers zijnde van huiſen, ſchuiren, hoven, moolens*, en andere gebouwen, ſtaende op de landen die zy gebruiken, hebben *op deſelve landen*, tot voldade van ſodanige penningen, als de huiſen met haer aenhangſels, op getaxeert zijn; want alſoo in deſe provintie verſtaen wort, dat de landen met de huiſingen daer op met kenniſſe van de grondt-heeren gebouwt, zijn beſwaert, ſoo wort het ook genoomen voor een wettig *hypoteek*, gevende præferentie voor alle jongere *hypoteeken*, op die ſelve landen, en is ſoo de ongetwijvelde practijke noch jongſt beveſtigt, met een gewijſde in Cas d'appel, voor Paeſchen 1680. *in ſake van Jouk je Ulbes in qualiteit appellante, contra Wijbe Piers in qualiteit cum ſociis appelleerde:* de appellante was by uitſprake van Commiſſaris van den Hove gepræfereert voor alle Crediteuren, niet met alle penningen haer nae gedane taxatie competerende, maer alleenlijk op de getaxeerde huiſinge, *immers ſoo het wierde verſtaen*, die des Appellantes eygen was, met d'andere wierde zy geſtelt achter verſcheyden andere Crediteuren, uit krachte van welke uitſprake, d'andere Crediteuren verſtonden; ſy mochte met het huis doen wat ſy wilde, ſonder gelt voor het ſelve te konnen eyſchen; want of 'er wel by ſtont, of op de penningen daer af geprocedeert, ſulx konde haer geen gelt-eyſch geven, om dat de landen waren verkocht met het huis daer in verſmolten, ſoo dat 'er geen prijs van het huis konde worden uitgeweeſen, is verſtaen dat ſy verklaert ſoude worden voor allen gepræfereert op de landen, daer het getaxeerde opſtont, met de geheele prijs der taxatie, en is ſoo verre de gedane uitſprake verandert; wel te weten, *dat Crediteuren onder hypoteeken hebbende als de afkoop was, voor ſouden moeten gaen.*

16. Dit zijn de Wettige, anders Legale hypoteeken; *By den Rechter wort Pandrecht gegeven*, als hy yemant ſtelt in het bezit van een ander ſijn

(m) *l.* 1. *&* 2. *C. In quib. cauſ. pign. tac. l.* 17. *l.* 37. *&* 46. §. 3. *ff. de jur. Fiſc.* (n) *l.* 1. *C. Comm. de Legat. & fideic.* (o) *Sand.* 3. 12. 8.

ſijn goedt, het welke geſchiedt ten *eerſten*, als een erfgenaem, die een Legaet betalen of fideicommis overlaten moet, op ſeekeren tijt of by vervullinge van een konditie, geen borge ſtelt voor de betalinge, als hy daer toe verſocht wort, *ſoo kan de Legataris verkrijgen het bezit van alle des erflaters nagelatene goederen.* (p)

17. Ten *tweeden*, als *een Vader nalatende een ſwangere Vrouw, het ongebooren Kint geen erfgenaem heeft gemaekt*, ſoo wort de Moeder ſoo lang in de bezittinge der goederen geſtelt, tot dat men ziet, wat 'er van worden wil. (q)

18. Ten *derden*, Crediteuren konnen verkrijgen bezitt van haer Schuldenaers goederen, als 'er geen erfgenaem is, of de Schuldenaer nergens te vinden is, of ook ſijn ſaken niet verdeedigt nochte bezorgt, *maer alles in't wilde laet loopen.* (r)

19. Ten *vierden*, Een *Triumphant* kan ook tegens den Gedoemde ſodanig bezit-recht hekoomen, als hy het gewijſde niet voldoet, op ſodanige goederen, als tot voldade genoeg zijn, *te weten, als de verkoopinge niet doenlijk ofte geraden is*; Want doorgaens de executie tot verkoopinge wort gerichtet. (s)

20. In alle deſe gevallen krijgen de bezitters recht van Pandt of hypoteek, op de goederen daer in ſy worden *ge-immitteert*, gelijk men dat woort daer van gebruikt. (t)

21. Op veel plaetſen geeft *Arreſt* ook hypoteek, inſonderheit als'er ſententie van gegaen is; *het welke by het Krijgs-gerechte in deſe Provintie mede waergenoomen wort*; doch niet voor den Hove of andere Gerechten. ende heeft geen fundament in geſchreevene Rechten, *hoewel niet vervreemt van eenige billijkheit.*

(p) *Tit. ff. Ut. in Poſſeſſ. Legat. vel Fideic. nom. ubi Dix.* (q) *Tit. ff. de Ventre in Poſſ mitt.* (r) *Tit. ff. Quib. ex cauſ. in Poſſ eatur.* (s) *D. tit. l. 1. & l. 15. §. 2. ff. de Rejudic.* (t) *Tit. C. de Præt. pignore, ubi Perez.*

XLVII. KAPITTEL.

Van Pandt-recht uit over-eenkoominge

Dit moet klaer uitgedrukt zijn, edoch in maten en voegen. Deilinge in generael *ende* ſpeciael. *Wat onder* generale *verſtaen ende niet verſtaen wort. Van pandt recht op onlichamelijke goederen, in't byſonder op obligatien. Ende van dingen die niet mogen verpandt worden in't geheel of ten deele, kracht van ſpeciael ende generael hypoteek.*

1. VOlgt dan het Pandt-recht *uit over-eenkoominge* voortkoomende, dat wy gezecht hebben of uit *bloote* over-eenkomſte, of met *overleeveringe* te geſchieden. het eerſte is *hypoteek*, en het ander pandt.

2. T' is wel een regel van recht, *dat beheeringe door bloote over-eenkomſte niet kan worden verkreegen*, maer in deſen geſchiedt ſulx door kracht der Wet, die het *hypoteek* recht ſoo heeft vaſt geſtelt, dat het aenſpraek op het goedt maekt, waer het ſelve goedt ook zy.

3. Maer d'over-eenkomſte moet klaer en duidelijk zijn; de Notarien ſchrijven dikwils in contracten *onder verbandt*, *ſoo als nae rechte*, meinende daer mede *hypoteek* van goederen, maer ſulke woorden zijn daer toe niet genoeg: het woort verbandt is generael, en beteekent ook perſoneele verbinteniſſe; in allen gevallen is noch *generael noch ſpeciael hypoteek*, die daeromme ſonder vrucht is; gelijk ook de gebruikelijk manier van ſpreeken *met ſubmiſſie ſoo nae rechte*, gelijk wel verſtaen is by't Hof, onder andere den 28 *ſeptemb:* 1680. Hoewel het woort *ſubmiſſie*, qualijk anders als van ſubmiſſie onder een recht-bank ſchijnt te konnen worden verſtaen.

4. Evenwel is niet ſoo *precijs* van nooden, dat de woorden verpandinge of hypoteek gebruikt worden, als maer uitgedrukt wort, dat het verbandt *op de goederen* ziet; by voorbeelt, indien 'er ſtont, by gebreeke van betalinge ſal de Crediteur *recht of verhael op mijn goederen hebben*, of anders *by verbeurte van mijn goedt, onder perijkel van mijn goedt*, of diergelijke ſouden genoeg zijn, om recht van *hypoteek* te geven. (a)

5. Ey-

(a) *l. ult. C. Quæ rei pign.*

5. Eygentlijk pandt-recht kan geen plaets hebben als in beſondere ſtucken goedts, ende meeſt in tilbare goederen, hoewel vaſtigheden ook wel konnen ingeruimt worden, maer *de hypoteeken zijn of generael of ſpeciael.*

6. Generale hypoteek is, wanneer yemant al ſijn goederen verbint ende ten onder-pandt ſtelt. *Speciael*, als het ſelve geſchiedt van ſeeker goedt of goederen.

7. Onder *hypoteek* van alle goederen worden dan begreepen *hebbende en toekomende, lichamelijke en onlichamelijke, roerlijke en onroerlijke goederen, ook koopmans en winkel waren*, (b) met uitneeminge nochtans van ſulke goederen, die *de ſchuldenaer waerſchijnelijk in't beſonder niet ſoude hebben verpandt*; gelijk daer is huiſgeraedt, kleedinge, boeken, ambachts en huiſmanne gereedtſchap, en wat yemant meer tot zijn dagelijx gerief, en onderhout van nooden heeft; welke dingen onder generael *hypoteek* niet verſtaen worden, (c) of de ſchuldenaer moet zeer nadruckelijke woorden hebben gebruikt; hoedanige echter niet en zijn, als wanneer hy zeide, *ik ſtelle ten onder-paudt alle mijne goederen, roerende en onroerende, niets uit-geſondert*, want deſe woorden *niets uit geſondert*, ſoo alleen, zijn al te gemein, ende vloeijen uit de gewoonelijke ſtijl der Notarien, ſy ſouden van meer klem ende naedruk moeten zijn. (d)

8. De wet, noopens dit point, *ſpreekt van verpandinge door overeenkomſte* gefticht; Invoegen deſe bepalinge niet en behoort, tot het generale Pandt-recht, dat de wet geeft, in welke de reeden der voorgaende bepalinge, die genoomen is van de waerſchijnelijke wille des geenen, die ſijn goedt verpandt heeft, ook geen plaetſe vint. Ende is ſoo by den Hove verſtaen, noopens het pandt-recht dat kinderen hebben op haer ouders goedt, in de ſake van *Trijn Nanne, contra Sybrant Pieters* 1617. voor Kerſtijdt. (e) En wederom noopens het pandtrecht van een wees in de goederen van ſijn voogt, tuſſchen *Fedde Wybes appellant, op en jegens Pieter Janſen, tot Delfzijl, appelleerde voor de Honsdagen* 1681.

9. Goederen, daer men *Vrucht-gebruik, Erf-pacht, Afkoop*, of voordeelige *Huir van lange jaren* aen heeft, worden al mede onder *generale hypoteeken* verſtaen, voor ſoo veel de ſchuldenaer recht op deſelve is hebbende, maer geen huis-dienſtbaerheden, noch goederen die verbooden zijn te vervreemden. (f)

(b) *d. l. ult. l. 34. ff. de Pignor.* (c) *l. 6 ff. de Pignor.* (d) *Sand. 3. 12. 9.*
(e) *Saekma not. m. SS. ad ſtat.* (f) *l. 6. §. 2. ff. de Pign. act. l. 11. §. ult. ff. de Pign.*

10. Actien, ende gerechtigheden, komen 'er in alle manieren mede onder, alhoewel *oneygentlijk*, (g) deſweegen in de aenſpraek en actie dien te nevens, wel yets aen te merken is, *waer van hier beneeden.*

11. Met *ſpeciale hypoteek* konnen verbonden worden, yeder van de goederen boven genoemt, gelijk mede verbonden worden dien te nevens de ſelve goederen, die wy hebben gezegt, dat onder generale *hypoteeken* niet en behooren.

12. Te weeten, eenige dingen worden *ganſchelijk verbooden*, als daer zijn *Landtſchaps, en Kerke goederen*, en voorts alle andere, die door de Wet of Teſtament verbooden zijn te vervreemden, *van de welke hier beneeden breeder.* (h)

13. Daer behooren ook onder de *menſchen*, alhoewel aen te merken is, dat yemant door een ander ſijn gelt van de vyant verloſt zijnde, kan van de loſſer als te pande gehouden worden, tot dat hy ſijn los-gelt wederomme betale, te weeten, by wijſe van *Arreſt*, behoudens de man ſijne vryheit. (i)

14. Onlichamelijke dingen konnen eygentlijk niet verpandt worden, *om dat de pandt-ſtellinge zich verſtaet van yets dat men taſten, voelen, en overleeveren kan*, maer om nuttigheits halven is het ingevoert, dat men ook *onlichamelijke ſaken*, waer van het gebruik ende profijt, aen andere kan mede gedeelt worden onder *hypoteek* ſoude mogen ſtellen. Aldus kan men *velt-dienſtbaerheden* te pande geven, invoegen men eenig gelt opneemt, gevende den ſchult-heer te pande het recht van voet-padt, reedt, of diergelijke over ons landt, 't welk ophoudt als de ſchult betaelt is; maer dit kan van *huis-dienſtbaerheden* niet geſchieden, om dat die tot ſulken veranderlijken gebruik onbequaem zijn. (k)

15. Van gelijken, ik kan aen Pieter ten onder pandt ſtellen *het geene Claes my ſchuldig is*, invoegen ſoo de ſchult op yets anders als gelt ſlaet, kan Pieter dat ſelve goedt aentaſten waer hy het vindt, en wie het ook bezit, volgens eygenſchap van alle *hypoteeken.* (l)

16. Ende ſoo het gelt is, kan hy den geenen die het gelt onder hem heeft aenſpreeken om aen hem te tellen tot voldade van ſijn ſchult; *wel te weeten, als de principale ſchuldenaer niet en betaelt.*

17. Hy kan ook met een aenſpreeken den geenen, *die het handt-*

ſchrift

(g) *l. 4. C. Quæ res pign. junct. l. 49 ff. de Verb. ſignif.* (h) *l. 3. l. 6. C. Quæ res pign. l. ult. C. de reb alien. non alienand.* (i) *l. 15. ff. de captiv. & poſtlim. l. 2. C. Quæ res pign* (k) *l. 11. § ult. l. 12. ff de pignor* (l) *l. 13. §. 2. ff. de pignor. l. 4 C. Quæ res pign. l. 5. l. 7. C. de hered. vel act. vend. l. 18. ff. de pignorat. act.*

ſchrift ofte Inſtrument van de ſchult bezit, ſoo wanneer de ſchuldenaer het ſelve handtſchrift naderhant aen een ander mochte hebben overgedragen; maer de *hypotekeere actie* is eygentlijk gericht tegens den houder van het verpande goedt, of gelt, en de houder van het handtſchrift ſchijnt te konnen aengeſprooken worden, met een actie die men noemt *Condictie ſonder oorſake*; doch het is beſt ſoo wel den ſchuldenaer, die het verpande gelt of goedt bezit, als den houder van de brief aen te ſpreeken; *den eenen om betalinge ende den anderen tot wedergeevinge van de brief*; ſonder welke de ſchuldenaer niet willig ſal zijn om te betalen. het kan ook by wijſe van *Arreſt* geſchieden, en moogelijk is dit gereeder ende gerieflijker, om dat alſdan beide de houder van't goedt ende ſijn Crediteur, dat mijn debiteur is, te zamen moeten komen ende alſoo te gelijk konnen aengeſprooken worden.

18. Eenige dingen worden ook verbooden onder hypoteek te ſtellen in maten ende voegen, ende niet te eenemael, gelijk *goederen van minderjarige*, daer toe verëyſcht wort *conſent ofte decreet van de Overigheit*, *huiſmanne gereedtſchap* kan niet onder hypoteek gebracht worden als by gebreeke van andere goederen, en ſoo mede de prijſen, die om loffelijke konſten aen de geene die zich beſt gedragen hebben ſomtijts uitgedeelt worden. (m)

19. Het is ook van nooden te zeggen, dat men een *ander mans goedt* niet kan ten hypoteek ſtellen, *invoegen dat den ſchult-heer daer door eygentlijk pandt-recht ſoude verkrijgen*, en niet te min als yemant my vreemdt goedt ten onder-pandt heeft verbonden, ſoo kan ik hem dwingen, dat hy het my overleevere, by gebreeke van ſchult-betalinge, en ingevalle de rechte eygenaer der goederen die weder eyſcht, *ſoo is de ſchuldenaer my verplicht de ſchade te boeten*; doch ſoo lange de ware eygenaer onbekent is, ſoo kan de ſchult-heer, die het pandt ter goeder trouwen heeft ontvangen, het ſelve niet alleen behouden, indien hy het heeft, *maer ook eyſchen waer hy het vindt*. (n)

20. Een ſaek die een ander ons ſchuldig is, ende met den eerſten ons eygen ſtaet te worden, kan wel ende te rechte worden verpandet, als ook ganſch vreemdt goedt, *onder die voorwaerde, ſoo het ons eygen wort*, jae ook ſonder voorwaerde verpandt zijnde, krijgt het ſijn kracht, *indien naderhandt de ſchuldenaer de eygendom daer van bekoomt*, of ook *ſoo de eygenaer erfgenaem wort van de ſchuldenaer*, want hy alſdan moet goedt doen het geene de overleedene heeft gedaen, *ten ware hy den*

(m) *l.* 22. *ff. de Adminiſt. tut. l.* 7. *&* 8. *junct. Auth. agricultura C. Quæ res pignor. l.* 5. *eod.* (n) *l.* 18. *l.* 21. *§. l. ff. de pignor. l.* 9. *ff. de pignor. act.*

den schult-heer ten tijde der verpandinge gewaerschouwt hadde, want dan soude hy den selven naderhandt met recht konnen afzetten, mits *een Crediteur willens ende weetens vreemdt goedt ten hypoteek neemende daer op geen aenspraek behoort te hebben*, hoewel hy het behouden mach als hy het bezit. (o)

21. Tusschen *generale* ende *speciale* hypoteek is soo veel onderscheidt niet als by on-ervarene gelooft wort, ende in andere landen wel is, *want een generael hypoteek verbint alle de goederen en yder stuk van dien, soo wel als speciale hypoteek dat eene stuk, daer sy van spreekt.* (p)

22. Dit scheelt 'er aen, *dat speciael belet de vervreemdinge van het goedt*, invoegen soo de schuldenaer de speciale hypoteek verkoopt, hy, als een dief, of bedrieger kan gestraft worden, maer generael hypoteek mach wel verkocht worden, *hoewel met sijn last*, alsoo, dat de schult-heer het altoos achter halen kan. (q)

23. Maer staet te letten, als ten hypoteek gestelt wort een goedt dat uit veele stucken bestaet, en van die natuire is, *dat de besondere stucken altoos veranderen*, gelijk een kudde beesten, of dat meer gebruik heeft, *een winkel vol waren die ter sleete verkocht worden*, soo legt de hypoteek op de geheele winkel, ende niet op besondere stucken, (r) derhalven heeft de pandt-heer geen recht op de besondere stucken die uit de winkel verkocht worden, *maer alleen op de geheele winkel*; de welke by verloop van de schuldenaer niet t'elkens vervult, maer uit-verkocht wordende, soo gaet sijn hypoteek te leur, *waer op hy mach letten.*

24. Is noch aen te merken, dat hypoteek van goederen gemeenelijk in alle slot-reedenen van allerhande Contracten gevoegt worden, ende dat het is een aenhangsel van andere Contracten, *soo dat de selve noyt wijder kan uitgestrekt worden als de personeele obligatie, daer van het instrument is spreekende*, soo dat yemant wordende verklaert niet te zijn gehouden aen eenig Contract, ook sijn goederen daer voor niet konnen worden verklaert te zijn *verhypoteceert.* By *exempel*, een last-hebber gaet een Contract aen voor een ander, of *een Curator over sijn minderjarige en in die qualiteit*, sonder sijn eygen persoon uitdruckelijk te verbinden, maer soo, dat hy sijn goederen echter heeft verbonden; van de actie self moet hy nae 't eyndigen van sijn last of voogdije worden

(o) *l* 1. *in pr. ff. de pignor. l.* 16. § 1. *ff de pignor. l.* 41. *ff. de pignerat. act. l.* 22. *ff. de pignor.* (p) *l* 2 *ff Qui pot. in pign. l.* 6. *C. eod.* (q) *l.* 66. *ff. de Furt. l* 2. §. 1. *ff. de stellion. d. l.* 2. *& l.* 6. *l. un. C. rem alien gerent.* (r) *l.* 34. *ff. de pignor.*

den ontſlagen, gelijk elders uit Sande (f) geleert is; ſoo kan ſijn goedt uit dier oorſake niet worden vervolgt, *nae onfeilbare reeden van rechte.* Wie verpandinge doen kan ende wie niet, kan verſtaen worden uit het geene hier boven van verbooden alienatien is geleert.

XLVIII. Kapittel.

Van geleeverde Panden ende verkoopinge der ſelver.

Dubbele actie uit dit Pandt-recht. 't Eene om 't pandt weder te eyſchen nae de betalinge Ackoort van Pandt-genot, anders antichreſis, *en van bezit door de Clauſula Conſtituti. Ook van ackoort om panden te mogen verkoopen. Of de verkoopinge kan belet ofte herroepen worden. Van pandts* Evictie. *enſ.*

1. Dit is gezegt van hypoteeken of pandt-recht *uit bloote overeenkomſte*, volgt nu het geene door leeveringe van 't goedt ſelve geſchiedt, ende worden ſoodanige ſtucken byſonderlijk, *panden*, genoemt, *als gezegt is.*

2. Dit geſchiedt meerendeels in *roerlijke goederen*; het kan echter ook plaets hebben in ontilbaer goedt, als in huiſen ende landen, ſoo wanneer die den ſchult-heer ingeruimt ende in bezittinge overgeleevert worden. (a)

3. Onlichamelijk goedt kan ook on-eygentlijk verpandet worden, wanneer men een *Obligatie*, dat is, ſchult-ſchrift, het zy van geleent gelt, of van koop, die men reverſalen noemt, of diergelijke in handen van yemant, by wien men gelt opneemt, koomt te ſtellen ende over te geeven.

4. Uit deſe panden koomt voort tweederley recht, het eene is tuſſchen den pandt-geever ende den pandt-neemer, hier in beſtaende, *dat de geever des pandts het ſelve, mits betalinge van ſchult, ten allen tijden kan weder-eyſchen*, ſoo wanneer het niet wettelijk verkocht is; ende van gelijcken de ſchult-heer heeft aenſpraek op hem, ſoo wanneer hy ter quader trouwen dien te nevens yets gedaen heeft; edoch dit point

(f) *lib. 3. tit. 7. def. 1.* (a) *§. 7. Inſt. de Action. l. 11. §. 1. ff. de pignor.*

behoort tot de materie van *contracten*, waer van op een ander plaetſe. (b)

5. Het ander recht is ten profijte van de pandt-neemer alleen, die het goedt aen hem verpandt ende gelcevert verlooren hebbende, *het ſelve weder kan eyſchen, waer hy het vindt*, (c) *ende de kenniſſe daer van behoort tot dit kapittel.*

6. Maer hier moeten wy dit aenmerken, dat een pandt-houder geen ander recht heeft, *als de bewaringe van het goedt*, ſonder dat hy eenig profijt daer van kan genieten, *jae hy begaet dieſſtal het ſelve genietende*, (d) ten ware door overeenkomſte ende accoort van *Pandt-genot*, in't Latijn en Griex *antichreſis*, dat ſoo veel is, als *teegen-gebruik*, waer *door de ſchult-heer de vruchten van het verpande goedt mach trecken in plaetſe van intereſſen.*

7. Soodanig Pandt-genot wort of uitdruckelijk of ſtilſwijgende gemaekt. *uitdruckelijk door klare woorden*, ſtilſwijgende, *wanneer yemant gelt te leen ontfangt, ſonder meldinge van intereſſen, maer met verpandinge van een ſtuk goedts*, ſoo wort verſtaen, dat de vruchten des ſelfs in plaetſe van intereſſen ſullen ſtrecken. (e)

8. Ende kan wel gebeuren, dat de ſelve vruchten by goede jaren hooger komen, als de intereſſen naer rechten ſouden genoomen worden. (f)

9. Evenwel indien het goedt *jaerlijx meer huir doet of ſeekerlijk kan doen, als de wettelijke intereſſen ſouden bedragen*, ſoo moet de pandt-houder het overige aen den ſchuldenaer wederom uitkeeren ende goedt doen. (g)

10. Deſe ſoorte van Pandt-recht ende *ackoort van genot*, is by ons weinig in gebruik, ſoo zeer, dat de name daer van niet is bekent, ende evenwel is het van ſonderlinge gerief; inſonderheit voor de *Crediteuren*, ten aenzien van vaſte goederen, om van d'intereſſen verſeekert te zijn.

11. Gebruikelijker is het *bezit ackoort*, waer door een Debiteur bekent, dat hy het verpande goedt bezit uit name van ſijn Crediteur, aen wien hy ſoodanig goedt ſpecialijk heeft verbonden, en dit geſchiedt door de *Clauſula Conſtituti* ſoo genoemt; het onderſcheidt is ten eerſten, dat deſe *Clauſula* wel geeft het recht van bezittinge ende *d'effecten* van dien aen den *Crediteur*, maer het ander draegt de bezit-

(b) *§. ult. Inſt. de oblig. quæ ex Contrah.* (c) *d. § 7. Inſt. de Action.* (d) *§. 6. Inſt. de oblig. ex delict. l. 54. l. 76. ff. de furt. l. 7. C. eod.* (e) *l. 11. § 1. ff. de pignor. l. 8 ff. Quib. in cauſ. pign. tac.* (f) *l. 14. & l. 16. C. de Uſur.* (g) *d. l. 14. & d. l. 8. Sand. 3. 12. 10.*

bezittinge werkelijk ende oogenſchijnlijk over; Ten 2. by 't *Conſtitutum* blijft de ſchuldenaer in 't bewint ende genot der goederen, by 't ander heeft de Crediteur macht, om het goedt ſelf te gebruiken of te verhuiren.

12. De bezittinge van het pandt blijft ſoo lange by den Crediteur, als de ſchult wort betaelt ſoo capitael als intereſſen, ſchoon het voor capitael alleen was verbonden, jae het pandt mach ingehouden worden, om een ganſch andere ſchult. (h)

13. Als de ſchuldenaer met de betalinge draelt, ende te vooren geaccordeert is geweeſt, *dat het pandt ſoude mogen verkocht worden*, ſoo mach het op den geſtelden tijdt worden verkocht, gelijk by ons het gebruik is, in de banken van Leeninge ende anderzins; Is 'er niets veraccordeert, ſoo kan de Crediteur den Schuldenaer laten verdagvaerden, of hem laten aenkondigen buiten recht, dat hy ſal hebben te betalen. doet hy 't niet, ſoo mach de Crediteur het pandt nae verloop van twee jaren (in de banken van leeninge is korter tijdt) verkoopen by openbaren uitroep, het gelt, dat 'er koomt over te ſchieten is voor den ſchuldenaer, die ook verbonden blijft, ſoo het minder bedraegt; gelijk ook ſoo de Crediteur het gelt van de koper, buiten ſijn ſchult ganſch niet konde krijgen. (i)

14. En kan deſe verkoopinge geſchieden; *al was 'er ook bedongen, dat het pandt niet ſoude mogen verkocht worden*, ten ware ſulx tot een ſeekere tijt was bedongen; want om noyt een pandt te mogen verkoopen, is tegen de eygenſchap van een pandt, dat genoomen wort, om des noodt daer uit de betalinge te konnen trecken. (i)

15. Men kan ſomtijts ook buiten aenſprake van Recht het verpande goedt verkoopen, *als het bedingſt ſoodanig is geweeſt*, gelijk by de bank-houders allenthalven geſchiedt.

16. En ſulx niet alleenlijk in eygentlijke panden, maer ook als ſy by den ſchuldenaer worden bezeeten, gelijk veeltijts in de bijl-brieven van Scheepen wort bedongen, dat de Crediteur of houder van de bijlbrief de ſcheepen over al vrijelijk ſal mogen aentaſten, ende verkoopen ofte behouden, als op den gezetten tijdt de betalinge niet en geſchiedt. (k)

17. De Crediteur mach het verpande goedt ſelf wel koopen, als

(h) *l. un. C. etiam chirogr. pecun. quâ derog. l. 11. §. 3. ff. de pign. act. Zutph. van pandt. art. 3.* (i) *l. 3. in pr. C. de jur. doman. impetr. l. 9. C. de diſtract. pign. l. 10. & l. 12. ff. de diſtract. pign. d. l. 3. C. de jur dom. imp. l. 9. in pr. ff. de diſtract. pign. Zutph. van pandt. art. 5.* (k) *l. 4. ff. de pign. act. l. 4. C. de pign act.* (l) *Ziet Sande 1. 12. 3.*

het by executie of anders by vrije wille van de ſchuldenaer verkocht wort, *maer niet als hy het buiten de wech van executie verkoopt*; Vint hy indien gevalle geen koopman tot een reedelijke prijs, ſoo kan hy nae twee jaren de eygendom van de Staten, of wel van't Hoff verkrijgen, *dat echter de ſchuldenaer binnen andere twee jaren wederom, met volle betalinge kan loſſen.* (m) Maer deſe omweegen worden niet veel gebruikt.

18. Deſe verkoopinge kan de ſchuldenaer niet beletten, *als met tijdelijk te præſenteeren kapitael en intereſſen*, veel min kan hy ſe gedaen zijnde herroepen of te niete doen, ten ware de verkoopinge *door nootwendigheit van recht ware geſchiedt.* (n)

19. Soodanige noodtdwang is het, *als de eerſte Crediteur van de volgende wort betaelt*, want dan moet hy het pandt varen laten, ende aen den volgenden overgeeven, die als dan door den ſchuldenaer wederom met tellinge van ſijn gelt, dat hem toekoomt ende dat hy uitgeſchooten heeft, kan gedrongen worden tot het pandt wederom over te geeven. (o)

20. Van gelijken, als een *borge van de ſchuldenaer, ziende het pandt ſoo verkoopen, dat het de ſchult niet dooden kan, en vreeſende dat hy de reſt ſal moeten opleggen, het ſelve pandt koopt*, ſoo mach de ſchuldenaer hem ſijn gelt wederom tellende het pandt tot ſich neemen; (p) buiten deſe gevallen is geen kooper gehouden het gekochte pandt aen den ſchuldenaer wederom te geeven.

21. Als het verkochte pandt naderhandt geblijkt een ander toebehoort te hebben, en van den ſelven wort *geëvinceert* ofte weder op geëyſcht, ſoo kan de kooper den Crediteur niet aenſpreeken, om ſijn ſchade te boeten, *mits hy het als pandt, ende niet als ſijn eygen goedt verkocht hebbe*; maer hy kan den ſchuldenaer ſelve aenſpreeken om vergoedinge, ſoo veel aengaet de prijs van't goedt, ende de renten van dien, *maer niet om te boeten ſijn andere ſchade die hy daer door mocht hebben geleeden*; ten ware de Crediteur hem overdroeg ſijn actie, die hy tegens den ſchuldenaer heeft, als dat hy hem vreemdt goedt te pande gegeeven heeft; of ook kan de Crediteur hem overdragen ſijn geheele principale actie, die hy op den ſchuldenaer heeft, by aldien hy hem noch geen quitantie mochte hebben gepaſſeert, ende tot ſoodane overdrachte ſoude de Crediteur des noodt konnen gehouden worden. (q)

22. By

(m) *d. l. 3. C. de jur. dom. imp.* (n) *l. ult. C. debit. diſtract. pign. imped. non poſſe.* (o) *l. 5. ff. de diſtract. pign. & l. ſeqq.* (p) *l. 1. C. de dol. mal. l. 59. §. 1. ff Mand.* (q) *l. 59. §. 4. ff. Mand. l. 50. ff. de Eviction. l. 12. in fin. ff. de diſtract. pignor. l. 74. §. 1. ff. de Eviction.*

22. By aldien echter de kooper het gelt noch heeft, ende hy verſtaet, dat het goedt niet vry is *nochte ſoodanig, als in de koop articulen ſtaet*, ſoo kan hy niet gedwongen worden om het gelt te tellen, of hy moet eerſt ſeeckerheit hebben noopens de ſwarigheit, die hy kan toonen, gelijk by den Hove verſtaen is in de ſake van d' Heere A. H. contra Petrus Schotanus in qualiteit, voor Allerheiligen 1680. Ook allenthalven *ſal een Crediteur gehouden zijn te ſtaen voor den inhoudt van de articulen, die by ſelf om de koopers zoet te maken heeft geſtelt ende gedaen voorleeſen.*

23. Het gebeurt ſomtijts, dat verpande goederen, die by *executie* verkocht worden, geen kooper ten behoorlijken prijſe vinden, in ſulken gevalle moet de Crediteur den ſchuldenaer wederom aenkondigen, ofte ſoo hy buiten landts is, moet de Rechter een tijdt ſtellen, binnen welke ſoo de ſchuldenaer niet en betaelt, mach de Crediteur (*welkers recht by ons de Staten hebben ende uit haer naem het Hoff*) de eygendom verſoeken, die hy mits dien verkrijgt, *met laſt nochtans om binnen twee jaeren de ſchuldenaer toe te laten, het goedt te loſſen, nevens betalinge van alles watter op is geloopen.* (r) dit kan alſoo nae Keyſers recht geſchieden, *hoewel daer van geen exempelen van practijk' en weete.*

XLIX. Kapittel.

Van de actie uit hypoteek geſchapen.

De actie hypotekeer opgehouden door het beneficie *van* diſcuſie. *Inhoudt van deſe actie* alternatijf, *doch niet tegen den ſchuldenaer ofte deſſelfs erfgenaem. Verjaringe van deſe actie en interruptie deſſelfs. Pand-losſinge onverjaerlijk. De actie hypotekeer ondeilbaer. Gebruik deſſelfs op roerlijke goederen enſ.*

1. HEt voorgeſeide is te verſtaen van panden, die de ſchultheer in bewaringe heeft ende van hypoteeken, die by den ſchuldenaer ſelve bezeeten worden, ende van hem niet zijn vervreemdet; want ſoo veel de verkochte ende die by een derde of vierde bezeeten worden, aengaet, *de Crediteur moet eerſt den ſchuldenaer aenſpreeken, als ook ſijn borgen, ende de ſelve ganſchelijk uitſchudden, eer hy*

(r) *d. l. 3. §. 2, & ſeqq. de jur. domin. impetr.*

een derde bezitter van het goedt dat hem ten hypoteek geſtelt is, mag moeijelijk vallen, 't welk is het *beneficium diſcuſſionis* ſoo genaemt; wort nochtans verſtaen, dat dit *beneficie*, geen plaets heeft, als een Crediteur den ſchuldenaer van ſijn ſchuldenaer aenſpreekt, uit kracht van hypoteek op de ſchuld. (a)

2. Veele meinen ook, dat alle *ſpeciale hypoteeken* konnen worden vervolgt tegens yder bezitter, ſonder excuſſie van den origineelen ſchuldenaer, (b) ende ſoude ſoo by den Hove geweeſen zijn, in ſake van *Meeſter Joris Andries Impetrant, contra de Heere Dr. Martinus Gravius, Gedaegde den 15. Jul.* 1643. volgens verhael van *Nauta*. Doch andere zijn van ander gevoelen, ende waerlijk de Wet, daer op die opinie ſteunt, brengt ſulx niet mede noch ook de billijkheit. (c)

3. Des ſchuldenaers ende vervolgens der borgen onvermogen blijkende, ſoo ſtelt de Crediteur die generale hypoteek heeft, ſijn hypotekeere actie tegens den bezitter aen, verhalende *eerſt de verpandinge ende d'oorſake van dien, mitſgaders de gedane diſcuſſie van de principale ſchuldenaer ende ſijn borgen, ſoo hy d'er heeft, of anders ſijn kennelijk onvermogen, eyſchende voorts dat het goedt 't welk de Gedaegde bezit, ſal worden verklaert aen hem verhypotekeert, voor ſulk een ſomma gelts, ende hy dienſvolgens gecondemneert, om het ſelve aen hem Impetrant te reſtitueeren ende over te leveren, met alle vruchten, profijten ende intereſſen, of anders aen hem te betalen de voorgemelde ſumma, mede met ſchaden ende intereſſen &c.*

4. Deſe alternative, of tweeledige *concluſie* moet ſoo worden aengeſtelt tegen een derde bezitter van de hypoteek: maer als de ſchuldenaer ofte deſſelfs erfgenaem aengeſprooken wort met de *perſonele actie ende hypotekeere* te zamen, ſoo wort de ſchuldt wel geeyſcht met de *perſonele actie*, maer voorts *geconcludeert*, dat het verbondene goedt daer voor ſal worden verklaert te zijn *verhypotekeert*, ſonder nieuwe *alternatie* in deſen deele.

5. Edoch als een derde bezitter *tien jaren* het goedt *in een en deſelve provintie* of *twintig*, wanneer partijen in *verſcheiden Provintien zijn*, ſonder *interruptie* ende verſtooringe ter goeder trouwe, bezeeten heeft, ſoo is hy vry van deſe aenſpraek. (d)

6. Maer een bezitter van quader trouwen, die wel geweeten heeft dat het goedt verpandt was, is niet vry, als na *dertig jaren, geduirige en gerufige bezittinge*. (e) in quade trouwe wort een koper geſtelt, ook door

(a) *Nov.* 112. *cap.* 11. §. 1. *Sand.* 3. 12. 25. (b) *Nov* 112. *c.* 1. *verſ. ab hoc autem.* (c) *loquitur enim de re quam debitor vendidit, lite cum ipſo conteſtat. d. loc.* (d) *l.* 1. *&* 2. *C. ſi adverſ. credit. præſcr. oppon.* (e) *l.* 3 *&* *l.* 7. *C. de præſcr.* 30 *vel* 40 *ann.*

door een *proteſt* van de Crediteur, dat hy de verkoopinge niet toeſtaet, *als behoudens ſijn hypoteek*, of dat hy gezint is, ſijn recht van hypoteek te behouden, en te zijner tijdt te vervolgen, tot welken einde nae gedane koop dikwils citatie wort verzocht tegens den bezitter tot *interruptie van de preſcriptie*; ende wort dan ten dage dienende het proteſt geinſiſteert, waer tegens de geciteerde ſich kan opponeeren, indien hy wil, anders wort het proteſt in kracht geſtelt, waer door echter de bezitter *ſalfs-recht* blijft, om ſich tegen de actie ſelve te zijner tijdt te verdedigen. (f)

7. Maer ſoo het goedt by den debiteur ofte ſijn erfgenaem ſelf, als vry en onbeſwaert bezeeten is, ſoo kan de Crediteur niet als nae verloop van *veertig jaren* uitgeſloten worden. (g)

8. Aldus valt de *preſcriptie* van panden en hypoteeken om den Crediteur uit te ſluiten; maer als men vraegt of de ſchuldenaer ende eygenaer van het pandt ſelf kan uitgeſlooten worden door *laps* van tijdt, *om ſijn goedt te loſſen van den Crediteur*, ſoo is het gemeine ende ſeekere gevoelen, dat *het recht van pandt te loſſen, door geen verloop van tijdt kan worden verlooren*, en wort ſoo wijtlopig gediſcoureert by *Nauta* in ſijn 54. *deciſ.* over de ſake van *Fredrik Douwes Tiebbinga, in qualiteit Impetrant, contra de Heeren Gedeputeerde Staten van Frieſlandt. de Impetrant* verſochte *reſtitutie* van twee Saten Landts op Bolſwerder nieulandt, die hy ſeide by ſijn Groot-vader *Benedictus Tieblinga* verzet, en verpandt te zijn geweeſt voor een verſchot van 300. goldt-guldens aen den Abt van Oldekloſter, *Dominicus Hartema* genaemt, door contract van Pandgenot of antichreſis *in dato den* 12. *Maert* 1476. En ſoude de preſcriptie van 160 jaren de gedaegden nauwelijx bevrijdt hebben, indien het inſtrument in behoorlijke forme ware geweeſt, maer zijnde *privaet*, en niet eens van de genoemde Abt, die men niet en wiſte of 'er oyt geweeſt was, onderteekent, ſoo is d' Impetrant niet ontfangbaer verklaert, *den* 27. *October* 1641.

9. 'T is ook aenmerkelijk, dat de *hypotekaire actie ondeilbaer is*, ſoo verre dat een Crediteur den bezitter van het verpande goedt, kan dwingen te ruimen al wat hy bezit; *ſchoon anders hy niet meer als voor een gedeelte verbonden en ſchuldig mochte zijn*. by *exempel*, mijn ſchuldenaer heeft naegelaten tien erfgenamen, waer van yder my naer rechten niet meer ſchuldig is als een tiende part; een van haer bezit een ſtuk goedts van d'overleedene afgekomen ende aen my verpandt, daer uit mijn geheele ſchult kan betaelt worden: Deſen kan ik aenſpreecken om

(f) *Sand.* 3. 12. 22. (g) *d. l.* 7. §. 1.

om dat goedt geheel te ruimen, of my geheel te betalen: eygentlijk de perſoneele actie wort aengeſtelt tegens alle d'erfgenamen; en te gelijk de hypotekeere; indiervoegen, dat de eyſcher *concludeert, ten einde alle des overledenen goederen voor de ſchult ſullen verklaert worden verpandt en executabel, welke ſententie dan op yeder bezitter voor't geheel ter executie kan worden geſtelt*, en is ſoo dikmaels geweeſen, met namen *tuſſchen Hiltje Jans, Impetrante contra Tjaerd Wijtſes gedaegde cum ſociis Nauta deciſ. 22.*

10. Van gelijken, my koomt een jaerlijxe rente uit een Sate Landts, die wort daer nae vervreemdet, en koomt op verſcheidene bezitters; yeder van die kan ik aenſpreeken om het goedt te ruimen of my de rente te betalen: *ende getuigt Nauta ſoo by den Hove geoordeelt te zijn den 5 April* 1636. *in de ſake van Mayke Hans Pijbes Triumfante tegens* N. N. En den 20 December 1678. is Juff. J. J. T. voor de helft eygenaerſe van een Sate Landts tot Bleſſum, alleene gecondemneert in't geheel te betalen ſodanige..... goldt-guldens eeuwige renten, als op de voorſ. Sate in het geheel waren liggende, met de achterſtallige jaren tot 22 toe, ten profijte van d'erfgenamen, van w: J. van B. met verklaringe dat de Sate en landen daer vooren ſtilſwijgende verhypotekeert en executabel waren, *en wort allenthalven ſoo recht geſprooken*, wel te weeten, *als het deel van dien eenen ſoo veel weert is, als den Impetrant koomt.*

11. Alleenlijk wort hier van uitgenomen *de hypoteek die een Legataris heeft voor ſijn legaet, op de goederen van de overleedene*, ſoo wanneer hy de erfgenamen aenſpreekt die niet verder als voor haer erfportie behoeven te betalen, ſoo wel als ſy met de hypotekaire actie als met de perſoneele worden aengeſprooken. (h)

12. Hypotecaire actie oproerlijke goederen wort by de meeſte ſchrijvers (i) gezecht dat heedenſdaegs tegen een derde bezitter, die daer eygenaer of pandt-houder van geworden is, geen plaets en heeft, om dat de gemeine handel daer door te zeer ſoude belemmert worden, *al was het een ſpeciale verpandinge*; ende wort dit ſoo vaſt by alle volkeren onderhouden, men ziet ook by ons niet, dat in *deſolate* boedels ruggeſpraek wort gedaen op meubles eertijts verkocht; en die pandt onder hem heeft, pleegt dat niet ſonder vergoedinge over te geven aen ouder Crediteuren, gelijk de Lombarden en andere ſouden moeten doen, indien hypotekaire actie optilbaer goedt plaets hadde. maer evenwel de regel *dat het Keyſerlijk by ons plaets heeft, in alles daer het niet*

(h) *l. 1. C. 20mm. de Legat. & fideic. Sand. 3 12. 23. verſ. & ſi plures.*
(i) *Ziet B. Zutphen tit. van hypoteek art. 6. van pandt art. 17. Van roerende goederen art. 4.*

niet is afgeschaft, is soo krachtig, dat sy ook in desen soude moeten gelden soo wanneer yemant rechtelijk vervolg daer op wilde doen; en is soo mijns weetens by 't Hof recht gedaen op een peert, dat met *hypotecaire actie* wierde vervolgt, zijnde den Crediteur toegeweesen in den jare 1679. Soo hadde ook te vooren de Heere G. A. met hypotekaire actie bekoomen een Landts Obligatie, houdende ten profijte van Johan van Roorda debiteur van A. welke obligatie met cessie door verscheiden handen was gewandelt; de bezitter is gedoemt deselve aen den Heere A. als eerste Crediteur, uit kracht van sijn *generale hypoteek* te *restitueren*; wesende meermalen gezecht, dat *obligatien de eygenschap van roerende goederen hebben, en daer nae worden gereekent.*

13. Het is noch aen te merken, dat als een bezitter van het verpande goedt wil betalen de waerdije van het goedt, hy dan vermag het selve te behouden, hoewel anders de eysch van de hypotekaire actie is, om het pandt te ruimen ende te leeveren, of de geheele schult te betalen ende is dat ander alsoo *om de billikheit, van de Rechts-geleerden ingevoert.* (k)

14. Mits dat hy dan ook kan aftrecken de onkosten aen het goedt gedaen, soo veel het verbeetert is, ende voor soo veel de selve meer mogen zijn als de vruchten, dewelke hy anders moet wederom keeren, *van de tijdt der litisconteſtatie af*, maer als hy verbeeteringe eysCht, moet hy se al te zamen reekenen, gelijk voor desen geleert is.

15. Noch kan de hypotekaire actie worden aengestelt, hoewel oneigentlijk, op de penningen uit verkoopinge van de verpande goederen voortgekomen, *soo lange die voor handen zijn*, ook als sy verteert zijn tegen den geenen diese ontfangen heeft, indien hy daer voor heeft *gecaveert*, dat is, belooft, die weder op te brengen, aen die beeter recht soude mogen hebben. (l)

16. Anders een Crediteur minst recht hebbende, indien hy in de voorkans geweest is, ende uit het verkochte pand sijn gelt bekoomen heeft, kan daer over niet worden aengesprooken, maer de eerste Crediteur moet op het verpande goedt gaen ende tasten dat aen met de *actie hypotekeer.*

17. Hoe men de hypotecaire actie sal richten nevens onlichamelijk goedt is hier boven van gezecht.

(k) *l.* 21. §. *ult. ff. de Eviction. Sand.* 3. 15. 6. *in fin.* (l) *l.* 12. §. 5. *ff. Qui potior in pign; Sand.* 3. 12. 27.

L. Kapittel.

Van de ordere der hypoteeken.

Eerste regel, eygenaer gaet voor alle Crediteuren. Tweede, *Hypotekeere Crediteuren gaen voor personeele.* derde, *die privilegie hebben gaen voor slechte hypotekeeren, ordere der privilegie.* Vierde regel, *Die oudst is in tijt, is eerst in 't Recht Gebruik ende uitneemingen van dien regel. Van de personeelen alleen ende van* separatie.

1. MAer het gebeurt seer dikwils dat lieden, met veel schulden beladen stervende of van de Crediteuren wordende overvallen groote twistingen voorvallen over de *preferentie*, dat is, *wie voor of wie nae sal toe tasten, om sijn betalinge te bekoomen.*

2. Voor af staet vast, dat Eygenaers en die eenige soorte van beheeringe hebben, hun goedt of gerechtigheit voor af trecken, sonder met de Crediteuren daer over te twisten, *mits sy hun eygendom konnnen bewijsen.*

3. Derhalven wie Eygendom, Erf-pacht, Leen en Huis-recht, Vruchtgebruik, Eeuwige renten ende diergelijk recht heeft, die behout het selve, sonder dat andere Crediteuren daer aen konnen koomen.

4. *Maer nopens haer verscheenene pacht of huir-penningen hebben sy niet meer als hypoteek uit de Wet.*

5. Van gelijken, die Huis-recht heeft kan nopens de taxatie te eyschen uit de Landen, geen ander recht hebben als uit legael en stilswijgende hypoteek, *sijn eygendom bestaet in het Gebouw.*

6. Onder de eygenaers wort ook gereeckent *een Verkooper die* geen gelt voor sijn waren heeft ontfangen ende *den kooper ook niet heeft betrout.*

7. En de Rechten zeggen, dat *doorgaens een Verkooper geacht wort den kooper niet te hebben betrout*, als wanneer daer eenig geblijk van is; Voor hoedanig gehouden wort, indien hy pandt of borge genoomen heeft, indien 'er tijt gestelt of termijnen beraemt zijn om te betâlen; mogelijk

lijk ook, als hy 't in ſijn Reekenboek, daer hy ſijn uit ende inſchuldt of ſijn *debet* en *credit* in ſtelt, heeft geborgt.

8. Buiten deſe en duſdanige gevallen *kan een Verkooper* vindende ſijn verkochte goedt noch in de vervallen boedel *het ſelve als eygen aentaſten ende nae zich neemen.* (a)

9. Het eerſte en algemeine onderſcheidt is tuſſchen *perſoneele, en hypotekeere Crediteuren*, de perſoneele dat is die geen pandt-recht, maer alleen een bloodt handt-ſchrift ofte boek-ſchult hebben, *koomen alle te zamen ſonder ordere van tijdt* te deylen 't geen er overſchiedt, uitgenoomen eenige weinige die *voor* andere *recht* hebben.

10. Maer om dat *hypoteek en* pandt-ſtellinge recht geeft op het goedt ſelf, waer in het geveſtigt is, ſoo kan yemandt die eerſt *hypoteek* op eenig goedt verkreegen heeft ſijn recht door de volgende niet gekrenkt worden; en daerom koomen de *hypotekaire Crediteuren* niet alleen, volgens ordere van *privilegie* ofte voorrecht by de Wet gegeven, maer ook wel voornamentlijk *nae ordere van de tijdt*,

11. Om deſe gewigtige ſtoffe ordentelijk te verhandelen, zeggen wy aldus, *hypotekeere Crediteuren gaen voor de perſoneele*; (b) *uitgenomen doodt-ſchulden, die tot de begraveniſſe, laeſte doodt-ſiekte noodſakelijk hebben moeten beſteedt worden, benevens de rechtelijke onkoſten over het redden des boedels gevallen.* (c)

12. Waer onder nochtans niet en behooren de *ſalarien van Procureurs en Advocaten, by de Crediteuren om haer recht te bevorderen, gebruikt*, doch ſonder fundament van Recht; dies heure ſalarien moeten gereekent worden, nevens het capitael van yeder Crediteur, dien op ſijn ordere, en plaetſe d'onkoſten mede worden toegekent; ſulx een Advocaet wiens meeſter niet kan krijgen, ook uit de boedel niet kan trecken, maer zijn meeſter moet aenſpreecken, alhoewel het tegendeel ſomtijts wel wort doorgedrongen, niet tegenſtaende *Ordonnantie van den Hove gepubliceert over de Rolle den 15en Julij* 1648. houdende dat de Advocaten met hunne ſalarien in *preferentie* ſouden komen nae ordere van hun Clienten, ſonder yets te mogen genieten *uit den boedel* als hare meeſters niet konnen trecken.

13. Is ook wel voorgegeven, dat Procureurs en Advocaten met hare andere *ſalarien end' expenſen* behoorden te worden *geprefereert*, immers op het gene dat met de proceduren, daer in zy gedient hebben, is gewonnen: maer hier toe is al mede geen fundament van rechte te weten *privilegie* noch *hypoteek*, maer ſoo verre ſy de Cancellerije gerechtigheden en andere gerechts

(a) *l.* 3. 9. 10 *C. h. t.* (b) §. 41. *Inſt. de A. R. D. Gail.* 2. *obſ.* 15. (c) *l.* 14. §. 1. *l. pen ff. de relig l. ult* §. *In computatione C. de jur. delib.*

onkoſten hebben verlegt, ende betaelt, worden zy nae ſtijl van den Hove voor allen *geprefereert*, ſonder wijders, ſelf niet op de koſten hare meeſters toegeweeſen, tot laſte van partijen, *al waren hare meeſters ook arm en inſolvent*, om dat evenwel waer is, dat den meeſters het gewijſde toekoomt, dien de Advocaten hebben aengenomen te dienen, (*want in de geene, die by het Hoff geordonneert mochten zijn om onvermogende te dienen, ſoude het ander bedenken hebben,*) ſoo is *verſtaen, op het requeſt van* Dr. J. B. *tegen* I. J. H. *den* 21. *Maert* 1680. B. diende W. P. M. pleitende op arm mans recht en hadde tegens H. een *interlocutoir* geobtineert met de koſten; die H. betaelt hebbende terſtont hadde laten arreſteeren, uit kracht van andere liquide ſchult, hem van M. competerende. B. verſochte dat H. ſijn arreſt ſoude moeten afſtaen, alſoo hy buiten twijvel verſtont op die penningen te zijn geprefereert, om dat ſy voort gekomen waren uit een proces, dat door ſijn dienſt gewonnen was. *Is by den Hove verſtaen, gelijk vooren gezecht is.*

14. Maer andere particuliere, voor de geene die pleiten, uitſchietende Cancelerys ende rechts-onkoſten, hebben geen *præferentie*, maer alleen perſonele actie op de geene, voor wien ſy verſchooten hebben, end' is ſoo verſtaen in de ſake van vrouw S. van B. wed: H. voor haer en *in qualiteit appellante*, tegen de Crediteuren van D. van I. voor wie, des Impetrantes man hadde verſchooten de koſten van een groot revijs, waer door ſy een Sate Landts hadde verkreegen. gepronuncieert voor Pinxter 1680.

15. Al wat de Wet aen de *Procureurs* geeft, is, dat ſy haer competentie des noodt, uit het gewijſde, mogen trecken, maer dat ſonder *hypoteek* of *privilegie*. (d)

16. Voorts is de tweede regel, *dat onder de hypoteekaere, ſeekere geprevilegieerde, dat is, die voor-recht hebben, d'eerſte plaetſen genieten.*

17. Van deſe wort d'eerſte plaetſe gegeeven aen het Landt, dat is den Staten, in alle ſchulden de krijgs ruſtinge betreffende, en ook noopens de ſchattingen en andere gemeine laſten ende middelen van *contributie*. (e)

18. De Ontfangers ende *Collecteurs* hebben het ſelve recht, als weeſende onmiddelijke dienaers van het Landt, in 't vergaderen der ſchattingen, ſoo nochtans, *dat ſy behoorlijke vlijt moeten aenwenden om in tijdts in te vorderen*; in welken aenzien de Ontfangers der floreenſchattinge, niet meer, in *cas van præferentie*, by den Hove pleegt goedt

(d) *l.* 30. *ff. de Procurator.* (e) *l.* 3. *& ult. C. de Primipil. l.* 4 *C. in quib. cauſ. pign. tac. l.* 1. *C. ſi propt publ. penſit. Diſſ. D. Wiſſemb. ad tit. ff. Qui pot. in pign. th.* 14.

goedt gedaen te worden, *als twee omſlagen of dubbele maenden*; hebben ſy meer geborgt, dat ſtaet tot haer perijkel; des echter indien ſy alle middelen hebben aengewent om het vordere te krijgen, de reeden eyſcht dat ſy ook met de reſt werden *geprefereert*.

19. Indien ook een Ontfanger ſijn klerk te veel mochte hebben betrouwt, invoegen hy van den ſelven beſtoolen en bekort was, die ſoude ook dientenevens ſwaerlijk *preferentie* voor andere *Crediteuren* konnen genieten, *als het recht van't Landtſchap hebbende*, om reeden vooren gezegt: En ſoo is by den Hove verſtaen in de ſake van't *Leeuwarder Gaſt-huis voogden, en andere Crediteuren van Abbe Freerx Gabbema appellanten, contra de Heere Johan van Bootſma, appelleerde ratione officij.* By uitſprake *van preferentie gedaen door den Heer Frans van Jongema, Commiſſaris van den Hove*, was de Ontfanger *Bootſma geprefereert* voor de andere Crediteuren van *Abbe Freerx, geweeſene klerk van Bootſma*, met de ſomma van hondert en..... duiſent. Edoch by appel aen den Hove is d'uitſpraek verandert, en geweeſen dat *Bootſma* niet als *perſoneele actie op Abbe Freerx hadde, den 8. Junij* 1641. dat te meer reeden hadde, om dat Bootſma ter oorſake van ſijn ſlofheit nevens ſijn klerk, by andere ſententie van den Hove was gedeporteert van ſijn Ontfangers ampt, dus verre *Nauta*. Evenwel is naderhandt in de ſelve ſake by *Revijs wederom veranderinge gevallen*.

20. Eenige willen ook zeggen, dat Ontfangers op hare klerken, ende ſelf het Landt op hare Ontfangers wel hebben ſtilſwijgende hypoteek, maer geen *privilegie voor andere hypotekaire Crediteuren*. Want de wetten hier vooren bygebracht niet ſpreeken als van ſchattingen, die d'ingezeetenen aen het Landt ſchuldig zijn, dat een ander inſicht heeft als met d'Ontfangers; om dat het Landt, of de Regenten toezien moeten op de bequaemheit der Ontfangers, ende genoegſame borge af eyſchen, waer in hebbende gemiſt, ſchijnt niet billijk te zijn, dat ſulx andere lieden ſchade ſal aenbrengen; Nevens andere reſten van ſchattingen, die d'ingezeetenen ſchuldig blijven, kan ſulx niet worden gezegt, *behalven, als op het invorderen niet behoorlijk opgepaſt is*; End' is ſoo by den Hove geweeſen, *den 27. Octob.* 1643. *tuſſchen Lolk Juriens cum ſociis appellanten, en Simon Jelles in qualiteit appelleerde.* De Heere *Nijs* als Commiſſaris over den boedel van *Gerrijt Claeſen*, geweeſene Ontfanger tot *Deinum* ende ſijn wijf, hadde de *appelleerde geprefereert, als ceſſie van het Landtſchaps recht op gemelten Ontfanger hebbende; daer tegens hadde de appellant geregiſtreerde obligatien ouder als het begin van d'ontfang by Gerrijt Claeſen bedient.* By het Hoff

zijn deſe obligatien geſtelt voor het Landtſchaps recht, nae *tuigenis van Nauta in ſijn* 133. *deciſie.* Wederom *den* 26. *October* 1678. zijn d' ingezeetenen van *Tjummarum*, Landts-recht hebbende op d' Ontfanger van 's Landts middelen indien Dorpe, zijnde geweeſt de *Prædikant Stonebrink*, hoewel de ontfang op ſijn zoons name ſtont, geſtelt achter de oudere *Crediteuren van den ſelven Stonebrink*, *in cas van appel by den Hove*; Schijnt echter het Landt allenthalven geprefereert te zijn op de goederen by den Ontfanger gewonnen, *nae dat hy den ontfang heeft aengenoomen* gehadt, *ſoo als hier beneeden ſal gezegt worden.*

21. De tweede geprivilegieerde plaetſe wort nae Keyſers recht gegeeven aen yemant die gelt geleent heeft tot betalinge van ampten en officien, ſoo verre die volgens Landts ordere mogen worden verkocht, mits de Crediteuren ſpeciael hypoteek op dat officie hebbende bedongen. *dat niet weete of by ons ſoude konnen plaetſe vinden.*

22. Want gy moet weeten, dat niet alle, die preferentie of voorgang hebben onder de *hypotekeeren* ook altoos wettig *hypoteek* ſouden hebben, maer beide moet 'et by de wet uitdruckelijk gegeeven worden. (f)

23. De derde plaetſe wort toegeſtaen aen een vrouw op de goederen van haer man, tot bewaring van haer houwelijks goedt, (niet van ſlecht ingebracht goedt) ſoo wel ten aenzien van de Crediteuren, die voor haer geweeſt zijn, als die nae haer gekoomen zijn, welke *privilegie* ook kan gebruikt worden by hare kinderen, maer niet by haer andere erfgenamen. (g)

24. De vierde plaetſe wort by verſcheidene gebruikt, *eerſtelijk*, ſtaet hier, die tot *reparatie* van een huis geborgt heeft, ten aenzien van dat huis. (h)

25. Ten *tweeden*, die geborgt heeft *tot eenig goedt te koopen*, *ofte bewaren*, ſoo wanneer hy op de ſelve goederen *hypoteek* mach hebben bedongen. (i)

26. En dient wel aengemerkt, dat (k) niet alle die gelt verſchooten hebben tot beneficieringe van eenig goedt, *præferentie* konnen genieten, *ſoo wanneer ſy geen ſpeciale hypoteek op het ſelve goedt hebben van de geene die het konden verpanden.* Soo is afgeweeſen by den Hove *Dr. Johannes de Veno Impetrant*, *tegens Wilke Gerbens gedaegde*, in verſoek van *præferentie* op een Sate Landts, die door des Impetrants gelt vry was gemaekt van de meijers gerechtigheit, van welke meijer hy ceſſie hadde;

(f) *Nov.* 97 *C.* 4. *ff. in quib. cauſ. pign. tac.* (g) *l. ult. C. Qui potior. in pign. d. Nov.* 97. 4. (h) *l.* 1. (i) *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *C. d. t.* (k) *Sande* 3. *boek tit.* 12. *def.* 6.

hadde; alſoo die hem niet meer als hypoteek, ſonder privilege konde overdragen. *Nauta den 15. Julij 1637.*

27. Een ander exempel hier van is voorgevallen *den 28. September* 1680. G. G. hadde verſchooten 2000 guldens aen een brouwer tot Dockum, die bekende in den brief, *dat gelt te zijn geconverteert tot betalinge van het laeſte termijn ſijner gekochte brouwerije*, met ceſſie van ſijn recht; het bleek dat ſes dagen daer nae het ſelve termijn betaelt was, met 1300 guldens ſonder ander blijk, dat ſulx het gelt van G. G. was geweeſt. By Commiſſaris was G. G. met 1300 guldens *gepræfereert* voor andere *ouder hypoteeken*, dewijl hy gelt leenende tot betalinge van de brouwerije, daer mede tradt in het recht van de verkooper die bedongen hadde *recht van retentie met de Clauſula Conſtituti*. Maer by appel is de uitſprake verandert ende de *Crediteuren* ouder van tijdt geſtelt voor G. G. om dat de verklaringe van de debiteur alleen qualijk genoeg was tot bewijs van dat de penningen tot dien eynde, gelijk in den brief ſtont, waren *geconverteert*; nademael bekent is, dat Debiteuren dikwils, om credijt en gelt te maken, ſoodanige verklaringen *practiſeeren*. dies om wis te gaen, dient de Crediteur by het tellen van het gelt aen den verkooper, tegenwoordig te zijn by den acte daer van gemaekt.

28. Een ander bedenken was 'er, of G. G. dit privilegie konde genieten, indien 't employ van 't gelt al voor beweeſen genoomen ware geweeſt, *om dat hy ſijn gelt hadde getelt op het laeſte termijn, nae dat de eygendom van 't verkochte goedt al was overgedragen.* En de reeden van dit *privilegie* is, dat een die ſijn gelt verſchiet tot betalinge van ſeecker goedt, heeft gemaekt, *dat het ſelve goedt des debiteurs eygen ende alſoo ten beſten van de Crediteuren is geworden*, gelijk *Sande* leert. (l) Maer wierde bygebracht (ende is ſulx buiten dit geval, wel meer gediſputeert, alſoo een dagelijx voorval is) dat de verkooper hadde behouden het recht van *retentie* ende *clauſula conſtituti*, waer door hy de eygendom, tot de volle betalinge van den laeſten penning hadde behouden, ende ſoo was noch waer, *dat ook met het opſchieten van het laeſte termijn de eygendom aen den debiteur ende ſijn boedel was gekoomen.* Maer hier tegen dient het geene voor deſen is aengeweeſen, dat de *Clauſula Conſtituti* geen eygendom, maer alleen bezit-recht geeft, ende ſelf het recht van *retentie* brengt niet anders mede; alhoewel veele dit verkeerdelijk anders neemen.

29. Ten *derden*, behooren tot deſe ordere de *minderjarige* ten aenzien van de goederen die voor hun gelt gekocht zijn. (m)

30. Ende

(l) *d. lib. 3. tit. 12. def. 6.* (m) *l. 7. in pr. ff. Qui potior, in pign.*

30. Ende ten *laeſten*, die een menſch voor ſijn gelt uit ſlavernije verloſt heeft is mede onder de *geprivilegieerde* van deſe plaets of ordere. (n)

31. Dat deſe alle in een en de ſelve rang moeten komen, geblijkt hier uit, dat de wetten haer ſtellen *achter de drie voorgaende*; Edoch *voor de gemeine hypotekeeren*; waer uit nootſakelijk volgt, dat ſy moeten komen tuſſchen de drie eerſte, ende andere gemeine Crediteuren.

32. Wat nu deſe vier, welke op een plaetſe komen, aengaet; daer van is deſe reegel; *die eerſte is in de tijdt, is ook eerſt in het recht, en d' oudtſte Crediteur gaet voor de jongſte.* (o)

33. Volgen dan in de vijfde plaetſe, alle de andere *Crediteuren, die ſtilſwijgend of uitdruckelijk hypoteek* hebben, onder welke mede gereeckent wort de *Fiſcus*, dat is, het gemeine Landt, die *buiten het geval boven verhaelt*, geen meer recht heeft als een ander, (p) behalven ſoo het ſchijnt, op de goederen, die men weet dat nae het Contract by den *Fiſcus* met ſijn *debiteur* aengegaen, door den ſelven verkreegen zijn, (q) het welke een voor-recht van de *Fiſcus* zijnde, by andere particuliere niet kan worden gebruikt, maer gaet d' eerſte voor de laeſte, ook in de goederen nae de verpandinge van de laeſte verkreegen. (r)

34. Ook behooren tot deſe gemeine rang, de weeſen, en minderjarigen die noch tegens andere perſoonen, noch op de goederen van hare mombers, en voogden meer recht hebben als gemeine *hypotekaere* Crediteuren, (ſ) *Alleenlijk om dat ſy ſtilſwijgende hypoteek hebben op de goederen van haer voogden, ſoo behoevenſe niet geregiſtreert te zijn*; Maer als het begin der voogdije ouder is als de geregiſtreerde obligatien van andere zijn gedateert, ſoo gaen ſy evenwel voor; *het welke by eenige maekt een ſchijn van privilegie nevens het Landtſchap en de weeſen, daer het waerlijk niet en is.*

35. Soo worden dan alle vordere Crediteuren, die *of van de Wet, of by Contract generael of ſpeciael hypoteek* hebben, geplaetſt, en geordineert nae deſe algemeine reegel; *eerſt in de tijdt, eerſt in het recht*, en *oudt gaet voor jong.* (t)

36. Noopens de tijdt komen hier niet alleen dagen, *maer ook uiren, en minuten in achtinge*, ſulks dat ook die jonger is, hoe weinig het ook mach ſcheelen, achter moet ſtaen, alſoo d' hypoteek is een verkreegen recht op het goedt, het welk' eens vaſt zijnde geſtelt door een ander niet kan wechgenoomen worden. (u)

37. Wel

(n) *l. pen. C. de ſerv. pign. dat.* (o) *vid. d. l. 7. Qui potior.* (p) *l. 8. & ult. ff. qui pot.* (q) *l. 28 ff. de jur. Fiſci.* (r) *l. 28. ff. de jur Fiſci. Dix. poſ. 11. ad ff tit. Qui per.* (ſ) *l. 20 C. de Adminiſtr. Tut* (t) *l. 2. & l. 11 ff. Qui pot. in pign. l. 2. 4. 6. 7. 8. C. eod. tit.* (u) *Sand. 3. 12. 16. à pr. verſ. illud hoc loco.*

37. Wel verſtaende, *men ziet in de tijdt van dat het pandt is opgerícht*, en vaſt geſtelt, *ende niet wanneer het Contract*, tot welkers beveſtinge de *hypoteeke* dient, *ingegaen mochte zijn*; want ſoo gy duiſent guldens aen yemant hebt geleent, op een bloot handtſchrift; en ik drie maenden daer nae den ſelven duiſent guldens geleent hebbe met *hypoteek*, ende gy een weinig daer nae u handtſchrift in een *hypotekeere obligatie* hebt verandert, met meldinge dat het gelt, al voor ſoo veel maenden te vooren opgeſchooten is geweeſt, *ſoo gae ik echter voor*. (f)

38. Edoch in Contracten van verſchooten gelt, *moet de tellinge van penningen nevens de hypoteek daer op ſtaende geſchieden*; want ſoo gy my een *hypotekeere* brief paſſeerdet weegens gelt, dat ik u binnen ſeeckeren tijdt ſoude tellen, ende gy ondertuſſchen u goedt verbondet aen een ander, die u gereedt gelt gaf, ſoo ſoude ik naderhandt aen u tellende moeten achter den anderen ſtaen, *om dat gelt-leeninge niet verſtaen wort eenig verbandt te maken ſoo lange geen tellinge geſchiedt zy*. (t)

39. Voorts heeft deſe reegel plaets, gelijk gezegt is, in alderhande verpandinge, ook in die by *executie* verleent worden, (u) maer niet in het geen' om ſchult-bewaringe van de Rechter wort gegunt, te weeten, als de Crediteuren in des ſchuldenaers goedt ingeweeſen worden, want die onder haer dien reegel niet gebruiken, invoegen d'eene d'inwijſinge voor d'ander verkreegen hebbende, daerom geen voorgank heeft; *maer d'inwijſinge ſtrekt haer alle te zamen evenveel*. (w)

40. Deſe reegel heeft ook in de heedenſdaegſe practijke der meeſte Volkeren geen plaets, ten aenzien van roerlijke goederen te pande overgeleevert, welke by tweede bezitters blijven ende door geen ouder hypotekaire Crediteuren van haer afgehaelt konnen worden, om reeden hier vooren verhaelt; *dat Pandt-recht op tilbaer goedt niet verder gelt, als ſoo lang' het in den boedel van de Schuldenaer wort bevonden*, (x) maer alſoo deſe reegel vreemt is van Keyſers recht, dat by ons in deſen niet is verandert, ſoo moetmen ook zeggen, dat Crediteuren die tilbaer goedt onder haer te pande hebben, als het de verdere Crediteuren wijs worden, gehouden zijn het ſelve mede in 't gemein te ſtellen ende nae *ordere* van *preferentie* te laten wijſen. het valt echter weinig voor, meer om dat het onbekent is, als datmen 'er geen recht op hebben ſoude. De bank-houders echter geven haer panden noit

(f) *l.* 11. § 2. *d. tit. Qui pot. in pign.* (t) *l.* 1. §. 1. *l.* 11. *in pr. ff. Qui pot. in pign. junctâ l.* 30. *ff. de reb. Cred.* (u) *l.* 10. *d. tit. Qui pot.* (w) *l.* 12. *ff. de reb. auctor. jud. poſſ. l ult. C. de Præt. pign.* (x) *Ziet by Zutphen tit. van hypoteek art.* 6. *item van pandt artik.* 7.

wederom, als nae voldoeninge van haer verſchot, ingevolge van hun *Octroyen* by de Overheeden gegeeven; alhoewel nae t hoogſte recht, ſoodanige *Octroyen* niet ſouden gelden, als by de Staten beveſtigt, om *dat Rechters ende Magiſtraten het gemeine recht by de Wetten ingevoert niet vermoogen te veranderen.*

41. De reegel van tijdt is ſoo algemein, dat *wanneer yemant de voorſte is, met een generael hypoteek*, en een ander daer nae verkreegen heeft *een ſpeciael hypoteek*, ſoo gaet echter de generale voor de ſpeciale; *ook ſelfs in dat byſonder ſtuk goedts*, dat ſpecialijk aen den anderen is verpandt. (y)

42. Ten zy dat d' eerſte *nevens een generael, ook heeft een ſpeciael hypoteek*, want dan wort verſtaen de Crediteur dier meininge te zijn geweeſt, dat hy eerſt uit het ſpeciale ſijn betalinge ſoude ſoeken, ende by gebreeke van dien op de andere goederen taſten, (z) *immers ten aenzien van een ander hypotecair Crediteur*; dit heeft geen gebruik ten opſichte van de ſchuldenaer ſelve, of van een derde bezitter, die geen *hypoteek* heeft; *mede ganſch niet, als de Crediteur neemende generael en ſpeciael hypoteek beide, bedongen heeft, dat het een door het ander niet ſoude worden gekrenkt nochte belemmert*, want alſdan de *preſumptie* van de meininge van partijen, waer op het voorige ſteunt, ophoudt ende verdwijnt. (a)

43. By *ſpeciale hypoteeken* wort veeltijts gevoegt de *Clauſula Conſtituti*, ſoo, ende meermalen genoemt, welkers zin is, dat den debiteur verklaert, het goedt, dat hy ten onder-pandt ſtelt, te bezitten uit name van de Crediteur, *welke daer door de ware, en dadelijke poſſeſſie bekoomt; ſchoon de ſchuldenaer het goedt lichamelijk behoudt.*

44. En als de ſchuldenaer het goedt, indiervoegen verbonden op een derde overdraegt, ſoo mach een Crediteur, die de *Clauſula Conſtituti* heeft, niet alleen het recht van *retentie* gebruiken, maer ook dat van bezit-recht ofte een *remedie poſſeſſoir*, waer uit hy kan eyſchen, dat *de tegenwoordigen bezitter ſal gehengen ende gedoogen, ten eynde hy het goedt, als van hem noch wordende bezeeten, ſal moogen verkoopen, en de prijs tot voldade* ſijner ſchult genieten, en dat uit kracht van de Wet, (b) by welke alle Crediteuren die het bezit ſonder hen toedoen verlooren hebben, *Conditie* wort gegeeven op het bezit, als het ſelve niet hebbende verlooren.

45. Ende alſdan kan de derde bezitter hem niet behelpen met het *bene-*

(y) *l. 2. d. t. Qui pot. in pup. l. 6. C. eod.* (z) *l. 2. C. de pignor.* (a) *l. 2. ff. Qui pot. in pign Ziet by Zutphen tit. van hypoteek art. 1. 2. 3. 4.* (b) *Lex ult. C. de acquir. poſſ.*

beneficium diſcuſſionis, dat hem anders geſchapen is, *indien de voorige Crediteur de gemeine hypotekeere actie wilde gebruiken*, waer voor hy zich dan moet hoeden. (c)

46. Anders kan de *Clauſula Conſtituti* geen præferentie geven tegens een beter of ouder *hypoteek*, want of het wel de ware bezittinge geeft, ſoo kan dat echter geen *præjudicie* geven in het *petitoir*, dat is, in het *diſpuit wie van de Crediteuren het beſte recht heeft*, om het verpande goedt te verkoopen, en den prijs daer van te genieten. Daerom is te rechte by den Hove afgeweeſen eenen Fedde Wybrandts, die in *cas van præferentie* achterlijk geſtelt zijnde, ſoo dat hy niet konde krijgen, riep de arme voogden van Harlingen, als bezitters van het verpande goedt, en meinde uit kracht van de *Clauſula Conſtituti* het goedt van haer af te halen, maer alſoo het reede gebleeken was, dat hy geen recht op het goedt ſelve konde hebben, noch *op de geconſigneerde koop-penningen*, door dien andere beter recht hadden, ſoo is hy ook met deſen eyſch afgeloopen, alhoewel twee advijſen van Profeſſoren voor hem hadde, zegt Nauta deciſ. 144. den 4. *Junij* 1644.

47. Van de reegel des tijts, zijn noch eenige uitneemingen, als ten eerſten, een later *hypoteek* geſchreeven in een *publijk inſtrument*, dat voor recht gemaekt is, ook met des Stadts Zegel beveſtigt, ende by yemant van den gerechte, met de Secretaris verteeckent, gaet voor een *hypoteek* die eerder in tijdt is, maer in een *privaet inſtrument* geſchreeven, *ten ware het ſelve by drie getuigen was onderteeckent.* (d) Of een privaet inſtrument *ſolemneelijk authentijk* gemaekt was, *dat geeft geen verandering.* (e)

48. De tweede uitneeminge is, als yemant eenig goedt heeft verkocht, *en daer op ſpeciael hypoteek* heeft bedongen, tot dat hem den prijs ten vollen betaelt zy, (*generael is niet genoeg*) ſoo gaet by op dat verkochte goedt voor alle de Crediteuren, van de kooper, 't welk is het bekende privilegie der *Reverſalen*, ſteunende op deſe reeden, *dat de hypoteek in het goedt wort beveſtigt, eer noch d' eygendom overgedragen wort*, of ten minſten op een ende de ſelve tijdt en oogenblik, ſoo dat de verkooper met het ſelve de voorige Crediteuren des koopers voorkoomt, die anders ſouden voorgaen, indien de eygendom van het verkochte eerſt over ging, en daer nae de *hypoteek*; (f) toch moet de *ſpeciale hypoteek* van aenbegin der koop bedongen zijn, daer nae doet hy geen nut, *om reeden gemelt*, ſoo nochtans. dat als de leeverin-

(c) *Fab. 7. Cod. 7. def. 1* (d) *l. 11. C. Qui pot. in pign. Sand. 3. 12. 14.*
(e) *Sand ibidem def. 13.* (f) *Harbay Cap. 3. rerum quotidian.*

ge op hoope van 't ſluiten der koop te vooren is geſchiedt, de *hypoteek* evenwel goedt is, *als ſy nevens het koop-briefs-ſlot gevoegt wort, ſchoon eenigen tijt nae de leeveringe.* (g)

49. Dit privilegie gaet ook niet verder als noopens de koop-ſchat, is 'er verhuiringe nevens de verkoopinge, de ſchult daer uit voortkoomende geniet dat ſelve voor-recht niet, gelijk by den Hove verſtaen is in de ſake van *Frans van Scheltema Impetrant, contra Antie Feikes gedaegde.* Scheltema hadde verkocht een huis met d' ontruiminge van een Sate Landts, en had de landen verhuirt aen *Reiner Nardus*, die niet konnende betalen, ſoo was *Scheltema* geprefereert voor *Antie Feikes* met de koop-ſchat; hy verſtont, dat hy het ſelve recht hadde, noopens het geſchenk, dat hy geduirende de jaer-tallen huir, bedongen hadde in het ſelve koop-brief, maer is hem afgeſlagen, *den* 17. *October* 1641. *Nauta deciſ.* 101.

50. De derde uitneeminge is, als de laeſte hypoteek-hebber aen den eerſten betaelt wat hem koomt, te weeteſſ, kapitael ende intereſſen met de koſten; daer mede volgt hy op, in de plaetſe van den eerſten en verkrijgt ſijn recht, ook tegen des ſelfs dank, en ſonder Ceſſie, *konnende het gelt by den laeſten, ingeval van weigeringe worden geconſigneert*, 't welk daerom ſoo ingevoert is, op dat d' eerſte Crediteuren de laeſte niet ſouden keeren en ophouden. (h)

51. En heeft dit ook plaets, als yemant gelt ſchiet aen een debiteur, om den eerſten Crediteur te betalen, mits dat hy ſijn recht van *hypoteek* ſal hebben, dan treedt hy ook ſonder ceſſie in plaetſe van den eerſten; *mits bewijſende dat het gelt waerlijk aen den eerſten Crediteur is gekoomen*; want anders de ſchuldenaers tot nadeel van de andere Crediteuren, ſulx lichtelijk met hun nieuwe Crediteurs ſouden konnen practiſeeren; (i) Maer het is veiliger in ſulken gevalle ceſſie van de Crediteur te neemen; *altoos dat de verklaringe van de debiteur, in de laeſte ſchult-brief daer toe niet genoeg zy*, is verſtaen in de ſake boven gemelt, tuſſchen *d' erfgenamen van Hendrik Sjoukes cum ſociis, tegen Gerrit Goſſes, den* 28. *September* 1680.

52. Dat ſelve heeft ook plaets, als d' eerſte Crediteur het verpande goedt aen een ander Crediteur heeft verkocht, die moet het pandt of hypoteek wederom geven aen den later Crediteur, als die hem ſijn gelt weder geeft, (k) (maer niet als het aen een vreemde wettelijk verkocht is.)

53. Een

(g) *Herbaj. d. Cap.* 3. *verſ. illud vero.* (h) *l.* 1. *C. Qui pot. in pign l.* 2. *C. de pign. l.* 1. *& 2. C. de his Qui in prior. Cred. loc. ſucced.* (i) *l.* 12. § 8. *ff. Qui potior. in pign.* (k) *l.* 1. *C., ſi antiq. debit. l.* 3. *l.* 5. *& ſequ. ff. de Diſtract. pign. Sand.* 3. 12. 18. 19.

53. Een perſoneel Crediteur of een vreemde kan dat recht niet gebruiken, maer wil hy des eerſten Crediteurs recht hebben, ſoo moet hy *ceſſie*, dat is, overdrachte met goede wille van hem bekoomen. (l)

54. De vierde uitneeminge is, als de laeſte ſchult en *hypoteek* geregiſtreert is, want die gaet voor een ouder *hypoteek* niet zijnde geregiſtreert, *volgens d' Ordonnantie*, (m) 't welk is ingeſtelt, om de ſchade der Crediteuren te vermijden, ten eynde ſy weten mochten, hoe verre ſy haer debiteuren ſouden mogen vertrouwen, en ook op dat de koopers van vaſte goederen ſouden weten konnen, of het goedt beſwaert is of niet; *mits dat ſy geſchiede preçijſelijk volgens ordere aldaer geſtelt*, te weeten, dat de *regiſtratie geſchiede in het hypoteek boek, by preſentie van eenen van 't Gerechte ofte Wet, door den Secretaris van het gerechte, waer onder de goederen geleegen zijn, als 't een ſpeciael hypoteek is, of noopens de generale, daer de ſchuldenaer woont.* In plaetſe van een *Secretaris* kan het ook wel een *geſwooren Klerk* doen, *volgens Ordonnantie voorſz:* het ſchrijven van de Obligatie in het boek is niet aen geleegen door wiens handt het geſchiedt.

55. Soo verre van deſe vereyſchte ordere, hy de Wet voorgeſchreeven, mochte zijn afgegaen, is de regiſtratie null' ende van geener weerden en kan de later of ongeregiſtreerde niet nadeelig zijn, gelijk meermalen by den Hove geweeſen is ſoo by Sande, (n) als naderhandt; ende ſoo verre de faute by den Secretaris mochte zijn begaen, is de ſelve gehouden aen den geenen die door de qualijk gedane *regiſtratie* benadeelt is, ſijn ſchade te beeteren, gelijk mede voor ende naemaels by 't Hof wel is geweeſen. (o)

56. Het gebeurt niet zelden, dat de Secretarien deſen aengaende in faute worden bevouden, om dat ſy de gewoonte doorgaens hebben de *regiſtratien* te laten doen door onb'eedigde klerken, en de brieven terſtont daer nae uit te geven, ſonder dat echter alſdan noch de *regiſtratien* by yemant van 't Gerechte zijn verteekent; het welke ſy zelden bezorgen, als wanneer d'er een goedt getal te boeke gebragt is. Ondertuſſchen vergeetelheit of ſterfval daer tuſſchen komende, blijvender wel regiſtratien onverteekent. waer uit dan merkelijke ſwarigheden konnen ende pleegen te rijſen.

57. De woorden der Ordannantie luiden, *dat de hypoteeken ſullen worden geregiſtreert, ter preſentie van eenen van 't Gerechte ofte Wet, by den Secretaris ofte ſijnen geſwooren klerk.* Is het dan genoeg, dat de regiſtra-

(l) *l.* 1. *C. de his qui in prior.. cred. loc. ſucced.* (m) *eerſte boek tit.* 10. §. 1. (n) *lib.* 3 *tit.* 12. *def.* 15. (o) *Sand. d. def.* 15.

giſtratien in het boek werden geteeckent lange nae dat ſy gedaen zijn, by eenen van't Gerechte, ſonder dat deſe de brieven ſelf heeft gezien? nae de letter van *d'Ordonnantie* ſoud' het niet genoeg zijn, maer ſouden de brieven wel dienen ingehouden te worden, tot dat de *recognitie* van de gedane *regiſtratie* ware geſchiedt (dat die van 't Gerechte by 't doen van de *regiſtratie* ſelf ſouden preſent zijn, gelijk eygentlijk de letter zegt, is ondoelijk) Eevenwel ſchijnt, dat het teekenen ook nae gedane regiſtratie, ſonder den brief te zien, genoeg behoort te zijn. want de preſentie van die van't Gerechte niet vereyſcht wort, om de collatie, en om te zien, of 't geregiſtreerde met den brief ſelfs overeenkoomt, maer tot de wettelijke volmaektheit van de Regiſtratie; om de geregiſtreerde copie authentijk te maken is andere ordere toe geſtelt, de regiſtratie ſtrekt nergens toe, als om den geenen die ſijn hypoteek eerſt publijk maekt aen de Secretarije, *preferentie* te doen genieten; waer toe hy geregtigt is met d' aldereerſte *preſentatie*, waer nae de zamenloop der Crediteuren gerichtet moet worden; *des de regiſtratie nae d'ordere der Wet werde volrocken ende door gebrek van dien niet wederom te leure gae*, die van't Gerechte ziende de *regiſtratie* door den Secretaris ofte geſwooren klerk gedaen, heeft geen reeden, om aen de waerheit van dien te twijvelen; ſijn teeckeninge ſtrekt niet, *om van die overeenkomſte* te tuigen, maer, als gezegt is, *om de plechtelijkheit der regiſtratie te vervullen*; die niet zijnde waergenoomen nae de Wet, ſoo verlieſt de *preſentant* ſijn recht hem uit de Wet geſchapen.

58. Maer of de Secretaris, anders de geſwoorene klerk de *regiſtratie* niet hadde verteekent maer ſlechts een van't Gerechte? by aldien blijk is, dat hy de regiſtratie heeft gedaen ofte *gerecognoſceert*, ſchijnt ſulx genoeg te zijn tot voldade van de Wet, want die ſijn teekeninge niet vereyſcht, ende voor ſodanig blijk behoort te worden gehouden, dat hy ſelf op de geregiſtreerde principale brief hebbe geteekent het gewoonlijke, *geregiſtreert op ſulk een jaer, maent een dag.*

59. Het privilegie dan van *regiſtratie* beſtaet hier in, dat *ſodanige eerſt geregiſtreerde hypoteeken recht van preferentie genieten voor anderen, al ſchoon die voor Notaris ende twee getuigen in publijke forme of anders met drie getuigen beveſtigt ende van ouder dato waren als de geregiſtreerde*; ſonder nochtans, dat de hypoteeken *ſtilſwijgende uit de Wet ingevoert, die in't voorige kapittel zijn* verhaelt, daer door ſullen worden benaedeelt ofte te rugge gezet, maer dientenevens ſal beſchreeven Keyſers recht worden gevolgt, zegt *de Ordonnantie.* (p)

60. Voorts

(p) *ordonn. tit. voorſ. art. 2.*

60. Voorts kan ontrent de ordere des tijts, het zy van de date der obligatie ſelfs, of van de *Regiſtratie*, deſe twijvelinge voorvallen; als'er bevonden wort een gemeine *hypoteek* niet geregiſtreert ouder als een ander *ſtilſwijgend hypoteek* ſonder privilegie van ordere, ook ongeregiſtreert, ſoo moeſte de oudtſte nae rechte voorgaen; maer neemt, dat 'er dan noch andere geregiſtreerde obligatien zijn jonger gedateert als de twee voorgaende, die behoorden uit kracht van de regiſtratie te gaen voor de eerſte, *ende nochtans moeſten ſy achter de tweede blijven*, om dat ſy jonger zijn, en de regiſtratie kan haer niet helpen tegen een ſtilſwijgende of wettige *hypoteek*; een van beyden moet hier geſchieden, *of d'eerſte moet ſijn recht verlieſen ten aenzien van de tweede, of de laeſte geregiſtreerde obligatien moeten lijden dat een ouder ongeregiſtreerde voor haer gaet.* de reeden ſchijnt te eyſchen, *dat de eerſte ongeregiſtreerde werde achtergeſtelt*, om dat de zamenkomſte van een wettig hypoteek ſoo by geval geſchiedende, niet kan wech neemen het verkreegen recht van de regiſtreerde *hypoteeken*. diergelijke twijvelinge is voorgevallen in deſe ſake. Preferentie was uitgeſprooken tuſſchen de Crediteuren van T.S. Predikant tot *Tjummarum*. d'eerſte in ordere was geſtelt het Dorp, de tweede M. I. de derde Trijntje D. Deſe laeſte appelleert tegens het Dorp, en wint het, ſoo dat ſy voor het Dorp wort geſtelt, of het Dorp achter haer, dat in effect een en't ſelve is: daer op meint ſy d'eerſte penningen te trecken, of heeftſe getrocken; maer M. I. eyſt deſelve wederom met te zeggen, *gy kont niet voor my trecken; want ik ben voor u geprefereert.* ſy wederom, *ik gae voor het Dorp, en het Dorp gaet voor u, ergo ik mede voor u.* Van d'eene kant zag men de ſake dus in, M. I. *niet hebbende geappelleert moet lijden, dat het gelt van het Dorp voor hem werde getrocken, dat neemt Trijntje D. wech door kracht van de ſententie, en dan blijft het Dorp noch voor* M. I. en voor de verdere Crediteuren niet hebbende geappelleert. Andere namen het dus, *Trijntje D. heeft gepleit met het Dorp, ende gewonnen, dat ſy beeter recht heeft als het Dorp*, ſonder dat van M. I. *recht queſtie geweeſt is; met het appel heeft ſy verkreegen dat het Dorp niet voor haer trecken kan, maer achter haer komen moet, zy heeft niet verkreegen dat ſy in plaetſe van het Dorp ſoude ſtaen, en* M. I. *verby ſpringen: dat is ook haer eyſch niet geweeſt. 'Tis waer dat ſy dusdoende het wilt voor I. heeft opgedaen, maer 't is een gevolg dat uit haer doen vloeijen moet; ſy heeft door appel gemaekt dat het Dorp wachten moet, tot dat ſy getrocken heeft; het Dorp ſtilſtaende, koomt* M. I. *'T is ſoo dat* M. I. *het Dorp niet konde keeren; maer echter het Dorp is gekeert en moet ſtil ſtaen, ſoo treedt* M. I. *toe, dat Trijntje niet kan keeren; als*

min-

minder recht hebbende; Waer uit blijkt dat Trijntje wel hadde konnen accorderen met het Dorp, en dan het Dorp laten trecken, dat M. I. niet hadde konnen beletten: Daer was ook consideratie dat Trijntjes appel mede moeste profiteren aen M. I. als in een gemeine sake, (o) maer in *cas* van *preferentie* staen alle Crediteuren op haer selven, en yder tegens een yder, soo dat het qualijk een gemeine sake kan genoemt worden. Als zeven advijsen waren gevallen, drie voor't eerste gevoelen, en vier voor M. I. *is gebeurt dat partijen zijn geaccordeert voor Alderheiligen.* 1680.

61. Daer is ook een *Staets-resolutie van den 22 Februarij* 1652. *dat alle grontheeren met twee jaer huir sullen gepresereert zijn voor alle geregistreerde hypoteeken.* waer mede sy het recht van *legale hypoteeken* hebben gekreegen, sonder dat sy echter konnen gaen voor *ouder hypoteeken als de huir is*, om dat stille Wettige *hypoteeken d'ordere van tijt ook onderworpen zijn*, ende het oogemerk der Wet alleenlijk is, *dat de registratien haer niet sullen deeren*, deswegen ook in de *resolutie* staet; *dat sy strekt tot nader uitleggínge van het 20 art. tit. 10. van't eerste boek der Ordonnantien van aenteekening der hypoteeken.* het selve blijkt ook, om dat Landt-Heeren voor geen weesen gaen, *volgens de eygenste resolutie*, maer de *weesen moeten haer de regel van de tijdt ook onderwerpen*, gelijk *hier boven is* aengeweesen.

62. Is ook reede gezegt, dat als 'er *veel hypoteeken te gelijk worden gebragt te registreeren*, als dan die sijn brief eerst heeft gepresenteert voor moet gaen, tot welken eynde by den Secretaris of klerk geteekent wort op de rug *presentata* den 13. Martij 1678. ten half tienen voor noen of diergelijke, *komende zomtijts in schielijke voorvallen het onderscheidt op een minuit aen*; by welke geleegentheit eertijts weete gebeurt te zijn tot *Franeker*, dat twee te gelijk inkomende, d'eene sijn brief in de handt hebbende om over te leeveren, een ander van achter sijn rugge, d'eerste sprak ende riep sijn brief te *presenteeren*, die dan voor moeste gaen.

63. De regel van registratie houdt op, wanneer de schuldenaer ten deele heeft eygen Crediteuren, ende ten *deele beswaert is met de Crediteuren van sijn Ouders, of yemant anders daer hy erfgenaem van is*, want dese laeste gaen voor op de goederen van de overleedene afgekomen, ende van wien sy het pandt-recht op de goederen verkregen hebben, *schoon des schuldenaers en erfgenaems eygen Crediteuren voor haer mochten zijn geregistreert*; maer dit heeft geen plaets in personele Crediteuren die moeten tot desen eynde verloecken *het beneficie van separatie*, waer door sy konnen verkrijgen, dat de goederen van d'overleedene, daer sy

(o) *per tit. C. si un. ex plur. appell.*

ſy Crediteuren van zijn, geſcheiden worden van des erfgenaems goederen, op dat ſy uit des eerſten goederen, alleen mogen betaelt worden, (r) van dit *beneficie* ſal *terſtont nader* geſprooken worden.

64. Eindelijk de vooren geſtelde regel van tijdt geeft te kennen, dat als de *hypoteeken* beyde op een tijt en ogenblik zijn opgericht, ofte ter regiſtratie gepreſenteert, immers dat het onderſcheidt niet en blijkt, *dat alſdan het verpande goedt gelijkelijk onder haer gedeilt moet worden*, (ſ) ende voorts houdt de kracht van regiſtratie op, in de verdere gevallen, *in welke wy gezegt hebben, dat de reegel van tijt in rechten geſteit niet ingezien wort.*

65. De eerſte Crediteur kan de laeſte niet beletten, ten einde den debiteur aen te ſpreeken om te executeeren, ende ſijn goedt te verkoopen, mits d'eerſte ſijn recht op het goedt of op de penningen behoudt. Edoch als d'eerſte Crediteur heeft het recht van *poſſeſſie door de clauſula conſtituti*, ſoo behoeft hy niet te lijden, dat de goederen hem alſoo weſende verbonden, werden verkocht, om dat het ſelve niet kan geſchieden *ſonder hem die poſſeſſie te beneemen*, die hy wettelijk heeft, en is alſoo geweeſen in de ſake *van Popke Gerbens, contra Arent Hobbema in qualiteit den 5 November* 1680. *op rekeſt*, ende zeedert is verſcheidene maelen in dier voegen verſtaen, ten aenzien van het recht van de *Reverſalen* voorzien met de *clauſula conſtituti.*

66. Soo de Debiteur, of een Crediteur, die het eerſte recht niet en heeft, het verpande goedt verkoopt, *ſoo lange de penningen niet getelt zijn*, kan de eerſte Crediteur den kooper of achterſte Crediteur aenſpreeken om het gelt met de *hypotekeere actie* die men *utilis*, dat is nutlijk of oneigentlijk noemt, en ſulx uit kracht van *een ſlechte generale hypoteek*, ſchoon hy tegen de verkoopinge niet en hadde geproteſteert. (t)

67. Maer het gelt by den kooper zijnde getelt, ſoo kan d'eerſte Crediteur op het goedt ſelve gaen; op de penningen die by de latere Crediteuren ontfangen zijn, heeft hy geen aenſpraek, *ten zy, dat hy ten tijde van de verkoopinge of te vooren geproteſteert hadde, ſijn pandt-recht te willen behouden.* (u)

68. Evenwel dat proteſt nae gelaten zijnde, kan echter d'eerſte Crediteur door de nutlijke *actie hypotecaria* d'achterſte Crediteuren, die de penningen ontfangen hebben, *onder cautie van het ſelve te ſullen wederom keeren, als yemant beeter recht hebbende zich op doet*, aenſpreeken, om

(r) *Dix. ad tit. ff. de ſeparation. Sand.* 3. 12. 17. (ſ) *l.* 7. *pr. & §.* 1. *Qui pot. in pign.* (t) *Sand.* 3 12. 27. (u) *l.* 1. *ff. de diſtract pign.*

het gelt, nademael ſy den kooper, die anders het goedt weder moet ruimen, ſouden moeten ſchadeloos houden, om alſoo de omweegen van pleiten, te vermijden. (w)

69. Maer als de latere Crediteuren het gelt hebben ontfangen van de ſchuldenaer ſelf; immers niet van den verkooper of ander bezitter van des Debiteurs vaſtigheden, die ſy, met *hypoteeks-actie* aengeſprooken zijnde ſouden moeten vry houden, ſoo konnen ſy om het gelt niet worden gemoeit, als het wech ende niet meer voor handen is, (x)

70. Alleen heeft de Fiſcus dat recht om ook het verteerde gelt van een achterlijker Crediteur weder te eyſchen, (y) in een erveniſſe onder *beneficie* van *Inventaris* aengegaen, hebben de voorſte Crediteuren ook het ſelve recht. (z)

71. Als'er geen *hypoteek-houders* gevonden worden, ſoo komen de perſonele Crediteuren, *gelijk te vooren gezegt is*, nae proportie van yder ſijn ſchult, treckende eerſt de renten, en dan het capitael ſoo verre het ſtrecken kan. (a)

72. Regiſtratie kan een perſoneele ſchult niet helpen, maer daer zijn eenige *geprivilegieerde* die voorgank hebben, waer van d'eerſte gezegt wort de Fiſcus te zijn, of het Landtſchap in gemein ſlag van ſchulden, maer dit is in der daedt niet anders als recht van wettige hypoteek, (b) eerder ſchijnen hier toe gebragt te moeten worden de Steeden en andere Gemeenten. (c)

73. Nae hem komen die geene die geborgt hebben om yets te koopen, ofte bewaren ſonder *hypoteek te bedingen* (d) ook een bruidt die het houwelijx-goedt voor af aen den bruidegom betaelt heeft, (e) van welke twee men niet weeten kan wie de laeſte moet zijn, en daerom ſouden ſy te zamen komende gelijkelijk moeten deilen.

74. Het laeſte privilegie onder de perſonelen is, voor de geene, die by een publijk perſoon gelt heeft neergeſtelt, ingevalle het ſelve gelt niet meer voor handen is. (f)

75. Veele Rechts-geleerden willen, dat *arreſten* ook een ſoorte van pandt-recht geven, dat ſoo verre wel waer mach zijn, als van nooden is om d'aenſprake te veſtigen, ter plaetſe daer het goedt gearreſteert is, ten eynde de eygenaer hem daer ſal moeten komen verweeren; maer het is ſeeker dat arreſt geen præferentie geeft, noch tegen een die later arreſt

(w) *Sand. d. def. 27.* (x) *Herbaj cap. 5. per tot.* (y) *l. 18. §. ult. ff de jur. fiſc.* (z) *l. ult. §. 6. C. de jur. delib.* (a) *l. 5. §. 2. ff. de Solution.* (b) *l. 46 §. 3 ff. de jur. fiſci.* (c) *l. 38. §. 1. ff. de reb. auctor. jud. poſſid.* (d) *l. 26 l. 34. ff. de reb. auctor jud. poſſid. l. 17. C. de pignor.* (e) *l. 17. §. 1. ff. de reb. auct. jud.* (f) *l. 24. §. 2. ff. eod l. 7 ff. depoſ.*

arreſt mocht hebben gedaen, noch tegens andere die ganſch niet hebben gearreſteert; en wort ſulx in onſe practijke buiten twijvel gehouden, gelijk het nae rechten ongetwijvelt is.

76. Voor het *krijgs-gerechte* nochtans is een practijke, die by veele rechts-geleerden wort gepreeſen, beſtaende hier in, dat als eenige arreſtanten door haer neerſtigheit ofte klaerheit van ſaken eerder tot *ſententie* koomen, ſy ook alſdan eerder *executie* konnen krijgen, ſonder nae d'andere te wachten; en dat alſoo die eerſt koomt die eerſt maelt, ſonder ook daer nae gehouden te zijn om het ontfangene wederomme uit te keeren.

77. Maer als de Crediteuren over de preferentie twiſten, en de ſake in haer geheel is, of de penningen uit des ſchuldenaers goedt gemaekt by malkanderen zijn, ſoo heeft *ook nae die practijke*, d'eene geen meerder recht als d'andere.

78. Maer de vrage is, wat recht de Crediteuren eenes overleedenen Schuldenaers, ende die van ſijn erfgenaem, tegen elkanderen hebben, als ſy beide niet konnen worden voldaen.

79. Moeten onderſcheiden worden ook in deſen de hypotekeere van de Perſoneelen. d'eerſte zijn van Rechtsweegen geſcheiden; invoegen die van d'Overleedene gaen voor op deſſelfs boedel, ſchoon nae des Erfgenaems Crediteuren geregiſtreert. (g)

80. De Perſoneele, dat is, alle, die geen hypoteek hebben, komen ſonder onderſcheidt op de goederen des overleedenen ende van ſijn Erfgenaem door elkanderen; ſoo wanneer ſy tijdelijk geen *Separatie* verſoeken.

81. 't Welk is een beneficie, waer door de Perſoneele Crediteuren des Overleedenen konnen verkrijgen, dat deſſelfs goederen werden geſcheiden van den boedel des Erfgenaems, die ook met ſchulden beſwaert is, op dat ſy uit des verſturvenen goederen mogen worden betaelt.

82. Het is een *beneficie*, om dat anders de Erfgenam ende d'Overleedene maken een Perſoon, ende haer beider goederen by gevolge een boedel ſouden maken, indien de Wet dit middel niet verſchafte.

83. 't Wort aen de *Perſoneele* Crediteuren alleene gegeeven, om reeden die gezegt is, dat den geenen, die hypoteek hebben, dit beneficie niet van nooden is.

84. De reeden van deſe reeden is; *dat hypoteek is een ſoorte van beheeringe geveſtigt op het goedt, het welke verkreegen zijnde by des overleede-*

(g) *Sand.* 3. 12. 13.

nen Crediteuren op des ſelfs goedt, daer op blijft, ende door naekomende Crediteuren van den erfgenaem niet kan wechgenoomen ofte verandert worden. Edoch de perſoneele Crediteuren, hebben geen recht op het goedt, maer alleen op den perſoon des overleedenen gehadt, die wech zijnde, ſoo hebben ſy't op de perſoon van d'erfgenaem, op welken ſijn eygen Crediteuren het ſelve recht hebben; ende ſoo worden beiderhande Crediteuren te zamen gehoopt, ſoo verre die van d'Overleedene dit beneficie van ſeparatie zegge, niet tijdelijk komen te verſoeken.

85. 't Is alleen voor de Crediteuren *des Overleedenen:* dien van de Erfgenaem, ſchoon door vermenginge van 's Overleedenen Crediteuren benadeelt, wort geen *Separatie* gegunt, om dat ſy met den Erfgenaem ſelf hebben gecontraheert, ende niet konnen beletten, dat die zich met geen meer ſchulden ſoude beladen; maer de Crediteuren van d'overleedene te vooren met den erfgenaem niet te doen hebbende gehadt, behoeven haer aen den ſelven niet te houden.

86. Sy konnen dit *beneficie* verkrijgen binnen de vijf jaren, nae't aengaen der erveniſſe, by aldien ondertuſſchen de goederen van d'Overleedene niet zijn ter goeder trouwe verkocht of met des Erfgenaems boedel vermengt, invoegen de ſcheidinge niet meer kan in't werk geſtelt worden.

87. Des overleedens Crediteuren zijnde voldaen, ſoo blijft de reſt van deſſelfs goederen tot profijt van des Erfgenaems Crediteuren; ende ſoo verre d'eerſte niet konnen betaelt worden, ſoo hebben ſy noch haer actie behouden op den Erfgenaem ende ſijn goederen. (h)

(h) *Dix: ad tit. ff. de Separat.*

LI. Kapittel.

Hoe Pandt-recht geëyndigt wort.

Het gaet ten eynde, ſoo dikwils de principale ſchult te niete gaet door betalinge, Schult-veranderinge, Quijtſcheldinge enſ. Noch door ſaeks ondergang, door accoort ende conſent om te verkoopen; of aen andere te verpanden. enſ.

1. PAndt-recht wort geëyndigt, of by gevolge van de principale Obligatie, waer van de verpandinge een aenhangſel is, of om byſondere reedenen het pandt betreffende.

2. De principale *Obligatie gaet te niet*, eerſtelijk, *door betalinge*, welke gedaen zijnde, moet het pandt weder herſtelt worden.

3. Ende alſoo een ſchuldenaer ten geenen tijde wort uitgeſlooten van betalinge te doen, ſoo volgt, dat ook *het recht om pandt onder betalinge te loſſen, door geen preſcriptie van tijt kan worden belet*, gelijk *het gemeene gevoelen ende reeden mede brengt.*

4. In plaetſe van betalinge ſtrekt ook *conſignatie*, wettelijk ende op ſijn tijt gedaen, (a) gelijk daer van *elders* moet worden geſprooken.

5. Ten *derden*, Schult-vernieuwinge behoort hier mede toe, wanneer in plaetſe van d'oude *obligatie* een nieuwe gemaekt is, te weeten, geen nieuwe brief, maer een nieuwe ſoorte, gelijk of yemant een koop-ſchat quiteerde en in plaetſe van dien een handt-ſchrift nam, ſonder hypoteek of op ander goedt, van gelijken, als 'er een ander debiteur in plaetſe van den ouden wort aengenoomen, ſoo houdt de hypoteek op de goederen van den eerſten op. (b)

6. Ten *vierden*, Quijtſcheldinge van de ſchult, neemt ook hypoteek ende al wat daer aen vaſt is weg, (c) ende ten laeſten, als de Contrahenten van hun contract afgaen, ſoo volgt dat de hypoteek daer aen mede te niete gaet, (d) kan ook de hypoteek op haer ſelf door bloote *contrarije* overeenkomſte van partijen worden herroepen, (e) is 't een geleevert pandt, ſoo verſtaet ſich, dat de weder leeveringe daer by moet komen.

(a) *l.* 16. *C. Qui pot. in pign, arg. l.* 9 *C. de ſolut.* (b) *l.* 18. *ff. de Novat.* (c) §. 1. *Inſt. Quib. mod. toll. oblig.* (d) §. 4. *eod. tit.* (e) *per l.* 4. *ff. de pign. & l.* 23. *C. eod tit.*

7. Eyndelijk ſoo dikwils de principale obligatie ten eynde gaet, het zy onmiddelijk uit kracht van de Wet (*ipſo jure*) ofte by middel van *exceptie*, ſoo heeft de hypoteek daer aen gehecht ook geen meer kracht; gelijk of een voogd over minderjarige, gelt in die *qualiteit* opgenoomen hebbende ſijn eygen goederen daer voor mede verbonden hadde; want hy reeckeninge gedaen ende dat ſtuk verantwoort hebbende, nademael de actie ten principalen alſdan tegen hem ophoudt, *gelijk elders aengeweeſen is*, ſoo vervalt ook de hypoteek daer van afhangende, *'t welk is ontwijvelbaer* recht, hoe 't ook oyt genoomen ofte geweeſen mach zijn.

8. Het ſelve is te verſtaen van Procureurs ende van alle bewinthebbers van vreemde goederen, ſoo dikwils ſy niet anders als *in die hunne qualiteit* verbonden zijn. Want dan ook de Crediteuren geen andere gedachten met reeden hebben konnen opvatten, als dat die voogden ende laſt-hebbers hun goederen hebben verbonden, *ten eynde ſy hun laſt ſouden moeten goedt maken ende ſoo lange ſy die behielden zorge voor de betalinge draegen ende daer toe reddinge ſouden maken, als het wierde gevordert*; maer alſmen de hypoteek by hun gepaſſeert voor geduirig ſoude willen neemen, was het recht, dat een voogd of Procureur nae de reeckeninge niet meer gehouden is, van geen nut; alſoo de gewoonte is, dat in alle obligatien hypoteek van die ſe paſſeert, wort bygevoegt, edoch noyt anders als een gevolg ende een aenhangſel van dien, moetende volgen het lot ende deugt des ſelven, *gelijk alle de acceſſorien hunne principalen.* (f)

9. Eyndelijk wort Pandt-recht en hypoteek geëyndigt door *ſaeks ondergang*, dat is, als het verpande goedt te niete gaet, (g) *wort het pandt-recht mede verlooren*, ſoo nochtans dat een verpandt huis neergeworpen, en weder opgebout zijnde, blijft onder den *hypoteek*, (h) om dat de grondt, waer van het huis een aenhangſel is, altoos verhypotekeert blijft.

10. Edoch als een derde bezitter van goeder trouwen een nieu in plaetſe van 't oud huis gemaekt heeft, dat huis is noch wel mede verpandt, om dat het op de verpande gront ſtaet; Edoch de bezitter behoeft dat aen de Crediteuren niet in te ruimen, als nae voldade van ſijn onkoſten, immers ſoo veel het huis nu meer weert is als te vooren. (i)

11. Anders is 't met een huis, dat op een ander mans gront ſtaende

(f) *Ziet Sand. 3.7. 1.* (g) *l. 8. ff. Quib. mod. pign. vel hyp. ſolv.* (h) *l. ult. ff. de pignor.* (i) *l. 29. §. 2. d. tit. Quib. mod. pign. ſolv.*

de by d'huis-eygenaer is verpandt en daer nae verbrandt. deſelve debiteur het weder opbouwende blijſt het verpandt, nae als vooren, maer een ander op nieuws bouwende, hebben de Crediteuren geen actie op het nieuwe huis; om dat ſy geen pandt-recht op de grondt hebben gehadt, waer van het huis, als gezegt, een aenhangſel is. *Soo weete by den Hove geweeſen te zijn, dat de Crediteuren geen recht ſouden hebben, als op het geene de nieuwe bouwer van de materialen der verbrande huiſinge aen het nieuw' hadde gebeeſigt.*

12. Veranderinge van het goedt neemt pandt-recht niet weg; gelijk als van een huis gemaekt is een hof, ofte wijngaert, of dat de leedige plaetſe alleen overgelaten is, dan blijſt echter de *hypoteek* op het geene daer bevonden wort, (k) *ten ware de veranderinge ſoo groot was, dat de eygendom ſelve daer door mochte verlooren gaen*; gelijk of uit het verpande hout een ſchip gemaekt was, waer van in 't *Kapittel van nieuwmaek ſel*, geſprooken is. (l)

13. Noch wort pandt-recht geëyndigt by middel van exceptie, wanneer de Crediteur belooft en aengenoomen heeft de ſchult niet te ſullen eyſchen; gelijk mede als by *ſententie* of *opgedragen* eedt de principale ſchult eyſch verlooren wort. (m)

14. Verder, als een ſchult-heer toegeſtaen heeft, dat het verpande goedt, aen een ander ſoude moogen verkocht, (n) ofte ook aen een ander op nieuws verpandet worden, *ten ware het goedt van ſulken weerdije mochte zijn, dat beide ſchulden daer uit betaelt konden worden.* (o)

15. Maer de bloote wetenſchap die de Crediteur heeft gehadt van de verkoopinge, of nieuwe verpandinge, kan niet ſchaden; (p) *ten ware beweeſen wierde, dat het ſwijgen bedrogs-halven geſchiedt was.* (q)

16. Als ook de Fiſcus, of de Heeren Staten eenig goedt laten verkoopen, ſoo hebben de Crediteuren, die het ſelve geweeten hebben, geen actie naderhandt, om hun hypoteek-recht te vervolgen. (r)

17. Als ook de Crediteuren door een publijke bekentmakinge zijn gewaerſchout van de verkoopinge der hypoteeken, ende ſy tegenwoordig zijnde ſtilſwijgen, zegge, door een bekentmakinge tot dien eynde gerichtet, ende niet door een gemein *biljet*, hoedanig van alle oopenbare verkoopingen worden aengeplakt, ſy ſouden in ſulken gevalle verſtaen worden van haer pandt-recht vervallen

(k) *l.* 21. *ff. de pigner. act. l.* 16. §. 2. *ff. de pignor.* (l) §. 25. *Inſt. de Acquir. Rer. Dom.* (m) *l* 13. *d. tit. Quib. mod. pign. vel hypoth. ſolv.* (n) *l.* 8. §. 6. & 15. *eod. tit l* 4. & *l.* 7. *C. de remiſſ pign.* (o) *l.* 12. *pr. eod. l* 12. § 4. *Qui pot. in pign.* (p) *d. l.* 8. §. 15. (q) *arg. l.* 5. *C. eod.* (r) *l.* 8. *C. de remiſſ pign.*

vallen te zijn. (f) By ons worden ſoodanige *ſpeciale* bekentmakingen weinig gebruikt.

18. Die een *hypoteek* uit de Wet heeft, en neemt daer toe noch een by accoort, verlieſt daerom het voor-recht van de wettige geenzints, *om dat overvloedige verſeekeringe niet kan ſchaden.*

19. Staet eyndelijk te letten, dat als de Crediteur met accoort zijn ſchult heeft afgeſtaen, indiervoegen dat het accoort niet kan beſtaen, evenwel het pandt-recht verlooren wort, *ten ware de ſelve oorſake van ondeugt het pandt even ſoo wel raekte als het goedt ſelf.* (t)

20. Geen Crediteur is gehouden voor ſijn *hypoteek* die hy heeft, een borge, of een ander pandt, *ſchoon even ſoo goedt*, aen te neemen, indien hy niet en wil, gelijk de ſchuldenaer ook niet gehouden is, een ander pandt te geeven als 't eerſte verlooren is, al waſt voor een eeuwige rente verbonden geweeſt. (u)

21. Het kan echter gebeuren, dat beſondere omſtandigheeden van billijkheit den Rechter wel konnen beweegen, om het verſoek van den Schuldenaer tot veranderinge van pandt, in ſchulden die niet konnen afgeloſt worden, in te ſchicken ende den Crediteur te ordonneren, om andere verſeekeringe te neemen. (w)

LII. KAPITTEL.

Van Grondt-pachten ende eeuwige Renten.

Onderſcheidt tuſſchen Grondt-pacht ende eeuwige Renten. Mitſgaders aenſpraek' in Rechte, daer uit geſchapen.

1. WY hebben geſprooken van *Eygendom*, *Erveniſſe*, *Dienſtbaerheit*, *Leen-recht*, *Erf-pacht* ende *Pand-recht*; Volgen nu noch twee ſoorten van beheeringe, welke zijn *Grondpacht* ende *Stem-recht.*

2. Het woort Grondt-pacht wort ruim of eng genoomen. Ruim beteec-

(f) *l. 6. C. de remiſſ. pign.* (t) *l. 1. §. 1. Quib. mod. pign. ſolv. l. 5. C. de remiſſ. pign.*
(u) *l. 6. §. 1. eod. tit. Quib. mod. pign. ſolv. Ziet Zutphen tit. van hypoteek art. 8. en 15.*
(w) *Schotan. exam. ad d. tit.*

beteeckent het een recht, *om ſeecker inkoomen jaerlijx te beuren uit onroerlijk goedt*, het zy huis of landt.

3. Maer in een enger zin wort grondt-pacht genoemt, *een inkoomen uit ſoodanige gronden, waer op huiſen zijn gebout*, ende hebben gemeenelijk haren oorſpronk van de Eygenaers, die als ſy huiſen of huisſteeden vervreemden, daer ſoodanige pacht op pleegen te leggen; dies het op andere plaetſen *Oud-eigen* wort genoemt.

4. Daer en tegens diergelijke inkomſten uit platte landen worden meeſt genoemt *eeuwige Renten*, hoewel ons *Ordonnantie* het een en 't ander met het woordt *renten* beteeckent. (a)

5. Tuſſchen grondt-pachten echter uit huiſen gaende ende eeuwige renten uit landen, is dit onderſcheidt, dat d'eerſte altoos konnen afgeloſt worden, *ten eynde de huiſen niet en vervallen*, zegt de *Ordonnantie* (b) ende dat tegen de penning *twintig*, ſoo het ſchijnt, om dat by Placcaet van den Lande die proportie van renten vaſt-geſtelt is, daer geen bedingſt gevallen is.

6. Anders *zijn eeuwige Renten geen verval onderworpen*, gelijk Vruchtgebruik, Erf-recht ende Leen-recht, maer ſy blijven, ſoo lange ſy vrywillig worden overgedragen, of door preſcriptie van 30 jaren verlooren gaen.

7. Sy worden van de ſelve natuir met onroerlijke goederen gereeckent, ende *moeten daerom ook te boode worden geſtelt.* (c)

8. De actie daer uit voortkoomende gaet op yegelijk bezitter, ten eynde ſijn bezeeten goedt ſal worden verklaert met de Renten beſwaert, ende hy gecondemneert, om de ſelve jaerlijx te betalen, *ende ſoo voort.*

9. Maer om de verſcheenene Renten van voorige jaren is actie perſoneel op den geenen dieſe ſchuldig is ende hypotekair op het goedt daer uit de renten gaen; Sulx de *concluſie* noopens de verſcheenene renten moet zijn *alternatijf*, gelijk *van de actie hypotekeer te vooren is gezegt.*

10. Deſe actie ſoo wel tot de gerechtigheit, als tot de verſcheenene renten is ook ondeilbaer, ende kan daerom tegen een die maer een ſtuk van de beſwaerde goederen bezit, worden aengeſtelt; mits het ſtuk manlijk genoeg zy, dat de geëyſchte ſumma daer uit kan getrocken worden.

(a) *1. boek tit. 11. art. 6. ende volgende.* (b) *tit. voorſſ. art. 11.* (c) *Ord. tit. voorſſ. art. 6.*

LIII. KAPITTEL.

Van het Stem-recht in Frieslandt.

Hoedanig dit Recht zy, en dat het ook tot 't Patrimonij *behoort. Is vast aen 't goedt, maer kan echter verkocht ende wechgemaekt worden; doch niet voor by-sondere saken ende voorvallen. De oeffeninge daer van by wijse van last-geevinge.*

1. NOch koomt ons voor een soorte van beheeringe, of die daer toe kan gebracht worden, te weeten, het recht van stemmen, dat op de voornaemste vaste goederen, landewaerts in Frieslandt is leggende, nae de Cohieren, ofte Registers daer van zijnde.

2. Dit is soodanig een recht, dat alle Eygenaers van al sulke goederen, *sonder onderscheidt van mannen of vrouwen, volwassene of kinderen*, (dese door hare voogden) *vreemde of inboorlingen*, stemmen mogen in alderhande Dorps, Grietenij's en Lands saken, de gemeine stemminge onderworpen zijnde, waer onder ook het *jus Patronatus*, soo genoemt, het recht en dispositie over alle Dorps, en Kerke goederen, en de beroepen van Predicanten is begreepen.

3. Het blijkt wel, dat dit recht voornamentlijk tot het *Staet-recht* behoort; Maer niet te min om dat het op het goedt ligt, ook daer mede verkocht, en alle dagen ver-erst wort, soo is het ook *Patrimonieel*, desweegen ook die dit recht hebben *eygen-erfden* genoemt worden.

4. En komen daer ook dikwils questien uit voort, die tot ordinaris Recht behooren, by exempel, *ofte de gemeine Ingezeetenen ende gemeentes lieden, geen eygen-erfden zijnde, noch stemmen hebbende*, haer over des Dorps, en Kerke goederen mogen bemoeijen om die te beswaren; En is by den Hove verstaen van *Neen*, nevens het versoek van de Ingezeetenen van den Dorpe W. die een Contract met haer nieuw beroepene Predikant gemaekt hadden, dat hy jaerlijx een seecker Tractament soude hebben, en de Pastorije goederen, met lasten ende profijten, aen het Dorp souden komen; in gevolge van welk accoort sy versochten te mogen verkoopen ofte verpanden eenige vastigheden,

heden, om de taxatie van huisingen op de Pastorije landen, daer uit te hoeden. *Is haer niet toegestaen, om dat de supplianten niet bevoegt waren geweest soodanig een Contract te maken, nochte Dorps goederen te beswaren, maer sulx de gezamentlijke eygen-erfden betrof, den 24. December* 1679.

5. Dit Stem-recht is vast aen het goedt, en kan van het selve niet worden gescheiden, behalven dat de *Papisten* om het mistrouwen, dat men op haer heeft al van ouds, en de kerke met de geestelijke landen, om het misbruik van kuiperijen daer van onlangs zijn berooft, ook de Menniſten in saken de Gereformeerde Religie betreffende.

6. Voorts is het seecker, dat dit recht niet kan worden verkocht, of in eeniger manieren vervreemdet, invoegen *dat het Stem-recht een ander sonde toebehooren, als de eygenaer van het Stem-dragende landt.*

7. Want om dat dese ordere beraemt is, *ten eynde de Stemmen altoos seecker, en soo alle verwerringe uit 's Landts regeeringe geweert mochte zijn*, soo kan dat oogmerk sulken scheidinge geenzints lijden; maer yemant sijn landen willende verkoopen, kan sulx in dier voegen wel doen, dat hy een stuk behoudt daer hy de Stem opligt, gelijk dikwils geschiedt.

8. Ook laet de reeden van rechte wel toe, dat yemant voor een tijt, of voor sijn leeven de begeevinge van een Stem, liggende op sulk een landt, en daer op blijvende by Contract, of Testament werde gemaekt en toegestaen; *gelijk by den Hove verstaen is, ten aenzien van de Heere P. van D. wiens huisvrouwe, J. van A. haer erfgenamen hadde belast, de Stemmen van haer landen, in faveur van haer man sijn leeven lang te dirigeren, den 9. November* 1669.

9. By gevolge mach yemandt sijn landt wel verkoopen, onder die voorwaerde, dat hy de Stemmen sal behouden, *mits dat het niet en zy in 't eeuwig, en dat de Stem in der daedt op het goedt blijve liggen.*

10. Want als 't oogmerk, en gemeen interest van 't Landt wort bewaert, *te weeten, dat de Stemme selfs niet wort gescheiden van het goedt*, soo mach een yeder voor de rest doen met sijn goedt wat hy wil.

11. Kan dit soo geschieden, soo mach men ook voor sulk een algemein toestaen wel gelt ontfangen, *maer niet in seekere saken, wanneer de Stemmen vergadert worden*, om het een of 't ander 's Landts dienst rakende, te bestellen.

12. Want in het algemein is het Landt evenveel, wie de Stem heeft, als het geen persoon is by de Wet verbooden; maer als 'er gehandelt wort van dadelijke bedieninge van Lands saken in het beson-

der, dan is verkoopen van een Stemme *corruptie*, en verbooden by de Wet *Julia* van *kuiperije*, waer by geſtraft worden die ampten verkrijgen met *corruptie van Stemmen.* (a)

13. Indien echter bevonden wierde, dat yemant ſijn werk maekte om ſulke begeevinge van Stemmen, ſonder eygendom van landen, veel te verkrijgen, ſulx ſoude lichtelijk mede nae verbooden konſten van kuiperije konnen ſmaken.

14. Alſoo dit recht den eygenaer toekomt, ſoo valt dikwils voor, by verkoopinge van landen, dat de kooper Stemt eer de koop te boode geſtelt is, en wel tot faveur van een ander, als de verkooper al voor het paſſeeren van de koop hadde belooft te ſullen doen, *of dat'er procuratien gevonden worden van de kooper, en verkooper, tegen elkanderen ſtrijdende*; wort gevraegt welk van beiden gelde moet.

15. En is ſeecker, dat de eygendom overgaet met de leeveringe, en overdrachte van het ware bezit; dies ook nae dat de ſelve ontwijvelijk geſchiedt is, het Stem-recht by den kooper moet zijn, gelijk het voor de leeveringe, ſchoon nae de koop, is by den verkooper. *boden en conſent geeven geen eygendom, maer beveſtigen de ſelve, en makenſe geruſt*, ſoo als aengeweeſen is in 't *Kapittel van Leeveringe.*

16. Edoch als d' overdrachte ende leeveringe geſchiedt is, ſoo kan de belofte des verkoopers, ofte ſijn laſt-geevinge, tegen den kooper, en tegenwoordige eygenaer niet meer gelden, maer is los en krachteloos, gevende ſoodanige belofte en procuratie geen recht op het goedt, maer alleenlijk *obligatie perſoneel*, gelijk uit alle Contracten. ende is alſoo by my *geadviſeert*, voor eenige jaren in een ſake rakende de beroepinge van den Dorpe *Sixbierum*; hoewel by yemant anders geadviſeert was in de ſelve ſake, *dat het goedt verkocht was met die laſt van Stemme, die de verkooper hadde gegeeven*, het welke, buiten ſpeciael bedingſt in de verkoop-articulen, dat hier niet was, t' eenemael ſtrijdig is met de reeden van Rechte; want alleenlijk *beheeringe* maekt een laſt op het goedt, ende niet een *contract van laſt-geevinge*, (b) het Stem-recht in 't gemein is wel een ſoorte van *beheeringe*, maer geenzins de belofte of laſt-geevinge, om het ſelve in eenige byſondere voorvallen te oeffenen ende te gebruiken.

17. Het beſteeden deſer Stemmen tot yder ſake mag of gedaen worden by den eygenaer ſelf, indien hy recht van compareeren in openbare vergaderingen heeft, *of by een ander door ſijn laſt*, die hy ſchriftelijk daer van geeft: Welk zijnde een *Procuratie* of laſt-geevinge ſchier

(a) *l. 1. & tot. tit. ff. de L. Iul. ambit.* (b) *l. 3. in pr. ff. de oblig. & act.*

ſchier in alles wort gereguleert nae de eygenſchap van andere laſtgevingen, waer van elders ſal worden geſprooken.

18. Van dit recht tweezins aengemerkt valt ook tweederley actie voor, d'eene wegens de geregtigheit ſelve, d'ander wegens het gebruik ende kracht deſſelfs in byſondere voorvallende ſaken.

19. Van dit laeſte ſpreekt het reglement gemaekt by de Staten den 4. Martius 1640. het welke als politijk zijnde van ons alhier wort verbygegaen, behoorende daer van de kenniſſe en afdoeninge aen de Heeren Gedeputeerden.

20. Eyndelijk als het vruchtgebruik van landt-goedt op yemant is overgedragen, ſoo heeft deſelve buiten twijvel ook het recht van ſtemmen; om dat hy al het genot ende gebruik van het goedt heeft, dat in eenige manieren daer van koomt, ofte daer op is leggende, *gelijk hier boven op ſijn plaetſe gezegt is, en wort ook alſo in deſen onderhouden.*

LIV. Kapittel.

Van vervreemdingen die verbooden zijn, en eerſtelijk door de Wet, ten aenzien van de verboodene perſoonen.

Verbodt van alienatie hoe meenigerley. Perſoonen dien verbooden wort; Alle die onder voogdije ſtaen. Ook ſelf met hare Voogden niet, als by Decreet van d'Overigheit, *om reeden* van nootwendigheit. *Van Steekinderen enſ.*

1. WY hebben tot noch toe wijd-luftig van *beheeringe* ende voornamentlijk van de *eygendom* geſprooken; maer een Capittel is 'er noch overig van vervreemdingen, die ongeoorloft zijn, waer van, om ordentelijk te handelen, ſullen wy eerſt zeggen, *dat de vervreemdinge niet anders is als overdrachte van eygendom*, maer dat echter het woort vervreemdinge, als van het verbodt geſprookcn wort, zich breeder uitſtrekt; *ſulx dat wien verbooden is yets te vervreemden, ook niet mach verpanden, noch erf-dienſt opleggen, noch deilinge verſoeken*, noch afftant doen, het zy verwerpens wijſe ofte by ackoort:

noch by compromis ofte begeevinge, veel minder kan hy verwiſſelen of in betalinge geven, en wat dies meer ons ſal voorkomen. (a)

2. Het is een reegel, dat een Eygenaer macht heeft om ſijn goedt te vervreemdem, wanneer het hem niet verbooden is.

3. De oorſake van het verbodt is, of onmiddelijk door het recht, of door toedoen van een menſche, te weeten van de Overigheit of van een Teſtateur, ofte by overeen-komſte.

4. Onmiddelijk door het recht geſchiedt het, of om *perſoneele* reeden, of die de *ſake betreffen.*

5. De perſoneele reedenen zien, of op de perſoon die verbooden wort, of op een ander. ten aenzien van de verboodene perſoon is te weeten, *dat haer goedt niet konnen vervreemden die ganſch geen verſtant hebben; gelijk kinderen onder de ſeven jaren, mitsgaders malle en dolle menſchen.* (b)

6. Ten tweeden, *die geen volkoomen verſtant* hebben, als kinderen over de ſeven jaren en voorts jonge lieden onder de vijf-en-twintig, mitſgaders alle die meer onder voogden ſtaen, als Stee-kinderen, ſtomme doove, en bed-leegerige menſchen; ook getrouwde vrouwen, waer van *in't eerſte boek* geſprooken is. (c)

7. Dienſvolgens als ſodanige perſoonen yets overdragen, *door wat tijtel het ſoude mogen zijn*, ſoo is d'overdrachte van geender weerde; ſelfs als ſy gelt, en andere verteerende waren te leen uitdoen, dat is geen leen, ook kan aen de ſelve geen betalinge geſchieden. (d)

8. Konnen ook de Mombers, ende Voogden van ſulke lieden niets vervreemden *ſonder goetvinden, of decreet van de Overigheit*, het zy van de plaetſe daer het goedt ligt, ofte van het Hof; *behalven roerlijke goederen, die niet in een ſtant konnen worden gehouden.* welke ſy vrijelijk op haer eygen goedt-vinden mogen verkoopen, (e) end' in Frieſlandt is het geoorloft, *in alle tilbare goederen ſonder bepalinge, ſpreekende het verbodt alleenlijk van vaſtigheden.* (f)

9. Het decreet kan by de overigheit niet worden vergunt *als om reeden van nootwendigheit*, gelijk om ſchulden af te loſſen, of tot onderhout of uithijlkinge van de perſoon des geenen die onder vogdije ſtaet, *maer om profijt des ſelven mach het niet geſchieden, om reeden dat alſdan de vry-*

(a) *l. ult. C. de reb. alien. non alien. l. 1. l. 3. §. pen. l. 5. §. 8. l. 7. in pr. ff. de reb. eor. qui ſub Tut vel curâ.* (b) *l. 5. l. 40. ff. de Reg. Iur.* (c) *§. 2. Inſt. Quib. alien lic. l. 3 C. de integr. reſt. min. l. 65 §. 3. ff. ad Sc. Trebell.* (d) *§. ult. d. tit. Inſt Quib. alien lic.* (e) *l. 22 C. de Adminiſtr. Tut.* (f) *Ordonn. 1 boek, tit. 13. art. 8.*

vryheit van verkoopen al te ruim ſoude zijn, indienſe op voorgeven van profijt mochte toegelaten worden.

10. Het dekreet om reeden van nootwendigheit by 't Hoff, anders by de Needer-Rechter gegeeven zijnde tot verkoopinge ofte beſwaringe der weeſe goederen (tot welken einde Commiſſaris moet worden verſocht, ende naukeurig informatie genoomen, over d'oorſaken van nootwendigheit) *ſoo moet het goedt op drie verſcheidene Sondagen in de Kerke ende driemael over 't Gerechte, daer het onder geleegen is worden opgebooden, ende daer nae op ſeeckeren beſtemden dage in de naeſte Stadt of plaetſe daer 't Recht gehouden wort*, of op *de Cancelery, ſoo wanneer het decreet van 't Hof gegeeven wort, by uitgang van de brandende keerſſe den meeſtbiedende verkocht ende gelaten worden.* Van welk alles brieven van *decreet* moeten worden gemaekt. (g)

11. Het is meermalen gediſputeert of de verkoopinge kan worden toegeſtaen om merkelijk profijt, ende noch *onder ſeekerheit, dat de penningen tot aenkoop van andere vaſtigheeden ſullen worden belegt*; het is toegeſtaen aen de Wees-voogden van Harlingen den ..... 1679. maer in Kerke goederen ſtaet het ſoo nau niet, gelijk terſtont ſal blijcken. Edoch aen een moeder is het daer nae, met ſteekende ſtemmen afgeſlagen, den 31 January 1680. alhoewel 't niet vreemt ſchijnt te weſen van het oogemerk des Wetgeevers. by Nauta wort verhaelt, dat het Hof *den 4 januarij* 1637. heeft goet gedaen, en beveſtigt de verkoopinge van een Sate Landts, ſeeckeren uitſinnigen toebehoorende, te huir doende 280 guldens, voor welkers prijs afgeloſt was ſeekere Bilrente tot 600 guld. jaerlijx, by des krankſinnigen voor-zaten op redemptie verkocht; doch quam daer by, dat de krankſinnige van de Landtrente niet wel leeven konde, *in ſake van Focke Rouwers, tegen Johannes de Veno in qualiteit, cum ſociis.*

12. Nochtans zijn'er eenige gevallen, in welke de vervreemdinge ſonder kenniſſe van de Overigheit kan geſchieden, waer van de reedenen of genoomen zijn *van de vader der kinderen, anders van die, wiens erfgenamen ſy zijn, ofte van des ſaeks geleegentheit.*

13. Ten aenzien van de vader dient eerſt gezegt, dat als deſelve ſijne kinderen onder ſijn macht heeft, hy alſdan geen *decreet* behoeft, *mits hy echter de goederen niet mach vervreemden als om der kinderen ſchulden:* maer een vader of grootvader ſijn kint, of kints-kint, *niet in de macht hebbende* moet al mede *decreet verſoeken.* (h)

14. Ten

(g) *Ord. 1 boek tit. 13 art. 10. matern l. 1. C. de bon. quæ lib.*

(h) *l. 7. §. 2. ff. de bon. quæ lib. l. 1. C. de bon.*

14. Ten *tweeden*, als de vader in ſijn Teſtament of Codicil de vervreemdinge bevoolen heeft, ſoo mach de Momber ſulx vrijelijk doen, *al konde het Teſtament ten aenzien van d'erveniſſe niet beſtaen*, nademael het echter beſtant genoeg is, om de wille des vaders dientenevens uit te drucken *jae een eernſtige verklaringe des vaders, ook buiten Teſtament of Codicil is daer toe genoech*, alſoo 't hem vry ſtaet ſulken ordere op ſijn ſake te ſtellen, als hem beſt dachte. (i)

15. Ten *derden*, als de vader of wiens erfgenamen de kinderen zijn, een huis of ſtuk landts heeft belooft te verkoopen, te ſchenken of anders over te dragen. (k)

16. Ten *vierden*, als de ſelve een ſtuk goets heeft verkocht op weder-koop, anders *redemptie*, want de koper, in tijts komende om het goedt voor den ſelven prijs weder te koopen, ſoo mach, ende moet de Momber hem het ſelve laten volgen. (l)

17. Ten aenzien van des ſaeks geleegentheit Geen *decreet* is van nooden, ſoo wanneer de verpandinge van te vooren met decreet geſchiedt is, *alhoewel het veiliger is by de verkoopinge nochmael decreet te verſoecken.* (m)

18. Ten *tweeden*, als een Momber voor ſijn wees moet cautie, dat is verſeekeringe ſtellen door nootwendige ordere van recht, ſoo mag hy ſijn weeſe goederen verbinden, ofte des noots vervreemden. (n)

18. Ten derden, mag een voogt aen de Bruidegom van de minderjarige dochter een houwlijx gifte geven uit deſſelfs vaſtigheden, ſonder decreet; *maer indien hy de goederen verkoopen wilde om het gelt ten houwelijk te geven*, dan moet hy decreet verſoeken. (o)

20. De vervreemdinge ſonder decreet weſende geſchiet, *is van geener weerden*, en kan de minderjarige de hant allenthalven *binnen de dertig jaren nae de koop*, op het goedt leggen; ook met de vruchten, *ſoo den kooper de ſaek is bekent geweeſt*, maer ſonder de ſelve, *ſoo hy het niet heeft geweetnn*; (p) gelijk ook de verpandinge of *hypoteek* ſtellinge, ſonder decreet geſchiedt, geen recht van *hypotekaere actie* noch *preferentie* ſchijnt re kunnen verleenen, om reeden te vooren verhaelt, dat onder verbooden *alienatie* de verpandinge en hypoteek geevinge mede begreepen is. (q)

21. De-

(i) *l. ult. d. tit. de reb. eor. qui ſub tut. vel cur. l. 1. & 3. C. Quand. decret. op. non eſt.* (k) *l. 5. §. 6. præd. tit. d. l. 3. C.* (l) *l. 1 C. eod. tit.* (m) *l. 7. §. 1. d. t. ff. de reb. eor.* (n) *l. ult. §. 3. C. de Adminiſtr. Tut.* (o) *l. 61. §. 1. & l. 62. ff. de jur. dot.* (p) *l. 5. §. pen. d. tit. de reb. eor. junctâ l. 48. ff. de A. R. D.* (q) *l. ult. C. de reb. al. non alien.*

21. Decreet zijnde gegeven, maer ſonder genoegſame oorſaken, ſoo kan de minderjarige in ſijn geheel worden herſtelt; jae ook ſchoon alles wettelijk mochte gedaen zijn, en echter het wees van de penningen niet genoten hadt, of anders ſwaerlijk bekort was. (r)

22. De verkoopinge is ook ganſchelijk van geender weerde, als de ordere by de Ordonnantie in de voorſ. articulen beraemt op de verkoopinge van minderjarige goederen, niet precyſelijk wort naegekoomen; waer van hier boven is geſprooken.

23. Als echter de verkoopinge onwettiglijk geſchiedt is, ſoo kanſe herſtelt worden door de minderjarige, *als hy mondig is geworden*, ofte door ſtilſwiigen van vijf jaren, nae de vijf-en-twintig zijns ouderdoms, ofte nae dat hy mondig is gemaekt. (ſ)

24. Uitgenoomen ſchenkinge, die niet als door bezittinge van tien of 20. jaren beveſtigt wordt, gelijk als van verjaringe gezecht is *hier boven*, (t) gelijk de vijf jaren ende goet-kenninge mede niet konnen beveſtigen een koop, die door bedroch, of met ſware bekortinge van de minderjarige is geſchiedt. (u)

25. Het geene wy gezegt hebben van de goetkeuringe des minderjarigen, is ook verſtaen tegens dank van de koper, die daer toe kan gedwongen worden, om de koop te ſtaen, jae ook als de koop eerſt geſchiedt is, en het verkochte van wegen de minderjarige geleevert wort aen den kooper, ſoo kan deſe, nae rechte, de vervullinge van de koop niet weigeren, met te zeggen, dat hy decreet moet hebben, maer hy moet het aenneemen, des verſeekeringe hebbende, dat de getelde penningen hem goeder betalinge ſullen verſtrecken, *ten ware het decreet bedongen, of hy niet hadde geweeten, dat het minderjarig goedt was*, de reeden hier van is, *om dat alles wat de Wet ten beſten van yemandt te niete doet koomt te gelden, ende kracht te hebben, als de geene, om wiens wille de vernietinge beraemt is, begeert dat het gehandelde ſtant ſal grijpen.* (w)

26. Noch zijn onder de verboodene perſoonen, ook getrouwde lieden, die malkanderen niet mogen ſchenken onder leevende, *waer van in't Kapittel van ſchenkinge ſal geſprooken worden.*

27. Volgen de oorſaken van verbodt, *die op een ander perſoon zien*, ſoo kan een zoon die in ſijn vaders macht is, ſijn goederen niet vervreemden, noch by leeven noch by laeſte wille, 't welk is een

(r) *l. 11. ff. de Præd. min. l. 1. l. 2. C. ſi adverſ. vendit.* (ſ) *l. 6. C. Arbitr. Tut. l. 1. 2. 3. C. ſi major fact.* (t) *l. ult. C. ſi quis ignor. rem minor.* (u) *per l. 1. C. ſi maj. fact. Sand. de prohib. alien. p. 1. c. 1. § 3. n. 91.* (w) *pr. Inſt. in fin. ff. de Auctor. Tut. l. 13. §. 29. ff. de Action. empt.*

recht ende voordeel, van de vaderlijke macht, *ſoo als elders gezegt is*, edoch hier van ſal in *een byſonder kapittel* gehandelt worden.

28. Ten tweeden, kan een minderjare by uitterſte wille geen onroerlijk goedt maken aen zijn voogt, deſſelfs *concubijn* enſ. *gelijk hier vooren breeder is gezegt.*

29. Ten derden, een erf-pachter kan ſijn recht aen een ander niet overdragen, buiten toeſtemminge van den rechten Heer; *waer van ook op ſijn plaetſe breeder.*

30. Ten vierden, een *leen-man* mach ook het leen-goedt niet vervreemden buiten kenniſſe van den Heer, waer van mede voor deſen al is geſprooken.

LV. Kapittel.

Van vervreemdingen by de Wet verbooden ten aenzien van de ſaken.

Van't verbodt der Domeinen. Van Kerke en Geeſtelijke, Stadts en Dorps goederen, mitſgaders verpandinge der ſelver. Ook van houwelijx goedt. Van Paſtorije afkoopen ende Reſolutie daer over van den 21 Febr. 1685. Eindelijk, van goedt daer over gepleit wort en diergelijcke.

1. VOlgen de oorſaken van verbodt, die de ſake betreffen, ſoo mogen niet vervreemt worden de *Domeinen* en andere Landſchaps goederen, Kerke en Geeſtelijke goederen, Stadts, en Dorps goederen, houwelijx goederen, ende goederen daer over gepleit wort.

2. Domeinen waren by des Koninx tijt, goederen tot ſijn onderhout, en hof-houdinge toegeëygent, die alhier in kleinen getale ende weerdije zijn geweeſt, om dat Frieſlandt zedert duiſent ende meer jaren geen eygene *Furſten* heeft gehadt, tot dat de *Hartog van Saxen* ontrent het jaer 1500. de bil-landen tot dien einde heeft laten bedicken. (a)

3. Behalven Domeinen kan de Prins noch hebben byſondere goederen,

(a) *Sand. de prohib. rer. alien. c. 3. p. 1.*

deren, die hem door erveniſſe, of andere weegen zijn aengekoomen; maer by de tegenwoordige Regeeringe, zijn de *Domeinen* aen het Landtſchap eygen, en dienſvolgens is het onderſcheit der *Domeinen* en byſondere Landſchaps goederen alhier ſoo merkelijk niet, *hoewel niet ganſch wech genoomen.*

4. Want wy alſnoch Domeinen noemen die goederen ende gerechtigheden, die noch doorgaens *Konings* genoemt worden, te weeten die de *Konink van Spangien* als *Heer van Frieſlandt* heeft gehadt, ende genooten. en goederen die het Landſchap zedert door aenkoop als anderſints verkreegen heeft, konnen Landſchaps goederen worden genaemt.

5. Domeinen zijn dan, by ons, voornamentlijk, de oude Bil-landen, (b) de nieuwe, by de *Heeren* Staten zijnde verkocht, mitſgaders eenige geringe tollen die men *excijſen* noemt; als of gy zeidet, uitſnijſſels, die ter zijden af worden uitgeſneeden van het geheele lichaem der Impoſitien, *En by de Staten zijn deſe excijſen naderhant noch verdubbelt.*

6. Maer de algemeine huiſen, het Landſchap toebehoorende en andere goederen tot gebruik van Oorlog, of vreede geëygent, zijn eygentlijk geen Domeinen, maer ſlechts *Landſchaps* goederen, even als andere menſchen hare goederen hebben.

7. Domeinen konnen by den Prince des Landts, of die deſſelfs recht gebruikt, niet worden verkocht, gelijk in alle Landen ende Rijken evendrachtig wort onderhouden (c) om reeden, dat den Prins niet anders als het vruchtgebruik der Domeinen by de volkeren is toegeſtaen, (d) En alhoewel de Heeren Staten, dat is, de Volmachten der Landen, en der Steeden alhier het recht van den Prins hebben, en dat men daerom ſoude konnen zeggen, dat ſy om de *Domeinen* te verkoopen, byſondere en uitdruckelijcke laſt van haer Committenten ſouden moeten hebben, ſoo heeft dat echter een ander inzien, om dat ſy het gantſche volk vertoonen ende macht van alles hebben, uitgeſondert het verbreecken der fundamenteele wetten ende eenige byſondere ſaken, *waer onder niet en weete, of dit point van de Domeinen meede is.*

8. De *Kerke en Geeſtelijke* goederen verſcheelen ſoo verre, dat de eerſte behooren tot onderhoudt van de Kerke, ende Kerke dienſt, en de *Geeſtelijke* tot onderhoudt van de Predikanten ende Schoolmeeſters, als ook van armen en arme huiſen, gelijk daer zijn, gaſt-wees-en Dolhuiſen, oude-mans, proef-en laſers huiſen, aelmoes-en aelmoeſeniers huiſen.

9. Deſe alle konnen niet worden vervreemdet, te weeten, *onroerlijke*

(b) *Ziet Sande 7. 6. 10.* (c) *Sand. d. cap. 3.* (d) *Sand. d cap. 3.*

lijke goederen, als om *aflossing van schulden*, om onderhout van armen, en om *merkelijk profijt* (waer in sy verscheelen van minderjarige goederen, die niet als om noodt konnen worden verkocht) doet hier by om noodtwendige verdeedinge van Godts-dienst ende vryheit, om welke reeden de kloosters-goederen eertijts verkocht zijn geweest. (e)

10. De manier om sulke goederen te verkoopen, is by de Ordonnantie in deser voegen beraemt; *de bewinthebbers van Kerke, of Geestelijke goederen moeten de reedenen aen't Hof te kennen geven, waer van nae gedane onderzoek, ende bewijs, ook des noodt, nae afgenomene eedt van de versoekers, het decreet verwurven zijnde, soo wort de verkoopinge van deselve goederen, op drie verscheidene sondagen over de Kerk, en op drie dagen over de waer, ofte het gerechte uit geroepen ende bekent gemaekt. dan wort op seeckere vast-gestelde tijt, in de naest-geleegene Stadt het goedt openbaerlijk by de brandende keerse verkocht, en by het uitgaen des selfs aen de meest-biedende gelaten; binnen de tien naest-volgende dagen daer nae, wort de koop noch eens over de Kerk, en het gerecht uitgeroepen om verhoogt te worden; alsdan wort de sake den Hove toegesonden, om aldaer by een yegelijk verhoogt te worden, by het lichten des Zegels van het decreet, en die alhier hoogst biedt worden de brieven verleent, mits de hoogste bieder by de brandende keerse, genietende alsdan den sesten penning van dese laeste verhooginge; moetende dit alles t'elken dage van de Proclamatie by cedulle, op de Kerke-deuren daer het goedt geleegen is, end' aen het Stadts-huis, daer de verkoopinge by de brandende keerse geschiedt, bekent gemaekt worden.* (f)

11. Volgen de Stadts en Grietenije goederen, welke by aldien se tot gemein gebruik van een yeder open staen, gelijk *havens, revieren, ende vaerten*, soo konnen sy in geenderleije wijse vervreemdet worden. (g)

12. Maer als het *Patrimonieel* goedt is, gelijk huisen, landen, renten, sulx kan verkocht en vervreemdet worden, *onder dese drie voorwaerden*; ten *eersten*, by toestemminge van alle Borgers, of ten minsten van de Magistraet ende Vroedtschap in de Steden, en van de Eygen-erfden ten platten Lande.

13. Ten *tweeden*, dat die resolutie by den Hove werde geregistreert, ofte geinterineert, ende ten *derden*, dat het geschiede by openbare uitroepinge ende verhooginge; welke plichtelijkheden moeten ook in Dorps, en andere Gemeinschaps goederen worden onderhouden. (h)

14. Ende

(e) *Nov.* 120. *c.* 6. *l.* 21. *C. de SS. Eccles. Nov.* 12. *c.* 7. (f) *Ord.* 1. *boek tit.* 17. (g) *l.* 137. §. 6 *ff. de verb. oblig.* (h) *l. ult. C. de vend. rer. ad civit. pertin.*

14. Ende nademael onder verbodt van vervreemdinge ook de verpandinge begreepen is, ſoo volgt dat de verpandinge, en hypoteekſtellinge gedaen, ſonder de eerſte twee vereyſchen, van geender weerden ſoude zijn; alhoewel ook het tweede ſpreekende van *regiſtratie* of *interinement* ten Hove, in hypoteeken van Stadts goederen gemeinelijk niet wort waergenoomen; *Maer of ſulke hypoteeken, het recht van hypoteek ſouden hebben, en preferentie nae de tijdt, of nae de regiſtratie genieten, is noch by den Hove, mijns weetens, noit geoordeelt.* De Crediteuren van de Stadt Franeker, voor eenigen tijdt door Commiſſaris, volgens preferentie geſcheiden en achter geſtelt zijnde, ſonder aenzien op die *vereyſchen*, hadden daer van aen den Hove geappelleert; maer by verſuim en abuis, d' appellanten zijnde verſteeken geworden, ſoo is daer over *geen oordeel van 't Hoff gevallen.* Seecker is altoos, *dat het gemeine misbruik de deugt der Wetten niet kan weg neemen, ofte krenken.*

15. Steden die geen hooger macht onderworpen zijn, of ten minſten die nae haer believen, ſchattingen ende tollen mogen inſtellen, en de ſelve ontfangen, zijn ſoo nauw aen die plechtigheden niet verbonden, als het maer in 't openbaer geſchiedt; Jae ſoodanige konnen ook haer *havens*, *vaerten*, *en andere goederen* tot yder mans gebruik open ſtaende, by noodt verkoopen. (i)

16. Roerlijke goederen, en die op een afbreuk ſtaen, mogen ook vrijelijken by de bewinthebbers van Steden ende Dorpen vervreemdet worden. (k)

17. Wat het houwelijks goedt aengaet, dat aen een man weegens ſijn vrou wort gegeeven by contract daer van opgericht, *indien het ſelve getaxeert wort op een geldſumma*, ſoo mach hy het vrijelijk verkoopen, mits hy dan het gelt ende niet het goedt is gehouden weder te geven. (l)

18. Maer als het goedt ongetaxeert aen den man wort overgegeeven, *ſoo mach hy het niet verkoopen nochte beſwaren*, als met toeſtemminge van ſijn vrouwe, ſchoon het des mans eygen wort, geduirende het echte; anders als van ingebrachte goederen is gezegt, alſoo die des vrouws eygen blijven, en daerom niet als by haer ſelf met toeſtemminge des mans konnen worden verkocht ofte belaſt. (m)

19. Het is nauwelijks van nooden te zeggen, dat men geen Vruchtgebruiks goedt verkoopen mach, niet alleen voor 't geheel maer ook niet ten deele.

(i) *Sand. p. 1. d tract. c. 8. n. 12. & ſeqq.* (k) *Sand. ibidem in fin.* (l) *l. 5. & l. 10. C. d. jur. dot.* (m) *Sand. lib. 2. tit. 4. defin. 2.*

20. Deſweegen kan een vrucht-bruiker geen *afkoop* maken op de landen van ſijn lijftocht, *waer door hy 't huis op de landen ſtaende ſoude verkoopen met huir voor lange jaren*, ofte ſoo hy 't doet, is toch de huir uit met ſijn lijftocht, *ende de afkoop van 't huis moet gehouden worden als niet gedaen*; ſonder dat de eygenaer nae 't eynde der tocht gehouden is de prijs van 't huis wederom te geven, maer de afkooper ſoude den voorigen vrucht-bruiker ende verkooper ofte ſijn erfgenaem moeten aenſpreeken. (n) ſoo verre ſy verkocht hadden wat hun niet toequam.

21. Vruchtbruikers-recht ende geen meer, hebben in deſe Provintie *de Predicanten ten platten Lande, die de Paſtorije landen in plaetſe van hunne gagien gebruiken, ſoo lange ſy in dienſt blijven*, en daerom konnen die nae Rechte geen diergelijke afkoopen ſtichten ende overdragen, *als voor ſoo verre ſy in den ſelven dienſt zijn*, ende blijven.

22. Evenwel is ſulx in voorige tijden anders gebruikt ende hebben de Predicanten over al, ſoodanige afkoopen met overdrachte van eygendom der huiſingen op hunne landen gemaekt, *ende alhoewel hare naekoomers, nae Rechte, niet waren genootſaekt geweeſt, dat alſoo aen te neemen*, ſoo is dat echter in diervoegen begroeit, om dat in voorgaende tijden van ſoodanige afkoopen nae verloop van ſeekere jaren quamen *vette geſchenken*, ende dat hare naevolgers in dienſt het ſelve recht om de huiſen ende afkoopen te verhandelen, wederomme konden gebruiken ende gebruikten.

23. Maer by verval van de laeſte tijden, weſende niet alleen de geſchenken der meijers verdweenen, maer de landen konnende nauwelijx ſoo veel huir doen op haer ſelfs, als ſy te vooren met huiſingen beſwaert, hadden gedaen; *ende de meijers allenthalven eyſchende taxatie van haer huiſingen, ſonder dat de afkoopen wederomme konden worden verkocht*, ſoo is uit dat oud misbruik groot ongemak veroorſaekt; de laeſte Predicanten hebbende moeten verleggen groote kapitalen, om de taxatien der meijers goedt te doen, of weder te geven aen haer naeſte voorgangers het geene ſy reede verſchooten hadden.

24. Het welke dikwils niet in hun vermoogen zijnde, (behalven dat de opkomſten der Paſtorijen daer door onmachtig wierden, om de Predicanten te onderhouden,) ſoo hebben veele Dorpen verlof van den Hove moeten verſoeken, *om de eygene gronden van de Paſtorije landen te mogen verkoopen tot betalinge van de taxatien*; waer door dan het onderhout der Predicanten op de Gemeinten of het gemeine Landt heeft moeten aenkoomen.

25. Om

(n) *per l. 9. §. 1. ff. locati & arg. definit. Uſusfructus.*

25. Om het welke te remedieren ſoo veel doenlijk, hebben de Heeren Staten op advijs van den Hove vaſtgeſtelt by *Reſolutie van den 21. Februarij* 1685. de ſake te brengen tot haer begin ende ware beſchapenheit ſoo nae Rechte. Te weeten, dat *wel de meijers ſal geworden de taxatie ende betalinge der huiſingen, ſchuiren, ende verdere meijers gerechtigheden, by ſoo verre ſy konnen betoonen, de landen daer mede beſwaert te zijn.*

26. Dat *om de betalinge der ſelver de Predicanten die de opkomſten der landen genieten aenſpreekelijk ſullen zijn, in dier voegen nochtans, dat ſy de betalinge uit hun eygen beurſen niet gehouden ſullen zijn te doen, maer volſtaen konnen met te gedoogen, dat de voldade geſchiede uit het kapitael der Paſtorije goederen, latende daer van ſoo veel nae's Landts Ordonnantie verkoopen, als ten behoeve van de vereyſchte ſumma genoeg ſal zijn.*

27. Soo nochtans, dat *ingevalle d' eerſte verkoopers der huiſingen ende afkoopen ofte hare erfgenamen gevonden worden, die ſelve daerom alſdan aenſpreekelijk ſullen zijn*; te weeten by de Predicanten; want de meijers houden haer aen den bezitter van de landen uit kracht van haer *ſtilſwijgende wettige hypoteek.*

28. Nae ſtrengheit van Rechte ſouden ſy de verkoopers wel moeten opſoeken, om dat ſy hun recht hebben bekoomen van ſulke, die geen macht hadden het ſelve daer op te ſtellen, maer om dat door lankheit van tijdt, dit ſchier tot een recht geworden is, ſoo worden ſy als meijers recht hebbende by de *Reſolutie* aengemerkt.

29. Somtijts ſchieten de Ingezeetenen wel vrywillig te zamen ende maken ſoo veel gelts uit, als tot de taxatie van nooden is, om des Predicants opkomſten ende Paſtorije goederen te ſparen, daer toe wordenſe by deſe Reſolutie geauthoriſeert, om ſulx by meerderheit van ſtemmen te doen, daer toe anders niemant gehouden is, om uit ſijn *particulier* te betalen door dwang van *pluraliteit.*

30. Worden ook by de ſelve *Reſolutie*, der Predicanten huiſingen, daer in ſy woonen, uitgenoomen, ten eynde noit ſullen mogen verkocht worden, om de taxatien goedt te maken.

31. End' om voor te komen, dat men niet wederom in de ſelve ongeleegentheden vervalle, wort vaſtgeſtelt, dat geen Predicanten ſullen bevoegt zijn nae deſen eenigen afkoop van huiſingen, ſchuiren, hovinge enſ. op de Paſtorije landen te verkoopen, ten ware met conſent ende *approbatie* van de *pluraliteit* der Eygen-erfde ingezeetenen ende niet hare meijers, welke acte van Conſent in't Kerkeboek geregiſtreert ſal moeten worden.

32. Sullen

32. Sullen ook geen Predicanten mogen toelaten, dat 'er nieuwe huiſingen, ſchuiren, hovingen, boomen ende plantagien op hare landen worden gezet, om daer door t' eenigen tijt de Paſtorije te belaſten, *maer wel op een jaerlijke grondt-pacht, mits hebbende conſent als boven*, zegt de *Reſolutie*.

33. Ende tot meerder voorſorge ten beſten van de Paſtorije landen wort bevoolen, in gevalle d'ingezeetenen den Predicant de Paſtorije af koop mochten conſenteren te verkopen, *de penningen daer af te procederen aen de Provintie op intereſt geſtelt ſullen worden; daer af de jaerlijkſe renten by den Predicant ſullen worden getrocken, doch het kapitael ten dienſte van de Paſtorije blijven ſtaen*, om daer uit te ſijner tijt de taxatie wederomme te konnen voldoen.

34. Worden ook de Kerk-voogden in de *reſpective* Dorpen gelaſt, om voortaen opzicht te neemen ende te helpen beſorgen, dat de huiſingen, ſchuiren enſ. op de Paſtorije landen ſtaende, door de ſelve Predicanten behoorlijk werden gerepareert en onderhouden, ſonder de onkoſten van die *reparatien* tot laſte van de Kerke te mogen neemen of te brengen. *Dus verre de Reſolutie van den 21. Februarij* 1685.

35. Ten laeſten mach niet vervreemdet worden, *goedt, om welkers eygendom gepleit wort*, of daer ten minſten *citatie* over verleent is, in voegen dit verbodt is rakende beyde partijen pleiters, ende niet eenigen derden. (o)

36. De bezitter het goedt verkoopende moet nae Keyſers recht de prijs dubbelt *aen den Fiſcus of het Landt* betalen, ende die het willens gekocht heeft moet het goedt weder geven ende den prijs mede aen den ſelven *Fiſcus* betalen. (p)

37. Als hy het niet heeft geweeten, ſoo heeft hy den prijs van den verkooper wederom te eyſchen, die echter een derdepart daer te boven aen den *Fiſcus* moet betalen. (q) edoch dit recht van de *Fiſcus* of van het Landt, wort niet gebruikt.

38. Maer als de eyſcher de verkoopinge doet, ſoo kan de kooper het goedt niet bekoomen, maer de bezitter aengeſprooken zijnde heeft *exceptie* van pleit (r) ende behoudt de bezittinge, ſoo lang hy met recht van den eyſcher wort overwonnen.

39. Daer te boven, als de bezitter, van wien het goedt rechtelijk geeyſcht wort, ondertuſſchen het ſelve verkoopt, ende naderhant wort gedoemt, om het goedt aen den eyſcher over te geven, 't welk niet

(o) *Tit. ff. & C. de litig. authent. litigioſa C. eod.* (p) *l. ult. D. & C. d. t.* (q) *l. ult. §. 1. C.* (r) *Exceptio litigioſi dd. ll.*

niet meer by hem is, *ſoo kan de ſententie tegen den kooper recht uit ter executie worden geſtelt.* (f)

40. Vier gevallen zijn 'er, in welke de vervreemdinge van betwiſt goedt mach geſchieden, ten *eerſten*, als het by uiterſte wille wech gemaekt wort, ten *tweeden*, als het in erf-ſcheidinge den eenen of den anderen wort toegedeilt, ten *derden* en ten *vierden*, als het door houwlijks gifte wegen een trouwende *vrouw* ofte *man* wort aengegeeven, doet hier by ten *vijfden*, wanneer de vervreemdinge nootſakelijk ende de oorſaek daer van ouder is, als het pleit. (t)

41. Geheel gaet dit verbodt te niete, wanneer de bezitter door ſententie of accoort ontſlagen wort. (u)

42. En is het voorgaende eygentlijk te verſtaen, wanneer aenſpraek op het goedt, ende niet als perſonele actie wort aengeſtelt; diensvolgens yemant verkoopende goedt, dat hy aen een ander ſchuldig was, door eenig contract, ſoo heeft dit verbodt geen plaetſe, maer alleenlijk moet ſulks op de perſoon van den verkooper worden verhaelt. (w)

43. Ook is verſcheiden van het voorgaende een ander verbodt, wanneer yemant vreeſende ende voorziende eenig pleit, over een ſtuk goedts dat hy bezit, het ſelve vervreemt aen een ander *machtiger perſoon, ten eynde de eyſcher ſoo veel harder partije ſoude mogen hebben.* (x)

44. Die dit gedaen heeft, is gehouden den eyſcher te vergoeden ſijn intereſt, dat hy daer by geleeden heeft, en echter kan hy ook worden aengeſprooken, als of hy noch het goedt bezat, en wort gedoemt om het goedt te leeveren, ofte den eyſcher dien te nevens al ſijn ſchade ende intereſt te vergoeden. (y)

45. 't Een en 't ander heeft ook geen plaets in perſoneele actien, om dat yemant, die my door contract yets ſchuldig geworden is, door overdrachte op een ander mijn aenſpraek geenzins ontkoomen kan.

46. Maer toch een actie, die tegens een ander voor recht is aengeſtelt, kan op geen derde worden overdragen, maer is ſulx onmiddelijk van geener weerde. (z)

47. Zegge *voor Recht aengeſtelt*, want genoeg is tot dien eynde, dat daer eyſch genoomen zy, alſchoon noch geen antwoort van partije gevolgt ende geleevert mochte zijn. (a)

(f) *Sand. dict. tract. Cap. 9. §. 16. 17.* (t) *d. l. ult. C. de litig. Sand. ibid. n. 23.* (u) *Sand. d. loc. § ult.* (w) *Actio in rem. Sand. dict. loc. §. 2. num. 16.* (x) *tit. ff. de alienat judic. mut. c.* (y) *l 3. §. ult. d. tit.* (z) *l. 2. C. de litig.* (a) *d. l. 2. C. de litig. verb. actiones in judicium deductæ. item, pro quibus actor intendit. vulgo, requirunt litis conteſtationem.*

48. Ende als een eyſcher ſijn recht op een machtiger overdraegt; ſoo verlieſt hy ſijn recht, en wort noch wel bet nae geleegentheit der ſâke geſtraft. (b)

49. Edoch die de vervreemdinge by laeſte wille doet, of ook die het door nootwendigheit doet, is deſe ſtraffe niet onderworpen. (c)

LVI. KAPITTEL.

Van vervreemdingen die door menſchen verbooden worden.

Verbodt om te vervreemden by de Overigheit gedaen aen Doorbrengers of Stee-kinderen. Diergelijk verbodt by teſtament ende woorden verhaelt. de gevallen, in welke dat verbodt ſijn kracht verlieſt. Verbodt door Contract *ende effect van dien.*

1. VOlgt nu het verbodt, 't welk wy hier boven gezegt hebben door menſchen te geſchieden, te weten, *door de Overigheit, door laeſte wille, ende door overeenkomſte.*

2. Het verbodt van de Overigheit raekt de *Doorbrengers* of *Stadtskinderen*, ſoo genoemt, dien van de Overigheit het bewint van haer goederen verbooden is, *waer van ſoo nu en dan al is geſprooken.*

3. Dit verbodt moet geſchieden nae genoomen onderſoek, ook nae verhooringe van de doorbrengers ſelfs, ende het moet openbaerlijk uitgeroepen ende bekent gemaekt worden. (a)

4. 't Welk geſchiedt zijnde, kan niemant uit eenig contract ofte vervreemdinge van het Stadts-kint gedaen, recht of aenſpraek hebben, ſulks ook de vervreemdinge, even ſoo wel van geender weerden is, als die onmiddelijk door de wet verbooden worden. (b)

5. En hout dit op, wanneer het Stadts-kint door nieuwe *ſententie* herſtelt ende tot bewint ſijner goederen bequaem is verklaert. (c)

6. Noch doet de Overigheit wel verbodt aen ſchuldenaers, *die men vreeſt dat haer goederen ſullen vernielen*, vervreemden, ende verſchuilen,

(b) *l. un. C. Ne licit. potent.* (c) *l. 8. §. 3. l. 10. in pr. d. t. de Alienat. jud. mut C.*
(a) *l. 6. ff. de V. O. l. 27. in pr. ff. de Minor. l. 10. l. 15. l. 16. §. 1. ff. de Curat. fur. Sand. p. 2. d. tract. c. 1. n. 7. & ſequ.* (b) *d. l. de V. O. d. l. 10. l. 3. C. de reſtitut. minor.* (c) *Sand. d. loc. §. ult.*

len, als ook aen een *erfgenaem* die niet betrouwt is, ende geen borge kan ſtellen, ſoo wanneer de Crediteuren op hem aendringen. (d)

7. Van vervreemdinge by Teſtament verbooden, is hier boven geſprooken, ſoo veel de geleegentheit van dit werk toelaet. Wy ſullen hier alleenlijk ſtellen de gevallen, in welke dat verbodt komt op te houden, die genoomen worden, ten 1. van de hoedanigheit des verbodts, ten 2. van de geleegentheit der vervreemdinge, ten 3. van de perſoon des eyſchers, ten 4. van de vervreemder, ende ten 5. ten aenzien van de bezitter; *uit welke hoofdſtukken gy de meeſte dingen tot verſtant* deſer ſake behoorende ſult konnen verſtaen.

8. Tot de wijſe des verbodts behoort; als het is een *bloot verbodt*, ſonder uitdruckinge van oorſaek ende perſoon, tot wiens faveur het verbodt geſchiedt; want het als dan geheel krachteloos is, *om dat 'er niemant recht uit krijgt*, om het goedt te eyſchen, ſoo wanneer tegen het verbodt de vervreemdinge is geſchiedt. (e)

9. Ten *tweeden*, ſoo wanneer het verbodt is *perſoneel*, ende de perſoon, ten wiens aenzien het verbodt gedaen was, al weg is. (f)

10. Ten *derden*, als het verbodt voor een tijdt is geſchiedt, ende die tijt is verſtreeken.

11. Weegens de ſoorte der vervreemdinge is de eerſte uitneeminge, als de verkoopinge *nootwendig* is, gelijk om dringende ſchult van de Teſtateur af te loſſen, en ook om die van de verbooden erfgenaem, *doch niet langer als voor ſijn leeven*, ten ware voor ſijn doodt de voorwaerde van het verbodt quam op te houden.

12. Ook ſoo de *Legitime portie* van de kinderen beſwaert is, konnen ſy of hare Crediteuren, *ſoo verre* haer ouders goederen vervreemden; als mede om het houwelijks goedt der kinderen naer behooren uit te vinden, en eyndelijk tot nodig onderhout der ſelver. (g)

13. Te weten, dit heeft plaets in *fideicommiſſen*, waer mede die van de neergaende graed zijn beſwaert, maer niet in die van zijdmagen, ten ware de beſwaerde erfgenaem in groote armoede zijnde, den Teſtateur ofte den tweeden toekomenden erfgenaem ſoo nae beſtont, dat hy hem ſoude moeten alimenteren, gelijk by den Hove gediſponeert is *den* 26. *April* 1636. op rekeſt van een beſwaerde erfgenaem, *die weegens uiterſte armoede vorſochte dat hem mochte worden toegelaten*,

(d) *Sand. d. part.* 2. *c.* 3. *l.* 31. §. 4. *ff. de reb. auct. jud. poſſ.* (e) *l.* 114. §. 14. *ff. de Leg.* 1. *l.* 93. *in pr. d. Legat.* 3. (f) *l.* 38. §. 2. & 5. *ff. de legat.* 3. (g) *Sand. d. part.* 2. *cap.* 8. §. 2.

om 200 guldens te mogen opneemen uit de beſwaerde goederen, het fideicommis weſende *transverſael*, dat is, aen de ſcheens uitgaende linie gemaekt. *Nauta.*

14. Ten aenzien van de eyſcher zijn deſe *exceptien*, dat het verbodt tot ſijn voordeel niet is gedaen, dat hy nae rechten onweerdig is de weldaedt des overleedenen, ten 3. dat hy ſelfs ſijn aenpart heeft vervreemdet, ten 4. dat hy ſijn conſent tot de gedane vervreemdinge heeft gegeeven, ten 5. dat hy het fideicommis heeft afgeſtaen, ten 6. dat hy erfgenaem is, van de geene die het goedt verkocht, ofte de verkoopinge toegeſtaen heeft. (i)

15. Ten ware hy het *beneficie* van *Inventaris* hadde gebruikt, of dat de overleedene ſlechtelijk in de verkoopinge hadde geconſenteert, of het fideicommis afgeſtaen, ſonder te zeggen voor hem ende ſijne erfgenamen, ende als hy dit al gezegt heeft, ſoo kan het doch de erfgenaem niet ſchaden, als voor ſoo veel hy erfgenaem is geweeſt, (k) ten 7. als de eyſcher ten tijde van vervreemdinge noch niet gebooren of in moeders lichaem ontfangen was, ende ten 8. als de eyſcher gevraegt zijnde niet heeft willen kopen; wel te weten, *indien het teſtament alleenlijk zegt, dat het goedt uit de familie niet ſal vervreemdet worden*, maer als de woorden krachtiger zijn, van dat hy het goedt in geenderleije wijſe verſtaet in vreemde handen te ſullen komen, *maer dat het preçijs in ſijn familie ſal verblijven*; dan wort de vervreemdinge, door ſulk een vraeg of aenbiedinge niet gewettigt. (l)

16. De uitneemingen ten aenzien van de perſoon des vervreemders zijn meeſt de ſelve, die wy gehadt hebben, te weten, dat de verkoopinge geſchiedt is om de *Legitima* ende om de *Trebellianique* portie en om houwelijks giften, als mede dat in hem het verbodt koomt op te houden. (m)

17. De gevallen, ten aenzien van de bezitter zijn deſe, dat hy een is uit de familie, buiten welke de Teſtateur niet heeft gewilt, dat het goedt ſoude vervreemdet worden, dat hy het goedt dertig jaren bezeeten heeft, (*want bruik-verkrijginge van tien ende twintig jaren is in duſdanig goedt verbooden*, gelijk *elders* gezegt;) ten ware niet de perſoon, die verbooden was te vervreemden, maer een ander het goedt hadde verkocht, want dan de korte verjaringe van tien of 20 jaren plaets heeft; ten *derden*, als de eyſcher aen de bezitter ſijn onkoſten niet wil weder geeven, ſoo behoeft hy het gekochte goedt niet te ruimen. (n)

18. Volgt

(i) *Sand. ibid.* § 3. (k) *Sand. ibidem.* (l) *Sand. Præd. loc.* (m) *Ibid.* § 4. (n) § 5. *Ibid.*

18. Volgt eyndelijk het verbodt door *contract* ofte door overeenkominge, waer van eerſtelijk vaſt ſtaet, dat een overeenkomſte tuſſchen een eygenaer ende een ander perſoon gemaekt, van het goedt niet te mogen vervreemden, is van geender weerden, *ten zy de ander daer eenig belang of intereſt by heeft*, (o) ſo kan een Crediteur bedingen, dat het goedt aen hem verpandt, niet ſal verkocht worden, of een huirsman kan bedingen, (p) dat het verhuirde niet ſal vervreemdet worden, ſoo lange ſijn huir duirt.

19. Als yemant ſijn goedt verkoopt, wech ſchenkt, of anders vervreemdet, *met voorwaerde, dat het niet weder ſal vervreemdet worden*, het zy ganſchelijk of aen ſeekere perſoonen, of aen niemant als aen hem, ſodanig bedingſt is ook goedt ſonder dat naukeuriglijk onderſocht wort, hoe verre den bedinger, daer aen geleegen is ofte niet. (q)

20. Ongetwijvelt, als de nieuwe eygenaer het goedt tegen deſe belofte vervreemdet, ſoo kan hy aengeſprooken worden, over het belang ende intereſt des anderen dien te nevens, of om de boete die hy mochte bedongen hebben, welke geëyſcht kan worden, ook wanneer de bedinger aen de vervreemdinge ganſch niet geleegen mochte zijn. (r)

21. Want door ſodanig bedingſt van boete, wort het ackoort anders onnut, ſoo verre dugtig; om dat yemant *altijt daer aen geleegen is, om gelt te moogen eyſchen*; hoewel anderzins door hypoteek of eedt ſulke ackoorden niet krachtig konnen worden gemaekt.

22. Maer de vraeg is, of ook de overdrachte van eygendom door ſodanig bedingſt dadelijk belet wort, het welke nae reeden van rechte ſchijnt te moeten ontkent worden, hoewel veele Rechts-geleerden het tegendeel beweeren. En ſoude mogelijk in het oordeelen hedenſdaegs gevolgt worden het gevoelen der geener die verſtaen, dat immers de overdrachte der eygendom ook door ſodanig bedingſt kan ende moet belet worden. (ſ)

23. De laeſte vraeg is, of een Prins, ofte by ons de Staten des Landts het verbodt van vervreemdinge konnen wechneemen ende toelaten, dat de goederen vrijelijk werden verkocht.

24. Het gemeine gevoelen is, dat de Staten ſulx ſouden mogen doen in de ſoorten van verbodt, die door de Wet en door de Overig-

(o) *l.* 38. § 17 *ff de diſtract. pign.* (p) *l.* 75 *ff. de contrah. empt. l.* 21. § 5 *ff de action empt l ult C. de ſent inter empt. & vendit.* (q) *l.* 135 §. 3 *ff. de V. O.* §. 18. *in fin Inſt. de Inutil. ſtipul.* (r) *l.* 3 *C. de condict. ob cauſ. dat arg. l.* 20. *C. de pact. Zutphen. tit. van alienatie art.* 6. (ſ) *Sand. d. part.* 3. *cap.* 2. *n.* 14.

heit zijn gedaen, ende niet in de geene ſoo by Teſtament of by contract mochten zijn geſchiedt, *ten ware dè reeden van het gemeine beſt ſulx quame te vereyſchen.* (t)

25. Maer het is de waerheit, dat ſy ook wel goederen by Teſtament beſwaert ſouden mogen vry maken *als daer merkelijke reeden van ongemak in de familien, door oude beſwareniſſen ende verbooden vervreemdingen haer quamen* op te doen, ende te vertoonen. Wort dit ook alſoo dikwils in welbeſtelde Regeeringen gedaen, hoewel in onſe Provintie by de Heeren Staten ſulx tot noch toe niet en is gebruikt, ſoo veel hebbe konnen verſtaen. In ander Landen wort het wel gedaen, ende konnen omſtandigheeden zijn, waer door het goedt ende nut ſoude konnen worden, *hoewel ook wel misbruik onderworpen.*

LVII. Kapittel.

Of, ende hoe eygondom ons door andere perſoonen verkreegen wort.

Regel van Rechte, dat niemant door een ander verkrijgen kan, als door een Gemachtigde, niet onmiddelijk. Ook door kinderen in vaders macht zijnde. Volgens onderſcheidt van der ſelver goederen dat verhaelt wort, en daer op toegepaſt de regel, van eygendoms verkrijginge.

1. VOor het laeſte dient noch aengemerkt, of men door andere *perſoonen ook eygendom verkrijgen kan*, ende door wien. (a)

2. Het is een algemeine reegel in Rechten, *dat men noch eygendom noch inſchult voor en door een ander kan bekomen*, (b) het welk' alſoo by 't oude Roomſe recht is ingevoert, om dat eertijts d'eygendom qualijk anders als Rechtelijker wijſe wierde overgedragen, ende voor Recht moeſte yder ſelf *compareren.*

3. Wel te weeten echter, *door een Gemachtigde*, die men laſt tot dien einde geeft, *kan men het bezit van eenig goedt bekoomen*, ende vervolgens ook den eygendom, als dat het oogemerk van partijen is. (c)

4. By

(a) *Sand. d. tract. in coron.* (b) *l.* 73. §. *ult. ff. de Reg. Iur l.* 1. *C. Per quas perſon. cuique acquir.* (c) §. *pen. Inſt. per quas perſon. cuique acquir.*

4. By gevolge, ſoo gy, ook ſonder laſt voor een ander het bezit hebt bekoomen, dier meininge, dat de overdrachte der eygendom daer door ſoude geſchieden, ende die ander ſulx naderhant van weerden hout, ſoo kan de eygendom ook beſtendig over gaen. (c)

5. Sonder laſt ofte van weerden houden naderhant gedaen, valt geen overdachte van eygendom altoos; behalven, tuſſchen Vader ende kint, dat hy in ſijn macht heeft.

6. Des ſtaet te letten, dat het goedt van Kinderen in Vaders handt zijnde, is tweederley, *Burgerlijk* ende *Krijgſmans goedt.*

7. *Burgerlijk* goedt is of van de Vader *afgekoomen*, ofte van elders hun *aengekoomen.*

8. *Afgekoomen* van de vader is, dat hy ſijn kint heeft uitgereikt, om eenigen handel, of ambacht en eerlijke winſt mede te onderneemen.

9. Van elders *aengekoomen*, is ſijn Moederlijk goedt, ofte dat van eenige Vrienden, of anderen zeegen hem is geworden.

10. Krijgſmans goedt is *eygentlijk of oneygentlijk genoomen.* het eygentlijke, dat *in den Krijgſtant is gewonnen*, het zy door buit op de Vyanden gehaelt, ofte van vereeringen, ofte verſparinge van *tractementen* en anderzins.

11. Het oneygentlijke is, dat met voorname bedieningen van overheden ende met konſten van geleertheit is overgewonnen, als van *Profeſſoren*, *Predikanten en Advocaten*, *Secretarien*, *Doctoren* in de Medicijnen, ende alle gagieerde amptdragende perſoonen. (d)

12. Maer niet van *Notarien*, *Procureurs*, *private Schoolmeeſters*, Koopen ambachtslieden of diergelijcke, want deſe haer winſten nergens anders, als voor ſlecht *aengekoomen goedt* wort gehouden. (e)

13. Goedt van Vaders afgekoomen blijft Vaders eygen, niet alleen ſoo veel ſy hun gegeven hebben, maer ook dat daer mede gewonnen is, *te weeten*, *door aenlegginge van dat gelt*, niet ſoo het ſchijnt door konſt of arbeidt van de Kinderen. (f)

14. Van dien aert is ook het geene den kinderen wort gegeeven ten aenzien end' in plaetſe van hun vader, gelijk men veeltijts eeren of fatſoens halven ziet geſchieden. (g)

15. Het goedt van elders aengekoomen wort ende blijft der Kinderen eygen, maer de Vader behoudt het Vruchtgebruik, ende als hy ſe, buiten houwelijk, ontſlaet van ſijn macht, ſoo behoudt hy noch de helfte van het ſelve Vruchtgebruik, ſoo verre hy't niet quijt geſcholden

(c) *per l. 60. ff. de Reg. Iur.* (d) *l. ult. C. de Inoff. teſtam.* (e) *arg. d. l. ult.* (f) *§. 1. d. tit. Inſt per quas perſon. cuique acq.* (g) *arg. l. 21. & ſeqq ff. de uſufr. l. 10. §. 6. in fin. ff. de vulg. & pup ſubſt.*

den heeft, gelijk hy wel vermag te doen, (h) edoch dit heeft geen plaets, soo wanneer een Vader sijn kinderen uitgeeft ten houwelijcke, dan moet hy hun alle haer moeders goedt wederom geven, *gelijk voor desen is aengeweesen.*

16. *Krijgsmans* goedt, soo wel 't een als 't ander, *is ten vollen eygen aen de Kinderen* ende mogen sy daer mede doen, als een yeder met sijn vry eygen geoorloft is te doen.

17. Hier uit is licht te verstaen, van wat goederen soodanige Kinderen verbooden is, dat sy niet souden vermoogen te alieneeren, het welke behoort tot het voorgaende *Kapittel*, te weeten, *van de twee eerste soorten*, die van Vader afgekoomen ende van elders aengekoomen zijn.

18. Ende evenwel zijn 'er eenige soorten van aengekoomene goederen, *waer van de volle eygendom behoort tot de Kinderen*, en die sy, buiten Testament, wel mogen vervreemden, als sy mondig zijn. (i)

19. Ten 1. als een erveniſſe of een Legaet aen Zoon of Dochter met die konditie van yemant gemaekt is, *dat de Vader het Vruchtgebruik niet sal hebben.*

20. Ten 2. de goederen hun *aenge-erft van haer Broeder en Suster*, daer toe sy benevens den Vader gerechtigt zijn.

21. Ten 3. Een erveniſſe by Zoon of dochter aengegaen *tegen wille en dank van de Vader*, die van sulke goederen noch voordeel noch schade heeft.

22. Ten 4. Wat van wegen de Prins, ofte by ons de Staten aen een Zoon mochte vereert worden, blijft ook sijn volkoomen eygen; ende kan by hem vrijelijk worden vervreemdet.

23. Hier uit is dan af te nemen of liever al reede gezegt; Wanneer des Vaders eygen wort, het geene de Kinders verkrijgen.

24. Te weeten, al wat sy verkrijgen door ende met het gelt hun by haer Vaders gegeeven.

25. Ten tweeden, het Vruchtgebruik van al haer aengekoomene goederen; in al de reſt wort het selve waergenoomen, ten aenzien van Kinderen, als van vreemden, die niet in de macht der ouderen zijn. Wel te weeten, is noch aen te merken, dat al wie over een ander ende over sijn goederen staet, ook eygendom voor de selve kan verkrijgen, als daer *zijn, Mombers, Voogden, Regenten of Gelastigde van Steeden en diergelijke.* (k)

III BOEK,

(h) *d. §. & seq. 1 Inst. l 6. §. 3. C. de bon quæ lib.* (i) *dix. ad d. tit Inst. & ad tit. ff. de pecul.* (k) *tit. ff. Quand. ex fact. tut. & cur. t. l. 5. §. 7. & seqq. ff. de pecun. constit.*

HEEDENSDAEGSE RECHTS-GELEERTHEYT.

DERDE BOEK,

EERSTE KAPITTEL.

Van verbinteniſſen.

Wat Inſchult zy. en wat verbinteniſſe. Deylinge daer van. Exempel van natuirlijke verbandt, die geen kracht voor Recht hebben, en die der eenige hebben. Soorten van bloot-burgerlijke verbinteniſſen.

1. WY hebben geſprooken van *beheeringe* ende verſcheidene ſoorten der ſelver; volgt nu van *inſchult*, (a) want dit de twee gedeelten van yder ſijn patrimonij zijn, gelijk in't begin *deſes boeks is gezegt.*

2. Te weeten, beheeringe is een Recht op het goedt, ſonder aenzien op de perſooon, die het heeft. maer inſchuldt is een Recht op een ander perſoon voortkoomende uit verbinteniſſe. *Anders* inſchuldt is een recht, *om van een ander perſoon eenige ſaek of daedt te genieten.* (b)

3. Die dit recht heeft wort genoemt *Crediteur*, ofte *ſchuldt-heer*, en die aen hem verplicht is, *Debiteur* ofte ſchuldenaer.

4. De bandt, waer door ſy beyde verknocht zijn, wort genaemt *Obligatie* ofte *verbinteniſſe*; hoewel ook dit woort ſomtijts beteekent, *den laſt van de ſchuldenaer alleen*, waer mede hy verbonden is. en dan wort het recht van de Crediteur, inſchuldt genoemt, hoewel in't gemein gebruik by't maken van Inventarien en anderzins *inſchuldt*

(a) *jus in re & jus ad rem.* (b) *Grot. inleid. 1 boek, 1 deel. in pr.*

ende *uitschult* soo tegen malkanderen worden gestelt, dat inschult de profijten des boedels, en uitschult de lasten beteekent, maer wy volgen hier het geene terstont gezecht is.

5. Soo is dan verbinteniſſe niet anders, *als een bandt van recht, waer door yemant verplicht is aen een ander yets te geven, of voor hem yets te doen.* (c)

6. Verbinteniſſe wort onderscheiden in drie soorten, *natuirlijk, burgerlijk, ende gemengt van beiden*, te weeten, *natuirlijk ende burgerlijk te gelijk.* (d)

7. De natuirlijke verbinteniſſe steunt alleen op goede *reeden ende billijkheit*, de burgerlijke Steunt alleen op het bevel van de Wet, ende de derde soorte heeft soo wel de billijkheit als de Wet voor haer.

8. De natuirlijke alleen kan geen aenspraek voor recht maken, de burgerlijke alleen geeft wel recht van aenspraek, *maer krachteloos*, om dat sy door verzet of *exceptie* vernietigt wort, maer de derde soorte heeft volle kracht *van aenspraek sonder verzet.*

9. De exempelen van yder soorte zijn dese, als ten eersten, nopens *natuirlijke verbinteniſſe alleen*; die een vereeringe ontfangen heeft, is natuirlijk verbonden, om wederom yets te vereeren. (e)

10. Een erfgenaem die belast is legaten uit te deilen by een *Testament, dat nae rechte niet bestaen kan*; een vrouw die borge voor een ander ofte voor haer man geworden is, ofte die buiten haer mans kenniſſe gehandelt heeft, *volgens ons landt-recht*, een zoon onder sijn vaders macht zijnde die gelt geleent heeft; een jongelink onder de 14 en over de zeven jaren yets hebbende belooft, een schuldenaer door den rechter vry gesprooken zijnde, dese alle zijn natuirlijk verbonden hoewel niet t'eenemael op een en de selve wijse.

11. Want eenige daer van, als die de vrouwe borge wordende, die den erfgenaem, de jonge lieden over de 14 jaren of dochters over de 12 ende de zoon onder vaders macht zijnde raken, zijn van dien aert, dat sy de persoonen krachtelijk in haer gemoet souden verplichten, by aldien het verbodt van de Wet daer niet tusschen quam; maer d'andere gelijk die *van weder* te vereeren, ende die de kinderen raken, konnen van self geen dwang in de *conscientie* maken, *al stondt de Wet ook stil.*

12. In het Keyserlijk recht is 'er noch een soorte van natuirlijcke verbinteniſſe, die wel geen recht van aensprake, maer echter andere deugden heeft, die niet te verachten zijn, als dat zy voorbrengt *exceptie*, dat

(c) *pr. Inst. de oblig.* (d) *Naturalia Civilis, Mixta.* (e) *l. 25. §. 11. ff. de hered. petit.*

dat ſy belet de wedereyſchinge van't geene betaelt is, dat ſy met pandt ende met borge kan beveſtigt worden, ende dat ſy in een ander verbinteniſſe kan verandert worden, ook verlijckinge, anders *compenſatie* veroorſaekt, (f) welke dingen meeſt plaetſe hadden in handelingen van ſlaven ende *in bloote beloften*, by Keyſerlijke rechten bekent.

13. Maer deſe beide ſoorten heedenſdaegs buiten gebruik zijnde, zijn'er nu weinig ſoorten van natuirlijke verbinteniſſen over, daer de voorgenoemde deugden plaetſe ſouden konnen hebben.

14. Behooren hier toe nochtans de geene, die door ſententie vry geſprooken, echter waerlijk ſchuldenaers zijn, (g) als ook ten deele een zoon die gelt geleent heeft, voor ſoo veel die betaelt hebbende niet kan weder eyſchen.

15. Men moet ook zeggen, dat deſe effecten gebruik konnen hebben, altoos meerendeels in minderjarige, die onder Voogden ſtaende buiten conſent der ſelver eenige contracten hebben aengegaen, in getroude vrouwen, die buiten kenniſſe van hun mannen yets gehandelt hebben, niet rakende de huishoudinge ende hun neeringe, (h) mitsgaders die bekent heeft in een handſchrift ſchuldig te zijn, ſonder dat d'oorſake van de ſchult bekent is.

16. Buiten deſe gevallen, verbinteniſſen door de Wet verbooden ende nul verklaert hebben door de bank die deugden niet, welk wy gezegt hebben, dat by de natuirlijke verbinteniſſen anders ſouden zijn. (i)

17. Exempelen van verbinteniſſen burgerlijk of nae *ſubtiliteit* van recht alleen, zijn deſe; die door vreeſe gedwongen zijnde belooft heeft, is in dier voegen verbonden, om dat gedwongen wille ook een wille is, *alſoo hy ſijn keur heeft gehadt, of hy wilde belooven, of het gevaer uit ſtaen*, maer om dat het onbillijk is, dat hy gedwongen zijnde betalen ſoude, ſoo wort die verbinteniſſe door *exceptie* te niete gedaen, (k) ten tweeden, die tot een ſeekere tijdt toe zich verbonden heeft, blijft ook nae die tijdt verpligt, maer ſonder eindelijke kragt, (l) ten 3. die van ſijn Crediteur bedongen heeft, dat hy ſijn ſchult niet ſoude vorderen, of hem niet manen, blijft nae ſubtijlheit van Rechte noch verbonden, ſoo lange de ſchult niet behoorlijk gequiteert is, maer echter aengeſprooken zijnde kan zich verdeedigen met het ackoort ende verzet daer uit geſchapen. (m)

(f) *l. 7. pr ff. de Pact. l 13. l 26. §. 12. ff. de condict. indeb, l. 1. §. 7. ff. de conſtit. pecun, l. 6 & 7. ff. de fidejuſſor. l. 1. §. ult. ff. de novat. l. 6. ff. de compenſ.* (g) *l. 60. ff de condict. indeb.* (h) *Sand. 3. 1. 1. ſub fin.* (i) *Sand. d decis 1.* (k) *§. 1. & 2. Inſt. de except.* (l) *§ 3. Inſt. de V. O.* (m) *§. 3. d. t. Inſt de except.*

18. Edoch de voornaemſte ſoorte van verbinteniſſe blijkt wel de derde te zijn, *die natuirlijk ende burgerlijk te zamen is*, en waer van wy nu voortaen ſullen handelen.

19. Deſe heeft tweederleije oorſpronk, want ſy koomt voort of uit *contract*, of uit *miſdaet*.

20. *Contract* is een overeenkominge van twee ofte meer perſoonen, waer uit eyſch ende rechtelijke aenſpraeke tegens yemant kan geſchieden.

21. Sy wort onderſcheiden, eerſtelijk, in *eygentlijke ende oneygentlijke contracten*, (n) eygentlijke zijn die door *uitdruckelijke toeſtemminge*, van partijen gemaekt worden. oneygentlijke, die ſonder uitdruckelijke over-eenkominge kracht van verbinden hebben, *waer van hier naemaels*.

22. De eygentlijke worden onderſcheiden in *genoemde* en *ongenoemde contracten*. genoemde zijn, die met een vaſte en eygene name beteekent worden, gelijk *koop*, *huir*, *pandt*, en diergelijke. ongenoemde zijn, die geen ſeekere en eygene naem hebben, *waer van hier beneeden*.

23. De eygentlijke ende genoemde contracten zijn wederom driederley, want ſy beſtaen of in overeenkomſte alleen, of in ſaeks-leeveringe, of uit letters ende geſchrifte. (o)

24. Nae het Roomſche recht is er noch een vierde ſoorte beſtaende *in woorden*, want de ouden dier meininge zijn geweeſt, dat het niet goedt was voor de gemeine man, om uit alderhande bloote beloften ſoo verbonden te zijn, dat men daer uit voor recht ſoude konnen aengeſprooken worden, het zy de belofte mondeling of ook ſchriftelijk was; maer ſy wilden dat partijen, om te toonen, dat ſy volkoomen gezint waren tot vervullinge van de overeenkomſte, ſulx met plechtelijke opgeheevene woorden ſouden te kennen geeven, in deſer voegen, *belooft gy het? ik beloof het: zegt gy het toe? ik zeg het toe, neemt gy de borgtogt aen? ik neemſe aen*, en ſoo voorts, en was het gebruik dat ſy achter alle hare handelingen ſulke woorde-banden voegden, die of het verhandelde alleenlijk beveſtigden, of eenige nieuwe ſaeken, daer by deeden, gelijk of men zeide in een ſchriftelijk contract op het eynde, *ende alſoo partijen aen het geene vooren verhaelt is wel genoegt, ſoo hebben ſy malkanderen belooft den inhoudt deſes te doen hebben ende genieten, vragende Pijter aen Jacob, belooft gy dat ende dat te onder-*

(n) *Veri vel quaſi contra* 89. (o) *In conſenſu, Re literis.*

onderhouden? ende Jacob antwoordende, ik beloove dat ende dat te onderhouden; mits dat het niet genoeg was sulx geschreeven te zijn, maer sy moesten het ook waerlijk hebben *gesprooken*, anders konde het niet gelden. (p)

25. Maer heedensdaegs ziet men op sulke woorden banden niet meer in dier voegen; *maer alle beloften ende toezeggingen, waer door yemant zich duidelijk verbint, om een ander eenige saek of daet te doen genieten, heeft kracht ende verbintenisse, met recht van eysch ende aenspraek*; het zy de belofte door eenige Wet bevestigt is of niet, het zy dat het een aenhangsel van een ander contract is, of op haer selve bestaet.

II. Kapittel.

Van koop ende verkoopinge.

Drie weesentlijke pointen van koop. Sy is voltrocken, soo haest partijen over-eengekoomen zijn, dat te met lang aenloopt, ende moet de verkooper het goedt leeveren, sonder met het interest vry te konnen. Hoe verre doolinge het contract te niete maekt, ende wie verbooden wort te handelen.

1 Onder de contracten, die uit bloote overeenkomste bestaen, is, het bekenste ende van 't meeste gebruik, *koop ende verkoopinge*, met welke woorden een ende 't selve contract beteekent wort.

2. Het is niet anders, als een overeenkoominge, *waer door gehandelt wort, om de eygendom van eenig goedt voor een seekeren prijs over te dragen.*

3. Wy zeggen, waer *door gehandelt wort, om de eygendom over te dragen*, want het selve niet altoos metter daet alsoo geschiedt, nademael ook dikwils *vreemdt goedt verkocht wort*, waer van de eygendom niet kan overgaen. (a)

4. Maer het zeggen ende de meininge van partijen, immers van de kooper moet zijn, om de eygendom te verkrijgen, of het soude een huir of eenig ander onbenoemt contract worden. (b)

(p) *tot. tit. Inst. & ff. de Verb. oblig.* (a) *l. 28. ff. de Contr. empt.* (b) *l. pen. §. ult. ff. eod.*

5. Het geheele weeſen van koop ende verkoop beſtaet in drie ſtucken; in de *over-eenſtemminge* der perſoonen, in de *hoedanigheit van het verkochte goedt*, mitſgaders in de *prijs* en wat daer aen vaſt is. (c)

6. Van het eerſte heeft men deſen *regel*, *dat de koop voltrocken is, ſoo haeſt partijen wegens de prijs ende het goedt over-eengekoomen zijn.* (d)

7. Een geval is'er, waer in de toeſtemminge alleen niet genoeg is; te weeten, als partijen te vooren geackordeert zijn, *dat de koop in ſchrift ſoude moeten geſtelt worden*, (e) want dan zijn partijen eerder aen malkander niet vaſtelijk verbonden, *als wanneer het ſchrift voltrocken ende verteekent is.*

8. Ten ware ſy elkanderen yets hadden gegeeven *ten onderpandt* voor het onderhoudt der koop, want, dan ſoude die het pandt gegeeven hadd' het ſelve verlieſen, ende de ontfanger ſoude het dubbelt, indien hy afging, moeten weder geven, (f) even gelijk het geſchiedt, ſoo wanneer door tuſſchen ſpreeken van goede mannen een koop wort getroffen op partijen behach, mits dat de geene die afgaet van de uitgeſprookene prijs, een ſeekeren penning of een gelagh ſal betalen.

9. Anderſins is de koop *onverbreekelijk*, *ſoo haeſt de partijen malkanderen hebben toegeſlagen*, moetende als dan de verkooper het goedt leeveren ende de kooper den prijs betalen, ſonder dat de kooper de leeveringe kan weigeren ofte zich bevrijden met *het intereſt*, dat de kooper daer by mochte lijden, te willen betalen, *alpreſenteerde hy het dubbelt* van de prijs. (g)

10. Want al ſchoon men in de wetten leeſt, dat, ſoo wanneer het verkochte goedt niet wort geleevert, als dan de kooper *ſijn intereſt kan eyſchen*, (h) ſulx echter ſtrekt de verkooper die ſijn woort niet houden wil tot geen voordeel, maer dat is een recht van de kooper, *die het ſelve gebruiken kan, indien hy het oorbaer vindt*, maer het is de meininge niet, om te beletten, dat hy ook niet ſoude konnen dringen op de leeveringe ſelfs, indien hy het ſoo goedt vondt en de ſaek in haer geheel was. (i)

11. Maer, gelijk gezegt is, de handelinge van koop ende conſent van partijen moet voltrocken zijn, *het welke ſomwijlen een geruimen tijdt kan duiren en in't lang getrocken worden*, gelijk in een ſcriftelijke koop, wanneer *uitdruckelijk bedongen wort*, *dat de koop by geſchrifte ſal worden gemaekt* (k) ende ook by ons in de openbare verkoopingen by ſtrijkgelt,

(c) *Conſenſus, merx & pretium* (d) *pr. Inſt. de empt. vend. l. 2. § 1 ff. eod.* (e) *d. pr. Inſt.* (f) *ibidem.* (g) *d princ. l. 6. C. de reſcind vend.* (h) *l. 1. ff. de Action empt. & l. 4. c. de action. empt. &c.* (i) *d. l. 6. l. 10. C. de action. empt.* (k) *pr. Inſt. de empt. vend.*

gelt; al waer de manier is, dat men aen de lief hebbers yder twee borden geeft, om tuſſchen de ſelve den prijs met krijt te ſchrijven, want als yemant geſchreeven ende ſijn bordt overgegeeven heeft, ſoo wort hem noch afgevraegt, hoeveel hy heeft geſchreeven, ende als ſijn verklaringe met het ſchrift over-eenkoomt, ſoo is de koop voltrocken, verklaert hy meer als 'er geſchreeven is, ſoo ſal hy dat ook moeten betalen, zegt hy minder met verklaringe, des verſocht zijnde onder eede, dat het ſchrift een verſinninge is, ſo behoort ſulx ook te worden aengenoomen, om dat het conſent noch niet ten vollen heeft gebleeken voor ſijn mondelijke antwoort; doch indien hy bekende, willens ſoo geſchreeven te hebben, ten ſoude hem niet vry ſtaen veranderinge te maken, om dat het conſent in zig ſelf tuſſchen het ſchrijven ende zeggen niet is hangende, maer het geblijk van het volle *conſent* wort niet volkomen geacht *met het ſchrijven alleen, om dat de mondelinge verklaringe* daer noch by wort vereyſcht. konde men niet inzien als het ſchrijven op de borden, ſo behoefden ſy ook geen hooger verklaringe by monde gedaen, goet te doen, dat echter tegen alle reeden ſoude zijn. Doch hier by dat de gemeine man in het cijfer ſchrijven zich lichtelijk, inſonderheit by een groote zamen-loop van menſchen, vergrijpen kan. Ende is ſoo wel eer by de *Heere Dankelman* ende my uit name van de *Juridice Faculteit* tot Franeker geadviſeert in ſeekere voorgevallene ſake, die evenwel anders verſtaen ende gedecideert is.

12. Met het conſent ſtrijdt ook *gewelt* ende *bedroch*, edoch dit zijn algemeine oorſaken, *waer van op een ander plaetſe*; Alleen ſtaet aen te merken, dat dwalinge van partijen de koop ook belet, niet alleen als ſy verſcheidene lichamen voor hebben, *gelijk of de eene van een koe, ende de ander van een peerdt*, de eene van dit, de ander van dat ſtuk landts ſprak, maer ook als ſy geheelijk in de ſtoffe verſcheelen, gelijk als de eene meint dat het verkochte van ſilver is en hy bevint het maer tin, of ſpialter te zijn, ſoo is de koop ganſchelijk te niete. (l)

13. Maer als het abuis in de ſtoffe niet in't geheel, maer voor een gedeelte is, ſoo ſtaet de koop vaſt, *behoudens dat het abuis, den geenen die der ſchade by heeft, nae de billijkheit verbeetert werde.* het welke nae rechten ſoo verre waer is, dat by exemp. als 'er yets van ſilver vergult is verkocht voor gout, om dat het vergultſel waerlijk gout is, ende de doolinge alſoo niet voort geheel bevonden wort, ſoo blijft de koop onder verbeeteringe ſtaen. (m)

14. Ende wederom, dat ſchier belachelijk ſchijnt, verkoopt gy een ding van ſilver, dat met een gouden plaet overtoogen is, voor louter gout, de

(l) *l. 9. §. ult. ff. de contrah. empt.* (m) *l. 14. d tit.*

de koop is ganſch ondeugende, alhoewel de kooper in deſen wel meer gout mochte hebben, als die het vergulde ſtuk heeft gekocht; (n) maer de reeden is, om dat de plaet geen deel maekt van het geene daer ſy om is, als konnende geheel daer van geſcheiden worden, 't welk niet kan geſchieden met het vergultſel, zijnde dat vereenigt met de *ſubſtantie* van het ſilver of kooper, daer het aen vaſt is.

15. Tot het point van conſent behoort ook de kenniſſe der perſoonen, welke koopen ende verkoopen mogen, waer van in 't algemein deſe reegel; *al wie bewint heeft van ſijn eygen goedt mach koopen ende verkoopen, ſoo verre het ſelve door de Wet niet wort verbooden, waer van hier boven is gehandelt.*

16. Alleenlijk groote Heeren en al die machtig in de Regeeringe zijn, mogen geen koophandel drijven, (o) ten ware uit noodt, of tot haer nooddruft; edoch dit verbodt wort in veele koopſteeden van *Europa* niet onderhouden. By ons wort het nochtans niet gedaen, meer uit gewoonte en ongeneegentheit of groothertigheit, als uit eenige noodwang van Wet.

17. Rechters mogen ook geen goedt koopen, van de geene die voor haer pleiten, maer de verkooper kan het goedt weder eyſchen, mits de prijs behoudende, en dan wort de rechter noch gebreukt *in viermael ſoo veel*, nae Keyſers recht. (p)

18. Met de vyanden van den Staet is het ook verbooden handel te drijven, anders als met conſent van de hooge overigheit, (q) waer toe by ons het gebruik der *licenten* plachte te dienen.

19. Niemant kan ook voor een ander, buiten ſijn laſt, koopen, ſulx dat daer uit recht geſchapen ſoude zijn, maer als het van de ander goedt gekeurt ende het goedt geleevert wort, ſoo krijgt de koop ſijn kracht. (r)

20. Anderzins als yemant veinſt voor een ander te koopen, dat hy voor hem ſelf doet, latende een ander mans naem in de koop-brief ſtellen, ſoo is hy echter de man ende blijft hy kooper, die zich ook de laſt van een ander aenmeetigt ende koopt alſoo in *qualiteit*, gelijk men ſpreekt. billijk is 't, dat hy daer voor inſtae ende de koop, als het de verkooper ſoo verſtaet, op hem neeme. (ſ)

(n) *l. 41. eod. tit.* (o) *l. 4. l. ult. C. de commerc.* (p) *l. 64. ff. de contrah. empt. l. 11. C. de his quæ vi met c.* (q) *l. 4. & ult. C. de commerc.* (r) *l. 3. & 6. C. ſi quis alteri vel ſub lab. al. nom.* (ſ) *l. 4. 5. 6. l. eod. tit. junct. a. l. 1. C. plus val. quod. act.*

III. Kapittel.

Van het goedt dat verkocht kan worden.

Wat goedt niet mag verkocht worden. Waer onder ongewoſſen granen by laſten, uitlegginge van d'Ordonnantie daer van. Het recht om erveniſſen ende actien te verkoopen. Van vrije merkten ende het recht daer van, ſoo nae gemein Recht, als by ons.

1. HEt tweede poinct, daer de verkoopinge op draeyt, is de *ware*, of het *goedt dat verkocht wort*, waer van deſe reegel is, dat alles wat in menſchen eygendom, ende *patrimonij* kan zijn, mag worden verkocht, het zy tilbaer of ontilbaer, lichamelijk of onlichamelijk goedt.

2. Soo mogen dan niet verkocht worden alle goederen die verbooden zijn te vervreemden, (a) *waer van elders geſprooken is.*

3. Ook geen goederen van verbooden gebruik, gelijk alderhande ſoorten van *vergif*, buiten gebruik van medicijne, waer ontrent wel wat meer opzicht onder ons van nooden was, als gemeinelijk in acht genoomen wort; als mede goddelooſe ende verboodene boeken, ende eyndelijk *huiſen* met oogemerk *om afgeworpen* ende niet weder opgebouwt te worden. doet 'er by, al *wat aen een huis vaſt* is, om *daer af te neemen.* (b)

4. Noch is by de Ordonnantie van Frieſlandt (c) verbooden, om te verkoopen, of te verhandelen, *alderhande granen by laſten te leeveren, eerſe noch gezaeyt zijn, of terwijl ſy noch waſſen*; waer van de reeden is, om dat de landt-bouwerij hangende van Godts zeegen met al te avontuirlijke handelingen niet ſoude belemmert ende de huiſlieden niet te grof bedroogen worden.

5. Het verbodt ſpreekt alleen van granen ende niet van *boter*, *kaes*, *ende andere huiſmanne waren*, (d) die nae het gemeine recht vry zijn, om te verhandelen, nae yders believen, ook al eer ſy noch in weeſen

(a) §. *ult. Inſt. de contrah. empt.* (b) *l.* 35. §. 2. *ff. de contrah. empt. l.* 52. *eod.*
(c) 1. *boek tit.* 8. *art.* 1. *Sand.* 3 4. 7. (d) *Sand. ibid. in fin.*

zijn, nademael *goedt dat noch niet is, maer verhoopt wort te ſullen zijn, wel kan worden verkocht.* (e)

6. In het verbodt ſtaet, *by laſten te leeveren*, waer uit volgt datmen *by kleinder partijen* wel mach granen koopen, eer ſy gewoſſen zijn.

7. Eyndelijk de conditie *eer ſy gezait zijn*, of *weeſende noch in de aeren* ofte waſſende, geeft eerſtelijk te kennen, dat niet verbooden is granen by laſten te koopen ende over een geruimen tijdt te leeveren, als maer de handelaers niet zien op ſulke granen, die *uit een ſeecker ſtuk landts* ſtaen voor te komen. (f)

9. Evenwel, indien een huiſman die geen gewoonte noch geleegenheit heeft, om granen van elders by laſten te leeveren, ſoodanigen koop aengaet, men ſoude konnen zeggen, dat het contract tegen de Wet was; ſchoon in de koop geen meldinge van ſijn landt was gemaekt; *om het verbodt niet vruchteloos te maken*, gelijk bykans dan alle de bepalingen by *Sande* (g) verhaelt, ſchijnt te konnen gebeuren.

8. Ten laeſten, blijkt hier uit, dat als het graen rijp is, ende gereet om te zichten, de verkoopinge ook niet is verbooden, gelijk dan ſoodanige verkoopingen alle daeg uitderhandt ende by uitroep geſchieden; hoewel dat ook niet by laſten is.

10. Welverſtaende nochtans, zegt *d' Ordonnantie*, *dat de verkooper gehouden is den kooper de penningen, ter oorſake van ſulken koop ofte contract ontfangen, wederom te geeven.*

11. Daer ſtaet koop of *contract*, dit woort is 'er by gevoegt om frauden voor te komen, ten eynde men, willende granen verkoopen, den handel met geen ander name ſoude bedecken.

12. Het moet echter ſoodanig contract zijn, waer door men de eygendom aen een ander, ende ſulx niet om *niet*, koomt over te dragen, want ſchenkinge niet is verbooden, gelijk uit het 2. *artikel* kan blijcken.

13. De *reſtitutie* ende weder-geevinge van het getelde gelt is 'er by gevoegt, om voor te komen, dat men hadde mogen zeggen, *als 'er tegen de Wet yets gedaen is, dat daer over geen actie valt*, maer dat elk houdt wat hy heeft.

14. De rechten zeggen, dat men andere lieden goedt wel mach verkoopen, *waer van hier boven gerept is*, 't welk te verſtaen is, dat de verkooper gehouden is het goedt te leeveren, als de kooper daer op dringen wil; maer deſe niet willende ende klaerlijk konnende toonen

(e) *l.* 8. *ff. de contrah. empt. l.* 12. *ff. de action. empt.* (f) *Sand. ibid.*
(g) *d. defin.*

nen, dat het vreemt goedt is, *ſoo kan de verkooper hem niet dwingen, dat hy het goedt ſal aenneemen.* (h)

15. Veel min ſtrekt de verkoopinge tot naedeel van de eygenaer, die het altoos kan wedereyſchen en de handt daer op leggen, waer het ook is, *maer in ſulken gevalle heeft de kooper ſijn aenſpraek tegen de verkooper*, (i) die hem niet alleen de ontfangene prijs, maer ook alle ſchade ende intereſt daer by gehadt ende geleeden wederom moet vergoeden.

16. Konnen ook verkocht worden onlichamelijke dingen, als *jaerlijxſe renten, actien ende erfſchappen.* (k)

17. Van deſe laeſte ſullen wy eerſt ſpreeken, te weten, die een erfſchap koopt van de erfgenaem verkrijgt al het recht, ſoo laſten als profijten en al wat de verkooper als erfgenaem hadde, tegenwoordig en toekomende, *maer niet het geene voor de koop, in de erveniſſe geweeſt is*, ten zy de prijs daer van noch behouden mochte zijn, het welke volgt in plaetſe van het goedt. (l)

18. Maer om dat onlichamelijke gerechtigheden in de gront niet dadelijk konnen worden geſcheiden van de geene dieſe eerſt verkreegen hebben, nochte van handt tot handt ende alſoo niet eygentlijk overgedragen, *ſoo blijft de verkooper waerlijk erfgenaem*, doch *ſonder genot, het welke, ſoo gezegt, gantſchelijk is voor den kooper*; maer echter als de koop is tuſſchen haer beiden, ſoo wort de verkooper ten aenzien van een derde niet anders als voor erfgenaem gehouden, hy wort van de ſchult-eyſchers aengeſprooken ende hy kan de ſchuldenaren ook aenſpreecken. (m)

19. De kooper hoewel al de goederen bezittende, jae uitdruckelijk aengenoomen hebbende in de koop, om de ſchulden te betalen, kan tegen ſijnen dank van de ſchult-eyſchers niet worden aengeſprooken, *ten ware de ſchult-eyſchers hun betalinge, van de verkooper niet konden bekoomen, of dat hy een erfſchap van de Fiſcus*, dat is, van 't gemeine Landt *hadde gekocht.* (n)

20. Aenſpraek evenwel op de ſchuldenaers wort den kooper *nuttelijk* toegeſtaen; (o) *want nuttelijke aenſpraken worden genoemt die nae ſubtijlheit der wetten niet recht uit ende eygentlijk konnen gaen, maer die*

(h) *l.* 28. *ff. de contrah. empt. l.* 11. §. 2. *ff. d. Action. empt. Tulden. ad tit. C. de Action. empt. n.* 3. (i) *l.* 60. *& l.* 70. *ff. de contrah. empt.* (k) *tit. ff. de hered. vel act. vend.* (l) *l.* 1. *pr.* §. 1. 3 *& 4. ff. de hered. vend.* (m) *l.* 2. *C. de hered. vend. l.* 2. *C. de pactis. arg l.* 88. *ff. de hered. inſtit.* (n) *l.* 25. *l* 26. *C. de pact. Sand. lib* 3. *tit.* 4. *defin.* 3. (o) *l.* 5. *C. de hered. vend. l.* 16. *pr. ff. de pact.*

om reeden van billijkheit ende nuttelijkheit worden uitgerekt tot de geene, die het naeſte recht daer toe hebben.

21. Wel is te weten, de koop geeft wel het geheele profijt van de erveniſſe, maer ſy geeft geen recht van erfgenaem eygentlijk, noch de *qualiteit* om tegens den erf-ſchuldenaers rechtelijke aenſprake te doen, maer ſulk een qualiteit moeſte komen uit *laſtgeevinge* van de erfgenaem, waer door de koopers recht uit eyſch ſouden konnen doen, op alle die den boedel ſchuldig zijn.

22. Doch zegge, de wet heeft den kooper oók *nuttelijken* eyſch toegeſtaen; *ſchoon ſoodanige laſtgeevinge by den verkooper niet mochte zijn gedaen*, ende ſulx is mede te verſtaen van de geene die een erfgenaem, als 'er meer zijn, uitgekocht heeft, voor des ſelven part. (p)

23. Ondertuſſchen, om dat de verkooper, noch kan aenſpreeken ende kan aengeſprooken worden, *ſoo zijnſe gehouden, malkanderen dien te nevens vergoedinge te doen*, (q) de verkooper moet alle profijten aen den kooper overleeveren, en deſe moet den verkooper wederom bevrijden van alle ſchade ende laſten, hoedanig die ſoude mogen zijn.

24. De kooper kan ook van de verkooper niet eyſchen het geen hy ſelf aen den boedel ſchuldig was, *want dat is vernietigt ſoo haeſt hy erfgenaem wierde*; om dat hy geen erfgenaem ende ſchuldenaer te gelijk konde zijn, ende de kooper heeft geen ander noch meer recht als de verkooper. Deſweegen als de verkooper in de gemeine erveniſſe heeft moeten inbrengen het geene by hem te vooren genooten was, ſoo moet ſulx de kooper ſijnent weegen doen, ſonder dat hy den verkooper daerom weder kan aenſpreeken; *of is het een mede-erfgenaem die den anderen heeft uitgekocht, hy kan geen inbreng van hem eyſchen*, ſchoon hy d'er ten tijde der handelinge niet van heeft geweeten; want een ervenis-kooper moet alle laſten ſoo wel bekende als onbekende dragen, gelijk hy mede noopens profijten moet doen, ende is ſoo by den Hove opmerkelijk geoordeelt in de *ſake van Tjeerd Jelles, contra Baefjen Teije dochter*, den 24. May 1642. De Impetrant hadde des Gedaegdes vader weeſende ſijn mede-erfgenaem, ende broeder noopens ſijn part van hun gemeine erveniſſe uitgekocht voor 2200 guldens, ende naderhandt was de Impetrant in ervaringe gekomen uit het teſtament van hun ouderen, dat des Gedaegdes vader ten houwelijke mede gekreegen hadde 2000 guldens, daer tegen hy weinig of niet hadde gehadt; is echter afgeſlagen; ſonder dat het Hoff acht genoomen heeft

(p) *d. l. 5. C. de hered. vend. & d. l. 16. junctо §. 8. Inſt. de fideicomm. hered.*
(q) *l. 2. §. 2. d. tit. ff. de hered. vend.*

heeft op noch een andere reeden, dat accoorden over teſtamenten niet gelden, als partijen het teſtament niet hebben gezien, gelijk hier niet was geſchiedt; want ſulx alleen plaets heeft in pleits-accoorden over twijvelingen uit teſtamenten voortkomende, ende geenzins ten aenzien van geheele ervenis-uitkoopingen, dat mede wel aenmerkens weerdig is. *Nauta deciſ.* III.

25. Wort gevraegt, of de kooper die een erfſchap gekocht heeft, ook kan eyſchen ende trecken het geene door falieren van een der erfgenamen, *koomt aen te waſſen* den erfgenaem die ſijn part verkocht heeft; alhoewel men nae ſubtijlheit van rechte ſoude konnen ſtaende houden, dat de kooper ook dit aenwas kan genieten, ſoo is het echter tegens de blijckelijke meininge van partijen, die geen gedachten hebben gehadt om verder te handelen, als over het erfdeel van de verkooper; weſende al te grof, dat de kooper uit kracht van den handel noch een geheel ander deel ſoude trecken; *inſonderheit daer de verkooper noch erfgenaem is, en dienſvolgens het recht van aenwas noch ſelf behouden heeft.* (r)

26. Indien het geheele erfdeel den kooper door een ander wederom mochte worden afgevordert, die moogelijk beter recht tot het ſelve als de verkooper hadde, als dan moet de verkooper inſtaen voor de *eviction*, dat is, voor de uitkomſte van dien eyſch, maer ſoo 'er eenige byſondere ſtucken van een ander uit het erfſchap worden opgeëyſcht, daer ſtaet de verkooper niet voor in. (ſ)

27. Want die een erfſchap aenhandelt, moet weeten, dat hy een *univerſeel recht* krijgt, het welke van zeer onſeekere weerdije is, met veel avontuir van profijt ende ſchade gemengt.

28. En dit is de reeden, waerom ook in 't verhandelen van de erveniſſen niet wort toegelaten de klachte, van dat de een of ander over de helfte bekocht is, *gelijk hier beneeden ſal blijcken.*

29. Het is niet van nooden te zeggen, dat de erveniſſen die verkocht worden, *van verſturvene lieden moeten* zijn, want leevende menſchen hebben noch erfgenamen, noch erveniſſen, ende het is hier boven al gezegt, dat accoorden over erveniſſen van leevende lieden oneerlijk ende ongeoorloft zijn. (t)

30. Met het *verkoopen van actien* is het ſchier even ſoo geleegen, als met erfſchappen, want de kooper van een actie krijgt eygentlijk het ſchult-recht niet, dat onlichamelijk zijnde niet kan overgedragen worden,

(r) *Dix. ad tit. ff. de heredit. vend. Schotan. exam. ad h. tit. Diſſ. Wiſſenb. ad. d. tit.*
(ſ) *l. 2. ff. d. tit. de hered. vend. l. 1. C. de evict.* (t) *L. 1, eod. tit.*

worden, noch ook de *qualiteit* van rechtelijke eyſch te doen, tegen den ſchuldenaer, maer de koop geeft hem het genot van de ſchult ende van de actie deſſelfs; de qualiteit van eyſch te doen moet komen uit de *laſt-geevinge*, welke naegelaten zijnde ſoo heeft de kooper niet als nuttelijke of oneygentlijke aenſpraek, die nochtans even ſoo krachtig is, als die recht uit, ende eygentlijk geſchiedt. (u)

31. Maer de verkooper kan evenwel ook aenſprake doen, ende het gelt ontfangen, ende *quitantie paſſeeren*, ſonder dat de kooper van de actie den ſchuldenaer deſweegen moeite kan maken, *ten ware hy hem te vooren wettelijk hadde gedaen aenkondigen, dat hy de actie gekocht of anders bekomen hadde*, in welken gevalle de ſchuldenaer noch eens ſoude moeten betalen. (w)

32. Anderzins, wanneer de kooper ende verkooper te zamen komen, om de ſchult op te eyſchen, *ſoo moet de verkooper*, alſoo die ſijn recht quijt is, *ſwijgen*; ook ter ſluik het gelt hebbende ontfangen, moet hy het wedergeeven met ſchade ende intereſt. (x)

33. Krijgt een actie-kooper niets van de ſchuldenaer, dat moet hy aen ſijn been binden, de verkooper is hem daer voor niet gehouden, als hy het niet uitdruckelijk heeft aengenoomen; anders is hy niet gehouden als om hem de ſchult *vry ende jechtig te leeveren*, dat is, dat het waerlijk ende oprechtelijk ſchult is dat hy verkoopt, maer of de ſchuldenaer wis of onwis zy, dat moet de kooper weeten en hoeden. (y)

34. Het woort *jechtig*, dat in actie koopen gebruikt wort, is te zeggen, dat de verkooper altoos ſal antwoorden voor de oprechtigheit der ſchult ende *ſijn overdrachte bekent ſtaen*, want *jechten* is *bekennen*.

35. Om dat actie-handelaers hatelijk zijn, als luſt hebbende in pleiten ende moeiten, ſoo is by de wetten vaſt-geſtelt, dat *geen actie-kooper meer ſal konnen eyſchen van de ſchuldenaer, als hy waerlijk daer voor betaelt heeft*, op dat de hoope van ſchrobbers-winſt de lieden tot deſen handel niet ſoude verwecken ende noodigen. (z)

36. Alwaeromme by onſe Ordonnantie ook uitdruckelijk is belaſt, *dat in alle ceſſien ende overdrachten van actien de oorſake van de overdrachte klaerlijk* ſal uitgedrukt worden, weeſende anders van geender weerden. (a)

37. Maer het geene meeſt verkocht wort, is tilbaer ende ontilbaer goedt; in het tilbare beſtaet voornamentlijk de koop-handel, waer van groot

(u) *l. ult. ff. de Tranſact. l. 5. C. de hered. vel act. vend. Dix. ad tit. ff. Mandati noviſſ. edit.* (w) *l. 6. C. eod. tit.* (x) *l. 55. ff. de Procurat. & l. 6. C.* (y) *l. 4. ff. de hæred. vel act. vend.* (z) *l. pen. & ult. C. Mand.* (a) *Ord. 1. boek tit. 5. art. 4.*

groot profijt aen Steden ende Landen pleegt te komen, *weshalven* over al, byſonderlijk in deſe Landen, *groote ſorge wort gedragen, dat het koopen ende verkoopen vry ende frank in ſijn werk mach gaen.*

38. Waer uit dan ook voortkoomt, dat men vrije merkten op de voornaemſte plaetſen gewent is op te richten van alderhande koopmanſchappen, welke dat voor-recht hebben, dat men in de ſelve niemant om ſchult mach *arreſteren* ofte *vaſt-houden*, (b) Soodanig recht kan van niemant als van de Opper-macht des Landts eygentlijk worden toegeſtaen. En daerom kan men niet zeggen, dat de merkten, die in ons Landt by de Regenten der Steden en by de Heeren Grietſlieden worden opgericht, ſoodanig voor-recht konnen hebben, om *dat geen Officieren door haer authoriteit den loop van juſtitie in eeniger manieren konnen belemmeren, ofte beſnoeijen.*

39. Noopens onroerlijke goederen is te weeten, dat als een huis verkocht wort, den kooper als dan moet volgen, *al wat daer aen aerdtbandt-ſpijcker-ende nagel-vaſt is*, gelijk mede, al wat tot noodig gebruik van een huis voor ſoo veel het een huis is vereyſcht wort, gelijk ſleutels, hang-floten, put, ende back-dekſels, als mede loſſe trappens ende ledders van ſolders daer men anders niet op kan komen, maer geen ledikanten, of loſſe heerd-yſers, ende andere dingen, die of tot beter gebruik van 't huis of tot gerief van de geene die der inwoonen behooren.

40. Ook niet het geene afgehouwen of uitgegraven is, ſchoon op de verkochte gront noch leggende. (c)

41. Het dong echter ofte ruigſcherne tot behoef van het verkochte Landt daer leggende volgt mede den kooper, maer niet dat vergadert is om te verkoopen, (d) gelijk by den Hove daer van ſententie geweeſen is tuſſchen *Bocke Agges* tot *Wirdum*, contra *Dieuke Freerx* tot *Sneek*, *den 15. Julij* 1645. Een verkens-hok dat vervoert kan worden, ſchoon aen het huis ofte ſtaket vaſt-gemaekt, behoort den kooper niet; want of het ſpijcker-vaſt is, ſoo moet toch onderſcheidt gemaekt worden, of *dat vaſt maken is geſchiedt, om een deel van 't huis te worden, of om vaſt te mogen ſtaen*, ende is alſoo by den Hove verſtaen tuſſchen de ſelve Bocke ende Dieuke, den 15. Julij 1645. voorſz. *Nauta.*

42. Die bier, wijn, of andere vocht gekocht heeft, behout het gebruik

(b) *l. un. C. de Nundin. l.* 1. *ff. eod. tit.* (c) *l.* 13. §. *ult. de act. empt. l.* 4. §. 4. *& ſequ. l.* 47. *& ſequ. ff. de contrah. empt. l.* 66. *h. l.* 17. §. 6. *ff. de Action. empt.* (d) *d. l.* 17. §. 2.

gebruik van de vaten tot dat de vocht verteert is, maer hy moetse daer nae weder geven ofte betalen, behalven sulke vaten, daer in de wijn uit vreemde Landen gezonden wort, als stukvaten en ox-hoofden, de welke den kooper des wijns volgen. op de bier ende azijns vaten is ook breuke van 50 car. guldens van yder vat, gestelt tegens de geene diese haer toeëygenen, by plackaet van Staten Generael van den 15 Decemb: 1673. in Frieslandt ook gepubliceert, het Keyserlijk recht verscheelt eenigzins van dit boven geschreevene. (e)

IV. Kapittel.

Van de prijs der verkochte goederen.

Sonder prijs geen koop. Kan op een derde begeeven worden. Ongelijkheit van prijs of, ende hoe verre kan verbeetert ende hoe genoomen moet worden. Van toezeggingen op dach ende provisioneele palmslach ende bedingst van koops verbeurte. Betrouwen van de prijs en effect van dien.

1. HEt derde weesentlijke poinct van koop ende verkoop is, de prijs in gelde gereekent, sonder het welke geen koop kan bestaen. (a)

2. Want als men goedt voor goedt geeft, dat is tuischen of *wandel-koop*, waer van *hier nae breeder*.

3. Geeft men ten deele gelt, ten deele goedt, soo wort het voor koop gereekent, indien het gelt meest bedraegt; is het goedt meer weert, soo wort het voor wandel-koop gehouden, bedraegt het ontrent evenveel, soo wort het noch voor koop gehouden, om dat koopen gebruickelijker is, als het wandelen, en de *presumptie* altoos valt voor het geene meest in't gebruik is. ende getuigt Nauta, dit ook het gevoelen van den Hove te zijn geweest *in de sake van Jan Gerkes appellant contra Ruird Hendrix appelleerde*, *anno* 1638. *in sijn* 56. *decis.* alwaer partijen niet over-eenkamen, of hun contract koop of wisselinge was, zijnde een sate landts gegeeven voor een huis met twee kameren ende 1175. Philips guldens aen gelt.

4. Die

(e) *l.* 6. *l.* 15. *ff. de tritic. vin. ol. leg. l* 1. §. 3. *ff. de peric. & com. rei vend.* (a) *fin. pr. Inst. de empt. vend. l.* 5. §. 1. *ff. de contrab. empt.*

4. Die onder voorgeeven van koop een ander *contract* maekt, end' om den ſchijn een geringen penning tot prijs betaelt, die koopt niet gelijk mede ſoo yemant een ſaek van geringe weerdije voor een overgroote prijs kochte, ten reſpecte van eenige andere oorſaek, ſoo is dat geen koop, *maer het blijft ſulx als onder de handt by partijen* gemeint wort. exempel, yemant bekoomt een officie van een groot Heer; om niet te ſchijnen of om te konnen zeggen, ende weſhalven ſweeren, dat hy het ampt niet gekocht heeft, ſoo koopt hy een mes of yets anders van dien Heer voor ſoo veel duiſent guldens; dat alſoo wel gebeurt is volgens verhael van de kooper ſelf aen my gedaen, wel te weeten, *is dat geen mes of land, maer wel officie koopen.* (b)

5. De prijs moet ook ſeeker zijn, eer de koop voortgang kan hebben, ſy kan niet worden gelaten aen het goedtdunken van de kooper, maer wel aen dat van een derde; mits de koop niet eer volmaekt is voor dat de prijs van die derde verklaert zy, en doet hy ſulx niet, ſoo is de koop te niet. (c)

6. Verklaert hy de prijs al te hoogh of al te laeg, indien het verſchil onder de helfte is ſoo moeten ſy daer mede te vreeden zijn, maer als de ongelijkheit gaet boven de helfte van de weerdije, ſoo kan deſe ſoo wel als alle andere koopers ende verkoopers vernietinge van de koop eyſchen, ofte verlijckinge op den rechten prijs, *waer van hier beneeden breeder.* (d)

7. Maer die bekocht is onder de helfte buiten bedroch, moet de koop houden, *want indien men om alderhande oneevenheit de verkoopinge wilde vernietigen, ſulx moeſte tot groot nadeel van de koophandel ende van het gemeine beſt ſtrecken.*

8. Als de prijs *ſimpelijk* genoomen ende begroot is tot ſeekere *ſumma* voor een ſtuk goedt, dat in't geheel den verkooper niet toebehoort ende ſulx den kooper wel is bekent, ſoo ſchijnt de meininge van partijen geweeſt te zijn, dien prijs te geeven voor't geene den verkooper daer van toekoomt; des het verſchil weſende heneeden het dubbelt.

9. Hier toe behoort 't geval by 't Hof afgedaen de 19. *Decemb.* 1637. tuſſchen *Frederik van Intjema Impetrant contra Reinold van Intjema* Gedaegde. de Impetrant hadde aen de Gedaegde verkocht een ſate landts tot Koudum geleegen, ende eyſchte de bedongene koopſchat. De Gedaegde bracht in, dat de verkooper niet meer als voor drie parten eygenaer was van de verkochte landen, het welke by hem erkent wierde,

(b) *l.* 36 *l* 38. *l.* 56. *ff. de contrab. empt.* (c) §. 1. *d. tit. Inſt.* (d) *l.* 2. *C. de Reſcind. vend.*

maer zeide hy, den kooper sulx wel te hebben geweeten, ende dat diensvolgens de prijs was bedongen voor soo veel hem in die sate eygen was, ende dat hy niet konde klagen, over 't geene hy wel geweeten hadde. de kooper bekende mede, geweeten te hebben, dat den verkooper maer drie deelen toebehoorden, hield echter staende, *dat de sate ende landen simpelijk verkocht zijnde voor sulk een prijs, daer af moeste getrocken worden het part dat hem niet wierde geleevert.* Het Hof eerst het proces op poincten van officie geappointeert hebbende, ende niet anders weesende bevonden als het geene gezegt is, *heeft de Gedaegde gecondemneert, om de bedongene koopschat te betalen, sonder kortinge van het vierendeel, dat hem niet was geleevert.* (e)

10. Als men goedt koopt by het getal, maet, ofte gewichte, ende men stelt de prijs op yder pondt, of op yder hondert, of yder maet, *indien dan meer of minder gevonden wort, soo moet de prijs ook vermeerdert ofte vermindert worden.* (f)

11. Maer als het goedt verkocht wort *soo groot ofte klein als het is*, schoon het getal of maet dan uitgedrukt wort, daerom wort de prijs niet verhoogt nochte verkleint. (g)

12. Van gelijken niet, als men den geheelen hoop of een geheele sate landts verkoopt *voor een seekere prijs over het geheel ende niet op yder pondemate gestelt*, soo is de onder-of over-mate ook tot voordeel of schade van de kooper (h)

13. Ingevalle nochtans van groote ongelijkheit soude lichtelijk *restitutie* vergunt konnen worden, dat is, herstellinge in het geheel; gelijk geschiedt is by den Hove, in de sake van *Jeltje Ulenburg tegen Goytjen Brunje den 15 April 1636. by Nauta.* wesende landt verkocht yder pondemate *soo veel*, doch soo groot ende klein als het was, zijnde bevonden een verschil van zeeven pondematen, is *restitutie* vergunt als uit bedroch. *Want het een soorte van quaat-aerdigheit is, op soo groooten ongelijkheit te willen blijven staen.*

14. Dikwils wort bedongen, *dat het landt binnen seekeren tijdt by den kooper sal mogen gemeeten worden*, op dat de prijs nae minder of meerder mate, die gevonden wort, moge worden vermindert ofte vermeerdert; die tijdt verstreeken zijnde, kan het meeten daer nae niet helpen, de kosten daer van zijn, half ende half, wanneer het niet anders bedongen is. (i) Buire weegen, dat geen openbare Heere weegen zijn, worden mede gereeknt in het meeten, als ook reid en biesen soo verre de

(e) *Nauta decis. 29. vid. tamen Gomez. tom. 2 c. 2. de empt. vend n. 12.* (f) *l. 40. ff. de contrah. empt.* (g) *d. l. 40.* (h) *l. 36. ff. de V. O.* (i) *Mornac ad d. l. 40.*

de zeine gaen kan, gelijk meermalen by den hove verſtaen is, onder andere in de ſake van G. M. tegen..... voor Alderheil: 1679.

15. Ontrent de prijs ſtaen noch aen te merken twee ſoorten van bedingſten, die by de verkoopers veeltijts gemaekt worden, de eerſte wort genoemt *toezeggínge op dach*, wanneer de koop toegeſlagen wort onder voorwaerde, *by aldien binnen ſeekeren tijdt geen beeter bodt mag worden gedaen.* (k)

16. Somtijts wort dit bedingſt ſoo genoomen, dat de koop ten eerſten vaſt ſtaet en het goedt ook geleevert wort, *mits dat de koop wederom te niete ſal gedaen worden ſoo haeſt beeter bodt ſal zijn gedaen.* (l)

17. Anders wort de koop ſoo lang onvoltrocken gelaten ende blijft onſeeker, tot dat de voorbehoudene tijdt verloopen is, ſonder dat zich beeter bodt heeft opgedaen, (m) als wanneer de koop van ſelf beſtendig wort; dit geſchiedt by ons doorgaens in de openbare verkoopingen, ende men noemt het *proviſioneele palmſlach.*

18. By de eerſte ſoorte van bedingſt, wort de kooper terſtont d'eygenaer, ontfangt de vruchten en ſtaet voor de noedt of het gevaer der ſake; de koop te niete gaende wort alles wederom herſtelt, *dit geſchiedt in de tweede ſoorte van bedingſt ſoo niet; maer alles blijft in ſijn geheel ter beſtemder tijdt toe.* (n)

19. Beeter bodt wort niet alleen gereekent, als de prijs verhoocht wort, maer ook als de betalinge vroeger of op korte termijnen, of eenig ander voordeel, hoe het ook zy, wort aengebooden. (o)

20. Maer ſoo de verkooper yemant uitmaekt, die valſchelijk veinſt meer te bieden, dat is van geender weerden ende de voorige blijft kooper. (p)

21. Het ſelve behoort ook plaetſe te hebben in het begin van de openbare verkoopingen *by ſtrijk gelt*, als *de verkoopers yemant uitmaken, die een hooch bodt doet, om de ware koopers het ſtrijk gelt te ontkeeren*, want het uitmaken beweeſen zijnde, koomt het ſtrijkgelt toe aen de geene, die het hoogſte bodt oprechtelijk gedaen heeft.

22. Jae men ſoude konnen zeggen, de palmſlach gegeeven zijnde, by ſoo verre dan de verkooper *door een valſch bodt van een derde*, den kooper heeft gelokt tot nieuwe verhooginge, dat de ſelve daer aen niet gehouden is, maer voor ſijn eerſte bodt het goedt ſoude konnen eyſchen. (q)

(k) *Addictio in diem l. 1. & t. t. ff. de Addict. in diem.* (l) *l. 6. in pr & l. 16. eod.* (m) *l. 2. §. 7. l. 4. pr. eod.* (n) *d. d. ll.* (o) *l. 4. §. ult. & C. 5. eod.* (p) *d. l. 4. §. 5.* (q) *arg. dd. ll.*

23. Indien 'er waerlijk een nieuwe kooper zich heeft opgedaen, die echter niet meer heeft gebooden en evenwel de verkooper hem *de proviſioniele palmſlach* ook heeft gegeeven, als of hy meer hadde gebooden, ſoo is hy nae verloop van de geſtelde tijdt aen beyden verplicht, aen den eerſten, om het goedt te leeveren, ende aen den tweeden, om ſijn intereſt dien te nevens te betalen, (r) *doch kan dit by de publijke verkoopinge niet wel gebruik of plaetſe vinden.*

24. Beeter bodt in der waerheit gedaen zijnde, ſoo moet de verkooper ſulx den kooper aenkondigen, de welke met even ſoo veel te geeven het verkochte kan behouden, *maer dit wort in onſe* (ſ) *publijke verkoopingen niet waer genoomen, maer de eerſte kooper, moet op nieuw verhoogen, wil hy kooper blijven.*

25. De verkooper is echter niet genootſaekt aen de meeſtbiedende het goedt te laten volgen, maer hy kan den eerſten wel behouden, jae ook voor de gegeevene palmſlach *kan hy te rugge taſten*, op een van de eerſte bieders, die der al af gedreeven was. (t)

26. Het ſoude evenwel te bedenken zijn, of hy ſulk te rugge taſten ſoude moogen doen, *indien hy een valſche bieder hadde uitgemaekt*, ſoo als dikwils geſchiedt, want ſulk bedrogh behoort hem niet te ſtrecken tot voordeel, ook deſwegen om dat hy met ſulk uitmaken den voorigen bieder willens eerſt bevrijdt, *en hy met geen ſchijn van reeden tegens ſijn eygen-willig doen hem ſelven kan opmaken.*

27. De tijt van keur, als gezecht is, verloopen zijnde, ſoo is de koop van ſelve beſtendig, de verkooper kan ook binnen den tijdt van de koop niet afgaen, of daer moet waerlijk hooger bodt gedaen zijn.

28. Maer dit is wederom anders in onſe publijke verkoopingen, in welke de kooper voor zich behoudt den vrijen keur, geduirende de bedongene tijdt, om de koop te houden of af te breeken, ſoo als hy goet ende te rade vinden ſal.

29. Volgt een ander bedingſt, te weeten, *van koops verbeurte*, (u) by het welke de verkooper kan bedingen, *dat ſoo verre de prijs binnen ſeekeren tijdt niet en wort betaelt, de koop als dan te niete ſal zijn.*

30. Dit wort ook op tweederleije wijſe aengegaen, of ſoo, dat het goedt terſtont geleevert wort, met laſt *dat de koop te niete ſal gaen*, indien de prijs binnnen den geſtelden tijdt niet wort betaelt, *of de koop blijft onſeeker, ende hangende* tot dat de prijs metter daedt betaelt zy. (w)

31. In

(r) *l.* 14 *d. tit.* (ſ) *l.* 7. *l.* 8. *d. tit.* (t) *l.* 9 *eod.* (u) *Lex commiſſoria l.* 2. *ff. de lege commiſſ.* (w) *d. l.* 2. *& l.* 1. *eod.*

31. In dit laeſte geval is'er noch geen koop, ende dienſvolgens de prijs niet betaelt wordende ſoo hout de verkooper ſijn goedt, *of is het in des koopers handen, hy taſt het aen als ſijn eygen.*

32. Jae het ſelve kan hy doen, als hy het verkochte goedt al heeft geleevert, al had hy dit bedingſt niet uitdruckelijk gemaekt, *als hy maer het goedt, ende de prijs des ſelfs niet heeft betrouwt aen den kooper*, (x) want als dan de eygendom niet overgaet op den kooper, ſchoon de leeveringe mochte geſchiedt zijn, om dat deſe conditie in alle verkoopingen ſtilſwijgende verſtaen wort, *indien de beloofde prijs ſal weſen betaelt ofte betrouwt.*

33. Dat dit betrouwen geſchiedt is, moet geblijk van zijn, want de Wet vereyſchende tot de overdrachte van eygendom *ſulken feit, ſoo is't klaer dat het ſelve beweeſen moet zijn*, ende dienſvolgens is gemeinelijk een verkooper gerechtigt, om in ſulken gevalle de handt op het verkochte te leggen en als ſijn eygen op te eyſchen. (y)

34. Dat hy den kooper betrouwt heeft, kan blijken uit *pandt of borgtochte* die hy van hem geëyſcht heeft, als mede wanneer de kooper, het goedt met ſijn kenniſſe als eygen heeft gebruikt, verpandt of weder verkocht, of ook, ſoo het ſchijnt, als de verkooper den prijs in ſijn ordinaris ſchultboek, (*daer hy ſijn debet en credit inſtelt*) heeft opgeſchreeven, (*maer niet ſoo hy het in een klad of memory-boek heeft aengeteekent*,) en wat diergelijke omſtandigheeden meer mogen zijn.

35. Waer onder ſchijnt te moeten geſtelt worden, als een koopman gewent zijnde met yemant te mengen ende den ſelven te betrouwen, hem eenige waren die hy van hem pleegt te hebben te huis heeft gezonden ſonder eenige bepalinge, want dan niet anders kan gedacht worden, als dat hy hem betrout heeft nae als vooren, gelijk Nauta verhaelt by *hem als Commiſſaris tuſſchen de Crediteuren van Baerent Epes ende Aetje Schellinger geweeſen te zijn den 4 Jul.* 1642.

36. Alhoewel dit een ſeeker recht jae practijke is, ſoo koomt het echter veelen vreemt voor, dat een verkooper het goedt voor een ſeeker prijs hebbende verkocht d'eygendom daer aen ſoude houden, en is doorgaens de opinie van de lieden, dat leeveringe nae over-eenkomſte te kennen geeft, dat het betroude waren zijn. Maer 't is een vaſte reegel in tegendeel; een verkooper wort niet gepreſumeert de geleeverde waren betrout te hebben *als door andere preſumptien* van feiten, waer van eenige zijn gemelt, ende is voor ſodanig feit ook gehouden, als de verkooper wiſte, dat de kooper gewent was het goedt dadelijk wederom aen

(x) §. 41. *Inſt. de A. R. D.* (y) *d.* §. 41. *ibique Vinnius. Gail.* 2. *obſ.* 15.

andere te verkoopen, op het rekest van Arjaentie Baniers, *den* 27. *October* 1680. want sy dan niet kan gedacht worden *intentie* te hebben, om de eygendom niet te willen missen, die sy weet, *dat terstont sal wandelen van d' eene tot d' ander.*

37. Uyt *vast-stellinge van tijdt, op welke de kooper betalen sal*, wort ook verstaen dat het betrouwde waren zijn, en diensvolgens wort de eygendom dan overgedragen, (z) self ook als de kooper het gemelde bedingst van *koop-verbeurte* heeft gemaekt, dat *ingeval van geen betalinge binnen den gestelden tijdt, de koop sal te niete zijn*, soo heeft hy echter niet als *personeele* actie.

38. Derhalven als hy uit kracht van dit bedingst het verkochte weder eyscht, ende de kooper ondertusschen van sijn Crediteuren wort uitgeschudt, soo moet hy noopens het verkochte komen als *Crediteur*, behoudens het voor-recht dat sijn hypoteek heeft, *waer van hier boven gehandelt is.*

39. Het is evenwel alsoo, dat, als de verkooper schoon tijdt van betalinge bedongen hebbende, ook *heeft bedongen, dat de eygendom by hem verblijven sal tot de volle betalinge toe*, en dat de kooper het gekochte soo lang uit name van de verkooper sal bezitten, (tot welken eynde dient de *clausula constituti* soo, en dikwils genoemt) dat alsdan de verkooper ook waerlijk eygenaer blijft, ende soo wel in tilbaer als ontilbaer goedt, gelijk in de verkoopingen die onder ons by uitroepingen of boelgoet geschieden, waergenoomen wort.

40. Want alsdan geblijkt, dat 'er noch geen betrouwen is geweest en dienstvolgens geen eyndelijke overdrachte van eygendom, ende daerom als in een koop-brief eerst heeft gestaen, dat de kooper gestelt wort, in de volle bezittinge van het gekochte, om daer mede te doen als een yeder met sijn eygen vry staet te doen met uitdruckinge op wat termijnen de prijs sal betaelt worden, indien echter naderhandt in het slot, of ook in 't *reversael* by gevoegt wort, dat de verkooper de eygendom daer aen behoudt, met de *clausula constituti*, tot dat de prijs ten vollen betaelt is, soo is het klaer dat de eerst-gemelde overdrachte van eygendom is *conditioneel*, indien hy alles betaelt. en daerom schoon de kooper een of twee termijnen heeft betaelt, soo heeft hy noch den waren eygendom niet; ende dese dingen zijn niet strijdig, want in alle koopen verklaert de verkooper, dat hy de eygendom overdraegt, alsoo verkoopinge niet anders is, en evenwel is hy niet te vreeden gestelt

(z) *Vin. d. loc. l. 4. in fin. pr. it. l. 5. d. tit. de lege commiss.*

ſtelt nopens de prijs, ſoo zeggen de Rechten klaer, dat de kooper geen eygenaer wort. (a)

41. Maer gelijk dat niet overgaen van eygendom is tegen de eygenſchap van verkoopinge ende van termijnſtellinge, ſoo kan dat ook niet worden te weege gebracht *of het moet klaerlijk uitgedrukt worden*; de *clauſula conſtituti* alleen is daer toe niet genoeg, want die niet geeft als die *poſſeſſie* ende wort dikwils ook van een Crediteur nevens *hypoteek* genoomen.

42. Ook kan het recht van *Retentie* indiervoegen in de koop-brief gemelt niet meer als *poſſeſſie* geven. Soo dat men vaſt ſtellen moet, dat met een koop-brief daer in termijnen geſtelt worden, de eygendom over gaet, *ten zy het uitdruckelijk gezegt wierde, dat de eygendom by den kooper ſal blijven tot de volle betalinge geſchiedt moge zijn*; end' is dit wel noodig aengemerkt te worden, om dat hier tegen zeer dikwils uit onweetenheit van Rechte wort aengeloopen, met groot perijkel in het ſtuk van bood' en conſenten, van zes-en-vijftigſte penning, van *preferentie* en andere geleegentheeden.

43. Voorts ſtaet te letten, noopens het meergemelte bedingſt van *koops herroepinge*, by *gebreeke van betalinge op ſeekeren tijdt*; dat de ſelve verloopen zijnde, vry ſtaet aen de verkooper ſonder eenige aenkondinge de koop of op te zeggen of de bedongene prijs noch van hem te eyſchen, maer deſen eyſch gedaen zijnde, kan hy naderhandt tot herroepinge van de koop niet wederkeeren. (b)

44. Als de koop herroepen is, ſoo moet de kooper alle de vruchten ende genootene profijten wederomme keeren, *ten ware hy een deel van de prijs hadde betaelt ende veraccordeert was*, dat hy het betaelde ſoude verlieſen, in gevalle hy het geheel niet binnens tijdts quame te betalen, want dan geniet hy de vruchten daer tegens, *ſoo verre het draegen kan*. (c)

45. Eyndelijk van de prijs zegt de Ordonnantie (d) dat *in alle verkoopingen ende koopingen de prijs van de verkochte goederen klaerlijk ſal uitgedrukt moeten worden, by pœne van de ſelve anders voor nul ende van onwaerden te gehouden worden.*

46. Soo verbindt dan geen koop aengegaen, *voor ſodanigen prijs als goede mannen ſullen zeggen*, gelijk nae Keyſerlijke Rechten kan geſchieden; (e) ende ſchijnt dit ſoo geordonneert te zijn, om alle frauden tot nadeel van 't Landt of niaerneemers af te weeren.

(a) *Herbaj. cap. 3. rer. quotid.* (b) *l. 3. l. 4 §. 2. & ult. & l. 7. d. tit.* (c) *l. 4. §. 1. c. l. ſeq. eod tit.* (d) *tit. voorſſ art. 3.* (e) §. 1. *Inſt. de Action.*

V. Ka-

V. KAPITTEL.

Van Koops vervullinge ende Naekominge.

Koops vervullinge verklaert met de Booden ende Conſenten, met zes-en-vijftigſte penning, ende met leeveringe; noch ten aenzien van't perijkel door ongeluk het verkochte goedt overkoomende. Mitſgaders door verzuim ende ſlofheit. Specialijk ten aenzien van waren, in mate, getal ende gewichte beſtaende. Van actie over ondeugent goedt. Van d'evictie ende van guarande, waer van wijdluftig wort gehandelt.

1. WY hebben gehadt de drie weſentlijke poincten der verkoopinge, volgt nu de vervullinge ende verdere naekominge des ſelfs, waer toe voor eerſt behooren de *Booden ende Conſenten* die tot onroerlijke goederen van nooden zijn.

2. *Booden*, zijn openbare afkondingen die de kooper binnen 's jaers tot drie verſcheidene tijden over de kerk ende voor het gerechte, daer de goederen geleegen zijn, moet laten doen. (a)

3. Door *Conſenten*, wort verſtaen de beveſtiginge van de koop door de Overigheit der plaetſe daer het goedt geleegen is, waer op dan volgt, *de inwijſinge* die de Rechter doet ten profijte der geener, die eyndelijk kooper is gebleeven.

4. Voor deſe booden ende conſenten moet de kooper betalen een halve ſtuiver van yder gout-gulden, yder tot 28 ſtuivers gereeckent, welke behooren te komen tot profijt van de Stadt of Grietenije, wanneer de koop-ſumma bedraegt over de twee hondert gout-guldens, maer wat beneeden die ſumma is, blijft tot profijt van de Magiſtraten ende Grietſlieden, *hoewel ſy al dikwils de groote Conſenten mede genieten.* (b)

5. Het ſelve conſent moet mede betaelt worden van goederen, die op wederkoop verkocht worden. (c)

6. Ook van verkochte *eeuwige renten*, mits dat deſe verkocht zijnde op wederkoop van vijf of minder jaren, niet behoeven te boode geſtelt te worden, *als binnens jaers nae verloop van tijt, die tot de wederkoop bedongen was.* (d)

7. Maer

(a) *Ord. 1. boek tit. 11. art. 2.* (b) *d. tit. art. 12.* (c) *art. 5.* (d) *art. 6. 7.*

7. Maer worden ſy binnen den tijdt ingeloſt, ſoo moet dat worden aengegeeven ter Secretarije der plaetſe. *en wort de wederkoop van renten op langer als vijf jaren genoomen*, ſoo moet 'er binnen 's jaers van de eerſte koop conſent van genoomen worden. (e)

8. Huiſen of ſchuiren van hout, als ook moolens worden hier mede onder onroerlijke goederen gereeckent, *behalven die voor een tijdt, en op een afbreuk ſtaen*, ook meijers huiſen, die de Landtheeren ten eynde van de huir-jaren by *taxatie* betalen, alhoewel onroerlijk zijnde, worden ook niet te boode geſtelt, *maer wel de ontruimingen ende afkoopen met de huiſen, die de ſelve meijers ſoo aen andere verkoopen als aen de Landtheeren*; vruchten op den velde ſtaende, hoewel deſe ook anders by onroerlijke goederen gereeckent worden, behoeven mede geen *conſent*. (f)

9. Wiſſelingen of wandel-koopen zijn het ſelve recht van booden ende conſenten onderworpen, *mits de prijs werde genoomen nae de jaerlijxe huir*, die de verkochte goederen of de naeſt-leggende doen; de *huir gereeckent wordende tegens den pennink twintig op het kapitael te vinden*; en moeten des noodt, de wandel-koopers haer verklaringe desweegen met eede beveſtigen. (g)

10. Het oogemerk van de booden ende conſenten is meer als een. want *eerſtelijk*, daer is het gemeine beſt aen geleegen, dat bekent zy wat eygenaers van onroerlijke goederen daer zijn, en dat 'er niets en geſchiede tot krenkinge van het Landts recht, tot welken eynde ook verbooden is, eenige goederen door koop te brengen onder het reſort van een ander Dorp of Grietenije, *ſonder conſent van de Heeren Staten*, mogende geen Officieren ſulx doen. (h)

11. Particulieren is hier ook veel aen geleegen, dat ſy weeten mogen wanneer eenig goedt vervreemdet wort, daer ſy aenſpraek op mochten hebben, of dat ſy ſouden willen naeſten of niaeren, waer van hier beneeden.

12. Noch moet de koop van onroerlijke goederen aengegeeven worden by de *Collecteurs van de zes-en-vijftigſte pennink*, welke aen het gemeine Landt daer van moet betaelt worden, *de helfte by den kooper ende de andere helfte by den verkooper, ſoo verre niet anders bedongen is*. (i)

13. En zijn dit onderworpen alle de goederen waer van booden ende conſenten worden betaelt, weeſende van beiden niemant vry volgens Reſolutie der Staten van den 19. Februarij 1658.

(e) *art.* 9. 10. (f) *Herbaj. rer. quotid. cap.* 18. (g) *art.* 4. (h) *art.* 3. (i) *Liſten van den* 56 *pennink.*

14. Dit aengeeven moet geschieden binnen drie maenden nae de geslootene koop, *mits als het nae by Mey is, dat het als dan voor den eerſten May moet worden aengegeeven, by pœne in de Liſten uitgedrukt.*

15. Zegg' het te boode stellen moet geschieden binnens jaers nae gedaene koop, *by verbeurte van het verkochte goedt*, wel te weeten, *indien de kooper het goedt bezeeten heeft*; ende komen de drie deelen aen het Landt ende het vierde voor den aenbrenger. (k)

16. Maer als de kooper het verkochte goedt *vijf jaren lang* sonder aensprake, in eygener name bezeeten heeft, soo is hy vry. (l)

17. Ook in gevalle van verbeurte nae strengheit der Wet, soo wort nochtans om reeden accoort ende *compoſitie* toegestaen, gelijk by den Hove verscheidenmael is geweesen, als den 27. *October* 1600. in de sake van *Pieter Hankes*, tegens *Fedde Goitses*, ende den 17. *Febr:* 1601. *Romke Mockema*, tegens *Tjetse Rintjes Sjollema*, *uit de aenteeckeningen van Saekma.*

18. De verbeurt-makinge geschiedt ook sonder achterdeel van een derde, en daerom moeten de *proclamatien* evenwel gedaen worden, *op dat de niaer-versoekers mogen worden toegelaten*, 't welk de reeden eyscht, ende is soo meermalen by den Hove geweesen. (m)

19. Uyt het geene gezegt is, heeft konnen worden afgenoomen, dat de leeveringe van het verkochte goedt, waer in de voornaemste koops-vervullinge bestaet, kan geschieden of voor *of nae de booden ende consenten.*

20. En zijn tot de selve soo wel kooper als verkooper beide gehouden, dese moet het verkochte leeveren ter bestemder tijdt, of anders soo haest de kooper de geheele prijs aenbiedt te betalen, *indien het op een beurt moet worden* betaelt; anderzins, *als hy gereedt is met het eerſte termijn.* (n)

21. De kooper is mede gehouden de leeveringe aen te neemen, ende *den prijs of het eerſte termijn van dien* gereedt te betalen, blijft hy in gebreeke, soo moet hy van de leeveringe af, renten van het gelt betalen, gelijk de verkooper ook gehouden is den kooper sijn interest goedt te doen, indien hy naer aenbiedinge van den prijs vertraegt, om het goedt te leeveren. (o)

22. Het goedt geleevert zijnde, soo gaet de eygendom, ende het gevaer (*dat toch al over gaet voor de leeveringe, terstont, nae dat partijen 't eens*

(k) *art.* 1. *d. tit.* (l) *dict. art.* 1. *in fine.* (m) *Sakema not. miss. ad Stat. Frisic. d. art.* (n) *l.* 13. §. 18. *l.* 21. §. 3. *ff. de action. empt.* (o) *dd. ll. l.* 1. §. 3. *ff. de peric. & comm. rei vend.*

t'eens zijn, gelijk terſtont ſal volgen) buiten twijvel over op den kooper, maer de vrage kan zijn, als het verkochte goedt by den verkooper aen den kooper geſonden wort, wanneer het voor geleevert moet gehouden worden, *als het aen den boode, of als het door deſen aen den kooper wort overhandigt.* Indien geblijkt, dat de kooper ordere heeft gegeeven tot afhaelen van 't goedt, ſoo geſchiedt de leeveringe by 't overhandigen aen de boode, maer heeft het de verkooper ſelf geſonden, ſoo geſchiedt de leeveringe by 't overhandigen aen den kooper ſelf; Wel te verſtaen, als de leeveringe te vooren niet al is gedaen geweeſt, *want indien de kooper het geleeverde goedt by den verkooper hadde gelaeten*, ſoo mach het hem deſe wel zenden op ſijn koopers pericul. (p)

23. Het gebeurt dikwils, dat tuſſchen de koop ende leevering een geruime tijdt verloopt, *ende dat het goedt ondertuſſchen by ongeluk koomt te vergaen*, of ſchade te lijden, de vrage is wie van beyden de ſchade moet dragen, kooper ofte verkooper, en zeggen de rechten, dat niet tegenſtaende de eygendom eerſt door leeveringe wort overgedragen, nochtans *het gevaer van het verkochte koomt tot laſte van den kooper*, om dat de oorſaek, waer door de kooper eygenaer kan ende ſal worden, voltrocken is. (q)

24. Wanneer de koop noch niet t'eenemael klaer is, ſoo lange blijft ook het gevaer by den verkooper, en dit heeft plaetſe, wanneer *de koop onder voorwaerde geſchiedt is*, want eer die vervult wort, is de koop niet klaer, (r) maer als de koop geſlooten is op ſeekeren tijdt, ſoo gaet het perijkel terſtont over op den kooper. (ſ)

25. Anders is het, als eenig goedt by getal, mate of gewichte is verkocht, want als dan wort de koop, *immers ten aenzien van de noedt ofte gevaer niet eer volkoomen geacht als het meeten, tellen, ofte weegen is geſchiedt.* maer het (t) ſelve goedt, by geheele ſtucken, verkocht zijnde, verſcheelt niet ten aenzien des perijkels van andere verkochte goederen.

26. Evenwel, *indien het van te vooren geproeft was*, ſoo ſoude het gevaer van de hoedanigheit ten aenzien van de ſmaek komen op den kooper, maer van het lichaem of *quantiteit* blijft de noed echter op den kooper, *Segge*, wijn by geheele ſtucken, oxehoofden of andere vaten die niet afgetapt worden, verkocht zijnde, ſoo is het geheele perijkel

(p) *Ziet Zutph. tit. van peerdt art* 8. (q) §. 3. *Inſt. de contrah. empt. l* 8. *ff. de pericul. & comm. rei vend.* (r) *l.* 5. *C de peric. & comm. rei vend. arg.* §. 2. *&* 4. *Inſt. d. V. O.* (ſ) *arg.* §. 2. *Inſt. d verb. oblig. verbum ſtatim debetur.* (t) *l.* 35. §. 5 *ff. de contrah. empt.*

rijkel terstont tot laste van den kooper; maer minder *fustagie*, dat afgetapt moet worden, zijnde verkocht, is niet eerder tot laste van de kooper, als wanneer het met sijn wille is afgemeeten, maer heeft hy de wijn eerst uitgeproeft, ende sy verergert daer nae in smaek, dat is koopers schade, maer niet, soo de wijn uitvloeit ende weg loopt. Dus nae Rechte. (u)

27. En echter, om dat de kooper uitgeproeft hebbende, gevaer moet staen, eer noch de koop eygentlijk voltrocken is, soo moet de verkooper ten dien aenzien de *aldernauwkeurigste sorge* tot bewaringe van het goedt aenwenden (w) die van eenig mensch soude konnen bygebracht worden, daer anderzins een verkooper *niet meer als middelmatige sorge behoeft te dragen, soo als hy in sijn eigen saken gewent is te doen.*

28. Om dat hier de eerstemael van de *sorge ende van neerstigheit in contracten gesprooken wort*, soo is't van nooden dit eens voor al ter needer te stellen.

29. Die een contract aengaet, moet allenthalven sijn partije goedt doen al wat hy hem door *bedroch* ofte door sijn schult te korte doet.

30. Bedroch, is *een quaedt-aerdig voorneemen om yemant schade te doen*, Schult, is *een misdaedt sonder bedroch*, sy is driederley, grove, geringe, ende middelmatige. (x)

31. *Grove* schult is *plompe slofheit* ende naelatinge van het geene een yegelijk pleegt te doen.

32. *Middelmatige* schult, is *naelatinge van't geene een kloek en neerstig man gewent is waer te neemen.*

33. *Geringe* schult, is naelatinge van't geene *de aldersneedigste ende schranderste in eeniger manieren soude hebben konnen by brengen.*

34. Bedroch moet in alle contracten ende alderhande gevallen goedt gemaekt ende geboetet worden. (y)

35. Van de schult is dese reegel; *in contracten die tot profijt van beide partijen strecken, wort boven het bedroch en grove slofheit, de middelmatige schult geboet.* (z)

36. Maer in contracten, die alleen strecken tot profijt van de geene, *die de slofheit begaen heeft*, moet ook de geringste schult gebeetert ende betaelt worden.

37. Wederom, daer alleen *van het profijt des geenen, die over de schult*

(u) *l. 1. in pr. & §. sequ. ff. de peric. & comm. rei vend.* (w) *l. 3. eod. tit.*
(x) *l. 213. §. ult. l. 223. ff. de V. S. l. 1. §. 4. ff. de V. O.* (y) *l. 23. ff. de R. I.*
(z) *l 5. §. 2. ff. Commodat.*

ſchult klaegt, gehandelt wort, daer wort niet meer als bedroch ende grove ſchult geboet, de exempelen hier van ſullen ons te gemoete komen.

38. In verkoopingen, *dewijl die tot beider profijt ſtrecken*, wort *mildelmatige* neerſtigheit vereyſcht, en dienſvolgens ook ſoodanig ſlach van ſchult gebeetert; (a) uitgenoomen, als gezegt is, van uitgeproefde wijn, of andere diergelijke waren is hy gehouden tot d' aldernauwkeurigſte ſorge.

39. De wijn niet geproeft zijnde, maer dach geſtelt weeſende, wanneer ſy uitgeproeft of uitgemeeten ſal worden, ſoo is de verkooper, niet langer als voor die tijdt aen het gevaer gehouden, behoeft ook het goedt niet langer te bewaeren, *maer ſoude het wel konnen uitgieten indien hy wilde*, alhoewel dit beeter gelaten wort. (b)

40. Somtijts kan ook de kooper weigeren de leeveringe te ontfangen, *indien de verkooper de voorwaerden tuſſchen haer beiden gemaekt, niet waerneemt, of ook het goedt ſoodanig niet is, als hy verſeeckert hadde, dat het ſoude zijn*, of als het behoorde te weeſen, mits hy de verborgene gebreecken verſweegen heeft, want ſoo de kooper moeite wilde maken, *over fauten die in't ooge loopen, en die van een yeder gezien konnen worden, daer over wort hy niet gehoort*, maer moet hy dat ſijn eygen ſlechtigheit toeſchrijven. (c)

41. Voor de verborgene gebreeken moet de verkooper ſtaen, *het zy dat ſe hem bekent zijn geweeſt of niet*, met dit onderſcheidt nochtans; als hy de faute wel geweeten heeft, ſoo moet hy niet alleen de prijs, *maer ook al den intereſt by den kooper gehadt ende geleeden goedt maken ende betalen*, maer als hy des gebreks onbewuſt is geweeſt, ſoo is hy tot de prijs wederomme te keeren alleen gehouden. (d)

42. Hy kan ter oorſake van deſe gebreeken aenſpreeken, of om het goedt wederom te neemen ende de koop te vernietigen, of aen hem te betalen ſoo veel als het goedt minder weert is, met ſijn intereſt, gelijk vooren gemelt is. (e)

43. De eerſte aenſpraek moet geſchieden binnen 6 maenden, om de ſake ſelf ende binnen 2 maenden, om het byſpel van zadel en toom enſ. de tweede aenſpraek moet binnen een jaer geſchieden, *nae Keyſers recht*. (f)

44. Een ondeugend peert of ander beeſt verkocht zijnde kan ook

(a) *d. l. 5. §. 2.* (b) *l. 1. §. 3. l. 4. in fin. d. tit. de peric. & comm. R. V.* (c) *l. 1. §. 2. §. 6. l. 18 l. 19. §. 1. ff. de Ædilit. Ed.* (d) *l. 13. in pr. §. 1 ff. de Action. empt.* (e) *Actio Redhibitoria, Quanti minoris.* (f) *l. 1. §. 1. l. 38. in pr. l. 22. 23. 27. & 29. d. tit. de Ædil. Ed.*

nae 't gesturven is wedergegeeven ende de prijs wederom geëyscht worden, (g) als het seeker is dat het van ondeugt te vooren geweest zijnde, gesturven is. gelijk wel eer by den Hove geweesen *in sake van Johaen Sapes tot wijgaerd Impetrant contra Sicke Feikes cum soc. Gedaegden*, partijen hadden in Belkumer merkt wisselinge van peerden gemaekt (wisselinge verscheelt in desen niet van koop) tien of 12 dagen daer nae was des Impetrants peert gesturven ende in 't opsnijden bevonden met geel water ende gortigheit vervult; waer van het bleek gesturven te zijn. de Gedaegden behielpen hun met *attestatien* meldende dat onder Roskammers geen gebruik was doode peerden wederom te moeten neemen, maer wel levende, om drie oorsaken te vooren niet geweeten, te weeten krebbe bijten, dempigheit ende wormen; *maer 't Hof heeft meer acht genoomen op Keyserlijke wetten daer van spreekende.* Nauta decis. 125. *den* 15. *Jul.* 1643.

45. Anderzins als het beest gesturven is binnen drie dagen nae de leeveringe ende dat van siekte, soo wort gelooft, dat het gesturven is van siekte, die ten tijde van de koop reede was, ende is daerom de verkooper alsdan gehouden. (h)

46. Als de verkooper geprotesteert heeft, dat hy aen geen fauten van het peerdt of ander verkocht goedt sal gehouden zijn, sonder eenige uit te drucken, soo willen veele, dat hy echter gehouden is aen sodanige onbekende fauten als naderhandt ontdekt worden, *maer als de faute is genoemt, waer aen hy niet sonde gehouden zijn*, dat hy alsdan daer over ook niet kan worden aengesprooken, (i) maer 't is moogelijk eer de waerheit, dat hy bedongen hebbende van aen geen fauten gehouden te willen zijn, ook hem van alles vry mach houden. (k)

47. Wort het verkochte beest, geduirende het pleit, weder gaaf, soo wort de verkooper vry gesprooken, ende kan echter gedoemt worden in de kosten voor het ophouden van de ondeugt gevallen. (l)

48. Noch hebben wy hier boven gezecht, dat als vreemdt goedt verkocht is, ende den kooper van de eygenaer afgehaelt wort, dat alsdan de verkooper voor de *evictie* staen moet, dat is, *den kooper kost en schadeloos houden van de koop en van desen opeysch des eygenaers*, welke in het latijn *evictie* genaemt wort.

49. Mits dat, de kooper wordende aengesprooken, om het gekochte te

(g) *l.* 47. *in fin. ff. de Ædil. Ed.* (h) *Zutph. van peerdt art.* 1. (i) *arg. l.* 4 §. 4. *ff. si quis caut. in jud. sist. caus. f. non obtemp. Zutph. tit. van peerdt. art.* 2. (k) *arg. l.* 1. §. 35. *ff. depos. l.* 23. *ff. de Reg. Iur.* (l) *Tiraq. tract. cess. caus. cess. eff. n.* 229. & 230. *Zutph. tit. van peerdt art.* 3.

te ruimen, *ſulx moet bekent maken* aen den verkooper *eenigen tijt*; wat ruim genoomen, *voor de ſententie*, waer op de verkooper wettelijk gedaegt zijnde zich kan ende moet inſtellen daer het pleit opgeheeven is, om de kooper tegens den opeyſcher van 't goedt te verdeedigen, of hem by 't proces te voegen. (m)

50. Maer als hy onwillig is, om het proces op hem te neemen ende getrooſt de uitkomſte te verwachten, ſoo kan hy nae Rechte niet worden gehouden ofte *gecondemneert*, om yets te preſteren, eer het goet *effectijvelijk is geëvinceert*. Want dit geven de Wetten, *dat hy moet goet doen aen den kooper ſijn intereſt*, van dat hy vreemt goedt heeft verkocht, ſoo verre deſe de aenkondinge niet heeft verzuimt: die noodig is, op dat de verkooper geen reeden mag hebben, om hem te beklagen, dat hy zich by 't proces niet heeft konnen voegen. Maer wil hy't verzuimen, dat is ſijn eygen laſt. Tot volkoomen interventie, is hy niet verbonden *als door ſpeciael ackoort*. (n)

51. Gemeinelijk wort een verkooper ende alle die tot evictie gehouden zijn aengeſprooken *om te intervenieren* ende het proces terſtont op hun te neemen, valt ook gemeinelijk daer op *condemnatie*; maer nae 't onverandert Recht vaſt ende ſeeker is, dat yemant die tot *evictie* gehouden is, wel moet aen neemen denuntiatie, maer hy behoeft voor den anderen niet te *intervenieren*, of het proces op hem te neemen, of hy wil, *ten ware hy ſich daer toe ſpecialijk hadde verbonden*; want hy alleenlijk preſteren moet dat hy geen vreemdt of beſwaert goedt verkocht heeft, ende niet, dat een ander geen proces ſal maken, dat in ſijn macht niet is te beletten, ende daerom leeren alle de Rechtsgeleerden, dat een verkooper niet gehouden is aen de koſten, ſoo wanneer de kooper van de actie wort vry geſprooken met *compenſatie*, waer aen hy echter vaſt ſoude raken, indien hy alle proceſſen op hem ſoude moeten neemen; *hier van ſal noch op 't eynde des Kapittels yets worden gezecht*.

52. Maar als by de kooper de aenkondinge verzuimt is, ſoo heeft hy naderhandt geen aenſpraek op den verkooper, ofte die in ſijn plaetſe ſtaen, gelijk Crediteuren, *ſchoon de ſelve wel mochten geweeten hebben, dat het verkochte goedt van een ander opgeëyſcht wierde*; (o) om dat hy, met niet aen te kondigen verſtaen wort, het perijkel op zich te hebben genoomen; het welke nochtans by veele ſoo verre wort bepaelt, *ten zy* klaer is, dat de ſaek' in alle manieren moeſte worden verloo-

ren

(m) *l.* 7. *l.* 8. *l.* 20. *l* 53. §. 1. *l.* 63. *in pr. l.* 7. *l.* 14. *C. eod l.* 29. §. *ult. eod. l.* 23. *C eod l.* 49. *ff. de fideic. Sand.* 1. 1. 5. (n) *Sand. d lib.* 1. *tit* 1. *def.* 5. *verſ. Hæc ita.* (o) *Perez. tit. C. de Evict. n.* 28. *dix. ad tit. ff. de Evict. n.* 11. & 12. *Adde Zutph. tit. van Evictie art.* 3. 4.

ren; hoewel verſcheidene malen by den Hove niet veel *inclinatie*, om deſe bepalinge in te ruimen, is gezien, uit vreeſe, dat 'er dan al te grooten deure ſoude worden geoopent tot *arbitraire exceptien*, voorgevallen onder ander in de ſake van Albert Acker koopman tot Harlingen contra D. R. R. *cum ſociis* den 29 *Jun:* 1680. Evenwel als de kooper nevens het garand *ceſſie* genoomen heeft van de verkooper, ſoo kan hy uit kracht van die *ceſſie* buiten twijvel tegen den *Evincent* ageeren, ſonder aenzien op *denuntiatie*, *als maer de cedent beeter recht heeft gehadt.*

52. Ende wederom in de ſake van Vrouw H. van B. op ende tegens de Crediteuren van Titus Hania; aen wien *d'overleedene* als kooperſe betaelt hadde, met acte van garand voor het meerendeel ende ceſſie; voor Keriſtijdt. 1680.

53. Om dat deeſe verdeeding in geval van *evictie* een feit is, en de feiten nae Rechten ondeilbaer zijn, ſoo moeten veele verkoopers van een ding, of veel erfgenamen van een verkooper elk voor 't geheel de bekentmakinge ende het effect van dien, met de aenſpraek' op haer neemen, hoewel die niet veel te bedieden heeft; want vergoedinge van de ſchade by yder voor ſijn gedeelte moet werden gehoedet. (p)

54. En daerom is niet te zeggen, dat een Crediteur *ceſſie* van een verkooper hebbende op een gedeelte van de koopſchat, meer ſoude behoeven te caveeren voor de *evictie*, als nae proportie van het geene by hem wort ontvangen, ende is ſoo by den Hove geweeſen in de ſake van *Rempt Jelles Witama Impetrant tegen Goſlijk van Heerma Gedaegde den* 15. *April.* 1636. Nauta.

55. Deſe aenſpraek van evictie, heeft niet alleen plaets in verkoopingen, maer ook in andere overdrachten van eygendom, als in wandelkoop, ende in betalinge; want ſoo gy my vreemt goet in betalinge geeft ende het ſelve my daer nae wort afgehaelt, ſoo moet gy my de evictie goedt maken; Van gelijken in deilinge van gemeine goederen, als de eene ſijn part ook rechtelijk van een ander wort geëvinceert. (q)

56. Maer deſe vergoedinge heeft geen plaets in ſchenkingen, *ten ſy de ſchenker hem daer toe verbonden ofte my bedroogen heeft*; ook niet in houwelijx goedt, als het ſelve gewillig wort gegeven, *maer wel als het nootſakelijk is, en ook als 'er bedroch onder loopt, ook altoos wanneer het goedt tot een ſeekere prijs gewaerdeert is*, en de bruidegom of man gehouden is den prijs wederom te keeren. (r)

57. Het

(p) *Ziet Zutph. tit. van Evict art.* 11. (q) *l.* 1. *C. de rer. permut. l.* 4. *C. de Evict. l.* 66. §. *ult. ff. eod Zutph. tit. van Evict. art.* 10. *l.* 18. §. 3. *ff. de donat. l.* 2. *C. de Evict.* (r) *l.* 1. *C. de jur. dot arg. l.* 19. *ff. de O. & A. l.* 10. *C. de jur. dot.*

57. Het heeft ook geen plaets in *legaten*, maer de erfgenaem kan beſtaen, met het beſprookene ſtuk goedts aen den Legataris over te geven, ſoo als het is; *ten ware het Legaet ſprak van ſeeker ſorteeringe van goedt, als te weeten een peert, of een huis, ende de erfgenaem tot voldade hem een vreemt peert of huis gegeeven hadde*, want dan moet de erfgenaem de evictie vergoeden. (ſ)

58. Wat dien-tenevens van verkochte panden Rechtens zy, hebben wy voor deſen gezecht, als mede *nopens verkochte erveniſſen*; in pleits-ackoorden is het aldus; als *het geene my van u gegeeven is, op dat ik van het pleit ſoude afſtaen, my door een derden is afgehaelt*, ſoo moet gy voor de evictie ſtaen; maer ten aenzien van het queſtieuſe goedt ſelf is geen actie, ſchoon het van een ander is uitgewonnen. (t)

59. De evictie geſchiedt niet alleen, wanneer de eygendom van het goedt by een ander wort geeyſcht, maer ook wanneer der een ander pandt-recht op heeft of op eenig' andere manier de bezittinge rechtelijker wijſe van de kooper wort afgehaelt, *niet alleen voor het geheel maer ook voor een gedeelte*, ten ſy het deel van weinig belang mochte zijn, want alſdan de aenſpraek van *evictie* eygentlijk geen plaetſe heeft (u) maer de kooper kan naderhandt over kleine ſchade, die hy mochte gehadt hebben, ſijn vergoedinge ſoeken, door ordinaris aenſprake van koop; *hoewel het veiliger ſchijnt te zijn, dat een kooper ſoo dikwils een ander yets te zeggen maekt op het gekochte goedt, of een deel daer van ſulks den kooper aenkondige.*

60. Want het onderſcheit dat 'er is in het Roomſche recht tuſſchen de aenſpraek van *evictie* ende de gemeine *koop-actie* heeft by ons weinig gebruik, om dat het *dubbelt* 't welk een kooper ingeval van *evictie* plach te bedingen, nu onbekent is. Wordende alleenlijk tot het intereſt geageert, dat is, tot vergoedinge van ſchade ende winſt-derwinge niet hooger te weeten, als tot dubbelt, de prijs van't goedt daer in begreepen. (w)

61. Maer het is niet ſonder twijvelinge, of men het intereſt neemt, nae de koopſchat ofte den tijt der verkoopinge, dan of het nae den tegenwoordigen prijs, ten tijde der *evictie*, moet worden genoomen. Ende verhaelt Nauta by den Hove verſtaen te zijn, dat de koopers van goeder trouwe het intereſt nae den tegenwoordigen prijs moeſte worden goet gedaen; den 5 Aplil: 1636. in een ſake tegens Dr: Johannes Veltdriel gedoemde: wel te verſtaen, ingevalle de prijs ten tijde der

(ſ) *l. 77. §. 8. ff. de legat. 2. l. 29. ff. de legat. 3.* (t) *l. 63. §. 1. ff. de Tranſaction.*
(u) *Dix. addit. ff. de Evict. n. 9.* (w) *l. un. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.*

koop hooger was geweeſt, ſouden de koopers van goeder trouwe daer toe hebben konnen geraken, om dat het anders geen faveur voor haer was. Sal moogelijk elders breeder hier van gehandelt worden.

62. Vervolgens als het verkochte goedt niet vry geleevert wort, maer dat een ander daer op heeft recht van *vrucht-gebruik*, (x) *hypoteek*, *floreen*, *eeuwige renten*, huir-jaren of eenige andere laſt, waer van by de koop niet geſprooken was, ſoo moet de verkooper het intereſt, dien te nevens aen den kooper betalen.

63. Waer ontrent gelet moet worden, dat de verkooper eerſt de conditie ende laſten van het goedt naukeuriglijk uitdrucke, ſoo by monde, als om gewisheidt by geſchrift, het welke in openbare verkoopingen pleegt te geſchieden met aengeplakte *biljetten*; *in welke ſoo der yets qualijk geſtelt, of eenige laſt willens verſweegen wort*, dat koomt aen op den verkooper, konnende hem niet bevrijden, dat in de byſondere artijkelen van de verkoopinge ſulx verandert mochte zijn, noch ook het generael ſlot, dat in ſulke geleegentheden achter aen gevoegt wort, *alles met ſijn gerechtigheden, laſten ende profijten daer op ende aen behorende*, (y) want die woorden nae de ſlender by de Notarien worden achter aengezet: ende daerom konnen ſy geen meer bevrijdinge by-brengen, als nopens ſaken die de kooper wel heeft konnen weeten, en waer over hy geen klachte ſoude konnen doen, al waren die woorden ganſch niet gebruikt, ende verklaert *Nauta* ſoo by 't Hof *gedecideert* te zijn, nopens een eeuwige rente die niet uitgedrukt was in de verkoop artijkelen, en die de verkooper wilde beklemt hebben, onder de generale woorden, *met de laſten daer op leggende ende bevonden wordende*. Een derde part van een plaets of Sate landts verkocht zijnde ſonder meldinge of het huis dat 'er op ſtont, daer in verſmolten was of niet, is verſtaen, dat de verkooper de taxatie aen de Meijer ſoude moeten goedt doen, in ſake van d' Heere A. H. contra de Burgemeeſter P. S. *in qualiteit den* 20. *October*. 1680.

64. Van *ſervituten* of erf-dienſtbaerheden ſchijnt evenwel rechtens te zijn, dat ten dien aenzien een kooper niet gehouden is, ſoo wanneer geen meldinge daer van is gemaekt, veel minder als 'er gezegt is, dat het goedt verkocht wort, *met ſervituten ende laſten daer toe* van ouds behoorende, gelijk doorgaens in de koopbrieven wort geſtelt. Keyſers Wetten geven hier van geen actie, als van't geene ſpeciael is uitgedrukt, of als 't goedt verkocht is *vry van ſervituten*. (z)

65. Als

(x) *l.* 34. § 1. *& l. ſeq. d. tit.* (y) *l.* 33. *ff. de Contrab. empt. Sand.* 3.4.6. (z) *l.* 35. *ff. de Action. empt. l. pen. ff. de eviction.*

65. Als meer dan een ding verkocht is, het zy in een koop ende prijs of elk verſcheiden, en het gebeurt dat een van de verkochte ſtucken by een ander wort opgeëyſcht, ſoo valt dien te nevens aenſpraek op de verkooper, *ſchoon mogelijk de andere ſtucken die niet opgeëyſcht zijn, den prijs by den kooper betaelt noch wel konnen halen*, want heeft hy een goeden koop gehadt, hy behoeft ſijn winſt aen de verkooper niet op te offeren. (a)

66. De aenſpraek over evictie houdt op, ſoo dikwils de kooper wel heeft geweeten, dat het vreemdt goedt was, of dat een ander eenig recht daer op hadde, *want alſdan hy zich ſelf heeft te wijten, dat hy ſulk goedt gekocht heeft*; ten ware hy bedongen hadde, *dat hy, ingevalle van evictie ſijn verzet op den verkooper ſoude mogen neemen.* (b)

67. Het ſelve is te verſtaen van deilingen ende andere contracten, daer *evictie* plaets in heeft, waer van *deciſie* gevallen is voor paeſchen 1680. tuſſchen Vrouw L. van W. Impetrante contra J. van V. cum ſociis erfgenamen van w: de Heer C. van R. met wien de impetrante ſtaende echte ſcheidinge van overwinſt hadde gemaekt, ende hadde in haer part genoomen een huis binnen Leeuwaerden, aengekocht by haer ende haer man van haer broeder, het welke met *fideicommis* beſwaert was van des Impetrantes moeder, haer wel bekent; Is verſtaen, dat ſy daer over geen actie en hadde, te meer ſy 5000. guldens aen gelt gekreegen hadde, voor dat haer gedeelte ſlechter was, als dat van haer man, *hoewel niet uitgedrukt was, dat het ſelve ſijn opſicht op het fideicommis hadde*; de grontreeden was haer kenniſſe van't *fideicommis*, alreede vervallen ten tijde der gemaekte ſcheidinge, behalven dat ſy noch voor de helfte was erfgenaem geweeſt van de verkooper.

68. Als echter de conditie van het goedt by den verkooper al wort uitgedrukt, *en de verkoopinge geoorloft is*, om dat het recht, dat een ander daer op ſoude mogen maken, onſeeker is, ſoo moet de verkooper noch ſtaen voor de *evictie*, gelijk of yemant een huis verkochte dat met fideicommis beſwaert was onder *conditie, indien hy ſonder kinderen ſtierf*, ſoo mach hy het goedt ondertuſſchen wel verkoopen, *maer als hy daer nae ſonder kinderen ſterft, en het goedt volgens fideicommis den kooper wort afgehaelt, ſoo moet des verkoopers erfgenaem daer voor inſtaen*, ſchoon de kooper de beſwareniſſe wel heeft geweeten. (c)

69. Van gelijken heeft de kooper geen aenſpraek van *evictie, als hy hem willens, of door verzuim heeft laten overwinnen, of ſoo hy de ſake be-*

(a) *l.* 47. *ff. de Evict.* (b) *l.* 27. *C. eod. tit. Zutph. d. tit. art.* 14. (c) *l. ult. §.* 4. *C. comm. de legat. juncta l.* 48. *§.* 1. *ff. de jur. Fiſci.*

geeven heeft op goede mannen, en van de ſelve gedoemt is, want hy konde tot des verkoopers nadeel de ſake niet begeeven, maer moeſte den loop van ordinaris recht afwachten. (d)

70. Van gelijken houdt aenſpraek op, als de kooper door *openbare quaetaerdigheit of onweetenheit van de* rechter is overwonnen; veel meer, wanneer hem het goedt *met gewelt, ofte door eenig ongelijk* af handig gemaekt is; (e) want de verkooper gehouden is alleen daer voor te ſtaen, dat hy geen vreemt goedt verkocht heeft; volgens dien behoeft hy ook niet te ſtaen, voor ſulke gevallen, die nae menſchelijke voorzichtigheit niet konnen worden voorzien. (f)

71. En dienvolgens zegg', als de kooper het pleit, *ſonder koſten op partije*, gewonnen heeft, ſoo hoeft de verkooper hem de gedane koſten niet te vergoeden, want hy het niet heeft konnen beeteren, dat een ander te onrechte aenſpraek op het goedt heeft willen maken, die ook niet, *om voor hem in Rechte te treeden, ten ware de verkooper hem daer toe mochte verbonden hebben.* (g)

72. Als in 't begin of terſtont nae de koop perijkel van evictie zich op doet, ſoo moet de verkooper borge ſtellen, of anders genoegſame verſeekeringe geven aen den kooper, eer hy behoeft te tellen. 't welk te verſtaen is van *evictie, waer van de oorſaek reede gebooren ende geſchapen is*, maer kan ſulks niet geëyſcht worden weegens alderhande onſeekere vreeſe van *evictie*, die men niet weet, of oyt ſal gebooren worden. (h)

73. Maer weegens het tegenwoordig gevaer is de verſeekeringe ſoo noodig, dat al ſchoon de kooper belooft hadde te ſullen tellen, *niet tegenſtaende eenige ſpieringe of proteſtatie* die van yemant ſoude mogen worden gedaen, hy ſoude nochtans weegens blijckelijk gevaer van *evictie*, verſeekeringe mogen eyſchen. (i)

74. Bedongen zijnde, dat *de kooper de penningen niet ſal mogen conſigneeren*, ſoo is hem dat ook niet geoorloft, *alſchoon 'er perikel van evictie was*, maer echter kan hy verſeeckeringe eyſchen, ſoo wel van de verkooper als van ſijn Crediteuren, indien de tellinge aen haer ſal geſchieden. In ſulken gevalle is diſpute geweeſt tuſſchen Juffr. E. H. cum ſoc. Creditrice van de Secretaris Hittinga cum uxore, ende d'Heere P. E. V. van C. kooper van de Sathe H. Sy eyſchte betaelt te zijn uit

(d) *l. 55. in pr l. 56. §. 1. l. 63. §. ult. eod. tit.* (e) *l. 5. & l. 51. eod.* (f) *hoedanig is, die verhandelt wort by Sande tit. 4. def. 5. van het voorſſ. boek.* (g) *Cujac. in l. 102. d. V. O. Wiſſenbach ad d. tit. de Evict. th. 25.* (h) *Sand. 3. 4. 9. Zutphen d. tit. art. 15.* (i) *Sand. 3, 4, 10.*

uit ſijn koop-penningen, mits hem gevende *quitantie* met *ceſſie* van haer recht ende belofte van te ſullen præſteren, dat hem de tellinge goede betalinge ſoude verſtrecken tegens alle ende een yder. Hy wilde daer en boven hebben, dat ſy hem ſoude *guarandeeren* ende in cas van ſwarigheit belooven, *voor hem te intervenieren.* Veele meinen, dat dit een ende 't ſelve is; maer 't is ſoo, gelijk reede gezegt hebbe, dat een verkooper niet gehouden is voor een kooper te *intervenieren*, maer alleen het Proçes te adſiſteeren, ende zich daer by te voegen. Invoegen de verkooper wordende vrygeſprooken, hy behoeft geen koſten te betalen; wil hy 'er zich ook niet aen keeren hy mach 't laten, en kan niet aengeſprooken worden, voor dat de kooper is gecondemneert. het woort *garandeeren* geeft in hem ſelfs niet meer als het voorgaende. Is echter by den Hove doen verſtaen, dat een Crediteur willende den kooper dwingen tot betalinge des ſelven, ook de *interventie* behoorde te belooven, in geval 'er andere beeter gerechtigde Crediteuren hem mochten aenſpreeken, voor Pinxter 1680. het welke ten aenzien van evincerens gevaer voor oogen zijnde ſijn reeden heeft; ſonder dat daerom een kooper niet meer als voor *evictie* ſoo nae rechte belooft hebbende, te ſtaen, naderhant tot dadelijke *interventie* gehouden is, *om reeden vooren verhaelt.*

VI. Kapittel.

Van koops verbreekinge.

Drie middelen om koop te verbreecken. Van't eene, bekoopinge over de helfte wijdluftig, hoe gebruikt ende in wat ſaken ofte Contracten. Het tweede, bedingh van wederkoop, of redemptie. Ten derden, van Niaer-koop of naeſtinge wort uitvoerlijk gehandelt.

1. DE oorſaken waer door koop kan worden verbrooken, zijn of gemein met andere contracten of byſonder, de gemeine oorſaken zijn drie, *vreeſe*, *bedroch*, ende *contrarie wille* van beide partijen; maer van deſe oorſaken, die gemein zijn aen alle contracten, ſal op een ander plaetſe gehandelt worden.

2. De byſondere oorſaken, die de koop alleen raeken zijn ook drie of wel vier, *bekoopinge over de helfte*, *bedingſt van weder-koop ende niaer-koop of naeſtinge*: de vierde hebben wy reede gemelt ende is *weder-leeveringe*, wanneer de kooper het goedt niet-vindende, gelijk het gezegt was of behoorde te zijn, *wederom leevert* aen den verkooper, daer toe hy hem door middel van recht kan dringen.

3. Wy ſullen wat breeder ſpreeken van de andere drie oorſaken. De eerſte is *bekoopinge over de helfte*; ik wil zeggen, een verkooper kan eyſchen, dat de koop te niete werde gedaen, als hy kan bewijſen, dat het goedt *helfte meer*, of *eens ſoo veel*, of *tweemael ſoo veel* (want deſe manieren van ſpreeken hebben eenerley beduideniſſe) weert is, als het verkocht was. (a)

4. By ouds ſtond' het een yegelijk vry ſijn goedt ſoo dier te verkoopen als men konde, buiten bedroch en ondeugentheit van 't verkochte goedt, (b) maer naderhant is 't reedelijk gevonden, dat gelijk de koop-handel om alderhande ongelijkheit in prijs niet mach geſtoort worden, ſulx evenwel in 't oneindig niet behoort te worden uitgeſtrekt, ende is alſoo verſtaen, *dat ongelijkheit over de helfte niet behoorde te worden geleeden.*

5. De Wet ſpreekt eygentlijk van de verkooper, maer *het remedie wort ook uitgeſtrekt tot de kooper* en kan van de ſelve by *maniere van antwoort* ende verweeringe worden voorgewent, als de verkooper hem om betalinge aenſpreekt, of ook recht uit by *aenſpraek of actie*, by den bekoften tegens den anderen aen te ſtellen. (c)

6. Maer om plaetſe te geeven aen deſe verbreekinge van koop, *ſoo moet eerſt het verkochte van een ſeekeren prijs zijn*, want die onſeecker zijnde, ſoo kan men niet weeten, of de ongelijkheit boven de helfte is, of niet.

7. Daerom heeft dit remedie geen plaets in het verkoopen van een *erveniſſe*, om dat daer in begreepen zijn alle laſten ende profijten, die men niet en weet, hoe groot of klein ſy ſullen uitvallen. (d)

8. Het ſelve is te verſtaen, wanneer het verkochte goedt van aenbegin zeer onſeecker van weerdije is, *immers ſoo veel partijen daer van kenniſſe hebben*: want indien naderhant de koopers veel meer profijt hadden gemaekt, als men ten tijde des koops dachte dat 'er uit ſoude komen, ſoo moet men niet zien op het geene naderhant is gebleeken, maer op de geldinge waer op het goedt ten tijde des koops gehouden wierde,

(a) *l. 2. C. de Reſcind. vend.* (b) *l. 16. §. 4. ff. de Minor.* (c) *Sand. 3. 4. 13.* (d) *Sand. 3. 4. 15.*

wierde, *'t welk moet afgenoomen worden nae het oordeel van lieden haer op ſulke ſaken ten beſten verſtaende.* (e)

9. Om deſe ſelve reeden heeft dit remedie geen plaets in *twiſt-accoorden*, naedemael de ſelve gemaekt worden over ſaken van onſeeckeren uitkomſt; waer by koomt het groot gewichte van *gunſte, die het beſlechten van pleitſaken* in Rechten heeft ende behoort te hebben, alſchoon het gevoelen van veele Rechtſgeleerden daer toe ſtrekt, dat ook in deſen het ſelve remedie plaetſe ſoude konnen hebben. (f)

10. Jae de uitſchijnende billijkheit van dit remedie wort ook by de ſelve Rechtſgeleerden uitgeſtrekt tot andere contracten, *die van goeder trouwe genaemt worden*; hoedanige zijn, die de eene ſoo wel als de andere verbinden, ende aenſpraek van beide kanten voortbrengen, gelijk daer *is huir ende verhuiringe*, maetſchappije, deilinge van gemeine goederen, ende ſoo voorts.

11. Maer in andere daer het *nauwe recht in gebruikt wort, en die aen een kant maer verbinden, ſoude dit remedie niet waergenoomen worden*, weshalven ook niet in ſulken contract, waer door yemant alle ſijn goederen overdraegt op een ander, onder conditie, dat hy hem ſal geven, ſoo meenig hondert guldens jaers, en al ſijn ſchult betalen of diergelijke. (g)

12. Maer de reeden van Recht is voor dit gevoelen niet, maer wel voor het tegendeel, te weeten, dat dit *remedie* geen plaets heeft in *twiſt-accoorden*, gelijk zeer krachtig aengeweeſen wort by Gail (h) jae ook ganſchelijk niet buiten koop ende verkoopinge; om reeden by onſen Heer van den Sande bygebracht, (i) dat dit remedie is een nieu middel, en tegen de reeden van het oud recht ingevoert, deſweegen het niet verder mach uitgebreidt worden, als de woorden van de nieuwe Wet mede-brengen.

13. Men kan ook reeden geeven, waerom het in andere contracten ſoo wel niet is ingevoert, als in koop ende verkoopinge. Van pleitsackoorden is reede gezegt. In huir ende verhuiringe wort het niet gebruikt, om dat daer ſoo veel naedeel niet by is, ten aenzien van 't gebruik van eenig goedt, als in aenzien van de overdrachte van eygendom. In maetſchappije en in deilinge was het niet van nooden, om dat daer byſondere reegels zijn, hoe de ongelijkheit verbeetert moet worden, *gelijk van elk op ſijn plaetſe ſal worden gezegt.*

14. Op

(e) *Sand.* 3. 4. 16. (f) *Pinell. ad. l.* 2. C. *de Reſcind. vendit. pag.* 211. *& ſequ. Weſenb. parat. de tranſact. n. ult. Fachinæ. l.* 2. *c.* 26. (g) *Sand.* 3. 4. 17. (h) *lib.* 2. *obſerv.* 70. (i) *Sand. lib.* 3. *tit.* 4. *def.* 17. *verb. Quod Curiæ.*

14. Op veele plaetſen heeft dit *remedie* geen plaets in verkoopingen, die by openbaren *uitroep* geſchieden, maer by ons volgt men hier in de gemeine reegel ende reeden, welke geen ander is in de openbare als in de byſondere verkoopinge, *hoewel de practijke beſwaerlijk ſoude zijn.* (k)

15. De gront-reeden van dit *remedie*, is de groote ende grove ongelijkheit tuſſchen de prijs ende het goedt, *ſonder dat gezien wort op bedroch of doolinge van de eene ende de ander*, maer de wet doet ſulke koopen als ondraeglijk te niet: dienſvolgens ſchoon de kooper konde bewijſen, dat den verkooper de waerdije van het goedt niet onbewuſt ware geweeſt, hy ſoude nochtans, nae het beſte gevoelen, ſoo het ſchijnt, dit remedie konnen gebruiken, 't welk van den kooper ſoo mede te verſtaen is; (l) *Ten ware hy met opzette zin en hertneckiglijk de koop hadde willen doen, het koſte wat het koſte*; in welken gevalle niet billijk ſoude zijn ſulk eenen het verbreeken van de koop toe te ſtaen.

16. In verkoopinge by *decreet* van de Rechter gedaen heeft dit *remedie* geen plaets. (m)

17. Soo lange de koop niet is wederroepen, ſoo wort de bezitter van goeder trouwe gereekent, en dienſvolgens is hy niet gehouden *om de vruchten weder te geven, of de intereſſen te betalen*, als nae den eyſch en antwoort voor rechte gedaen. (n)

18. De aenſpraek die uit dit remedie voort komt, leeft dertig jaren lang, ſoo dat ſy binnen dien tijdt met vrucht kan aengeſtelt worden. (o)

19. Volgt de tweede oorſaek van *koop-breeckinge*, welke is *bedingſt van weder-koop*, want het dikwils gebeurt, dat yemant moetende ſijn goedt door noodt verkoopen zich de macht voor behout, om binnen ſeeckeren tijdt, of ook ſonder tijdts bepalinge voor het ſelve gelt, het goedt te mogen wederkoopen ende inloſſen. (p)

20. Als de verkooper dit recht wil gebruiken, ſoo heeft hy aenſpraek op den perſoon van de kooper uit kracht van het bedingſt, om hem het gekochte goedt voor het ſelve gelt te laten volgen, *maer de verkooper heeft geen aenſpraek op het goedt*, om het ſelve van een derde of vierde bezitter, als eygenaer af te halen. (q)

21. Waer uit dan volgt, als de kooper het goedt aen hem op weder-

koop

(k) *Sand.* 3. 4. 12. (l) *Pinell. ad d. l.* 2. *part.* 1. *c.* 2. *n.* 11. (m) *Sand.* 3. 4. 12. *verſ. alterum dubium.* (n) *Sand.* 3. 4. 22. *in fin. & defin.* 14. (o) *Sand. d. tit.* 4. *def.* 11. (p) *l.* 2. *C. de Pact. inter empt. & vend.* (q) *d. l.* 2. *l.* 21. §. 4. *ff. de Action. empt. junct. l.* 1. §. *ult. ff. de contrah. empt. Fachin.* 2. *controv.* 15. *Mynſing.* 6. *obſ.* 69.

koop overgedragen zijnde, dies ongeacht vervreemdet op een derde, *dat als dan de verkooper niemant als ſijn kooper kan aenſpreeken om ſijn intereſt dien te nevens*, gelijk ſoo terſtont is te kennen gegeeven.

22. Als het bedingſt van weder-koop ſonder tijdt te noemen is geſchiedt, ſoo meinen eenige, dat het recht van in te loſſen noyt verjaert kan worden; *maer het is eer de waerheit, dat het recht van inloſſinge binnen dertig jaren ende niet later kan ende moet geſchieden.* (r)

23. De derde byſondere manier van koop te breeken is *naeſt*-of *niaerkoop*, 't welk is een *recht, waer door yemant kan treeden in een ander mans koop, en den eerſten kooper uitſluiten, mits den ſelven prijs betalende aen den verkooper.* (ſ)

24. De Keyſerlijke rechten hebben hier niets van ofte zeer weinig, maer het koomt voort, uit het leen-recht van Lombardijen, uit gewoonten der volkeren ende onſe Ordonnantie, (t) volgens Leenrecht heeft het plaetſe niet alleen in koopen, maer ook in *huiren* van lange jaren ende in *erf-huiren*, maer by ons heeft 'et alleen plaets in verkoopingen van onroerlijke goederen.

25. Indien 'er een ander contract geveinſt wort, of dat yemant het niaer neemt op ſijn naem voor een ander, ſoo kan hy op een eedt gedreeven worden, en wie ſijn veinſery met eede ſoekt te beveſtigen verlieſt beide goedt ende den prijs, het goedt koomt aen 't Landt behoudens het recht van niaer-neeminge voor de geene, die daer töe gerechtigt zijn. (u)

26. In verkoopinge van een geheele erveniſſe, heeft de niaer-neeminge geen plaetſen, gelijk by Sande te zien is, ende nae de tijdt van Sande, geweeſen is tuſſchen de Vryheer Frederik van Schwartſenburg Requirant, contra Vrou Maria van Schwartſenburg Requireerde, den ..... 1640. Nauta deciſ. 67. noch ook in verhandelingen van andere gerechtigheeden, gelijk als eeuwige renten, ende grondtpachten. (w)

27. Een koop onwettig ende nietig zijnde, valt daer mede geen *naeſtinge*, ſoo wanneer de verkooper het goedt als niet verkocht zijnde behoudt; maer deſe met de koop, hoewel nae rechten van geender weerden, te vreeden zijnde, ſoo kan de kooper den niaer-neemer niet uit ſluiten, met te zeggen dat de koop niet en deugt, om dat hy het goedt behoudende, de koop in der daedt, ſoo veel als beſtendig is geworden. (x)

(r) *Perez. tit. C. de Pact. int. empt. & vend. Diſſ. vid. ap. Wiſſenbach ad tit. ff. de ſerv. expoſt. th.* 32. (ſ) *Conſtit. Frederici lib.* 5. *Feud. t.* 13. (t) *Ord.* 1. *boek tit.* 12. *art.* 1. (u) *d. Conſtit. Freder.* (w) *Sand.* 3. 5. 2. 3. (x) *Sand.* 3. 5. 4.

28. Indien ook een kooper ende verkooper merkende, dat yemant dien ſy het goedt niet toe wilden, het niaer ſoude neemen, daerom van den koop afgingen, nae dat 'er al een of meer *proclamatien* waren geſchiedt, ſulks ſoude den niaer-neemer ſijn recht niet beneemen, ſchoon de leeveringe van het goedt noch niet mochte zijn geſchiedt, *om dat ſoo haeſt de koop te boode wort geſtelt, het recht van niaer-neemen wort gebooren.* (y)

29. Maer als 'er noch leeveringe noch *proclamatie* was gedaen, maer de koop alleen beſtont in bloote overeenſtemminge, ſoo ſoude men de vryheit van kooper ende verkooper, die de wetten haer geeven, om de koop te ontbinden, in diervoegen niet mogen bedwingen.

30. De oorſaken van niaer-neeminge zijn twee, *bloedt-verwantſchap ende nae-buirſchap.* (z)

31. Weegens bloedt koomt het niaer toe aen alle die van het geſlachte zijn, ſoo mans als vrouwen, ende dat volgens de trappen van maegſchap nae de ſelve ordere als de goederen by de erveniſſe nae de wet getrocken worden, invoegen de naeſte uitſluit de geene die verder is, wordende gezien op de naeſtheit ten tijde van 't niaer-neemen ende niet van de verkoopinge (a)

32. Het naeſte bloedt kan niet *naeren* als het *repreſenteert den perſoon van de kooper*, zegt de Ordonnantie, (b) welke woorden zien op een erfgenaem, die de naeſte zijnde echter het *naer* niet kan neemen; maer kinderen mogen wel naeſten het goedt van haer ouders die noch leeven, om dat leevende lieden geen erfgenamen hebben. (c)

33. Als de naeſte van 't bloedt het naer niet begeert te neemen, ſoo koomt het op de volgende; doch wanneer de kooper is van 't bloedt, hoewel uiterlijk, ſoo hebben naedere vrienden geen recht van *niaer*, om dat het goedt, als dan niet uit het geſlachte gaet, het welke de reeden is, waerom dit niaer is ingevoert, (d) 't welk mede is aengemerkt in de bovengemelte ſake van de Vryheer *Frederik van Schwartſenburg Requirant, contra Vrou Maria van Schwartſenburg Requireerde.* De laeſte was verkoperſe ende half-ſuſter, d' eerſte volle broeder eyſchende het *niaer*, is afgeſlagen den ..... 1640. Nauta *deciſ.* 67. alhoewel ook een andere reeden voor de Requireerde was.

34. Als echte lieden gemeine goederen verkoopen, ſoo konnen de vrienden van haer beiden niet meer niaeren als het gedeelte des geenen

(y) *Sand.* 3. 5. 6. (z) *Ordon. d. tit. d tit.* 12 *art.* 5. (a) *d. Conſtit. Frideric.* (b) *Ordon.* (c) *Sand.* 3. 5. 7. (d) *Tiraqu. de jur. retr.* §. 11. *gl n.* 1. *Gail.* 2. *obſ.* 19.

nen die haer betreft, maer indien de kooper de helfte niet en begeert, ſoo moet de naer-neemer het geheele aen den kooper laten, of het geheel van hem overneemen. (e)

35. Als ook twee echtelieden, waer van d'eene bloedt is, hebben gekocht, ſoo konnen de verdere vrienden voor het part van de ander wel *naeſten*, ende is ſoo geweeſen in de ſake van *Sara Noot, huiſvrouwe van Mr. Pieter Langweer Appellante, contra Heſter Noot, echte huiſvrouwe van Mr. Tjepke Lamberts Camp Appelleerde*, den 8. Junij 1641. aengeteeckent by *Nauta*.

36. Wanneer d'er geen bloedtvrienden zijn, die het niaer willen neemen, ſoo volgt de *tweede oorſake*, welke is nae-buirſchap, want ſoo zegt ons Ordonnantie (f) *ſoo verre van bloedts-weegen niemant het niaer neemt, ſoo mach de naeſt-legger van het geene verkocht is het niaer neemen*.

37. De vrage is, of hier door ook is uitgeſlooten de *gemeinſchap* ofte *mandeeligheit*, welke volgens de wet van de *Keyſer Frederik* gaet voor nae-buirſchap. *ik antwoorde, neen*; om dat de mandeelige ook onder het woort naeſt-leegers in onſe Ordonnantie begreepen worden, en daerom ook wel konnen behouden het voor-recht, dat haer in de gemeine wet wort gegunt, te meer ook de reeden voor haer ſtrijdt, alſoo het naer van nae-buirſchap is ingevoert, om het gerief dat yder burger uit het bekoomen van het goedt hem naeſt-geleegen verkrijgt; Welke reeden zich meer op doet in de mandeeligheit, die nae gemeine reeden van recht noch zeer hatelijk is, weshalven de wetten behulpelijk zijn aen de geene, die uit de gemeinſchap ſoeken te ſcheiden. (g)

38. Volgens dien, *als een naeſt-leeger ſelfs kooper is*, ſoo ſal een mandeelige nochtans het naer konnen neemen, 't welk anders een gemeine naeſt-leeger niet kan doen, (h) ſchoon hy voor een grooter gedeelte roert aen het verkochte goedt, en is ook ſoo by den Hove mijns weetens wel geweeſen, in de ſake tuſſchen de Heeren S. A. van H. ende N. N. daer in wijl: de Heere Wiſſenbach ende ik hadden geadſeert, conform' het geene by den Hove doen ende meermalen verſtaen is. Nauta heeft diergelijk' exempel, voorgevallen den 15. *Julij* 1642. tuſſchen *Dr. Johannes Duiring Appellant, contra de Heere Philip van Bosbuiſen* weegens ſijn huiſvrouw Appelleerde. De appellant was kooper ende naeſt-leeger van een gedeelte eener Sate Landts, ende des appellants huiſvrouwe was eygenaerſſe van de reſt der ſelver Sate. De

(e) *Sand.* 3. 5. 10. (f) *tit. van niaeren art.* 13. (g) *l.* 77. §. 20. *ff. de Legat.* 2. (h) *Sand.* 3. 4. 9.

Neder-Rechter hadde haer het niaer toegeſtaen, dat by 't Hoff is beveſtigt.

39. Weete noch gediſputeert te zijn, of het ſelve ook plaets hadde in de koop van 't onderſte gedeelte eens gebous by een naeſt-leeger gekocht, ende dat genaert wierde van de eygenaer des bovenſte gedeeltes. Advijs zijnde gevraegt, hebbe geantwoort, dat de eygenaer van het bovenſte gedeelte behoorde voor te gaen, om dat, al was dat eygentlijk geen mandeeligheit maer verdeelde gemeenſchap, ſoo hadden daer evenwel plaetſe de ſelve reedenen te vooren in cas van mandeeligheit bygebracht.

40. De wijſe van naer-neemen is, dat de verſoeker in perſoon ſelf ofte door volmacht, hebbende daer toe byſondere ſchriftelijke laſt (die een man weegens ſijn vrou echter niet noodig heeft, gelijk by den Hove verſtaen is in de ſelve ſake van *Duiring*, *contra Boshuiſen*) te toonen, ſtaende gerechte by de derde *proclamatie*, mits hy als noch de geheele volle penningen, die voor het erf betaelt zijn, benevens de koſten daer op gevallen metter daedt moet *preſenteren*, ende ingevalle de penningen niet wierden ontfangen, de ſelve onder het gerechte *conſigneren*, (i) ten ware geen oppoſitie of tegenſtand viel, in welken gevalle de conſignatie niet van nooden kan zijn.

41. Nae den voorſchreeven derden dach heeft het niaer geen plaets, *al was yemant door gewichtige reedenen belet geweeſt*, ook geen minderjarige; doch ſoo het belet was bygekoomen door bedroch van de eerſte kooper, die ſoude het intereſt daer van moeten boeten. (k)

42. Dit niet in alles wordende naegekoomen, ſoo is het naer-neemen van geender weerden, *wel te weeten, voor ſoo veel de prijs ende betalinge bekent is*, (l) want indien der yets betaelt mochte zijn, dat de naer-neemer niet hadde konnen weeten, dien te nevens kan hy volſtaen *met aenbiedinge van het ſelve terſtont als 't hem gebleeken ſal zijn te willen betalen.*

43. Indien ook de prijs hooger mochte zijn genoomen als ſy in der daedt was, ende de naer-neemer, verſeekert was ſulks te konnen bewijſen, *hy ſoude mogen volſtaen met de ware prijs te preſenteren*, maer de naer-verſoeker kan niet beſtaen met te zeggen, dat hy wil tellen, indien de kooper by eede verklaert den prijs ſoodanig te zijn als de overgeleide inſtrumenten mede brengen, gelijk by den Hove geweeſen is, in de *ſake van Albert Pieters cum uxore, tegens Anna Jans* 1612. *voor Kerſtijdt.* (m)

44. De

(i) *Ord. dict. tit.* 12. *art.* 7. (k) *art.* 3. (l) *Sand.* 3. 5. 1. *in pr.* (m) *Sakema nat. m. ſſ. ad d. tit. art.* 7.

44. De kooper moet ook by de *proclamatie* klaerlijk uitdrucken op wat voorwaerde, met wat laſten ende profijten, het goedt verkocht is, *want de naer-neemer, aen geen andere voorwaerden, als bekent gemaekt zijn, is gehouden.* (n)

45. Het recht van naer-neemen wort verlooren op driederley manier, door *conſent* des geenen die het recht heeft, door *ondankbaerheit*, ende door *verjaringe.* (o)

46. Het conſent verſtaet zich ſelfs, het ſy de naer-neemer ſijn recht duidelijk afſtaet, of dat hy de *proclamatien* ſtilſwijgende laet voor by loopen.

47. Ondankbaerheit wort hier verſtaen, als de geene die het naer wil neemen, begaen heeft een van deſe vier ſtucken, tegens den verkooper, (p) ten 1. ſoo hy hem nae 't leeven geſtaen heeft, ten 2. ſoo hy onweerdiglijk ſijn handen aen hem heeft geſlagen, ten 3. ſoo hy hem groote ſchade in ſijn goederen heeft aengewrocht, ende ten 4. als hy hem ſwaerlijk heeft gehoont. Deſe *oorſaken in Keyſers Recht vermelt zijn wel in de practijke niet zeer bekent. Is echter geen reeden, om te zeggen, dat ſy afgeſchaft ſouden zijn.*

48. De verjaringe wort meerendeels by andere volkeren genoomen op een jaer ende dach, nae dat de koop is bekent geworden, maer by ons duirt dit recht ſoo lang als de *proclamatie* driemael nae behooren is geſchiedt, het welke by den kooper *als gezegt is*, moet worden gedaen *binnen 's jaers*, ende ſoo hy het niet en doet, kan hy door den geenen, die het recht van naer heeft daer toe worden genootſaekt, ſonder dat nae begonnen proclamatie kooper ende verkooper tot naedeel van het naer de koop konnen ſtaken, gelijk by den Hove geoordeelt is, (q) Ende ſtelt Sande het ſelve ſimpelijk vaſt als maer de koop is gemaekt, hoewel hy bekent dat niet te zijn het gevoelen van andere Rechtſgeleerden, ende 't Hofs deciſie ſpreekt nae begonnene proclamatien.

49. Jae is ook wel verſtaen, dat een die recht van naeſtinge heeft den kooper kan aenſpreeken, ten eynde hy de koop te boode ſal laten ſtellen, of anders gedooge, dat ſulx by hem werde gedaen, ſchoon het jaer noch niet is verloopen, hoewel dit nae reeden van Rechte niet ſchijnt te zijn buiten bedenken, immers indien de koop vaſt ſtaet, *in de ſake van Jufferen Sijds ende Yds van Kamminga Requiranten, op ende tegens Laes van Glins Requireerde, den 27. Octob.* 1641. Nauta *deciſ.* 97. die d'er ook deſe reeden by doet, om dat de kooper macht heeft, de pro-

(n) *Sand.* 3. 5. 10. (o) *d. conſt. Frideric.* (p) *d. conſt.* (q) *by Sande* 3. 4. 6.

proclamatie eerder als op het laeſte van 't jaer te doen, dies hy ook van de naernemer daer toe behoort te konnen gehouden worden; doet 'er by, om dat de kooper anders den naerneemer lichtelijk kan verraſſen, doende de koop te boode ſtellen, buiten des anderen ſijn kenniſſe, die daer 't geheele jaer niet geduirig op kan paſſen. de kooper ſoude ook geduirende dat jaer veel nieuws ontrent het gekochte konnen maken en aenvangen, dat den anderen ſoo niet mochte ſchicken: hoewel in dit geval de naernemer ook kan *proteſteren* van onſchadelijkheit ende de nieuwigheit ook wel ſoude konnen beletten. Maer of de kooper aengeport zijnde tot *proclamatie* verklaerde van de koop te hebben afgeſtaen ende de verkooper ſulx mede bekende, ſoude de naernemer evenwel de koop te boode konnen ſtellen ende het goedt bekoomen? Soo ſchijnt het gevoelen van Sande ter gemelter plaetſe te zijn; maer by het Hof en is noch niet verder geweeſen als in gevalle van begonnene proclamatien, immers ſoo veel ons bekent is.

50. De tijt verloopen ende de *proclamatie* niet gedaen zijnde, ſoo kan het niaer verſocht worden altoos, binnen *dertig jaren* nae de koop, ſoo wanneer de aenſpraek geſchiedt op den kooper en te gelijk bezitter van het goet, dat niet is *geproclameert*; (r) want als de kooper niet bezit ſoo kan hy niet aengeſprooken worden, om dat deſe actie alleen voortkoomt uit de Wet ende niet uit verbinteniſſe van de perſoon; de derde bezitter mag dan wederom den eerſten kooper, daer hy't goedt van heeft, ſoecken. (f)

41. Maer als het goedt aen een derde ter goeder trouwen wort verkocht, te bode geſtelt ende driemael *geproclameert*, ſonder dat zich de vrienden van de eerſte ſluik-verkooper hebben geopenbaert, ſoo ſchijnen deſe laeſte koopers verlicht te zijn, *ten minſten ſoo verre, dat ſy haer met de verjaringe van* 10 *of twintig jaren, gelijk alle bezitters van goeder trouwe ſullen mogen behelpen.*

42. Nae gedane *proclamatien* kan 'er geenerleije actie nopens het niaer worden gemaekt, al wilde yemant toonen, dat 'er bedriegerije by den kooper ende verkooper ware gepleegt, al wierd'er ook *reſtitutie* verſocht wegens afweſen, minderjarigheit en diergelijke, gelijk by den Hove geweeſen is in de ſake van Johan van Buitendijk Requirant contra de Heere Johannes Crak Requireerde. Buitendijk verhaelde dat Crak van ſijn vader eenige Veenen hadde gekocht ende daer voor gegeven eenige groen-landen, met een toehaek in gelde; doch dat ſy tot afſchric-

(r) *Sand. d. tit. 5. defin. 5. Sand. 3. 5. 13. Sand. ibid.*

(f) *Sand. d. tit. 5. defin. 13. verſ. ſecunda quæſtio.*

ſchrickinge van de niaerneemers de toehake 500 guldens hooger hadden geſtelt, als ſy waerlijk was, zijnde de *proclamatien* geſchiedt in den jare 1632. drie jaren voor het aenſtellen deſer actie. De requirant is ſijn verſoek ontzecht cum expenſis, volgens tuicheniſſe van Nauta in ſijn 72 *deciſ.* De reeden van deſe precijsheit ſchijnt te zijn, dat het naerrecht tegens het gemein recht ende tegens de vryheit van koopen ende verkoopen ingevoert, in geenerleije wijſe verder moet uitgeſtrekt worden, als de Wet ſpreekt. Hoewel anders bedroch niet vry van aenſpraek behoorde te zijn.

VII. Kapittel.

Van actie uit koop ende verkoopinge.

Onderſcheidt der Actien, die uit de contracten voortkomen. Aenſpraek uit koop ordinaris. Om wederleeveringe ende vergoedinge van ondeugt der verkochte goederen. Ook om bekoopinge over de helft. enſ. Verkoops actie. &c.

1. NAe wijdluftig van koop ende verkoopinge te hebben gehandelt, ſullen wy noch een woort zeggen van de actie ende aenſpraek daer uit geſchapen.

2. Is te weeten, dat alle contracten aenſpraek geven, maer niet alle van beide kanten, eenige zijnder waer uit niet *meer als van de eene kant actie kan gemaekt worden*, hoedanige zijn de beloften of toezeggingen, en gelt leeninge, maer de andere brengen alle vaſt beyderzijdts actie voort, doch niet altoos evendrachtig, ende even ſterk: *koop, huir, ende maetſchappy* geven aen beyde kanten vaſt even gelijke aenſpraek, van de ongelijkheit der andere ſal elders volgen.

3. Voor eerſt heeft de kooper, ofte ſijn erfgenaem, hebbende den geheelen prijs betaelt, ofte dadelijk *gepreſenteert*, indien het goedt hem echter niet geleevert wort, actie tegens den verkooper ofte des ſelfs erven (a) met eyſch, dat ſodanig *goedt verklaert* ſal worden aen hem verkocht te zijn, dienſvolgens *de verkooper gecondemneert hem het ſelve te doen*

(a) *l.* 13. §. 18. *l.* 21. §. 3. *h.*

doen hebben ende vry te leeveren, met alle aenhangſels vry-ende gerechtigheden, ook met vruchten, ende profijten benevens alle ſchaden, koſten ende intereſſen by weigeringe dies gehadt ende geleeden, noch te hebben ende te lijden, met *præſentatie*, om als noch de kooppenningen of de verſcheenen termijnen promptelijk te voldoen ende te betalen.

4. De verkooper hebbende het goedt geleevert of dadelijk gepreſenteert te leeveren, en evenwel den prijs niet ontfangende, *heeft actie van verkoop*, (b) tegens den kooper, waer door hy eyſcht, *by exempel*, dat de gedaegde *ſal verklaert worden, kooper van dat ſtuk goedts*, dienſvolgens de gedaegde *gecondemneert, om te betalen, de ſomma van ſoo veel* duiſent goutguldens op drie termijnen, waer af het eerſte verſchenen is den .. May laeſtleden, en de *executie* der *onverſcheenen termijnen wordende uitgeſtelt tot haer reſpectijve verſchijn-dagen toe*, alles met ſchaden ende intereſſen &c. ook met *præſentatie*, indien het goedt niet mochte zijn geleevert, om het ſelve nochmaels ſonder uitſtel vry te leeveren.

5. Van verkoopingen die op voorwaerden geſchieden, indien by ſulke een tijdt geen beeter bodt gedaen of de prijs niet betaelt wort, is niet van nooden byſondere *formulieren* te ſtellen, konnende genoeg worden afgenoomen uit het geene daer van hier boven gezegt is.

6. Als een van beyden meint bevoegt te zijn, tot vernietinge van de koop ten deele of uit geheel, ſoo kan hy daer al mede ſijn aenſpraek op richten: by exemp: heeft yemant een gortig beeſt geſlagt, die kan of ageren *op ſoo veel minder als't weert is*, indien hy't houden wil, of ten *eynde de verkooper het vleeſch ſal weder overneemen ende hem ſchadeloos* houden.

7. Het eerſte geſchiedt doorgaens als het verkochte niet t'eenmael onnut is, indien geval eyſcht hy dat de gedaegde ſal worden gecondemneert om te betalen de ſchade die de Impetrant geleeden heeft, door dien het verkochte goedt van minder prijs geweeſt is, ſulx eyſchende ter ſomma &c. ofte ſoo veel *min of meer als't gerechte ſal bevinden te behooren.*

8. Is het goet t'eenemael onnut, ſulx het den kooper ganſch niet dient, ſoo kan hy eyſchen dat het verkochte ſal worden verklaert, geen koopmans waer te zijn geweeſt, en dienſvolgens de gedaegde *gecondemneert*, het ſelve wederom aen te neemen, ende het gelt by hem ontfangen wederom te reſtitueren ende te betalen, met ſchaden ende intereſſen &c.

9. Is yemant over de helfte bekocht, ſoo kan hy van gelijken eyſch nee-

(b) *l. 13. §. 19. & 22. h. t. l. 13. C. eod.*

neemen, dat verklaert sal worden in de koopinge van sulk een goedt ten libelle gedacht over de helfte te zijn bekocht, ende dienſvolgens de gedaegde *gecondemneert*, om de rechte weerdije ter ſomma van ſoo veel te betalen, ofte tot ſulk een ſomma als het gerechte ſal bevinden. Anders dat de koop ſal worden *gereſcindeert* ofte vernietigt, ende de gedaegde gecondemneert, om de gekochte goederen te *reſtitueren* aen den Impetrant, *mits weder hebbende ſijn betalinge by hem gedaegde gedaen*, die de Impetrant by deſen preſenteert, alles met ſchaden ende intreſſen. &c.

10. Soo wanneer het verkochte goedt van een derde wort *geëvinceert*, ſoo moet de kooper de opgeheevene *evictie* denuntieren ofte bekent maken aen den verkooper, door twee publijke perſoonen, met verſoek, dat de verkooper voor hem in rechte ſal willen treden, ende te intervenieren, *indien hy daer toe ſpecialijk verbonden is*, of anders zich tijdelijk by het pleit, waer mede hy kooper beſprongen wort, te vervoegen ende hem te adſiſteren, by weigeringe van ſulx proteſterende van koſten, ſchaden, ende intereſſen dientenevens enſ. Edoch hier boven is gezegt, de practijke te zijn, dat tegen den verkooper altoos *contentie* wort genoomen tot *interventie*, ſchoon daer toe niet zijnde verbonden uitdruckelijk; waer van *hier vooren* is geſprooken.

11. Is de verkooper gezeeten onder een Rechter, daer de evictie voor aengeſtelt wort, ſoo kan hy nae de gedane denuntiatie den kooper laten citeren om te proteſteren van de gedane denuntiatie ende voort ten eynde als reede gezecht is; ende wil deſe ſijn recht bewaren, ſoo moet hy het proces komen adſiſteeren daer het opgeheeven is ende gedreven wort. maer onder een ander rechter zijnde gezeeten kan hy het by de gedane *denuntiatie* laten beruſten, ende ſoo hy naderhandt wort gecondemneert, om het goedt aen den *evincent* over te geven, ſoo kan hy de verkooper alſdan by ſijn eygen rechter aenſpreeken, nae verhael van ſaeken, ten einde *hy ſal worden gecondemneert, aen den Impetrant wederom te betalen den prijs van't verkochte goedt, ter ſake evictie ten libelle geacht*, voorts te boeten alle ſchaden ende intereſſen door het ontbeeren ende wanleeveringe van het verkochte goedt gehadt ende geleeden. &c.

12. Wil yemant vaſte goederen naeren of naeſten, die moet ſulx doen, op tijdt ende wijſe als boven gezegt is, de kooper zich daer tegens opponeerende ende proteſteerende met verſoek van libel, ſoo moet de naer-neemer ſijn eyſch aenſtellen ende contenderen, *dat de gedane*

dane naeſtinge wegens bloetverwantſchap of naebuirſchap ſal verklaert worden wel ende te rechte gedaen te zijn, dienſvolgens dat de kooper en opposant *ſal worden gecondemneert* het verkochte goedt te ruimen ofte daer van af te houden, en het ſelve aen hem vry te leveren of te laten aenvaerden, met al ſijn toebehooren, vruchten ende profijten, ſijn oppoſitie daer tegens gemaekt ende noch te maken koſt ende ſchadeloos af te doen. &c.

13. Nevens andere gevallen die in koop ende verkoop dagelijx voorkomen, kan de aenſpraek in gelijker voegen worden ingeſtelt, ſoo als het gebruik ende ondervindinge 't elkens aen de handt ſal geven. *De ſchets ende bewijs van alle deſe dingen is hier boven, op yder ſijn plaetſe genoegſaem aengeweeſen.*

14. Den kooper wort ook verleent exceptie van verkocht en geleevert goedt tegen den verkooper ende deſſelfs erfgenaem; welke ſijn gebruik heeft, *als de verkooper vreemt goedt heeft verkocht, ende hy ofte ſijn erfgenaem naderhandt eygenaer geworden zijnde, het verkochte wederom eyſcht als t'onrechte verkocht.* (c)

15. Indien ook de waare eygenaer, des verkoopers erfgenaem geworden is, ſoo wort hy al mede door dit verzet afgekeert, om het goedt weder te eyſchen. (d)

16. Ook ſelf de borge van de verkooper d'eygendom van 't verkochte goedt bekoomen hebbende, wort afgekeert; maer niet deſſelfs erfgenaem, ſoo wanneer die eygendom aen het goedt heeft voor ſijn perſoon, ſonder dat hy 't van de erflater ontfangen heeft (e) het welke is een *ſpeciale* uitneeminge van de regel, *dat borgtochten ook overgaen op der borgen erfgenamen.*

(c) *l. 1. & 2. ff de Except. rei vend. & trad.* (d) *d. l. 1. in pr. l. ult. in f. C. eod.*
(e) *l. ult. C. eod. tit.*

VIII. Ka-

VIII. Kapittel.

Van huir ende verhuiringe.

Wat huir zy en overeenkomste met koop. Of mede wanneer in huir eygendom kan worden overgedragen. Verscheidentheden tusschen huir ende koop. Als mede tusschen erf-pacht. Verdere verklaringe van verhuiringe.

1. NAest aen de koop ende verkoopinge koomt huir ende verhuiringe, 't welk is *een overeenstemminge, om eenige saek of daet te doen of te genieten van een ander, voor een seekere loon.*

2. Want als 'er geen loon of pacht uitgedrukt wort, soo is't geen huir, maer een *onbenoemt contract*, waer van *hier beneden*; ten ware de prijs nae gewoonte bekent was, gelijk men in koop van wijn, broodt ende andere dingen meer ziet geschieden.

3. Ook in verhuiringe van landen en huisen geen prijs uitgedrukt zijnde, sal doorgaens verstaen moeten worden de oude huir toegestaen te zijn. (a)

4. Als 'er ook maer een slechte belofte is van te sullen verhuiren, sonder uitdruckinge van soo veel, dan is't ook geen huir, maer echter is de beloover gehouden *voor het interest*, indien hy daer nae niet wil verhuiren. (b)

5. In 't verhuiren van saken soo tilbaer als ontilbaer, noemt men den geenen, *die gelt krijgt, verhuirder*, en die gelt geeft *huirder*, maer in verhuiringe van daden konnen beyde die gelt geven, ende die gelt krijgen huirders ende verhuirders worden genoemt, by exempt: *als ik mijn hof aen* yemandt besteede op te maken voor gelt, soo ben ik verhuirder van het Hof, ende ik huir den man. hy wederom verhuirt zich self ende huirt of neemt aen het hof.

6. Het is een regel, dat koop ende huir te zamen gaen ende eenerley recht hebben, (c) 't welk is te verstaen, *behoudens het weesentlijke onderscheidt van de sake self*, te weeten, dat koop aengeleidt wort *om*

(a) *Ziet Zutph tit. van huir art.* 28. (b) *Ziet den selven van Zutph. tit. van verhuiringe art.* 27. 28. (c) *pr. Inst. de locat. cond.*

de eygendom te vervreemden, huir alleenlijk om het *gebruik der ſaken* over te dragen. (d)

7. Dienſvolgens kan niemant ſijn eygen goedt huiren, ende daerom als het goedt geduirende de huir, des huirders eygen wort, ſoo betaelt hy van die tijdt af geen huir, maer wel *nae proportie* van de verlopene tijdt. (e)

8. Jemant kan een goedt, dat hy gekocht heeft van de verkooper, *huiren, tot dat hy den prijs betaelt heeft*; maer dat ſchijnt een teeken te weſen, dat de verkooper hem de prijs niet heeft betrout, ende dat hy alſoo noch geen eigenaer is. Ende nochtans om dat het aen hem ſtaet, eygenaer te worden als hy wil, ſoo is de verkooper hem niet als verhuirder verplicht, maer hy als huirder ende als kooper beyde; ſoo kan een eygenaer ook ſijn goedt, dat aen een ander verpandt is van ſijn Crediteur huiren. (f)

9. Daer zijn ook ſomtijts miſſelijke gevallen, *waer in huir ook eygendom overbrengt*, by exemp: eenige kooplieden verhuiren haer granen om over te voeren, weſende van eenerleije ſoorte, ende onder malkanderen gemengt, *met bedingſt dat de ſchipper aen yder van haer ſijn mate ſal wederom geven*; als dan wort de eygendom van de eene ſijn goedt aen de ander gemein, ende alſoo aen malkanderen overgedragen. Wederom, *men weegt een deel gekeurt ſilver of goudt aen den goudtſmidt, om daer kroeſen of ringen van te maken*, dit is wel huir, maer echter wort de eygendom in der daet overgedragen, om dat de ſilverſmidt niet even dat toegewogene ſilver ofte gout moet bearbeiden, maer hy kan beſtaen, met even ſoo veel, en ſoo goedt ſilver of gout weder te leeveren. Noch een ander; *yemant beſteedt een maeltijt aen een kok mits hy de ſpijſe ſal leveren*; of yemant beſteedt een huis aen een boumeiſter, *met laſt om ook de materialen* te *leeveren*, dit is wel huir, maer de eygendom van de geleeverde ſpijſe ende materialen wort overgedragen. (g)

10. Deſe twee laeſte gevallen hebben evenwel yets dat nae koop gelijkt; ſoo dan wel meer gebeurt, dat koop ende huir te zamen gaen, als *wanneer men een goutſmidt eeu ſtuk werks aenbeſteedt uit ſijn eygen ſilver; het beſteeden is huir, het ſilver leeveren is koop*, maer om dat het ſilverleeveren meeſt bedraegt, ſoo wort het voor koop gereekent, ende huir koomt daer in te verſmelten, volgens gewoonte van rechte, *dat het principale ſijn aenhangſel nae zich trekt.* (h)

11. An-

(d) *l.* 39. *ff. locati.* (e) *l.* 9. §. *ult. ff. locati.* (f) *l.* 20. §. *ult. & l.* 21. *l.* 37 *ff. de pignor. act. l.* 37. *ff. de Acquir. poſſ.* (g) *l.* 22. §. 2. *l.* 31. *ff. d. Locatione.* (h) §. 4 *Inſt. locat.*

11. Anderzins is het waer, dat tuſſchen koop ende huir groote gemeinſchap is, want ook de huir ſijn volmaektheit heeft, ſoo haeſt als partijen het eens zijn over de loon, beyde zijn't *contracten* van goede trouwe, waer aen meer eygenſchappen vaſt zijn, die *elders ſtaen verhaelt te worden.*

12. De loon moet beyderzijts in gelt beſtaen, want als voor een daet geen gelt, maer yets anders wort belooft, ſoo is het geen verhuiringe, *maer een onbenoemt contract*, waer van *hier beneeden.* (i)

13. Beyderzijdts kan de prijs ende het loon geſtelt worden in het goedt bedunken van een ander, beyderzijdts heeft plaets de vernietinge des contracts wegens doolinge, ende bedroch. (k)

14. Ook hier in zijn ſe vaſt gelijk, dat het ſelve goedt 't welk gekocht, ook verhuirt kan worden, *behalven dat het verbodt van verkoopinge ende vervreemdinge tot huir niet behoort*, ten ware mogelijk huir van lange tijdt, als tien of twintig jaren.

15. Vervolgens de ſelve perſoonen die koopen ende verkoopen konnen, mogen ook huiren ende verhuiren, *alleenlijk krijgſlieden mogen geen vaſte goederen huiren, om de ſelve voor andere te bewoonen.* (l)

16. Beyderzijds, als 'er eenige twijvelachtigheit in het contract is, ſoo wort de uitleggінge genoomen tot laſte van die 't klaerder heeft konnen zeggen, dat is, van de verhuirder, ſoo als van de verkooper. (m)

17. Maer in tegendeel zijn d'er ook wel andere verſcheidentheden tuſſchen beyden, *boven het geene te vooren gezegt is*, als ten *eerſten*, dat de prijs van de verkoopinge noyt en in geenderleije wijſe anders als in gelt kan beſtaen, maer verhuiringe kan ook *geſchieden voor* een *ſeeker gedeelte van vruchten* uit het verhuirde landt ſullende voortkoomen, (n) ook kan het ſelve in de beeſten geſchieden, dat ſy beſteedt worden *voor de melk of voor de jongen, of voor de dienſten ten heelen of ten halven*, hoewel deſe ſoorten ook wel gelijken, nae onbenoemde contracten, waer van hier onder, of ook wel nae een ſeekere ſlagh van maetſchappije. (o)

18. Noch is 'er dit onderſcheidt; *huir heeft ook plaets in daden, maer geen koop*, gelijk als yemant zich in een ander ſijn dienſt verhuirt, of aenneemt een ſtuk te maken, te ſchilderen, te bouwen, en diergelijke, daer *in het woort van huiringe ende verhuiringe gebruikt wort.*

19. Want niet alderhande daden die beſteet ende aengenoomen wor-

(i) *d. pr. Inſt. locat. l. 5. §. 2. ff. præſcr. verb. l. 33. comm. divid.* (k) *arg. d. §. 2. d. tit. Inſt.* (l) *l. ult. C. locat.* (m) *l. 39 ff. de Pact.* (n) *l. 8. l. 21. C. locati.* (o) *l. 25. §. 6. ff. locati l. 8. C. de pact.*

den zijn verhuiringe, gelijk als yemant aenneemt, een jongeling in konſten van geleertheit voor gelt te onderwijſen; *want huir beſtaet in daden die meeſt lichamelijk zijn, maer niet die met het verſtant worden geoeffent*, weſende het gelt, dat in deſe laeſte wort gegeeven eerder een vereeringe als loon.

20. Als yemant loon ontfangen heeft om yets te doen, ende hy door ongeluk buiten ſijn ſchult belet is het werk te weege te brengen, ſoo kan het gelt van hem niet weder geëyſcht worden, (p) *ten ware het ongeluk ſijn perſoon getroffen hadde*, want niemant, gelijk het ſpreekwoort zegt, hinkt aen een ander mans zeer.

21. Wy hebben hier boven van Erfpacht in een *byſonder Kapittel* gehandelt; ſullen alhier melden het onderſcheidt, dat tuſſchen de ſelvige en tuſſchen huir is, daer het anders ten naeſten by met overeen koomt.

22. Uyt de beſchrijvinge aldaer gemelt, kan worden afgenoomen het onderſcheidt dat 'er is tuſſchen verhuiringe ende de erfpacht, want ten *eerſten*, huir geeft geen ander recht of aenſpraek, als tuſſchen de perſoonen van huirder en verhuirder, erfpacht geeft den nuttelijken eygendom, waer uit *de pachter aenſpraek heeft, op alle bezitters, in wiens handen, het goedt ſoude mogen zijn.* (q)

23. Ten *tweeden*, huir is van alderhande goedt, tilbaer ende ontilbaer, erfpacht is alleen, van onroerlijk goedt, ende wel eygentlijk van landerijen, hoewel ook ſomtijts huiſen in deſer manieren, konnen worden verpacht. (r)

24. Ten *derden*, een huirder is niet verbonden tot verbeeteringe, maer tot behoorlijk gebruik, erfpacht wort van aenbegin tot dien eynde opgericht, op dat het landt onbebouwt of uitgearbeidt zijnde beeter ende vruchtbaerder moge worden.

25. Niet te min als de andere eygenſchappen van erfpacht wierden geſtelt op goedt dat geen verbeeteringe behoefde, het ſoude nochtans erfpacht zijn, ende blijft ook ſoodanig altoos, wanneer het landt tot behoorlijke vruchtbaerheit is gebracht, gelijk dan ook het oogemerk van verbeeteringe uitgedrukt zijnde, deſweegen geen erfpacht is, als de andere eygenſchappen daer by niet gevonden worden. (ſ)

26. Een exempel van erfpacht, ſonder bedongene verbeeteringe, ſtaet by Nauta verhaelt *in ſijn* 103. *deciſie*, de arme-voogden van Bolſwart

(p) *Tulden. tit. C. Locat. n.* 8 *Buſ. ad l.* 15. §. 6. *eod.* (q) *l.* 1. *&* 2. *ff. ſi ager vectig. pet.* (r) *l.* 15. §. 26. *ff. de damno in fecto. Nov.* 7. *c.* 3. *Nov.* 120. *c.* 1. *in fin.* (ſ) *ziet Sand.* 3. 6. 10.

ſwart hadden toegeſtaen voor altoos ende *perpetuelijk* aen den eygenaer ende gebruiker *reſpectivè* van *Sierſma State tot Arum*, het gebruik van vijftiende-half pondematen landts, onder beding van twee ducatons jaerlijx aen de arme-voogden te betalen, by gebreecke dies, dat de eygenaer in den tijdt van voorſz. Sierſma Sate, van ſijn recht ſoude zijn vervallen, ſonder dat anders eenige opzeggínge ofte huirs verhooginge plaets ſoude hebben. 't was erfpacht, hoewel noch de naem noch de gezeide verbeeteringe daer by was gebruikt.

27. Ten *vierden*, het gelt dat de huirder betaelt koomt meerendeels over een, met de weerdije van het profijt, dat uit het goedt kan komen, maer de pacht wort betaelt tot erkenteniſie van de *beheerſtheit*, ende is veel minder als de vruchten nae de gedane verbeeteringe konnen bedragen.

28. Ten *vijfden*, een huirder kan verminderinge van huir verkrijgen weegens nootvallige ſchaden, te weten van oorlog, watervloeden, invloeijinge van ſoute wateren, ongewoonlijke meenigte van velt-muiſen, ende gewormte, langduirige reegens ende droogte, mits die dingen nae landts ende tijts geleegentheit onverwacht ende ongewoonlijk zijn, maer het geene aen het gewas ſelve mach ſchorten van onkruit ende miſgewas, dien te nevens kan de huirder geen verminderinge krijgen. (t)

29. Ook alſchoon by voorgaende nootvallige oorſaken verminderinge toegeſtaen is, ſoo kan de ſelve by groote vruchtbaerheit van volgende jaren herroepen worden, nademael het geen ſchenkinge maer een accoort is geweeſt; veel te meer kan de verminderinge geweigert worden, als de voorgaende jaren zeer vruchtbaer zijn geweeſt. (u)

30. Maer een erfpachter kan weegens ſoodanige oorſaken geen verminderinge verkrijgen, *om dat allerleije ſchade, die behoudens het goedt mach vallen, tot ſijn laſte moet komen.* (w)

31. Sy verſcheelen ook in de manieren, waer door ſy geëyndigt worden, want erfpacht is doorgaens voor altoos, huir is doorgaens voor een tijt, ende kan, die verloopen zijnde, altoos opgezegt worden; ſy eyndigt met de tijdt tuſſchen partijen veraccordeert, hoewel dit ook ſomtijts anders wort bevonden en erfpacht voor een tijdt, huir voor altoos of voor het leven van de huirder wort geſticht; ende dan moet het onderſcheidt van beiden genoomen worden uit de andere conditien die bedongen zijn, ende voornamentlijk uit het perijkel, het welke

(t) *l. 15. §. 2. ff. Locat.* (u) *d. l. 15. §. 4.* (w) *ibidem & l. 1. C. de jur. conſ.*

welke by den huirder of pachter aengenoomen is om gehoedet te worden; niet blijckende welk van beiden het is, ſoo wort het in twijvelachtig geval voor huir gehouden, *indien het voor een tijdt is*; voor erfpacht *indien voor altoos.* (x)

32. Voorts ten *tweeden*, erfpacht wort geëyndigt, als de pachter ſijn recht buiten kenniſſe van den Heer verkoopt ende leevert, want ſchenkinge, wiſſelinge, ende andere titels niet verbooden zijn. de reeden is, om dat, ingevalle van koop den *Heer toekoomt het recht van naeſtinge, als mede de vijftigſte penning, tot een erkenteniſſe voor ſijn conſent.* (y)

33. Maer een huirder mach ſijn recht wel overdragen op een ander ſonder onderſcheidt met wat titel, *als maer de eygenaer geen ſchade koomt te lijden*, ſonder dat yets voor de overdrachte wort betaelt; ten zy bedongen is, (z) *dat voor de overdrachte ſeecker geſchenk ſoude worden betaelt.* Maer een erfpachter mach ſijn landt wel verhuiren aen een ander, ende al hadde hy belooft voor de overdrachte eenig gelt te ſullen betalen, hy ſoude daer toe niet gehouden zijn om gedane verhuiringe, dewijle dat geen overdrachte van ſijn recht is.

34. Het ſelve ſchijnt ook te moeten gezegt worden van *Afkoopen*, waer door een huiſman krijgt de eygendom der huiſinge op de verhuirde landen ſtaende, met het recht van lange jaren huir; In welken gevalle wel placht bedongen te worden, dat *de Meijer in geval van overdrachte ſeecker geſchenk ſoude betalen*; dit ſoude hy volgens voorige reeden niet ſchuldig zijn, als hy 't huis ende landen voor eenige korte jaren aen een ander verhuirde, met verſchot op de huiſinge; om dat ſulx geen overdrachte van ſijn recht was, daer het huir-contract van ſprak, ſoo als Nauta getuigt in ſijn 96. deciſie, by den Hove geweeſen te zijn tegen *Ulbe Hilles Impetrant, den* 11. *Julij* 1641. Evenwel is het tegendeel ook geweeſen in de ſake van *Valerius van Heerma Impetrant*, tegen Hanke Douwes Gedaegde, den 8. Junij 1640. ende wederom in ſaken van Feike Ybes Impetrant, contra Yge Meijes Algera, den 20. Decemb. 1641. hebbende het Hoff doen verſtaen, zegt Nauta, dat die onderhuiringe ſmaekte nae bedroch van de Landtheeren; Dat wel ſoo mach zijn geweeſt in die gevallen. maer het eerſte is ſonder yemants tegen zeggen verſtaen in de ſake van *Douwe van Walta, contra Arnold van Lelijenberg, voor Paeſch* 1681.

35. Ten *derden*, een erfpachter verlieſt ſijn recht, als hy de ſchattingen

(x) *Sand.* 3. 6. 10. *verſ. Quia à Saxone. Idem* 3. 14. 14. *l. ult. ff. ſi ager. vectig. l.* 1. §. 25. *ff. de exercit. act.* (y) *l. ult. C. de jur. Emphyt.* (z) *l.* 6. *C. Locat.*

tingen op het goedt liggende niet en betaelt, ende daer van geen quitantie aen den Heer kan toonen, mits hem behoorlijke tijdt werde gegunt om de ſelve te betalen. dit is wel van een huirder niet geſchreeven, maer is echter niet te twijvelen, of het ſelve recht kan tegens een huirder gebruikt worden, indien hy de ſchattinge tot ſijn laſt genoomen heeft, alſoo die veel ſwacker recht heeft als een erfpachter. (a)

36. Ten *vierden*, erfpacht wort verlooren, als de pachter drie jaren lang geen pacht heeft betaelt, of ſoo het kerkelijk goedt is in twee jaren, (b) *een huirder kan ſonder onderſcheidt, ook voor de bedongene tijdt verdreeven worden, als hy twee jaren lang in gebreeke van huir te betalen is gebleeven.*

37. In de erfpachter behoort ook te worden aengenoomen deſe bepalinge, *ſoo verre het by ſijn ſchult is toegekoomen*; want ook in deſen behoorlijke reeden van ontſchuldinge plaetſe moet worden gegeeven. Maer kan de Heer ook een tweede bezitter aenſpreeken op het verzuim by den voorigen poſſeſſeur begaen, of kan de tweede hem met ſijn onſchult behelpen? Exempel hier van geeft *Nauta* in de ſake van Lieuwe Jans Pibema eygenaer van Sierxma Sate, waer van hier boven gerept is; Jan Willems hadde Sierxma Sate aldaer gemelt, gekocht van Abbe Freerx, die d'er aen de voorige verkooper Lieuwe Jans Pibema noch voor ſchuldig was 5880 goutguldens, waer over deſe Lieuwe taſte op de plaets en op Jan Willems als bezitter, die door verdriet van die aenſpraek verzuimde te betalen de twee ducatons voor de 14 pondematen aen de arme-voogden voor de jaren 1637 *ende* 1638. Naderhant Lieuwe Jans de plaetſe wederom hebbende bekoomen, preſenteerde voor de verſcheenene jaren te betalen, maer d'arme-voogden weigerden dat te ontvangen, voorgeevende, dat de 14 pondematen volgens bovengemelte *Contract* in vrydom waren vervallen; Maer om dat de verzuimeniſſe by hem Lieuwe Jans Pibema niet was begaen, ſoo zijn de arme-voogden verklaert niet ontvangbaer, *Jan van Marſſum voor hem ende d'andere arme-voogden van Bolſwart, contra Lieuwe Jans Pibema tot Arum Gedaegde, den 20. Decemb. 1641. Nauta deciſ:* 103. Nae Rechten is dit echter niet buiten diſpuit, alhier te lang om uit te leggen.

38. Dus verre van het onderſcheidt tuſſchen erfpacht ende huir, waer van *alhier* eygentlijk wort geſprooken. En de verdere eygen-

(a) *l. 2. C. de jur. emphyt.* (b) *d. l. 2. & Auth. Qui rem C. de SS. Eccl. d. l. 6. ff. Locat.*

ſchappen van dit contract konnen beſt worden afgenoomen, uit de ſoorten van de verhuirde dingen.

39. Die landen huirt, moet de ſelve gebruiken, *ſoo als een goedt huiſman ſijn eygen landt behandelt*, beginnende het jaer van St. Pieter, en de huir doorgaens wordende betaelt op St. Marten, *doch ſoude, buiten bedingſt, voor 't eynde van 't jaer rechtelijk niet konnen werden geëyſcht.* immers nae *gemein Recht* niet.

40. Van Weide, Bouw-landt, of in tegendeel vermach een huirsman niet te maken, *of hy moet het ten eynde van de jaren ſoo goedt weder maken als het geweeſt is.*

41. De landen worden verhuirt of los, of by beſlooten plaetſen, en deſe wederom met huis-recht, als de Meijer het huis toebehoort, of ſonder dat, als 't huis eygen is aen den Landtheer; huir met huis-recht wort genoemt *Afkoop*, waer van elders geſprooken is, begrijpende dat woort, *ſoo het recht om in tijdt en wijlen taxatie van 't huis te eyſchen, als de gerechtigheit van de jaer-tallen huirs.*

42. Huir van huiſen loopt gemeinelijk van Mey tot Mey, een of meer jaren volgens ackoort, ende moet de huirſman het huis gebruiken ſoo het is, ſonder eenige veranderinge daer in te maken; *gelijk de Huis-heer daer in ook niet mach doen ofte veranderen buiten conſent van d' ander, als om noodige reparatien, die hy moet laten doen.*

43. De huirſman moet hier mede ſoo handelen als een kloek man met ſijn eygen ſoude doen, en de ſchade door ſlofheit veroorſaekt boeten, het zy groot of klein.

44. Groot, als by exempel, het huis of een gedeelte daer van verbrandt is, *indien men weet, dat het by achteloosheit des huirders is geſchiedt.*

45. Sulx niet blijckende nademael echter brandt doorgaens by verzuimeniſſe toekoomt, dient daer tegens de inwoonder wel te bewijſen, dat hy gewent is goede opzicht te neemen, of dat 'er *apparentie is van uitwendige oorſaken.* niets bybrengende ſchijnt in Rechte gegront te zijn de giſſinge, *dat de brandt by ſijn verzuim is geſchiedt.* (c)

46. Van kleine ſchaden is de ſelve reegel; *wat door onachtſaemheit en renkeloosheit gebrooken of bedarven wort, moet de huirder boeten, maer het geene by gewoonlijk beeſigen door ſwakheit of outheit reddeloos wort, dat moet de Huis-heer laten maken.*

47. Ten ware het goedt ſoodanig was, dat niet anders *als met de alderminſte toezicht kan worden bewaert*, gelijk daer zijn de glaſen, waer ontrent

(c) *Sande* 3. 6. 9.

ontrent men gemeinelijk dien reegel hout; *dat die binnen's huis gebrooken wort, koomt den huirder te laſte, van buiten den eygenaer*, die tot dien eynde het huis glasdicht ende de glaſen van aenbegin vaſt ende wel moet leeveren.

48. En heeft dit plaets in alle verdere ſaken van die natuir. Anderzins is een huirſman ſlechs gehouden tot middelmatige neerſtigheit ende tot de plicht van een goedt Huis-vader, *om dat in dit contract beiderzijds profijt wort beoogt.* (d)

IX. Kapittel.

Van Huirs eynde.

Wan-betalinge van twee jaren huir, onder voorgaende opzegginge. Noodige reparatien. *Quaedt gebruik. Eynde van verhuirders recht. Wan-betalinge van ſchattingen. Bedongene tijdt, ende opzegginge daer neffens.*

1. GElijk van erfpacht gezegt is, dat ſy eyndigt, als binnen den geſtelden tijdt geen pacht betaelt wort, ſoo vervalt het recht van huir, indien binnen de twee jaren geen huirpenningen betaelt worden, hoewel dit recht ſoo ſtrengelijk by de Landtheeren zelden gebruikt wort, is ſulx echter geenzins afgeſchaft; ſpreekende mijne Heeren de Staten van Frieſlandt in haer Reſolutie van den 22. *Febr.* 1656. aldus; *Alſoo de Landtheeren gehouden zijn twee jaren te wachten voor ende aleer ſy de Meijers hunne huiren niet betalende, het gebruik der landen konnen opzeggen.* enſ.

2. Sal echter te verſtaen zijn, dat een Landtheer dat recht van twee jaren willende gebruiken, de gewoonlijke ordere van recht moet waerneemen, en dienſvolgens gehouden is opzeggínge te doen. het welk' hy echter wel voor het volle verloop van het tweede jaer ſal konnen doen, onder conditie, *indien hy binnen de twee jaren de huir niet en betaelt.* Maer in het eerſte jaer valt ſoodanigen eyſch niet; hoewel een Landtheer om gewichtige reeden wel ſeeckerheit ſoude konnen eyſchen, ook in het eerſte jaer voor de betalinge, by aldien hy *ten exemp.* in ervaringe was gekomen, dat de huiſgeraden en de

(d) *l. 5. §. 2. ff. Commodati.*

leevende have een ander' in eygendom toebehoorden, ende by gebreeke van genoegſame *Cautie* voor de huir, ſoud' hy wel opzegginge mogen doen, maer niet enkelijk ende recht uit, gelijk by den Hove verſtaen is *tuſſchen d' erfgenamen van J. G. tegen Ruird Buwes, den 29. Junij* 1680.

3. Het ſelve, te weeten voorgaende opzegginge, is ſoo mede verſtaen van andere wijſen, om huir te eyndigen, als daer is, *wanneer de eygenaer het goedt tot ſijn eygen gebruik van nooden heeft*, (a) dat echter in de practijke weinig voorvalt, ende ſchijnt ook de nootwendigheit *precijs* te moeten worden genoomen, invoegen de eygenaer by andere weege niet ſoude konnen gerieft worden; anders onreedelijk zijnde, dat een eygenaer ſijn eygen ackoort om verre ſoude werpen. Veele neemen ook uit de huiren voor tien of meer jaren aengegaen, dat die niet konnen worden opgezegt, om dat ſy dan geen enkel recht uit Contract, maer ook op het goedt ſelf ſchijnen te hebben. (b)

4. Soo ook als een huis ſoo groote reparatie van nooden heeft, dat de huirder geduirende de ſelve daer in niet kan woonen. (c) Edoch als de oorſake hier van ſchielijk op quam, hy ſoude ook ſonder opzegginge het huis moeten ruimen; ſonder *pretenſie* van *intereſt* daer tegen te konnen maken.

5. Eyndelijk als de huirder het goedt qualijk gebruikt, welke alle zijn oorſaken in rechte bekent, hoewel *zegge*, by ons weinig in gebruik, echter geenzins afgeſchaft. (d)

6. Huir wort ook geëyndigt, als het recht dat de verhuirder aen het ſelve hadde, verloopen is, *gelijk of een vrucht-bruiker het goedt voor tien jaren verhuirt hadde*, ende hy binnen dien tijdt quame te ſterven, ſoo moet de huirder wijcken als de eygenaer wil, ſonder dat hy ook op den erfgenaem des vrucht-bruikers eenige aenſpraek voor ſijn intereſt heeft; *ten ware de vrucht-bruiker niet in die qualiteit, maer abſolutelijk hem het goedt hadde verhuirt.* (e)

7. Van gelijcken is een tochtenaer niet gehouden te achtervolgen de huir, die ſijn voorſaet, van wien hy het vrucht-gebruik heeft, hadde gemaekt; ende als de tochtenaer op nieuw het goedt verhuirt, ſoo heeft de tegenwoordige eygenaer geen recht, om voor andere dien te neffens getrocken te worden. (f) De reeden hier van is, om dat huir niet anders geeft, als perſoneele actie tuſſchen den huirder ende verhuir-

(a) *l. 3. C. Locati.* (b) *arg. l. 1. §. 3. ff. de Superficieb.* (c) *d. l. 3. C. Locati.* (d) *d. l. 3. ziet Zutph. tit. van huir. art. 18. enſ.* (e) *l. 9. §. 1. ff. Locati.* (f) *Zutph. voorſz. tit. art. 30. 31.*

verhuirder, mitſgaders hun erfgenamen, ende niet tegen een derden, dien de naevolgers niet *repreſenteeren.*

8. En daerom wort huir ook geëyndigt door verkoopinge van het goedt, *niet alleenlijk aen den huirder, maer ook aen een vreemde*, (g) met dat onderſcheidt nochtans, dat als de huirder ſelve koopt, hy dan geen actie weegens de meerder huir-jaren heeft te maken; *anders als het aen een vreemde verkocht is*; dan is de verkooper gehouden aen den huirder ſijn koſten ende den intereſt dien te nevens te boeten, welke deſe kan weder eyſchen van de kooper, *indien hy in de conditien van de koop heeft uitgedrukt gehadt, de beſwareniſſe van de huir-jaren, ende de kooper evenwel de huirder uitgedreeven hadde, gelijk hy heeft konnen* doen; want *koop gaet voor huir*, ende de huirder heeft zich niet konnen verdeedigen met het accoort tuſſchen den kooper ende verkooper gemaekt, *ten ware de verkooper hem ſijn recht uit dat bedingſt hadde gecedeert ende overgedragen.* (h)

9. Staet nochtans te letten, dat als de *huirder hypoteek, generael of ſpeciael*, op het goedt bedongen heeft, dat hy alſdan van de kooper niet kan uitgedreeven worden, *als nae betalinge van ſijn intereſt*, (i) om dat hy alſdan recht op het goedt ende alſoo het recht van *retentie* verkreegen heeft.

10. De ſelve reeden ſchijnt 'er ook te zijn in de huiren van tien ofte meer jaren, om reeden vooren verhaelt, dat ſoodanige huiren een ſoorte van recht op het goedt maken ende alſoo *retentie* geven. Maer allenthalven worden de landen en huiſen die voor eenige jaren verhuirt zijn, niet anders verhuirt, *als met de beſwareniſſe van de jaer-tallen.*

11. In gelijcker voegen is ook een vrouwe nae het eynde van 't houwelijk niet gehouden aen de verhuiringe van haer man, noch een Legataris aen die by d' overleedene gedaen is, (k) nochte vervolgens de huirders by voorval van diergelijke veranderingen. (l)

12. Anderzins de huirders zijn gehouden aen den erfgenaem van de huirder, nademael verſterven van huirder ofte verhuirder geen eynde maekt van huir. (m)

13. Mede wort huir niet geëyndigt, als een van beide partijen in gebreeke is van het contract te onderhouden, want die 'er nadeel by heeft, moet de ander door rechts middelen daer toe houden, dat hy het veraccordeerde in alle ſijne deelen naekoome, *ten ware het gehuirde*

(g) *l.* 25. §. 1. *ff Locati l.* 9. *C. eod. tit.* (h) *Zutph. tit. van verhuir. art.* 10. & 11 *doet er by art.* 27 42. (i) *Sand.* 3. 6. 6. (k) *l.* 25 § *ult. ff ſolut. matrimon. Zutph. art.* 50. (l) *arg dd. ll.* (m) *l.* 10. *C. Locati. l.* 19. § 8. *ff. eod.*

goedt niet bruikbaer was door het niet onderhouden, of ook ſulk een conditie wierde gebrooken, die wel voornamentlijk oorſake tot het aengaen van de huir mochte gegeven hebben, ende ſonder welke de huirder niet ſoude hebben gehuirt. (n)

14. Wy hebben hier boven ook gezecht, dat huir, nae 't exempel van erf-pacht kan worden opgezecht, indien de huirder niet en betaelt de ſchattingen, ofte floreenen, ſoo men by ons ſpreekt; de tijt hier van is noch van erf-pacht noch van huir in Rechten uitgedrukt; maer alſoo by ons gebruikelijk is, dat de ontfangers langer als twee dubbelde maenden wachtende met het invorderen der ſchattinge, ſulx op haer perijkel doen, men ſoude met goede reeden konnen zeggen, dat als een meijer langer als vier maenden wacht, de landtheer hem de huir tegen nieuw jaer ſoude mogen opſeggen, onder verklaringe van hem den tijdt uit te willen laten blijven, indien hy tijdelijk betaelt, *of liever, nademael deſe tijt in Rechten niet is uitgedrukt, ſchijnt het ſelve te hangen in't oordeel en goetvinden des Rechters.* (o)

15. Maer de meeſt gebruikelijke manier van huirs-einde is, by gebreeke van een der bovengemelde oorſaken, *verloop van de bedongene tijdt*, ende is nae Keyſerlijke rechten geen opkondinge van nooden, als nae het einde van den geheelen tijdt; wanneer partijen ſtilſwijgen ſoo duirt huir tot opzeggens toe, behalven in de landen die voor een geheel jaer wederom verſtaen worden ingehuirt te zijn. (p)

16. Edoch in Frieſlandt moet de opkondinge van landen ende huiſen rechtelijk geſchieden voor nieuw-jaers-dach aen den huirder, die het van den Heer ſelf gehuirt heeft; weſende niet van noden, dat het gedaen werde aen den tweeden *huirder*, die het van de ander onder-gehuirt heeft. (q)

16. Een kooper ſchoon aen de huir met de verkooper gemaekt niet gehouden, moet echter ook opzeggen, en het is genoeg dat een van beyden opzegt, of ook dat de huirder het aenneemt als opgezegt ſoo daer blijk van is. Geen opzegginge zijnde gedaen by kooper nochte by verkooper, kan de huirſman by den kooper niet worden verdreeven, gelijk by den Hove geweeſen is tuſſchen *Sake Sieurts Broerſma Requirant, ende Albert Wolters Requireerde, den* 10. *Mey* 1636. *Nauta.*

17. De oude huirder ſchoon de ſelve huir præſenterende, die een ander wil geven, kan niet eyſchen om voor getrocken te worden, *uitgenoomen, een ſtudent, en huirders van landtſchaps vaſte goederen*; als

(n) *l.* 15. §. 1. *ff. locat. Zutph. art.* 29. *tit. voorſ.* (o) *arg. l.* 1. §. *ult. ff. de jur. delib.* (p) *l.* 13. §. *ult. ff. locat.* (q) *Sand.* 3. 6. 1.

als mede van kerke, niet van geeſtelijke goederen (r) End' is dit privilegie een perſooneel recht, 't welk eer het verkregen zy niet kan verpandet worden. (ſ)

18. Edoch de huirders van landtſchaps goederen konnen tegen haer dank in de huir niet gehouden worden, als ſy geëindigt is, *ten ware, nae Keyſers recht, ſy groote winſt hadden gemaekt ende de landen wederomme ſoo hoog niet konden werden uitgedaen*, ook als het ſoo verackordeert of door gewoonte gebruikelijk is gemaekt, worden ook wel gemeine huirders voor andere voorgetrocken.

19. Zegge de huir voor nieujaer niet rechtelijk opgezeidt weſende, ſoo ſtaet de huir wederom vaſt voor het volgende jaer, *al was 'er een ſeekere vaſte tijdt in ſchrift'* uitgedrukt; *ten ware partijen de rechtelijke opſeggginge hadden gerenuntieert ende belooft hen daer mede niet te ſullen behelpen.*

X. Kapittel.

Van aenſpraek uit huir ende verhuiringe.

Eyſch van de huirder tot vry gebruik, ende van melioratien van de huirder daer teegens, weegens ſchade door ſchult van de huirder. Vrage weegens brandt Noch eens enſ.

1. Uit huir ende verhuiringe koomt voort dubbelde aenſpraek d'ene voor de *huirder* ende de andere voor *de verhuirder*, de huirder heeft te eyſchen, dat hem het vry gebruik van het verhuirde werde geleevert, *of anders ſijn intereſt* dienteneffens. (a)

2. In het gebruik zijnde, kan hy eyſchen niet alleen, dat hy in het ſelve vry moge blijven, maer ook dat de verhuirder het goedt behoorlijk onderhoude, of anders hem de koſten late korten, (b) *ten ware, de huirder het onderhoudt tot ſijn laſt hadde genoomen*, in welken gevalle hy nochtans niet gehouden is over ongemeene groote ſchaden, die door wint, blixem of ander ongeluk mochten zijn veroorſaekt.

3. Als de huirder meint dat hy het goedt door ſijn koſten veel beeter

(r) *Rubr. & l. 4. l. 5. in fin. C. de Locat. præd. civil vel fiſcal. ſive templor. Sand. 3. 6. in fin.* (ſ) *Sand. ibid.* (a) *l. 7. 8. 9. in pr. & §. 1. h. t.* (b) *l. 15. l. 27. d. t. Zutph. art. 4.*

ter heeft gemaekt, ſoo kan hy weder eyſchen alle ſodane koſten die hy gedaen heeft, ſonder dat hy tot de ſelve gehouden was, ende die tot een duirſame beeterſchap van het goedt behooren; ſoo nochtans, dat als de verbeeteringe meer bedraegt als de gedane koſten hy alleen de koſten kan weder bekoomen; maer een meijer die het huis en Hof ſtaende op ſijn landtheers gront eygen toekoomt, die kan by taxatie de tegenwoordige prijs der boomen, en wat hy meer op de grondt heeft, krijgen, gelijk hem ook afgaet indien het verſlimmert is volgens gewijſde van den Hove, (c) dat by dagelijxe practijke gevolgt wort, doch hier van is geſprooken in het 2 boek 6 cap.

4. Melioratien ofte verbeeteringen, waer toe een meijer by contract verbonden is geweeſt, konnen niet worden gevordert, al behooren ſy tot geduirſame beeterſchap der ſake, ende is ſoo by den Hove geoordeelt tuſſchen Jacob Simons cum ſoc: gebruikers van de nieuw bedijkte bil-landen Impetranten, contra de heeren Gedeputeerde Staten van Frieſlandt Gedaegden. De Impetranten hadden van't landt gehuirt de nieuw bedijkte bil-landen, ende onder anderen aengenoomen by contract van den jare 1599. een dijk, mitſgaders, poorten, bruggen, vaerten ende weegen daer in te maken ende op te leeveren; waer door ſy Impetranten verſtonden alleen verbonden te zijn, om de dijk, bruggen ende vaerten buiten ſchade van't landtſchap te leggen ende te onderhouden, maer niet, dat ſy daer mede hadden afgeſtaen de wedereyſchinge der onkoſten nae verloop van de jaren; is echter verſtaen dat de belofte van makinge ende opleeveringe der gezeide dingen ſonder eenig ander bedingſt, een volkoomen aenneeminge medebrachte, ende is haer alleen toegekent boven de taxatie der huiſinge ende plantagien ſoo die gekoſt hadden, de melioratien van de landen in haer ſelf, ende niet ten aenzien van de dijk, bruggen, vaerten en weegen enſ: (d)

5. Een Meijer eyſchende melioratien van ſlatten, eerdrijden, bedongen en diergelijke, ſchoon de landen daer door beeter mogen zijn geworden, kan ten einde der jaren daer voor niet krijgen, om dat het beeterſchap daer van niet is voor altoos, ende by de meijers om haer eygen profijt gedaen wort, ſchoon by gevolge de landen daer eenigermaten fracker van mogen geworden zijn; alſoo by den Hove geweeſen tuſſchen Johannes Benedictus cum ſoc: contra de Heere Kempo van Donia *den 27 Febr.* 1644. *Nauta.*

6. Wegens ſchade van brandt (noch eens) waer van de oorſaek onbekent is, wort gevraegt, of een huirſman ook gehouden is ende wort geant-

(c) *by Sand. 3. boek tit. 6. def. 8.* (d) *Nauta deciſ. 53. anno* 1638.

woort dat *ſulx in't algemein niet wel kan vaſt geſtelt worden, maer hangt zeer van de omſtandigheden*; ſchijnt evenwel nae Rechten, dat de huirder gehouden is te bewijſen, *dat hy alle vlijt heeft aengewent, ende gewent is geweeſt te gebruiken, die een neerſtig huiſvader ſoude* konnen bybrengen, of anders dat de eyſch van de ſchade te boeten tegens hem in Rechte gegront is, (e) maer ſoo 'er meer huirders als een zijn en de verhuirder een daer van aenſpreekt, moet hy de ſchult van dien eenen bewijſen. (f)

7. Een huirder kan ook eyſchen de ſchade, die hy door ondeugentheit van't verhuirde goedt heeft geleeden, indien het ſelve hem onbewuſt is geweeſt, waer ontrent echter de omſtandigheeden ook voorſigtelijk aen te merken zijn.

8. De verhuirder heeft eyſch tegens den huirder, om de bedongene pacht of huir op ſijn tijdt te vorderen met de intereſſen van dat hy in gebreeke gebleven is, mits verminderinge wegens ongeluckige onvruchtbaerheit, *ſoo als boven gezegt is.* Nae 't eyndigen van de huir, indien de huirder het goedt, ſonder reeden inhoudt, ſoo lang hy by den Rechter tot herſtellinge gedoemt werde, die moet nae Keyſers recht; *als een geweldenaer* boven het goedt, ook de geheele prijs ende waerdije des ſelfs opleggen ende betalen. (g)

9. De verhuirder eyſcht ook alle ſchade door ſchult van den huirder veroorſaekt, indien hy het goedt niet gebruikt heeft als een goet huiſvader met ſijn eygen pleegt te doen: hier uit kan geantwoort worden op de vrage, *of een huiſman van greide wel bouwlandt maken mach*; hy kan het doen, indien het landt daer door niet verergert wort, anders moet hy het *intereſt* aen den landtheer boeten, ende om moeite dien te nevens voor te komen, doet hy beſt, het ſelve niet te onderneemen *als met conſent van de landtheer.* dat anders de huirder deſwegen gehouden is, heeft het Hof geweeſen in *ſaken* van d'Heer *Kempe Donia Impetrant Recouvent. tegen Johannes Benedictus*, cum ſoc. Gedaegde 27. *Februar.* 1644. *Nauta.*

10. Hy is ook gehouden tot de ſchade die het goedt overkoomt door het ontijdig verlaten des ſelfs, buiten gewigtige reedenen, (h) hoedanige niet en is, indien hy zegt om *ſpookery* ende *nickers raſery* het huis te hebben moeten verlaten, ten ware hy door getuicheniſſe van lieden wel

(e) *l.* 3. *ff. de off. præf. vig. l.* 10. *ff. de peric. & commod. rei vend. l.* 10. §. 1. *ff. locat. l.* 5. §. 1. *l.* 21. §. 11. *l.* 45. *ff. ad l. Aquil.* (f) *Sand.* 3. 6. 9. (g) *l.* 34. *C. locat.* (h) *l.* 34. §. 2. *l.* 55. §. *ult. ff. locat. Mornac. in l.* 27. §. 1. *Gotfred. ibid. Tulden. ad tit. C. loc. n.* 12.

met het hooft bewaert, konde goet maken, dat die vreeſe niet ydel was geweeſt.

11. Tegens een tweeden huirder, die het van den eerſten heeft ondergehuirt, kan d'eygenaer geen aenſpraek doen uit de verhuiringe met de eerſte gemaekt, weſende de tweede niet meer ſchuldig als hy met de eerſte huirder is veraccordeert; en ook daer op heeft de huirder geen actie, als voor ſoo veel noch by den laeſten huirder van ſijn beloofde huir mochte overig zijn, *by wijſe van arreſt of extraordinaris hulpmiddel* ende geenzins uit eenig contract; verder zijn ook de ingebrachte goederen van den laeſten huirder niet verpandet, alſoo d'hypoteek het recht der principale obligatie volgen moet, ende is alſoo geweeſen by den Hove in de ſake van *Hedwij Pieters Bechius Impetrante, contra Lambert Harmens gedaegde, voor Pinxter* 1680.

12. Uit het geene hier boven van ſchult-boetinge is geleert, kan lichtelijk worden afgenoomen, dat in huir *de middelmatige ſchult ende neerſtigheit moet worden gehoedet*, ten ware eenig goedt mochte zijn verhuirt, *het welke niet als met de grootſte naukeurigheit konde bewaert worden*, gelijk glaſen, kriſtael en diergelijke dingen. (i)

13. De ſelve middelmatige ſchuldt moet worden geboetet in gevallen die naeſt by koop ende huir gelijken, hoedanige wy alhier nog een ten exempel ſullen voegen.

14. Wanneer men voor't gebruik van een ander ſijn goedt wederom toeſtaet het gebruik van ons eygen goedt, ſoo is het geen huir noch bruikleeninge, maer een *onbenoemdt contract*, by exempel: twee huislieden hebbende elk twee peerden ende moetende vier tot de ploeg gebruiken, koomen over een dat, ſy malkanderen haer peerden ſullen leenen; en ſoo de eene des anderen peerden langer gebruikt, dat die voor yder dag ſijn gelt ſal betalen (dit laeſte maekt voor de overſchietende dagen eygentlijke huir) &c.

15. Het gebeurt terwijl de eene des anderen peerden op ſijn beurt gebruikt, dat hy gaende te ontbijten, een van ſijn en van ſijn buirmans peerden voor de wagen hebbende geſlagen, ſtaen laet op het velt, de zijlbanden aen beyde buitenſte kanten los-doende; in ſijn afweeſen komen de peerden aen't hollen en dat van ſijn buirman geraekt in de gracht ende verdrinkt, is gevraegt of de man de ſchade aen de eygenaer des peerts moeſte vergoeden; hebbe geantwoort, nademael in de geweſten daer dit geval gebeurt is, het de gemeine wijſe was, de peerden der huiſlieden alſoo los gemaekt te laten ſtaen, en

(i) *l. 5. §. 2. ff. commod. l. 25. § pen. ff. locati.*

en de man ſijn eygen peert mede alſoo hadde gehandelt, dewijl 'er ook geen reeden was om van des buirmans peert ſulken ongeluk meer te vreeſen als van't ander, dat volgens dien dit geval voor een ongeluk moeſte worden gehouden.

16. Waer van een vaſte regel is, *dat ongelucken die buiten menſchen toedoen voorvallen, in geenderleye contracten worden geboet*, maer by den eygenaer moeten worden gedragen. (k)

17. Dit alles hebben wy gezecht van perſoneele actie, ſoo uit huir ende verhuiringe voortkoomt; ſomtijts wort ook aenſpraek op het goedt, tegens yder bezitter des ſelfs, gegunt, als de verhuiringe voor een langen tijdt, van tien twintig, dartig jaren gedaen is. Invoegen de huirder ofte ſijn erfgenaem niet alleen den verhuirder ofte ſijn navolger, maer ook een derde kooper ofte ander bezitter kan aenſpreecken, om het goedt te ontruimen, ende aen hem toe te ſtaen, ten eynde hy het ſelve, volgens ſijn huirs voorwaerden gebruike. (l)

18. Inſonderheit heeft dit plaets in verhuiringe van landen, daer op de huirſman een eygen huis ſtaende heeft, hoedanige lange huir te zamen met de eygendom van't huis *by* ons *Afkoop* woort genoemt, die alhier in groote menige plachten te zijn, maer die nu door ſlechtheit der tijden allenxkens uit-ſterven.

(k) *l.* 23. *ff. de R. I.* (l) *l.* 1. §. 3. *ff. de ſuperfic. ibique de comm.*

XI. KAPITTEL.

Van maetschappije

Beschrijvinge en deilinge van maetschappije, en onderscheidt des selfs van gemeinschap. Evengelijkheit grondtreegel van maetschappije, buiten ackoort anders gemaekt, benevens de wijse ende proportie des selfs. Maetschappij's eynden ende aenspraek daer uit.

1. HEt derde contract uit bloote toestemminge van partijen bestaende *is maetschappy*, 't welk niet anders is, *als gemeinschap van goederen, mitsgaders winst ende verlies tusschen twee ofte meer persoonen opgericht.*

2. Sy wort gedeilt in algemein en bysondere maetschappy, de algemeine is van alle goederen, de bysondere is ontrent seekere stucken goedts of eenige handelinge van dese of geene waren, ook over feiten, gelijk om een huis te bouwen, werken aen te neemen, tollen te pachten, en behoort hier ook toe het *Admiraelschap*; welk is maetschap van scheepen, verscheidene lieden toekoomende, tot gemeine verweeringe, waer van ziet de Groot. (a)

3. De Algemeine wort wederom onderscheiden, dat sy, of *simpelijk* of *uitdruckelijk* wort aengegaen, simpelijk als 'er niet verklaert wort of de gemeinschap, van alle ofte van seekere goederen sal zijn, en uitdruckelijk, wanneer met klare woorden uitgedrukt wort, dat sy algemein sal wesen. (b)

4. De nadruk van dit laeste onderscheit is aenmerkelijk, om dat, als de maetschappy uitdruckelijk algemein is, dan wort tusschen de mede-genoten alles gemein, hoedanig het ook soude mogen zijn, self ook legaten ende ervenissen, gelijk mede alderhande onkosten, self uitsettinge en mede giften van kinderen ten houwelijk, en onkosten buitens huis ter studie en anderzins gedaen. (c)

5. Maer als de gemeinschap simpelijk is aengegaen, soo wort alleenlijk schade ende bate van alle goederen gemein, maer de eygendom der goederen blijft by yder van de mede genooten. (d)

6. De

(a) *inleid. het 3. boek 2 deel.* (b) *l. 7. & seq. ff pro socio l. 3. §. 1. eod. tit.* (c) *d. l. 3. §. 1.* (d) *d. l. 7. & seq. l. 73. eod.*

6. De maetſchappij wort ook ſtilſwijgende gemaekt, wanneer verſcheidene perſoonen haer goederen by malkander brengen, ende in het gemein daer mede handelen; anderzins, als het met uitgedrukte overeenkoominge geſchiedt, ſoo is het evenveel met woorden, of met brieven, of door middel van een boodtſchapper, als maer van de overeenſtemminge geblijkt. (e)

7. Voorbeelt van ſulk een ſtilſwijgende ende ſimpel algemeine maetſchappij hebben wy in Frieſlandt tuſſchen echtelieden, welke volgens de Ordonnantie, (f) ſoo haeſt ſy het houwelijk met byſlapen volbracht hebben, terſtont krijgen gemeinſchap van de overwinſt ende verlies, ſtaende echte voorvallende, waer van in *het eerſte boek in het breed'* is geſprooken.

8. Maer als twee of meer een ding te zamen hebben gekocht, of haer yets te gelijk is gemaekt of geſchonken, *ſchoon ſy dat ongedeilt blijven bezitten*, ſulx maekt geen maetſchappije, maer is ſlechte gemeinſchap, waer van hier beneeden.

9. De gront-regel van maetſchappij is, *gelijkheit van ſchade ende bate*, (g) ſoo verre door nader accoort geen ongelijkheit werde beraemt, het welke geſchieden kan; invoegen de eene twee parten van de winſt, ende de ander een derde part trekt, *mits die ongelijkheit op reeden ſteune, van dat de eene meer kapitaels heeft ingebracht, of meer bequaemheit heeft ende meer moeyte tot de gemeine ſake toebrengt*: (h) want anders ſoude de ongelijkheit ſtrijden met de billijkheit, die de grontſlag is van de maetſchappije, door welke dan genoegſaem verbooden is een accoort van dat de eene alle de winſt of by-kans alles, daer en tegen de ander alle ſchade ſoude hebben, hoedanige overeenkoominge by de oude, *Leuwen maetſchappij* genoemt wierde, nae de bekende *fabel van Eſopus* of *Phœdrus*. (i)

10. Nademael dan de ongelijke inbreng van gelt of konſt alleenlijk doen beſtaen het *ackoort* van *ongelijkheit* in winſt ende verlies, ſpecialijk gemaekt, ſoo volgt, dat als partijen niets hebben beſprooken, hun winſt ende verlies gelijk is, ſchoon de inbreng ende bequaemheit ongelijk zy, ende dat ſy 't een tegen 't ander geſtelt, ofte ſulx met malkander ingeſchikt hebben. Noopens de ongelijke bequaemheit komen alle Rechtſgeleerden in deſen vaſt over een, dewijl gelt en konſt in dit ſtuk niet verſcheelen, (k) ſoo wil dan ook de reeden, dat als d' eene meer

(e) *l. 4. ff pro ſocio.* (f) *1. boek tit. 3. art. 1.* (g) *l. 6 & 20. dict. tit. §. 1. Inſt. de ſociet.* (h) *l. 29. in pr. eod.* (i) *d. 2. §. 2. & l. 29. Phœdr. 1. fab. 5.* (k) *l. 29. §. 1. d. tit. §. 2. Inſt. eod.*

kapitaels heeft als d'ander, sonder bedingst van meer winst, hy sulx met des anderen konst of moeite sal hebben vergeleecken.

11. Staet ook te letten, dat als de deelen van schade ende bate ongelijk genoomen worden, als dan de reekeninge niet moet gemaekt worden in yder voorval en handelinge, maer *men moet de reekeninge als op het laest en op het eynde der maetschappije in het geheel opmaken*, dan winst ende verlies tegens malkander stellen, en wat dan overblijft schadelijk ende profijtelijk, het selve moet gedeelt worden, nae de gemaekte voorwaerde. (l)

12. By exempel. Twee boekverkoopers hebben maetschappije, dat d'eene twee parten winst ende een van de schade sal hebben, d'ander twee van schade en een van winst. In de herfstmis tot Frankfort hebben zy gewonnen 300 guldens, d'eene volgens bedingst neemt daer van 200 guldens, ende geeft d'ander *een* hondert. In de voortijt verliesen sy weder 300. d'eerste neemt daer van een hondert tot sijn last, en laet de twee hondert tot laste van sijn macker, die alsoo hondert guldens inschiet, die d'ander opsteekt. Maer de tweede kan ende moet aldus zeggen. In de herfst hebben wy 300 gewonnen, in de voortijt 300 verlooren; *Ergo* valt niet te deelen. Maer is in de herfst 400 gewonnen, soo deelen sy die hondert overschot volgens ackoort, gelijk mede van de schade, soo die hooger geweest mochte zijn.

13. Wanneer anderzins die ongelijkheit in een van beiden, winst of verlies alleenlijk is vast gestelt, soo wort verstaen, het selve in beiden op een *proportie*, beraemt te zijn, *ten ware de woorden uitdruckelijk anders luiden*; want ook wel kan bedongen worden dat de winst gemein ende de schade tot laste van een alleen sal zijn. (m)

14. Maetschappije kan ook soo bestaen, dat het kapitael van een kant afkoomt, en niet te min profijt en schade beide gemein zijn, *om dat konst ende moeite dikwils soo goedt als gelt is*: (n) als echter de gemeinschap wort gescheiden, soo keert het kapitael wederom tot de geene die het opgebracht heeft; ten ware tusschen partijen was veraccordeert, dat de eygendom selve gemein soude zijn, (o) hoewel eenige *desen aengaende* van ander gevoelen zijn.

15. Want het is wel soo, dat als de mede genooten haer goederen te samen brengen, als dan ook de eygendom der roerlijke goederen, door

(l) *d. §. 2. in fin.* (m) *d. §. 2. Inst. sub fin.* (n) *d. §. 2. vers. nam & ita l. 1. C. pro soc.* (o) *Fachinæ. 2. controv. 94. 95. Gail 2. obs. 24. n. 6. Mantic. 6. de pacit. & ambig. Comment. 5. n. 6. 7. 10.*

door malkanderen wort overgedragen ende alſoo gemein gemaekt, ende dat ſy *de actien ende gerechtigheden door onderlinge ceſſien onder malkanderen* gemein moeten maken, maer dat is te verſtaen, als van beide zijden inbreng geſchiedt, maer de ſelve van een kant afkomende ſoo laet de billijkheit niet toe, dat'er meer gemeinſchap verſtaen werde als van overwinſt, *ende de wetten geeven ook niet meer.* (p)

16. Vervolgens het geene d'eene meer van kapitael inbrengt als de ander, ſoo verre daer aenteeckeninge van gehouden is, ſoo trekt, by 't eyndigen van de maetſchappije, elk ſijn inbreng wederom naer hem, *ſchoon de winſt ende verlies even-gelijk genoomen is geweeſt*; gelijk by ons tuſſchen echtelieden, ten ware by ackoort ofte Wet anders vaſtgeſtelt mochte zijn; *gelijk in Hollannt tuſſchen echtelieden alles terſtont gemeen wort*, als niet anders bedongen is.

17. Volgt hoe maetſchappij geëyndigt wort, en is de eerſte wijſe opkondinge van een der mede-genooten, welke te allen tijden kan geſchieden, *als het maer ſonder erg of liſt gedaen wort*, want ſoo een der mede-genooten opkondigde, als hy eenige buiten-kans komende voor zach, ſoo ſoude hy echter ſijn winſt met de andere moeten parten, ſonder deel te hebben aen het profijt, 't welk de ander ondertuſſchen mochte bekomen hebben. (q)

18. Jae al waren partijen veraccordeert, *dat ſy noit ſouden mogen ſcheiden*, ſoo kan echter de opkondinge altoos geſchieden, maer als verſprooken wort, *dat men binnen ſeeckeren tijt, uiterlijk* van twee jaren of daer ontrent niet ſoude ſcheiden, ſulx ſoude moeten waergenoomen worden, invoegen d'eene willende immers ſcheiden, om de andere ſijn intereſt dien te nevens ſoude moeten betalen. (r)

19. De reeden waerom maetſchappije door de wille van een, tegens dank van andere kan werden geëyndigt is deſe, *gemeinſchap baert vyantſchap*, en wort de moeder van twiſt in de Rechten genoemt, dit wil ook het gemeine ſpreek-woort onder ons, *mande maekt ſchande.* (ſ)

20. Daer is ook een ſtilſwijgende opzegginge van gemeinſchap, als de mede-genooten haer ſaken elk byſonder handelen ende niet meer onder malkanderen vermengen. (t)

21. De tweede wijſe van maetſchappij te eyndigen is *de doodt van een der mede-genooten*, alſchoon ſy hondert ſterk waren, en kan maetſchappij ſelf door accoort niet overgaen tot de erfgenamen, om dat ſy wort

(p) *d. §. 2. Inſt. l. 52. §. 2. eod. tit.* (q) *§. 4. Inſt. d. t. l. 65. §. 3. & ſequ. Proſoc.*
(r) *l. 14. l. 70. eod.* (ſ) *l. 77. §. 20. ff. de Legat. 2.* (t) *l. 64 d. t.*

wort aengegaen uit personeele opzicht van vrientschap ende bequaemheit, die niet erven. (u)

22. Dit echter kan wel bedongen worden als 'er veel genooten zijn, *dat een of twee stervende de gemeinschap* (w) *tusschen de andere sal blijven*, ook is 'er een uitneeminge in maetschappij van pachters, die ook de erfgenamen verbindt, wegens belang van het Gemeine-best. (x)

23. Ten *derden*, wort maetschappije geëyndigt, door het eynde sake, waer over sy was aengestelt. (y)

24. Ten *vierden*, als een der mede-genooten al sijn goedt verliest het sy dat hy de selve overgeeft ende verlaet aen sijn Crediteuren, of dat sy by het gemeine landt verbeurt worden gemaekt. (z)

25. Uyt maetschappij koomt voort actie van de selve naem aen beide kanten evengelijk, waer door de eene tegens den anderen kan eysch neemen, *dat hy in de gemeine staet sal inbrengen, soodanige goederen, gelderen en effecten, als hy onder hem heeft de gemeinschap toebehoorende, of dat hy sal boeten soodanige schaden, als hy door slofheit* het gemein mach hebben aengebracht, of dat de een de ander sal helpen dragen ende vergoeden de onkosten by de eene verlegt ende uitgeschooten, alles met vruchten en interessen &c. (a)

26. Slofheit wort alhier gehoedt *middelmatig*, gelijk in huir ende koop; om *dat het een Contract is tot beider nut streckende*, soo echter dat yder mede-genoot, niet meer wort afgevordert als hy in sijn eygene saken heeft waergenoomen, ofte gewent is in acht te neemen.

27. Jae noodvallige schaden die d' een ontrent het uitvoeren van de gemeine sake mach geleeden hebben, wort in desen op het gemein gereeckent, *anders als van last-geevinge sal volgen.* (b)

28. Deilinge der gemeine goederen, nae het eynde der maetschappij geschiedt door dese aenspraek niet, maer door een ander die noch volgen sal. (c)

29. De mede-genooten hebben al te zamen evenveel recht, en kan de een buiten de ander in de gemeine sake niets doen, sonder dat ook meerderheit van stemmen hier plaetse heeft, soo dat een kan beletten, het geene alle de anderen souden willen doen, maer sulk een dwarsdrijver, kan door den Rechter tot reeden worden gebracht, jae ook een mede-genoot kan door den Rechter verkrijgen om tot gemeine nut yets te mogen doen, als maer de andere geen nadeel daer by en hebben. (d)

30. Uyt

(u) *l.* 34. *l.* 59. *h. t. l.* 65. §. 11. *d. tit.* (w) §. 5. *in fin. Inst. d. t.* (x) *l.* 59. *d. tit. f.* (y) § 6. *d. tit. Inst.* (z) §. 7. & 8. *d. tit. Inst.* (a) *l.* 39. *l.* 48. & *sequ. l.* 52. §. 4 12. & 15. *eod tit.* (b) *l.* 60. *in f. cum l.* 61. *ff. Pro soc.* (c) *l.* 1. *ff. Comm. divid.* (d) *l.* 28. *ff. Commun. divid. Sand.* 3. 8. 1.

30. Uyt dit alles kan worden afgenoomen, wat onderſcheidt daer is tuſſchen een maetſchappije ende een *Collegie*. Want in deſen, gaet alles by overſtemminge, ende moet het minſte getal volgen het goedtvinden van 't grootſte gedeelte; 't welk ſoo niet is in maetſchappije, ſoo gezegt is; Ten ware ſpecialijk anders ware bedongen, ſoo verre een yder met ackoort van ſijn recht kan afgaen.

31. Daer zijn ook maetſchappijen, die door publijke authoriteit geſticht worden, in welke de konditien ganſch anders konnen genoomen worden, als in de partikuliere, gelijk in de maetſchappijen van verre, als die van Ooſt- ende Weſt-Indien, en diergelijke; die welke met geen verſterf te niete gaen, ende die de gedaente niet alleen van een *Collegie*, maer ook van een Staet ende Republijk hebben verkreegen.

XII. Kapittel.

Van Macht of Laſt-geevinge.

Wat laſt-geevinge verſcheelt van daeds-huir. Verſcheidene deilingen van laſt-geeven, met gevallen daer op paſſende. Van laſt tot ongeoorloofde ſeiten. En van die ſijn laſt te buiten heeft gegaen. Van de ſchult daer de gelaſtigde aengehouden is. ende van de actien hier uit voortkoomende. Mitſgaders hoe de laſt geëyndigt wort.

1. HEt derde Contract in bloote overeenkomſte beſtaende is macht- of laſt-geevinge; Welk' is een overeenkoominge, *waer door yemant verſocht ofte gelaſtigt zijnde, een ander mans ſake ſonder loon aenneemt om waer te neemen.*

2. Met de woorden *verſocht* ofte *gelaſtigt*, wort een volmacht onderſcheiden van een onderwinder, die zich vreemde ſaken aenneemt, ſonder laſt, ende in afweeſen van den Heer, dien het aengaet; van deſe bewinthebbers ſal *hier beneeden* volgen.

3. Met de woorden, *ſonder loon*, wort laſt-geeven onderſcheiden van perſoon- of daeds verhuiringe.

4. Want gy moet aenmerken, dat, als gy door een ander yets laet doen, het ſelve kan zijn of laſt-geevinge, of verhuiringe, of een onbenoemt *Contract*; 't welk gemeinelijk beteeckent wort met deſe woorden, geven voor doen, of doen voor geven.

5. Het is laſt-geevinge, als 'er geen loon bedongen ofte gewacht wort, maer als het uit vrientſchap geſchiedt.

6. Het is verhuiringe, als 'er een ſeecker loon bedongen ofte vooren opgeſtelt is, mits ook het feit ſoodanig zy, daer de naem van huir op paſt, gelijk hiet boven al eens gerept is.

7. Onbenoemt Contract is het, als 'er wel loon bedongen is, *maer 't feit voor geen huir kan paſſeeren*, of dat het wel huirbaer is, *maer ſonder bedingſt van loon*, hoewel met *verwachtinge van loon*, als partijen zich op malkander vertrouwen, van daer over wel te ſullen accordeeren.

8. Laſt-geevinge wort verſcheidentlijk gedeilt; eerſtelijk is ſy of *algemein* of *byſonder*. algemeine laſt-geevinge is, wanneer men yemant macht geeft, om alle ſijne goederen te bedienen ende te regeeren.

9. Deſe wort by eenige wederom onderſcheiden, dat ſy is of *ſimpel* of *met vrije macht*; doch dit onderſcheidt is onnoodig, om dat, als yemant een ander macht geeft over al ſijn goedt, ſonder bepalinge, van ſelfs volgt, dat hy als dan vrije macht heeft. (a)

10. Maer zy zeggen, dat de wetten aen een algemeine laſt-hebber *ſimpelijk* geſtelt, geen macht geven, om goederen te vervreemden, maer wel aen den geenen die vrije macht heeft; dan waerder is het, dat een algemein laſt-hebber, ſijn meeſters goedt kan vervreemden, als de noot, of nut hem daer toe aendringt, ende dat hy het buiten die reeden niet kan doen. (b)

11. Ten tweeden, wort laſt-geevinge gedeilt in *uitdruckelijke* ende *ſtilſwijgende*. uitdruckelijke, als de overeenkoominge van partijen in klare woorden begreepen wort. ſtilſwijgende, als ſy metter daedt wort te kennen gegeeven. by *exempel*, als ik yemants ſaken beſtier in ſijn tegenwoordigheit, of als ik yemant door een brief yets belaſte voor my te doen, ende hy my niet antwoort, maer echter het werk uitvoert. (c)

12. De derde verdeilinge; laſt-geevinge is of *rechtelijk* tot pleitſaken, of *buiten recht* tot handel-ſaken. laſt-hebbers van de eerſte ſlach worden *Procureurs* genoemt, waer van op een ander plaetſe moet geſprooken worden, hoewel het geene alhier van de laſt tot handelſaken gemelt wort, ook in maten en voegen op de *Procureurs* kan gepaſt worden. (d)

13. De

(a) *Donell. 4. comm. 14. Bachov. ad Treutl. vol. 1. diſput. 27. th. 5. lit. 6.* (b) *Prælection. parte 1. ad lib. 2. tit. 1. n. 33. & lib. 3. tit. 27. n. 1.* (c) *l. 6. §. 2. & l. 18. ff. Mandati.* (d) *l. 1. ff. de Procurat. §. 1. Inſt. Mand.*

13. De vierde verdeilinge ; laſt-neeminge, is tot *vreemde of tot eygene ſaken*, de eerſte ſoorte is de gemeine, daer van hier gehandelt wort, de tweede wort verſtaen, als yemant laſt gegeeven wort, om een ſchult in te vorderen, die hem verkocht, geſchonken, of in betalinge gegeeven is, waer van *in het volgende Kapittel.*

14. De vijfde verdeilinge gaet in ſeſterley ſoorten, want eerſtelijk de laſt ſtrekt tot profijt van de laſt-geever alleen, ten 2. van de laſtgeever ende de gelaſtigde te ſamen, ten 3. tot profijt van een ander perſoon, buiten haer beiden, ten 4. tot profijt van de laſt-geever en een vreemde, ten 5. tot profijt van de gelaſtigde ende een ander. (e)

15. De eerſte ſoorte is *wederomme* de gemeinſte, te weten, als ik u belaſte voor my wat te koopen, te tuiſchen, te huiren, of te doen.

16. Het tweede, als ik u belaſte te verhuiren onſe gemeine huiſen of landen, of ik u belaſte gelt op renten te doen aen yemant die het tot mijn profijt ſal bekeeren, *want dan is het ook tot u voordeel*, om dat gy een wiſſe rente-brief krijgt.

17. De derde heeft wat ſwarigheit, om dat de Rechten leeren, (f) *dat men geen verbinteniſſe kan maken voor een ander, daer ons ſelfs niet aen geleegen is*; maer alhier is voor het tegendeel deſe reeden, dat als yemant zich onderwonden heeft, over een ander mans ſake laſt te geven, hy als dan gehouden is, daer voor te ſtaen, in gevalle de ſaken niet wel beſchikt worden, ende daerom is 'er ons aen geleegen, wel niet in 't begin, maer ſoo haeſt als wy het begonnen hebben, ende ſoo kan dit ſlach van laſt-geevinge met reeden van rechte beſtaen.

18. Hier uit kan lichtelijk geoordeelt worden van de vierde ende vijfde ſoorte, ende van andere exempelen daer op paſſende.

19. Wort gevraegt, of laſt-geevinge ook kan geſchieden, *tot voordeel van de gelaſtigde alleen*, ende wort geantwoort, ſulx geen laſt maer een raedt te zijn, die elk moet weten of hy aenneemen wil of niet ; evenwel indien yemant bedrochs wijſe een ander hadde aengevoert tot eenigen ſchadelijken handel, dien te nevens ſoude hy konnen aengeſprooken worden. (g)

20. Yemant beloovende ſijn vriende plicht in yemants ſaken te beſteeden, en daer op te letten, is daer uit niet gehouden, *ſoo hy hem niet duidelijk verbonden heeft*, (h) gelijk mede *recommandatie* by yemant aen een ander gedaen, hem niet en verbindt, hoewel in beide gevallen bedroch verbindt. (i)

(e) *pr. & §. ſequ. Inſt. Mandat.* (f) *§. 18. & ſequ. Inſt. de Inutil. ſtipul.*
(g) *§. Tua tantum 6. Inſt. Mand.* (h) *l. 10. §. 7. Mand.* (i) *l. 12. §. 12. d. l. 10. §. 7.*

21. Maer yemant my verseeckerende, *gy sult u gelt by Klaes wel uitstellen*, als ik om een gewisse reeden hem bekent, twijvelde, soo wort hy geacht, dat gevaer op zich te neemen, als of hy zeide, *doet het op mijn noed.* Anders sulke woorden in 't algemein gesprooken, souden geen verbant konnen maken. (i)

22. Last-geevinge kan geschieden over alle saken, die maer niet strijden tegens deugt ende eerlijkheit, want *gelijk geen Contracten van sulke dingen bestaen, soo ook de last-geevinge niet*, en daerom valt dien te nevens geen aenspraek tusschen partijen, hoewel sy beide gehouden zijn te boeten alle hinder ende schade, gelijk mede te dragen behoorlijke straffe wegens gelastigde ende uitgevoerde schelm-stucken, moetende sy beide daer voor in 't geheel instaen ende aenhouden. (k)

23. Maer de vrage is, soo de last-hebber de palen van sijn last in 't uitvoeren der boosheit heeft te buiten gegaen, of dan ook de last-gever verder is gehouden, als sijn last heeft gesprooken, by exemp: gy hebt yemant last gegeeven, om u vyandt de wang op te snijden, ende hy heeft hem de strot getroffen, dat de doodt 'er op gevolgt is; wort geantwoort, met onderscheidt; indien de gelastigde door onvoorzichtigheit te verre gegaen is, soo schijnt de last-geever even soo verre gehouden te zijn als de uitvoerder self, om dat sijn last oorsaek heeft gegeeven tot het feit, ende om dat hy weten moeste, dat wonden op de maet niet worden toegebracht; maer als de gelastigde door eygen opzet, verder is gegaen, dan is de last-geever alleenlijk aen sijn uitgedrukte last gehouden, om dat sijn last geen oorsaek tot het feit, soo als 't uitgevoert is, heeft gegeeven, maer het voorneemen des gelastigden. (l)

24. De plicht van een last-hebber is, *op het aldernauwste* waer te neemen de last die hem gegeeven is, welkers palen soo hy in eeniger manieren te buiten gaet, hy is gehouden alle schade dien te nevens te boeten, en kan self wegens het geene hy daer buiten gedaen heeft geen aenspraek doen, (m) noch kosten weder-eyschen, *al was het profijtelijk geweest, voor den last-geever*, hoewel eenige meinen dat hem als dan de nuttelijke actie, van onderwindinge niet behoort te worden geweigert, het welke sijn reeden heeft, als de last-geever het profijt metter daedt heeft genooten ende onder zich behoudt, *anders niet.*

25. Maer

(i) *L.* 12. §. 13. *in fin. Mand.* (k) §. 8. *Inst. Mand.* §. *pen. Inst. de injur. l.* 11. §. 3. *eod. l.* 5. C. *de Accusat.* (l) *Dix. in Prælect. ad* §. 7. *d. tit. Inst. Mand.* (m) §. 8. *Inst. Mand. Perez. ad tit.* C. *de Mand. n.* 4.

25. Maer de lasthebber kan sijn meester daer toe niet krijgen, dat hy het geene by hem gedaen is, buiten de uitgedrukte last soude moeten aenvaerden ende hem kosteloos ontheffen, *desweegen dat het hem profijtelijk was*, want suk een last-hebber niet toestaet te oordeelen, maer by den meeester self alleen, by exemp: ik heb yemant last gegeeven om een boek voor my te koopen in een *auctie* voor twintig guld. hy bevindt dat het meer als dertig weert is, en koopt het voor vijf en twintig, ik ben niet gehouden het boek aen te neemen, maer als ik het echter hebben wil, soo soude hy nuttelijk konnen ageren tot onschadelijkheit.

26. Een last-hebber is anders gehouden, de aldergeringste schult te boeten en alderscherpste sorgvuldigheit by te brengen, (m) het welke is tegen de regel van schult-boetinge hier boven gestelt, *volgens de welke een last-hebber niet soude gehouden zijn, als tot groote schult te boeten, om dat in dit contract de klachte moet afkoomen van de geene wiens profijt alleen hier in betracht wort*, want gelijk hier boven gezegt is, de lasthebber geniet geen loon noch eenig profijt.

27. De reeden waerom de Wet in last-geevinge is afgetreeden van de gemeine reegel, is, soo het schijnt, *om de lieden op te wackeren tot* betrachtinge van hun trouwe in hun vrienden aengenoomene saken, die anders dikwils slordig ende achtelooslijk worden waergenoomen, volgens het spreekwoort, *dat gy qualijk wilt bestelt hebben, dat doet door een ander.*

28. Het gelt of loon aengaende, dat wy hebben gezegt, in last-geevinge niet te komen, is te verstaen nevens de natuire van het contract, maer uit kracht van een bysonder bedingst, kan wel eenig gelt ontfangen worden, het welke dan geen loon maer *salaris* genoemt wort, even gelijk in gelt leeninge geschiedt, het welke in zich self om niet moetende geschieden, nochtans door bysondere overeenkoominge alle dagen betalinge van renten onderworpen wort. (n)

29. De aensprack of actie die uit last-geevinge voort koomt, is, tweederley, *in't latijn, directa, en contraria*, waer van de eene meer en de andere minder *principael* geacht wort.

30. Want gy moet weeten, dat contracten, die beyderzijdts verbinteniss ende actie maken, *eenige van beyde kanten evendrachtige aensprack voortbrengen*, en eenige sterker van de eene kant als van de ander. koop en verkoopinge, huir en verhuiringe, mitsgaders maetschappije maken beyderzijdts evendrachtige aensprake, om dat gemeine-

(m) *l.* 13. *l.* 11. *C. mandati.* (n) *l.* 6. *in pr. ff. mandat.*

lijk de weerdije van het goedt, of van het gebruik des ſelfs overeenkoomt met de prijs of de huur, en die maetſchappije hebben, moeten elkanderen ook doorgaens even gelijke dienſten doen.

31. Maer in laſt-geevinge, in bruikleeninge, in bewaer en pant-geevinge, en diergelijke *contracten* is het anders geleegen, want die laſt of pandt, of yets in bewaringe neemt, is meer en gewichtiger verbonden (*te weten tot rekenſchap of wederleeveringe van't goedt*) als de geene die laſt of pandt of yets in bewaringe gegeeven heeft, *want die alleenlijk gehouden is de koſten weder te geven, die der mochten zijn gedaen.*

32. De voornaemſte actie wort in deſen genoemt *directa*, dat is, *recht uitgaende*, de andere *contraria*, dat is tegenſtrijdige, maer de latijnſe termen zijn gemackelijker.

33. Met de *directa* kan de laſt-geever eyſchen dat de gelaſtigde mach werden genootſaekt, ſijn laſt te volvoeren, of anders het werk gedaen zijnde, dat hy reekenſchap ſal geven van ſijn doen, en blijkende dat hy hem vergreepen heeft, kan de meeſter eyſchen dat hy ſal worden gedoemt, *om aen hem te vergoeden alle ſchade ende intereſt door ſijn bedrog ofte verſuim* gehadt ende geleeden, *ter ſomma van ... hondert guldens, ofte ſoo veel meer of min als het gerechte bevinden ſal te behooren.* (o)

34. Door de *contraria* kan de gelaſtigde, eerſtelijk van ſelf aenſpraek doen, wanneer hy te kort ſchiet, *ten einde de laſt-geever ſal werden gedoemt hem koſt ende ſchadeloos te ontheffen van ſodanige dienſten, als hy in des anderen ſijn perſoon ofte ſijn ſaken door laſt ofte verſoek heeft gedaen, ende hem, ſulx doende, te reſtitueeren ſijn uitgeſchootene penningen, ter ſomma van ..... guldens ofte contenderende tot ſoo veel meer, of minder ſomma, als het gerechte bevinden ſal*, met intereſſen, koſten ende ſchaden, &c. (p)

35. Is 'er ſalaris bedongen, ſoo kan het ook worden geëyſcht, *mits het ſelve tot een ſeekere ſomma bedongen zy*, want anders kan het niet worden geëyſcht, als van perſoonen, (q) die den laſt hebben ontfangen in een *publijke* bedieninge, daer ſy van leeven moeten, gelijk heedenſdaegs de *Advocaten, Procureurs, Notarien, Schoolmeeſters en diergelijke*, die daer van wel geen actie van laſt-geevinge hebben, maer ſy konnen *extraordinaris* verſoek dientenevens by de Rechter doen, het welke doch even die ſelve kracht en uitkomſte is hebbende. (r)

36. De gelaſtigde kan ook, of van ſelf ſijn contrarie aenſpraek doen, ſchoon de laſt-gever niet te zeggen heeft, of hy kan aengeſprooken zijnde,

(o) *l. 5. l. 9. l. 11. l. 12. ff. 16. l. Mandati. & ult. l. 27. §. 4. d. tit.* (p) *l. 10. §. 9. l. 12. §. 9. 6. 7. ff. de Extraord. cognit.* (q) *l. 55. §. 3. ff. Mand.* (r) *l. 1. pr. 1. 2. 3.*

zijnde, by manier van *compensatie* ofte van *reconventie* sijn wedereysch aenstellen, soo als hy oorbaerst voor hem bevint. (s)

37. Die last heeft, mach wel een ander *substitueeren*, of door een ander sijn last volvoeren, als maer de meester daer by geen nadeel heeft (t) het welk geschiedende, soo moet de meester sijn actie daer over aenstellen tegen sijn volmacht en niet tegen een derde, noch ook tegen den *substituut*, soo verre die den last van de volmacht heeft uitgevoert, om dat dese *substituit* niet hebbende gehandelt met den eygenaer, van hem niet kan worden *geconvenieert*, maer alleen van de volmacht die hem gelastigt heeft, soo dat ingevalle de volmacht door die *substitutie* sijn meesters heeft verongelijkt, sy hun actie dien aengaende tegen hun volmacht souden moeten aenstellen, dien sy hebben betrout. *De omstandigheden konnen echter dit, gelijk andere stellingen van Rechte, dikwils twijvelachtig maken*, gelijk weete geschiedt te zijn in dusdanig geval. A en B. echte lieden hadden een Sate landts opgehangen om te verkoopen ende nae dat 'er op geschreeven was, soo geven sy last aen C. *om op de secreetste wijse yder pondemate acht goutguldens te verhoogen*, om de liefhebbers op te wackeren ende de prijs te doen steigeren. C. doet de verhooginge tot *vier*, self, ende gebruikt tot de verdere verhooginge van d'andere *vier*, een *substituit* D. De verkoopers niet weetende van de *substitutie* door hun volmacht C. op D. gedaen, laten de eyndelijke palmslach geven aen desen D. die zich beroept op sijn last ende verklaert de verhooginge door last van de verkoopers te hebben gedaen by *substitutie*. De verkoopers A ende B. laten daer op de landen presenteren aen de geene die het naeste aen C. ende D. hadden geschreeven; maer dese verstaende, door de gegeevene palmslach bevrijdt te zijn, weygerden hun bodt te houden. A ende B ondertusschen stervende, spreeken de Voogden hunner erfgenamen D aen als kooper, dese laet C roepen om hem te *guaranderen*, die een weinig daer nae *banquerot speelt*, nae dat hy rechtelijk hadde stant gedaen, als dat hy D. hadde *gesubstitueert*. Dies aen D. geen middel van belang overig was om hem tegens d'erfgenamen van A. ende B. te verdeedigen, als dat hy van haer niet aenspreekelijk was, maer dat sy hun Gelastigde moesten soeken, wiens ordere hy hadde gevolgt, *soo als vooren gezegt is*. Is evenwel die sake soo bevonden, dat, anders een en andermael afgedaen is.

38. De verbinteniſſen van lastgeevinge wort geëyndigt door *opkondinge*, door *saeks eyndinge*, ende *de doot*.

39. Op-

(s) *per l.* 1. §. *ult. ff de contrar. Tut. act. locat. l.* 5. §. 3. *ff. de Administr. Tut.*

(t) *l.* 8. §. 3. *ff. Mand. l.* 48. *in pr. ff.*

39. Opkondinge mach vrijelijk geſchieden door ſyder van beyde kanten, ſoo lange de ſake in haer geheel is, te weeten, de meeſter kan ſijn laſt weder-roepen ende de ander kanſe mede opzeggen, *ſoo wanneer de een of de ander, geen ſchade daer by koomt te lijden*; want ſulx gebeurende ſoo is de opkondiger verplicht de ſchade te boeten, *ten ware ſulx om gewichtige reeden mochte zijn geſchiedt*, hoedanige worden geacht, krankheit van de gelaſtigde, opkoomende nootſakelijkheit van ſijn eygene dingen, vyantſchap tuſſchen hem ende den laſtgeever, ook armoede des ſelfs, waer door hy onmachtig wort den gelaſtigden ſijn ſchade te boeten, van gelijken als de meeſter ontrouwheit in de gelaſtigde ontdekt, of kennelijke onbequaemheit, als mede ſoo de meeſter geen behoorlijke onderrichtinge ende behulp aen ſijn gelaſtigde verleent. (u)

40. Die buiten ſulke ende diergelijke reeden de laſt wederroept of opzecht, is gehouden daer voor te ſtaen, en het belang des anderen dientenevens te boeten met *directe of contrarie* aenſpraek. (w)

41. De tweede manier van eyndigen verſtaet zich ſelf, te weeten, *als de ſaek ofte tijt, tot welke de laſt gegeeven was, ten eynde geloopen is*; als mede, wanneer de meeſter ſijne ſaken ſelve by der handt neemt, ende ſijn gelaſtigde niet en gebruikt, hoewel dat eerder is een ſtilſwijgende opzegginge, die den meeſter niet bevrijdt van des anderen ſijn ſchade te boeten. (x)

42. De derde oorſaek is het verſterven van de meeſter of van de gelaſtigde; want hoewel andere contracten hare verbinteniſſen overbrengen op de erfgenamen, ſoo geſchiedt ſulx echter niet in deſe, gelijk ook niet in de maetſchappije; reeden is, *om dat het verſoek of de laſt geſchiedt uit byſonder vertrouwen op den perſoon, ende ook aengenoomen wort, uit inſicht van vrientſchap nevens de perſoon des geenen, die de ſaken aengaen*, hoedanige perſoneele opſichten geen plaetſe hebben in de erfgenamen. (y)

43. Evenwel ſoo lange de gelaſtigde geen kenniſſe heeft van des meeſters overlijden, ſoo heeft hy nuttelijke aenſpraek op des ſelfs erfgenamen, wegens ſijne gedane dienſten. (z)

44. Van gelijken, wanneer de gelaſtigde een ſaek heeft aengevangen, die maer half is afgedaen, en in die ſtaet ſonder ſchade niet kan worden gelaten, ſoo zijn de erfgenamen des laſt-hebbers gehou-

(u) §. 9. & 11. *d. tit. Inſt. l.* 23. & *ſeqq. ff. de Procurat.* (w) *l.* 15. & *l.* 26. *ff. Mand.* (x) *Mantic. de tacit. & ambig. convent. 7. tit.* 21. (y) §. 10. *d. tit. Inſt. l.* 27. *ff. mandat. l.* 9. *ff. de Curat. fur.* (z) *d.* §. 10. & *dd. ll.*

gehouden, *als sy konnen*, de sake te vervolgen ende ten einde te brengen. (a)

45. Daer zijn ook eenige soorten van last-geevinge, die uitdruckelijk daer toe gerichtet worden, *dat sy eerst nae versterven sullen worden uitgevoert*; soodanige gaen buiten twijvel over tot den erfgenaem. (b)

46. Ten laesten, *last-geevinge in eygene saken*, wort ook met de doodt niet geëyndigt, maër hier van sullen wy stellen een bysonder *capittel*.

XIII. Kapittel.

Van last-geevinge in eygene saken.

Eygenschap ende wijse van last-geevinge in eygene saken, anders van cessie *ende transpoort. Wie de selve kan ende niet kan doen. Welke actien konnen ende niet konnen overgedragen worden. Welke nootsakelijk moeten worden gecedeert. Wanneer de cessie moet geschieden. Effecten der* cessie *&c.*

1. WY hebben *hier boven* reede gezegt, dat, soo wanneer actien verkocht worden, als dan het genot ende profijt der selver wel over gaet op den kooper, maer dat het recht van de actie selve blijft by den verkooper, sulx dat de *qualiteit* van aenspraek te doen, noch moet koomen *uit de last-geevinge des geenen die de actie wil overdragen*, door welke last-geevinge de ander wort genoemt, *Procureur in eygener saken*, of anders *cessionaris*, ende de overdrachte wort genoemt *cessie ende transpoort*. (a)

2, Tot dese cessie moeten dan, als sy ten vollen geschiedt, twee dingen te zamen komen, de last-geevinge ende tijtel of oorsaek van de overdrachte, welke by ordonnantie van Frieslandt. (b) moet uitgedrukt worden in het instrument van transpoort, *of anders is sy nul ende van geender weerden*, hoewel als de sake tusschen nae-bestaende bloedt-verwanten verhandelt wort, het gebrek van tijtel door *præsumptien* ende omstandigheeden eeniger maten soude konnen vervult worden. (c)

3. Wel te weeten, *tijtels* zijn alhier allerhande oorsaken, door welke anders de eygendom overgedragen wort, als daer zijn koop, schen-

(a) *l.* 21. §. 2. *ff. de Negot. gest.* (b) 1 *boek, tit.* 8. *art.* 3. (c) *Sand. de action. cession. cap.* 2. *n.* 7. *&* 8.

kinge, ackoort, in-betaling-geevinge, belofte, ſcheidinge, bruits-gifte, makinge by Teſtamenten en diergelijke meer.

4. In tranſpoorten van minderjarige en kerke-goederen ende actien, moeten bykans de eygenſte plechtelijkheeden waergenoomen worden, die noopens vervreemdinge van der ſelver goederen elders zijn te neergeſtelt. (c)

5. Het is zeer gebruikelijk in alderhande ſchult-brieven, dat de ſchuldenaer belooft te betalen aen den Crediteur, *of aen den wettigen tooner deſes*, door welke woorden nae heedenſ-daegſe ſtijl in veele plaetſen verſtaen wort tranſpoort te geſchieden, op den geenen by welken naemaels de brief bevonden wort. (d)

6. Maer dit gaet nae Keyſerlijke ende het Frieſche recht niet aen, ten zy de houder van de brief ſijn recht van elders toont, waer door hy dat ſchult-recht heeft verkreegen. (e)

7. Maer als yemant ſijn Crediteur aenwijſinge doet of *aſſignatie* geeft, gelijk men zegt, ſoo wort hy verſtaen hem ook *ceſſie* te hebben gegeeven, ende de aſſignatie is in plaetſe van tijtel, mits de tooner van de *aſſignatie* de aenſpraek uit (f) name des geenen moet doen, die de *aſſignatie* gepaſſeert heeft.

8. Nademael dit tranſpoort is een ſoorte van vervreemdinge, ſoo volgt, dat niemant ſodanige tranſpoorten kan doen of aen-neemen, *die verbooden is goederen te alieneeren ofte de vervreemdinge* der ſelver aen te neemen, ende dientenevens zich te verbinden, het welke dan moet afgenoomen worden, *uit het geene te vooren gezegt is van verbinteniſſen ende verbooden vervreemdingen.* (g)

9. Alleen dient hier gezegt, dat *Procureurs* ende *Advocaten*, geen ceſſie mogen aen-neemen van de geene die ſy bedienen, om te hebben een ſeeker gedeelte in de ſake die haer is aen bevoolen, veel meer, om de ſelve ganſchelijk over te neemen (h) *om dat ſy hun Clienten lichtelijk ſoo veel ſouden konnen wijs maken, dat ſy hun recht voor een geringen penning en wel voor 't ſalaris afſtonden en op haer overdroegen.*

19. Mombers ende Voogden moogen ook geen ceſſie neemen van hun minderjarigen, ſelfs niet, nae het eynde der voogdije ofte momberſchap, (i) Edoch dit raekt ouderen niet, die voogden over hare kinderen zijn, (k) om dat de ſelve vry geacht worden van quaet nabedunken, hoewel dat een vader van een kint in ſijn macht zijnde, geen ceſſie

(c) *Sand ibid. §. 12. & 13.* (d) *Sand dict. cap. 2. num 17.* (e) *Ibidem num 18.* (f) *Ibidem num. ult.* (g) *Sand dict. tract. cap 3. & 4.* (h) *Sand. cap. 4. num. 13.* (i) *Nov. 72. cap. 5. Sand. dict. cap. 4. n. 23. 24.* (k) *n. 25.*

ceſſie kan neemen, als noopens goederen, in den krijg verkreegen, of diergelijk recht hebbende. (l)

11. Het tranſpoort kan geſchieden van alderhande actien, ſoo die op het goedt, als op de perſoon geſchapen zijn, ook van de *middelen poſſeſſoir*, en van herſtellinge in't geheel, mits dit laeſte in het byſonder werde uitgedrukt, de andere konnen onder generale ceſſie van goederen worden begreepen. (m)

12. Maer Crimineele en alle aenſpraken die weegens het *publijk* geſchapen zijn, konnen niet worden gecedeert, gelijk mede niet actie *van injurie*, om dat ſy niet behooren *tot het patrimoniele van den cedent*; immers niet voor den aengeſtelden eyſch, ook niet nae de ſelve, door dien het alſdan pleit-ſaken zijn, die niet konnen worden overgedragen, gelijk elders al gezegt is, ook niet de klaehte van onheuſch Teſtament, ende actie van ondankbaerheit om een geſchenk te wederroepen, dewijl ook deſe voortkoomen uit perſoneele reeden van ongelijk, die op een ander perſoon niet paſſen, en daerom ook niet overgaen tot den erfgenaem. (n)

13. Noch kan niet gecedeert worden, de eyſch van erveniſſe over de handt ofte een univerſeel fideicommis, om dat de eerſte erfgenaem den boedel niet kan overdragen uit *kracht der Trebellianiſche wet*, als aen den geenen, dien de Teſtateur heeft genoemt; maer als'er ſententie overgegaen is tot voordeel van den tweeden erfgenaem, dan kan de ceſſie voortgaen, *indien hy niet wederom is beſwaert, om het goedt aen andere te laten.*

14. Ook mach de ceſſionaris wel te vooren ſijn aenſpraek doen, als ſimpel laſthebber, uit de name ende als tot voordeel van den laſtgeever ofte cedent, door welke omweeh hy tot ſijn oogmerk koomt, alſoo de cedent hem het *effect* der ceſſie moet toeſtaen ende doen hebben. (o)

15. Kan ook niet gecedeert worden het recht van *naeſtinge* ofte niaerneeminge, wegens bloedt of buirſchap, ook niet het recht van *erfdienſtbaerheit*, ſonder het erf, daer van het niet geſcheiden kan worden; noch ook de perſoneele dienſtbaerheeden, ſoo veel het recht ſelf aengaet, (de profijt en ontfang der vruchten kan wel overgaen, ſoo, gelijk *voor deſen* geleert is) om dat ſy niet erven ende het is een regel; *wat niet overgaen kan tot den erfgenaem, kan niet overgedragen worden by tranſpoort.* (p)

(l) *l. 7. ff. de oblig. & action. l. 52. §. 4. 5 6. ff. d. furt.* (m) *l. 25. §. 1 ff de mi or. Sand. cap. 5. d. tract.* (n) *dict. cap. 5. n. 9 10. & ſeqq.* (o) *d. cap. 5. n. 25. 26 27.* (p) *d. cap. 5. n. 28. 31. 32. 34. & ſeqq.*

16. Gemeinelijk ſtaet het in de vrije wille van yemant, die een actie heeft, of hy de ſelve cederen wil ofte niet; weinig gevallen zijn 'er, in welke de lieden genootſaekt worden tranſpoort van haer recht te doen. (q)

17. Als eerſtelijk, een erfgenaem die belaſt is de erveniſſe by *fideicommis* weder over te laten, (r) ende ten 2. een bezitter van een erveniſſe die gedoemt is de erveniſſe wederom te keren, moeten cederen aen den *Triumphant* benevens de goederen die onder haer zijn, de actien die ſy uit name der erveniſſe verkreegen hebben. (ſ)

18. Ten derden, een Crediteur, die ſijn pandt verkocht heeft, invoegen als hier boven gezegt is, moet in cas van evictie, ſijn recht aen den kooper *cederen* tot reddinge en onſchadelijkheit des ſelfs, *ſoo veel 't hem ſtrecken kan.* (t) als mede die bedongen heeft in't verkoopen, dat de ſchuldenaer het goedt wederom ſal moogen inloſſen, die moet het recht van dat ackoort overdragen op den ſchuldenaer. (u)

19. Erfgenamen onder haer deilinge der obligatien in d'erveniſſe bevonden, hebbende gemaekt *moeten malkanderen cederen het regt van elk ſijn toegedeelde portien*, om dat anders een yeder van haer geen meer actie heeft, als voor ſijn aenpart. (w)

20. Een verkooper moet aen den kooper ſodanige actie cederen als nae gedane koop, voor de leeveringe en overgedragen eygendom by hem verkreegen is, ook op de huir zedert de koop verſcheenen. (x)

21. Een laſt-hebber ofte volmacht *moet cederen* aen ſijn laſt-gever die *actie, die hy in't bedienen van ſijn laſt op een ander verkreegen heeft*, want de meeſter ſonder dat, uit de ſelve geen aenſpraek heeft, behalven in beloften ende cautien, die door laſt van de overicheit voor *de litis conteſtatie* gedaen worden, ook als de volmacht yets bedingt, in tegenwoordigheit van de meeſter, en *eyndelijk billijkheits halven wort de meeſter aenſpraek gegunt uit de contracten van ſijn volmacht ook buiten ceſſie, wanneer hy anders het ſijne van de volmacht, door des ſelfs afweeſen of armoede niet kan bekoomen.* (y)

22. Een *minderjarige* zich behelpende met ſijn privilegie tegens ſijn Crediteur, *moet* den ſelven wederom *cederen* ſijn actie, die hy nopens de ſelve ſaek mochte hebben op een ander. (z)

22. Die wegens ſchade of verlies van vreemdt goedt onder hem zijnde.

(q) *d. tract. cap. 6. num. 1.* (r) *l. 73. ff. ad Sc. Trebel.* (ſ) *num. 2. & 3 l. 16. § fin. l. 20. §. 17. l. 40. §. 2. d. Heredit. petit.* (t) *l. 3. ff. de Eviction.* (u) *num. 4. 5.* (w) *n. 6.* (x) *num. 7. 8.* (y) *n. 9. 10, 11. &.* (z) *n. 20. & 21, ook 27, 28. & ſeqq.*

de geweeſt, aen den eygenaer vergoedinge heeft moeten doen, ſonder dat hy van bedroch overtuigt is, kan eyſchen, dat de eygenaer hem ſijn actie op een ander competeerende cedere ende overdrage. (a)

23. Een borge heeft ook het ſelve recht van tranſpoort te eyſchen, *gelijk op ſijn plaetſe gezegt ſal worden*, als mede een die benevens andere zich voor't geheel verbonden heeft, behoeeft niet anders te betalen, als wanneer de Crediteur hem ſijn recht overdraegt op de andere ſchuldenaers, gelijk het ſelve ook plaetſe heeft in verſcheidene Mombers en Voogden, die van't wees voor't geheel aengeſprooken worden. (b)

24. Een jonger Crediteur bezittende hypoteek ende moetende betalen aen een die ouder van recht is, behoeft ſulx niet te doen, als nae voorgaende ceſſie, ende generalijk ſoo dikwils yemant betalen moet, die recht op het goet heeft, dat hy bezit, en dat hy moet overleeveren, of betalinge doen aen een Crediteur, die beeter recht heeft, *die kan ceſſie vorderen eer hy betaelt.* (c)

25. Voorts dient hier op gelet, dat de ceſſie genoomen werde ten tijde *als het recht van de cedent noch leeft*, voor of immers nevens de betalinge, want alſo de ſchult door betalinge te niete wort gedaen, ſoo kan de cedent, naderhandt ſijn recht, 't welk niet meer en is, ook geenzins overdragen, ten *ware voor of nevens de betalinge was verackordeert, dat het tranſpoort ſoude geſchieden.* (d)

26. Maer als het recht van de cedent nae de betalinge noch in't leeven blijft, ſoo is'er noch tijt voor de ceſſie, waer toe eenige brengen, *als een borge betaelt heeft aen den principalen ſchuldenaer*, als of door de gedane betalinge ſijn verbinteniſſe, als borge wel te niete ſonde zijn, maer noch niet des principalen ſchuldenaers nae ſubtijlheit van rechte en het gevoelen van Sande, hoewel ook veele zijn van ander gevoelen. (e)

27. Vinde ook by den Hove anders geoordeelt in de ſake van de erfgenamen van *Jurjen Hendriks Requiranten contra Willem van den Sande ende Yſbrant Freerx.* De Impetrant zijnde Crediteur van *Jetſe Heins* en *ſijn huiſvrouwe*, voor wien hy als borge betaelt hadde aen *Simon Runia*, was by *Commiſſaris* van den Hove gepræfereert, mits tonende *Ceſſie* van Runia voorſ. ofte ſijn erfgenamen. Hy toont naderhant *ceſſie*, maer gepaſſeert tien jaren nae de betalinge by hem aen Runia gedaen. Is hem ſijn verſoek ontzegt *den 16. Julij 1638. Nauta.*

28. Eenige meinen, dat een borge ſimpelijk betalende wel verſtaen

(a) *n. 23. 24. 25.* (b) *n. 53. & ſeq. n. 58.* (c) *num. 61. & ſeqq. num. 66. ubi vide.* (d) *Sand. d. tract. c. 7. n. 1. l. 76. ff. de Solution.* (e) *num. 4. 5. 6. 11. 12.*

wort ook voor den principalen ſchuldenaer te betalen, ende ſoo de ganſche obligatie te vernietigen, invoegen geen *ceſſie* meer plaetſe ſoude hebben; maer als hy uitdruckelijk als borge betaelt of uit krachte van dien gedwongen, dat alſdan de meininge van partijen ſoude geweeſt zijn, om de *obligatie* des borgen alleen, door de betalinge uit te doen, ende niet even die van de principale ſchuldenaer. Dit ſoude een middelweg zijn tuſſchen het *ſtreng recht ende de billijkheit.* (g)

29. Het tranſpoort gedaen zijnde met *titel van eygendom ende met laſtgeevinge*, ſoo gaet over aen den ceſſionaris het eygentlijke recht van aenſpraek uit de name van den cedent, maer tot ſijn eygen profijt, gelijk hier boven is gemelt *Kap. 5. art. 24.* alwaer ook gezegt is, *dat by gebrek van laſt-geevinge, uit de titel alleen oneygentlijke, ofte, ſoo men ſpreekt, nuttelijke aenſpraek*, uit name van de *ceſſionaris* ſelve kan worden gedaen. (h)

30. Een principale actie zijnde gecedeert, ſoo volgen ook den *ceſſionaris de aenhangſels van dien*, als van hypoteeken, van borgtochten ende diergelijke. (i)

31. Voorts beſtaet de kracht van de *ceſſie* hier in, dat het ganſche recht van de cedent op den *ceſſionaris* overgaet, ſulks hy de ſchult kan op-eyſchen, ende quiteeren, ſoo wel als de cedent, ook met de privilegien die aen de *ſake vaſt* zijn, maer *niet die perſoneel zijn*, gelijk die van minderjarigen, van vrouwen en diergelijke, *als voor ſoo veele ſy reede vervallen ende ten effecte gebracht zijn*, ook het recht van hypoteeken den cedent toekoomende gaet over, om dat het de ſake betreft. (k)

32. Dat de cedent niet gehouden is, ſoo wanneer de ſchuldenaer niet betalen kan, hebben wy reede voor deſen gezegt, 't welk nochtans niet te verſtaen is van yemant die my een *aſſignatie* geeft, want den ſelven kan ik noch aenſpreeken, als ik niet worde betaelt, maer van ceſſie gevoegt op verkoopinge, ſchenkinge en diergelijke *tranſpoorten.*

33. Een gewichtige vrage is noch hier ontrent, *of een ceſſionarius die uit kracht van tranſpoort den ſchuldenaer van den cedent aenſpreekt, ook by reconventie van de ſchuldenaer wederom kan aengeſprooken worden, om het geene de cedent aen hem weder ſchuldig was, goedt te doen.* De antwoort is, als de ceſſionaris de aenſpraek *directelijk neemt uit name van de cedent*, ſoo moet hy de *reconventie* uitſtaen, indien hy buiten nootſakelijkeit de ceſſie heeft aengenoomen, maer heeft hy ſe moeten aenneemen

(g) *ziet Menoch. l. 3. Præſumpt. 143. n. 7. 8. 9.* (h) *d. Tract. cap. 8.* (i) *num. 31. & ſequ.* (k) *Cap. 9. d. tract. n. 9. & ſequ.*

neemen uit noodtdwang van Recht, ſoo behoeft hy de *reconventie* niet te ſtaen. (l)

34. Door noodt wort ceſſie aengenoomen, by exempel, in erfſcheidinge als yder erfgenaem een obligatie overneemt, die alle de erfgenamen in't gelijk toekoomen, ende voorts in de gevallen hier boven uitgehaelt ende opgeſtelt.

35. Maer als de ceſſionaris ſijn actie niet heeft aengeſtelt *directelijk uit name van de cedent*, maer de nuttelijke of oneygentlijke aenſpraek heeft gebruikt uit ſijn eygen name, ſoo is hy niet gehouden om wegens ſchult van de cedent *reconventie* uit te ſtaen; ten ware de *ceſſie* geſchiedt was, met dat voorneemen om den *debiteur* ſijn reconventie te onderſcheppen. (m)

36. De reeden wil nochtans, dat in cas van *compenſatie*, dat is, als de ſchult *klaer en liquijd is*, ende beſtaende *in gelt*, *ofte in waren van eenderleije natuire als de cedeerde ſchult is*, by *getal*, *maet*, *of gewichte wordende verhandelt*, dat alſdan de ceſſionaris ſonder onderſcheidt, de wedereyſch van de ſchult moet goet doen, wel te weten, *ſoo die ſchult ten tijde der ceſſie al geweeſt is*, om dat ſoodanige wedereyſch geen *reconventie* ofte nieuwe aenſpraek is, maer, zegge, *compenſatie*, welke geſchiedt *ipſo jure*, dat is, onmiddelijk door de wet, ſulks dat de ſchult van de cedent ſtilſwijgende, ſoo veel minder is geweeſt, ten tijde der ceſſie, als de cedent op dien tijdt weder aen den ſelven debiteur ſchuldig was, invoegen hem niet meer heeft konnen worden gecedeert, als de ſchult doen effectivelijk was. (n)

37. De ceſſionaris moet ook ſtaen alle weeren ende exceptien, die de ſchuldenaer tegens den cedent heeft konnen gebruiken, ſoo veel de ſaek of de ſchult betreffen, gelijk daer is de exceptie van accoort, van eedt, van gewijſde ſaken, van ongetelden gelde, en diergelijke, maer *exceptien*, die *de perſoon raken*, als van bedroch en andere meer, die elders verhandelt ſullen worden, konnen den *ceſſionaris* niet anders tegen geworpen worden, als wanneer hy op de naem van de cedent ageert, of ook op ſijn eygen naem, maer uit profijtelijke oorſaek, als wanneer de actie geſchonken ofte gelegateert is. (o)

38. Met de doodt van de cedent wort de eygentlijke of *directe* aenſpraek geëyndigt nae het exempel van alle laſt-geevingen, maer niet de nuttelijke aenſpraek, om dat die niet gereeckent wort, nae de eygen-

(l) *Sand. d. tract cap* 10 *a Princip.* (m) *Sand. d. loc.* (n) *Sand. cap* 3. *n.* 4. 5. 6. (o) *Sand. d. tract.* C. 17. *l.* 3. C. *de Peric. & comm. rei vend. l* 4. § 27. 28 29. *& 31. ff de dol. Except.*

eygenſchap van laſt-geevinge, maer nae den titel van tranſpoort, als koop, ſchenkinge, legaet, ende diergelijke, die alle te zamen erflijk zijn. (p)

39. Te weten, uit het geene te vooren gezegt is, dat de *cedent* ook nae gedane *ceſſie* behoudt het eygentlijke grondt-recht ende de actie, volgt, dat immers een *ceſſionaris*, ſchoon de actie gekocht hebbende noch wel aenſpraek doen mach, *als ſimpelijk laſt ende procuratie hebbende*, gelijk by den Hove geweeſen is, in ſaken van de *Heeren Gedeputeerde Staten van Frieſlandt gedoemde en oppoſanten, contra Johannes Bernhardi triumfant.* De Heeren *oppoſanten ſuſtineerden dat de triumfant* op een falſche *qualiteit* hadde geageert, om dat hy de actie gekocht hebbende zich niet anders hadde *gequalificeert*, als laſt ende procuratie hebbende, 't welk een *nulliteit* ſoude zijn, maer is anders geweeſen, en te gelijk verſtaen, dat het inſtrument van ceſſie gevolgt op titel van eygendom wel kan beſtaen, ſonder de *clauſule* van *procuratie* in eygener ſake den laeſten Maert 1612. Evenwel ſoude uit een ceſſie ſonder clauſule van procuratie ten minſten ſimpel, niet directelijk uit name van de cedent konnen worden geageert, maer alleen nutlijk ende oneygentlijk, *om reeden vooren verhaelt.*

40. Wel te weten, de actie die men direct noemt geſchiedt; wanneer men de naem ende qualiteit van de cedent voor aen ſtelt, of dat de *ceſſionaris* hem niet anders *qualificeert* als laſt-hebbende van de *Cedent*; het *welke heedenſdaegs zeer zelden wort gedaen*; de nutlijke door meldinge van d'oorſaeke der ceſſie zijnde gemackelijcker ende profitelijcker, *ſoo, als aengeweeſen is.* Doorgaens wort echter de ſpeciale titel van overdrachte niet uitgedrukt; maer wel aldus. *A het recht door ceſſie bekoomen hebbende van B*, ofte, *ceſſie ende tranſpoort hebbende van B* enſ.

(p) *l. 1. C. de Oblig. & Act. Sand. d. tract. c. 14.*

XIV. Ka-

XIV. Kapittel.

Van ſchenkingen onder leevende.

Wat ende hoe meenigerley ſchenkinge zy. Schenkingen onder leevende moeten geregiſtreert zijn, eenige uitgenoomen. Hoe ſy geſchiedt ende wat perſoonen de ſelve doen konnen ofte niet konnen ende van echtelieden in deſen. Actie en aenſpraek hier uit. Hoe ſchenkagien te niete gaen.

1. ONder de overeenkoomingen, die *door conſent van partijen* alleen geſchieden, machmen wel ſtellen de *ſchenkingen onder leevende*; want of ſy wel nae ſubtijlheit van Rechte niet onder de Contracten pleegen te worden getelt, ſoo is doch het onderſcheidt ſoo gering, dat het de moeite niet weert is, om daer op in de Duitſe Rechtkunde te ſtaen. de ſchenkingen die ter ſake des doodts geſchieden, komen naeſt aen de legaten, ende des weegen hebben wy daer van hier boven gehandelt.

2. Het is niet anders *ſchenkinge*, als een vrywillige gifte, ende ſy wort onderſcheiden in eygentlijke ende oneygentlijke ſchenkinge.

3. De eygentlijke geſchiedt uit *loutere liberaelheit* ende goedtwilligheit nevens den *donataris*, dat is, den ſchenk-verkrijger.

4. Oneygentlijke wort genaemt, die om beweegende reeden geſchiedt, als tot *betooninge van dankbaerheit, voortzetten van houwelijk*, ende alle die om uitgedrukte oogemerken ende oorſaken geſchieden, om dit of dat ter eeren te doen ende uit te voeren, nae geleegentheit der ſaken. (a)

5. Tuſſchen deſe ſoorten is dit onderſcheidt, eygentlijke ſchenkingen moeten worden geregiſtreert ende te boek geſtelt, indien ſy meer bedragen als duiſent Rijxdaelders, ofte ſoo de oude zeggen, *vijf hondert gouden penningen*, waer van yeder heedenſdaegs op een ducaet ofte twee rijxdaelders gereeckent wort, hoewel by oudts van meerder weerdije geweeſt zijn. (b)

6. Maer de oneygentlijke ſchenkingen hebben ſoodanige *regiſtratie*

(a) *l. 27. ff. de donat. §. 3. Inſt. eod. tit. C. de donat. quæ ſub mod.* (b) *Sand. 5. 1. 3. in fin.*

niet van nooden, om dat de oorſake der ſelver bekent zijnde, dien te nevens ſoo licht geen bedroch gevreeſt kan worden. (c)

7. Schenkinge ook van de Prins of hoogſte macht des Landts en aen de ſelve gedaen, zijn mede geen *regiſtratien* onderworpen, maer die aen kerken, aen armen ende diergelijke geſchiedt, moet al mede te boeke gebracht worden.

8. Jae al was de ſchenkinge onder leevende ſoo gedaen, *dat ſy nae verſterven eerſt ſal eyſch ende genot geven*, ende dat de Schenker het goedt ſijn leeven lang behouden ſal; dies niet tegenſtaende de *inſinuatie* ofte *regiſtratie* ſoude van nooden zijn, want alhoewel de ſelve zeer nauw koomt aen de ſchenkingen ter ſake van doodt, zy zijn echter waerlijk *onder leevende*.

9. Wel te weten, het worden alle voor ſchenkingen onder leevende gehouden, *wanneer de oorſaek van ſchenkinge niet wort genoomen op 't geval des doodts*, ofte niet bygevoegt wort de voorwaerde, *by aldien de donataris voor de ſchenker ſterft*, dat alſdan de goederen op den ſchenker *ſullen wederkeeren*, of, *indien de ſchenker voor de ander koomt te verſterven*: want ſulks daer by komende geeft de eygenſchap van ſterfſchenkinge, al was ook de leeveringe der geſchonkene goederen ende rechtelijke overdrachte geſchiedt, jae al was 'er by de voorwaerde van 't vruchtgebruik te behouden en de *clauſula conſtituti*, waer van elders. (d)

10. Maer ſchenkingen ter ſake des doodts indiervoegen gedaen, *dat ſy noyt ſullen mogen herroepen worden*, alhoewel gehouden wordende voor ſchenkinge by leeven, ten aenzien van haer kracht, (e) ſoo ſchijnen ſy echter in 't ſtuk van de *inſinuatie* ofte regiſtratie gelijk te zijn aen die ter ſake des doodts, om dat ſy waerlijk ſoodanige noch zijn. (f) End' is alſoo voor deſen geadviſeert by d' Heere *Beukelman Profeſſor Juris tot Leyden* ende my, noopens een ſchenkinge van 12000 rijxdaelders tot *Breemen* gedaen, ende van daer aen ons overgezonden.

11. Schenkingen die een bruidt doet aen haer bruidegom moetcn ook worden geregiſtreert, als ſy over de ſumma zijn; maer niet, die de bruidegom aen haer doet, *om dat het ſelve ſoo wel niet in haer macht is, als van hem.* gelijk die reeden daer van by de Wet gegeeven wort. (g)

12. De

(c) *L. pen. §. ult. C. de Donat. d. def. 3. verſ. cum ergo hic.* (d) *Sand. 5. t. 3. verſ. Clauſulas enim &c.* (e) *l. 27. ff. de Donat. m. c.* (f) *l. 13. §. 1. in fin. l. 35. §. 4. ff. de donat. mort. c. Nov. 87. in fin. pr. & cap. 1. ſub fin. cap. 2.* (g) *Nov. 127.*

12. De regiſtratie verzuimt zijnde gaet het geſchenk te niete, *ſoo verre het over de ſumma der duiſent rijxdaelders is*, niet in 't geheel. (h)

13. De manier, waer door ſchenkinge onder leevende geſchiedt, is tweederley, door *bloote overeenkomſte ende door ſaeks leeveringe*. door de laeſte wijſe wort de eygendom terſtont overgedragen, door de eerſte wort het recht van aenſpraek verkreegen, by welke de ſchenker kan genootſaekt worden de ſchenk-belofte te vervullen, ſoo nochtans dat hy tot armoede vervallende, niet ganſchelijk kan uitgeſchuddet worden, maer behoudt ſoo veel hem noodig is tot leevens nootdruft. (i) Verklaringe van ſchenken ſonder aenneeminge van de donataris maekt geen verbinteniſſe. (k) *Exemp.* De Advocaet F. hadde tegen verſcheidene perſoonen verklaert, dat hy geen ſalaris begeerde van H. J. Apotheeker, en dat hy't hem vrijelijk ſchonk; maer alles in afweeſen van H. ſelf. nae ſijn doodt de ſuſters van F. hem aenſpreeckende, behielp hy zich daer mede, dat hem de ſalarien geſchonken waren, ende bewees die verklaringe overvloedig, is echter gecondemneert, voor de Honts-dagen 1681.

14. In ſchenkinge ter ſake verſterf kan de aenneeminge nae des Schenkers doodt geſchieden, gelijk reede *op ſijn plaetſe* gezegt is, in deſen niet.

15. Het ſchenken kan geſchieden van alle, die bewint van haer eygen goedt hebben, en die niet verbooden worden te vervreemden, maer van geen voogden en bedienaers van andere lieden goedt, die geen vervreemdinge konnen doen, als om dringende reeden van profijt voor haer meeſter, of daer ſy over geſtelt zijn. (l)

16. Ook worden daer eenige uitgenoomen, die van haer eygen goedt niet konnen ſchenken, als daer zijn eerſtelijk *kinderen onder haer vaders macht*, ten ware om zeer gewichtige reedenen, of dat ſy krijgſmans goedt hadden eygentlijk of oneygentlijk genoomen; (m) Maer van haer moederlijk of van elders aengekoomen goedt konnen ſy niet ſchenken, veel minder van 't geene de vader haer gegeeven heeft. (n)

17. Een vader kan ook aen ſijn kinderen onder ſijn macht zijnde niet ſchenken, om dat hy het aen zich ſelfs ſoude ſchijnen te doen, weegens de bandt der vaderlijke macht, maer echter gedaen ende niet wederroepen zijnde, wort ſy beveſtigt door de doodt en door de loſlatinge uit vaderlijke macht. Ook gelt de ſchenkinge van aenbegin, als

(h) *d. l.* 34. *C. de donat. in pr.* (i) §. 2. *Inſt. de donat.* §. 40. *in fin. Inſt. de Rer. Diviſ. l.* 28. *D. Reg. Iur.* (k) *l.* 10. *ff. de donat.* (l) *l.* 46. §. *ult. ff. de adminiſtr. Tut.* (m) *Caſtrenſia vel quaſi Caſtrenſia, Profectitia.* (n) *l.* 7. §. 1. *ff. de donat.*

het geschiedt aen den soon treckende in den krijg, of om gelijkheit van reeden op de *Academie*: wel verstaende, dat het geene hem tot noodig onderhoudt gegeeven wort, niet voor schenk gereeckent wort; ook wort een geschenk dat tot belooninge van bysondere dienſten door de vader aen de soon geschiedt, van aenbeginne voor goedt aengezien. (n)

18. Eyndelijk echtelieden mogen malkanderen niet schenken, geduirende de echte staet, maer gedaen zijnde, is van geender weerden, sulx de eygendom schoon geleevert zijnde niet overgaet; de reeden hier van is, om dat de oude bevonden hebben, *dat de liefde die d'er is tusschen echtelieden, of een van beiden soude arm maken, als de geene die meest hadde, nae mate der liefde, de ander soude beschenken: of dat de weigeringe moeylijkheit soude baren*; konnende niet wel missen of de eene soude des anderen liberaelheit al dikwils troonen ende aensoeken; waer uit niet anders volgen konde als twist tusschen beyden, of groote uitputtinge van een harer beyden. (o)

19. Dit verbodt gesticht zijnde, is gevolgt, dat niet alleen de schenkingen tusschen man ende vrouwe selfs verbooden wierden, maer ook alle omweegen, waer door het schenk van de eene der echtelieden op de ander soude konnen gebracht worden, *dies kan een moeder niet schenken aen haer soon in sijn vaders macht zijnde*, om dat sulx op den vader, haer man soude komen, ten aenzien van 't vrucht-gebruik, of sy moeste verbieden, dat het vrucht-gebruik op den vader niet soude komen. (p)

20. Nae het Roomsche Recht zijn 'er meer omweegen verbooden, als tusschen een schoon-vader ende swager, tusschen de mans vader ende de vrouwen vader, tusschen de vrouws ende mans broeder, als sy beyde in vaders macht waren; maer alle dese hebben heedensdaegs geen plaets, om dat door het houwelijk de vaderlijke macht, welke de grondt van die verboodene gevallen was, koomt op te houden. (q)

21. Schenkingen ter sake des doodts zijn tusschen echtelieden niet verbooden, om dat se geen uitkomst hebben, als nae het eynde van het houwelijk, *mits onder die schijn geen leevende geschenken schuilen.* (r)

22. Ook zijn toegelaten soodanige schenkingen onder leevende die *den schenker niet armer, ofte den anderen niet rijker maken*, als van geringe saken, en daerom worden ook de vruchten van het geschonkene goedt by den schenk-neemer gelaten. (s)

23. Jae

(n) *l.* 1. §. 1. *ff. Pro donato l* 4 *C. Famil erciſc.* (o) *tit. ff. & C. de donat. inter vir. & Uxor. l.* 3. §. 11. *d. tit ff.* (p) *l.* 3. §. 1. *& ſeqq. l.* 4. §. 2. *l.* 26. §. 1. *l.* 32. §. 16. *&* 18. *h. t. l.* 7. *C. de donat.* (q) *d. d. ll.* (r) *l.* 9. §. 2. *& ll. ſeqq. d. tit.* (s) *l.* 28. §. 1. *ff. de donat. int. vir. & Ux. l.* 17. *d. tit.*

23. Jae ook om deſe reeden wort ſchenkinge van vreemt goedt voor geoorloft gereeckent, ſoo veel de echtelieden aengaet, maer niet tot nadeel van de eygenaers, die immers haer goedt konnen op-eyſchen; alleenlijk, dien het goedt is geſchonken, kan door verjaringe de eygendom verkrijgen, om dat hy een titel heeft, door de wetten niet verbooden. (t)

24. Schenkingen ook die om byſondere reedenen van noodt ofte beleeftheit geſchieden, worden toegelaten, (u) want dit verbodt niet aengemerkt wort, als of echtelieden vyandig waren, maer om misbruik van onvoorzichtige liefde te weeren; ſoo mach een vrouw' aen haer man ſchenken tot een begraveniſſe te koopen, tot een verbrant huis weder op te brouwen, tot onderſtant in ballingſchap, ende om een *officie* te krijgen, ſoo verre ſulx door de wetten geoorloft is, als mede tot uitgeevinge van haer gemeine kinderen. (w)

25. Het ſchijnt ook, dat om de ſelfde reeden onderlinge ſchenkingen tuſſchen man ende vrouw, wannneerſe niet merkelijk in weerdije verſcheelen, wel geoorloft behooren te zijn. (x)

26. Ondertuſſchen alle ſchenkingen tuſſchen echtelieden gedaen ende niet herroepen zijnde worden met de doodt beveſtigt, om dat ſy dan eenigzins krijgen de gedaenten van laeſte willen; evenwel beveſtigt zijnde worden ſy gehouden, als of ſy van aenbeginne goedt ende wettig waren geweeſt, mits ſy niet hooger zijn geweeſt, als van duiſent rijxdaelders, of hooger zijnde *geinſinueert* ende te boek geſtelt zijn geweeſt. (y)

27. Want de inſinuatie niet zijnde geſchiedt, ſoo is het geene boven de duiſent rijxdaelders ſtijgt van geen'er weerden, ende ſy gelt alleenlijk tot die ſomma toe; het welke dan van alle die geſchenken niet zijnde geinſinueert, *waer van hier boven*, ſoo moet worden verſtaen. (z)

28. Men kan ſchenken alderhande goederen, een ſtuk, veel ſtucken, ook het geheele patrimonij, jae niet alleen tegenwoordige, maer ook toekoomende goederen, buiten doolinge ende bedroch; (a) *mits yemant die kinderen* heeft, de ſelve in haer legitima niet en bekorte. (b)

29. Evenwel als de ſchenkinge van alle goederen enkelijk geſchiedt

(t) *l.* 25. *eod.* (u) *d. l.* 28. §. 2. (w) *l* 5. §. 8. *l.* 14 *l.* 28. §. 2. *l.* 34. *l.* 40. *& ſequ. eod.* (x) *Fachinæ.* 3. *controv.* 80. *Pinell.* 1. *de Teſtam. Conjug.* 8. *n.* 2. (y) *l.* 22. §. 1. 2. 14. 23. *l.* 33. *eod. Nov.* 162. *c.* 1. *Sand. de prohibit. rer. alienat. cap.* 2. *n.* 30. (z) *d. l.* 25. *d. l.* 34. *in pr. C. de donat.* (a) *l.* 35. §. 4. *C. de donat. juncta l.* 3. *eod. l.* 17. §. 1. *Quæ in fraud. cred.* (b) *l.* 5. *C. de inoff. donat.*

is, ſoo worden de toekoomende daer onder niet begreepen, *ten zy uitdruckelijk verhaelt.* (c)

30. Eenige meinen, dat ſchenk van alle, ook toekoomende goederen niet kan beſtaen, voornamentlijk, *om dat daer door de macht van teſtament maken wort wechgenoomen*, het welke nae rechte niet ſoude konnen geſchieden, maer dit heeft weinig klem. 't is waer, niemant kan zich ſelfs een wet ſtellen van geen teſtament te ſullen maken, ſoo verre hy die wet hem opgeleidt heeft by uiterſte wille, om dat ſulx maer is een verklaringe van ſijn wille, ſonder dat een ander daer door eenig recht heeft verkreegen, want ſoo lange de Teſtateur leeft is 'er geen kracht van teſtament, (d) en daerom al hadde de Teſtateur by hem ſelf geſwooren, geen ander teſtament te ſullen maken, hy kan het evenwel doen, om dat 'er niemant is die 't hem beletten kan, dewijl hy dien eedt aen geen ander menſch heeft gedaen, want *gelijk elders gezegt is*, daer kan noch mach in uiterſte willen geen tweede perſoon bykoomen noch eenige *acceptatie* geſchieden. Maer by *contract* kan yemant zich in diervoegen wel verbinden, dat door nootſakelijk gevolg ſijn *teſtament*-maken onnut is. Een beſturven jongman kan zich tot kindt laten aenneemen van een ander en daer door verlieſt hy de macht om teſtament te maken, volgens Keyſerlijk recht by ons in gebruik zijnde, (e) jae by ouds wierden alle des jongmans goederen ſoo tegenwoordige als toekoomende des pleegvaders eygen. (f) Behalven, dat, kan 't noch wel gebeuren, *dat ſoodanig Schenker yets heeft, waer van hy kan teſteeren*; indien hem yets gemaekt ofte geſchonken wierde, met die voorwaerde, dat het den algemeinen *donataris* niet ſoude beteren, noch aen hem mogen komen. Is ook niet te vreeſen, dat ſulk' een ſchenker in d' uiterſte armoede ſoude vervallen; want de ſchenk-neemer moet hem behoorlijk onderhout geeven. (g)

31. Uit ſchenk koomt voort tweederley actie, ten eerſten aenſpraek op het goedt (h) tegens een yeder bezitter, wanneer de eygendom is overgedragen geweeſt door leeveringe van 't goedt ſelfs, ofte van de brieven en Inſtrumenten daer toe behoorende, *ziet hier boven van de actie uit eygendom.*

32. De tweede aenſpraek is perſoneel tegens den ſchenker of ſijn erfgenamen, ten eynde hy ſal werden verklaert aen my ter ſake ſchen-

(c) *Arg. l. 22. ff. de donat. junct. l. 7. ff. de aur. arg. leg. Fachinæ. controverſ 87.* (d) *arg. l. 1. de hered. vend.* (e) *§. 5. l. Quib. mod. teſt. infirm* (f) *§. 1. l. de acquiſ. per. arrog.* (g) *per l. 19. §. 1. d. Re Iudic. Wiſſenb. ad tit. ff. de donat. th. 11.* (h) *actio in rem.*

ſchenkagie ſchuldig te zijn ſoodanig goedt ofte ſoo veel gelt, *ende dienſvolgens gecondemneert om het geſchonkene aen my te leeveren ende te doen hebben of te betalen, met de vruchten, ſchaden ende intereſſen van de litiſconteſtatie* af, gehadt ofte geleeden, noch te hebben ende te lijden &c.

33. Of hy 't geſchonkene niet konde leeveren, of ook indien het by een ander wierde *geëvinceert*, is hy ook gehouden tot het intereſt te boeten? Neen hy, ſoo d'er geen bedroch is, noch verbinteniſſe tot dien eynde, (i) al hadt gy veel koſten daer aen gedaen; en dat ſonder onderſcheidt, of de ſchenkagie door blooten beloften, of door dadelijke leeveringe moge zijn geſchiedt. (k)

34. Maer ſchenkagien van belooninge worden geacht deſe boetinge van intereſt onderworpen te zijn, (l) immers indien van de oorſake van belooninge blijkt, ende dat de verdienſten in maten ende voegen overeenkoomen met de vereeringe; want *anders de ſchenker niet lichtelijk tot boetinge van intereſt ſal konnen worden gedoemt.* Alſoo geweeſen in ſaken van *de Grietman Johannes Krak in qualiteit impetrant reconvent, contra Evert van Buitendijk gedaegde reconvent.* Deſe hadd' aen de Impetrant voor ſijn getrouwe dienſten ende verteeringen te dier oorſake, vereert ſijne Veenen van Catlijk over de nieuwe Leydijk. Waer aen de Impetrant klaegde niet te konnen geraken, alſoo die van *Catlijk* den Gedaegde geen veenen aldaer wilden toeſtaen; dies hy *concludeerde* tot leeveringe van de geſchonkene veenen, *of tot het intereſt van dien*, maer alſoo het daer voor gehouden wierde, dat de vermelde dienſten ende verteeringen zeer gering waren geweeſt, ende ook noch niet gebleek, of het geſchonkene niet en ware te bekoomen, ſoo is de Impetrant in *maten ende voegen ende voor alſnoch verklaert* niet ontvangbaer, onverkort hem ſijn recht op de vereerde veenen, ofte by gebreeke van dien tegen den Schenker tot de eſtimatie van ſijne gedane dienſten ende verteeringen, den 20. Decemb. 1636. (m)

35. Edoch daer zijn ook gevallen, in welke de gedane ſchenkinge wederom te niete gaet, niet door berouw of ſterven van ſchenker of ſchenkenaer, niet door verlies van de geſchenk-brief, nochte vervreemdinge van 't geſchonkene goedt, noch op voorgeeven, dat het geſchenk tot nadeel van een ander ſoude geſchiedt zijn, noch eyndelijk door bevel van de Prins of die de hoogſte macht van 't Landt heeft.

36. Maer alleenlijk om twee reedenen, ten eerſten, weegens ondankbaerheit

(i) *l.* 18 §. *ult. ff. de donat.* (k) *Bronch. 3. evectio verſ. 70. ubi reſp ad l.* 131. §. 1. *d. V. O. &c.* (l) *Trentacinq. l. 3. reſol. 2. n. 9.* (m) *Nauta deciſ.* 34.

dankbaerheit van de beſchonkene tegens den ſchenker, ende ten tweeden, door naegeboorte van kinderen. (n)

37. Ondankbaerheit heeft vijf ſoorten ofte gevallen, (o) ten 1. als de donataris heeft geſocht den ſchenker om 't leeven te brengen, ten 2. als hy geweldige handen aen hem heeft gelecht, ten 3. als hy hem ſwaerlijk heeft *geaffronteert*, ten 4. als hy hem groote ſchade aen ſijn goederen heeft gedaen, ende ten 5. als hy niet naegekoomen heeft de voorwaerden ende uitgedrukte oogemerk van de gedane ſchenkagie; hier wort van de Rechtſgeleerden bygevoegt niet ſonder reeden, ſoo een die ſchenk van alle of meeſte goederen heeft gekreegen, den Schenker tot armoede vervallen, ſijn onderhout weigert. (p)

38. De tweede oorſake te weten nae-geboorte van kinderen heeft plaets, ſoo wanneer nae gedane ſchenkagie *van groot belang* den Schenker kinderen zijn gebooren, welke reeden in 't Roomſche recht eygentlijk wort toegeſchreeven *een patroon die aen ſijn vry-gelatene knecht heeft geſchonken*, maer ſy wort by de Rechtſgeleerden uitgeſtrekt tot alle ſchenkers, om dat de reeden die de Roomſche wet aentrekt, van dat *de patroon vreemde lieden niet ſoude hebben willen begiften tot naedeel van ſijn eygen krooſt*, even ſoo wel op allerhande vaders paſt. (q)

39. Wanneer dan een van deſe oorſaken is verſcheenen, ſoo heeft den Schenker of *exceptie* tegens den eyſch van de *donataris*, of ſoo hy het goedt al geleevert heeft, kan hy aenſpraek doen tegens des ſelfs perſoon ofte ſijn erfgenaem, *ten eynde de gedane ſchenkagie ſal worden verklaert herroepen ende te niete gegaen te zijn, dienſvolgens de gedaegde gecondemneert om het geſchonkene gelt of goedt weder op te leggen, te reſtituëren ende te betalen, met alle vruchten ende profijten, zedert de litiſconteſtatie, mitſgaders ſchaden, ende intereſſen &c.*

40. Edoch deſe aenſpraek wort niet gegeeven aen den erfgenaem van de ſchenker, (r) *om dat het is een actie, welke ſmaekt nae vervolg van perſoneel ongelijk*, immers wat de vier eerſte ſoorten van ondankbaerheit aengaet, *maer weegens het niet naekoomen van de voorwaerden ende uitgedrukte oogemerk* ſchijnt de erfgenaem des ſchenkers ook wel te konnen ageren, als meede de nae-geboorene kinderen tot haren voordeele. (ſ)

XV. KA-

(n) *d. §. 2. in pr. Inſt. l. 2 C. de revoc. donat. l. 3. C. eod. tit. l. 4. C. d. tit. l. 5. eod.* (o) *l ult. C. de revoc. donat. l. 8. eod. tit.* (p) *DD. comm. Bachov. ad Treutl. vol. 2. diſp. 9. theſ. 17.* (q) *d. l 8. Fachinæ. lib. 3. cap. 88. Mynſing. cent. 5. obſ. c. 65. arg. l. 30. C. de fideicomm.* (r) *d. l. ult. verſ. hoc tamen.* (ſ) *l. 1. & tot. tit. C. de donat. quæ ſub mod.*

XV. KAPITTEL.

Van pleits-ackoort.

Wat het zy en hoe onderſcheiden van ſlechte beloften en affiant. Wie over pleit konnen ackordeeren. Van wat ſaken verbooden is te ackoordeeren, ſoo abſoluit als in maten ende voegen. Van de kracht deſer ackoorden, en dat ſy niet vernietigt konnen worden. Actie en aenſpraek hier uit voortkoomende.

TOt over-eenkoominge door conſent alleen geſchiedende mag ook gebragt worden *pleyts ackoort*, anders, *Tranſactie* by de Groot *dading* genoemt. (a) het welke niet anders is, als, *een overeenkominge, waer door een onſeekere ſaek, of hangende pleit door middel van yets te geven of te beloven wort by gelegt.*

2. Beyde deſe dingen, te weeten onſeeker-of twiſtigheit ende dan gelt geven ofte belooven, moeten te zamen komen, om een pleits-ackoort te konnen genoemt worden, want anders moet het gebraght worden tot gemeine beloften ende toezeggingen. (b)

3. Het gelt moet ook gegeven worden, als een beweegreeden tot het pleits-ackoort, invoegen, dat die het gelt of goedt ontfangt, daerom ſijn recht afſtaet; want indien *het gelt alleen gegeeven wort als een vereeringe uit liberaelheit, ſo blijft het een ſimpel ackoort ende belofte. Exemp.* Sodanig is geweeſt het ackoort gemaekt tuſſchen Jacob van Runia ende Pieter Harmens van Runia. Deſe ſtont af ende renuntieerde d'erveniſſe van Matthijs van Schoten, waer over wierde geprocedeert ten profijte van d'eerſte; die ſulx aennam ende beloofde hem te bevrijen van de koſten der proceduren, vereerende hem noch tot een geheugeniſſe een hondert daelders, welke niet de tiende part van de waerdije der erveniſſe bedroegen; de erfgenamen van Pijter, dat ackoort naderhant willende verbreeken als zijnde benadeelt over de helfte, gelijk men in koop, ende ſoo veele meinen, in pleits ackoorden ook kan verkrijgen, zijn afgeweeſen, den 10. Martij 1668. *Juff. Urſula Hoendrix Impetrante contra Juff. Amerentiana van Oenema cum ſociis in qualiteit Gedaegde.* Naderhandt is dit meermalen

(a) *3 boek 4. deel.* (b) *l. 1. ff. de pact. l. 4. C. eod. l. 6. §. 3. ff. de his qui infam. not.*

len als een pleits-ackoort bygebragt, maer qualijk; alſoo een vrywillige afſtant was, hoedanige ackoorden, om achterdeel niet konnen worden verbrooken, ſchoon over de helfte; nademael 'er geen prijs of gelt beding is geweeſt, *maer liberaelheit ende ſchenkagie.*

4. Gemeine ackoorden zijn dan ook als men een pleits ſaek daer rede ſententie van lagh, voor gelt afmaekt, ten ware het ackoort geſchiede binnen de tijdt van *appel*, of van *Revijs*, of van herſtellinge in't geheel, ſoo daer reeden toe was; want als dan de ſake noch is onſeeker ende pleit onderworpen. (c)

5. De ackoorden van pleit konnen worden aengegaen by de geene die haer krachtelijk konnen verbinden en die meeſters van haer eygen goedt zijn, maer voogden en bewinthebbers van vreemde goederen konnen het niet doen, *als om zeer dringende ende kennelijke reeden van nut ende voordeel*; (d) *ſelfs een vader, kan't niet anders doen*, ten aenzien van kinderen die onder zijn voogdije zijn, maer buiten vaderlijke macht; waer uit dan volgt, dat een *vader over kinderen goedt, die hy in de macht heeft, wel kan ackordeeren, als hy het doet om beſt wille, ende niet om haer goedt te verminderen.* (e)

6. Men mach van alle ſaken ackordeeren, *behalven, die verbooden zijn*, en het verbodt is van eenige dingen *abſoluit*, ende van eenige *in maten ende voegen.*

7. Abſoluit is het verbooden te ackorderen over alle miſdaden ende vuiligheeden, daer geen doot-ſtraffe by de wetten op geſtelt is: In tegendeel *is het geoorloft te ackorderen over alle miſdaden, die aen het leven geſtraft worden.* (f)

8 Om dat de wet-gever niet heeft willen beletten of ſtraffen ſodanige, die niet geſocht hebben, als haer leeven te bergen, want de doot zijnde een quaet ten aenzien der natuire oneyndelijk en ſchrickelijk, ſoo kan men niet qualijk neemen, dat een menſche ook aen de doot ſchuldig zijnde, tracht ſijn ziele te redden of uitſtel te bemiddelen. (g)

9. Want of wel ſodanig ackoort, de ſchuldige mach bevrijden van het vervolg des bloet-wreekers, ſoo kan het doch een dootſchuldige niet bevrijden van de ſtraffe, *byſonderlijk heedenſdaegs*, dewijl het recht van klagen over miſdaden alleenlijk gebruikt wort by den *Procureur Generael*, die de handen door ſulk ackoort niet zijn gebonden, ende die

(c) *l. 7. pr. l. 11. ff. de Tranſact. l. 32. C. eod. Tut. vid. Wiſſenbach. ad tit. ff. de Tranſact. n. 7. 1. C. de bon. mat. l. ult. §. 4. C. de bon. quæ. lib. ff. de bon. eor. qui ante ſent.*

(d) *l. 46. §. ult. ff. de adminiſtr.*

(e) *l. 10. ff. eod. Sande 2. 7. 4. l.*

(f) *l. 18. C. de Tranſact.*

(g) *l. 1.*

die ſelfs in geenderleije wijſe mach ackordeeren, of het moeſte zijn met kenniſſe van den Rechter, by *compoſitie* ſoo genoemt.

10. Van doodelijke miſdaden wort echter uitgenoomen het overſpel nae de ſtellinge der Keyſerlijke rechten, die dit ſtraffen met de doodt, waer van die 't aengaet niet mach ackorderen, *om dat het ſoude gelijken nae koppelary en hoereweerdy.* (h)

11. Wie dan over mindere miſdaden ackordeert die begaet *falſiteit* (i) en wort ook gehouden als bekent hebbende ſijn miſdaet; *evenwel die met goede woorden yemant beweegt heeft, dat hy hem niet ſoude aenbrengen, wort deſwegen niet beleedigt*, om dat ſulx mede al te hardt ſoude zijn. (k)

12. In maten ende voegen is verbooden te ackorderen *over levens onderhout by Teſtament gemaekt*, 't welk niet mach geſchieden als ten overſtaen ende met goetvinden van de overigheit, maer van onderhoudt 't welk yemant *by contract ende handelinge onder leevende* toegezegt is, mach wel worden geackordeert. (l) Reden van onderſcheidt is, om dat de Wet meer ſorge draegt, ten einde de wille der overleedene moge worden nagekomen, als de overeenkomingen der leevende, die ſelfs daer op mogen ende konnen letten.

13. Ook is alleen verbooden van toekomende onderhout te ackorderen en niet van't geene verby ende reede verſcheenen is, om dat het oogemerk van't verbodt is, dat de geene dien het onderhout is gemaekt, door præſentatie van gereede penningen zig niet ſoude laten berooven van ſijn lijfs nood-druft, *het welke nopens het verleedene, geen bekommeringe heeft:* daerom is ook niet verbooden *het gemaekt onderhoudt vergeefs quijt te ſchelden*, want niemant gelooft wort dat te ſullen doen, als die het onderhout niet meer van nooden heeft. (m)

14. Ten tweeden, over queſtien die uit Teſtamenten ende Codicillen voortkoomen mach men anders niet ackorderen, als beyderzijdts wel ingeſien hebbende het inſtrument der laeſte wille ſelfs; ſulx niet geſchiedt zi nde heeft het ackoort geen verbindens macht *ſoo verre de wille des overleedenen niet wel is bevat geweeſt*, de reeden is, al wederom, voor-ſorge om te doen gelden de wille der overleedenen. (n)

15. Ackoort wettelijk getroffen zijnde wort by de Wet zeer krachtelijk onderſteunt, om dat er niets heilſamer is, als pleit-ſaken neer te liggen. daerom wort de twiſt altoos verſtikt gehouden, ſchoon ook

(h) *d. l.* 18. (i) *ibidem* (k) *l.* 6. §. 3. *ff. de his qui infam. l.* 7. §. 14. *de furt.*
(l) *l.* 8. *d. tit. de Tranſact.* (m) §. 2. *d. l.* 8. (n) *l.* 6. *l.* 3. § 1. *ff. de Tranſact*

naderhandt klaer bewijs mochte voor den dach komen uit nieuws gevondene brieven, dat het anders met de ſake gelegen is geweeſt, als partijen hadden gemeint, *behalven weeſen ende gemeine Landt-of Stadts ſaken, die wegens nieuwe gevondene bewijſen konnen hervat en op nieuw betwiſtet worden.* (o)

16. Anders kan't niet geſchieden, al was'er doolinge geweeſt ontrent het geheele fundament van't ackoort, (p) *by exempel* indien yemant geackordeert was, dat hy als erfgenaem ſoude betalen duiſent guldens aen een ſchult-eyſcher van de overleedene, ſoo moet hy tellen, ſchoon hy konde bewijſen, dat hy geen erfgenaem was, en daer in bedroogen ware geweeſt, *te weeten, niet door toedoen van partije.*

17. Maer de Crediteuren ſouden hem ceſſie moeten geven tegens den waren erfgenaem, of hy ſoude ook buiten ceſſie den erfgenaem konnen aenſpreeken, met actie van onderwondene ſaken in't latijn *negotiorum geſtorum.*

18. Veel min kan pleits-ackoort vernietigt worden, als de doolinge niet in feiten, maer in rechts kenniſſe beſtaet, *Exempel*; Barent Meilema *cum ſocio* weſende volle broeders kinderen van een overleedene, waren verackordeert met Jurjen Jeltes en andere half-broeders kinderen, om haer wegens haer pretenſien tot de erveniſſe, te geven duiſent guldens, hierom aengeſprooken zijnde brengen in, dat het *ſonder oorſake* gemaekt was, alſoo den half-broeders kinderen niet een ſtuiver van de erveniſſe toequam; Sy zijn gecondemneert in cas d'appel. *de* 27. *Octobr.* 1640. *Nauta.*

19. Jae doolinge of bekortinge over de helfte kan ook qualik reeden tot vernietinge geeven, jae ook niet al was yemant viermael over de helfte bekort, ſoo als de Wet ſpreekt (q) ende het remedie dat in koop tot deſen eynde gegeeven wort, heeft hier geen plaets, gelijk voor deſen is gezegt.

20. Soo echter yemant nae gemaekt ackoort zich beriep op ſulk' een verveerlijke bekortinge en mis-verſtant, het ſoude konnen geſchieden, dat men de herroepinge toeſtont. Soo verhaelt *Nauta*, dat het Hof voor vaſt geſtelt heeft, in deſe ſaek. yemant een uitſpraek van goede mannen hebbende voor goedt gekent ende aengenoomen, dat ſoo veel is als pleits-ackoort, als hy 't ſoude teekenen ende noch eens las, wierp hy de penne wech ende wilde niet teekenen, zeggende, dat hy't ſoo niet

(o) *l.* 19. *C. de Tranſact. l.* 35. *ff. de re judic. l. un. C. ſi adverſ. tranſact.*
(p) *l.* 65. §. 1. *ff. de Condict. Indeb. l.* 23. *C. de tranſact.* (q) *l.* 78. §. *ult. ad Sc. Trebell. d. l.* 23.

niet hadde verſtaen ende dat hy ſoo doende over de helfte was bekocht. Edoch in het bewijs te kort ſchietende wiert hy evenwel gecondemneert, *Doede Hendrix Reducent ende Hans de Fries cum ſoc: Reduceerde 15. Julij* 1636.

21. Te weeten; ackoort ſtaet vaſt, ſoo haeſt partijen 't eens zijn met woorden ende meininge, ſchoon noch geen ſchrift of verteekeninge geſchiedt zy, *gelijk meermalen is gezegt ende gezegt ſal worden.* (r) Berou ſchoon terſtont nae 't getroffen ackoort wort niet aengenoomen of 't moeſte zijn *gelijk rede gezegt is*, om beeteringe over de helft, *in dit geval.*

22. Wanneer echter yemant door bedroch tot ackoort is gebragt of door falſche inſtrumenten miſleidt, ſoo is het ackoort van geender weerden, of immers hy kan het ſelve door aenſpraek van bedroch vernitigen ende het geene by hem betaelt is weder eyſchen, of met *exceptie* de vervullinge des ſelfs ontkomen.

23. Als yemant voljarig zijnde een ackoort met eede beveſtigt, ende evenwel het ſelve niet en houdt, ſoo verlieſt hy (ſ) niet alleen ſijn actie, die hy te vooren hadde, ende moet wedergeven wat hy heeft ontfangen, maer hy moet ook betalen de breuke die daer op geſtelt mach zijn; ende wort noch eerloos daer toe.

24. In deſe en andere ackoorden gebeurt dikwils, dat achter aen, een generael ſlot gevoegt wort, *dat mits deſen alle queſtien van partijen geſleeten en afgedaen ſullen zijn.* de vraeg is, of met die woorden uitgeſlooten zijn alle aenſpraeken, die om ſaken daer in niet gemelt, naderhandt mochten worden opgeheeven? wort geantwoott, indien te vooren uitgedrukt is van wat ſake het tegenwoordige ackoort ondernoomen wordt, ſoo kan ſulken algemeinen ſlot niet verder uitgeſtrekt worden, *als tot de pointen te vooren genoemt*, maer als van aenbegin blijkt, dat partijen niet van ſeekere pointen, maer alles wat tuſſchen haer mochte zijn, hebben willen ackorderen, ſoo kan naderhant geen ſaek opgehaelt worden, die ten tijde van 't ackoort al was gebooren, ende weete ſoo beyderwijſe by den Hove wel te zijn geweeſen. (t)

25. Ende in 't algemein is aen te merken, dat hoewel pleits-ackoorden zeer begunſtigt worden om ſtant te grijpen, *ſoo worden ſy nochtans niet begunſtigt in haer uitſtreckinge*, maer men houdtſe dientenevens te zijn van eng recht, geenzints konnende getrocken worden tot het geene niet gedacht, ofte liever niet uitgedrukt is, *ten ware het tegendeel, uit de giſſingen en omſtandigheeden konde worden afgenoomen.* (u)

(r) *l.* 39 *C. de Tranſact.* (ſ) *l.* 41. *C. de tranſact.* (t) *l.* 31. *C. de Tranſact. A. Faber. ad tit. C. de Tranſact. def.* 6. (u) *arg. l.* 3. *in pr. l.* 9. §. 1. *& 2. ff. de Tranſaction.*

26. Uit pleyts-ackoort wort actie gegeeven, aen den geenen die gelt bedongen heeft, *ten eynde de gedaegde ſal worden verklaert hem ſchuldig te zijn de ſumma van ſoo veel hondert guldens*, ter ſake van't ackoort over die ſaek, op ſulk een tijdt gemaekt; *ende dienſvolgens gecondemneert de gemelte ſomma, of anders het geene bedongen is te doen hebben ende te betalen, met koſten, ſchaden en intereſſen.*

27. Gy kont ook u voorige actie, die gy tegens een anderen hadt, weder op nieuw aenſtellen, wanneer hy het geene verackordeert is, niet wil nakoomen, ſchoon gy in het ſlot van het ackoordt haddet verklaert U recht t'eenemael af te ſtaen (u) want ſulx niet anders genoomen wort als op voorwaerde geſchiedt te zijn, *ſoo verre de ander ſijn deel waer nam*; en is ſoo by den hove verſtaen, in de ſake van *Jelle Tietes reducent contra Cornelis Dames reduceerde.* ſy waren geackordeert door tuſſchen koomen van baerſluiden, dat Cornelis aen Jelle, in betalinge van ſeekere gelt-ſchult, ſoude geeven ſoo veel lopen haver tot 28 ſtuvers yder, leggende in ſijn berg, mits dat de haver binnen zes weeken ſoude worden geleevert, *Cornelis de ſelve aen een ander hebbende verkocht, is Jelle toegelaten om ſijn voorige actie op nieuw aen te ſtellen den* 18 *October* 1676.

28. Dit gaet echter ſoo precijs niet, dat, als de tijdt verby is terſtont het ackoort ſoude krachteloos zijn, *indien de geene die in gebreeke is, het noch kan en preſenteert nae te koomen*, gelijk dan mogelijk in voorig geval ſoo niet ſoude geweeſen zijn, indien Cornelis de haver die hy hadde aengenoomen te leeveren, nae de ſes weeken noch hadde gehadt; want dan had de ander tot het leeveren van de haver konnen ageeren, maer ſoo wel ende ſoo licht niet tot vernietinge van het ackoort, *ten ware ſulx uitdruckelijk ware bedongen geweeſt, dat terſtont, nae de tijt in het ackoort uitgedrukt, het verackordeerde niet nae-gekoomen van geender weerde ſoude zijn*, of dat de ander de preſentatie eerſt dede, nae de *litis conteſtatie*, want dan op den nieuwen eyſch recht moet gedaen worden, als weſende partijen daerop eeniger mate door de *litis conteſtatie* van nieuws overeengekoomen. Is echter deſe ſake niet buiten bedenken ende aenzien van omſtandigheden. (w)

9. De ander die bedongen heeft dat hy van't pleit ſoude bevrijdt zijn, heeft niet alleen *exceptie van ackoordt*, als hy wederom aengeſprooken wort, maer kan ook *reconventie* aenſtellen, wegens ſijn koſten ende ſchaden die hy by het niet onderhouden van't ackoort heeft gehadt, en

(u) *l.* 14. C. *de Tranſact. l.* 27. *in pr. ff. de Inoff. teſtam.* (w) *dix. ad tit. ff. de Tranſact. in fin.*

ende geleeden, noch ſal hebben, ende lijden; hy kan ook ſijn party aenſpreeken nevens *preſentatie* van't bedongene gelt, om over het ackoort onderling gemaekt *een inſtrument in forma* te doen ſtellen, of anders *quitantie* van ſijn voorig recht te paſſeeren. Over de breuken beyderzijdts, is van gelijken d'eene ſoo wel als d'andre actie geſchapen; edoch intereſſen worden uit ackoorden niet gegeven, als bedongen zijnde, ofte nae eyſch in rechte gedaen, *gelijk uit het Capittel van woeker ſal* konnen worden verſtaen.

XVI. Kapittel.

Van gelt en verbruikleeninge.

Hoe meenigerley leeninge daer zy. ende wat leeninge om te verbruiken is, en't onderſcheydt van andere ſoorten van leeninge. Wie uit deeſe leeninge verbonden ende verbooden wort. Mitſgaders actie daer uit.

1. DUs verre van de *Contracten*, die door bloote overeenſtemminge geſchieden, daer zijn meer van die ſoorte, maer die hebben of geen vaſte namen, of ſy zijn *aenhang ſels van andere Contracten*, waer van wy op hun byſondere plaetſen ſullen handelen. (a)

2. Volgen die in Saeks leeveringe beſtaen, welke zijn *Leeninge, Bewaer-ende Pand gevinge.*

3. Deſe hebben geen kracht, eer de ſaeks leeveringe is geſchiedt, invoegen als yemant heeft belooſt, gelt van een ander te ſullen neemen op intereſt, hy daer nae niet gehouden is, het ſelve te neemen. (b)

4. Leeninge is driederley, *Bruik-Beed-en verbruikleeninge.*

5. Wy ſullen eerſt van 't laaſte ſpreeken, Verbruikleeninge is; *Alſmen aen een ander geeft waren, die in getal, maet of gewichte beſtaen, om te verbruiken, mits even ſoo veel ende ſoo goedt van die ſoorte wederom te geven, ſonder winſt.* (c)

6. Dit beſtaet dan in gelt, ſampt eet-en drink-of andere verteerende, ook

(a) *Dix. ad tit. Inſt: de Obligat: quæ Re contra: in pr. & poſit: 17. cum ſeqq: ubi de Commodato.* (b) *l. 30. ff. de reb. cred.* (c) *Dix. ad d. tit: Inſt: de Oblig: quæ re Contrah: poſit: 2. & ſeqq.*

ook wel in duirſame *waren*, als ſy getelt of gemeeten ende even ſoo goedt konnen weder-gegeeven worden, gelijk *doek*, *laken*, *boeken van een uitgeevinge*. en diergelijke.

7. *Om te verbruiken*; ſonder dat men kan bedingen om het ſelve lichamelijk weder te hebben, *want het dan bruik-leeninge wort*, ende alhier wort de eigendom van't goedt overgedragen; dies ook het gevaer, indien 't verlooren gaet, op den leener aenkoomt, die verbonden is.

8. *Even ſoo veel ende ſoo goedt wederom geven*; binnen ſeeckeren tijt, of tot vermaninge altoos; kan 't ſoo goedt niet weder-gegeeven worden, ſoo moet men het *intereſt* wardeeren.

9. *Van die ſoorte*, weit voor weit, rogge voor rogge, wijn voor wijn; ook rijnſche voor rijnſche, franſche voor franſche, geldt voor geldt; ende ſoo de *ſpecie* is uitgedrukt; moet het in de ſelve *ſpecie* zijn, anders de ſelve *ſomma*, ſonder te zien of 't geldt ondertuſſchen is afgezet of niet.

10. Kan ook klein geldt voor groot worden gegeeven, als de ſpecie niet uitgedrukt is; *mits* alles *ſonder erg of liſt en merkelijke ſchade* van *Leen-gever* geſchiede. (d)

11. *Sonder winſt*, want dit is een Contract om weldaed en liefde te oeffenen; maer de gierigheit der menſchen heeft allenthalven den *Woeker* onder den naem van *intereſt* hier by gevoegt; die niet anders kan worden geëyſcht, als uit kracht van affonderling beding, waer van elders.

12. In dit Contract wort de eygendom, zeggen wy, van het geleende overgedragen, dienſvolgens ook het perijkel, ingevalle het geldt, of de geleende waren verlooren gaen, moetende niettemin die het ontfangen heeft, even ſoo veel wederomme geeven, als hy ontfangen heeft. (e)

13. Ende gelijk gezegt is, *even ſoo veel*, ten ware bedongen was, dat hy minder ſoude wederom geven, als hy ontfangen hadde, *want ſulx de leener niet verbooden is*; indien hy het ſoo begeert. (f)

14. Maer bedingſt van *meer te ſullen wederom geeven*, als 'er ontfangen is, kan geen voortgang hebben, *ſelf niet als woeker*, want gelt-leeninge is een contract van weldaedt, in ſijn eygen natuir, de woeker koomt 'er by door middel van een ander contract, *ende nieu bedingſt*, gelijk wy nae deſen ſullen hooren; behalven dat ſaeks leeveringe behoort tot het weeſen van dit contract, en wat *meer* is kan *de ſelve ſake* niet zijn. (g)

15. Daer-

(d) *l.* 99. *ff. de Solution.* (e) *l.* 16 *l.* 41. *ff. de reb. cred. l.* 11. *C. ſi cert. pet.*
(f) *l.* 11. §. 1. *ff. de reb. cred.* (g) *d. l.* 11. §. 1.

15. Daerom als yemant *duiſent guldens* leent, ende hy belooft *ellef hondert* wederom te geeven, die is niet meer als tot duiſent verbonden, (h) edoch ſoo het meerdere niet te boven ging de gewoonlijke intereſſen, ſoo ſoud'er heedenſdaegs lichtelijk *præſumptie* vallen, dat de meininge was geweeſt, om het overſchot in plaets van woeker te neemen.

16. De verbinteniſſe moet zijn om het goedt in de ſelve ſoorte weder te geven, niet de eygenſte ſtucken welke geleevert zijn, maer van de ſelve ſlag, *hoewel niet verbooden is de ſelve ſtucken wederom te geven*, maer kan ſoo niet bedongen worden. (i)

17. Het moet ook in de ſelve goedtheit, niet erger noch ſlechter weder gegeeven worden, *het welke nergens ſoo wel als in gelt te paſſe koomt*, want tuſſchen andere dingen gemeinelijk al eenig onderſcheidt gevonden wort, jae ſelve in gelt wort op veel plaetſen al groot onderſcheidt beſpeurt, byſonderlijk in Hoogduitſlant ende de aengrenſende landen.

18. In't algemein ſtaet vaſt, alſmen een ſeeckere ſomma gelts heeft uitgeleent, ſoo moet de ſelve ſomma wederom geleevert worden, ſonder onderſcheidt, wat ſoorte van munte het is, mits de Crediteur daer even ſoo veel voor koopen kan, als voor de andere ſlag van munte, dien hy gegeeven heeft, (k) ongeveerlijk, is het genoeg, dat de ſchuldenaer de ſelve ſomma uitmaekt, een kleintje niet gereeckent, zegge doorgaens, die hy ontfangen heeft, al was het van't ſlechſte gelt.

19. Indiervoegen kan doorgaens geen betalinge worden geweigert die in klein gelt, ook wel in kooper gelt, al was het een groote ſomma aengebooden wort, ſoo nochtans, dat een Rechter ziende, dat het uit boosheit, ende om te quellen geſchiede, wel anders ſoude konnen ordonneeren; komende daer noch by die reeden, *dat het klein gelt geſlagen wort, om geringe waren te koopen, of om groote ſommen effen te maken ende niet om de ſelve ganſchelijk af te doen.* (l)

20. De innerlijke goedtheit ofte ſtoffe van goedt, wort niet ingezien of ſy meer of minder is, als ten tijde van de uitleeninge, *maer alleenlijk de uiterlijke weerdije die daer op geſtelt is*, en daer het voor wort uitgegeeven. (m)

21. Heeft yemant bedongen, dat hy even in de ſelve munte ſal betaelt worden, als hy heeft aengetelt ende het ſelve ſtaet uitgedrukt,

(h) *d. l.* 11. (i) *pr. Inſt. de Obligat. quæ re contrah.* (k) *l.* 99. *ff. de Solution.*
(l) *vid. Molin. tract. de Uſur. num.* 754. (m) *Molin. de tract. n.* 759.

ſoo moet ook de ſelve munte geleevert worden, *ſchoon ſy in middeler tijdt afgezet of opgeklommen mochte zijn*, het welke dan is profijt of ſchade voor een van beiden, niet anders als het in koorn, wijn, ende diergelijke waren toegaet, wanneer ſy geleent zijn geweeſt.

22. Gelt of verbruik-leeninge kan worden aengegaen by alle die meeſters van haer eygen goedt zijn, het ſy Steden ende andere gemeenten, of ook particuliere perſoonen.

23. Kinderen in vaders macht zijnde, alhoewel uit alle Contracten ende miſdaden konnen worden verbonden, ſoo is nochtans rechtens, dat ſy geen gelt mogen leenen, 't welk verbooden is, door een wet, die genaemt wort, *Senatus-Conſultum Macedonianum*, welk alleen van gelt ſpreekt; andere dingen mogen ſy wel leenen, *ten ware het geſchiede, om de wet onnut te maken, gelijk of yemant eenig ander goedt* aen ſoons of dochters die noch in vaders macht zijn, gaf, om dat goedt te verkoopen, ende 't gelt te behouden. (m)

24. De reeden van dit verbodt is, om dat de kinderen door gelt op te neemen buiten haer vaders kenniſſe, lichtelijk miſleidt en tot gevaerlijke aenſlagen, ook temet tegen haer ouders leeven verrukt worden, om welke reeden ſy ook de *exceptie* van deſe wet niet konnen afzeggen ofte *renuntieren*, 't welk anders een yeder kan doen, nopens het geene tot ſijn voordeel is ingevoert. (n)

25. Daer zijn eenige gevallen, in welke het verbodt van deſe wet, geen plaetſe heeft, Eerſtelijk, *ten aenzien van de kinderen*, als ſy *Krijgſmans* eygentlijk of oneygentlijk goedt hebben, als ſy geveinſt hebben haer eygen man te zijn, of ook in 't openbaer voor ſoodanig zijn gehouden, ten 2. *ten aenzien van de vader*, ſoo hy 't bevoolen, geweeten, voor goedt gekeurt, ofte genot daer van gehadt heeft, ten 3. *weegens de ſake ſelfs*, als het gelt tot nutlijk gebruik is aengewent, gelijk tot ſtudien, als mede tot nootſakelijk houwelijks goedt, ten 4. *ten aenzien van die gelcent heeft*, ſoo hy minderjarig is, en ſoo hy niet geweeten heeft, dat het een ſoon in vaders macht was. (o)

26. Maer de gelt-leeningen van Steeden ende Gemeenten hebben geen kracht; als wanneer geblijkt, (p) dat het gelt ten gemeinen beſte is aengewent, anderzins moeten de geene die het gelt opgenoomen hebben alleen aenhouden; de particuliere burgers, konnen daer voor niet aengeſprooken worden, of het moeſte een Stadt zijn, die de rechten van Oppermacht oeffende, ten minſten die macht hadde, om

(m) *l. 7. §. 3. ff. de Sc. Macedon.* (n) *l. 1. ff. de Macedon. l. pen. C. de Pactis.*
(o) *Dix. in Prælect. part. 1. lib. 4. tit. 7. n. 12.* (p) *l. 27. ff. de reb. cred.*

om de burgers ende haer ingezeetenen gelt of ſchattingen op te leggen, *waer van noch op een ander plaetſe nader geſprooken ſal worden.*

27. Rechters ende Overigheden mogen geen gelt opneemen van de geene die voor haer yets te doen hebben, *by peene van banniſſement voor beide contrahenten*, (q) hier toe kan gebracht worden, dat Deurwaerders geen verſchot mogen doen aen de partijen, daer ſy commiſſie op hebben, noch haer ſalaris veranderen in ſchuldt van geleent gelt. (r)

28. Als yemant gelt heeft geleent, dat hy niet vermochte te vervreemden, gelijk een minderjarige, en andere onder voogden ſtaende, ſoo heeft het in't eerſt geen kracht van leeninge, *maer als de leener het gelt, of ander geleende waer, ter goeder trouwen heeft verbruikt*, (ſ) ſoo krijgt het leenens kracht, maer indien hy het ter quader trouwen heeft verbruikt, wel weetende, dat de perſoon onder voogden ſtondt, ſoo wort hy aengeſprooken, als of het ſelve gelt noch onder hem was, om het ſelve met woeker weder over te leeveren, daer anderzins leen geen woeker geeft, als uit bedingſt. (t)

29. Het ſelve is ook te verſtaen, als yemant een ander mans gelt te leen uitzet, op ſijn eygen naem, want dat is eerſt geen leen, *maer als't gelt verbruikt is*, ſoo kan hy, die't op ſijn naem geleent heeft, het ſelve weder eyſchen, ook wel eerder *indien hy bedongen heeft, dat het hem ſoude wederom gegeeven worden.* (u)

(q) *l.* 16. *C. ſi cert. petet.* (r) *Reſol. van den* 3. *Mart.* 1624. *art.* 8. (ſ) *l. ult. Inſt. Quib. alien. lic. l.* 11. §. *ult. d. t. de reb. cred. l.* 19. §. 1. *eod.* (t) *d.* §. *ult. ad Exhibend. actione.* (u) *l.* 11. §. *ult. cum ll. ſequ. d. tit. de reb. cred.*

XVII. KAPITTEL.

Van Bruik ende beedleeninge.

Wat bruik-leeninge zy ende het onderscheidt desselfs van verbruik-leeninge. Mitsgaders van beedleeninge en van aenspraek' hier uit geschapen, als ook van bruikleeninge, met exempelen daer toe dienstig.

1. HEt tweede Contract in overleeveringe bestaende, is *bruikleeninge*, 't welk is een overeenkoominge, waer door men aen een ander eenig tilbaer of ontilbaer goedt, sonder loon, toestaet te gebruiken, tot een seecker oogemerk of tijdt, met bedingst om dien tijdt verstreeken zijnde, het selve goedt wederomme te geeven.

2. Uyt dese beschrijvinge blijkt genoegsaem, hoe bruik en verbruikleeninge verscheelen, want alhier is verbinteniſſe om het eygenste goedt wederom te geven: in het ander wort even soo veel of de weerdije wederom gegeeven. (a)

3. Daerom kan bruik-leeninge niet bestaen in goedt, dat men telt, meet, ofte weegt, gelijk verbruik-leeninge.

4. Hier uit vloeit ook, dat in verbruik-leeninge de eygendom van het geleeverde goedt wort (b) overgedragen, maer in desen het gebruik alleen.

5. Dat in verbruik-leeninge het verlies van het goedt door ongeluk gebeurt, koomt tot schade van de schuldenaer, maer alhier is het verlies by ongeluk tot nadeel van de uitleener als eygenaer zijnde, (c) *mits de bruik-neemer gehouden zy tot de aldernauwkeurigste vlijt en sorge*, om dat dit contract alleen tot sijn profijt is aengegaen. (d)

6. Indien echter de bruik-leeninge tot beider profijt ware geschiedt, by exempel, indien gy my u silver-werk haddet geleent, tot een gastmael, dat wy te zamen bekosten souden, soo soude niet meer als middelmatige schult geboetet worden. (e)

7. Van bruikleeninge verscheelt ook beeds-leeninge in hel Latijn *Preca-*

(a) *pr. & §. 2. Inst. Quib. mod. contrah. obl.* (b) *d. §. 2.* (c) *l. 11. C. si cert. pet.* (d) *l. 5. §. 2. l. 18. ff. Commod.* (e) *l. 5. §. 10. d. l. 18. in pr. Commod.*

Precarium, wanneer men aen een ander eenig ding ter beede toeſtaet, ſoo lang het ons belieft, (f) 't welk van bruikleeninge daer in verſcheelt, dat het geene by bruikleeninge is toegeſtaen, kan niet worden wedergeëyſcht, als nae het eynde des uitgedrukten gebruiks ofte verackordeerden tijts, maer dat beedswijſe toegeſtaen is, kan alle oogenblijken weder opgeëyſcht worden.

8. Die beedswijſe een ding heeft, *is niet gehouden als aen bedroch en grove ſlofheit*, om dat de eygenaer zich moet wijten, dat hy het niet eerder heeft wedergeëyſcht; in tegendeel, als van bruikleeninge ſoo even is gezegt.

9. Uit beeds-leeninge koomt anders geen actie voort, als een Interdict ofte poſſeſſoir middel, *Ter beede genoemt* (de precario) waer door die het toegeſtaen heeft ofte ſijn erfgenaem ſpreekt aen den geenen die het goedt of recht ter beede bezit, om 't ſelve te ontruimen ende in voorigen ſtaet te herſtellen. (g) de erfgenaem des geenen, die het verſocht heeft kan ook worden aengeſprooken, (h) alhoewel hy het bezit-recht ter beede niet en heeft, want dat met de doodt uit is (i)

10. Deſe aenſprake kan altoos worden aengeſtelt, ſchoon 'er een tijt uitgedrukt is, tot aen welke de bidder het ſoude gebruiken, want ſul' een ackoort krachteloos is, om dat het ſtrijdt met elkanderen, ter beede yets te verſoeken ſoo lange het den eygenaer belieft, ende dan een ſeekere tijt te bedingen. (k)

11. Als de eygenaer nae het toeſtaen, dat ſelve goedt heeft overgedragen op een ander, ſoo heeft deſe de ſelve aenſpraek, die de voorige ſoude gehadt hebben, (l) niet uit overeenkomſte, want die raekt een derde niet, maer uit kracht van eygendom door d'overdrachte bekoomen, en om dat de verſoeker geen recht heeft om het goedt of het recht dat hem ter beede toegeſtaen is, te behouden.

12. Deſwegen kan dit interdict, om de poſſeſſie van 't vergunde goedt of recht weder te eyſchen, *ook tegen een derde bezitter worden aengeſtelt*, (m) maer zegge niet uit krachte van *contract* (*precarium* is geen *contract*) maer uit eygendom ende gebrek van bezitrecht in den houder ofte gebruiker.

13. De ſelve kan door geen verloop van tijt of *præſcriptie* dat goedt of recht ter beede toegeſtaen, verkrijgen, om dat daer toe van nooden is bezittinge uit eygener naem ofte voor hem ſelf, dat hy niet en heeft, (n) of hy moeſte door een nieuw voorgeeven het goedt ende het recht hem toegeſtaen, als ſijn vol-eygen, begonnen hebben te gebruiken.

14. Exem-

(f) *l.* 1. *ff. de Precar.* (g) *l.* 14. *l.* 8 §. 1. *ff. de Precar.* (h) *d. l.* 8 §. *ult.* (i) *l.* 12. §. 1. (k) *d. l.* 12. *in pr.* (l) *l.* 8. §. 2. *eod. tit.* (m) *arg. d. l.* 8 §. 2. (n) *l.* 2. *C. de præſcr.* 33. *vel* 40.

14. Exempel; partijen NN. waren buirluiden, elk bezittende een huis, waer van de voorige eygenaers deſe partijen vreemt, in den jare 1621. een acte gemaekt hadden, door welke de eygenaer van des Requireerdes huiſinge verklaerde een venſter te hebben geſtelt in de muir die beide huiſen gemein was, *ter beede*, met belofte van het ſelve tot vermaninge wederom wech te neemen. Dat venſter had' alſoo geſtaen over de 30 jaren, doch naderhant was het met planken dicht gemaekt, die d'er wederom afgebrooken waren in den jare 1671. Nu eyſchte de Requirant uyt krachte van die acte van den jare 1606. dat het venſter wech ende de muir wederom dicht ſoude gemaekt worden. hy behielp zich met de *immemoriale poſſeſſie*, met ſijn koopbrieven, ook met die van des Requirants huiſinge, die daer van niet melden, als mede dat de acte tuſſchen andere was opgerecht, die hem niet ſouden raeken *enſ.* Is verſtaen dat verloop van tijt geen recht konde geven in deſen, ook niet het ſtilſwijgen der koopbrieven, en dat een derde bezitter geen vol recht konde krijgen op het geene ſijn voorganger te beede gebruikt hadde, en dat hy daerom aen de aenſprake vaſt was; eyndelijk dat het nieuwe feit, waer mede hy de *preſcriptie* voor hem ſelf hadde konnen beginnen geen tien jaren out was, dies hy gecondemneert is het venſter wech te neemen. *Elſſe Jurjens Requirante*, contra de Burgemr: A. J. H. den 29. Septemb. 1680.

15. Uit bruikleeninge koomt voort tweederley aenſpraek, *directe* ende *contrarij*; *directe* is, waer door de uitleener ſijn goedt, nae den tijt of het oogemerk des gebruiks verſtreeken is ende eerder niet, wederom eyſcht, (o) met alle de ſchaden ende koſten door het vorderen of langer ontbeeren van het goedt gehadt ende geleeden, ook met de vruchten die uit het goedt mochten zijn voortgekoomen, ſoo geduirende het gebruik als naderhandt met de intereſſen van dien, *zedert de gedaegde is in gebreeke gebleeven van het geleende weder over te geven. enſ.*

16. Schade en verergeringe kan de uitleener eyſchen, ſoo verre door eenige ſchult van de gebruiker is by gekoomen, want de verſlimmeringe die 't goedt door behoorlijk gebruik heeft geleeden, valt niet op te zeggen, *om dat het onder die voorwaerde geleent is geweeſt.* (p)

17. De vrage is, ſoo wanneer het geleende goedt meer als gemein verergert is, of dan de uitleener het ſelve gehouden is wederom aen te neemen onder vergoedinge van de verergeringe, dan of de bruiker het moet behouden, en de geheele weerdije daer van betalen,

(o) *l.* 17. §. 3. *d. tit. commod.* (p) *l.* 5. §. 4. *l.* 10. *in pr. commod.* (q) *Wiſſenbach ad tit. commod.*

len, (q) ſchijnt onderſcheidt te moeten worden gemaekt, *of het goedt t'eenemael onbequaem is tot ſijn behoorlijk gebruik is geworden, dan of het daer toe noch wel gevoeglijk kan worden gebeeſigt*; in het eerſte geval ſoude de bruiker het goedt moeten houden, ende de ganſche prijs betalen, maer in het ander ſal hy konnen volſtaen met de betalinge van de verergeringe; *tot welken eynde raedtſaem is, als men eenig goedt uitleent, waer van men verſlimmeringe vreeſt*, het ſelve voor af te laten wardeeren, om daer nae de rechte *taxe*, lichter te konnen uitvinden.

18. De *contrarie* actie is geſchapen aen den leenbruiker, om weder te eyſchen, de koſten die hy, *meer, als tot ſijn gebruik noodig was*, heeft aengewent (want de *ordinarie* koſten, by exempel van peerts-voeder ende ſtallinge moet de bruiker ſelve dragen) ende voorts al wat ſchade hy kan by-brengen, dien-te-nevens te hebben geleeden. (r)

19. En deſe actie *contrair*, kan of by maniere van *reconventie* worden aengeſtelt, of ook by rauwe *actie*, ſoo als het te paſſe mach koomen. (ſ)

XVIII. Kapittel.

Van bewaer-geevinge.

Beſchrijvinge van bewaer-geevinge en d'aenſpraek daer uit geſchapen. Mitſgaders van de ſchultboetinge. des aenneemers. Byſonder recht van bewaer-geevinge uit jammerlijke oorſaken enſ.

1. HEt derde contract door ſaeks leeveringe, is *bewaergeevinge, wanneer men eenig tilbaer goedt, aen een ander geeft te bewaren, met beding van dat eygenſte goedt wederomme ter handt te ſullen ſtellen.*

2. Wy zeggen van *tilbaer* goedt, want als vaſte goederen yemant te bewaren worden gegeeven, ſulx wort voor *laſt-geevinge* gehouden. (a)

3. De waerneemer is gehouden het goedt t'allen tijden wederomme te leeveren, ſoo dikwils het geeyſcht mach worden, *ſchoon dat'er een ſeckere*

(r) *l.* 18 §. 1. *& ſequ. eod.* (ſ) *d. l.* 18. §. *ult. & l.* 17. §. 1. (a) *dix. in prælect. ad tit. Inſt. de obligat. quæ re contrah. n.* 9. *& ad tit. ff. depoſ.*

kere tijdt mochte bedongen zijn, dat het goedt in bewaringe ſoude blijven, want ſulk bedingſt verſtaan wort tot voordeel van de bewaer-geever te zijn gemaekt, dienſvolgens moet de bewaerder aen ſijn kant de tijt uithouden. (b)

4. Hier uit koomt ook voort tweederley actie *directe*, ende *contrarij*: *directe* aenſpraek heeft de bewaer-geever om 't betrouwde weder te eyſchen, als het hem belieft, met alle vruchten ende profiten daer uit voort gekomen, benevens koſten, ſchaden, ende intereſſen door wanleeveringe veroorſaekt.

5. Mitſgaders alle ſchade, die aen het goedt mochte zijn gedaen *door bedroch en groote ſlofheit* van de bewaerder, want verder is de ſelve niet gehouden, om dat dit contract alleen ſtrekt tot profijt van de bewaer-geever, die zich ſelve moet wijten, indien hy ſijn goedt, aen een ſlof of reukeloos menſche betrouwt heeft; evenwel, indien het bleeke, dat de bewaerder meer ſorge voor ſijn eygen goedt hadde gedragen als voor het geene, door een ander, aen hem betrouwt was, hy ſoude moeten bloeden, als weeſende niet buiten achterdocht van bedroch. (c)

6. Somtijts is hy ook ſonder onderſcheidt aen middelmatige neerſtigheidt gehouden, te weeten, als hy een erkenteniſſe van gelt daer voor ontfangt, jae wel kan hy tot de aldernauwſte ſorgvuldigheit verplicht worden, wanneer hy zich van ſelfs aengeboden heeft, eyndelijk ook wel tot het gevaer ofte perijkel van ongeluk, *by aldien het ſelve uitdruckelijk bedongen is.* (d)

7. Het ſelve heeft ook plaetſe, wanneer eenig goedt, *dat men telt, meet, of weegt*, by yemant is neergeſtelt, met beding, om even ſoo veel van de ſelve ſoorte wederom te geeven, het welke is een bewaer-geevinge wel verre te buiten gaende de eygenſchap van dit *contract*, ende zeer nae koomende aen *verbruikleeninge*, maer echter behoudt het eeniger maten de eygenſchap van bewaergeevinge, ten aenzien van ſijn begin; *ſulx uit trage weder-leeveringe van't betrouwde goedt, intereſſen van woeker koomen te loopen*, het welke in verbruikleeninge niet en geſchiedt, *gelijk hier boven gezegt is.* (e)

8. Daer is noch een ſoorte van bewaer-geevinge, die de toenaem heeft van *Jammerlijk*, (f) welke is, als men ter oorſaeke van vier of wa-

ter-

(b) *l.* 11. *C. depoſit l.* 1. §. 45 *& ſequ. ff. Depoſit.* (c) *l.* 3. *d. tit. Inſt. l.* 1. § *ult. depoſ. l.* 1. §. 2 *Commod. l.* 32. *ff depoſit.* (d) *l.* 1. §. 26. *depoſ l.* 1. §. 24. *ff. de vi bon. rapt. l.* 1. §. 35. *depoſ l.* 12. §. *ult. eod. junct. l.* 23. *d. R l.* (e) *l.* 24. *depoſ. junctâ l.* 10. *C. de jur. dot.* (f) *Depoſitum miſerabele.*

ternoodt, van ſchipbreuk, van huiſval, inval der vyanden ende van oproer eenig goedt aen een ander geeft te bewaren.

9. Deſe ſoorte heeft dit byſonder, dat ſoo verre de bewaerder ontkende het goedt te hebben ontfangen, of dat hy eenig ander bedroch daer ontrent hadde gepleegt, de ſelve dubbelt ſoude moeten wederomme geeven. (g)

10. De *contrarie* actie wort gegeeven aen den bewaerneemer wegens onkoſten, ſoo klein als groot, die hy mach hebben gedaen, als mede ten eynde het goedt by de ander wederom ſal worden overgenoomen, te weeten, ſoo het niet is voor den tijt die van aenbegin verſprooken was, voorts met koſten, ſchaden, ende intereſſen. (h)

10. Noch is 'er een derde ſoorte van bewaergeevinge, *ſequeſtratie* genoemt, welke is van goedt, daer om gepleit of getuiſtet wort, en dat ondertuſſchen by een derde wort bewaert. (i)

12. Men wil dat *ſequeſtratie* ſoo wel van vaſticheeden als van roerlijk goedt kan geſchieden, hoewel in Rechten daer geen blijk van is, maer echter laet het gebruik en eygenſchap der ſake ſulx wel toe; mits dat die ſlach van *ſequeſtratie*, dan een contract op haer ſelfs is, ende niet en behoort tot de *bewaergeevinge* hier boven gemelt.

13. *Sequeſtratie* is of gewillig of nootſakelijk. gewillig, die by toeſtemminge van partijen geſchiedt, nootſakelijke die van de rechter gebooden wort, en deſe krenkt partijen niet in haer recht noch ook in de bezittinge, gelijk dan bewaergeevinge de bezittinge noyt verandertt, *behalven de gewillige ſequeſtratie*, *wanneer* partijen dier meininge zijn geweeſt, dat de bezittinge middeler tijt voor geen van beyden ſoude loopen. (k)

14. Nootſakelijke *ſequeſtratie* is, of, van goedt, dat men telt, meet, en weegt, of van andere ſtuk-goederen om ſoo te ſpreeken: van deſe ſoo tilbaer als ontilbaer, is de *ſequeſtratie* om gewigtige reedenen wel geoorloft, Te weeten als 'er gevreeſt wort, dat partijen aen malkander ſullen geraken tot feitelijkheit, als een houder van tilbaer goedt in achter-docht is van te willen vluchten, ende geen borg kan ſtellen, ſelve kan ook een vroumenſch daer heftelijk om gevrijet wort uit vreeſe van te beſchadigen of wechvoeren, *geſequeſtreert* worden. (l)

15. Maer die alleen begeert of zegt eenig dink te moeten bezien, die kan

(g) §. *ult. Inſt. de Oblig ex quaſi contr. l.* 1. §. 1. 2. *& 3. ff. depoſ.* (h) *l.* 23. *eod. tit. l.* 1. §. 45. *eod.* (i) *l.* 111. *d. V. S.* (k) *l.* 17. *d. tit. depoſ. l.* 39. *ff de Acquir. poſſ.* (l) *per l.* 13 §. 2 *ff. de Uſur. l.* 7. §. *ult. Qui ſatiſd. cog. arg. l. un. C. Quib. ad libert. proclam. l. un. C. de Aſſert. toll.*

tot *sequestratie* niet concluderen, maer alleen tot *exhibitie hoewel op dat onderscheidt niet altoos ten nausten gelet wort.*

16. Van gelt en andere meet-ende telbare waren, is 'er een Wet, (m) die de *sequestratie* verbiedt, soo om dat dingen, die niet bestaen in vaste stucken, maer in een seekere somma niet konnen worden wechgedragen, en het hard is yemant van sijn bezit te berooven eer hy gedoemt is, als ook, om dat gereede penningen by den Rechter zijnde *gesequestreert* door verscheidene partijen, het selve gelt lichtelijk voor een gedeelte kan worden vermindert end' in onkosten versmolten, tot groot nadeel van de geinteresseerde partijen, gelijk de eervarentheit niet dan al te veel leert in *consignatien.*

17. Uit de sequestratie koomt ook voort *directe of contrarie* aenspraek. *directe* heeft de geene, die door ackoort ofte door uitspraek van rechters of goede mannen, het *sequestreerde* gelt of goedt mach toebehooren, ten *eynde het selve aen hem werde overgeleevert, met schaden ende interessen by ende nae weigeringe dies gehadt ende geleeden.* (n)

18. Van gelijken, indien het pleyt door *faute* van partijen niet voort ging, soo kan het gesequestreerde by den geenen, van welke het is afgekoomen, wederom gevordert worden. (o)

19. De *contrarie* actie wort gegeeven aen den bewaerneemer van het twistig goedt, ten eynde de geene, dien het goedt of gelt is toegewesen, het selve lichte ende ontfange, mits hem kost ende schadeloos houdende, ook hem latende genieten het *salaris*, dat, of by ackoort ofte by de Wet daer op is gestelt. (p)

20. Maer voor het eynde der sake kan hy zich niet ontlasten van het goedt of gelt onder sijn bewaringe gestelt, *ten ware zeer groote redden, by hem daer van wierden bygebracht*, (q) 't welk geschiedende soo soude het goedt door ordere van den Rechter onder een ander bewaerder moeten worden gebracht, ende niet aen een van beyde partijen worden overgegeeven.

21. Is het gelt verlooren geworden, soo is de bewaergeever *niet als uit bedroch en grove slofheit gehouden*, ten ware anders bedongen mochte zijn, *gelijk boven gezegt is*, of ook gelt voor bewaringe genooten wierde, *waer van mede hier boven.*

22. Van *sequestratie* verscheelt ook bewaergeevinge by twee of meer persoonen gedaen, die tot de uitkomste van wedtspel een overdrachte van een ampt of yets anders te doen, seeker goedt of gelt by een derde neerlig-

(m) *l. un. C. prohibita sequestr. pec.* (n) *l. 5. §. 1. l. 12. §. 2. deposit.* (o) *l. 9. §. 3. ff. de dolo malo.* (p) *l. 12. §. 2 d. tit.* (q) *l. 5. §. 2. eod.*

liggen, *met voorwaerde, dat hy het aen de overwinner ſal geven, of aen den geenen die dit of dat ſal hebben gedaen.* het koomt wel nae by *ſequeſtratie*, maer t'is het niet, om dat alhier niet getwiſt wort over het neergeleide goedt, maer het is eerder een onbenoemt contract, waer uit voortkoomt actie *van voorgeſchreeven woorden*, genoemt in't latijn *præſcriptis verbis*, waer van elders. (r)

23. Noch is'er een ſoorte gelijkkende nae *ſequeſtratie* en wort genoemt *namptiſſement*, waer door een ſchuldenaer, die handtbekenninge heeft gedaen, moet in rechte brengen ende tellen de penningen daer het handtſchrift van ſpreekt, volgens *ons Ordonnantie.* (f) 't welk niet tegenſtaende, wort naderhandt over de ſaek ten principalen gepleyt; edoch dit behoort ook tot een ander plaetſe, benevens het geene van conſignatien onder den Rechter meer te zeggen valt.

XIX. Kapittel.

Van verpandinge.

Welk' ende hoe verre de verpandinge een Contract is. Tweederley actie daer uit. dat Pandt-losſinge kan niet worden verjaert. Recht des Pandt-houders tegen de Schuldenaer.

1. HEt vierde contract door ſaeks leeveringe wordende gedaen is *verpandinge*, waer van hier boven is gezegt, dat ſy tweederley is, *hypoteek of pandt, in't byſonder* ſoo genoemt. Hypoteek is als het goedt blijft by den ſchuldenaer, ende pandt als het wort overgeleevert aen den Crediteur tot verſeekeringe van ſijn ſchult, ten eynde hy het ſelve ſal bewaren tot de volle betalinge toe, of anders verkoopen, om tot ſijn betalinge te geraken. (a)

2. Hier boven is al gezegt, dat de Crediteur geen profijt van 't verpande goedt kan trecken, ten zy hem ſulx door een byſonder ackoort zy toegeſtaen, waer van al mede geſprooken is, gelijk ook van de verkoopinge ende maniere van dien, ende eyndelijk van de *actie*

(r) *l.* 18. *ff. de Præſcr. verb.* (f) 3. *Boek. tit.* 15. *art.* 1. (a) *l.* 9. §. 1. *ff. de Pign. act.*

hipotekeer, die de Crediteur ook van de geleeverde panden heeft tegens een derde bezitter des ſelfs.

3. Ook is al gerept van de tweederleije actie, die tuſſchen den Debiteur ende Crediteur geſchapen is, welke hier alleenlijk te paſſe koomt, de ſelve is ook *directe* ofte *contrarij*.

4. *Directe* aenſpraek heeft de ſchuldenaer die het goedt te pande heeft gegeeven, ſoo haeſt als hy *Capitael ende Intereſſen* betaelt heeft, of præſenteert te betalen, *ten eynde de Crediteur ſal gehouden zijn, hem het verpande goedt wederom te geeven met de vruchten; ook de ſchaden, ende intreſſen door weigeringe dies gehadt ende geleeden; ook te boeten de verergeringe van't verpande goedt door ſlofheit bygekoomen*, want een pandthouder is tot middelmatige ſorgvuldigheit verplicht, ſoo als een goedt huiſvader gewent is te doen. (b)

5. Buiten betalinge van't geheele Capitael ende intereſſen, mitſgaders van alles wat hem koomt, ook uit andere oorſaken, behoeft de Crediteur het pandt niet wederomme te geeven, al wierde hem een ander beeter pandt of genoegſame borge gepræſenteert. (c)

6. Maer als hy borg of ander pandt aengenoomen heeft, ofte ſoo dikwils hy anders zich heeft laten te vreeden ſtellen, ook buiten betalinge, ſoo kan de Crediteur tot wederleeveringe van't pandt worden aengeſprooken. (d)

7. De Rechter ſoude ook een Crediteur wel konnen ordonneeren om een pandt, dat de ſchuldenaer ſonder groot ongerief niet konde miſſen, weder te geeven onder genoegſame borgtochte, of een ander pandt niet minder van weerdije, ſoo het ſchijnt, nae de algemeine plicht des Rechters. (e)

8. Dit recht van pandt weder op te eyſchen duirt ſoo lang, als het recht van betalinge te doen, het welke den ſchuldenaer in geenen tijde kan worden geweigert, *ſonder dat eenige verjaringe daer tegens loopt*, dienſvolgens kan ook dit recht van panden te loſſen noyt worden verjaert, ſoo lang het goedt by den Crediteur bevonden wort, al was het over de 30. jaren.

9. Maer het goedt verkocht zijnde, volgt van ſelve; dat het recht van loſſen uit is, *waer van hier boven al is gehandelt*, ſullende alleen hier by doen, dat de banken van leeninge doorgaens het recht hebben in deſe landen, dat ſy de panden niet langer behoeven te bewaren,

(b) *l. 9. §. 3. ff. de pignor. act. l 5. §. 2. ff. commod.* (c) *l. un. C. ſi ob chirograph. pecun. l. 6. §. ff. Quib. mod. pign. ſolv.* (d) *d. l. 9. §. 3.* (e) *Schotan. exam. ad tit. Quib. mod. pig. ſolv.*

ren, als een jaer en zes weeken, nae verloop van welke tijt sy opentlijk ten overstaen van de Rechter verkocht, ende het overschot aen de eygenaers of by gebreeke van dien aen den armen moet worden gegeeven. (f)

10. Actie contrair wort gegeeven aen den *Crediteur*, soo voor als nae het wedergeeven van het pandt, ten einde de schuldenaer hem sal vergoeden alle schaden en kosten, die hy ter sake van het verpande goedt mach hebben gehadt, ende gedaen, gelijk, *of de schuldenaer hem een ander mans goedt hadde verpandt, of het geene dat hy te vooren aen een ander hadde verbonden, ende geleevert, nae dat hy het selve ter beede of by bedroch eens weder hadde bekoomen*, ten ware het verpande goedt van die weerdije was, dat beyde schulden daer uit konnen worden betaelt. (g)

11. Indien ook de schuldenaer bedrieglijk, t'een voor het ander, als loot of kooper, voor silver of gout hadde verpandt, soo is hy ook wel te deegen dientenevens gehouden, en kan ook als een bedrieger gestraft worden (of als een dief, soo hy het gout al hadde geleevert) ondertusschen indien hy gout getoont en kooper geleevert heeft, soo heeft de Crediteur echter pandt-recht op het gout; maer heeft de schuldenaer den Crediteur wijs gemaekt dat het kooper, gout was, soo is het pandtrecht niet meer als op het kooper en voor de rest actie personeel. (h)

12. In't algemein is van dese contracten, waer in men tot wederleeveringe van een ander mans goedt aengesprooken wort, aen te merken, dat men het moet wedergeeven aen den geenen, waer van men het ontfangen heeft, *schoon de selve geen eygenaer mochte zijn*, maer een dief of ander bezitter van quader trouwe, ten ware de eygenaer sijn goedt quam opeyschen, want dan soude de selve moeten voorgaen. (i)

(f) *S. van Leeuwen R. H. R. G. 1 boek 4. deel n. 4.* (g) *l. 8. pr. l. 9. pr. l. 32. §. 1. ff. de pign. act.* (h) *l. 1. & l. 36. ff. de pignorat. act.* (i) *l. 34. ff. depos.*

XX. KAPITTEL.

Van schriftelijke verbinteniſſe.

Hoe ende wanneer ſchriftelijke verbinteniſſe gebooren wort. Exceptie van ongetelden gelde daer tegen binnen twee jaren, beneffens andere remedien. Ende wat nae de twee jaren rechtens zy.

1. WY hebben gehadt de Contracten uit bloote overeenkomſte ende ſaeks-leeveringe beſtaende, volgt de derde ſoorte van verbinteniſſe, *uit ſchrift voortkoomende*, welke is een *verklaringe by geſchrifte voor twee jaren gedaen, waer in de ſchrijver bekent, dat hem door een ander een ſeeckere ſomma van penningen is verſchooten ende geleevert.* (a)

2. Andere contracten en handelingen worden wel alle, meeſt by geſchrifte geſtelt, maer in de ſelve dient het geſchrift alleenlijk *tot bewijs*, (b) ende niet tot het weſen der handelingen ſelf, gelijk alhier.

3. De ſchriftelijke verklaringe kan ook geſchieden voor een *Notaris* ende getuige, ofte by een bloot ende onbeveſtigt handtſchrift, het welke in deſen wel het meeſte gebruik heeft. (c)

4. Wy hebben gezegt, *voor twee jaren gedaen*, om dat het eerder geen ſchriftelijke verbinteniſſe kan worden genoemt, want voor twee jaren moet de ſchrijver aengeſprooken worden met de gewoonelijke actie van gelt-leeninge, volgens ſijn handtſchrift. (d)

5. Maer hier tegens heeft de ſchrijver het verzet of *exceptie* van *ongetelden gelde*, welke van die kracht is, dat niet tegenſtaende, de ſchrijver ſijn handt bekent, en echter ontkent het gelt te hebben ontvangen, de eyſcher by andere weege moet bewijſen, dat de penningen zijn getelt, of de aenſpraek en het handtſchrift zijn vruchteloos. (e)

6. Het welke ſoo alleen in verſchootene penningen is vaſtgeſtelt, om dat lieden, die gelt te leen ſoeken, dikwils verleegen zijn, en daerom lichtelijk op hoope van de penningen te ontvangen de brief te vooren overgeeven, het welke ſoo in andere handelingen niet pleegt te geſchieden. (f)

7. Alleen-

(a) *ad tit. Inſt. de Liter. oblig.* (b) *l. pen. ff. de probat.* (c) *l. 1. l. 3. l. 8. & pen. C. de non num. pecun.* (d) *vid. Prælect. ad tit. Inſt. de oblig. liter. n. f.* (e) *Tit. Inſt. de oblig. liter. d. l. 3. l. 5. l. 8. & 14. C. de non num. pecun.* (f) *l. 5. l. 6. & l. 11. l. 13. d. t. C. l. 25. in fin. ff. de Probat.*

7. Alleenlijk in *quitantien* is een wet, dat yemant binnen dertig dagen nae dat hy ſe gepaſſeert heeft, de ſelve kan wederroepen, met te zeggen, dat hy de penningen niet heeft ontfangen. (g)

8. Twee jaren nae het geſchreevene handtſchrift verloopen zijnde, ſoo is vervult de ſchriftelijke verbinteniſſe, invoegen, de ſchrijver ſijn handt bekennende moet betalen, al wilde hy aenneemen te bewijſen, dat hy de penningen niet hadde ontfangen, *immers nae ſtrengheit van rechten*, (h) maer de opinie der meeſte Rechtſgeleerden heeft in practijke gebracht, *dat de ſchrijver, ook nae de twee jaren kan worden toegelaten tot bewijs van de penningen niet te hebben ontfangen.* (i)

9. Voorts, om dat het verzet van ongetelden gelde geen gebruik heeft als de ſchult-eyſcher ſijn aenſpraek niet doet, *op dat het verloop van twee jaren den ſchrijver niet inwickele*, ſoo heeft hy noch twee Rechtſmiddelen binnen de twee jaren, ten 1. kan hy ſijn handtſchrift weder in eyſchen, ende ten 2. kan hy voor recht *proteſteeren*, dat hy de penningen niet heeft ontfangen; ende het ſelve by geſchrifte weſende geſchiedt, ſoo wort het verzet van ongetelden gelde geduirig ende eeuwig. (k)

10. Veele meinen, dat het gemelde verzet van ongetelden gelde heedenſdaegs geen plaetſe meer en heeft, om dat in practijke is ingevoert, dat yemant ſijn handt bekennende in alderhande ſchulden, terſtont het gelt in rechte moet *namptiſeeren*, ſoo men ſpreekt, ende neer-tellen, mits hebbende borge van weder te krijgen, ingevalle hy ontſlagen wierde van den principalen eyſch. (l)

11. Maer by ons wort het *namptiſſement* door de exceptie belet ende geſtut, ſulx de ſelve ſijn volle kracht noch heeft in gevolge van het Keyſerlijke recht. (m)

12. Alleenlijk is waer, dat in brieven by *Notarien* en andere publijke perſoonen geſchreeven, weinig gebruik van deſe *exceptie* voorvalt, om dat bykans altoos in deſelve vermelt wort de *renuntiatie* ofte opzegginge van dit verzet, welke die kracht heeft, dat een ſchrijver ſijn handt hebbende bekent, deſe exceptie niet kan gebruiken, of hy moeſte bewijſen, dat hy de penningen niet hadde ontfangen, het welke meeſten tijdt beſwaerlijk is. (n)

13. De

(g) *l.* 14. §. 2. *C. eod. tit. de non num. pecun.* (h) *l.* 8. *& l.* 14. §. 1. *eod d. tit. Inſt.* (i) *Vid. Voet ad d. tit. Inſt. art. de Morib.* (k) *l.* 17. *C. de non num. pecun. l. ult. C. de Condict. ex leg. l.* 8 *l.* 9. *l.* 14. §. 4. *& Auth ſeq. C. de non num. pec.* (l) *Groenew. op de inleid. van de Groot. l.* 3. *c.* 5. *n.* 4. *Sim. van Leeuwen R. H. R. G.* 4. *boek* 10. *deel n.* 4. (m) *Sand.* 1. 8. 3. (n) *Sand.* 3. 2. 1.

13. De reeden wil nochtans, nademael die *renuntiatie* door den ſtender der *Notarien* gemeinelijk in de brieven geſtelt wort, en ſulx met latijnſche woorden, ſonder eenige onderrichtinge of onderſoekinge dien te nevens, dat als de debiteurs eenvoudige perſoonen zijn, die de kracht van deſe *exceptie* niet hebben verſtaen, deſelve niet en behooren van dit beneficie berooft te worden, ſoo in de brief niet en ſtaet dat ſy van de kracht der *renuntiatie* wel onderricht zijn geweeſt, het welke dan ook moet worden gelooft alſoo te zijn geſchiedt; anders kan niemant *renuntieren* het geene hy niet en verſtaet.

14. Ook kan het wel gebeuren, dat de houder des brief, in welke deſe *exceptie* is gerenuntieert, noch moet bewijſen, dat de tellinge dadelijk is geſchiedt, ſoo wanneer voor den ſchrijver ofte teeckenaer des briefs ſterke *præſumptien* zijn, van dat de tellinge niet en is geſchiedt; Indien zin is by den Hove geweeſen in de ſake *van S. de W. in qualiteit, Impetrant, tegens Aeldrich Haijinga Gerichtſcholt gedaegde*, voor Pinxter 1680. De Gedaegde hieldt ſtaende, dat ſeecker' obligatie gepaſſeert was niet ter ſake van geleende penningen ſoo als in den brief ſtont, maer om te ſtrecken tot voldade van het overgedragene Gerichtſcholts-ampt; en dat hy geen penningen hadd' ontfangen, het welk door alle omſtandigheden ſoo waerblijkelijk was, dat 'er weinig aen konde getwijvelt worden. End' is derhalven de Impetrant ceſſie hebbende niet ontvangbaer verklaert, ſchoon d' exceptie van ongetelden gelde by den Gedaegde was *gerenuntieert*.

XXI. KAPITTEL.

Van beloften en toezeggingen, mitſgaders actie daer uit geſchapen.

Reeden, waerom de beloften onder ongenoemde Contracten gebracht worden. Meenigvuldige deilingen ende onderſcheiden van beloften, met het recht op yder ſoorte paſſende; met exempelen ende aenmerkingen daer nevens.

1. WY hebben hier boven de Contracten verdeelt in eygentlijke ende oneygentlijke. De eygentlijke wederom in genoemde en ongenoemde. En van de genoemde is tot hier toe gehandelt, uitgenoomen *ſtipulatien* ende beloften. De ſtipulatien waren

waren by de oude bedingſten ende toezeggingen, met ſolenneel en opgeheevene woorden gedaen in deſer voegen. *Belooft gy dit of dat? ik beloove het. zegt gy het toe? ik zegg' het toe; neemt gy het aen? ik neem' het aen*, en diergelijke; ende dit waren woorde-banden met welke alderhande handelingen ende contracten wierden beveſtigt ende gelijk als verzeegelt; konden ook niet als met woorden ende by tegenwoordicheit, niet door brieven ofte booden geſchieden, gelijk wel andere ſlechte beloften, die *Pacta* genoemt wierden.

2. Maer heedenſdaegs heeftmen dit onderſcheidt van ſolemneele ende ſlechte beloften niet, maer de practijke der Volkeren is te vreeden met dit eenvoudige recht der natuire; waer door yemant bequaem om hem ſelf te verbinden, door alderhande verklaringen duidelijk gedaen by monde of geſchrifte, ſoo wel in 't by- als afweeſen, om aen een ander eenig goedt of daedt toe te ſtaen, krachtelijk verbonden wort.

3. Onbenoemde Contracten zijn, die geen eygentlijke naem en hebben, maer die in plaetſe van naem een oorſaek dat is *begin van vervullinge* hebben; Ende kort om, alle ſlechte beloften van d'eene kant vervult, zijn onbenoemde Contracten. (a) Maer alſoo, gelijk gezegt is, heedenſdaegs alderhande beloften ende toezeggingen verbindens kracht hebben, niet even nae de vervullinge van d'eene kant gedaen, maer aenſtonts, en de *ſtipulatien* niet meer in gebruik zijn, hebben wy beſt gedacht, de beloften ende toezeggingen tot de onbenoemde *Contracten* te brengen.

4. Wy verſtaen derhalven door belofte, een *verklaringe des geenen die belooft, met aenneeminge van de geene dien yets belooft wort*, ſonder dat deſe overeenkomſte begreepen wort, *onder de naem van eenig ander bekent Contract*; hoewel ſy daer wel op ziet, of achter de ſelve pleegt te worden gevoegt.

5. Wy gebruiken het onderſcheidt tuſſchen beloften ende toezeggingen, hier niet ſoo, als Hugo de Groot, (b) die door beloften verſtaet ſulke loſſe uittingen van yemant ſijn wille, die van een ander niet worden aengenoomen, *ende daerom niet verbinden*; end' hy noemt toezeggingen, die aengenoomen zijn *ende ſchult maken*; maer dat dit onderſcheidt niet is in deſe woorden, blijkt uit het gemeene ſpreekwoort, *beloften maken ſchult*, anderzints het onderſcheidt tuſſchen deſe woorden moeſt zijn het ſelve dat is tuſſchen de *pacta* ende *ſtipulationes*,

(a) *l. 7. a pr. ff. de Pact. l. 15. ff. de præſcript. verb.* (b) *Inleidinge derde boek eerſte deel.*

in 't Roomſche recht; maer dat heedenſdaegs wechgenoomen zijnde, verdwijnt ook het onderſcheidt tuſſchen beloften ende toezeggingen.

6. Alle beloften moeten een oorſaek hebben, en ſonder de ſelve mogen ſy geen effect genieten; (c) en dient gelet, dat in een ſchriftelijke belofte d'oorſaek uitgedrukt moet worden, alhoewel, daer uit gelaten zijnde genoeg ſal moeten zijn, dat ſe van elders beweeſen kan worden, (d) anders een handtſchrift, waer by men bekent yets ſchuldig te weeſen, met belofte van te ſullen betalen, ſonder geblijk van de oorſake des ſchults heeft geen kracht; gelijk verſtaen is in de ſake van *Jan Sybrandts Nauta cum ſociis appellant, contra Aucke Poppes cum ſociis appelleerde*, over ſeecker handtſchrift, waer van de inhoudt was, *Ik bekenne ſchuldig te zijn aen Oege Alles, vier hondert vijftien guldens, ſonder meer*; is geen recht op gedaen, voor de Hontsdagen 1680.

7. Evenwel ſoudemen uit *præſumptien* en omſtandigheden d' oorſake lichtelijk mogen vervullen; want wijſe menſchen niet geacht kunnen worden beloften om niet te hebben gedaen; en als de woorden en omſtandigheden het toe-lieten, ſoudemen wel ſchenkagie konnen *preſumeeren*, als de meininge bleek en d'oorſake niet ſoo. (e)

8. Beloften worden gedeilt in uitdruckelijke of ſtilſwijgende, d' eerſte beſtaet in een overeenkoominge met woorden, ofte met ſchrift, duidelijk verklaert.

9. Stilſwijgende is, als de belofte wort afgenoomen uit eenige daedt, en omſtandigheden. By exempel, als een ſchult-eyſcher het handtſchrift van de ſchult overgeeft aen ſijn ſchuldenaer, ſoo wort hy verſtaen te belooven, dat hy niet en ſal eyſchen, of anders hy wort gepreſumeert daer van voldaen te zijn. (f) En is alſoo by den Hove geweeſen, in de ſake van *Floris Mierks cum ſociis Impetrant, contra de Heer Allert Pieter van Jongeſtal Gedaegde.* De Impetranten eyſchten betalinge van overmate van ſeecker Landt by de Heere *Gellius Jongeſtal* gekocht, welke overmate ſy zeyden haer niet te zijn betaelt, en het reverſael was by der Impetranten vader aen de kooper overgeleevert, ſonder quitantie echter of *Cancellatie*; de verkooper hadt ook 't zeedert vier hondert gulden van den kooper op intereſt genoomen; de Gedaegde is vrygeſprooken *voor de Hontsdagen* 1644. *Nauta deciſ.* 145.

10. Het wedergeeven van pandt heeft niet meer in als bevrijdinge van het pandtrecht; jae ook dit niet, by aldien het alleenlijk om nodig gebruik is weder over gelangt. (g)

11. Het

(c) *l.* 2. §. 3. *ff. de dol. mal. & met. except.* (d) *l. pen. ff. de fid. inſtrum.* (e) *l.* 21. *ff. de verb. Oblig. l.* 47. *ff. de operis libert. l.* 53. *ff. de R. I.* (f) *l.* 2. *& ſequ. ff. de pact.* (g) *l.* 3. *ff. de Pact. l.* 9. *C. de remiſſ. pignor.*

11. Het houden des ſchults-briefs alleen, ſonder bewijs van overleeveringe by den Crediteur gedaen, bevrijdt niet altoos, als de ſchuldenaer door bloedt, of andere vriendſchap en gemeenſaemheit heeft kunnen geleegentheit hebben om de brief te bekoomen; end' is dat ſoo geweeſen in de *ſake van Houwerke Rinnerts com ſociis, tegen Gerrit Lous, den* 20. *September* 1641. De erfgenamen hebben moeten betalen het geene de vader in gedoemt was, niet tegenſtaende het *Inſtrument* daer uit geageert was, in het ſterfhuis van de gedoemde wierde gevonden, om dat noch van de betalinge noch van de leeveringe niet anders gebleek, ende partijen naevrienden waren. Deſgelijks is geweſen, *den* 5. *April* 1636. dat een *debitrice* niet voor bevrijdt konde worden gehouden, die een obligatie tot haer eygen laſte, ende tot profijt van haer broeder buiten de Provintie zijnde voor 't licht brachte, en dede *regiſtreeren*, ſoo als de Crediteuren hare goederen lieten beſchrijven, maer hebben die den broeder moeten kennen voor Crediteur; edoch is de Crediteur gehouden in ſulke gevallen eedt te doen, dat de ſchult oprecht en onbetaelt is. het ſoude wat anders zijn, indien het vreemde perſoonen waren, en geen preſumptie, dat de ſchuldenaer by andere weegen, niet aen de brief ſoude mogen gekomen zijn, *Nauta.*

12. Het is daerom wel van nooden, dat lieden op wien ſulk bedenken kan vallen, betalende eenige ſchult, waer van handtſchrift is, *quitantie* daer van neemen; want nae rechten wort niet anders vaſtgeſtelt, als dat een Crediteur overleeverende het handtſchrift, of het ſelve caſſereende den ſchuldenaer houdt voor bevrijdt, (h) niet blijckende dat de leeveringe ofte caſſatie by den Crediteur, ofte ſijn recht hebbende is geſchiedt, ſoo moet de ſchuldenaer ſulks bewijſen; want alle feiten moeten beweſen worden van die geene die zich daer op fondeert, ſoo verre geen andere merkelijke omſtandicheden de preſumptie van 't houden des briefs helpen, immers als die daer niet tegen en ſtrijden. (i)

13. Te weeten, als het een perſoon is, waer op geen ſuſpitie kan vallen, dat hy 'er onbehoorlijk aengekomen ſoude zijn, ſoo geeft het houden des briefs *preſumptie* van leeveringe, *ten zy de eyſcher anders bewijſe*; Voor Alderheiligen 1681. is afgedaen een ſake hier toe behoorende. Douwe Siccama, een man van tachtig jaren, hadde in de koſt geweeſt en gewoont by W. P. die hem ſchuldig was, by *obligatie* 850. *gout-guldens.* Doen hy ſtierf had hy 'er gewoont drie jaer

(h) *d. l.* 2. *ff. de Pact. l.* 24. *ff. de probat.* (i) *Vid. Ant. Fabr. ad tit. C. de Solut. def.* 1. *& def.* 28.

ende vier maenden, ſy hadden hem wel getracteert voor een ſomme jaerlijks van vijftig ducatons, hem wel gedient, ook in ſiekten; ſijn vrienden ook ſomtijts getracteert, die gezegt hadden, d' oom moeſte dat met haer goedt maken. waer op *Wijntſe* eens hadde geantwoort, hy hadde ſulks al gedaen, ſchoon hy geen Teſtament quame nae te laten. By verſterven van de oude man, dat tamelijk haeſtig toeging, wiert de ſleutel van ſijn kiſte, waer in ſijn brieven waren, op het bedde gevonden; in de kiſte was een ſomma van wel vijftien à ſeſtien hondert guldens aen gelt; nae 't overlijden eenigen tijdt, komt *Wijntſe* by het *regiſtratie*-boek, toont de obligatie gecaſſeert, ende laet de ſelve te boek uit doen, voorgeevende dat *Douwe Siccama* hem de obligatie hadde gegeeven veertien dagen voor St. Jacob, mits ſy daer in verreeckent hadden vier jaren koſt gelt, en de reſt ſou hem vereert zijn voor ſijne dienſten; Eenige Heeren verſtonden dat *W. P.* volgens het geene te vooren gezegt is, de vereeringe moeſte bewijſen, als hebbende anders aen de brief kunnen komen, by 't verſterven in een en 't ſelve huis ende kamer, ende weſende ook om andere omſtandigheden niet buiten achterdocht; de meeſte echter meinden, dat de *preſumptien* voor den debiteur alhier te zamen komende ſterker waren, als dat hem noch bewijs ſoude moeten werden afgevordert, dies hy, gehoort, den eedt van zuiveringe hem opgeleidt, is vry geſprooken. *Jorit Hoppers cum ſociis in qualiteit requiranten, contra Wijntſe Pieters requireerde.* Een ander exempel op dien tijdt afgedaen, N. A. wierde by *reconventie* aengeſprooken om 50 gout-guldens reſt van koopſchat, volgens reverſael onder hem ſelfs beruſtende, ten profijte van de kerk-voogden tot A. als zijnde de brief onder hem verbleeven, doen hy *ſubſtituit* kerk-voogd was. hy ontkende 'er alſoo aengekomen te zijn, maer zeide den brief ontvangen te hebben van een ander kerk-voogd, dien hy betaelt hadde, waer van echter in het kerke reecken-boek niets wierde gevonden. Hy niet anders bewijſende *is gecondemneert.*

14. Voor ſtilſwijgend accoort is ook dit gehouden; gezamentlijke Crediteuren van een ſchuldenaer hadden een acte van remis opgerecht, dat yder ſoo veel ſoude laten vallen; een die in dit accoort niet was begreepen, hadde echter mede getrocken, nevens de andere, en uit kracht van het gemelte remis, ſoo als ſijn quitantie luide; is verſtaen dat hy zich daer mede aen het accoort hadde vaſt gemaekt, *in de ſake van Albert Acker koopman tot Harlingen, op ende tegens* D. R. R. *cum ſociis, voor de Hontsdagen* 1680.

15. Ten

15. Ten tweeden, wort een belofte gedeilt in publijk of particulier; publijke belofte is, welke tuſſchen Regenten van verſcheidene volkeren, of tuſſchen verſcheidene Steden van een volk, ook tuſſchen velt-overſten, en alle publijcque perſoonen ontrent de bedieninge harer ampten wort aengegaen.

16. Particuliere zijn, welke beſtaen tuſſchen byſondere perſoonen, over het geene haer in het byſonder aengaet.

17. En deſe zien wederom op de perſoon, of op de zaek.

18. Op de perſoon, als'er uitgedrukt wort, *ten wiens aenſien en voordeel de belofte geſchiedt*; op de ſake, als *de belofte niet ziet op een ſeecker perſoon, maer als ſy op de ſake ſelve gerichtet is*, by exempel; *Ik beloove, van Pieter niet te ſullen eyſchen ſoodanige hondert guldens, als hy my ſchuldig is*; deſe belofte is perſoneel, en kan den erfgenamen of de borgen van Pieter niet vorderen, *als voor ſoo veel een borge kan zeggen, dat hy voor den principalen Debiteur niet mach aengeſprooken worden*, 't welk ook van een *hypoteek* houder kan gebruikt worden, die om een anders ſchult waer voor het goedt, dat hy bezit, verpandet is, aengeſprooken wort.

19. Maer als men zegt, *ik beloove niet te ſullen eyſchen de ſchult die Pieter my ſchuldig is*, dan ziet de belofte op de ſaek, en is ook goedt voor de erfgenamen, ende voor borgen. Van gelijken, als men zegt, *ik verklare dat Pieter my niet ſchuldig is*, dat ziet ook op de ſchult, en de ſake ſelve, wordende alleenlijk de perſoon gemelt, om de ſake aen te wijſen. (k)

20. Daer is noch een onderſcheidt van beloften, in gewillige ende nootſakelijke; d'eerſte zijn doorgaens alderhande beloften. De nootſakelijke geſchieden door bevel des Overigheits ofte des Rechters, ende ſtrecken tot verſeekeringe die men doet aen ſijn partij, welke de andere daer toe kan houden, en deſe geſchieden of voor, of nae den eyſch in rechte, anders *litis conteſtatie*. (l)

21. Nae den eyſch, wanneer de Rechter een van de partijen belaſt ten verſoeke van de ander hem ſeekerheit te ſtellen, voor het een end' het ander, nae vereyſch van ſaken, *gelijk als'er vreeſe van bedroch is, of dat het goedt daer over gepleit wort, mochte vernielt ende bedorven worden*, ſoo moet de geene, waer van ſulx gevreeſt wort, hem met borge verbinden van ter goeder trouwen te ſullen handelen, of de weerdije van het goedt te ſullen wedergeeven.

(k) *l. 5. ff. de Pact.* (l) *l. 7. §. 8. ff. de Pact. l. 25. §. 1. l. 40. eod.* (m) *Vide de his tit. Inſt. de Diviſ. ſtipulat.*

22. Alſoo ook, yemant die een erf-dienſtbaerheit aen my ſchuldig is, kan door den Rechter worden gedwongen my verſeekeringe te geeven dat my het genot der dienſtbaerheit geworden ſal.

23. Voor de *litisconteſtatie* zijn 'er ook verſcheidene cautien ofte verſeekeringen, als van *gevreeſde ſchade*, waer van hier *beneeden* ſal geſprooken worden.

24. *Cautie van Legaten*, die een Legataris, wien yets gemaekt wort onder voorwaerde of op ſeekeren tijt, kan eyſchen van den erfgenaem, *tot verſeekeringe, van dat het Legaet aen hem op ſijn tijdt wel ſal betaelt worden.*

25. Diergelijke *cautie* kan ook in andere ſchulden die op voorwaerde of op tijdt moeten betaelt worden, plaetſe hebben, (m) ſoo wanneer d'er wettelijke reeden van miſvertrouwen is. by *exempel*: een verhuirder kan eyſchen borge van de huirder voor de betalinge van de toekomende huir, om reeden, die zeedert het verhuiren haer hebben opgedaen.

26. Een kooper kan ook ſomtijts *cautie* van een verkooper eyſchen, ſoo wegens de hoedanigheit der verkochte goederen, als de vrije leeveringe van dien, waer van hier vooren in het breede gehandelt is.

27. De *cautie* van een vrucht-bruiker, dat hy het goedt, 't welk hy te lijfſtonde bezit wel gebruiken ſal, waer van elders geſprooken is, behoort hier ook toe, en andere meer, die ons ſoo nu en dan ſullen voorkoomen.

28. Daer zijn ook *Cautien*, die ſoo wel voor, als naer de *litis conteſtatie* worden gebruikt, als *cautie de Rato* ſoo genoemt, waer door yemant voor een ander yets handelende of pleytende, ſonder te toonen genoegſame laſt, belooft, dat ſijn meeſter al wat hy doet van genoegſame waerden ſal houden.

29. Sodanige is ook de cautie *de non offendendo*, van een ander geen overlaſt te ſullen doen, welke geeyſcht kan worden van yemant die rechtveerdige reeden heeft gegeeven, om ſulx van hem te vreeſen, en wat diergelijke meer mach zijn.

30. Van alle dele cautien, immers die voor de *litis conteſtatie* vallen, is dit in't gemein aen te merken; *datſe met borgtochten moeten beveſtigt worden*; hoewel mogelijk de Rechter ook wel cautie onder hypoteek of onder eede, om gewigtige reeden, ſoude konnen toelaten.

31 Wy ſullen voorts ſpreeken van de *perſoonen*, die beloſten mogen doen, van de *ſaken* die belooft konnen worden; en eyndelijk van verſcheidene wijſen en hoedanigheeden der beloften; *welke dingen meeſt alle te paſſe koomen, ook in de verdere overeenkomſten ende contracten.*

(m) *l.* 41. *ff. de Iudic.*

32. Van

32. Van de perſoonen, en van de ſaken is een gemeine reegel, *die niet verbooden zijn, mogen belooven, ende belooft worden.*

33. Perſoonen zijn eenige *ganſchelijk verbooden*, ſoo wel om te belooven, als om beloften te ontfangen; eenige mogen wel aenneemen, maer geen beloften doen.

34. Die geen van beyden kunnen, zijn kinderen onder de zeven jaren, en uitzinnige menſchen; behalven als ſy merkelijke tuſſchen tijden van verſtant hebben.

35. Wel te weeten, dit verbodt is te verſtaen; ſoo dikwils de verbinteniſſe voort koomt uit de wille, en de toeſtemminge der perſoonen; maer als ſe *uit de ſaken* koomt, dat is, *als de billijkheit, en de ſake ſelve ſpreekt*, dat men yets betalen moet, ſoo worden de weeſen, en d'uitzinnige ook verbonden, als wanneer yemant uitſchot tot haren beſten gedaen heeft; of als ſy gebaetet zijn met een ander ſijn ſchade. (n)

36. Maer kinderen ouder als zeven jaren, en alle minderjarige ook, Stadts-kinderen ende die meer onder voogdy ſtaen, konnen wel beloften van anderen aenneemen ſonder conſent van hare voogden; *maer konnen haer ſelfs niet verbinden, dat het eenig effect ſoude hebben*, ook niet ſoo veel de *natuirlijke obligatien, waer van voor deſen*, in rechten worden toegeſchreven; om dat, die ten aenzien van minderjarige verbooden ende wechgenoomen zijn, (o) *waer van in het* Capittel van *Obligatien* geſprooken is.

37. Maer als ſy geen voogden hebben, ende in eygene ſaken ageeren, *ſchoon niet mondig gemaekt, dat zelden gebeurt*, ſoo worden ſy wel verbonden, maer ſy kunnen altoos herſtelt worden, tegens ſchadelijke contracten, *ſchoon ſy de ſelve met Eede mochten beveſtigt hebben*, want Eeden van minderjarigen, tot vaſt-makinge van hare contracten, by Ordonnantie van den lande verbooden zijn, (p) waer mede wechgenoomen is de bekende Wet van de Keyſer Frederik, ſtreckende tot het tegendeel. (q)

38. Voorts kan een vader niets bedingen van een zoon, die in ſijn macht is, noch de zoon kan zich aen de vader niet verbinden, *om dat ſy beyde voor een en de zelve perſoon gehouden worden*; behalven als de zoon krijgſmans, of ander officiers goedt heeft, waer in hy ſijn eygen man is. (r)

39. Een *Curator* kan ook niet bedingen van ſijn minderjarige, om dat deſe noyt kan verbonden worden, *als met autoriteit van ſijn voogt*, gelijk

(n) *l. 46. ff. de oblig. & action. l. 66. ff. de condict. Indeb.* (o) *l. 3. C. de in integr. reſt. min. Sand. l. 8. 4. in pr. ende 3. 1.* (p) *eerſte boek, tit. 7. art. 4.* (q) *Auth. ſ acram. puber. C, ſi adverſ. vendit.* (r) §. *Item Inutilis Inſt. de Inutil. ſtipul.*

gelijk *al lange* gezegt is, die immers in ſijn eygen ſake geen autoriteit kan by-brengen, ſulx de minderjarige alleen zijnde in geenderleije maniere kan verbonden worden, ende wort ſoo allenhalven recht geſprooken, ook in de ſake van Juffr. M. van S. tegens Juffr. C. van W. cum ſoc: voor welke de Curator van de eerſte, ſeekere voordeelen, van ſijn *pupille* noch ongetrout zijnde, jae geaſſiſteert met den ſelven Curator hadde geſtipuleert, En is het contract verklaert nul en van geender weerde, *den* 16. *Maert* 1680.

40. Niemant kan ook voor een ander yet bedingen, ſonder voorgaende laſt. Jae de Keyſerlijke rechten laten het ook niet toe, al hadt yemant laſt van een ander, ſonder tuſſchen koomende ceſſie van den laſthebber op ſijn meeſter, (f) maer het gebruik is, dat wanneer ik voor een ander yets bedongen hebbe, 't welk hy daer nae voor goet kent, daer uit aenſpraek by hem kan worden gemaekt; (t)

41. Gelijk dan ook Mombers, Voogden, en al die over vreemde goederen geſtelt zijn, in die qualiteit kunnen bedingſten maken, ende beloften doen, met kracht van verbinteniſſe, voor en op de geene daer ſy over geſtelt zijn, (u)

42. Gelijk mede al die daer aen geleegen is, dat aen een ander yets belooft werde, kan't wel bedingen ook buiten laſt, (w) en eyndelijk gelt het bedingſt voor een ander, als *de bedinger yets voor zich als tot peene van het niet te onderhouden bedongen heeft*, want hy die peene buiten twijvel eyſchen kan. (x)

43. Wanneer yemant zich verbint met belofte voor een ſake die een ander betreft, ſoo is hy gehouden aen den geenen dien hy de belofte gedaen heeft, de ſelve te vervullen, end' hy moet ſijn belang wederomme ſoeken op den geenen, die eygentlijk de ſaek' is aengaende; Exempel, Eenen *Claes Claeſen, en Tietie Joukes*, hadden verkocht een huiſinge ende afkoop, *aen Hoyte Hoytes cum uxore*, en beiden belooft voor de evictie te ſullen inſtaen, hoewel het verkochte eygen was aen *Tietie Joukes*; Evenwel om dat Claes Claeſen, niet ſimpelijk zijn qualiteit hadde geleent om het Contract te beveſtigen, maer zich uitdruckelijk hadde verbonden, *hoewel* ten behoeve van de vrouwe, te ſullen maken, dat het goedt niet ſoude worden geëvinceert, ende hy daer voor ſou-

(f) §. 4. & 18. *ff. d. tit. Inſt. l.* 38. §. 17. *ff. de verb. oblig. l.* 49. §. 1. *ff. de Acquir. poſſ.* (t) *Vid. Schneidew. Vinn. & Voet. ad* §. 18 & 19. *d. tit. de Inutil. ſtipul.* (u) *l.* 5. §. 7. & *ſequ. ff. de conſt. pecun. Tot. tit. ff. Quand. ex fact. Tut. vel Curat.* (w) *d.* §. 19. *Inſt. de Inutil. ſtipul.* (x) *d.* §. 19. *in med.* & *l.* 21. *in fin: h. t.*

ſoude inſtaen, ſoo is hy mede *gecondemneert* tot *guarant*, *onverkort hem ſijn recht tegens de erfgenamen van ſijn huiſvrouwe, den 3 Junij.* 1679.

44. Verbooden goederen daer men over contraheren mach, zijn *eeerſtelijk* alles wat van natuire niet is, noch zijn kan, of wat men immers niet kan hebben, gelijk of yemant beloofde een vogel *Phœnix*, of een *Meerminne*, of een *Pis-dief*, en diergelijke; maer goedt dat wel tegenwoordig niet en is, doch zijn ſal, gelijk in de winter verſche vruchten, of Rooſen te belooven, ſulke beloften zijn goedt, *mits de vervullinge daer van blijvende uitgeſtelt tot dat men't goedt kan hebben.* (y)

45. Ten tweeden, kan men niet belooven goedt, dat door de wetten verbooden is te vervreemden, als landtſchaps, kerken, en Stadtsgoederen, ook *materialen* aen gebouwde huiſen vaſt zijnde, om die daer van te neemen, als mede vrije menſchen.

46. Men kan ook niet belooven ſodanige dienſten, die eenige ſlaefsheit in zich hebben, gelijk of yemant beloofde, dat hy al ſijn leeven een ander ſoude dienen, by een graf of yets anders, voor altoos op paſſen; dat hy niet en ſoude trouwen *als met conſent van die en die*, dat hy ſijn Oom of yemant anders noyt ſoude vertoornen ofte verſtooren, en diergelijke plichten geen eerlijk ende vry menſch betamende (z)

47. Andere feiten of daden kunnen wel belooft worden; gelijk van een huis te bouwen, een ſtuk te ſchilderen, nae Romen te reiſen, en diergelijke, *mits niet onmogelijk of ongeoorloft zijnde:* want ſulke beloften niet en deugen; waer onder ook gereekent (a) worden, ackoorden over erveniſſen van leevendige menſchen, ten ware de geene, van wiens erveniſſe gehandelt wort, ſulx hadde toegeſtaen, mitſgaders in de toeſtemminge tot het uiteynde van ſijn leeven quame te volharden; want *anders ſchijnen ſulke overeenkomſten te dingen naer yemants doodt, het welke niet en betaemt.* (b)

48. Soo getuigt *Nauta* (c) te hebben geadviſeert over een ackoort, tuſſchen de toekomende erfgenamen en de naeſte vrienden, van Juffr. *Helena Stakebrants*, in't byweeſen deſſelfs *gemaekt*; waer by vaſtgeſtelt wierde, dat de leen-goederen by haer bezeeten, door haer doodt op den oudtſten van het geſlachte ſouden moeten koomen, alſoo geackordeert *den 11 Junij* 1620. Vrouw *Stakebrants* hadde hier op *den 26 April.* 1626. by Teſtament gediſponeert, dat de leengoederen by haer vier erfgenamen

(y) §. 1. *d tit. Inſt. l.* 73. *ff. de verb. oblig.* (z) *l.* 71. §. 2. *ff. de Condit. & demonſtr. l.* 134. *in pr. ff. de verb. obl. l.* 1. §. 5. *& ſeqq. Quar. rer. actio non dat.* (a) § 23. *Inſt. de Inutil. ſtipul. l.* 26. *& ſequ. ff. de verb. obligat.* (b) *l. ult. C. de Pact.* (c) *in ſijn deciſie* 45.

te zamen ſouden werden genooten, het welke by den landt-heer, ofte zijn Stadthouder beveſtigt was, den 6 *Junij daer aen volgende.* is verſtaen, dat het ackoort door het Teſtament krachteloos gemaekt was, en dat dienſvolgens de andere erfgenamen niet waren gehouden, aen den oudſten, deſelve landtgoederen te laten volgen, noch te betalen de .... Roſenobels, die tot peene waren geſtelt tegen den geenen, die het ackoort niet ſoude willen onderhouden.

49. Ackoorden die *fideicommiſſaire* erfgenamen maken, over oude fideicommiſſen, die van d'een of d'ander bezeeten worden, behooren niet tot deſe verboodene contracten, ſchoon ſy mochten ſpreeken van het geene geſchieden ſal nae de doodt des tegenwoordigen bezitters, om dat ſulke erveniſſen niet zijn toekomende, maer al voor lange vervallen, en is ſoo geweezen in ſake van *Georgius Schults Profeſſor Græcæ Linguæ, tot Revel, wegens Aefjen Arjens van Marnede zijn huiſvrouwe, op en tegens Evert Bartels, meeſter Snijder tot Leeuwarden.* de origenele Impetrante was met *Helena Koobs haer moeije* geackordeert voor *Commiſſaris* van den Hove, *den* 23 *Mey* 1640. dat haer moeije haer leeven lang ſoude behouden de goederen afgekoomen van eenen *Pietrik Douwes*, met de vruchten tot noch toe genooten; des, dat nae haer doodt, die goederen op de Impetrante ſouden koomen, volgens Teſtament van voorſ. Pietrik, van den *Jare* 1665, en van *Jetſke Wattema, in dato den* 1 *Julij* 1683. de Gedaegde zeide, dat het een ackoort was van toekoomende ſucceſſie, en dat *Magdalena Koobs* daerby niet was verbleeven, hebbende hem erfgenaem van alles gemaekt; maer het ackoort is by den Hove goet gedaen, *den* 20 *Mey* 1645.

50. Tot het regiſter van deſe verboodene feyten behooren ook de meeſte kuipers-contracten ende beloften van gelde, die over het begeeven van ampten, en beſtel van het gemeine beſt worden gemaekt ſoo verre die nae *corruptie*, en ampt verkoopinge ſmaken; ende evenwel konnen de omſtandigheden daer in groote veranderinge en onſeekerheit brengen. Alſoo is goedt gedaen ſeeker ackoort gemaekt tuſſchen de pretendenten tot de Grietenije van Achtkarſpelen, voor ſoo veel de geene die het ampt krijgen ſoude, belooft hadde om yder van d'andere te ſullen geeven een ſilvere lampet, ter waerde van een hondert ſilvere ducatons, om dat ſulx niet meer als voor een Civile vereeringe konde worden gereekent, hoewel in het ſelve contract andere dingen begreepen waren, die niet ſouden hebben konnen beſtaen; voor Pinxter 1680. De volgende pronunciatie is *in tegendeel* geen recht gedaen op een contract gemaekt, by de volmachten van eenige Grietenijen in

Ooſter-

Ooſtergoo, die elk een Capiteinſchap hebbende te vergeeven, ſoo ſy meenden, daer nae bevonden, dat een van haer ſoude moeten af-ſtaen, 't welk aengenoomen wierde van *eene* der Grietenijen, mits dat de andere ſouden preſteren, dat aen ſeekere twee perſoonen ſoude worden gegeeven hondert rijxdaelders jaerlijx van yder Capitein by d'andere gekooſen, ſoo lange de compagnien in dienſte bleeven. Welke door d'eene geëyſcht wordende zijn niet goedt gedaen, in de ſake van .....

51. Noch worden onder ongeoorloſde beloften geſtelt ackoorden van *Medicijns* ende *Chirurgijns*, die van verleegene patienten meer eyſchen als behoorlijk Salaris *nae dien noodt*, gelijk by den Hove verſtaen is in de ſake van *Foekjen Ornia weduwe Staekmans, contra Dr. W. F. en Mr. J. L.*, die van de weduwe eyſchten volgens ackoort voor yder etmael de *Doctor* ende *Chirurgijn*, 12. *guldens* 5. *ſtuvers* elk haer in de noodt belooft. zy daer en tegen preſenteerde 12. goutguldens voor haer beyde te zamen in't etmael, en is verklaert daer mede te konnen volſtaen, *den* 15. *Juulij* 1641.

52. Eyndelijk behoort hier toe het geene met ſpeelen verlooren wort, jae betaelt zijnde kan het verloorene weder-geëyſt worden binnen de 50. jaren, nae Keyſers recht. (d)

53. Men kan ook niet belooven, dat een ander yets doen ofte geeven ſal, want elk moet zich verbinden tot yets dat in ſijn eygen macht is, en zich niet aenmatigen het doen van een ander, *ten ware dien ſulx belooft wierde, ſeekere gelt ſtraffe van den toezegger bedongen hadde*; ingevalle het geeven of het doen van de ander niet wierde nae gekomen

54. Maer wel kan yemant zich verbinden, *dat hy bezorgen ſal, dat een ander yets doe, ofte geeve, want dan moet hy dat* te weege brengen, ofte ſelve betalen, koonende niet beſtaen met te zeggen, dat hy ſijn beſt gedaen heeft, om den anderen daer toe te brengen: Veel meer, is verbooden, die belooft heeft, dat een ander yets ſal doen of geeven ende zich daer voor ſterk maekt. (e)

55. Hier toe behoort ook, als een verkooper belooft, dat een ander geen aenſpraek op het vekochte ſal doen, dat een ander borge ſal worden, of zich voor recht inſtellen, want dat is ſoo veel, als of hy ſeyde, *ik verkoop mijn eygendom ende daer ſtae ik voor*, ik ſal ſchicken een borge te krijgen. ik ſal maeken ende ſorgen, dat die en die perſoon voor recht zich inſtelle, ende ſoo voort. (f)

(d) *l.* 1. *&* 2. C. *de Aleator. l. ult.* §. 1. *ff. & l. ult.* C. *eod. tit.* (e) §. 3. *in fin. d. tit. Inſt. de Inutil. ſtipul. l.* 83. §. 5. *ff. de V. Oblig.* (f) *l.* 14. §. 2. *ff. de conſt. pec. l.* 38. *pr. l.* 11. *l.* 81. *in pr. eod.*

56. Het verſtaet zich ook dat men ſijn eygen ofte vreemdt goedt niet kan belooven op ende tegen ſulken geval, *als het ons eygen ſal zijn.* (g)

57. Volgt de manier ofte wijſe van belofte, welke is, dat vrage ende antwoort, of, anders, verklaringe ende aenneeminge moeten overeenkoomen. (h)

58. Strijdigheit tuſſchen de ſelve is of deilbaer of ondeilbaer. indienſe deilbaer is, gelijk als de eene ſpreekt van tien ende de andere van twintig gulden, of als de eene ſpreekt van drie of vier dingen ende de andere van twee, ſoo is de belofte goedt, *voor ſoo veel ſy overeenkoomen,* maer deugt niet voor het geene de eene meer gezegt heeft als de ander. (i)

59. De ſtrijdigheit is ondeilbaer, by exemp: als de eene ſpreekt van een koe ende de ander van een peert, ofte de eene van dit en de ander van dat goedt, als mede wanneer de eene meint, *dat de belofte ſuiver is, ende de andere neemtſe by voorwaerde, of op tijdt:* ſulke beloften, waer van de ſtrijdigheit valt op een en het ſelve poinct, is van geender weerden, maer echter als partijen over den principalen handel eens zijn, ende ſtrijdig over het een of ander poinct dat'er by gevoegt is, al was het tijdt of voorwaerde, ſoo ſoude nochtans de geene voor wien de verbinteniſſe lagh, konnen dringen op het geackordeerde, *mits nageevende, dat ſtrijdig was,* indien hy ſijn zeggen niet konde bewijſen, want door dat naegeeven koomt de verbinteniſſe wederom met haer ſelven over een. (k)

60. Het ſoude ook een ondeilbaer ende te-niet-makende verſcheidenheit zijn, indien 'er abuis was in de perſoon, als wanneer gy meindet met Claes te hebben gehandelt, ende het was Jan of Pijter, te weeten, ſoo het was een ander menſch als gy meindet voor te hebben; want miſſinge in bloote namen ſoude niet ſchaden. (l)

61. Verſcheidentheeden van minder belang tuſſchen vrage en antwoort maken de beloften niet onnut, *gelijk of de eene meinde dat het beloofde goedt beeter of anders geſtelt was, alſt waerlijk is,* ſoo ſoude nochtans aenſpraek uit de belofte koonen ende moeten geſchieden, mits de geene die bedroogen meinde te zijn, ſijn verhael dien te neevens, door eenig ander middel mochte ſoeken. (m)

62. Selfs

(g) §. 21. *d. tit.* (h) §. 5. *Inſt. de Inutil. ſtipul.* (i) *l.* 1. §. 4. *ff. de V. O.* §. 17. *d. tit. Inſt.* (k) *l.* 22. *d. tit. Inſt l.* 83. §. 1. *l.* 137. §. 1. *eod. d.* §. 5. *eod. tit.* (l) *arg. l.* 15. *ff. de juriſd. l.* 2. *ff. de judic. l.* 32. *ff. de V. O.* (m) *per d. l.* 38. & §. 29. 30. & 31. *Inſt. de legat.*

62. Selfs indien partijen wel over een quamen *in't lichaem*, maer niet *in de ſtoffe*, als beide ſpreekende van *die tafel* of *deſe beeker*, maer de eene meinende, dat hy van gout was, ende de ander weetende dat het maer ſilver vergult was; (n) of dat het maer met een gouden plaetje overtrocken was, ſoo ſoude de belofte al even wel goedt zijn, hoewel het in koop een weinig anders geleegen is, gelijk *voor deſen is gezegt.* (o)

63. Voorts kan de belofte geſchieden, of *zuiver* of onder *voorwaerde*, of op *dach*, (p) als ſy zuiver geſchiedt, dat is, ſonder byvoeginge van tijdt of voorwaerde, ſoo kan de beloover terſtont aengeſprooken worden: *ſoo nochtans dat hem eenige korte tijdt werde toegeſtaen*, om de betalinge te konnen redden, het welke by ons gemeinelijk op vier, ſes, of acht weecken wort genoomen, in de acten *van aenneeminge* ſoo genoemt. (q)

64. Maer als het contract wel zuiver is, edoch de vervullinge des ſelfs geſtelt ter gelieven van de ſchuldenaer, ſoo kan hy ſelf by ſijn leeven niet gedwongen worden tot vervullinge, maer wel ſijn erfgenaem; (r) ende ſoo is by den Hove geweeſen, in de ſake *van Frits Meinerts in qualiteit Impetrant, contra de erfgenamen van Sybolt Hayes Gedaegde*; Sybolt hadde gekocht ſeecker goedt, ende 't reverſael luide, *dat, indien hy de penningen niet konde opbrengen, hy de ſelve tot ſijn believen op intereſſen ſoude mogen behouden*; Is verſtaen, dat de erfgenamen nae ſijn doodt gehouden waren het kapitael te betalen, *den 15. Jul:* 1637. Nauta *deciſ.* 43.

65. De belofte op dach geſchiedende, ſoo is de ſchult terſtont *vervallen*, maer niet *verſcheenen* voor dat de geheele dach verloopen is, ſulks dat yemant belooft hebbende te betalen op den eerſten Mey, niet kan gedwongen worden tot betalinge voor den tweeden Mey dach. (ſ)

66. Wel kan hy eerder worden aengeſprooken, om dat hy waerlijk terſtont nae de belofte ſchuldig is, maer de eyſcher moet in ſijn aenſpraek daer by voegen, *dat de executie ſal uitgeſtelt worden, tot nae den verſchijn dach toe*, het welke inſonderheit ſijn gebruik heeft, als yemant een ſomma gelts op termijnen ſchuldig is, en hy over de eerſte termijn wort aengeſprooken, ſoo kan hy mede tot het tweede,

(n) §. 22. *I. de Inutil ſtipul. l.* 22. *d. Verb. obl.* (o) *l* 9. §. *ult. ff. de Contrab. empt.* (p) §. 2. *Inſt. d. V. O.* (q) *d. l.* 2. *junct.* §. *ult. in fin. de Inutil. ſtipul. l.* 10. *pr. ff. de ſolut.* (r) *l.* 4. *ff. Locati, l* 4. *ff. de manumiſſ. Vind. l.* 46 §. *pen ff. de V. O.* (ſ) *d.* §. 2. *& d.* §. *ult, dies ceſſit non venit.*

ende volgende gedoemt worden, *mits uitſtel van executie*, als *vooren gezegt is.* (t)

67. Maer belofte onder voorwaerde, gelijk als yemant zegt; *ik beloove u duiſent guldens, indien mijn ſchip van Dantzich behouden t'huis ſal koomen*, vervalt noch verſchijnt niet eerder, als de voorwaerde vervult is, *en dat ſonder onderſcheidt of de conditie in de macht van partijen is of niet.* (u)

68. Wel te weeten, *indien ſy moogelijk is*, want onmoogelijke voorwaerde maekt een belofte te niet, *anders als van de uiterſte willen op een ander plaetſe gezegt is*; het ſelve is te verſtaen van ongeoorlofde voorwaerden, die onder onmoogelijke worden geſtelt. (w)

69. Het kan ook gebeuren, dat'er aenſpraek en toewijſinge vallen kan over ſchult onder voorwaerde, die onverſcheenen is, *ingevalle tegenwoordig bewijs voor handen is, dat'er moogelijk by't vervullen der conditie niet ſoude mogen zijn*, mits de eyſcher verklare *d'executie* niet te begeeren, eer de voorwaerde ſal zijn vervult. (x)

70. Voorwaerde ziende op *niet te doen*, of op *verbodt* van yets te doen, maekt dat het beloofde niet eerder kan geëyſcht worden, voor het ſeecker zy, dat de *conditie* niet ſal konnen vervult worden, (y) by exempel, yemant belooft duiſent gulden aen ſijn neef, *indien hy niet in den oorlog trekt*, het gelt kan niet geëyſcht worden, als van de erfgenamen des ſelven neefs, om dat ſoo lange de neef ſelve leeft, hy in den krijg ſoude konnen gaen. Een ander, *ik beloof u Pieter ſulk een ſumma, by aldien gy Titie niet en trouwt*, het gelt kan niet geëyſcht worden, voor dat Pieter of Titia niet en zijn geſturven.

71. Maer als makingen by laeſte wille geſchieden, of ſuiver of onder voorwaerde van *Neen*, ſoo kan het gemaekte van eener ſtondt geëyſcht worden, *mits de makeling borge ſtelle, dat hy niet doen en ſal het geene hem by de conditie verbooden is, of anders dat hy het gemaekte wederom ſal keeren*, (z) deſe verſeeckeringe wort genoemt *cautio mutiana*, die ook plaets heeft in erfſtellingen ende ſchenkingen, ter ſake des doodts.

72. Dit onderſcheidt is'er ook tuſſchen beloften ende laeſte willen; als de geene, wien yets belooft is onder voorwaerde, ſterft, eer die voorwaerde vervult is, ſoo kan echter ſijn erfgenaem het beloofde, *ſoo haeſt de conditie verſcheenen is*, eyſchen, maer als de geene wien yets by

(t) *Sand. 3. 9. 2.* (u) §. 4. *d tit. Inſt. de V. O.* (w) § 10. *Inſt. de inutil. ſtipul. l. 15. d. Condit. inſt. l. 26. & ſeqq. de V. O.* (x) *l. 40. ff. ad l. Aquil.* (y) *d.* §. 4. *Inſt. de V. O.* (z) *d.* §. 4. *l. 7. n. 18. ff. de C. & D.*

by laeſte wille gemaekt is onder voorwaerde, ſterft, ſoo kan ſijn erfgenaem niets eyſchen, *ſchoon de conditie naderhandt wierde vervult.* (a)

73. Tot beloften onder voorwaerde behooren ook de wedſpeelen, als twee wedden, over de uitkomſt van een onſeeckere ſake, gelijk dikwils met grooten yver geſchiedt, eenige meinen dat de reeden van Recht niet toelaet, om uit ſulke wedſpeelen actie te verleenen, (b) maer de reeden die ſy hebben is al te ſpitsſinnig ende toch niet vaſt, *het gemeine ende ook waerder gevoelen is, dat, die het wedſpel verlieſt gehouden is te betalen, als het van geen ongeoorlofde ſaken is.* (c)

74. Het ſelve is ook te verſtaen, als het wedſpel is over een tegenwoordige ofte verleedene ſaek, waer van partijen geen kenniſſe hebben, hoewel ſoodanige beloften die op een *indien* ſteunen, waer van de ſake in der daedt al in weeſen is, geen conditioneele, maer ſuivere contracten zijn. (d)

75. Tot toezegginge behoort ook de verſeeckeringe, anders, *Aſſurantie*, welke is *een overeenkominge, waer door yemant voor ſeeckeren prijs op hem neemt het onſeecker gevaer van een ander ſijn goedt.*

76. By ons wort dit Contract ſoo veel niet gebruikt als in Landen daer drucker koophandel om verre, valt, *ende ſchijnt in onſe Ordonnantie met opzet verby gegaen te zijn*; alſoo het 24. *Capittel van het* 1. *boek is* genoomen uit *een Plackaet van de Aſſurantien*, ſonder dat echter een woort daer van gerept wort; dies by ons daer ontrent nae reeden ende by gevolge van 't gemein Recht ſchijnt te moeten geoordeelt worden.

77. Al wie belofte, gelijk boven gezegt is, gedaen heeft, het zy van lichamelijk of onlichamelijk, tilbaer of ontilbaer goedt, daden, of ſaken, kan daer op aengeſprooken worden, ende by aldien de beloofde ſake van een ſeeckere ende vaſte natuir is, ſoo wort het alſoo geëyſcht ende niet anders als het is belooft, (e) Niet betaelt wordende haelt men het af van den ſchuldenaer met *executie.*

78. Maer als de ſaek van een onſeeckere natuir is, waer van men niet kan zeggen, wat, hoedanig ende hoe veel, als by exemp: *ik beloove u de vruchten uit dien acker toekoomende jaer ſullende voortkoomen*, of ik beloove u te betalen *alle ſchade ende intereſt, die gy by ſulk een ſake ſult hebben*, indien gevalle moet den eyſch ook alſoo worden genoomen, (f) ende de Rechter moet het wardeeren, 't welk mede plaets heeft

(a) *d. §. 4. I. de V. O. l. 57. ff. eod. l. 4. l. 5. §. 2. ff. Quand. dies legat. ced.* (b) *Herbaj. rer. quotid. cap. 1. Wiſſenb. ad tit. ff. de Aleator. n. 18.* (c) *Sand 3. 9. 1. Tulden. ad tit. C. de Aleat. n. 3.* (d) *§. 6. Inſt. de verb oblig.* (e) *Condictio certi pr. Inſt. d. V. O. l. 74. & ſeqq. d. eod.* (f) *Actio ex ſtipulatu d. princ.*

heeft, als yemant voor een ander zich verbonden heeft eenige daedt te doen, waer toe hy dan ook moet worden gedoemt ende gedwongen *by inlaeg of andere middelen* van *executie*, ſonder dat hy kan volſtaen met *preſentatie* van te willen betalen de ſchade ende de intereſt, die de beloft-eyſcher daer by, dat de daedt niet vervult was, mochte hebben geleeden. (g)

79. Maer om dat den eyſcher dikwils niet geleegen koomt ſoo lang te martelen met hem te dwingen, om te doen het geene hy niet en wil doen, *ſoo koemt het veelmaels op aenſpraek van ſchade ende intereſt uit*, en daerom vint men in de rechten, dat wie een daedt belooft heeft, gehouden is tot het intereſt, (h) ſonder dat hier echter uit volgt, als of de beloover van een daedt, tot het vervullen des ſelfs niet konde gehouden worden, indien de beloft-eyſcher daer op dringen wil, ende de ſake noch in haer geheel is, nademael immers geen reeden is, waerom het meer ſoude geoorloft zijn, de trouwe te breecken in daden, als in ſaken. (i)

XXII. KAPITTEL.

Van Eeden.

Wat een volkomene eedt, ende welke onvolkomene zijn. Van eeden die voor Recht gedaen worden ſoo tot pleits-einde, als tot voortgang van een Proces. Als mede van die, buiten Recht, worden gedaen

1. HEt is de gewoonte van alle volkeren tot meerder verſeeckeringe van beloften, om de ſelve met eede te beveſtigen, ende te verſeeckeren, waer van wy dan vervolgens ook moeten ſpreecken.

2. Een eedt is niet anders als een aenroepinge van Godts naem, met verwenſchinge van zich ſelf, ſtreckende tot beveſtinge van yets dat verſprooken ofte gehandelt is.

3. Soo is dan een volle eedt twee-leedig, beſtaende uit aenroepinge van

(g) *l.* 14. *l.* 72. *l.* 84. *ff. de V. O.* (h) *dd. ll. eod. l.* 68. *l.* 13. *in fin. ff. de re judic.*
(i) *Zutph. tit. van obligat. art.* 8.

van Godts naem ende verwenſchinge van zich ſelfs, waer door die den eedt ſweert, wenſcht dat Godt hem mach ſtraffen ofte niet helpen, indien hy willens ende valſchelijk ſweert. beides wort begreepen in het formulier by ons gebruikelijk, *ſoo waerlijk helpe my Godt Almachtig.*

4. Het kan nochtans voor een eedt paſſeeren, als yemant tot beveſtinge van ſijn woort of daedt *Godt alleenlijk aenroept tot getuige*, ſonder den wenſch op ſijn ziele daer by te doen, om dat yder een die gelooft dat'er een Godt is, wel weet dat deſelve Godt geen leedig aenſchouwer is ofte toehoorder der menſchelijke ſaken ende reedenen, maer dat hy heeft een jaloers oog ende een wreeker is, van de geene die ſijn name misbruiken.

5. Maer een verklaringe welke geſchiedt by adelijke trouwe ofte by het woort van een Prince kan voor geen eedt worden gehouden, *om dat daer in ontbreekt het middel van conſcientie-dwang*, waer door de menſchen gedwongen worden verborgene waerheden te openbaren, te weten de tegenwoordige vreeſe van de Goddelijke alweetenheit, almacht ende vreeſſelijke rechtveerdigheit.

6. Veel min, konnen onſe Menniſten nae reeden beſtaen met haer *manne waerheit*, al ſchoon ſy bereit zijn haer te onderwerpen, de ſtraffe van meineedigheit, *als ſy van valſcheit overtuigt worden*; om dat de kracht ende bant des eedts niet beſtaet in de onſeekere vreeſe der ſtraffe, die van menſchen ſouden te verwachten zijn, maer *gelijk gezegt is*, in het tegenwoordig ontzag van de Goddelijke majeſteit, derhalven behooren ſy daer toe gehouden te worden, dat ſy ten minſten de aenroepinge van Godts name, die beide in't oude en nieuwe *Teſtament* van ontwijvelbaer gebruik is, als het de nootwendigheit vereyſcht, niet en koomen te weigeren, ende wort alſoo by den Hove in acht genoomen; maer in Politijke ſaken ende het ſtuk van lands-middelen worden ſy toegelaten, om in plaetſe van eedt-ſweeren ſlechts aen te neemen ende te belooven, *mits haer onderwerpende, ſoo ſy van* bedroch overtuigt worden, de ſtraffe van meineedigen. *Liſt. van het gemael artic.* 18.

7. Het is echter niet te zeggen, dat men de Menniſten, die uit een overmatige vreeſe van Godts name over haer ſelfs aen te roepen, niet willen gebruiken de gewoonelijke wijſe van Godt tot getuige te neemen, *daer toe ſoude behooren te dwingen met boeten ende gevangeniſſe*; maer ſchijnt genoeg te zijn, dat men hun enkele verklaringen niet toelaet eenigen kracht van rechte te hebben, *gelijk geſchiedt.*

8. Men mach in den eedt, niemant anders aenroepen, *als den waren ende eenigen Godt*, geen andere gooden noch verſturvene heiligen, om dat de ſelve de verborgentheeden der menſchelijke gemoederen onbekent zijn, en om dat ſy geen macht hebben, de valſche ſweerders te ſtraffen.

9. Als men nochtans met lieden te doen heeft, die ſodanige valſche Gooden of heiligen aenroepen, ſoo mach men ſulke eeden wel aenneemen, *om dat ſy ten minſten meinen, dat die geene die ſy aenroepen haer herten kennen ende macht over haer hebben.*

10. De maniere van den eedt te doen is, dat men de aenroepinge ende verwenſchinge duidelijk met woorden uitſpreekt, weſende niet genoeg, *dat een ander de woorden van den eedt uit ons laſt ende name geſchreeven hebbende ons de ſelve voorleeſt, alſchoon wy ſe verteekenen*, om dat by ſulke omſtandigheeden ſodanige kracht niet is van de gemoederen der menſchen te treffen, als in het uitſpreeken, weſende een onmiddelijke gemeinſchap ende 'tſamen-voeginge tuſſchen de reeden der ziele ende des mondts, die ſoo blijkelijk niet is tuſſchen d'ooren, oogen ende de handt die teekent ende het gemoedt.

11. Weshalven met de reeden niet over-eenkoomt, dat men een eedt, op een ander ſijn ziele, of door een ander ſijn mont ſoude doen, om dat daer alſulk een zamenvoeginge van hert en mondt, die by den eedt moet zijn, niet gevonden wort, hoewel de practijk' op veele plaetſen anders is, en ook by ons, aengaende den eedt van *calumnie* ofte van pleits oprechtigheit die op ſpeciale laſt van den meeſter door ſijn laſthebber kan worden gedaen; het welke de Godtsdienſtigheit der Pauſen ons heeft ingevoert. (a) alhoewel het by den Hove niet wort toegelaten, als wanneer de meeſter verre van der handt is ende niet als zeer beſwaerlijk voor het Gerechte kan verſchijnen.

12. De macht en oogemerk van een eedt is in't algemein, die wy gezegt hebben, om de trouwe der menſchen door de vreeſe van Godts toorne meer te verbinden.

13. Doch om in't byſonder hier van te ſpreeken, dient aengemerkt, dat de eeden of *pleitshalven* of *buiten pleit* worden gedaen.

14. Pleits-halven zijn deſe ſoorten; ten *eerſten*, den eedt, die gedaen wort in plaetſe van nootſakelijke borgtochten, ten *tweeden*, den eedt van oprechtigheit; ten *derden*, van waerheit, of om getuigeniſſe te geeven; ten *vierden*, eedt van prijſeringe; ten *vijfden*, om pleit af te doen.

15. De

(a) *Sand.* 1, 9. 1.

15. De eerſte heeft verſcheiden gebruik, als, *om in recht te verſchijnen*, 't welk plaetſe heeft tegen Vreemde perſoonen, die bank-vaſt gemaekt zijn ende geen borge tot ſulken einde konnen vinden, noch in de *Provintie* begoedigt zijn.

16. Van gelijken, als een Eyſcher geen vaſtigheeden hebbende, of kennelijk niet zijnde begoedigt in de provintie, ook *geen borge kan ſtellen voor de pleits koſten*, indien daer in wierde gedoemt; in ſulken gevalle kan hy met eede volſtaen.

17. En doorgaens ſoo dikwils de Wet eyſcht van de lieden borgtochten, indien ſy de ſelve niet konnen vinden, ſoo wordenſe met eede vry gelaten, *ten ware partije daer al te grooten nadeel ſoude by konnen lijden.* (c)

18. De eedt van *oprechtigheit* is tweederley, algemein, of byſonder; algemein geſchiedt in verſcheidene geleegentheeden, ſoo dikwils partijen malkanderen van quaet-aerdigheit beſchuldigen, dit noemt men in't Paus-recht *eedt van malitie*, dat is, *van quaet-aerdigheit ofte bedroch* (d) ende geſchiedt om allerhande voorvallen.

19. De byſondere is, wanneer partijen tot bewijs koomen, ende malkanderen vragen onder eede voorſtellen, ende beantwoorden; dit wort genoemt, *eedt van calumnia*, ende geſchiedt, zegge, wanneer partijen in een proçes, dat in feiten beſtaet, elkander *artikulen ſtellen om* te beantwoorden, ſoo moet d'een ende d'ander doen deſen eedt; waer van het oogemerk is, *dat ſy die artikulen ſtellen ende beantwoorden ſullen niet om partije te quellen*, maer om haer goede ſake te verdeedigen.

20. Ten derden, eedt van *getuigeniſſe* te geeven, wordt gedaen by alle de geene, die als getuigen tot bewijs van partijen haer feiten worden belegt ende voortgebracht.

21. Ten vierden, eedt van *prijſeeringe*, heeft plaets in allerhande aenſpraeken, waer door men eenig goedt weder eyſcht, en dat de bezitter uit boosheit, of hartnekkigheit, ons niet weder geeft, *het zy dat hy het wel kan doen, of dat het al verlooren is.*

22. In ſulken geval mach d'eyſcher het goedt waerdeeren naer ſijn beſte geweeten, even niet naer de gemeine waerdije van het goedt, maer ook nae ſijn geneegentheit. Sulx, indien hem by *exempel*, een ſteene kanne wierde onthouden, die hem van ſijn voor-ouders of van een lief vriendt mocht aengekomen zijn, die hy om geen dubbelde ducaet ſoude willen miſſen, hy ſoudeſe onder eede, ſoo moogen wardeeren,

(c) *Nov.* 112. *c.* 2. (d) *adde l.* 34. §. 4. *ff. de jurejur.*

al was hy voor een ander geen tien stuivers weert, *evenwel de Rechter mach ende behoort de prijs te matigen, als hy te verre buiten spoor loopt.* (e)

23. Volgt de eedt *van pleit af te doen*, de welke of by d'eene party aen d'andere wort opgedragen, ende *gepresenteert*, of sy wort van de Rechter aen een van beyden opgelecht.

24. D'eerste soorte is wederom tweederley, gewillig of nootsakelijk.

25. Gewillig, wanneer d'eene party de geheele sake geeft op des anderen eedt.

26. Nootsakelijk wort genoemt, wanneer de geene, die het op zijn eedt gegeeven is, den eedt wederom aen den anderen opdraegt; want alsdan de ander die den eedt wederom aengebooden wort, *moet of sweeren, of van het pleit af, en de party sijn eysch toestaen*, deswegen dese eedt nootsakelijk genoemt wort.

27. Sodanige eeden hebben haer gebruik, wanneer d'eene en d'andere zich niet wel versekert houdt van sijn recht, ofte bewijs van dien.

28. De gewillige eedt kan soo wel in, als buiten recht worden opgedragen, doch met onderscheit; dat die het sweeren buiten recht aengebooden wort, sulx vrylijk mach doen of laten. doet hy het, soo wint hy de saek; doet hy het niet, hy behoeft deneedt aen den anderen niet wederom te presenteren, ook is d'ander niet gehouden, indien hyse weder aen biedt den selven te doen; maer hy kan de saek laten op haer beloop. (f)

29. Doch reede in't pleit zijnde, en den eedt aen den eenen, door den anderen, gepresenteert wordende, *soo moet dese den selven of doen, of wederom opdragen*; om dat hy echter alsdan noch sijn keur heeft, sonder het pleit te verliesen, soo wort het noch al een willige eedt genoemt; en de tweede soorte nootsakelijk, *om dat die afgelegt moet worden, of het pleit verlooren.* (g)

30. Het recht van den eedt op te dragen, koomt toe, aen de geene die het vrije bewint van haer goederen hebben, geen kinderen noch uitsinnige, noch ook minderjarige, of andere die onder Voogden staen, diensvolgens ook geen getrouwde vrouwen, *anders als met consent van hare mans.* (h)

31. De

(e) *t. tit. ff de jurejur. in litem.* (f) *l. 17. ff. de jurejur.* (g) *l. 38. ff. eod. tit.* (h) *l. 17. §. 1. & 2. & l. 20. infin. cum ll. seqq. l. 35. in pr. & §. 1. eod.*

31. De Mombers en Voogden, die over andere lieden goederen geſtelt zijn, als ook generale bewinthebbers konnen het doen, wanneer dringende noot, of blijkelijke nut van haer meeſters ſaken het ſelve vereyſchen, anders niet. (i)

32. De eedt kan worden opgedragen aen allerhande partijen, van wat *ſexe* of ouderdom ſy ook mogen zijn, (k) niet dat de Wet voor goet keurt, dat eeden van kinderen onder de veertien jaren, ſouden kracht hebben.

33. Maer ſy gelt alleen, ten aenzien, en tot nadeel van de geene dieſe aen kinderen opdraegt; want hy doet het met deſe voorwaerde, *ſoo den eedt die ik preſentere gedaen ſal zijn, wil ik afſtaen van't pleit*, en dienſvolgens hy den eedt, aen een kint opgedragen, en het kint geſwooren hebbende, ſoo is de conditie vervult, en het pleit verlooren, *ſonder dat de Wet daerom kinder-eeden voor goet-keurt.* (l)

34. Het kan ook worden opgedragen, in allerhande ſaken, die tot een yder ſijn patrimonie behooren en daer van yder ſijn vrije *diſpoſitie* heeft, ende by gevolge, daer men over mag ackordeeren (m) By gevolge kan het niet worden opgedragen in ſaken, die men niet afſtaen ende verſaken kan, gelijk onder anderen is het houwelijk, tot voordeel van het welke den eedt wel kan plaetſe hebben, maer niet daer tegens; dat is, *als yemant weegens houwelijk van een ander wort aengeſprooken, ſoo kan, die aengeſprooken wort, indien hy wil de ſake wel begeeven op den eedt van den aenſpreecker; maer die het houwelijk zegt aengegaen te zijn, mach de ſake niet varen laten op den eedt van die het ontkent*; maer hy moet ſijn bewijs inbrengen, ſoo veel hy kan; en is het niet genoeg, ſoo mach de Rechter den ontkenner den eedt van zuiveringe opleggen; ook beiderzijdts, kunnen ſy den eedt van oprechtigheit, nevens de bewijs pointen die ſy malkanderen ſtellen, wel af-eyſchen; gelijk alle daeg geſchiedt.

35. Anders indien den eedt ſoo plaets hadde in het ſtuk van houwelijk, dat het den ontkenner op ſijn eedt wierde gegeeven, dat was in der daedt ſoo veel, of het houwelijk, door onderling conſent wierde vernietigt; en weete ſoo by 't Hof gediſponeert te zijn op het rekeſt van ſeeckere *Frouk Samuels, tegen Louis Michiels.* want als ſy verſochte, dat hem den eedt mochte worden afgenoomen, van dat hy haer geen trouw-beloſte gedaen hadde, die zy ſuſtineerde gedaen te zijn, end' hy by *reſcriptie* preſenteerde den ſelven eedt te doen, heeft

(i) *d. l.* 17. §. 2. *& f. l.* 18. *&* 19. *l.* 25. *in pr.* (k) *l.* 26. *in pr. h. t.* (l) *l.* 34. §. 2. *eod. tit.* (m) *per l.* 2. *ff. de jurejur. & l.* 21. *ff. de dol. mal.*

het Hoff ſulx niet aengenoomen ; maer de ſuppliante den wech van ordinaris recht geweeſen, *by appoſtille van den* 16. *Septemb.* 1679. Diergelijk appointement was ook gegeeven op den 24. *Febr.* 1678. *in de ſake van Lolkjen Harkes, contra Gerrit Pieters.* Is echter ook wel gebeurt, dat een paer volx over houwelijx beloften oneens zijnde, ende voor 't Hoff daer over zijnde verſcheenen, ſy nae woorden ende weerwoorden malkander quiteerden van hun onderlinge *pretenſien*, doch ſonder eenige *diſpoſitie* van het Hoff, ende ſonder blijk van bewijs aen d' een of d' andere kant.

36. In aenſpraek over miſdaden heeft al mede plaets de opdrachte van eedt (n) aen partijen, maer niet als yemant *Criminelijk* wort aengeſprooken tot openbare ſtraffe, om het gevaer van meineedigheit, dat dien te nevens gevreeſt wort.

37. Die den eedt tot pleits afdoening opdraegt, moet eerſt ſelve den eedt van oprechtigheit doen, te weeten, *dat hy ſijn partije den eedt vergt niet om te quellen, maer om dat hy meent een rechtveerdige ſake te hebben*, ſulk een niet voorgaende, heeft partije reeden om den opgedragen eedt te weigeren, (o) gelijk 'er dan ook andere oorſaken zijn van ſoodanige weigeringe.

38. Als ten *tweeden*, ſoo hy met goede reeden kan zeggen, de ſake onbewuſt en hem vreemt te zijn; (p) ten *derden*, indien de opdrager geen recht heeft om ſulx te doen ; (q) ten *vierden*, om dat de perſoon, dien het ſweeren opgedragen wort, daer toe onbequaem is, als weſende noch onder de veertien jaren ; (r) ten *vijfden*, om dat hy in de ſelvige ſake al eenmael geſwooren heeft ; (ſ) ten *ſeſden*, als de ſake beweeſen is, want dan is het ſweeren onnoodig ; (t) ten *zevenden*, indien het *formulier* van den eedt onbehoorlijk is, (u) door meldinge van verſtorven heilige of yets anders, als mede by ons, wanneer de Menniſten, en andere lieden van dwalende *conſcientien*, meer voorgeleidt wort, als d' aenroepinge van Godts naem ; ende ten *achtſten*, als de geene die den eedt voorgeleit wort het recht dier plaetſe daer het geſchiedt, niet is onderworpen. (w)

39. Om deſe reeden kan den eedt niet alleen geweigert worden om te ſweeren, maer behoeft, die een van deſe gemelte reeden heeft, den eedt niet weder aen een ander op te dragen. (x)

40. Somtijts kan ook die den eedt aen ſijn partij hebbende opgedragen,

(n) *l.* 13. §. 2. *l.* 28. §. 5 6. 7. *& pen. eod tit.* (o) *l.* 34. §. 4. *eod. tit.* (p) *d l* 34. *fin. pr.* (q) *l.* 35. §. 1. (r) *d. l.* 34. §. 2. (ſ) *l.* 18. *eod.* (t) *l.* 8. *ff. de Condit. Inſtit.* (u) *l.* 5. §. *pen.* (w) *d. l.* 35. §. *ult.* (x) *dd. ll.*

gen, van de andere gedaegt wort, om den ſelven te doen, ſulx weigeren; te weeten, als ik een dief of ander bedrieger, den eedt heb opgedragen, ſoo behoef ik ſe niet weder van hem aen te neemen; (y) het kan ook gebeuren dat 'er andere verſcheidentheden zijn van oorſaken, ende perſoonen, om welke, die den eedt heeft opgedragen, niet kan worden genootſaekt den ſelven te aenvaerden. (z)

41. Volgt de eedt, die van den Rechter, aen een van beide partijen wort opgedragen, *het welke geſchiedt in twijvelachtige ſaken*, wanneer beiderzijdts, de bewijſen ſoodanig zijn, dat de Rechter nauwelijks weet, wie van beiden recht heeft, alſdan legt hy den eedt op, aen den geenen, voor wien hem dunkt de meeſte waerſchijnelijkheit te zijn; en vindt hy geen onderſcheidt tuſſchen beide, ſoo laet hy den verweerder den eedt doen, want ten aenzien van den eyſſcher gebeurt het zelden, dat het hem op ſijn eedt kan gegeeven worden, om dat doorgaens nevens hem plaets heeft de regel, welke zegt, *als de eyſcher niet bewijſt, ſoo is de gedaegde vry.* (a)

42. Want is te weeten, dat veel autheuren van deſen rechtelijken eedt onderſcheiden twee andere ſoorten van eeden, waer van d'eene tot *vervullinge*, en d'andere tot *ſuiveringe* ſtrekt, en ſoo genoemt wort, (b) d'eedt tot vervullinge wort by een eyſcher gedaen, die ten naeſten by, of ten halve ſijn zeggen beweeſen heeft, te weeten, met een onberiſpelijk getuige, nevens andere *preſumptien*, of met een belijdeniſſe van de partije ſelfs, buiten het gerichte gedaen, *ſoo als beneeden ſal geleert worden.*

43. Eedt van zuivering is, waer door de verweerder beſwaert zijnde met preſumptien en waerſchijnelijkheden, zich daer van met eede ſuivert, en alſoo daer van vrygeſprooken wort.

44. Weete niet, dat in onſe practijke eenige andere eeden van de Rechter afkomen, als deſe beide ſoorten; en meine dat men derhalven, wel ſoude mogen zeggen, dat de rechtelijke eedt is tweederley, *tot vervullinge ende tot ſuiveringe*, d'eene voor den eyſcher, en d'ander voor den verweerder; want het geene de ſchrijvers van den anderen eedt verhalen, is donker, en ſchijnt van weinig gebruik te zijn; immers ſoo veel noch hebbe konnen bemerken.

45. De kracht van de eedt by partijen ſelf malkanderen opgedragen, is grooter als die van de Rechter afkomende; want een ſenten-

(y) *l.* 11. §. *pen.* C. *de Action. rer. amot.* (z) *d. l.* 34. §. *pen.* (a) *l.* 4. C. *de. Edend* (b) *Suppletorium, purgatorium jusjurandum*

tentie op Rechters eedt gevallen, kan door appel, of door nieuw gevondene Inſtrumenten, die het tegendeel bewijſen, te niete worden gedaen, maer niet dat van partijen ſelve afkoomt; want dat heeft kracht van accoort, en die het verlieſt, moet het zich ſelve wijten, dat hy het op ſijn partij's eedt gegeeven heeft; ſulx dat deſe eedt gedaen zijnde, voorts niet meer gevraegt wort, *of de ſchult oprecht is, maer of de eedt gedaen is*, 't welk blijkende, ſoo moet de gedaegde betalen, of de eyſcher moet ſijn aenſpraek varen laten, *alſchoon hy konde bewijſen, dat ſijn partij valſchelijk geſwooren hadde*; want daer op ſtaet ſtraffe van meineedigheit; maer de gedane opdracht van eedt heeft ondertuſſchen zijn volle kracht. (c)

46. Zijn noch overig de eeden die buiten oorſake van pleit of twiſt worden gedaen, ſoo om yets *te belooven*, als om eenig ander *Contract te beveſtigen.*

47. Edoch van deſe wort in de Keyſerlijke rechten gehouden deſe reegel, *dat eeden niet meer gelden als gemeine beloften*, niet om daer door de waerde van den Eedt te verminderen; maer veel meer om die in meerder eere te houden, ten einde de lieden deſelve niet al te lichtelijk ſouden gebruiken, en door de dagelijkſe gewoonte minder achten. (d)

48. Hier van komt voort, dat geen handelingen nae de wetten verbooden, met eeden konnen worden bekrachtigt, ſchoon ſy alleen om burgerlijke reeden, door de wet verbooden zijn, *uitgenoomen dat handelingen ende Contracten* van minderjarigen zijnde geoorloft in zich ſelfs, maer ſchadelijk voor de minderjarige, die daer van by gevolge in haer geheel ſouden konnen herſtelt worden, dat ſoodanige Contracten door den eedt indiervoegen beveſtigt worden, dat herſtellinge geen plaets heeft; *maer deſe kracht wort den eedt benoomen, by Ordonnantie van Frieſlandt.* (e)

49. Het Pauſelijke recht nochtans wil, dat alle eeden die *niet ſtrijdig zijn tegen de wille Godts, tegens deugt en eerlijkheit ſullen worden waergenoomen*; (f) het welke ſoo verre by ons moet onderhouden worden, *dat niemant zich kan ſtellen tegens de vervullinge van yets dat hy onder eede belooft, en aengenoomen heeft*, ſchoon hy, nae gemein recht daer aen niet gehouden was, noch aengeſprooken konde worden.

50. Ook ſoo zeer, dat yemant met gewelt gedwongen zijnde, yets onder

(c) *l. 5. §. 2. l. 28. §. ult. d. tit.* (d) *Dix. in poſit. ad ff de jurejur. n. 7.* (e) 1. *boek tit. 7. art. 4. 6.* (f) *C. ſi vero 8. C. cum Contingat. 28. x. de jurejur. C. brevi 16. x. eod.*

onder eede te belooven, ſulx ook naekoomen moet; mits het in de macht van de overigheit is den geenen, die eenig recht door een gedwongen eedt verkreegen heeft, daer van te berooven, en alſoo by gevolge den gedwongen perſoon te bevrijden, konnende ſoo verre, en niet anders waer zijn, het geene gezegt wort, *een gedwongen eedt is Godt leedt.* (g)

XXIII. Kapittel.

Van Beloſten an d'eene kant vervult.

Dat benoemde Contracten nae Keyſers rechten niet anders zijn als beloſte aen d'eene kant vervult. Wat kracht die nu hebben ende van de aenſpraek daer uit geſchapen.

1. DUs verre van volle beloften ende toezeggingen ſoo onder, als ſonder eede, die wy gezegt hebben, dat by ouds *ſtipulatien* of *Pacta* genoemt wierden, ende dat de *ſtipulatien* eygentlijk contracten waren, maer *pacta* ſlechte beloften.

2. Sodanige beloften van wederzijds te doen of te geeven, *als ſy aen de eene kant met doen of geeven vervult waren*, wierdenſe by Keyſerlijke rechten eygentlijk ende alleen *onbenoemde contracten* genoemt, *bloote beloften gaven geen actie*; ende als ſy al aen een kant vervult waren, ſoo kondenſe noch *herroepen worden*, ſoo lange d'ander het ſijne van gelijken niet hadde gedaen. (a)

3. Maer alſoo heedenſdaegs *alle toezeggingen duidelijk gedaen verbandt maken ende* aktie geeven, ſonder anders, als met beyder wille te konnen herroepen worden, ſoo hebben wy de beloften ſelfs voor onbenoemde Contracten moeten neemen, en daerom als ſy aen d'eene kant vervult zijn makenſe geen nieuwe ſoorte; konnen ook even ſoo weinig, jae minder, herroepen worden, als te vooren.

4. Zijn dan onbenoemde contracten, allerhande beloften, zegge, ſoo haeſt ſy aen d'eene kant dadelijk vervult zijn. Maer in Rechte zijn voornamentlijk vier ſoorten bekent, die geen eygene namen hebbende aldus worden beſchreeven; *geeven om te geeven, doen om te geeven, geeven om te doen ende doen om te doen.*

5. Geeven *om te geeven*, ſchijnt het ſelve te zijn met *wiſſelinge* of wandelkoop; hebbende deſweegen een ſeekere naem gekreegen, om

(g) *Grot. de jur. bell. & pac. lib. 2. c. 13. n. 14. & ſequ.* (a) *l. 3. §. 4. ff. de condict cauſ. dat. non ſec.*

dat het in oude tijden, eer het gelt in gebruik was, zeer gemein is geweeſt, gelijk het noch is onder de Volkeren, daer weinig gelt omgaet. Edoch het gemeene gelt vermeenigvuldigt zijnde, ſoo is de wiſſelinge wederom in wangebruik gekoomen ende heeft nu den ſelven aert met andere onbenoemde *Contracten.*

6. Beſtaende, gelijk gezegt is, hier in, dat uit wiſſelinge geen byſondere actie voorkoomt, maer de ſelve, die uit alle andere beloften aen d'eene kant vervult zijnde gegeeven wort, waer van terſtont ſal geſprooken worden; by welke nae verhael van de gedane belofte ende vervullinge by den eenen gedaen men eyſcht dat d'ander gedoemt mag worden het beloofde van ſijn kant mede te voldoen.

7. Ook kan hy *alternatijf concluderen*, tot vervullinge van de belofte, by den anderen te doen ofte tot weder-geevinge van het geene by hem uit kracht van de gedane belofte gegeeven is.

8. Hy kan ook enkelijk, ſonder *alternatie* weder-eyſchen, wat hy gegeeven heeft, *als de oorſaek op-hout, waerom het gegeeven is*, invoegen, die niet is in ſtaet om volgens overeenkomſte vervult te konnen worden.

9. Immers gaet dit vaſt in *Wiſſelinge* of Wandelkoop, te weeten, *als ik u yets hebbe gegeeven, op dat gy my wat anders ſoudt geeven*, waer van hier boven gehandelt is.

10. Dienſvolgens ſoo verre gy my niet wederom geeft het geene verſprooken is, *ſchoon het verongelukt zy buiten u ſchult*, ſoo moet gy my het mijne wedergeeven.

11. Maer is 'er yets gedaen op *dat gy wat geeven of wederom doen ſoudt* ende gy buiten u ſchult niet hebt konnen doen of geeven dat belooft was, ſoo valt 'er geen actie, ſchoon die aen ſijn kant gedaen heeft, dat niet kan herdoen, om dat de eygenſchap der ſake niet kan lijden, dat men eyſchen *ſoude, ten eynde hy ſal werden gedoemt, om te doen, dat onmoogelijk is.*

12. Van gelijken, *als gy wat hebt gegeeven, op dat een ander yets ſoude doen* ende hy geerne wil, maer om noodvallige oorſaken dat niet en kan doen, ſoo behoeft hy 't ontfangene niet wederom te geeven, *ſoo verre het belet in ſijn perſoon niet is te paſſe gekomen* (want elk ſijn eygen ongeluk dragen moet) *of ook geen ongelijkheit tuſſchen de winſt van de eene ende verlies van d'andere ſonder oorſake ſoude ontſtaen*: waer op in de byſondere gevallen moet worden gelet. (b)

13. Aengaende wandelkoop in het byſonder, ſy koomt meeſtendeel over-

(b) *vid. quæ dix. ad tit. ff. de condict. cauſ. dat. non ſec. & ad tit. de permut. & de præſcr. verb.*

overeen met koop ende verkoopinge, als dat in beyden plaets heeft de *evictie*, in beyde vernietinge des *contracts* wegens ongelijkheit over de helfte ſoo het ſchijnt, en wegens de gebreeken die in het verkochte ofte verwandelde goedt worden bevonden. (c)

14. Maer ſy verſcheelen hier in; ten eerſten, dat wandelkoop, niet als in eygen goederen beſtaet, koop ook in andere lieden goedt, *als boven gezegt is.* ten tweeden, dat, als ik mijn ſaek gegeeven hebbe en ondertuſſchen het ding, dat gy moet geeven, verlooren gaet, ſoo is het niet mijn ſchade, (d) gelijk het in verkoopinge zijn ſoude, maer het is u verlies, invoegen dat ik het mijne aen hem gegeeven, kan weder eyſchen, 't welk de kooper van de prijs niet kan doen, dieſe onbetaelt zijnde noch moet opleggen; edoch ſijn goedt in wandelkoop weder eyſcht, kan wegens andere geledene ſchade of ophoudende profijt geen aenſpraek doen. (e)

15. De vordere ſoorten der onbenoemde contracten zijn eerſtelijken *geeft om de doen*, waer tegen geſtelt wort, *doet om te geeven*, wanneer ik my verbinde, om yets voor u te doen, daer voor gy my gelt of yets anders belooft; (f) wel te weeten, dit doen moet ſodanig zijn, dat het niet verhuirt kan worden, want dan is het een benaemt contract, *huir ende verhuiringe*, waer van hier boven is gehandelt; maer het moeten feiten zijn van de ſelve ſlach, als in laſt-geevinge te paſſe komen, die aldaer om niet, gedaen worden, ende hier voor gelt.

16. Eyndelijk is licht te verſtaen, wat de vierde ſoorte, *doet om te doen* wil zeggen, wanneer men zich verbindt, om voor een ander yets uit te werken, met bedingſt, dat hy wederom voor ons yets anders ſal doen. (g)

17. Hier toe kan ook gebracht worden, de overeenkoominge, *waer van hier boven gemelt is, op het eynde des capittels van huir ende verhuiringe*; te weeten; als twee perſoonen malkanderen het gebruik van yder ſijn goedt by beurten toeſtaen.

18. Soude hier eenigermaten ook toe konnen gebracht worden, het geene wy in't kapittel van *huir* vergeeten hebben; Als men aen een huiſman of ambachtſman ſijn gereedtſchap byzet, om daer mede ſijn koſt te winnen ende konſt te oeffenen, indiervoegen, dat het goedt des leeners eygen blijve, evenwel getaxeert, met bedingſt van *intereſſen* en dat in plaets van't afgebeeſigde het nieuwe in eygendom aen den bruikgunner ſal komen.

(c) *l.* 1. *ff. de rer. permut. l.* 19. §. *pen. ff. de Ædil. Ed. l.* 2. *C. de reſcind. vend.* (d) *l. ult. ff. de condict. cauſ. dat. non ſec.* (e) *Sic cape l.* 5. §. 1. *ff de præſcr. verb.* (f) *l.* 5. §. 1. & 2. *juncta l.* 15. *ff. d. tit.* (g) *d. l.* 5. §.

19. Soodanige contracten wordende dikwils aengegaen met huislieden, buiten kenniſſe van de Landtheeren, ook wel met inwoonders van huiſen, waer door de huis- en landtheeren haer in 't uit-einde vinden verſteecken van hun hypoteeken voor de bedongene huir, ſoo hebben d' Heeren Staten op den 21. Febr: 1685. geſtatueert, dat alle tranſpoorten van leevende have en andere meubelen, die by de *Contrahenten* werden aengegaen, ſonder dat de dadelijke bezittinge ofte *detentie* kome ende verblijve by den aenhandelaer, maer in tegendeel daer het verhandelde blijft ofte wederkeert in handen van den verhandelaer, ſullen zijn nul en van geener weerden, *ten zy ende van dien tijt af, dat daer af acte ter Secretarie van de Grietenije ofte Stadt daer de verhandelaer woonachtig is, werde geregiſtreert.*

20. Voorts dat niemant aen eenigen huiſman eenige leevendige have ſal mogen leenen, verhuiren, om de melk of ter beede, ende op eenige andere maniere by te zetten, *ſonder overdrachte van de eygendom*, langer als voor de tijdt van drie maenden, of ſal daer van desſelfs Landtheer door behoorlijke *denunciatie* moeten verwittigen, en daer af *relaes in forma* neemen, by gebreecke dies, *dat deſelve goederen, voor de ſchulden van die geene, onder welke ſy beruſten, ſullen gediſtraheert, en aengeſlagen worden.*

21. Noch behoort tot onbenoemde contracten de overeenkomſte van *prijſeeringe*, welke is, als men eenig goedt tot ſeeckeren prijſe gewardeert, overgeeft aen een ander, om het te verkoopen voor dien prijs, of anders aen ons wederom te leeveren. (h)

22. Deſe ſoorte hout de middelmaet tuſſchen koop ende huir, geſchiedende eygentlijk om niet ende ſonder loon, maer tol en gelt bedongen zijnde, blijft noch het ſelve Contract, hoewel oneygentlijk. (i)

23. De aenneemer het goedt tot *taxatie* hebbende ontfangen, is gehouden, ſoo hy t' niet verkoopt, het ſelve wederomme te geven, ſchoon het verongelukt mochte zijn, te weten, indien de aenneemer zich heeft aengebooden, maer verſocht zijnde koomt de ſchade op den eygenaer, (k) geen van beiden verſoek hebbende gedaen, of daer van niet blijkende, ſoo is de aenneemer gehouden middelmatige ſchult te boeten, maer is vry, als hy gedaen heeft wat een goedt huishouder in ſijn eygen ſaken behoort ende gewent is waer te neemen. (l)

24. De aenſpraek uit onbenoemde contracten voortkoomende, wort in de Roomſche wetten genoemt van *voorgeſchreeven woorden*, om dat eertijts,

(h) *Contractus æſtimatorius. tit. ff. de Æſtimatoriâ.* (i) *l. 2. d. tit.* (k) *d. l. 1. §. 1. junct. l. 17. §. 1. d. præſcr. verb.* (l) *arg. l. 5. §. 2. ff. Commod.*

eertijts, uit de benoemde contracten, in gebruik ende by geſchrifte geſtelt waren ſeeckere vaſte formulieren, welke by de eyſchers van woorde tot woorde moeſten worden verhaelt, maer van de onbenoemde contracten waren geen ſeeckere formulieren bekent, dies moeſten de eyſchers haer begeeven tot de Rechtſgeleerden; die dan nae geleegentheit der ſaken, haer ſoodanige woorden voorſchreeven als ſy bequaemſt voor recht ſouden konnen gebruiken, en daer van wierden deſe actien genoemt *van voorgeſchreeven woorden.* (m)

25. Men doet in de ſelve een verhael der ſake ſoo als ſy voorgevallen is, ende daer uit maekt men een concluſie tot het geene de gedaegde nae recht ende billijkheit behoort te doen of te geeven, met ſchaden ende intereſſen, &c.

26. Somtijts wort ook actie van voorgeſchreeven woorden vergunt, als 'er twijvel is, of de gewoonlijke aenſpraek in ſeeckere gevallen plaetſe kan hebben, ook ſoo dikwils getwijvelt wort, wat ſlach van aenſpraek, voorgeſtelt ſal worden. (n)

27. Uit het gezeide kan dan worden afgenoomen, dat, als 'er yets gegeeven ofte gedaen is, met bedingſt ende onderlinge overeenkomſte, dat een ander yets wederom ſal geven ofte doen, ſoo lange deſe niet in gebreecke is, om van ſijn kant het verackordeerde te voldoen, die eerſt gegeeven ofte gedaen heeft, alſdan geen actie of aenſpraek heeft, ende by gevolge, dat hy ook ſoo lange niet kan wedereyſchen het geene by hem gegeeven is.

28. Waer uit dan volgt, dat, als d'ander in gebreecke is ende draelt langer, als hy behoort, dat alſdan die gegeeven heeft het ſijne weder kan eyſchen, ende niet effen behoeft te dringen op het wedergeeven of doen van de ander, gelijk men doen moet in andere benoemde Contracten; ende ſoo verre ſal noch heedenſdaegs wel waer zijn, *dat onbenoemde Contracten herroepen mogen worden.* gelijk Nauta verhaelt het gevoelen van 't Hoff te zijn geweeſt in ſijn 50. *deciſie*, tuſſchen Jelle Gerx Appellant, *contra* Ruird Hendrix Appelleerde 1638; te weten, in gevalle d'eene ſijn gedeelte van het Contract heeft vervult ofte begonnen om te vervullen.

(m) *Vid. prælect. ad tit. ff. de Præſcr. verb.* (n) *Vid. l. 5. §. 2. l. 19. §. 2. de precar. junct. l. 14. eod. l. 17. l. 50. ff. de contrab. empt. l. 2. d. pact. in empt. & vend.*

XXIV. Kapittel.

Van verbinteniſſen door een ander gemaekt.

Een Vader wort door ſijn kint, dat hy in de macht heeft, verbonden, uit bevel, uit baet, ende uit mede-gifte. Kooplieden door ſchippers ende makelaers. Minderjarige door hare voogden ende mombers.

1. WY hebben hier boven al eenige malen gezegt, dat in het gemein niemant door een ander verbonden wort, waer van de reeden is, dat d' eene geen macht over d' ander zijn goedt ofte ſijn wille heeft.

2. Behalven, dat vaders over hare kinderen die onder haer handt zijn, ſoodanigen macht hebben, *behoudens de eygendom van haer goederen, die ſy ſelfs verkreegen ofte van elders hun aengekoomen zijn.* (a)

3. Van gelijcken, worden de vaders verbonden door hare kinderen, wanneer ſy eenige handelingen aengaen, en ſulx uit driederleije oorſaken, welke zijn, *bevel, baet-treckinge, ende mede-gifte.*

4. Uit bevel is de vader voor 't geheel verbonden, ſoo dikwils de ſoon eenige handelinge heeft aengegaen, op ordere van ſijn vader, het zy door uitdruckelijk bevel, of door goedtkeuringe naderhandt, en ſoo dikwils daer blijk is van de wille des vaders. (b)

5. Gy ſult vragen, of dat byſonder is tuſſchen vader en kint, en of niet alle de geene die laſt geven tot eenigen handel, daer uit konnen aengeſprooken worden; ik antwoorde eygentlijk *Neen*; maer die gehandelt heeft met een laſt-hebber van een vreemt perſoon, heeft de rechte aenſpraek alleen op de gelaſtigde, met wien hy gehandelt heeft, de laſt-geevinge beſtaet tuſſchen de andere twee, te weten, die de laſt geeft, en die ſe ontfangt, en raekt een derde niet.

6. Hoewel de billijkheit heeft ingevoert, dat de laſt-geever *nutshalven* met de oneigentlijke, die men *nuttelijke actie* noemt, kan aengeſprooken worden, en de laſt-hebber ſelfs, met de rechte of eygentlijke

(a) *vid. de his tit. Inſt. Quando ex facto eor. qui in alien. poteſt. de Groot 4. boek 4. deel n. 30.* (b) *l. 1. & tot. ff. Quod juſſu.*

lijke aenſpraek. tot wiens voordeel, noch by de meeſte Rechtſgeleerden wort verſtaen, dat een gelaſtigde nae dat hy ſijn bedienſt heeft afgelegt, niet meer kan worden aengeſprooken, *hoewel nae de ſtrengheit der Rechten anders ſoude zijn.* (c)

7. De tweede reeden, om een vader door ſijn kindt te verbinden, is baet-treckinge, welke hy door den handel van de zoon heeft gehadt, want alſdan heeft de geene die met de ſoon of dochter heeft gehandelt, aenſpraek op den vader, uit dat eygenſte Contract, het welke met de zoon is aengegaen, *voor ſoo verre de vader dien te neffens heeft geprofiteert*, (d) hoedanige aenſpraek tegens een vreemt perſoon niet ſoude konnen gelden, ſchoon eenig profijt tot deſelve van den handel door een ander met my gemaekt, mochte zijn gekomen, *ten ware ſomtijts om byſondere omſtandigheden van billijkheit nutlijke of oneigentlijke aenſpraek wierde gegunt.*

8. De derde reeden hebben wy gezegt te zijn *mede-gifte*, niet van houwelijk, waer van *elders*, maer als een vader zijn ſoon of dochter, eenig Capitael geeft om den koophandel daer mede te onderwinden, ſoo blijft de mede-gifte wel des vaders eygen, ſchoon ook de zoone een byſondere wooninge hadde, maer hy is verbonden uit alle Contracten by den ſoone aengegaen, *ſoo verre de mede-gifte kan ſtrecken*; mits dat hy daer van eerſt aftrecke, het geene de zoon aen hem ter ſake van eenigen handel, zedert de gedane mede-gifte ſchuldig mochte zijn geworden, maer tot miſdaden behoort deſe aenſpraek op de mede-gifte ganſch niet, *als nae dat de zoon gedoemt is in gelt, dan kan de vader uit de ſententie op de mede-gifte aengeſprooken worden.* (e)

9. Als 'er eenige Crediteuren den zoon betrouwt hebben op ſeekere waren die ergens in een winkel, pakhuis, of andere plaetſe zijn leggende, en de vader, die daer toe mede aen ſijn zoon op nieu verſchooten heeft, deſelve waren tuſſchen de zamentlijke Crediteuren des ſoons deilt, ſoo moet hy ſulx *met gelijkheit doen*, ſonder dat hy dien tenevens yets voor af kan trecken, maer ſoo hy de gelijkheit daer in niet effen waergenoomen heeft, ſoo kan hy daer over van de Crediteuren worden aengeſprooken, te weten, *van de geene die op de gedeilde waren hebben betrouwt*, want die ſulx op waren van een ander ſlach of plaetſe hebben gedaen, moeten op die, ende niet op andere waren deſen aenſpraek doen. (f)

10. Een

(c) *Sand. 3. 7. 1.* (d) *l. 1. & tot. tit. ff. de in Rem verſ.* (e) *tot. tit. ff. de Peculio. §. 4. Inſt. d. tit. Quod cum eo qui in alien. pot. dix. in poſit. & prælect. ibid.*
(f) *tit. ff. de Tributor. act. §. 3. Inſt. d. tit.*

10. Een Contract is 'er waer uit een zoon of dochter, in vaders macht zijnde, noch ſelfs verbonden wort, noch de vader in eeniger maniere verbindt, *te weeten, gelt-leeninge, waer van hier boven gehandelt is.*

11. Voorts worden om het gemeine nut door andere verbonden, naevolgende perſoonen; Eerſtelijk, alle onmondige door hare voogden, en mombers, in ſaken haer goedt betreffende, en die uit haer name zijn gedaen; want gelijk ſy aenſpraek konnen maken uit ſulke handelingen van haer voogden tegens andere lieden, ſoo moeten ſy ook wederom aenſpraek lijden; te weten, perſoneel; de hypoteek gelt niet als by decreet. (g)

12. Ook gelt de perſoneele actie niet wijder, als ſy daer profijt by hebben gehadt, of als ſy van hare mombers ſchadeloos konnen worden gehouden, anders niet, en daerom als de minderjarige hier op haer beroepen, ſoo wort het proçes op bewijs geweeſen, en de Crediteur dient te bewijſen, dat de ſchult, ten behoeve van de weeſen is opgelegt; (h) gelijk ook allenthalven by den Hove recht geſprooken is.

13. Tot dien eynde is wel van nooden, dat uit de gedane reeckeninge geblijke, of het gelt tot der weeſen nut gegaen is of niet; want ſoo lang de reeckeninge niet is geſlooten, ende van wegen de weeſen wort ſtaende gehouden, dat 'er geen noodt geweeſt is, voor de voogden om haer met die ſchult te beſwaren, ſoo kunnen ſy niet worden gedoemt, maer de voogden moeten ſelfs aengeſprooken worden, en die moeten 't met haer weeſen vergelijcken. Tot welken eynde die aen een voogt *in ſijn qualiteit* gelt leent, dient ſich ook wel te verſeekeren met verbandt op ſijn eygen perſoon, ende goederen, alhoewel, ſulx niet zijnde geſchiedt, de voogt evenwel uit de natuire van de ſake ſelf kan aengeſprooken worden. *Edoch niet in eygener name, maer in qualiteit als voogt*, hy mach toe ſien hoe hy 't met de weeſen vereffene; en daerom als een voogt een Contract heeft aengegaen *in die qualiteit, zegge als voogt*, ſchoon hy daer voor *ſijn eygen perſoon ende goederen, nevens die van ſijn wees heeft verbonden*, ſoo ſchijnt echter ongerijmt, dat hy in eygener name ſal worden gedoemt, om dat het ſelve verbandt niet anders kan worden genoomen, als dat hy preſteeren ſal, dat het gelt waerlijk voor de weeſen is gebruikt, ende dat het tot haren laſte moet komen; dies wanneer ſulx nae gedane reeckeninge blijkt, ſoo kan

(g) *T. tit. ff. Quand. ex fact. Tut. vel Curat.* (h) *per l. 3. C. eod. tit. l. 2. C. de Curat. fur.*

kan mein' ik, geen Curator in eygener name worden gedoemt, al heeft hy ſijn perſoon ende goederen mede verbonden, ten ware de eyſcher bewees dat hy 't gelt voor ſijn eygen gebruik, en niet voor de weeſen hadde genooten. evenwel is dit niet buyten verſchil. Weete ook, een Curator uit ſulk een obligatie in eygener name zijnde aengeſprooken, indiervoegen te zijn gecondemneert voor Alderheiligen 1681. P. van V. Impetrante, contra O. B. V. d. M. Gedaegde

14. De volgende rechtdagen is diergelijke ſake verhandelt in dit exempel. de Heere E. S. V. A. en S. van H. Curatoren over de kinderen van de Heere S. M: v. A. hadden gelicht een ſomma gelts voor de ſelve weeſen. de voogdije geëyndigt zijnde, werde over de reekeninge gepleit jaren lang, In d'ontfang was gebracht de genotieerde ſumma, en d'eene Curator verſtorven, had' ook aengeteekent met ſijn handt, waer toe die penningen ten deele waren gegaen. De Crediteuren wilden, om dat het gelt in reekeninge was gebracht, dat daerom de weeſen, (die van de Crediteuren aengeſprooken wierden) moeſten betalen: D'andere wederom, dat nademael de weeſen ſterk voor gaven, dat die negotiatie geenzints van nooden was geweeſt, en dat'er van elders gelt genoeg in den boedel was, zy voor het ſlot niet konden worden gedoemt; en dat een gevaerlijke ſake was, indien de weeſen ſouden moeten betalen, al wat de voogden op haer naem, hadden opgenoomen, eer het bleek, of het nutlijk gedaen was of niet. en is ook ſoo gedecideert, niet tegenſtaende bleek, dat het eygenſte gelt van de Crediteuren tot noodig gebruik van de weeſen was beſteedt geweeſt; want de Voogt hebbende gelt onder hem, vermocht geen ander gelt op te neemen, en ſulx hebbende gedaen, was evenveel, waer toe hy dat opgenoomene gelt gebruikte, ende is ſoo mijns weetens, wel meer gedecideert. voor Kerſtijt 1681.

15. Voorts als de Voogden yets hebben vervreemdet, ſonder noodt, of een bekent recht quijt geſcholden, daer aen zijn de minderjarige ganſch niet gehouden, gelijk mede niet aen de miſdaet of bedroch by de Voogden gepleegt, *als voor ſoo veel ſy daer by mochten gebatet zijn.* (i)

16. Noch is tot gerief van de koophandel ingevoert, dat Reeders van een Schip, *dat is, die de vracht, loon, en al de winſt van't Schip genieten, het zy dat het haer eygen ſchip ofte by haer gehuirt is,* verbonden worden door haer Schippers ofte de geene, die den laſt hebben gehadt van den handel des Schips, en de waren daer inne geladen, aen den

(i) *l. 3. d. tit. ff. Quand. ex fact: Tut. vel Curat.*

geenen, met welke ſy hebben gehandelt, te weeten, noopens ſodanige contracten, als haer laſt ende bedieninge betroffen. (k)

17. Want indien de Schipper handelingen heeft gemaekt, die het ſchip en deſſelfs laſt niet en betroffen, daer uit worden de reeders niet verbonden, noch ook uit miſdaden, des Schippers doen aengaende, gelijk om zee rooverije, en diergelijke, maer wel zijn ſy gehouden, aen de bevrachters, weegens het verzuim, en quade trouwe des Schippers, in ſijn ampt. (l)

18. Van gelijken, *alle Kooplieden* worden verbonden door hare bewinthebbers van Koopmanſchappen, aen de geene met welke ſy hebben gehandelt, uit alle contracten hare dienſt en bewint betreffende en niet daer buiten, ſoo lang het ſelve bewint niet is wederroepen. (m)

19. De aenſpraek die geſchapen is, aen de geene, ſoo met de Schippers, en factoors hebben gehandelt, is uit dat eygenſte contract, het welke met de Bewinthebbers gemaekt is, en evenwel de Kooplieden, ook de Reeders der ſcheepen, hebben geen aenſpraek wederom tegen de geene, die met haer bewinthebbers gehandelt hebben; *ten ware ſy haer ſchadeloosheit van deeſe niet konden bekoomen, daer ſy het anders van ſoeken moeten, want alſdan voor d'uitterſte remedie haer de nuttelijke aenſpraek op de andere lieden gegeeven wort.* (n)

20. Als veele Kooplieden een Factoor hebben, en veel Reeders, een Schipper, ſoo worden ſy nae het Roomſche Recht, elk voor het geheel verbonden, *om dat het niet billijk is, dat de geene die met een perſoon gehandelt heeft, veele daer vooren ſoude moeten nae loopen, en elk voor haer rechtſtoel ſoeken*, het welke hy echter ſoude moeten doen, indien de Kooplieden alle te zamen met hem hadden gehandelt; (o) maer in Hollant en elders heedenſdaegs noopens de handelingen der Schippers ende Factoors, konnen de Reeders volſtaen met afſtant te doen van hare parten ſcheeps, en wat ſy daer in hebben, het welke tot gerief, en aenmoedinge der Kooplieden ſtreckende, buiten twijvel ook alſoo by ons ſal worden onderhouden.

21. Alle deſe aenſpraken *uit bevel*, uit baet-treckinge, uit mede-gifte, uit Factoors, en Schippers handelingen zijn geen byſondere ſoorten van actien, maer alleen *hoedanigheeden ende byvoeg ſels van andere voorgaende contracten*, ſulx de geene die een actie uit bevel, of uit Factoors handelinge heeft, wegens koop of huir, die gebruikt het ſelve formulier tegens

(k) *tot. tit. ff. de Exercit. Act. §. 2. d. tit. Inſt. ubi dix.* (l) *dd. ll.* (m) *tit. ff. de Inſtit. Act. d. § 2. Inſt.* (n) *l. 2. ff. d. tit. de Inſt. act.* (o) *l. 1. §. ult. & l. ſequ. ff. de Exercit. act.*

tegens den vader ofte Koopman, het welke in huir, en koop gebruikelijk is, alleen met byvoegſel van het bevel of Factory.

22. Tot dit Capittel behoort ook de vrage, of onderdanen door haer overigheeden konnen worden verbonden, waer van hier boven yets is aengeroert, ten aenzien van gelt-leeninge. Wy houden ons noch aen't onderſcheit aldaer voorgeſtelt, *tuſſchen een Overigheit die't recht van oppermacht heeft, en tuſſchen de ſulke, die ſelf onder de oppermacht ſtaen.*

23. D'eerſte konnen hare onderdanen verbinden, om dat de gront van alle Staet-regeeringen is deſe, dat de burgers haer ſelven verbinden om alles geſtant te doen, wat by de oppermacht mach worden gedaen, ſoo klein als groot, *ſulx de oppermacht* ofte Souverain *vertoont het geheele volk*, en al wat deſelve doet, wort verſtaen by het volk gedaen te zijn.

24. Edoch onderhoorige Overigheeden hebben geen macht van ſodanige vertooninge des volks, maer ſy worden verſtaen al haer macht te hebben ontfangen van de oppermacht; ſulx al het geene wat ſy doen niet kan verſtaen worden, by't volk gedaen te zijn, maer het moet onderſocht worden, of het overeenkoomt met de laſt die de kleine Overigheit van de hoogſte macht heeft, welke doorgaens ſodanig niet en is, dat ſy haer ingezeetenen, ſchattingen konnen afneemen, of eenige gelt middelen konnen opleggen, *gelijk in Frieſlandt ſeeker is, dat by geen Regenten van Steeden, of Grietenijen kan geſchieden.*

25. Waer uit dan volgt, dat ſy deſelve niet konnen verbinden tot betalinge van ſchulden die ſy hebben gemaekt, als voor ſoo veel deſelve tot nut der ingezetenen zijn beſteedt, het welke dan moet worden beweeſen. (p)

26. Soo wanneer yemant voor een ander ſich zegt te verbinden, en de qualiteit is falſch, ſoo kan de geene voor wien hy hem ingeſtelt heeft, niet worden aengeſprooken, maer hy ſelf moet ſtaen, *ſonder dat hy ſich daer mede kan behelpen, dat hem die qualiteit niet toe en koomt*; heeft yemant als Curator hem verbonden, en in die qualiteit aengeſprooken zijnde zecht geen Curator te zijn, hy wort dies onaengeſien gecondemneert, buiten voor-oordeel echter van de minderjarige; ſoo geweeſen in de ſake van Juffrouw J. van G. cum ſoc: contra vrouw D. van R. voor haer, en in qualiteit Gedaegde, voor de hontſdagen. 1680.

(p) *l. 27. ff. de reb. Cred.*

XXV. KAPITTEL.

Van Schultgenooten.

Wat dese zijn ende op hoe meenigerleije wijse sy verbonden worden. Het effect van schultgenootschap, of ende wanneer het beneficie *van* divisie *haer wort gegunt. Mede wanneer des eenen bevrijdinge den anderen ook bevrijdt. ende of sy actien tegens elkanderen hebben.*

1. WY sullen noch spreeken van eenige gemeine toevallen der overeenkomsten, als daer zijn *Schultgenooten* ende *Borgen.*

2. Men verstaet door schultgenooten, *twee of meer personen, dien de schult te samen ende elk voor't geheel betreft, het zy om te eyschen of om te betalen.*

3. Sy worden verbonden op drieërhande wijse; ten 1. als de sake, daer van de handel valt, is ondeilbaer, gelijk als twee bedingen of belooven een erf-dienstbaerheit of ander onlichamelijk recht, of dat'er yets gedaen sal worden, dat voor een gedeelte niet kan worden gedaen; als of twee belooft hadden voor my nae Romen te gaen, of twee schilders aengenoomen hadden een stuk te schilderen, yder van haer kan daer toe gehouden worden; *ten ware niet als door twee konde worden verricht*; by exempel, *een Metselaer ende een Timmerman hadden aengenoomen een huis te bouwen, d'eene soude sonder de ander niet gehouden zijn.*

4. Ten 2. worden schultgenooten gemaekt, als *twee met onderscheidentlijke beloften aen yemant een ding op een tijt ende onder een aenneeminge van de Krediteur belooven*, gelijk of'er stont in een brief, dat A, kompeteerde van B ende C te samen duisent guldens, die B hem aenneemt te voldoen, gelijk mede C de selve duisent guldens belooft te sullen betalen.

5. Ten 3. worden schultgenooten verstaen, soo dikwils uitdruckelijk gezegt ofte geschreeven is, *dat twee of meer elk voor't geheel verbonden zijn, of dat twee Krediteurs yder de geheele schult sullen mogen eyschen*; het welk' is de gemeinste ende veiligste wijse. (a)

6. Het oogemerk, waerom de schultgenooten genoomen worden, is

(a) *Vid. ad tit. Inst. & ff. de duob. reis.*

is, om wech te neemen het ongemak van ſijn aenſpraek te ſpliſſen ende over een ſchult op verſcheide plaetſen te moeten pleiten.

7. Want ſchultgenooten zijnde gemaekt, ſoo kan yder van de ſelve voor het geheel worden aengeſprooken, *mits de Crediteur bedongen hebbende het afzeggen van ſplisſing-recht*, in't latijn *beneficium diviſionis*; want of wel by't oude Roomſche recht den ſchultgenooten ſulk ſpliſſings-recht niet was toegeſtaen, ſoo wort nochtans een andere jonger wet (b) ſoo uitgelegt, dat een der ſchultgenooten voor't geheel aengeſprooken zijnde, kan volſtaen met ſijn deel te præſenteren, *en daerom wil de Crediteur volle ende eindelijke ſchultgenooten hebben, ſoo moet hy haer het behelp van die Wet voor af doen renuntieeren, dat is afzeggen.*

8. En is ſoo by den Hove geweeſen over een obligatie die Gilbert Verſpeek Secretaris over Wijmbritſeradeel, hadde gepaſſeert aen N. vander Heiden, by den debiteur ſelfs geſchreeven, waer in hy zich nevens ſijn moeder hadde verbonden te zamen ende elk in't byſonder, 't welk hy aen den Crediteur hadde gezegt ſoo veel te zijn, als *in ſolidum*, Alhoewel de Gedaegde niet vry ſcheen van quaetaerdigheit in deſen, ſoo is hy echter by den Hove niet verder als voor de helfte gedoemt, om dat hy niet hadde verſaekt, het *beneficie van diviſie den 27. October* 1643. Nauta deciſ. 137.

9. Maer *Nauta* verhaelt ook, dat de moeder van *Verſpeek* zijnde de huiſvrouwe van *Markus Verſpeek* Secretaris *van Ooſt-dongerdeel*, ſonder haer mans conſent die obligatie geteekent hadde. En nademael de zoon dat wel wiſte, als mede dat de moeder haer alleen niet konde verbinden, ſoo behoorde het verbant voor het geheel op hem ſonder ſpliſſinge kracht te hebben gehadt, ſoo het ſchijnt; want indien een, die met een vrouw borge ſtaet, moet inſtaen voor het geheel en gelijk vaſt (c) by den Hove geoordeelt is, (d) hoe veel te meer een die hem voor het geheel uitdruckelijk verbint ende dat met een vrouwe, die hy weet, dat indiervoegen als ſy doet, haer niet verbinden kan, noch mach. Of hier op doen ter tijdt by partijen *reflexie* genoomen is, melt *Nauta* niet.

10. Maer dat een ſchultgenoot het recht van ſpliſſinge niet hebbende verzegt, met de helfte kan volſtaen, is meermalen, ook jongſt voor Kerſtijdt 1680. geweeſen *Mayke Gerrijts contr: Douwe Sjoukes.*

11. Noch evenwel hout op dat ſpliſſings-recht, al is het niet afgezegt, ſoo wanneer een der ſchultgenooten kennelijk onmachtig is te betalen, ende ten laeſten, als een der ſelver uitlandig is, in wel-

(b) *Nov. 99.* (c) *l. 48. ff. de fidejuſſ.* (d) *Sande 3. 10. 2.*

ken gevalle de ander, of andere moet of moeten de geheele ſchult betalen. (e)

12. Wanneer een der ſchultgenooten het geheel betaelt heeft, ſoo is de andere vry ten aenzien van de Crediteur, als mede wanneer de eene is quijtgeſcholden, weſende als voor betaelt gehouden ende metter daet gequiteert; maer niet als 't geſchiedt is, ten aenzien van een alleen, of als de Crediteur aen de eene belooft heeft van hem niet te ſullen eyſchen, dan ſtaet echter de actie tegens de ander voor ſijn deel vaſt, die zich met de bevrijdinge van ſijn medegenoot niet kan behelpen. (f)

13. Maer als de eene den eedt, hem opgedragen zijnde van de Crediteur, heeft gedaen, dat hy niet ſchuldig is, waer van hier boven, ſoo is de ander ook geheel vry van aenſpraek. (g)

14. Als mede, wanneer de eene van de Crediteur geperſt zijnde, aen hem met ſijn wille een ander perſoon heeft geleevert, die de ſchult over heeft genoomen, met bevrijdinge van de principale ſchuldenaer, ſoo is de andere ſchultgenoot ook vry, al was ſijner in die overneeminge niet gedacht. (h)

15. Edoch als de eene geen nieuwe perſoon, maer een nieuwe verbinteniſſe gemaekt heeft, by exemp. boek-ſchult verandert in obligatie ſchult, als of het was van verſchotene penningen, dan blijft de ander noch verbonden, om dat het weeſen ende het lichaem van de ſchult noch is gebleeven. (i)

16. De Crediteur van d'eene de helfte hebbende ontfangen, jae van ſelf gevordert, wort daerom niet belet van den ſelven het ander gedeelte noch te eyſchen, (k) ten ware uit de omſtandigheden konde geblijken, dat de Crediteur een van de ſchuldenaers hadde toegelaten om ſijn part te betalen, tot doodinge van ſijn ſchuldt, 't welk is de meininge van een ander Wet. (l)

17. Een van de ſchultgenooten hebbende voor 't geheel betaelt of anders tot ſijnen laſte voldaen, ſoo heeft hy nae ſtrengheit van rechten dientenevens geen aenſpraek op ſijn mede-genoodt, om dat ſy onder haer geen verbandt hebben, want ſulx daer zijnde gelijk van maatſchappy of andere gemeinſchap van goederen, ſoo is de actie klaer: anders moet de eene betalende zich al voorens van ceſſie voorzien, die de Crediteur

(e) *Auth. Hoc ita C. de duobus reis d Nov. 99.* (f) *l. 2. l. 16. ff. de duob. reis l. 11. §. 21. d. legat. 3. l. 27. in fin. pr. ff. de Pact.* (g) *l. 27. & l. 28. ff de jurjur.* (h) *l 31. §. 1. ff. de novat.* (i) *d. l. 27. pr d. pact l 6. C. Sicert. pet.* (k) *l. 8. §. 1. d. leg. 1. l. ult. C. de fidej.* (l) *l. 18. C. de Pact.*

diteur hem moet geeven, tegen ſijn mede-genoot, want nae gedane betalinge is het ſelve te laet. (m)

18. Edoch de billijkheit heeft te wege gebracht, dat een der ſchultgenoten het geheel hebbende betaelt, van de Rechter verlof kan krijgen, om de ander te doen dachvaerden, ende ſijn gedeelte te doen opleggen ende betalen. (n)

19. Staet eindelijk te letten, dat de eene ſchultgenoot wel zuiver ende de ander op voorwaerde, of op dach ſich kan verbinden, ende elk indiervoegen aengeſprooken worden. (o)

20. Veele erfgenamen zijn nae rechte niet meer gehouden, als yder voor haer erfdeel, ten ware ſy in het Teſtament voor het geheel mochten zijn verbonden, of dat een uit kracht van hypoteek wierde aengeſprooken, gelijk elders gezegt is. (p)

XXVI. Kapittel.

Van Borgtochten.

Wat een borge zy. In wat ſaken hy wort verbonden ende in wat ſaken niet. Hoedanigheit ende kracht van ſijn verbinteniſſe. Van de beneficien der borgen ende actien voor ende tegens haer geſchapen.

1. WY hebben geſprooken van verbinteniſſen, daer twee of meer als principalen aen vaſt zijn, maer 't gebeurt ook dikwils, dat tot een principale ſchuldenaer een ander bygevoegt wort, de eerſte *principael* blijvende ende de bygevoegde wort *borge* genoemt.

2. Te weten, borge is, *die een ander mans ſchult, ſonder vernieuwinge, aenneemt te betalen.*

3. Wy zeggen, *ſonder vernieuwinge*, te weten, van de principale ſchult, invoegen de eerſte ſchuldenaer allenthalven blijft verbonden, anders kan men ook wel vreemde ſchult overneemen, ſoo, dat de eerſte ſchuldenaer t' eenemael werde bevrijdt; ſoodanige wort in rechten

(m) *l. 76. ff. de ſolut.* (n) *l. 2. C. de duob. reis.* (o) *§. ult. d. tit. Inſt.* (p) *l. 17. ff. de duob. reis.*

ten genaemt *Vitloover*, of, gelijk men ſpreecken kan *vryborge*, welke dan alleen is ſchuldenaer, en de andere wort gereeckent, als of hy noit ſchuldig was geweeſt, *maer van ſulke wort alhier niet gehandelt.*

4. Edoch de laſt-geevers, die Volmacht geven, om aen een ander gelt te leenen, worden gelijk als borgen verbonden, (a) mits het geſchiede met uitgedrukte woorden, want of yemant zeide, *die man is goedt, hy ſal u wel betalen, of diergelijke*, ſulx verbint niet, behalven dat ten voordeele van een minderjarige, yemant die gezegt heeft, dat de man goedt was, als borge gehouden is. (b)

5. Borgen konnen worden geſtelt in alderhande verbinteniſſen, niet alleen die uit contracten ende overeenkoomingen, maer ook die uit miſdaden voort komen, *wel te weten, ſoo veel de ſtraffe daer van met gelt kan geboet worden.* (c)

6. Want voor miſdaden, die aen den lijve geſtraft worden, kan ten principale zich niemant borge ſtellen, om dat lijf en leven geen dingen zijn, daer men over handelen kan, ende de gerechtigheit eyſcht, dat de miſdadige ſelfs ende geen andere geſtraft worden. (d)

7. Om de ſelve reeden ſchijnt ook niet, dat een borge zich kan tot gevancheniſſe ofte *banniſſement* verbinden. (e)

8. Maer yemant kan zich wel verbinden voor een miſdadige, *dat hy verſchijnen ſal voor rechte*, onder een gelt boete by hem te betalen, het welke plaets heeft, ſoo wanneer de Rechter oordeelt niet noodig te zijn, dat de beklaegde ſijn ſaek in banden ſal verdeedigen. (f)

9. De borge dit hebbende belooft, wort nae Keyſerlijke rechten zes maenden tijt gegeeven, eer hy breukvallig is, wegens het niet verſchijnen van de beklaegde, *te weten, ſoo de borgtochte by geſchrifte geſtelt is*, en dan is ſy nae twee maenden altijt duirende: niet geſchreeven, ende geen tijt uitgedrukt zijnde, ſoo loopt de borgtochte nae twee maenden, dat 'er niet in gedaen zy, te niete. (g)

10. Voorts ſoo lang ſy duirt, moet den borge de miſdadiger ſoo dikwils voor recht leeveren als 't geëiſcht wort, (h) ſonder met een, twee, of driemael te konnen volſtaen, *tot aen de ſententie toe, maer niet ingevalle van appel.*

11. Noch zijnder eenige andere ſchulden, ook buiten miſdaedt daer geen

(a) *Rubr. ff. de Fidejuſſ. & mandat.* (b) *de Groot Inleid. 3 boek, 3 deel. n. 42. l. 4. §. ult in fin. ff. de fidejuſſ. & nominat. tut. & curat.* (c) *§. 1. Inſt. h t. l. 8. §. 5. l. 5. l. 6. §. ult. ff. de fidejuſſ.* (d) *arg l 13. ff. ad l. Aquil.* (e) *Goedd. tract. de contrah. ſtipulat. c. 5. n 46. Bachov, ad Treutl. h. tit. th. 4. lit. f. Gail. 2. obſ 45.* (f) *l. 1. ff. & C. de cuſtod. & exhib. reor.* (g) *l. 26. & 27. C. de Fidejuſſ.* (h) *l. pen. ff. judic. ſolv.*

geen borgen in konnen verbonden worden, als *ten eerſten*, een vrouwe kan geen borge neemen van haer man, voor de behoudeniſſe van haer houwelijx goedt, om dat het niet en paſt, dat een vrouw meer betrouwen ſal ſtellen op een ander als haer eygen man. (i)

12. In verbinteniſſen, die alleen burgerlijk zijn, ſonder natuirlijke billijkheit, hoedanige ſoorten wy voor deſen gehadt hebben, kan ook geen borgtochte gelden, als mede niet in ſulke, die alleen natuirlijk zijnde van de wet krachteloos gemaekt worden, gelijk de ſchulden van onmondige kinders, want de ſelve met borgtochte met al, van geender weerden zijn; *ten ware de borge zich ten dien aenzien ende met dier meininge verbonden hadde, dat, ingevalle de onmondige van het contract afging, hy als dan voor de man ſoude ſtaen*, want ſoo doende hy ſoo zeer geen borge als principale ſchuldenaer is; *het ſelve is te verſtaen van andere diergelijke boven gemelt.* (k)

13. Maer een ſchult, die natuirlijk alleen is, en door de wet juiſt wel niet geholpen, maer ook niet verbooden wort, kan een borge wel voor inſtaen, gelijk als een vrouwe ſchulden maekt buiten kenniſſe van haer man, ſoo een ander daer voor borge wort, die moet betalen. (l)

14. Voorts kan borgtochte *niet hooger* worden genoomen, als de principale ſchult is, *maer wel lager*, als partijen het ſoo goedt vinden; hooger zijnde geſtelt, ſoo deugt ſy ganſch niet, om dat men gelooft dat het een ander ſchult is, die niet van een ſomma ſpreekt, (m) evenwel als men verſeekert is, dat het een en de ſelve ſchult is, ſoo moet de borgtochte goedt zijn, noopens de ſomma van de principale ſchult, ende niet verder. (n)

15. De borgtochte brengt voort tweederleije aenſpraek, *Eerſtelijk* van de ſchult-eyſcher ofte Crediteur tegens de borge ofte ſijn erfgenamen, om betalinge van de ſchult. en moet de borge voldoen, *alſchoon de principale ſchuldenaer niet en is aengeſprooken*, en zijnder meer borgen, ſoo moet yder inſtaen voor 't geheel, (o) aldus nae de ſtrengheit der oude wetten; maer alſoo de lieden indiervoegen van de borgtochten wierden afgeſchrikt, die nochtans in den handel der menſchen zeer nootſakelijk zijn, ſoo hebben de jongere wetten driederleije *remedien*, ofte *beneficien* vaſt-geſtelt tot verlichtinge der borgen.

(i) *l. 1. & 2. C. ne fidejuſſ. dot. dant. V. 10. & ſic cape l. 26. ff. de fidejuſſ. Inſt. eod. Herb. rer. quotid. c. 13. §. 21.*
(k) *l. 3. §. 1. ff. de conſtit. pecun. l. 6. ff. d.*
(l) *l. 6. §. ult. l. 7. l. 16. §. 3. l. 60. d. tit. §. 1.*
(m) *l. 8. §. 7. ff. de fidejuſſ. §. 1. Inſt. eod.*
(n) *arg. §. 8. d. l. 8. l. 11. §. 1. d. conſt. pecun.*
(o) *§. 4. Inſt. de fidej. §. 2. Inſt. mand. argum. l. 2. l. 7. C. de fidejuſſ.*

16. Het eerſte is het *beneficie* van ordere ofte *diſcuſſie*, ſoo genoemt, waer door een borge ten eerſten aengeſprooken zijnde, kan eyſchen, dat de principale ſchuldenaer eerſt moge werden uitgeſchudt, ende hy niet eerder tot betalinge gedrongen, als nae dat het onvermogen des eerſten ſchuldenaers ten vollen zy gebleeken, het welke ook gegunt wort, aen een borge, die voor een gedaegde in't gerichte ſich vaſt gemaekt heeft voor het gewijſde, ſonder dat de executie ten eerſten op hem kan worden gerichtet. (p)

17. Waer uit geblijkt, dat, als het onvermoogen des eerſten ſchuldenaers kennelijk is, als dan dit verzet of *beneficie* van ordere koomt op te houden, gelijk mede, ſoo de principale ſchuldenaer uitlandig, ende de borge tegenwoordig is, ten derden, als de borge dit verzet of *beneficie* afſtaet, ende *renuntieert.* (q)

18. Eindelijk, wort hier by veele toegebracht, als yemant ſich borge geſtelt heeft voor een *Souverain*, ofte zeer machtig Heer, die men niet kan executeren, (r) om welke reeden dit *beneficie* geweigert is, aen *Goſlik van Hiddema Ontfanger van Frieſlandt Gedaegde, tegens Vrouw Maria van Swartſenburgh cum ſociis Imgetranten*; de Gedaegde ſich hebbende verbonden voor de Provintie, ende hem behelpende met dit beneficie, is gecondemneert den 24 Maert 1640. Nauta *deciſ.* 68.

19. Veele leeren ook, dat een borge dit *beneficie* verlieſt, wanneer hy ſich verbindt als principael; maer om de waerheit te zeggen, dit heeft geen genoegſame reeden, want de kracht van de borgtochte beſtaet daer in, *dat de borge even ſoo wel verbonden is, als de eerſte debiteur*; konnende evenwel ſoo wel ten eerſten aengeſprooken worden, (*buiten dit beneficie*) ſoo dat een borge deſe woorden gebruikende, niet anders zegt, als dat hy waarlijk borge wort, de nieuwe rechten hebben ingevoert het beneficie van ordere, voor de borgen, die als principalen verbonden zijn; hoe kan dit beneficie verlooren worden met woorden te gebruiken, die niet meer beteekenen als de verbinteniſſe, waer voor dit beneficie was ingevoert, mede brengt? te meer, niemant kan ſchijnen eenige weldaet afgezegt ende verworpen te hebben, als het geene hy met duidelijke woorden heeft gemeldet ende uitgedrukt. (ſ)

20. Het tweede verzet of *beneficie* van borgen is, dat van ſpliſſinge of an-

(p) *Nov.* 4. *cap.* 1. *Herb. rer. quotid. cap.* 4. *Sand.* 3. 10. *n.* 3. (q) *d. Nov.* 4. *Perez. ad tit. C. de fidejuſſ. n.* 22. (r) *Schneidew. ad tit. Inſt. de fidejuſſ. §. ſi plures n.* 6. (ſ) *Fab. eod. tit. C. de fidejuſſ. defin.* 21. *Sichard. ad Rubr. C. de fidejuſſ. n.* 3. *Schneidew. ad Inſt. §.* 4. *n.* 11. *& ſequ. Diſſ. Berlich. part.* 2. *concluſ.* 23. *n.* 4. *& ſequ. Gail.* 2. *obſ.* 28. *n.* 3 *& Fachin.* 8. 54.

of anders *diviſie*, het welke plaetſe heeft, als veele borgen voor een ſchuld haer hebben verbonden, het ſy te gelijk of op verſcheidene tijden, want nae rechte moet yder van haer voor't geheel vaſt ſtaen; maer door dit verzet kan een aengeſprooken zijnde verkrijgen, dat hy maer voor ſijn aendeel ſal gehouden zijn te betalen; het welke ook plaetſe heeft als een borge noch andere borgen voor ſijn perſoon mochte hebben gegeeven. (t)

21. Edoch ſoo een of meer van de andere borgen in verloop van middelen geraekten, ſoo moeten de andere borgen voor der ſelver gedeelten inſtaen, *ten ware het verloop en armoede bygekoomen was, nae dat de* Crediteur ſoodanige borg of borgen in rechte hadde betrocken, want als dan het verloop tot ſijnen eygen laſt koomt, ſonder beſwareniſſe der medeborgen. (u)

22. Dit *beneficie* wort ook uitgeſtrekt tot de geene die in ſolidum verbonden zijn voor't geene meer perſoonen genooten hebben. Maer weete, het ſelve geweigert te zijn aen een, die bekende *ſchuldig te zijn hondert guldens, wegens* verteeringe, by hem ende ſijn broeder gedaen; is geweigert het beneficie van diviſie, om dat de obligatie lagh op hem alleen, ende niet konde geweeten worden, of de oorſpronk der ſchult den anderen in eygener name mocht hebben geraekt; ſoo geweeſen in ſaken van Anneke Jans Beerwinkel, contra H. M. *voor de hondtsdagen* 1680.

23. Dit *beneficium diviſionis* ofte verzet van ſpliſſinge kan ook worden afgeſtaen ende *gerenuntieert*, het welke niet alleen geſchiedt, wanneer dit beneficie uitdrukkelijk genoemt ende afgezegt wor,, maer ook als verſcheidene borgen, haer *verbinden yder voor't geheel* of yder *voor altemael*, hoewel andere meinen, dat ook deſe woorden, niet anders behelſen, als het geene de borgtochte van ſelfs mede brengt, bykans gelijk te vooren gezegt is van het *beneficium diſcuſſionis*. (w)

23. In tegendeel, als de Crediteur yder borge in't byſonder voor haer deel aenſpreekt, ſoo wort hy verſtaen de borgtochte verdeilt te hebben, ſulx hy daer nae het geheel van yder niet kan eyſchen. Doch een aengeſprooken hebbende voor ſijn deel, ſoo verlieſt hy deſwegen ſijn recht tegen den ſelven voor't ander gedeelte niet. (x)

24. Noch heeft dit recht van ſpliſſinge geen plaets, als meer borgen haer verbonden hebben voor een voogt tot ſchadeloosheit der weeſen,

(t) §. 4. *Inſt. d. tit. l.* 26. *l.* 43. *l.* 48. §. 1. *ff. eod.* (u) *d.* §. 4. *Inſt.* (w) *Grot. inleid. 3. Boek, 3. deel. n.* 54. *ende aldaer Groene wegen.* (x) *l.* 52. §. 1. *ff. l.* 16. *C. de fidejuſſor.*

ſen, nochte wanneer een borge voor recht geloochent heeft, borge te zijn, ook als een borge aengeſprooken zijnde dit behulp niet gebruikt, ſoo wort hy voor't geheel gedoemt. (y)

25. Maer als gy borge wort met een Vrouwe, ſoo moet gy ſtaen voor het geheel, ſonder ſpliffings-recht, gelijk in het volgende Capittel ſal gezegt worden; ook die eerſt alleen borge geworden is, naderhant een minderjarige hem daer by als borge voegende, ſoo deſe *relief* of herſtellinge daer van bekoomt, ſoo moet d'eerſte voor het geheel inſtaen; maer niet als de minderjarige te vooren of te gelijk borge geworden is. (z)

26. Volgt het derde verzet of *beneficie* van ceſſie ende tranſpoort, waer door *een* borge uit *veelen*, het geheel betalende, kan eyſchen, dat de Crediteur hem ceſſie ende tranſpoort ſal geeven tegens de medeborgen, van alle ſijn recht, ſoo principael als pandt-recht en diergelijke, dat hy of tegen den eerſten Debiteur, of tegen de medeborgen heeft, op dat de ſelve haer aendeelen wederom aen hem goedt doen ende betalen. (a)

27. Het is veiligſt dit tranſpoort te doen geeven voor of neevens de betalinge, of ten minſten dat de betalinge met dat beding geſchiede van het tranſpoort te ſullen doen; want de betalinge zijnde geſchiet ſonder ceſſie ofte bedingſt van dien, wort niet ſonder reeden getwijvelt of het tranſpoort naderhandt met vrucht kan geſchieden. wy hebben hier boven gezegt, dat het ingevalle van ſchultgenooten, ſeekerlijk niet kan geſchieden, (b) maer ten aenzien van borgtochten zijn eenige van ander gevoelen.

28. De reeden van dit onderſcheidt ſoude zijn, om dat ſchultgenooten maer een verbinteniſſe hebben, die door betalinge ganſch wech genoomen wort, ende de *obligatie* wech genoomen zijnde, kan niet worden *getranſporteert*; maer in borgtochten zijn twee verbinteniſſen, die van de principale ſchuldenaer, en die van de borgen elk noch byſonder; wanneer nu een der borgen de geheele ſchult heeft betaelt, ſoo is de principale ſchuldenaer wel onmiddelijk bevrijdt, maer om dat de andere borgen door haer belofte byſonderlijk, aen den Crediteur haer vaſt hebben gemaekt, ſoo wort die obligatie niet onmiddelijk wech genoomen, door de betalinge by de eene borge gedaen, *om dat die niet voor de medeborgen, maer voor den eerſten ſchuldenaer is geſchiedt*; deſwegen de medeborgen, niet anders, als door verzet of *exceptie* ſouden

(y) *l. ult. ff. Rem pup. ſal. fore l.* 10. §. 1. *ff. de fidej.* (z) *l.* 48. *ff. de fidejuſſor.* (a) *l.* 17. *l.* 39. *ff. de fidejuſſor. l.* 11. *l.* 14. *l.* 21. *C. eod. Sand.* 3. 10. 6. *in pr.* (9) *l.* 76. *ff. de Solution.*

den worden bevrijdt van de ſchuldenaer, ſoo verre die haer mochte aenſprecken; en daeromme de obligatie ten dien aenzien nae *ſubtijlheit* van rechten noch beſtaende, ſoo heeft de *ceſſie*, daer van noch deugt konnen doen, *te meer-dewijl de billijkheit, het ſelve zeer krachtelijk mede-ſtemt.* (c)

29. Maer de waerheit is, dat de reeden van Recht hier tegen ſtrijdt, om dat alle betalinge, door wien het mach zijn, ook door borgen gedaen, de ſchult uit de grondt wech neemt, ende vernietigt, invoegen daer geen *ceſſie* van genoomen, ende verſtaen kan worden. (d)

30. Dit *beneficie* van tranſpoort pleegt zelden afgeſtaen te worden, om dat het den Crediteuren gemeinelijk onſchadelijk is, die by gevolge niet dringen op den afſtant. *ingevalle nochtans het tranſpoort haer ſchadelijk mochte zijn, ſoo konnen ſy niet worden genootſaekt, om het ſelve tot haer eygen nadeel te doen, end' haer recht over te dragen.* (e)

31. Dit zijn de behulpſels der borgen, buiten welke ſy gehouden zijn te betalen het kapitael ende intereſſen met alle den aenkleef der ſchult, waer voor ſy haer hebben verbonden, wel te weeten, *als ſy ſimpelijk en ſonder onderſcheidt of bepalinge haer hebben verborgt*, want als 'er uitgedrukt is, voor hoe veel ende hoe lange ſy verbonden zijn, ſoo konnen ſy ook niet verder aengeſprooken worden, indien de obligatie verlangt ofte verhoogt wierde, door traegheit van de ſchuldenaer ofte overeenkomſte van beyden. (f)

32. Exempel; Seeker Wijnkooper buiten credijt zijnde, hadde een acte verkreegen van acht burgers tot Harlingen, waer by ſy verklaerden te mogen lijden, dat hy op haer *credijt* ſoude mogen koopen voor 1600. guldens aen wijn; beloovende ſy elk 200. guld: te betalen, ingevalle de Koopman niet betaelde. Hy krijgt daer op tot Amſterdam in drie poſten voor 1640. guldens aen wijn, den 17. Novemb: ende betaelt 660. guldens binnen den 3. Febr. daer aen. Daer nae krijgt hy wederom wijn ende betaelt ſucceſſivelijk in alles over de 1900. guld: ſtellende de Amſterdamſe Koopman het *debet* ende *credit* tegens malkanderen ende ſijn *ſaldo* daer onder, te weeten, dat de Debiteur ſchuldig bleef, 396. guldens, die hy van de borgen eyſchte. Deſe zeiden, gy *hebt de* 1600. *al wech*, daer wy goedt voor gezecht hebben. Hy daerentegen *ſuſtineerde*, dat ſy verbonden waren, ſoo lang het mengſchap duirde, en dat ſy anders haer acte wederom moeſten hebben ingetrocken, (g) de andere, dat de borgtochte niet meer was, als voor 1600. guldens, welke verhaelt

(c) *Sand. de act. ceſſ. c. 7. n. 1. 4. 5. 6. 11. 12.* (d) *pr. Inſt. Quib. mod. toll. obl.* (e) *Sand. d. deciſ. 6. lib. 3. tit. 10.* (f) *Sande 3. 10. 4. 5.* (g) *l. 7. C. Locati.*

zijnde, was ſy van ſelf uit. De Crediteur hadde ook deſe reeden; *indien de Debiteur met die acte was gekomen by een ander, nae dat hy van hem den inhout aen wijn hadde genooten, hy ſoude de Harlingers hebben verbonden; Ergo*, ook hem, dat is dien ſelven koopman; de laeſte *opinie* heeft echter in't Hof geprevaleert voor de borgen, doch ſijn de teeckenaers ten deele *gecondemneert* om een andere reeden, *waer van op een andere plaetſe.*

33. Heeft hier toe geholpen, dat borgtochten van eng recht zijn ende niet worden uitgeſtrekt. Deſweegen als yemant zich verbonden hebbende voor een Gedaegde in Rechte *noopens het gewijſde*, de *Gedaegde* van die *inſtantie* wert bevrijdt, ende de Impetrant naderhandt een ander eyſch in de ſelve ſake neemt, ſoo is de borge daer voor niet gehouden. (h)

34. Als in de borgtochten voor het gewijſde is uitgedrukt de naem des Rechters, ofte des Gerichtes, dan is't klaer, dat de borge niet gehouden is voor het gewijſde by appel, om dat het ſelve geſchiedt voor een ander rechter, ende veele zijn dier meininge, dat alſchoon de name des Rechters niet is uitgedrukt, maer yemant ſlecht verbonden is voor het gewijſde van ſulk een ſaek, dat ook als dan de verbinteniſſe niet verder ſtrekt, als tot de eerſte inſtantie ende niet tot uitkomſte der ſententie, die op appel geſchiedt. (i)

35. Maer andere zijn van contrarij ende ſoo het ſchijnt van beeter gevoelen, om dat door appel het gewijſde gehouden wort, als of noch niet geweſen ware, (k) immers kan niet worden gezegt de queſtie te zijn afgedaen, waer van de uitſlag onſeecker is. (l)

36. Te weten, de *queſtie* is tweeleedig, ten 1. of de borge nae des originele Gedaegdes abſolutie noch voor het gewijſde in *cas* van *appel* gehouden is; ende ten 2. of hy betalen moet, als de Gedaegde gecondemneert ter eerſter inſtantie heeft geappelleert. Nopens het eerſte lidt ſoude moeten gelden het voorſz: onderſcheidt, of het Gerichte ſpecialijk uitgedrukt was ofte niet, want die ſich verborgt heeft voor het geene by den Gerechte van Leeuwarden in ſulk' een ſake tegens die Gedaegde ſal geweeſen zyn, is niet gehouden nae des Gedaegdes *abſolutie*, te ſtaen voor het geene by den Hove van Frieſlandt ſal geweeſen worden. Doch als de Gedaegde gecondemneert zijnde heeft *geappelleert*, by aldien

(h) *Sand.* 3. 10. 3. (i) *l.* 20. *ff. Iudic. ſolv. per.* §. *ſi vero aliquis* 4 *Inſt. de Satiſd. Fachin* 8 *cap.* 57. (k) *tit. D. pend. appell. nihil. innov. l.* 1. §. *ult. ff ad Sc. Turpill.* (l) *Trentacinc. var. reſolut. l.* 2. *reſol.* 3. *de expenſ. Anton. Gabr. comm. concluſ. lib.* 3. *tit. de fidejuſſ. concluſ.* 4. *Ant. Teſſaur. deciſ.* 202. *qui in pleriſque tribunalibus ita judicatum refert.*

dien dan de borge voor het gewijde in *generale* woorden verbonden is, ſoo kan hy noch niet worden aengeſprooken, om dat het gewijſde voor geen gewijſde kan gehouden worden, ſoo lang' het appel hangt. Jae al is de borge verbonden voor het gewijſde niet generalijk, maer ten *exemp. by den Gerechte der Stadt Leeuwarden*, ende de Gedaegde daer gedoemt zijnde *geappelleert* heeft, ſoo behoeft hy noch niet te betalen, om dat alſnoch waer is, dat de ſententie des Neder-Rechters voor geen ſententie gehouden wort, ſoo lang' het appel hangt, ende dat, alſchoon de borge ſijn recht van *diſcuſſie gerenuncieert* hadde; ten ware dit uitgedrukt ſtont, *dat de borge niet tegenſtaende appel, het gewijſde by den Neder-Rechter ſoude betalen*; en daerom kan in ſulk' een gevalle de borge niet ageren tegen den geenen, voor wien hy borge geworden is, om ontſlagen te worden, gelijk hy anders kan doen, als hy in ſtaet is om te moeten betalen, gelijk in dit geval by den Hove geweſen is tuſſchen N. vander L. contra de Lieutenant G. R. voor Pinxter 1680.

37. Soo is dan de actie, die de Crediteur heeft, tegen de borge; en deſe wederom betaelt hebbende, heeft aenſpraek op den eerſten ſchuldenaer ook buiten *ceſſie* van de Crediteur, te weten, indien hy tot de borgtochte verſocht is van de ſchuldenaer, ſoo heeft hy actie *contrair van laſt-geevinge*, ofte ſoo hy niet verſocht is, van *onderwindt*, (m) door beiden eyſcht hy, dat de ſchuldenaer ſal gedoemt worden aen hem wederom te geven ende te betalen, ſoodanig kapitael ende intereſſen, als hy wegens aengenoomene borgtochte, voor de gedaegde heeft verlegt ende betaelt, *met koſten, ſchaden ende intereſſen, dien te nevens gehadt ende geleeden.*

38. Eer de borge betaelt heeft, kan hy geen aenſpraek maken, immers niet tegen den Crediteur, om bevrijdt te worden van de borgtochte, *ſchoon hy een ander borge in ſijn plaetſe of een pandt wilde geven*, gelijk dan ook een pandt door aengeboodene borgtochte niet kan worden geloſt, maer de verbinteniſſe dien te nevens gemaekt hout ſtant, ſoo lange beide partijen anders accordeeren; dies kan ook een ſchuldenaer niet worden aengeſprooken, om in plaetſe van de eerſte borge daer het mede verloopen is, een ander te geven, behalven de nootſakelijke borgtochten, als daer zijn, *die voor het verſchijnen in rechte of voor het gewijſde zijn gegeeven, of voor de getrouwigheit in de bedieninge van een openbaer ampt, ende diergelijke meer.* (n)

39. Veele nochtans geven aen een borge, die het verzet of weldaedt

(m) *Mandati, Negotiorum geſtorum.* (n) *l. 4. §. 4. ff. Qui ſatisd cog. l. 4. de Prætor. ſtipul. l. 20. §. pen. ff. de oper. nov. nunt. l. 3. §. ult. cum l. ſequ. Ut in poſſ. Legat.*

daedt van ſpliſſinge niet heeft afgeſtaen, een ſeeckere ſoorte van aenſpraek tegen den *Crediteur*, waer door hy kan zeggen, dat ſijn mede borgen tegenwoordig bequaem zijn, om te betalen, dat hem diensvolgens geſchapen is het *beneficium diviſionis* ofte van ſpliſſinge, *concludeerende* dienſvolgens, dat hy ſal verklaert worden te hebben het ſelve *beneficie*, ten aenzien van die ende die mede borgen, (o) dienſvolgens dat de Crediteur ſal worden gedoemt; het ſelve *beneficium diviſionis hem t' allen tijde te geſtaen ende goedt te doen, ſonder dat hy ſal gehouden zijn, voor de toekomende inſolventheit ſijner mede-borgen in te ſtaen.*

40. Sy willen dat de Crediteur op ſulk een aenſpraek gehouden is te bewijſen, dat de andere borgen niet *ſolvent* ofte betaelmagtig zijn, dat hy *by gebreeke dies* het toekomende verloop der andere borgen tot ſijn laſte ſal moeten nemen.

41. Het is ſeecker genoeg, dat in 't gemeine recht deſe manier van aenſpraek niet is gegrondt, maer echter is ſy op veele plaetſen in gebruik, alwaer men dan ook met de ſelve reeden ſoude konnen zeggen, dat een Crediteur niet hebbende afgeſtaen het verzet van ordere ofte *beneficie van diſcuſſie*, den Crediteur in diervoegen ook ſoude konnen aenſpreeken; met voorgeeven, dat de principale ſchuldenaer ſolvent ende machtig genoeg was om te betalen, dienſvolgens dat hy verklaert ſoude worden te hebben het *beneficium diſcuſſionis*, ende de Crediteur gedoemt, het ſelve aen hem toe te ſtaen, ende t' allen tijden goedt te doen, &c.

42. Deſe voorſlagen hebben haer billijkheit, ende ſchijnen by ons ook in rechten aenneemelijk te zijn, ende toegelaten te konnen worden; Immers als een Crediteur lang draelt met de ſchult op te eyſchen, denkende dat hy een goede borge heeft en woeker trekt, of met den ſchuldenaer onder een deeken ligt; in ſulken gevalle ſchijnt de borge hem te konnen aenſpreecken, *ten eynde hy gehouden ſal zijn den debiteur te dwingen tot betalinge*, mits de hoedanigheit der ſchult ſulx toelate, of anders dat hy hem ſal van de borgtochte bevrijden; ende *daerom ſoude hy ook* mogelijk konnen *concludeeren*, dat hy ten minſten ſal verklaert worden, te hebben het *beneficium diſcuſſionis* om het ſelve te allen tijden te mogen genieten; *Edoch by ons weete niet, dat deſe remedien in gebruik van Practijke zijn.*

43. Maer tegen den ſchuldenaer heeft de borge ſomtijts actie tot bevrij-

(o) *Remedium ex l. ſi Contendat. 28. ff. de fidejuſſ. Zanger. de Except. p. 3. C. ult. n. 208. Hartm. Piſtor. lib. 4. Qu. 15. n. 2. Carpzov. 3. reſp. 64. n. 8. 9. 10.*

bevrijdinge van de borgtochte, ende om aen den Crediteur te doen betalen, eer de borge ſulx heeft gedaen, ten 1. als de borge nu al reede gedoemt of ook aengeſprooken ende gemoeit is, om te betalen, ten 2. als de debiteur ſijne goederen verquiſt ende doorbrengt, ten 3. als de ſchuldenaer lange draelt ende de betalinge uitſtelt; *hoe lang deſe draelinge moet hebben geduirt kan ſoo eſſen niet worden gezegt, maer hangt aen het goedtvinden des Rechters, volgens de hoedanigheit der ſchult, ende geleegentheit van perſoonen ende ſaken; veele meinen twee jaren het welke genoeg mag zijn*, in boekſchult en andere diergelijke, maer niet altoos in obligatie ſchuldt; *Is de tijdt tuſſchen partijen veraccordeert, ſoo is de twijvel uit.* (p)

44. Edoch deſe laeſte reeden ende uitneeminge heeft geen plaetſe in ſchulden die noch niet gevordert konnen worden, ende in een geduirſaemheit van tijdt zijn hangende, gelijk die op dach of op een *indien* zijn gerichtet, noch in borgtochten voor *d' evictie*, voor de getrouheit van een amptdragende perſoon, als ook in die voor het gewijſde borgen zijn, welke niet aengeſprooken konnen worden, als nae de eyndelijke *condemnatie*, wanneer de ſchuldenaer ſelve betalen moet. (q)

45. Het gebeurt dikwils, dat een borge tot ſijn geruſt-ſtellinge wederom *contreborge* neemt, die dan even ſoo aen hem verbonden is, als van de andere borgtochten is geleert.

46. Somtijts bedingt de borge wel, dat het gelt of goedt daer voor hy zich borge geſtelt heeft, onder hem ſal verblijven, *ter tijdt toe hy van de borgtochte ſal weſen ontſlagen*, of dat de oorſake, waerom hy zich verbonden heeft, ſal zijn geëyndigt: Alſdan echter, indien de oorſake in een geduirſaemheit hangt, ende de borge ſoekt het goedt onder hem te houden, hy ſoude konnen genootſaekt worden onder genoegſame *contreborge* het goedt aen den eygenaer te laten. Soodanigen ſaek' is 'er afgedaen voor Paeſchen 1681. tuſſchen Antie Nannes weduwe van Arent Janſſen, ende Trijntje Nannes repreſenteerende Rein Nannes ende Beern Caſpers, zedert 30 à 40 jaren uitlandig en buiten kenniſſe van doodt of leven, zijnde geweeſt, contra H. L. Not. Publ. De vrouwen hadden voor haer *abſente* broeder ende Neeve *reſpective*, voor haer deel erfs den ſelven aengeſturven, borge geſtelt den Gedaegde, *met beding, dat het gelt onder de borge ſoude verblijven tegen dardehalf ten hondert in 't jaer te reekenen, ter tijdt toe Rein ende Beern ſouden wedergekoomen*, of ſeecker beſcheidt van haer getoont ſoude zijn; Dit

(p) *l.* 38. §. 1. *ff. Mandati l.* 10. *C. Mandat. Fab. ad tit. C. Mand, l.* 4. *tit.* 26. *def.* 26. *n.* 7. (q) *Sand.* 3. 10. 7. *verſ. denique ſi quis.*

niet komende ende de Impetranten tot armoede vervallende, eyſchen der abſenten aendeelen, mits andere ſuffiſante borge ſtellende tot ſijn geruſtheit: hy begeert bevrijdt te zijn van de borgtochte aen de Magiſtraet van Sneek gepreſteert, ſonder met een contreborge te vreeden te zijn, Het ſcheen dat hy onder genoegſame *contreborge* zich behoorde te ontleedigen van de penningen, om dat de bevrijdinge van de borgtochte aen de Magiſtraet gedaen in der Impetranten macht niet en was, maer ſtont in het believen van de ſelve *Magiſtraet*, en om dat hem het goedt alleen toevertrout was tot ſijn geruſtheit, welke hy met een andere *ſufficiente* borge konde bekomen, weſende anders geen uitkomſte der ſake te verwachten; ende de Magiſtraet de borgtochte niet willende afſtaen, ſoude de gedaegde, het goedt voor altoos onder hem konnen behouden. *Is evenwel met ſteeckende ſtemmen, onder præſentatie, geabſolveert.*

47. Mogelijk ſoude in ſulken gevalle, de-Crediteur of alhier de Magiſtraet konnen genootſaekt worden om een ander borge aen te neemen ende d'eerſte te ontſlaen, tot limitatie van het geene te vooren is gezegt, van dat een Crediteur niet kan daer toe gehouden worden, om voor een ander borge den eerſten te ontſlaen: Dies in diergelijk geval, de Magiſtraet nevens de borge wel hadde behooren tot dien eynde geciteert te worden. (r)

XXVII. Kapittel.

Wie geen borge kan zijn, en van de vrouwen dien te neffens.

Verbodt van borgtochte nevens krijgſlieden. Verklaringe van't Senatus Conſultum Vellejanum *ſoo genoemt. Verſcheidene gevallen, in welke dit beneficie ophoudt. In wat voegen een vrouw dit beneficie moet afſtaen ende verſaken. Mede van de* Authentica ſi qua mulier, *ende de afſtant van dien.*

1. DAer is noch overig te ſpreecken, van de perſoonen die borgen konnen worden, waer van de regel hier is, gelijk elders, *die niet verbooden wort kan het zijn*, mits hy het bewint van ſijn eygen goederen hebbe; ſelfs een vader kan borge voor ſijn

(r) *Schot. ex ad tit. ff. Quib. mod. pign. vel hypoth. ſolv. qu. Quid ſi debitor.*

ſijn zoon worden, die noch onder ſijn macht is, als mede de zoon voor ſijn vader; geldende by dit geval *de regel niet, dat de vader en zoon, niet meer zijn als een perſoon.* (a)

2. De verboodene perſoonen zijn voornamentlijk twee, *krijgslieden ende vrouwen*, de krijgſlieden, om dat ſy altijt gereedt moeten zijn ten dienſte van 't Landt, tot alderhande tochten, ſonder haer te mengen in andere lieden ſaken. (b)

3. Doch als het haer ſelfs aengaet, ſoo mogen ſy wel borgen worden, (c) en is ſoo toegelaten mijns weetens de *cautie* van een Sargeant, ageerende voor ſijn vrou ende *caverende de rato* voor ſijn vrouwen ſuſters ende haer broeders kinderen, 't welk in der daedt niet anders als een borgtochte is.

4. Wegens de vrouwen is een byſondere wet ofte raedts-beſluit van *Romen*, op de voorſtel van de Burgemeeſter *Velleius* genoomen, ende bekent met de name van *Senatus-Conſultum Vellejanum*, dat haer borgtochten geen kracht ſullen hebben, ten *eerſten*, om dat de vrouwen niet en paſt haer voor andere perſoonen te verbinden, en die als onder beſcherminge te neemen, 't welk eerder mannen als vrouwen werk is; (d) ten *tweeden*, om dat de vrouwen licht te beweegen zijn tot medelijden met een anders noodt, als ſy niet hebben uit te geven, ontbreeckende haer doorgaens ſoo veel voorzichtigheit als 'er wel van nooden is, om aen te merken, wat gevaer in de borgtochten voor het toekoomende ſteekt. Deſweegen eertijts in de tempel van Apollo tot Delft in Griekenlandt deſe waerſchouwinge ſtont geteekent, als van merkelijk belang in dit leeven, *wort gy borg, ſoo hebt gy zorg.* ſelfs in de heilige Schrift vintmen waerſchouwingen van dien zin. (e)

5. Om dit verbodt wel te verſtaen, dient gezegt, dat de borgtochte der vrouwen ruim genoomen wort, zijnde alleen niet te verſtaen, wanneer de vrouw haer deelachtig maekt aen een anders ſchult, het welke eygentlijk is borgtochte, maer ook als ſy vreemde ſchult t'eenemael overneemt, met bevrijdinge van de principale ſchuldenaer; beide geſchiedt het ſoo wel in nieuwe als in oude ſchulden.

6. Sy wort deelachtig aen nieuwe ſchulden, als ſy laſt geeft aen yemant, om gelt aen een ander te verſchieten, welke laſt-geevinge in alle deelen deſelve eygenſchap heeft met borgtochte; aen de oude ſchult wort ſy deelachtig, wanneer ſy voor anderen al te vooren zijnde

(a) *l.* 10. §. 1. *ff. de fidejuſſ. l.* 8. *C. eod. l.* 19. §. 2. *ff. de Inſt. act.* (b) *l.* 8. §. 1. *ff. Qui ſatiſd. cog. l.* 31. *C. Locat. Sand* 3. 10. 1. (c) *d. l.* 8. §. 1. (d) *l.* 1. §. 1 *l.* 2. §. 1. & 2. *ff. Ad. Sc. Vellej.* (e) *Prov. Salom. cap.* 20. *v.* 16. & *C.* 27. *v.* 13.

verbonden geweeſt, haer inſtelt als eygentlijke borge : ſy neemt over nieuwe ſchult, als ſy gelt opneemt ten behoeve van een ander, haer ſelve in eygener name daer voor verbindende. (f)

7. Oude ſchult neemt ſy over, als ſy een ander van ſijn ſchult te vooren gemaekt bevrijdt, ende ſy de ſelve op haer name uitlooft, (g) ende is evenveel of ſulx geſchiedt in een of verſcheiden inſtrumenten; als maer de Crediteur niet onbewuſt is, *dat de vrou het voor een anders ſchult doet*, veel meer, indien het in den brief is uitgedrukt. geeft ook geen veranderinge, of de eerſte ſchuldenaer den vrou voor hem *intercedeerende* in een en den ſelven brief *garandeert*, dan of hy het doet in een byſondere brief, ook evenveel of de ſchuldenaer belooft haer te garandeeren voor de *interceſſie*, dan of hy haer wederom obligatie paſſeert, dat in effect niet meer is als *garand.*

8. Mede wort hier onder borgtochte verſtaen, als een vrouwe pandt geeft voor een ander, of ook als ſy in rechte yemant verdeedigt, en voor den ſelven *intervenieert.* (h)

9. Alle deſe ſoorten van borgtochte en *interceſſie* by een vrouwe gedaen zijn onnut; want de vrouw of haer erfgenaem aengeſprooken zijnde, hebben het verzet of *exceptie* van het *Senatus-Conſultum Vellejanum* vooren gemelt, (i) want onmiddelijk en *ipſo jure* wort vrouwen borgtochte niet van onweerden gereeckent, behalven als een vrouw haer verbindt voor haer man, om dat dienteneffens meer perikel is voor de vrouwen, weegen het gezach der mannen over de ſelve, waer van een byſondere wet is, genaemt *authentica ſi qua mulier*; en ten *tweeden*, als de borgtochte van een vrouwe niet is geſchreven in een *publijk inſtrument*, of ten minſten by drie getuigen verteeckent, dan wort ſy ook *ipſo jure* gehouden *nul* ende van geender weerden. (k)

10. Het onderſcheidt, of men zegt de borgtochte onmiddelijk van onwaerde te zijn, dan of men ſe door verzet te niete doet, is dit; *als de vrouw of haer erfgenaem zich met deſe exceptie niet behelpt, ſoo wort ſy gedoemt*, tot betalinge, om dat ſy haer voordeel kan afſtaen, (l) hoewel gedoemt zijnde, ſy haer noch met dit Senatus-conſultum kan behelpen, (m) maer als haer verbinteniſſe onmiddelijk *nul* is, ſoo kan de Rechter haer niet doemen, al hadde ſy haer met het vrouwelijk privilegie

(f) *Rubr. ff. de fidejuſſ. & Mandat. l. 2. §. 1. d. tit. d. Sc. Vellej l. 4. l. 5. C. eod.* (g) *l. 8. §. 8. d. tit.* (h) *l. 5. l. 7. & 12. C. eod. tit. l. 2. § ult. ff. eod.* (i) *l. 6. l. 7. & 8. §. 4. d. tit. l. 17. §. 1. l. ult. § 2. eod.* (k) *Auth: ſi qua mulier C. de Sc. Vellej. l. 23. C. eod. tit.* (l) *Sand. l. 7. 2 verſ. & ſane & defin. ſequ.* (m) *l. 11. ff de Scto Macedon.*

privilegie niet beholpen, om dat op het geene van aenbegin nul is, in geenderleije wijſe kan worden gelet. (n)

11. Als dan een vrouwe borgtochte ofte *intercesſie* gedaen heeft, ende ſy haer met dit *Sen. Conſ.* behelpt, ſoo moet men eerſt zien, of'er yemant anders met haer borge geworden is, want ſulk een wordende gevonden, die moet alleen voor het ſtuk ſtaen, ten ware de vrouwe tot gemeine nut van haer ende de mede borge haer hadde verbonden, want dan ſoude ſy voor de helfte gehouden zijn. (o)

12. Geen mede-borge zijnde, by aldien de vrouw haer deelachtig heeft gemaekt aen een ander ſijn ſchult, ſoo is de principale ſchuldenaer alleen gehouden, maer heeft ſy de geheele ſchult overgenoomen, ſoo wort het oude recht en aenſpraek op den eerſten debiteur vernieuwt, even als of'er niet met allen was gepaſſeert. (p)

13. Daer zijn nochtans verſcheidene gevallen, in welke dit voorrecht van het *Senat. Conſultum Vellejanum* koomt op te houden, die of ten aenzien van de ſaek, of van de vrouwe konnen worden aengemerkt.

14. Ten aenzien van de ſaek heeft het geen plaets, als een vrouwe tot verloſſinge van een ſlaef haer heeft verbonden, of voor medegifte ten houwelijk; als ſy borge geworden is voor ſchult die een minderjarige toequam, welke ſijn betalinge van den principalen niet kan bekoomen; als de ſake *indirectelijk* ende by gevolge haer ſelve betreft, als ſy het doet met meininge van ſchenken, *want een vrouw is niet verboden weg te ſchenken*, om dat vrouwen nae't zeggen van de Wetten daer ſoo licht geen noodt van hebben. (q)

15. Het wort ook voor geen *intercesſie* gereeckent, als ſy verpandt goedt aen haer ſchuldenaer weder geeft, ook niet als ſy de voogden van haer minderjarige kint des ſelfs vaſtigheden willende verkoopen, ſulx afraedt ende belooft in te ſtaen voor de onſchadelijkheit, hoewel anders aen een moeder voor haer kint borge wordende dit *privilegie* niet wort geweigert. (r)

16. Ten aenzien van de vrouwe, zijn deſe navolgende, als ſy bedrieglijk handelt, als ſy gelt voor de borgtochte genoomen heeft, als ſy geveinſt heeft dat ſy het voor haer ſelfs dede, ende de Crediteur niet beeter wiſt, want indien hy het wel geweeten hadde, deſe Wet

(n) *Sand. d. deciſ. 3. tit. 7. l. 1.* (o) *l. 48. ff. de fidejuſſor. l. 17. & l. 18 ff de Sc. Vellej Sand. 3. 10 2.* (p) *l. 8. §. 9 l. 14. d. tit.* (q) *l pen. in fin C. eod. l. 12. ff de Minor l 4. §. 1. d. Sc. Vellej. l. 16. C. de donat. ant. Nupt.* (r) *l. 8 in pr. & §. 1. l. 6. C. eod.*

ſoude hem ſchadelijk zijn, (f) *ten ware byſondere omſtandigheden te zamen quamen.* (t)

17. Noch verlieſen des vrouws erfgenamen, het verzet van dit *privilegie*, als de vrouw in haer teſtament heeft belaſt, de ſchult daer ſy borge voor geworden is, te betalen, *want ſy met haer wille te vreeden moeten zijn.*

18. Jae ook, ſoo dikwils een vrouwe wel onderricht zijnde van haer vrouwelijke voorrechten, het zy in, of buiten recht, het Senatus C. Vellej. afſtaet ende verzegt, ſoo verlieſt ſy het remedie des ſelfs, mits dat ſulx geſchiede in een publijk inſtrument voor recht of by Notaris ende getuigen geſchreeven ende verteekent, of anders in een privaet inſtrument, met drie getuigen beveſtigt; naedemael dit ook is een vereyſch van de interceſſie ſelfs, die anders *ipſo jure* van onwaerden is, geëdigt of ongeëdigt, is in ſulken brief evenveel, *maer een privaat inſtrument, ſonder getuigen, kan in deſen noch gelden, als 'er de eedt by koomt.* (u)

19. Edoch een vrouwelijke *interceſſie* voor haer man, heeft boven het geene verhaelt is, noch van nooden, een lichamelijken eedt, eer ſy krachtelijk afgeſtaen ende gerenuntieert kan worden, volgens Pauſelijk recht, dat in deſen waergenoomen wort, (w) welken eedt, de Schrijver van het inſtrument in der daet, haer moet afneemen ende doen uitſpreeken; weſende niet genoech, dat de woorden des eedts, in een brief ſtaen geſchreeven, ſchoon haer voorgeleeſen, ende by haer verteekent zijnde, gelijk de Notarien veel gewent zijn, *om reeden hier boven verhaelt.*

20. Soo is dan de practijke by ons, dat een gemeene renuntiatie ofte verſakinge van het vrouwelijk *beneficie* uit het *Senatus Conſultum Vellejanum*, kan geſchieden in een *publijk inſtrument*, of in een privaat by drie getuigen beveſtigt ook ſonder eede; maer als ſy onder eede verſaekt, ſoo mag het geſchieden ook in een *privaat inſtrument* ſonder getuigen, als de handt maer niet onkent en wort. (x) Edoch in de verſakinge van *de Authentica ſi qua mulier*, die een vrouwe doet als ſy voor haer man borge wort, ofte haer met den ſelven voor't geheel verbint, moet beides waergenoomen worden, en den eedt, ende de *publijke forme*, of ten minſten drie getuigen. ende is noch jongſt ſoo geweeſen, in de ſake van Tjenke Hanſſen cum ſoc: tegen Rommert Folkerts in quali-

(f) *l.* 2. §. 3. *l.* 30. *eod. ff. l.* 18. *C. eod. l.* 16. *pr. ff. l.* 23 *eod. l.* 11. *d tit. ff. l.* 12. (t) *confer l.* 28. §. 1. *ff. ad Sc. Vellej. cum l.* 13. *C. eod.* (u) *l. antiquæ* 23. *C. de Sc. Vellej.* (w) *Sand. d. tit defin* 3. (x) *Sand. d. def.* 25.

qualiteit Gedaegde, ſampt Claas Raard, in ſijn qualiteit gevoegde. De aenſpraek was *hypotekeer* op een huis dat een vrouw hadde toebehoort ende die haer met haer goederen ook voor des mans helfte onder eede verbonden hadde, in een *inſtrument* by een Notaris ſonder getuigen beveſtigt. De actie is alleen op des vrouws helfte goet gedaen ende d'interceſſie voor de man niet gereekent, om dat wel de eedt daer was, maer niet de getuigen; Voor Vaſtelavont 1680. Kan ook niet anders worden afgenoomen uit Sande, *tit. voorſſ. def.2.3. ende 5.* in de tweede leert hy volgens practijke van den Hove, dat de verſakinge van het *Senatus Conſultum* niet deugt in een *privaat inſtrument*; in de derden, dat de verſakinge van d'authentica vereyſcht eedt, nu al voor uit zijnde geſtelt dat 'er een publijk inſtrument moet zijn voor ſoo veel de *authentica* is een aenhangſel van het *Senatus-Conſultum*. In de vijfde, dat de verſakinge van het Senatus *Conſ:* ook goedt is in een privaet inſtrument, als 'er ſonder getuigen de eedt bykoomt, waer uit volgt, dat hy dit niet en verſtaet van de *Authentica*; welkers beneficie hy in de voorige Capittelen hadde gezegt, ganſch verſcheiden te zijn ende niet ſoo licht te konnen worden verſaekt. Nochtans verhaelt hy in het 5. Cap: het gevoelen van andere Rechts-geleerden, dat een vrouw onder eede ſich voor haer man verbindende vaſt is; doch is dat te verſtaen *in een behoorlijk inſtrument*, waer van hy daer niet meldt, om dat daer een ander queſtie is, te weeten of de renuntiatie onder eede van het *Senatus Conſultum* ook in ſich beklemt die van de *Authentica*.

21. Nauta nochtans, (y) verhaelt dat hy tuſſchen de *Crediteuren van Beerent Eepes*, ende *Antje Schellinger* echte lieden by uitſprake van *præferentie* gedecideert heeft, dat een vrouw haer hebbende met haer man, in't geheel verbonden onder *renuntiatie van't Senatus Conſult.* onder eede, doch in een privaet inſtrument, by man ende wijf alleen verteekent, wel ende te rechte voor het geheel verbonden was, den 4. *Jul:* 1642. ende allegeart daer toe *Sande*, in meergemelte 5. *deciſie*, maer t'onrecht, om dat Sande daer geenzins handelt, van een vrouwelijke interceſſie voor haer man, noch van de authentica; Weſende boven het voorenverhaelde ook noch deſe reeden, dat de interceſſie van een vrouwe voor haer eygen man wel nauwer dient bepaelt zijn, om de groote lichtigheit, die een man heeft om ſijn vrouwe daer toe te brengen, ende de Wet heeft voor de brooſheit en lichtgeloovigheit der vrouwen in deſen gezorgt.

12. Anderzins, dat Nauta zegt mede verſtaen te hebben, dat de renun-

(y) *in ſijn* 112. *deciſie*,

renuntiatie van het Senatus Conſultum, ſonder meldinge van de *Authentica*, ſelf voor haer man te doen gelden, is ſoo vreemt niet, mits de renuntiatie ſoo gequalificeert zy, als tot verſaekinge van de Authentica van nooden is; om dat ſchoon de Auth. is een jonger Wet, als het *Senat. Conſult.* ſoo is ſy even wel daer aen gehecht, ende wort in het ſelve Capittel van het Wetboek gevonden; waer tegens niet en doet, dat de interceſſie tegens de Auth: is nul, en die tegens het *Sen: Conſ:* by verzet moet worden vernietigt, want evenwel de uitkomſte van't verbodt, beyderzijdts even krachtig is; waer by koomt, dat ook de interceſſie in een privaet inſtrument gedaen, tegens de *lex antiqua*, is *ipſo jure nul*; en evenwel een vrouw renuntierende het *Sen: Conſ:* kan haer niet behelpen met die wet. By den Hove nochtans is wel eer anders geoordeelt, hoewel niet donkerlijk tegen de meininge van Sande ende andere Rechtſgeleerden, ſoo maer in dat gewijſde de publijke forme van't inſtrument geweeſt is, waer van aldaer niet wort gemelt. (a)

23. Voorts, dient nochmaels gezegt, dat de afſtant ende renunciatien der vrouwelijke privilegien moeten geſchieden by *namen*, *ende in't byſonder*; generale woorden zijn niet genoech, om dat daer uit niet kan worden afgenoomen, dat de vrouw wel heeft verſtaen, wat ſy heeft afgeſtaen; ende niettemin, indien het beweeſen wierde, dat de vrouw goede kenniſſe hadde gehadt van haer voorrechten ende van elk in't byſonder; ende ſy alle de ſelve krachtelijk onder eede, alhoewel met algemeene woorden hadde verzegt, de reeden eyſcht te zeggen, dat ſy aen de afſtandt gehouden ſoude zijn; *want de kenniſſe van de ſaek, is de gront van renuntiatie*, welke daer zijnde, ende de *formaliteit* van wettelijke afſtandt mede, ſoo moet vaſt ſtaen, dat onder het *generael* ook het *ſpeciael* begreepen is.

24. Ondertuſſchen dient voor de Notarien nochmaels aengemerkt, dat ſy nevens de *renuntiatie* niet alleenlijk moeten ſchrijven, de vrouwen daer van onderricht te zijn, maer ſy moeten ook ſulks metter daet in het werk ſtellen: anders blijkende, ende beweſen zijnde, dat 'er geen onderrichtinge was geſchiedt, en de perſoon de ſake niet en verſtondt, de renuntiatie ſoude niet behooren te gelden.

25. Daer wort niet te vergeefs gevraegt, of een vrouwe borge geworden zijnde voor een ander, ſy of haer erfgenamen, behoudens haer gewiſſe ofte met goeder *conſcientie* wel konnen gebruiken het behulp van de wet ofte *Sen. Conſ. Vellej.* Wat voor eerſt de erfgenamen aengaet,

(a) *Sand. 3. 11. 4. verb. pro marito jurata & def. ſequ.*

gaet, die de belofte perſoonlijk niet hebben gedaen, ſchijnt geen twijvel te zijn, of ſy konnen haer met dit *remedie* wel behelpen ſonder quetſinge van het gemoet.

26. Nopens de vrouwe ſelve ſchijnt onderſcheit te moeten worden gemaekt, of ſy door onbedagtſaemheit, verkeert medelijden, en hard aenhouden, of anderzins miſleidt is geworden, dan of ſy met voorbedachten rade en opzetten zin haer heeft verbonden ende willen verbinden. In het eerſte gevall ſchijnt haer het gebruik der Wet niet tot nadeel van oprechtigheit te konnen worden aengereekent, maer wel ten aenzien van het tweede lidt des gemelten onderſcheits.

27. Daer is op het einde gezegt, dat vrouwen gelt voor anderen opneemende ende haer alleen ten principalen verbindende ook intercederen ende daerom haer behelpen konnen met haer vrouwelijke privilegien; evenwel is dat geen borgtochte, en daerom als een ander perſoon ſulx doet, die kan niet gebruiken het beneficie van ordre ofte diſcuſie, maer hy kan ten eerſten ſonder eenig verzet aengeſprooken worden.

28. Sodanige zijn ook alle die haer in ſeekere qualiteit, die ſy voor, ende over andere hebben, komen te verbinden, als daer zijn, laſt, ende Bewinthebbers, Voogden over perſoonen ende goederen, Ontvangers en *Adminiſtrateurs* van Landen, Steeden, en andere *Univerſiteiten*; wel te weeten, *als ſy haer eygen perſoonen ende goederen hebben verbonden.* In welken gevalle, de Voogt ofte Bewinthebber, ſelfs voor ſijn eygen perſoon, ende goederen geduirende ſijn bedieninge kan aengeſprooken worden, gelijk verſtaen is, in de ſake van Vrouw *Maria van Swartſenburg*, cum ſoc: Impetranten, *contra Goſlik van Hiddema Ontvanger van Frieſlandt*, die uit laſte van't Landtſchap eenige duiſenden hadde genegotieert mede van de Impetranten, onder verbandt van ſijn eygen perſoon ende goederen daer voor inſtaende de 24 Maart 1640.

XXVIII. KAPITTEL.

Van de oneygentlijke contracten en eerſtelijk van onderwint, en Mombers bedieninge.

1. ZIjn nu noch overig de Contracten, die wy in de verdeilinge hier boven, oneygentlijk hebben genoemt, en worden hier door verſtaen, ſodanige *eerlijke feyten, waer in de Wet, ſonder overeenkomſte van partijen om ſchijnelijke billijkheit verbinteniſſe tuſſchen haer vaſt ſtelt.*

2. Sodanige feyten zijn vijf in getale bekent, als *onderwint, Mombers bedieninge, gemeinſchap, aengaen van ervenis, ende betalinge van't geene men niet ſchuldig was.*

3. Onderwint is, *bedieninge van een anders mans ſaken in ſijn afweeſen, ſonder gevraegt, of gelaſtigt te zijn ondernoomen*, hier uit koomt voort *directe*, en *contrarie* aenſpraek of actie.

4. Directelijk ſpreekt des ſaeks-heer den onderwinder aen, het zy man of vrouwe, ten eynde hy reekenſchap en oploſſinge ſal geeven van ſijn doen, en overleeveren wat deſweegen by hem mach zijn verbleeven, ook te boeten alle de ſchaden die door ſijn verzuim mogen zijn bygekoomen, met ſchaden, intreſſen enſ.

5. De onderwinder is gehouden aen de aldernauwſte vlijt, en ſorge, konnende niet volſtaen, met ſoo te hebben opgepaſt, als hy in ſijn eygene ſaken pleegt te doen, ſoo verre maer een ander het beeter hadde konnen beſtellen, (a) wel te weeten, indien hy buiten nootſakelijkheit ſich in vreemde ſaken heeft gemengt; want indien de noot ſulx verëyſcht heeft, gelijk of men in yemants afweeſen, ſijn dingen die geen uitſtel konden lijden, hadde bewaert, *ſoo is de onderwinder niet meer als goede trouwe ſchuldig*, ſonder meer te boeten, als bedroch, en plompe ſlofheit. (b)

6. De onderwinder heeft contrarie aenſpraek op des ſaeks-heer tot weder-eyſch van ſijn koſten, ſchaden, en intereſſen, by het uitvoeren van

(a) §. 1. *in fin. Inſt. de obligat. ex quaſ. contr. arg. l.* 21. C. *Mand. junct. l.* 1. §. 45. *ff. depoſſ.* (b) *l.* 3. §. 9. *ff. de Negot. geſt.*

van des anderen ſijne ſaken gehadt en geleeden, *edoch loon'of ſalaris kan hy niet eyſchen.* (c) maer wel uitgeſchooten penningen, of ſchoon de ſake door ſijn beleidt niet is gebracht tot eenigen oorbaerlijken uitkomſte. (d)

7. Het ſchijnt dat deſe actie van onderwint ook plaetſe heeft, *ſoo wanneer des ſaeksheer het gehandelde by den onderwinder eerſt niet hebbende geweeten, daer nae heeft voor goedt gekeurt,* (e) hoewel andere meinen, dat in ſulken gevalle de actie van *laſtgeevinge* plaets heeft, (f) maer alſoo deſe beyde actien van eenderleije kracht zijn, en gy niet van noden hebt de namen der actien in u eyſch uit te drucken, ſoo is u aen dat verſchil weinig geleegen.

8. Eenige gevallen zijn'er, in welke deſe actie geen plaets heeft, nochte gegunt wort aen den geenen, die een ander mans ſake bezorgt ende verricht heeft, hoewel ook nutlijk, ende nae goede reeden; ten eerſten, als het gedaen is tegen dank, ende bekende wille van des ſaeksheer, (g) ten tweeden, ſoo wanneer yets gedaen is, uit een byſondere liefde-plicht, gelijk, of een moeder of groot-moeder voor haer kint of kints-kint, of andere naebeſtaende vrienden aen de hare onkoſten en onderſtant hadden gedaen, ſoo verre door hare verklaringe of blijk van omſtandigheden, het tegendeel niet ſoude konnen blijken, (h) ten derden, ſoo yemant wel een ander mans ſaken, maer om ſijn eygen profijt heeft waergenoomen, die wort geen aenſpraek deſweegen gegunt (i) Eindelijk, heeft yemant onkoſten voor een ander, daer hy toe gehouden was, gedaen, het ſpreekt van ſelf, dat hy geen actie deſweegen heeft te maken. (k)

9. Uit Mombers bedieninge koomt ook voort, *directe* en *contrarie* aenſpraek. d'eerſte wort gegeeven aen het wees, of de minderjarige tegens den Momber ofte voogt, *om te hebben reekeninge, bewijs, en Reliqua,* dat is het geene'er overſchiet, met alle ſchaden, en intereſſen, door des Mombers bedroch of verzuim gehadt, en geleeden &c. zijnde de Momber gehouden, *tot middelmatige neerſtigheit,* dat is tot plicht van een goedt huis-vader. (l)

10. Deſe actie kan, nae Keyſerlijke rechten tegen den momber niet worden aengeſtelt, als nae uit-eynde van het Momberſchap, om

(c) *d. §. 1. l. 2. d tit.* (d) *l. 10. §. 1. ff. eod.* (e) *l. 6. §. 9. & 10. l. 9. d. tit.* (f) *l. 60. d. Reg. Iur. l. 56. ff. de judic. l. 16. §. 1. ff. de pignor.* (g) *l. ult. C. d. negot. geſt. l. 27. §. 25. ff. ad L. Aquil.* (h) *l. 17. §. ult. l. 34. ff. de Negot. geſt. l. 11. l. 12. 13. 15. C. eod. tit.* (i) *l. 6. §. 3. eod. tit.* (k) *l. 5. C. eod.* (l) *l. 33. ff. de Adminiſtrat. Tut. l. 1. in pr. ff. de Tut. & rat. diſtrah.*

dat een kint onder de twalef, of veertien jaren, ſelfs geen aenſpraek kan doen, en de Momber hem is in plaetſe van de vader; ſulx indien de vrienden quaet vermoeden op den Momber hebben, moeten ſy hem aenklagen van ontrouwe, en mogelijk is'er geen reeden om te zeggen, *dat dit heedenſdaegs by ons anders geleegen is*; behalven dat nu de vrienden der weeſen, de klachte over den Momber niet ſoo zeer doen by manier van beſchuldinge over ontrouwigheit, als by manier van reekeninge te vorderen, *gelijk voor deſen gezegt*; en echter zijn de reekeningen die geduirende het Momberſchap of Voogdije geſchieden, niet als *proviſioneel*, en kan de Momber worden verplicht, om naderhant reekening op nieuw te doen, waer toe hy niet gehouden is, als de reekeninge aen een voljarige geſchiet, *den 5 April. 1636. Jurjen Alberts, Requirant, contra Pijbe Jurriens requireerde, Nauta.*

11. Een minderjarige over de 14 jaren kan buiten twijvel ſelve ſijn aenſpraek doen tegen den voogt, ook voor het eyndigen van de voogdyſchap, neemende een byſtant ofte voogt tot het pleyt, *alſoo ſy anders voor Rechte niet konnen volſtaen*, hoewel hy ſijn voogt, echter tot afleggen van de geheele reekeninge benevens ſijn bedieninge niet kan dwingen, voor het voogdyſchap wettelijk geëndigt zy, *ten ware hy hem van ontrouwe wilde beſchuldigen.* (m)

12. Mombers ende Voogden hebben wederom *contrarie actie* tegens de weeſen en minderjarigen, *om reekeninge te ontfangen en van haer bedieninge ſchadeloos te worden gehouden*, dienſvolgens om weder te eyſchen alle behoorlijke koſten en uitgeſchootene penningen, met de intereſſen van dien; mitſgaders om bevrijdt te zijn van ſoodanige verbinteniſſen, als ſy voor de weeſen hebben moeten aengaen.

13. Wat nu verder aengaet het geene voogden en minderjarige malkanderen ſchuldig zijn, ſulx kan, en moet verſtaen worden uit het geene hier boven van Mombers en Voogden, ſampt haer bedieninge geſprooken is, *in het eerſte boek.*

14. Dit moet noch worden aengemerkt; als Mombers, en Voogden haer weeſen goedt hebben ondergeſlagen, ſoo worden ſy naer Keyſerlijke rechten op dubbelt aengeſprooken, dat is op het goedt, of gelt ſelfs, en noch eens op de weerdije van dien, het welke ſchijnt echter by ons afgeſchaft te zijn, *om reeden op een ander plaetſe te vermelden.*

15. En boven dat, moeten ſy van het ondergeſlagene gelt, renten tegens twalef ten hondert betalen. (n)

XXIX. Ka-

(m) *Sand. 2. 9. 12.* (n) *l. 38. ff. de negot. geſt.*

XXIX. Kapittel.

Van Gemeinſchap.

1. VOlgt het tweede oneygentlijke Contract, te weten, *gemeinſchap*, welke verſtaen wort, als twee ofte meer perſoonen een ding onder haer gemein hebben, ſonder overeenkominge daer van te hebben gemaekt, gelijk als een ding aen twee perſoonen is geſchonken of gemaekt, of by haer te zamen gekocht, *want als ſy veraccordeert zijn over de gemeinſchap, dan is het maetſchappije.* (a)

2. Sy wort of van byſondere ſtucken goedt gevonden of van een geheele erveniſſe; uyt yder van die beide ſoorten koomt verſcheidene aenſprake voort, die van byſondere ſtucken goedts wort genoemt *actie van deilinge*, ende de ander *actie van erfſcheidinge.* (b)

3. Die van deilinge wort gegeeven aen een der mede-genooten tegens den anderen, waer door hy eyſcht, dat de ander met *hem ſal moeten treeden tot ſcheidinge, ende deilinge van het goedt of goederen, ſoo tuſſchen haer gemein zijn*, ende dat hy *mede ſal werden* gedoemt *om in te brengen ſoodanige vruchten ende profijten, als hy uit de gemeine goederen mag hebben genooten*, mede te boeten *alle ſchaden door ſijn bedroch of verſuim de gemeine ſake toegebracht, met de intereſſen en koſten &c.* Onder *præſentatie* dat de eyſcher hem wederomme ſal goedt doen ſijn uitſchot en onkoſten aen de gemeine goederen gedaen, *als mede, dat hy van ſijn kant ſal inbrengen alles wat by hem uit het gemein ontfangen ſal mogen zijn.* of anders kan dit laeſte by d' parthij van ſijn kant worden geëyſcht, by antwoort ofte by *reconventie.*

4. Te weten, de onkoſten en meerder ontfang of ſchult van de eene of de andere, in Rechten genoemt *perſoneele præſtatien*, worden beneffens de deilinge met deſe actie geëyſcht, niet alleen wanneer het *gemeinſchap*, maer ook als het *maetſchappij is*, want de actie van maetſchappije wort noyt aengeſtelt om deilinge te verſoeken, maer alleen om de ongelijkheit van ſchade ende bate te vereffenen. (c)

5. Wel te weten, de deilinge der goederen ſelf heeft plaetſe tuſ-

(a) §. 3. *Inſt. d. Tit. ff. Commun. divid. d.* §. 3. (b) *Communi dividunda, Familiæ erciſcundæ.* (c) *l.* 1.

ſchen alle bezitters ende eygenaers der ſelver, maer de *perſoneele præſtatien* konnen alleenlijk g'eyſcht worden van de geene dieſe genooten heeft ofte ſijn erfgenaem, maer niet van een derde bezitter, deſweegen ſy ook *perſoneel* worden genoemt.

6. Van de onkoſten by de eene gedaen ſtaet ook te letten, dat als hy de ſelve voor ſijn part alleenlijk heeft konnen doen, hy alſdan deſe actie niet moet aenſtellen, om geen meer werringe te maken als noodig is, maer hy moet dat ſoeken met die van *negotiorum geſtorum*, dat is, de *actie* van *onderwindt.* (d)

7. De deilinge ſelf by middel van recht wordende verſocht, moet in het gemein ſoo geſchieden, dat elk evenveel mach bekoomen nae weerdije van het goedt, en wel te weten, nae *proportie* van yder ſijn aendeel in het ſelve. (e)

8. Om welke gelijkheit te vinden, is van nooden dat partijen met goedt beſcheidt konnen aenwijſen, hoe veel yder tot het gemeine goedt heeft aengebracht.

9. Want het dient nochmaels gezegt, dat deſe actie van deilinge niet alleen plaets heeft in een ſtuk goedts, maer ook in veele, jae wel in geheele boedels, als de gemeinſlieden geen erfgenamen met malkanderen zijn, gelijk als een der echtelieden heeft te ſcheiden met de erfgenamen van ſijn eegade, *van welke boedel-gemeinſchap hier boven is geſprooken.*

10. Als de gemeine goederen of eenige der ſelver ſoo geſtelt zijn, dat ſy tot geen gelijke deelen konnen gebracht worden, ſoo moet het de Rechter anders inſchicken, met de eene wat meer landt ende de andere gelt toe te leggen, of de eene de eygendom ende de ander het vruchtgebruik, of hy kan ook het geheele goedt aen de meeſtbiedende der gemeinſlieden toe leggen, op dat de prijs gedeilt werde nae gelegentheit der ſaken. (f)

11. Deſe deilinge kan alſoo worden verſocht, niet alleen tegens alle mede-genooten in 't gelijk, maer ook tegens een of eenige met de welke u niet luſt in gemeinſchap te leven, te weten, *indien hy of ſy te vreeden zijn*, want anders kont gy hem of haer niet dwingen om met u alleen van de geheele gemeinſchap te ſcheiden. (g)

12. Anders kan men de deilinge wel eyſchen tegens dank van de zamentlijke mede-genooten, alſoo niemant gehouden is in gemeinſchap te

(d) *l.* 6. §. 2. *ff. Commun. divid. l.* 8. §. *pen. l.* 20. *ff. famil. Erciſc.* (e) §. 5. *Inſt. de offic. jud.* (f) *d.* §. 5. *l.* 6. *l.* 27. *ff. famil. erciſc.* (g) *l.* 8. *in pr. ff. de Commun. divid.*

te blijven, *al was het veraccordeert dat de deilinge noit ſoude mogen geſchieden*, maer accoort van binnen ſeekeren tijt niet te deilen is goedt, volgens het geene voor deſen van maetſchappije gezegt is. (h)

13. Dit recht van deilinge is ook ſoodanig, dat het door geen verjaringe kan wech-genoomen worden, immers ſoo lang het goedt in't gemein bezeeten wort, om dat verjaringe plaets heeft in gerechtigheden, *die geſchapen en gebooren zijn, maer niet in dingen die t' allen tijde wel konnen geſchapen worden, maer die noch echter niet en zijn:* hoedanig het met deilinge van gemeinſchap is geleegen, maer als een van de partijen de goederen heeft beginnen te bezitten, als ſijn eygen alleen, van die tijt af begint de verjaringe, ſoo wel in deſen als in andere ſaken te loopen. (i)

14. Eyndelijk is te weten, dat deſe actie van deilinge is *eygentlijk of oneygentlijk genoomen*; eygentlijk als roerlijk of onroerlijk goedt, tuſſchen eygenaers in't gemein te deelen valt, oneygentlijk als onlichamelijk goedt of daer partijen geen eygendom, maer eenig ander recht op hebben, wort geſcheiden. (k)

15. Deilinge eens zijnde geſchiedt door tuſſchen komen van de Rechter is onverbreekelijk, behalven om ongelijkheit over de helfte, maer gedaen zijnde door overeenkomſte van partijen alleen, kan ſy ook om grove ongelijkheit, ſchoon beneeden de helfte, worden te niete gedaen. (l)

16. Wanneer het goedt ſoodanig is dat het niet gedeilt kan worden, en de partijen ontrent gelijk zijn, ſoo mag het d'een den anderen te *geef* of te *neem* ſtellen, (m) of als dat geen van beiden doen wil, ſoo konnen't de mede-genooten by beurten gebruiken, anders moet die het minſte gedeelte heeft, gelt neemen voor ſijn part, tot goede lieden zeggen, (n) Gemeine weyd en hoylanden worden geſchaert, in manieren als onder de huiſlieden bekent is. (o)

(h) *l.* 14. §. 2. *l.* 7. *ff. Comm. divid.* (i) *arg. l.* 47. §. 20. *ff. de Legat.* 2. *l.* 26. §. 2.
(k) *l.* 6. *in prin. l.* 7. *in pri.* §. 6. *&* 7. *l.* 10. §. 1. *l.* 19. §. *ult. ff. Commun. divid.*
(l) *l. ult. ff. famil. erciſc. l.* 3. *Comm. utr. jud.* (m) *de Groot* 3. *boek* 28. *deel,*
(n) *Sande* 4. 11. 4. (o) *Ziet de Groot ter plaetſe voorſz.*

XXX. KAPITTEL.

Van Limijtſcheidinge.

1. METdeſe aenſpraek van deilinge koomt zeer overeen de actie van *limijtſcheidinge*, welke plaets heeft tuſſchen twee nabuirige landt-eygenaers, die twiſten over de limijten, van haer beyder landen, waer van de eene de ander kan dachvaerden, ten eynde de Rechter de ware ſcheidinge der landen verklare, of nieuwe ſcheidinge make. (a)

2. Deſe aenſpraek, beneevens die van deilinge, als ook de volgende van erf-ſcheidinge is *dubbelt*, dat is, beyde partijen hebben ſich hier als eyſcher ende verweerder, niet dat ſy het inderdaet beyde te gelijk zijn, (want daer moet nootſakelijk een eyſcher zijn, of uitgemaekt worden,) die den anderen eerſt roept, is eyſcher, of ſy moeten 'er om loten; maer dit Gerichte wort dubbelt genoemt, om dat beyde partijen hebben eenerley oogemerk, ende zeggen beyde ongeveerlijk het ſelve, ende moeten ongeveer eenerley bewijs doen, of ten minſten het bewijs dat de eene doet, ſoude even ſoo wel paſſen op den anderen, beyde zijnſe gebuiren, beide twiſtenſe over de limijten, beyden raekt de ſcheidinge even gelijk, (b) *ende ſoo voorts.*

3. Uit de beſchrijvinge vooren gemelt kan lichtelijk afgenoomen worden, welke de plicht van de Rechter in deſen is, te weeten, *om de oude limijten te verklaren of nieuwe te doen maken*, ſoo verre de oude niet konnen opgeklaert worden, waer op eerſt moet gearbeidt worden.

4. Tot dien eynde, by aldien de teekens der limijten die by ouds met ſteenen wierden afgemeeten, by ons met ſlooten of' ſtaketten, niet meer voor oogen of kenbaer zijn, ſoo moet de Rechter, uit getuigheniſſe van oude lieden, uit brieven, uit publijke boeken, ende ſomtijts uit verklaringe des geenen, die beyde landen wel eer gehoogt heeft, de gelegentheit der landen opſoeken ende de ſcheidinge daer nae doen vernieuwen. kan hy even de oude roijinge niet opdoen, ſoo moet hy der nieuwe, ten naeſten als hy kan, aftrecken, ende bepalen,

(a) *l. 12. & 1. tit. ff. fin. regund. fam. erciſc. § 20. inſt. de actionib.*

(b) *l. 10. fin. regund. l. 13. ff. de jud. l. 2. §. 3. ff.*

palen, gebruikende daer toe Landtmeeters, om de ſcheidinge op het bequaemſte te vinden. (c)

5. Sulx doende, worden der dikwils inwijſingen en toewijſingen gedaen, wanneer beyderzijdts landen met ongelijke hoeken in malkanderen ſchieten. (d) ſoo doet de Rechter het ſcheid-ſtaket, dijk ofte ſloot wel recht uitmaken, invoegen de overſchietende hoeken van de eene ſijn landt aen des anderen worden geweeſen, welke dan gedoemt wordt, om de weerdije der overſchietende hoeken aen de ander met gelt te betalen, *door welke inwijſingen de eygendom terſtont wort overgedragen.* (e)

6. De manier, om deſe actie in te ſtellen, kan uit het verhaelde genoeg worden afgenoomen, zijnde de uitkomſt van deſe aenſpraek niet ongelijk aen de *rei vindicatio*, of aenſpraek op het goedt, waer door men *eyſch neemt, om eygenaer te worden verklaert van ſulk een ſtuk goedts*; want mijn partij gedoemt zijnde, *om te moeten gehengen, ende te gedoogen, dat de limijten ſoo verre uitgeſtrekt werden, als ik verſtae dat ſy behooren, ſoo is* het even ſoo veel, als of ik eygenaer verklaert wierde, van het landt, dat tuſſchen de beyde twiſtige ſcheidingen geleegen is ende mijn partij wort *ook gedoemt in de vruchten, ſchaden, ende intereſſen, nae den rechtelijken eyſch gevallen*, gelijk als in eyſch van eygendom *hier boven is* gezegt. (f)

7. Oneygentlijk of nuttelijk heeft de aenſprake plaetſe tuſſchen erfpachters, vruchtbruikers, ende ſchuldtheeren, die landen aen haer verpandet bezitten. (g)

8. Sy heeft geen plaetſe tuſſchen medegenooten, dat is, die gemein goedt bezitten, om dat ſulke genoeg hebben aen de voorgaende actie van deylinge, al was het ook dat de eene der medegenooten, een eygen ſtuk landts daer nevens hadde leggen, want ook ſoo verre de actie van maetſchappije genoeg is. (h)

9. Gebuiren, tuſſchen welke loopt een gemeine wegh, revier ofte vaert, hebben geen noodt van deſe onderlinge aenſpraek, Sy heeft ook geen plaets tuſſchen naeſt-leggende huiſingen, om dat die genoegſaem door de muiren onderſcheiden worden, of *het moeſte zijn, ten aenſien van de hooven, achter de huiſen liggende.* (i)

10. Evenwel gebeurt het dikwils, dat de gebuiren in de Steeden niet konnen eens worden over de roijinge van haer huiſen, die nieuws

(c) §. 6. *Inſt. de Offic jud. l.* 2. §. 1. *l.* 7 *ff. fin regund. l.* 12. *d. tit.* (d) *d. l.* 2. §. 1. *& l.* 3 *eod.* (e) §. *ult. inſt. de offic. jud.* (f) *l.* 1. *fin. regund. l.* 4. §. 1. *&* 2. *eod. tit.* (g) *d. l.* 4. §. 9. (h) *d. l.* 4. §. 6. *&* 7. (i) *l* 4. §. *pen. & ult. & l. ſequ: eod. tit.*

gebouwt ſullen worden, waer te neevens men gewent is eerſt een poſſeſſoir middel te gebruiken, door overroepinge van de Magiſtraet ofte policy ſoo men ſpreekt, die bezichtinge op de plaets gedaen hebbende, of terſtont de uitſpraek doet, *indien het een kleine ſaek is*, of ſy laten partijen haer reedenen wederzijdts kortelijk opſtellen, en doen alſoo de uitſpraek, waer van de beſwaerde kan *appelleren* aen't Hof, ende de ſake daer al afgedaen zijnde, ſoo kan ſy noch ten principalen op niuw worden aengeſtelt.

11. In Keyſers recht wort verhaelt een oude Wet van *Solon*, die nu wel ſoo niet in't gebruik is, maer echter niet vreemt om hooren, noch onbillijk, luidende aldus; *die een ſtaket nevens een ander ſijn erf maekt, en palen in de gront zet, moet niet buiten ſijn erf gaen*, die een muir voor ſich alleen wil maken, tegens ſijn buirmans erf, *moet een voet vry laten*; wil hy een huis bouwen, *twee voet*; maekt hy een gracht of kuil, ſoo moet hy van ſijn's naeſten erf ſoo verre af blijven, *als de kuil diep is*; een put gravende, moet hy *een treedt* vrylaten, een boom plantende *vijf voeten*, uitgenoomen een vijgeboom ende een olijf boom, die neegen voeten verre moeten ſtaen van het naeſte erf. (k)

XXXI. KAPITTEL.

Van Erf-ſcheidinge.

Tuſſchen wie d'erfſcheidinge plaets heeft. Hoe de eyſch in deſen moet worden genoomen, ende effect van dien, ſoo ten aenzien der zamentlijke erfgenamen, als van een derde. beſchrijvinge tot dien einde noodig.

1. VOlgt de erf-ſcheidinge, die wel een *Capittel* alleen verdient, ſy heeft plaetſe tuſſchen de zamentlijke erfgenamen, of eenige der ſelver, waer door een ofte meer tegen hun mede erfgenamen of een van dien, eyſch neemt, *dat hy of ſy ſal, of ſullen worden gedoomt, met hem of haer te treeden, tot deylinge ende ſcheydinge van alle des ſterfhuis goederen, ende ſulx doende in te brengen, het geene by hen uit de gemeine goederen magh zijn geprofijteert, ende vergoeden de ſchaden die*

(k) *l ult. d. tit fin. regund.*

die hy of sy door bedroch ofte verzuim, aen den boedel mach, ofte moogen hebben toegebracht, met kosten ende intereſſen: &c. (a)

2. Deſe aenſpraek aengeſtelt wordende, ſoo ſtellen partijen voor uit, dat ſy te zamen erfgenamen zijn; evenwel ſoo vaſt niet, dat yemant door deſen eyſch te ſtaen, het recht van erfgenaem waerlijk ſoude krijgen; in tegendeel naderhant anders blijkende, ſoo kan partije van de gemeinſchap der erveniſſe worden uitgeſloten. (b)

3. En evenwel het geene by dien *abuſijven* erfgenaem ter ſake gedaner deilinge by rechtelijke uitſprake is genooten, ſulx kan als te onrechte betaelt niet weder afgeëyſcht worden, maer de rechte erfgenaem kan tegens hem wel aenſtellen, ſoo het ſchijnt, eyſch van erveniſſe, waer doorhy dan gehouden is ſoodanig goedt als tot de erveniſſe behoort, weder over te leeveren ende te betalen. (c)

4. Het gebeurt ook dikwils, dat deſe actie van erf-ſcheidinge met eyſch van erveniſſe te zamen wort gevoegt, als de ganſche boedel by een wort bezeeten, die de goederen niet wil overgeeven, of de andere voor geen erfgenaem wil kennen.

5. Alſdan moet ik eyſch neemen, *ten eynde ik erfgenaem van die en die voor ſulk een part ſal worden verklaert ende de Gedaegde gedoemt, my te leeveren ſtaet ende inventaris van alle des ſterfhuis goederen met eede geſterkt, voorts met my te treeden tot ſcheidinge ende deilinge des boedels, ende my daer van ſoodanige portie, als by Teſtament of ab inteſtato my toekoomt, te laten volgen ende genieten, met de vruchten en alle profijten zeedert het overlijden van den erflater gehadt ende genooten; ook te boeten alle ſchaden en intereſſen by weigeringe dies gehadt ende geleeden, noch te hebben ende te lijden &c.* ſoo als van eyſch der erveniſſe ende ſcheidinge hier te vooren is geleert.

6. Edoch wy ſullen ons hier alleene by de erf-ſcheidinge houden, die, als gezegt is, plaets heeft tuſſchen zamentlijke erfgenamen, ſoo eerſte als tweede, het ſy *geſubſtitueerde* of *fideicommiſſaire*, ook wel als 'er verſcheidene erveniſſen tuſſchen een en de ſelve erfgenamen gemein ende te deilen zijn. (d)

7. Onder deſe deilinge worden beklemt alle ſaken, die in de erveniſſe begreepen zijn, roerlijk en onroerlijk, lichamelijk ende onlichamelijk, *uitgenoomen ſulke dingen die van verbooden gebruik zijn*, als *Godtslaſterlijke en ſwarte konſtboeken of diefs inſtrumenten, Venijn*, en wat dies

(a) *tot. tit. & l. 2. § 4. ff. de Famil. erciſc.* (b) *l. 1. in fin l. 44. in fin. eod. Tit l. 37. eod.* (c) *l. 36. eod. ff. l. 1. ff. ſi pars. hæred. pet.* (d) *l. 25. § 3. eod. Tit.*

meer ſoude mogen zijn, welke dingen niet gedeilt, maer de Overigheit aengebracht moeten worden. (e)

8. De Rechten zeggen ook, dat actien ende ſchulden, ſoo profijtelijk als ſchadelijk, tuſſchen de erfgenamen niet gedeilt worden, om dat de wet onmiddelijk deſelve deilt, wijſende en toeleggende aen yder erfgenaem ſijn aenpart, het welke door deilinge niet kan worden verandert. (f)

9. Evenwel is niet gemeiner, als dat de Rechter in de erf-ſcheidinge de in- ende uitſchulden ook deilt, leggende de eene die ende de andere deſe obligatie toe, om te ontfangen of te betalen. (g)

10. Edoch ſulk een deilinge verandert het recht in zich ſelve niet, maer een ſchult-eyſcher niet te vreeden zijnde met ſoodanig erfgenaem, als op ſijn *obligatie* hem mach zijn toegeweeſen, kan vrijelijk de zamentlijke erfgenamen elk voor ſijn part aenſpreeken, en ook die erfgenaem, welke in de ſcheidinge ſoodanige ſchult alleen op hem genoomen hadde, kan tegen ſijn dank echter van de *Crediteur* alleen niet worden aengeſprooken. dien ook een profijtelijke ſchult is toegelegt, kan daerom voor 't geheel den ſchuldenaer niet aenſpreeken, of hy moet hebben *ceſſie* ende tranſpoort van ſijn mede-erfgenamen. (h)

11. Krachtiger ende lichter is nochtans de ſcheidinge ten aenzien van de profijtelijke ſchulden, als van de ſchadelijke; want de eerſte, nae gedane *ceſſie*, zuiver en tegen dank van de ſchuldenaer by een der erfgenamen konnen worden ingevordert, maer in de ſchadelijke valt geen *ceſſie*, en kan den ſchult-heer door de ſcheidinge ſijn eyſch-recht tegens alle ende een yegelijk der erfgenamen niet worden verandert; *des kan echter de geene, die de laſt alleen is toegedeilt, de ſaek voor de anderen opneemen, ende in rechte voor haer intervenieren.* (i)

12. Van gelijcken, het is ook niet in de macht van deſelve ſchulteyſcher, om een der erfgenamen voor 't geheel aen te ſpreeken, *ſoo als reede gezegt is*, ten ware hy *pant-recht* of *hypoteek* hadde op de goederen by een der ſelver bezeeten, welke hy dan met de *hypotekaere* actie alleen kan aenſpreeken, ſonder dat die erfgenaem zich kan behelpen met het gewoonlijke *beneficie* van ordere ofte *diſcuſſie*, ſoo men ſpreekt, om dat hy als bezitter van dat goedt den overleedenen repreſenteert. (k)

13. Eygentlijk nochtans ſoude aenſpraek tegens alle de erfgenamen moeten

(e) *l.* 9. 10. 12. *ff. famil. erciſc. l.* 4. §. 1. *&* 2. *eod.* (f) *l.* 4. *pr. ff. l.* 6. 7. *C. famil. erciſc.* (g) *l.* 3. *ff. eod.* (h) *d. l.* 3. (i) *d. l.* 3 *in fin.* (k) *l.* 2. *C. de hereditar. action.*

moeten geſchieden, mits *de executie* op het goedt, dat by een bezeeten wort, gerichtet kan worden, of als de hypoteek generael is, op wat goedt de triumphant wil. (l) Maer het gemackelijkſte voor den Crediteur, is, den *poſſeſſeur* van 't verpande goedt alleen aen te ſpreeken, des het verpande ſtuk genoeg zy tot betalinge der ſchult.

14. Als ook de ſchult wegens natuire der ſake ondeilbaer is, ſoo ſpreekt het van ſelf, dat yder van de erfgenamen voor 't geheel kan aengeſprooken worden, en dat ook een der erfgenamen, *al was 'er geen ceſſie*, voor 't geheel aenſpraek kan doen, hoedanig is het recht van *redemptie*, en diergelijke. (m)

15. Voorts om tot deilinge te komen, is eerſt van nooden, dat 'er beſchrijvinge van alle goederen werde gemaekt, ook van *uit- en inſchulden*, met alles wat tot laſt ende profijt van het erfſchap behoort, tot welken eynde de geene die in 't boelhuis geweeſt zijn den eedt moeten doen, dat ſy niet hebben verſweegen of ſullen verſwijgen, ook de dienſtbooden als het vereyſt wort, gelijk als by den Hove geordonneert is ten verſoeke van U. Joh. S. in qualiteit in het ſterfhuis van de Schepen H. den 15. Jul. 1680. (n)

16. Welke beſchrijvinge indien der minderjarige kinderen of erfgenamen zijn, moet geſchieden door de Overigheit, benevens verzegelinge, ſoo verre des van nooden moge zijn. Meerderjarige konnen 't onder haer ſelve nae believen doen. (o)

17. Edoch indien de overleedene by teſtament of andere laeſte wille verbooden hadde, dat 'er geen beſchrijvinge door de Overigheit ſoude mogen geſchieden, maer dat het recht t' eenemael uitgeſlooten was; ſulk verbodt ſoude mogen ſtant grijpen, mits ten ſelven teſtamente genoegſame ordere bevonden wierde geſtelt te zijn tot bewaringe van de minderjarige haer recht ende goedt, *waer van hier boven gemelt is*, gelijk het onder die voorſieninge in arme boedels mede wel mag gelaten worden, ſchoon daer ſoodanig verbodt niet en was, gelijk *hier vooren ook al is verhaelt.* (p)

18. Komende dan tot de deilinge ſelf, ſoo moet eerſt gelet worden, of by de overleedene daer van yets bevoolen ofte voorſchreeven is, het welke bevonden wordende moet naegekomen worden; *buiten dat worden alle de goederen gedeilt volgens de rechte weerdije*, nae propor-

(l) *Mornac. ad. d. l.* 2. (m) *vid. l.* 78. §. 2. *ff. de contrah. empt Fab. ad Tit. d. C. de hered. action. defin.* 2. (n) *l* 44. §. 4. *ff. famil. erciſc.* (o) *Ord.* 1. *boek tit.* 7. *art.* 2. (p) 1. *boek* 18. *Cap. art.* 6.

tie der gedeelten aen yder van de erfgenamen toegelegt, met de meeſte gelijkheit die getroffen kan worden. (q)

19. Zijnder eenige dingen die niet wel gedeilt konnen worden, ſoo moet de eene de ſaek ende de ander de prijs daer van nae *taxatie* van goede mannen ofte des Rechters genieten, of ook kan het goedt toegeſlagen worden aen de meeſt-biedende der erfgenamen, of aen vreemde verkocht, en wort het gelt dan gelijckelijk gedeilt. (r)

20. Doch als de geene die het meeſte gedeelte aen eenig goedt zijn hebbende, begeeren dat het ſelve aen haer ſal worden toegeſtaen, mits ſy aen de anderen haer gedeelte tot *taxatie* betalen, ſoo behoort haer ſulx niet te worden geweigert. (ſ)

21. Dikwils, jae meerendeels worden ook de gedeelten by lootinge getrocken, nae dat ſy al voorens, ſoo veel doenlijk vereffent zijn, ende allenthalven is 't *de plicht des Rechters, dat de deilinge op het alderbequaemſte ſonder yets te vergeeten werde gedaen.*

22. Dies moeten ook de ſchulden of eerſt uit de goederen afgetrocken ende betaelt worden, of indien ſulx niet bequamelijk kan geſchieden, ſoo moet een yder zijn deel nae proportie worden te laſte gelegt, *ſoo als hier vooren gezegt is.*

23. Van gelijcken, moet tuſſchen de erfgenamen worden vergeleeken het geene de eene meer heeft genooten of ſchade geleeden als de ander, het zy door ontfang van vruchten en opkomſten, of door gedane onkoſten voor het gemeen; *ſoo als boven van byſondere deilinge reede gezegt is.* (t)

24. Het geene ook aen een der erfgenamen voor uitgemaekt is, of wat de overleedene aen een der ſelver is ſchuldig geweeſt, moet hem buiten twijvel voor af geworden. (u)

(q) *l.* 32. *ff. famil. erciſc. l.* 11. *&* 21. *C eod.* §. 4. *Inſt. de off. jud. l.* 25. §. 20. *d. T. Famil. erciſc.* (r) *l.* 6. *l.* 27. *d. tit. famil. erciſc.* (ſ) *Sand. l.* 4 *tit* 11. *def.* 4. (t) *l.* 16. §. 4. *& ſeqq. & l.* 17. *l.* 40. *d. tit. famil. erciſc.* (u) *l.* 8. *l.* 42. *l.* 20. §. 1. *l.* 51. *d. tit.*

XXXII. Ka-

XXXII. Kapittel.

Van Inbreng der kinderen in haer ouders boedel.

Op wat wijse d' inbreng geſchiedt, ende wat goedt ingebracht moet worden ende niet moet worden. Wanneer de ſelve geen plaets heeft, ende namentlijk niet anders als tuſſchen erfgenamen in de neergaende graedt.

1. MAer alhier moet noch geſprooken worden van den inbreng, die kinderen, ouders erf deilende, nevens malkanderen moeten doen, te weten, wat yder van de kinders by het leven der ouderen uit der ſelver goederen heeft genooten, dat moeten ſy wederom inbrengen tot vergrootinge van de gemeine ſtaet, ende vervolgens wort haer het ſelve in haer toegelegte gedeelten aengereeckent. (a)

2. Of anders willen ſy aen yder van de erfgenamen hare portien van 't geene ſy genooten hebben dadelijk betalen, ſulx is haer vry: ſy konnen ook ſoo veel minder trecken als de andere, ſonder dat ſy de gemeine ſtaet daer mede vergrooten. Konnen ook deilen wat 'er voor de hant is, mits ſeeckerheit ſtellende van 't geene by haer genooten is, aen de andere voor haer aenparten goedt te doen. (b) maer het eerſte is gemackelijkſt ende gebruikelijkſt.

3. Het ſchijnt ook als eenige roerlijk of onroerlijk goedt hebben genooten, dat ſy niet gehouden zijn de ſtucken ſelf weder in te brengen, maer volſtaen konnen met de weerdije daer van goedt te doen. (c) het zy dat het goedt by hun verkocht ofte noch behouden is.

4. Wy hebben gezegt, dat alles wat een kint uit ouders goedt genooten heeft moet worden ingebracht, als daer is voornamentlijk de uitbernſinge of mede-gifte ten houwelijk, tot koophandel, tot ſtijvinge der huishoudinge, tot koopinge van *officien*, en wat dies meer mag zijn. (d)

5. Veele meinen ook, dat het geene een kint gewonnen heeft met ſoodanigen kapitael, als de vader hem heeft bygezet, dat al de winſt,

(a) *l.* 4. *l* 12. *l* 17. *C de Colat.* (b) *l* 1. §. 9. 11. 12 *ff. de Coll.* (c) *Arg. d* §. 12. (d) *Tit ff. de dot. Collat. l pen. eod tit.*

winſt, moet worden ingebracht, het welke nae ſtrengheit der vaderlijke macht, die by ons ook plaets heeft, ſoo kan worden verſtaen. (e)

6. Edoch de billijkhet eyſcht, dat de zoon met in te brengen het geene de vader hem gegeeven heeft kan volſtaen, als konnende worden gelooft, dat des vaders meininge niet anders geweeſt is; ende de andere kinders hebben niet te klagen, als ſy krijgen wat uit haer vaders goederen is voortgekoomen.

7. Voorts een zoon behoeft niet weder in te brengen het geene hem ſijn ouders verſtrekt hebben tot uitvoeringe *ſijner ſtudien*, ende noodige boeken, *ten ware van der ouders wille dientenevens blijk mochte zijn*, (f) gelijk mede niet, wat de ouders aen een der zoons verſtrekt hebben tot uitruſtinge ten krijge. (g)

8. Ambachten en koſten daer toe gedaen, hebben het ſelve recht niet, ſoo verre niet en geblijkt, dat de ouders de onkoſten daer toe gedaen, haer kinderen hebben willen ſchenken, het welke gemeinelijk ſchijnt te moeten worden *gepreſumeert*, als het niet verre te buiten gaet, het geene d'andere kinderen hebben genooten. (h)

9. Jemant der kinderen by de ouders in de koſt hebbende geleegen, nae dat hy al uitgezet was ofte zich ſelfs konde onderhouden, moet de koſt-penningen inbrengen; ten ware hy de ſelve by andere weegen hadde verdient of by goede reeden konde worden afgenoomen, dat ſulx de meininge van vader ofte moeder niet was geweeſt.

10. Ten aenzien van een moeder, ſouden ook de kinderen die de koſt langer hebben gehadt als de anderen eer ſy waren uitgezet, ſulx moeten inbrengen, *behoudens de voorverhaelde gevallen van verdienſten ofte wille des moeders*: maer ten opzichte van een vader gelt het niet, of het eene kint langer in 't huis geweeſt is als het ander, om dat een *vader gehouden is ſijn kinders behoudens goedt op te brengen, als hy kan*, mits hy het vrucht-gebruik van ſijn kindere goederen geniet, ende niet een moeder. (i)

11. Wat de ouders hebben gegeeven tot bekoſtinge der bruiloft van de kinderen, of ter eeren van eenige waerdigheit by haer bekomen, buiten officie koop, daer van wort ook niet ingebracht. (k)

12. Als mede niet van 't geene tot verloſſinge van ſlavernije ofte gevangeniſſe voor een der kinderen is uitgegeeven. (l)

13. Veel

(e) *Interpp. ad §. 2. Inſt. Per quas perſon. cuiq. acquir.* (f) *l. 50. ff. famil. erciſc.* (g) *l. 5. C. famil. erciſc.* (h) *arg. d. l. 50. vid. Perez. ad tit. C. de Collat. Fachin 5. controv. 87.* (i) *l. 6. & l. ult. l. 5. C. de bon. quæ lib.* (k) *l. 8. §. 16. ff. de Collat.* (l) *l. 17. C. de Poſtlim.*

13. Veel minder van het geene aen een van haer by Teſtament of by ſchenkinge ter ſake des doodts, door de ouderen gemaekt ofte gegeeven is. (m)

14. Van de ſchenkingen onder leevende is meer twijvel; wort echter verſtaen, dat als ouders yets aen een van haer kinderen uit liberaelheit hebben geſchonken, ſy het ſelve niet wederom behoeven inne te brengen, *ende dat ſoo wel ten aenzien van kinderen die onder vaders handt ſtonden, als van de geene die al uit ſijn macht waren*; want alhoewel de ſchenkingen aen kinderen in des ſchenkers macht zijnde van aenbegin niet gelden, ſoo worden ſy nochtans door de doodt niet wederroepen zijnde beveſtigt, ende dan zijn ſy nut voor de kinderen als uit krachte van laeſte wille, en dienſvolgens zijn ſy geen inbreng onderworpen. (n)

15. De inbreng moet geſchieden by alle kinderen die erfgenamen willen zijn, of anders, ende eerder konnen ſy geen genot uit de erveniſſe trecken. (o)

16. Kints-kinderen, ook die geen erfgenamen van haer ouders zijn geweeſt, moeten nochtans in haer Groot-vaders erveniſſe weder inbrengen het geene haer ouders genooten hebben. (p)

17. Wel te weeten, ſoo verre der kints-kinderen vader voor den erflater overleeden is geweeſt, ende niet als een Groot-vader of-moeder by leven van haer zoon of dochter, des ſelfs kint of kinderen tot erfgenamen heeft gemaekt, om dat ſy als dan den kints-kinderen niet gehouden is geweeſt erfgenamen te maken, ſelf niet uit haer legitima, ende d'inbreng heeft geen plaets als tuſſchen kinderen die recht en eyſch van legitima hebben. (q)

18. Jae ſchoonder in de erveniſſe niet ten beſten is als ſchulden ende laſten, ſoo moeten echter de kinderen *haer erfgenamen dragende*, weder inbrengen al wat ſy te vooren genooten hebben, maer die zich af hout van de erveniſſe, kan zich ook van het inbrengen bevrijden.

19. Wort dikwils gevraegt; een van de kinderen heeft aen verſchooten gelt eenige duiſenden genooten, en daer van wort *obligatie* ten ſterf huiſe bevonden. Die 't genooten heeft is geſturven; ſijne kinderen weſende kints-kinders des erflaters dragen hun geen erfgenaem van hun vader of moeder, die d'obligatie gepaſſeert heeft, moeten ſy ook deſe obligatien aenneemen in haer erfportie? Antwoorde

(m) *d. l.* 1. §. 19. *ff. de Collat.* (n) *l.* 16. *C. famil erciſc. l.* 10. *l.* 16. *C. de Collat. obſt. l.* 13 *eod.* (o) *d. l.* 1. §. 13. *ff. de Coll.* (p) *l.* 19. *C. de Coll. junct. l.* 145. & *l.* 177. *d. R. l. l.* 7. *ff. de Coll.* (q) *Sand.* 4. 10. 1.

van Neen, om dat het gelt met die meininge niet is gegeeven om nae verſterf weder in te brengen, maer om by 't leeven weder te geven. (r)

20. Een dochter houwelijx goedt tot een ſeekere ſomma hebbende genooten, waer van een gedeelte of het meeſte verlooren ende verteert is, moet echter alles weder inbrengen, *ten ware ſy minderjarig was*, of *voljarig zijnde, haer beſt ten vollen hadde gedaen, om haer goedt tijdelijk uit des mans handt te krijgen*, of *haer vader van het onderteeren hares mans hadde gewaerſchouwt*, in welken gevalle een dochter kan volſtaen met inbrengen van het geene noch behouden is. (ſ)

21. Daer is geen onderſcheidt noopens het inbrengen, of de kinderen by Teſtament, of nae ordere der wet erveniſſe verdeilen ende verkrijgen; mits *de inbreng in het Teſtament ten deele ofte voor het geheel niet en zy verbooden, ofte aen eenige der kinderen quijtgeſcholden.* (t)

22. Wy hebben gezegt dat de inbreng alleen in de neergaende graed plaets heeft, niet in de opgaende noch onder zijdmagen, veel min onder ganſch vreemde erfgenamen. de reeden is, *om dat men preſumeert dat ouders haer kinderen alle gelijke lief hebben en evenveel toe willen, maer als een erflater bevonden wort aen een der andere erfgenamen yets gegeven te hebben, ſulx wort gelooft uit beſondere geneegentheit te zijn geſchiedt*, ſonder de andere juiſt dientenevens te willen hebben vergeleeken; ook geſchiedt dit voor uitgeven nevens kinderen, veel meer als aen andere; dies het in kinders meer ongemak ſonde geven, als onder vreemden, indien de inbreng niet en geſchiede.

23. Intereſſen van meerder inbreng worden niet eer gehoedt als van de tijdt des verſtervens af, ende niet van het genot te reekenen; *om dat die meer genooten heeft, voor het verſterven des ouders tot geen inbreng gehouden is geweeſt*; ende ſoo is by den Hove geweeſen, *in de ſake van Egbertus Dominici cum ſoc: in qualiteit Requiranten, contra Teunis ende Jan Jacobs zoonen Requireerden, den* 29. *Mart.* 1642. *Nauta deciſ.* 109.

(r) *Dix. ad tit. ff. de Collat. n.* 5. (ſ) *l.* 1. §. 6. *ff. de Coll. Nov.* 97. *cap. ult.*
(t) *Auth. ex teſtamento C. de Collat.*

XXXIII. KAPITTEL.

Van eenige gemeine hoedanigheeden.

Van eenige gemeine hoedanigheeden, ſoo noopens deilinge van byſondere ſtucken goedts, als van erf-ſcheidinge.

1. DE deilinge nae de regels boven verhaelt zijnde gedaen, ſoo zijn de erfgenamen ende deelgenooten gehouden malkanderen in te ſtaen voor de *evictie*, dat is, ſoo eenig goedt den eenen of den anderen toegevallen van een vreemt perſoon als eygen is opgeëyſcht, ende met rechtſmiddel afgehaelt, ſoo moeten alle de erfgenamen die ſchade te zamen dragen; het welke mede van onwiſſe ſchult is te verſtaen, ſoo verre die het te deele gevallen is, geen verſuimeniſſe daer ontrent mag hebben begaen. (a)

2. Jemant der deelgenooten of erfgenamen meinende bedeelt te zijn, ſoo wort onderſcheidt gemaekt tuſſchen deilinge by den Rechter, en by den erfgenamen ſelfs of andere goede mannen gedaen: die by den Rechter gedaen is ſtaet vaſt, *ten ware moogelijk de ongelijkheit over de helfte was*, maer de andere deilingen konnen om groove ende zeer merkelijke ongelijkheit worden herdaen; (b) wel te weten, bedroch ende mis-reekeninge altoos uitgenoomen; Want deſweegen kan men altoos aenſpraek doen.

3. Ook ſelfs als de gedeelten door lootinge zijn getrocken, indien echter by de Taxateurs der goederen zeer merkelijk miſgreepen is, ſoo mach en kan nieuwe deilinge worden verſocht. (c)

4. Een der erfgenamen kan altoos tegen dank van de andere deilinge verſoeken, ſonder by verloop van tijt daer van te konnen worden uitgeſlooten, *al waſſer een accoort, dat men noit tot deilinge ſoude mogen treeden*, gelijk reede gemelt is. (d)

5. Wel te weten, deſe laeſte poincten zijn gemein tuſſchen erfſcheidingen, en tuſſchen deilinge van andere gemeine goederen.

(a) *Sand.* 4 10. 1. (b) *per l.* 2. *C. de reſcind. vend. l. ult. ff. famil. erciſc. l.* 3. *C. Comm. utr. jud.* (c) *Sand.* 4. 11. 1. (d) *D. D. Comm. arg. l.* 77. §. 2. *ff. de Legat.* 2. *& pr. l.* 14. §. 2. *&* 3. *ff. Commun. divid.*

6. Gelijk ook dit noch, dat, als erfgenamen of deelgenooten tien jaren lang in een Provintie, of twintig in verſcheidene Landtſchappen weeſende, beſonderlijk elk haer ſtucken goedts hebben bezeeten, en de vruchten daer van genooten, ſonder tegenſpreeken, ſoo wort daer uit afgenoomen, dat 'er deilinge is geſchiedt, en kan geen nieuwe deilinge worden verſocht; maer wel vergoedinge van merkelijke ongelijkheit. (e)

7. De actie tot erf-ſcheidinge geſchapen, is reede boven aengeweeſen, en kan verder uit het voorverhaelde worden afgenoomen, alleenlijk dient noch gelet, dat als 'er eenige goederen vergeeten ende ongedeilt gebleeven zijn; alſdan geen actie van erf-ſcheidinge op nieuw kan worden aengeſtelt, maer die van gemeine deilinge, waer van hier boven is gehandelt, moet dan gebruikt worden.

XXXIV. Kapittel.

Van aenvaerdinge der erveniſſe.

1. VOlgen de twee laeſte oneygentlijke Contracten, als eerſtelijk de *aenvaerdinge van erveniſſe*, waer van voor deſen al is geſprooken, *ſoo verre het een middel is van de erveniſſe te verkrijgen.* maer athier wort deſe *erf-aenvaerdinge* niet anders aengemerkt, als voor ſoo veel de aenvaerder met dat feit, ſich verbindt aen *de legatarien*, en andere gebeneficieerde ten teſtamente, tot betalinge van 't geene haer is gemaekt, tot welken eynde ſy hebben *actie perſoneel uit het Teſtament*, daer van hier boven ook al is geſprooken.

2. De erfgenaem wort ook door aenvaerdinge der erveniſſe wel verbonden aen de Crediteuren om haer hun ſchult te betalen, *maer niet door het feyt der aenvaerdinge, als door een oneygentlijk contract*, nademael de Crediteurs, recht uit deſelve aenſpraek hebben op den erfgenaem, die ſy op den overleedenen hadden, ſonder eenige veranderinge, *dewijl erflater en erfgenaem voor een en deſelve perſoon gehouden worden.* (a)

3. Alleenlijk dient hier noch gezegt, dat de erveniſſe van een perſoon die uitlandig is, niet kan worden aengegaen, ſoo lang 'er geen kenniſſe van ſijn doodt en is, maer de naeſte vrienden konnen verſoeken,

(e) *Sand. 4. 11. 3.* (a) *l. 2. §. 2. ff. de verb. obl.*

ken, dat haer de goederen mogen worden overgelaten, niet als erfgenamen maer als bewinthebbers; *mits dat sy borge stellen, voor de behoudenis der selver goederen*, gelijk *voor desen* reede gemelt is, edoch sy konnen deselve niet vervreemden, voor en al eer soo veel tijts verloopen is, dat aen de doodt des eygenaers niet kan worden getwijvelt.

4. Maer hoeveel dit is, wort met reeden getwijvelt. Mogelijk soude genoech zijn, als hy *tachtig* jaren ouderdom soude hebben, het welke volgens de heilige schrift is de hoogste ouderdom, die van een mensch ingeval van twijvelinge is te *presumeeren*: Want de tijt van hondert jaren, die elders by de Keyserlijke rechten voor het langste leeven wort gestelt, heeft plaets in andere gelegentheit: deselve rechten stellen ook wel voor het langste leeven *de zestig jaren. dies best soude schijnen in desen de middelmaet te volgen*, welke bestaet in tachtig jaren. (b)

5. En evenwel soo verre de giffinge van het versterven met eenige waerschijnelijkheden wierde geholpen, soo soude de Rechter mogelijk de goederen met de zestig jaren in eygendom aen de naeste vrienden mogen toestaen, ende is soo by den Hove geweesen in de sake van *Nolle Wijtjes cum sociis in qualiteit Requirant, contra Sasker Heeres in qualiteit Requireerde voor de hontsdagen* 1680. De persoon dien een erveniſſe toebehoorde, was tegen de 30 jaren uit geweest, ende daer was ten naesten by half bewijs van sijn doodt, immers zeer groote waerschijnelijkheit daer van. de gesubstitueerde erfgenamen waren arm, konnende geen borge krijgen, ende men hadde bevonden, dat sodanige erveniſſen door die borgtochten dikwils te leur loopen ende aen den rechten heer niet koomen; dies verstaen is, dat de *gesubstitueerde* arme vrinden naer acht jaren tijts de goederen souden konnen krijgen in vollen eygendom, indien, alsdan de uitlandige niet mochte zijn opgedaegt, ende dat sy ondertusschen de opkomsten uit handen van de bewinthebbers souden genieten, sullende de absente persoon nae verloop van acht jaren de ouderdom hebben van 60. jaren. (c)

(b) *l. 56. in fin. ff. de usufr. l. 68. ff. de l. falc.* (c) *Sand. 4. 9. 8.*

XXXV. KAPITTEL.

Van onrechte betalinge.

Wort verstaen betalinge van't geene men niet schuldig is by verzinninge gedaen, of doolinge in feiten, ook somtijts in't Recht. Natuirlijcke schuldt kan niet weedergeëyscht worden, Onder bepalinge nochtans. Wanneer dese wedereyysch ophoudt ende actie tot desen einde.

1. HEt laeste oneygentlijke contract is onrechte betalinge, *van't geene men niet schuldig is*, by verzinninge gedaen, het welke geschiedende, soo wort de ontfanger verstaen te zijn verbonden tot wedergeevinge van't geene by hem te onrechte ontfangen is.

2. De misslach waer door men qualijk betaelt heeft, is te verstaen, als men in feiten gedoolt heeft, dat is, in de omstandigheeden van dat de sake dus of soo geleegen is geweest: Evenwel indien ook yemant *in rechten gedoolt heeft*, ende soo betaelt, wat hy niet schuldig was, de billijkheit eyscht, dat hem weder eysch werde gegunt, ende de Wetten geeven het ook genoegsaem. (a)

3. Ten ware het geene hy betaelt heeft, uit kracht van natuirlijkheit ende billijkheit wel mochte betaelt worden, hoewel anders deselve reeden te slap soude zijn geweest, om aen spraek of verzet van recht voort te brengen, by Exemp: een erfgenaem over de drie parten met legaten beswaert zijnde, weet niet, dat hy uit kracht van de Wet *Falcidia*, de vierde part kan aftrecken, en daerom betaelt hy de volle legaten; naederhandt verstaende het inhout van de Wet, wilde hy de vierde part noch eyschen, edoch te laet ende sonder vrucht, om dat hy betaelt heeft volgens de uitgedrukte wille des overleedenen, ende om dat erveniss winst is: want indien hy arbeide om schade af te keeren de wedereysch soude hem niet geweigert worden. (b)

4. Voorts is ontrent de betalinge ende wedereyschinge van't gene men

(a) *prælect. ad Inst. lib. 3. tit. 28. th. 6.* (b) *sic cape l. 10. C. de juris & fact. ignor. l. 9. §. 5. ff. eod. tit. l. 9. C. ad l. Falcid.*

men niet ſchuldig is, deſe regel; *wat volgens de natuirlijke reeden ende billijkheit moeſte betaelt worden, ſchoon het nae de burgerlijke Wet niet konde worden geëyſcht, kan niet weder ingevordert worden*; ten ware de burgerlijke Wet een verbodt hadde gemaekt tegens de natuirlijke verbinteniſſe. Exemp: een vrouw borge wordende voor een ander is natuirlijk verbonden, maer om dat de Wet de borgtochten der vrouwen ganſchelijk te niete doet, ſoo kan ſy of haer erfgenaem wederom opeyſchen, het geene ſy uit krachte van die borgtochte mochten hebben betaelt. (c)

5. Wel te weeten, nadien het ſelve verbodt is ingevoert, tot voordeel van de vrouwen, *want als ſodanige verbooden niet en zijn gemaekt, tot voordeel van de verboodene perſoonen*, maer of tot voordeel van een ander ofte nadeel ende uit haet van de Crediteuren, ſoo mach het betaelde niet wederom worden ingevordert. Exemp: een ſoon onder vaders macht is verbooden gelt te leenen, en daer om, geleent zijnde, kan hy niet worden aengeſprooken, maer echter betaelt hebbende ſoo moet het betaelt blijven, *om dat het ſelve verbodt niet tot ſijn voordeel, maer tot inbindinge der Crediteuren is gemaekt.* (d)

6. Van gelijken, als de Wet de natuirlijke verbinteniſſe wel krachteloos laet, maer echter niet en verbiedt, ſoo kan ook het betaelde niet weder ingeëyſcht worden, gelijk of een vrouw buiten haer mans weeten ſchulden gemaekt ende betaelt hadde, ſy kan het ſelve niet weder invorderen; van gelijken, een ſchuldenaer die door den Rechter zijnde vry geſprooken, echter onweetende betaelt heeft, kan niet wedereyſchen, om dat hy natuirlijk ſchuldenaer blijft; ook die een Capitael ſchuldig zijnde *ſonder intereſſen*, evenwel renten betaelt heeft, kan de ſelve niet weder eyſchen, om dat hy niet ſonder genot, en oorſake betaelt heeft, ende getuigt Nauta by den Hove ſoo verſtaen te zijn, in de ſake van *Pieter Annes Reen Impetrant, tegen de Magiſtraet van Harlingen, den 27 October* 1636. hoewel daer ook andere reedenen van *deciſie* waren. (e)

7. Dien weder-eyſch uit deſer oorſake geſchapen is, moet ſijn actie aenſtellen, tegens den geenen die de penningen heeft ontfangen ofte ſijn erfgenaem, *ende niet tegens een derde, ſchoon hy profijt daer by mochte hebben gehadt:* de inhout van de aenſprake moet zijn, een verhael van de betalinge te onrechte gedaen, met de oorſaken ende omſtandigheden daer van, en met *beſluit dat de penningen by den gedaegde ontfangen, ſul-*

(c) *l.* 40. *ff. de condict. indeb.* (d) *d l.* 40. *de condict indeb. l.* 14. *d. reb. cred. l.* 9. § *pen. ad ſc. Macedon.* (e) *l.* 60 *ff. de condict. indeb. l.* 26. *ff. eod.*

sullen verklaert worden by erreur ofte misslach te zijn betaelt, dienvolgens dat de gedaegde sal worden gecondemneert, om de selve penningen of andere betaelde waren wederom te keeren, ende den eyscher *te restitueeren, met alle den aenkleve van dien, mitsgaders vruchten ende interessen, zedert de litis contestatie vervallen, met kosten ende schaden &c.* (f)

8. Zegge interessen van de *litis contestatie* af, ende niet eerder, (g) ten ware de ontvangene penningen heer quamen als uit een *contract van goeder trouwe*, dat interessen onderworpen is; soo verstaen by den Hove in de sake van Frans van Scheltema, contra Aukjen Feykes den 27. *Octob.* 1641. Nauta *decis.* 101. Scheltema hadde meer huir van de Meijers ontfangen als hem toequam; is verstaen dat hy in cas van *praeferentie aen de Crediteuren* interessen moeste goet doen, van de tijt af, dat hy de penningen hadde genooten, volgens eygenschap van huir ende verhuiringe, daer men in desen op behoorde te letten, ende niet simpelijk op de eygenschap van dese *condictie*, die in haer self van streng recht is.

9. Daer zijn eenige gevallen, in welke de wedereysch geen plaetse vint, waer van de voornaemste zijn de actien, die door ontkenninge nae Keysers Recht verhoogt worden tot dubbelt; hoedanige drie gevonden worden, te weeten actie van bewaergeevinge, *uit nootvallige oorsaek*, ten 2. die van schade uit de Wet *Aquilia*, ten 3. eysch van legaten, die tot godtvruchtige oogemerken besprooken zijn, (h) Voorts in betaelde houwelijx giften door naebestaende persoonen gedaen, heeft dese eysch mede geen plaets; om dat schoon 'er geen verbandt tot het geeven van houwelijx goedt mach geweest zijn, de verwantschap echter ende *faveur* van't houwelijk sulx niet toelaet weder te eyschen. (i)

10. Maer alsoo die verdubbelinge van weegen ontkenninge heedensdaegs geen plaetse noch gebruik meer heeft, soo moet volgen, dat ook de onrechte betalinge in desen niet is sonder wedereysch, ende condictie soo genoemt.

11. Het gemein zeggen is, dat het ook in pleits accoorden ophout, maer qualijk; want soo gy betaelt hebt, meinende dat gy uit pleits accoort waert verbonden, 't welk soo niet en was, soo kont gy't betaelde wel weder ineyschen; maer zijt gy veraccordeert, om een oorsake daer uit gy niet schuldig waert, en hebt gy dat betaelt, soo valt 'er geen wederëysch, om dat gy waerlijk zijt veraccordeert, voor sulk een somma

(f) *l.* 49. *d. tit. de condict. indeb. de oblig. quæ quasi ex contr. nasc.* (g) *l.* 1. *C. de cond indeb.* (h) *§. ult. inst.* (i) *l.* 32. *§.* 2. *ff. de cond. indeb.*

ſomma ende een accoort getroffen ſonder genoegſame reeden kan niet worden vernietigt. (k)

12. Tot onrechte betalinge kan ook gebracht worden, ten 1. dat men uit *onrechtveerdige oorſake* aen yemant gegeeven heeft, ten 2. dat van ons wel gegeeven, maer by een andere *ſonder oorſake* is, ende eindelijk, ten 3. dat een ander van't onſe heeft, ſonder ons wille of daedt.

13. Wegens het eerſte is deſe regel; *Wat gegeeven is om oneerlijke oorſake kan wedergeëyſcht worden, als de geever aen de vuilicheit niet deelachtig is, anders blijft het daer't is.* Gelijk of ik u gelt hadde gegeeven, ten einde gy my of een ander ongequelt ſoudt laten met gezochte moeiten, ik kan't wedereyſchen; maer heb ik 't u gegeeven, om te quellen, dan heb ik geen aktie. (l)

14. Uit het tweede koomt ook aktie voort; *ſoo wel, al van aenbegin geen oorſake geweeſt is, noch meininge om te ſchenken, of dat de oorſaek ophout*, gelijk als op hoope van houwelijk yets gegeeven is en 't houwelijk niet en volgt. (m)

15. Alle deſe dingen hebben plaetſe niet alleen in gelt ende goedt alſoo gegeeven, maer ook in verbinteniſſen, ſoo by monde als by geſchrifte, konnende die ſonder oorſake, by verzinninge een handſchrift gegeeven ofte belofte gedaen heeft, eyſchen in Rechte, dat hem 't handſchrift wedergegeeven of de belofte quijtgeſcholden werde: Gelijk mede, als nae gedane betalinge de brief noch onder den Crediteur is, ſoo kan de oude ſchuldenaer dien wedereyſchen als ſonder oorſake onder hem zijnde.

16. Eindelijk wil de billijkheit ook, dat ik eyſchen mach *het geene van het mijne met of buiten mijn toedoen tot een ander gekoomen is, ſchoon lichamelijk niet meer voor handen zijnde*, (want dan ſoud' ik 'er de hant op konnen leggen.) *gelijk of een ander u, gelt of een Peert* ſullende geeven, mijn penningen of mijn Peert u hadde gelevert; ten ware hy ſoo veel gelt of een Peert aen u ſchuldig ware geweeſt; dan ſoudt gy niet gehouden zijn, maer de geever alleen.

17. Minderjarige en al die onder Voogden ſtaen, konnen uit alle bovenſtaende oorſaken niet wijder aengeſprooken worden, als voor ſoo veel ſy tegenwoordig daer by gebatet zijn.

(l) *t. tit. ff. de condict. ob turp. vel injuſt. cauſ.* (m) *tit. ff. de condict. ſin. cauſ.*

XXXVI. KAPITTEL.

Van Intereſt.

Tweederley intereſt, waer van't eene dien naem alleen behoudt. 't welk in ſchade ende winſtdervinge beſtaet. Twee regels van Rechte, om de waerdije van't goedt, daer aen ſchade geleeden is, uit te vinden. Noch twee regels, om de winſtdervinge te begrooten ende te bepalen.

1. IN de Contracten ſoo eygentlijk als oneygentlijk genoomen is niets gebruikelijker als het *Intereſt*, welk woort tweederley zin heeft; want of het meint *intereſt* ſpecialik ſoo geheeten, of woeker. Van beyden ſullen wy vervolgens kortelijk handelen.

2. *Intereſt* eng en eygen genoomen is niet anders, als een *begrootinge van ſchade en winſtdervinge:* of aengebracht verlies ende winſt, die men hadde konnen trecken.

3. Daer is niets moeijelijker voor een rechter als de uitvindinge van dit intereſt, ende is niet ſonder reeden, dat de oude *Doctoren* de Proceſſen over dit ſtuk *duivelſche pleydoyen* hebben genoemt; om datſe gemeinelijk niet alleen vol onſeekerheit, maer ook *vol leugens ende bedroch zijn.*

4. De Wet heeft eenige algemeine regels vaſtgeſtelt, die wy hier ſullen melden, *moetende allenthalven de naukeurige bepalinge uit de byſondere omſtandigheeden van yder ſake worden afgenoomen.*

5. Eerſtelijk, om te vinden de waerdije van't goedt, daer van partije is in gebreeke gebleeven te betalen, en dat verlooren zijnde d'eene tijt meer, de ander tijt min is weert geweeſt, zijn deſe leſſen; ten 1. *In Contracten van beyderzijdts verbant zietmen op de hoogſte prijs, die het goedt heeft mogen gelden ter plaetſe, daer het betaelt moeſte worden, in al den tijt van dat het heeft moeten betaelt zijn, tot aen de ſententie toe.* Maer in verbanden van een kant wort de tijt niet verder genoomen, *als tot de rechtelijke aenſprake toe.* (a)

6. Mits

(a) *l. 3. §. 2. ff. commod. Sand. 3. 4. 8. verſ. at concors. Dix. ad tit. ff. de condict. tritic.*

6. Mits indien tuſſchen partijen yets is bedongen ſtilſwijgende of uitdruckelijk, op wat plaets of wat tijt ſoude worden gezien, het ſelve ſtip in acht moet worden genoomen. (b)

7. Gelijk dan ook altoos, ſoo wanneer partijen nopens de betalinge op een ſeekere tijt of plaetſe gezien hebben, en de betalinge door toedoen van dees of geene op een ander tijt of plaetſe geſchiedt, de Rechter den geenen, door wien de veranderinge by gekoomen is, moet doemen, *om goedt te maken het onderſcheidt dat tuſſchen d'eene tijt en plaetſe mach worden gevonden, ten profijte van de ander.* (c)

8. De tweede regel nopens de prijſeringe van het verloorene goedt is deſe: *de Rechter moet geen acht neemen op de geneegentheit van de eygenaer des goeds, hoeveel het hem weert mach zijn geweeſt, maer hoe veel het in 't gemein, of nae de merkgang heeft mogen gelden.*

9. Want eygen affectie tot eenig goedt dat van Voor-ouders of van een lief Vriend is afgekoomen, ende om andere gezintheeden gaet dikwils verre over de waerdije, *waer op geen waerdeeringe te maken is.* (d)

10. Alleen wanneer yemant door bedroch of hertneckigheit een ander mans goedt, dat hy moeſte opleeveren, heeft gedaen verlooren gaen, *ſoo wort het den eygenaer op ſijn eedt gegeeven*, hoe veel hy het eſtimeert, *en dan mach hy 't nae ſijn zinlijkheit prijſeeren*; gelijk elders gezecht is. 3. 14. 18. (e)

11. Nopens de ſchade en winſtdervinge, die boven de weerdije van het goedt is geleeden, zijn ook twee regulen; d'eerſte is deſe; *Schade geleeden ende winſt, die men heeft mogen trecken, moet zijn gewortelt in de ſaken ſelfs ende niet van buiten ofte by geval aengekoomen nochte onſeeker.* (f)

12. Exempel; Een van vier gelijke Koetspeerden moet het intereſt van betaelt worden; wort eerſt gewardeert, hoe veel het ſelve Peert alleen is weert geweeſt, ende daer te boven *hoe veel de andere drie deſwegen nu te minder ſullen konnen gelden.* Maer of de eygenaer bewees, dat hy van yemant die ſulk een Peert zochte uit byſondere kurieusheit veel meer hadde konnen krijgen, daer op wort geen acht genoomen, ende ſoo in andere dingen.

13. Echter tegen een die met bedroch heeft omgegaen, of met opzet een ander bekort heeft, mach ook ſchade en winſtdervinge *by geval of nitwendige* oorſaken toegekoomen worden gereekent.

(b) *l. 22. ff. de reb. cred. dix. ad præd. tit. d. condict. tritic.* (c) *dix. ad tit ff. de eo quod cert. loc.* (d) *l. 33. ff. ad l. Aquil.* (e) *dix. ad tit. ff. de in lit. jur.* (f) §. *Illud* 10. *Inſt. de leg. Aquil. ibique Interp. l.* 21. §. 3. *ff. de Action. empt.*

14. Sal hier ſtellen volgende voorval, zijnde verhandelt den 16 *Septemb.* 1680. H. van A. hadde gekocht ſeekere veenen, van H. Y. in *qualiteit* ende was bedongen, dat de kooper een vrije uitvaert ſoude hebben in de gemeine wijk ofte vaert; de kooper hebbende gemaekt een gracht om in de gemeine wijk te koomen, vindt dat de kooper aldaer een dam ofte pol-landts hadde gelaten, waer door hy belet wierde om in de gemeine wijk te koomen, of hy moeſt een andere verdere weg met graven neemen, daer hy echter in't begin wel gemackelijker hadde konnen heene graven; maer ſulx niet hebbende gedaen en blijkende, dat de verkooper die pol-ofte dam, willens hadde laten leggen, recht tegen de conditien van de koop, ende noch van ſeeker ackoort, ſoo wierde hy gedoemt hem ſijn intereſt te boeten. 'T welk hy opſtellende bleek, dat het dach-werk van de turf, in die zoomer doe het belet was voorgevallen, hadde gegolden doorgaens 40 guldens; dat hy hadde moeten een brugge maken, om ſijn turf te brengen ter plaetſe daer ſy konde werden uitgeleevert; dat ondertuſſchen eer hy de brugge gemaekt hadde, de turf ſodanig was afgeſlagen dat hy 'er minder als 20 guldens voor hadde gekocht; hoewel ook wierde betoont, dat'er hem 32 guldens voor het maken der brugge was voor gebooden; partijen ſuſtineerden, dat hy, in allen gevalle, niet meer kon eyſchen als de koſten van de brugge, en het verkrooden van de turf; 't welk hy terſtont nae het belet hadde konnen doen, en dan had hy de turf tijdelijk tot believen konnen verkoopen; dit ſcheen ſoo verre reeden te hebben, als overeenkoomende met die Wetten, die zeggen dat het intereſt moet gereekent worden ontrent de ſake ſelfs, en niet ten aenzien van gevolgen die onſeeker zijn; gelijk daer was de geldinge van de turf, die hy ook wel eerder hadde konnen verkoopen; edoch men konde ook zien op het geene te vooren gezegt is, dat als partije moetwillig in gebreeke gebleeven is, als dan alle ſchaden die daer op zijn gevolgt, *ſchoon wel anders hebbende konnen vallen*, moeten worden geboet; dat wel avontuirlijke winſten, die in byſondere gelegentheit hadden mogen gevat worden, niet konnen worden gereekent; maer dat gemeine geldinge van ſeekere waren, ende merk-gang moeſten werden ingezien, in het begrooten van intereſt, als het beletſel van die geldinge van partijes kant was afgekomen, en om dat het maken van een brugge, tot ſulken gebruik, was een ganſch nieuwe ſake ſoo konde het den triumphant niet werden toegerekent, dat hy daerop ſoo terſtont niet hadde gedacht, gelijk eenige getuigen ook reden-kavelden daerom ſcheen niet onbillijk hem toe te wijſen op yder dag-werk acht gulden

den, om dat hem twee-endertig was gepreſenteert, ende de turf hadde anderzints 40 guld: min of meer gegolden : by *pluraliteit echter* is het eerſte in deſen gekeurt, ende geweeſen. Het is ſeeker dat d'omſtandigheden in deſe materie regeeren, en varieeren d'uitlegginge van het recht ſodanig, dat men ſwaerlijk eenige vaſte algemeine regels ſoude konnen ſtellen.

15. De tweede regel is; *dat in alle gewiſſe bepaelde ſaken het intereſt niet kan ſtijgen boven het dubbelt* ; dat is, de waerdije van het goedt, daer van gehandelt wort ende noch eens ſoo veel. (g)

16. En worden door gewiſſe bepaelde ſaken verſtaen alle, daer van men weten kan, *wat goedt ende hoe veel het is, daer over ten principalen getwiſtet wort.*

17. Door deſen regel worden afgeſneeden de ongeregelde uitbreidingen van het *intereſt*, die de triumfanten dikwils boven het drie en vier dubbelt weten in te ſtellen, ook niet buiten ſchijn van reeden ende recht; *maer tot ruine van de gedoemden, ſoo de Wet dien ſtroom niet ſtopte*, en weete exempelen van lieden, die door dit middel hebben meer bekoomen als ſy oyt in de werelt gehadt hadden, ende ſulx noch door bewijſen van geſwoorene getuigen. Waer uit hebbe konnen zien, dat in het begrooten van intereſt zeer gevaerlijk is te volgen. de leidinge van ordinaris bewijs ende *raiſonnementen*, moetende de Rechter nae de meeſte billijkheit een ſlach daer in ſlaen, gelijk men zegt. end' is niets heilſamer als de gemelte regel van het dubbelt niet te boven te gaen; wel te weeten, als men weet, hoe veel het enkel is; want dat onſeeker zijnde, ſoo moet men het bewijs volgen, onder voorzichtige bepalinge des Rechters. Soo weete, dat ſeeker Landtheer ſijn meijers goedt by executie hebbende laten verkoopen tegens de ſurſeantie van het Hof ende daer over gedoemt zijnde in het *intereſt*, de meijer een zeer groote en buitenſpoorige ſumma heeft weeten uit te maken, met bewijſingen door getuigen van ſijn ſchade, dien hy ſoude hebben geleeden; het welke hy dan ook heeft bekoomen, om dat men niet anders als uit de getuigen konde weeten, hoe veel het goedt in waerheit weert geweeſt was.

(g) *l. un. C. de ſent. pro eo quod intereſt.*

XXXVII. KAPITTEL.

Van Woeker.

Of en hoe verre woeker geoorloft of ongeoorloft is. Wat ende hoe meenigerley sy is. Van d' oorsaken ende mate desselfs. Mitsgaders hoe sy geëyndigt wort.

1. DUs verre van Intereſt, eygentlijk soo genoemt, volgt *woeker*, welk woort om dat het hatelijk is, soo gebruikt men liever in plaetse van dat, de name van renten, ofte van *interessen*; de sake selfs is ook by de oude volkeren zeer verhaet geweest, en door de Wet van *Moses* den Joden t'eenemael verbooden, (a) waer uit veele meinen, dat ook de Christenen die elkanderen geen mindere broeder-plichten schuldig zijn als de Joden onder haer, geen woeker behooren te neemen, maer sonder winst volgens het bevel van Christus elkander gewillig te leenen, 't welk is geweest het gevoelen der meeste oudtvaderen door't Pausselijke recht bevestigt ende zijn ook in de verleedene eeuwe veele Godts- ende noch meer Rechtsgeleerden in dat selve gevoelen geweest, ook onlangs *Hugo de Groot* in sijn boek van't recht van vreede ende oorlog, (b) hoewel de selve in sijn inleidinge tot de Hollansche Rechtkunde 3. *boek*. 10. *deel num.* 20. zeer net ende bundig aengeweesen hadde, dat het nae de gesonde reeden wel geoorloft was, woeker van geleent gelt te neemen.

2. Het beste gevoelen schijnt te zijn, dat gelt-rente geoorloft of ongeoorloft is, *soo verre het strijdt of niet en strijdt met de plicht der Christelijke liefde*; (c) daerom, als yemant gelt leent aen een koopman of yemant anders, die daer sijn profijt met doet, soo kan het niet onbillijk zijn, winst daer van te trecken, maer het is niet recht aen arme ende verleegene lieden gelt te leenen met woeker, als gy het sonder u eygen ongerief kont missen, waer op men wel mach passen, het geene soo dikwils in de heilige schrift tot haet der woekeraers wort herhaelt gevonden.

3. Hoe-

(a) *Exod.* 22. *vers.* 25 *Lev.* 25 *vers.* 36. *Deuteron.* 23. *v.* 20. *Ezech.* 18 *vers.* 17. *Proverb.* 28. *vers.* 8. *Ps.* 15. *vers.* 5. *Luc* 6. *vers.* 35. (b) *lib.* 2. *cap.* 12. *v.* 20. (c) *vid. Molinæ tract. de usur. n.* 13.

3. Hoewel wy niet ſouden derven vaſt ſtellen, dat alle plaetſen van 't oude *Teſtament* met die antwoort ſouden konnen voldaen worden, te weten, dat ſy van onmatige woeker te verſtaen ſouden zijn, maer wy houden het daer voor, dat woeker den Joden onder haer ganſchelijk verbooden is geweeſt, ſoo dat het geen vroom man konde zijn dieſe trok, *maer ſchijnt dit een byſondere wet voor de Joden te zijn geweeſt, ten aenzien van de geleegentheit hares landts ende ſtaets, welke veel meer op Landtbouw als op koophandel geſtigt was*, en ſoodanige volkeren is woeker altoos zeer ongemackelijk geweeſt, gelijk de oude Romeinen ook hebben ondervonden. de Joden mochten wel gelt-winſte neemen van de vreemde, 't welk ſy geenzins hadden mogen doen indien de ſake in haer ſelfs ongeoorloft ware geweeſt; de Chriſtenen hebben dientenevens geen ander verbodt in de ſchriften van 't nieuwe verbondt, als dat algemeine van liefde ende weldadigheit, die de *Heere Chriſtus ook in de woorden hier boven aengeroert Luc. 6 v. 35. inprent*, komende hier op uit, dat men arme ende verleegene lieden moet geeven ende leenen ſonder winſt.

4. Weshalven het bedrijf der banken van leeningen, die by ons van *Lombarden*, 't welk een volk in *Italien* is, eerſt zijn geoeffent, ende daer noch op heeden de name van dragen, in geenerleije wijſe kan worden voor goedt gekeurt, om dat daer in arme ende verleegene lieden, boven het miſſen van haer waerde panden, noch worden beſwaert met veel hooger woeker, als de gemeine rechten toelaeten, en is een ſake die men ſonder verbaeſtheit niet kan aenmerken, dat onſe Overheeden dien woeker noch ſcherpen met verpachtinge der banken, aen ſulke die het meeſte profijt aen haer, zegge, de Overheeden willen belooven. de Landen waer in ſulke ordre is, dat de arme lieden onder pandt, gelt om niet, of om zeer kleinen loon konnen krijgen, hebben reeden om te gelooven, dat de Goddelijke zeegen haer die winſt-dervinge wel rijkelijk ſal vergelden.

5. Dit voor uit zijnde geſtelt, zeggen wy, dat woeker is *loon van gelt, dat men ſchuldig is*; wy zeggen van *gelt*, om dat het daer in voornamentlijk plaets heeft, hoewel het ook ſijn gebruik kan vinden in alle waren, die by elle, mate, ende gewichte worden verhandelt, maer niet in ander tilbaer of ontilbrer goedt, want om woeker te ſtichten moet het goet zijn, van een ſeekere ontwijvelbare proportie, hoedanige alleen in goederen, die men meet, weegt, of telt bevonden wort. (d)

6. Woe-

(d) *l. 3. §. ult. ff. uſur. l. 24. ff. de præſcr. verb. l. 12. C. de uſur.*

6. Woeker of gelt-rente wort in drie ſoorten gedeilt, *vergoedende, ſtraffende, winnende rente*, (e) vergoedende ſal zijn dat men eygentlijk *intereſſe* noemt, weſende niet anders als *vergeldinge van ontfangene ſchade of verloorene winſt:* ſtraffende rente is, die een ſchuldenaer wort opgeleidt, als een pœne van trage betalinge, wanneer hy op ſijn tijdt in gebreeke blijft. winnende rente is, die bedongen wort, om profijt te doen, ſonder aenſchouw op dadelijk intereſt of traegheit van betalen; de eerſte ſoorte heeft geen reeden van ongeoorloftheit, de twee andere moeten gereguleert zijn, nae't geene boven geſchreeven is, hoewel ook in de tweede ſoorte minder reeden van twijvelinge valt.

7. Woeker van woeker, of renten van renten, is allenthalven verboden, (f) als een kanker van't gemeine beſt, om dat lieden die haer intereſſen niet wel betalen, blijkelijk aen de leger wal zijnde, door dat ophopen van intereſſen te gronde moeten gaen, ende een landt kan niet eerder uitteeren als door het verloopen van de huiſgezinnen.

8. Daerom worden de geene, die renten van rente neemen, eerloos verklaert, en ſtaet dit verbodt ſoo vaſt, dat als een ſchuldenaer van ſijn verſcheenen intereſſen *obligatie* paſſeert of een ander obligatie daer mede vergroot, hy echter geen renten daer voor ſchuldig wort, maer al wat hy dientenevens geeft, ſtrekt hem in verminderinge van't capitael, of kan ook weder ingevordert worden. (g)

9. Self als yemant by ſententie gedoemt is, tot betalinhe van ſeeker *capitael* vergroot met de intereſſen, ende hy in gebreeke blijft van de ſententie te voldoen, ſoo is hy echter geen intereſſen ſchuldig, ook ſelfs nae de ſententie, niet verder, als van't capitael, daer in begreepen, en lijden de klare woorden der Wet niet, dat de *intereſſen* ſouden beginnen te loopen van de tijdt af, *dat ſy door den Rechter getaxeert zijn.* (h) wat practijke daer van ook ſoude moogen worden voorgewendt.

10. Eenige willen het uit *Sande* bewijſen, daer hy zegt, (i) dat door *ſententie* koomt een nieuwe *obligatie*, 't welk is ſeeker, maer hy bewijſt daer uit niet anders, als dat renten nae de ſententie verſcheenen niet worden gereekent in het dubbelt dat den loop der intereſſen ſtut, *waer van terſtont*, maer hy zegt uitdruckelijk, dat volgens *oud recht*, ook renten van renten nae de ſententie konden worden geëyſcht, edoch dat de Keyſer die verbooden heeft. Men kan volgens de gronden van het oud recht hier op wel reedenkavelen, maer

(e) *uſura compenſatoria, Punitoria, Lucratoria.* (f) *l.* 20. *C. Quib. cauſ. irrog. infam l.* 29. *d. uſur. l.* 28. *l. ult. eod &c.* (g) *d. l.* 28. *C. de uſur. Sand.* 3. 13. 7. (h) *l. ult. C. de uſur. rei jud.* (i) *in ſijn* 3 *boek tit.* 14. *def.* 11.

maer de Wet ſnijdt al die gevolgen af, om de ruine van verleegene lieden voor te koomen. Dit is echter waer, dat een Rechter ziende door quade konſten van de ſchuldenaer de betalinge verachtert, als hy het wel eerder hadde konnen bybrengen, ende niet verleegen, maer onwillig en boos-aerdig is geweeſt, wel kan, ende behoort den ſelven te doemen, in de renten van het ganſche gewijſde, *van capitael ende van intereſſen te zamen*; want allenthalven waer is, dat een Rechter de boos-aerdigheit niet moet toegeeven, ende om deſe reeden kan hy de *intereſſen van intereſſen* niet alleen van de tijdt der *ſententie*, maer ook van *de litis conteſtatie af* toewijſen: maer alwaer ſulke *malitie*, ende quaet-aerdige onwilligheit niet en blijkt, ende ſulx niet klaerlijk, daer is het, in de macht des Rechters niet, om ſoo een heldere Wet te verſchuiven, immers behoorden wy min, die ons aen het Keyſerlijke recht moeten houden, alwaer het niet is afgeſchaft, geen reedenkavelinge te ſoeken, om een ontwijvelbare Wet te ontzenuwen; *ende is alſoo by den Hove in deſen dikwils recht geſprooken*, hoewel ook in tijden wel anders.

11. Wel te weeten, het is te verſtaen van renten ofte van woeker, ende niet yan *intereſſen, die om effective geleedene ſchade worden geëyſcht.* hier van is voor den Hove gehandelt, tuſſchen de *Crediteuren van Simon Jorna Triumfanten ende Appellanten, contra Theodorus Bruininga, cum ſoc: in qualiteit gedaegden en appelleerden*; den appellanten was toegeweeſen een capitael van 1900 en meer guldens ſoo kapitael als intereſſen; ende van die ſententie waren eenige jaren verloopen, dies ſy renten eyſchten van het ganſche gewijſde; de Commiſſaris van den Hove hadde geen meer intereſſen goetgedaen als van het capitael, maer ſy *ſuſtineerden*, dat ſe ook moeſten worden betaelt van de intereſſen, om dat de ſchult en condemnatie afquam van een ſtuk landt, dat de origineele gedoemde onder haer hadden, maer dat niet konde worden aengeweeſen, ende daerom waren ſy gedoemt in de prijs van dien, met ſchade en intereſſen, dies ſy doen renten betaelden van de prijs, in plaetſe van het lant en de vruchten die ſy eygentlijk ſchuldig waren. Nu is ſeeker dat van getaxeerde vruchten, intereſſen moeten worden betaelt ende deſe intereſſen waren in der daet in plaetſe van vruchten. Is echter by ſteekende ſtemmen Commiſſaris ſententie beveſtigt, voor Alderheiligen 1680.

12. Voorts is te weeten, dat rente van rente niet anders verſtaen wort, als van onbetaelde intereſſen ten aenzien van een en de ſelfde ſchuldenaer, want als hy de intereſſen heeft betaelt, ſoo ſoude hem dat ſelfde gelt wel wederom op renten konnen gegeeven

worden, (k) als ook een Momber ſijn weeſe gelt-renten heeft opgeſteeken, ſoo moet hy daer wederom renten van geeven, om dat het ſelve dan geen woeker is maer capitael, doch het gelt dat de Momber niet van een ander heeft ontfangen, maer uit ſijn weeſe goedt rechtuit heeft opgeſteeken, daer van is hy twalef ten hondert tot intereſſen ſchuldig. (l)

13. De oorſaken, waer door woeker verkreegen wort, zijn drie; *bedingſt*, *trage betalinge in het latijn* mora *en rechtelijke eyſch.*

14. Uyt bedingſt wort men woeker ſchuldig in alderhande *contracten*, doch niet verder *als bedongen is.*

15. Daerom als in de brief ſtaet bedingſt van intereſſen voor een jaer, en de penningen langer blijven ſtaen, ſoo ſouden voor de volgende tijdt geen intereſſen konnen worden geëyſcht, *ten ware de ſchuldenaer verſcheidene jaren daer nae de intereſſen hadde betaelt*, want dan wort een ſtilſwijgende ackoort tuſſchen beyden verſtaen te zijn tot *continuatie* der intereſſen. (m)

16. Bedingſt van woeker wort ook verſtaen, als yemant zich verbonden heeft, om by gebreeke van betalinge op den geſtelden tijt den Crediteur te betalen, *alle ſijne ſchade ende intereſſe by wanbetalinge te hebben ende te lijden*; want dan moet hy nae verloop van de geſtelde tijdt gewoonlijke intereſſen hoeden, maer niet geduirende de tijt in de obligatie-brief uitgedrukt, binnen welke de betalinge ſoude moeten geſchieden, of liever *nae de opzeggінge*; want het gelt met des Crediteurs wille ſtaende gebleeven zijnde, heeft hy niet te klagen. (n)

17. Trage betalinge of *mora* brengt woeker voort, in alle *contracten* van *goeder trouwe*, dat is, *die beyderzijdts verbinteniſſe maken*, gelijk daer zijn, koop, huir, maetſchappije, laſtgeevinge, bruikleeninge, bewaergeevinge, verpandinge, en andere meer, uytgenoomen nochtans boekſchulden die geen renten geeven als door bedingſt, volgens algemeine gewoonte der koophandel. onder huir is ook verpachtinge van landts middelen, daer in mede renten ſonder bedingſt moeten worden *gehoedet*, (o) gelijk by de Hove geweeſen is in ſake *van Pier Annes Reen Impet. contra de Magiſtraat van Harlingen Gedaegde, den 27. Octobris* 1636. *Nauta.*

18. Maer in contracten, die maer van een kant verbinden, gelijk in gelt-en verbruikleeninge of in toezeggingen, brengt traegheit geen ren-

(k) *l. 7. §. 12. l. 77 § 1 in fin & §. ult ff de adminiſtr. tut.* (l) *l. 38. ff de negot geſt. Sande 3 boek, tit 14. defin. 6.* (m) *Sand. 3. 14. 1.* (n) *Sand. 3. 14. 2. 3.* (o) *l. 10. §. 1. ff. de public.*

renten voort, uitgenoomen echter de *legaten ende fideicommiſſen*, die ſchoon van een kant verbindende, geven renten uit trage betalinge alleen; gelijk hier boven reede gezegt is. (p)

19. Om in andere handelingen, intereſſen te doen loopen is van nooden, dat de ſchult rechtelijk werde gevordert, want van de *litis conteſtatie* of *contumacie* af, beginnen de intereſſen te loopen in alle ſaken, handelingen ende contracten, daer renten te paſſe konnen koomen.

20. Dit is niet verandert, gelijk eenige meinen, in de Ordonnantie van Frieſlandt, 1 *boek*, 9 *tit. art.* 3. *daer geen intereſſen geſtipuleert en zijn*, dan koomt men *te reekenen ex morâ*, dat is, uit trage betalinge; want ſulx te verſtaen is, daer ſulx nae rechte plaetſe heeft, ende wort het in dat art. geſtelt, ten aenzien van de grootheit der intereſſen, om die af te konnen neemen.

21. Traegheit van betalinge is tweederley, *perſoneel* ende *dadelijk*; perſoneele traegheit is, wanneer een ſchuldenaer gemaent zijnde op bequame tijt en plaetſe niet en betaelt, *en is een vermaninge genoech om den ſchuldenaer in mora, dat is, vertraginge te ſtellen.* (q)

22. Dadelijke vertraginge wort genoemt, als yemant niet betaelt, *wanneer de ſake ſelve ſpreekt, dat hy moeſte betalen*, gelijk als een kooper het verkochte ontfangen hebbende de prijs niet en geeft, *uitgenoomen boek ſchult als vooren*; van gelijken, als yemant een ander-man ſijn ſaken waerneemende des ſelfs gelt onder hem behoudt, of als een huirſman ſijn huir op de geackordeerde tijt niet en betaelt, jae het wort allenthalven voor dadelijke traegheit gereekent, *ſoo dikwils yemant verbonden is op ſeekere tijt te betalen, ende de ſelve tijt voor by laet ſtrijken.* (r)

23. Minderjarige hebben ook dit voorrecht, dat haer ſchuldenaers ſonder eens gemaent te zijn verſtaen worden *in mora* te weſen ende renten ſchuldig te worden, *wel te weeten, dit alles verſtaet zich van contracten ende handelingen, waer in traegheit van betalinge alleene genoech is, tot verplichtinge van intereſſen, ende van geen andere.* (ſ)

24. Evenwel die gelt in handen van een Commiſſaris geconſigneert zijnde, daer uyt heeft gelicht, met belofte van het ſelve weder te geeven, als een ander beeter recht hebbende zich opdoet, *ſchoon geen intereſſen belooft hebbende, wort echter verſtaen, het capitael met de intereſſen te moeten opbrengen.* (t)

25. Is ook te weeten, dat niemant in mora kan zijn, als wanneer

(p) *Sand.* 3. 14. 1. *verſ. illud notandum.* (q) *l.* 32 *in pr. ff. de uſur.* (r) *arg. l.* 2. *C. de jur. emphyt.* (ſ) *l.* 3. *C. in quib. cauſ. reſtitut. in integr. neceſſ. non eſt.* (t) *Sand.* 3. 14. 12.

de ſchult ende quantiteit van dien ſeeker is, weshalven yemant gedoemt zijnde, tot betalinge van een ander ſijn koſten ende ſchaden, verbeeteringe of verergering van landen ende huyſen, die is tot geen intereſſen gehouden, *als van de tijdt af, dat die koſten of melioratien in diergelijke onſeekere ſchulden zijn getaxeert.* (u)

26. Lange betalinge van renten wort voor geen oorſake gehouden om intereſſen vaſt te ſtellen, maer dieſe betaelt heeft, kan ophouden als hy bevint de ſelve niet ſchuldig te zijn, maer die hy betaelt heeft kan hy niet weder eyſchen, ingevalle van twijvelinge wort echter lichtelijk *gepræſumeert*, uit lange betalinge, dat 'er overeenkoominge van intereſſen is geweeſt. (w)

27. Edoch langduirige betalinge van mindere intereſſen, maekt dat de hooger renten die bedongen waren, niet meer konnen worden geëyſcht. (x)

28. Staet alhier aen te merken, hoe veel renten *van't hondert in't jaar te reekenen* mogen worden genoomen; by ons ordonnantie is verbooden niet meer te bedingen, als zeeven ten hondert in het jaer, ſonder onderſcheidt van perſoonen, *als dat kooplieden mogen bedingen twalef ten hondert in't jaer te reekenen*, doch niet langer als *voor drie maenden*; en ingevalle de penningen langer ſtaen, *by conſent van partijen* als drie maenden, ſoo mach van de vordere tijdt, niet meer als tegen zeeven ten hondert nae advenant van't jaer genooten worden. (y)

29. Waer uit ſchijnt te volgen, dat als de Crediteur nae verloop van drie maenden het gelt opeyſcht, ende de ander tegens ſijn wille het gelt behoudt, dat als dan de renten, tegen twalef ten hondert haren coers behouden ſoo lange de ſchuldenaer in gebreeke blijft te betalen.

30. Maer alſoo de Staten van Frieſlandt de intereſſen die *ex mora* plachten gereekent te worden op zeeven ten hondert, vermindert hebben tot op vijf ten hondert, ſoo moet het ſelve van gelijken verſtaen worden van de koopmans renten, die nae de drie maenden ſonder opzegginge koomen te vervallen, hoewel zeeven noch wel mogen bedongen worden, *als niet zijnde verbooden.*

31. Men mach ook twalef ten hondert bedingen in gelt, dat over zee ſal gaen, op de noedt ofte *perijkel* van de Crediteur volgens gemeine recht, (z) maer heedenſdaegs ſtaet het de kooplieden vry nae de groot-

(u) *Sand.* 3. 14. 2. (w) *l.* 3. *C. de uſur. l.* 26. *in pr. de condict. indebit.* (x) *l.* 13. *ff. l.* 18. *C. de uſur.* (y) 1 *boek, tit* 9. *art.* 1. *art.* 2. (z) *l.* 26. *de uſur.*

grootheit van het perijkel, ſoo hooge intereſſen te bedingen als ſy buiten bedroch konnen, ende het gevaer geëſtimeert wort. (a)

32. De derde oorſake van intereſſen, hebben wy reede verklaert te weeten *litis conteſtatie* of rechtelijken eyſch; nae Keyſerlijke rechten is het twijvelachtig, (b) maer het gevoelen der meeſte practikanten is, by ons aengenoomen, ſoo als wy hier boven hebben geſtelt, volgens getuigeniſſe van *Sande*, (c) jae daer zijn 'er die meinen, dat intereſſen van *intereſſen* van de *litis conteſtatie* konnen worden geëyſcht, maer wy hebben hier boven daer van geſprooken, dat het alleen van booſaardigheit is te verſtaen, het welke dan ook ſtelt de voornaemſte ſchrijver die voor dat gevoelen wort geciteert, (d) Maer is ook anders by den Hove verſtaen, ten aenzien van intereſſen die betaelt wierden van een die de landthuiren van ſijn partije daer tegen hadde genooten, om reeden hier boven aengetrocken. A. G. weduwe van D. M. tegen P. v. V. wed: van dr. B. voor de Hontsdagen. 1679.

33. Wy moeten vervolgens bezien, *hoe woeker geëyndigt wort*, het ſelve geſchiedt *eerſtelijk*, door bedingſt ende *conſent* van partijen, ten *tweeden*, als de principale ſchult is wech-genoomen, ſoo verdwijnen ook de intereſſen, als zijnde een aenhangſel der ſelver, het zy de principale ſchult is quijt geſcholden, of in een ander *Obligatie* verandert, ofte by ſententie afgeweeſen, of ook als de ſchult-eyſcher de betalinge ſonder *proteſt* noopens de onbetaelde intereſſen heeft aengenoomen. (e)

34. Doch als de penningen by een van de Crediteuren ſonder *ceſſie* van d' eygenaer ontfangen zijn, ſulx *prejudiceert* de andere Crediteuren niet, om nae de betalinge van 't kapitael de intereſſen noch te ontfangen, om dat ſulk' een betalinge de obligatie ſelve niet wechneemt; alſoo geweeſen tuſſchen E. F. in qualiteit, contra D. N. ontfanger der boelgoeden tot H. den 13. Octob. 1680.

35. Edoch in deſen moet onderſcheidt worden gemaekt tuſſchen renten, die alleen *uit trage betalinge* voortkomen, en die, welke door een byſondere oorſaek begin hebben genoomen, gelijk als ſy *uitdruckelijk bedongen ofte by ſententie toegeweeſen* zijn, want ſoodanige konnen geëyſcht worden, ſchoon de betalinge van het kapitael, ſonder proteſt ten aenzien van de intereſſen mag aengenoomen zijn. (f)

(a) *de Groot Inleidinge* 1. *boek* 11. *deel.* (b) *vid. l.* 35 *ff. de uſufr.* (c) *in ſijn* 3. *boek tit* 14 *def.* 1. (d) *Carpzov. def. for. p.* 2. *conſt.* 30. *def.* 28. *n.* 4. (e) *l.* 26. *pr. C. de Uſur. l.* 49. §. 1. *de action. empt.* (f) *l.* 1. *C. de judic. l.* 8. *C. ſi Cert. Pet. Sand.* 3. 14. 10.

36. Wel te weeten, soo verre d' condemnatie tot intereſſen uitdruckelijk legt, en dient daerom de *concluſie* te worden genoomen niet ſlechts tot de intereſſen, maer *tot de volle betalinge toe*; want anders het kapitael betaelt zijnde met de verſcheenen intereſſen, ſouden de intereſſen naderhant gevallen niet konnen worden geëyſcht, ook niet by nieuwe actie. Exemp. Juffr. D. van W. hadde bekomen liquidatie by uitſprake van den Hove van ſeekere ontfangene huiren ende intereſſen, tegen Juffr. M. van W. cum ſoc. tot een ſeekere ſumma te zamen begroot, en dat ter tijdt van de *litis conteſtatie* toe. Naderhant gaf de *Triumfante* nader declaratie over van intereſſen verſcheenen nae de *litis conteſtatie*; doch wierde afgeſlagen ſoo als ſy procedeerde. Dies ſy byſondere eyſch nam, ten eynde d' andere ſouden worden gedoemt, om de nae-intereſſen te boeten; want daer ſcheen de voorige afflach op te ſteunen, dat ſy de intereſſen op declaratie ſonder condemnatie wilde hebben. Dies het nu daer op aenquam, of yemant hebbende bekomen geen *condemnatie* op intereſſen *tot de volle betalinge toe*, maer een *liquidatie* van kapitael en intereſſen op ſeeckere ſumma, ende die ſumma weſende betaelt, hy naderhant by nieuwe actie d' intereſſen kan eyſchen. In gevolge van het geene te vooren is gezegt moeſte verſtaen worden van Neen, ten ware mogelijk de Triumfant hadde geproteſteert om ſalfs recht te blijven op de nae-intereſſen; het welke ſy zeide te hebben gedaen, ende heeft ſoo geobtineert.

37. Van gelijken, als de ſchult is dadelijk gepræſenteert, ende by weigeringe onder den Rechter is *geconſigneert*, ſoo houden de renten op, (g) het welke mede verſtaen wort, als de Crediteur verklaert het gelt te houden voor geconſigneert, ende mogelijk ſoude ſulx ook geſchieden, als de Commiſſaris of de Secretaris van't Gerechte ſoodanige verklaringe gaf; (h) anderzins *præſentatie* alleen kan geen loop van intereſſen ſtutten, ten ware mogelijk een dikwils herhaelde dadelijke præſentatie daer toe genoegſaem mochte worden gekeurt, nademael het als dan geblijkt, dat de debiteur het gelt tot ſijn profijt niet heeft gebruikt. (i) De Ontfangers der boelgoeden houden dikwils de peninngen lang onder haer, als de prætendenten tot de ſelve penningen niet konnen accordeeren, ende ſchoon niet gewent daer van intereſſen te geven, zijn echter dikwils daer toe by den Hove gecondemneert, als 'er geen acte van conſent by d' intereſſeerde gepaſſeert is.

38. Ten 4. hout de loop van intereſſen op, als ſy gelijk met het kapitael

(g) *l.* 7. *l.* 9. *l.* 19. *C. de Uſur.* (h) *Sand.* 3. 14. 13. *dd. ll.* (i) *l.* 122. §. 5. *ff. d V. O. l.* 4. *C. de Uſur. pup.*

kapitael geworden is, op dat de renten de ſchuldenaers niet in 't oneindelijk ſouden verteeren, *wel te weten, de onbetaelde intereſſen worden dien te nevens alleen gereekent*, volgens het oude Roomſche recht, (k) maer de Keyſer *Juſtinianus* heeft een nieuwe wet gemaekt, (l) dat de intereſſen ſouden ophouden te loopen, als ſy het kapitael gelijk waren, mits *betaelde ende onbetaelde ſonder onderſcheidt wordende gereekent.*

39. Edoch de Staten van Frieſlandt hebben het oude Roomſche recht by *reſolutie* van den jare 1613. wederom ingevoert, ende ſulx met goede reeden, want de Wetgevers in het beſnoeijen der intereſſen zien daer op, dat de ſchuldenaers in verloop zijnde van ſaken niet te eenemael uitgeput mogen worden, maer lieden die op haer intereſſen wel weten te paſſen, hebben daer geen noodt van, en daerom ſoo lange de ſelve betaelt worden is het niet van nooden, haer met de bekortinge van de Crediteurs te hulpe te koomen, zijnde genoeg dat ſulx geſchiede nae dat het ophouden van de betalinge der intereſſen de verleegentheit der debiteuren heeft beginnen te openbaren, behalven dat, ingevolge van *Juſtinianus* wet, noit gelt op intereſſen tegens vijf ten hondert langer ſoude konnen ſtaen als twintig jaren, ſchoon de intereſſen pertinent betaelt wierden, om dat ſy als dan het kapitael gelijk zijn geworden, (m) 't welk in de gemeine handel ongerijmt of ongemackelijk ſoude zijn.

40. Nae dat de Schuldenaer by ſententie gedoemt is tot betalinge van kapitael ende intereſſen, ſoo loopen de intereſſen weder op nieu, tot dat ſy het kapitael weder even-gelijk mogen zijn geworden, (n) maer ſulx geſchiedt niet op de *litis conteſtatie*, ten ware de Schuldenaer door quade ſtreecken het pleit lange hadde opgehouden, ende ſulx gebleecke. (o)

41. Wanneer ook de renten niet hooger zijn, als de ſchade, die de Crediteur lijdt, waerlijk bedraegt, ſoo is 'er geen reeden, dat de renten niet hooger als 't kapitael ſouden mogen loopen. (p)

42. Kan echter noch gebeuren ende is by den Hove wel verſtaen, dat de renten ſelf nae de *litis conteſtatie* konnen vervolgen te loopen boven het dubbelt, in de ſake van A. G. wed: van Dr: M. voor haer ende hare kinderen, op ende tegens P. van V. weduwe van Dr: B. voor de Hontsdagen 1679. Maer het was ſoo, dat de Gedoemde onderwijlen het landt waer op de ſchult zach hadde bezeeten, hoewel ook als

(k) *l.* 10. *& pen. l. de Uſur.* (l) *Nov.* 121 *&* 128. (m) *Sand* 3 14 5 *in fin. diſſ Wiſſenb. part* 1 *Pand diſp* 42. *th* 23. (n) *Sand* 3. 14. 11. (o) *Carpzov. def. for. Part* 2. *conſt.* 30. *def.* 28 *n.* 3. (p) *Carpzov. d. loc.*

als doen wierde gediſputeert, dat d' eygentlijke renten niet moeſten loopen over het dubbelt, en dat de bezitterſe der landen nae dien tijdt dat de renten tot dubbelt geklommen waren, tot de waerdije der vruchten moeſte worden gedoemt *ſonder wijders.*

43. Den 29. Junij 1680. is geoordeelt, dat een die 400 guldens was toegeweeſen voor een ſtuk landts dat hem toebehoorde ende niet konde worden geleevert, met noch eens ſoo veel voor de vruchten of ſchaden, nae dien tijdt noch wel renten van de 400 guldens konde trecken, om dat het voorige toegeweeſene dubbelt geen renten maer vruchten of ſchaden waren geweeſt, in de ſake van *Harke Beerns in qualiteit Triumfant ende Requirant, contra Jelte Jans in qualiteit gedoemde ende oppoſant.*

XXXVIII. Kapittel.

Op wat manieren de verbinteniſſen geëyndigt worden, ende eerſt van betalinge.

Door wat wijſen de verbinteniſſen te niete gedaen worden. Wat betalinge zy, ende onderſcheidt van in betaling geevinge. Voort wie betalen mag ende moet, aen wien, op wat tijt, op wat plaetſe, op wat ſoorten van ſchult als 'er verſcheydene zijn. enſ.

1. TOt noch toe geſprooken hebbende van allerhande verbinteniſſen, die uit contracten voortkoomen, ſoo moeſten nu de miſdaden volgen, want wy hebben hier boven gezegt, dat de oorſaek van verbinteniſſe tweederley is, contract of miſdaedt: Evenwel ſullen wy eerſt handelen van de wijſen om verbinteniſſen te eyndigen, want alhoewel de ſelve manieren ook paſſen op de verbinteniſſen uit miſdaedt, *ſoo hebben ſy echter veel meer gemeinſchap met de Contracten en overeenkoomingen*, wordende daer veel meer by gebruikt. en ook om dat de voornaemſte middelen van verbinteniſſen te eyndigen, by wijſe van overeenkoominge in het werk worden geſtelt, en eyndelijk is ons dit gerieflijker, om dat wy niet byſonderlijk van de private miſdaden, maer door malkanderen van de private ende

de publijke ſullen handelen, ende het is ſeeker, dat deſe manieren van Obligatien te eyndigen op de publijke miſdaden niet en paſſen.

2. De manieren dan om verbinteniſſen te eyndigen zijn acht in het getal, te weten, *betalinge*, *quijtſcheldinge*, *ſchult-vernieuwinge*, *contrarie wille*, *ſchult-vermenginge*, *verlijckinge*, *conſignatie*, ende *ſaeks ondergang*.

3. Betalen is niet anders, als *te doen hebben het eygenſte dat men ſchuldig is*.

4. Uit welke beſchrijvinge volgt, dat yemant op de ſchult-eyſch van partij antwoordende met te zeggen *betaelt te hebben*, daer door de ſchult erkent, en derhalven in 't bewijs van betalinge te kort ſchietende, gedoemt moet worden. (a)

5. Van betalinge verſchilt in betalinge te geven, het welke de Groot *leeſting* noemt, ende geſchiedt ook door andere dingen als men ſchuldig is. (b)

6. Door betalinge wort de *obligatie* in de gront vernietigt, maer door in betalinge te geven niet t' eenemael; want indien het geene in betalinge is gegeeven mochte worden *geëvinceert*, ſoo duirt de voorgaende obligatie ſoo verre, dat de ſchuldenaer om het *intereſt* kan worden aengeſprooken. (c)

7. Waer uit echter niet volgt, dat, als een *Crediteur* van ſijn ſchuldenaer aenneemt in betalinge het geene een ander hem ſchuldig is en hy daer nae van die ſchult niet riſpen kan, hy den ſelven ſchuldenaer alſdan weder ſoude konen aenſpreeken, zijnde genoeg dat de ſchuldt oprecht en deugdelijk is geweeſt; ten ware de Crediteur de ſchuldt niet hadde in betalinge aengenoomen, maer alleenlijk overgenoomen, om te zien, of hy d'er yets van krijgen konde; het welke by gebrek van bewijs ſoude moeten worden *gepreſumeert*, om dat niemant gelooft wort van ſijn recht af te ſtaen, of het moet blijcken. (d)

8. Tegen ſijn dank kan men een Crediteur het eene voor het ander niet doen aenneemen, maer als hy wil, ſoo is 't al evenveel, wat men hem geeft; ſonder dat ſulx veranderinge in de ſake en in de obligatie maekt, want by exempel, *In koop moet nootſakelijk geldt voor waer bedongen worden, want goedt voor goedt is wiſſelinge, maer geldt bedongen zijnde, en goedt in betalinge wordende gegeeven, ſoo blijft het echter koop*. (e)

(a) *Fab. l. 4. Cod. t. 14. def. 65.* (b) *ſolutio, in ſolutum datio. pr. Inſt. Quib. mod. oblig. toll.* (c) *l. 46. ff. de ſolut. l. 8. C. de ſent. & interlocut.* (d) *Cod. Fabr. l. 4. t. 5. def. 1. n. 8. 9. Berlich. deciſ. 290.* (e) *pr. Inſt. quib. mod. toll. oblig. l. 2. §. 2. D. de reb. credit.*

9. Die goedt ſchuldig is dat in getal, mate, gewichte beſtaet, is niet het ſelve, maer even ſoo veel, en even ſoo goede ware ſchuldig, maer die ſeeker gewichte van gout of ſilver ſchuldig is, kan beſtaen met de waerdije daer van te doen hebben: die voor hondert gulden ware ſchuldig geworden is, heeft keur oft' hy de 100 gulden aen gelt, of die ware betalen wil, maer als hy ſoo lang wacht, dat hy voor recht aengeſprooken wort, ſoo moet hy betalen het geene de Crediteur van hem heeft geëyſcht, en hy is ſijn keur dan quijt. (f)

10. Die een ſomma gelts ſchuldig is, kan betalen met alderhande gangbare munte, maer als hy ſeekere ſpecien van gelt ſchuldig is, ſoo kan hem geen munte gegeeven worden, waer aen hy eenige ſchade ſoude lijden, maer wel een andere ſoorte, ſoo het ſchijnt, daer geen ſchade by kan weeſen, (g) doch in geldt-leeninge behoeft de Crediteur geen ſchadelijker munte aen te neemen als hy gegeeven heeft, ſchoon hy niet mochte bedongen hebben, wat ſlag van munte hem weder ſoude gegeeven worden, *gelijk in't Kapittel van gelt-leeninge gezegt is.*

11. Niemant mag ook ſijn Crediteur by partijen betalen, als hy daer mede niet te vreeden is, *om dat men het geheel ſchuldig is*, ende deelbare betalingen *doorgaens* ſchadelijk zijn. (h)

12. Wanneer echter een ſchult voor een gedeelte *liquijd*, ende ten deele onſeeker en *illiquijd is*, ſoo kan de ſchuldenaer het *liquijde preſenteeren*; ten eynde alleen over het *illiquijde* by den Rechter geoordeelt mach werden, *wiens ampt het is den Crediteur in ſulken gevalle te ordonneeren om het liquijde* by *proviſie* te ontvangen, of anders kan de ſchuldenaer ſijn eyſch by *conventie* of *reconventie* daer toe neemen: (i) anderſins kan de Crediteur ook het liquijde gedeelte des ſchults *conſigneeren*, om alſoo van renten ende koſten te worden bevrijdt, in plaetſe, dat anders die een gedeelte van de ſomme, welke geheel was liquijd heeft geconſigneert, de renten voor het geheel betalen moet. (k)

13. Die een gedeelte van een ſchuldt willens voor een ander betaelt heeft, is daerom niet gehouden de reſt ook te betalen, behalven in ſchulden die ſijn *approbatie* noodig hebben; gelijk in een vader ten aenzien van ſchuldt by ſijn zoon welkers goederen onder hem zijn, opgeleidt; In een man noopens de ſchulden by ſijn vrou gemaekt, en ook

(f) *l. 2. §. 1. D. de reb. credit. l. 1. in fin. l. 9. l. 35. de aur. & arg. legat. l. 57. D. de Solution.* (g) *l. 99. l. 80. D. de Solution.* (h) *l. 3. D. famil. erciſcund.* (i) *l. 21. D. de reb. credit.* (k) *l. 41. §. 1. D. de Uſur.*

ook in voogden nevens het geene die onder haer ſtaen zijn ſchuldig geworden. (l)

14. Een Crediteur is gehouden de betalinge te ontvangen, wanneer ſy hem op bequame tijt ende plaetſe wort *gepreſenteert*, en by aldien hyſe weigert aen te neemen, kan de ſchuldenaer het geldt *conſigneeren*, om bevrijdt te worden van het intereſt ende perikel van de penningen, invoegen *het geldt verlooren wordende buiten ſchuldt van de debiteur, de ſchade ſoude komen op den Crediteur alleen*, (m) jae al waſſer ook een tijdt bygeſtelt, op welke de ſchuldt ſoude worden betaelt, *de Crediteur ſoude echter voor den tijdt gehouden zijn de betalinge aen te nemen*, om dat de tijdt verſtaen wort ten beſten van de ſchuldenaer te zijn uitgedrukt, die dan *ſijn faveur* kan afſtaen. (n)

15. Volgt echter hier uit, dat als de tijdt is geſtelt ten profijte van de Crediteur, hy alsdan voor die tijdt geen betalinge behoeft aen te neemen, gelijk of yemant een ſlacht-beeſt hadde bedongen op Alderheiligen te leeveren, het ſoude hem geenzins eerder tegen ſijn dank konnen worden geleevert; noch ook wanneer het bedongen is, *dat'er geen betalinge voor de tijdt ſoude geſchieden.* (o)

16. Maer of'er intereſſen van het geldt betaelt worden of niet, geeft in deſen geen veranderinge; ſulx yemant geldt opneemende, ende beloovende over een jaer twee of drie het wederom te betalen met de bedongen intereſſen, die kan betalen op bequame tijdt ende plaetſe, ſonder meer intereſſen, *als nae proportie van de tijdt*, te geven, maer ſoo hy de intereſſen eenigen tijdt voor uit heeft gegeeven, die is hy quijt, ende kanſe niet aftrecken. (p)

17. Dus verre noopens de beſchrijvinge, met het geene daer toe behoort van de betalinge, noch moeten wy zeggen, wie betalen kan, aen wien betaelt moet worden, op wat ſoorte van ſchuldt, op wat tijdt ende plaetſe.

18. Eerſtelijk, kan betalen de ſchuldenaer ſelf, *indien hy het bevint van ſijn eygen goedt heeft*, anders moet het geſchieden door of beneffens ſijn momber ofte voogt; doet hy het alleen, ſoo wort het geldt niet eygen aen den ſchuldtheer, en de verbintenisſe blijft in haer geheel, *ſoo nochtans, dat als het geldt verteert, en niet meer voor de handt is, alsdan die onder voogden ſtaet bevrijdt wort van de ſchuldt.* (q)

(l) *l.* 7. §. *pen. ff. & l.* 2. *C. ad Sc. Macedon.*
(m) *l.* 72. *in pr. D. de Solution.*
(n) *l.* 50. *ff. de Oblig. & Act. l.* 70 *ff. de Solut l.* 38. §. 16. *h. t.*
(o) *Sand.* 3. 16. 1.
(p) *Sand. diet. def.* 1. *l.* 122. *in pr. D. de V. O.*
(q) *l.* 19. §. 1. *D. de reb. credit. l.* 14. §. *ult. D. de Solution.*

19. Noch kan de betalinge geſchieden by een laſt- ende bewint-hebber, jae by alderhande perſoonen, ook buiten kenniſſe, ende wat meer is tegen dank van de ſchuldenaer, *om dat het niet anders zijn kan, of daer betalinge geſchiedt is van een die macht heeft het geldt te alieneeren, de ſchuldt moet te niete gaen.* (r)

20. Maer het verſtaet ſich, dat hy de betalinge op ſijn perijkel doet, en dienſvolgens heeft hy betaelt dat de ander niet ſchuldig was, ſoo heeft hy van deſe andere niets weder te eyſchen, jae ook, als hy willens betaelt heeft tegen dank van de ſchuldenaer, ſoo heeft hy ganſch geen aenſpraek op den ſelven, *ten ware de Crediteur hem voor of neffens de betalinge ſijn recht hadde gecedeert en overgedragen*, anders de betaelder niet hebbende geweeten, dat het tegen dank van de ſchuldenaer geſchiede, ſoo is hem de gewoonlijke *actie* van onderwindt geſchapen. (ſ)

21. Het verſtaet ſich ook, dat als de betalinge geſchiedt in erkenteniſſe van eenig recht, 't welk de geene voor wie de betalinge geſchiedt, ſoude ſchuldig zijn, gelijk huir of pacht, of intereſſen, alſdan de betalinge tegen dank geſchiedende geenzins de kracht heeft van erkenteniſſe noopens ſoodanig recht. (t)

22. Volgt aen wie de betalinge kan geſchieden, en ſtrekt ſich dit ſoo breedt niet uit, als het voorgaende, want aen niemant betalinge te rechte geſchiedt, als aen den ſchuldtheer ſelf, indien hy het bewint van ſijn goedt heeft, want die onder voogden ſtaen konnen geen bevrijdinge van ſchuldt geven, als ſy de betalinge aenneemen, by gevolge ook geen getroude vrouwen, maer de Crediteur qualijk betaelt hebbende kan de penningen weder eyſchen indienſe voor handen zijn, of ſoo verre de ontfangers daer van geprofijteert hebben. (u) Voorts kan betaelt worden aen den geenen, wien de Crediteur *aſſignatie* mag hebben gegeeven, of uitdruckelijke laſt om het geldt te ontvangen, of eyndelijk, dien hy het generale bewint van ſijn goedt heeft toevertrout en opgedragen, by gevolge ook aen voogden ende mombers, ende mannen wegens hare vrouwen. (w)

23. Maer die *procuratie* heeft tot een byſondere ſake, kan geen gelt ontvangen; ſchoon het uit die eygenſte ſake mochte voortkoomen; geen procureur tot pleit, geen gelaſtigde tot verkoopinge mag betalinge ontvangen uit dat pleit of koop voortkoomende, ſonder uitdruckelijke

(r) *pr. Inſt. Quib. mod. toll. obl. l.* 18. *C. de Solution. l.* 45. §. *ult. ff. de Negot. geſt.*
(ſ) *Negotiorum geſtorum d. l.* 45. §. *ult. ff. de Negot. geſt. l. ult. C. eod.* (t) *arg. dd. ll.*
(u) §. *ult. Inſt. Quib. alien. lic.* (w) *l.* 12. 14. *l.* 49. *D. de Solution.*

kelijke laſt daer toe, waer uit dan volgt, dat yemant aen ſulk een perſoon betalende, qualijk betaelt, en van den ſchultheer die het geldt niet mochte hebben ontfangen, noch eens kan worden aengeſprooken, (x) gelijk ook die aen ſijn Crediteurs knegt hem zeggende laſt te hebben van ſijn heer om de penningen te ontfangen, betaelt heeft, indien het ſelve geldt tot den Heer niet gekoomen is, wederom betalen moet, al hadde de knegt ſchriftelijke doch falſe laſt getoont. (y)

24. Een ſchuldenaer betalende aen een die geldt koomt van ſijn Crediteur, kan door middel van *exceptie* die betalinge doen gelden, edoch veiliger is als hy ceſſie heeft van de Crediteur ſijns Crediteurs, dan kan hy *reconventie* aenſtellen. (z)

25. Wort gevraegt, ingevalle by tijt van oorlog de vyandt een landt of ſtadt ingenoomen hebbende, een ſchuldenaer mochte hebben gedwongen, om aen hem te betalen, of daer nae deſelve ſchuldenaer door den Crediteur kan worden aengeſprooken, ende wort geantwoort, van neen, ten ware de ſchuldenaer voor de komſte des vyants *in mora*, dat is, in gebreeke van betalinge geſtelt mochte zijn geweeſt. (a)

26. Volgt hoe de betalinge wort genoomen, ten aenzien van de ſchuldt, en ſtaet voor al vaſt, dat de betalinge eerſtelijk *ſtrekt in verminderinge of afdoeninge van de intereſſen*, wel te weeten, als de intereſſen *liquijd* zijn, want anders, indiender noch over moet worden geoordeelt, ſoo gaet de betalinge eerſt in verminderinge van het *Capitael*; (b) de reeden waerom de betalinge eerſt op de intereſſen wort gereekent, ſchijnt deſe te zijn, dat de renten niet als een byvoegſel zijn, ende een aenhangſel van het *Capitael*, het welke wech genoomen zijnde verdwijnen ook de intereſſen, om t'welke voor te koomen, de intereſſen eerſt worden afgereekent; t'is wel waer, dat als de intereſſen uitdruckelijk bedongen zijn, ſy alſdan noch konnen worden geëyſcht, ook nae betalinge van het Capitael, maer als ſy betaelt worden ter ſake laeter betalinge, dan heeft het tegendeel plaetſe: *gelijk elders gezegt is*, en blijſt altoos waer dat de intereſſen aenhangſels van het Capitael zijn, ende de meininge van partijen is geweeſt, dat ſtaende het Capitael de intereſſen ſouden worden betaelt, ſulx de betalinge weſende geſchiedt, is conform de meininge van partijen, dat eerſt de intereſſen werden afgereekent.

27. Die betalinge belooft heeft, onder ſeekere pene, wort door be

(x) *p. d. l.* 12. *& l.* 86. *eod. tit. Sand.* 3. 16. 2. (y) *Fab* 8. 20. 29. (z) *Althuſius dicæol.* 2. 14. 23. (a) *Mornac: ad l.* 13. *D. de negot: geſt:* (b) *l.* 5. §. *pen: & ult: D. de Solution: l.* 1, *C. eod.*

taelinge des Capitaels van de *pene* bevrijdt, te weeten als hy seekere saek of een boete beloofte heeft, en wort alsdan ook de betaelde boete gereekent in tijdige verminderinge van het Capitael, *maer anders is 't geteegen met de boete die bedongen is, by gebreeke van late betalinge*, want delulke strekt tot profijt van de Crediteur, diese bedongen heeft. (c)

28. Een schuldt voortkoomende uit verscheidene oorsaken wort door een betalinge ganschelijk wech genoomen, (d) maer die verscheydene schulden heeft by een Crediteur, ende een gedeelte daer van betaelt, kan zeggen, op wat schult hy de betalinge verstaet te doen, zegt hy het niet, soo mach de Crediteur het aenteekenen op de schuldt die hem best dunkt, soo *nochtans, dat hy't niet anders moet reekenen, als hy't soude begeeren dat het geschiede, by aldien hy schuldenaer was.* (e)

29. Hier uit is afgedaen dese questie, W. H. Ontfanger der boelgoeden tot L. vindiceerde uit kracht van de speciale hypoteek, ofte hiever eygendom, by hem nevens alle boelgoeden wordende gestipuleert ende gereserveert op de verkochte stucken, seeker goedt zijnde by een derde ter goeder trouwen doch van een ander Vrou gekocht in een boelgoedt, door hem gehouden in de maent Junius 1680. Uit sijn restcedel bleek, dat de kooperisse aen hem noch wel een goede somma gelts schuldig was, maer dat sy ook hadde betaelt ende sulx met byvoeginge op de maent van Junius, welke betalinge hy over den hoop wilde gereekent hebben. Is verstaen, dat dit goedt in de maent van Junius gekocht, betaelt ende alsoo vry van sijn eygendom ende speciale hypoteek was, den 18 Januar: 1681.

30. Niet zijnde gezegt, op wat schult de betalinge geschiede, mach hy 't niet aenschrijven op sodanige schuldt, als in disputt is, of waer van de dagh niet verscheenen is; indien ook van de eene schuldt interessen betaelt worden, en van de ander niet, soo moet hy 't reekenen op de schuldt, die met interessen beswaert is. (f)

31. Als de betalinge slechtelijk geschiet is, sonder dat een van beyden heeft gezegt tot wat schuldt de betalinge soude strecken, of de Crediteur het op een van de brieven die hy mach hebben, niet heeft aengeteekent, soo wort het gereekent op die soorte *welke den schuldenaer meest beswaert*, te weeten sulke, waer van de tijdt verscheenen is, dat de schuldenaer op sijn eygen naem schuldig is, en niet op borg-

(c) *l.* 10. §. 1. *de pact. l. ult. D quod cert. loc: l.* 28. *de Action. empt. l.* 42. *D. pro socio l.* 28. *D. de Action: empt: l.* 44. §. *ult. D. de obligat: & action. Arg: l.* 6 *D locat:* (d) *l.* 38. §. 2 *l.* 44. *D. de solution.* (e) *l.* 1. *d. solut. & seqq.* (f) *d. l.* 1, *l.* 3. *in fin. eod.*

borgtochte, maer ſoo de ſchuldenaer ſelve borge geſtelt heeft voor ſeekere ſchuldt, ſoo moet de betalinge op die liever, als op ander ſchuldt gereekent worden. (g)

32. Van gelijken ſoo het een ſchuldt is, daer een *peene* byſtaet, moet het eerſt tot afdoeninge van de pænale ſchuldt ſtrecken, maer is het gezegt dat het ſoude weeſen voor capitael ende intereſſen, dan gaet het voor d'intereſſen eerſt ende daer nae voor het capitael, volgens het geene te vooren gezecht is; als 'er geen van alle deſe verſcheydentheeden gevonden wordt, ſoo wordt het gereekent op d'oudtſte ſchuldt en *even oudt zijnde ſtrekt de betalinge tot verminderinge* van alle de ſoorten der *ſchulden nae proportie.* (h)

33. Eindelijk op wat tijt en plaetſe de betalinge moet geſchieden, is reede gezegt, te weeten, *op ſulke die bequaem zijn*, en noopens de tijt is *elders* ook al gezegt, *dat als 'er geen dach of conditie byſtaet, als dan de ſchuldt daetelijk kan geëyſcht worden*, mits behoorlijke uitſtel aen den ſchuldenaer moet worden toegeſtaen, om het geldt te raden. (i)

34. De plaets als 'er niet van geackordeert is, wordt verſtaen ten huiſe van de Crediteur, ſoo wanneer ſy beyde onder een gerichte behooren, want anders kan de Debiteur niet worden gedwongen, of de ſchulteyſcher moet hem ſoeken voor ſijn eygen gerichte. (k)

35. Voor het laetſte ſtaet te letten, dat als yemant jaerlijxe pacht of renten ſchuldig is, en hy om oude jaren wordt aengeſprooken, waer van hy de betalinge niet kan bewijſen, ſoo wort voor genoech gehouden; dat hy de drie laeſte jaren kan thoonen betaelt te zijn om van alle bevrijdt te worden. (l)

Maer het ſelve is by den Hove niet verſtaen in andere capitale ſchulden *die op termynen* betaelt worden. *Frans van Scheltema* hadde een reverſael brief op Reyner Nardes, waer uit hy eyſchte 500 goutguldens wegens het eerſte termijn van een afkoop by Reyner gekocht, verſcheenen den 10 Mey 1620. ende op het ſelve Reverſael ſtont geteekent dat het tweede termijn tot 100 goutguldens ende het derde tot gelijke ſumma Mey 1621. ende 1622. verſcheenen, by den debiteur waren betaelt, als mede by den tweeden kooper *Jan willems*, de volgende termijnen, tot 2000. goutguldens toe, waer door *Aukjen Feikes* mede Creditrice van

(g) *d. l. 3. §. 1. cum l. ſeq. l. 5. in fin. pr.* (h) *l. 5. in princ. & §. ult. & l. 8. d. t. d ſolution.* (i) *§. 2 I. d V. O l. 105 ff. d. ſolut.* (k) *l. 21 ff. d. oper. libert. Sichardus ad l. 19. C. d uſur num. 17. B Zutph: tit. betal. art. 17.* (l) *Per l 3. C. d. apoch. publ. lib. 10. junct. l. 1. C. d. fideicomm. Maſcardus d. probat. concluſ. 1327. v. Zutph: tit. van betal. art. 3.*

ce van *Reiner Nardes* wilde bewijſen, dat het eerſte termijn van 500 goutguldens moeſte zijn betaelt, doch is voor *Scheltema* geweeſen den 27. *Octob.* 1641. *Nauta deciſ.*

XXXIX. KAPITTEL.

Van quijt-ſcheldinge.

Wat 'quijt-ſcheldinge zy, ende gevolgen uit de beſchrijvinge vandien. Wie macht heeft om de ſelve te doen. In wat ſaeken ſy geſchiet ende op wat wijſe mitſgaders onderſcheit des ſelfs van quitancie en ſoo voort.

1. DUs verre van betalinge, volgt quijtſcheldinge, welke is een verklaringe van een Crediteur, waer door hy ſijn *Debiteur* bevrijdt van de ſchuldt, *even als of hy hadde betaelt*, welke plaetſe heeft, ſoo wel in een puire ſchuldt, als die met dach ofte conditie bezet is, en kan het ſelve geſchieden of voor't geheel, of voor een gedeelte. (a)

2. Maer als yemant *alternatijf* ſchuldig is; dat is, of een peert of een koe, en hem wort een van beyde quijt geſcholden, ſoo is hy van beyden vry, ook als yemant een ſaek in't generael ſchuldig is, te weeten een peert, een os, een ſchaep, ſonder te verſtaen dit of dat peert, os, of ſchaep, en de Crediteur daer op een ſeeker peert, os, of ſchaep quijt geſcholden heeft, ſoo kan ſy geen ander eyſchen, *ten ware parthijen meininge bleeke te zijn geweeſt, dat alleen dat ſtuk ſoude uitgenoomen zijn van de betalinge, en dat de verbinteniſſe van het generael ſoude blijven in ſijn geheel*, maer dit moeſte klaerlijk zijn uitgedrukt, anders is vaſt het geene te vooren geſtelt is. (b)

3. Als ook aen een van meer ſchuldtgenooten quijt-ſcheldinge geſchiedt, ſoo zijnſe beyde vry, gelijk *elders* gezegt is, *in't Capittel van ſchuldtgenooten.* (c)

4. Alſoo quijt-ſcheldinge is een *alienatie*, waer voor niets eygentlijk genooten wordt, ſoo kan niemant de ſelve doen, als een eygenaer die bewint van ſijn goederen heeft, geen gelaſtigde, geen mombers of voogden,

(a) *l.* 12. *&* 21. *ff. d acceptilat l.* 9. 10. 13. §. 1. *l.* 17. *eod tit.* (b) *l.* 27. §. 6. *ff. d. pact. l.* 13. §. 4. *ff. d. acceptil.* (c) *l.* 2. *ff. d duob. reis l.* 16. *d. t. d. ſolution.*

voogden, noch by gevolge mannen wegens hare vrouwen, *in ſaken die ſy niet mogen alieneeren.* (d)

5. Wel te weeten, als de quijtſcheldinge geſchiedt met meininge van ſchenken, want ſy ook wel gebruikt wordt in andere gelegentheeden, by exempel van twiſt accoorden, wanneer d'er een twijvelachtige ſaek is, die een voogt, momber, of bewinthebber noodig vint, om meer perijkel ende koſten te ſchouwen, met ackoordt te ſlijten, *mits daer voor yets genietende*, ſoo kan ende moet hy de geheele ſchuldt, daer toe hy eyſch hadde genoomen, quijt-ſchelden, het welke ook noodig is, om parthy, waer van de ſchuldt geëyſcht wierde, in de grondt te bevrijden, die anders zich alleenlijk met *exceptie* van ackoordt behelpen kan. (e)

6. Het verſtaet zich, dat ſulke quijtſcheldinge op een ackoort volgende, geen *quitancie* en is, want quijt-ſcheldinge geſchiedt, wanneer of niets of minder als de ſchuldt betaelt wordt, *quitancie* is niet als *een bekenteniſſe van de gedane betaelinge*, ſoo dat alwat wy van de betalinge gezegt hebben, in een *quitancie* wort voor uit geſtelt.

7. Uyt het gezeide, *dat Quitantie niet anders is, als bekenteniſſe van getelt gelt*, volgt, dat yemant, hebbende gepaſſeert quitantie van een ſeekere ſomma, ſonder te zeggen, dat het is voor de geheele ſchult, of in verminderinge, de bekenteniſſe de ſchult niet wijder doodt als voor ſoo veel getelt is, het zy de qualiteit der ſchult, ſeeker of onſeeker is, konnende de ganſche ſchuldt niet gedoodt worden, als door geheele betalinge of expreſſe verklaringe ende quijtſcheldinge; dient echter een voorſichtig Crediteur met een woort bekent te maken, *dat het is in minderinge der ſchult*; Want het anders niet buiten bedenken is, Exempel; S. hadde aen Dr. N. van der L. een quitantie gegeeven van 17 ducatons, verdient in ſeekere proceduren, ende naderhant eyſchte die ſelve Advocaet vry meer, ende vander Laen ſuſtineerde, dat de quitantie hem bevrijde ſonder onderſcheidt, weſende niet buiten apparentie, dat de quitantie niet meldende van minderinge der ſchuldt voor *abſoluit* moeſte gehouden worden, maer is anders verſtaen; koomende daer noch by, dat de quitantie hangende de proceduren was gegeeven, als wanneer de Advocaet niet konde weeten, hoe veel even verdient was, of hoe veel ſoude verdient worden, den 7 *Mart.* 1680.

8. 'T is klaer dat deſe *quitantien* van de Crediteurs worden gegeeven ende die zijn daer toe gehouden niet alleen neevens de betalinge, maer ook daer nae.

(d) *l.* 13. §. 10 *ff. d acceptil.* (e) *l* 2 *l.* 15 *ff. Tranſact. Faber lib.* 8. *Cod. tit.* 30. *defin.* 3.

9. En zijn de ſelve den ſchuldenaers noodtſakelijk, weſende niet altoos genoech, dat ſy het inſtrument geſcheurt of doorgeſtreeken konnen vertoonen, by ſoo verre andere *præſumptien* daer tegen mochten zijn: Want ſomtijts den tooner van't inſtrument noch wel bewijs gevergt wort, dat het hem van de Crediteur overgeleevert, of dat 'er betalinge of ackoort gevallen is, immers inſtrument by een derde geſcheurt ofte doorgeſtreeken bevonden, kan niet bevrijden buiten ander bewijs. (f)

10. En ſoo de betalinge by ſtucken geſchiedt is, ſoo is hy gehouden by tellinge van het laeſte gedeelte te geeven generale quitantie, by aldien hy van de voorige parten geene gepaſſeert heeft, want ſulx geſchiedt zijnde ſoude men hem qualik konnen dwingen om een generale quitantie te geeven, en echter by aldien van de laeſte ſomme ſlechts quitantie gepaſſeert was, *met meldinge dat het reſteerende was betaelt*, men ſoude daer uit wel mogen vaſt ſtellen, dat de geheele ſomme voldaen ende betaelt was. (g)

11. Ende ſoo wanneer de Crediteur goetwillig *generale quitantie* geeft, gelijk doorgans geſchiedt, ſoo wort die noyt verder uitgeſtrekt als noopens het geene waer van gehandelt is, ſchoon de woorden ook uitſtreckender mochten weeſen ingeſtelt. *by exempel*, onder een reekeninge van veelderhande poſten mocht ſtaen, dat hier mede alles vereffent was wat tuſſchen partijen uitſtaende was geweeſt, men *ſoude nochtans die quitantie tegens een ander* en ouder ſchuldt met de voorgaende reeckeninge niet gemeens hebbende, geenzins konnen gebruiken. (h)

12. Ook ſoo d'er een generale quitantie gepaſſeert was, niet ſlaende op een ſeekere acte, ſoo ſoude wel alle ſchuldt ouder als die quitantie daer mede gedoodet zijn, maer de houder deſſelfs ſoude door kracht dies geenſins kunnen weigeren de reſtitutie van goedt dat den quiteerenden in eygendom toequam ende by den anderen mochte zijn verbleeven. (i)

13. Dient ook gelet, dat yemant generale *quitantie* paſſeerende, wanneer die niet geſchreeven wordt, op het ſelve papier, daer d'andere quitantien ſtaen, hy alſdan d'oorſaek van de ſchult wel uitdrucke, of liever daer by voege, dat de voorige quitantien hier mede zijn gecaſſeert, want anderzins hy perijkel ſoude konnen loopen, het voorige

(f) *B. Zutph: tit. van Vrydinge art.* 3. 4.
(g) *Faber lib* 4. *Cod. tit.* 4. *defin.* 32.
(h) *Zutph: cap. van quitancie, art.* 7.
(i) *ibid. art.* 8. *arg. l.* 28. §. 4 *ff. de libetat. leg.*

voorige wederomme te moeten uitkeeren, naedemael in het gemein ſoo te rechte wort geoordeelt, dat *als twee quitantien, van een ſomma ende ſchuldt doch verſcheidentlijk gedateert, gevonden worden, alſdan gepræſumeert wordt*, tweemael betaelt te zijn, *ten ware uit het geſchrifte van beyden of een van beyden anders konde geblijken*; gelijk in dit exempel. A. quam twee duiſent guldens uit een Teſtament, nae de doodt van B. te betaelen, ende daer wierden twee quitantien *van verſcheidene tijden* bevonden, elk van duiſent guldens, beyde ook de laeſte in de mont hebbende, *datter noch duiſent guldens ſtonden te beuren* nae de doodt van B. buiten deſe woorden de præſumptie ſoude zijn geweeſt, dat 'er twee duiſent guldens waren betaelt en dat A. niet meer hadde te eyſchen, *weeſende ook alſoo by den Neder-Rechter geoordeelt.* Maer by appel voor den Hove is verſtaen dat beyde quitantien van een ſomma waren, ende datter noch duiſent guldens nae de doodt van B. konden geëyſcht worden, ſoo om de gemelde ſlotreeden van *dat 'er noch duiſent guldens ſtonden te beuren*, ook in de laeſte quitantie; als om dat B noch op den ſelven dach van de laeſte *quitantie* hadde een acte gepaſſeert, dat A. noch duiſent guldens nae ſijn doodt ſoude moeten hebben.

14. Uyt de beſchrijvinge van quijtſcheldinge booven geſtelt, is wel te verſtaen, *dat ſy verſcheelt van belofte van niet te ſullen eyſchen, in 't geheel of binnen ſeekeren tijdt*; want quijtſcheldinge zijnde een verklaringe van bevrijdinge, neemt de ſchuldt onmiddelijk uit de grondt wech ende belofte *van niet te manen* ſtelt voor uit, dat de ſchult noch in weeſen is, en dat ſy moet gedoodt worden door middel van *exceptie*; van welk onderſcheidt op een ander plaetſe geſprooken ſal worden.

XL. KAPITTEL.

Van schult-vernieuwinge ende contrarie wille.

Wat ende hoe meenigerley de schult-vernieuwinge, anders Novatie *zy. Verscheiden effecten nae yder soorte met verklaringe ende exempelen van dien. Dat Contrarie wille wech neemt alleen de schult, die uyt bloote overeenkomste voortkoomt.*

1. VOlgt de derde manier van obligatie t'eyndigen, welke is *schult-vernieuwinge* ofte veranderinge van d'eene obligatie in d'ander: sy wort in rechten tweederley genoomen, *gewillige of nootsakelijke vernieuwinge.*

2. Gewillige geschiedt door consent van partijen, en is wederom tweederley, want sy is of tusschen de selve persoonen of met veranderinge van persoonen; tusschen de selve persoonen, wanneer d'eene verbintenisse in een ander wort verandert, het zy dat partijen blijven in de selve soorte van verbintenisse, dan of sy d'eene soorte met d'ander verwisselen.

3. Het eerste geschiedt, wanneer yemant een obligatie hebbende tot laste van een ander, een nieuwe brief behelsende een nieuwe verbintenisse daer van neemt; *eygentlijk is dat geen vernieuwinge van schuldt, maer van brief.* Evenwel konnen andere Crediteuren die later van tijt zijn als d'oudste briet, ende ouder als de laeste, zeggen dat sy nu moeten voorgaen nae ordere des tijts *d' oude brief zijnde vernietight.* het welke een waer effect van schuldtvernieuwinge soude zijn, en wort ook sulke veranderinge van instrumenten in de Wetten wel *novatie* genoemt: (a) ook soude de schuldenaer konnen zeggen, dat hy niet behoefde te betalen de renten te vooren verscheenen ende noch onbetaelt; een borge ter voorige obligatie gestelt, soude bevrijdt zijn, als mede de hypoteeken, die met wille van den schuldenaer in de tweede brief uiet wederom mochten uitgedrukt zijn geweest, *want dit alle zijn effecten van gewillige schult-vernieuwinge.* (b)

4. Maer

(a) *l.* 57. *ff de Administr. Tut. l.* 43. *d. solution.*

(b) *l.* 8. *l.* 15. *l.* 18. *l.* 27. *l.* 29. *ff. d. Novation.*

4. Maer de Keyſer *Juſtinianus* heeft een Wet gemaekt, (c) dat *novatie* niet ſal werden verſtaen geſchiedt te zijn, als wanneer ſulx by partijen is verſprooken ende uitgedrukt, 't welk is waer, ſoo wanneer de Crediteur de voorige obligatie noch kan toonen, maer indien hy ſe overgeleevert of vernietigt heeft, ſoo *kan't niet anders zijn*, als dat hy alleen uit het laeſte inſtrument aenſpraek kan maken.

5. De ſoorte van obligatie wordt verandert, als wy, by exempel van het geene ik u ſchuldig ben, uit *koop*, uit *huir*, uit *ſententie*, een obligatie maken ende ik u beloove dat geldt over een jaer te betalen met d'intereſſe, waer mede gy my bevrijdt ende quiteerende van de voorige verbinteniſſe uit huir, koop, ofte ſententie, ſoo iſſer ſchuldtvernieuwinge; ende gy hebt geen meer actie uit koop, huir, ofte ſententie, maer uit de laeſte ſtipulatie ofte toeſegginge. (d)

6. End' in deſen gevalle ſoude ook geen vernieuwinge verſtaen worden, by aldien in de laeſte acte niet en ſtonde, dat de ſchuldenaer wegens d'eerſte verbinteniſſe was *gequiteert* ende vry gekent. (e)

7. Volgt d'andere ſoorte van vernieuwinge[8], *met verandering van perſoon*, welke veranderinge genaemt wordt *delegatie*, te weeten, als de ſchuldenaer in plaetſe van hem, een ander Debiteur tot genoegen van de Crediteur koomt ſtellen, invoegen de nieuwe ſchuldenaer belofte doet, en acte paſſeert van de ſchuldt des anderen in plaetſe van dien op zich te neemen, en die te ſullen betalen, *mits de Crediteur het ſelve ook aenneeme*, en dient tot meerder ſeekerheit daer wel by te koomen, bevrijdinge ende quijteeringe van den eerſten debiteur, om dat anders lichtelijk ſoude konnen getwijvelt worden, of de nieuwe aenneemer zich als borge of als eenige ſchuldenaer hadde verbonden. (f)

8. Evenwel indien de verbinteniſſe van de nieuwe aenneemer duidelijk *als vooren* geſtelt is, ende de Crediteur ſulx heeft toegeſtemt, ſoo is'er vernieuwinge, ſonder dat men *precijſelijk* kan ſtaen op *ſtipulatien*, die heedenſdaegs op de Roomſe wijſe niet meer in gebruik zijn, maer is genoech, dat de Crediteur te vreeden is ende aenneemt de verbinteniſſe van de nieuwe Debitenr, in plaetſe van den eerſten; *want ſulx moeſte zijn uitgedrukt, anders ſoude het voor borgtochte konnen worden aengezien.* (g)

9. Soodanige vernieuwinge is, als een Landtheer in plaetſe van ſijn

(c) *l. ult. C. d. novation.* (d) *l. 6. C. d. Reb. cred.* (e) *Faber lib. 8. Cod. tit. 30. d. nov. def. 11.* (f) *§. 3. I. Quib. mod. toll. obl. l. 11. ff. d. novation. l. 4 d. cond. dat. cauſ. non ſec. Vid. Zutph: tit. van novatie, art. 2 &c.* (g) *Ziet Zutph. tit. 14. delegatie art. 1. 4.*

oude meijer een nieuwen aenneemt, op de selve conditien ende voor de selve jaren als met de eerste meijer waren vastgestelt, *schoon de oude meijer sijn recht van huiringe op den anderen heeft overgedragen*; hoedanige overdrachte sonder of met consent van de Landtheer geen vernieuwinge noch bevrijdinge van d'eerste kan maken, ten zy de Landtheer het huir-contract met den tweeden huirsman *vernieuwe*, hem aenneemende voor sijn meijer, ende noch meer, indien hy daer voor yets geniet, alhoewel d'aenneeminge ende nieuwe *stipulatie* van inhuiringe genoeg is tot *novatie*; by gevolge, soo is de eerste huirder in sulk een gevalle niet gehouden de huiren, waer van de ander in gebreeke is, op te leggen. ende de tweede meijer gecondemneert zijnde, kan het goedt van d'eerste daer voor niet verstaen worden *verhypoteceert* ende *executabel* te zijn. Voor Vastelavont 1680. is diergelijke sake afgedaen, tusschen *Ate Jacobs in qualiteit*, als Curator over de kinderen van *Tjepke Tjepkes Requirant*, tegens de *Notaris P. W.* als gelastigde van de vrou *V. &c. Requireerde*, Tjepke Tjepkes hadde een Sate Landts gehuirt van d'Heer van U. voor 18 jaren, *met beding dat hy de huir op een ander soude mogen overdragen*, op de selve conditien, gelijk hy gedaen heeft op eenen *Paulus Eemes*, dien hy ook het huis op de landen staende ende hem toebehoorende verkochte: d'Heer van U. neemt desen nieuwen huirder aen by acte daer van gemaekt op de selve conditien ende verbant als het oude huir-contract met *Tjepke Tiepkes* gemaekt, luide, mede genietende het geschenk in cas van overdrachte gestipuleert. *Paulus Eemes* niet betalende de volle koopschat van de gekochte huisinge ende overdrachte, soo tast *Tjepke Tjepkes* uit kracht van sijn *Reversael* het verkochte huis wederom aen ende bezit het; De Landtheer mede geen huir krijgende bekoomt *condemnatie* op *Paulus Eemes*, met byvoeginge, dat het huis op de Landen staende daer voor was verbonden ende *executabel*, Dies hy de *executie* op het huis nu wederom van *Tjepke Tjepkes* kinderen bezeeten *dirigeert*; die daer tegen eysch neemen, dat hy van de executie op de selve huisinge sal moeten afstaen, als waer op sy hebben *beter* ende recht van *detentie* voor alle Crediteuren der koopers. de Landtheer sustineerde, dat het huis noch aen hem verbonden was, uit krachte van het eerste huir-contract by *Tjepke* aengegaen. Maer 't is verstaen, dat 'er *novatie* van huiringe was geschiedt, ende dat de oude huirder niet gehouden zijnde om de huiren van *Paulus Eemes* te betalen, sijn goedt of daer op hy beeter recht hadde, ook daer voor niet was verbonden, maer dat door de *novatie* de voorgaende *hypoteeke* des Landtheers wechgenoomen was.

10. De

10. De nieuwe ſchuldenaer kan ook geenzins eyſchen, dat de oude debiteur eerſt ſoude moeten uitgeſchuddet worden, eer hy ſoude behoeven te betalen, alſoo de oude ſchuldt vernietigt is. End' is dit recht wel ſeeker, maer dient allenthalven gelet, of 'er waerlijk ſchultvernieuwinge of een ſoorte van borgtochte aengegaen is, De Secretaris J. S. hadde aengenoomen om tot allen tijden ende vermaen te betalen 2000 guldens, die d' Heer Overſte S. ſchuldig was, mits genietende ceſſie van de *Crediteur* op voorſſ. *obligatie*. De kinderen van J. S. of een kintskint van die, daerover aengeſprooken zijnde, wilden, dat de Crediteur eerſt ſijn verhael ſoude neemen op de boedel van S.; Ende ſcheen ten eerſten aenzien dat dit ſijn reeden hadde; maer de ſake wel ingezien zijnde bleek, dat J. S. geen borge maer een nieuwe ſchuldenaer was geworden; ende alſoo onmiddelijk ſelf moeſte betalen, *Dirk Sybes Andringa, contra Bruno van Noll in qualiteit, voor de Hontsdagen* 1681.

11. Delegatie dan wettelijk en duidelijk zijnde geſchiedt, ſoo is d' eerſte Schuldenaer ten vollen bevrijdt van de ſchuldt, even als of hy noit ſchuldig ware geweeſt, want *delegatie heeft kracht van betalinge* zeggen de Wetten, waer uit volgt, dat ingevalle de nieuwe debiteur nae gedane delegatie mochte worden onmachtig om te betalen, ſy deſweegen geen weder-aenſpraek op den eerſten debiteur kan maken, (h) *ten ware bedroch daer onder hadde geſpeelt*, ofte bedongen was, dat het ſoude geſchieden *ſonder prejudicie* der voorgaende hypoteeken; want hoewel dat bedingſt ſchijnt te ſtrijden met den handel van partijen, ſoo moet echter het bedingſt gevolgt worden, ende is ſoo geweeſen *in de ſake van Suffridus Nijenhuis ceſſie hebbende van Botte Hantjes Requirant, contra de weduwe en erfgenamen van Jan Gerbens, den* 20. *Maert* 1641. *Nauta.*

12. Vervolgens kan ook de nieuwe debiteur niet gebruiken ſoodanige weeren end' *exceptien*, als hy tegens den eerſten Crediteur, van wien hy *gedelegeert* is, en wiens ſchuldenaer hy te vooren was, hadde konnen gebruiken, ſelf niet het middel van verlijckinge ofte *compenſatie*. (i)

13. Zegge, *wiens debiteur hy te vooren was*; eenige willen dat niemant anders kan worden *gedelegeert*, of hy moet ſchuldenaer zijn van den eerſten debiteur, (k) maer dit vinde in Rechten niet, en is geen reeden,

(h) *l.* 37. §. 4. *ff. de oper. libert.* (i) *Althuſius dicæol. lib.* 2. *cap.* 19. *num.* 40. *Zutph. tit. voorſ. art.* 2. 5. 11. *Dix ad tit. ff. de Novat. mult.* (k) *ziet Zutphen tit. voorſ. art.* 3.

reeden, waerom mijn vriendt die my niet schuldig is met consent van den Crediteur mijn schuldt niet soude konnen overneemen tot mijnder bevrijdinge.

14. Maer dit is waer, dat geen debiteur kan werden gedelegeert als met sijn wille, want als ik het tegens sijn dank wil doen soo moet ik *cessie* geven aen mijn *Crediteur*, uit kracht van welke mijn schuldenaer door hem kan worden aengesprooken. (l)

15. Aenwijsinge, gemeenlijk *assignatie* genoemt, die de schuldenaer geeft aen sijn Crediteur, om van yemant gelt t'ontfangen, is niet als lastgeevinge en maekt geen schult-vernieuwinge, (m) ende verscheelt niet veel hier van soodanige *delegatie*, neffens welke d'eerste schuldenaer aenneemt voor de betalinge van de nieuwe debiteur in te staen, indien hy op sijn tijdt niet en voldoet, desweegen hy ook in dien gevalle niet en kan gebruiken het beneficie van ordre, ofte van discussie, dat anders aen geen borgen geweigert wort. (n)

16. d'Effecten der *delegatie* en van alle gewillige schult-vernieuwinge zijn, bevrijdinge van d'eerste schuldt, wechneeminge van borgtochten, panden, en hypoteeken, soo verre die niet wederom zijn vernieuwt, stuttinge van *mora*, dat is, verzuim van betalinge ende loop van interessen. (o)

17. Is noch overig de nootsakelijke schult-vernieuwinge, welke geschiedt door *eysch en antwoort* in rechte gedaen, gemeinelijk *litis contestatie*, en heeft dese soorte wel de naem van schult-vernieuwinge, maer niet de selve daedt en effect, want de eygenschap van de voorgaende verbinteniss wort door eysch en antwoort niet wechgenoomen, maer sy houdt haer voordeelen ende rechten die sy van te vooren hadde; de name dan van schult-vernieuwinge koomt desweegen, dat met eysch en antwoort *een nieuwe verbinteniss by d'andere gevoegt wort, hier in bestaende, dat partijen met elkanderen schijnen over een te koomen om te voldoen het geene de Rechter sal wijsen.* (p)

18. Door kracht van welke verbinteniss, oneygentlijk soo genoemt, d'oorspronkelijke actie nieuwe hoedanigheden krijgt, als te weten, dat sy in 't eerst en in sich self, voor een tijdt zijnde, *wort geduirsaem*, dat sy in haer self niet konnende tot de erfgenamen overgaen, *nu ook tegen d'erfgenamen geldt*, en diergelijke meer, waer van *op sijn plaetse breeder sal worden gesprooken.*

19. Tot

(l) *Althusius d. loc.* (m) *De Groot Inleiding. 3. boek 44 deel. in f. l. 4. ff. d. manum.* (n) *Carpzov. definit. forens part. 2. constit. 18. def. 5. Zutph. tit. voors. art. 8.* (o) *l. 8 l. 15. l. 18. l. 29 l. 27. ff d. novation.* (p) *d. l. 29. l. 2. C. d. judic. l. 8. §. 3. d. fidejuss. l. 14. §. 3. d. pignor. l. 86 & seqq. d. R l.*

19. Tot een exempel kan ondertuſſchen dienen d'actie van woordelijke injurie, die met een jaer of eerder met verſterven te niete gaet, maer eyſch en antwoort ſijnde geſchiedt, ſoo duirtſe niet alleenig over het jaer, maer ſy wort ook ſoo wel tegen den erfgenaem, als tegen den overleedenen vervolgt, (q) en dit zijn de reedenen, ende effecten waar door ſchult-vernieuwinge by eyſch en antwoort geſchiedt. ende wort ſy *nootſakelijk* genoemt, om dat yemant ook tegens ſijnen dank tot antwoort in rechte kan worden gebracht.

20. Volgt het vierde middel om verbinteniſſen te vernietigen, het welke is *contrarije wille*, (r) waer door het geene door bloote overeenſtemminge tuſſchen partijen is verhandelt wort gebrooken ende herdaen, weshalven *de Groot* aen dit middel de name geeft van *handel-braek*.

21. Maer dit raekt alleen de verbinteniſſen die uit bloote overeenkomſten beſtaen; *ſoo verre ſy metter daedt noch niet in 't geheel of ten deele zijn vervult*: in contracten die in ſaeks leeveringe en in geſchrifte beſtaen, kan dit geen plaetſe hebben, om dat in deſelve moet herdaen worden alles wat te vooren is gedaen, 't welk met bloote wille niet kan geſchieden, en is dat mede te verſtaen van koop, huir en andere contracten die niet als overeenkoominge hebben, *wanneer partijen yets werkelijks hebben gedaen*, want ook alſdan herdoeninge moet geſchieden, en daerom heeft *de Groot* het woort van *handel-braek* willen gebruiken, om dat het op het een en het ander ſoude paſſen, wy hebben den Keyſer gevolgt, die lichtelijk in rechten ſin konde uitgelegt worden.

22. Wanneer de verklaringe van de wille niet meer als aen een kant geſchiedt is, ſoo kan ſy door *contrarie* verklaringe van die alleen ook worden vernietigt, alſoo de ander noch geen recht heeft ſoo lang' hy de verbinteniſſe niet heeft voltrocken; ende moet dat ook verſtaen worden van *preſentatien* of verklaringe voor Rechte gedaen, dat ſy wederroepen konnen worden ſoo lange ſy by d'andere niet aengenoomen zijn, ende is ſoo by den Hove verſtaen in de ſake van *B. F. cum ſoc. contra F. H. van D.* ofte ſijn Crediteuren. d'eerſte hadden een præſentatie gedaen, om tot ſcheidinge te komen voor Commiſſaris van den Hove, waer op de andere aengenoomen hadden hare verklaringe te ſullen doen binnen drie dagen; De eerſte bevindende, dat haer die *præſentatie* ſchadelijk was, herroepen de ſelve ende lieten het aen partijen *inſinueeren*, die echter de *præſentatie* binnen de drie dagen by

(q) §. pen. Inſt. d. tempor. & perp. act. (r) §. ult. Inſt. quib. modo toll. oblig.

verbael voor den ſelven *Commiſſaris* aennamen ende daer op *inſiſteerden*. Is verſtaen, dat de aenneeminge nul ende van geener weerden was by appoinctemente gegeeven, den 7. October 1679. hoewel ook daer by quam, dat de Crediteuren eerſt de opkondinge hadden aengenoomen ende daer nae by verbael in tegendeel inſiſteerden.

23. Het gebeurt echter wel, dat yemant hem aen ſijn kant alleene vaſt maekt ende de andere ſijn keur geeft, maer dat moet duidelijk alſoo uitgedrukt zijn; anders wil de reeden van rechte, *dat'er geen verbinteniſſe valt, als door overeenkoominge van beide partijen.*

XLI. KAPITTEL.

Van ſchult-vermenginge ende verlijckinge.

Wanneer ſchult-vermenginge geſchiedt ende gebruik van dien. Wat verlijckinge anders Compenſatie zy, in wat handelingen ende ſaken die geſchiedt. Wat hy verſcheelt van reconventie. Ende by wien, tegens welke deſe beide konnen gebruikt worden. &c.

1. HEt vijfde middel om verbinteniſſen te vernietigen, is *ſchult-vermenginge*, anders *confuſie* in het latijn, welke is een *t'zamenkomſte van't recht om ſchult t'eyſchen en te betalen op een perſoon*, ende geſchiedt wanneer de ſchuldenaer erfgenaem wort van ſijn Crediteur, *ende in tegendeel als de Crediteur erfgenaem wort van ſijn ſchuldenaer*, mits welke nootſakelijk de ſchuldt verdwijnt, om dat het niet weſen kan, dat yemant *Debiteur* ende *Crediteur* van hem ſelve ſoude zijn, vervolgens indien de ſucceſſie van een gedeelte geſchiedt, ſoo heeft ook de confuſie geen wijdere kracht. (a)

2. Uit de vernietinge des ſchults volgt ook, dat borgen ende verpandingen zijnde aenhangſels der ſelver obligatien, wechgenoomen worden, maer echter kan het gebeuren, dat een Crediteur erfgenaem van ſijn Debiteur ſijnde geworden de hypotekaire actie tegens een derde noch wel kan aenſtellen. (b)

3. Gelijk mede, wanneer een Crediteur wort erfgenaem van ſijn debiteurs borge, ſoo wort wel de borge bevrijdt, maer de principale debiteur

(a) *l. 75. ff. d. ſolut.* (b) *ziet Zutph. tit. van confuſie art. 8.*

debiteur blijft niettemin verbonden; beide wordense bevrijdt als de crediteur erfgenaem wort van sijn schuldenaer, *want borgtochte is een aenhangsel van de schult ende niet de schult van borgtochte*, (c) het selve moet ook geschieden noopens de borgtochte, wanneer de schuldenaer erfgenaem wort van de borge, of de borge van de schuldenaer, want niemant sijn eygen borge kan zijn; hoewel eenig subtijl onderscheidt tusschen dese beide gevallen kan gemaekt worden, soo moet het echter op een uitkoomen. (d)

4. Een crediteur erfgenaem wordende van een der schuldgenooten die beide voor 't geheel verbonden zijn, soo wort wel de verbintenisse voor de persoon des erflaters ende sijn borgen vernietigt, maer d'andere schult-genoot blijft voor sijn persoon verbonden, om dat *confusie* geen eygentlijke kracht van betalinge en heeft, maer sy vernietigt alleenlijk de verbintenisse, *door dit gevolg, dat twee persoonen in een smeltende het onderling recht dat tusschen die beide persoonen was, verdwijnt*, maer dit gevolg strekt sich niet verder als die persoonen, niet met hare aenhangsels van borgen ende panden; nu is het kennelijk dat d'eene schult-genoot geen aenhangsel is van d'ander, maer dat yder op hem selve staet ende bysonderlijk verbonden is. (e)

5. Een crediteur erfgenaem zijnde gemaekt van sijn schuldenaer, ende belast d'erveniſſe over de hant weder over te geven aen een ander, doet wel, indien hy voor het aengaen der erveniſſe *cautie*, dat is, seeckerheit eyscht voor het behouden van sijn schult, maer gedwongen zijnde tot het aengaen, *waer van elders gesprooken is*, kan hem sulks evenwel geen schade toebrengen, edoch soo hy d'erveniſſe vrywillig heeft aengegaen, soo verdwijnt sijn actie wel, maer d'erveniſſe weder by hem overgegeeven zijnde aen den tweeden erfgenaem, soo moet hem echter sijn schult geworden. (f)

6. Wanneer ook een erfgenaem *inventaris* heeft gemaekt, soo is gezegt op sijn plaetse dat 'er geen schult-vermenginge valt, maer dat des erfgenaems actien blijven in haer geheel door *beneficie van het inventaris*. (g)

7. Volgt het zesste middel, te weten, verlijckinge of anders *compensatie*, welke niet anders is *als een doodinge van des eenen schult tegen*

(c) *l* 21. §. 3 *& ult l* 71. *in f. pr. ff. d fidejuſſ Zutph. tit. voorſ. art* 2. (d) *l.* 5. *& l.* 21. § *pen. ff. d fidejuſſ l.* 38. § *ult. l* 93 § *pen. & ult. ff. d ſolution.* (e) *Vid. Wiſſemb. ad tit. d. ſolution theſ.* 18. *Zutph. tit voorſ. art.* 5. (f) *l.* 4. *l.* 59 *ff ad Sc. Treb l* 80 *ff. d. Sc. Trebell. Wiſſemb. ad tit ff d. ſolut. theſ.* 17. (g) *l. ult. §. in computatione C. d. jur. delib.*

des anderen ſchult, ſoo verre die met elkanderen overeenkoomen, ende geſchiedt die doodinge ſomtijts in't geheel, ſomtijts voor een gedeelte; in het geheel als de ſchult van d'eene ſoo groot is als d'ander, ende ten deele, wanneer d'eene minder is.

8. Deſe doodinge geſchiedt *ipſo jure*, dat is, onmiddelijk door kracht der wet, niet dat *compenſatie* ſoude konnen geſchieden ſonder in rechte opgeworpen te worden, maer om dat ſy kracht heeft en deugt doet eer het daer toe koomt, jae van den eerſten ogenblik af dat de ſchult van d'andere zijde is opgeleidt geweeſt, by exempel, A is ſchuldig geworden aen B op Mey 1680. duiſent guldens onder behoorlijke intereſſen, ſes maenden daer nae is B wederom ſchuldig geworden vijf hondert guldens aen A ſonder intereſſen, Mey 1681 ſpreekt B om ſijn duiſent guldens onder *deductie* van vijf hondert guldens die hy wederom ſchuldig kent te zijn, mits genietende renten van duiſent gulden, om dat de 500 guldens die A wederkoomen, renteloos zijn, maer A behoeft niet langer renten te hoeden op 1000 guldens als tot ſes maenden en zedert voor vijf hondert guldens, om dat ſijn ſchult ſoo renteloos als ſy was, heeft gedoot effen ſoo veel van B ſijn kapitael, *'t welk dan voor de helfte gedoot ſijnde konde van dien tijdt af geen intereſſen winnen.* (h)

9. Uit deſe onmiddelijke wijſe van *compenſatie* blijkt genoegſaem, wat ſaken het moeten zijn, die vergeleeken ende *gecompenſeert* konnen worden; te weten, alſulke waer van d'eene met d'ander ſonder eenige ongelijkheit terſtont kan worden gewiſſelt ende die in elkanders plaetſe konnen ſtaen: het welke niet kan geſchieden, *als van ſaken die in getal, mate ende gewichte beſtaen, ook van eenerley ſoorte ende hoedanigheit zijn*; als wijn met wijn, koorn met koorn, oly met oly, ende te weten, franſche met franſche wijn ende niet met rijnſche; kortelijk, ſoo dikwils tuſſchen de ſaken die men wederzijdts ſchuldig is een volkoomene gelijkheit bevonden wort, anders ſpreekt het van ſelf, dat'er geen verlijckinge door onmiddelijke kracht der Wet kan geſchieden, maer dat'er menſchen keur of Rechters taxatie plaetſe moet hebben; Invoegen de *compenſatie* ſchier anders niet kan geſchieden, als daer wederzijdts gelt in ſchult is, of eenerley ſaek in't generael, gelijk of twee elkanderen een peert, os, of ſchaep, of ook eenerley feit ſchuldig waren. Want in andere dingen *ſelf die getelt, gemeeten ende gewoogen worden*, is doorgaens onderſcheidt. (i)

10. Veel

(h) *l. 11. ff. d. compenſ. l. 4. l. 21. eod. tit. §. 30. Inſt. de Actionib.* (i) *l. 2. §. 1. ff. de reb. cred. Zutph. tit. van Compenſatie art. 3.*

10. Veel min kan verlijckinge vallen in andere tilbare of ontilbare ſtucken goedts, *al waren ſe van een ſorteeringe*; want noit het eene peert of d'eene koe, ſoo wel met de ander' overeenkoomt, of daer is yets of ander onderſcheidt: alhoewel de Rechten leeren, dat ook in aenſpraken op het goedt, als mede van leeninge, van pant-geevinge ende diergelijke *Compenſatie* valt; weſende ſulx niet ander te verſtaen als wanneer in de ſelve actien geſprooken wort tot vergoedinge van ſchade door ondergang ofte verergeringe van het goedt veroorſaekt; hoedanige eyſch in gelde beſtaet, immers daer op uit koomt; op die getaxeerde penningen valt Compenſatie, maer niet op de ſtucken goedts, daer over de queſtie oorſpronkelijk is gemaekt. (k)

11. De onmiddelijke verlijckinge wil ook, dat de ſchult beiderzijds liquijd ende ontwijvelbaer zy, (l) want anders moeten 'er menſchen over gaer, om de *illiquiditeit* ende onſeekerheit wech te neemen, 't welke nochtans ſoo niet is te verſtaen, dat door alle tegenſpreekinge die een onwillig ſchuldenaer ſoude mogen maken, de ſchult terſtont illiquijd ſoude worden, als maer de Rechter ſonder veel onderſoeks de ſake kan afdoen. (m) anders ſoo lange de ſake is onder Proçes valt'er geen Compenſatie, ſchoon 'er al ſententie van mochte gevallen zijn, als daer van geappelleert of reſtitutie verſocht is. (n)

12. Kan illiquijde ſchult niet worden gecompenſeert, *gelijk gezegt is*, ſoo heeft ſy ook de kracht van ſchult-doodinge niet nae gedane *liquidatie*, en dienſvolgens ingevalle partijen ſchult met intereſſen hebben, ſoo houden die haren cours tot aen de gemaekte liquidatie toe, ende worden niet gereekent opgehouden te hebben, van die tijt af, dat naderhant bevonden is de crediteur wederom ſchuldig te zijn geweeſt, *maer het effect van compenſatie wort genoomen van de tijt af, dat ſy nae rechten heeft konnen effect hebben*; te weten, als de ſchult van d'andere kant liquijd was. (o)

13. Voorts is 'er geen onderſcheit uit wat oorſake de geltſchulden voortkoomen, *ſchoon ſy niet hadden konnen worden geëyſcht nae ſtrengheit der Wetten*, gelijk daer is het geene men uit natuirlijk recht alleen is ſchuldig, als maer d'eygenſte natuirlijke reeden niet en leert dat de ſchult niet behoort goedt gedaen te worden, of dat de Wet die niet ganſchelijk verbiedt, waer van hier boven gehandelt is. ook dat men op dach of onder conditie ſchuldig is, leert de reeden, dat voor den tijt niet kan worden gecompenſeert, maer heeft de eyſcher brieven

(k) *d.* § 30. *I. de Action.* (l) *l. ult. C. de Compenſat.* (m) *l.* 8. *ff. de compenſat.* (n) *Fab. ad tit. C. de Compenſ. def.* 10. (o) *d. l. ult.*

van respijt, op het geene hy my schuldig is, dat belet de compensatie niet. (p)

14. Anders wy hebben gezegt dat allerhande schulden tot dese verlijkinge behooren, self ook die uit misdaden komen, te weten, als het penning-schult is, want misdaden self dooden elkanderen niet, of het moeten kleyne fauten en injurien zijn, die elkander tegengeworpen wordende verdwijnen, soo verre sy gelijk zijn; *maer groove misdaden waer van de straffe publijcq is, moeten wederzijdts haer straffe draegen en uitstaen.* (q)

15. Daer is ook niet aen geleegen, of de schult *publijk of particulier is*, want de billijkheit van verlijckinge soo groot is, dat geen Stadt of Landt haer de selve kan ontrecken, *en evenwel heeft de gemeine noodt of nut eenige uitneemingen ingevoert*, als ten aenzien van tollen en schattingen, van gelt by Stadt of Landt op maent gelt aen yemant gedaen, van eetwaren en van alderhande ammonitie, die, of waer voor men aen het Landt is schuldig, van onderhout dat men aen Stadts armen, wees- of andere huisen ende persoonen geven moet, van legaten of fideïcommissen die aen Stadt of Landt betaelt moeten worden, en eyndelijk in penningen die door vaste ordre tot seekere gebruiken moeten bekeert worden. (r)

16. Vergelijkinge kan gebruikt worden *by een yder tegens een yder*, al hadde hy geswooren dat hy betalen soude, wel te weeten elk compenseert sijn eygen schuldt, ende niet eenes anders, (selfs niet een Momber het geene sijn wees koomt) ten zy uyt last van den eygenaer, uit welke reeden ook een borge compenseert, het geene den principalen schuldenaer koomt van den Crediteur, die de borge moeyt; (s) behalven dat ook een zoon in vaders macht zijnde, mag compenseeren het geene d'eyscher aen sijn vader schuldig is, mits *de rato caverende*, te weeten, dat de vader het voor goedt sal keuren. (t)

17. Een Procureur of last-hebber in eygene saken, gemeinelijk *cessionarius*, wordende gestut met reconventie, mach daer tegen wederom compensatie gebruiken, van het geene den lastgeever ofte cedent uit andere oorsaken competeerde, van gelijken hy moet compensatie lijden van 't geene den schuldenaer koomt, uit cesie van sijn eyschers Crediteur, als ook van het geene de cedent wederom aen den Debiteur

(p) *l 6 ff. de compensat. l. 7. eod. Fab cod. 1. 9 13.* (q) *l. 10. §. 2. d tit. l. 36 ff. d. dol. l. ult. §. 5. ff. d. eo per quem fact. er. l. 13. § 5. ff. ad l. Iul. d. adult.* (r) *l. 20. d. t. l 2. C eod. ibique gloss.* (s) *l. 2 eod. l. 22. d. statu lib. l. 23. eod. Zutph: tit. vors. art. 5 12 16. 22* (t) *l. 9 §. 1. ff. eod.*

teur ſchuldig is geweeſt, ten tijde der ceſſie, (u) want *dewijl compenſatie door de wet onmiddelijk geſchiedt ſoo is het klaer, dat op den oogenblik van de ceſſie, de ſchuldt vermindert was met het geene de cedent wederom aen den Debiteur ſchuldig was*, ſonder dat alhier gelden kan het onderſcheidt, of de *cedent* betalen kan of niet, noch ook van nootſakelijke ofte gewillige ceſſie, *gelijk wy voor deſen uit Sande* geleert hebben, hoewel hy anders ſchijnt te ſpreeken in het *derde boek tit. 17. defin. 5.* alwaer hy van de *reconventie* beſluit maekt tot *compenſatie*, 't welk echter niet aengaet, om dat reconventie is een rauwe actie, welke de ceſſionaris niet behoeft te ſtaen, als hy d'aenſpraek uyt ſijn eygen name doet, om dat hy hem niet en raekt, maer de perſoon van de *cedent*, daer in tegendeel de compenſatie ſijn gecedeerde ſchuldt door kracht van de Wet treft ende vermindert; den ſchuldenaer roert het niet, of de ceſſie nootſakelijk is geweeſt of niet, 't is hem genoech datter niet meer heeft konnen werden gecedeert als hy ſchuldig was, ende is ſoo by den Hove verſtaen in de ſake van de Heere V. A. *contra Klaes Tjeerdts*, 1679. *voor Alderheyligen.* de Heer Impetrant hadde in betalinge moeten neemen, ſeeker reverſael, konnende anders niet geraken aen ſijn *competentie*, en heeft echter moeten lijden compenſatie, van het geene de cedent aen den kooper ten tijde der ceſſie ſchuldig was, jae ook wat hy nae de ceſſie ſchuldig was geworden, om dat de ceſſie niet en was aen de kooper geinſinueert, ende ſoo lange ſulx niet geſchiedt was, mochte de kooper aen den cedent betalen, *gelijk hier boven gezegt is*; by gevolge hadde ook de compenſatie die kracht van de betalinge heeft, ſoo lange plaets: t'is waer dat *Sande* in de voorſchreeven *definitie*, de nootſakelijke ceſſie een ander exempel geeft, te weeten, van erfgenamen die in de ſcheidinge malkanderen moeten cedeeren, maer dat geeft geen veranderinge, of de nootſakelijkheit by den cedent of by den ceſſionaris is, om dat in allen gevalle geen meer ſchuldt kan gecedeert worden als 'er in der daet is.

19. Of het d'eerſte cedent of de tweede is, die wederom aen den Debiteur tegen wien hy d'actie gecedeert heeft, ſchuldig was, kan niet aen geleegen zijn. (w)

20. Self ook een Crediteur hypotecaire actie makende, op het geene een derde aen ſijn debiteur ſchuldig is, moet lijden, dat die derde ſchuldenaer compenſeere, dat hem weder van des eyſchers Debiteur die ſijn Crediteur was, competeert, om reeden als vooren, dewijl op den ſelven oogenblik als de weederſchuldt gebooren is geweeſt, ook de ver-

min-

(u) *l.* 18. *in princ: eod: Zutph: tit:. voorſ: art:* 7. 8. (w) *Sand:* 3. 17. 2.

minderinge door kracht van compenſatie gebooren wierde, zijn de woorden van Sande *tit. voorſ. def. 4. op 't laeſte.* Welke reeden dan ook behoorde plaetſe te hebben in het geene te vooren gezegt is, *tegen de meininge van Sande*, ſoo het ſchijnt.

21. Buiten deſe ende diergelijke exempelen behoeft niemant *compenſatie* te lijden, van het geene hy aen een derde ſchuldig is, *ſchoon die derde voor de ſchuldenaer intervenieerde.* By exemp: Ik ſpreek u aen om betalinge van duiſent guldens, gy maekt een ander op die ik even ſoo veel ſchuldig ben, die voor u intervenieert ende my de compenſatie tegenwerpt; gy wort aen my, dies ongeacht, gecondemneert, indien ik de compenſatie van ſelve niet anneeme. (x) ende ſoo is by den Hove geweeſen tuſſchen *Jeip Jeips cum uxore Impetranten ende excipienten, ende Anne Hantjes intervenierende voor Mierk Mierks cum ux. Gedaegden ende excipieerden* den 19 Martij 1636. wederom ſoo *tuſſchen Johannes Hijlkes Impetrant en excipient*, ende Jan Claeſſen Chirurgijn op de Joure intercedeerende voor Hans Tjebbes cum ux. *Nauta.*

22. Het verſtaet zich, dat *compenſatie* eenmael gebruikt zijnde niet meer nut kan doen, tegens een ander eyſch, het zy dat ſy toegelaten ofte verworpen is, maer wel als ſy ſtilſwijgende by den rechter is verby gegaen, jae ook als het geackordeert is, dat ſy tegens eenen ſeekeren eyſch ſal dienen, ſoo kan ſy neevens een ander ſake niet gebruikt worden, maer noch hangende in een ſake, kan ſy wel in een ander ſake worden opgeworpen. (y)

23. Als ook de betalinge niet meer geſchieden kan aen den Crediteur, ſoo volgt mede dat compenſatie geen meer kracht heeft; gelijk wanneer de Crediteur *abandon* van ſijn goederen heeft gedaen, *of als de Crediteuren poſſeſſie daer van bekoomen hebben.*

24. In alderhande contracten en ſaken heeft *compenſatie* plaets, behalven in bewaergeevinge ende in herſtellinge van geinvadeert goet dat is, buiten kenniſſe des eygenaers ingenoomen, te weeten, met dien ſin, dat de herſtellinge van gerooft ingenoomen goedt, of dat in bewaringe is gegeeven, in geenerleije wijſe kan worden geweigert, of uitgeſtelt, ſelfs niet ſoo het ſchijnt, om koſten aen het goedt gedaen, welke anders reeden van inhoudinge geeven, *maer ſoude daer voor echter cautie konnen werden geëyſcht.* (z)

25. Eyndelijk de ſchuldenaer vergeeten hebbende tegen den eyſch van

(x) *l.* 18. §. 1. *ff. de compenſat. l.* 16. *in pr. eod.* 3. 17. 1. *l.* 8 *ff eod. Zutph: tit. voorſ. art* 8. *en* 24. *d. l. pen. in fin. cum authent ſeq. C. depoſiti.*

(y) *l.* 7. §. 1. *l.* 13. *præd. tit. Sande*

(z) *l pen. & ult. C. d. compenſat.*

van de Crediteur in tijts *compenſatie* te gebruiken, wort niet belet, om ſelfs nae de *ſententie* die voor te werpen tegen de executie, ſoo verre de weederſchult door geſchrifte kan terſtont beweeſen worden, maer niet als nieuwe *informatien* ſouden moeten vallen, ende ſulx om dat het geen *exceptie* en is, die in het proces ſoude moeten worden bygebragt, maer de ſchult van ſelve doodt, *alhoewel ſe by manier van exceptie doorgaens wort opgeſtelt.* (a)

26. Sy heeft ook gemeinſchap met de *Reconventie*, ſulx die beyde in rechte bekent zijn met de name van *wedereyſch.* (b) Maer het verſchil is echter merkelijk; want *Reconventie* is van alderhande ſchult, wijn tegen koorn, gelt tegen beiden, peert tegen koe, ſaak tegen daedt, ende alles tegen alles; daer het in *compenſatie* t'eenemael anders mede geleegen is, als vooren gezegt, *Reconventie* is een nieuwe actie, die wel te gelijk met d'eerſte aenſpraek gedreeven wort, maer echter daer van verſcheiden is, ende ook wel van geſcheiden wort; wanneer de *Conventie* ſomtijts ten eerſten afgedaen ende de *Reconventie* op bewijs geweeſen wort. t'welk in compenſatie onmoogelijk is; *als breeder op een ander* plaetſe gezegt moet worden.

XLII. Kapittel.

Van conſignatie ende ſaeks ondergang.

Wort conſignatie alhier verſtaen, die in plaets van betalinge ſtrekt nae voorgaende oblatie, ſoo verre de natuire der ſaken ſulx kan lijden. Andere geleegentheit ten aenzien van de Crediteuren des geenen die betalinge moet hebben. Saeks ondergang wort verſtaen, van goedt, dat men ſchuldig is.

1. HEt *zeevende* middel van obligatie wech te neemen, hebben wy gezegt te zijn, *Conſignatie* (a) by *de Groot* genoemt, *Onder-recht-leg ginge*, om dat het niet anders is als een neederſtelge van't geene men ſchuldig is onder den Rechter, wel te verſtaen, nae voorgaende *oblatie* ende *preſentatie*, want ingevalle de Crediteur het aenneemt, heeft *conſignatie* geen plaets, maer alleen by onbillijke wei-

(a) *l.* 2. *C. de compenſat. Zutp: tit. voorſ. art.* 2. *en* 20. (b) *Mutua petitio l.* 6. *eod.* (a) *l.* 9. *C. d. ſolution.*

geringe, en dan heeft consignatie de selve kracht met betalinge ende bevrijdt den Debiteur, belet de loop van intereſt, loſt hypoteeken en borgen ende wat voorts op de bevrijdinge moet volgen. (b)

2. Somtijts echter is *oblatie* alleen genoech met *proteſtatie* van woorden, te weeten in onroerlijke goederen, ook eenige roerlijke, die niet konnen worden onder recht geleidt, gelijk peerden, koejen, en andere leevende have, niet dat de *oblatie* bevrijdinge van ſchult in dien gevalle kan geeven, maer ſy geeft echter bevrijdinge van *het perijkel, ingevalle van ſaeks ondergang*, ſy ſtelt den Debiteur buiten verzuim, ſy bevrijdt hem van de peene, die op het verzuim is gelegt, ſy doet ophouden het vrucht-gebruik, dat den Crediteur is toegeſtaen, op het verpande goedt in plaets van intereſſen, en ſoo voorts. (c)

3. Ende alle deſe effecten, hebben ook plaets in gelt of ander tilbaer goet, mits het ſelve niet alleen met woorden, maer *lichamelijk* moet worden gepreſenteert, ende den Crediteur te vooren gelegt, ook het geheele dat men ſchuldig is, kapitael ende intereſſen; en echter ſoo de Crediteur liquijde ſchult op woordelijke *oblatie* verklaerde, niet te ſullen ontfangen, dan ſouden ook tegens hem de voorgemelde effecten plaetſe konnen hebben, als mede, wanneer de *oblatie* rechtelijk in een proces geſchiedt, de ſelve wort ſoo veel kracht toegeſchreeven als een *oblatie* buiten recht met *conſignatie*. (d)

4. Maer *oblatie* ſchoon rëelijk, dat is in der daedt ende lichamelijk gedaen, bevrijdt echter niet van het *kapitael* der ſchult, noch ook van de intereſſen, ſoo lange daer geen conſignatie bykoomt, ten ware de Crediteur het gepreſenteerde gelt niet wilde hebben geconſigneert, maer verklaerde het ſelve te houden, als of het gedaen was, in welken gevalle de loop van intereſſen ophout, maer of dat ook ſoo verſtaen ſoude worden, indien de Commiſſaris ofte Griffier het gelt voor geconſigneert hadde gehouden, is twijvelachtig ende ſchijnt van neen, om dat de Crediteur zich ſelve kan benadeelen, maer het geene een ander doet, heeft geen kracht tegens hem. (e)

5. In geval van *wederkoop*, als de verkooper het verkochte goet volgens ackoort wederkoopen wil, onder preſentatie van de ſelve prijs, ſoo is ook *conſignatie* van nooden, als de kooper het gelt weigert te ontfangen, maer een *oblatie* ofte preſentatie by partije aengenoomen, heeft ſijn

(b) *Sand.* 3 14. 13. (c) *l.* 39. *l.* 72. *ff. d. ſolution. l.* 12. *ff. d. peric. & comm. rei vendit. l.* 73. §. *ult. d. V. O. l.* 23. §. *ult. ff. d. recept. l.* 11. *C. d. uſur.* (d) *Zutph. tit. van oblatie art.* 5. 8. (e) *l.* 19. *C. d. uſur. l.* 9. *C. d. ſolution. l.* 1. §. *ult. l.* 41. §. 1. *ff. d. uſur. Sand.* 3. 14. 13 *Zutph. tit. voorſ art.* 6. *Sand.* 3. 14. 13. *Sand.* 3. 4. 18.

ſijn volle leeden en de gedaente van een contract, ſonder dat ſy door een van beiden kan herdaen ofte wederroepen worden, in tegendeel eer dat partije zich heeft verklaert ende de ſelve aengenoomen, kan ſy wel worden herroepen, van die ſe gedaen heeft, ende de conſignatie ſelf kan worden gelicht ende krachteloos geſtelt, ſoo lange ſy van partije niet is geapprobeert. (f)

6. Het geene wy gezegt hebben, dat *oblatie* moet gaen voor de *conſignatie* heeft geen plaets, als de ſchuldenaer van de Crediteuren des geenen, aen wien hy tellen moet, gedrongen wort, om of aen haer te tellen, of te *conſigneeren* onder den Rechter, in ſulken gevalle moet de geïntereſſeerde, wien de penningen toekoomen geciteert worden; conſignatie gedaen ſonder overroepinge van die't gelt toebehoort, bevrijdt den betaler niet, al was't rechtelijk gedaen, al was't gelt wech, hy moeſte noch eens betalen, ende is *ſoo* verſtaen in de ſake van *Ype Oeges Impetrant*, contra *Ritſke Harkes Gedaegde*, *voor Pinxter* 1680. al hadde het de Rechter ook bevoolen, gelijk op den ſelven tijt geweeſen is tuſſchen *Jacob Gaytſes cum ſoc: Arme-Voogden van Holvert*, *Requiranten ende Nicolaus Radbodus Secretarius van Dockum*. Segge, al was hy gecondemneert om te conſigneeren, hy ſoud' evenwel moeten wederom betalen, om dat een ſententie niet kan ſchaden, aen die niet in't Gerichte geweeſt is, even gelijk in een arreſt het bevel van de Rechter om geen gelt uit te tellen geeft geen effect aen den *Arreſtant*, om het gelt te lichten, of te doen conſigneeren, *indien de geene die recht tot het gelt heeft niet is geroepen ende geintimeert*, waer van *elders*.

7. De achſte ende laeſte wijſe van ſchult-doodinge is *ſaeks-ondergang*, als het geene men ſchuldig is ſonder ons toedoen, ofte verzuim, is verlooren gegaen, *ten ware de ſchuldenaer in morâ was geweeſt*, dat is, al te lang met de betalinge hadde gewacht, in welken gevalle hy de ſchade ſoude moeten boeten, al was het een louter ongeluk geweeſt, *by ſoo verre dat ongeluk de ſaek mede niet ſoude hebben getroffen, als ſy van aenbeginne by den Crediteur ware geweeſt*, want alſdan de dralinge van de Crediteur geen ſchade toegebragt heeft, ende moet hier van uit de omſtandigheeden by den rechter geoordeelt worden: dieven echter en alle die vreemt goet ſonder tijtel bezitten, zijn altijt en ſonder onderſcheit gehouden aen het perijkel van het goet dat onder haer is. (g)

(f) *Cod. fab: l. 3. tit. 1. defin. 14: n. 5.* (g) *l. 1. §. 34. l. pen. d. vi. l. ult. d. condict. furt.*

XLIII. KAPITTEL.

Van Schippers, Kooplieden ende andere Ambachten.

1. EEr wy overgaen tot het verhandelen der misdaden, moest eerstelijk met een woort gemelt worden, dat 'er bysondere Ordonnantien zijn voor Goutsmeeden en Juveliers, mitsgaders voor Tinne-gieters, Backers en Molenaers, als ook van maten ende gewichten (a) alhier te lang om in't bysonder te verhalen.

2. En hier toe behoort de resolutie van den 11. Martij 1653. dat over het geheele Landt sullen zijn gelijke ellen, maten, wichten, kannen, mingelens ende mindere gedeelten van dien, het welke echter, behalven de ellens ende wichten, niet soo naukeuriglijk achtervolgt wort; weesende van de gelijkheit der wichten noch een bysonder Plackaet van den 7 *Mt.* 1655.

3. Noch dient 'er yets gezeit van de Zee-rechten, waer van *in't eerste boek der Ord: tit.* 16. *ende volgende* wort gehandelt. wy sullen hier het voornaemste ter neder stellende, laten het vordere tot het lesen van de *Ordonn:* self, ende verder van sodanige boeken als daer van by ons nabuiren zijn uitgegeeven, alwaer dese dingen meer gebruik hebben als by ons.

4. Een Schipper niet willende met een Koopman over de vracht ackordeeren kan voor de Overigheit worden ontbooden, door welke de uitsprake van het loon zijnde geschiedt, soo moet de Schipper reisen met de eerste goede wint. (b)

5. Scheelt het dan aen de koopman, dat het goet niet geleevert en wort, soo moet hy echter den loon betalen, gelijk ook, als de Schipper binnens Lands gehuirt zijnde, buitens Lands van hooger handt belet wort, te laden ende te varen, maer buiten Lands gehuirt ende aldaer belet zijnde te laden, krijgt hy 't halve loon. (c)

6. Edoch binnens Lands gehuirt ende aldaer van hooger handt door krijg of andere merkelijke oorsaken wordende belet, zijn beide Schipper ende Koopman vry, mits de vervallene kosten te zamen hoedende, 't welk ook van de voorige gevallen is te verstaen.

7. Moet de Schipper wachten nae den Koopman over de tijt van ladinge besprooken, soo moet hy de leg-dagen aen hem goedt doen, en echter wort de Schipper nae 15 dagen wachtens, indien hy wil, verstaen ontslagen te zijn. (d)

8. De

(a) *in het 4. boek der Ordonn: tit.* 11. 12 13. *en* 14. (b) *Art.* 1. (c) *Art.* 23. (d) *Art.* 5.

8. De reiſe voortgaende, moet de Schipper hoeden alle ſchade, die de goederen by ſijn ſchult ende quader voorſieninge ſoo in 't varen, als in 't ontladen ende lichten mag overkoomen, ten ware met twee of drie van ſijn ſchip-lieden konde bewijſen, dat het ſijn ſchult niet en ware geweeſt.

9. In het ontladen ſoo de Koopman driemael op de vaten geklopt hebbende deſelve doet uithijſen, ſoo moet hy de volle vracht betalen, ſonder klachte van ſchade te konnen doen: wil hyſe niet uithijſen, ſoo mag hy den Schipper het goedt voor de vracht laten behouden. (e)

10. De Schipper tot de geordineerde plaetſe gekomen zijnde, moet binnen de 15 dagen loſſen ſoo hy kan, mits de vracht eerſt zijnde betaelt, waer voor hy het goedt mach inhouden.

11. De Schipper moet aen ſijn Reeders nette reekeninge doen, by verbeurte van 200 Keyſers guldens, boven de geleedene ſchade, aen de Reeders te verbeuren.

12. In 't byſonder moet hy ook oploſſinge doen van de penningen, die hy op Bodemery mag hebben opgenoomen, dat is, op den bodem van 't ſchip, waer van geſprooken is in 't 21. *Kapitt. art.* 29.

13. Het is den Schipper niet geoorloft gelt op bodemery te lichten, als wanneer hy in noodt van gelt is, ten behoeve van de Reeders, in welken gevalle hy ook wel yets van het goedt ofte wandt van 't ſchip ſoude mogen verkoopen, als hy geen gelt op de bodem van 't ſchip kan krijgen. (f)

14. Doch in geen van beide gevallen mag hy te boven gaen de vierde part van de weerdije des ſchips, buiten grooten noodt, waer van hy bewijs moet doen. (g)

15. De Schipluiden ende Matrooſen van de Schippers gehuirt zijnde, moeten haer reiſe vol uithouden, by verbeurte van haer huir ende geeſſelinge, of wel op de galg ſoo d'er groote ſchade aen lijf, ſchip of goedt door veroorſaekt is, voor de tweede reiſe worden de wegloopers ſonder onderſcheidt gehangen. (h)

16. Verhuirt hy zich aen een tweede Schipper, ſoo moet hy den eerſten ook wel ſonder loon volgen, ende de onderhuirder verbeurt dubbelt huir.

17. Die by verlof van den Schipper te lande gegaen zijnde niet op ſijn ordre weder aen boort koomt verlieſt de eerſtemael de helfte van ſijn huir, de tweedemael 't geheel, ende de derde reiſe dubbeld, benevens arbitrale ſtraffe.

(e) *Art.* 6. 7. 8. 9. 10. (f) *Art.* 10 12. (g) *Ord.* 1. *boek tit.* 24. (h) *tit.* 20, *art.* 1. 2.

18. De Schipper onderweegens een ander reiſe aenneemende of op een uitweegſe plaetſe aenliggende, moeten de bootſgezellen onder verbeeteringe van loon, nae proportie mede varen; mits die voor een tijt aengenoomen zijn dien tijt moeten uithouden, ende die om vracht mede varen moeten om vracht te ſoeken 't ſchip ook volgen. (i)

19. Van gelijken de Stuirman; Edoch ſoo hy verklaert, op het nieuwe vaerwater niet bedreeven te zijn, ſoo ſtaet het aen den Schipper, of hy hem wil houden onder meerderinge ſijns loons, of met de halve huir ſoo 't op de heenereis is, laten gaen: op de wederom reis moet hy de volle huir betalen; bedriegt de ſtuirman den Schipper met het zeggen dat hy ervaren is ter plaetſe daer hy 't niet en is, ſoo wort hy gegeeſſelt. (k)

20. Wat recht verder een Stuirman heeft en hoe zich Schipper ende Matroos tegens elkanderen hebben te dragen, is te leeſen in de volgende articulen van *tit.* 20.

21. Alleen is te weten, dat de Matroos voor ſijn perſoon uit het Schip ſeilreed of op reis zijnde by arreſt om ſchult niet mach worden gehaelt, maer wel ſijn goedt, en ſulx niet genoeg zijnde ook wel de perſoon, mits een ander in ſijn plaetſe werdende geleevert. (l)

XLIV. Kapittel.

Van Haverije.

1. IN de 21. *Tit. van de Ord.* 1. *boek* wort gehandelt van *Haverije*; 't welk is, gemeine boetinge van ſchade ter Zee wordende geleeden, ende by alle die goedt in het ſchip hebben, moetende worden betaelt. wy ſullen hier van kortelijk handelen, ſoo nae voorſchrift van 't Keyſerlijk recht als van onſe Ordonnantie.

2. De voornaemſte reeden van Haverije is Zeewerpinge, welke geſchiedt om lijf, ſchip ende goedt te bergen, by tempeeſt, verſeilen op droogten of anderzins, mits het ſchip niet overladen zijnde door den Schipper: want dan ſoude hy voor de ſchade moeten inſtaen, gelijk mede ſoo hy geen peyloot of Lootſman heeft genoomen, daer het van nooden was. (a)

3. De Lootſman wort bekoſtigt van de Schipper, als het loon niet is

(i) *Art.* 5. (k) *Art.* 6. 7. (l) *Art.* 20. *ziet hier van breeder H. de Groot Inleid. 3. boek* 20. *deel.* (a) *Art.* 8. 9.

is over de 36 guldens, anders is 't Havery, gelijk mede de Lichters die door tempeest om schipbreuk te vermijden genoomen worden; anders by de gaten, komen de twee derde parten tot laste van den Schipper, ende de eene derde part over het goedt. (b)

4. De Zee-worpen moeten geschieden met Advijs van Koopman ofte Komijs of van 't meerendeel der Bootsgezellen, indiervoegen dat men het swaerste eerst werpe.

5. Maer breekt het schip, soo heeft een yder het sijne dat hy bergen kan vry, sonder haverije; ten ware op een ander plaets goedt was geworpen om 't schip te bergen, in welken gevalle voor het goedt naderhant geborgen, moet worden gecontribueert. (c)

6. Schade door den Vyant geleeden koomt ook onder haverije, te weten, in 't vechten of in 't af koopen van het geheele schip, (d) maer niet als Vyanden of Rovers aen boort zijnde gekoomen een gedeelte van 't goedt hebben wechgenoomen, welke schade by de respective eygenaers moet worden geleeden, gelijk ook alle schade die door tempeest, schip of goedt mag overkoomen, want een yder sijn ongelijk moet dragen, soo verre het niet is veroorsaekt, ten gemeinen behoeve. (e)

7. De vergoedinge moet geschieden by alle die goedt in 't schip hebben gehadt, selfs ook by de geene wiens goedt geworpen is, nopens het geene sy behouden hebben. (f)

8. Voor alle goederen moet worden gecontribueert, uitgenomen kleederen, die men aen 't lijf heeft, behalven goudt, silver ende juweelen. (g)

9. De verlooren goederen worden getaxeert, nae dat sy ingekocht zijn ende de behoudene, nae dat sy verkocht konnen worden; doch nopens de verlooren goederen is te weten, soo de eygenaer niet in tijts den Schipper of Matroosen heeft gewaerschout van de kostelijkheit der selver, dat sy als dan nae het uiterlijk aenzien worden getaxeert. (h)

10. De Matroosen moeten in allen desen voor berg- en vracht-loon getrouwelijk helpen; steelen sy van de gebergde goederen, sy worden met den viere gestraft, en andere lieden om deselve oorsake met de galge, behalven de herstellinge der schade die sy gedaen mogen hebben. (i)

11. Staet eyndelijk noch te weten, dat de Schepen malkanderen overzeilende buiten schult van de eene of de andere, de schade van 't Schip dat overgezeilt is, in 't gemein moet worden gehoedet, gelijk mede als een schip drijvende geworden is, maer sijn eygen schade moet de overzeiler ofte drijver selve dragen. (g)

12. In-

(b) *art* 10. (c) *l.* 4. §. 1. *l.* 5. *l.* 6. *ff. ad Legem Rhod.* (d) *art.* 2. (e) *l.* 2. §. 3 *eod.* (f) *l.* 2. §. 4. *l.* 4. §. 3. *d. tit.* (g) *art.* 7. (h) *art.* 5. (i) *art.* 12. 13.

12. Inkomende ſchepen moeten halve ſchade boeten aen de leggers, mits blijkende of ſweerende dat ſy geen ſchult hebben gehadt.

13. Die ſchade lijdt aen een anker, dat geen boeije of dobber en heeft, kan ſijn geheele ſchade van den werper des ankers weder eyſchen, ten ware het buiten ſijn ſchult was afgedreeven, in welken gevalle is het halve ſchade. (h)

14. Een ſchip aen de gront leggende of niet konnende wijken kan de naeſt-legger doen wijken, of de geheele ſchade daer door veroorſaekt van hem eyſchen. (i)

XLV. KAPITTEL.

Van Scheepsbreuken.

1. DE Schipper heeft macht, om alle die in't ſchip zijn wegens ongehoorſaemheit te ſtraffen, als een meeſter ſijne knecht. des verbeurt de ongehoorſame voor de eerſte reiſe het zeſte deel, voor de tweede reiſe het derde deel, ende daer nae de reſt van ſijn loon, met arbitrale ſtraffe daer te boven: het welke mede plaets heeft om ſmaet-reedenen en woordelijke injurien van de eene tegens den anderen.

2. Voor ſlaen ſonder quetſen wort de eerſte reiſe verbeurt het vierde deel, de tweede reiſe de helfte ende daer nae't geheele loon.

3. Quetſinge aen't lijf wort geboet de eerſte reiſe met't halve ende de tweede reiſe met het geheele loon, de derdemael met geeſſelinge.

4. Wort yemant verminkt, dan is de eerſte mael de huir verbeurt met geeſſelinge, de tweede mael de hals. (a)

5. Tot deſen einde ſullen de Schippers binnens boorts ketenen ende boeijens hebben, om de ſchuldige te ſluiten, inſonderheit de doodtſlagers, die ſy moeten bewaren en aen de Juſtitie overgeven. (b)

6. Die ſig voor een Stuirman uitgeeft ende de konſt niet verſtaet, verbeurt de eerſtemael ſijn huir met noch dubbelt daer toe, de tweede reis wort hy daer te boven gegeeſſelt, ende de derde mael aen lijf ende goedt geſtraft. (c)

7. De gelt boeten komen voor een derdendeel aen het Landt, een derdendeel aen den Officier, ende een derdepart aen den aenbrenger. (d)

(g) *tit.* 22. *art.* 1. 2. (h) *art.* 4. (i) *art.* 5. (a) *tit.* 23. *art.* 1. 2. 3. 4. 5. (b) *art.* 5. (c) *art.* 7. (d) *art.* 8.

Eynde van't Eerſte Deel.